Müller, Gabriel
'Otsar 'agadot

ספר

אוצר־אגדות

מתלמוד בבלי וירושלמי

מלוקטים ביגיעה רבה, ובבדיקה יפה, מכל המקומות אשר המה מפוזרין שמה, ומסודרין בסדר נכון במערכות על פי אל״ף בי״ת, למען ימצא הקורא בו ענין המבוקש בלי עמל ויגיעה, ויתרון הספר הזה בכל היא, כי שוה הוא לכל נפש.

וליתר שאת

ניתוספו עליו פירושים נחמדים ויקרים, מספרים מאירים כספירים, ראשי המדברים, וגם מעט אשרי חנן ה׳ עבדו הצעיר

הק׳ **גבריאל** בלאאמ״ו מו״ה **חיים מיללער** נ״י
דיין בק״ק מט״ד יע״א.

חלק ראשון

פרעסבורג
דרוק פאן „אטטא קעטטריטש“ פראמענאדע נר. 33. שנת תרל״ז לפ״ק.

AZAR AGODAT
Preßburg. in Buchdruckerei von Otto Köttritsch 1877.

הסכמה

מרבינו הגאון הגדול נ"י ע"ה פ"ה בוצינא קדישא מוהר"ר שמעון סופר נ"י אב"ד דק"ק קראקוי יע"א.

הנה יד שלוחה אלי הלא זה ספר אוצר אגדות אשר חבר הרב וכו' וכו' בצדקתו ימלט אי נקי מוה' גבריאל מיללער נ"י, היושב בשבת תחכמוני על התורה ועבוד' ועל הדין בק"ק מט"ד יע"א חזיתי בו גבריאל בשתים היד כותבת על הספר בדיו כל מאמרי חכז"ל באגדות הנמצאים בתלמוד בבלי וירושלמי בסדור נאה כסדר המערכת הראויה למצוא דבר דבור על אופנו לעת מצוא להמבקש להתיישב ברבים הא לן והא להו לבעלי בתים המתענגים בשבת קודש בדברי אגדה לקוטי שושנים מספרי הראשונים ואחרונים והוסיף במקומות מדילה דברים נעימים ממה שחננו ה' שפתים כל חיך הטועם יאמר לי לי: לעשות רצון צדיק חפצתי לתת לו שורות אלה לעד כי נעמו עלי אמריו וכי ראוים הם להעלותם על מכבש הדפוס שיהנו רבים לאורו אשרי כל התומכו וסעדו יהי ה' מגן בעדו וגם אני אשמח להיות נטפל לעושי מצוה ואהי' מן המנוים בין הקונים ספרו זה בכסף מלא במחיר אשר יושת עליו לעת צאתו לאור ונתתי מעות קדימה שני זהובים עו"ו ממני יראו וכן יעשו כל אוהבי תורה ומכבדיה הכ"ד הבעה"ח יום ד' מנחם אב תרל"ה לפ"ק.

הק' **שמעון** בה"ג מהרמ"ס זצוק"ל
אב"ד דק"ק קראקוי והגליל יע"א.

מרבינו הגאון הגדול ע"ה פ"ה האברך בנן של קדושים מוה' בונם סופר נ"י אב"ד ור"מ דק"ק פרעסבורג יע"א.

אקלעי לאתרן גבר חכם בעוז של תורה הרב וגו' וגו' מוה' גבריאל מיללער נ"י יושב בשבת תחכמוני על התור׳ ועל העבודה ולהורות לבנ"י בק"ק מט"ד יע"א והוא מיודעי ומכירי בעת שיצק מים על ידי אבא מאוה"ג זצ"ל אחד מיוחד מתלמידיו היקרים ומסולאים מפז, ואייתי לפנינו ספרו מחברתו אשר חיבר לעשות פעלים מקבציאל ללקט שושנים ופרחים ממאמרי ואגדות חז"ל המפוזרים ונפוצים בש"ס בבלי וירושלמי לאספם ולסדרם בסדור נכון דבר דבר על אפניו שיהוברו יחדו כל המאמרים לפי ענינם, וכל ראה ידע ויכיר תכלית הנרצה שנצמח מזה לכל מי שדבקה נפשו באגדת חז"ל ובפרט להדרשנים המגידים את דבר ה' בעם ב"י, וימצאו בו מבוקשם דבר בעתו מה טוב וגם עשה מסגרת זר זהב סביב מפירושים שונים מספרים קדמונים וגם הוסיף נופך משלו דברים יקרים לברר וללבן מאמרים תמוהים ועמוקים ולעת שיבצע בעה"י מעשהו ויוציא מחשבתו לפועל גם אני אקח בל"נ את ספרו בכסף מלא וגם נתתי מעות קדימה והמתנדבים בעם ה' אוהבי תורה יפתחו לו שערי עזרה עזרת הקונים וחפצו ה' יצליח בידו.

הכ"ד הבעה"ח פה פ"ב לסדר חקת תרל"ו לפ"ק.

הק' **שמחה בונם** בה"ג מהראשב"ס זצוק"ל
אב"ד דק"ק פרעסבורג יע"א.

מכתב

מהרב המפואר ומפורסם לשם ולתהלה, בתורה וביראה, פ"ה חו"ב בנן של קדושים הגאון מוה' שלים קוטנא נ"י אב"ד דק"ק א"ש יע"א.

בעזה"י

שלום וברכה לכבוד י"נ ורב חביבי הרב וכו' מוה' גבריאל מיללער נ"י יושב בשבת תחכמוני בק"ק מט"ד יע"א.

ידידי הנכבד! הן מאז ידעתיו בשם ראיתי דרכיו דורך על במתי התורה והיראה יודע דעת קדושים ומבין מחשבותיהם העמוקות חיבר חברים וסידר סדר על דרך נכון, והנה הראה לפני בית נכאתה אוצר בית ה' מאסף דברות קודש דברי האגדה מאמרי חכז"ל מש"ס בבלי וירושלמי למען ירוץ הקורא בהם לפי ערך וענין המדובר לא יסולו בכתם אופיר ולא ילאה לחפש אחר מטמנותיהם במקום אשר הניחום שם רבותינו הקדושים וטעמם ונמוקם עמם, והנה אם כי כבר קדמוהו למעלתו במלאכה הנכבדה הלז רבים וכן שלמים ממלקטים שבלים בשביל החכמה והדעת אך מעה"ר נ"י הוסיף מדעתו דעת תורה גם בענין הסדר גם בהוספות נופך משלו באורים יקרים, והערות נכונות לחם שמים לחם חם כיום הלקחו מעל שולחן ה' זכה בחלקו נחלת ה' לעמלים ויגעים בנפש הפצה לחפצי שמים ולבבות דורשות את ה'. והנה ענותנותו הרבני לבקש ממני הצעיר באלפי ישראל הסכמה על הדפסת חיבור זה, אך שאלה זו נפלאות היא ממני איך ידמה כי אענה בנפשי שקר לעמוד במקום גדולים חקרי לב אלופי התורה והיראה אשר יש להם יד ושם במדינות והלא כבר ראיתי בידו מכתבי תעודה מגדולי זמנינו אדירי בית ישראל אשר הכירו ערכו והשימו כבוד תהלתו כאשר יאות למעכ"ת נ"י, והמלאכה בעצמה היא מלאכת מחשבת כל רואה ומבין יכיר מעבדו כי ערך והכין לפנינו, אמרת ד' אמרות טהורות של רבותינו ז"ל בעלי הגדה, ויודע כי דברות אלה אין ערך אליהם בכל מחקרי ארץ ותועפות הרים, ואחרי כי מצא ברכה מאת ה' ושכרו אתו ופעולתו לפניו. יזכה לבצע מעשהו בעזרת הנותן ליעף כח למען ישוטטו רבים ותרבה הדעה עד יערה עלינו ה' רוח ממרומים ומלאה כל הארץ דעת את ה' כמים לים מכסים, כ"ד דשו"ט וכותב בטרדה רבה אוהבו ונאמנו הצעיר.

שלום קוטנא אב"ד דק"ק א"ש והגליל.

אזהרה

אף שנאמר לא תשיג גבול וגו' אבוא בזה לאסור איסר שלא ירום שום אדם ידו הן במדינה זו או במדינה אחרת להדפיס ספרי זה או כמוהו וכמתכונתו בלי רשותי והעונש של העובר גלוי וידוע והשומע ישכון לבטח ותבוא עליו ברכה.

מודעה רבה

כבר גלוי וידוע הוא שבכ"מ שנזכר בספרי' שם עכו"ם או גוים או כותים הכונה על האומות שהיו בימי קדם שעבדו כוכבים ומזלות ואת ה' לא ידעו, לא כן העמים אשר בצלם אנו חוסים כי הם מאמינים בבורא עולם, מחויבים אנחנו להתפלל בעד שלום המלך ושריו ובעד יושבי המדינה כמ"ש בירמיה דרשו את שלום העיר וגו' ואמרו רז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות.

ולטוב יזכר שם אבי הצדיק מפורסם בשערי התורה והיראה מופלג ובקי בע״פ כש״ת מוה׳ חיים מיללער נ״י שלימד את בניו תורת ה׳ הוא ולא ע״י שליח ועליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך.

וגם זכור. אזכור נשמת אמי הצדקת מחלה ז״ל שהיו שני מגוריה מועטים ולא מצאה קורת רוח מתענוגי עוה״ז ונפשה הטהורה רק חשקה תמיד לגדל את בניה לתורה ולעבודה ולכן עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון וכן אמרה ביום ההוא שהלכה לארצות החיים טרם צאת נפשה לבניה שהיו אגודים בצרה בני אל תעצבו כי לא צרה וינון אמצא ביום הזה רק ששון ושמחה כיום הילולא תנצב״ה.

וגם את שלום אחי המופלגים ומפורסמים לשבח בתורה וביראה אבקש ובראשם אחי הגדול הרב הגאון מו׳ נתן מיללער נ״י אב״ד דק״ק איפאלשאג יע״א ד׳ ייטיב עמהם ויברכם ואחותינו יהיו לאלפי רבבה, ולא יפקד במקום הזה שם ש״ב הצדיק המפואר לשם ולתהלה בתורה ומע״ט ח״וב כש״ת מוהר״ר אליעזר העניגסבער נ״י.

המחבר.

קול תודה!

ליראי ה׳ ולחושבי שמו מחזיקי התורה שהטיבו גם עמדי לתמכני מקדם וגם עתה להוציא ספרי לאור ה׳ ישלם פעלם ויהי׳ משכורתם שלמה, ויברך אותם בברכה שלמה ויהי׳ חיים ושלום והרוחה להם ולבניהם אחריהם ע״ע ובפרט אני אזכיר שם האשה הצנועה והחשובה נדיבת לב מ׳ אסתר נייפעלד תחי׳ פיזר נותנת לאביונים וביתר שאת לת״ח ולא עזבה חסדה ממני גם בעת שנתתי ספרי לדפוס ד׳ יגמור בעדה כ״ט, ובזה אתן יד ושם טוב מבנים לבעלה המפואר שהי׳ מוכתר במעלות ומדות טובות והי׳ אוהב תורה ומוקיר רבנן מו״ה שמעון נייפעלד ז״ל ימים רבים הי׳ רה״ק דקהלתינו ועסק בצרכי ציבור באמונה עשה צדקה בכל עת בגידל יתומים בביתו ואחד שהי׳ להם לבן יקיר שנקטף באבו ה״ה בן גיסו הב׳ המופלא בתורה ירא ה׳ וישר ר׳ מאיר ז״ל יזכו לרב טוב הצפון לצדיקים ותנצב״ה.

המחבר.

הקדמה

אמרו חכמינו ז״ל צריך אדם לצאת ידי הבריות כשם שצריך לצאת ידי שמים שנאמר והייתם נקיים מה׳ ומישראל שקלים פ״ה, ובעבור זה מצינו התנצלות בהקדמות הספרים להסיר עקשות פה ולזות שפתים פן יאמרו בני אדם המחבר הרים ידו לשום עטרה בראשו ולא לשם ה׳ פעל כל זאת ולכן טוב עשה המחבר בעמיו שרחץ בנקיון כפיו ומנע מהם העונש של החושד בכשרים, והצנועין בלא״ה מושכין ידיהן מלעשות עול במשקל ומכריעין לכף זכות כמ״ש חז״ל הוי דן את כל האדם לכף זכות וכנגד בעלי מריבה ושטנה הרוצים להרפיש המקור ולהשחית המעין לא מועיל התנצלות כי בכל אופן יטילו בו מום ולא יצדיקו אותו ובעבורם שתיקותי יפה מדיבורו כי מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין ורק אידות הבינונים התלוין ועומדין אם לזכות ואם לחייב יביע אומר ויחוה דעת שיכירו וידעו מה מעשהו ומה ראה על ככה, ובזה אבוא גם אני לגלות מצפוני לבי והגיוני ולהגיד כי רחש לבי דבר טוב הוא ללקט מאמרי חז״ל ממקומות אשר מפוזרין שמה ולסדרן בסידור נכון דבר על אפניו לענין השייך לו וכל המאמרים המדברים מענין אחד יקבצו ויבואו יחדיו תחת ערך מיוחד אשר שמו מוכיח עליהן כי שם יחנו לדגליהם ובאותות לבית אבותם איה מקום כבודן בגמרא ויהי׳ בזה תועלת לדרשנים המגידים דבר ה׳ בשבת ומועד דבר בעתו ודבר הלמד מענינו וגם האוהבים מוסר חכמה ודעת יוכלו לרוות צמאונם ולענג נפשם באמרי צרופה ודברי קדושים של חז״ל כי בדבריהם ימצא מכל ענין שיבחר כמ״ש תורת ה׳ תמימה משיבת נפש והח״ס זצוק״ל פי׳ על הקרא וקרא בו כל ימי חייו הכוונה שבכל ענייניו ועסקיו בימי חייו יתנהג ע״פ התורה אשר תראה לו הדרך שיפנה הן בעבודת ה׳ והן באגודת אנשים ודיבוק חברים וגו׳ וכמ״ש הפך בה והפך בה דכולה בה ובה תחזי וס״ב ובלה בה וממנה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנה ולכן מי שרוצה להחזיק במוסר מועצות ודעת אל ירף ידו מספר תורת חכמים זה וישתה בצמא דבריהם וישיג אורחות ח״ים, ועתה כי נגלה לעין כל כי תועלת הספר הזה רבה וטוב ויפה הוא להנות בו בני אדם מי ישאל או יחקור על מה חברתי הספר הזה רק נהפוך הוא כי יזכו א״ת במעללי וכשרון מפעלי ויצאתי בזה הובתי נגד בני אדם בענין המעשה והפעולה ובענין המחשבה וכוונה רצוי׳ תפלתי לאבינו שבשמים שיטהר רעיוני והגיון לבי לעבודתו ויתמכני בימין צדקו שיהי׳ כוונתי לשם שמים כמ״ש הבא לטהר מסייעין אותו ואז אין לי לדאג ולחוש מפני מחשבות רבות שבלב איש ואיש אם יחשבו עלי לטובה או לא כמ״ש הח״ס ז״ל על ההי״א דר׳ אבא דאמר יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל דלא הי׳ לו לחוש אם יקבלו דבריו או לא מאחר שדבריו היו לשם שמים. ועתה כי דברתי מלימוד בני ישראל בשבתות ומועדים אגידה ואדברה משבחי התמימים היראים ושלמים עוסקי במשא ומתן וקובעי עתים לתורה בימי החול וביותר בשבתות וימים טובים אשריהם בעוה״ז וטוב להם בעוה״ב יזכו לרב טוב הצפון לצדיקים ואמרו רז״ל אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ואמרו רז״ל קידושין מ ב׳ נענו כולם ואמרו לימוד גדול ממעשה שהלימוד מביא

הקדמה

לידי מעשה וגם אמרו שם אמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון "פי' הפוטר עצמו מתורה שנמשלה למים" עוד אמרו ז"ל שבת לא, אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה, ויתר שאת ויתר עוז שהולכים לבהכנ"ס ובית המדרש לשמוע תורה ברבים ואיתא בגמר' ברכות ו ב' אמר ר' זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפירקא בשבתא אמינא קא מחללין רבנן שבתא כיון דשמעינא להא דר' תנחום אריב"ל לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפי' בשבת שנאמר אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וגו' אנא נמי רהיטנא. אמר ר' זירא אגרא דפרקא רהטא אמר אביי אגרא דכלה דוחקא "פי' שבת שלפני הרגל שהכל באין לשמוע הלכות הרגל" אמר רבא אגרא דשמעתא סברא, ואמרינן מגילה נ ב' תלמוד תורה דרבים חמור מאוד עיי"ש, עי"ש יב ב' ביום השביעי כטוב לב המלך ביין רבא אמר יום השביעי שבת הי' שישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות וגו' ואיתא במדרש משלי ברוב עם הדרת מלך א"ר סימן אמר הקב"ה אימתי אני מתעלה בעולמי בשעה שישראל נאספין לבהכנ"ס ולבהמ"ד ונותנין שבח וקילוס ובאותו שעה שהן נאספין ושומעין הגדה מפי חכם "אני מתעלה בעולמי ואומר למה"ש באו וראו עם זו יצרתי לי בעולמי כמה הן מלבישין אותי עוז והדר לכך נאמר ברוב עם הדרת מלך ובאפס לאום מחתת רזון אם הפסיקו עצמן מדברי תורה אף אני אפסיק מהן דברי תורה ונראה מזה שקילוסו של הקב"ה עולה מצדיקים אשר חשקה נפשם בתורתו וזריזין הם לרוץ ולמהר ולבוא לשמוע דבר ה' והלימוד מביא אותם לידי מעשה לקיום המצות ולעשות צדקה בארץ ולהרחיק מעול כפיהם, וגם המלאכים אשר אמרו תנה הודך על השמים מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו וגו' ולא רצו שהקב"ה נתן לנו תורתי שהיתה חמודה גנוזה בשמים, כשראו אן ביקר וגדולה הנעשה לה בארץ כולם הודו והמליכו ואמרו ד' ימלוך לעולם ועד צור ישראל קומה בעזרת ישראל וגו' וזה כוונת המדרש הנ"ל אבל כשם שקילוסו של הקב"ה עולה מצדיקים כך נשמע הלאו ח"ו ממעשיהן של הרשעים עוזבי התורה והתורה מונחת בקרן זוית ככלי אין חפץ ואין דורשין ומבקשין לה מלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון מעלבונה של תורה והקב"ה ח"ו מושך חכמה הצפונה בתורתו מעט מעט מעלה מעלה כמו שכתוב במדרש הנ"ל אם הפסיקו עצמן מדברי תורה אף אני אפסיק מהן דבר תורה, ואיתא בגמר' נדרים ובירושלמי הגיגה מצינו שויתר הקב"ה לישראל על עבו"ם ועל גלוי עריות ועל שפיכת דמים ועל מאסם בתורה לא ויתר מ"ט ויאמר ה' על אשר עבדו ע"ז גלוי עריות ושפיכת דמים לא נאמר אלא ויאמר ה' על עזבם תורתי. א"ר חייא בר בא אותי עזבו אוותרה שמא את תורתי שמרו שאילו אותי עזבו ואת תורתי שמרו המאור שבה הי' מקרבן אצלי, וע"י עזיבת התורה חדלו ארחות והולכי נתיבות הלכו ארחות עקלקלות והיה הלוך וחסור, והנה בני אדם אשר בוחרים ברע ומואסים בטוב ופורקים מעליהם עול תורה ועול מצות ואשר כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם בודאי לא יטו אוזן לתורה ופועל ה' לא יביטו כי פחד לנגד עיניהם שבה ימצאו מחתה לפועלי און ומוסר השכל לעוזבי אורח מישור ולא יוכלו לרוות צמאונם ולענג בדשן נופם בעוה"ז כמ"ש בישעי', השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו, פי' רש"י נתנו לבם שלא ישמעו לדברי נביאים שהם יראים שמא ייטיבו בעיניהם דבריהם ויבינו בלבם וישובו והיא רפואתם.

ואני פירשתי על דרך זה מדרש בפ' וישב שנאמר ויגער בו אביו כך גוערין בנביאים שנאמר

הקדמה

למה לא נערת בענתות, והכונה לפ"ד כי דברי אמת אינם בטלים לעולם ולא ישובו ריקם ועושין פעולה על לב שומעיהן ואוהבי שקר לא יוכלו להכחיש האמת ע"פ הוכחה וראיה כי אם דוחין האמת ביד חזקה בלא דת ודין למקום סתר ומוצנע שלא יראו וימצאו אותה בני אדם, וסותמין פי דוברי אמת שלא יצאו דבריו לאויר העולם, ויעקב אבינו ע"ה כשראה שיש ממשות בדברי החלומות ודברי אמת הן מה הי' לו לעשות להסיר הקנאה מלב אחיו הלא אי אפשר להכחיש האמת לכן וינער בו אביו, וכן נוערין בנביאי אמת שנאמר למה לא נערת בענתות כי לא היו יכולין להכחיש דברי הנביאים ע"פ הוכחות וראיות רק לנעור בם, והאנשים אלו המדובר מהם למעלה שאין שומעין דברי תורה מפני יראה שלבבם יבין וירפאו כמבואר אלו הם שאין מבקשין מזור ותרופה לחולי נפשם בעבור שהסמים והסגולות שהמה מרפאים לנפש מרים המה קצת לחיך הטועם ומצערים מעט לגוף ומחמת חיבה יתירה לגוף מדאיבים את הנפש ומכברים את בן האהובה להם על פני בן השניאה להם כל זאת ידענו ואין לחקור ולפשפש מה ראו על ככה ומה הגיע עליהם, אבל נפלאת היא בעינינו שמצאנו וראינו בעוה"ר שיש יראי ה' נוצרי עדותיו וזהירין גם במצות קלות ואין דורשין ומבקשין אחרי התורה ואין נוטלין חלק ונחלה באדמת הקודש הקבוע להלכה עד מדרך כף רגל ואף שע"פ הרוב לא נמצא כן בארץ במקום יראים ותמימים שומרי מצות ה' בכ"ז בחולה רעה זו יש לחוש גם על המיעוט להצילם ממכשול ואבן נגף כי ח"ו לא במרד ובמעל עושין כן כי אם בשוגג. בעבור שאין נותנין על דעתן לחשוב שכר המקיימים מצוה זו והפסד ועונש המבטלה ואחרי ששנו ושלשו בעבירה זו נעשה להם כהיתר כאילו לא נצטוו כלל על לימוד תורה וכאילו לא ניתנה מצוה זו ולמדתם אותם וגו' רק לת"ח, וכבר כתבתי למעלה דברי חז"ל שלימוד גדול שמביא לידי מעשה וכן כ' הרמב"ם בהלכות ת"ת שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד וכמו שאמרו חז"ל אין בור ירא חטא אם אין חכמה אין יראה, כי מי שלא למד נעשו לו קלות כחמורות וחמורות כקלות, כמו שאמרו חז"ל מאי דכתיב כרום זלות לבני אדם אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהן ואמרי' בגמר' שבת ר"פ כל כתבי אין קורין בכתובים מפני ביטול בית המדרש פרש"י דכתובים משכי לבא ובשבת היו דורשין דרשה לבעלי בתים שעסוקין במלאכה כל ימות החול ובתוך הדרשה היו מורין להם הלכות איסור והיתר וטוב להן לשמוע מלקרות בכתובים א"כ חזינן שיש לבטל גם כתובים מפני ביטול בהמדר"ש וכ"ש שיעזוב איש שאר ענינים וירוץ לשמוע תורה, ויזכה לנחלה בלי מצרים, ועתה שהבאתי מעשה ידי ופרי מחשבותי אשר נתת לי ה' אודה את ה' בכל לבבי שהחייני וקימני והגיעני לזמן הזה, כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא להתחנן על העתיד שיחזקני ויאמצני לתורתו ונזכה אני ואשתי היקרה והצנועה הנדל תחי', לגדל את בנינו להורתו ולעבודתו ולמעשים טובים ויהיו צאצאינו יודעי שמך ולומדי תורתיך לשמה.

גבריאל בלא"א מוה' חיים מיללער.

אבוא בתודה להב' המפואר חו"ש מופלג ובקי מוה' **משה ליפמן** בן רבי **שמואל שטערן** מיישוב בערדנע סמוך לפאפא כי טרח להעתיק הרבה מחיבורי וכתב בכתב יפה מוכשר למלאכת הדפוס ה' יאמץ כחו וחילו לאורייתא ויברך אותו בברכה שלמה אמן.

הנ"ל

מפתחות

כל ערך וערך הנמצאים בחלק זה מאות אל"ף עד אות ג', למען ידע כל איש ערכו ודרכו אשר יחפץ.

א

ערך אבות ושבטים
" אבידה
" אבילות וניחום אבלים
" אבנים. עיין מתכות ואבנים טובים
" אברים. עיין בריאה
" אגדה. עיין דרשה והגדה
" אדם. עיין בריאה
" אדם הראשון
" אדון. עיין עבדים
" אהבה ושנאה
" אומנות. עיין מלאכה
" אונאות דברים
" אונאות ממון. עיין משא ומתן
" אור. עיין בריאה
" אורחים עיין הכנסות אורחים
" אורים ותומים
" אושר והצלחה
" אותיות
" אחוה. עיין חברים
" איוב
" אילנות. עיין בריאה
" אכזריות. עיין רחמנות.
" אכילה ושתייה
" אלמנה. עיין יתום
" אמת ואמונה
" אנחה. עיין דאגה
" אפיקורסות. עיין ע"ז ומינות
" ארון. עיין כלי בית המקדש
" אריכת אפים עיין רצון וכעס
" אריכת ימים. עיין זקנה
" ארץ ישראל ושאר ארצות
" אש ומים
" אשה. עיין ערך זיווג. וערך נשים.

ב

ערך באר. עיין אש ומים
" בהמות. עיין בריאה
" בושה ועזות
" בזבז. עיין משא ומתן ושמירת ממון
" בזיון. עיין בושה. ועיין כבוד

ערך בחור. עיין זקנה.
" בטחון.
" בטלה. עיין מלאכה.
" בינה. עיין חכמה.
" ביקור הולים. עיין חולים
" בית הכנסת ובית המדרש
" בית המקדש ומשכן
" בכורה. עיין ירושה
" בכייה. עיין דאגה
" בלעם ובלק. עיין ברכה וקללה
" בנים וגידול בנים ותלמידים
" בעלי חיים. עיין בריאה
" בקשה. עיין תפלה
" ברד ברק. עיין גשמים
" בריאה
" ברכה וקללה
" ברכות
" בתולה. עיין זקנה
" בת קול. עיין רוה"ק ובת קול.

ג

ערך גאוה וענוה
" גאולה
" גבאות. עיין צדקה. עיין פרנס.
" גבורה
" גדולה.
" גוף. עיין נשמה
" גורל
" גזירה
" גזל וגניבה וגניבת דעת
" גידול בנים. עיין ערך בנים
" גילוי ראש
" גימטריא. עיין נוטריקון
" גלגל. עיין מזלות ותקופות
" גלות וחורבן
" גמילת חסד. עיין צדקה
" גנות. עיין שבח
" גן עדן וגיהנם.
" גסות הרוח. עיין גאוה
" גרים
" גשם טל רוח

ערך אבות ושבטים

ברכות ז' ע"ב אר"י משום רשב"י מיום שברא הקדוש ב"ה את העולם **א** לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון. עד שבא אברהם וקראו אדון שנא' ויאמר אדני (אלקים) במה אדע וגו'. ואמר ר"י משום רשב"י מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאתה לאה והודתו שנא' הפעם אודה את ד'.

שם י"ג ע"א אברם הוא אברהם. בתחלה נעשה אב לארם (עיין רש"י שמארץ ארם היה) ולבסוף נעשה אב לכל העולם כלו. תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה שנא' והיה שמך אברהם. ר"א אומר עובר בלאו שנאמר ולא יקרא עוד שמך אברם.

שם ט"ז ע"ב ת"ר **ב** אין קורין אבות (פירש"י לישראל) אלא לג' ואין קורין אמהות אלא לד'.

שם י"ח ע"ב א"ר יונתן מניין למתים שמספרים זה עם זה שנא' ויאמר ד' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר. מאי לאמר אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לאי"ו שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם.

שם כ"ו ע"ב אתמר ר' יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנום. תניא כוותיה דר"י ב"ח **ג** אברהם תקן תפלת שחרית שנא' וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמוד פינחס ויפלל. יצחק תקן תפלת מנחה שנא' ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה אלא תפלה שנא' תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום ואין פגיעה אלא תפלה שנא' ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וגו' ואל תפגע בי.

שם כ"ט ע"א בר"ה נפקדה שרה רחל והנה כו'. (בערך רה"ש).

שם ס' ע"א אמר רב לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה י"ב שבטים עתידין לצאת מיעקב

א לא היה אדם וכו'. והגאון ר' הרש הריף זצ"ל בס' תפוחי זהב פי' ע"פ שמפרש הקנ"ה זצ"ל קרא בתהלים ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו וכו' והוא ע"פ שכתב המורה על מה שאחז"ל בפ' אין עומדין משל למלך שיש לו אלף אלפי אלפים דינרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף גנאי הוא לו וק' הלא אם גם מקלסין אותו בשל זהב מעט הרבה ממה שיש לו ג"כ גנאי הוא לו. אבל הכוונה כך כי בלאות הקב"ה רם ונשא וגבוה הרבה מכל התוארים שמכנים אותו כי הוא יתברך מובדל תוארים גשמיים ולכן לא המשיל בזהב שאז יהי' ההבדל רק בכמות בין מעט להרבה רק המשיל לכסף וזהב שאינן דומין זה לזה כלל. ולכן לא הותר כתיבת התוארים להשי"ת רק כדי לשבר את האוזן. ובעת שאנו צריכין להתפלל להקב"ה שיפיק רצונינו לא ישובר האוזן כי אם כשנזכיר שאנו מבקשים צרכינו ממי שהכח והגבורה בידו. אומנם כל זאת בעת שהתפלה היא בכוונה שהתוארים הם הכרחיים לעורר הכוונה אבל אם התפלה היא שלא בכוונה הרי יש בזה נוסף חטא שמזכיר תוארים שאינם מגיעים לגדולתו של הקב"ה והרי הוא כמדבר כזב בשבחיו וזה שאמר ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו כיון שלבם לא נכון עמו ע"כ דברי הקנ"ה. והנה לקרוא ה' בשם אדון גם כן אינו תואר ראויה להקב"ה כי זהו רק תואר למלך ב"ו אשר מכונה בשם אדון בשיתוף עבדיו אבל הקב"ה הי' אדון עולם אף בטרם כל יציר נברא וכמו שפי' העקידה ה' מלך עולם ועד אף אם אבדו גוים מארצו ולכן לא הי' אדם שהי' ראוי לקרוא להקב"ה בשם אדון עד שבא אברהם ואמר אדני אלקי' במה אדע כי אירשנה כי אז הי' כראוי ומוכרח לקרא בשם אדון לפי הענין כמ"ש רש"י לכך התחיל בבראשית שלא יאמרו לסטים אתם וכו' ולכן כשהבטיח הקב"ה לאברהם על ירושת הארץ הי' מן הצורך לבקש מהקב"ה בשם אדון שיכולת בידו להוריש גוים בעבור שהוא אדון כל הבריאה ויכול ליתן הארץ לאשר ישר בעיניו ומיושב בזה קושי' התוס' שם שלא הביאה הגמ' הקרא דקודם אדני אלקים מה תתן לי. ועיין עוד לקמן בערך בריאה פי' על מאמר זה:

ב אין קורין אבות אלא לג' וכו' וכ' באפיקי יהודא הכוונה כי האבות קיננו לבנים וכל מה שאירע להם עשה רושם על בניהם ולכן נקראו אבות לפי שהם אבותינו בין בחומר המציאות ובהתנהגות וילידי הזמן ובין בכח השלמות ומדות טובות שנשרשו בנו והשבטים נקראים שבט מלשון ענף וכו' עיי"ש דף ל'. וגם האהל יעקב בפ' דברים באר על אופן זה כי האבות היו כל אחד בתכלית השלימות ואח"כ נתחלקה השלימות לי"ב שבטים עד שנאמר וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ פי' כאשר ירדו ממדריגותם הי' הברכה להרבות אותם עד שמכולם יצטרפו השלימות וזה שאמרו אחד הי' אברהם וגם אמרו אין דור שאין בו כאברהם פי' מכולם יחד:

ג אברהם תיקן תפלת שחרית וכו' אוהל יעקב בבראשית כ"ג וכתוב בערך תפלה:

ו' יצאו ממני ור' מן השפחות הרי י' אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות. מיד נהפכה לבת שנאמר ותקרא את שמה דינה.

שבת י' ע"ב אמר ר"ח בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל ב' סלעים מלת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים (בערך גלות).

שם נ"ה ע"ב מאימתי תמה זכות אבות אמר רב מימות הושע בן בארי שנא' אגלה את נבלותה וגו' ושמואל אמר מימות חזאל שנא' וחזאל מלך ארם לחץ את ישרא' וגו' וריב"ל אמר מימי אליהו שנא' ויהי כעלות המנחה וגו' ור' יוחנן אמר מימות חזקיה שנא' למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד וגו'. (בערך זכות אבות).

שם פ"ט ע"ב א"ר שמואל ב"נ א"ר יונתן ד מ"ד כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך. לע"ל א"ל הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך אמר איזיל ואימא ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים אפשר דבעי רחמי עלייהו א"ל בניך חטאו אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך אמר לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה. א"ל ליצחק בניך חטאו לי אמר לפניו רבש"ע בני ולא בניך בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם בני בכורי עכשיו בני ולא בניך ועוד כמה חטאו כמה שנותיו של אדם ע' שנה דל עשרין דלא ענשת עלייהו פשו להו נ' דל כ"ה דלילותיו פשו להו כ"ה דל תרתי סרי ופלגא דצלויי ומיכל ודבית הכסא

ד מ"ד כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וכו' וכ' היערות דבש חלק ראשון ק"ו. הכוונה בניך חטאו היינו כי היותם בניך ומולדו ותעון כרוך בעקבם מחטא אדה"ר ויצחק הבין וכי זה נגד גורם והנה גם היצירה והאדמה גורם לחטוא וזה וכי בני הם ולא בניך כי אתה יצרתם מחומר וא"כ פלגא עלי ופלגא עליך ועוד הא עקידת קינך ובזה נודע ענין העקידה להחליש כח של נחש מאדה"ר ונעשה אחר כך יצחק בריה חדשה ופסק כח הנחש וא"כ אין אפשר דכל החטאים יהיו ע"י הנחש אלא ע"כ גם יצירת האדם עפר מן האדמה הוא בעוכרם וא"כ פלגא עלי ופלגא עליך. והאוהל יעקב במדבר ח' פי' דקאי על הזמן שיתמה זכות אבות יאמרו כי אתה אבינו:

והבינה לעתים בדרוש י"ג כ' מ"ד כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וכו' הכוונה כי יש לדקדק למה הוצרכו לומר העונש שימחו וגם הקשה שיא' על קדושת שמך ולמה אמרו ימחו ולא אמרו מחה אבל הענין הוא כך כי הקב"ה חפץ שישאלו האבות דרך לרחם על בני ישראל אבל אברהם עומד במשפטו בשבילם ואומר שלפי שורת הדין לאו' שהקב"ה ישא להם פנים שיהיו נקי בדין כי המה מוסרים נפשם למות על קדושת שמו ובדברי המשורר כי עליך הורגנו כל היום אם שכחנו שם אלהינו וכו' וזה ימחו על קדושת שמך אבל באמת לא הספיק גם זאת לזכותם בדין כי איך יצדקו קרוצי גופיו וגם השמים לא זכו בעיניו ולעולם אנו צריכין רחמים ותחנונים על צד החסד לפיכך אומר הקב"ה אלך אל יעקב דהוין ליה צער גידול בנים אפשר שמפני זה יתעורר לבקש עליהם רחמים בחסד גמור ואל יבוא במשפט אבל השיב כתשובת הזקן עד שהלך אל יצחק ומיד נפל בחלוקת האמות לבקש רחמים מצד החסד כי אמר בניך הם כאומר כיון שהחזקתם לבנים יש לך לרחם עליהם כרחם אב על בנים ובדי לעורר הרחמים בתכנית השלם חקר עוד ושפט ודקדק בכל חיי האדם וחלקם לחלקים עד שמצא שהלך מהם חינם בני עונשים וכו'. והגאון בעהמ"ח חוות דעת בספר אמת ליעקב פי' שהקב"ה בשעת הגאולה ירצה לסתום פי המקטרגים מצרי אומות וזה שאמר שהלך אצל אברהם וכו' לגאולה בזכות אברהם ע"ז אומר לא בסבי טעמא כי יצא ממנו ישמעאל ועדיין יש למדה"ד לקטרג וזה הטעם ג"כ ביצחק שיצא ממנו עשיו ולכן כתיב מיד שהלך הקב"ה ליעקב שהיתה מטתו שלמה ועל זה אומר לא בדרדקי עצה כי עדיין לקטרג שאין זכות אבות כדאי להרים הרמה כזו וא"כ חוזר הקב"ה לפדותם במדת הדין וידוע כי יצחק כנוי להם מדת הדין שפשט להרב כוחרו וכן ישראל נתנסו בנסיונות גדולות ועמדו בכולם ויצחק היינו מדה"ד יטעון עליהן דל פלגא דלילתא פי' הגלות כמאחז"ל דגלות מכפרת מחצה וא"כ דל דמו כלי ומשתי פי' שהרבה אכילה ושתיה עושה והוא תאות הגוף שהוא בעוכרם. ודל דצלויא פי' שהתפללו על הבלי מעיה ודבית הכסא היינו החטאים הבאים ע"י מחשבות נפסדות שהן מותרי השכל מבוכים בהם בית הכסא כמו מותרי המאכל ומשתה וא"כ עושה החשבון על תרתי סרי ופלגא והוא ע"ד מליצה כמו קטן שהוא תרתי סרי ופלגא שיש עליו רק עונש מעט על שהוא מופלא סמוך לאיש וזה ומחוי להו יצחק בעינייהו שא"ל למדה"ד רק מעט כענין רמז וישראל שחשבו כי במדה"ד כלהו יאמרו ליצחק כי אתה אבינו והוא אומר להם קלסו להקב"ה ומחוי להו על מדת הרחמים שהיא הגומר הגאולה:

פשו להו תרתי סרי ופלגא אם אתה סובל את כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך ואם תמצא לומר כולם עלי הא קריבית נפשי קמך. פתחו ואמרו כי אתה אבינו. אמר להם יצחק עד שאתם מקלסי׳ לי קלסו להקב״ה ומחוי להו יצחק הקדוש ב״ה בעינייהו מיד נשאו עיניהם למרום ואומרים אתה ד׳ אבינו גואלנו מעולם שמך.

שם קמ״ו ע״א א״ר אבא בר כהנא עד ג׳ דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו. אברהם הוליד את ישמעאל יצחק הוליד את עשו יעקב הוליד י״ב שבטים שלא היה בהן שום דופי.

שם קמ״ז ע״ב א״ר חלבו חמרא דפרוגייתא ומיא דיומסת קפחו עשרת השבטים מישראל.

עירובין י״ט א׳ א״א מסיק רשעים מגיהנם ומקבל להו בר מישראל הבא על הכותית דמשכא ערלתו ולא מבשקר ליה (פירש״י שאינו מכירו שהוא יהודי דמשכא ערלתו).

פסחים פ״ז אמר הקב״ה להושע בניך חטאו והי׳ לו לומר בניך הם בני חנונך הם בני אי״ו גלגל רחמיך עליהן לא דיו שלא אמר כך אלא אמר לפניו רבש״ע כל העולם שלך הוא העבירם באומה אחרת. אמר הקב״ה מה אעשה לזקן זה אומר לו לך וקח לך אשה זונה והוליד לך בני זנונים ואח״כ אומר לו שלחה מעל פניך אם הוא יכול לשלוח אף אני אשלח את ישראל שני ויאמר ה׳ אל הושע קח לך אשת זנונים וילדי זנונים וכתיב וילך ויקח את גומר בת דבלים לאחר שנולדו לו שני בנים ובת אחת א״ל הקב״ה להושע לא היה לך ללמוד ממשה רבך שכיון שדברתי עמו פירש מן האשה אף אתה בדול עצמך ממנה א״ל רבש״ע יש לי בנים ממנה ואין אני יכול להוציאה ולגרשה א״ל הקב״ה ומה אתה שאשתך זונה ובניך זנונים ואין אתה יודע אם שלך הן או של אחרים הן כך. ישראל שהן בני בחוני בני אי״ו א׳ מד׳ קנינים שקניתי בעולמי דכתיב עם זו קנית ואתה אמרת העבירם באומה אחרת. כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמים ע״ע א״ל הקב״ה עד שאתה מבקש רחמים ע״ע בקש רחמים על ישראל שגזרתי עליהם ג׳ גזירות בעבורך. עמד ובקש רחמים ובטל הגזירה והתחיל לברכן שנא׳ והיה מספר בנ״י וגו׳ והיה במקום אשר יאמר להם וגו׳ יאמר להם בני אל חי וזרעתיה לי בארץ וגו׳.

שם פ״ח ע״א אר״א מ״ד והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ד׳ ואל בית אלקי יעקב וגו׳ אלקי יעקב ולא אלקי אברהם ויצחק. אלא לא כאברהם שכתוב בו הר שנא׳ אשר יאמר היום בהר ד׳ יראה ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנ׳ ויצא יצחק לשוח בשדה אלא כיעקב שקראו בית שנא׳ ויקרא את שם המקום ההוא בית אל.

שם קי״ז ע״ב ארשב״ל ו ואעשך לגוי גדול זהו שאומרי׳ אלקי אברהם ואברכך זהו שאומרים אלקי יצחק ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב יכול יהיו חותמין בכולן ת״ל והיה ברכה בך חותמין ואין חותמין בכולן.

ו ואעשך לגוי גדול וגו׳ וכ׳ בחפיקי יהודה פי׳ ע״ז בארוכות הרבה ומוב לעיין שם ואני אפס קצהו אעתיק פה בלשון קצר כי אאע״ה היה אחד שהוא כולל והבליע כל מדות נכבדות בו וזהו וה׳ ברך את אברהם בכל ואמרי׳ במדרש שא״ל הקב״ה אותה אומה דכתיב בה כי מי גוי גדול אני מעמיד ממך כלומר לא תבין שהברכה ואעשך לגוי גדול לרבית הכמות אלא אותה אומה דכתיב בה כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו וגו׳ פי׳ שלפי גודל החשיבות והנכבדות שבהם יומשך כח אלהים עליהם כ״ז אני מעמיד ממך פי׳ תהיה אתה בעצמך מושלם ומוכלל כמו כל אותה אומה וזהו ואעשך לגוי גדול וכמו שנאמר אלהי ישראל בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל כך נאמר אלהי אברהם וזה מאמר רשב״ל ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם כלומר שמאמר לגוי גדול לא לרבוי הכמות נאמר כי אז יקשה שהיה לו לאמר זאת הברכה אבל נאמר לענין המשכת כח אלהים אשר היה באברהם ביתר שאת ע״כ הקדים השי״ת זאת הברכה בהקדם הנשוא הנושא זאת הברכה ואמר עוד ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב כלומר שלא תבין מזה שיצחק ויעקב המה רק כענפים ושבטים בערך השרש והולך עד שלא ייוחס כח אלהי עליהם. כמו שאינו מיוחס לשבט פרטיי אינכו כן אבל הם בכלל הראשיים. ואמר עוד יכול יהיו חותמין בכולן פי׳ כמו שבאברהם חותמין וגומרין עליו כל השלימות כי יש בו בחינה כוללת כן בכולן ת״ל והיה ברכה כי לא נאמר ותהיה ברכה המורה על איחוד הזמן אלא והיה ברכה היינו עתיד התכופיים פי׳ שיהיה תיכף ומיד כן כי אתה תהיה כן וכו׳ וכמבואר לעיל:

ול״נ הכוונה דשם ה׳ נודע ע״י האבות אלא כל אחד באופן מיוחד דאברהם לפי האיצטגנינות לא היה ראוי להוליד בן וגם בעת זקנתו כשהוליד אמרו ואבימלך נתעברה שרה עד שאמר הקב״ה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם וגם אברהם עמד בנסיון לשפוך דמו ודם זרעו והקב״ה א״ל ואעשך לגוי גדול וזהו שאומרים אלהי אברהם כי יכירו שמאת ה׳ היתה זאת בהשגחה נפלאה להרבות

שם קי"ט ע"ב מ"ד ויגדל הילד עתיד הקדוש ב"ה לעשות סעודה לצדיקים וכו' לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו כוס לאברהם אבינו לברך וכו' (בערך דהמע"ה ובערך ברכה).

שם קי"ט ע"ב אר"י אמר שמואל כל כסף וזהב שבעולם יוסף לקטום והביאו למצרים שנא' וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא אין לי אלא שבא"מ שבארץ כנען ובשאר ארצות מנין ת"ל וכל הארץ באו מצרימה וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהן שנאמר וינצלו את ארץ מצרים וגו' עי"ש שהכסף הזה בא מאומה לאומה ועתה מונח בעיר רומי. עי"ש שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נתגלה לקרח ואחת נתגלה לאנטונינוס ואחת גנוזה לצדיקים לע"ל.

יומא כ"ו ע"א אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי וכו'. (בערך הוראה).

שם כ"ח ע"ב א"ר חמא בר"ח מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם היו במצרים ישיבה עמהם שנאמר לך ואספת את זקני ישראל היו במדבר ישיבה עמהם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישרא'. א"א זקן ויושב בישיבה היה שנא' ואברהם זקן בא בימים יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה שנא' ויהי כי זקן יצחק. יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה שנא' ועיני ישראל כבדו מזוקן. אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה שנא' ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו אר"א שמושל בתורת רבו הוא דמשק אליעזר א"ר אלעזר שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים. אמר רב קיים א"א כל התורה כולה שנא' עקב אשר שמע וגו' א"ל רב שימי בר חייא לרב ואימא שבע מצות הא איכא נמי מילה ואימא שבע מצות ומילה א"ל מצותי ותורותי ל"ל. אמר רב ואיתימא רב אשי קיים א"א אפי' ערובי תבשילין שנא' תורתי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה.

שם ל"ה ע"ב רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר נאה הייתי וטרוד ביצרי. אומרין לו כלום נאה היית מיוסף אמרו עליו על יוסף הצדיק בכל יום ויום היתה אשת פוטיפרע משדלתו בדברים. בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית אמרה לו השמיעי לי אמר לה לאו אמרה לו הריני חובשך בבית האסורים אמר לה ה' מתיר אסורים הריני כופפת קומתך אמר לה ה' זוקף כפופים הריני מסמא את עיניך אמר לה ה' פוקח עורים נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה לשמוע אליה לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה בעולם הבא.

שם ס"ג ע"א שאף שמות של אברהם יצחק ויעקב היו כתובים על חושן המשפט (ע' ערך או"ת).

שם ס"ו ע"ב א"ר יהודה שבטו של לוי לא עבד ע"ז שנ' ויעמוד משה בשער המחנה וגו' יתיב רבינא וקאמר להא שמעתא איתיביה בני בר קפא בר אבא לרבינא האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו (פרש"י אלמא אביו ואמו אחיו ובניו עבדו ע"ז) אביו אבי אמו מישראל אחיו אחיו מאמו ישראל בניו בני בתו מישראל.

סוכה מ"ט ע"ב דרש רבא מ"ד ז מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב בשעה שעולין לרגל בת נדיב בתו של אברהם שנקרא נדיב שנאמר נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברהם אלקי אברהם ולא אלקי יצחק ויעקב לא אלקי אברהם שהיה תחלה לגרים.

זרעו. ויצחק היה לו ריב עם רועי גרר עשק ושטנה אודות הבארות שחפרו שבקשו להזיקו ולבלות ממונו ובכל זאת ויברך אותו אלהים וכתיב ויזרע בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים עד שא"ל אבימלך ראה ראינו כי היה ה' עמך ועתה אתה ברוך ה'. וזהו ואברכך זהו שאומרים אלהי יצחק שיכירו השגחה נפלאה מאת ה'. ויעקב שברכו, ומעשי יהיה בבית לבן הארמי בנעוריו ואעפ"כ היה תמים ולא למד ממעשיו הרעים של לבן הארמי שאמר עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ונתגלה שמו הגדול כשמן הטוב לעיני כל העמים וזהו ואגדלה שמך זהו שאומרים אלהי יעקב. שיכירו בזה השגחה נפלאה מאת ה' יכול יהיו חותמין בכולן פי' שבכולם ביחד דוקא יקיימו ויחתמו השגחת ה' ת"ל והיה ברכה כי בך לבד יכירו וידעו זאת. אי הכוונה הוא בך חותמין כי עיקר השבח והגדולה היא לאברהם דכיון שפסק לו הקב"ה גדולה פסק גם לבניו. וע' עוד כוונה אחרת במאמר זה באהל יעקב בפ' נשא בד"ה כה תברכו:

ז מה יפו פעמיך וכו'. פי' אחי הג' כ"י ע"פ שפי' בדברי התרגום יונתן שאמר על הפסוק והבריח התיכון בתוך הקרשים מבריח מן הקצה אל הקצה מן אילנא דנציב אברהם והוא דאי' במס' יומא שבית שני נחרב בשביל שנאת חנם. והנה ידיעת הפכיים אחת היא וכמו ששנאת חנם גורם לחרבן הבית כן השלום גורם לקיום הבית. וכבר כתב העקידה פ' נשא כי השלום אינו רק בדרך שלילה שלא לעשות מלחמה אלא בדרך החיוב שיעשה כל אחד היכתו לגמול חסד עם חבירו להחזיק ולתקן

שם נ"ב ע"ב והקימנו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם מאן נינהו ז' רועים דוד באמצע אדם שת ומתושלח מימינו אברהם יעקב ומשה בשמאלו (עיין רש"י שם יצחק להיכן אזיל) ומאן נינהו שמונה נסיכי אדם ישי ושאול ושמואל עמוס וצפניה צדקיה ומשיח ואליהו.

ראש השנה י"א ע"ב ר"א אומר בתשרי נולדו אבות בתשרי מתו אבות. בפסח נולד יצחק בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה בר"ה יצא יוסף מבית האסורין ר"י אומר בניסן נולדו אבות בניסן מתו אבות בפסח נולד יצחק בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין.

תענית ה' ע"ב רב נחמן ורב יצחק הוי יתבי בסעודתא א"ל ר"נ לר"י לימא מר מילתא א"ל הכי א"ר יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה. בתר דסעיד א"ל הכי א"ר יוחנן ח יעקב אבינו לא מת א"ל וכי

השלים ומעתה הבית בהבנותו לשם ה' אם גם יושלם כל המלאכה עדיין הוא צריך להבריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה כדי לחבר האוהל שיהיה אחד וזה הבריח התיכון צריך שיהיה מן הלגלא דכתיב אברהם והיא הגמילות חסדים וזה מה יפו פעמיך בנעלים כמה יפו רגליהון של ישראל בשעה שעולין לרגל להקריב קרבנות אבל זהו דוקא אם ראויין לקרוא אותן בת נדיב בתו של א"א שנקרא נדיב שגם המה אוחזים מעשה אביהם בידיהם :

ח יעקב אבינו לא מת וכי בכדי חנטו חנטייהו וכו' ומדייק בע"ד למה לא פריך הגמ' מהקבורה והכל יתר הדברים האמורים בקרא המורים על מיתתו. ועוד מה משני הגמרא מקרא אני דורש והא מ"מ הקושיא במקומה עומדת וכי בחנם חנטו חנטייהו. ותי' כי יש לדעת מה טיבו של חניטה זו במצרים כי ידעו המצריים שכ"ז שהגוף קיים הנפש דבוק בו וכו' וכל ענייני מצריים היה לדרוש אל המתים ע"ש שביאר זאת בארוכות וגם הביא מעשה מנכרי אחד מספרד שהלך למצרים. ובהחבא הביא לספינה שלו אלפים פגרים החנוטים מומיים הנקראים להוליכן לספרד ובבואו באמצע הים הרוחות הדבקים בגופים החלו לעשות רעש גדול בים והפכו הספינה לתוך הים וירדו כל העם כאבן במצולה והנכרי רב החובל בקושי ניצל בדוגית קטנה. והנה יוסף וכל השבטים הניחו לחנוט את יעקב אביהם אבל כאשר המצריים חשבו הם לטובה שיהיה נפש יעקב דבק בגופו ועדיין משותף עם בניו ובכל צרתם לו צר. ומהאי טעמא לא שבקו בני עכברייא למקבר לר"א בר"ש. וזה הכוונה בגמ' אחים בהספדאי דהתם קאימנא. הרצון במיתתו יעמוד הצדיק שם מצלי הרשוהו מן השמים לירד ולהשתתף עם בני דורו כ"א בשעת הספידא אז מירשה לו לירד ולהשתתף וגו' ע"ש. אבל יעקב לא מת שתמיד נפשו עמנו וחופף אותנו. בקי"ש וירא ישראל דרשינן ישראל סבא. במ"ת כתיב ויחן ישראל נגד ההר ישראל סבא וכן נשמת משה רבע"ה בכל מקום נאמר משה שפיר קאמר. וזה הכוונה יעקב לא מת וע"ז פריך הגמ' וכי בחנם חנטו חנטייהו וכו' דהכל היה כדי לקשר הנפש עם הגוף וכיון דבלא"ה יעקב לא מת למה חנטו חנטייהו וספדו ספדייא כמבו' דגם ההספד הוא על כוונה זו. ומשני מקרא אני דורש וכו' מה זרעו בחיים וכו' פי' מה שכתיב יעקב לא מת לא בכל הזמנים שוים אלא אם ישראל תופסים בעץ חיים אז גם יעקב בחיים אבל אם אינם בחיים שרשעים הם גם יעקב אינו משתתף עמהם להיות דבק בהם ולכן שפיר חנטו חנטייהו וע"ש עוד ענין החנטה באיזה דרך נעשה. ובעקידה פ' ויחי מפרש מאמר זה בארוכות. ול"נ הכוונה ע"פ שפי' רש"י על הקרא וישב יעקב ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף לא די לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשין לישב בשלוה אף בעוה"ז. והענין לפ"ד הוא כך כי הצדיקים גוזרים ויתר בני העליה ששים ושמחים לעשות רצון קונם ולא די להם בשכר עוה"ב אלא מבקשים לישב בשלות בעוה"ז לעבוד את ד' בשמחה ובטוב לבב וזה רצונם ונחת שלהם ועל זאת היה קובל יעקב אע"ה ואמר לפרעה ימי שני מגורי מעט ורעים ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי בימי מגוריהם פי' שעל ידי שהיו מעט ורעים לא השיג תמימות ושלימות להחיות את נפשו כאבותיו. כך היה ירא לנפשו מחמת שהיה עניו אבל באמת היה מובחר שבאבות והכתיב ומספר בשבחו שאע"פ שהיה במצרים רק י"ז שנה בכל זאת ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה. אבל בכל זאת הקב"ה חפץ לעשות רצון יראיו שיצא בימיו צדיק ברוב שלום והיה מוסיף ליעקב אע"ה ימי שלוה אבל ויקרבו ימי ישראל למות כמו שפי' המדרש שם שהיום היה קיבל עליו שבא עת הגלות ומפני הרעה נאסף הצדיק והקב"ה לא היה מקפח שכרו אלא א"כ ועתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל פי' שלא יירא מפני שהשכיל בעבודת ה' בעוה"ז וגם מפני שכר המתוקן לו לעוה"ב ועל השכר בעוה"ב אמר אל תירא עבדי יעקב כי ידעתי את עבודתך שעבדתני וגו' שחשבת שהפסדת בעבודתך בעוה"ז ע"י שקרבו ימיך למות ואמר לו אל תחת

בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא א"ל מקרא אני דורש שנא' ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

שם כ"ז ע"ב א"ר יעקב בר אחא א"ר אסי אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנא' ויאמר ד' אלקים במה אדע כי אירשנה אמר אברהם רבש"ע שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה אמר לאו אמר לפניו רבש"ע הודיעני במה אירשנה א"ל קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וגו' אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שבה"מ קיים בזמן שאין בה"מ קיים מה תהא עליהם א"ל כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאלו הקריבו לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהן.

שם ל' ב' יום שהותרו שבטים לבא זב"ז (בע' יו"ט).

מגילה י"ג ע"ב ומאי צניעות היתה בה ברחל (בערך צניעות).

שם י"ד ע"ב ירמיה החזיר עשרת השבטים דכתי' כי המוכר אל הממכר לא ישוב אפשר יובל בטל ונביא מתנבא עליו שיבטל אלא מלמד שירמיה החזירן.

שם י"ז ע"א למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי לייחס בהן שנותיו של יעקב וכמה שנים הי' מוטמן בבית עבר.

שם י"ח ע"א א"ר אחא אר"א מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל שנא' ויקרא לו אל אלקי ישראל דאי ס"ד למזבח קרא לו יעקב אל ויקרא לו ויקרא לו יעקב מיבעי ליה אלא ויקרא לו ליעקב אל. ומי קראו אל אלקי ישראל.

שם כ"ו ע"א ירושלים לא נתחלקה לשבטים וכו' (בערך ירושלים).

חגיגה י"ד ע"ב אשריך אברהם שאלעזר בן ערך יוצא מחלציך.

שקלים ה' ע"ב מאן נינהו אבות העוג"ם וכו'.

יבמות ט"ז ע"ב א"ר יהודה א"ר אמי נכרי שקדש בזמה"ז חוששין לקידושיו שמא מעשרת שבטים הוא.

שם ע"ו ע"א אמר אביי יעקב אבינו לא ראה קרי מימיו דכתיב ביה כחי וראשית אוני.

שם ס"ד ע"א א"ר יצחק יצחק אבינו עקר הי' שנא' ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו על אשתו לא נאמר אלא לנכח מלמד ששניהם עקורים היו א"ה ויעתר לו ויעתר להם מבעי לי' כו' ט אינו דומה תפלת צדיק וגו' א"ר יצחק מפני מה אבותינו עקורים הי' מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים א"ר אמי אברהם ושרה טומטמין היו שנאמר הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם (עפרש"י). א"ר נחמן שרה אמנו אילונית היתה שנאמר ותהי שרי עקרה אין לה ולד אפי' בית ולד אין לה.

נדרים ל"א ע"א משנה. קונם שאיני נהנה לזרע אברהם מותר באו"ה מפ' בגמ' כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב ולא כל יצחק.

שום ל"ב ע"א אר"י אמר רב בשעה שאמר הקב"ה לא"א התהלך לפני והיה תמים י אחזתו

ישראל כי עוד ישראל יהיה שמך כי הנני מושיעך מרחוק וגו' מקיש הוא לזרעו וכו' פי' שלא מת ולא נעשה הפסק מן המצות אלא בעת הקץ יהיה בחיים כזרעו לעבוד את ה' בהשקט ובטח. ומיושב נכון שאע"פ שחנטו חנטייהו וספדו ספדייהו לא מת ככלי אובד אלא ישוב לתוקפו הראשון גם בעבודת ה'. ועפ"ז יש המשך קצת למאמר הקודם אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט שצריך לחוס על גופו ולא יסכן בעצמו אף לדבר מצוה כי גם הושט צריך לקבל הנאתו לעבוד את ה' בשמחה. כמ"ש מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים וזה דמיון למה שביקש יעקב לישב בשלוה לעבוד את ה' בשמחה. ועפ"ז יש להפוך הפירוש שלמעלה ולומר אל תירא עבדי יעקב קאי על עבודת ה' בעה"ז:

ט אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע. ורש"י בתורה הוסיף לפיכך לו ולא לה. ונ"ל דלא מלבד שהיה יצחק בן צדיק בודאי גם זכות עצמו היה יותר מעלה כי היה עולה תמימה ונפיש חיליה בתורה ובקדושה אבל כל זאת לא היה מכריע נגדה שה' יהיה נעתר לו ולא לה כי מצינו בתענית גבי אבא חלקיה שהיה מתפלל על הגשמים ואשתו גם היא שפכה שיחה לפני ה' מצד אחר והיו ענני מעבר עלו מצדה. ואמרינן שם שהאשה שמקרבת הנאה לעניים במאכל ובמשתה לכן תפלתה מתקבלת יותר וכן ביצחק ורבקה אף שהיה גדול ממנה בכל זאת היה הקב"ה פונה לתפלתה אבל בעבור שהיה צדיק בן צדיק ואינו דומה כלל תפלת צב"צ לתפלת צדיק בן רשע לכן לו ולא לה. וזה כוונת רש"י לפיכך לו ולא לה להורות שרק זאת גרם שהקב"ה פנה לתפלתו ולא לתפלתה:

י אמר ר"י א"ר בשעה כו' אחזתו רעדה כו' ופי' המהרש"א בח"א שלכך אחזתו רעדה כי חשב שמא יש בו דבר מגונה בצורה כי מום בו אבל כשא"ל אח"כ את בריתי תמור הבין שעל הערלה שהיא מאוסה ומגונה כאמר והי' תמים אז נתקררה דעתו שאין זה מום וחסרון בצורה שבכל אדם נברא כן

רעדה כיון שא"ל ואתנה בריתי ביני וביניך נתקררה דעתו ו־יצא אותו החוצה וגו'. שם א"ר אבהו א"ר אלעזר מפ"מ נענש א"א ונשתעבדו בניו למצרים מאתים וי' שנים מפני שעשה אנגרייא בת"ח שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו ושמואל אמר מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה שנא' במה אדע כי אירשנה ור' יוחנן אמר שהפריש בנ"א מלהכנס תחת כנפי השכינה שנא' תן לי הנפש והרכוש קח

אלא זה חסרון המדות ואפשר לתקן וע' באפיקי יהוד' שנחית לבאר ולפ' דברי מהרש"א והוסיף ומילי' לפרש כן דאי' בנדרים שם רבי אומר גדולה מילה שאין לך מי שנתעסק במצות כא"א ולא נקרא תמים אלא על שם המילה שנאמר התהלך לפני והי' תמים וכתיב ואתנה בריתי ביני וביניך וצריך באור מה הוסיף רבי על פשוטו של מקרא וי"ל שרבי על דברי התנאים במשנה שם אזיל דראב"ע אומר מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הערלים וכו' ר' ישמעאל אומר גדולה מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות וכו' והיינו כי יש לחקור בפעולת המילה אם היא לתקן החסרון או מעלה יתירה היא. ביאור זה כי המבורר בקול נעים נקרא בעל מעלה יתירה על זולתו ובני אדם כי אי אפשר לומר עליו שאיננו רק מושלם החסרון שהרי גם הבלתי מעוררים אינם מתואריס בשם בעלי חסרון אבל הדיבור אבל המדבר אינו מתואר בשם מעלה יתירה רק בשם השלמת החסרון והמופת על זה כי האלם מגונה הוא בזה והנה דעת ראב"ע כי המילה במהול אינו עושה רק השלמת חסרון כי הערל הוא בעל חסרון וזה אמרו מאוסה היא הערלה והביא מופת על זה ממה שהערל נתגנה בערלתו וממה דאת אמר כי כל הגוים ערלים וכו' אבל ר' ישמעאל דעת אחרת עמו במצוות המילה ואמר גדולה מילה וכו' פירוש לא כדברי ראב"ע שאמר שהמילה רק השלמות חסרון כי אם מעלה יתירה הוא ומתואר בשם גדולה שהרי נכרתו עליה י"ג בריתות ורבי אומר ג"כ גדולה מילה והביא מופת הגיוני להוכיח דבריו שאין לך מי שנתעסק במצות כא"א ורצונו לומר כי לדברי ראב"ע שמה שאמר הקב"ה והי' תמים היינו להשלים החסרון והיינו בשנאמר מאוסה הערלה שהיא גורמת מניעות מעשה המצוות ועל זה אמר רבי אין לך מי שנתעסק במצות כאברהם אף בהיותו ערל ועל כל זאת לא נקרא תמים עד המילה ועל כרחך לומר כי תואר תמים מורה על מעלה יתירה ולהעיר אוזן מה היא מעלה יתירה אמר וכתיב ואתנה בריתי ביני וביניך וכמאמר המדרש פ' וירא ומבשרי אחזה אלהי אלולי עשיתי כן מהיכן הי' הקב"ה נגלה עלי וכן מבואר בפי' רש"י ויפל אברהם על פניו שקודם המילה לא הי' בו כח לעמוד וזה הכוונה במאמר הנזכר לעיל בשעה שאמר הקב"ה לאברהם התהלך לפני והי' תמים אחזתו רעדה ואמר שמא יש בי דבר מגונה כי הי' מסתפק אם המילה היא רק להשלמות החסרון או לקנות מעלה יתירה אבל כיון שא"ל הקב"ה ואתנה בריתי ביני וביניך נתקררה דעתו כי הבין שהיא מעלה יתירה.

ול"כ לפרש דברי רבי כן דהאדם נקרא שלם או תמים כלשון המדרש דנקט לא נקרא תמים עד המילה כשהוא מושל על חשק גופו ותאות לבו ויכול לברור דרך הטוב והישר כפי ראות עיני שכלו שבזה יפיק רצון מה' והיינו אחר שחקר ודרש בתורה ובה ידע מה לעשות כמאמר דוהמע"ה חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך והתורה מוליך אותו בדרכים שונים לפעמים למדת הרחמים והחסד כגון לעשות צדקה וחסד בארץ ולרחם על העניים האומללים ועת לפזר ולפעמים למדת הרוגז והאכזריות לנקום נגד אויבי ד' כמ"ש ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע ולפעמים לאהוב השלום ופעמים לרדוף השלום וביארתי בזה כונת חז"ל הפך בה והפך בה דכולה וכו' דהיינו שהאדם יתהפך עצמו במדותיו ע"י התורה דכולה בה שע"י התורה יהי' מושכל ומושלם בכל המדות ובה תחזי איזה מדה שתאחוז וכו' עד שאין לך מדה טובה היונה כלומ' דכל המדות שאדם מתנהג בה חוץ מדרך מורה לו התורה אין זה מדה טובה כי יתפכם ומעוב לרע שיהי' בוחר בשלום במקום ובזמן שהי' לו לצאת למלחמה ולנקום בזמן שהי' לו לישב בשלוה וכן יפזר במקום שהי' לו לקמץ ויקמוץ במקום שהי' לו לפזר ומובן בזה מה דאיתא במדרש על הקרא לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח אני אמרתי כן ואתם אומרים לא כן ע"כ לא יקומו רשעים במשפט כי כוונת המדרש כי גם העובד אלהים צריך להיות משפט במדותיו כאשר ביארתי אבל בכל זאת שבתם וראיתם בין צדיק לרשע ולעובד אלהים ולאשר לא עבדו כי הצדיק משנה מדותיו כפי חוקי אלקים ותורותיו אבל הרשעים לא כן אני אמרתי כן והם אמרו לא כן לכן לא יקומו רשעים במשפט ומובן. וזה שאמר הקב"ה לא"א ע"ה התהלך לפני פי' שלא יעמוד במקום אחד במעלה אחת ובמדה אחד בכל זמן ועידן רק יהי' מהלך ממדה למדה אחרת ומכח אל כח ומחיל אל חיל כאשר ביארתי לעיל ואז יהי' מכונה בשם תמים ושלם ושליימות זה הראה במילתו שגם בכל זאת שנגבר מדת הרחמים והחסד אצלו הי' אזר כגבור חלציו ואימץ את לב בגבורים למול את עצמו ואת כל אנשי ביתו וזה לא נקרא תמים אלא עד המילה

לך וירק את חניכיו ילידי ביתו רב אמר שהוריקן
בתורה ושמואל אמר שהוריקן בזהב שמנה עשר
ושלש מאות א"ר אמי בר אבא אליעזר כנגד כולם
א"ד אליעזר הוא דחושבני' הכי הוי א"ר אמי בר
אבא בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנ
עקב אשר שמע אברהם בקולי חושבני' מא
ושבעין ותרין ואמר רמי בר אבא כתיב אבר
וכתיב אברהם בתחילה המליכו הקב"ה על מאתי

כי לולי זאת הי' אפשר לומר שמדת הרחמים והחסד שולטת בו והוא נכנע תחת ידם והוא אי
הירא ורך הלבב ולאו תמימות הוא אלא חסרון ובזה יש להבין גם דברי ר"י אמר רב שם בשע
שאמר הקב"ה לא"א התהלך לפני והי' תמים אחזתו רעדה אמר שמא יש בי דבר מגונה והיינו כאש
פירשתי כי ירא שמא חסרון הוא אצלו וכו' אבל הקב"ה אמר לו ואתנה בריתי ביני ובינך פי' ל
לנסות אותך באתי כי אם ליתן בריתי ביני ובינך ואז נתקררה דעתו:
עוד נ"ל לבאר למה לא נקרא תמים אלא עד המילה כי א"א ע"ה הי' מקיים כל התורה כול
ומדעתו כמ"ש עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' אבל על המילה נטל שכר ומיראה הוא שנ
לו עלה על המילה ולפ"ד הכוונה דקודש שנלטוה על מצות מילה נטל שכר כי לא הבין מצוה זו מדע
כי מאחר שידע שהקב"ה חפץ שהאדם ישמור נפשו ויחיה בהם ולא שימות בהם לא עלה על דע
שרצון הקב"ה הוא שהאדם ימול עצמו ויכנים עצמו בסכנה. והנה ידוע מה שפירש"י דגבי אברהם כת
אשר התהלכתי לפניו שהיה מהלך בצדקתו מאליו פי' מדעתו ובחקר תבונתו וז"ש הקב"ה לא"א התה
לפני פי' לעבוד אותי ע"פ דרישה וחקירה שלך ולפי רוחב בינתך אבל היה גם תמים שתשמע בקו
גם במצוות במקום שאין שכל שלך מגיע להשיג טעם ותכלית הענין וזה לא נקרא תמים אלא עד המי
כאשר באמרתי כי מצוה זו לא הבין מדעתו ועל זאת א"ל הקב"ה ואתנה בריתי ביני ובינך וז"ש ר
גדולה מילה שאין לך מי שנתעסק במצות כאברהם ולא נקרא תמים אלא ע"ש המילה וכתיב ואת
בריתי ביני ובינך. ונ"ל להבין גם דברי ר"י אמר רב ע"פ כוונה זו שבשעה שא"ל הקב"ה לא"א התה
לפני והיה תמים אחזתו רעדה אמר שמא יש בי דבר מגונה כי מאחר שבקש הקב"ה ממנו שיה
גם תמים והיינו ע"פ שבארתי שלא ילך תמיד אחר שכלו ודעתו רק במצוות. אמר שמא יש בי ד
מגונה שטעיתי ע"פ דעתי בעבודת ה' וטהרתי הטמא ואסרתי המותר והתרתי האסור וכדומה וכי
שא"ל הקב"ה ואתנה בריתי ביני ובינך פי' שלא טעית כלל בהנהגתך בעבודתי רק אני חפץ שיה
אות ברית קודש ביני ובינך אז נתקררה דעתו. עוד נ"ל להבין דעת אחרת בדברי חז"ל הנ"ל
אות ברית קודש הוא המילה ברית עולם אשר לא תמוש. לכן רק ע"י מצוה זו הוא משעבד על
לעבודת ה' לכן גדולה מילה שדוחה גם את השבת אף שהשבת אות היא ג"כ בין ישראל לאביהם שבשמ
כי שבת היא ברית אשר יוכל להפר אבל מי שנימול חתם עצמו באות ברית קודש אשר לא יוכל להפ
וז"ש רבי גדולה מילה שאין לך מי שנתעסק במצות כא"א ולא נקרא תמים אלא ע"ש המילה כי מאח
שחתם אות ברית קודש על בשרו אשר לא תמוש לעולם שיעבד עצמו לעבוד את ד' במצוות מב
לחקור עוד הנה והנה וע"ז א"ל הקב"ה ואתנה בריתי ביני ובינך. והענין הברית שנתן הקב"ה
ע"ז הוא שיהיה מעתה תחת השגחה שלו כמ"ש שם בגמ' בקמוץ ויוצא אותו החוצה שא"ל הקב"ה
ומאצטגנינות שלך וכו' אין מזל לישראל וזה הכוונה דר"י אמר רב בשעה שאמר הקב"ה לא"א
אחזתו רעדה אמר שמא יש בי דבר מגונה כי מאחר שראה שהקב"ה חפץ ממנו שיתן אות בבש
להיות עבד נאמן א"כ יש עולתה בו והשוד בעיני המקום אבל כאשר א"ל הקב"ה ואתנה בריתי בי
ובינך פי' שאין אתה חשוד בעיני ואין אני צריך אות ברית לאחריות ולבטחון על תום דרכיך
כבר מצאתי את לבבך נאמן לפני אבל זאת תהי' ברית ביני ובינך כדי שידעו הכל גם השר
והמזלות שלמעלה שאין להם ממשלה עליך ובזה נתקררה דעתו וזה לא נקרא תמים עד המי
אף שלא הי' בו דבר מגונה מכל מדותיו בכל זאת הי' חסר בנים אף שלא הי' עקר אבל נר
כבעל מום אבל ע"י מילה יצא מאצטגנינות וממזלות וראוי' להוליד בן ונקרא תמים: **עוד** להשל
המחסור בדברים שכתבתי לעיל לבאר שע"י מצות מילה הי' עובד ה' במצוות גם מה שלא הש
בתבונתו נ"ל להבין הכוונה שאמר הקב"ה בעקידה לאברהם עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ו
חשכת את בנך את יחידך ממני פי' שגם העקידה הי' רחוק מעין שכלו של אברהם ולא הי' מש
זאת שהקב"ה יבקש כזאת כאשר באמת לא חפץ בזה הקב"ה שימית את בנו. ולכן במצוה זו הוס
אברהם להודיע יראתו והכנתו להשי"ת שעשה מה שלא הבין וזה עתה ידעתי כי ירא אלהים את
ולא חשכת את בנך את יחידך ממני פי' ממה שלא הלכת בזה אחרי תבונתך כי אם בשבילי לעש
רצוני בלבד עשית כן:

וארבעים ושלשה איברים ולבסוף המליכו על מאתים וארבעים ושמונה איברים אלו הן שתי עינים ושתי אזנים וראש הגויה.

עוד שם אמר רבי זכרי' משום ר"י ביקש הקב"ה להוציא הכהונה משם שנאמר והוא כהן לאל עליון כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום הוציאה מאברהם שנאמר ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל עליון א"ל אברהם וכי מקדימין ברכת עבד לברכת קונו מיד נתנה לאברהם שנא' נאם ה' לאדוני שב לימיני עד אשית אויבך הדום לרגליך ובתרי' כתב נשבע ד' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק על דבורו של מלכי צדק והיינו דכתיב והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן.

נזיר כ"ג ע"ב מאן נינהו נש"ם שבאהל שרה רבקה רחל ולאה.

סוטה י' ע"א **יא** ויטע אשל בבאר שבע אר"ל מלמד שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים ר' יהודה ור' נחמיה ח"א פרדס וח"א פונדק בשלמא למ"ד פרדס היינו דכתיב ויטע אלא למ"ד פונדק מאי ויטע כדכתיב ויטע אהלי אפדנו וגו' ויקרא שם בשם ה' אל עולם אמר ר"ל א"ת ויקרא אלא ויקריא מלמד שהקריא א"א לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב כיצד לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו אמר להם וכי משלי אכלתם משל אלקי עולם אכלתם הודו ושבחו וברכו למי שאמר והי' העולם.

שם י"ג א' מ"ש מעיקרא דכתיב ויעל יוסף לקבור את אביו ויעל אתו כל עבדי פרעה וגו' והדר וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו ומאי שנא לבסוף דכתיב וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו והדר וכל העולים אתו לקבור את אביו א"ר יוחנן בתחילה עד שלא ראו בכבודן של ישראל לא נהגו בהן כבוד ולבסוף שראו בכבודן נהגו בהו כבוד דכתיב ויבואו עד גורן האטד וכי גורן יש לו לאטד א"ר אבהו מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפין לו אטד שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה תנא כולם למלחמה באו כיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב נטלו כתריהן ותלאום בארונו של יעקב תנא שלשים וששה כתרים נתלו בארונו של יעקב.

שם י"ג ע"א כיון שהגיע יעקב אבינו ע"ה למערת המכפלה אתא עשו קא מעכב וכו' אמרו ליה ובינתיה וגו' דכתיב בקברי אשר כריתי לי ואר"י משום ר"ש בן יהוצדק אין כירה אלא לי מכירה שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה אמר להו הבו לי איגרתא אמרו ליה איגרתא בארץ מצרים היא ומאן ניזיל ניזיל נפתלי דקליל כי איילתא דכתיב נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר אל תקרי אמרי שפר אלא אמרי ספר חושים בריה דדן תמן הוה ויקירן ליה אודניה אמר להו מאי האי ואמרו ליה קא מעכב האי עד דאתי נפתלי מארעא דמצרים אמר להו ועד דאתי נפתלי ממצרים יהא אבי אבא מוטל בבזיון שקל קולפא מחייה ארישיה נתרן עיניה ונפלו אכרעה דיעקב פתחינהו יעקב לעיניה ואחיך והיינו דכתי' ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע באותה שעה נתקיימו נבואתה של רבקה דכתיב למה אשכל גם שניכם יום אחד ואע"ג דמיתתן לאו ביום אחד הוה קבורתן מיהא ביום אחד הוה.

שם מנין הי' משה רבע"ה יודע היכן יוסף קבור אמרו סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור הלך משה אצלה א"ל כלום אתה יודעת היכן יוסף קבור אמרה לו ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר כדי שיתברכו מימיו הלך משה ועמד על שפת נילוס א"ל יוסף יוסף הגיע העת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם והגיע השבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך מיד צף ארונו של יוסף ואל תתמה היאך ברזל צף שהרי כתיב ויהי האחד מפיל הקורה והברזל נפל אל המים וגו' עד ויצף הברזל והלא דברים ק"ו ומה אלישע תלמידו של אליהו ואליהו תלמידו של משה צף ברזל מפניו מפני משה רבינו עאכו"כ. ר"נ אמר בקברנט של מלכים הי' קבור וגו' וכל

יא ויטע אשל בבאר שבע ופי' אחי הרה"ג כו' דאיתא במדרש ויטע אשל הוא שאומר ליה אברהם שאל מה תשאל וכו'. הוא ע"פ דב' הרמב"ם בפי' משניות לפ' סנהדרין דעיקר עבודת אלקים היא מאהבה וכמו שאמרו חז"ל ע"ז י"ט במצותיו חפץ מאוד ולא בשכר מצותיו ורק יען שאין ההמון משיגין האמת לכן נאמרו בתורה יעודי השכר והעונש והקב"ה ברוב רחמיו הפריז על המדה לעורר אותנו גם על יעודי גשמיי' כמו אם שמע תשמעו וכו' כל המחלה וכו' לא אשים עליך וכדומה יען שאין כל האדם יכול להשיג קורת רוח של עוה"ב. ולכן גם אברהם שהי' רוצה להכניס העוברים תחת כנפי השכינה נטע אשל וכמאמר המדרש שאומר ליה מה תשאל פי' כל אחד לפי השגתו אם עושר וכבוד או לחזות בנועם ד' ועל זה רמז הגמר' חד אמר פרדס היא רמז לעוה"ב וחד אמר פונדק הוא רמז לעוה"ז כי גרים אנחנו בארץ ושניהם באחד היו מוכים להקריא בשם ד' אל עולם:

אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו שני ארונות הללו א' של מת ואחד של שכינה מהלכין זע"ז והיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של שני ארונות אמרו אחד של מת ואחד של שכינה וכ' מה דרכו של מת להלוך עם השכינה אמרו קיים זה כל מה שכתוב בזה.

שם י"ד ע"א דרש ר"ש מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכו' יכול כאחרונים ולא כראשונים ת"ל ואת עצומים יחלק שלל כאברהם יצחק ויעקב שהן עצומים בתורה ובמצות.

שם י"ז ע"א אמר רבא מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה זכתה יוצא ממנה בן כא"א דכתיב בי' עפר ואפר לא זכתה תחזור לעפרא. דרש רבא בשכר שאמר א"א ואנכי עפר ואפר (בערך ציצית).

שם ל"א ע"א תניא רמ"א נאמר ירא אלקים באיוב ונאמר ירא אלוקים באברהם מה ירא אלקים האמור באברהם מאהבה אף ירא אלקים האמור באיוב מאהבה ואברהם גופי' מנלן כתיב זרע אברהם אוהבי.

שם ל"ב ע"א ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה להר עיבל והכהנים והלוים והארון עומדין למטה באמצע הכהנים מקיפין את הארון והלוים את הכהנים כל ישראל מכאן ומכאן וכו'.

שם ל"ו סדר השבטי' באבני האפוד (בע' כהונה).

שם ע"ב תניא יב ראוי הי' יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו ואעפ"כ יצאו מבנימין אחיו וכולן נקראו על שמו שנ' ובני בנימין בלע וגו' ועיין עוד שם מיוסף שנראה לו דמות דיוקנו של אביו ואמר לו רצונך שימחה שמך מאפוד. עוד שם רמ"א כשעמדו ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה עם זה זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים קפץ שבטו של בנימין ויורד לים תחלה שנ' שם בנימין צעיר רודם א"ת רודם אלא רד ים והיו שרי יהודה רוגמין אותם שנ' שרי יהודה רגמתם לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה שנ' ובין כתיפיו שכן. א"ל ר"י לא כך הי' המעשה אלא זה אמר אין אני יורד תחלה וזה אומר אין אני יורד תחלה קפץ נחשון בן עמינדב ויורד לים תחלה שנ' סבבוני בכחש אפרים וגו' לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל שנ' היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו מה טעם משום דהים ראה וינוס.

שם מ"א ע"א דרש ר' יהודה בר מערבא ואית מא ר"ש בן פזי מותר להחניף לרשעים בעוה"ז שנאמ' לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע מכלל בעוה"ז שרי רשב"ל אמר מהכא כראות פני אלקים ותרצני ופליגי דר' לוי דאמר ר' לוי משל של יעקב ועשו למה הדבר דומה לאדם שזימן את חבירו והכיר בו שמבקש להרגו אמר לו טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך אמר ידע ליה מלכא מיסתפי' ולא קטל ליה.

שם מג. למימרא דפנחס מיוסף אתי והלא שבטים מבזין איתו ראיתם בן פוטי זה בן שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז יהרוג נשיא מישראל אלא אבוה דאימי' מיוסף אימי' דאימי' מיתרו.

קידושין יח. רב חייא בר אבין אר"י נכרי יורש את אביו דבר תורה דכתיב כי ירושה לעשו נתתי ודלמא ישראל מומר שאני אלא

יב ראוי הי' יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים וכו' והמהרש"א כ' פי' הכוונה דכתיב בפ' ויקן ויואהל יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבא החדרה פירש רש"י שהזכיר לו בנימין שמות בניו ואמר לו שכולן נקראו על שם אחיו וקשה וכי בשביל זה הי' צריך לומר לבא החדרה הלא הי' יכול להשתתף בצערו גם בפניו כמו איש ברעהו אבל לפי דברי הגמרא שראוי הי' לצאת ממנו י"ב שבטים מיוסף וע"י ש"ז שיצא מאצבעותיו יצאו מבנימין אז לכן כאשר הזכיר לו בנימין שמות בניו מהר לבוא החדרה להתחרט ולבכות על החטא:

יוסף הביא דבה וכו' עי' בערך דבה חלק ראשון פ"ו:

יוסף ביקש לעשות צרכיו וכו'. ופירש בערך דבה דף ' ודאי אין זה מחית רוע לבב ומגדת יצר לרוע רק כדאמרי' שהי' נוטה כי ראה באצטגנינו שתתדבק ביוסף ובשר שהיא היא וכן טעה היא אבל באמת לא כן הי' רק זרעה כי אסנת נשאת ליוסף ועל זאת נכנס לעשות צרכיו כי חשב שאין כאן ביטול כפי גזרת השמים אומנם יעקב בא והוכיח לו שאל יבטח בזה כי אין הוראתם וגזירתם אמת ויש בהם מהטעות. ודומות בעלמא כמו בפתרון החלום והנה משפט האורים והתומים הי' מוחלט ותמים בלי שיפול בו ספק או שיהי' פתרון בהם ע"פ דמיון רק באר היטב ועל כן נקראו אורים ותומים. אורין שמאירין דבריהם ותומים שמשלימים דבריהם ועל זה אומר לו יעקב אע"ה אם אתה מאמין בגזירת הכוכבים ימחק שמך מאפוד כי לדעתך אין צורך לאפוד ואז הבין יוסף כי אין לאמון בגזירת הכוכבים;

מהכא כי לבני לוט נתתי את ער ירושה ורבא מ״ט לא אמר בר׳ חייא בר אבא משום כבודו דאברהם.

שם ע׳: א״ר אבין בר רב אדא כל הנושא אשה שאינו הוגנת לו כשהקב״ה משרה שכינתו מעיד על כל השבטים ואין מעיד עליו שנ׳ שבטי יה עדות לישראל אימתי הוי עדות לישראל בזמן שהשבטים שבטי יה.

שם ע״א. א״ר חמא ב״ח כשהקב״ה מטהר שבטים שבטו של לוי מטהר תחלה שנ׳ וישב מצרף ומטהר כסף וטיהר את בני לוי.

ב״ק י״ז. א״ר יוחנן כל העוסק בתורה ובגמ״ח זוכה לנחלת שני שבטים יוסף ויששכר וגו׳ (בערך תורה).

שם פ״א: ת״ר בראשונה התנו שבטים וע״ז שלא יפרוס קליעה ויעמיד את הספינה אבל צד הוא ברשתות ובמכמורות. עו״ש מענין חלק שהיה לו כל שבט בא״י וגו׳ (בערך ארץ ישראל).

שם פ״ו. בשת הכל לפי המבייש והמתבייש: תניא וכולן רואין אותן כאלו הם בני חורין שירדו מנכסיהם שהן בני אברהם יצחק ויעקב דברי ר״מ ר׳ יהודה אומר הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו ר״ש אומר עשירים רואין אותן כאלו הם ב״ח שירדו מנכסיהם עניים כפחותין שבהן.

שם צ״ז ע״ב ת״ר איזהו מטבע של ירושלים דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקדש מצד אחר ואיזהו מטבע של א״א זקן וזקינה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחר.

ב״מ פ״ג. מעשה בר׳ יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא שכור לנו פועלים הלך ופסק להם מזונות וכשבא אצל אביו א״ל בני אפי׳ אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן שהן בני אברהם יצחק ויעקב אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם ע״מ שאין לכם עלי אלא פת וקטניות בלבד וכו׳.

שם פ״ה ב׳ אליהו הוה שכיח במתיבתא דר׳ יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה ולא אתא א״ל א״ל מ״ט נגה ליה למר א״ל אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב ולוקמינהו בהדי הדדי סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בלא זמניה א״ל ויש דוגמתן בעוה״ז א״ל איכא ר׳ חייא ובניו גזר רבי תעניתא אחתינהו לר׳ חייא ובניו וכו׳.

שם פ״ו מענין הכנסת אורחים של אברהם אבינו ע״ה ומלידת יצחק (והובא בע׳ הכנ״א).

שם פ״ז ע״א אברהם אוכל חולין בטהרה הואי שרה צנועה היתה (בע׳ הכנסת אורחין).

עו״ש עד אברהם לא היה זקנה עד יעקב לא הוי חולשא (מובא בערך זקנה ובערך חולים).

שם צ״ג ההוא רעיא דהוה קא רעי חיותא אגודא דנהר פפא שריג חדא מנייהו ונפלת למיא אתא לקמי׳ דרבה ופטרי׳ אמר מאי הו״ל למעבד הא נטר כדנטרי אינשי א״ל אביי אלא מעתה על למתא בעידנא דעיילי אינשי ה״נ דפטר א״ל אין גנא פורתא בעידנא דגנו אינשי ה״נ דפטור א״ל אין איתיביה וכו׳ א״ל התם בחזני מתא איתיביה עד מתי שומר שכר חייב לשמור עד כדי הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה א״ל התם נמי בחזני מתא א״ל אטו יעקב אבינו חזן מתא הוה, דא״ל ללבן נטרי לך נטירותא יתירתא כחזני מתא.

ב״ב ט״ו א׳ דוד כתב ספר תהלים ע״י י׳ זקנים וליחשוב נמי איתן האזרחי אמר רב איתן האזרחי זהו אברהם כתיב הכא איתן האזרחי וכתיב התם מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו.

שם ט״ז ב׳ ויהי היום ויבאו בני אלהים להתיצב על ה׳ ויבא גם השטן בתוכם ויאמר ה׳ אל השטן אי מזה תבא ויען השטן משוט הארץ וגו׳ אמר לפניו רבש״ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם שאמרת לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ובשעה שבקש לקבור את שרה לא מצא מקום לקבורה עד שקנה בד׳ מאות שקל כסף ולא הרהר אחר מדותיך ויאמר ה׳ אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ וגו׳ א״ר יוחנן גדול הנא׳ באיוב יותר ממה שנא׳ באברהם דאלו באברהם כתיב כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ובאיוב כתיב איש תם וישר ירא אלהים.

שם ט״ז ב׳ וה׳ ברך את אברהם בכל רמ״א שלא היתה לו בת ר״י אומר שהיתה לו בת אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה ר״א המודעי אומר יג איצטגנינות היתה בלבו של

יג ר׳ אליעזר המודעי אומר איצטגנינות גדולה היתה בו לא״א ובי׳ רשב״י אומר מרגליות טובה היתה לא״א תלוי׳ בצוארו כו׳ ופי׳ בו הרשב״א ז״ל בתשובה דומה לאבנים טובים ומרגליות ולאע״ה הנהיג והרגיל תלמידים הרבה בצוארו רצוני בדבורו שכל חולה נתרפא בשבילו. אלו הענינים ואמיתתן גיירן וכו׳ דהיינו בדפוס ומאלי רעת אמונתם וכתב על זה הבינה לעתים ואני מדייק כי במאמר ר׳ אליעזר אומר איצטגנינות גדולה היתה בו לא״א בלבו וזה הנה כל הפרקים האלה בו לאברהם בלבו הי׳ לו לומר בקיבל היתה לא״א ואומר בפירוש כי א״א השתדל תמיד בהשלמת בני דורו ובקש להסירם בלבם פינת אמיתת השגחת הקב״ה הפרטית ולהרחיק מהם העלת הדברים הרמוזים אל הטבע ואל ההולדות

א״א שכל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו רשב״י אומר אבן טובה היתה תלויה בצוארו של א״א שכל חולה שרואה אותה מתרפא ובשעה שנפטר א״א תלאה הקב״ה בגלגל חמה אמר אביי היינו דאמרי אינשי אידלי יומא אידלי קצירא ד״א שלא מרד עשו בימיו ד״א שעשה ישמעאל תשובה בימיו שלא מרד עשו בימיו מג״ל ב״י.
שם ט״ז ב׳ ת״ר ג׳ הטעימן הקב״ה בעוה״ז מעין

המערביות ולא ומפני שכלו אופן המתגלגלות ואלו הקבית ולזה אמר תחלה ר״א המודעי אומר כי אדרבה א״א ע״ה נתעלה על כל בני דורו בחכמת האיצטגנינות וידע ממנה הכוכבים יותר מזולתו אבל לפי פירוש׳ זאת מוזקת לאחרים הי׳ ומחקירתו לתעלים עניינים אלו אך נגד גדולי הדור וזה הוא איצטגנינות גדולה היתה לו לאברהם בלבו פי׳ היתה לו בדיו לפינה בלבו דלבא לפומא לא גלי אע״פ שהיתה׳ כל כך גדולה עד שכל מלכי מזרח ומערב הי׳ משכימים לפתחו וכנו מלכי מזרח ומערב ולא נקנו מזה ביותר כולל כל מלכי העולם כרמוז שלפי׳ המלכים הבקיאים בטיב מזרח ומערב שהם גדולי חכמת התכונה היו מכירים עולם יתרון של אאע״ה עליהם בחכמה ועם כ״ז היה טמונה בלבו ובהפך זה בא׳ רשב״י כי במקום המעלות חכמת אצטגנינות היתה לו ומרגליות טובה שהיא ידיעה והכרה אמיתית בהנהגת הבורא ודיעה זו לא היתה טמונה בלבו כי אם היתה תלויה בצוארו ומפרסם ומכריז ומודיע לכל עד שכל חולה כי שיא אליהם נגעים וחלאים רעים כשרואה אותה מרגליות שהיה מכיר ומודה כי מידו ית׳ היתה לו ז״ת לעורר עיניהו מיד היה מתרפא וכשנפטר אאע״ה תלאה ה׳ הקדו לישרי לב שתלה המרגליות בגלגל חמה הדבר בעלמי שהיא המפורסם בהירות ומפני המערבית הוא השמש ראש הכוכבים וממנו יצא להכיר ההשגחה במוב התכונות בכמה פלאי פלאים כמודע. ולפי דרב הגאון כ״י פ׳ ומאמר זה ג״כ בהשכל ובדעת והוא כי הקב״ה ברך את אברהם בכל ונבה לג׳ מולאכות ואמר שמ״ז רומז מ״ש ר״מ ב״ב שם בת היה לו לא״א ובכל שמה ורוא אמר בן כו׳ כי הבן רומז על עוה״ב כי הוא העיקר המולא ומקום אביו בתורה ובחכמה ובת שהיא הנפילה רומז על עה״ז ועי׳ רמב״ן פ׳ ח״ש מ״ש על פסוק וה׳ ברך את אברהם בכל פי׳ נחמד מזהב ומפז. ואחרי כי זכה לנחלת ג׳ עולמות היה בידו די השיב הטובה גלות לכל חולה ומרי נפש המבקשים רפואה ותעלה הן כמו שנחלה בחולי הגוף ואין בידו מטיב העוה״ז וכן לגוי שנחלה בחולי הנפש וילך חובב בדרך לבו וז״ש מרגלית טובה שהיתה כלולה מן הכל היתה תלויה בצוארו של א״א שכל חולה שרואה אותו פי׳ הן שנחלה והקר לו בלות עוה״ז וכן שנחלה בחולי הנפש ויהיה דואג על עוה״ב ה״ה נתרפא שרואה שמלת ה׳ היתה זאת לא״א המושלם שכר טוב לירא. ואחרי וכשעת תלאו הקב״ה בגלגל החמה והוא ע״פ שפי׳ העקרים על מאמר שהמע״ה סוף דבר הכל נשמע וגו׳ כי זה כל האדם ואמר אחרי כי ידענו כי טוב ד׳ לכל ובאשר ראינו כי מעט המה המשיגים אושר העוה״ב מזה מוכרח כי עיקר תעודת האדם פה עלי ארץ למרות בע״ש כדי שיתבל בתוס שבולו בכת ילכן אחרי שחזר שהמע״ה על כל הבדדים ורלה כי לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר ואדרבא הגיל בגי די לו דקב חרובין מע״ש לע״ש מזה הוכיח ואמר סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא וגו׳ יען כי זה כל האדם פי׳ יראת אלהים יכול להשיג כל האדם אבל טוב העה״ז לא יכול כל אדם להשיג לכן בודאי עיקר תעודת האדם היא את אלהים ירא וגו׳ ולכן אחר מות אאע״ה ולא היה במצא ברכה כלולה ומלאה לאדם שלם בעבודת ה׳ ית׳ תלה הקב״ה רפואות כל אדם בגלגל חמה כי הצלחת העה״ז נמשלה לחמה היא גלגל הסובב גלגל החוזר בעולם מז״ל ובמה בני עליה שהר עולם הפך בעדם ומזה יבינו כי העיקר היא עוה״ב ובזה יתרפאו כל החולים מחלים. ובעקידה פרשת נשא ה׳ בא׳ זה המאמר כן כי הסיבה המגעת מהשלמים לזולתם הוא על ג׳ מדות הא׳ מה שילמדו מהם מלא מנהגם וממעשיהם הטובים אשר יקראו שימוש חכמים. כמ״ש ומשרתו יהושע גו׳ לא ימיש מתוך האהל. וכן אלישע אשר יצק מים על ידי אליהו. והב׳ אשר לא זכו לשמשם וזכו לשמוע מפיהם דברים נכוחים ומוסרים נעימים כו׳. ומבואר שהדרך הראשון הוא יותר חזק בסיבה הרבה מאד ממבני כי יותר מזה שילמוד האדם ויתעורר ללמוד ויתפעל ממראה עיניו אשר יראה מעשים בכל יום ובמ״ש גדול שימושה של תורה יותר מלימודה ובפרט אם לא יתכיו המעשים עם המאמרים כמו שאמרו נאות ק״ג יש נאה דורש ונאה מקיים וגו׳ ומזה בנגד שני אלו הדברים דברו אלו חכמים כי ר׳ אליעזר המודעי איצטגנינות גדולה היתה לו לא״א ע״ה בלבו פי׳ בשכלו ובדעתו והוא הי׳ מתנהג בענוה ובכל טוב ע״פ ידיעה זו והלך בעבודת ה׳ כמו שחייב מעיין האיצטגנינות ההוא ולזה כל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו והם החכמים הגדולים המושלים בזולם ולזה יקראו מלכי כמו שאמרו חז״ל מאן מלכי רבנן אשר נגע בלבם התחלת מה מהאצטגנינות הזה כי על כן ישכימו למזרח וממערב ואלו באים לעמוד לפניו וללמוד

העולם הבא אלו הן אברהם יצחק ויעקב אברהם דכתיב ביה בכל יצחק דכתיב ביה מכל יעקב דכתיב ביה כל. ג׳ לא שלט בהן יצה״ר אלו הן אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל וי״א אף דוד דכתיב ולבי חלל בקרבי ואידך צעריה הוא דקא מדכר. ת״ר ששה לא שלט בהן מה״מ ואלו הן אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים. א״ו דכתי׳ בהו בכל מכל כל משה אהרן ומרים דכתיב בהו על פי ה׳ והא מרים לא כתיב בה ע״פ ה׳ א״ר אלעזר מרים נמי בנשיקה מתה דאתיא שם שם ממשה ומפ״מ לא נאמר בה ע״פ ה׳ שגנאי הדבר לומר. ת״ר ז׳ לא שלט בהן רמה ותולעה ואלו הן אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים ובנימין בן יעקב א״וי דכתיב בהו בכל מכל כל משה אהרן ומרים דכתיב בהו ע״פ ה׳ בנימין בן יעקב דכתיב ולבנימין אמר ידיד ה׳ ישכון לבטח עליו וי״א אף דוד דכתיב אף בשרי ישכון לבטח ואידך ההוא רחמי הוא דקא מבעי:

שם נ״ח א׳ ר׳ בנאה הוה קא מציין מערתא כי מטא למערתא דאברהם אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי קמיה בבא א״ל מאי קא עבד אברהם א״ל גאני בכנפה דשרה וקא מעיינא ליה ברישיה א״ל זיל אימא ליה בנאה קאי אבבא א״ל ליעול מידע ידיע דיצר בהאי עלמא ליכא עייל עיין ונפק כי מטא למערתא דאדה״ר יצתה ב״ק ואמרה נסתכלת ברמות דיוקני בדיוקני עצמה אל תסתכל הא בעינא לציוני מערתא כמדת החצונה כך מדת הפנימית ולמ״ד שני בתים זו למעלה מזו כמדת עליונה כך מדת התחתונה אמר ר׳ בנאה נסתכלתי בשני עקיביו ודומים לשני גלגלי חמה הכל בפני שרה כקוף בפני אדם שרה בפני חוה כקוף בפני אדם חוה בפני אדם כקוף בפני אדם אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם שופריה דרב כהנא מעין שופריה דר׳ אבהו שופריה דר׳ אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון וגו׳:

שם צ״א א׳ אמר רב חנן בר רבא אמר רב אימיה דאברהם אמתלאי בת כרנבו וגו׳ וא״ר חנן בר רבא א״ר עשר שנים נחבש א״א ג׳ בכותי וז׳ בכרדו ורב דימי מנהרדעי מתני אפכא א״ר חסדא עיבר״א דזעירא דכותי זהו אור כשדים וא״ר חנן בר רבא א״ר יד אותו היום שנפטר א״א מן העולם עמדו כל גדולי או״ה בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברניטה:

מנהגו ומיוסר מעשיו והוא למוד נסה ומיוחס אל אלו האנשים הדורכים מהלך השלמות אומנם רשב״י אומר כי לא הי׳ לבד נסה מקיים במעשיו ותועלתו מגעת לאלו האנשים המכונים בשם מלכים אבל שהיה ג״כ נסה דורש ומכריז ומפרסם האלהגיכות ההוא אשר בלבו לכל באי עולם יחד כמ״ש ובעבר והענין הזה היפירסם לכל באי עולם ע״פ דבורו היא המרגליות שהיתה תלויה בצוארו וע״ד באמר החכם כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך ואלו הסתכלות בה יסיר כל נגע וכל מכה אשר יהיה בנפש החולים ומוסרי האמונה במגלותיו ית׳ וכשנפטר אאע״ה וחדל הסתכלות ההוא מגוארו כולה הקב״ה ותלאה בגלגל חמה כלומר שנאמר עיון זה בעצמו לכל בעלי שכל שיקחהו ממקום עצמו אשר לוקח משם כי גלגל חמה נאמר כאן במקום השינים בכלל כמ״ש החכם תחת השמש בכמה מקומות גם שהוא היותר מפורסם מכל לצא השינים כמ״ש הזהר הקדוש על וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה׳ הוא האלהים וזה ומאיר אלי יומא אדלי קצירא. והבינה לעתים דרוש ע״ה באר עד״ז כונת החכם באמר מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש שירצה לא דיבנו מה הוא השלימות היותר עליוני בא״ס שבו יתעלה מכל באר ב״א עז״א שיעמול תחת השמש שיהיה היא עמל ומתעסק במקום ותמורת השמש ביה שהשמש עושה תמורת אאע״ה יעשה זה האדם. ול״נ ע״פ הנ״ל לבאר יותר הכונה שכל ילבי מזרח וממערב משכימין לפתחו שהיו מקדימין ובאין לפתחו ושוקדין על דלתותיו טרם באו באר ב״א לבאוב וממקור חכמתו כי לא היה די בראיה ותביעה קטנה להבין דעתו ובימ״ש מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה אבל המיון עם לא באו עד שקרא בקול גדול ובלשון למודים:

יד אותו היום שנפטר אאע״ה וכו׳. יעי׳ הבינה לעתים בדרוש ע״ה כי יש להרגיש במאמר זה מה צריך לומר אותו היום שנפטר אאע״ה ולא אמר בקיצור כשנפטר אאע״ה. ונראה כי יקרה פעמים רבות כשיתחסר איזה אדם מהדור אין מרגישין ומכירין בו מה שאבדו תיכף ומיד אלא בהימשך הזמן כשיזדמן דבר אשר ידעו שאם הוא היה קיים היה מספיק לתקנו אלם זאת בשלימים אם ימצאו אחרים כמוהו אבל אם היה מופלג מאד בתכלית הטובה והנהגה על הדור אשר לא נמצא תמורתו אז לא יצטרך שום זמן עתיד להרגיש החסרון כי מיד בהסתלקותו עושה רושם וכן היה באאע״ה כי הוא היה ראש ומנהיג לכל הדור לכן תיכף ומיד באותו היום שנפטר הרגישו כל גדולי הדור מה שאבדו ולכן מדויק הלשון אותו היום שנפטר אאע״ה וכו׳ ואח״כ אמרו עוד אוי לה לספינה שאבדה קברניטה היא הבית בכל איסים שהם כאניה בלב ים בלי חובל כי על הנהגה הזאת תדלק בו ונשל הספינה כאמרו

שם קטו: אמר אביי גמירי דלא כלה שבטא.

שם קטז. ויאמרו ירושת פליטה לבנימין ולא ימחה שבט מישראל אמר ר׳ יצחק דבי ר׳ אמי מלמד שהתנו עם שבט בנימין שלא תירש בת הבן עם האחין.

שם ק״כ. א״ר יהודה אמר שמואל בנות צלפחד הותרו להנשא לכל השבטים שנא׳ לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אלא מה אני מקיים אך למשפחת מטה אביהן תהיינה לנשים עצה טובה השיאן הכתוב שלא ינשאו אלא להגון להן.

שם קכא: ת״ר ז׳ קפלו את כל העולם משותלח ראה אדם שם ראה מתושלח יעקב ראה את שם עמרם ראה את יעקב אחי׳ השילוני ראה את עמרם אליהו ראה את אחיה השלוני ועדיין קיים ואחיה השילוני ראה את עמרם והא כתיב ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון א״ר המנונא לא נגזרה גזרה על שבטו של לוי דכתיב במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה מי שפקודיו מבן עשרים יצא שבטו של לוי שפקודיו מבן שלשים ומשאר שבטים לא עייל והתניא יאיר בן מנשה ומכיר בן מנשה נולדו בימי יעקב ולא מתו עד שנכנסו ישראל לארץ שנא׳ ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש ותניא ל״ו ממש דר״י א״ל ר׳ נחמיה וכי נאמר ל״ו והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין אלא א״ר אחא בר יעקב לא נגזרה גזירה לא על פחות מבן כ׳ ולא על יתר מבן ס׳ לא על פחות מבן כ׳ דכתי׳ מבן עשרים שנה ומעלה ולא על יתר מבן ס׳ גמר ומעלה ומעלה מערכין מה להלן יתר מבן ס׳ כפחות מבן כ׳ אף כאן יתר מבן ס׳ כפחות מבן כ׳.

שם קכב. א״י לשבטים איפלג וגו׳ (בע׳ ירושה).

שם קכג. א״ר יונתן ראויה היתה בכורה לצאת מרחל דכתיב אלה תולדות יעקב יוסף אלא שקדמתה לאה ברחמים ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל החזירה הקב״ה לה מאי קדמתה לאה ברחמים דכתיב ועיני לאה רכות מאי רכות אילימ׳ רכות ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב דכתיב ממן הבהמה אשר איננה טהורה בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא אר״א שמתנותיה ארוכות רב אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה שהיתה שומעת על פרשת דרכים בנ״א שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת גדול מה מעשיו איש רע הוא מלסטם בריות, קטן מה מעשיו איש תם יושב אוהלים והית׳ בוכה עד שנשרו ריסי עיניה והיינו דכתיב וירא ה׳ כי שנואה לאה מאי שנואה אילימא שנואה ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב בגנות צדיקים דיבר הכתוב אלא ראה הקב״ה ששנואין מעשה עשו בפניה ויפתח את רחמה ומאי צניעות היתה בה ברחל וכו׳ (בע׳ צניעות).

שם קכג בעי מיניה אבא חליפא קרויא מר׳ חייא בר אבא בכללן אתה מוצא ע׳ בפרטן אתה מוצא שבעים חסר א׳ א״ל תאומה היתה עם דינה דכתיב ואת דינה בתו אלא מעתה תאומה היתה עם בנימין דכתיב ואת בנימין אחיו בן אמו אמר מרגליות טובה הית׳ בידי ואתה מבקשה לאבדה ממני הכי אמר ר״ח ברבי חנינא זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות שנא׳ אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים.

שם: ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו׳ מ״ש כי איתיליד יוסף לפי שראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד זרעו של יוסף וגו׳ (כתוב בערך גאולה).

ע״ז ט׳ א׳ ואת הנפש אשר עשו בחרן גמירא דאברהם בההיא שעתא בר המשין ותרתי הוה.

שם י״א. ויאמר ה׳ לה שני גוים בבטנך א״ת גוים אלא גאים אלו אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים.

שם יד: א״ל רב חסדא לאבימי גמירי ע״ז דאברהם אבינו ד׳ מאה פירקי הוי״ן ואנן חמשה תנן ולא ידעינן מאי קאמרינן:

שם יט. א״ר שמואל בר נחמני אר״י אשרי האיש

על אשת חיל היתה כאניות סוחר וגו׳. ועפ״ז מצא״ל עוד בהספד דהמע״ה על אבנר שאמר הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום הזה בישראל ומדויק ג״כ הלשון היום הזה גו׳ ע״ש. ואחי הרב הגאון נ״י באמר כן הכונה כי אאע״ה הדריך לכאו״א לפי מדרגתו ולכל אשר יחפוץ יטנו הן להצלחת עוה״ז והן להביא אותו לחלק עוה״ב והנה כבר המשיל החכם בעל בח״ע העוה״ז. כים הגדול רחב ידים הולך וסוער ואנו צריכין לקברניט ומומחה ומומחין המצליח לנו חבל ועוה״ב נקרא עולם כמ״ש עולמך תראה בחייך ולכן אותו היום שנפטר אאע״ה מן העולם עומדו כל גדולי הדור הן הגדולים בהצלחת עוה״ז והן בני עליה הגדולים בתורה ובמצות בני עוה״ב אלו אומרים אוי לו לספינה שאבד קברניטה והללו אומרים אוי לו לעולם שאבד מנהיגה:

אשר לא הלך בעצת רשעים זה א"א שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה שרשעים היו שנאמר הבה נבנה לנו עיר ובדרך חטאים לא עמד שלא עמד בעמידת סדום שחטאים היו שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד ובמושב לצים לא ישב שלא ישב במושב אנשי פלשתים שלצים היו שנא' ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו.

שם כה. וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר מאי ספר הישר א"ר חייא בר אבא אר"י זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים שנא' תמות נפשי מות ישרים והיכא רמיזא וזרעו יהיה מלא הגוים אימתי יהיה מלא הגוים בשעה שעמדה לו חמה ליהושע.

סנהדרין ו': רמ"א לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה שנאמ' ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו וכל המברך את יהודה הי"ז מנאץ וע"ז נאמר ובוצע ברך ניאץ ה'.

שם י"ז. ת"ר וישארו שני אנשים במחנה י"א בקלפי נשתיירו שבשעה שא"ל הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה כיצד אעשה אברור ו' מכל שבט ושבט נמצאו ב' יתרים אברור ה' מכל שבט ושבט נמצאו י' חסרים אברור ו' משבט זה וה' משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה לקח ששה ששה והביא ע"ב פתקין על ע' כתב זקן וב' הניח חלק בללן ונתנן בקלפי א"ל בואו וטלו פתקיכם כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קידשך שמים משעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך אני מה אעשה לך וגו'.

שם י"ט: לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם א"ר יהודה שפדאו מצער גידול בנים והיינו דכתיב לא עתה יבוש יעקב וגו' לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחוורו מאבי אביו.

שם ל"ט: ועובדיה היה ירא את ה' מאד אמר ר' אבא גדול מה שנאמר בעובדיהו יותר ממה שנאמר באברהם דאלו באברהם לא כתיב מאד ובעובדיהו כתיב מאד.

שם מ"ד: כתיב באיוב היערוך שועך לא בצר א"ר אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאילמלא לא הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר מרשעי ישראל שריד ופליט.

שם ס"ט: אר"י יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסכה ברוה"ק וה"ד כל אשר תאמר וגו' שמע בקולה ד"א יסכה שהכל סכין ביופיה.

שם פ"ב. הלך שבטו של שמעון אצל זמרי (בערך פריצות).

שם: היכן מצינו שבטו של לוי גדול משל שמעון וגו' (בערך פריצות)

שם פ"ט: ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וגו' עד סוף אותו ענין (וכתוב בערך נסיון ועקידה).

שם צ"ד ע"ב כתיב ואוסף שללכם אוסף החסיל אמר להם נביא לישראל אספו שללכם אמטו לו לבזוז או לחלוק אמר להם כאוסף החסיל מה אוסף החסיל כל אחת ואחת לעצמו אף שללכם כאו"א לעצמו אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים עורב בו אמר להם כמשק גבים שוקק בו מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף ממונם של ישראל כיון שנפל ביד א"ה מיד טיהר א"ר הונא י' מסעות נסע אותו רשע באותו היום שנאמר בא על עית עבר במגרון למכמש יפקיד כליו עברו מעברה גבע מלון לנו חרדה הרמה גבעת שאול נסה צהלי קולך בת גלים הקשיבי לישה עניה ענתות נדדה מדמנה יושבי הגבים העיזו הני טובא הויין צהלי קולך בת גלים נביא הוי דקאמר להו לכנ"י צהלי קולך בת גלים בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות כגלי הים הקשיבה לישה מהאי לא תסתפי אלא איסתפי מנ"נ הרשע דמתיל כאריה שנאמר עלה אריה מסובכו וגו':

שם צ"ה א' מענין קפיצת הארץ שהיה לו ליעקב אבינו ולאליעזר עבד אברהם ולאבישי בן צרויה (כתוב בערך ניסים):

שם ב' שהיה במלחמות סנחריב הרשע מ"ה אלף איש בני מלכים יושבים בקרנות של זהב כו' וכן באו על אברהם כשנלחם בד' מלכים וכן עתידין לבוא עם גוג ומגוג:

שם צ"ו א' אותו מלאך שנזדמן לא"א ע"ה לילה שמו שנאמ' ויחלק עליהם לילה וגו' עד מדן נשמע נחרת סוסיו:

שם צ"ט ב' מיהת אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלכים הוה דכתיב אלוף לוטן אלוף תמנע וכל אלוף מלכות בלא תגא היא. בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב שאהיה שפחה לאומה זו ולא אהיי גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מ"ט דלא איבעי להו לרחקה. וילך ראובן בימי קציר חטים אמר רבא בר' יצחק א"ר מכאן לצדיקים שאין פושטין ידיהן בגזל וימצא דודאים בשדה מאי דודאים אמר רבי יברוחי לוי אמר סיגלי ר' יונתן אמר סיביסקי:

שם קד. ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את עשו.

שם ת״ר מעשה בב׳ בנ״א שנשבו בהר הכרמל והיה שבאי מהלך אחריהן אמר א׳ מהן לחבירו וגו׳ אמר להן שבאי עם קשי עורף מאין אתם יודעין א״ל וגו׳ ומצא כדבריהם וגו׳ והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכ״מ וגו׳.

שם קי״ז א׳ מפני מה אומרים אלהי אברהם ולא אלהי דוד וגו׳ (בערך דהמע״ה):

שם קי״ח ב׳ אמר רב חנא בר ליואי אמר שם רבא לאליעזר כי אתו עלייהו מלכי מזרח ומערב אתון היכי עבידיתו א״ל ייתי הקב״ה לאברהם ואותביה מימיניה והוה שדינן עפרא והוו חרבי גילי והוו גירי שנא׳ מזמור לדוד נאום ה׳ לאדוני שב לימיני עד אשית איביך הדום לרגליך וכת׳ מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו:

שם ק״י ב׳ עשרת השבטים אינן עתידין לחזור שנא׳ וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום הולך ואינו חוזר אף הן הולכין ואינן חוזרין דר״עק רא״א כיום הזה מה יום מאפיל ומאיר אף עשרת השבטים שאפילה להם כך עתידה להאיר להם. ת״ר עשרת השבטים אין להם חל״ה שנאמר ויתשם ה׳ מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול ויתשם ה׳ מעל אדמתם בעוה״ז וישליכם אל ארץ אחרת לעוה״ב דברי ר״ע ר״ש בן יהודה איש כפר עכו אמר משום ר״ש אם מעשיהם כיום הזה אינן חוזרין וא״ל חוזרין רבי אומר באים הם לעוה״ב שנא׳ ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו׳:

שם קי״א א׳ תנ״א א״ר אלעזר בר׳ יוסי פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים מצאתי זקן א׳ ואמר לי בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך מהם טבעו בים מהם הרגו בחרב מהם מעכו בבנין ועל דבר זה נענש משה רבינו שנאמ׳ מאז באתי אל פרעה לדבר בשמך וגו׳ א״ל הקב״ה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרי כמה פעמים נגליתי לאברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך אמרת לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בד׳ מאות שקל כסף ולא הרהר על מדותי אמרתי ליצחק גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה שנאמר ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים ולא הרהר אחר מדותי אמרתי ליעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה בקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת לי בתחלה מה שמך ועכשיו אתה אומר לי והצל לא הצלת וגו׳:

מכות כ״ד א׳ הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו וגו׳ עושה אלה לא ימוט לעולם הולך תמים זה אברהם דכתיב התהלך לפני והיה תמים פועל צדק כגון אבא חלקיהו דובר אמת בלבבו כגון רב ספרא לא רגל על לשונו זה יעקב אבינו אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חברו וחרפה לא נשא וגו׳:

הוריות ה׳ ב׳ ור׳ יהודה ור״ש שבט א׳ דאיקרי קהל מנא להו אמרי דכתיב ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וירושלים בבית ה׳ לפני החצר החדשה מאי חדשה א״ר יוחנן שחידשו דברים ואמרו טבול יום אל יכנס במחנה לויה מתקיף לה רב אחא בר יעקב ממאי דלמא שאני ירושלים דהוה נמי בנימין אלא א״ר אחא ב״י דכתיב ויאמר אלי הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים וגו׳ מאן איתיליד ליה ההיא שעתא בנימין ש״מ ה״ק רחמנא מתיליד לך השתא קהל אחרינא א״ל רב שבא לרב כהנא דלמא הכי קא״ל רחמנא לבי מתיליד לך בנימין היא דהוו י״ב שבטים דמתקריית קהל א״ל לא י״ב שבטים איקרי קהל י״א שבטים לא איקרי קהל:

שם ו׳ ב׳ א״ר אחא בר׳ יעקב שבטו של לוי לא איקרי קהל דכתיב הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים וגו׳ כל שיש לו אחוזה אקרו קהל וכל שאין לו אחוזה לא אקרי קהל אם כן חסרי להו י״ב שבטים אמר אביי אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי אמר רבא וכו׳:

זבחים נ״ג ב׳ רצועה היתה יוצאת מחלקו של בנימין ונכנס בחלקו של יהודה (עיין בערך ירושה):

שם קי״ח ב׳ בן פורת יוסף בן פורת עלי עין א״ר אבהו עין שלא רצתה ליהנות מדבר שאינו שלו תזכה ותאכל כמלא עיניה ר׳ יוסי בר״ח אמר ורצון שוכני סנה עין שלא רצתה ליהנות מדבר שאינו שלו תזכה ותאכל בין השנואין:

מנחות נ״ג א׳ איני מחזיק טובה אלא לאברהם יצחק ויעקב שהודיעוני תחלה בעולם (ערך מכיר ומחזיק טובה):

שם יבא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים יבא ידיד זה שלמה המלך דכתיב וישלח ביד נתן ויקרא שמו

ידידיה בעבור ה׳ בן ידיד זה אברהם דכתיב מה
לידידי בביתי ויבנה ידיד זה ביהמ״ק דכתיב מה
ידידות משכנותיך לידיד זה הקב״ה דכתי׳ אשירה
נא לידידי בחלקו של ידיד זה בנימין שנ׳ לבנימין
אמר ידיד ה׳ ישכן לבטח עליו ויתכפרו בו ידידי׳
אלו ישראל דכתיב נתתי את ידידות נפשי בכף
אויבים. עו״ש מצאו הקב״ה לאברהם אמר מה
לידידי בביתי (בערך חורבן וגלות):

שם פ״ה ב׳ וטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר
שמושך שמן כמעיין פ״א נצרכה להן לאנשי
לודקיא שמן גו׳ (ע׳ בע׳ דורות אות א׳ גבי אשר):

חולין צ״א א׳ ויותר יעקב לבדו אמר ר׳ אלעזר
שנשתייר על פכין קטנים מכאן לצדיקים
שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכ״כ למה לפי
שאין פושטין ידיהם בגזל ויאבק איש עמו עד
עלות השחר א״ר יצחק מכאן לתלמיד חכם שלא
יצא יחידי בלילה וכו׳:

שם ב׳ כתיב ויזרח לו השמש וכי שמש לו לבדו
זרחה והלא לכל העולם זרחה אמר ר׳ יצחק
שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו דכתיב ויצא
יעקב מבאר שבע וגו׳ וילן שם כי בא השמש וגו׳
(כתוב בפירש״י בחומש):

שם כתי׳ טו ויקח מאבני המקום וכתיב ויקח את
האבן א״ר יצחק מלמד שנתקבצו כל אותן
אבנים למקום א׳ וכא״א אומרת עלי יניח צדיק זה
ראשו תנא וכלן נבלעו באחד ויהלום והנה סולם

טו כתיב ויקח מאבני המקום כו׳ מלמד שנתקבצו כו׳ וכתב באפיקי יהודה דף כ״ו וז״ל הנה החכם
מהר״ע בשער כ״ה נר נורה בתוך המאמר וז״ל אומר שהזמין עליונו אל אותו המלונות ביום שבגר
לקח מאבני המקום והם הקדמות אמתיות והסברות המוזקות אשר הינה אבנים שלמות וגו׳ ויש ירא״ש היו
שהמכיל אותן כולן והוליד מכלן אמיתית אחת שאפשר להוליד וראוי שכולן נרצות אל הנ׳ ימוד היוא
ו... אחת מהנה תפול יפול הבנין והוא אומרו ז״ל שהי׳ מריבות זע״ז כו׳ כי ע״ז הדרך כשר לבנ״א
מהן ליטול את השם ולומר שעליו תבנה והכונן אבל בזיכת הדרוק עליו שבכלו מופת אחת הנה.
ולזה אומרו שנעשו כולן אבן אחת וכו׳ עכ״ל. ואני אומר כי המראה אשר הראה ה׳ אל היר״ע בצורת
המאמר אפס קצהו ראה וכולו לא ראה כי מ״מ כי האבנים רומזות על חלקי החכמה וגו׳ לדון בדבריהם
ז״ל ונוסיף בזה תבלין כי אחז״ל א״ת בניך אלא בוניך א״כ אם הפועל נקרא בשם בונה א״כ המאמר
המגלבה הוא חומר הבנין והוא האבן כו׳ וא״כ כ״א אומרת עלי יניח צדיק את ראשו. הכונה כי
בהיותו רצה לבנות כל אלו המחשבות והעיוניות אל עומק סוד אז לאם שערים וירדו זע״ז ז״א יניח
את שכלו ועיונו עלי ואני הוא יסוד מוקד אל איזה חכמה וגו׳ וחקירות האלוקיות מתנגדות ז״לז וזה
ויקח מאבני המקום פי׳ רצה לעשות הקשים מקבוץ כל ההתחלות הנגלאות אל כלל החכמה המגודרת
מקום לפי דברי מהר״ע אז וישכב במקום ההוא מבלי עוזר ושב וזה כוונת מאמרם ז״ל מלמד שבכל
העולם כולו נדמה לו כבותלים אולם וירא והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה וגו׳ והנה ה׳
נצב עליו ר״ל בראותו במראה הנבואה השתלשלות הנמצאות כולן מהגס עד הדק ודק על דק עד אין
נבדק ואיך מלאכי אלהים עולים ויורדים בו פ׳ ומעיינים האלקיים לא החוקרים בשכלם לבד כי אם
רק אלו אשר ה׳ גלה להם סודו עולים ויורדים במעלה מקולקת מבלי אבני נגף ומכשול אין עיף ואין
כושל בו והנה ד׳ נצב עליו כי מלמדם להועיל בא לשם כלומר יולרם הדינם ולכך לא נעשה העולם
לפניהם כבותל וא״כ וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן שנתקבצו כל האבנים ונעשו אחת פי׳ שע״י
הנבואה שראה והשיג חכמה ותבונה ומהשי״ת המונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה אז כל החקירות
והעיונות שלו היו מתאימות ונקבצו ובאו יחד וכולן נבלעו באחת. ועפי״ז באתי מארז״ל ת״ח מרבים
שלום בעולם שנא׳ וכל בניך למודי ד׳ וגו׳ ה׳ עוז לעמו יתן וגו׳ פי׳ שע״י התורה ימצא כל א׳ מ
מואו לתבונה ודעת מרגוע לנפשו כמו שנאמר תורת ד׳ תמימה משיבת נפש וע״י התורה יאמר כל
אחד שלום לי כי מצאתי און לי כדי להשיב נפשי ונפשי יודעת מאוד וזה ת״ח מרבים שלום וגו׳
שלום רב לאהבי תורתך כי אין כמו מכשול ד׳ עוז לעמו יתן ד׳ יברך את עמו בשלום ומובן. ועפ״ז
ביארתי גם מאמר רז״ל אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו׳ עד אל תקרא חרות אלא חירות.
כי חכמת הפילוסופיות והיינו שהאדם חוקר בלעדי התורה נקראים בשם אשה זרה כידוע והתורה היא
אשת נעורים וכו׳ וזה אוי להם לבריות מעלבונה של תורה כי ע״י חכמות זרים אינם משיגין האמת
כי היא אשה יפה וקרת טעם כי אינם מגיעים על טעם ויסוד הדבר אבל הלוחות ומעשה אלקים
המה חרות על הלוחות פי׳ אי אפשר לכל החוקרים ודורשים למחוק ולזייף ולבטל אפילו אות אחת
ממה שכתוב על הלוחות וא״כ אל תקרא חרות אלא חרות פי׳ שאל תאמר בודאי התורה אמת דבריה
אבל המה עמוקים מאוד מי יגיע למקורה לשאוב על זה אמר חרות הם לכל איש ואיש להשיג לפי
דעתו ובינתו אי כמי יש לומר שהכוונה על ידי התורה אדם בן חורין שאין צריך לעמול נפשו

מוצב ארצה תנא כמה רחבו של סולם ח' אלפים פרסאות דכתיב והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו עולים שנים ויורדים שנים וכי פגעו בהדי הדדי ה"ל ארבעה וכתיב ביה במלאך וגויתו כתרשיש וגמירי דתרשיש ת"י אלפי פרסי הוו תנא עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה בעו לסכוניה מיד והנה ה' נצב עליו ארשב"ל אלמלא מקרא כתוב א"א לאומר כאדם שמניף על בנו: שם, הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' מאי רבותיה אמר ר' יצחק מלמד שקפלה הקב"ה לכל א"י והניחה תחת יעקב אבינו שתהא נוחה לכבוש לבניו. ויאמר שלחני כי עלה השחר א"ל גנב או קוביוסטוס אתה שמתירא מן השחר א"ל **טז** מלאך אני ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו כו' (בע' שירה):

ערכין י"ז א' תניא ר"א הגדול אומר אלמלי בא הקב"ה עם אברהם יצחק ויעקב בדין אין יכולין לעמוד מפני תוכחה שנאמר עתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני ה' את כל צדקת ה' אשר עשה אתכם ואת אבותיכם:

נדה ס"א א' ויאמר ה' אל משה אל תירא מכדי סיחון ועוג אחי הוו דאמר מר סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו מ"ש מעוג דקא מסתפי ומ"ש מסיחון דלא קא מסתפי א"ר יוחנן ארשב"י מתשובתו של אותו צדיק אתה יודע מה היה בלבו אמר שמא תעמוד לו זכות של א"א שנאמר ויב[וא] הפליט ויגד לאברם העברי ואמר ר' יוחנן זה עו[ג] שפלט מדור המבול:

אבות פ"ה י' דורות מנח עד אברהם להודיע כמ[ה] ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיס[ין] ובאין עד שבא א"א וקבל שכר כלם. י' נסיונו[ת] נתנסה א"א ועמד בכולן להודיע כמה חבתו ש[ל] א"א. י' ניסים נעשו לאבותינו במצרים וי' על הי[ם] י' נסיונות נסו אבותינו את המקום במדבר שנא[מר] וינסו אותי זה עשר פעמים וגו': שם. כל מי שיש ב[ו] ג' דברים הללו מתלמידיו של א"א עין טובה ורו[ח] נמוכה ונפש שפלה וכו' תלמידיו של א"א אוכל[ין] בעוה"ז ונוחלין לעוה"ב שנאמ' להנחיל אוהבי י[ש] ואוצרותיהם אמלא:

שם פ"ו ה' קנינים קנה לו הקב"ה בעולמו ואל[ו] הן תורה קנין אחד שמים וארץ קנין אח[ד] אברהם קנין א' ישראל קנין אחד בה"מ קנין אח[ד] תורה כו' אברהם קנין אחד מנין דכתיב ויברכה[ו] ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וגו'

אדר"נ פ"ד אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטי[ם] היו בוכין וצועקין וסופדין ואומרין הילי[לו] ברוש כי נפל ארז אשר אדירים שודדו הילי[לו] ברוש כי נפל ארז זה בהמ"ק אשר אדירים שודד[ו] זה אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים הילילו א[לוני] בשן זה משה אהרן ומרים כי ירד יער הבציר ז[ה]

לחשוב מחשבות ולחקור ולדרוש על כל מה שנעשה תחת השמש כי הכל כתוב באר היטב בתור[ה] ודרך הפשוט בענין האבנים שהיו מריבות זו עם זו הוא ע"פ המדרש שלקח י"ב אבנים כנגד השבטי[ם] שיצאו ממנו וכל שבט ושבט בפני עצמו ע"פ רוב צדקתו לפי דרכו היה ראוי שיהיה ראשו עליו להיו[ת] לו משען ומשענה לשכב בעת צ"ד ולא ירא מהיות רעות או משאר פורענויות ונשקו ממהו כולן ונע[שו] אבן אחת כפי הרמב"ן שלשקו יקבלו בני ישראל ובני יהודה יחדיו ולפ"ד להורות שרק אם כולן צדיקי[ם] בכל זאת אם חלק לבם זה כנגד זה ח"ו ימשלו בהם אויביהם ורק צריכין להיות באגודה אחת ול[א] הוגה לו ואין כל אומה ולשון שולטת בהם וכאשר מבואר כזה בספרי גדולים. ביערת דבש ויתר ספרי[ם] שבזמן שאול אף שהיו צדיקים גדולים אבל בשביל השלגת לבב בלה"ר זה על זה לכן נפלו במלחמ[ה] כמ"ש בכל אשר יפנה ירשיע כי ע"י לה"ר הי' רודף לדהמע"ה והרג נוב עיר הכהנים אבל בימי אחא[ב] אף שהי' מלך מושל מקשיב על דבר שקר וכל משרתיו רשעים בכל זאת הי' רודף אויביו במלחמ[ה] והי' מוצלח בכל רב עמו שהי' אחדות ואין רכילה פה ומלשין בלה"ר שהרי עובדי' הי' מחביא הרב[ה] נביאים במערה וכלכלם לחם ומים ולא הי' איש שהגיד ומסר לבן הרע עליו. והענין הסלום י"[ל] שהראה לו הקב"ה שאין צריך לחוש בעיונו על השבטים שיצא ממנו אלא הוא כדאי לעצמו כי ה[ה'] נצב עליו וא"ל הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך פי' לך אתננה וא"כ ולזרעך כי אתה השוכ[ב] בו וא"כ הם ירשוה ממך וזה מורה המאמר קיפל כל הארץ תחתיו שתהא נוח לכבוש לבניו ויות[ר] לפי מה שכתוב במדרש עולים ויורדים עולים ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוק[נו] של מטה פי' שראו כי תואר פניו ודיוקנו שלו הוא מרכבה לכסא הכבוד ולכן בזה נראה לו כ[י] הוא הנבחר ומלא מרגוע לנפשו כי מקדם היה ירא מאוד ע"י שהיה בורח מבית אביו ואליפז רד[ף] אחריו והי' עומד בצרה לכן פשפש במעשיו ושבר שהחטאו גרמו לו והי' מקטין עצמו מאוד ולקח האבנים תחת ראשו כאשר ביארתי שמלא שמך בשבטים והראו לו מן השמים כמה גדול כחו וזכותו של עצמו **טז** מלאך אני ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה וכו' ע' ביערת דבש חלק ראשון ס"ה. ובחוב[ת] המשולש פ' וישלח וכתוב בערך שירה.

קדש הקדשים קול יללת הרועים כי שדדה אדרת זה דוד ושלמה בנו קול שאגת כפירים כו׳ שודד גאון הירדן זה אליהו ואלישע:

שם פ׳ ל״ג עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו וכי תורה אחת שמר והלא תורות הרבה שמר אלא מלמד שזימן הקב״ה לא״א שתי כליותיו כשני חכמים והיו מבינות אותו ויועצות אותו ומלמדות אותו חכמה כל הלילה שנא׳ אברך את ה׳ אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי ולא עוד אלא שהיה א״א עושה צדקה תחלה ואח״כ משפט שנא׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ בזמן ששני בעלי דינין באין לפני א״א בדין ואמר א׳ על חבירו זה חייב לי מנה היה א״א מוציא מנה משלו ונותן לו ואמר להם סדרו דיניכם לפני וסדרו דינן כיון שא׳ מתחייב לחבירו אמר לזה שבידו המנה תן המנה לחבירך ואם לאו אמר להם חלקו מה שעליכם והפטרו לשלום וכו׳:

שם פרק ל״ז שואל כענין זה יהודה שאמר אנכי אערבנו שואל שלא כענין זה ראובן שאמר את שני בני תמית. אומר על ראשון ראשון זה יעקב וי״א זו שרה וכו׳:

שם פל״ז בענין ז׳ דברים שברא הקב״ה את עולמו כך ברא ז׳ אבות ג׳ ואימהות ד׳:

סופרים פט״ז קמ״ז מזמורים שכתוב בס׳ תהלים כנגד שנותיו של יעקב ללמדך שכל קילוסין שישראל מקלסין להקב״ה כנגד שנותיו של יעקב אבינו ואתה קדוש יושב תהלות ישראל:

עו״ש קע״ה פרשיות שבתורה דבור אמירה צווי כנגד שנותיו של א״א:

שם פכ״א האדם הגדול בענקים הגדול היה א״א גבוה יותר מענקים בענקים זה א״א שהיה גבוה קומתו כנגד ע״ד אנשים ואכילתו ושתייתו כך היה כנגד ע״ד אנשים וכוחו כן מה עשה נטל י״ז בני קטורה ובנה להן כרך של ברזל והכניסן לתוכה והשמש מעולם לא נכנס בתוכה מפני שהיא גבוה הרבה ומסר להן דיסקרין של אבנים טובות ומרגליות ומשתמשין לעתיד לבא כשעתיד הקב״ה להחפיר חמה ולבנה כדכתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה שמהן עתידין להשתמש:

עוג הוא אליעזר ופרסיו רגליו א״א היה טומנו בכף ידו ופעם אחד נער בו ומיראתו נפל ממנו שינו ונטלו א״א ועשאו מטות שהן של שן והיה ישן שם וי״א כסאו עשאו וישב בו כל ימיו ומי נתנו לאברהם נמרוד כו׳:

שם מה עשה יעקב אבינו כשהביאו בניו את הכתונת ברם לא האמין להם כל עיקר מנין דכתיב וימאן להתנחם לפי שאין מקבלין תנחומין על חי אבל שמת הוא מעצמו משתכח מן הלב שנא׳ נשכחתי כמת מלב ומה עשה הלך בהרים וחצב י״ב אבנים והעמידן שורה וכתב על כל אחת ואחת שם שבטו ושם מזלו ושם ירחו היאך הוא על האבן האחת ראובן טלה ניסן וכן לכל אבן התחיל משמעון ואמר להו גוזרני עליכם שתעמדו לראובן ולא עמדו לשמעון ולא עמדו לכל שבט ושבט ולא עמדו האבנים וכיון שהזכיר להם שם יוסף מיד עמדו וכרעו לפני יוסף ועדיין לא ברור הדבר לו שהוא חי ועוד הלך ובחן באומות כדעת הראשון וכ׳ עליהן שמות השבטים והמזלות והחדשים ואמר להן גוזרני עליכם והשתחוו ללוי שהוא לבוש אורים ותומים ולא עמדו ליהודה שהוא מלך ולא עמדו וכשהזכיר להן יוסף עמדו וכרעו כולן ועדיין לא נתברר כל עיקר שהוא חי אלא מן המשמרות אלישוב כהן אלקנה שקנהו פוטיפר ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר וגו׳ ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח וגו׳ בת שלש שנים ושלשה ימים היתה רבקה כשיצאת מבית אביה שכן דרכן של מלכים כשתולד להן בת מנהגן לשמוע לאחר ג׳ ימים ולפי שלא שמע אביה ולכך נעשה לה נס שלא תטמא שכך היה מנהגן של ארמיים לשכוב עם בנותיהם בתולות ואח״כ משיאין אותן על שם דכתיב ואיש לא ידעה ואין איש אלא אביה בת שש שנים היתה דינה כשהולידה את אסנת משכם מנין שש שנים של שכר הצאן שעבד יעקב אבינו ללבן והוסיף עשרים שנה שמות מכאן ואילך יוסיף המבין דעת וירד מיכא והוליכה לבית פוטיפר:

מס׳ ד״א זוטא פ״א ז׳ אבות כרותי ברית אלו הן אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן פנחס ודוד באברהם כתיב ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר ביצחק כתיב ואת בריתי אקים את יצחק ביעקב כתיב וזכרתי את בריתי יעקב במשה כתיב כי ע״פ הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל באהרן כתיב ברית מלח עולם הוא לפני ה׳ בפנחס כתיב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם בדוד כתיב כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי:

ירושלמי תענית פ״ב רב ביבי אבא בשם רבי יוחנן אמר אברהם לפני הקב״ה רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שבשעה שאמרת לי להעלות את יצחק בני היה לי להשיב ולומר אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו את אומר לי והעלהו שם לעולה ח״ו לא עשיתי כן אלא כבשתי את יצרי ועשיתי רצונך כן יהי״ר לפניך ה׳ אלהי שבשעה שיהיו בניו דיצחק בני נכנסים לצרה ואין להם מי שילמד עליהם [זכות]

סניגוריא אתה תהא מלמד עליהם סניגוריא ה' יראה את נזכר להם עקדתו של יצחק אביהם ומתמלא עליהם רחמים והכתיב בתריה וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר וגו' מהו אחר אמר ר' יודה בי ר' סימון אחר כל הדורות עתידין בניך להאחז בעתות ולהסתבך בצרות וסופן להגאל בקרניו של איל הזה שנאמר וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן (זכרי' ט') רב הונא בש"ר חיננה בר יצחק כל אותו היום ראה אברהם את האיל נאחז באילן זה וניתר ויוצא נאחז בחורש זה וניתר ויוצא נאחז בסבך זה וניתר ויוצא א"ל הקב"ה אברהם כך עתידין בניך להאחז בעונות ומסתבכין במלכיות מבבל למדי ממדי ליון ומיון לאדום אמר לפניו רבון העולמים יהיה כן לעולם א"ל וסופן להיגאל בקרניו של איל הזה וה' אלהים בשופר יתקע והלך וגו':

שם פ"ד אבות דרך הסב הן קבורין פי' אברהם באמצע ויצחק למעלה ממנו ויעקב למטה ממנו:

שם סנהדרין פ"ב רב הונא בשם רב אחא יו"ד שנטל הקדוש ב"ה מאמנו שרה נתן חציו על שרה וחציו על אברהם תני ר' הושעי' עלה יו"ד ונשתטח לפני הקב"ה ואמר רבון העולמים עקרתני מן הצדקת הזאת וגו' (כתוב בערך אל"ף בי"ת):

שם ע"ז פ"ב אמר ר"נ בש"ר מנא אין העולם יכול להיות פחות משלשים צדיקים וילפינן מקרא (זכריה י"א) וישקל את שכרי ל' כסף כא"א מ"ט ואברהם היו יהיה יהי"ה בגמטרי' שלשים. פעמים שרובן בא"י וגו' (בערך צדיק ורשע):

שם הוריות פ"ב. כתיב ותשב באיתן קשתו ר"ש ב"נ נמתחה הקשת וחזרה. א"ר אבין נתפזר זרעו ויצא לו בצפרני ידיו ויפוזו זרועי ידיו רב הונא בשם רב מתנה תלה עיניו וראה איקונין של אביו מיד היצן מידי אביר יעקב אמר ר' אבין את איקונין של רחל ראה משם רועה אבן ישראל:

ערך אבידה

שבת קי"ד א' וא"ר יוחנן איזהו ת"ח שמחזירין לו אבידה בטביעות עין זה המקפיד על חלוקו להופכו כו'.

פסחים קי"ג א' א"ר יוחנן ג' מכריז עליהן הקב"ה בכל יום על רווק הדר בכרך ואינו חוטא ועל עני המחזיר אבידה לבעליה ועל עשיר המעשר פירותיו בצנעא וכו':

ביצה ט"ו ב' א"ר יוחנן משום רבי אלעזר בר"ש הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר שנא' אדיר במרום ה' וגו' (בערך שמירת ממון). שם ט"ז א' דארשב"ל נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ע"ש ולמו"ש נוטלין אותה הימנו שנא' שבת וינפש כיון ששבת ווי אבדה נפש:

חגיגה ג' א' ת"ר מעשה בר' יוחנן בן ברוקה ור' אליעזר בן חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע בפקיעין וגו' שבת של ראב"ע היה ודרש בפרשת הקהל וגו' אמר להם מרגליות טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני וכו':

שם ד' א' תנא איזהו שוטה זה המאבד מה שנותנין לו כו':

שם ט"ו א' שאל אחר את ר' מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה מ"ד לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז א"ל אלו ד"ת שקשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז ונוחין לאבדן ככלי זכוכית וכו':

סוכה כ"ט ב' אמר רב בשביל ד' דברים נכסי ב"ב יוצאין לטמיון וכו' (בערך משא ומתן ושמירת ממון):

שם נ"ה ב' א"ר יוחנן אוי להם לאוה"ע שאבדו ואינן יודעין מה שאבדו בזמן שהמקדש קיים מזבח מכפר עליהן ועכשיו מי מכפר עליהן:

מגילה ט"ו א' וכאשר אבדתי אבדתי כאשר אבדתי מבית אבא כך אובד ממך כו'. ע"ש וא"ר אליעזר א"ר חנינא צדיק אבד לדורו אבד משל לאדם שאבדה לו מרגליות כ"מ שהיא מרגליות שמה לא אבדה אלא לבעלה כו':

כתובות ק"ד א' כשרשע נאבד מן העולם כו' (בערך צדיק ורשע):

קידושין ב' ב' משל לאדם שאבדה לו אבידה מי מחזר על מי בעל אבידה מחזר על אבידתו וכו':

שם מ' ב' וחוטא אחד יאבד טובה הרבה בשביל חטא יחידי שחטא אובד ממנו טובות הרבה:

גיטין נ"ט ב' מציאת חרש שוטה וקטן יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום:

סוטה י"ב ב' ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה א"ר חמא בר"ח מתנבאה ואינה יודעת מה מתנבאת היליכי הא שליכי ואני אתן את שכרך אמר ר' חמא בר"ח לא-דיין לצדיקים שמחזירין להם אבידתן אלא שנותנין להם שכר:

ב"מ כ"ח ב' ת"ר אבן טוען היתה בירושלים כל מי שאבדה לו אבידה נפנה לשם וכל מי שמוצא אבידה נפנה לשם כו'. ע"ש משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיהו מכריזין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וכו':

שם כ"ט א"ר יוחנן מי שהניח לו אביו מעות הרבה ורוצה לאבדן ילבש בגדי פשתן וכו':

שם ל' א' ת"ר המוצא כלי עץ משתמש בהן

בשביל שלא ירקבו כלי נחושת משתמש בהן בחמין אבל לא על ידי האור מפני שמשחיקן כו׳:
עו״ש א״ר יהודה אמר רב אפס כי לא יהיה בך אביון שלך קודם לשל כל אדם:
שם ל״א א׳ השב אפי׳ ק׳ פעמים במשמע תשיבם אין לי אלא לביתו לגינתו ולהורבתו מניין ת״ל תשיבם מ״מ ואינה צריכה דעת בעלים רק למקום המשתמרת:
שם ל״ג א׳ אמר רב יהודה אמר רב כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך:
ע״ז נ״ד ב׳ שאלו פלוסופין את הזקנים ברומי אם אלהיכם אין רצונו בע״ז מפני מה אינו מבטלה וכו׳ (ערך ע״ז):
סנהדרין ל״ז א׳ המאבד נפש אחת מישראל כאלו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא:
שם צ״ז א׳ ג׳ דברים באים בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב:
שם צ״ט ב ויאבדו מתוך הקהל ר״י ב״ב אומר הרי הן כאבידה המתבקשת שנאמר תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי. עו״ש אבירם שאיבד עצמו מעשות תשובה:
שם ק״א א׳ ומאז באתי לדבר בשמך הרע לעם הזה אמר לו הקב״ה הבל על דאבדין ולא משתכחין. עו״ש כשעלה משה למרום מצאו להקב״ה שיושב וכותב ארך אפים אמר לפניו רבש״ע ארך אפים לצדיקים א״ל אף לרשעים א״ל רשעים יאבדו וכו׳:
שם קי״ב א׳ אר״ש מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו מי גרם להם שידורו בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד וכו׳:
שם קי״ג ב׳ רשע אבד מן העולם טובה בא לעולם שנאמר באבוד רשעים רנה וגו׳:
מכות כ״ד א׳ ואבדתם בגוים כאבידה המתבקש׳ וכו׳ (בערך גלות וחורבן):
אבות פ״ה בעשרה מאמרות נברא העולם וכו׳ אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בי׳ מאמרות וליתן שכר טוב כו׳:
ירושלמי ב״מ פרק אלו מציאות. (ע״ש השייך כאן לערך זה וכתוב בערך דורות דברי הימים באות ש׳ גבי ר׳ שמעון בן שטח וגבי ר׳ שמואל בר סוסרטייא:

ערך אבלות וניחום אבלים

ברכות ו׳: א״ר פפא אגרא דבי טמיא שתיקותא:
שם י״א א׳ אמר רב אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפלין שהרי נאמר בהם פאר שנאמר פארך חבוש עליך:
שם ט״ז ב׳ מעשה ומתה שפחתו של ר״א נכנסו תלמידיו לנחמו כיון שראה אותן עלה לעלייה ועלו אחריו נכנס לאנפילון נכנסו אחריו נכנס לטרקלין נכנסו אחריו א״ל כמדומה אני שאתם נכוים בפושרין עכשיו אי אתם נכוים אפילו בחמי חמין לא כך שניתי לכם עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה וא״א עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא מה אומרים עליהם כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמת המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו המקום ימלא לך חסרונך:
שם ל״א א׳ ת״ר לא יפטר אדם מחבירו לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר הלכה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומין וגו׳:
שם נ״ד ב׳ א״ר יהודה ג׳ צריכין שימור ואלו הן חולה חתן וכלה במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה וי״א אבל וי״א אף ת״ח בלילה:
ירושלמי ברכות פרק ה׳ שכן הנביאים התמו בנחמה וכו׳ ואף אליהו כשנפטר מאלישע היו עוסקים בנחמה:
שבת י״ב ב׳ אמר ר׳ חנינא בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת:
שם ק״ה ב׳ תניא מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהן קטנים כדי שיבכה ויתאבל על אדם כשר כדי שיבכה ערבונא שקלי מניה אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר שכל הבוכה על אדם כשר מוחלין לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה:
שם קנ״ב א׳ א״ר חסדא נפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה שנאמר ונפשו עליו תאבל וכתיב ויעש לאביו אבל שבעת ימים. א״ר יהודה מת שאין לו מנחמין הולכין עשרה בנ״א ויושבין במקומו. ההוא דשכיב בשביבותיה דרב יהודה לא היו לו מנחמין כל יומא הוה דבר רב יהודה בי עשרה ויתביה בדוכתיה לאחר ז׳ ימים איתחזי ליה בחלמיה דרב יהודה ואמר ליה תנוח דעתך שהנחת את דעתי:
עירובין ס״ה א׳ לא נברא יין אלא לנחם אבלים:
פסחים נ״ד ב׳ ת״ר ז׳ דברים מכוסים מב״א אלו הן יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו ואין אדם יודע במה משתכר ומלכות בית דוד מתי תחזור ומלכות פרס מתי תפול:

מ"ק כ' א' יתיב ר' חייא בר אבא ורבי אמי ורבי יצחק נפחא איקלעא לר' יצחק בן אלעזר נפיק מלתא מבנייהו מנין לאבילות שבעה דכת' והפכתי חגיכם לאבל מה חג שבעה אף אבילות שבעה ואימא עצרת דחד יומא ההוא מיבעי ליה לכדר"ל דאמר ר"ל משום ר' יהודה נשיאה מנין לשמועה רחוקה שאינה נוהגת אלא יום א' דכת' והפכתי חגיכם לאבל ואשכחן עצרת דאיקרי חד יומא חג:

שם כ"ד א' אמר רפרם בר פפא תנא באבל רבתי אבל אסור לשמש מטתו בימי אבלו ומעשה באחד ששימש מטתו בימי אבלו ושמטו חזירים את גויתו:

שם כז א' ת"ר בראשונה היו מוליכין בבית האבל עשירים בקלתות של כסף ושל זהב ועניים בסלי נצרים של ערבה קלופה והיו העניים מתביישין התקינו שיהא הכל מביאין בסלי נצרים של ערבה קלופה מפני כבודן של עניים. ת"ר בראשונה היו משקין בבית האבל עשירים בזכוכית לבנה ועניים בזכוכית צבועה והיו עניים מתביישין התקינו שיהיו הכל משקין בזכוכית צבועה מפני כבודן של עניים וכו':

שם כ' א"ר לוי אבל ג' ימים הראשונים יראה את עצמו כאלו חרב מונחת לו בין שתי ירכותיו מג' עד ז' כאלו מונחת לו כנגדו בקרן זווית מכאן ואילך כאלו עוברת כנגדו בשוק:

שם אמר ר' יוחנן הכל חייבין לעמוד מפני נשיא חוץ מאבל וחולה. וא"ר יוחנן לכל אומרים להם שבו חוץ מאבל וחולה כו'. וא"ר יהודה א"ר מת בעיר כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה רב המנונא איקלע לדרומתא שמע קל שיפורא דשכבי חזא הנך אינשי דקא עבדי עבידתא אמר להו ליהוו הנך אינשי בשמתא לא שכבא איכא במתא אמרו ליה חברותא איכא במתא אמר להו אי הכי שריא לכו:

שם כ"ח ב' א"ר אבהו מנין לאבל שמיסב בראש שנא' אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם אחרינא משמע ארנב"י ינחם. כתיב מר זוטרא אמר מהכא וסר מרזח סרוחים מרזח נעשה שר לסרוחים:

שם כ"א ב' מעשה ומתו בניו של רע"ק נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול בשעת פטירתן עמד רע"ק על ספסל גדול ואמר אחינו בית ישראל שמעו אפילו שני בנים חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם ואם בשביל עקיבא באתם הרי כמה עקיבא בשוק אלא כך אמרתם תורת אלהיו בלבו וכל שכן ששכרכם כפול לכו לבתיכם לשלום וכו':

שם המוצא את חברו אבל בתוך יב"ח מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו לאחר יב"ח שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין אבל מדבר עמו מן הצד אר"מ המוצא את חברו אבל לאחר יב"ח ומדבר עמו תנחומין למה"ד לאדם שנשברה רגלו וחיתה מצאו רופא וא"ל כלך אצלי שאני שוברה וארפאנה כדי שתדע שסממנין שלי יפין:

תענית ל' ב' המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה וגו' (בערך חורבן וגלות):

מגילה ט"ז ב' וינחם אותם וידבר על לבם א"ר בנימן בר יפת אר"א מלמד שא"ל דברים שמתקבלין על הלב ומה עשרה נרות לא יכלו לכבות נר א' נר א' היאך יכול לכבות י' נרות:

שקלים ה' מעשה בחסיד א' חופר בורות שיחין ומערות לעוברין ושבין פעם א' היתה עוברת בתו להנשא ושטפה נהר והוו כ"ע עיילין לגביה לנחמא יתיה ולא מיקבל עילויה תנחומין עאל ר' פנחס ב"י לנחמא יתיה ולא מיקבל עליה תנחומייא אמר להון דין הוא חסידכון אמרו לו רבי כך הי' עושה וכך אירע לו אמר להו אפשר היה מכבד בוראו במים וקיפחו במים מיד נפלה הברה בעיר עלתה בתו של אותו האיש אית דאמרי בסוכיתא איתעורית ואית דאמרי מלאך ירד בדמות ר' פנחס בן יאיר והצילה:

כתובות ח' ע"ב רב חייא בר אבא מקרי בניה דריש לקיש הוה ואמרי לה מתני בריה דר"ל הוה שכיב ליה ינוקא יומא קמא לא אזל לגביה למחר דבריה ליהודה בר נחמני מתורגמניה א"ל קום אימא מלתא כל קביל ינוקא פתח ואמר וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו דור שאבות מנאצים להקב"ה כועס על בניהם ועל בנותיהם ומתים כשהם קטנים ואיכא דאמרי בחור הוה והי"ק ליה על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כולו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה וגו' אתא לנחומי צעורי קמצער ליה הי"ק ליה חשיב את לאתפוסי אדרא א"ל קום אימא מלתא כנגד שבחו של הקב"ה פתח ואמר האל וגו' בא"י מחיה המתים א"ל קום אימא מלתא כנגד אבלים פתח ואמר אחינו המיוגעין המדוכאין באבל הזה תנו לבבכם לחקור את זאת זאת היא עומדת לעד נתיב הוא מששת ימי בראשית רבים שתו רבים ישתו כמשתה ראשונים כך משתה אחרונים אחינו בעל נחמות ינחם אתכם ברוך מנחם אבלים אמר אביי רבים שתו לימא רבים ישתו לא לימא משתה ראשונים לימא משתה אחרונים לא לימא דארשב"ל וכו' א"ל קום אימא

מלתא כנגד מנחמי אבלים פתח ואמר אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של א"א שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' אחינו בעל הגמול ישלם לכם גמולכם ברוך אתה משלם הגמול א"ל קום אימא מלתא כנגד כל ישראל וכו' :

שם י' ב' תנחומין של הבל ניחמו ר"ג :

שם ס"ט א' מאן יתיב ביה מרזחא ברישא :

שם ב' תניא היה רמ"א מ"ד טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו מאי והחי יתן אל לבו דברים של מיתה דספד יספדוניה דקבר יקברוני' דידל ידלוניה דלואי ילווניה דטען יטעניניה :

גיטין נ"ז א' משום דלא אאיבול על חורבן ירושלים וגו' (בערך גלות וחורבן) :

סוטה י"ד א"ר חמא בר"ח מ"ד אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר לו לאדם להלוך אחר שכינה והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא להלוך אחר מדותיו של הקב"ה מה הוא וכו' הקב"ה ניחם אבלים דכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו אף אתה נחם אבלים וגו' :

שם ל"ה א' אמר רב משרשיא מרגלים שקרי הוו בשלמא ונהי בעינינו כחגבים לחיי אלא וכן היינו בעיניהם מנא הוו ידעי ולא היא כי הוו מברי אבילי תותי ארזי הוו מברי וכי חזינהו סלקו יתביה באילני שמעיה דקאמרי קא חזינן אינשי דדמו לקמצי באילני :

ב"ק ל"ח א' רב שמואל בר יהודה שכיבא ליה ברתא אמרו ליה רבנן לעולא קום ניזל נינחמיה א"ל מאי אית לי גבי נחמתא דבבלאי דגידופא הוא דאמרי מאי אפשר למיעבד הא אפשר למיעבד עבדי אזל הוא לחודאי גביה א"ל ויאמר ה' אל משה אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה וכי מה עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות אלא נשא משה ק"ו בעצמו אמר ומה מדינים שלא באו אלא לעזור את מואב אמרה תורה צרור את המדינים והכיתם אותם מואבים עצמן לא כ"ש א"ל הקב"ה לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן רות המואביה ונעמה העמונית והלא דברים ק"ו ומה בשביל שתי פרידות טובות חס הקב"ה על שתי אומות גדולות ולא החריבן בתו של רבי אם כשרה היא וראוי' היא לצאת ממנה דבר טוב עאכ"ו דהוה חיה :

שם נ"ט א' אליעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמא וקאי בשוקא דנהרדעא אשכחוהו דבי ריש גלותא ואמרו ליה מ"ש הני מסאני אמר להו דקא מאבילנא אירושלים א"ל את חשיבא לאיתאבולי אירושלים וגו' (ערך גלות) :

ב"ב י"ד ב' יחזקאל סופיה נחמתא ישעיה כולא נחמתא וכו' (בערך נחמה) :

שם ט"ז ב' ר"ש בריבי איתילידא ליה ברתא הוה קא חלש דעתיה אמר ליה אבוה ריביה באה לעולם א"ל בר קפרא תנחומין של הבל ניחמך אבוך דתניא א"א לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי למי שבניו זכרים כו' :

א שם ויבא עשו מן השדה והוא עיף ותנא אותו היום נפטר א"א ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אביו ומ"ש של עדשי' אמרי במערבא משמי' דרבה בר מריה מה עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה ד"א מה עדשה זו מגולגלת אף אבילות מגלגלת ומחזירה על באי העולם מאי בינייהו א"ב לנחומי בביעי :

ע"ז ט"ז ב' כשנתפס ר"א כו' נכנסו התלמידים לנחמו ולא קיבל עליו תנחומין :

סנהדרין י"ח י"ט כה"ג שמת לו מת אינו יוצא אחר המטה אלא הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא נכסה ויוצא עמהן עד פתח שער העיר דר"מ ר"י אומר אינו יוצא מן המקדש שנא' ומן המקדש לא יצא וכשהוא מנחם אחרים היה הסגן ומשוח מלחמה בימינו וכו' וכשהוא מתנחם סגן בימינו וכו' וכל העם אומרים לו אנו כפרתך והוא אומר להם תתברכו מן השמים וכשמברין אותו כל העם מסיבין על הארץ והוא מיסב על הספסל. עו"ש ת"ר בראשונה היו אבלים עומדין וכל השאר עוברין והיו שתי משפחות בירושלים מתגרות זב"ז זאת אומרת אני עוברת תחלה וז"א כו'

א שאל עשו ליעקב מה טיבן של עדשים הללו אמר לו שמת אותו הזקן אמר אף באותו זקן פגע מדה"ד וכו' וצריך ביאור וכי לא ידע שאין גבר יחי' ולא יראה מות ועי' היערת דבש חלק ראשון ל"ד וחלק שני ק"ב: כי אמרו בגמרא דלאכול עדשים להורות מה עדשים אין להן פה כך אבל אין לו פה והטעם שלא יאחז בהם מדה"ד. כי ברוב דברים לא יחדל פשע ויש בזה וידוע ועשו חשב כי אברהם לא ע"פ מדה"ד מת רק כמו שאמר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו ברוב יקר והסתלקות קדושתו למעלה ועכשיו שנתן לו עדשים להורות דלא ליתן פה למדה"ד מזה הפשע עשו שגם באברהם אע"פ פגע מה"ד ואמר אף באותו זקן פגע מדה"ד וכפר בשכר ועונש.

התקינו שיהו העם עומדין ואבלין עוברין. עו"ש א"ר מנשיא בר עית שאילית את ר' יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל ואמר לי אין שורה פחותה מעשרה ב"א ואין אבלים מן המנין בין שאבלים עומדין וכל העם עוברין בין שאבלים עוברין וכל העם עומדין:

שם כ' א' דרש רבא מ"ד ויבא כל העם להברות את דוד כתיב להכרות וקרינן להברות בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו. [פי' שידעו בבירור שלא מאת דוד נהרג אבנר]:

עו"ש המלך כשמת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו ר"י אומר אם רוצה לצאת יוצא שכן מצינו בדהע"ה שיצא אחר מטתו של אבנר אמרו לו לא הי' הדבר אלא לפייס את העם ונתפייסו שנא' וידע כל העם וכל ישראל כי לא היתה מאת המלך להמית את אבנר וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הדרגש. עו"ש לענין אנשים יצאו לפני המטה או לאחר המטה:

שם מ"ו ב' אמרי' שאין קרובי הרוגי ב"ד מתאבלין אלא אוננין שאין אנינות אלא בלב:

שם מ"ז ב' אבילות מאימתי קא מתחלת מסתימת הגולל כפרה מאימתי קא הויא מכי חזו צערא דקברא פורתא:

סנהדרין ס"ג א' ר' דוסא אומר מנין שאין מברין על הרוגי ב"ד ת"ל לא תאכלו על הדם:

שם צ"ו ב' דיו לאבל שיעמוד באבלו (כתוב בע' גלות וחורבן):

שם ק"ח ב' ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו אלו שבעת ימי אבילות של מתושלח הצדיק ללמדך שהספדן של צדיקים מעכב את הפורענות:

מכות כ"ד ב' עקיבא נחמתני כו' (בע' נחמה)

זבחים ק"א פי' על הקרא הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה וגו' שהיו אוננים על מיתת נדב ואביהו:

מדות ל"ד ב' כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל חוץ ממי שאירעו דבר שהוא מקיף לשמאל. ושואלין אותו מה לך מקיף לשמאל אמר שאני אבל. והשיבו לו השוכן בבית הזה ינחמך:

אבות פ"ד ר"ש ב"א אומר אל תרצה את חברך בשעת כעסו ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו כו':

אדר"נ פי"ד כשמת בנו של ריב"ז נכנסו תלמידיו לנחמו נכנס ר' אליעזר וישב לפניו וא"ל רבי רצונך אומר דבר א' לפניך א"ל אמור א"ל אדה"ר היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין שנא' וידע אדם עוד את אשתו אף אתה קבל תנחומין א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא הזכרת לי צערו של אדה"ר נכנס ר' יהושע וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור א"ל איוב היו לו בנים ובנות ומתו כלם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין אף אתה קבל תנחומין ומנין שקבל איוב תנחומין שנא' ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרת לי צערו של איוב נכנס ר' יוסי וישב לפניו א"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור א"ל אהרן היו לו שני בנים גדולים ומתו שניהם ביום א' וקבל עליהם תנחומין ואף אתה קבל תנחומין א"ל לא די שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתני צערו של אהרן נכנס ר"ש וא"ל רבי רצונך אומר דבר א' לפניך א"ל אמור א"ל דוד המלך היה לו בן ומת וקבל תנחומין ומנין שקבל דוד תנחומין שנאמ' וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה ותלד בן ויקרא את שמו שלמה אף אתה רבי קבל תנחומין א"ל לא די שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתני צערו של דוד המלך נכנס ר"א בן ערך כיון שראהו אמר לשמשו טול כלי ולך אחרי לבית המרחץ לפי שאדם גדול הוא ואיני יכול לעמוד בו נכנס וישב לפניו ואמר לו אמשול לך משל למה"ד לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון בכל יום ויום היה בוכה וצועק ואומר אוי לי אימתי אצא מן הפקדון הזה בשלום אף אתה רבי היה לך בן קרא תורה מקרא נביאים וכתובים משנה הלכות ואגדות ונפטר מן העולם בלא חטא ויש לך לקבל עליך תנחומין כשהחזרת פקדונך שלם א"ל אלעזר בני נחמתני כדרך שבני אדם מנחמין וכו':

שם פ"ל תנחומי אבלים מביא טובה לעולם:

ירושלמי סנהד' פ' נגמר הדין. ר' אבהו מטתי (פי' אירעו אבל שהלך לו חד ינוקא) עלון ר' יונה ור' יוסי מיהמי ליה אפין מאימתיה עליה לא אמרין ליה מילי דאורייתא אמר לון משגחא רבנן מימר מילי דאורייתא אמרו ליה אשגח מרין אמר להו מה אם רשות שלמטן שיש בהן כזב ושקר וגניבת דעת ומשוא פנים ומקח שוחד והיום עודנו ומחר איננו אמר בה הקרובים באים ושואלים שלום הדיינים והעדים לומר שאין בלבנו עליכם כלום שדין אמת דנתם רשות של מעלן שאין בה לא כזב ולא שקר ולא גניבת דעת ולא משוא פנים ולא מקח שוחד והוא חי וקים לעולמי עולמים עאכ"ו שחייבים אנחנו לקבל עלינו מדת הדין ואומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך וגו':

ערך אדם הראשון

ברכות ל"ד ב' מאי עין לא ראתה רבי שמואל בר נחמני אמר זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה ש"ת אדה"ר היכן היה בגן וש"ת הוא גן הוא עדן ת"ל ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן גן לחוד ועדן לחוד:

שם ס"א א' ויבן ד' אלהים את הצלע רב ושמואל ח"א פרצוף וח"א זנב וכו'. עו"ש ויבן ה' את הצלע מלמד שקלעה הקדוש ב"ה לחוה והביאה לאדה"ר וכו' (כתוב בערך בריאה):

שבת כ"ח ב' א"ר יהודה שור שהקריב אדה"ר קרן אחת היתה לו במצחו שנאמ' ותיטב לה' משור פר מקרין מפרים מקרין תרתי משמע אמר רב נחמן בר יצחק מקרן כתיב כו':

שם נ"ה ב' [א] אמרו מה"ש לפני הקב"ה מפני מה קנסת מיתה על אדה"ר אמר להם מצוה קלה צויתיו ועבר עליה. (בערך מיתה):

עירובין י"ח ב' א"ר ירמיה בן אלעזר כל אותן השנים שהיה אדה"ר בנידוי הוליד רוחין ושידין ולילין שנא' ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו מכלל דעד האידנא לאו כצלמו אוליד מיתיבי היה ר"מ אומר אדה"ר חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית ק"ל שנה ופירש מן האשה ק"ל שנה והעלה זרזי תאנים על בשרו ק"ל שנה כי קאמרינן ההוא בשכבת זרע דחוא לאונסיה:

פסחים נ"ד א' במו"ש נתן הקב"ה דעה באדה"ר מעין דוגמא של מעלה והביא ב' אבנים וטחנן זב"ז ויצא מהן אור (כתוב בערך בריאה):

עו"ש עשרה דברים נבראו ע"ש בהש"מ וכו' וי"א אף בגדו של אדה"ר:

שם קי"ח אריב"ל בשעה שאמר הקב"ה לאדה"ר קוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות אמר לפניו רבש"ע אני וחמורי נאכל באבוס אחד כיון שא"ל בזעת אפך תאכל לחם נתקררה דעתו אר"ש ב"ל אשרינו אם עמדנו בראשונה ועדיין לא פלטינן מינה דקא אכלינן עיסבא דדברא:

אדה"ר היה מאה אמה לאחר שמיעטו הקב"ה (חגיגה י"ב ע"א רש"י סנהדרין ק' ד"ה קוממיות):

חגיגה י"ב א' א"ר אלעזר [ב] אדה"ר מן הארץ עד לרקיע שנא' למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ וכיון שסרח הניח הקב"ה ידיו

א אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה. קנסת מיתה כו'. והנה יש לדקדק אם מה"ש ידעו שנקנסה מיתה על אה"ר איך נעלמו מהם הסבה שהיא על עברו על ציווי השי"ת וגם מ"ט [...]רחו הקדוש ב"ה כלומר זו מצוה קלה וכתב הבינה לעיתים בישוב זה כי ענין הזהרת אכילת העץ [...]פועל האכילה וכל הנמשך בזה הוא רב הספיקות והעלמו בזהם איך אדה"ר שהיא יציר כפיו של [...]קב"ה ותבונתו מרובה מכל מלאכים נתפתה לעבור על מצות קונו. והענין הוא כך כי הקב"ה אמר [...]כל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו ומלת ממנו מורה בעיקר הקפידה [...]יתה שלא יאכל הפרי מהאילן אבל לאחר הלקח הפרי מהאילן עם היותו מזיק ג"כ בכל זאת אין [...]היזק גדול כ"כ ולפיכך נתכוון הקב"ה לגזור ולצוות שני צווים על שני מיני אכילה האחד מכל [...]ץ הגן אכל תאכל ומינה נשמע בלאו הבא מכלל עשה שמעץ הדעת לא הותר אכילה ומלת אכל אכל מורה על כל מיני אכילה בין פירות המחובר ובין הנתלש ואח"כ הוסיף הקב"ה להזהיר בלאו [...]מור ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כל' ממנו מה שמחובר באילן ובזה הפיתם הנחש באמור [...]א מות תמותון וכו' כי ביום אכלכם ממנו ג"כ דייקא על מלת ממנו וכן מדויק ג"כ מה שאמר [...]קב"ה לאה"ר המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכול ממנו אכלת. וזה הכוונה האשה אשר נתת עמדי [...]יא נתנה לי וכו' פי' לא אכלתי מהמחובר. אבל שגגת תלמוד עולה זדון כי הי' לו לדקדק שיש גם אכילת תלוש לאו הבא מכלל עשה כמבואר לעיל ולכן בא בעונש מ תה אף שאכל רק התלוש אבל [...]א ביום האכילה עצמו כיון שלא היתה ממנו. והמלאכים שלא הבינו שחטא גם בזה שאלו למה קנסת [...]יתה על אה"ר כי לא היתה גזירה אלא באכילה מהעץ עצמו ועל זה השיב להם הקב"ה מצוה קלה [...]יתיו ועבר עליה כי אף שלא עבר על האזהרה שהיא הלאו בעצמו כי לא אכל מהמחובר אבל על [...]וה קלה שהיא לאו הבא מכלל עשה עבר ואחרי כי נגזרה מיתה נמשכ' בהכרח לכל הדורות אין הפרש בזה בין צדיק לרשע ועל כל המעשים שם לתת לאיש כדרכיו.

[...] אדם הראשון מסוף העולם וכו'. וכתב באפיקי יהודא הכוונה דכתיב ביום אכלך ממנו מות תמות וקשה איך נתקיים המאמר הזה כי לא מת אותו היום שאכל ממנו ואף שמצינו לרז"ל אומרים בזה [...]מו של הקב"ה אלף שנה אין פיתו מרפא את שבר הקושי' על נקלה וכו' ויש לבאר כן דהנה [...]עליונים אף שגם המה הווים ונפסדים עכ"ז אין לכל אחד מהם רק שתי קצוות הקץ התחילה והקץ [...]תכליתי והוא הסוף האחרון אומנם השפלים אין קצה אל קצותיהם כי כל זמן משך הוויתו אינו עומד

עליו ומעטו שנאמר אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפך א"ר יהודה א"ר אדה"ר מסוף העולם ועד סוף העולם היה שנא' למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים כיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו שנאמר ותשת עלי כפך אי הכי קשו קראי אהדדי אידי ואידי חד שעורא הוא:

סוכה נ"ב ב' מאן נינהו שבע רועים דוד באמצע אדם שת ומתושלח מימינו אברהם יעקב ומשה בשמאלו ומאן נינהו שמנה נסיכי אדם ישי ושאול ושמואל עמוס וצפני' צדקי' משיח ואליהו:

ירושלמי שבת פ"ב אדה"ר חלה טהורה וכו':

ב"מ פ"ה ב' ספרו של אדה"ר וגו' (בערך מעשה הגדולים).

ב"ב נ"ח א' א"ר בנאה נסתכלתי בשני עקביו של אדה"ר ודומין לשני גלגלי חמה (בערך יופי).

שם ע"ה א' א"ר חמא לר"ח י' חופות עשה הקב"ה לאדה"ר בג"ע שנא' בעדן גן אלהים הייתי כל יקרה וגו' מר זוטרא אמר י"א שנא' כל אבן יקרה א"ר יוחנן וגרוע שבכלן זהב דקחשיב לי' לבסוף. עו"ש מאי מלאכת תופיך ונקביך בך א"ר יהודה א"ר א"ל הקב"ה לחירם מלך צור בך נסתכלתי ובראתי נקבים נקבים באדם וא"ד הכי קא"ל בך נסתכלתי וקנסתי מיתה על אדה"ר.

ע"ז ח' א' ת"ר לפי שראה אדה"ר יום שמתמע
והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי
עולם חשוך בעדי והוזר לתוהו ובוהו וזוהי מי
שנקנסה עלי מן השמים עמד וישב שמנה ימי
בתענית כיון שראה תקופת טבת וראה י
שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא, ת
יום שנברא בו אדה"ר כיון שראה ששקעה על
וגו' סוף הענין כתוב בערך תקופות ומזלו
ובירושלמי ע"ז כתיב שהיה מתירא מפני הנ
ואמר אך חשך ישופני שנאמר הוא ישופך רא

סנהדרין ל"ח א' חכמת בנתה ביתה חצב
עמודיה שבעה פי' על פסוקים א
כתבתי בע' בריאה ומה ששייך לערך זה אכת
כאן מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו א
הקב"ה מי פתאו לזה אשה אמרה לו דכתיב נוא
אשה חסר לב תניא היה ר"מ אומר אדה"ר מ
העולם כולו הוצבר עפרו שנא' גלמי ראו עינ
וכתיב כי ד' עיניו משוטטות בכל הארץ אמר ר
אושעיא משמיה דרב אדה"ר גופו מבבל ורא
מא"י ואבריו משאר ארצות (פי' בבל עמו
מא"י גבוהה) וענבותיו ג א"ר אחא מאקרא האנ
א"ר יוחנן בר"ח י"ב שעות הוי היום שעה רא
הוצבר עפרו שנייה נעשה גולם שלישית נמת
איבריו רביעית נזרקה בו נשמה חמישית עמד ע

על מצב אחד אבל כוחותיו בכלל בנטותו כהלכים ויום המית מתחיל מיום הולדו זולת שמזונו ועל
מאכלו משלים כל פעם תמורת הניתך והנה אחר שידענו ומאמרם ז"ל כי אדם הראשון קודם החט
תפוח עקבו מכהה גלגל חמה ידענו מזה כי ענין מציאותו ומשך הוייתו הי' לו אז קבוע על מ
אחד וכוחותיו בלתי מתחלפים בכל פעם ע"ד שהוא בגלגלים רק אחר החטא שינה הש"ת מהות גו
שיהי' נכנס בבחינת התמורה וחילוף וזה ביום אכלך ממנו מות תמות כלומ' מיד תתחיל מיתה
כמבואר. והנראה כי על זה רמז רב יהוד' א"ר אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו הי' שנאמ
למן היום אשר ברא אלהים אדם ולמקצה השמים ועד קצה השמים והכוונה כי השמים אשר המ
מהגלגלים יתוארו בשני קצוות קץ ההתחלה וקץ הסופיי' ואדם הראשון קודם החטא הי' דומה לה
בזאת הבחינה, שלא הי' מתואר רק בשני קצוות אבל אחר שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו
כלומר עשאו קטן המעלה והשוהו דומה לכל ההמון השפלים בעלי חילוף ותמורה ושוב לא יתוא
בקצה שמים עד קצה השמים.

ג אמר ר"א מאק"א דאגדתא אמר ר"א ברבי חנינא שתים עשרה שעות כו' הקשה הגאון מו"ה יעק
ברלין זצ"ל מגמרא זו על הרמב"ן שכתב על הקרא ותאמר קניתי איש את ה' הבן הזה יהי'
לו קיום לד' כי כאשר נמות יהי' במקומינו לעבוד את בוראו והא לפי הגמרא הנ"ל עדיין לא נגזר
גזירת מיתה עד שעה י"א וקריאת שם קין הי' מיד בעת לידה בשעה ד' שנא' ותלד את קין ותאמר קני
וכו' ובאפיקי יהוד' מיישב קושי' זו לפי מה שכתב הרמב"ן עצמו בפסוק ביום אכלך כי האדם ה
מעותד למיתה בתחילת היצירה מפני היותו מורכב אבל גזר עתה שאם יחטא ימות בחטאו כדר
חייבי מיתה בידי שמים שמותו בחטאם טרם בא יומם. אבל לפי דעת האונקלס בענין קריאת ש
קין ג"כ כהרמב"ן כאשר נסמך עליו הרמב"ן ובקרא ביום אכלך ממנו מות תמות לא הסיף האונקלו
לבאר כי אם כפשוטו ולכן נבאר קושי' הגאון הנ"ל לאונקלוס ומיישב ע זה עיין מה שכ' לעיל ע
המאמר אה"ר מסוף עולם ועד סופו הי' וכדרך שביאר האפיקי יהוד' ענין עונש מיתה ביארתי ג
אני גם מקדם שראיתי בספר הנ"ל ענין הזה. והבנתי בזה בשבחו של מרע"ה שהעידה התורה על
משה בן מאה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו ולא נס ליחו ומה זה שבח לפי גודל הערך ש

רגליו ששית קרא שמות שביעית נזדונה לו חוה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה תשיעית נצטוה שלא לאכול מן האילן עשירית סרח אחת עשרה נידון שתים עשרה נטרד והלך לו שנאמר אדם ביקר בל ילין אפי' לילה אחת. עו"ש וא"ר יהודה א"ר ך אדה"ר בלשון ארמי סיפר שנאמר ולי מה יקרו רעיך אל והיינו דאר"ל מ"ד זה ספר תולדות אדם מלמד שהראהו הקב"ה דור דור דורשיו דור דור וחכמיו כיון שהגיע לדורו של רע"ק שמח בתורתו ונתעצב במיתתו א"ל ולי מה יקרו רעיך אל וא"ר יהודה א"ר אדה"ר צדוקי הי' שנא' ויקרא ד' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה

ואן נטה לבך ר' יצחק אומר מושך בערלתו היה כתיב הכא והמה כאדם עברו ברית וכתיב התם את בריתי הפר ר"נ אמר כופר בעיקר היה כתי' הכא עברו ברית וכתיב התם את בריתי הפר ואומר על אשר עזבו את ברית ד' אלהי אבותם שם נ"ו ב' אדה"ר לא נצטוה אלא על ע"ז וברכת השם ודינין וגו':

שם נ"ט ב' אדה"ר לא הותר לו בשר לאכול. עו"ש ר' יהודה בן תימא אומר אדה"ר מיסב בג"ע היה והיו מה"ש צולין לו בשר ומסננין לו יין הציץ בו נחש וראה בכבודו ונתקנא בו וגו': שם ע' ע"א וב' תניא ר"מ אומר אותו אילן שאכל

משרע"ה ולפי הנ"ל הוא שבח כולל כל המדות טובית כי העץ הדעת גרם לאה"ר ולדורות עולם כליון חרוץ לגוף כי ע"י העץ הדעת נשרשו התאוות עוה"ז בלבות של בני האדם והם מוציאין את האדם מן העולם ורק כשיאכל וישתה והראה את נפשו טוב בעמלו כשלמו קצת די מחסורו אבל יחסר לו ומכוחותיו אבל בכל זאת הכוחות הולכים הלוך וחסור וגם נחלש כח איכול הזמן וזה ביום אכלך ממנו מות תמות כי ע"י התאוות מיד גרם רעה לעצמו כמבואר אבל במשרע"ה לא הרגיש שום תאוות עוה"ז לא כהתה עינו ולא נס ליחו רק ע"פ ה' מת. ועפ"ז יש להבין ג"כ מ"ש הקב"ה על פנחס בריתי היתה אתו החיים והשלום השלום הזה מורה ג"כ על השלום בקרב לבו. שלום מיצ"ה ושלום מתאות עה"ז המאבדים הנפש וע"י שלום כזה זכה גם לחיים וזה בריתי היתה אתו החיים והשלום. ובזה נכון תמיה' גדולה שלא נכתב בתורה כי אם הנני נותן לו את בריתי שלום והרי גם חיים ניתן לו מאת ה' ולא נזכר בקרא אבל לפי המדובר החיים והשלום מקושרים זה בזה בקשר חזק שאין להתיר אותם על כן הוא כאילו הקרא הי' פירטם בפרט אבל התורה לשון קצרה דברה ופנחס השיג השכר הזה ע"י שנכנס למלחמות יצה"ר ביד חזקה לנקום נקמת ד' לא מיראת העונש כי אם הי' מתלבש בקנאת ה' צבאות וזהו בקנאו את קנאתי שהי' לי לקנוא שלא מסר הקב"ה לב"ד שלמטה לדון לבועל ארמית רק מי שקנאת אלהיו בלבו וכיון שמסר נפשו ללחום מלחמה גדולה כזו לכן נתן לו הקב"ה שלום וזהו בדין היא שיטול שכרו. עוד י"ל בדין הוא שיטול שכרו כי אין שכר בעוה"ז והטעם על עוד יתר טעמים י"ל בעבור שאין הקב"ה מאמין גם בקדושיו אבל פנחס שהי' לו שלום מיצה"ר לכן בדין הוא שיטול שכרו.

ד אדה"ר בלשון ארמי סיפר כו' ופירושו כי יקר הוא ומלשון ארמי וכבר הרבו להשיג כי יקר הוא לשון עברי כמוה דוכתי יקר בעיני ה' המותה לחסידיו וכ' ביערת דבש חלק שני דף ע"ב: הכוונה כן כי במדרש שאל ויקרא אל משה ולאדם לא קרא והכתיב ויקרא אל אדם ופי' המפרשים כי ויקרא אל משה הוא ג"כ חשיבי עד שאמרו דלכך כתב משה אל"ף זעירא לרב ענוה והלא ג"כ היתה כזאת לאדה"ר ועוד קשה הלא גם במעמד הר סיני כתיב ויקרא אל משה ולא כתב אל"ף זעירא וי"ל דכל החשיבות הוא אם יכול הקב"ה לקרוא ע"י מלאך ויקרא בעצמו אז אין חשיבות גדול כזה וא"כ במעמד הר סיני הי' שם מלאכים רבים אולי באמת הי' הקריאה ע"י מלאך אבל כאן כתיב מאה"מ וכתיב וכל אדם לא יהיה באה"מ ודרשינן אפי' מלאכים א"כ הקב"ה בעצמו קראו ולכך היתה חשיבות גדולה וכתב באל"ף זעירא ומיושב קושי' המדרש שלאדם נמי קרא דאה"ר ע"י חטא נשכח ממנו לשון הקדש ובלעגי שפה דיבר בלשון תרגום שהוא שיורי לה"ק וא"כ לא היה במציאות לקראו ע"י מלאך כי המלאכים אין מכירין בלשון ארמי ואין כ"כ חשיבות אבל במשרע"ה שהיה באפשר לקרותו ע"י מלאך העומד חוצה לאוהל וקראו הקב"ה בעצמו מאוהל מועד זהו חשיבות. רק יש להבין מה קשי' ליה למדרש ולאדם לא קרא דיו לו לנסה בחשיבות זו ששקול כאדם יציר כפו של הקב"ה ודיוקן דמלכא קדישא אך מבואר במדרש ולי מה יקרו ריעיך אל מי כינהו רעים א"ו משה ואהרן אמר אדם אני רואה שהם יקרים ממני שאני עברתי על מצוה אחת והם קיימו כל התורה מאל"ף ועד תי"ו ושפיר קשי' המדרש והא לאה"ר נמי קרא הקב"ה ובמה יקר משה רבע"ה יותר וזה ענין הגמרא אה"ר בלשון ארמי סיפר כנאמר ולי מה יקרו רעיך אל דמוכח מזה דמשה הי' גדול יותר כמבו' והא לאדם ג"כ קרא אלא ע"כ בלשון ארמי סיפור ואין החשיבות גדול כ"כ כמו במשה כמבו':

אדה"ר ממנו גפן היה שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין רבי יהודה אומר חטה היה שאין התינוק יודע לקרא אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן רבי נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו שנא' ויתפרו עלה תאנה.

חולין ס' א' אר"י שור שהקריב אדה"ר **ה** קרן א' היה לו במצחו וגו' שור שהקריב אדה"ר קרניו קודמת לפרסותיו וכו':

ירושלמי נזיר פ' כהן גדול אמר ר' יודן מלא תרווד אחד נטל הקדוש ב"ה ממקום המזבח וברא בו אד"ה אמר הלואי יברא ממקום המזבח ותהא לו עמידה ההי"ד וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וכתיב מזבח אדמה תעשה לי מה אדמה שנאמ' להלן מזבח אף כאן מזבח. והיו ימיו מאה ועשרים שנה קרוב לאלף שנה חיה אדה"ר ואת אמרת והיו ימיו מאה ועשרים שנה אלא למאה ועשרים שנה הוו למלא תרווד אחד רקב:

ערך אהבה ושנאה

ברכות ה' ב' חביבין עליך יסורין וגו' (כתוב בערך יסורין).

שם ח ב' אוהב ה' שערי ציון וגו' (כתוב בערך בית הכנסת ובהמ"ד:

עו"ש בשלשה דברים אני אוהב את המדיים וגו' (בערך שמירת הגוף):

שם מ"א יש לך אדם שממונו חביב עליו יותר מגופו:

שם מ"ג ב' חביבה תורה על לומדיה כיום שנתנה מהר סיני (כתוב בערך תורה:

ירושלמי ברכות פ"א דברי סופרי' חביבין. מדית שבת יג ב' ת"ר מי כתב מגילת תענית חנניה ב חזקיה וסייעתיה שהיו מחבבין את הצרות.

ה אר"י שור שהקריב אדה"ר קרן אחת הי' לו במצחו וכו' ופי' אחי הרב הגאון כו' עפמ"ש בראשית חכמה שער היראה פי"ד פי' על על המכילתא פ' שמיני על פסוק ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' אמר להם משה לישראל אותו היצה"ר תעבירו מלבבכם ותהי כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום כשם שהוא יחידי בעולם כך תהי' עבודתכם מיוחדת לפניו כך איתא במכילתא ופי' בראשית חכמה הכוונה כי מי שעושה איזה מצוה ויש לו ב איזה פניי' להתכבד לבני אדם או שיתנו לו יקר וגדולה על זאת ובדומה נמצא שיש לו ליצה"ר הנקרא אל זר בלבו של בני אדם חלק ושותפות בעבודה זו (ועיין בחובת הלבבות שער היחוד פ"ד) ובהיות אל אחר בלבו של אדם אי אפשר לו להשיג כבוד ה' בבחי' האחדות לכן אמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו כשם שהוא יחידי בעולם כך תהי' עבודתכם מיוחדת לפניו בלי שום פניי' ואז ירא עליכם כבוד ה' והנה לפ"ז צריך האדם לעשות מלחמה עם יצה"ר בתחבולות הבילות הא' קודם שיעשה המצוה כי אז מכביד היצה"ר עליו ראשו ואיבריו ורוצה למנוע אותו מן המצוה בדברי הבט והדחה והשני בשעת עשיית המצוה כי אז מסית אותו היצה"ר לעשות המצוה לאיזה פניי' של תולי או להתכבד אמנם אדה"ר לא הי' צריך כ"א למלחמה אחת כי אחרי שהי' יחידי בעולם ואדם אין עוד לא הי' יכול לעשות המצוה להתכבד או להשיג יקר וגדולה. והנה הקרנים בחיות ובהמות הינ לעמוד על נפשם נגד הקמים עליהם ולכן אם יתר בני אדם צריכין שני מלחמות שור שהקריב אדה"ר קרן אחת הי' לו במצחו. וזה הנראה כוונת מדרש ילקוט בחוקותי ואולך אתכם קוממיות בקומה זקופה ד"א בקומה של אדה"ר וכו"ב כי היצה"ר הוא משא לשעה קודם עשיית המצוה וגם בשעת עשיית המצוה הוא כופף קומתו של אדם להיות עיניו למטה לראות מה יקראו לו בני אדם צדיק או חסיד ואחרי כי אדה"ר לא הי' יכול לעשות המצוה להתכבד לכן עמד בקומה זקופה והיו עיני ולבו למעלה וזהו ואולך אתכם קוממיות בקומה זקופה ובקומה של אדה"ר ובהיותם לבדד א' נתכוונו

ו שור שהקריב אדה"ר קרניו קודמות לפרסותיו וכו' וכתב הבעל העקידת יצחק הכוונה כי הפיו והריצוי המגיע מאדם לאלהיו על חטאתו אשר משל הוא יקרא שור קרבנו או פרו לשעת הסי כמ"ש קחו עמכם דברים וכו' ונשלמה פרים שפתינו ובשהפיוס והריצוי הוא כהוגן בדברים נאותים נקיים מהאשמה אז ודאי שור פרו הוא מפריס כי הפרסות לו קיום טהרה ובלשון חז"ל מפריס ע האדמה אבל כשהפיוס הוא מרומה ובשעבות נפקדות המוקיפים מעם לפני מקינו הנה אז באמת שור פרו הוא מקרין ומגח כי הקרן הוא כלי מפגו ומשחיתו ולהכלל מזה בקב' המשורר אהללה שם אלהים בשיר ואגדלנו בתודה ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס וממני שראה ר"י שהפיוס והתגללות ש אדם הראשון על חטאו באומרו האשה אשר נתת עמדי וכו' הי' ומזה שמפסידו והי' מקריב שקרנותיו קודמות לפרסותיו כי הוסיף חטא במה שאמר האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי לומר שבזון שנתנה לו מחוי לשמוע בקולה ולהלוך אחר עצתה:

שם כג דרחים רבנן הוין ליה בנין רבנן (כתוב בערך בנים).

ת״כ פ״ד י״ד מ״ה ע״ב ואהבת לרעך כמוך רע״ק זה כלל גדול בתורה.

שבת לא א׳ מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי כו׳ ע״מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל א׳ כו׳ בא לפני הלל גייריה וא״ל דעלך סני לחברך לא תעביד. עו״ש מתוך אהבה שאהבם קרא להם בני בכורי ישראל (כתוב בערך ישראל:

שם ל״ב ב׳ תניא רבי נחמיה אומר בעון שנאת חנם מריבה רבה בתוך ביתו של אדם ואשתו מפלת נפלים ובניו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים:

שם ל״ג א׳ ת״ר ארבעה סימנין הן סימן לעבירה הדרוקן סימן לשנאת חנם ירקון וגו׳:

שם כא א׳ אמר רבי על רבי יוסי כבר הורה זקן א״ר פפא בא וראה כמה מחבבין זא״ז שאלו רבי יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי וגו׳ וקאמר כבר הורה זקן:

שם פח ב׳ ת״ר עלובין ואינן עולבין וכו׳ עושין מאהבה ושמחין ביסורין וגו׳ (בע׳ יסורין):

שם פט א׳ למה נקרא הר סיני (כתוב בע׳ תורה):

שם קטז א׳ מותר לשרוף ספרי הצדוקים ומה לעשות שלום בין איש לאשתו וגו׳ הללו שמטילין קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים על אחת כמה וכמה ועליהן אמר דוד הלא משנאיך ה׳ אשנא וגו׳:

עירובין כב ב׳ יהושע אוהב ישראל היה וגו׳:

פסחים מט ב׳ גדולה שנאה ששונאים ע״ה את ת״ח וגו׳ (כתוב בערך עם הארץ):

שם סח ב׳ חביבה מצוה בשעתה דהקטר חלבי׳ ואברים כשרים כל הלילה ואין ממתינים עד שתחשך:

שם עה ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה:

שם קיג ת״ר ג׳ שונאין זא״ז הכלבים ותרנגולים וחברים. וי״א אף הזונות. וי״א אף ת״ח שבבבל. עו״ש שלשה אוהבין זא״ז הגרים ועבדים ועורבין. עו״ש חמשה דברים צוה כנען את בניו אהבו זה את זה ואהבו את הגזל ואהבו את הזימה ושנאו את ארוניכם ואל תדברו אמת. ו׳ דברים נאמרו בסוס אוהב את הזנות ואוהב את המלחמה ועוד כתוב בערך בריאה:

שם קיח ב׳ דרש רבא מ״ד אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי תחנוני אמרה כנ״י רבש״ע אימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני גו׳ (כתוב בערך ישראל).

חגיגה כו ב׳ ראו חבתכם לפני המקום סלוקו כסדורו פי׳ בלחם הפנים (כתוב בע׳ נסים):

מ״ק יח ב׳ ויקנאו למשה במחנה וגו׳ ע״י שנאה חשדו אותו (כתוב בערך חשד).

יומא ט ב׳ מקדש שני א מפ״מ חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג׳ עברות ע״ז וג״ע ושפיכות דמים וכו׳:

שם נב א׳ חביבין ישראל שלא הצריכן הכתוב לשליח וגו׳ (כתוב בערך ישראל):

א בעון שנאת חנם חרבה ירושלים וכו׳ ופי׳ היערות דבש הענין שהיה שנאה מן ע״ה לתלמידי חכמים באמרם ולשכנו כאמור וזה שגרם תקלה כי השפעה מג״ע לצדיקים ות״ח ומהם מקבלים שארי ישראל וא״כ הת״ח המה המשפיעים וע״ה בבחי׳ נקבה מקבלים שפע ואם הם שונאים זה את זה הם נפרדים כאשה מבעלה וזה מאמר הפסוק חטא חטאה ירושלים והיינו כדדרשינן במדרש שהי׳ שונאים זה את זה על כן לנדה היתה כאשה שגלמודה מבעלה בנדה כן ע״ה מופרשים ומובדלים מבעליהן המה הצדיקים והת״ח הבינו וראו כמה גדול העון משנאת חנם וכמה טובות מעכבת ובעוה״ר פשתה נגע הצרעת הזאת בקרב ישראל דהיינו ח״ו לומר שלא יאהוב איש את גופו של חבירו ואם יקרה לו נזק או שיעליל הסררה על יהודי׳ הלא כל ישראל זריזין להצילו בנפשם ובמאודם ואצ״ל להצלת נפשות וכו׳ וכי יהיה איש אחד מהם הלא כולם מתפללים ומזכירים וכל העזר האפשרי לא יחדל מהם ואפי׳ לרחוק ג׳ פרסאות בשלג ובאחר אשה מקשה לילד ויצא הקול לה הלא כל הנשים שכנות ועבירות יקומו באישון לילה ואפילה וכו׳ הי״ש לך אהבה ואחוה וריעות גדול מזה זכי חולקיהון עמא קדישא קווים מלכא קדישא וזה תפארתינו. נגד הגוים ואשר יספרו מאהבת ישראל זה לזה אך זה הכל באהבת הגוף, אבל באהבת הנפש הנפש שהוא עיקר האהבה אהבה נצחיי׳ והאהבה שסופו להתקיים בעוה״ר אין בינינו אלא מעט כ״א יראה איש את רעהו הולך שובב בדרך לבו לא ייסר אותו ולא יאמר לו אחי לא טובה השמועה וכו׳ ואדרבה יתן כומעי שמחה בלבו וכו׳ ואם יראה חבירו מדבר בבית הכנסת במקום שאסור לדבר לא ימחה בידו וכו׳ אוי הי״ש לך שונא גדול מזה רואה חבירו טובע בנהר ואין מוחה זה שנאת חנם שהי׳ בזמן בית שני כי רבו העוברים ולא מיחו ובשביל זה נעשו פרצות רבות בבית שני שהיו כת צדוקים ויתר כתות שכפרו בד״ת שבעל פה ובב״ד הגדול מרו וזה עון גדול מכל עונות כי זה בכלל כפירה כו׳ [ע״ש כי דברים הנכנסים ללב הם].

שם נד א׳ ראו חבתכם לפני המקום בחבת זכר ונקבה (ערך ישראל) :
שם פו א׳ ואהבת את ה׳ אלהיך שיהיה שם שמים מתאהב על ידך כו׳ (כתוב בעי׳ יראה ואהבה):
סוכה מא ב׳ ר״ג לקח לולב באלף זוז להודיע כמה היו מצות חביבין עליהן (כתוב בערך מצוה ועבירה :
רה״ש ד א׳ בשכר שחביבה תורה לישרא׳ כשגל וכו׳ (בערך ישראל) :
תענית ב ב׳ אדם שיש לו עזות פנים מותר לשנאותו שנאמר עוז פניו ישונא אל תקרא ישונא אלא ישנא :
שם כ א׳ בנקדימון בן גוריון כשהיה מתפלל על הגשם אמר רבש״ע הודע ש״ש לך אהובים בעולמיך וכו׳ (כתוב בערך מעשה הגדולים):
מגילה ד א׳ שנאת המן ואחשורוש משל לבעל התל והחריץ:
שם טו א׳ לא מפני שאוהבין את מרדכי אלא ששונאין את המן בנפול אויבך אל תשמח כו׳:
שם ב׳ כשם שאין בלבי על בנימין כך אין בלבי עליכם:
שם כט א׳ חביבין ישראל כ״מ שגלו שכינה גלה עמהן כו׳ (בערך ישראל) :
יבמות יד ב׳ גבי פלוגתא דב״ש וב״ה אע״ג דאלו אוסרין ואלו מתירין לא נמנעו ב״ש לישא נשים מב״ה וב״ה מב״ש ללמדך שחיבה ורעות נהגו זה בזה לקיים מ״ש האמת והשלום אהבו :
שם סב ב׳ האוהב את אשתו כגופו וכו׳ ושכניו וקרוביו וכו׳ (בערך זיווג) :
שם סג ב׳ בן עזאי נפשו חשקה בתורה (בע׳ זיווג):
שם עו ב׳ מתוך אהבה יתירה שאהבה מעלה עליו הכתוב כאלו נתחתן בה פי׳ גבי שלמה:
כתובות קה ב׳ צורבא מרבנן דמרחמי ליה בני מתא לאו משום דמעלי טפי אלא דלא מוכח להו במילי דשמיא :
שם קיא לאהבה את ה׳ אלהיכם ולדבקה בו כו׳ עד זה המשיא בתו לת״ח כו׳ (בערך מחזיק התורה:
קידושין כב א׳ וחשקת אע״פ שאינה נאה :
שם ל א׳ אפי׳ אב ובנו ורב ותלמידו שעוסקים בתורה בשער אחד נעשו שונאים זל״ז ואינם זזים משם עד שנעשו אוהבים זל״ז שנא׳ את והב

בסופה אל תקרי בסופה אלא בסופה:
גיטין לח א׳ חביבה להן בהמתן של ישראל יות
מנשותיהן (בערך ישראל) :
שם נה ב׳ דרחמי׳ קמצא ובעל דבביה בר קמצא
שם נו ב׳ ליתא איניש דלא מיתבי דעתך מיניה
נדרים סב א׳ לאהבה את ה׳ שלא יאמר אקרא בשביל שיקראוני חכם וכו׳ (בערך תורה)
סוטה יב א׳ צדיקים ממונם חביב עליהם יות מגופם כו׳ :
שם יג א׳ בא וראה כמה חביבות מצות על מש רבינו ע״ה שכל ישראל כולן נתעסקו בביז והוא נתעסק במצות :
שם לא א׳ תניא רמ״א נא׳ באיוב ירא אלהים ונא ירא אלהים באברהם מה ירא אלהים הנא באברהם מאהבה אף ירא אלהים באיוב מאהב מה בין עושה מאהבה לעושה מיראה כו׳ (כתו בערך יראה ואהבה:
שם מט א׳ רחמא דאבא אבני רחמי דבני אבא וכו׳ (בערך בנים) :
ב״ק יז א׳ כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים כ אויביו נופלים לפניו כו׳ (בערך תורה) :
שם פב א׳ שום מכנים את אהבה ומוציא הקנאה
ב״מ לא ב׳ אוהב לפרוק ושונא לטעון מצו בשונא כדי לכוף את יצרו :
שם קז א׳ פת שחרית מכנים אהבה וכו׳ (בערך אכילה ושתיה:
ב״ב י א׳ אם הקב״ה אוהב את העניים למה א מפרנסן כו׳ (בערך צדקה) :
שם קכג וירא ה׳ כי שנואה לאה וגו׳ ראה הקב״ ששנואין מעשה עשו בפניה כו׳ (בערך אבו ושבטים) :
ע״ז ד א׳ כתיב רק אתכם ידעתי מכל משפחו האדמה על כן אפקוד עליכם עונותיכם מא דאית ליה סיסיא (פי׳ זעם) ברחמיה מסיק לי וכו׳ וא״ר אבהו אמשול לכם מלה״ר לא׳ שנוש בשני ב״א א׳ אוהבו וא׳ שונאו אוהבו נפרע ממנ מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת :
שם י ב׳ מההוא קיסר דהוה סני ליהודאי כו׳ ע א״א לעולם בלא ישראל ע״ש. עו״ש מאהב שהיה לרבי ואנטונינוס זל״ז וכי שכיב אנטונינו אמר רבי נתפרדה החבילה. [וכן היה אהבה בי רב לדרכן:

וע״י שעוסקין בעוברי עבירה פשתה הרעה וגברו המינים צדוקים וביתוסים ואפיקורסים וגם בשנ
שנחרב הבית היה איש צדוקי כה״ג. ועיין עוד שהרבה לנופף ידו כנגד רוב העולם עם שמוכעס
עצמן להוכיח פן ילעגו עליהם שיאמרו מי שמך לאיש כו׳. ועל דרך הפשוט נלע״ד שע״י שנאת חנ
נעשו פלגות ופירוד ונחלקו לחלקים עד שלחמו זה כנגד זה וע״י כך גבר האויב ואילו היה אהב
ואחדות ביניהם לא שלטה עליהם אומה ולשון :

שם לה ב׳ דרש ר״נ בריה דר״ח מ״ד לריח שמניך טובים למה ת״ה דומה לצלוחית של פליטון וכו׳ ולא עוד אלא שמלאך המות אוהבו עלמות אהבוך קרי ביה על מות (בערך ת״ח) :

ב״מ סב א׳ תניא שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותין שניהם מתים ואם שותה אחד מהם מגיע לישוב דרש בן פטורי מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה א׳ מהם במיתתו של חבירו עד שבא ר״עק ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך :

סנהדרין ה׳ ההוא דהויא קאמר ואזיל כי רחימתין הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכיבין השתא דלא עזיזא רחימתין פוריא בר שיתין גרמידי לא סגי לן א״ר הונא קראי כתיבי מעיקרא כתיב ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת ותניא ארון ט׳ וכפורת טפח הרי כאן י׳ וכתיב והבית אשר בנה המלך שלמה לה׳ ששים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ושלשים אמה קומתו ולבסוף כתיב כה אמר ה׳ השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי וגו׳ :

סנהדרין כג א׳ אלהיהם של אלו שונא זימה וכו׳ (בערך דברי הימים) :

שם צה ב׳ אמרי אינשי אגב ארחך לבעל דבבך אישתמע (בערך מעשה הגדולים) :

שם קה א׳ וילכו זקני מואב וזקני מדין תנא מדין ומואב לא היה להם שלום מעולם משל לב׳ כלבים וכו׳ (כתוב בפי׳ רש״י על התורה) :

שם כיון דאמר להם לינו פה הלילה וגו׳ אמרו כלום יש אב שונא בנו. שם תנא משום ר״ש ב״א אהבה מבטלת שורה של גדולה מאברהם דכתיב וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו שנאה מבטלת שורה של גדולה מבלעם שנאמ׳ ויקם בלעם בבקר ויחבש את אתונו :

שם אמר ר׳ שמואל ב״נ א״ר יונתן מ״ד נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע אחיה השילוני קילל את ישראל בקנה שנאמר והכה ה׳ את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו׳ מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפי׳ כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הוא הולך ובא עמהם כיון שדיממו הרוחות עמד קנה במקומו אבל בלעם הרשע ברכן כארז מה ארז זה אינו עומד במקום מים ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף אפי׳ כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו כיון שנשבה רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו :

שם קח ב׳ אמרה העורב לנח רבך שנאני ואתה שנאתני כו׳ (בערך בריאה) :

חולין ס ב׳ שאפילו הרי ארץ ישראל חביבין על או״ה וכו׳ (בערך א״י) :

שם פט א׳ לא מרובכם מכל העמים חשק ה׳ בכם וכו׳ אמר הקב״ה לישראל חשקני בכם וכו׳ (בערך ישראל) :

ערכין טז ב׳ ת״ר לא תשנא את אחיך בלבבך יכול לא יכנו לא יסטרנו ולא יקללנו ת״ל בלבבך שנאה שבלב הכתוב מדבר :

ערכין טז ב׳ אר״י בן נורי הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני ר׳ גמליאל וכ״ש שהוספתיו בו אהבה לקיים מה שנא׳ אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך:

מעילה יז א׳ מי שיש לו אויב יעני או יעשר וגו׳ (בערך דברי הימים) :

מנחות יח א׳ אשריכם ת״ח שד״ת חביבין עליכם ביותר וגו׳ מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי (בערך דורות) :

שם מג ב׳ חביבין ישראל שחבבן הקב״ה במצות (בערך ישראל) :

שם צט ב׳ א״ל הקב״ה ליהושע כ״כ חביבין עליך ד״ת לא ימוש ספר התורה הזה מפיך :

נדה טז ב׳ כתוב בספר בן סירא שלשה שנאתי וד׳ לא אהבתי שר הנרגל בבית המשתאות ואמרי לה שר הנרגן (פי׳ המרבה דברים) ואמרי לה שר הנרגז והמושיב שבת במרומי קרת והאוחז באמה ומשתין מים והנכנס לבית חבירו פתאום א״ר יוחנן ואפי׳ לביתו אר״ש ב״י ארבעה דברים הקדוש ב״ה שונאן ואני איני אוהבן הנכנס לביתו פתאום ואצ״ל לבית חברו והאוחז באמה ומשתין מים ערום לפני מטתו והמשמש מטתו בפני כל חי וכו׳ :

שם לא ב׳ נדה טמאה ז׳ כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה :

אבות פ״א אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות אוהב שלום אהוב את הבריות.

שם פ״ב נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לו בשעת דחקו. שנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם. יהי ממון חברך חביב עליך כשלך. שם פ״ג חביב אדם שנברא בצלם אלהים חביבין ישראל שנקראו בנים למקום :

שם פ״ה להודיע כמה חבתו של א״א. שם אהבה שתלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה כו׳ :

שם פ״ו ר״מ אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו׳ נקרא רע אהוב אוהב את המקום וכו׳. עי״ש התורה ניקנית בארבעים ושמנה דברים וגו׳. אהוב אוהב את המקום אוהב

את הצדקות אוהב את המישרים וכו':
אדר"נ פכ"ג איזהו גבור מי שעושה שונאו אוהבו:
מס' ד"א פ"א רא"א השונא את חבירו ה"ז משופכי דמים שנא' וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו וגו' בן עזאי אומר השונא את אשתו ה"ז משופכי דמים שנא' ושם לה עלילות דברים סוף שהוא שוכר עדים ומקדימה לבית הסקילה.
שם השונא לת"ח אין לו חלק לעולם הבא:
מס' ד"א זוטא פ"ט הוי אוהב את המוכיחך כדי שתוסיף חכמה על חכמתך ושונא את המכבדך כדי שלא תתמעט מחכמתך הוי אוהב את בית הכנסת כדי שתטול שכרך בכל יום הוי אוהב את בית המדרש כדי שיבואו בניך לת"ת הוי אוהב את העניים כדי שלא יבואו בניך לידי אותה מדה הוי אוהב את הענוה כדי שתמלא את ידיך הוי אוהב את החסידים כדי שתנצל ממלאך התשחורת:

ירושלמי נדרים פ"ט ב ואהבת לרעך כמוך אמר ר"ע זה כלל גדול בתורה בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה (פי' שכן בני אדם באים מאב אחד הוא כלל גדול מואהבת לרעך כמוך דלא קאי אלא על רעך וי"מ מסיפא דקרא דכתיב בדמות אלהים עשה אותו וראוי שיזהר בכבוד אדם חבירו:

ב ואהבת לרעך כמוך רעק"א זה כלל גדול כו' וכ' הבעל העיקרים במאמר א' פכ"ז ובמא"ג פכ"ו. כי עשרת הדברות באו בשני לוחות נבדלות להורות על שני ענינים החמשה יתכן שהם כנגד השם שהוא האדון באות א' והחמשה כנגד האדם שהוא העבד באות א' להורות שענינם הבריאה בהגעת השלמות האנושי. וע"ש שיתבאר באריכות איך החמשה הראשונים באו להורות על הדברים הכוללים שיחוייב האדם בהם מצד הקשר הזה אשר בין ה' ית' ובינו וכ"א יבין זאת גם ידעתי אם יעיין היטיב ורק דיבור החמישי שהוא כבד את אביך ואת אמך צריך אני להעתיק משם כדי לבאר איך גם מלוה זו מורה על הדבקות שבין אדם למקום וז"ל שם בעל העקרים לפי שהוא מן הידוע שאין המלך שבנה מדינה נגלה בכל יום לאנשי מדינה ההיא ואם יזכרו אנשי המדינה ההוא שהוא ביאת המלך אל המדינה את קבלת עול מלכות ושהמלך בנה המדינה הנה הבאים אחריהם שלא הרגישו בעבדות כלל ושלא ראו כניסת המלך במדינה יבואו למרוד ולחשוב שהמדינה היתה שלהם תמיד ושאין להם מושל עליהם ואין דרך לצאת מן הטעות הזה אלא בזה והם נכנעים אל האבות ומקבלים המוסר מהם כי הם יודיעו את בניהם איך היו עבדים ושאדון אחד הוציאם לחרות והוא בנה המדינה וגו' ובעבור זה בא הדבור החמישי שהוא כבד את אביך ואת אמך וגו' וזה הכוונה ואהבת לרעך כמוך רעק"א זה כלל גדול בתורה בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם. הנה באמרו בזה שהתורה האלקית ראויה שתכלול שני אלו הענינים אם הסרת העמל והחמס מבין אנשי המדינה הנרמז במאהבת לרעך כמוך ואם הערת האנשים אל השלמות האנושי הנרמז בפסוק זה ספר תולדות אדם שכתוב בו ביום ברוא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו שבאר שיש באדם צורת אנושית היא בדמות אלהים ועל כן ראוי שיזהר שלא יבזה אותה לא בעצמו ולא בחברו ושישתדל בהשארותה והדבקה באלהים במקום אשר ממנה חוצבה. ואני באורתי על אופן הנ"ל הפסוק ד' מסיני בא וזרח משעיר למו וגו' מימינו אש דת למו ופירש"י כתב יד ימינו ועתה מצאתי בדברי העקרים הנ"ל קיום למה שמצא ידי בע"ה כי נודע הקושיא אם הקב"ה חזר על כל האומות ליתן להם התורה כמו שדרשו חז"ל ומקרא הופיע מהר פארן וזרח משעיר למו א"כ מה יתר שאת נתן לעמו כשנתן להם אח"כ התורה אבל לפע"ד כי לא רצה להנחילם לאוה"ע כי אם הדברות של לוח השני לא תרצח לא תנאף וגו' המדברים ממשפט בנ"א זל"ז וכן מובא ממה שאחז"ל לאוה"ע לא תרצח והשיבו שנא' על חרבך תחיה וגו' משמע שפתח להם הקב"ה בדבור השני אבל בישראל כתיב מימינו אש דת למו פרש"י כתב יד ימינו והם הדברות הראשונות ונקראים אש דת כי ע"י דברות אלו ישיגו מעשה ה' ונפלאותיו כמו שמצינו בגדולי חז"ל שדרשו במעשה מרכבה וכמ"ש במדרש תנחומא שאמר מרע"ה לישראל בעה"ז אתם דומין לכוכבים אבל לע"ל לרבכם אתם דומין שנא' כי ד' אלהיך אש אוכלה היא ונאמר בישראל והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה. וכונת הפסוק עוד לומר ד' מסיני בא וזרח משעיר למו וגו'. ואח"כ ואתא מרבבות קדש מימינו אש דת למו פי' שבאו רבבות מלאכים לשמוע סודות התורה כי מעשה ידיו הגיד לעמו והמה דברים נפלאים כי מימינו אש דת למו אבל באוה"ע ד' מסיני בא כי בה' דברות אחרונות המדברים ממשפט האנושי אין תועלת בזה למלאכים ול"כ לבאר יותר ע"פ דברי העיקרים הנ"ל כי אותן המשפטים והנהגות בנ"א שיתנהגו איש כנגד רעהו רבים הן וא"א לפורטן ובכ"מ אין יד ב"ד מגעת לריב ריבם כי בכמה גוונים יש ביד האדם לפגוס בגופו או בממונו או בכבודו של חבירו ואין יכול להענישו בב"ד הן בשביל שאין לו עדים או שהוא רק גורם קצת שמזלזל בכבודו ובדומה ולכן אחז"ל על ג'

ערך אונאת דברים

ב"מ נח ב' כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים לא יאמר אדם לחברו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח אם הי' בע"ת לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשי אבותיך שנאמ' וגר לא תונו ולא תלחצנו. עו"ש ת"ר לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים אתה אומר באונאת דברים או אינו אלא באונאת ממון כשהוא אומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך הרי אונאת ממון אמור הא מה אני מקיים לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הא כיצד אם היה בעל תשובה כדלעיל.

עו"ש אם הי' גר ובא ללמוד תורה לא יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמר מפי הגבורה אם הי' יסורין באין עליו או חלאים באים עליו לא יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך זכר נא מי הוא נקי אבד אם היו חמרין מבקשין תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם ר"י אומר אף לא יתלה עינו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי דבר מסור ללב וכל הדבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך. עו"ש אר"י משום ר"ש ב"י גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמ' בו ויראת מאלקיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלקיך ורא"א זה בגופו וזה בממונו ר' שמואל ב"נ אומר זה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון.

שם נט תני תנא קמיה דרנב"י כל המלבין פני חבירו ברבים כאלו שופך דמים וגו'. א"ר לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה:

עו"ש א"ר חסדא כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה שנא' הנה ה' נצב ובידו אנך אר"א הכל נפרע ביד שליח חוץ מאונאה שנא' ובידו אנך. א"ר אבהו ג' אין הפרגוד ננעל בפניהם אונאה גזל וע"ז אונאה דכתיב ובידו אנך גזל דכתיב חמס ושוד ישמע בה על פניו תמיד ע"ז דכתיב העם המכעיסים אותי על פני תמיד:

שם ב' ת"ר המאנה את הגר עובר בג' לאוין וכל הלוחצו בב'. עו"ש מ"ר וגר לא תונו ולא תלחצנו כי גרים הייתם בא"מ תנינא ר' נתן אומר מום שבך אל תאמר לחברך והיינו דאמרי אינשי דזקיף לי' זקיפא בדיותקי' לא נימא לי' לחברי' זקוף לי בניתא:

סנהדרין צד א' ויחד יתרו רב ושמואל רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו ושמואל אמר שנעשה חדודים חדודים כל בשרו אמר רב היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי קמיה:

ערך אורים ותומים

ברכות ג א' למה נקרא שמם כרתי שכורתין דבריהן פלתי שמופלאים בדבריהם כו':

שם יב ואלו אורים ותומים לא קאמר משום דקטליה לנוב עיר הכהנים.

יומא כא ב' אלו ה' דברים שבין מקדש ראשון למקדש שני ארון וכפורת וכרובים אש ושכינה ורוח הקודש ואורים ותומים:

שם ע ב' ואין נשאלין אלא למלך ולאב ב"ד ולמי שהצבור צריך בו.

שם עג א' תנו רבנן כיצד שואלין השואל פניו כלפי נשאל והנשאל פניו כלפי שכינה השואל אומר ארדוף אחרי הגדוד הזה והנשאל אומר כה אמר ד' עלה והצלח ר"י אומר אינו צריך לומר כה אמר ד' אלא עלה והצלח אין שואלין בקול שנא' ושאל לו ולא מהרהר בלבו שנא' ושאל לו לפני ד' אלא כדרך שאמרה חנה בתפלתה שנא' והנה היא מדברת על לבה אין שואלין שני דברים כאחד ואם שאל אין מחזירין אלא א' ואין מחזירין אלא ראשון שנא' היסגרוני בעלי קעילה בידו הירד שאול וגו' ויאמר ד' ירד והא אמרת אין מחזירין אלא ראשון דוד שאל שלא כסדר והחזירו לו כסדר וכיון שידע ששאל שלא כסדר חזר ושאל כסדר שנא' היסגרוני בעלי קעילה אותי ואת אנשי ביד שאול ויאמר ד' יסגירו ואם הוצרך הדבר לשנים מחזירין לו

דברים העולם עומד על האמת ועל הדין ועל השלום כי אף אם יש דין וב"ד צדק יעמדו עידי שקר לכן צ"ל אמת אבל בכ"ז אם לא יהיה שלום יכול א' לנגוש ולדחוק את רעהו באופן שאין עליו עונש ומשפט ודין לכן צריך להיות שלום ולכן אמרו ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה כי בזה נכללים כל הדינים והמשפטים והנהגת בנ"א זל"ז וכמ"ש הלל להגר שבא אליו להתגייר דיעלך סני לחברך לא תעבוד זו כל התורה כולה ואידך פירושא הוא זיל גמור. ובן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה פי' שבקרא זה מבואר כי האדם הוא יצירה חשובה כי נברא בצלם אלהים ואב אחד לכולנו ובזה יחוס כל אחד על גופו וממונו וכבודו של חבירו :

שנים שנא' וישאל דוד בה' לאמר ארדוף אחרי
הגדוד הזה האשיגנו ויאמר לו רדוף כי השג
תשיג והצל תציל ואע"פ [א] שגזרת נביא חוזרת
גזירת או"ת אינה חוזרת שנא' במשפט האורים
למה נקרא שמן אורים שמאירין את דבריהם
תומים שמשלימים את דבריהם וא"ת בגבעת
בנימין מפני מה לא השלימו הם שלא ביחנו אם
לנצח אם להנצח ובאחרונה שביחנו הסכימו
שנאמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן עומד לפניו
בימים ההם לאמר האוסיף עוד לצאת למלחמה
עם בני בנימין אחי אם אחדל ויאמר ד' עלו כי
מחר אתננה בידך כיצד נעשית ר' יוחנן אומר
בולטות ר"ל אומר מצטרפות והא לא כתיב
בהו צד"י א"ר שמואל בר יצחק אברהם יצחק
ויעקב כתיב שם והא לא כתוב ט"ת א"ר אחא
בר יעקב שבטי ישורון כתוב שם וכו':

סוטה מח א' משמתו נביאים הראשונים בטלו
אורים ותומים נביאים ראשונים לאפוקי חגי
זכריה ומלאכי:

שם שנראה ליוסף [ב] דמות דיוקנו של אביו
וא"ל עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד
רצונך שימחה שמך מביניהם:

ב"ב קכב א' א"י לא נתחלקה אלא בגורל ובאו"ת הא
כיצד אלעזר מלובש אורים ותומים ויהושע
וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים
וקלפי של תחומין מונחים לפניו והיה מכוין

ברוה"ק ואומר זבולון עולה תחום עכו עולו
עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבול
טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו עכו וכו'

שבועות יד א' אין מוסיפין על העיר ועל העזרו
אלא במלך ונביא ואו"ת וסנהד' של ע"א

שם לה ב' כל שמות האמורים בגבעת בנימ
רא"א חול כו' (מובא לעיל במס' יומא):

ירושלמי שבת פ"ב ר' פנחס ר' ירמיה בשם ר
חייא בר בא כתיב ולפני אלעזר הכה
יעמוד ושאל לו במשפט האורים בסדר האורי
אין כתיב כאן אלא במשפט האורים אלא מלמ
שבשעה שישראל יוצאין למלחמה ב"ד של
מעלה יושבין עליהם אם לנצוח אם להנצח

שם יומא פ"ז אית תניי תני הקול היה שומ
אית תניי תני הכתב הי' בולט וכו':

ערך אושר והצלחה

ברכות ג' א' אשרי המלך שמקלסין אותו בבית
כך וכו' (ערך גלות וחורבן):

שם ד' ב' לא נאמר נון באשרי וכו' (ע' ישרא
שם ה' אשריך בעוה"ז (ערך עוה"ז ועוה"ב):

שם י' א' כל פרשה שהיתה חביבה על דו
פתח בה באשרי וסיים באשרי פתח באשר
אשרי האיש וסיים באשרי אשרי כל חוסי בו

שם יז א' אשרי מי שגדל בתורה וגדל בשנ
טוב כו' (ערך תורה):

א גזירת נביאים חוזרת כו' מ"מ לא בחנו דבריהם כו' ויש להבין מ"ש דהקשו קושי' זו עכשי
ולא בלא זה אקרא דלזה הכתוב לשאול באורים ותומים וע"כ שיאמתו דבריהם דאל"כ לשוא אס
שואלים ובמה נפלינו אנו ח"ו מכל העמים אשר על פני האדמה אשר להם התרפים והכתוב אומ
תרפים שוא ידברו כך כתוב בספר יערת דבש חלק ראשון דף נ"ב ותירץ כך דאמרינן גזירת
נביאים חוזרת וגזירת אורים ותומים אינה חוזרת ואיך יתכן שגזירת נביא ה' חוזרת. אבל כש
אמר בלעם אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב והרצון כי נבואתם למעלה מעלה כדכתיב כי מרחו
ה' נראה ולמעלה נשגב מזמן א"כ כשנביא רואה נבואתו חושב שהוא תיכף לפי דמיון קרוב דאית
אבל באמת הוא רחוק בזמן לבל מ"מ יאמתו דבריו וזה שאמר אראנו ואני חושב שיהי' תיכף ולא
עתה אשורנו ואני חושב שהגיע העת ולא קרוב וזהו גזירת נביא חוזרת לפי שעה כי אין נבא
מתוכו זמן ומוגבל בהחלט שאמרו נביאים מקץ שבעים שנה אפקוד על גלות בבל ראה כמה פירושים
בחשבונות יש בו עד שאמרו חז"ל דניאל טעה והוצרך להבין בספרים אמנם אורים ותומים אי
בהם ספק בבחינת הזמן אפי' רק אומרים היום או מחר כדכתיב מחר אתן בידך וזה תומים שמשלימים
דבריהם בהחלט ובירור גמור שאין בו ספק בבחינת הזמן ולכך שאל הגמ' מ"מ לא בחנו ביומ
פלגש בגבעה כי על הקרא אין לשאול דודאי נעשה כמשפט האורים עלו למלחמה כי נצחו לבסו
וכי אמרו תיכף נצחו רק יעלו וכך דרך המלחמה שילחמו פעמיים ושלש ואף שינוסו בין כך ובי
כך חיל האויב נתמעט ויחלש כחו לרב המלחמות וא"כ בפעם האחרון כבר תם כחו ותם לריב
ולא יכול להקשות על הקרא אמנם עכשיו דקאמר הגמר' תומים שמשלימים דבריהם מבלי לית
ולשייר ספק בדבריהם וע"כ במה שאמר עלו היינו תיכף כי לולא כן תמיד הספק במקומו אימת
ואיזהו פעם והוצרך הגמר' לשנות כי האחרון הי' מפאת השואל שלא כיונו דבריהם:

ב יוסף נכנס לעשות צרכיו וכו' רצונך שימח' שמך מאפוד וכו' עיין בערך אבות ושבטים מה
שכתבתי על זה מיערת דבש:

ום לב א׳ אשרי תלמיד שרבו מודה לו (ערך
משה ואהרן):
ום לה ב׳ הרבה עשו כר״י ועלתה בידן כר״ש
ב״י ולא עלתה בידן וכו׳ (ערך דרך ארץ):
ום מו א׳ אורח מברך כדי שיברך בעל הבית
מאי מברך יהי רצון שלא יבוש בעל הבית
עוה״ז ולא יכלם לעה״ב ור׳ מוסיף בה דברים
צלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסינו
וצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן לא
מעשה ידיו ולא במעשה ידינו ואל יזדקר לא
א לפניו ולא לפנינו שום דבר הרהור חטא
ועבירה ועון מעתה ועד עולם:
ום סא ב׳ אשריך רע״ק שנתפסת על ד״ת וכו׳
(בערך מעשה הגדולים):
ום סד א׳ יתרו אמר למשה לך לשלום עלה
והצלח (בערך שלום):
בת לג ב׳ אשריך שראיתני בכך (ע׳ מעה״ג):
ום סג א׳ ת״ח המחדדים זל״ז בהלכה הקב״ה
מצליח להם וכו׳ (ערך ת״ח):
ירובין מה ע״א וישאל דוד וגו׳ אם אשלח אם
לא אשלח וכו׳ (ערך אורים ותומים):
ום נג ע״ב אשריכם ישראל שכולכם חכמים
וכו׳ (ערך מעשה הגדולים):
סחים סה א׳ אשרי מי שאומנותו בשם וכו׳
אשרי מי שבניו זכרים וכו׳ (בערך גדול
בנים):
ום קיג א׳ הוי משתדל עם מי שהשעה משחקת
לו וכו׳:
ום קיח א׳ אר״ש בן לקיש אשרינו אם עמדנו
בראשונה ועדיין לא פלטינן מינה דקא
אכלינן עסבא דדברא:
מא פה ע״ב אשריכם ישראל לפני מי אתם
מטהרין וכו׳ (בערך ישראל):
ום פו א׳ תניא ואהבת את ד׳ אלהיך שיהא ש״ש
מתאהב על ידך שיהא קורא ושונה ומשמש
ת״ח ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות מה
הבריות אומרות עליו אשרי אביו שלמדו תורה
אשרי רבו שלמדו תורה וכו׳:
ום פז א׳ אשריהם לצדיקים לא דיין שהן זוכין
אלא שמזכין לבניהם ולבני בניהם עד סוף
ל הדורות שכמה בנים היו לו לאהרן שראויין
ישרף כנדב ואביהוא שנאמר הנותרים אלא
שעמד להם זכות אביהם:
וכה נג א׳ ת״ר יש מהן אומרים אשרי ילדותינו
שלא ביישה זקנתינו אלו חסידים ואנשי
מעשה וגו׳ (ערך זקנה ובחרות):
וד שם אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב
וימחול לו:

ר״ה טז א׳ אמר אביי הלכך כי חזי אינש דמצלח
זרעא אפלא ליקדים וליזרע חרפא דעד
דמטי למדייניה קדים סליק:
שם כה ב׳ ת״ר כיון שראה אותו עמד מכסאו
ונשקו על ראשו א״ל שלום עליך ר׳ ותלמידי
רבי שלמדתני תורה ותלמידי שאני גוזר גזירה
אתה מקיימה כתלמיד אשרי הדור שהגדולים
נשמעים לקטנים וכו׳:
מ״ק כה ב׳ אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו:
חגיגה יד ב׳ אשריך א״א שאלעזר בן ערך יצא
מהלציך וריב״ז אמר אשריכם ואשרי
יולדתכם אשרי עיני שכך ראו וכו׳:
יבמות טז א׳ אתה הוא עקיבא ששמך הולך
מסוף העולם וע״ס אשריך שזכית לשם.
שם סג א׳ אשה יפה אשרי בעלה (ערך זיווג):
כתובות סו ב׳ אשריכם ישראל בזמן שעושין
רצונו של מקום אין כל אומה ולשון
שולטת בכם וכו׳ (ערך ישראל):
קדושין לא ב׳ א״ר יוחנן אשרי מי שלא חמאן כו׳:
שם מ ב׳ לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו
זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשריו
שהכריע עצמו לכף זכות (ערך עבירה ומצוה):
שם פב ב׳ אשרי מי שרואה את הוריו באומנות
מעולה וכו׳ אשרי מי שאומנתו בושם וכו׳
אשרי מי שבניו זכרים וכו׳:
ב״מ פו א׳ מעשה דרבה ב״נ אשריך רב״נ שגופך
טהור ויצאה נשמתך בטהרה וכו׳ (ערך
מעשה הגדולים):
ב״ב ג ב׳ הורדוס שמע בת קלא דאמר כל
עבדא דמריד השתא מצלח וכו׳ (ערך
מעשה הגדולים):
סנהדרין צו א׳ סנחריב אמר אי אזיל ההוא גברא
ומצלח מקריב להו לתרין בנוהי כו׳:
ע״ז ה א׳ אשריכם ישראל בזמן שעוסקין בתורה
וגמ״ח וכו׳ (ערך ישראל ערך תורה):
שם ז׳ ב׳ אשרי האיש אשר לא הלך בטרטיאות
של גוים וגו׳ (ערך ליצנות):
שם יט א׳ אשרי האיש אשרי מי שעושה תשובה
כשהוא איש (ערך תשובה):
שם ב׳ כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו
כו׳ (ערך תורה).
שם כה ב׳ ליסטים אמרו אשרי רע״ק ותלמידיו
שלא פגע בהן אדם רע מעולם (ערך מעשה
הגדולים):
שם כו א׳ אזלו עביד גניבתא כ״ב שנין ולא
אצלחו וכו׳ (ערך מעשה הגדולים):
שם כז ב׳ אשריך בן דמא שגופך טהור כו׳:
הוריות י׳ ב׳ אשרי הדור שהנשיא מביא קרבן

על שגגתו וכו' אשרי לצדיקים שמגיע להם כמעשה הרשעים בעולם הזה כו':

מנחות יח א' אשריכם ת"ח שד"ת חביבין עליכם ביותר וכו':

שם מג א' רבי מני דייק וזבין כחומרי מתניתא אמר לי' ההוא סבא הכי עבדי קמאי דקמך ואצלח עסקייהו וכו':

תמיד כח א' אשריהם לצדיקים שאפי' על אונס שינה עושין דין כו':

אבות פ"ב ר' יהושע אשרי יולדתו.

שם פ"ג אשריך בעוה"ז וטוב לך בעוה"ב:

ערך אלף בית ואותיות

ברכות ד ב' אמר ר' אלעזר אמר אבינא א כל האומר תהלה לדוד בכ"י ג"פ מובטח לו

שהיא בן העוה"ב מ"ט אילימא משום דאת נא בא ב נימא אשרי תמימי דרך דאתי' בתמני' אפי אלא משום דאית ביה פותח את ידך נימא הלל הגדול דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי ב א"ר יוחנן מפני מה לא נאמרה נ"ן באשרי מפני שיש בה מפלת של שונאי ישראל דכתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל:

שם יג ב' תניא סומכוס אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו א"ר אחא בר יעקב ובדל"ת א"ר אשי ובלבד שלא יחטיף בחי"ת

שם לב א' ואמר ר"א משה הטיח דברים כלפי מעלה שנא' ויתפלל משה אל ה' א"ת אל ה' אלא על ה' שכן דבי ראב"י קורין לאלפין עיינין

שבת לא א' ת"ר מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי א"ל כמה תורות יש לכם א"ל שתים

א כל האומר תהלה לדוד כו' ביה תרתי ופירש"י דאית ביה אל"ף בי"ת וגם יש בו שבח הכנה מזון לכל חי ושמעתי בשם הגאון רבינו אליהו ווילנא זצוק"ל שמדקדק בשפת יתר שפי' רש"י שבח הכנת מזון לכל חי וכו' דהי' קשה לרש"י דכיון ומזמור הללויה הודה ד' בכל לבב דהתם נמי איח ביה תרתי אל"ף בי"ת וגם מזון דכתיב טרף נתן ליראיו וצריך לומר דהתם כתיב רק ליראיו והכא בתהלה לדוד כתיב נותן לחם לכל בשר וזה שכ' רש"י דאית ביה שבח הכנת מזון לכל חי עוד מדקדק על מה שכתוב כאן טרף ושם כתיב לחם ותירוץ משום דטרף משמע כל צרכי האדם וזה דוקא ליראיו אבל לחם נותן לכל בשר:

ובספר אמת ליעקב מבעהמ"ח ספר חוות דעת כ' על מאמר זה דהמעלה והיתרון של מזמור זה שנאמר באל"ף בי"ת היא שאין בו שום בקשת צרכיו רק שבחי הבוי"ת וידוע שאי אפשר לדבר שום דיבור בלתי מהכ"ב אותיות ולכן נסדר באל"ף בי"ת לומר שאף אם נשבח הבי"ת בכל מיני שבחים הנכללים תחת כ"ב אותיות עדיין רק מקצתו השגנו כי אין למלל ולספר כל שבחי אפי' אם כל הימים דיו ומהמת שנאמר בו פותח את ידיך ידענו כי בכל יקום שאתה מוצא גדולת של הקב"ה ורוממותו שם אתה מוצא ענותנותו שה"א משגיח בשפלי שפלים עד שמשביע לכל ח וזן ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי כינים. ואילו לא הרענו מעשינו לא היינו צריכין לתפלה לבקשה צרכינו כמאמר רשב"א סוף קידושין ראית מימיך חיה שיש לה אומנות והן מתפרנסין שלא בצער ומה אלו שלא נבראו אלא לשמשני כך אני שנבראתי לשמש את קוני עאכו"כ רק שהרועתי את מעשי וקפחתי פרנסתי. ואם ישים האדם את הדברים האלה בלבו כשיאמר תהלה לדוד בכל יום קודם התפלה יכוון בתפלתו על שני דברים האחד שיבקש צרכיו לא למלאות תאות הגוף כי אם שיהי' לבו פנוי בלי טרדה לעבוד את הקב"ה אשר הוא גדול יש ינשא כאשר הזכיר בשבחי במזמור תהלה לדוד והשני שידע שמעשיו הרעים מקפחין הפרנסה כנזכר לעיל וחפש ויפשפש במעשיו ויתפלל על כפרת העון וזה בודאי הוא בן עוה"ב:

ב מפני מה לא נאמר נון באשרי כו' וכו' והוא תמוה מה נשתנה מזמור זה מכל המזמורים שנאמר באלפ"א בית"א שנאמר בהם נון וכו' באמת ליעקב דחמש גאולות יש לישראל ד' גאולות מד' מלכיות ומלחמת גוג ומגוג קודם ביאת מש"ח וכנגדן אמר דוד המע"ה חמשה מזמורים שמתחיל כל אחד בגלות ומסיים בגאולה הספר הראשון הוא למה רגשו גוים ומסיים ותלבני לפניך לעולם השני היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה ומסיים יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו השלישי מתחיל מזמור לאסף כמעט נטיו רגלי ומסיים אדני נשבעת לדוד באמונתך הרביעי מתחיל תפלה למשה כי כלינו באפיך ומסיים וקבצנו מן הגוים. והחמישי הוא תהלה לדוד ומסיים ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד וזה מורה על גאולה החמישי שתהי' גאולה שלימה שתהי' הארץ מלאה דעה ויבואו כל בשר להשתחוות לפני הקב"ה ולכך נאמר לעולם ועד שלא יהי' אחריו שום קלקול ולכך לא נאמר נו"ן במזמור זה שלא יזכר עוד מפלה לישראל:

תורה שבכתב ותורה שבע"פ א"ל שבכתב אני מאמינך ושבעל פה איני מאמינך גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב גער בו והוציאו בנזיפ' בא לפני הלל גייריה יומא קמא א"ל א' ב' ג' ד' למחר אפיך לי' א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי א"ל לאו עלי' דידי קא סמכת דעל פה נמי סמוך עלי :

שם נה א' והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה וגו' א"ל הקב"ה לגבריאל לך רשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה ועל מצחן של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה.

שם וממקדשי תחלו וכו' תני רב יוסף אל תקרי מקדשי אלא מקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאל"ף ועד ת"ו:

שם פט א' ואמר ריב"ל בשעה ד שעלה משה למרום מצא להקדוש ב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות א"ל משה אין שלום בעירך אמר לפניו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו א"ל היה לך לעזרני מיד אמר לו ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת :

שם קד א"ר ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא מנצפ"ך צופים אמרום ותסברא והא כתיב אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא מידע הואי ידעין ולא הוי ידעין הי באמצע תיבה והי בסוף התיבה ואתו צופים תקנינהי ואכתי אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא שכחום וחזרו ויסדום גופא א"ר חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנם היו עומדין וא"ר חסדא כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ כגון נבוב בובן רהב בהר סרו ורס.

שם א"ל רבנן לריב"ל אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפי' ה בימי יהושע

ד כבעלה משה למרום כו' ופי' הגאון מוה' שמעון סופר נ"י אב"ד דק"ק קראקוי הכונה שמשה רבינו עליו השלום הי' מולא כן ע"פ דעתו ועין שכלו שהקב"ה קושר כתרים רק לאותיות שבתורה היינו מי שבא ותלמודו בידו קושרין לו כתר ויושב ברומו של עולם בסוד אלקי' ועל זה אמר לו הקב"ה אין שלום בעירך פי' וכי אין שלום ואחדות בעירך שאתה חושב כן שיש פירוד בין איש לאיש בעוב הלפין לעוה"ב הלא כל ישראל כאיש אחד הוא והעוסק במשא ומתן מחזיק לעוסק בתורה א"כ הם דבוקין זה לזה ולמה יגרע נחלתן של הסוחרים ועל זה השיב משה רבע"ה כלום יש עבד שנותן שלום לרבו והכונה הוא ע"פ שכ' הזוהר כי הת"ח נקראים בנים ויתר בני יעקב נקראים עבדים ואמר משה רבע"ה כלום יש עבד שנותן שלום לרבו פי' מה יכול העבד העוסק בפרקמטיא להוסיף כח בפמליא של מעלה ומאין לו העטרה ואמר לו הקב"ה אעפ"כ הי' לך לעזרני פי' באמת המה אינם עושין שום פעולה לעשות אומץ וגבורה במרום אבל בכל זאת הי' לך לעזרני פי' שהי' לך העוסק במשא ומתן ליתועה שתוכל אתה לעזרני כי הת"ח צריך חיזוק מהסוחרים ולכן גורל אחד לכולם ופי' בזה גמרא כתובות ק"א: א"ר אלעזר עמי הארצות אינן חיים שנאמר מתים בל יחיו וכו' רפאים בל יקומו במרפה עצמו מדברי תורה אמר ליה רבי יהודה לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי וכו' אמר ליה מקרא אני דורש דכתיב כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו כיון דחזייה דקא מצטער אמר ליה רבי מצאתי להן תקנה מן התורה ואתם הדבקים בד' אלוהיכם חיים כולכם היום וכי אפשר לדבוקי בשכינה והכתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה אלא כל המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח והמהנה ת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה וכו' והדבר קשה במאמר הזה הוא וכי בשביל דחזי דר"י מצטער מצא תר פה ולולא כן לא הי' מוצא תרופה אבל הענין הוא ע"י שר' יוחנן הי' מצטער מאוד על זאת שע"ה לא יטול חלק ונחלה באור החיים חזי רבי אליעזר כי יש דביקות ואהבה ואחוה גדולה ביניהם והמה דביקים זה בזה לכן בזה מצא תרופה לע"ה שנא' ואתם הדבקים בד' אלהיכם חיים כולכם היום גם הת"ח גם ע"ה כולם יש להם דביקות בד' כי הת"ח דבוק בה' וע"ה דבוק בת"ח. עוד פי' בזה הגאון הנ"ל נ"י דברי חז"ל בשבת כל כתבי הקודש מצילין אותן מפני הדליקה בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן ואח"כ מצילין תיק הספר עם הספר והענין הוא ע"פ שאחז"ל אין אור של גיהנם שולט בת"ח וזה כל כתבי הקודש מצילין אותן מפני הדליקה ומצילין תיק הספר עם הספר המה הסוחרים המאשרים ומחזיקים ומקיימים את הת"ח כמו התיק המקיים את הספר. ועוד כתב הרב הגאון הנ"ל נ"י בדרך זה ביאור רחבות ומזוקק על מאמר זה אבל לא ניתן ליכתב פה כי שייך לערך מכבד מחזיק את התורה :

אל"ף זעירא דכתיב בקרא ויקרא אל משה עיין בערך אדם הראשון :

ה דאפי' בימי יהושע בן נון כו' נ"ל דהקשו יהושע ב"נ דאיתא מנחות ל"ט דד"ת היו מבינין עליו.

בן נון לא אתמר כוותייהו אל״ף בי״ת אלף בינה גימ״ל דל״ת גמול דלים מ״ט פשוט כרעיה דגימ״ל לגבי דל״ת שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים ומ״ט פשוטה כרעיה דדל״ת לגביה גימ״ל דלימציה ליה נפשיה ומ״ט מהדר אפיה דדל״ת מגימ״ל דליתן ליה בצנעא כי היכא דלא ליכסיף מיניה ה״ו זה שמו של הקב״ה ז״ח ט״י כ״ל ואם אתה עושה כן הקב״ה זן אותך וחן אותך ומטיב לך ונותן לך ירושה וקושר לך כתר לעוה״ב מ״ם פתוחה מ״ם סתומה מאמר פתוח מאמר סתום נו״ן כפופה נו״ן פשוטה נאמן כפוף נאמן פשוט ס״ע סמוך עניים ל״א סימנים עשה בתורה וקנה אותה פ״א כפופה פ״א פשוטה פי פתוח פי סתום צד״י כפופה וצד״י פשוטה צדיק כפוף צדיק פשוט היינו נאמן כפוף נאמן פשוט הוסיף לך הכתוב כפופה על כפיפתו מכאן שנתנה תורה במנוד ראש קו״ף קדוש רי״ש רשע מ״ט מהדר אפיה דקו״ף מרי״ש אמר הקב״ה אין אני יכול להסתכל ברשע ומ״ט מהדרא תגיה דקו״ף לגבי רי״ש אמר הקב״ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי ומ״ט כרעי׳ דקו״ף תלויה דאי הדר ביה לעייל וליעול בהך מסייע ליה לר״ל דאר״ל מ״ד אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו שי״ן שקר תי״ו אמת מ״ט שקר מקרבא מליה ואמת מרחקא מליה שיקרא שכיח קושטא לא שכיח ומ״ט שיקרא אחדא כרעיה קאי ואמת מלבן לבוניה קושטא קאי שקרא לא קאי א״ת ב״ש אותי תעב אתאוה לו ב״ש בי לא חשק שמי יחול עליו ג״ר גופו טימא ארחם עליו ד״ק דלתותי נעל קרניו לא אגדע עד כאן מדת רשעים אבל מדת צדיקים א״ת ב״ש אם אתה בוש ג״ר ד״ק אם אתה עושה כן גור ברוק ה״ץ ו״פ חציצה הוי בינך לאף ז״ע ח״ס ט״ן ואין אתה מזדעזע מן השטן י״ם כ״ל אמר שר של גיהנם לפני הקב״ה רבש״ע לים כל אמר הקב״ה אח״ס בט״ע ני״ף אני חס עליהם מפני שבעטו בני״ף דכ״ץ דכים הם כנים הם צדיקים הם חל״ק אין לך חלק בהן ומרז״ן ש״ת אמר גיהנם לפניו רבש״ע מרי זניני מזרעו של שת א״ל א״ל ב״ם ג״ן ד״ס להיכן אוליכן לגן הד״ס ה״ע ו״פ אמר גיהנם לפני הקב״ה רבש״ע עיף אנכי ז״ץ ח״ק הללו זרעו של יצחק ט״ר י״ש כ״ת טר יש לי כיתות כיתות של אומות העולם שאני נותן לך:

עירובין יח ב׳ וא״ר ירמיה בן אלעזר מיום שחרב בה״מ דיו לעולם שישתמשו בב׳ אותיות:

פסחים ג א׳ אריב״ל לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו שנאמר מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה רב פפא אמר ט׳ שנאמר כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה רבינא אמר י׳ וי״ו דטהור רב אחא ב״י אמר ט״ז שנאמר (מקרה) כי אמר מקרה (מקרי טהור) הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור:

שם ג א׳ ושמו אחד מאי אחד אטו האידנא לאו שמו אחד הוא ארנב״י לא כעוה״ז העוה״ב העה״ז נכתב ביו״ד ה״י ונקרא באל״ף דל״ת אבל לעה״ב כולו אחד נקרא ביו״ד ה״י ונכתב ביו״ד ה״י סבר רבא למדרש בפרקא א״ל האי סבא לעלם כתיב ר׳ אבינא רמי כתיב זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור אמר הקדוש ב״ה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב אני ביו״ד ה״י ונקרא אני באל״ף דל״ת:

שם פ״ז א״ר אלכסנדרי ג׳ חזרו למטעתן אלו הן ישראל כסף מצרים וכתב לוחות ישרא׳ הא דאמרן כסף מצרים דכתיב ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים על ירושלים כתב הלוחות דכתי׳ ואשברם לעיניכם תנא לוחות נשברו ואותיות פורחות:

שם צג נקוד על ה״א לומר לא מפני שרחוק ודאי אלא מאסקופת העזרה ולחוץ.

שם קיז א״ר יוחנן הללויה וכסיה וידידיה אחת הן וכו׳ (כתוב בערך הלל).

יומא לז ואף היא עשתה טבלא של זהב שפ׳ סוטה כתוב עליה שמעת מינה כותבין מגילה להתלמד בה אמר רשב״ל משום רבי ינאי באל״ף בי״ת:

שם סג לית ח׳ ולא צד״י בשבטים לא אברהם יצחק ויעקב כתוב שם (בע׳ אורים ותומים):

סוכה נב ב׳ ארשב״נ א״ר יונתן יצה״ר מסיתו לאדם בעה״ז ומעיד עליו לעה״ב שנאמר מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון שכן באטב״ח של ר׳ חייא קורין לסהדה מנון:

מגילה כה ב׳ א״ר אשי האי מאן דסנאי שומעני׳ שרי ליה לבזוייה בגימ״ל ושי״ן (פירש״י בר גירת זונה שמא סריי׳ שם מוסרח:

ירושלמי חגיגה פ״ב עה״ז נברא בה׳ ועה״ב בי׳:

כתובות קג וי״ו יתירה דכתיב כבד את אביך ואת אמך לרבות אחיך הגדול:

קידושין ל א׳ נקראו סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה שהיו אומרים וי״ו

ביותר וכן משמע מגילה ג׳ גבי וילן שם יהושע בלילה הקוה בעמק שהיה לן בעמקו של הלכה כו׳ :

דנחון חציין של אותיות של ס"ת וכו' (כתוב בערך סופרים):

שם סו לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום כשהוא שלם ולא כשהוא חסר והא שלום כתיב אר"נ וי"ו דשלום קטיעה הוא:

נדרים לב תחלה נקרא אברם שהמליכו הקדוש ב"ה על רמ"ג אברים ולבסוף אברהם שהמליכו על רמ"ה אברים.

שם נד נו"ן סמ"ך עי"ן נונא סמא לעינים (עיין בערך רפואות.

נזיר כג א' תנא משום ר"י בר רב חוני למה נקוד על וי"ו ובקומה של בכירה לומר שבשכבה לא ידע אבל בקומה ידע:

סוטה ר' יוסף שקידש ש"ש בסתר הוסיפו לו אות אחת על שמו וגו' (בע' קידוש השם):

שם לו א' ששה משמותם על אבן האחת חמשים אותיות היו כ"ה על האבן זו וכ"ה על אבן זו ע"ש בתוס' (כתוב בערך כהנים):

ב"ק נ"ה הרואה טי"ת בחלום סימן יפה לו:

ב"מ פז תני משום רבי יוסי למה נקוד על אי שבאליו לימדה תורה ד"א שישאל אדם באכסניא שלו:

ב"ב ט הלא פרוש לרעב לחמיך בשי"ן כתיב פרש והדר הב ליה פי' דרוש וחקור. עיין ערך צדקה.

שם פח ב' א"ר לוי בא וראה שלא כמדת הקדוש ב"ה מדת ב"ו הקב"ה בירך ישראל בכ"ב וקללן בח' ברכן בכ"ב מאם בחוקותי עד קוממיות וקללן בח' מאם בחוקתי תמאסו עד ואת חוקותי געלה נפשם ואלו משה רבינו ברכן בח' וקללן בכ"ב ברכן בח' מוהיה אם שמוע תשמע ועד לעבדם וקללן בכ"ב מוהיה אם לא תשמעו עד ואין קונה.

סנהדרין לח א' יין ניתן בע' אותיות וסוד ניתן בע' אותיות נכנס יין יצא סוד.

שם מג א' הנסתרות לד' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד לומר לך שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן דברי רבי יהודה רבי נחמיה אמר על הנסתרות לא ענש כלל לא גם על הנגלות לא ענש עד שעברו את הירדן:

שם ע' דרש עובר גלילאה י"ג ווי"ן נאמרו ביין ויהי נח איש האדמה וכו' (בע' אכילה ושתי'

שם צד למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו' א"ר תנחום דרש ב"ק בצפורי מפני מה כל מם שבאמצע תיבה פתוח וזה סגור ביקש הקב"ה לעשות לחזקיהו משיח ולסנחריב גוג ומגוג וגו' (כתוב בערך משיח):

שם קב אר"י מפ"מ זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכבד את התורה שנתנה בכ"ב אותיות:

שם קג אר"ל מ"ד וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר מפני מה עי"ן של רשעים תלוי' כיון שנעשה רש מלמטה נעשה רש מלמעלה.

שם קד אר"י מפ"מ לקו בא"ב (פי' באיכה שהיא ע"פ א"ב) מפני שעברו על התורה שניתנה באל"ף בי"ת.

שם קד אמר רבא אר"י בשביל מה הקדימה פ"א לעיין (פי' באיכה כתיב כן בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם.

שם קז ונקיתי מפשע רב שלא יכתב סרחוני א"ל א"א ומה יו"ד שנטלתי משרי הי' עומד וצוח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע כל הפרשה כולה על אחת כמה וכמה:

זבחים יט ב' וי"ו אאופתא כתבי לך:

מנחות כט רבי אמי בר תמרי הוא חמוה דרמי בר דיקולי איפסיקא ליה כרעיה דוי"ו דויהרג בניקבא אתא לקמי' דר"ז א"ל זיל אייתי' ינוקא דלא חכים ולא טיפש אי קרי ליה ויהרג כשר ואי לא יהרג הוא ופסול. עו"ש שהראה הקב"ה למרע"ה רע"ק בן יוסף שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ וכו' (בערך מעשה הגדולים). עו"ש מהתגין על אותיות שעטנ"ז ג"ץ. עו"ש א"ר ספרא חזינא להו לספרא דווקני דבי רב דחטרי להו לגגי דחי"ת ותלי ליה לכרעיה דה"א חטרו להו לגגיה דחי"ת כלומר חי הוא ברומו של עולם ותלו ליה לכרעיה דה"א כדבעי מיניה ר' יהודה נשיאה מר' אמי מ"ד בטחו בה' עדי עד כי ביה ד' צור עולמים א"ל כל התולה בטחונו בהקב"ה הרי הוא לו מחסה בעוה"ז ולעוה"ב א"ל אנא הכי קא קשי' לי מ"ש דכתיב ביה ולא כתיב יה כדדרש ר' יהודה בר אילעאי אלו שני עולמות שברא הקב"ה א' בה"א וא' ביו"ד ואיני יודע אם העוה"ב ביו"ד ועוה"ז בה"א אם העוה"ז ביו"ד והעוה"ב בה"א כשהוא אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם א"ת בהבראם אלא בה"א בראם הוי אומר העוה"ז בה"א והעוה"ב ביו"ד ומפ"מ נברא העוה"ז בה"א מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יצא ומ"ט תליא כרעיה דאי הדר בתשובה מעיילי ליה וליעייל בהך לא מסתייעא מלתא כדר"ל דאר"ל מ"ד אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא ליטהר מסייעין אותו בא ליטמא פותחין לו ומ"ט אית ליה תגא אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו קשר מפ"מ נברא העוה"ב ביו"ד מפני שצדיקים

מועטים ומפ"מ כפוף ראשו מפני שצדיקים שבו כפוף ראשיהם מפני מעשיהם שאינן דומין זה לזה:

אדר"נ פ"ו ר"ע הלך ובנו ללמוד תורה וכו' כתב לו אל"ף בי"ת ולמדה אל"ף תי"ו ולמדה תורת כהנים ולמדה עד שלמד כל התורה כולה (כתוב בערך מעשה הגדולים):

שם פ' ל"ד עשר נקודות בתורה ישפוט ד' ביני וביניך נקוד על י' שביניך איה שרה אשתך נקוד על אי"ו נקוד על וי"ו שבקומה נקוד על וישקהו נקוד על את בפסוק וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם נקוד על אהרן נקוד על ה"א שבדרך רחוקה על רי"ש שבאשר נקוד על עשרון בוי"ו גבי יו"ט הראשון של חג הסוכות נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבעד ע"ש טעמים על אלו נקודות:

עיין בערך בריאות שמים וארץ מה שכתוב שם מירושלמי חגיגה פ"ב שנברא העולם בבי"ת ולא באל"ף והעוה"ז נברא בה"א ועוה"ב ביו"ד:

ירושלמי סנהדרין פ"א חותמו של הקב"ה אמת מהו אמת א"ר בון שהוא אלהים חיים ומלך עולם (פי' א'מ'ת' ניטריקון א'להים מ'לך ת'מיד ר"ל אמר אל"ף רישי' דאלפא ביתא מ"ם מאמצעיתה תי"ו מסופה לומר אני ה' ראשון שלא קבלתי מאחר ומבלעדי אין אלהים שאין לי שותף ואת אחרונים אני הוא שאין אני עתיד למוסרה לאחר:

שם שם פ"ב יו"ד שבירבה קטרגה על שהמע"ה (פי' שכתיב לא ירבה לו נשים וכתיב לא ירבה לו סוסים וכתיב וכסף וזהב לא ירבה לו וגו'). עו"ש יו"ד שנטל הקב"ה מאמנו שרה נשתטח לפני הקדוש ב"ה ואמרה רבון העולמים עקרתני מן הצדקת אמר לו הקדוש ב"ה צא לך לשעבר היית נתון בשם נקבה ובסוף תיבה חייך שאני נותנך בשם זכר ובראש תיבה הה"ד ויקרא משה להושע בן נון יהושע. עי"ש שנתן הקב"ה הצי' של י' על שרה וחצי' על אברהם:

ערך איוב

סוטה כז ב' מתני' בו ביום דרש רבי יהושע ב' הורקנוס לא עבד איוב הקדוש ב"ה אלא מאהבה שנא' הן יקטלני לו איחל ועדיין הדבר שקול לו אני מצפה או איני מצפה ת"ל עד אגוע לא אסיר תומתי ממני מלמד שמאהבה עשה א"ר יהושע מי יגלה עפר מעיניך ריב"ז שהיית דורש כל ימיך שלא עבד איוב את המקום אלא מיראה שנאמר איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע והלא יהושע תלמיד תלמידך למד שמאהבה עשה:

שם ל"א א' תניא רמ"א נאמר ירא אלהים באיוב ונאמר ירא אלהים באברהם מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה ואברהם גופיה מנלן דכתיב זרע אברהם אוהבי:

ב"ב טו א' יש פלוגתא בגמ' באיזה זמן איוב היה וב"א מביא ראיה מקרא א"ד איוב בימי משה רבינו היה וא"ד בימי מרגלים והיינו דכתיב במרגלים היש בה עץ זה איוב ששנותיו ארוכות בעץ ומגין על דורו כעץ. וע' בירושלמי סוטה פ"ה ג"כ יש פלוגתא באיזה זמן היה איוב. ויש אומרים א משל היה:

שם טו ב' ע"ש איוב מעולי הגולה היה ובית מדרשו בטבריא עוד יש פלוגתא אי ישראל

א איוב משל היה. ופי' היעב"ד כי איוב משל הוא על ישראל בכלל כי בימי שלמה היו ישראל בתכלית השלימות וקרוב להש"י והיו אז במעמד גבוה כמו מעלת איוב שהיה להם בימי שלמה וגם מעין עוה"ב כמו שהפליגו בטובת איוב כן היה לכל ישראל בימי שלמה והחל השטן לקטרג על ישראל כי מרוב הטובה הם עובדים הפסל והוא ויקם ה' שטן לשלמה והפסל נתן ביד השטן למעט התחלה אחת לאחת ממעלת ישראל כאשר היה בעה"ר מתחלה נחלק מלכות בית דוד והיה הולך וחסור עד לבסוף נמסרו ישראל ביד השטן לגמרי בייסורים רק מבלי לעשות בהם כלה ח"ו כי ע"ז נכרת הברית לבל יעשה כליון וזהו את נפשו שמור ומאז החל ישראל לקונן ולדבר ברוב לערם עד שאנחנו בעוה"ר בגולה שכורה ולא מיין וזהו איוב לא בדעת ידבר וכל עסקנו בגולה אשר ילחצו עלינו לעירים וכדומה ורבים יסורין וכל לחם לחצי כל לבב דוי הכל מבואר במענה איוב וזהו הבל מיקירי ישראל וגם משיח בן דוד שסובל יסורין בשביל ישראל וכן רעי איוב הן חביבי ישראל ואין מנחם לישראל אומם בגילת אליה בן ברכאל הוא אליהו הנביא כאשר יבוא הוא על ישראל והשיב לב אבות על בנים אז ימלא איוב תנחומים ואז יזכה למראה נבואה וידבר ה' את איוב מהסערה והוא המובטח ע"י נביאים וה' עליהם יראה ויצא כברק חצו והלך בסערות תימן והוא הסערה שידבר ה' עם ישראל ולבסוף יוסיף ס' משנה לישראל מאשר היה בימי שלמה והמה ימות המשיח א"ה ב"ב ע"ב דף ע"א. עוד כתב הגאון הנ"ל ספר מיוחד על איוב:

היה או מאויהע וא"ד בימי אחשורוש היה א"ד
בימי מלכות שבא היה וא"ד בימי יעקב היה.
ויהי היום ויבואו בני האלהים וגו' אמר השטן
רבש"ע שטתי בכל הארץ ולא מצאתי נאמן
כעבדך אברהם שאמרת לו כי לך אתננה וגו'
אפ"ה בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה
עד שקנה בד' מאות שקל כסף ולא הרהר אחר
מדותיך ויאמר ד' אל השטן השמת לבך אל עבדי
איוב וכו' ב אר"י גדול הנאמר באיוב יותר ממה
שנא' באברהם דאילו באברהם כתיב כי עתה
ידעתי כי ירא אלהים אתה ובאיוב כתיב איש
תם וישר וירא אלהים וסר מרע מאי וסר מרע
א"ר אבא בר שמואל איוב ותרן בממונו היה
מנהגו של עולם כו' נותן חצי פרוטה לחנוני
איוב וויתרה משלו.

ע"ש מעשה ידיו ברכת כל הנוטל פרוטה מאיוב
מתברך מקנהו פרץ בארץ מקנהו היה
פורץ גדרו של עולם דרך זאבים להרוג את
העזים והכא עזים הורגים את הזאבים. מאי
והבקר היו חורשים והאתונות רועות על ידיהן
אר"י מלמד שהטעמו הקב"ה לאיוב מעין עוה"ב
פי' שהיה הזרע צומח מיד בשעת חרישה. עוד
אמרינן קשה צערו של שטן יותר משל איוב
משל לעבד שא"ל רבו שבור החבית ושמור
את יינה כך אמר הקב"ה להשטן הנו בידך אך
את נפשו שמור. ע"ש שטן לש"ש נתכוין כיון
דחזיא להקב"ה דנטיה דעתיה בתר איוב אמר
ח"ו מנשיא ליה לרחמנותיה דאברהם. ע"ש
בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו לא
חטא אבל בלבו חטא. עוד שם אמר רבא
ג בקש איוב להפוך קערה על פיה. ע"ש שהי'
גוזל שדה מיתומים ומשביחה ומחזירה להם
והיכי דהוי אלמנה דלא הוי נסיב לה הוי אזיל
שדי שמיה עליה והוי נסיב לה ועיין עוד שם
במה חטא איוב.

עוד שם אשר בשערה ישופני והרבה פצעי

ב גדול הנאמר באיוב יותר ממ"ש באברהם וכו' והקשה תוס' על התורה לפירש"י דאומרין מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו א"כ מנ"ל דאיוב גדול היה מאברהם דילמא משום דאיוב היה שלא בפניו. ולפי המובא בספר אמת ליעקב ניחא וז"ל דהכונה דכללא הוא כל המוסיף גורע לז"א והנה טוב מאד זה המות כי כשהכתוב רוצה להפליא בטוב אמר מאוד ועל א"י נאמר טובה הארץ מאוד מאוד ובהקב"ה אשר הוא עיקר הטוב לא נאמר רק טוב לבד שנא' טוב ד' לכל וע"כ כל מי שהוא טוב בשלימות נאמר בו רק טוב ועל מי שאינו טוב בשלימות נאמר בו טוב מאוד לומר שהוא טובה הרבה וממילא נשמע שיש בו קצת רעה רק שיש בו הרבה טוב ולכן כאשר כת' הנה טוב מאוד נשמע שיש בו ג"כ קצת רעה ולכן אחז"ל זה המות. וזה ג"כ הכונה במה שאחז"ל גדול הנאמר באיוב כי א"א ע"ה כל מעשיו היו מיראת ה' כמ"ש הכתבי האריז"ל על הקרא עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה גו' כי אפי' ההפרשה ממיתת בנו היה מיראת ה' לא מאהבת בנו כלל וא"כ לא היה נקרא רק ירא ה' אבל איוב היה תם וישר אף משכלו או מצות שאר דברים אבל גם מיראת ה' היה פורש עצמו לעשות רע ולכן אחז"ל גדול הנא' באיוב כו' בעבור שיראת ה' לא היה בתכלית השלימות אצלו כמו באברהם לכן קראהו בהרבה תוארים תם וישר וגם ירא אלהים אבל באברהם כל הגדולה שהי' לו במדות ובמעשים טובים הכל נעשה על ידי יראת ה' ע"כ וע"פ דברי הנ"ל כ"ל לבאר דברי קהלת שמקיים סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם כלומ' שעיקר תכלית ושלימות אדם הוא שיגיע לערך זה ולמדרגה זו שיהיו כל מעשיו ע"פ יראת ה' אף בפעולה שבשכל האדם משיג שזה טוב וזה רע לא יבחור בטוב מצד הבנתו ולא ימאס ברע מצד הבנתו כי אם את אלהים ירא זה יהי' טעם כולל על כל מעשיו ואת מצותיו שמור כלומ' מצד שהם מצות ה' ועוד הכיף ידו בכתוב הבא אחרי' להזהיר שגם הפעולה שאינו משיג בשכלו ונעלמים מתבונתו לא יתרשל מלעשות כי אלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע פי' אף על מה שעבר מצד שהיה נעלם ממנו שלא הבין אם טוב ואם רע. והחכם בא בענין זה לבסוף אחרי שראה והביט ודרש וחקר על כל המעשים לומר שלא מצא דרך אחרת שיבור לו האדם להגיע לשלימות וחיי העוה"ב כי אם ביראת ה' בענין המבואר ע"כ:

ב ביקש איוב. וכו' היע"ד הכונה ע"פ שמבאר הרמב"ם במורה שרשי ויכוח של איוב עם חביריו כי איוב היה מתחלה תם וישר וחושב כי הצלחת האדם הוא שיהיה לו כל דבר לבל יכשל בגזל וכדומה ויהיה בידו להטיב לזולתו ובפרט כושלים ואומללים ולא יטרידו שום טרדה כדי שיוכל לעסוק בעבודת ה' וקיים כל זה כמאמרו אב הייתי ליתומים ולב אלמנה ארנין וכאשר בא עליו יסורין קשין והמנע ממנו כל טוב הן בבריאת גופו וקיום קנינו ובניו חשבו כי אין הקב"ה משגיח באדם אף כי בבריאתו ויצירתו היה משגיח בפרטיות ובחכמה רבה כאשר האריך בזה ואמר הלא כחלב תתיכני וגו' כאשר האריך

חנם אמר רבה איוב בשערה חרף ובסערה השיבוהו בשערה חרף דכתיב אשר בשערה ישופני אמר לפניו רבונו ש"ע שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב בסערה השיבוהו דכתיב ויען ד' את איוב מן הסערה גו' אמר לו הרבה נימין בראתי באדם וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפ"ע שלא תהא שתים יונקות מאחת שאלמלא שתים יונקות מאחת מחשיכות מאור עיניו של אדם בין גומא לגימא לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי כו' (עיין ערך בריאה).

ערך אכילה ושתיה

ברכות ח ב' אל תחתכו בשר על גבי היד וכו' (בערך שמירת הגוף).

שם כג ב' ת"ר הרוצה ליכנס לסעודת קבע מהלך י"פ ד"א או ד"פ י' אמות ויפנה ואח"כ נכנס אמר ר' יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפליו ואח"כ נכנס ופליגא דר' חייא דא"ר חייא מניחן על שולחנו וכן הדור לו ועד אימת א"ר נחמן בר יצחק עד זמן ברכה:

שם כט ב' א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תחטי לא תרוי ולא תחטי וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא.

שם לא ב' שכור שהתפלל כאלו עע"ז (ע' תפלה).

שם לד א' שאור ומלח רובן קשה (ע' שמירת הגוף).

שם ב' יין המשומר בענביו משימ"ב (ע' עה"ב).

שם לה א' א"א שירה אלא על היין (בע' שירה).

שם ב' חמרא סעיד ומשמח נהמא סעיד שמיחי לא משמח.

שם לט ב' ר' זירא הוי בצע אכולא שירותא א"ל רבינא לרב אשי והא קא מתחזי כרעבתנותא א"ל כיון דכל יומא לא קעביד הכי והאידנא קא עביד לא מחזי כרעבתנותא:

שם מ א' א"ר יהודה א"ר א אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנא' ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת:

שם אמר רבא בר שמואל משמיה דר"ח אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה נזוק תניא אידך אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקין ולא שתה מים ביום ידאג מן ריח הפה ובלילה מפני אסכרה.

שם ת"ר המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעים וכמה אמר ר"ה קיתון לפת.

שם עדשים חרדל ודגים קטנים יפים הם לבריאות דגוף (בערך שמירת הגוף). שם אילן שאכל ממנו אדה"ר רמ"א גפן היה וכו' ר"נ אומר תאנה היה ר"י א חטה היתה כו' (בערך אדם הראשון).

שם מג ב' א יסוב בחבורה של ע"ה (בע' סעודה).

שם מד א' כל סעודה שאין בה שריף אינה סעודה (בערך סעודה).

בזה ספר יצירה היה הכל בחכמה ובכונה מיוחדת מ"מ אחרי לאתו נראה אותו הקיר ה' השגחה מבנ"א ויומקרה לפגעי הזמן ובדומה כמו שאמר ארץ נתנה ביד רשע וגו' אחת היא תם ורשע הוא מכלה וכהנה דברים רבים והיינו שאחז"ל ביקש איוב להפוך הקערה על פיה והיינו כפירה בהשגחה פרטיות מה' על בנ"א אמנם חבריו לא כן חשבו אליפז התימני חשב כי ה' לא יעות משפט ובודאי חטא איוב אך כי לא ידע ואשם כי הנסתרות לה' גלוים והשמים לא זכו בעיניו ובמלאכים ישים תהלה וגו' וכל דבריו על כך סובבים ובנוים ובלדד השוחי בחר בדרך אחר ואמר שהוא להטיב באחריתו או בזה או בבא עכ"פ יאהב אותו ויוכיחו להטיב באחריתו וזה מאמרו והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאוד וכהנה רבות דברים המורים ע"ז. ובספר הנעימתי אמר כי אין לחקור כלל על טעם ותוכן הדבר כי לא מחשבותינו מחשבות הבורא וכל טעם שאנו אומרים לריק ותוהו יחשבו כי מי בא בסוד אלהים וזה מאמרו החקר אלוה תמצא ומי בא בסודו ולכן אין לבקש טעמים רק להאמין כי הקב"ה משגיח ובינותו עמה ובזה החזיק ג"כ אליהו בן ברכאל הבוזי אלא שהוסיף בראייה והמשיל כמו אם החכמים יעברו בים לוקיינוס מק"ה אל הקלה רחוק אלף פרסה או שיעש כלי שעות ומכנע תמיד וגם משמיע קול שיר כנגיני מוזיקא מעצמו ובלי שיגע בו יד אדם הלא יהיה זאת בעיני בעלי חיים הספלים חסרי מדע לתמהון ולא יאמינו כל אפשרותו וכמו שאין הבהמות מבינים מה שגלוי לנו כן וכ"ש שאין אנו יכולין לחקור ולבקש תבונה במחקרי אלוה אשר אין ערך ואין חקר לתבונתו וזה מאמר מלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמנו כי מהם יקח האדם בינה שלא יתרעם על ה' במעשהו ואיוב כאשר זכה אח"כ לרוה"ק ודבר ה' עמו הבין כי כל שלימות האדם אינו כאשר השב ומקדם במקנה וקנין רכוש העוה"ז כי יפה שעה אחת של קורת רוח עוה"ב אשר מחזה שדי יחזה וגו' זהו תכלית כל הספר לפי דעת הרמב"ם במורה ומ הקדוש הזה למשל כאורה שילמדו ממנו כל ישרי לב :

א אסור לאדם שיאכל קודם כו' אבל בשתיה האדם קודם דכתיב והשקית את העדה ואת בעירם מג"א

שם מד ב׳ א״ר ינאי כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו כי אתא רבין אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסא כי אתא רב דימי אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא מטויתא מארבע מבושלתא כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו לבר׳ מבשרא.

שם מו ב׳ פרסאי בצרכי סעודה הקיאי (ע׳ סעוד׳)

שם מז א׳ ת״ר שנים ממתינין זל״ז בקערה ג׳ אין ממתינין הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו הרשות בידו:

שם נ ב׳ ת״ר ד׳ דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין זורקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכי ריפתא בהדי הדדי אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דהתנא א״ל לא סבר לה מר להא דתניא אין זורקין את האוכלין ההיא בפת תניא והתניא כשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין א״ל התניא אע״פ שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין אלא לא קשיא הא במידי דממאיס הא במידי דלא ממאיס.

שם ממשיכין יין בצנורות לפני חתן וכלה וגו׳ (בערך זיווג).

שם נא א׳ ת״ר אספרגוס יפה ללב וכו׳ (בערך שמירת הגוף):

שם נד א׳ א״ר יהודה ג׳ דברים המאריך בהם מאריכין ימיו ושנותיו של אדם המאריך בתפלתו והמאריך על שלחנו והמאריך בבה״כ.

שם נה א׳ עכשיו שולחנו של אדם מכפר.

שם נז ב׳ קישואין קשין לגוף כחרבות. אנטונינוס ורבי לא פסקה מעל שולחנם צנון וחזרת. ועי״ש ממאכלים הקשין או טובים לגוף (כתוב בערך רפואות ושמירת הגוף):

שם סב ב׳ עד דכפנת אכול עד דצחית שתי עד דרתחא קדרא שפוך קרנא קריא ברומי בר מזבין תאני דאבוך זבין.

שם סג א׳ הרואה לסוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין.

שם סד א׳ הנהנה מסעודה שת״ח שרויה בתוכו וכו׳ (בערך סעודה).

ירושלמי תרומות פ״ח טבח האכיל טריפות ואכלוהו כלבים (ע׳ נבלות וטריפות).

שבת ט ב׳ מאימתי התחלת אכילה רב אמר משיטול ידיו ור׳ חנינא אמר משיתיר חגורה ולא פליגי הא לן והא להו.

שם י א׳ ת״ר שעה ראשונה מאכל לודים שנייה מאכל לסטין שלישית מאכל יורשין רביעית מאכל פועלים חמישית מאכל כל אדם איני והאמר רב פפא רביעית זמן סעודה לכל אדם אלא רביעית מאכל כל אדם חמישית מאכל פועלים ששית מאכל ת״ח מכאן ואילך כזורק אבן לחמת אמר אביי לא אמרן אלא דלא טעים מידי בצפרא אבל טעים מידי בצפרא לית לן בה.

שם ב׳ תניא לדעת כי אני ה׳ מקדשכם אמר לו הקדוש ב״ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם מכאן ארשב״ג הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו מאי עביד ליה אמר אביי שאיף ליה משחי ומלי ליה כוחלא והאידנא דחיישינן לכשפים מאי א״ר פפא שאיף ליה מאותו מין:

שם לג ב׳ אסכרה נומרת בפה מפני שאוכלי דברים טמאין (בערך נבילות וטריפות).

שם מא א׳ תניא אכל ולא שתה אכילתו דם וזהו תחלת חולי מעיים אכל ולא הלך ד״א אכילתו מרקבת וזהו תחלת ריח רע הנצרך לנקביו ואכל דומה לתנור שהסיקוהו ע״ג אפרו וזהו תחלת ריח זוהמא רחץ בחמין ולא שתה מהן דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו לצונן רחץ ולא סך דומה למים ע״ג חבית.

שם סו רב הונא מבי רב ורב מבי ר׳ חייא ור״ח מבי ר׳ כי הוו מיבסמי מייתי משחא ומלחא ושייפא להו לגוויתא דידייהו וגוויתא דכרעייהו ואמרי כי היכי דציל הא משחא ליציל חמריה דפלניא בר פלניתא ואי לא מייתי שיעא דדנא ושרי ליה במיא ואמרי כי היכי דליציל האי שיעא ליצל חמריה דפלניא בר פלניתא.

שם סז ב׳ מעשה ברע״ק שעשה משתה ועל כל כוס וכוס אמר חמרא וחיי לפומא דרבנן וכו׳ (בע׳ סעודה).

שם עז א׳ כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא.

שם פ ב׳ רב ביבי דשתי שיכרא בעיין בנתיה טפליה מאי היא ביצה קלה.

שם קח ב׳ את״ג צנון וביצה אלמלא קליפתו החיצונה אינו יוצא מבני מעיים.

שם קי״ג ב׳ הומץ יפה לשרב ויצבט לה קלי כו׳ (ערך שמירת הגוף).

שם קכט א׳ שמואל ביומא דעביד מילתא עבדי ליה תבשילא דמחלי ר״י שתי עד דנפיק תיהי מאוניה וכו׳ (בערך שמירת הגוף).

שם ה׳ דברים קרובים למית׳ אכל ועמד שתה ועמד ישן ועמד כו׳ (בערך שמירת הגוף).

שם מכ"ו רב מאה קרי בוזי מאה רישי בוזי מאה שפמי ולא כלום (פי' שפמי שפתים של בהמה.

שם קלט א' מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעם טעם יין.

שם קמ א' אמר רב יוסף וימנא חדא עלית בתר מר עוקבא לבי באני כי נפקי אתאי אשקיי' חמרא חד כסא וחשי מבינתא דראשי ועד טופרא דכרעי ואי אשקיי' כסא אחרינא הואי מסתפינא דילמא מנכי לי מזכותא דעלמא דאתי והא מר עוקבא דשתי כל יומא שאני מר עוקבא דרש בי'.

שם ב' א"ר חסדא בר בי רב , לא נפישא ליה ריפתא לא ליכול ירקא משום דגריר וא"ר חסדא אנא לא בעניותי אכלי ירקא ולא בעתירותי אכלי ירקא בעניותי משום דגריר בעתירותי דאמינא היכא דעייל ירקא לעייל בשרא וכוורא וא"ר חסדא בר בי רב דלא נפישא ליה רפתא לא לבצע ביצועי וא"ר חסדא בר בי רב דלא נפישא ליה ריפתא לא ליבצע מ"ט דלא עביד בעין יפה וא"ר חסדא אנא מעיקרא לא הואי בצענא עד דשראי ידי בכולי מנא ואשכחי ביה כל צרכי וא"ר חסדא האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי ואכל דחטי קעבר משום בל תשחית וא"ר פפא האי מאן דאפשר למשתי שכרא ושתי חמרא עובר משום בל תשחית ולאו מלתא היא בל תשחית דגופא עדיף וא"ר חסדא בר בי רב דלית ליה משחא נימשי במיא דחריצי ואמר רב חסדא בר בי רב דובין אומצא ליובין אונקא דאית ביה תלתא מיני בשרא כו'.

שם קמז ב' חמרא דפרוגיתא ומיא דיומסת קפחו עשרת השבטים.

שם קנב א' תנא משמי' דר"מ דוק בככי ותשכח בנינרי (פרש"י אכול הרבה ותמצא האכילה בפסיעותיך שיחוק כחך דוק כמו אכלה ומדקה דניאל ז' לשון כוסס) שנאמר ונשבע לחם ונהיה טובים ורעה לא ראינו. א"ל שמואל לרב יהודה שיננא שרי שקיך (פירש"י פתח פיך) ועייל להמך עד ארבעין שנין מיכלא מעלי מכאן ואילך משתי מעלי.

עירובין כט ב' לא יאכל אדם בצל כו' (בערך שמירת הגוף).

שם נג ב' א"ר יהושע בן חנניה מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה תינוק ותינוקת אשה מאי היא פ"א נתארחתי אצל אכסניא אחת עשתה לי פולין ביום ראשון אכלתים ולא שיירתי מהן כלום שנייה ולא שיירתי מהן כלום ביום שלישי הקדיחתן במלח כיון שטעמתי משכתי ידי מהן אמרה לי ר' מפני מה אינך סועד אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום אמרה לי היה לך למשוך ידיך מן הפת אמרה לי רבי שמא לא הנחת פאה בראשונים ולא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה באילפס אבל משיירין פאה בקערה תנוקת מאי היא כו'.

שם כד א' א"ל שמואל לרב יהודה שיננא חטוף ואכול חטוף ושתי דעלמא דאזלינן מינה כהלולא דמי א"ל רב לרב המנונא בני אם יש לך היטב לך שאין בשאול תענוג ואין למות התמהמה וא"ת אניח לבני חוק בשאול מי יגיד לך בני האדם דומין לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין.

שם נה ב' עיר שאין בה ירק אין תלמיד חכם רשאי לדור בה.

שם תניא שלשה מרבין את הזבל וכופפין את הקומה ונוטל אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ואלו הן פת קיבר ושכר חדש וירק.

שם נו ב' תניא שום ירק כרשין חצי ירק נראה צנון נראה סם חיים. והא תניא נראה צנון נראה סם המות לא קשי' כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים :

שם סד א' השותה רביעית אל יורה כו' (בערך הוראה) כל כמה דלא שתאי רביעית לא צלאי דטתאי. שיכור כל שאינו יכול לדבר לפני המלך.

שם ב' אין מעבירין על האוכלין. רביעית יין משכר. שיכור אל יורה. דרך מפיגה את היין.

שם סה א' שכור מקחו מקח וממכרו ממכר עבר עבירה שיש בה מיתה ממיתין אותו מלקות מלקין אותו כללו של דבר הרי הוא כפיקח לכל דבריו אלא שפטור מן התפלה א"ר חנינא ל"ש אלא שלא הגיע לשכרותו של לוט אבל הגיע לשכרותו של לוט פטור מכולם.

עירובין סה א' א"ר חנינא כל המפיק מגן בשעה גאוה סוגרין וחותמין צרות בעדו שנא' גאוה אפיקיו מגינים חותם צר וגו' ר' יוחנן אומר כל שאינו מפיק אתמר וכו'. שם א"ר חנינא כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו שנא' וירח ה' את ריח הניחוח וגו' א"ר חייא כל המתיישב ביינו יש בו דעת ע' זקנים יין ניתן בע' אותיות וסוד ניתן בע' אותיות נכנס יין יצא סוד. א"ר חנין לא נברא יין אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים שנא' תנו שכר לאובד וגו' א"ר חנין בר פפא כל שאין יין נשפך בתוך ביתו כמים אינו בכלל ברכה שנאמר וברך את לחמך ואת מימיך מה לחם שניקח בכסף מעשר אף מים שניקח בכסף מעשר ומאי ניהו יין וקא קרי ליה מים אי נשפך בביתו כמים איכא ברכה ואי לא לא.

שם ב׳ א״ר אילעאי בג׳ דברים אדם ניכר בכוסו ובכיסו ובכעסו ואמרי לה אף בשחוקו.

שם פב ב׳ רווחא לבסימא שכיח.

שם פג ת״ר ראשית עריסותיכם כדי עיסותיכם וכמה עיסותיכם כדי עיסת המדבר וכמה עיסת המדבר דכתיב והעומר עשירית האיפה הוא מכאן אמרו ז׳ רביעים קמח ועוד חייבת בחלה שהן ו׳ של ירושלמית שהן ה׳ של ציפורי מכאן אמרו האוכל כמדה זו ה״ז בריא ומבורך יתר על כן רעבתן פחות מכאן מקולקל במעיו.

פסחים לט א׳ אמר רבא מאי חזרת חסא מאי חסא דחס רחמנא עלון א״ר שמואל ב״נ א״ר יונתן למה נמשלו מצריים במרור לומר לך מה מרור זה שתחלתו רך וסופו קשה אף מצריים תחלתן רכה וסופן קשה.

שם מב א׳ ת״ר ג׳ דברים נאמרים בכותח הבבלי מטמטם את הלב ומסמא את העיני׳ ומכחיש את הגוף מטמטי׳ את הלב משום נסיובי דחלבא ומסמא את העינים משום מלחא ומכחיש את הגוף משום קומניתא דאומא ת״ר שלשה דברים מרבין את הזבל וכופפין את הקומה ונוטלין א׳ מת״ק ממאור עיניו של אדם אלו הן פת קיבר ושכר חדש וירק חי ת״ר ג׳ דברים ממעטין את הזבל וזוקפין את הקומה ומאירין את העינים אלו הן פת נקיה בשר שמן ויין ישן פת נקיה דסמידא בשר שמן דצפירתא דלא אפתח יין ישן עתיק עתיקי כל מילי דמעלי להאי קשה להאי וקשה להאי מעלי להאי בר מזנגבילא רטיבי ופלפלי אריכתא ופת נקיה ובשר שמן ויין ישן דמעלי לכולי גופיה.

שם מט א׳ סעודה שאינה של מצוה אין ת״ח רשאי להנות ממנה וכו׳ (בערך סעודה).

שם ב׳ תניא רבי אומר ע״ה אסור לאכול בשר שנא׳ זאת תורת הבהמה והעוף כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף וכל שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר בהמה ועוף.

שם נז א׳ אמרו עליו על יוחנן בן נרבאי שהיה אוכל ג׳ מאות עגלים ושותה ג׳ מאות גרבי יין ואוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה.

שם מלכא ומלכתא הוו יתבא מלכא אמר גדיא יאה ומלכתא אמרה אימרא יאה וכו׳ (ע׳ כהנים):

שם פו ב׳ השותה כוסו בבת אחת ה״ז גרגרן לא אמרו בכוס קטן ויין מתוק וכרס רחבה.

שם פח א׳ הגולים לבבל כדי שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה וכו׳ (בערך גלות).

שם ב׳ פעם א׳ נמצאת הלטאה בבית המטבחים ובקשו לטמא כל הסעודה כולה באו ושאלו את המלך אמר להם לכו ושאלו את המלכה אמרה להן לכו ושאלו את ר״ג באו ושאלו אותו אמר להם בית המטבחים רותח או צונן אמרו לו רותח אמר להם לכו הטילו עליה כוס של צונן הלכו והטילו עליה כוס של צונן וריחשה וטהר ר״ג כל הסעודה כולה נמצאת מלך תלוי במלכה נמצאת מלכה תלויה בר״ג נמצאת כל הסעודה תלויה ברבן גמליאל.

שם פט ב׳ רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עריבו ריפתא בהדי הדדי אדאכיל רב הונא בריה דרב יהושע חדא אכיל רב פפא ד׳ א״ל פלג לי אמר ליה קבילתון איתביה כל הני תיובתיה ע״ש בגמרא ושני כדשנינן איתביה בני חבורה א״ל התם דאמרי לי׳ כי קבלינך לתקוני זביחה איתביה סיבולת פלג ליה אזיל עריב בהדי רבינא אדאכיל רב הונא ברי׳ דרב יהושע חדא אכל רבינא תמניא אמר מאה פפי ולא חדא רבינא.

שם קז א׳ לוי שרר לי׳ לר׳ שיכרא בר תליסר מגני טעמיה הוה בסים טובא אמר כגון זה ראוי לקדש עליו ולומר עליו כל שירות ותשבחות שבעולם בליליא צעריה אמר מיסרן ומפיים א״ר יוסף אדור ברבים ולא אשתי שכרא אמר רבא אישתי מי זוריון ולא אשתי שיכרא ואמר רבא תיהוי שקיותא שיכרא מאן דמקדש אשיכרא רב אשכחי׳ לרב הונא דקדיש אשיכרא א״ל שרי אבא למיקני איסתרי משיכרא.

שם ב׳ אפי׳ אגריפס המלך שהוא רגיל לאכול בט׳ שעות אותו היום (פי׳ ע״פ) לא יאכל עד שתחשך.

שם קט אין שמחה אלא בבשר ויין.

שם קיא א׳ השותה מים שאולין דמיו בראשו.

שם קיב א׳ לא ישתה מים בלילי רביעית ובלילי שבתות כו׳ לא ישתה מן נהרות ואגמים בלילה. עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה (בערך שמירת הגוף ובערך שבת ויו״ט).

שם קיג ב׳ מי שאינו מיסב בחבורה של מצוה מנודה לשמים (בערך סעודה).

שם קיד א׳ אמר רבה בב״ח א״ר יוחנן משמיה דר׳ יהודה בר׳ אילעי אכול בצל ושב בצל ולא תיכול אווזין ותרנגולין ויהא לבך רודף עליך פחות ממיכלך ומשתיך ותוסף על דירתך כי אתא עולא אמר מתלא מתלין במערבא דאכיל אליתא טשי בעליתא דאכיל קקולי (פי׳ יו קות) אקיקלי (פי׳ על אשפות) דמתא שכיב.

שם קיח א׳ אמר אדה״ר רבונו ש״ע אני וחמורי נאכל באבוס אחד וכו׳ (בערך אדה״ר).

ביצה לב א׳ המצפה לשולחן של אחרים עולם חשך בעדו כו׳ (ערך עניות).

מ״ק אנן דלא שתינן שברא לא בעיין בנתון טפלא.

שם יא א׳ אמר רב אמר לי ארא ציידא כוורא סמוך למסרחייה מעלי וא״ר אמר לי ארא ציידא כוורא טווייא באחוה אסוקיה באבוה מיכלי בבריה אשתי עליה אבוה ואמר רב א״ל ארא ציידא כוורי תחלי וחלבא ליטעון גופא ולא ליטעון פוריא ואמר רב א״ל ארא צי״דא כוורא תחלי וחלבא מיא ולא שיכרא שיכרא ולא חמרא.

חגיגה ה א׳ שלא ישגר אדם לאשתו בשר שאינו מחותך שמתוך שממהרין בצורכי שבת שמא לא ינקרו (בערך שבת):

יומא תניא משה עלה בענן ונתכסה בענן ונתקדש בענן כדי לקבל תורה לישראל בקדושה שנאמר וי׳ ׳כון כבוד ה׳ על הר סיני זה היה מעשה אחר עשרת הדברות שהיו תחלה לארבעים יום ד״ר יוסי הגלילי רעק״א וישכון כבוד ה׳ מראש חדש ויכסהו הענן להר ויקרא אל משה משה וכל ישראל עומדין ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה ר׳ נתן אומר לא בא הכתוב אלא למרק אכילה ושתיה שבמעיו לשומו כמה״ש ר׳ מתיא בן חרש אומר לא בא הכתוב אלא לאיים עליו כדי שתהא תורה ניתנת באימה ברתת ובזיע שנאמר עבדו את ה׳ ביראה וגילו ברעדה.

שם יח א׳ ערב יוה״כ עם חשיכה לא היו מניחין אותו (פי׳ לכהן גדול) לאכול הרבה מפני שהמאכל מביא את השינה.

שם ב׳ המוציא נרגר אם יכול לאכלו אכלו וא״ל מעבירו ע״ג עיניו (בע׳ רפואות).

שם עא א׳ ימלא גרונם של ת״ח יין גו׳ (ע׳ ת״ח).

שם עד ב׳ המאכילך מן במדבר למען ענותך ר׳ אמי ור׳ אסי ח״א אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו וח״א אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל א״ר יוסף מכאן רמז לסומין שאוכלין ואינן שבעין אמר אביי הלכך מאן דאית ליה סעודתא לא ליכלה אלא בימא.

שם עה א׳ ונחש עפר לחמו ר׳ אמי ור׳ אסי ח״א אפי׳ אוכל כל מעדני עולםטועם בהם טעם עפר וח״א אפי׳ אוכל כל מעדני עולם אין דעתו מיושבת עליו עד שיאכל עפר תניא א״ר יוסי בוא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת ב״ו מדת ב״ו מקניט את חבירו יורד עמו עד לחייו אבל הקב״ה אינו כן קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו יורד למטה מזונותיו עמו קלל את כנען אוכל

מה שרבו אוכל ושותה מה שרבו שותה קלל אר
האשה הכל רצין אחריה קלל את האדמה הכל
ניזונין הימנה. ע״ש תנא משמיה דר׳ יהושע ב״ק
בשר ששאלו שלא כהוגן ניתן להן שלא כהוגן לחם
ששאלו כהוגן ניתן להם כהוגן מכאן למדה תורה
ד״א שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה והאמר
אביי האי מאן דאית לי׳ סעודתא לא לאכליה אלא
בימא כעין יממא קאמרינן א״ר אחא ב״י בתחלה
היו ישראל דומין כתרנגולים שמנקרין באשפה
עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה.

שם עד ב׳ כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים
ר׳ אמי ור׳ אסי ח״א כל הנותן עינו בכוס
עריות כולן דומות עליו כמישור וח״א כל הנות
עיניו בכוסו כל העולם כולו דומה עליו כמישור.

שם עו ב׳ אמאי קרי לי׳ יין ואמאי קרי לי׳ תירוש
יין שמביא יללה לעולם תירוש שכל המתגרד
בו נעשה רש רב כהנא רמי כתיב תירש וקרינן
תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש רבא
רמי כתיב ישמח וקרינן ישמח זכה משמחו לי׳
משממו והיינו דאמר רבא חמרא וריחני פקחין

שם פא ב׳ חומץ משיב הנפש (בע׳ רפואות).

סוכה מה ב׳ העושה איסור לחג באכילה מעלה
עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב
עליו קרבן וכו׳ (בע׳ יו״ט).

שם מט א״ר פפא שכר לי׳ שתייה לי׳ שביעה ל
שכרות אמר רב פפא כי שבע איניש חמרא
מגרוני׳ שבע אמר רבא צורבא מרבנן דלא נפישא
לי׳ חמרא לינמע גמועי.

תענית ה ב׳ ר״נ ורב יצחק הוו יתבי בסעודתא
א״ל ר״נ לרב יצחק לימא מר מלתא א״ל
הכי א״ר יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים
קנה לושט ויבא לידי סכנה בתר דסעיד א״ל
הכי א״ר יוחנן יעקב אבינו לא מת א״ל וכי בכדי
ספדו ספדייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא א״ל
מקרא אני דורש שנאמר ואתה אל תירא עבדי
יעקב נאם ה׳ ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך
מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו
מה זרעו בחיים אף הוא בחיים וכו׳.

שם כ ב׳ מאכל אדם אין מאכילין לבהמה.

שם כו א׳ בני מחוזא שכיח בה שכרות.

מגילה ז ב׳ אמר אביי כי נפקי מבי מר הוה
שבענא כי מטאי להתם קריבו לי שיתין
צעי דשיתין מיני קדירה ואכלי בהו שיתין פלוגי
ובישולי בתרייתא הוה קרו לי׳ צלי קדר ובעאי
למיכס צעא אבתרא אמר אביי הי״ד אינשי כפין
עניא ולא ידע אי נמי רווחא לבסימא שכיח.

שם יב א׳ והשתיה כדת מאי כדת אמר רב חנן
משום ר״מ כדת של תורה מה דת של תורה

ילה מרובה משתיה אף סעודתו של אותו
שע אכילה מרובה משתיה אין אונס א״ר אליעזר
למד שכל אהד ואחד השקהו מיין מדינתו.
ם ב ב׳ ישראל אוכלים ושותים מתחילין
בדברי תורה כו׳ (בערך ישראל).
ם טז ב׳ יין ישן דעת זקנים נוחה הימנו.
ם נז ב׳ שאלו תלמידיו את ר׳ פרידא במה
ארכת ימים אמר להם מימי לא קדמני אדם
בית המדרש ולא ברכתי לפני כהן ולא אכלתי
מבהמה שלא הורמו מתנותי׳.
ושלמי שקלים ה׳ ר״י בר שתי ד׳ כסא דפיסחא
חזוק רישא עד חנא.
ם יא א׳ הביאו לפני יותר משלש מאות מיני
דגים קטנים בתמחוי וגו׳
ם רה״ש פ״א לרגעים תבחנו זו אכילתו.
גילה אנטונינוס אמר לרבי מוכלני מלויתן.
תובות י׳ ב׳ תמרי משחון משבען וגו׳ (בערך
רפואות).
ם נט ב׳ הרוצה שילבין בתו יאבילנה אפרוחי׳
וישקנה חלב.
ם סא א׳ א״ר יצחק בר חנניא א״ר הונא הכל
משהין בפני השמש חוץ מבשר ויין א״ר חסדא
שר שמן ויין ישן אמר רבא בשר שמן כל
שנה כוליה יין ישן בתקופת תמוז א״ר ענן בר
חליפא הוה קאימנא קמיה דמר שמואל ואייתו
יה תבשילא דארדי ואי לאו דיהיב לי איסתכני
ר אשי הוה קאימנא קמיה דרב כהנא ואייתי
גלידי דליפתא בחלא ואי לאו דיהב לי
סתכני רב פפא אמר אפי׳ תמרתא דהגוניתא
ללא דמלתא כל דאית ליה ריחא ואית ליה
והא אבוה בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי
בל מינא ומינא וחד ספי מחד מינא מר מישתעי
ליהו בהדיה ומר לא מישתעי אליהו בהדיה
גהו תרתין חסידי ואמרי לה רב מרי ורב פנחס
י רב חסדא מר קדים ספי ומר מאחר ספי
קדים ספי אליהו משתעי בהדיה דמאחר ספי
א משתעי ליהו בהדיה אמימר ומר זוטרא ורב
שי הוו קא יתבי אפיתחא דבי איזגר מלכא
ליף ואזיל אטורנגא דמלכא חזייא רב אשי
מר זוטרא דהוור אפיה שקל באצבעתיה אנח
יה בפומיה א״ל אפסדת לסעודתא דמלכא
מרי ליה אמאי תיעביד הכי אמר להו מאן
עביד הכי פסיל למאכל דמלכא אמרי ליה
מאי אמר להו דבר אחר חזאי ביה בדקי ולא
שכחו שקל אצבעתיה אנח עליה אמר להו
בא מי ברקיתו בדקו אשכחו אמרו ליה רבנן
״ט סמכת אניסא אמר להו חזאי רוח צרעת
דקא פרחה עילויה.

כתובות סב א׳ מאי טיילין אמר אביי כדרב
דא״ר כנון רב שמואל בר שילת דאכול
מדידיה ושתי מדידיה ונני בטולא דאפדני׳ ולא
חליף פריסתקא דמלכא אבבי׳.
שם סה. אמר ר׳ אלעזר אין פוסקין יינות לאשה
וא״ת אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי
צמרי ופשתי שמני ושקויי דברים שהאשה
משתוקקת עליהן ומאי נינהו תכשיטין דרש ר׳
יהודה איש כפר נבוריא ואמרי לה איש כפר
גבור חיל מנין שאין פוסקין יינות לאשה שנאמ׳
ותקם חנה אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה
שתה ולא שתת מכדי בנוה קא עסיק ואתי מאי
טעמא שני שמע מינה שתה ולא שתת.
שם א״ר חנניא בר כהנא אמר שמואל רגילה
נותנין לה כוס א׳ שאינה רגילה נותנין לה
שני כוסות מאי קאמר אמר אביי ה״ק רגילה
בפני בעלה שני כוסות שלא בפני בעלה נותנין
לה כוס אחד אינה רגילה בפני בעלה אלא כוס
אחד שלא בפני בעלה אין נותנין לה כל עיקר
ואב״א רגילה נותנין לה לציקי קדירה דאמר ר׳
אבהו א״ר יוחנן מעשה בכלתו של נקדימון בן
גוריון שפסקו לה חכמים סאתים יין לציקי
קדירה מערב שבת לערב שבת אמרה להן כך
תפסקו לבנותיכם.
שם תנא כוס אחד יפה לאשה שנים ניוול הוא
שלשה תובעת בפה ארבעה אפילו חמור
תובעה בשוק ואינה מקפדת.
שם סז ב׳ תנו רבנן מעשה באנשי גליל העליון
שלקחו לעני בן טובים א׳ מציפורי ליטרא
בשר בכל יום. ההוא דאתא לקמיה דר׳ נחמיה
א״ל במה אתה סועד א״ל בבשר שמן ויין ישן
א״ל רצונך שתגלגל עמי בעדשים גילגל עמו
בעדשים ומת אמר אוי לוה שהרגנו נחמי׳. ההוא
דאתא לקמיה דרבא א״ל במה אתה סועד א״ל
בתרנגולת פטומה ויין ישן אמר לי׳ ולא חיישת
לדוחקא דצבורא א״ל אטו מדידהו קאכילנא
מדרחמנא קאכילנא דתניא׳ עיני כל וגו׳ ואתה נותן
להם את אכלם בעתו בעתם לא נאמ׳ לא בעתו
מלמד שכאו״א נותן הקב״ה פרנסתו בעתו אדהכי
אתאי אחתיה דרבא דלא חזיא ליה תליסרי שני
ואתיא ליה תרנגולת פטומה ויין ישן אמר מאי
דקמא א״ל לא נעניתי לך קום אכול.
שם עו ב׳ אין בעלי ראתן בבבל שאוכלין תרדין
(בערך רפואה).
שם קיא ב׳ חלילי כל חיך שטועמו אומר לי
לי וגו׳ בערך ארץ ישראל
קידושין ד ב׳ דרכא דמיכלא יתירה להביא לידי
זיבה.

שם ל ב׳ ת״ר ושמתם סם תם נמשלה תורה כסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתי מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי כך הקב״ה אמר להם לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנא׳ הלא אם תטיב שאת ואם אין אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו שנאמר לפתח חטאת רובץ ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך שנא׳ ואליך תשוקתו ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנאמר ואתה תמשול בו.

שם מ ב׳ האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב.

שם מו א׳ בזו ובזו וכו׳ אהייא וכו׳ אמר ר׳ יוחנן הרי שלהן והרי בשר והרי סכין ואין לנו פה לאכול.

שם מט ב׳ עשרה קבים שכרות ירדו לעולם תשעה נטלו כושים וא׳ נטלו כל העולם כולו.

שם סב א׳ מאי חרב תאכלו אמר רבא מילחא גללנית נהמא דשערי אקושא ובצלי דאמר מר פת פורני חריבה במלח ובצלים קשים לגוף כחרבות.

שם סו א׳ תניא מעשה בינאי המלך שהלך לכוחלי׳ שבמדבר וכיבש שם ששים כרכים ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה וקרא לכל חכמי ישראל אמר להם אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו והעלו מלוחים על שלחנות של זהב ואכלו והיה שם אחד איש לץ לב רע ובליעל ואלעזר בן פועירה שמו ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך ינאי המלך לבם של פרושים עליך ומה אעשה הקם בציץ שבין עיניך הקים להם בציץ שבין עיניו היה שם זקן אחד ויהודה בן גדידיה שמו ויאמר יהודה בן גדידי׳ לינאי המלך ינאי המלך רב לך כתר מלכות הנח כתר של כהונה לזרעו של אהרן שהיו אומרים אמו נשבית במודיעים ויבוקש הדבר ולא נמצא ויבדלו חכמי ישראל בזעם ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך ינאי המלך הדיוט שבישראל כך הוא דינו ואתה מלך וכה״ג כך הוא דינך ומה אעשה אם אתה שומע לעצתי רומסם ותורה מה תהא עלי׳ הרי כרוכה ומונחת בקרן זווית כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד א״ר נחמן בר יצחק מיד נזרקה בו מינות דהוה ל״ל תינח תורה שבכתב תורה שבע״פ מאי מיד ותוצץ הרעה ע״י אלעזר בן פועירה ויהרגו כל חכמי ישראל והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה.

שם פב א׳ ת״ר עשרה דברים נאמרו בנרע מהלך על צדו ורוחו גסה ונתלה ויושב ועינו צרה ועינו רעה אוכל הרבה ומוציא קמעה וחשוד על העריות ועל הגזל ועל שפיכות דמים.

גיטין לח ב׳ דקבעי סעודתא בשבת בעידן בי מדרשא (בערך סעודה).

שם מז א׳ הל״ק זבין נפשי׳ ללודאי שקל בהדי׳ חיתא וגלגלתא אמר נמירי דיומא בתרא כל דבעי מינייהו עבדי ליה כי היכי דלימחול אדמי׳ יומא בתרא אמרו ליה מאי ניהא לך אמר להו בעינא אקמטינכו ואותבינכו יכל חד מינייכו אמחי׳ חיתא ופלגא קמטינהו ואותבינהו כל חד מינייהו כד מחייה חד חייתא נפק נשמתיה הרקינהו לשיניה אמר לו אחוכי קא מחייכת בי אבתי פש לך גבי פלגא דחייתא קטלינהו כולהו נפק ואתא יתיב קאכיל ושתי אמרה ליה ברתי׳ לא בעית מידי למזגא עליה אמר לה בתי כרסי כרי כי נח נפשיה שבק קבא דמוריקא קרא אנפשיה ועזבו לאחרים חילם.

שם סז ב׳ א״ל ריש גלותא לרב ששת מ״ט לא סעיד מר גבן א״ל דלא מעלו עבדי דחשידי אאבר מן החי וכו׳ (בע׳ מעשה הגדולים).

שם סח א׳ לא אשתי מי צחי לא סני לי אשתי רוה ושתא.

שם ב׳ חזי רויא דקא טעי באורחא.

שם ע א׳ א״ל אליהו לר׳ נתן אכול שליש ושתה שליש והניח שליש לכשתכעוס תעמוד על מילואך. תני ר׳ חייא הרוצה שלא יבא לידי חולי מעיים יהא רגיל בטיבול קיץ וחורף סעודתך שהנאתך ממנו משוך ידך הימנה ואל תשהה עצמך בשעה שאתה צריך לנקביך אמר מר עוקבא האי מאן דשתי טיליא חיורא אחזתו ויתק א״ר חסדא שיתין מיני חמרא הוו מעליא דכולהו סומקא ריחתנא גריעא דכולהו טיליא חיורא. שם שלשה דברים מתישין גופו של אדם ואלו הן אכל מעומד שתה מעומד ושימש מטתו מעומד חמשה קרובין למיתה יותר מן החיים ואלו הן אכל ועמד שתה ועמד הקיז דם ועמד ישן ועמד שימש מטתו ועמד ששה העושה אותן מיד מת ואלו הבא בדרך ונתייגע הקיז דם ונכנס לבית המרחץ ושתה ונשתכר וישן ע״ג קרקע ושימש מטתו. שמנה רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן דרך ודרך ארץ עושר ומלאכה יין ושינה חמין והקזת דם שמנה ממעטין את הזרע ואלו

ן המלח והרעב והנתק לבייה ושינה ע״ג קרקע
רגרגיות וכשות שלא בזמנו והקזת דם למטה
בפלים.
ום צ א׳ תניא הי׳ רמ״א כשם שהדע״ת במאכל
כך דעות בנשים יש לך אדם שזבוב נופל
לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו וזהי מדת פפוס
ן יהודה שהיה נועל בפני אשתו ויוצא ויש לך
דם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ושותהו וזו
יא מדת כל אדם שמדברת עם אחיה וקרוביה
מניחה ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך תמחוי
וצצו ואוכלו זו היא מדת אדם רע שרואה את
שתו יוצאה וראשה פרועה וטווה בשוק ופרומה
משני צדדיה ורוחצת עם בני אדם.
רים מא א׳ בחוסר כל א״ר אמי בלא נר ובלא
שלחן, תנא בלא מלח ובלא רבב.
ם מט א׳ א״ר יהודה לוליבא דקרא בסילקא
לוליבא דביתנא בבותהא ודבר זה אסור
לאמרו בפני עם הארץ.
ב׳ אמר ר״ז בבלאי טפשאי דאכלי נהמא
בנהמא. א״ר חסדא דמשאיל להון להלין
קדי דהוצל הדין דייסא היכן מעלי למיכלה
חיטי בלחמא דחיטי ודשערי בלחמא דשערי
דילמא דחיטי בדשערי ודשערי בדחיטי רבא
כליה בחסיסי רבה בר רב הונא אשכחי׳ לרב
ונא דקאכיל דייסא באצבעתיה א״ל אמאי קא
כיל מר בידי׳ א״ל הכי א״ר דייסא באצבעתא
סים וכל דכן בתרתין וכל דכן בתלת א״ל רב
חייא בריה וכן אמר לו רב הונא לרבה בריה
זמניה לך למיכל דייסא עד פרסה למיכל
שרא דתורא עד תלתא פרסין. אמר ליה רב
חייא בריה וכן אמר ליה רב הונא לרבה
ריה כל מרעם לא תיפלוט קמיה רבך לבר
ן קרא ודייסא שהן דומין לפתילתא של אבר
פי׳ קמא שבור מלכא פלוט. ר׳ יוסי ור׳ יהודה
ד אכיל דייסא באצבעתיה וחד אכיל בהוצא
ל דאכיל בהוצא לדאכיל באצבעתיה עד מתי
תה מאכילני צואתך א״ל דאכיל באצבעתיה
ראכיל בהוצא עד מתי אתה מאכליני רוקך.
יהודה ור׳ שמעון איתו לקמייהו בלוספיין
בי יהודה אכל רבי שמעון לא אכל א״ל ר׳
ודה מ״ט לא אכיל מר אמר לי׳ ר״ש אלו אין
צאין מבני מעיים כל עיקר א״ל ר׳ יהודה כ״ש
סמוך עליהן למחר. ר׳ יהודה הוה יתיב קמי׳
״ט א״ל ר״ט היום פניך צהובין א״ל אמש יצאו
בדיך לשדה והביאו לנו תרדין ואכלנום בלא
לח ואם אכלנום במלח כ״ש שהיו פנינו צהובין
מרה ההיא מטרוניתא לרבי יהודה מרוה ורוי
מר לה הימנותא בידא דהדיא אתתא אי מטיבותא

אלא קדושא ואבדלתא וארבעה כסי דפסחא
ותוגרני צדעי מן הפסח עד העצרת אלא חכמת
אדם תאיר פניו.
שם נ ב׳ ההוא גברא דיהב עברא לחבריה
לאגמורי אפי מיני לפדי אגמריה תמני מאה
אומניה לדינא לקמיה דרבי אמר רבי אבותינו
אמרו נשינו טובה אנו אפילו בעינינו לא ראינו.
שם נד ב׳ קרביים לאו בשר ואוכליהון לאו בר
אינש.
נזיר סג א׳ לשני ב״א אחד אכל לשם מצוה וא׳
לשם אכילה גסה.
סוטה ז א׳ היו מעלין אותה לבית דין הגדול
שבירושלים ומאיימין עליה ואומרים לה
בתי הרבה יין עושה כו׳.
שם לה ב׳ אין נותנין כוס של ברכה אלא לטוב
עין כו׳ (בערך ברכות).
שם אריב״ל כל הנהנה מצרי העין עובר בלאו
שנאמר אל תלחם את לחם רע עין וגו׳ כי
כמו שער בנפשו כן הוא אכול ושתה יאמר לך
וגו׳ ר״נ ב״י אומר עובר בשני לאוין אל תלחם
ואל תתאו ואריב״ל אין עגלה הערופה באה לא
בשביל צרי העין שנאמר וענו ואמרו ידינו לא
שפכו את הדם הזה וכי על לבנו עלתה שזקני
בית דין שופכי דמים הם אלא לא בא לידינו
ופטרנוהו ולא ראינוהו והנחניהו. לא בא לידינו
ופטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו
בלא לויה.
שם מא ב׳ א״ר לוי משל של יעקב ועשו למה״ד
לאדם שזימן את חבירו והכיר בו שמבקש
להורגו א״ל טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל
שטעמתי בבית המלך אמר ידע ליה מלכא
מיסתפי ולא קטיל ליה.
שם מה ב׳ משחרב בהמ״ק פסקו אנשי אמנה
א״ר יצחק אלו בנ״א שהם מאמינים בהש״י
דתניא ר״א הגדול אומר כל מי שיש לו פת
בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני
אמנה והיינו דאר״א מ״ד כי מי בז ליום קטנות
מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנן לע״ל קטנות
שהיה בהן שלא האמינו בהקב״ה.
שם מט הגפן תתן פריה והיין ביוקר וכו׳
(ערך משיח).
ב״ק פב א׳ י׳ תקנות תקן עזרא שקורין במנחה
בשבת וקורין בשני ובחמישי ודנין בשני
ובחמישי ומכבסין בחמישי בשבת ואוכלין שום
בע״ש ושתהא אשה משכמת ואופה וכו׳.
שם צב ב׳ א״ל רבא לרבה בר מרי מנא הא
מלתא דאמור רבנן השכם ואכול בקיץ
מפני החמה ובחורף מפני הצינה ואמרי אינשי

שיתין רהוטי רהיט ולא מטו לגברא דמצפרא כריך דכתיב לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש א״ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא ב ועבדתם את ה׳ אלהיכם זו ק״ש ותפלה וברך את לחמך ומימך זו פת במלח וקיתון של מים מכאן ואילך והסירותי מחלה מקרבך ותניא מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה שפ״ג מיני חולאים יש בה מחלה בגימטריא הכי הוו וכולן פת במלח שחרי׳ וקיתון של מים מבטלן.

בבא מציעא כט ב׳ כסא דהרסנא ולא כסא דפושרין.

שם מט א אפי׳ אתה עושה להם כסעודת שלמה לא יצאת י״ח (בערך עבדים ופועלים).

שם נב א׳ עשיק לגביך ושוו לכרסך (פי׳ הצריך לכסות גופך וגבך קנה ביותר אבל למאכלך לא תקנה אלא בשוויו).

שם פג ב׳ וכתוב בערך מעשה הגדולים גבי ר״א בר ר״ש דאמר דמי שיושב בחנות בארבע שעה וקא שתי חמרא וכסא בידיה וקא מנמנם ולאו צורבא מרבנן הוא דנוער בלילה וגם לאו פועל הוא ליתפסוה דגנבא הוא וגו׳.

שם פז ב׳ אר״י מובחר שבבהמות שור מובחר שבעופות תרנגלת.

שם צב א׳ ר״א חסמא אומר לא יאכל פועל יתר על שכרו וחכמים מתירין אבל מלמדין את האדם שלא יהי׳ רעבתן ויהא סותם את פתח בפניו.

שם קז א׳ ברוך אתה בעיר אר״י שיהי׳ בית הכסא סמוך לשולחנך (פי׳ רש״י שיכול לבדוק עצמו לפני אכילה כדתניא הנצרך לנקביו ואוכל דומה לתנור שהסיקוהו על גבי עפרא.

ב״ב י א׳ פהה״קשה יין מפיגו.

שם יב ב׳ א״ר אבדימי דמן חפה קודם שאכל אדם וישתי׳ יש לו שתי לבבות לאחר שאכל ושתה אין לו אלא לב אחד שנאמר איש נבוב ילבב וכתיב נבוב לוחות ומתרגמינן חליל לוחין אמר רב הונא בריה דרב יהושע הרגיל ביין אפי׳ לבו אטו׳ כבתולה יין מפקחו שנא׳ ותירוש ינובב בתולות.

שם נב ב׳ שלחן של תלמידי חכמים כיצד שני שלישי גדיל ושליש גלאי ועליו קערות וירק

ב ועבדתם את ה׳ אלהיכם זו תפלה וכו׳ וברך את לחמך ואת מימיך וכו׳ וכ׳ הבעל עיקרים דאחז״ל הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה ולא מפני זה כאמור שיהי׳ מתן שכרן של מצות שוה ושלא תהי׳ אחת מהן גדולה ממחברתה אבל זה כמי שאמר על הרפואה הוי זהיר בסם שאינו יקר הערך כמו בסם שהוא יקר הערך שכולם מועלת לגוף ולא בעבור זה נאמר שלא יהי׳ לקצת הסמים יתרון על קצתן אבל יאמר זה בעבור זה עד״מ שהלאונ״ד יש לו סגולה לרפאות אבר ראשיי׳ והסרנג״א יש לו סגולה לרפאות הרגליים והשוקיים והברכיים וכו׳ ורמזו׳ שנזהר לפ״ז במצוה קלה כבחמורה אף שאין ערכם שוה מ״מ כל אחת יש לה סגולה מיוחדת בפני עצמה ולכן ראוי שיהי׳ יתרון לקצתה כנגד האחרים ומזה הצד כמו שתמצא בצדקה דכתיב למען יברכך ה׳ אלהיך ובשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים אבל מצות התפלה הוא ענין כולל שתועיל לכל הדברים שהרי נמצא שתועיל לרפאות חולים כחזקי׳ המלך שנאמר שמעתי תפלתך הנני רופא לך וכו׳ ותועיל להציל ממות שכשחטאו ישראל בעגל אמר הקב״ה למשה הרף ממני ואשמידם ונצולו בתפלת משה. ויונה ניצל בתפלה ממעי הדגה. ותועיל לפקוד עקרות כמו ביצחק ויעתר יצחק וחנה. ותועיל במלחמה בסנחריב ע״י תפלת חזקי׳ המלך וישעי׳ בן אמוץ. וא״כ התפלה היא כרי הכולל שהוא המועיל לכל החוליים ולכל המרקחים הן חם והן קר לא כשאר מיני התריא״ק שהם מועילים לחליים פרטיים. ועוד יותר שהתפלה מועלת אפי׳ לדברים הפכיים שהרי משה רבע״ה אמר זכור לאברהם וכו׳ ואסף אמר על תזכר לנו עונות ראשונים נמצא שתועיל אל הזכירה ואל השכחה ולזה מה שאמרו רז״ל ואבדתם את ה׳ אלהיכם וכו׳ זה תפלה לפי שמצאו בפסוק ההוא ובא אחריו ארבעה דברים כוללים מושגים ע״י התפלה ולא נמצא זולת׳ מן המצות ומן העבודות שתועיל לכך לפיכך ביארו שהעבודה הזאת היא התפלה שהיא עבודה שבלב שנאמר בעבודה הזאת וברך את לחמך ואת מימיך ונמצא ביוני דוד שהועילה לרעב כמו שאמרו׳ וכן והסירותי מחלה מקרבך בחזקי׳ המע״ה ולא תהי׳ משכלה ועקרה בארצך בחנה. ואת מספר ימיך אמלא בחזקי׳ ובישראל כשחטאו בעגל. את אימתי אשלח לפניך בחזקיה עם סנחריב מלך אשור ומחנהו. ונמצא ג״כ תועיל התפלה לכל הצרות כמו שנראה מתפלת שלמה המע״ה מלכים א׳ ל״ה כי יהי׳ רעב שדפון ארבה וירקון כל נגע וכל מחלה ותועיל ג״כ להנצל מהצרה ומהגלות שנאמר במצרים ויצעקו ותעל שועתם אל האלהים וכו׳ ותועיל לכל מיני האנשים כמו שנאמר מלכים א׳ ח׳ וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא וכו׳ ותועיל ג״כ אפי׳ לרשעים גמורים כמו שמצינו במנשה:

וטבעתו מבחוץ והא תניא וטבעתו מבפנים לא קשיא הא דאיכא ינוקא הא דליכא ינוקא ואיבעית אימא הא והא דליכא ינוקא ול"ק הא דאיכא שמעא והא דליכא שמעא ואיבעית אימא הא והא דאיכא שמעא ול"ק הא ביממא והא בלילא ושל עם הארץ דומה למדורה וקדירות מקיפות אותה.

שם נח ב' מטה של תלמידי חכמים כיצד כל שאין תחתיה אלא סנדלין בימות החמה ומנעלין בימות הגשמים ושל עם הארץ דומה לאוצר בלוס (פרש"י אוכלין תחת המטה אפי' מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן).

ב"ב נח ב' בראש כל אסיין אנא חמרא.

שם ס ב' כשחרב בהמק"ד הדין הוא שנגזור על עצמינו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין אלא שהיא גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה וגו' (כתוב בערך גלות וחרבן).

שם עד ב' כוורא מליחא מעלי בישרא מליחא לא מעלי.

שם צ ב' יין ממעט התיפלה.

שם צא א' ק"ב משתאות עשה בועז וגו' (בערך סעודה).

שם ב' כל מילי עתיקא מעלי לבר מתמרי ושכרא והרסנא.

שם צו ב' אתמר המוכר חבית יין לחבירו והחמיצה אמר שמואל חמרא אכתפא דמאריה שואר.

שם צז א' אין אומרים קידוש היום אלא על היין הראוי לנסך וגו' (בערך שבת וי"ט).

שם קמו א' אבל שתה מה תא שמע דאמר ר' יהודה אמר שמואל מעשה באדם אחד ששגר לבית חמיו מאה קרונית של כדי יין ושל כדי שמן ושל כלי כסף ושל כלי זהב ושל כלי מילת ורכב בשמחתו והלך ועמד על פתח בית חמיו והוציאו כוס של חמין ושתה ומת וזו הלכה העלה רבי אהא שר הבירה לפני חכמים לאושא ואמרו סבלונות העשויין לבלות אין נגבים ושאין עשוין לבלות נגבין ש"מ אפילו שתה שמע מינ' אפילו פחות מדינר אמר רב אשי מאן לימא לן דלא שחקי ליה מרגניתא דשויא אלפא זווי ואשקיה [illegible]

ע"ז ח א' גוי שעשה משתה וזימן ליהודי' וגו' (בערך נבילות וטריפות).

שם יא א' אמר רב יהודא אמר רב אל תקרי גוים אלא גיים זה אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שלחנם לא חזרת ולא קישות ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים דאמר מר צנון מחתך אוכל חזרת מהפך אוכל קישו' מרחיב מעיים והא תנא דבי רבי ישמעאל למה נקר' שמן קישואין מפני שקשין לגופו של אדם כחרבות לא קשיא הא ברברבי הא בזוטרי.

שם כט ב' אסרו גבינות עבו"ם וגו' (בערך נבילות וטריפות).

שם לב א' וחרס הדרייני מאי הדרייני א"ר יהודה אמר שמואל חרס של הדרינו' קיסר כי אתא רב דימי אמר קרקע בתולה היתה שלא עבדה אדם מעולם עבדה ונטעי ורמי ליה לחמר' בגילפי חיורי ומייצו להו לחמרייה' ומתברו להו בחספי ודרו בהדייהו וכל היכא דמטו תרו להו ושתו אריב"ל והראשון שלנו כשלישי שלהן.

שם לה ב' לא תשתעי בהדי' דאיב' דאכל לחמא דארמאי וגו' (בערך נבילות וטריפות).

שם לח ב' אמר רב תרי מיני שתיתאה שדר ברזילי הגלעדי לדוד דכתיב משכב וספות וכלי יוצר חטים ושעורי' וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי.

שם מ ב' ת"ר פעם אחת חש רבי במעיו אמר כלום יש אדם שיודע יין תפוחים של נכרים אסיר או מותר אמר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי פעם אחת חש אבא במעיו והביאו לו יין תפוחים של נכרים של ע' שנה ושתה ונתרפ' אמ' לו כל כך היה בידך ואתה מצעריני בדקו ומצאו נכרי אחד שהיה לו שלש מאות גרבי יין של תפוחי' של ע' שנה ושתה ונתרפ' אמ' ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים.

ע"ז עו ב' מר יהודה ובאטי בר טובי הוו יתבי קמיה דשבור מלכא אייתו לקמיהו אתרוגא פסק אכל פסק והב ליה לבאטי בר טובי הדר דצה עשרה זימני בארעא פסק הב ליה למר יהודה א"ל באטי בר טובי וההוא גברא לאו בר ישראל הוא א"ל מר קים לי בגוי' ומר לא קים לי בגויה.

סנהדרין מב א' העוסקים ברוי של עולם אל ישתכרו.

שם לח ב' יהודה וחזקיה בני ר' חייא הוו יתבו בסעודתא קמי רבי ולא הוו קאמרי ולא מידי אמר להו אגברו חמרא אדרדקי כי היכי דלימרו ממלתא כיון דאבסים פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל ואלו הן ראש גולה שבבבל ונשיא שבא"י שנא' והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל אמר להם קוצים אתם מטילין לי

בעיני אמר לו רבי חייא אל ירע בעיניך יין ניתן בשבעים אותיות וסוד ניתן בשבעים אותיות ג נכנס יין יצא סוד.

שם נב א׳ כתיב ואת מחתות החטאים האלה בנפשותם א״ד בנפשותם היינו שנשמתן נשרפת וגופן קיים וא״ד בנפשותם היינו שנתחייבו שריפה על עסקי נפשותם (פרש״י על הנופת אכילה ושתיה הנכנסת בנפשותם) והיינו כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי דכתיב בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו בשביל חנופה שהחניפי לקרח על עסקי לגימה יחרק עליהן שר של גיהנם שניו.

שם אמר רבי אליעזר למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ בתחילה דומה לקיתון של זהב סיפר הימנו דומה לקיתון של כסף נהנה ממנו דומ׳ לקיתון של חרש כיון שנשבר אין לו תקנה.

שם נט ב׳ רבי יהודה בן תימא אימר אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין הציץ בו נחש וראה בכבודו ונתקנא בו התם בבשר היורד מן השמים מי איכא בשר היורד מן השמים אין כי הא דר׳ שמעון בן חלפתא הוה קאזיל באורחא פגעו ביה הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה אמר הכפירים שואגים לטרף נחיתו לי׳ תרתי אטמתי חדא אכלו והדא שבקוה אייתיה ואתא לבי מדרשא בעו עלה דבר טמא היא זה או דבר טהור א״ל אין דבר טמא יורד מן השמים בעו מינה ר׳ זירא מר׳ אבהו ירדה לו דמות חמור מהו אמר ליה יארוד נאלא הא אמרי ליה אין דבר טמא יורד מן השמים.

שם סג א׳ האוכל מבהמה קודם שתצא נפשה.

שם ע א׳ א״ר חנן לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעי׳ שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש א״ר יצחק מאי דכתיב אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שמאדים פניהם של רשעי׳ בעולם הזה ומלבין פניהם לעולם הבא רבא אמר אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שאחריתו דם רב כהנא רמי כתיב תירש וקרינן תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש רבא רמי כתיב ישמח וקרינן ישמה זכה משמחו לא זכה משממו והיינו דאמר רבא חמרי וריחני פקחין אמר רב עמרם בריי דר״ש בר אבא א״ר חנינא מאי דכתיב למי אוי למי אבוי למי מדני׳ למי שיח למי פצעי׳ חנם למי חכלילות עיני׳ למאחרים על היין לבאי׳ לחקו׳ ממסך כי אתא רב דימי אמר אמרי במערב׳ האי קרא מאן דדרי׳ ליה מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרשי׳ מדריש דרש עובר גלילאה י״ג ווין נאמר ביין ויחל נח איש האדמה ויטע כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו.

שם ויחל נח איש האדמה ויטע כרם אמר רב חסדא אמר רב עוקבא ואמר לה מר עוקבא א״ר זכאי א״ל הקב״ה לנח נח לא היה לך ללמוד מאדם הראשון שלא גרם לו אלא יין כמא דאמר אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה דתניא ר״מ אומר אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין ר׳ יהודה אומר חטה היה שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן רבי נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו שנאמר ויתפרו עלה תאנה דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו אמר ר׳ יוחנן משום ר״ש בן יוחי מלמד שכפתו אמו על העמוד ואומרה לו מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי מה ברי הכל יודעי׳ שאביך ירא שמים הוי׳ עכשיו יאמרו אמו גרמה לו ומה בר בטני כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינן רואו פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן ומה בר נדרי כל נשים של בית אבי היו נודרות יהא לי בן הגון למלכות ואני נדרתי ואמרתי יהא לי בן זריז ומלול׳ בתורה והגון לנביאות אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין אל למלכים אמרה לו מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרים ואומרים למה לנו אל ולרוזנים אי שכר מי שכל רזי עולם גלויי לו ישתה יין וישתכר איכא דאמרי מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר אמר ר׳ יצחק מניין שחזר שלמה והודה לאמו דכתיב כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי כי בער אנכי מאיש מנח דכתיב ויחל נח איש האדמה ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון.

שב עא ב׳ יין ושינה לרשעים הנאה להן והנאה לעולם ולצדיקים רע להן ורע לעולם.

שם פא א׳ אל ההרי׳ לא אכל שלא אכל בזכות אבותיו (ערך זכות אבות).

שם צב. אמר רבי אליעזר כל הנותן פתו למי

ג סנהדרין נכנס יין יצא סוד. שמעתי ונמני׳ דהגאון הרב מוה׳ נתן אדלער זצוק״ל יי״ן כ״ת יסרים ירלים נכ״לים. וכתיב ליסרים סודו. וכתיב כי אם גלה סודו את עבדיו הנביאים וכתיב סוד ה׳ ליראיו ולכן נכנס יי״ן יסרים ירלים נביאים יצא סוד:

שאין בו דעה יסורין באין עליו שנאמר לחמך שימו מזור תחתיך אין תבונה בו ואין מזור לא יסורין שנאמ׳ וירא אפרים את חוליו ויהודה את מזורו. שם וא״ר אלעזר כל שאינו משייר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנא׳ אין שריד לאוכלו על כן לא יחיל טובו והאמר ר״א כל המשייר פתית על שולחנו כאלו עע״א שנאמר העורכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך ל״ק הא דאיכא שלימה בהדיה.

שם צד ב׳ א״ר יוחנן מ״ד מארת ה׳ בבית רשע ונוה צדיקים יבורך מארת ה׳ בבית רשע זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל מ׳ סאה גוזלות בקינוח סעודה ונוה צדיקים יבורך זה חזקי׳ מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה.

שם צט א׳ יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית (בערך עוה״ב).

שם ק ב׳ דנפיח בבסיה לא צחי במאי אוכל לחמא.

שם קא א׳ כשאוכלין ושותין יעסקו בתנ״ך.

שם קב ב׳ רב אשי אוקי אג׳ מלכים אמר למחר נפתח בחברין אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה אמר חברך וחבירי דאבוך קרית לן מהיכא בעית למישרא המוציא א״ל לא ידענא א״ל מהיכא דבעית למישרא המוציא לא גמירת והברך קרית לן א״ל אגמירה לי ולמחר דרשינא ליה משמך בפירקא א״ל מהיכא דקרים בישולא א״ל מאחר דחכימו כולי האי מ״ט קא פלחיתו לע״א א״ל אי הות התם הות נקיטנא בשיפולי גלימא ורהטת אבתראי וכו׳.

שם קג שפתו מצויה לעוברי דרכים כו׳ (בערך הכנסת אורחים).

שם קד א׳ ת״ר מעשה בשני בנ״א שנשבו בהר הכרמל והיה שבאי מהלך אחריהם א״ל א׳ מהם להברו גמל שמהלך לפנינו סומא באחד מעיניו וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן ושני ב״א המנהיגים אותם א׳ ישראל ואחד נכרי אמר להן שבאי עם קשה עורף מאין אתם יודעין אמרו לו גמל אוכל מעשבים שלפניו מצד שרואה אוכלת ומצד שאינה רואה אינה אוכלת וטעונה שתי נודות א׳ של יין וא׳ של שמן של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף ושני בנ״א המנהיגים אותה א׳ נכרי וא׳ ישראל נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין רדף אחריהן ומצא כדבריהם בא ונשקן על ראשן והביאן לביתו ועשה להן סעודה גדולה והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכ״מ שהן הולכים נעשין שרים לארוניהם ופטרן והלכו לבתיהן לשלום

שם ב׳ אוכלי עמי אכלו לחם אמר רבה א״ר יוחנן כל האוכל מלחמן של ישרא׳ טועם טעם לחם ושאינו אוכל מלחמן של ישראל אינו טועם טעם לחם.

שם קו א׳ הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך עמך לעם הזה מבעי ליה א״ר אבא כ״ב כאדם שמקלל א״ע ותולה קללתו באחרים אמר להם אלהיהם של אלו שונא זימה הוא והם מתאוים לכלי פשתן בוא ואשיאך עצה עשה להן קלעים והשיב בהן זונות זקינה מבחוץ וילדה מבפנים וימכרו להן כלי פשתן עשה להן קלעים מהר שלג עד בית הישימון והושיב בהן זונות זקינה מבחוץ וילדה מבפנים ובשעה שישרא׳ אוכלין ושותין ושמחין ויוצאין לטייל בשוק אומרת לו הזקינה אי אתה מבקש כלי פשתן זקינה אומרת לו בשוה וילדה אומרת בפחות שנים ושלשה פעמים ואחר כך אומרת לו הרי את כבן בית שב ברור לעצמך וצרצירי של יין עמוני מונח אצלה ועדיין לא נאסר יין של נכרים אמרו לו רצונך שתשתה כוס של יין כיון ששתה בער בו אמר לה השמיעי לי הוציאה יראתה מתוך חיקה אמרה לה עבוד ליה אמר לה הלא יהודי אני א״ל ומה איכפת לך כלום מבקשים ממך אלא פיעור והוא אינו יודע שעבודתה בכך ולא עוד לא שאיני מניחתך עד שתכפור בתורת משה רבך שנא׳ המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שיקוצי׳ באהבם.

שם קיג א׳ העורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר וגו׳ מהיכא אמר רב יהודה א״ר מבי טבחי דאהאב.

מכות ט א׳ אכסנאי על עסקי אכילה שואלין אותו וגו׳ (בערך הכנסת אורחין).

שם טז ב׳ דאכיל בניתא דבי כרבא וגו׳ דשתה בקרנא דאומנא וכו׳ (בע׳ נבילות שקצים ורמשים).

מנחות פו ב׳ שלחן בצפון ומנורה בדרום וכו׳ לא לאכילה אני צריך וכו׳ (בערך בית המקדש ומשכן).

שם פז א׳ רב יוסף הוה ליה קרנא דפרדיסא דרפיק ביה טפי ריפקא ועביד חמרא דדרי מיא על חד תרין. שם א״ר יוחנן כשם שהדיבור יפה לבשמים כך דיבור רע ליין.

שם קי א׳ שמא תאמר לאכול הוא צריך ת״ל אם ארעב וכו׳ (בע׳ קרבנות).

חולין ה ב׳ בהמתן של צדיקים אין הקב״ה מביא תקלה על ידן וכ״ש צדיקים עצמן ועיין שם דף ז׳ מעשה בחמריה של רפב״י (כתוב בערך מעשה הגדולים).

שם ו' רשב"א שדריה ר"מ לאתויי חמרא מבי כותאי ואשכחי' ההוא סבא א"ל ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה.

שם כשהלך רפב"י לפדיון שבוים שמע רבי נפק לאפיה ע"ש יז ב' א"ל רצונך סעוד אצלי א"ל הן צהבו פניו של רבי א"ל כמדומה [illegible] הן יש רוצה ואין לו יש שיש לו ואינו רוצה וכתיב אל תלחם לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו כי כמו שער בנפשו כן הוא אוכל ושתה יאמר לך ולבו בל עמך ואתה רוצה ויש לך מיהא השתא מסרהיבנא דבמילתא דמצוה קא טרחנא כי הדרנא אתינא עיילנא לגבך (כתוב בערך מעשה הגדולים).

שם לז ב' לא אכלתי בשר כוס כוס וגו' לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם כו' (בערך נבלות וטרפות).

שם מב א' תפש הקדוש ב"ה כל מין והראה לו למשה וא"ל זאת אכול וגו' (בערך הנ"ל).

שם מט א' אווזא בזוזי וריאה שלה בד' זוזי.

שם פד א' ת"ר ד כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתיאבון יכול יקח אדם מן השוק ויאכל ת"ל וזבחת מבקרך ומצאנך יכול יזבח כל בקרו ויאכל כל צאנו ויאכל ת"ל מבקרך ולא כל בקרך מצאנך ולא כל צאנך מכאן א"ר אליעזר ב"ע מי שיש לו מנה יקח לפסו ליטרא ירק עשרה מנה יקח לפסו ליטרא דגים חמשים מנה יקח לפסו ליטרא בשר מאה מנה ישפתו לו קדירה בכל יום ואינך אימת מע"ש לע"ש א"ר צריכין אני לחוש לדברי זקן א"ר יוחנן אבא ממשפחת בריאים הוה אבל כגון אנו מי שיש לו פרוטה בתוך כיסו ירצה לחנוני אמר ר"נ כגון אנו לווין ואוכלין. שם ודי חלב עזים דין לאדם שיתפרנס מחלב גדיים וטלאים שבתוך ביתו ללחמך ללחם ביתך לחמך קודם ללחם ביתך וחיים לנערותיך אמר מר זוטרא בריה דר"נ תן חיים לנערותיך מיכן למדה תורה דרך ארץ שלא ילמד את בנו בשר ויין.

שם ב' דרש ר' עוירא זימנין אמר לה משמיה דרב אמי וזימנין אמר לה משמיה דרב אסי מ"ד טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה במה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהן תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם.

שם פז א"ל ההוא צדוקי לרבי מי שיצר הרים לא ברא רוח ומי שברא רוח לא ברא הרים דכתיב כי הנה יוצר הרים ובורא רוח א"ל שוטה שפיל לסיפיה דקרא ה' צבאות שמו א"ל נקוט לי זימנא תלתא יומי ומהדרנא לך תיובתא יתיב ר' תלת תעניתא כי הוה קא בעי מיברך אמרו ליה צדוקי קאי אבבא אמר ויתנו בברותי ראש וגו' א"ל ר' מבשר טובות אני לך לא מצא תשובה אויבך ונפל מן הגג ומת אמר לו רצונך שתסעוד אצלי א"ל הן לאחר שאכלו ושתו א"ל כוס של ברכה אתה שותה או מ' זהובים אתה נוטל א"ל כוס של ברכה אני שותה יצתה בת קול ואמרה כוס של ברכה שוה מ' זהובים א"ר יצחק עדיין ישנה לאותה משפחה בין גדולי הארץ וקוראין אותה משפחת בר לויאנוס.

חולין צד א' תניא היה רמ"א אל יסרהב אדם לחברו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד ולא ירבה בתקרובות ויודע בו שאינו מקבל ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני אלא א"כ הודיעו ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן ואם בשביל כבודו מותר.

שם ואין האורחין רשאין ליתן מה שלפניהם לבנו ולבתו של בעה"ב אא"כ נטלו רשות מבעה"ב וכו' (כתוב בערך הכנסת אורחין).

שם קה ב' אמר אביי מריש הוה אמינא דלא שקיל מידי מפתורא כי נקיט איניש כסא למשתי שמא יארע דבר קלקלה בסעודה אמר לי מר משום דקשה לרוח צרדא ולא אמרן אלא

ד כי ירחיב ה' אלוהיך את גבולך כאשר דיבר לך ואמרת אוכלה בשר וכו' שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון. והכוונה ע"פ מה' אוהל יעקב בכוונת הקרא כי הדבר רחוק מאוד שיאכל אדם בשר בכל תאות נפשו אומנם דע כי הוראת אות ב' במלת בכל אות נפשך אינה כהוראת הב"ן אבל בא להורות ענין גדול אל דרך הפרישות כי הנה המרגיל עצמו בתענוגים כל עוד שירבו הימים תתמעט תאותו ויתמעטו תענוגיו כי ישתנו מאיכותן תענוגיים להכרחיים ומזון הכרחי לא ימשה את אוכליו במציאות הבל יתאבלו בהעדרו ובהיפך המעדנים בעת יתרגלו הבעלים בהם ועוד הם חדשים אצלו אין אבל בהעדרם ויש במה במציאתם וזה מזהיר הכתוב שלא תהי' רגיל באכילת בשר ולא תתמיד בו לאכול ממנו הרבה עד אשר תאבד תאותך ויהי' אצלך בגדר הכרחי רק בהיפך בכל אות נפשך תאכל בשר כלומר כאשר תתאוה מאוד אז תאכל בשר וכאשר תתמעט התאוה הדל ממנו בכדי ישיב התענוגי להיות הכרחי. וזה כוונת הגמ' שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון:

דשקיל ולא מהדר אבל משקל ואהדורי לית לן בה ולא אמרן אלא חוץ לד"א אבל תוך ד"א לית לן בה ולא אמרן אלא מידי דצריך לסעודתא אבל מידי דלא צריך לסעודתא לית לן בה מר בר רב אשי קפיד אפי' אאסיתא ובוכנא דתבלי מידי דצריכי לסעודתא. שם ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא שתי אופיא משום מאיסותא אמר לי מר משום דקשי לכרסם מישתה קשה לכרסם מינפח ביה קשיא לרישא מדחיא קשה לעניותא מאי תקנתיה לשקעיה שקועה לכרסם דחמרי שיכרא דשיכרא מיא דמיא לית ליה תקנתא והיינו דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא ואמר אביי מריש הוה אמינא הא דלא אכלי ירקא מכישא דאסר גינאה משום דמיחזי כרעבתנותא אמר לי מר משום דקשי לכשפים רב חסדא ורבה בר רב הונא הוו קאזלי בארבא אמרה להו ההוא מטרוניתא אותבן בהדייכו לא אותבוה אמרה מלתא אסרתא לארבא אמרו אינהו מילתא שריוה אמרה להו מאי איעביד לכו דלא מקנח לכו בחספא ולא קטיל לכו כינה אמנייכו ולא אכיל לכו ירקא מכישא דאסר גינאה ואמר אביי מריש ה"א האי דלא אכלי ירקא דנפל מתכא משום מאיסותא אמר לי מר משום דקשה לריח הפה.

שם ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דשדי מיא מפומא דחצבא משום ציבתא אמר לי מר משום דאיכא מים הרעים ההוא בר שידא דהוה בי רב פפא אזל לאתויי מיא מנהרא איעכב כי אתא אמרו ליה אמאי איעכבת אמר להו עד דחלפי מים הרעים ארהכי חזנהו דקא שדו מיא מפומא דחצבא אמר אי הוה ידענא דרגילתו למיעבד הכי לא איעכבי.

שם ק א' כל דאסר לן רחמנא שרי לן כוותיה וכו' (בערך נבילות וטריפות).

שם קט בעינא למיכל בשרא בחלבא.

בכורות מד ב' אין שותין מים בפני רבים.

כריתות ו ב' א"ר יוחנן כשם שדבור רע ליין כך הדבור יפה לבשמים.

מעילה כ ב' אמר שמואל דמסוכר ואכיל ציפרא פרח ליביה כציפרא.

תמיד כז ב' א"ל רב לחייא בריה וכן א"ל רב הונא לרבא בריה חשיך תקין נפשך וקדים תקין נפשך כי היכי דלא תיחק תיב וגלי מסי קום שטוף ושתי שטוף ואזית ובשאתה שותה מים שפוך מהן ואח"כ תן לתלמידך כדתניא לא ישתה אדם מים ויתן לתלמידו אא"כ שפך מהן מעשה באחד ששתה מים ולא שפך מהן ונתן לתלמידו ואותו תלמיד איסטניס היה ולא רצה לשתות ומת בצמא באותו שעה אמרו לא ישתה אדם מים ויתן לתלמידו אא"כ שפך מהן אמר רב אשי הלכך האי תלמידא דשפיך קמי רביה לית ביה משום אפקירותא.

נדה טז ב' כתוב בספר בן סירא שלשה שנאתי וד' לא אהבתי שר הנרגל בבית המשתאות ואמרי לה שר הנרגן והמושיב שבת במרומי קרת והאוחז באמה ומשתין מים והנכנס לבית חבירו פתאום.

שם יז א' אר"שבי ה' דברים הן שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו האוכל שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה והשותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה והלן בבה"ק והנוטל צפרניו וזורקן לרשות הרבים והמקיז דם ומשמש מטתו וכו':

שם כד ב' תניא אבא שאול אומר קובר מתים הייתי והייתי מסתכל בעצמות של מתים השותה יין חי עצמותיו שרופין מזוג עצמותיו סכויין כראוי עצמותיו משוחין וכל מי ששתייתו מרובה מאכילתו עצמותיו שרופין אכילתו מרובה משתייתו עצמותיו סכוין כראוי עצמותיו משוחין.

אבות פ"ג ר"ש אומר שלשה שאכלו על שולחן א' ולא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים שנאמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו ד"ת כאלו אכלו משלחנו של מקום שנא' וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.

שם פ"ד רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קיהות ושותה יין מגתו והלומד מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן רבי אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן חדש מלא ישן וישן שאפי' חדש אין בו:

שם פ"ו כך היא דרכה ש"ת פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעולם הבא.

ארר"נ פל"א רב אחאי בן יאשיהו אומר האוכל משלו דומה לתינוק המתגדל על שדי אמו. הוא היה אומר בזמן שאדם אוכל משלו דעתו מיושבת עליו ואפי' אוכל אדם משל אביו ומשל אמו ומשל בניו אין דעתו מיושבת עליו ואין צריך לומר משל אחרים.

מס' כלה המשגר כוס לאשה שלא מדעת בעלה חייב מיתה.

מס' ד"א פ"ו מעשה בהלל הזקן שעשה סעודה לאדם אחר ובא עני ועמד על פתחו ואמר אשה אני צריך להכנים היום ואין לי פרנסה כלום נטלה אשתו כל הסעודה ונתנה לו ואחר כך לשה עיסה אחרת ובישלה אלפס אחר ובאתה והניחה לפניהם אמר לה בתי מפני מה לא הבאת לנו מיד שחה לו כל המעשה אמר לה בתי אף אני לא דנתי איתך לכף חובה אלא לכף זכות שכל המעשים שעשית לא עשית אלא לשם שמים:

שם פ"ט מעשה ברע"ק שהיה לו אכסניא אצל א' נתן לו כוס וטעמו א"ל ר"ע טול ושותהו שוב נתן לו כוס א' וטעמו א"ל ר"ע טול ושתהו א"ל בן עזאי עקיבא עד מתי אתה משקה כוסות מטעומין. שם מעשה בר"ע שנתארח אצל א"ב אחד נטל את הפריסה וטנף בה את הקערה הטפה ר"ע ואכלה אמר לו רבי אין לך פריסה שתאכל לא פרוסה שאני סומך בה את הקערה אמר כמדומה אני בך שאתה נכוה בפושרין עכשיו אי אתה נכוה אפילו ברותחין.

ירושלמי חלה פ' חמשה דברים. עשר מצות אדם עושה עד שלא יאכל פרוסה משום לא תחריש לא תזרע לא תחסום לקט שכחה ופיאה תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני וחלה ר' יצחק כי דו אתי מיסב לידו הוא פשט עשרת אצבעתיה ואמר הרי קיימתי עשר מצות.

שם פ' עשרה יוחסין ר' חזקיה ר' כהן בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל (פי' שחטא על נפשו שסיגף הגוף פי' אחר בשביל הברכה ליתן שבח והודיה להי' ית' על שברא בריות טובות ליהנות בהן בני אדם).

שם פ' ההובל ר' יוחנן אבל קופר (פי' בשר) ויהיב לעבדיה שתי חמרא ויהיב לעבדיה וקרי אנפשיה (איוב לא) הלא בבטן עושני עשהו.

שם ע"ז פ"א. על מה שכתבתי לעיל מגמרא עירובין ס"ה אין מעבירין על האוכלין כתוב בירושלמי שם ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו הדא דתימא בראשונה אבל עכשיו מעבירין על האוכלין מפני הכשפים.

ערך אמת ואמונה

ברכות ג א בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיו' ולבתי מדרשו' ועונין איש"ר הקב"ה מנענע בראשו ואומר אשרי המלך וגו'.

שם ד א' כחצות הלילה אמר ר' זירא משה היה ידע חצות לילה אימת וכיון דהוה ידע ל"ל למימר כחצות משה קסבר שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא דאמר מר למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז.

שם ה ב' בחסד ואמת יכופר עון אר"י אמת זו תורה שנא' אמת קנה ואל תמכור.

שם יב א' אמר רבה בר חיננא סבא משמי' דרב כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנא' להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות.

שם יד ב' ההוא דנחית קמיה דרבה שמעיה רבה דאמר אמת אמת תרי זימני אמר רבה כל אמת אמת נפסיד להאי.

שם כד ב' המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה א"ר הונא ל"ש אלא שיכול לכוון את לבו בלחש אבל אין יכול לכוין את לבו בלחש מותר. וה"מ ביחיד אבל בציבור אתי למטריד אבורא.

שם כז ב' מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע א"ל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל רשות בא לפני ר"ג אמר לו ת"ע רשות או חובה א"ל חובה א"ל והלא רבי יהושע אמר לי רשות א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל ת"ע רשות או חובה א"ל ר"ג חובה א"ל ר"ג להכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה א"ל ר' לאו א"ל והלא משמך אמרו לי רשות א"ל יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד ר"י על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת כול

א ולא עוד אלא בשעה כו' נכנסין לבית הכנסת ולבהמ"ד כו' בתוס' שם מקשין ומכאן על מחזור ויטרא שפירש יהא שם יה רבא שאנו מתפללין שיהי' שמו גדול ושלם ומברך לעולם ועלמיא היא תפלה אחרת ומגמר' דהכא משמע שיהי' שמו הגדול מברך תפלה אחת היא. וכ' בספר אמת ליעקב לתרץ דהגמר' תפס הלשון שהיו אומרים בזמן שבהמ"ק הי' קיים שהי' השם שלם לכן הי' מתפללין שיהי' שמו הגדול מברך לעולם ולעלמיא אבל במחזור ויטרא קאי על עכשיו שאין השם שלם כדאמרו חז"ל בזמן הזה דיו לעולם שישמשו בשני אותיות לכן מתפללין שיהי' שם י"ה גדול ושלם ואח"כ מברך תפלה בפני עצמו. ובגמרא כתיב אח"כ שהקב"ה מנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך אם כן הזכן דמיירי בזמן שהיה בהמ"ק קיים. ועיין במהרש"א שהקשה דנקט בגמרא מתחלה לשון מלך ואח"כ בכל הגלות נקט לשון אב;

החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי האיך יכול החי להכחיש את החי היה ר"ג יושב דורש ור"י עומד על רגליו עד שרננו כל העם אמרו לחוצפית התורגמן עמוד ועמד אמרי עד כמה נצעריה וניזל בר"ה אשתקד צעריה בבכורות במעשה דר"צ צעריה ה"נ צערי' תא נעברי' מאן נוקים לי' נוקמי' לר"י בעל מעשה הוא נוקמי' לר"ע דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות אלא נוקמי' לראב"ע דהוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלח והוא עשירי לעזרי' דאית לי' זכות אבות ולא מצי עניש ליה אתו ואמרו ליה ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא א"ל איזל ואימליך באנשי ביתי אזל ואמלך בדביתהו אמרה ליה דילמא מעברין לך א"ל לשתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא למחר לתבר אמרה ליה לית לך חיורת' ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרו חיורתא וכו'.

שם כט א' אל תאמן בעצמך עד יום מותך שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה פ' שנה ולבסוף נעשה צדוקי.

שם לא ב' אם ראה תראה א"ר אלעזר אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע אם ראה מוטב אם לאו תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי וכיון דמסתתרנא משקו לי מי סוטה ואי אתה עושה תורתך פלסתר שנאמר ונקתה ונזרעה זרע.

שם מה א' אמר רב חנן בר רבא מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו.

שם ב' תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו ה"ז משובח ותניא אידך הרי זה מגונה ל"ק הא בונה ירושלים הא בשאר ברכות אביי עני ליה קלא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא ר' אשי עני ליה בלחישה כי היכי דלא נזלזלו בהטוב והמטיב.

שם מז א' ת"ר אין עונין לא אמן חטופ' ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יזרוק ברכה מפיו בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומין חטופה יתחטפו ימיו קטופ' יתקטפו ימיו וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו.

שם נג ב' תניא גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כן הוא שהרי גולייריו יורדין ומתגרין וגבורים יורדין ומנצחין. תניא א' המברך וא' העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן. בעא מיניה שמואל מרב מהו לענית אמן אחר תינוקות של בית רבן א"ל אחר הכל עונין אמן חוץ מתשב"ר הואיל ולהתלמד עשויין וה"מ בדלא עידן מפטרייהו אבל בעידן דמפטרייהו עונין.

שם סג א' מנין שאין עונין אמן במקדש שנא' קימו ברכו את אלהיכם מן העולם עד העולם ואומר ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה.

ירושלמי שביעית גרגשי האמין להקב"ה והלך לאפריקי'.

שבת י ב' אמר ר' חמא בר גורי' אמר רב שרי למימר הימנותא בבית הכסא וכו'.

שם לא א' ת"ר מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי א"ל כמה תורות יש לכם א"ל שתים תורה שבכתב ותורה שבע"פ אמר לו שבכתב אני מאמינך ושבעל פה איני מאמינך גיירני ע"מ שתלמדני תשב"כ גער בו והוציאו בנזיפה בא לפני הלל גיירי' יומא קמא א"ל א"ב ג"ד למחר אפיך ליה א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי א"ל לאו עלי דידי קא סמכת דעל פה נמי סמוך עלי.

שם אמר ר"ל מאי דכתיב והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו' אמונת זה סדר זרעים עתך זה סדר מועד חוסן זה סדר נשים ישועות זה סדר נזיקין חכמת זה סדר קדשים דעת זה סדר טהרות ואפי' הכי יראת ה' היא אוצרו. תוס' שם מפרש בירושלמי שמאמין בחיי עולמים וזורע.

שם אמר רבי בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו ב נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה וגו' (כתיב בערך יראה ואהבה).

נשאת ונתת כו' ובסנהדרין ז' על מאמר אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה הקשה תוס' מאי דאמרינן שואלין תחלה נשאת ונתת באמונה ואח"כ קבעת עתים לתורה וכ' באהל נקב פ' שלא כן דבאמת אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה רק אם ישאלוהו מיד על עסק התורה ישיב אומרים שלא נשאר לו שעה קלה מעסק מו"מ שהי' מוכרח לעסוק להביא פרנסתו ועל הסבה אין להאשימו כי כן גזרה חכמתו יתברך שיעסוק האדם להביא טרף לביתו כן מקדימין שואלין אותו נשאת ונתת באמונה פי' שהאמין בה' כי אין מעצור לה' להושיע ברב במעט ובזה הי' לו זמן לעסוק בתורה וכוון הלשון אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה פ' בשביל התורה.

שם נה א׳ אמר ר׳ חנינא חותמו ג של הקב״ה אמת.

שם כ׳ תניא ר״ש ב״א אף משה ואהרן בחטאם מתו שנאמ׳ יען לא האמנתם בי הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטור מן העולם.

שם סג א׳ א״ר ירמיהו א״ר אלעזר ב׳ תלמידי חכמים המחדדין זה לזה בהלכה הקב״ה מצליח להם שנא׳ והדרך צלח אל תקרי והדרך אלא וחדדך ולא עוד אלא שעולין לגדולה שנאמ׳ צלח רכב יכול אפי׳ שלא לשמה ת״ל על דבר אמת יכול אם הגיס דעתו ת״ל וענוה צדק ואם עושין כן זוכין לתורה שניתנה בימין שנא׳ ותורך נוראות ימינך.

שם פח א׳ ההוא צדוקי דחזריה לרבא דקא מעיין בשמעת׳ ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעיה וקא מייץ בהו וקמבען אצבעתי׳ דמא א״ל עמא פויזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותייכו קיימיתו ברישא אבע׳ לכו למשמע אי מציתו קבליתו ואי לא לא קבליתו א״ל אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו וסלף בוגדים ישדם.

שבת פט א׳ אמר ר׳ יהושע בן לוי בשעה שירד משה מלפני הקב״ה בא שטן ואמר לפניו רבש״ע תורה היכן היא א״ל נתתיה לארץ הלך אצל ארץ אמר לה תורה היכן היא א״ל אלהים הבין דרכה וגו׳ הלך אצל ים ואמר לו אין עמדי הלך אצל תהום א״ל אין בי שנא׳ תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה חזר ואמר לפני הקב״ה רבונו של עולם חפשתי בכל הארץ ולא מצאתי׳ אמר לו לך אצל בן עמרם הלך אצל משה א״ל תורה שנתן לך הקב״ה היכן היא א״ל וכי מה אני שנתן לי הקב״ה תורה א״ל הקב״ה למשה משה בדאי אתה אמר לפניו רבש״ע חמדה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום אני אחזיק טובה לעצמי א״ל הקב״ה למשה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך שנא׳ זכרו תורת משה עבדי וגו׳.

ג חותמו של הקב"ה אמת העקרים במאמר שני פ' כ"ז מבאר ענין זה כן כי האמת יאמר על דבר כשיסכים הנאמר בפה. עם מה שהוא בנפש ועם מה שהוא חוץ לנפש פי' מה שהוא בנפש היינו מחשבה שבלב וחוץ לנפש היינו הענין שהוא מדבר ממנו כגון ראובן שראה את לוי שהרג את הנפש וחשב כי לוי זה הי' שמעון ובעבור זה העיד ששמעון הרג את הנפש הנה זה שקר אע"פ שפיו ולבו הי' שוין כי כן חשב בלבו שזה שמעון שהרג את הנפש אבל בכל זאת שקר ענה וכן אם העיד כי לוי הרג את הנפש עם היותו חושב כי שמעון הי' ההורג אע"פ שהענין כן הי' כי לוי הרג אבל בכל זאת מכזב כי פיו ולבו לא הי' שוין ולזה מבואר כי שם אמת אי אפשר שידבק על שום נמצא מן הנמצאים רק על השי"ת כי עם שזולתו מן הנמצאים א"א שידבק עליו שם נמצא באמת בכל הזמנים אלא בהיותו נמצא בלבד לא קודם לכן ולא אחר כן. (ולפ"ד הכוונה שרק כשנתברר ונמצא שזה הענין הי' אמת אבל לא קודם לכן וכן לאחר כן אפשר שיצא שקר כשיתחדש עוד ענין אצלו) אבל השי"ת מאשר הוא קיים תמיד מבלי שינוי וחילוף יהי' מציאותו מציאת אמתי וכו' עוד כ' שאין שם אמת ראוי' אלא על מי שמציאותו תלוי' בעצמו ולא בזולתו כי אם נאמר בשמים שהם מתנועעים תמיד הנה זה יהי' רק כשימצא המניע אותם שיניעם אבל אם לא יניעם לא יהי' זה אמתי ואין מציאותם מוחלט אחר שהם נתלים בזולתם ולזה אין בכל הנמצאים מי שיפול עליו שם הנמצא באמת אלא השי"ת שהוא הנמצא שמציאותו תלוי' בעצמותו ולא בזולתו כלל ולזה יהי' מציאותו מציאת אמתי ובעבור זה אמר חותמו של הקב"ה אמת וזה שנרמז למשה רע"ה כששאל ואמר יאמרו לי מה שמו מה אומר אלהם אמר לו הקב"ה אהי' אשר אהי' כלומ' הנמצא אשר מציאותו תלו' בעצמותו ולא בזולתו ולזה יהי' מובטח שיעשה חפצו ורצונו בכל אשר יחפוץ וזה לשון אהי' אשר אהי' שהוא לשון המדבר בעצמו כלומ' אני הוא מצד שאני הוא לא מצד שזולתי. ועיין לקמן בערך זה מה שכתוב בשם יערת דבש על מאמר זה חותמו של הקב"ה אמת. ול"נ להוסיף עוד קצת ביאור על מאמר הנזכר כי האדם בתוס העין מתחלף אצלו הטוב לרע והרע לטוב ואם חושב להטיב עם זולתו אפשר שנשתנה לרעה או כשרוצה להרע לאחרים נשתנה לטוב כמו שנאמר ואתם חשבתם לרעה אלוהים חשבה לטובה וע"י שנשתנה ונעלם ממנו העתיד עושה רעה גם לעצמו לפעמים כי הפעולה שעושה לטובתו נתחלף לרעה וכמו שכתב האוהל יעקב על הקרא רחוק מישועתי דברי שאגתי כי לפעמים שאוג ישאג ושואל ומתחנן וכואב ונעצב על דבר שרוצה להשיג ולא ידע כי דבר זה רחוק מאוד מישועתו. אבל הקב"ה שהכל גלוי וידוע לפני כסא כבודו טובתו אמת וברכתו אמת כמו שנאמר ברכת ה' תעשיר ולא יוסיף עצב עמה וכל מעשיו אמת.

שם צז א׳ אמר ריש לקיש החושד בכשרים לוקה בגופו דכתיב והן לא יאמינו לי וגו׳ קמי קב״ה דמהימני ישראל א״ל הן מאמינים ובני מאמינים ואתה אין סופך להאמין הן מאמינים דכתיב ויאמן העם בני מאמינים והאמין בה׳ אתה אין סופך להאמין שנא׳ יען לא האמנתם בי וגו׳ ממאי דלקה דכתיב ויאמר ה׳ לו עוד הבא ידך בחיקך וגו׳.

שם קד א׳ אמרו ליה רבנן לריב״ל אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפי׳ בימי יהושע בן נון לא אתמר כותייהו אל״ף בי״ת אלי״ף בינה וגו׳ נון כפופה נון פשוטה נאמן כפוף נאמן פשוט וגו׳ שי״ן שקר תי״ו אמת מאי טעמא שקר מקרבין מליה אמת מרחקא מליה שיקרא שכיח קושטא לא שכיח ומ״ט שיקרא אחדא כרעיה קאי ואמת מלבן לבוניה קושטא קאי שיקרא לא קאי.

שם קיט ב׳ אריב״ל כל העונה איש״ר מברך בכל כחו קורעים לו גזר דינו שנאמ׳ בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה׳ מ״ט בפרוע פרעות משום דברכו ה׳ ר׳ חייא בר אבא אמר ר״י אפי׳ יש בו שמץ של ע״ז מוחלין לו כתיב הכא בפרוע פרעות וכתיב התם כי פרוע הוא אמר ריש לקיש כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמ׳ פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן אר״ח אל מלך נאמן.

שם ב׳ אמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה שנאמ׳ שוטטו חוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה איני והאמר רב קטינא אפי׳ בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקה ממנה. אנשי אמנה שנאמ׳ כי יתפש איש באחיו לאמר שמלה לך קצין תהיה לנו דברים שבני אדם מתכסין בהן כשלמה ישנן בידיך והמכשלה הזאת תחת ידיך דברים שאין ב״א עומדין עליהם אלא א״כ נכשלין בהן ישנן תחת ידיך קצין תהיה לנו ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש וגו׳ אין ישא אלא לשון שבועה וכן הוא אומר לא תשא שם ה׳ לא אהיה חובש לא אהיה מחובשי עצמן בבית המדרש ובביתי אין לחם ואין שמלה שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא גמרא וממאי דלמא שאני התם דאי אמר להו גמירנא אמרו ליה אימא לן הול״ל גמר ושכח מאי לא אהיה חובש כלל לא קשי׳ כאן בדברי תורה כאן במשא ומתן.

ערובין יג ב׳ אמר ר׳ אבא אמר שמואל ג׳ שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים הלכה כמותינו והללו אומרים הלכה כמותינו יצתה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים הן והלכה כבית הלל וגו׳.

שם סה ב׳ אמר רבי אילעאי בג׳ דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו בכיסו (פרש״י כשנושא ונותן עם ב״א אם באמונה עושה).

פסחים קיג א׳ הפוך בנבילות ולא תהפוך במילי.

שם ב׳ צוה כנען לבניו שלא ידברו אמת.

שם קיח ב׳ ר׳ נתן אומר ואמת ה׳ לעולם דגים שבים אמרוהו כדרב הונא דאמר רב הונא ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו וכדדריש רבה בר מרי מאי דכתיב וימרו על ים בים סוף מלמד שהמירו ישראל באותו שעה ואמרו כשם שאנו עולין מצד אחד כך מצריים עולים מצד אחר אמר לו הקב״ה לשר של ים פלוט אותן ליבשה אמר לפניו רבש״ע כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטל ממנו אמר לו אתן לו אחד ומחצה שבהן אמר לו רבונו של עולם יש עבד שתובע את רבו אמר לו נחל קישון יהא לי ערב מיד פלט אותן ליבשה ובאו ישראל וראו אותן שנאמ׳ וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים מאי אחד ומחצה שבהן דאלו בפרע׳ כתיב שש מאות רכב בחור ואלו בסיסר׳ כתיב תשע מאות רכב ברזל כי אתא סיסרא אתא עלייהו בדקרי דפרזלא הוציא הקב״ה עליהם כוכבים כיון דנחיתו כוכבי שמים עלייהו אקדירו הני דקרי דפרזלא נחיתו לאקרורי למיסחן נפשן בנחל קישון והשליכן לים שנא׳ נחל קישון גרפם נחל קדומים מאי נחל קדומים נחל שנעשה ערב מקדם באותה שעה פתחו דגים של ים ואמרו ואמת ה׳ לעולם.

ביצה טו ב׳ מאי כי חדות ה׳ היא מעוזכם אמר ר׳ יוחנן משום ר׳ אליעזר בר׳ שמעון אמר להם הקב״ה לישראל בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע.

חגיגה ה א׳ רבי יוחנן כי מטי להאי קרא בכי הן בקדושיו לא יאמין אי בקדושיו לא יאמין במאן יאמין יומא חד הוה קא אזיל באורחא חזייא לההוא גברא דהוה מנקיט תאני שביק הנך דמטו ושקיל הנך דלא מטו א״ל לאו הני מעלין טפי א״ל הני לאורחא בעינן להו הני נטרן והני לא נטרן אמר היינו דכתי׳ הן בקדושיו לא יאמין איני והא ההוא תלמידא דהוה בשיבבותיה דרבי אלכסנדרי ושכיב ארזוטר ואמר א׳ בעי האי מרבנן הוה חיי ואם אית׳ ד׳למא מהן בקדושיו לא יאמין הוה ההוא מבעט ברבותיו הוה.

שם יד א' אפי' בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה בעל אמנה.

ר"ה כב ב' כי אתא עולא אמר קדשוה לירחא במערבא אמר רב כהנא לא מיבעיא עולא דגברא רבה הוא דמהימן אלא אפי' אינש דעלמ' נמי מהימן מ"ט כל מלתא דעביד' לאיגלויי לא משקרו בה אינשי. תניא נמי הכי בא אחד בסוף העולם ואמ' קדשו ב"ד את החדש נאמן.

שם יח ב' כתיב ד ורב חסד וכתיב ואמת בתחלה ואמת ולבסוף ורב חסד.

יומא סט ב' ויצעקו אל ה' אלהים בקול גדול מאי אמור אמר רב ואיתימא ר' יוחנן בייא בייא היינו האי דאחרביה למקדשא וקליה להיכלא וקטלינהו לכולהו צדיקי ואגלינהו לישראל מארעהון ועדיין מרקד בינן כלום יהבתיה לן אלא לקבולי ביה אגרי לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן נפל להו פיתקא מרקיעא דהוה כתב בה אמת אמר רב חנינא ש"מ חותמו של הקב"ה אמת אותיבו בתעניתא תלתא יומין ותלתא לילותא מסרוה ניהליהו נפק אתא כי גוריא דנורא מבית קדשי הקדשים אמר להו נביא לישראל היינו יצרא דע"א שנאמ' ויאמר זאת הרשעה בהדי דתפסוה אשתמיט ביניתא ממזיא ורמא קלא ואזל קליה ד' מאה פרסי אמרו היכי נעביד דילמא ח"ו מרחמי עליה מן שמיא אמר להו נביא שדיוה בדודא דאברא וחפיוה לפומיה באברא דאברא משאב שאיב קלא שנא' ויאמר זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה ויתן את האבן העופרת אל פיה אמרו הואיל ועת רצון הוא נבעי רחמי איצרא דעבירה בעו רחמי ואמסר בידייהו אמר להו חזו דאי קטליתא ליה להוא כליא עלמא חבשוה תלתא יומי ובעו ביעתא בת יומא בכל א"י ולא אשתכח אמרי היכי נעביד נקטליה כליא עלמא ניבעי רחמי אפלגא פלגא ברקיע' לא יהבי כחלינהו לעיניה ושבקוה ואהני דלא מגרי ביה לאינשי בקריבתא במערבא מתנו הכי רב גדל אמר גדול שנדלו בשם המפורש ורב מתנא אמר האל הגדול הגבור והנורא והא דרב מתנא מטייא לדריב"ל דאמר ר' יהושע בן לוי למה נקרא שמן אנשי כנסת גדולה שהחזירו עטרה ליושנה אתא משה אמר האל הגדול הגבור והנורא אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו לא אמר גבור אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקנן משה א"ר אלעזר מתוך שיודעין בהקב"ה שאמתי הוא לפיכך לא כיזבו בו.

שם פז א' א"ר יצחק כל המקניט את חבירו אפי' בדברים צריך לפייסו שנאמ' בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעיך אם ממון יש בידך התר לו פסת יד ואם לאו הרבה עליו רעים.

סוכה כו א' תניא ישן אדם שינת עראי בתפלין אבל לא שינת קבע ליחוש שמא ירו ב אמר רב יוסף בריה דרב עילאי במוסר שינתו לאחרים מתקיף ליה רב משרשיא ערבך ערבא צריך אלא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן במניח ראשו בין ברכיו עסקינן.

שם מו א"ר זירא לא לימא אינש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה משום דאתי לאגמורי

ד כתיב ורב חסד וכתיב אמת ומתחלה אמת ואח"כ ורב חסד וכו' ביארתי דבר בחלק שני ל' ע"ב קושי' על זה הא בי"ג מדות כאמור להיפך רב חסד ואמת ותירוץ ע"פ שכ' השל"ה על מה דאמרו בגמר' דאמר הקב"ה בזמן שבני עושין כסדר הזה וכו' היינו שיעשו כמידותיו ואז ירצה האל לסלוח ואמרו י"ג מדות ללמוד לישראל שיתנהגו במדות הללו וידוע כי למעלה בהקב"ה מתחיל תיכף האמת כדאמרינן אוריי' דכתיב בה אמת אינה עושה לפנים משורת הדין כי אצל הקב"ה הכל גלוי וידוע ואח"כ תיכף אמת ואח"כ ורב חסד שהפך חסד ועומד מכסא הדין לרחמים אבל בדיין האנושי אינו כן כי עד שלא ידע היכן הדין נוטה מצוה לבצע ולפשר בלפנים משורת הדין אבל כשידע תוכן הדין אסור לפשר וכן בדיני נפשות כתיב ושפטו העדה והצילו העדה שמתחילים להפוך בזכות בכל אופן ולהרבות בדרישה וחקירה אולי לא יכוונו דבריהם וינצל זכאי. אבל כאשר יצא הדין אין לחמים בדין ואח"כ אתי שפיר כי למעלה אצל הקב"ה מתחיל האמת ואח"כ ורב חסד אבל הקב"ה אמר י"ג מדות בסדר שיעשו בניו לכן כתיב בתחלה ורב חסד ואח"כ האמת ובזה תבין כי חותמו של הקב"ה אמת וידוע כי האותיות הזקוקין על החותם נתהפכו על הנייר הנחתם עליו כמו שנאמר תתהפך כחומר חותם ולכך בעצם חותמו של הקב"ה האמת קודם וכאשר נחתם בו להורות לבני ישראל החסד קודם.

ויקרא. שנאמר למדו לשונם דבר שקר וגו׳.
שם נא ב׳ תניא רבי יהודה אומר מי שלא ראה
דיופלוסטון של אלכסנדריי׳ של מצרים לא
ראה בכבודן של ישראל אמרו כמין בסילקי
גדולה היתה סטיו לפנים מסטיו פעמים שהיו בה
כפלים כיוצאי מצרים והיו בה ע״א קתדראות
של זהב כנגד ע״א של סנהדרי גדולה כל א׳״א
אינה פחותה מעשרים וא׳ רבוא ככרי זהב ובימה
של עץ באמצעיתה וחזן הכנסת עומד עליה
והסודרין בידו וכיון שהגיע לענות אמן הלה
מניף בסודר וכל העם עונין אמן ולא היו יושבין
מעורבין אלא זהבין בפני עצמן וכספין בפ״ע
ונפחין בפ״ע וטרסיים בפ״ע וגרדיים בפ״ע
ובשעני נכנס שם היי מכיר בעלי אומנותו ונפנה
לשם ומשם פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו וכו׳.
שם נג א׳ אמר ר׳ יוחנן רגלוהי דבר אינש אינון
ערבין ביה לאתר דמתבעי תמן מובילין
יתיה הנהו תרתי כושאי דהוו קיימי קמיה שלמה
אליחורף ואחיה בני שישא סופרים דשלמה היו
יומא חד חזייה למלאך המות דהוה קא עציב
א״ל אמאי עצבת א״ל דקא בעו מינאי הני תרתי
כושאי דיתבי הכא מסרינהו לשעירים שדרינהו
למחוזה דלוז כי מטו למחוזא דלוז שכיבו למחר
חזי מה״מ דהוי קא בדח א״ל אמאי בדיחת אמר
ליה באתר דבעו מינאי תמן שדרתינהו מיד פתח
שלמה ואמר רגלוהי דבר אינש ערבין ביה
לאתר דמיתבעי תמן מובלין יתיה.
תענית ט ב׳ עולא איקלע לבבל חזא פורחות
אמר להו פנו מאני דהשתא אתי מיטרא
לסוף לא אתי מטרא אמר כי היכי דמשקרי
בבלאי הכי משקרי מטרייהו.
שם ח א׳ אר״א אין גשמים יורדין אלא בשביל
בעלי אמנה שנא׳ אמת מארץ תצמח וצדק
משמים נשקף וא״ר אמי בא וראה כמה גדולים
בעלי אמנה מניין מחולדה ובור ומה המאמין
בחולדה ובור כך המאמין בהקב״ה עאכו״כ. (ע׳
רש״י ותוס׳ שם ענין מעשה הולדה ובור וכתוב
בערך מעשה הג׳וליב).
שם יא א׳ אל אמונה ואין עול אל אמונה כשם
שנפרעין מהרשעים לע״הב אפי׳ על עבירה
קלה שעושין כך נפרעין מן הצדיקים בעוה״ז על
עבירה קלה שעושין ואין עול כשם שמשלמין שכר
לצדיקים לע״הב אפי׳ על מצוה קלה שעושין כך
משלמין שכר לרשעים בעוה״ז אפילו על מצוה
קלה שעושין צדיק וישר הוא מלמד שבשעת
פטירתי של אדם לבית עולמו כל מעשיו נפרטין
לפניו ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני
ביום פלוני והוא אומר הן ואומרים לו חתום

וחותם שנאמר ביד כל אדם יחתום ולא עוד אלא
שמצדיק עליו את הדין ואומר להם יפה דנתוני
לקיים מה שנא׳ למען תצדק בדברך.
מגילה ג א׳ ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו
וירא והנה איש עומד לנגדו וישתחו
לאפיו והיכי עביד הכי והאריב״ל אסור לאדם
שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד
הוא שאני התם דא״ל כי אני שר צבא ה׳ ודילמא
משקר נמירי דלא מפקי ש״ש לבטלה וגו׳.
יבמות סה ב׳ גדול השלום שאף הקב״ה שינה
שנא׳ ואדוני זקן וגו׳ (בערך שלום).
שם קה א׳ לוי נפיק לקרייתא בעו מיניה גידמת
מהו שתחלוץ יבמה שרקקה דם מהו אבל
אגיד לך את הרשום בכתב אמת מכלל דאיכא
כתב שאינו אמת לא הוה בידיה אתא שאיל בי׳
מדרשא אמרו ליה מי כתיב וחלצה ביד ומי
כתיב וירקה רוק אבל אגיד לך הרשום בכתבי
אמת וכי יש כתב שאינו אמת ל״ק כאן בגזר דין
שיש עמו שבועה וכו׳.
שם קט א׳ תני בר קפרא לעולם ידבק אדם בג׳
דברים ויתרחק מג״ד ידבק בג״ד בחליצה
והבאת שלום ובהפרת נדרים ויתרחק מג״ד מן
המיאון ומן הפקדונות ומן הערבונות.
כתובות סו ב׳ א״ר יהודה א״ר מעשה בבתו של
נקדימון בן גוריון שפסקו לה חכמים ד׳
מאות זהובים לקופה של בשמים לבו ביום
א״ל כך תפסקו לבנותיכם וענו אחריה אמן.
קדושין לא. דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיא׳
מ״ד יודוך ה׳ כל מלכי ארץ כי שמעו
אמרי פיך מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך
בשעה שאמר הקב״ה אנכי ולא יהיה לך אמרו
א״ה לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר כבד
את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות
הראשונות רבא אמר מהכא ראש דברך אמת
ראש דברך ולא סוף דברך אלא מסוף דברך
ניכר שראש דברך אמת.
שם לו א׳ תניא בנים אתם לה׳ אלהיכם בזמן
שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרויין בנים
אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרוין בנים
דברי ר״י ר״מ אומר בין כך ובין כך אתם קרוין
בנים שנא׳ בנים סכלים המה ואומר בנים לא
אמון בם ואומר זרע מרעים בנים משחיתים
ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי
אתם יאמר להם בני אל חי מאי ואומר וכי תימא
סכלי הוא דמקרי בני כי לית בהו הימנותייהו
לא מקרי בני ת״ש ואומר בנים לא אמון בם וכי
תימא כי לית בהו הימנותא הוא דמקרו בנים כי
כי פלחו לע״ז לא מקרי בנים ת״ש ואומר זרע

מרעים בנים משחיתים וכי תימא בנים משחיתים הוא דמקרו בני מעליא לא מיקרו ת"ש ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי.

גיטין ל א' אמר רבא אמרי אינשי חברך מית אשר איתעשר לא תאשר.

סוטה ט א' ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו מנה ידעה א"ר חנין א"ר ניכרין דברי אמת אביי אמר ידעה ביה באותו צדיק דלא מפיק ש"ש לבטלה כיון דאמר נזיר אלהים אני אמרה השתא ודאי קושטא קאמר.

שם לה א' ויספרו לו ויאמרו באנו וגו' וכתיב אפס כי עז העם אר"י משום ר"מ כל לה"ר שאין בו דבר אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו. (ע' לה"ר ומרגלים וכתוב בפירש"י על התורה.

שם מו ב' ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו וגו' מאי ונערים קטנים אר"א שמנוערים מן המצות שהיו מקטני אמנה.

שם מח ב' משחרב בהמ"ק פסקו אנשי אמונה. אר"י אלו בני אדם שהם מאמינים בהקב"ה דתניא ר' אליעזר הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה איכל למחר אינו אלא מקטני אמנה והיינו דאמר ר' אליעזר מ"ד כי מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים שיתבזבז שלהנם לע"ל קטנות שהיה בהם שלא האמינו בהקב"ה.

שם מט ב' בעקבות משיחא חוצפא יסגא וכו'. והאמת תהא נעדרת וכו'.

ב"מ כג ב' א"ר יהודה אמר שמואל בהני תלתא מילי עבידי רבנן דמשנו במלייהו במסכתא ובפוריא ובאושפיזא.

שם מח א' מי שפרע מדור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבורו.

שם מט א' אר"י דברים יש בהם משום מחוסר אמנה. ר"י בר יהודה אומר מה ת"ל הין צדק והלא הין בכלל איפה היה אלא לומר לך שיהיה הן שלך צדק ולאו שלך צדק ואביי אמר ההוא שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב.

שם פו ב' וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האוהל כחום היום מאי כחום היום א"ר חמא בר חנינא אותו היום יום שלישי של מילה של אברהם היה ובא הקדוש ב"ה לשאול באברהם הוציא הקדוש ב"ה חמה מנרתקה כדי שלא יטריח אותו צדיק באורחים שדריה לאליעזר למיפק לברא נפק ולא אשכח אמר לא מהימנא לך היינו דאמרו תמן לית הימנותא בעבדי' כו'.

ב"ב ח ב' והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע זה דיין שדן דין אמת לאמתו ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו גבאי צדקה במתניתא תנא והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע זה דיין שדן דין אמת לאמתו וגבאי צדקה ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו מלמדי תנוקות כגון מאן אמר רב כגון ר' שמואל בר שילת דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתא א"ל שבקתי' להימנותיך א"ל הא תליסר שנין דלא חזיא לי והשתא נמי דעתאי עלוייהו.

שם טז א' שמא נתחלף לך בין איוב לאויב וגו' בין גומא לגומא לא נתחלף לי וגו' (בערך בריאה).

שם עד א' אמר רבה בר בר חנה אמר לו האי טעייא תא אחוי לך בלועה דקרח חזאי תרי בזעי והוו קא מפקי קוטרא שקלי גבבא דעמרא ואמשינה במיא ודעציתה בראשה דרומחא ועייליה התם וכי אפיק הוה איחרך איחרוכי אמר לי אצית מאי שמעית ושמעית דהוו אמרין משה אמת ותורתו אמת והן בדאין אמר לי כל תלתין יומין מהדרא להו גיהנם להבא כבשר בקלחת ואמרי הכי משה אמת ותורתו אמת והן בדאין.

ב"ב קנט א' היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו הוא אינו מעיד על כתב ידו אבל אחרים מעידין הוא לא מהימן אחריני מהימני וא"ר יוסף בר מניומי א"ר נחמן אף ע"פ שלא הוחזק כתב ידו בב"ד וזו היא שקשה בדיני ממונות ומאי קושיא דלמא גזרת מלך היא דאיהו לא מהימן ואחריני מהימני ולאו משום דמשקר דאלת"ה משה ואהרן לחותנם משום דלא מהימני הוא אלא גזירת מלך הוא שלא יעידו להם ה"נ גזירת מלך הוא שלא יעיד על כתב ידו לחיתנו.

ע"ז טז ב' ת"ר כשנתפס ר"א למינות העלוהו לגרדום לידון א"ל אותו הגמון זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים הללו א"ל נאמן עלי הדיין כסבור אותו הגמון עליו הוא אומר והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים א"ל הואיל והאמנתני עליך דימוס פטור אתה כשבא לביתו נכנסו תלמידיו אצלו לנחמו ולא קיבל עליו תנחומין א"ל רע"ק רבי תרשני לומר דבר אחד ממה שלימדתני א"ל אמור א"ל רבי שמא מינות בא לידך והנאך ועלי' נתפסת אמר לי' עקיבא הזכרתני פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של ציפורי ומצאתי אחד ויעקב איש כפר סכני' שמו אמר לי כתוב בתורתכם לא תביא אתנן זונה וגו' מה לעשות הימנו בה"כ לכה"ג ולא אמרתי לו כלום אמר לי כך לימדני כי מאתנן זונה קבצם ועד אתנן זונה ישובו ממקום הטנופ' באו למקום הטנופת ילכו והנאני הדבר ע"י זה

פסתי למינות ועברתי על מה שכתוב בתורה
רחק מעליה דרכך זו מינות ואל תקרב אל
פתח ביתה זו הרשות.
נהדרין כט א׳ תניא מנה לי בידך אמר לו הן
למחר א״ל תנהו לי א״ל משטה אני
ך פטור ולא עוד אלא אפילו הכמין לו עדים
חורי גדר וא״ל מנה לי בידך א״ל הן רצונך
תודה בפני פלוני ופלוני אמר לו מתיירא אני
מא תכפיני לדין למחר אמר לו תנהו לי אמר
שטה אני בך פטור ואין טוענין למסית וכו׳
מר אביי לא שנו אלא דאמר משטה אני בך
בל אמר לא היו דברים מעולם הוחזק כפרן
מר לו רב פפא בריה דרב אחא בר ארא הכי
מרינן משמיה דרבא כל מילי דכדי לא
דכירי אינשי.
ום פט ב׳ ענשו של בדאי אפי׳ אמר אמת אין
שומעין לו.
ום סד א׳ בענין תענית שהתענו אנכה״ג בשביל
יצה״ר שומסר בידם (בערך מעה״ג).
ום צא א׳ א״ל ההוא צדוקי לר׳ אמי אמריתו
דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי
״ל אמשול לך משל למה״ד למלך בו״ד שאמר
עבדיו לכו ובנו לי פלטרים גדולים במקום
אין מים ועפר הלכו ובנו אותו לימים נפלו
מר להם הזהרו ובנו אותו במקום שיש עפר
מים אמרו לו אין אני יכולין כעם עליהן ואמר
הן במקום שאין מים ועפר בניתם עכשיו שיש
ים ועפר על אחת כו״כ ואם אי אתה מאמין
א לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו
דמה למחר השריץ ונעשה כולו בשר שמא
אמר לזמן מרובה עלה להר וראה שהיום אין
ו אלא חלזון אחת למחר ירדו גשמים ונתמלא
כולו חלזונות.
ום צב א׳ אמר ר׳ אלעזר כל המחליף בדבורו
כאילו עוכד ע״א כתיב הכא והייתי בעיניו
מתעתע וכתי׳ התם הבל המה מעשה תעתועים.
ום צו א׳ תניא רבי יהודה אומר דור שבן דוד
בא וכו׳ עד והאמת נעדרת שנ׳ ותהי האמת
עדרת מאי ותהי האמת נעדרת אמרי דבי רב
למד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה כו׳.

אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא
בעלמא אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיה
דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוו
משני בדיבוריה זימנא חדא איקלעי לההוא
אתרא וקושטא שמי׳ ולא הוו משני בדיבורייהו
ולא הוו מיית אינש מהתם בלא זמניה כו׳ (בע׳
מעשה הגדולים).
שם ק׳ ב׳ איתמר קטן מאימתי בא לעוה״ב חד
אמר משעה שנולד וח״א משעה שסיפר כו׳
אח״כ תנא משום ר״מ משעה שיאמר אמן שנא׳
ופתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים א״ת
שומר אמונים אלא שאומרים אמנים מאי אמן
א״ר חנינא אל מלך נאמן. (וכעין זה כתוב בירו׳
פרק רביעי שביעית).
שם קיא וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו מה
ראה משה רבי חנינא בן גמלא אמר ארך
אפים ראה ורבנן אמרו אמת ראה וכו׳.
מכות כד א׳ ודובר אמת בלבבו כגון רב ספרא
(ע״ש פי׳ הקונטרס). עוד שם בא חבקוק
והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה.
שבועות לה ב׳ וכי מבטיח ואינו עושה.
שם לו א״ר יוסי בר״ח אמן בו שבועה בו קבלת
דברים בו האמנת דברים בו שבועה דכתי׳
ואמרה האשה אמן אמן בו קבלת דברים דכתי׳
ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת
ואמר כל העם אמן בו האמנת דברים דכתיב
ויאמר ירמי׳ אמן כן יעשה ה׳ יקם ה׳ את דבריך.
זבחים קא א׳ וישמע משה וייטב בעיניו הודה
ולא בוש משה לומר לא שמעתי אלא
אמר שמעתי ושכחתי.
מנחות מג א׳ וסימנך שינוי שקר שינויי אמת.
חולין נו ב׳ סמך אהמנותא דשלמה.
תמיד כח א׳ תניא רבי אומר איזה דרך ישרה
שיבור לו האדם יאהב את התוכחות וגו׳
וי״א יתזיק באמונה יתירה שנא׳ עיני בנאמני ארץ
לשבת עמדי וגו׳.
שם לב א׳ לא יאה למלכא כזב וגו׳ (בע׳ שקר׳)
אבות פ״א א׳ שמא מתוכם ילמדו לשקר ה׳ על
ג׳ דברים העולם עומד על האמת ועל
הדין ועל השלום.

ה על שלשה דברים העולם עומד על האמת ועל הדין ועל השלום וכו׳ באוהל יעקב פ׳ משפטים
כוונה כי יתרו שאל למשה רבע״ה על מה נעשה ככה בישראל שעומדים למשפט מן הבקר ועד
ערב כמ״ש וכל העם נצב עליך מן הבוקר ועד הערב כי לא יתכן כן שיזדמנו משפטים רבים
אלה בין אנשים ישרים ושלמים ועל זאת השיב משה רבע״ה כי לא כן הוא כאשר אתה מדמה
נפשך כי סבת המשפטים הוא על שהם בעלי ריב ומדון אנשי און ומרמה רק להיפוך כי הם
דים על האמת וצדק ובורחים מן העולה ע״כ יתרבו המשפטים כי הם דואגים על שום צד
פק שלא ישכון עולה בבתיהם וזה מה שכתב כי יבא אלי העם לדרוש אלהים פי׳ לדרוש ולבקש

שם פ"ג רע"א הכל נתון בערבון וכו' והדין דין
אמת והכל מתוקן לסעודה.
שם פ"ה שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם
חכם אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו

בחכמה ובמנין וכו' ומודה על האמת וכו'.
מס' סופרים פרק כ"א הלכה ט' תני מה עשה
יעקב אבינו כשהביאו בניו את הכתונת
ברם לא האמין לכן כל עיקר מנין דכתיב

האמת והיושר יקויים ואומר כי יהי' להם דבר בא אלי וכתיב בא אלי בלשון יחיד משמע שרק אחד מבעלי הדינים בא אלי וזה לאות ומופת כי אין ריב ומדון ביניהם ואין חבירו עם ביאתו שניהם למשפט ולהשמיע הטענות ולהכחיש האחד את חבירו רק אחד מהם בא אלי לשאול שאלה להגיד מה יעשו שניהם וגם כי יהי' להם דבר שהדבר מקור בידם להחזיק כשלהם בכל זאת בא אלי. והנה עוד יש מופת אחר על אמיתת כוונת יתרו בעלי הריב בגשתם אל השופט ונודע להם מי זכאי ומי חייב א"כ כשהלכים רואים שאומדי לעשות ע"ל גם אחר כן אין שלום ביניהם כי מי שנתחייב בב"ד ילך סר וזעף מתקנף על הב"ד ומלגלג על משפטו לא כן הוא אם קבלת המשפט הי' בקבלת היושר א"כ אחר ששמע מפי הב"ד כי אז בידו יחזיקהו ולא יתפוך בו עוד ועוד ירבה שמחה יגיל על זאת שהב"ד העמידו אותו על היושר וכמו שאמרו חז"ל סנהדרין דף ז' הוי מאן דאזיל מבי דינא לזמר זמר וליזל וגם יפייס את חבירו שהי' עמו דין ודברים בחנם והעריח אותו לב"ד וזה על שלשה דברים העולם עומד על האמת כלומר' שבכל אחד מבקש האמת והיושר ולא לרמות את חבירו. ועל הדין כלומר' שרוצה לידע בב"ד הדין עם מי. ועל השלום כלומר' שעניין זה שמבקשין האמת והדין נעשה שלום אח"כ ביניהם כמבואר ובירושלמי פ"ד תענית כיונו על זה שאמרו על שלשה דברים העולם עומד וכו' ושלשתם דבר אחד נעשה אמת נעשה דין נעשה שלום ומובן. ועפ"ז י"ל לבאר המדרש ידוע בשבראו הקב"ה את האדם נעשו מלאכי השרת כתות כתות חסד אומר יברא שכולו חסדים ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים צדק אומר יברא שכולו צדקות ושלום אומר אל יברא שכולו קטטות וכו' עד שהשליך הקב"ה אמת ארצה וכו' ואח"כ יעלה אמת מן הארץ שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. והנה מגלגל שפי' המדרש הזה נפלאות היא בעינינו עוד יקשה מפני מה השליך הקב"ה אמת ארצה ולא השליך ג"כ השלום שגם הוא הי' מתנגד נגד בריאת האדם וי"ל שקודם שנתן הקב"ה תורת אמת לעמו הי' להום שיהי' חמס וריב בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר שבכל אחד יבקש לרמות את חבירו וגם שיודע לו ע"פ ערכאות שבשקר דיניהם עוד לא יניח ידו ולא ירף מלרדוף ולהשיג ולחלק שלל. כי לא יבקש האמת אבל מאחר שנתן לנו הקב"ה תורת אמת והגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל וכמו שינובאר למעלה שע"י המשפטים שנתן הקב"ה לישראל שוכן מריבה זו עם זו שבכל אחד מבקש הצדק והיושר שלא ישכן עולה בביתו וא"כ ע"י ב"ד נודע כי אם הדין עמו או לא והוא מקבל עליו את הדין בין לזכות ובין לחובה ועושה שלום עם חבירו. וזה כוונת המדרש שהשליך הקב"ה האמת ארצה ובזה יפסקו הקטטות וישיגו השלום. וזה הכוונה שאמר הקב"ה תעלה אמת מן הארץ והוא ע"פ שאמרו חז"ל כשיש דין למטה אין דין למעלה כי חפץ הקב"ה שתעלה האמת מן הארץ שפה עלי הארץ יעשו דין לאמיתו יבזה אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף דאם יהי' אמת מארץ תצמח יהי' צדק משמים שהקב"ה יעשו צדקה וחסד עמנו. ע"ד שמעתי בזה דבר הגון מהרב הג' רלב"ד דפה מוה' דוד כהן נ"י והוא ע"פ שב' היערות דבש על הקרא מגלפון תפתח הרעה כי ע"י שהשקר הוא לפון ומכוסה ומעוטה בבגדי קדש. עומד נגד דלת עמי הארץ לכבוד ולתפארת מזה תפתח הרעה ואם בגדיו היו פרומים אז נמאס יקרא. והנה הא דהשקר מתלבש ומתנכר עצמו לדמות האמת כל זאת הוא רק בזמן שהאמת הוא דבר חפץ ומתבקש ונחשב בעיני הבריות אבל בזמן שהאמת נמס ונמבזה ומושפלת עד שאול תחתיה בודאי השקר לא יתנכר עצמו במלבושי האמת רק יגלה נבלותו לעיני מאהביו וזה הכוונה במדרש שהקב"ה השליך אמת ארצה ואמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע למה אתה מבזה תכשיט שלך אמר הקב"ה תעלה אמת מן הארץ פי' ע"י שהאמת מושפלת לעפר לא יתנכר השקר ויכירו וידעו כל יושבי תבל בזה האמת ואידך השקר.

ובאפיקי יהודה מבאר מדרש זה כן. דידוע במחלוקת ר"א ור"י עמד ר"י על רגליו ואמר לא בשמים היא כי אף שיצא בת קול להכריע כר' אליעזר אמרו אין משגיחין בבת קול כי לא בשמים היא רק הקב"ה נתן לנו תורתו ואמר אחרי רבים להטות כי אף אם המיעוט יבוונו על האמת בכל זאת הקב"ה מסכים עם הרבים .מת שיאמרו נקרא האמת ועי"כ נפסקו

וימאן להתנחם לפי שאין מקבלין תנחומין על חי כו' ומה עשה הלך בהרים והצב שנים עשר אבנים וכו'.

אדר"נ פ' ט"ו מעשה באדם אחד שעמד לפני שמאי א"ל רבי כמה תורות יש לכם א"ל ב' אחת בכתב ואחת בעל פה א"ל את שבכתב אני מאמין לך את שבעל פה איני מאמין לך גער בו והוציאו בנזיפה בא לפני הלל א"ל רבי כמה תורות נתנו א"ל שתים אחת בכתב ואחת בע"פ א"ל בכתב אני מאמינך בע"פ איני מאמינך א"ל בני שב כתב לו אלף בית א"ל מה זו א"ל אלף א"ל אין זה אלף אלא בית א"ל מהו זה א"ל בית א"ל אין זה בית אלא גימל א"ל מנין אתה יודע שזה אלף וזה בית וזה גימל א"ל כך מסרו לנו אבותינו הראשונים שזה אלף וזה בית וזה גימל כשם שקבלת זו באמונה כך קבל עליך זו באמונה.

שם פרק לז ומודה על האמת זה משה שנאמר ויאמר ה' אלי היטיבו את אשר דברו ומן הקדוש ב"ה הודה על האמת שנאמר כן בנות צלפחד דוברות.

ירושלמי סנהדרין פ"א חותמו של הקב"ה מהו אמת אמר ר' בון שהוא אלהים חיים ומלך עולם (פי' א'מ'ת' נוטריקון 'אלהים 'מלך 'תמיד) אמר רשל"ק אל"ף רישיה דאלפא בית"א מ"ם מאמצעיתה תי"ו מסופה לומר אני ה' ראשון שלא קבלתי מאחר ומבלעדי אין אלהים שאין לי שותף ואת אחרונים אני הוא שאיני עתיד למוסרה לאחר.

ערך ארץ ישראל ושאר ארצות

ברכות ה א' תניא **א** רשב"י אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ב"ה לישראל וכולן לא נתן אלא על ידי יסורין אלו הן תורה א"י ועוה"ב תורה מניין שנאמ' אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו א"י דכתיב כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וכתיב בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה העוה"ב דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר.

שם כד ב' העולה מבבל לא"י עובר בעשה וכו'.

שם לא א' רב כהנא אלוייה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי צניתא דבבל כי מטא להתם א"ל מר ידאי דאמרי אינשי הני צניתא דבבל איתנהו מאדה"ר ועד השתא א"ל אדכרתן מילתא דר' יוסי ברי' חנינא דא"ר יוסי בר חנינא מ"ד בארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם וכי מאחר דלא עבר היאך ישב אלא לומר לך כל ארץ שגזר עליה אדה"ר לישוב נתישבה וכל ארץ שלא גזר עליה אדה"ר לישוב לא נתישבה.

שם מד א' עיר אחת היתה בא"י וגופנית שמה שהיה בה שמנים זוגות אחים כהנים נשואים לשמונים זוגות אחיות כהנות.

שם נז א' בי הוה מטא לבבל שקיל עפרא ושדי לברא ע"ש.

שם בירושלמי פ"א אם לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו דכתיב ויתן להם ארצות גוים מ"ט בעבור ישמרו חקיו ותורותיו וגו'.

עו"ש אם לא הזכיר ברית בארץ כו'.

כלאים ארצות החיים ארץ שמתיה חיים תחלה.

שבת כו א' בבבל אין להם שמן רק משומשמין במדי מאגוזין באלכסנדריא מצנונות בקפוטקיא מנפט.

המחלוקות בישראל. וא"כ נגד השלום והאמת שנגשו יחדיו בטענות נגד בריאות האדם כי השלום אמר שהאדם מלא קטטה והאמת אמר שהאדם כולו שקר אחת דבר אלהים שהאמת ישלח לארץ כלומ' אם תהי' מחלוקה בין החכמים בין דין לדין הלכה תהי' כרבים וכאשר יגידו הם נקרא האמת אף שלא יכוונו להלכה אמתיית כאשר נאמרה למ"מ והאמת שבשמים ישבים לאמת שבעל הארץ ויפסקו המחלוקת וא"כ שתים זו שמענו להשתיק טענות שניהם דהיינו שהאמת תכון לעד ויפסקו המחלוקת. ולכן בארתי בזה ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום פי' שנתן התורה במתנה גמורה לעמו וממזכן.

א ג' מתנות טובות כו' וכ"ל הכוונה כי ישראל כל זמן שאינם יכולים לקבל רוב טובה צריכין לסבול עול גלות ולהיות מעונים ולכך כתיב על הגאולה שלמה שתהי' בקרוב בימינו לעולם ועד ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא פי' שיאכלו וישבעו ובכל זאת לא ירום לבם לבעט במצות רק יהלל את שם ה' אז ולא יבושו עמי לעולם ועל זאת כאומר מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים כשאהבת ישראל לאביהם שבשמים היא בתענוגים לא מתוך יסורין ולכן כשנתן הקב"ה לישראל ג' מתנות טובות לישראל היה מן ההכרח שיקבלו יסורין כדי שלא ירום לבם אבל לעתיד כאשר יהיו בתכלית השלימות אז ופדויי ד' ישובון ובאו לציון ברנה ושמחת עולם על ראשם.

שם ל ב׳ עתידה א"י שתוציא גלוסקין אחת וכלי מילת שנאמר יהי פסת בר בארץ ליגלג תלמיד אחד ואמר אין כל חדש תחת השמש א"ל ר"ג בא ואראך דוגמתן בעוה"ז נפק אחוי לי כמהין ופטריאות ואכלי מילת נברא בר קורא.

שם לא. מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות ועיניהם של תרמודיין תרוטות ורגליהם של אפרקיים רחבות ע"ש.

שם נו ב׳ אר"י אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בה שרטון ועליו נבנה כרך גדול כו׳ והוא של יון במתנית׳ תנא אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב א׳ בבית אל וא׳ בדן ונבנה צריף אחד והוא איטאליא של יון.

שם סב ב׳ א"ר אנשי ירושלים אנשי שחק היו (פי׳ מדברים בלשון גאות) אדם אומר לחבירו במה סעדת היום צפת עמילה או צפת שאינה עמילה (ע"ש פירש"י).

שם סג א׳ א"ר יהודה עצי ירושלים של קינמון ובשעה שהיו מסיקין ריחן נודף בכל א"י ומשחרבה ירושלים נגנבו ולא נשתייר מהן אלא כשעורה ומשתכח בגנאי דצימצמאי מלכתא

שם פה א׳ ארש"נ א"ר מ"ד אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ אטו כ"ע יושבי רקיע נינהו אלא שהיו בקיאין בישיבה של ארץ שהיו אומרים מלא קנה זה לזית מלא קנה זה לגפנים מלא קנה זה לתאנים וחורי שמריחין את הארץ וחוי א"ר פפא שהיו טועמין את הארץ כחויא רב אחא בר יעקב אמר חורי שנעשו בני חורין מנכסיהן.

שם קיג ב׳ אמר רב אמי כל האוכל מעפר בבל כאילו אוכל מבשר אבותיו וי"א כאלו אוכל שקצים ורמשים דכתיב וימח את כל היקום וגו׳ ארשל"ק למה נקרא שמה בבל שננערו שם כל מתי מבול א"ר יוחנן למה נקרא שמה מצולה שכל מתי מבול נצללו לשם.

שם קיט א׳ בעא מיניה רבי מר׳ ישמעאל ברבי יוסי עשירי ארץ ישראל במה הן זוכין א"ל בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר שבבבל במה הן זוכין אמר לו בשביל שמכבדין את התורה ובשאר ארצות במה הן זוכין א"ל בשביל שמכבדין את השבת דא"ר חייא בר אבא פ"א נתארחתי אצל בעה"ב בלודקיא וכו׳ (כתוב בערך שבת ויו"ט).

שם ב׳ כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה (כתוב בערך גידול בנים).

שם קמה ב׳ יתיב רבי חייא בר אבא ורבי אסי קמיה דר"י ויתיב ר"י וקא מנמנם א"ל ר"ח ב"א לרבי אסי מפני מה עופות שבבבל שמנים אמר ליה כלך למדבר עזה ואראך שמנים מהם (פי׳ מדבר עזה היא מארץ ישראל) מפני מה מועדים שבבבל שמחים מפני שהן עניים מפני מה ת"ח שבבבל מצויינים לפי שאינן בני תורה מפני מה כותים מזוהמים מפני שאוכלין שקצים ורמשים איתער בהו ר"י אמר להו דרדקי לא כך אמרתי לכם אמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו ואם לאו אל תאמרו וגו׳ ואח"כ אמר ר"י עופות שבבבל שמנים מפני שלא גלו שנאמר שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו וכו׳ והבא גם הבהמות ועופות גלו שנאמר מעוף השמים עד בהמה נדדו הלכו מפני מה מועדים שבבבל שמחים שלא היו באותו קללה והשבתי כל משושה חגה חדשה ומועדה וגו׳ אר"י אין לך כל רגל ורגל שלא כאתה בולשיא לציפוריא וא"ר חנינא אין לך כל רגל ורגל שלא יבא לטבריא אגמון וקטמון ובעל זמורה מפני מה ת"ח שבבבל מצויינים לפי שאינן בני מקומן דאמרי אינשי במתא שמאי בלא מתא תותבא (פי׳ שמלה) מפני מה כותים מזוהמין שלא עמדו אבותיהם על הר סיני כו׳ (כתוב בערך תורה).

ערובין כא דריש רבא מ"ד לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים וגו׳ לכה דודי נצא השדה אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהן גזל ועריות ושבועת שוא ושבועות שקר נצא השדה בא ואראך תלמידי חכמים שעוסקים בתורה מתוך הדחק נלינה בכפרים וגו׳ (כתוב בערך תורה).

שם כו א׳ אר"י א"ר כל עיר שיש בה מעלות ומורדות אדם ובהמה שבה מזקינים בחצי ימיהם.

פסחים ח ב׳ א"ר אבין בר רב אדא א"ר יצחק מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים כדי שלא יהיו עולי רגלים אומרים אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים דיינו וגו׳. עו"ש מפ"מ אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהיו עולי רגלים אומרים וגו׳ (כתוב בערך ירושלים).

שם לד ב׳ בבלאי טפשאי משום דיתבי בארעא דחשוכא אמרי שמעתתא דמחשכי.

שם פז א׳ עילם זכתה ללמוד ולא זכתה ללמד (פירש"י שהיה בה דניאל שנא׳ ואני דניאל הייתי בשושן אשר בעילם המדינה וזכה ללמוד ולא ריבץ תורה בישראל אבל עזרא הי׳ בבבל דכתיב הוא הכין לבבו לדרוש בתורת ה׳ וללמד חוק ומשפט בישראל).

שם ב׳ תני ר׳ חייא מ"ד אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקב"ה את ישראל

שאינן יכולין לקבל גזירות אכזריות ארם לפיכך הגלה אותן לבבל ואמר ר״א לא הגלה הקב״ה את ישראל לבבל אלא מפני שעמוקה כשאול וגו׳ ר׳ חנינא אמר מפני שקרוב לשונם ללשון תורה ר׳ יוחנן אמר מפני ששגרו לבית אמן משל וגו׳ (כתוב בערך גלות וחורבן).

שם פח א׳ עולא איקלע לפומבדיתא קריבו לי׳ טריניא דתמריא אמר להו כמה הנהו בזוזא אמרו ליה תלת בזוזא אמר מלא צנא דדובשא בזוזא ובבלאי לא עסקו באוריי׳ בלילה צעריה אמר מלא צנא סמא דמותא בזוזא בבבל יבבלאי עסקו באורייתא.

שם צד א׳ מצרים היה ארבע מאות פרסה כו׳ עד ת״ש דאריב״ז (וכתוב בערך תקופות ומזלות) ע״ש.

שם קיג א׳ אמר ר״י שלשה מנוחלי עוה״ב ואלו הן הדר בא״י והמגדל בניו לת״ת והמבדיל על היין במוצאי שבתות מאי היא דמשייר מקידושא לאבדלתא.

שם קיח ב׳ כשחלה ר׳ ישמעאל ברבי יוסי שלח לו רבי אמור לנו שנים ושלשה דברים שאמרת לנו משום אביך שלח לו כך אמר אבא וכו׳ ועוד שלח לו שלש מאות וששים והמשה שווקים בכרך גדול וכל אחד ואחד היו בו שלש מאות וששים והמשה בירניות וכל בירניות היו בו שלש מאות וששים וחמשה מעלות וכל מעלה ומעלה היו בו כדי לזון את כל העולם כולו.

שם קיט א׳ הכסף שליקט יוסף במצרים העלוהו ישראל כשעלו ממצרים והיה מונח עד רחבעם בא שישק מלך מצרים ונטלו מרחבעם וכו׳ עד באו רומיים ונטלוהו מיד יוונים ועדיין מונח בעיר. (כתוב בערך מעה״ג ודה״י).

שם ג׳ פרסאי קאתו מיפת דכתיב בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירם גומר זה גרמניא מגוג זו קנדיא מדי זו מקדוניא יון כמשמעו תובל זה בית אונייקי משך זו מוסיא תירם פליגי בה וכו׳ חד אמר זו בית תירייקי וחד אמר זו פרס סבתא ורעמה וסבתכא וגו׳ ע״ש וגם גודל הארץ עיי״ש.

עוד שם ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה בבל כמשמעו ארך זו אוריכות ואכד זה בשכר וכלנה זה נופר נינפי. עו״ש אשור זה סילוק נינוה כמשמעו רחובות עיר זו פרת דמשן כלח זו פרת דבורסיף. ורסן זה אקטיספון היא העיר הגדולה איני יודע אם נינוה היתה עיר גדולה וגו׳ הוי אומר נינוה עיר הגדולה ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק עיין שם למה נקראו כן.

עו״ש פרס נקרא איל דכתיב האיל אשר ראית בעל הקרנים הוא מלכי מדי ופרס.

שם כ ב׳ אמר רבב״ח אר״י מירושלים ליריחו עשרה פרסי.

עי״ש מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה מפני גלגל חמה שמנסר ברקיע וגו׳ והיינו דאמר נבוכדנצר וכל דיירי ארעא כלא חשיבין. עו״ש אלמלא גלגל חמה נשמע קול המונה של העיר ואלמלא קול המונה של עיר נשמע גלגל החמה (כתוב בערך מזלות).

שם כא א׳ לא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים.

שם כר א׳ ואת היבוסי יושב ירושלים לא הורישו בני בנימין וישב היבוסי את בני בנימין בירושלים עד היום הזה.

עו״ש סנהריב בלבל כל הארצות שנאמר ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שושיתי.

שם סו א׳ כבש עשו לו (פי׳ להמוליך את השעיר המשתלח) מפני הבבליים שהיו מתלשים בשערו ואומרים לו טול וצא טול וצא. ואמרי׳ בגמ׳ שם ב׳ לא בבליים היו אלא אלכסנדריים היו ומתוך ששונאים את הבבלים היו קורין אותן על שמן.

סוכה כט א׳ לוקה החמה במזרח סי׳ רע ליושבי מזרח וגו׳ (כתוב בערך מזלות).

שם נא ב׳ מי שלא ראה ירושלים בתפארתה לא ראה כרך נחמד מעולם (בע׳ ירושלים).

עו״ש מי שלא ראה דיופלוסטין של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל וכו׳ (פי׳ דיופלוסטין היה בית הכנסת גדולה מאוד (בערך ביהכ״נ).

ביצה טז א׳ בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא.

תענית ג ב׳ כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם וגו׳ אילימא דברתינהו בד׳ רוחי דעלמא וכו׳ (כתיב בערך גלות וחורבן).

שם י׳ א׳ ת״ר א״י נבראת תחלה וכל העולם כולו נברא לבסוף שנא׳ עד לא עשה ארץ וחוצות א״י משקה אותה הקדוש ב״ה בעצמו וכל העולם כולו ע״י שליח שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות א״י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית שנא׳ הנותן מטר ע״פ ארץ וגו׳ א״י שותה תחלה וכל העולם לבסוף שנ׳ הנותן מטר על פני הארץ וגו׳ משל לאדם שגבל את הגבינה נוטל את תאוכל ומניח את הפסולת.

שם כג ב׳ א״ל ר׳ זריקא לרב ספרא תא חזי מה מה בין תקיפי דארעא דישראל וחסידא דבבל וגו׳ ע״ש.

מגילה ג א' תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה וגו'.

שם ו א' חמת זו טבריא ולמה נקרא שמה חמת על שם חמי טבריא. רקת זו צפורי ולמה נקרא שמה רקת משום דמדליא ברקתא דנהרא. כינרת זו גינוסר ולמה נקרא שמה כינרת דמתיקי פירא כקלא דכינרי. ורבא אמר חמת זו חמי גרר רקת זו טבריא כינרת זו גינוסר ולמה נקרא שמה כינרת שאפילו ריקנין שבה מלאים מצות כרימון. ר' ירמיה אמר רקת שמה ולמה נקרא שמה טבריא שיושבת בטיבורה של א"י רבא אמר רקת שמה ולמה נקרא שמה טבריא שטובה ראיתה. אמר זעירי קטרון זו ציפורי ולמה נקרא שמה צפורי שיושבת בראש ההר כצפור.

עו"ש זבולון עם חרף נפשו למות משום דנפתלי על מרומי שדה שהיה לנפתלי שדות וכרמים ולא הרים וגבעות ועוד אמר לאחי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות א"ל הקב"ה כולן צריכין לך ע"י חלזון שנאמר ושפוני טמוני חול תנא ר"י שפוני זה חלזון טמוני זה טרית (פי' דג) חול זה זכוכית לבנה וכו' (בערך ציצית). עו"ש אמר רבב"ח לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דציפורי והויא ששה עשר מיל על ששה עשר מיל. אמר רבב"ח לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דכל ארעא דישראל והויא כמבי כובא עד עקרא דתולבקני עשרין ותרתי פרסי אורכא ופותיא שיתא פרסי.

עו"ש א"ר אבהו עקרון תעקר זו קסרי בית אדום שהיא יושבת בין החולות והיא היתה יתד תקועה לישראל בימי יונים וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום היו קורין אותו אחידת מגדל שור. עו"ש גרממיא של אדום (פי' שם מלכות והיא מאדום) שאלמלא הן יוצאין מחריבין כל העולם כולו ועליהם התפלל יעקב אבינו ע"ה זממו אל תפק. וא"ר חמא בר חנינא תלת מאה קטירא תגא איכא בגרממיא של אדום כו'.

שם יא א' מהודו ועד כוש רב ושמואל ח"א הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם וח"א הודו וכוש גבי דהדדי הוי קיימי כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך על כל העולם כיוצא בדבר אתה אומר כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה וכו'.

שם כו א' פלוגתא אם ירושלים נחלקה לשבטי'.

שם כט א' תניא ר' אליעזר הקפר אומר עתידין בתי כנסיו' ובתי מדרשו' שבבבל שיוקבעו בא"י שנאמר כי כתבור בהרים וכרמל בים יבא והלא דברים ק"ו ומה תבור וכרמל שלא בא אלא לפי שעה ללמוד תורה נקבעים בא"י בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצין בהם תורה עאכו"כ.

שקלים סוף פרק ג' תאני בשם ר' מאיר כל מי שקבוע בא"י ומדבר בלשון הקדש ואוכל פירותיו בטהרה וקורא ק"ש בבקר ובערב יהיה מבושר שבן עוה"ב הוא.

יבמות ט"ז ב' א"ר אבא בר כהנא וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי (פי' י' שבטי' שהגלה אותם סנחריב) חלה זה חלזון וחבור זו חדייב נהר גוזן זו גינזק וערי מדי זו חמדן וחברותיה ואמרי לה זו ניהר וחברותיה חברותי' מאן אמר שמואל כרך מושבי הידקי ודומקיא.

כתובות עה א' ב ולציון יאמר איש ואיש יולד בה וכו' א"ר מייאשא בר בריה דריב"ל אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה. עו"ש אמר

ב ולציון יאמר איש ואיש יולד בה. ופי' הגאון מוה"ו אהרן זינגער זצוק"ל הכוונה. דהנה החכמים הגדולים חקרי לב ואנשי שם שבכל המדינות יושבים במטרופולין של מלכים ובעיירות גדולות ולא מפני שהעירות גדולות הולידם והצמיחם רק המה בחרו המקומות הגדולים למקום מושבם להראות לפני העמים והשרים תועלת חכמתם וגם כי ימצאו שמה פעולה רבה כל אחד ואחד במדע שלו בחכמת הרפואה או בחכמת הניגון וכדומה וזהו אזכיר רהב ובבל לידעי וכו' זה ילד שם פי' יאמר על האיש החכם הנמצא שם זה ילד שם במדינה' זו או זו. אבל לציון יאמר איש ואיש יולד בה כי שם איש מורה על איש גדול ונכבד וציון היא ארץ לבד שגידלה מטבעיה ושם צדיקים חכמים ונבונים יפרחו וממנה פריה נמצא כי כרך דכולה בה היא ממנה כהנים ומינה נביאים ואיש ואיש יולד בה ולא נתאספו שמה ממדינות אחרות. עוד ראיתי בזה פי' מהגאון מוה' שלום קוטנא ני' גם על דברי ר' מיאשא ברי' דריב"ל אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה דהנה לכל מדינה ומדינה ועם ועם יש להם תכונת נפשי' נפרדות אבל ע"י יוכרו ויבדלו מתושבי מדינות אחרות כפי מצב וממוצי המדינות עם ועם כלשונותם בגויהם וכפי מושבם בארצות החום והקור או על שפת נהרות ימים ונחלים או אם בין ההרים שמו קנם ובהנה רבות ענינים בינים מסבים וגורמים הבדל עצמיי בין גוי לגוי' בין אומה ולשון אבל אם יתפוץ איש תושב מדינה אחת ללכת על נפשו למדינה אחרת אבר שם אוה למושב לו כי כפי מהותו ואיכותו יתפוץ

אביי וחד מינייהו כתרי מינן אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא רבי ירמיה כי הוי הכא לא ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם קרי לון בבלאי טפשאי.

שם קי ב׳ ג תיר לעולם ידור אדם בא"י אפילו בעיר שרובה נכרים ואל ידור בחו"ל אפילו בעיר שרובה ישראל שכל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה שנא׳ לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עע"ז וכן בדוד הו"א כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים אלא לומר לך כל הדר בחוץ לארץ כאלו עובד ע"ז.

עו"ש ר"ז הוה קא משתמיט מניה דר"י דבעי למיסק לא"י דא"ר יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנ׳ בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאום ה׳ ור"ז האי הוא בכלי שרת כתיב ור"י כתיב קרא אחרינא השבעתי

בתוארי ועיקרי העם ההיא ילמוד ויחקור אחרי מנהגיהם וידרוש לבוא עד עומקי כל עניניהם וירגיל את עצמו בדרכיו ומעלליו כדרך אנשי מדינה זו אשר תכסין נפשו לבוא שמה עד שנאמר עליו גם בערס לבתו כבר נעשה מינו איש מדינה אחרת אבל בכל אלה יוכר כי לא נולד במדינה ההיא ואף גם בלבתו שמה ויגור שמה ימים רבים לא יספוק כל ענייניו ונטיית נפשו להיות כאיש מדינה זו. אמנם ציון וארץ הקדושה אין המדינה ההיא מנחלת תבונה נפרדה לדרים בה ומתנה לא תנא עוד ועד ליושביה רק היא עלית על כולנה בעבור כי שם אוה ד׳ למושב לו לכן שם התפשט׳ הקדושה ועהרת הנפש יגם כל הברכות ועליית כיאמר המבורר לדה ברך אבדך אבי כיה אשביע לחם וכהניה אלבים ישע וחסידיה רנן ירננו וכו׳ וקרוב ד׳ לכל קוראיו לשמוע אל הרנה ואל התפלה לכל נפש הנכספת בתמימות ובלב שלם בין הוא ממדינה ההיא או ממדינה אחרת בין רחוקה או קרוב כי שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ד׳ ורפאתיו וכל אחד הוא כאלו נולד שמה. וזה אזכיר רהב ובבל וכו׳ זה יולד שם כלומר כל אחד נכר בתבונתו ובנטיית נפשו כפי המקום שנולד שמה אבל לציון יאמר איש ואיש יולד בה והכונה כמבואר ולזה פי׳ אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה כלומ׳ כיון דאין המדינה גורמת ומעלה יתירה לדרים בה רק ד׳ השוכן בקרבה לנפש חפצה לדבק בו לכן גם לרחוקים מיר שלים הנכספים ומצפים לראותה להסתופף בצל אל גורל אחד להם עם היושבים בה לשא״ב קדושה וטהרת הנפש ורק שהם צריכין חשקה יתירה.

ג לעולם ידור אדם בארץ ישראל כו׳ ועיין בהרי"ף, ומהרב"א פי׳ במאמר דומה כמי שאין לו אלוה. וכ׳ באפיקי יהודה ע"ז: כי יש לעיין כי המאמר דומה כמי שאין לו אלוה קיתר לת הדיוק הנמשך ממאמר דומה כמי שיש לו אלוה אלא לגה שהזכרנו בתחלת הדרוש בשם מהרי"א כי שמו יתברך יתחלק בפי נבראיו והיינו שהאומות אל על יקראוהו אלהא דאלהיא כיון שיד המשטר במזלות הוא באמצע ביניהם אבל על האומה הישראלית אלהים יקרא שהרי בדד ינחנו ואין עמו אל נכר יתמצע ביניהם אך אנו נאמר בן ביחים המקומות לשכנו יתברך כי יתחלק שמו יתברך כפי הילוך ערך המקומות והיינו כי הארצות כולם זולת ארץ ישראל יקרא הקב"ה למקומותם ביושבותיהם אלהי האלהים אבל בארץ ישראל שהקב"ה בכבודו ובעצמו דורש אותה תמיד יקרא אלהים או בשם הויה ובזה יובן מאמר יעקב אבינו ובאתי בשלום אל בית אבי והיה ד׳ לי לאלהים פי׳ כשישוב אל ארץ מולדתי לארץ כנען אז יהיה ד׳ הויה לי לאלהים ולא לאלהי האלהים (שוב מצאתי ברמב"ן פ׳ ויצא רו"ז זה). הילא ממה שקדם הוא כי יש שני גופים מרוחקים מהשגחת השם יתברך האחד היא עם זכר אשר לא מבני ישראל הוא והשני כל המדינות למקומותם בארצותם זולת ארץ ישראל ולעומת זה הפוך לטובה יש שני גופים מקורבים להשם יתברך עם ד׳ אלה וארץ הקדושה ועל זה באו רבותינו ז"ל ואמרו כל הדר בארץ ישראל רומז על הגברי ג"כ המוזכר במאמר שרובה נכרים אך שבעלם הוא ממשפט על ידי אמצעי. עכ"ז אם דר בא"י ובמקום קודש יתהלך דומה כמי שיש לו אלוה כלומר דמיונו כאדם שיש לו אלוה (ר"ל מקרוב) והיפך היא כל הדר בחו"ל רומז גם על הישראלי המוזכר במאמר המוקדם בעיר שרובה ישראלי׳ אך כי בעצם ובאמונה ראוי הוא להיות מושפע מהש"ת בעצמו כמשפט לאוהבי שמו יתברך בכל זאת דומה כמי שאין לו אלוה והמשיבי על זה ראיות מבוארות ממ"ש הש"ת אל אברהם לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוהים הרי גם אל נור המובדה אומה הישראלית ממנו והוא אבינו אברהם אין הש"ת מתיחס לו בשם אלהים לבדו רק בהיותו בארץ כנען לא זולת זה.

אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה וכו' ורבי זירא ההוא שלא יעלו ישראל בחומה ור״י השבעתי אחרינא כתי' ור״ז ההוא מבעי לי' לכדרבי יוסי בר' חנינא דאמר ג' שבועות הללו למה א' שלא יעלו ישראל לחומה וא' שהשביע הקב״ה את ישראל שלא ימרדו באוה״ע ואחת שהשביע הקב״ה את אוה״ע שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי ור״י אם תעירו ואם תעוררו כתיב ור״ז מיבעי ליה לכדרבי לוי דאמר שש שבועות הללו כמה תלתא הני דאמרן ואינך שלא יגלו את הקץ ושלא ירחקו (ס״א ידחקו) את הקץ ושלא יגלו את הסוד לאו״ה בצבאות או באיילות השדה אמר רבי אלעזר אמר להם הקב״ה לישראל אם אתם מקיימין את השבועה מוטב ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאיילות השדה.

שם קיא א' ד א״ר אלעזר כל הדר בא״י שרוי בלא עון שנא' ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון א״ל רבא לרב אשי אנן בסובלי חולאים מתנינן לה אמר רב ענן כל הקבור בא״י כאלו קבור תחת המזבח כתיב הכא מזבח אדמה תעשה לי וכתיב התם וכפר אדמתו עמו. עולא הוה רגיל דהוי סליק לא״י נח נפשיה בחו״ל אתו אמרו לו לר' אלעזר אמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות אמרו ליה ארונו בא א״ל אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה. שם אמר רב יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מא״י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אפי' מפומבדיתא לבי כובי וכו'.

שם אמר רב יהודה כל הדר בבבל כאלו דר בא״י שנא' הוי ציון המלטי יושבת בת ציון.

שם א״ר אלעזר מתים שבחו״ל אינן חיים וכו (כתוב בערך תחיית המתים).

שם א״ר אבהו אפי' שפחה כנענית שבא״י מובטח לה שהיא בת העוה״ב כתיב הכא לעם עליה וכתיב התם שבו לכם פה עם החמור. עם הדומה לחמור ורוח להולכים בה א״ר ירמיה בר אבא א״ר יוחנן כל המהלך ד' אמות בא״י מובטח לו שהוא בן עוה״ב ולר' אלעזר צדיקים שבחו״ל אינם חיים א״ר אילעאי ע״י גילגול וכו'. (כתוב בערך תחיית המתים).

ד אר״א כל הדר בארץ ישראל כו' וכו' הבינה לעתים לבאר מה חידש ר״א במה שאמר שהדר בארץ ישראל שרוי בלא עון כיון דכן כתיב בקרא העם היושב בה נשוא עון וגם למה שנה בלשונו שאמר שרוי בלא עון ובקרא כתיב נשוא עון ועוד במה שאמר רבא אנן בסובלי חלאים מתניתן לה משמע שבא לסתור ראיי' ר״א והא אף דרישא דקרא בסובלי חלאים איירי מ״מ סיפא דקרא אומר להדיא העם היושב בה נשוא עון ועוד מה חידש ר' ענן שאמר כאילו קבור תחת המזבח והיינו ודאי שעונותיו מכופרים וא״כ היינו דר״א והיישוב כן הוא כי גודל מעלת הקבור במקום קדוש נתפרסם ודי לנו להורות זה מה שראינו ביעקב אבינו ע״ה שהשתדל מאוד לקבור במערת המכפלה ומזה נמשך לכל יוצאי חלציו אחריו לבקש ג״כ בכל תוקף להקבר בארץ הקדושה. אבל עוד מעלה יתירה היא למי שהובא בחייו לארץ ישראל וזה נתבאר ממעשה גבי עולא דהוה רגיל דהוה סליק לארץ ישראל נח נפשיה בחוצה לארץ אתו אמרו ליה לר' אלעזר אמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות אמרו ליה ארונו בא לכאן אמר להם אינו דומה קלטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה. והנה השלמים האלו ע״ה בארו לנו כל אחד מה היא המעלה שיש לכל אחד מהם כפי מדרגתו ור״א אמר כפי שיטתו כל הדר בארץ ישראל דהיינו שמחיים דר שם שקולטתו מחיים הנה זה תגדול מעלתו כי לא מבעי' אילו הי' חוטא יתכפרו לו עונותיו אלא יזכה עוד שיהי' שלם בלי עון כי קדושת המקום תגרום לו להצילו מן החטא כנודע מאוירה דארץ ישראל באופן שלא יהי' בו רושם של עון לומר שחטא ואח״כ נתכפר כענין הבגדים אחרי כובסו. ולא יהי' כחולי שנתרפא אלא כמי שלא הי' בו חולי מעיקרא וזה הוכיח והפסיק שאמר ובל יאמר שכן חליתי פי' חולי נפש והיא בל יאמר שכן מוסף אחריו גם סיפא דקרא העם היושב בה כמ״ש עון פי' שבל יאמר העם היושב בה נשוא עון אלא לא יהי' שום נגע ומחלה הנה עיקר ראייתו היא מרישא דקרא דכתיב ובל יאמר שכן חליתי משמע שלא יהי' שום חולי נפש לכן אמר רבא לר' אשי אנן בסובלי חלאים מתניתן לה וא״כ אין ראיי' שלא יהי' שם חולי נפש אלא המקרא כפשוטו בחולת הגוף וא״כ ע״כ אין סוף הפסוק נמשך כדברי האומר אלא הכוונה לא יסבלו חלאים יען העם היושב בה מכופר מעון. ואולם רב ענן בא לפרש זכות אותו שקולטתו לאחר מיתה ולא דר בה מחיים ועל זה אמר כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח פי' כי עם היות אינו מאותו כת אשר לא יחשב לו עון כלל לפחות יהי' נשוא פשע כסוי חטאה ולזה אמר כאילו קבור תחת המזבח.

שם ב׳ אמר ר׳ חייא בר יוסף עתידה א״י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנא׳ יהי פסת בר בארץ ת״ר יהי פסת בר בארץ בראש הרים אמרה עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים ושמא תאמר יש צער לקצרה ת״ל ירעש כלבנון פריו הקב״ה מביא רוח מבית גנזיו ומנשבה עליה ומשרה את סלתה ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פסת ידו וממנו פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו ומחלב כליות חטה אמרו עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול ואל תתמה שהרי שועל קינן בלפת ושקלוהו ומצאו בו ששים ליטרין בליטרי של ציפורי. תניא אמר ר׳ יוסף מעשה בשיחן באחד שהניח לו אביו ג׳ בדי חרדל ונפשת אחד מהן ונמצא בו תשעה קבין חרדל ועציו סיככו בו סוכת יוצרין. אמר ר׳ שמעון בן תחליפא קלח של כרוב הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בסולם ודם ענב תשתה חמר אמרו לו כעולם הזה עוה״ב עוה״ז יש בו צער לבצור ולדרוך העוה״ב מביא ענבה אחת בקרון או בספינה ומניחה בזוית ביתו ומספק הימנו כפיטום גדול ועציו מסיקין תחת התבשיל ואין לך כל ענבה וענבה שאין בה שלשים גרבי יין שנא׳ ודם ענב תשתה חמר אל תקרי חמר אלא חומר. כי אתא ר׳ דימי אמר מאי דכתיב אוסרי לגפן עירה אין לך כל גפן וגפן שאין צריך עיר אחת לבצור ולשקרה בני אתונו אין לך כל אילן סרק שבארץ ישראל שאינו מוציא משא שתי אתונות ושמא תאמר אין בו יין ת״ל כבס ביין לבושו ושמו תאמר אינו אדום ת״ל ודם ענב תשתה חמר ושמא תאמר אינו מרוה ת״ל סותו ושמא תאמר אין בו טעם ת״ל חכלילי עינים מיין כל חיך שטועמו אומר לי לי ושמא תאמר לנערים יפה ולזקנים אינו יפה ת״ל ולבן שנים מחלב א״ת לבן שינים אלא לבן שְׁנים.

שם ב׳ ר׳ חייא בר אדא מקרי דרדקי דר״ל הוי איפגר תלתא יומי ולא אתא כי אתא א״ל אמאי איפגרת א״ל דלית אחת הניח לי אבא ובצרתי ממנה יום ראשון ג׳ מאות אשכולות אשכול לגרב יום שני בצרתי ג׳ מאות אשכולות שתי אשכולות לגרב ביום ג׳ בצרתי ג׳ מאות אשכולות שלש אשכולות לגבר והפקרתי יותר מחציו אמר ליה אי לאו דאיפגרת הוה עבדי טפי. רמי בר יחזקל איקלע לבני ברק חזינהו להנהו עיזדקא אכלין תותי תאיני וקא נטף דובשא מתאני וחלבא טייף מנייהו ומערב בהדי הדדי אמר היינו זבת חלב ודבש. אמר ר׳ יעקב בן דוסתאי מלוד לאונו ג׳ מילין פעם אחת קדמתי בנשף הלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים. אמר ר״ל לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של ציפורי והוי שיתסר מילין על שיתסר מילין אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של כל א״י והוי׳ כמבי מיכסי עד אקרא דתולבנקי כ״ב פרסי אורכא ופות״א שיתא פרסי. ר׳ חלבו ור׳ עוירא ורבי יוסי בר חנינא אקלעי להאי אתרא אייתי קמיהו אפרסקא דהוה כאלפס כפר הינו ואלפס כפר הינו כמה הוה ה׳ סאין אכלו שליש איפקרו שליש ונתנו לפני בהמתן שליש לשנה איקלע ר׳ אלעזרו להתם ואייתי לקמי׳ נקטו בידיה ואמר ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה. ריב״ל איקלע לגבלא חזינהו להנהו קטופי דהוו קיימו כעגלי אמר עגלים בין הגפנים אמרו ליה קטופי נינהו אמר ארץ ארץ הכניסי פירותייך למי את מוציאה פירותייך לערבים הללו שעמדו עלינו בחטאתינו לשנה אקלע ר׳ חייא להתם חזינהו דהוי קיימי כעיזי אמר עיזים בין הגפנים אמרו ליה זיל לא תעביד לן כמברך. ת״ר בברכותיה של א״י בית סאה עושה חמשת רבוא כורין בישיבתו של צוען בית סאה עושה ע׳ כורין תניא אמר ר׳ מאיר אני ראיתי בבקעת בית שאן בית סאה עושה ע׳ כורין ואין לך מעולה! בכל ארצות יותר מארץ מצרים שנא׳ כגן ה׳ כארץ מצרים ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יותר מצוען דהוו מרבו בה מלכים דכתיב כי היו בצוען שריו ואין לך טרשין בכל א״י יותר מחברון דהו קברי בה שכבי ואפי׳ הכי חברון נבנה על אחת משבעה דכתיב וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים מאי נבנתה וגו׳ וה״מ בטרשים אין שלא בטרשים חמש מאה וה״מ שלא בברכותיה בברכותי׳ כתיב ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו׳.

תניא אמר ר׳ יוסי סאה ביהודה היה עושה חמש סאין מאה קמח סאה סלת סאה סובין סאה מורסין וסאה קיבורי׳. א״ל ההוא צדוקי לר׳ חנינא יאה משבחיתו בה בארעכון בית סאה אחת הניח לי אבא ממנו משח ממנה חמר ממנה עיבור ממנה קטניות ממנה רועות מקנתי. אמר ליה ההוא בר אמוראה לבר ארעא דישראל האי תאלתא דקיימא אגודא דירדנא כמה נדריתו מינה אמר ליה שיתין כורי אמר ליה אכתי לא עייליתו בה אחריבתוה אנן מאה ועשרים כורי הוה נזרינן מינה. אמר ליה אנא נמי מחד גיסא קאמינא לך. אמר רב חידא מאי דכתיב ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי למה ארץ ישראל נמשלה לצבי לומר לך מה צבי זה אין עורו

מחזיק בשרו אף א"י אינה מחזקת פירותיה ד"א מה צבי זה קל מכל חיות אף א"י קלה מכל ארצות לבשל את פירותיה א' מה צבי זה קל ואין בשרו שמן אף א"י קלה לבשל ואין פירותיה שמנים ת"ל זבת חלב ודבש שמנים מחלב מתוקים מדבש.

רבי אלעזר כי הוה סליק לא"י אמר פלטי מחדא (פירש"י נצלתי מאחת מהן מן הקללות האמורות במקרא) כי סמכוהו אמר פלטי לי מתרתי כי אותבהו בסוד העיבור אמר פלטי לי מתלת שנא' והיתה ידי אל הנביאים החוזים שוא וגו' בסוד עמי לא יהיו זה סוד עיבור ובכתב בית ישראל לא יכתבו זה סמיכה ואל אדמת ישראל לא יבואו כמשמעו. ר' זירא כי הוה סליק לא"י לא אשכח מברא למיעבר נקט במצרא וקא עבר אמר ליה ההוא צדוקי עמא פזיזא קדמיתו פומיכו לאודנייכו אכתו בפזיזותיכו קיימיתו אמר ליה דוכתא דמשה ואהרן לא זכו אנא מי יימר דזכינו לה. ר' אבא מנשק כיפי דעכו ר' חנינא מתקן מתקליה ר' אמי ור' אסי קיימו משמשא לטולא ומטולא לשמשא ר"ח בר גמדא מגנדר בעפרא שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו אמר ר"ח בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק בא"י שיטענו פירות שנא' כי עץ נשא פריו ותאנה וגפן נתנו חילה.

קידושין סט ב' תניא וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך מלמד שבית המקדש גבוה מכל א"י וא"י גבוה מכל ארצות בשלמא בית המקדש גבוה מכל א"י היינו דכתיב דברי ריבות בשעריך וקמת ועלית אלא א"י גבוה מכל ארצות מנ"ל דכתיב לכן הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים וגו'.

שם מט ב' עשרה קבין גבורה ירדו לעולם ט' נטלו פרסיים. י' קבין כנים ירדו לעולם ט' נטלו מדי. י' קבין כשפים ירדו לעולם ט' נטלו מצרים י' קבין נגעים ירדו לעולם ט' נטלו חזירים י' קבין עזות ירדו לעולם ט' נטלו מישן י' קבין זנות ירדו לעולם ב' נטלו ערביים ט' קבין שיחה ירדו לעולם ט' נטלו נשים. י' קבין שכרות ירדו לעולם ט' נטלו כושים י' קבין שינה ירדו לעולם ט' נטלו עבדים.

שם סט ב' כל הארצות עיסה לא"י וא"י עיסה לבבל.

עו"ש לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקייה.

שם ע"א עמוד ב' א"ר פפא סבא משמיה דרב בבל בריאה מישון מיתה מדי חולה עילם גוססת ומה בין חולים לגוססים רוב חולים לחיים רוב גוססים למיתה. עד היכן היא בבל רב אמר עד נהר עזק ושמואל אמר עד נהר יואני לעיל בדיגלת עד היכא רב אמר עד בגדא ואוונא ושמואל אמר עד מושכני ולא מושכני בכלל עיי"ש הגבולות.

שם ע"ז א' וארו חזוא תניינא דמי לדוב תני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין כדוב ומגדלין שיער כדוב ואין להם מנוחה כדוב ר' אמי כי הוי חזי פרסא דרכיב אמר היינו דובא ניידא א"ל ר' ללוי הראני פרסיים א"ל דומין לחילות של בית דוד הראני ישמעאלים דומין לשעירים של בית הכסא הראני תלמידי חכמים שבבבל דומים למלאכי השרת (ועי"ש עוד מכמה מקומות שבבבל).

גיטין ח' א' איזהו ארץ ישראל ואיזהו חו"ל כל ששופע ויורד מטורי אמנון ולפני' א"י מטורי אמנון ולחוץ הוצה לארץ הנסין שבים רואין אותן כאלו חוט מתוח עליה' מטורי אמנון עד נחל מצרים מן החוט ולפנים א"י מן החוט ולחוץ חו"ל ר"יא כל שכנגד ארץ ישראל הרי הוא כארץ ישראל שנאמ' וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול זה יהיה לכם גבול ים והנסין שבצדדין רואין אותן כאלו חוט מתוח עליהן מקפלור' ועד ים אוקיינוס ומנחל מצרים ועד ים אוקיינוס מן החוט ולפנים א"י מן החוט ולחוץ חו"ל ורבנן האי וגבול מאי עבדי ליה מיבעי ליה לנסין ור' יהודה נסין לא צריכא קרא.

שם נז א' ס' רבוא עיירות היה לו לינאי המלך בהר המלך וכל אחת היו בה כיוצאי מצרים חוץ משלש שהי' בהן כפליים כיוצאי מצרים אלו הן כפר ביש כפר שיחלים כפר דכריא כפר ביש דלא יהבי ביתא לאושפיזא כפר שיחלים שהיתה פרנסתן מן שחליים כפר דכריא אר"י שהיו נשותיהן יולדות זכרים תחילה ויולדות נקבות לבסוף ופוסקות אמר עולא לדידי חזי לי ההוא אתרא ואפי' שתין ריבבתא קנא לא מחזיק אמר ליה ההוא צדוקי לר' חנינא שקורי משקרית' אמר ליה ארץ צבי כתיב בה מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו אף א"י בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה גמדא.

נדרים נו ב' הנודר מן העיר אסור לכנס לעיבור' דעיבור' דמת' כמתא דאמר קרא ויהי בהיות יהושע ביריחו וגו' אלימא ביריחו ממש והכתיב ויריחו סוגרת ומסוגרת אלא שמע מינה בעיבור'.

סוטה י' א' כתיב הנה חמיך עולה תמנתה וכתיב *וירד שמשון תמנתה אמר רבי אלעזר

שמשון שנתגנה בה כתיב וירד יהודה שנתעלה בה כתיב עולה רבי שמואל בר נחמן אמר שתי תמנאות היה חדא בירידה וחדא בעלייה רב פפא אמר חדא תמנה הוא׳ דאתי מהאי גיסא ירידה ודאתי מהאי גיסא עלייה כגון ורדוניא ובי בארי ושוקא דנרש.

שם לד ב׳ אין לך טרשין בא"י יתר מחברון ואין לך מעולה בכל ארצות יותר ממצרים וגו׳ (כתוב גם בפרש"י על התורה).

שם מה א׳ אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בב"ד של ע׳ והוא משנה ריש סנהדרין.

שם מו ב׳ לוז היא עיר שצובעין בה תכלת היא לוז שבא סנחריב ולא בילבלה בא נ"נ ולא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה אלא זקנים בזמן שדעתן קצה עליה׳ יוצאין חוץ להומה והן מתים וזכו לזה ע"י איש כנעני מיושבי הארץ שהראה לישראל את מבוא העיר.

שם מז א׳ ויאמרו אנשי העיר אל אלישע הנה מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה וגו׳ וכי מאחר דמים רעים וארץ משכלת אלא מה טובתה אמר רבי יוחנן חן מקום על יושביו וגו׳ (כתוב בערך דירה).

ב"ק פ׳ ב׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן הלוקח עיר בארץ ישראל כופין אותו ליקח לה דרך מארבע רוחותיה משום ישוב א"י.

שם פא ב׳ ת"ר ימא של טבריא בהלקו של נפתלי היתה ולא עוד אלא שנטל מלא חבל חרם בדרומה לקיים מה שנאמ׳ ים ודרום ירשה תניא ר"ש בן אלעזר אומר תלושין שבהרים בחזקת כל השבטים הן עומדים ומחוברים בחזקת אותו השבט ואין לך כל שבט ושבט מישראל שאין לו בהר ובשפלה ובנגב ובעמק שנאמ׳ פנו וסעו לכם ובאו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר בשפלה ובנגב ובחוף הים וגו׳ וכן את מוצא בכנענים ובפריזי׳ ובאמורים שלפניהם שנאמ׳ ואל כל שכניו אלמא שכניו הכי הוו.

ב"ב כה א׳ אתון דיתביתו לצפונא דא"י גו׳ (כתוב בערך תפלה).

שם נו א׳ אמר רב יהודה אמר שמואל כל שהראהו הקב"ה למשה חייב במעשר לאפוקי מאי לאפוקי קני קניזי וקדמוני תניא ר"מ אומר נפתוחא ערבאה ושלמאה ר׳ יהודה אומר הר שעיר עמון ומואב ר"ש אומר ערדיסקום אסיא ואספמיא.

שם עד ב׳ ירדן יוצא ממערת פמיים וגו׳ (כתוב בערך בריאה). עי"ש אר"י מ"ד כי היא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה אלו שבע ימים וארבע נהרות שמקיפין את א"י ואלו הן שבע ימים וגו׳ (כתוב בערך בריאה).

שם עה ב׳ תניא א"ר יוסי אני ראיתי ציפורי בשלוותה והיו בה מאה ושמונים אלף שווקים של מוכרי ציקי קדירה.

ב"ב צ"א א׳ ת"ר אין יוצאין מא"י לחו"ל אלא א"כ עמדו סאתים בסלע אמר ר׳ שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפי׳ עמדה סאה בסלע לא יצא וכן היה ר"ש בן יוחאי אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפ"מ נענשו מפני שיצאו מארץ לחוץ לארץ שנא׳ ותהום כל העיר ותאמרנה הזאת נעמי מאי הזאת נעמי אר"י אמרו חזיתם נעמי שיצאה מארץ לחו"ל מה עלתה לה ואמר ר"י אותו היום שבאתה רות המואביה לא"י מתה אשתו של בועז והיינו דאמרי אינשי עד לא שכיב שיכבי קיימא מנו ביתא (פי׳ קודם שימות המת כבר עומד ומזומן הממונה על ביתו.

שם ב׳ אמר רב חייא בר אבא! א"ר יהושע ב"ק ח"ו שאפי׳ מצאו סובין לא יצאו ואלא מפני מה נענשו שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו שנאמר בזעקך יצילוך קבוציך אמר רבב"ח ל"ש לא מעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר אפילו עמדו ד׳ סאין בסלע יוצאין דאמר ר"י נהירנא כד הוו קיימין ד׳ סאין בסלע והוו נפישי נפיחי כפן בטבריא מדלית איסר ואמר ר׳ יוחנן נהירנא כד הוו בצע ינוקא חרובא והוה נניד חוטא דדובשא על תרין דרעוהי וא"ר אלעזר נהירנא! כד הוה נטיל עורבא בישרא ונניד חוטא דמשחא מריש שורא ועד לארעא.

שב ת"ר ואכלתם מן התבואה ישן בלא סלמנטון מאי סלמנטון ר"נ אמר בלא רצינתא (פי׳ תולעת המרקיב התבואה) רב ששת אמר בלא שדיפא כו׳ (בע׳ ברכה וקללה).

שם ק א׳ קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וכו׳ כדי שתהא נוח לכבוש לבניו (ופי׳ רשב"ם דהוו להו כיורשין ולא כגזלנין ולא יהיה רשות לשטן לקטרג ולא פ"פ למדה"ד.

שם קיז היאך נתחלקה ארץ ישראל לשבטים.

שם קכב א׳ היאך נתחלקה עפ"י אורים ותומים וכו׳. עוד אמרינן שם לא כחלוקה של עה"ז חלוקה של עוה"ב העה"ז אדם יש לו שדה לבן אין לו שדה פרדס שדה פרדס אין לו שדה לבן אבל לעוה"ב אין לך כל אחד וא׳ שאין לו בהר ובשפלה ובעמק שנאמר שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד הקב"ה מחלק להם בעצמו שנאמר ואלה מחלקותם נאם ה׳. (ועיין בערך גורל).

שם קכב א׳ על פי ה׳ נתנו לו את העיר אשר שאל את תמנת סרח בהר אפרים (פירוש ליהושע נתנו) כתיב סרח וכתיב חרס א״ר אליעזר בתחלה פירותי׳ כחרס ולבסוף פירותי׳ מסריחין (פי׳ מרוב שמן) וזכותו של יהושע גרם ואיכא דאמרי בתחלה מסריחין (פי׳ שלא היו משתמרין ולבסוף כחרס שהיו משתמרין).

ב״ב קכב כתיב ויתנו לכלב את הברון כאשר דבר משה וגו׳ חברון עיר מקלט הואי אמר אביי פרורהא דכתי׳ ואת שדה העיר ואת חציריה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו.

שם קמה מעשה באדם אחד ששיגר לבית חמיו יין חדש ושמן חדש וכלי פשתן חדש בעצרת וקמ״ל חשיבותא דארץ ישרא׳ שממהרת לבשל פירותיה בעצרת.

שם קנח ב׳ אוירא דארץ ישראל מחכים.

ע״ז ח א׳ ישראל בחו״ל עובדי ע״ז בטהרה הן כיצד וכו׳ (כתוב בערך ע״ז).

שם כה כו מעשה בתלמידי ר״ע שהלכו לכזיב פגעו בהו ליסטים אמרו להן לאן אתם הולכים אמרו לעכו כיון שהגיעו לכזיב פירשו אמרו להן מי אתם אמרי תלמידי ר״ע אמרו להן אשרי ר״עק ותלמידיו שלא פגע בהן אדם רע מעולם. רב מנשי הוה אזיל לבי תורתא פגעו ביה גנבי אמרו ליה לאן קאזלת אמר להן לפומבדיתא כי מטא לבי תורתא פירש אמרו ליה תלמידא דיהודה רמאה את א״ל ידעיתו לי יהא רעווא דלהוו הנהו אינשי בשמתא אזלו עבדי גניבתא עשרין ותרתי שנין ולא אצלהו כיון דחזו אתו כולהו תבעו שמתייהו והות בהו חד גירדנא דלא אתי לשרויה שמתיה אכליה אריה היינו דאמרי אינשי גירדנא דלא טייון שתא בציר משמתא חזי מה בין גנבי בבל וליסטין דא״י (פי׳ ליסטים דא״י שפגעו בתלמידי ר״ע סיפרו בשבחו וגנבי בבל חירפו אדם גדול).

סנהדרין כ ב׳ תניא ר״י אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לא״י להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות ב״ה כו׳.

שם כד א׳ אר״י משום רשב״י חנופה וגסות הרוח ירדו לבבל וגסות הרוח לבבל נחית והאמר מר י׳ קבין גסות הרוח ירדו לעולם ט׳ נטלה עילם ואחת כל העולם כולו אין לבבל נחית ואשתרבובי אשתרבב לעילם וגו׳ והאמר מר סי׳ לנמו׳ הרוח עניות ועניות לבבל נחית מאי עניות עניות של תורה דכתיב אחות לנו קטנה ושדים אין לה אר״י זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד מאי בבל אמר ר״י בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בהש״ם במחשכים הושיבני כמיתי עולם א״ר ירמיה זו למוד של בבל.

שם פז א׳ מדכתיב וקמת ועלית מלמד שביה״מ גבוה מארץ ישרא׳ וא״י גבוה מכל הארצות וכו׳ (כתוב לעיל).

שם צא באו בני אפריקא לדון עם בני ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדן. ושוב באו בני מצרים לדון וכו׳ ושוב באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל וכו׳ (כתוב בערך מעשה הגדולים).

שם צג א׳ אין מצולה אלא בבל שנאמ׳ האומר לצולה חרבי ונהרותיך אוביש.

שם צד א׳ אר״י מפני מה זכה אותו רשע לקרות אסנפר רבא ויקירא (פרש״י סנחריב נקרא כנ׳) מפני שלא סיפר בגנותה של א״י שנאמ׳ עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם וגו׳ להיכא אגלי להו מר זוטרא אמר לאפריקי ורבי חנינא אמר להרי סלוג אבל ישראל ספרו בגנותה של א״י כי מטו שוש אמרי שויא כי ארעין כי מטו עלמין אמרו כעלמין כי מטו שוש תרי אמרי על חד תרין.

שם קב א׳ שכם מקום מזומן לפרענות בשכם עינו את דינה בשכם מכרו אחיו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד.

שם קב ב׳ מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בא״י.

שם קט א׳ א״ר יוסף בבל ובורסף סימן רע לתורה מאי בורסף א״י אסי בור שאפי פי׳ רש״י בור שנתרוקן מימיו שמשכת האדם מה שלומד.

חולין ס ב׳ צידונים קראו לחרמון שריון תנא שניר ושריון מהרי ארץ ישראל מלמד שכל אחד ואחד מאומות העולם הלך ובנה לו כרך גדול לעצמו והעלה לו ע״ש הרי א״י ללמדך שאפי׳ הרי א״י חביבין על האומות העולם כיוצא בו ואת העם העביר אותם לערים מאי נפקא מינה דלא ליקרו לאחיו גלוותא.

שם צא ב׳ קפלה הקב״ה א״י תחתיו וגו׳ (כתוב בפי׳ רש״י על התורה).

שם צב א׳ כי שרית עם אלהים ועם אנשים אמר רבה רמז רמז לו שעתידין שני שרים לצאת ממנו ראש גולה שבבבל ונשיא שבא״י וגו׳ (כתוב בערך גלות.)

ובגפן שלשה שריגי׳ אמר רב חייא בר אבא אמר רב אלו ג׳ שרי גאים היוצאין מישראל בכל דור ודור פעמים ששנים כאן ואחד בא״י פעמים שב׳ בא״י ואחד כאן וגו׳.

הבשילו אשכלותיה ענבים אלו הצדיקים שבכל דור ודור. ע״ש תומר שעורים ולתך

שעורים אלו מה צדיקים שהעולם מתקיי' סבהם ואינה יודע אם ל' כאן וט"ו בא"י אם ל' בא"י וט"ו כאן.

חולין קכז א' אמר רב פפא בשמתא נרש תרביה משכיה ואליתה פי' כל יושבי' רשעים היו לכן יהי בשמתי' תרביה משכיה אליתיה פי' גדולים וקטנים ארץ ארץ שמעי דבר ה' א"ר פפא לא אבה נרש שמוע דבר ה' א"ר גידל א"ר נרשאה נשקיך מני כביך פי' אם אחד מיושב נרש נשקך מנה שניך אם תמצא' בילב כי מוחזק גנב הוא נהור פקודאה לוויך מגלימא שפירא דחזי עלך פי' בשביל הגלימא נאה לויך שרוצה לגנוב ממך פומבדיתא לוויך אשני אשפיזך.

תמיד אלכסנדר הלך להרי חושך וגו' כתוב (בערך מעשה הגדולים ודברי הימים.)

זבכים קי"ג א' פלוגתא אי המבול הי' בא"י.

מנחות פה ב' וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה מ"ש תקוע אר"י מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהן ואמרינן שם תקוע אלפא לשמן.

ת"ר וטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעיין וגו'.

שם פו ב' קרוחי' ועטילין אלפא ליין וגו'.

שם קט ב' ביום ההוא יהיו חמש ערים מדברות שפת כנען ונשבעות לה' צבאות פי' שפת ישראל הישבים בארץ כנען אילו בני מלכים שמצא חזקיה המלך לאחר מפלתו של סנחריב שהיו יושבין בקרונות של זהב הלכו לאלכסנדרי של מצרים ובנו מזבח והעלו עליו לשם שמים וגו' עו"ש עיר ההרס יאמר לאחת חדא מנהון. ע"ש הביאי בניך מרחוק ובנותיך מקצה הארץ הביאו בניך מרחוק אמר רב הונא אלו גליות שבבבל שדעתן מיושבת עליהן כבנים ובנותיך מקצה הארץ אלו גליות של שאר ארצות שאין דעתן מיושבת עליהן כבנות אמר רבי אבא בר רבי יצחק אמר רב חסדא ואמרי ליה אמר רב יהודה אמר רב מצור ועד קרטיגני מכירין את ישראל ואת אביהן שבשמים ומצור כלפי מערב ומקרטיגני כלפי מזרח אין מכירין את ישראל ולא את אביהן שבשמים איתבי' רב שימי בר חייא לרב ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים וגו' (בערך קרבנות.)

כלים פ"א משנה ו' עשר קדושת הן ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ומה היא קדושתה וגו' עיירות המוקפת חומה מקודשות הימנה וגו' לפנים מן החומה מקודשת מהם וגו' עד סוף הפרק.

ירושלמי כלאים פ' אינו אסור ז' ימים מקיפין את ארץ ישראל ימא רבא ימא דטברי ימא דסמכא ימא דמלחא ימא דחולתא ימא דשוליתא ימא דאספמיא. עו"ש מבארה של מרים היכן היא בים טרביא (וכתוב בערך אש ומים.)

ירושלמי שביעית פ"ד ר' יוסי בן חנינא מנשק לכיפתא דעכו ואמר עד כה היא א"עא דישראל רבי זעירא עבר ירדנא במניי פי' במלבושיו ר' חייא בר בא מתעגל' בהדא אלים דטבורייא פי' הי' מתעגל עצמו בחולתות של ים וגו' ר' חייא רבא מתקל כיפי פי' שוקל אבני סלע לידע אם נכנם בה כי הם כבדים משאר אבנים ר' חנינא מתקל גושיי' (פי' גוש עפר) לקיים מה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו.

ירושלמי שם פליגי תנאי לפרש ארצות קנ קניזי וקדמוני היכן הם. עוד שם שלש פרסטגיות שלח יהושע לארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ מי שהיא רוצה להפנות יפנה להשלים ישלים לעשות מלחמה יעשה מלחמה גרגשי פינה והזמין לו להקב"ה ולאפריקי הלך עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ בארצכם זו אפריקי גבעונים השלימו וכי השלימו יושבי גבעון את ישראל שלשים ואחד מלכים עשו מלחמה. עו"ש א"ר יוסטא בר שונם לכשיגיעו הגליות לטורי אמנה הן עתידות לומ' שירה מ"ט תשורי מראש אמנה.

ירושלמי שבת פ"א תניא הי' ר"מ אומר כל מי שהוא קבוע בארץ ישראל ואוכל חולין בטהרה ומדבר בלשון הקדש וקורא את שמע בבקר ובערב מובטח לו עוה"ב.

ירושלמי מועט קטן פ' אלו מגלחין חד כהן אתא לגבי ר"ח אמר ליה מה לצאת לחו"ל להלוץ או ליבם אמר לה אחיו של האיש ההוא יצא ברוך המקום שנגפו א"ד הכי אמר ליה אחיו של זה הניח חיק אמו וחבק חיק נכריה וברוך שנגפו ואת מבקש לעשות כיוצא בו (פי' וא ע"ג דמצוה לחלוץ או ליבם מ"מ תבוא היא אצלו דוקני עירו כתיב ולא עירה.

ערך אש ומים

ברכות ה' ע"ב עננו ד' עננו עננו שתרד אש מן השמים ועננו שלא יאמרו מעשה כשפים הם וגו'.

שם נ"ד א' הרואה מעברות הים ומעברות הירדן מעברות נחלי ארנון אבני אלגביש במורד

בית הורון ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל ואבן שישב עלי׳ משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלך וגו׳ על כולן צריך שיתן הודאה לפני המקום וגו׳:

שם נ״ז ב׳ אש א׳ מס׳ לגיהנם וגו׳.

שם נ״ט ב׳ מאי חדקל אמר רב אשי מימיו חדין וקלין מאי פרת שמימיו פרין ורבין וגו׳.

ירושלמי כלאים בארה של מרים כל מי שעולה להר ישימון ומצא כמין כברה בים טבריא זו היא בארה של מרים וגו׳.

שבת כ״ב א׳ ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום מאי דכתיב והבור רק אין בו מים ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה ת״ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשי׳ ועקרבים יש בו.

שם ל״ג ב׳ נענה רשב״י ואמר כל מה שתקנו האומות לא תקנו אלא לצורך עצמן הלך יהודה בן גרים וסיפר דברים ונשמעו למלכות וגו׳ טשו במערתא איתרחיש ניסא איברי לה לח חרובא ועינא דמיא וגו׳.

שם ל״ה א׳ א״ר חייא הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויראה כמין כברה בים וזו היא בארה של מרים גו׳.

שם ס״ה דאמר שמואל נהרא מכיפיה מתברך.

שם ק״ח ב׳ כי אתא רב דימי אמר מעולם לא טבע גברא בימא דסדום אמר רב יוסף הפוכי סדום והפוכה מילה וגו׳.

פסחים נ״ג א׳ אור דורו איברי במ״ש אור גיהנם בע״ש וגו׳.

שם עשרה דברים נבראו ע״ש בהש״מ אלו הן באר והמן וגו׳ עו״ש במוצאי שבת נתן הקב״ה דעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור וגו׳.

שם נו ו׳א׳ ו׳ דברים עשה חזקיה מלך יהודה על ג׳ הודו לו ועל ג׳ לא הודו לו וגו׳ סתם מי גיחון ולא הודו לו וגו׳.

שם ע״ה א׳ וגחלים לאו אש הוא והא גבי בת כהן דכתיב באש תשרף ואמר רב מתנה פתיל של אבר היו עושון לה וגו׳.

שם צד ב׳ ביום מעיינות צוננין ובליל׳ רותחין וגו׳.

שם קי״ח א׳ חזקית אמר מפני שיש בו יחידתן של צדיקים לכבשו האש ועלייתן ממנו וגו׳ וי״א ואמת ד׳ לעולם גבריאל אמרו בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לכבשן האש אמר גבריאל לפני הקב״ה רבש״ע ארד ואצטנן ואציל את הצדיק מכבשן האש א״ל הקב״ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו נאה ליחיד להציל את היחיד ולפי שהקב״ה אינו מקפח שכר כל בריה תזכה ותציל שלשה מבניו דרש ר״ש השלוני בשעה שהפיל נ״נ הרשע חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד יורקמי שר הברד לפני הקב״ה אמר לפניו רבש״ע ארד ואצנן את הכבשן ואציל לצדיקים הללו אמר לו גבריאל אין גבורתו של הקב״ה בכך שאתה שר ברד והכל יודעין שמים מכבין אש אלא אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס אמר לו הקב״ה רד באותו שעה פתח גבריאל ואמר ואמת ד׳ לעולם וגו׳.

שם ב׳ נחיתו לאקרורי למיסחן נפשן בנחל קישון אמר לו הקב״ה לנחל קישון לך והשלם ערבינך וגו׳.

יומא כ״א א׳ מעולם לא כבו גשמים אש של עצי המערכה ועשן המערכה אפילו כל הרוחות שבעולם באות ומנשבות בו אין מזיזין אותו ממקומו וגו׳.

שם ב׳ חמשה דברים נאמרו באש של מערכה רבוצה כארי וברה כחמה ויש בה ממש ואוכלת לחין כיבשין ואינה מעלה עשן וגו׳ ת״ר ו׳ אשות הן יש אוכלת ואינה שותה ויש שותה ואינה אוכלת ויש אוכלת ושותה ויש אוכלת לחין כיבשין ויש אש דוחה אש וי״ש אש אוכל׳ אש יש אש אוכלת ואינה שותה הא דידן שותה ואינו אוכלת דחולין אוכלת ושותה דאליהו דכתיב ואת המים אשר בתעלה לחכה אוכלת לחין כיבשין דמערכה יש אש דוחה אש דגבריאל ויש אש אוכלת אש דשכינה וגו׳ עו״ש הכל צופין לעשן המערכה נוטה כלפי צפון עניים שמחין ובעלי בתים עצבים מפני שגשמי שנה מרובין ופירותיה מרקיבין נטה כלפי דרום עניים עצבים ובעלי בתים שמחים מפני שגשמי שנה מועטין ופירותיהן משתמרין נטה כלפי מזרח הכל שמחין כלפי מערב הכל עצבין דאזיל ואתי כדיקולא ואבדורי לא הוה מבדר וגו׳.

שם נ״ג ב׳ משניטל ארון אבן היתה שם ושתייה היתה נקראת גבוה מן הארץ שלש אצבעות ועליה היה נותן וגו׳.

שם ע״ז א׳ אמר רב חנא בר ביזנא א״ר שמעון חסידא אילמלא לא נצטננו גחלים מידו של כרוב לידו של גבריאל לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט וגו׳.

שם ב׳ אמר ר׳ פנחס משום רב הונא צפיראה מעין היוצא מבית קדש הקדשים בתחלה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע לפתח היכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לאולם נעשה

כחוט של ערב כיון שהגיע אל פתח עזרה נעשה כפי פך קטן והיינו דתנן רבי אליעזר בן יעקב אומר מים מפכין עתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית מכאן ואילך היה מתגבר ועולה עד שהגיע לפתח בית דוד כיון שהגיע לפתח בית דוד נעשה כנחל שוטף שבו רוחצין זבין וזבות נדות ויולדות.

ראש השנה כג א' וצי אדיר לא יעברנה אמר רב זו בירני גדולה היכי עבדי מייתי שיתא אלפי גברי בשיתא ירחי שתא וטענא לה חלא עד דשכנא וגחית בר אמוראי וקטר אטונא דכיתני בכסיתא וקטר לה' בספינתא ונטלי חלא ושדי לבראי וכמה דמידליא עקרא ומתי' ומחליף על חד תרין בכספא תלת פרוותא הוויין תרתי בי ארמאי וחדא דבי פרסאי דבי ארמאי מיסקין כסיתא דבי פרסאי מסקן מרגניתא ומקרין פרוותא דמשמהינ וגו'.

תענית ט' א' ר' יוסי בר יהודה אומר ג' פרנסים טובים עמדו להן לישראל ואלו הן משה אהרן ומרים וג' מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר וענן ומן באר בזכות מרים וגו'.

שם ב' תניא ר' אליעזר אומר כל העולם כולו ממימי אוקינוס הוא שותה שנא' ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה א"ל ר' יהושע והלא מימי אוקיינוס מלוחין הן אמר לו ממתקין בעבים ר' יהושע אומר כל העולם כלו ממים עליונים הוא שותה שנ' למטר השמים תשתה מים אלא מה אני מקיים ואד יעלה מן הארץ מלמד שהעננים מתגברים ועולים לרקיע ופותחין פיהן כנד ומקבלין מי מטר שנ' יזקו מטר לאדו ומנוקבות הן ככברה ובאות ומחשרות מים על גבי קרקע שנ' חשרת מים עבי שחקים ואין בין טפה לטפה אלא כמלא נימא וגו'.

מגולה ו' זבולן עם חרף וגו' מ"ט משום דנפתלי על מרומי שדה אמר זבולן לפני הקב"ה רבש"ע לאחי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות לאחי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות וגו'.

שקלים ב' תורה שנתן לו הקב"ה למשה אש לבנה חרותה באש שחורה היא מאש חצובה נולדת מאש מובללת מאש נתונה מימינו של הקב"ה שנ' מימינו אש דת למו.

חגיגה י"ב א' רוח ומים נבראו ביום א' בשעה שברא הקב"ה את הים וגו'.

שם י"ב ב' מים על ההרים שנ' על הרים יעמד מים וגו' רוח בסערה שנ' רוח סערה עשה דברו וגו'.

שם י"ד ב' ת"ר ארבעה נכנסו לפרדס ואלו הן בן עזאי ובן זומא אחר ור"ע אמר להם ר"עק כשאתם מגיעים אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים משום שנ' דובר שקרים לא יכון לנגד עיני וגו'.

שם ט"ו א' מאי דכתיב גם את זה לעמות זה עשה האלהים א"ל כל מה שברא הקב"ה ברא כנגדו ברא הרים ברא גבעות ברא ימים ברא נהרות וגו'.

סוכה מה ובירו' רה"ש פ"א רמז לניסוך המים בשני ונסכיהם בעשי' ונסכיה בז' כמשפטם.

יבמות קכ"א א' הוא גברא דטבע באגמא דסמקי אינסב ר' שילא לדביתהו אמר לי' רב לשמואל תא נישמתיה א"ל נשלח לי' ברישא שלחו לי' מים שאין להם סוף אשתו אסורה או מותרת שלח להו אשתו אסורה וגו' תניא אמר ר"ג פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה והייתי מצטער על תלמיד חכם שבה ומנו ר"ע וכשעליתי ליבשה בא וישב ודן לפני בהלכה אמרתי לו בני מי העלך אמר לי דף של ספינה נזדמן לי וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי מכאן אמרו חכמים אם יבואו רשעים על אדם ינענע לו ראשו וגו' תני' אמר ר"ע פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת המיטרפת בים והויתי מצטער על תלמיד חכם שבה ומנו ר' מאיר כשעליתי למדינת קפוטקיא בא וישב ודן לפני בהלכה אמרתי לו בני מי העלך אמר לי' גל טרדני לחבירו וחבירו לחבירו עד שהקיאני ליבשה אמרתי באותו שעה כמה גדולים דברי חכמים שאמרו מים שיש להם סוף אשתו מותרת שאין להם סוף אשתו אסורה וגו'.

גיטין ח א' והנסין שבצדרין רואין אותן כאילו חוט מתוח מקפלוריי' ועד ים אוקיינוס ומנחל מצרים ועד ים אוקיינוס וגו'.

שם נ"ז א' תני' ר' אליעזר הגדול אמר שני נחלים יש בבקעת ידים א' מושך אילך וא' מושך אילך ושיערו חכמים שני חלקים מים ואחד דם וגו'.

שם נט ב' ביר שהוא קרוב לאמה מתמלא ראשון מפני דרכי שלום וגו'.

שם ס' ב' איתמר בני נהרא רב אמר תתאי שתי מיא ברישא ושמואל אמר עילאי שתי מיא ברישא וגו'.

סוטה י"ז א' דרש ר"ע איש ואשה זכו שכינה בניהו לא זכו אש אוכלתן וגו' (ערך זיווג).

שם ל"ד א' אמר לו ר' אלעזר בר שמעון לדבריך אדם קל או מים קלים הוי אומר מים קלים א"כ באים מים ושוטפין אותן אלא מלמד שהיו מים נגדשין ועולין כיפין על גבי כיפין יתר

משלש מאות מיל עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומערב וגו׳

עוד שם אמר רב יהודה אבא חלפתא ור׳ אליעזר בן מתיא וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים ושיערום כל אחת ואחת שקולה כארבעים סאה וגו׳.

שם ל״ו ב׳ תניא ר׳ מאיר אומר כשעמדו ישראל עלהי׳ היו השבטים מנצחים זה עם זה זה אומר אני יורד תחילה לים וזה אומר אני יורד תחילה לים קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחילה וגו׳.

ב״ק ס׳ ב׳ כי תצא אש ומצאה קוצים תצא מעצמה שלם ישלם המבעיר את הבערו׳ אמר הקב״ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי אני הציתי אש בציון שנ׳ ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ואני עתיד לבנותה באש שנ׳ ואני אהי׳ לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה וגו׳.

ב״ב י׳ א׳ עשרה דברים קשים נבראו בעולם אור קשה מים מכבין אותו מים קשים עבים סובלים אותן עבים קשים רוח מפזרתן.

ב״ב ע״ג א׳ אמר רבה אישתעי לי נחותא ימא האי גלא דמטבע לספינתא מיתחזי כי צוציתא דנורא חיוורתא ברישא ומחינן לה באלותא דחקיק עלה אהיה אשר אהיה יה ד׳ צבאות אמן אמן סלה ונייח אמר רבה אישתעו לי נחותי ימא בין גלא גלא תלת מאה פרסי ורומא דגלא תלת מאה פרסי וגו׳ (בערך מעשה הגדולים).

שם ע״ה ב׳ אמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש הקב״ה לבראות את העולם אמר לו לשר שלום פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם אמר לפניו רבש״ע די שאעמוד בשלי מיד בעט בו והרגו שנ׳ בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב א״ר יצחק ש״מ שרו של ים רהב שמו וגו׳

עו״ש ואמר רב יהודה אמר רב ירדן יוצא ממערת פמיים תניא נמי הכי ירדן יוצא ממערת פמיים ומהלך בימה של סיבכי ובימה של טבריה ומתגלגל ויורד לים הגדול ומתגלגל ויורד עד שמגיע לפיו של לויתן וגו׳.

ע״ש כי אתא רב דימא אמר ר׳ יוחנן מאי דכתיב כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה אלו שבע ימים וארבע נהרות שמקיפין את ארץ ישראל וגו׳.

שם ע״ה א׳ כי אתא רב דימי אמר ר׳ יוחנן בשעה שלויתן רעב מוציא הבל מפיו ומרתיח כל מימות שבמצולה שנ׳ ירתוח כסיר מצולה וגו׳.

ע״ש אמר רב אחא בר יעקב אין נהום חוזר לאיתנו עד שבעים שנה שנ׳ יחשיב תהום לשיבה ואין שיבה פחותה משבעים וג׳.

סנהדרין ל״ח א׳ טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה אלו ימים ונהרות וכל צורכי העולם וגו׳.

שם ס״ה ב׳ א״ל הכי קאמינא לך מי יימר דהאידנא שבתא א״ל נהר סמבטיון יוכיח וגו׳

שם ק׳ א׳ עתיד הקב״ה להוציא נחל מבית קדש הקדשים ועליו כל מיני מגדים וגו׳.

שם ק״ח א׳ א״ר יוחנן שלשה נשתיירו מהם בלועה דגרר וחמי טבריה ועיניה רבתי דבירם וגו׳.

שם ע״ב אמרו מבול של מה אם של אש יש לנו דבר אחד ועליתה שמה ואם של מים הוא מביא אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין בהם את הארץ ואם מן השמים הוא מביא יש לנו דבר ועקב שמו ואמרו לה עקש שמו אמר להם הוא מביא מבין עקבי רגליכם שנאמר נכון למועדי רגל וגו׳.

זבחים ס״א א׳ אש שירדה מן השמים בימי משה לא נסתלקה מעל מזבח הנחושת אלא בימי שלמה ואש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה וגו׳.

מנחות כ״ט א׳ תניא ר׳ יוסי ברבי יהודה אומר ארון של אש ושלחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים וראה משה ועשה כמותן וגו׳.

הולון צ״ב א׳ ובגפן שלשה שריגים זה באר עמוד ענן ומן וגו׳.

בכורות נ״ה א׳ א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן למה נקרא שמו ירדן שיורד מדן.

עו״ש כל הנהרות למטה מגי׳ נהרות וג׳ נהרות למטה מפרת וגו׳.

ערכין י׳ ב׳ תני רשב״י שילוח היה מקלח מים בכאיסר צוה המלך והרחיבוהו כדי שיתרבו מימיו ונתמעטו והזרו ומיעטוהו והיה מקלח מים וגו׳.

ירושלמי ברכות פ״ח האורה שנבראי ביום הראשון י״ב בערב שבת וי״ב בליל שבת וי״ב בשבת והי׳ אדם הראשון מביט בה מסוף העולם ועד סופו׳ וגו׳ כיון שיצאת השבת התחיל משמש החושך וגו׳ באותה שעה זימן לו הקב״ה שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן האור הה״ד ולילה אור בעדני.

ירושלמי כלאים שבעה ימים סובבין את א״י ימא רבה ימא טבריא ימא דסמכי ימא דמלחא ימא דחולתא ימא דשולייתא ימא דאספמיא.

שם שקלים פ״ו כתיב (זכריה י״ד) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים יכו׳ תני מבית ק״ק עד הפרכת בקרני סיילי וביילי (פי׳ מין שבלול שקרניו דקין מאוד) מן הפרכת ועד

מזבח הזהב בקרני חגבים ממזבח הזהב למפתן הבית כחוט של שתי ממפתן הבית ועד העזרה כחוט של ערב מכאן ואילך כמפי הפך שנאמר והנה מים מפכים וגו׳ (יחזקאל מ״ז) כו׳ עי״ש.

עו״ש כתיב (זכריה י״ג) ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלים לחטאת ולנדה ר״ש בר נחמן בשם רבי יונתן מבית דוד ועד יושבי ירושלים כשרים לנדה ולחטאת מכאן ואילך מי תערובות הם כשירים לנדה ופסולים למי חטאת אר״א וכו׳ מכאן ואילך מי קטיפריסות הן פסולין לנדה ולחטאת.

עו״ש כתיב (יחזקאל מז) ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמוני זה ים של סמכו (ואית דגרסי ים סבכי והוא קרוב לגליל) וירדו אל הערבה זה ים טבריא ובאו הימה זה ים של מלח אל הימה המוצאים זה ים הגדול (פי׳ הים שבו עוברין מכל המדינות לא״י) ולמה נקרא שמו מוצאים כנגד ב״פ שיצא א׳ ברור אנוש וא׳ בדה״ר הפלגה ר״א בשם ר״ח בראשונה יצא עד קלבריאה ובשניה עד ברבריאה ר״א בשם ר״ח בראשונה יצא עד קפי ברבריאה בשניה יצא עד עכו ועד יפו עד פה תבוא ולא תוסיף עד פה תבוא עד עכו תבא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך עד יפו אשית גאון גליך. ניחא ימא רבה ימא דמילחא בשביל למיתקן (פי׳ שהיה צריך להביא המים לשם כדי למתקן שהיו מימיו מלוחין וסרוחין) ימא דטבריא ימא דסמכו לרבות דגתם למינה תהיה דגתם למיני מינים תהיה דגתם תניא אמר רשב״ג מעשה שהלכתי לציידן והביאו לפני יותר מג׳ מאות מיני דגים בתמחוי אחד ונרפאו המים בצאתיו וגבאיו ול״א ירפאו למלח ניתנו כתיב ונרפאו המים ואת אמרת לא ירפאו המים מקום הוא ששמו ולא ירפאו (פי׳ מקום אחד יהיה בים שלא ירפאו כי לא יבואו שמה ויהיו למלח).

עירכין י ב׳ וכן בירושלמי סוכה פ״ה שילוח היה מוציא מים כאיסר אמרו נרחיבנו וירבו מימיו הרחיבוהו ונתמעטו מימיו חזרו וגדרוהו וחזר לכמות שהיה וכו׳ לקים מה שנא׳ אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה׳.

ירושלמי תענית פ״א טעמיה דר״א (פי׳ דס״ל שמזכירין גבורות גשמים ביו״ט הראשון של חג) ע״י שארבע מינין אלו נדילין במים לפיכך הן באים פרקליטין למים דבר אחר בשעה שהעבד משמש את רבו כל צורכו הוא תובע פרסו ממנו (פי׳ שעשו ישראל כל צרכן ברה״ש ובעשרת ימי תשובה וביוכ״פ) א״ל רבי יהושע והלא משעה שהעבד משמש את רבו כל צרכו ורוח רבו נוחה הימנו הוא תובע פרנסתו ממנו (פי׳ מיד לאחר יוהכ״פ היה להיות שאלת גשמים לפי דבריך וגם אין אנו יודעין אם רוחו של הקדוש ב״ה נוחה הימנו וגם ירידת גשמים בחג מורה שאין רוח המקום נוחה הימנו) ד״א אין העבד תובע פרסו אלא סמוך לפרסו (פי׳ בזמן שצריך לפרנסה ולא מקמי הכי ימים רבים וכיון שאין צורך לגשמים אלא ברביעי וזה בג׳ מרחשון לכן יתפלל ביו״ט אחרון.

ירושלמי ע״ז פ״ב רבי חייא בר בא אזל לצור ואשכח לרבי מנא בר תנחום וכו׳ עד אמר לר׳ יוחנן על רבי מנא שאדם גדול הוא שיודע למתק את הים הגדול (פי׳ יודע ליקח מים מן ים הגדול בשעה שהן מתוקין) א״ר יוחנן בני בשביל זה לאו אדם גדול הוא שחשבון השעות שהמים מקלסין את בוראן הוא יודע ובשעת הקילוס הן מתמתקין א״ר יצחק בר אלעזר בא לומר גינוייו ואומר שבחו (פי׳ שזה שבח הוא לו אם יודע לכוין השעות שהמים מקלסין את בוראן) א״ר יוסי בי ר׳ בון חשבון גדול הוא זה ר׳ זכאי דאלכסנדריא הוה ידע לי׳ ואמר אלו בעית ילפתה מיניה.

ערך בושה ועזות

ברכות ג׳ א׳ תנא לא מפיבשת שמו אלא איש בשת שמו ולמה נקרא שמו מפיבשת שהיה מבייש פני דוד בהלכה לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב ואמר ר׳ יוחנן לא כלאב שמו אלא דניאל שמו ולמה נקרא שמו כלאב שהי׳ מכלים פני מפיבשת בהלכה ועליו אמר שלמה בחכמתו בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני.

שם י״ב ב׳ אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו שנא׳ למען תזכרי ובושת ולא יהיה לך עוד פ״פ מפני כלמתך בכפרי לך לכל אשר עשית נאם ד׳ אלהים וגו׳.

שם טז ב׳ ר׳ יוחנן בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ד׳ אלהינו שתצ״ק בבשתינו ותביט ברעתינו וכו׳ רבי זירא אמר הכי שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו כו׳ רבי בתר צלותי׳ אמר הכי יהר״מ ד׳ אלהינו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומחבר כו׳.

שם לב א׳ ואעשה אותך לגוי גדול וגו׳ אמר ר׳ אלעזר אמר משה לפני הקב״ה רבש״ע ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך של רגל אחד על אחת כמה וכמה ולא עוד אלא שיש בי בושת פנים

מאבותי עכשיו יאמרו ראו פרנס שהעמיד עליהם בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים כו'.

שם ל"ד ב' אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקעתא ואמר רב כהנא חציף עלי מאן דמפרש חטאי' שנא' אשרי נשוי פשע כסוי חטאה.

שם מ"ג ב' א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן אש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנלן מתמר שנא' היא מוצאת וגו'.

שם מ"ו א' בעל הבית בוצע ואורח מברך כדי שיברך בעה"ב מאי מברך יהי רצון שלא יבוש בעה"ב בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא וגו'.

שם ס"ב א' תניא בן עזאי אומר פעם אחת נכנסתי אחר ר"ע לבית הכסא וגו' אמר לו ר' יהודה עד כאן העזת פניך ברבך אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך וגו'.

שבת ג ב' א"ל ר' חייא לרב בר פחתי לא אמינ' לך כי קאי ר' בהאי מסכתא לא תשיילי במסכתא אחריתי דלמא לאו אדעתיה דאי לאו דרבי גברא רבה הוא כספתיה דמשני לך שינויא דלאו שינויא הוא וגו'.

שם ל' ב' אמר ר' חייא אהניא לי' צלותיה לר' דלא לשוויה בני ממורי דרבי כי הוה מצלי אמר יהי רצון מלפניך ד' אלהינו שתצילנו היום מעזי פנים ומעזות פנים וגו'.

שם כ"ה ב' תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר מוצל אותו צדיק מאותו עון ולא בא מעשה זה לידו אפשר עתיד זרעו לעמוד בהר עיבל ולומר ארור שוכב עם אשת אביו ויבא חטא זה לידו אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו עלבון אמו תבע אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי עמד ובלבל את יצועה גו'.

שם עז ב' לבושא לא בושה (פי' המלבוש העליון נקרא לבושא לפי שמכסה כל החלוקים התחתונים ולא בושה היא).

שם פ"ח ב' אמר עולא עלובה כלה מזנה בתוך חופתה וגו' ת"ר עלובין ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינן משיבין עושין מאהבה ושמחין ביסורין עליהן הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וגו'.

שם קי"ד א' מ"ט מהדר אפיה דדלית מנימל דליתן לי' בצנעא כי היכי דלא ליכסיף מיניה וגו'.

שם קי"ט ב' אמר עולא לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה שנא' הובישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו וגו'.

עירובין י"ג ב' מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהם ודברי בית שמאי גו'.

פסחים פ"ב א' נטמא שלם או רובו שורפין אותו לפני הבירה מעצי המערכה מעצי עצמן מ"ט לא אמר רב יוסף שלא לבייש את מי שאין לו וגו'.

שם קי"ג ב' ארבעה אין הדעת סובלתן אלו הן דל גאה עשיר מכחש וזקן מנאף ופרנס מתגאה על הציבור בחנם וגו'.

ביצה כ"ה ב' תנא משמיה דר"מ מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין וגו' תנא דבי ר' ישמעאל מימינו אש דת למו אמר הקב"ה ראוין הללו שתנתן להם דת אש איכא דאמרי דתיהם של אלו אש שאלמלא לא נתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם והיינו דאמר ר"ש ב"ל ג' עזין הן ישראל באומות כלב בחיות תרנגול בעופות וי"א אף עז בבהמה דקה וי"א אף צלף באילנות.

חגיגה ה' א' מאי אם טוב אם רע אמרו דבי ר' ינאי זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא כי הא דר' ינאי חזייה להאי גברא דקא יהיב זוזא לעני בפרהסיא א"ל מוטב דלא יהבית לי' מהשתא דיהבת לי' וכספתיה וגו'.

שם יג א' אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם תניא א"ר שמעון החסיד אלו תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקומטו להבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו עמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור והן הן עזי פנים שבדור ורב נחמן בר יצחק אמר אשר קומטו לברכה הוא דכתיב וגו'.

שם יד א' כי אתא רב דימי אמר א שמונה עשרה קללות קלל ישעי' את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להן המקרא הזה ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד וגו'.

א י"ח קללות קילל ישעי' הנביא כו' וכ' הבינה לעתים בדרים מ"ה כי רב דימי ע"ה דקדק בכתובים האלה מתחיל ואומר כי הנה האדון ד' צבאות מסיר מירושלים ומיהוד' וגו' עד אומרו ונתון להם מבמע מזה כי הקב"ה הוא יהי' המסיר את כל אלו ואומר ג"כ נתתי נערים שריהם וג' כתיב בפי' שהקב"ה הוא יתן נערים שריהם. ואח"כ אמר פסוק אחר ונגש העם הזה איש באיש ירהבו הנער בזקן כאן לא אמר שיהי' זאת מאת ד' ומדקדוק זה שיער רב דימי

עו"ש ותעלולים ימשלו, בם אמר רב פפא בר
יעקב תעלי בני תעלי ולא נתקררה דעתו
עד שאמר להם ירהבו הנער בזקן והנקלה
בנכבד אלו בני אדם שמנוערין מן המצות ירהבו
במי שממולא מצות כרימון והנקלה בנכבד יבא
מי שחמורות דומות עליו כקלות וירהבו במי
שקלות דומות עליו כחמורות וגו'.

מ"ק ט ב' ר' שמעון בן חלפתא אפטר, מיניה
דרב א"ל אבוה ז"ל לגביה דליברכך א"ל
יהא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש גו'.

שם כו א' ת"ר בראשונה היו מוליכין בבית
האבל עשירים בקלתות של זהב ושל כסף
ועניים בסלי נצרים של ערבה קלופה והיו
עניים מתביישין התקינו שיהו הכל מביאין בסלי
נצרים של ערבה קלופה מפני כבודן של עניים.

סוכה נג א' יש מהן אומרים אשרי ילדותינו שלא
שלא בייש את זקנותינו אלו חסידים ואנשי
מעשה וגו'.

תענית ז ב' אמר רב המנונא אין הגשמים נעצרין
אלא בשביל עזי פנים שנא' וימנעו רביבים
ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו'
ואמר רב סלא אמר רב המנונא כל אדם שיש
לו עזות פנים סוף נכשל בעבירה שנא' ומצח
אשה זונה היה לך רב נחמן אמר בידוע שנכשל
בעבירה שנ' היה לך ולא נאמר יהיה לך אמר
רבה בר רב הונא כל אדם שיש לו עזות פנים
מותר לקרותו רשע שנ' העז איש רשע בפניו
רב נחמן בר יצחק אמר מותר לשנאותו שנ' ועז
פניו ישנא אל תקרי ישונא אלא ישנא וגו'.

שם ט ב' רב שימי בר אשי הוה שכיח קמיה
דרב פפא הוה מקשי לי' טובא יומא חד
חזייה דנפל על אפיה שמעיה דאמר רחמנא
ליצלן מכיסופא דשימי קביל עליה שתיקותא
ולא אקשי לי' וגו'.

שם טו ב' נשיא ואב בית דין נמי נישקלו אינהי
ונותבי בראשייהו מאי שנא דשקול איניש
אחרינא ומנח להו אמר ר' אבא דמן קסרי אינו
דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים וגו'.

שם כא ב' מעשה דאבא אומנא דהוי לי' דוכתא
דצניע דשדי בי' פשיטי דשקיל דאית ליה
שדי בי' דלית לי' לא מכסיף וגו'.

שם כה א' דביתהו דר' חנינא הוא רגילא למיחמי
תנורא כל מעלי דשבתא ושדייא אקטרתא
משום כיסופא הוי לה הך שיבבתא בישתא
אמרה מכדי ידענא דלית להו ולא מידי מאי
כולי האי אזלא וטרפא אבבא איכספא ועיילה
לאינדרונא אתעביד לה ניסא דחזיא לתנורא
מליא לחמא ואגנא מליא לישה אמרה לה
פלניתא פלניתא אייתי מסא דקא חריך לחמיך
אמרה לה אף אנא להכי עיילי וגו'.

מגילה יב ב' תנא ממוכן זה המן ולמה נקרא
שמו ממוכן שמוכן לפורענות א"ר כהנא
מכאן שהדיוט קופץ בראש וגו'.

שם כח א' שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן
הקנה במה הארכת ימים אמר להם מימי
לא נתכבדתי בקלון חבירי וכו' כי הא דרב הונא
דרי מרא אכתפיה אתא רב חנא בר חנילאי
וקא דרי מיניה א"ל אי רגילת דדרית במתיך
דרי ואי לא אתיקירי אנא בזילותא דידך לא
ניחא לי כו'.

יבמות סג ב' בגוי נבל אכעיסם במתניתא תנא
א"ו אנשי ברבריא ואנשי מרטנאי שמהלכין
ערומים בשוק שאין לך משוקץ ומתועב לפני
המקום יותר ממי שמהלך בשוק ערום וכו'.

שם עט א' שלשה סימנים יש באומה זו רחמנים
ביישנים גומלי חסדים רחמנים דכתיב ונתן
לך רחמים ורחמך והרבך ביישנים דכתיב
בעבור תהיה יראתו על פניכם גומלי חסדים

שאין כל זה ענין שיה בהמשך הקללות אלא שהוא התחיל באמרו כי הנה האדון ד' צבאות
אשר לשון זה מורה כענין תמהי' על דרך והנה ה' עושה ארובות וביואר והוא כי ישעי' ע"ה
מרוב אהבתו הוכרח ומשפעת נבואת' לומר נבואה זו והי' מתפלא ומתמיה מזה שגזר בית דינו
הגדול שיתקללו ישראל בי"ח קללות נוראות כאלה והי' משתומם על זה מה פשעם ומה חטאתם
כי כבדה מאוד שנגזר עליהם גזירה קשה כזאת והיה זה כענין מרע"ה שהיה מתפלא על גלות
מצרים עד שראה מעשה דתן ואבירם כדבריהם ז"ל וכן הכא לא הי' ישעי' מוצא קורת רוח
להפיס דעתו על אכזריות הקללות האלה עד שנגלה העונש והסבה כשאמר להם ירהבו הנער
בזקן והנקלה בנכבד ואין זה מהקללות רק טעם למה נתקללו ובזה ראה שורת הדין תחייבון
וקודשא בריך הוא לא עביד דינא בלא דינא.

ולי נראה הכוונה שראה בנבואה שתבוא חס ושלום קללה לישראל והמה הטובים כי עם ישראל
מורה על הנכבדים והשלמים ולכן הי' מצער מאוד כי המה ילכדו בפשע של דלת עמי הארץ
אבל כאשר אמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד א"כ בזה יבדלו הטובים מאשמה ורשע
של הרשעים דומאמר שהעיזו פניהם נגד המוכיח בשער אין עון הדור תלוי' ברשעיהם.

דכתיב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וכו'. (ועיין מה ששייך לענין זה בערך מעה"ג באות ג').

כתובות יח א' חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו.

שם סז ב' מר עוקבא הוה עני בשבבותיה דהוה רגיל לשדורי ליה וגו' (בע' צדקה ומעה"ג).

קידושין מט ב' עשרה קבין עזות ירדה לעולם תשעה נטלה מישן וכו'.

שם ע ב' אמר רב יהודה אמר שמואל ד' מאות עבדים ואמרי לה ד' אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אימר וכולם נטמעו בכהונה וכל כהן שיש בו עזות פנים אינו אלא מהם אמר אביי כולן יתבן בשירא דבנהרדעא ופלינא דר"א דאר"א אם ראית כהן בעזות מצח אל תהרהר אחריו שנא' ועמך כמריבי כהן וכו'.

שם פ ב' א"ר יוסף תדע דמירברא בי עשרה ונגבי כשורא ולא מיכספי מהדדי וכו'.

שם פא א' הנך שבוייתא דאתאי לנהרדעא אסקינהו לבי רב עמרם חסידא אשקולי דרגא מקמייהו בהדי דקא חלפא חדא מינייהו נפל נהורא באיפומא שקלי רב עמרם לדרגא דלא הוו יכלין בי' עשרה למידליי' דלייה לחודא סליק ואזיל כי מלא לפלגא דדרגא איפשר רמא קלא נורא בי עמרם אתו רבנן א"ל כסיפת"נן אמר להו מוטב תכספו בי עמרם בהאי עלמא ולא תכספו מיניה בעלמא דאתי וכו'.

גיטין לז ב' איבעיא לה האי עולבנא לישנא דחוצפא הוא או לישנא דניחותא הוא ת"ש דאמר עולא סלובה כלה שזינתה בתוך חופתה.

שם נו א' תניא א"ר אלעזר בא וראה כמה גדולה כחה של בושה שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא וכו'.

נדרים כ' א' תניא בעבור תהיה יראתו על פניכם זו בושה לבלתי תחטאו מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא מיכן אמרו סי' יפה באדם שהוא ביישן אחרים אומרים כל אדם המתבייש לא במהרה הוא חוטא ומי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני וכו'.

נזיר כג ע"ב דרש רבא ואיתימא רבי יצחק מ"ד לתאוה יבקש נפרד ובכל תושיה יתגלע לתאוה יבקש נפרד זה לוט ובכל תושיה יתגלע שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דתנן עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם.

סוטה ה א' אמר רבי יוחנן אד"ם אפר דם מרה ב"ש"ר' בושה סרוחה רימה איכא דאמרי שאול דכתיב בש"ין וכו'.

שם ז ב' יהודה הודה ולא בוש וגו' (בערך אמת ואמונה).

שם לב ב' אמר ר' יוחנן משום רשב"י מפני מה תקנו תפלה בלחש שלא לבייש עוברי עבירה וכו'.

שם לד ב' א"ר חייא בר אבא מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של א"י וכו'.

סוטה מב ב' גלית א"ר יוחנן שעמד בגלוי פנים לפני הקב"ה וכו'.

שם מט א' ר"פ ב"י אומר משחרב ביהמ"ק בושו חברים ובני חורין חפו ראשם וגו' (בערך גלות וחורבן).

שם ב' בעקבא דמשיחא חוצפא יסגי ויוקר יאמיר הגפן תתן פריה והיין ביוקר ואין תוכחת בית ועד יהיה לזנות וגו' נערים פני זקנים ילבינו בן מנוול אב בת קמה באמה כלה בחמותה וכו' הבן אינו מתבייש מאביו וכו'.

ב"ק פו א' בשת הכל לפי המבייש והמתבייש וכולן רואין אותן כאלו הן בני חורין שירדו וגו' סומא אין לו בושת וגו'.

שם צ ב' מעשה בא' שפרע ראש אשה בשוק באת לפני רע"ק וחייבו ליתן לה ד' מאות זוז א"ל רבי תן לי זמן ונתן לו זמן שמרה עומדת על פתח חצרה ושבר את הכד בפניה ובו כאיסר שמן גילת את ראשה והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה העמיד עליה עדים ובא לפני ר' עקיבא וכו'.

שם צב א' כל אלו שאמרו דמי בושתו אבל צערו אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה כו'.

שם צג א' לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין שאין לך נרדף בעופות יותר מן תורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי מזבח כו'.

ב"מ נח ב' לא תונו איש את עמיתו באונאה דברים הא כיצד אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך וכו' תני תנא קמיה דר"נ בר יצחק כל המלבין פני חבירו ברבים כאלו שופך דמים א"ל שפיר קא אמרת דחזינא לי' דאזיל סומקא ואתי חיוורא. ג' יורדין לגיהנם ואינם עולין ואלו הן הבא על אשת איש והמלבין פני חבירו ברבים והמכנה שם לחבירו מכנה היינו מלבין אע"ג דדש ביה בשמיה. אמר רבב"ח א"ר יוחנן נוח לו לאדם שיבא על אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים וכו'. מנ"ל מדדריש רבא דדריש רבא מאי דכתיב ובצלעי שמחו ונאספו קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקב"ה רבונו ש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ ולא עוד אלא אפי' בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות

אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה
ואני אומר להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב
אבל המלבין בפני חבירו ברבים אין לו חל"ה.
שם פג ב' ההיא כובס קרייה לר"א ברש"ש הומץ
בן יין אמר מרחציף כולי האי ש"מ רשע
הוא וכו'.
ב"ב עה א' ואמר רבב"ח א"ר יוחנן עתיד הקב"ה
לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק שנא'
וברא ד' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן
יומם ועשן ונוגה אש להבה לילה כי על כל
כבוד חופה וגו' ואש בחופה למה א"ר חנינא
מלמד שכל אחד נכוה מחופתו של חבירו אוי
לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה וכו'.
שם פא ב' א"ל דבר שהראשונים לא אמרו בו
טעם תשאליני כדי לביישני בבהמ"ד וכו'.
שם צג ב' המוליך חטין לטחון ולא לתתן ועשאן
סובין וגו' רשב"ג אומר נותן לו דמי בושתו
ודמי בושת אורחיו וכן היה רשב"ג אומר מנהג
גדול היה בירושלים המוסר סעודה לחברו
וקלקלה נותן לו דמי בושתו ודמי בושת אורחיו.
שם קכג א' מאי צניעות היתה בה ברחל דכתיב
ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וגו' מסר
לה סימנין כי קא מעיילי לה ללאה סברה
השתא מיכספא אחתאי מסרתינהו ניהלה וכו'.
שם קלא א' וא"ר ילדות היתה בי והעזתי פני
בנתן הבבלי וכו'.
שם קלג ב' רב עיליש אכסיף קרי עליה רבא
אני ד' בעתה אחישנה כו'.
ע"ז יח א' מעשה דר' חנינא בן תרדיון שכרכוהו
בס"ת ושרפוהו אמר מי שמבקש עלבונה של
ס"ת הוא יבקש עלבוני וגו'.
סנהדרין ז א' ההוא דהוה קאמר ואזיל טוביה
דשמע ואדיש (פי' שומע חרפתו ושותק)
חלפוה בישתיה מאה א"ל שמואל לרב יהודה
קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון ריש מאה
דיני וכו'.
שם יא א' מעשה בר"ג שאמר השכימו לי שבעה
לעלייה השכים ומצא שמונה אמר מי הוא
שעלה שלא ברשות ירד ועמד שמואל הקטן
אני הוא שעליתי שלא ברשות ולא לעבר השנה
עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי
א"ל שב בני שב ראויות כל השנים כולן להתעבר
על ידך אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה
אלא במזומנין לה ולא שמואל הקטן הוה אלא
אינש אחרינא ומחמת כיסופא הוא דעבד כי הא
דיתיב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי
שאכל שום יצא עמד ר"ח ויצא עמדו כולן ויצאו
בשחר מצא ר' שמעון ב"ר לר' חייא א"ל אתה
הוא שצערת לאבא אמר ליה לא תהא כזאת
בישראל ור' חייא מהיכא גמר לה מר"מ דתניא
מעשה באשה אחת שבאתה לבית מדרשו של
ר"מ אמרה לו ר' א' מכם קדשני בביאה עמד ר"מ
וכתב לה גט כריתות ונתן לה עמדו כולן כתבו
ונתנו לה ור"מ מהיכא גמר לה משמואל הקטן
ושמואל הקטן מהיכא גמר לה משכניה בן יחיאל
דכתיב ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר
לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים נכריות
מעמי הארץ ועתה יש מקוה לישראל על זאת
ושכניה בן יחיאל מהיכא גמר לה מיהושע דכתי'
ויאמר ד' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל
על פניך חטא ישראל אמר לפניו רבונו ש"ע מי
חטא א"ל וכי דלטור אני לך הטל גורלות ואב"א
ממשה דכתיב עד אנה מאנתם וכו'.
שם כו ב' שבנא כתב פתקא שדא בגירא שבנא
וסייעתו השלימו חזקיה וסייעתו לא השלימו
תנא הוא ביקש קלון בית אדוניו לפיכך נהפך
כבודו לקלון וכו' (כתוב בערך מעה"ג).
שם מד ב' א"ל אביי לרב דימי האי קרא במערבא
במאי מוקמיתו לה אל תצא לריב מהר פן
מה תעשה באחריתה בהכלים אותך רעך ריבך
ריב את רעך וסוד אחר אל תגלה בשעה שאמר
לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל לך אמור להם
לישראל אביך האמרי ואמך החתית אמרה
רוח פסקונית לפני הקדוש ב"ה אם יבא אברהם
ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים
אותם ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגלה כו'.
שם צג א' א"ר תנחום בר חנילאי בשעה שיצאו
חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש באו כל
אוה"ע וטפחו לרשעייהו של ישראל על פניהם
אמרו להם יש לכם אלוה כזה ואתם משתחוים
לדמות מיד פתחו ואמרו לך ד' הצדקה ולנו
בושת הפנים וגו' (בערך מעה"ג ובערך ניסים).
שם צט א' המלבין פני חבירו ברבים אע"פ שיש
בידו תורה ומע"ט אין לו חלק לעוה"ב וגו'.
שם קד א' מפני מה לא מנו אחז א"ר ירמיה בר
אבא מפני שמוטל בין שני צדיקים יותם
וחזקיהו רב יוסף אמר מפני שהיה לו בושת
פנים מישעיהו שנאמר ויאמר ד' אל ישעיהו צא
נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך אל קצה
תעלת הבריכה העליונה אל מסלת שדה כובס
מאי כובס א"ד דכבשינהו לאפיה וחלף ואיכא
דאמרי אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף וגו'
ובירושלמי שם אמרינן שהלך מפני בושה למקום
טמאה שאין הנביא הולך לשם.
שם קה א' אמר רב נחמן חוצפא אפילו כלפי
שמיא מהני מעיקרא כתיב לא תלך עמהם

ולבסוף כתיב קום לך אתם אמר רב ששת חוצפא מלכותא בלא תאגא הוא דכתיב ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני וגו'.

מכות כ"ד א' ודובר מישרים זה שאינו מקניט חבירו ברבים וגו'.

הוריות יג ב' ר"מ ור"נ בקשו להכסיף את רשב"ג (כתוב בערך מעשה הגדולים).

זבחים פח ב' וציץ מכפר על עזות פנים בציץ כתיב והי' על מצח אהרן ובעזות פנים כתיב ומצח אשה זונה היה לך וגו'.

שם קא א' וישמע משה וייטב בעיניו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי אלא אמר שמעתי ושכחתי (בערך אמת ואמונה).

שם קב א' ויצא משה מעם פרעה בחרי אף ר' יוחנן אמר רשע הוא והעיז פניך בו וגו'.

שם קיג א' פעם אחת מצאו עצמות בלשכת דיר העצים ובקשו לגמור טומאה על ירושלים עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בושה היא לנו שנגזור טומאה על עיר אבותינו וגו'.

ערכין טו ב' אמר רב כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום ל"שנא בישא א"ל כל שכן חוצפא ולישנא בישא.

אבות פ"ה עז פנים לגיהנם ובשת פנים לגן עדן.

שם פ"ו ומוחל על עלבונו וגו'.

מס' כלה ר' נהוראי אומר כל המביי' פני חבירו סוף הוא מתבייש עז פנים פליגי ר"ע אומר ממזר ובן הנדה.

מס' סופרים פט"ו רובן של בני אבות ביישנים.

ערך בטחון

ברכות ג א' תנא משמי' דר' יוסי למה נקיד על לולא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לע"ל אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו שמא יגרום החטא וגו'.

שם עב א"ר אלעזר א"ר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב.

שם ד' ה' ב' יבטח בשם ד' מאי טעמא משום דהוה לי' לבטוח בשם ד' ולא בטח וגו'.

שם יז א' גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שנא' נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי וגו'.

שם כד ב' המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה וגו' (ערך אמונה).

שם ס א' ת"ר מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צווחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' וגו'.

מע"ש פ"ה השקיפה ממעון קדשך מן השמים עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו וגו'.

ירושלמי ברכות פ"ג אל יהיה פסוק זה זז מפיך אשרי אדם בוטח בך וגו'.

שם פ' הרואה מי שתולה בטחונו בהקב"ה עאכ"ו וגו'.

שבת לא א' אמר ר"ל מאי דכתיב והי' אמונת עתך וגו' אמונת זה סדר זרעים וגו'.

שם קלט א' רשעים הן אלא שתלו בטחונם בהקב"ה וגו'.

עירובין מג ב' כבר מובטח להן ישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים וגו'.

פסחים מט א' ת"ר לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם שאם מת או גולה מובטח לו שבניו ת"ח וגו'.

מגילה יח א' לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על ד' יהבך אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה אזלינא באורחא בהדי ההוא טייעא וקא דרינא טונא ואמר לי שקול יהביך ושדי אגמלאי וגו'.

שם כח ב' תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכ"י מובטח לו שהוא בן עה"ב שנ' הליכות עולם לו א"ת הליכות אלא הלכות וגו'.

כתובות קיא א' דאמר ר' אבהו אפי' שפחה כנענית בא"י מובטח לה שהיא בת עולם הבא וגו' א"ר ירמיה בר אבא א"ר יוחנן כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן עוה"ב וגו'.

סוטה מח ב' מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה וגו' (בע' אמת ואמונה).

ב"ב צא א' וא"ר יצחק אותו היום שבאתה רות המואביה לארץ ישראל מתה אשתו של בועז והיינו דאמרי אינשי עד דלא שכיב שיכבא קימא מנו בייתיה (פי' רש"י לאשמעינן אתא שהקב"ה מקדים רפואה למכה ויש לו לאדם לבטוח בהקב"ה וגו').

עו"ש למה נענשו מחלון וכליון בשביל שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ בשביל הרעב והי' להם לבטוח בהקב"ה וגו'.

סנהדרין קיא ב' אר"א אר"ח עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנא' ביום ההוא יהיה ד' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו וגו' מאי לעטרת צבי

ולצפירת תפארה לעושי רצונו ומצפים לישועתו. שבועות לה ב' אמר לו ר"א וכי מבטיח ואינו עושה וגו' בערך אורים ותומים.

מנחות כט ב מאי דכתיב בטחו בד' עדי עד כי ביה ד' צור עולמים א"ל כל התולה בטחונו בהקב"ה הרי לו מחסה בעולם הזה ולעולם הבא וגו'

ירושלמי ברכות פ"ט רבי יודן בש"ר יצחק וגו' ב"ו יש לו פטרון אמרו לו נתפס בן ביתך א"ל אני מקיים עליו א"ל הרי הוא יוצא לדון א"ל אני מקיים עליו א"ל ה"ה יוצא לתלות היכן הוא והיכן פטרונו אבל הקב"ה הציל את משה מחרב פרעה ההה"ד ויצלני מחרב פרעה. וכן ביונה וכן בחנניה מישאל ועזריה וגו' (כתוב בערך הצלה).

עו"ש רבי יודן אמר משום דידיה ב"ו יש לו פטרון אם באת עליו צרה אינו נכנס אצלו פתאום אלא בא ועומד על פתחו של פטרונו וקורא לעבדו או לבן ביתו וגו' אבל הקב"ה אינו כן אם באת צרה על אדם לא יצווח לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצווח ואני עונה לו מיד ההה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט.

עו"ש ר' פנחס בשם זעירא גו' ב"ו יש לו פטרון אם הטריח עליו ביותר הוא אומר אשכח פלן דקא מטרח לי אבל הקב"ה אינו כן אלא כל מה שאת מטרח עליו הוא מקבלך ההה"ד השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך ר' פנחס בשם ר' תנחום בר חנילאי וגו' ב"ו יש לו פטרון ובאו שונאים ותפסו אותו על פתח חצירו של פטרונו עד דצווח ליה עד דנפיק עברת חרביה על קרליה וקטלית יתיה אבל הקדוש ב"ה הציל את יהושפט מחרב ארם דכתיב (ד"ה ב' י"ח) ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו מלמד שלא היה חסר אלא חיתוך הראש ויסתם אלהים ממנו.

עו"ש ר' זעירא בשם ר' אלעזר וגו' אשרי שאל יעקב בעזרו וגו' מה כתיב בתריה עושה שמים וארץ וגו' וכי מה ענין זה לזה אלא מלך ב"ו יש לו פטרון שולט באיפרכיא אחד ואינו שולט באיפרכיא אחרת וכו' שולט ביבשה שמא שולט בים אבל הקדוש ב"ה שולט בים ושולט ביבשה וגו' הוא שהציל את משה מחרב פרעה הציל את יונה ממעי הדגה חמו"ע מכבשן האש דניאל מגוב האריות ההה"ד עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם.

עו"ש רשב"ל אמר ב"ו אם יש לו קרוב אם הוא עשיר מודה בו ואם הוא עני הוא כופר בו אבל הקב"ה אינו כן אפי' ישראל נתונין בירידה התחתונה הוא קורא אותם אחי ורעי ומה טעם למען אחי ורעי וכו' וכן הקב"ה קורא לכל ישראל קרובים ההה"ד וירם קרן לעמו וגו' לבני ישראל עם קרובו.

עו"ש אר"י כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון (קהלת ט') יבחר כתיב שב"ו שאדם חי יש לו תקוה מת אבד' תקותו מ"ט במות אדם רשע תאבד תקוה א"ר אחא כי מי אשר יחובר וגו' אפילו אותן שפשטו ידיהם בזבול יש להם בטחון לקרבן אי אפשר שכבר פשטו ידיהם בזבול לרחקן א"א שעשו תשובה עליהן הכתוב אומר וישנו שנת עולם ולא יקיצו.

סוף מס' פאה וכן בירוש' כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו שנאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו.

ערך ביהכ"נ וביהמ"ד

ברכות ג' א' **א** בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך וגו' (בערך חורבן וגלות).

שם דף ו' א' תניא אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנא' לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה אמר רבין בר רב אדא אמר ר' יצחק מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמ' אלהים נצב בעדת אל ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנא' אלהים נצב בעדת אל ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם שנא' בקרב אלהים ישפוט (כתוב בערך תורה).

שם ב' אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב"ה משאיל בו שנא' מי בכם ירא ד' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו אם לדבר מצוה הלך נוגה לו ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו יבטח בשם ד' מ"ט משום דהוה ליה לבטוח בשם ד' ולא בטח.

א בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין איש"ר וגו' כתיב בערך אמת ואמונה פי' על זה נקפר אמת ליעקב. אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך עיין במהרש"א פי' למה נקט מתחלה לשון מלך ואח"כ על הגלות נקט לשון אב.

ב אמר רבי יוחנן בשעה שהקב"ה בא לבהכ"נ ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שנא' מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה אמר ר' חלבו אמר רב הונא כל הקיבע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב וישכם אברהם בבקר אל המקום אשם עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנא' ויעמד פנחס ויפלל אמר ר' חלבו אמר רב הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט שנ' נרדפה לדעת את ד' אמר ר' זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמינא קא מחליין רבנן שבתא כיון דשמענא להא דר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפי' בשבת שנאמר אחרי ד' ילכו כאריה ישאג וגו' אנא נמי רהיטנא אמר ר' זירא אגרא דפרקא רהטא אמר אביי אגרא דכלה דוחקא אמר רבא אגרא דהספרא דלויי אמר רב אשי אגרא דבי הלולי מילי אמר רב הונא כל המתפלל אחורי בהכנ"ס נקרא רשע שנא' סביב רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה ההוא גברא דקא מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא חלף אליהו חזייה אידמי ליי' כטייעא אמר ליה כדו בר קיימת קמיה מרך שלף ספסרא וקטליה.

שם ז' ב' ואמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו (ערך תפלה).

שם ג אמר ליה ר' יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי אמר לי' לא יכילנא א"ל ליכנפי למר עשרה וליצלי אמר ליה טריחא לי מילתא ולימא מר לשלוחא דצבורא בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודועי למר

ב אר"י בשעה שהקדוש ב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד הוא כועס שנאמר מדוע באתי ואין איש וגו' והקשה הבינה לעתים איך אמר שהשי"ת כועס כשלא מצא שם עשרה והרי אמרו למעלה בשם ר"י מניין לעשרה שמתפללים ששכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם שנאמר בקרב אלהים ישפוט והוכן בה וכי מאחר דאפי' תלתא עשרה מבעי' עשרה קדמא שכינה ואתי' שלשה עד דיתבו עיין פי' רש"י שם וא"כ שתמיד השכינה קדמה ואתי' איך אמר ר"י שהקב"ה כועס כשלא מצא שם עשרה הרי אי אפשר שימצא עשרה כי לעולם הקב"ה בא קודם בואם ולא יעלה על לב דר"י ור' יצחק פליגי דא"כ ליתא ופליגא דר' יצחק או ופליגא על ר"י ולולא פי' רש"י היינו יכולין לפרש דבתלתא לא אתי' עד דיתבו היינו אפי' אחרי היותם שם שלשתם אין השכינה באה אלא בהיותם דנין כאמרו ישפוט דהיינו בשעת המשפט אבל בעשרה המתפללים קדמא ואתי' היינו שמיד כשנקבצו יחדיו אף קודם שמתפללים שקבוצם ממשיך השראת השכינה וזה אלהים נצב בעדת אל מצד היותם עדה אף קודם התפילה. ולפיכך בשעה שבא לבהכנ"ת לא אמר סתם כשבא לבית הכנסת אלא בשעה שבא דהיינו באותה השעה הראוי' והרצוי' אשר בה השי"ת רגיל לבוא לבהכנ"ס לקבל אז תפלות הצבור ולהעתר להם היא שעת הבקר ראשית היום בשעת השכמה ואינו מוצא שם עשרה הוא כועס שוב אחר זמן מצא המחבר הנ"ל תשובות רשב"א סי' כ' נשאל על קושי' זו וכמעט שניהם לדבר אחד נתכוונו ע"כ דבר הבינה לעתים.

ג א"ל רב יצחק לרנב"י מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא וגו'. וכתב הבינה לעתים דרוש ק"ג. דלכאורה קשה הא ר"נ בר יצחק בודאי הי' מתפלל בבית מדרשו דמסתמא הי' בביתו ועוסק בד' אמות של הלכה וא"כ מה מקשה לו ר' יצחק מ"ט לא אתי לבי כנישתא דהא גם ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוי להו תריסר בי כנישתא בטברי' לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכי דהוו גרסו. וצ"ל דקושי' הי' לפי שהי' מתפלל ביחיד ואמר ליה מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא כי זכות המקום שהוא בית הכנסת יועיל שתעשה התפלה פרי המבוקש אף כשמתפלל ביחיד וזה הכוונה לעיל גבי הא דתניא אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת כלומר אף תפלתו של אדם יחידי נשמעת בבהכנ"ת. ואמר ליה לא יכילנא אמר ליה לכנפי מר לעשרה ואף כשאין זכות המקום גורם שיקובל התפלה יהי' זכות הרבים גורם רצוי התפלה תמורת זכות המקום. אמר ליה טריחא לי מילתא וכשראה שלא הי' אפשר לו בשום אחת מהנה בקש תרופה אחרת מצד הזמן שיתפלל בשעה שהצבור מתפללין ורב נחמן הי' סבור שאין תרופה ליחיד אלא כשהוא בב"ה או כשהוא חוץ מבהכנ"ס ובקיבוץ עשרה אבל כשהוא לבדו וגם לחוץ מבהכנ"ס אף שהוא בשעה שהצבור מתפללין בכל זאת כיון שהם רחוקים ממנו בזה אין תועלת ולזה אמר

א"ל מאי כולי האי א"ל דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון ב"י מאי דכתיב ואני תפלתי לך ד' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין.

שם ח' א' אמר ר"ל כל מי שיש לו בהכנ"ס בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שנא' כה אמר ד' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו שנא' הנני נותשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם אמרו לי' לר' יוחנן איכא סבי בבבל תמה אמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ לא כיון דאמרי לי' מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו כדאמר ר' יהושע בן לוי לבניה קדימו וחשיכו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי אמר רבי אחא בר' חנינא מאי קרא אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמור מזוזת פתחי וכתיב בתריה כי מוצאי מצא חיים. אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת שני פתחים סלקא דעתך אלא אימא שיעור שני פתחים וגו'. אמר רב חסדא מאי דכתיב אוהב ד' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב ד' שערים המוציינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות והיינו דאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא להא דא"ר חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא. ר' אמי ורב אסי אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא מצלי אלא ביני עמודי היכי דהוו גרסי.

שם ב' אסור לו לאדם שיעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין אמר אביי ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא אבל איכא פתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא אחרינא אבל איכא בי כנישתא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא דרי טונא ולא רהיט ולא מנח תפילין אבל איכא חד מהנך לית לן בה.

שם ט"ז א' ואמר ר' חמא בר חנינא למה נסמכו אהלים לנחלים דכתיב כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע וגו' לומר לך מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות.

שם י"ז א' א"ל רב לר' חייא נשים במאי זכיין באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרן לגבריהו עד דאתו מבי רבנן

שם כ"ח א' תנא אותו היום פי' שהושיבו לר' אלעזר בן עזריה לנשיא סלקוהו לשומר הפתח וניתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי א"ר יוחנן פליגו בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתוספו ד' מאות ספסלי וחד אמר ז' מאה ספסלי הוה קא חלשא דעתיה דר"ג אמר דילמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל אחזו לי' בחלמיה חצבו חיוורי דמליין קיטמא ולא היא ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו לי'.

שם ב' ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה ת"ר בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ד' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידו ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם ביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ד' אלהי ששמת חלקי מיושבי בהמ"ד ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים וגו'.

שם ל"ד ב' ואמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות שנא' וכוין פתיחין לי' בעליתיה נגד ירושלים וגו'.

שם מ"ג ב' ת"ח אל יכנס באחרונה לבית המדרש.

שם מ"ז ע"ב ואמר ר' יהושע בן לוי לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו מאה באים אחריו קבל עליו שכר כולם ס"ד אלא אימא שכר כנגד כולם.

שם נ א' רפרם בר פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר (בערך ברכות).

שם סא א' א"ר יוחנן אחורי ע"ז ולא אחורי ביהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין וגו' כתוב לעיל.

שם סב ב' א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה הנכנס לבהכ"נ על מנת שלא לעשותו קפנדריא

מאי כולי האי ועל זאת אמר ליה ר"י מאמר רשב"י דאמר מ"ד ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין ומדייק ממלת ואני תפלתי שעם היות אני לבדי המתפלל אבקש עת רצון והוא בשעה שהציבור מתפללין.

מותר לעשותו קפנדריא ר׳ אבהו אמר אם היה שביל מעיקרו מותר א״ר חלבו א״ר הונא הנכנס לבית הכנסת להתפלל מותר לעשותו קפנדריא שנאמר ובבא עם הארץ לפני ד׳ במועדים וגו׳.

שם סד א׳ אמר ר׳ לוי בר חייא היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה שנא׳ ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון.

ירושלמי פיאה פ״ח רבי חמא בר חנינא ורב הושעי׳ הוו מטיילין באילין כנישתא דלוד אמר רמי ברי׳ חנינא לרב הושעי׳ כמה ממון שקעו אבותי כאן אמר לי׳ כמה נפשות שקעו אבותיך כאן לא הוי איתא בני נשי דלעיין באורייתי (פי׳ שהיו להם ליתן מעות זה לעוסקי בתלמוד תורה).

ירושלמי פ״ג דב״כות המתפלל בבהכ״נ כמקריב מנחה וגו׳ ההולך לבית הכנסת צריך להקל רגליו והיוצא צריך להלוך קמעא.

שבת יא א׳ ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב כל עיר שגגותיה גבוהין מבית הכנסת לסוף חרבה שנאמר לרומם את בית אלהינו ולהעמיד חרבותיו וה״מ בבתים אבל בקשקושי ואברורי לית לן בה אמר רב אשי אנא עבדא למתא מחסיא דלא חרבה והא חרבה מאותו עון לא חרבה:

שם יג א׳ מעשה בתלמיד א׳ שקרא הרבה וגו׳ ומת בחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרת בבתי כנסיות ובתי מדרשות וגו׳ (תמצא בערך מיתה).

שם לב א׳ תניא ר׳ ישמעאל בן אלעזר אומר בעון שני דברים עמי הארצות מתים על שקורין לארון הקדש ארנא ועל שקורין לבית הכנסת בית עם (בערך מיתה).

שם פג ב׳ א״ר יהודה אמר רב לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת שהרי כמה שנים נשנית משנה זו בבית המדרש ולא נתגלה טעמה עד שבא ר׳ חנינא בן עקביא ופירשה. אמר ר׳ יונתן לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה שנא׳ זאת התורה אדם כי ימות באהל אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה.

שם קיח ב׳ ואמר ר׳ יוסי יהא חלקי מיושבי בית המדרש ולא ממעמידי בהמ״ד.

שם קכז א׳ אמר רב יהודה בר שילא א״ר יוחנן ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן הכנסת אורחים וביקור חולים ועיון תפלה והשכמת בית המדרש וגו׳.

עירובין כא ב׳ נשכימה לכרמים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות נראה אם פרחה הגפן אלו בעלי מקרא פתח הסמדר אלו בעלי משנה הנצו הרמונים אלו בעלי גמ׳ שם אתן את דודי לך אראך כבורי וגודלי שבח בני ובנותי.

שם סוף הדף שחורות כעורב במי אתה מוצאן במי שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש רבה אמר במי שמשחיר עליהן פניו כעורב רבא אמר במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב אמרה ליה דביתהו ינוקי דידך מאי אעביד להו אמר לה מי שלימו קורמי באגמי.

פסחים פב א׳ א״ר יוחנן אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו תלמידי חכמים ורבא אמר אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות.

שם קט א׳ תניא אמרו עליו על ר׳ עקיבא מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערב יום הכיפורים בעי״פ בשביל תינוקת כדי שלא ישנו וערב יוה״כ כדי שיאכילו את בניהם.

חגיגה ג׳ א׳ ת״ר מעשה בר׳ יוחנן בן ברוקא ור׳ אלעזר בן חסמא שהלכו להקביל פני ר׳ יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היה בבית המדרש היום א״ל תלמידיך אנו ומימיך אנו שותין אמר להם אף על פי כן א״א לבית המדרש בלא חידוש שבת של מי היתה שבת של ר׳ אלעזר ב״ע היתה ובמה היתה הגדה היום אמרו לו בפ׳ הקהל ומה דרש בה הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע טף למה באין כדי ליתן שכר למביאיהן אמר להם מרגליות טובה היתה בידכם וביקשתם לאבדה ממני.

יומא לה ב׳ אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ופרנסת אנשי ביתו וגו׳ (בע׳ מעה״ג).

סוכה כח א׳ א״ר אליעזר מימי לא קדמני אדם בבית המדרש ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת ארעי ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי ולא שחתי שיחת חולין ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם אמרו עליו על ר׳ יוחנן בן זכאי מימיו לא שח שיחת חולין ולא הלך ד׳ אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא קדמו אדם בבית המדרש ולא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת ארעי ולא הרהר במבואות המטונפות ולא הניח

אדם בבית המדרש ויצא ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה ולא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם ולא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש חוץ מערבי פסחים ויוה"כ וכן היה ר' אליעזר תלמידו נוהג אחריו.

סוכה נא ב' תניא ר' יהודה אומר מי שלא ראה דיופלוסטון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל אמרי כמין בסילקי גדולה היתה סטיו לפנים מסטיו פעמים שהיו בה ששים רבוא על ששים רבוא כפלים כיוצאי מצרים והיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א של סנהדרי גדולה כל אחת אינה פחותה מעשרים ואחד רבוא ככרי זהב ובימה של עץ באמצעיתה וחזן הכנסת עומד עליה והסודרין בידו וכיון שהגיע לענית אמן הלה מניף בסודרין וכל העם עונין אמן ולא היו יושבין מעורבין אלא זהבין בפני עצמן וכספין בפני עצמן ונפחין וטרסים בפני עצמן וגרדיים בפני עצמן וכשעני נכנס שם היה מכיר בעלי אומנתו ונפנה לשם ומשם פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו אמר אביי וכולהו קטלינהו אלכסנדרוס מוקדן מ"ט איענשו משום דעברי אהאי קרא לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד ואינהו הדור אתו כי אתא אשכחינהו דהוו קרו בסיפרא ישא ד' עליך גוי מרחוק אמר מכדי האי גברא בעי למיתי ספינתא בעשרה יומא דלי' זיקא ואתי ספינתא בחמשה יומי נפל עלייהו וקטלינהו. עיין בירושלמי סוכה פ"ה וכתוב בערך דברי הימים באות מ'.

שם מא א' ד ומתקנין שם תקון גדול א"ר אלעזר כאותה ששנינו חלקה היתה בראשונה הקיפוה גזוזטרא והתקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה ת"ר בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ והיו באין לידי קלות ראש התקינו שיהיו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים ועדיין היו באין לידי קלות ראש התקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה היכי עביד הכי והכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל אמר רב קרא אשכחו ודריש וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחות בית דוד לבד ונשיהם לבד אמר והלא דברים ק"ו ומה לע"ל שעסוקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד עכשיו שעסוקין בשמחה ויצה"ר שולט בהם על אחת כמה וכמה.

שם נב תנא דבי ר' ישמעאל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבהמ"ד אם אבן הוא נימוח וכו'. (בערך יצה"ר).

מגילה ו א' א"ר יוסי ב"ר חנינא מ"ד והסירותי דמיו מפיו ושקוציו מבין שיניו ונשאר גם הוא לאלהינו והסירותי דמיו מפיו זה בית במיא שלהן ושקוציו מבין שיניו זה בית גליא שלהן ונשאר גם הוא לאלהינו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבאדום והיה כאלוף ביהודה ועקרון כיבוסי אלו תיאטראות וקרקסיאות שבאדום שעתידין שרי יהודה ללמוד בהן תורה ברבים.

שם טו ב' משיבי מלחמה שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה שערה אלו ת"ח שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיו' ובבתי מדרשו'.

שם כא ב' תני רב שימי אין פוחתין מעשרה פסוקים בבהכ"נ וידבר עולה מן המנין הני עשרה כנגד מי אריב"ל כנגד עשרה בטלנין שבבהכ"נ רב יוסף אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני.

שם כו ב' א"ר חסדא לא ליסתור איניש בי כנשתא עד דבני בי כנישתא אחריתי.

שם פ' בני העיר דין מכירת בית הכנסת.

שם כז א' לענין ב"הכנ אי מותר לעשותו בה"מ.

ד תיקון גדול הי' מתקנין כו' עלכ"ו וכ' היערות דבש חלק ראשון כד ב' וז"ל ועיין בתוס' ... ומהרש"א דהך ק"ו קאי למ"ד דההספד על יצה"ר אבל למ"ד על משיח בן יוסף א"כ אף אז ... יצה"ר מגרה ויש לדקדק למה באמת צריך הגמרא לומר הך ק"ו וקאי אחד מ"ד ולא למ"ד בפשוט ... אחד גוונא ומה התם הספד בעינן הבדל הכא בשעת שמחה לא כ"ש וא"כ יהי' הק"ו לכל הדיעות ... גם יש לדקדק בלשון יצה"ר מתגרה ולא קאמר שולט כאשר בקלת ספרים יש גרסא שולט אבל ... הענין כך כי יש להבין בתחילה מאי קסברו שלא עשו הבדל בין נשים לאנשים והיכי ס"ד ... עשות תערובות אבל דע כי במקום קדיש כמו במקדש קודש שבאו בה פריצים וחללוה לא ... הי' יצה"ר שולט כלל וזה בכלל לא הזיק להם ועקרב בירושלים וזה יצר המתעה להם הקדמוני ... ולכך הניחו התערובות כי אין כאן יצה"ר כלל אבל אח"כ למדו ק"ו דגם לע"ל יהי' היצה"ר ... נעקר ואפ"ה יהיו מובדלין ק"ו עתה לכך הוצרך ללמוד הק"ו למ"ד דיצה"ר נעקר וההספד יהי' ... עליו דלמ"ד דקאי על משיח בן יוסף שלא יהי' עוד היצה"ר נהרג א"כ ליכא ק"ו דבמקדש לא ... שולט יצה"ר ומדויק הלשון דקאמר יצ"ה מתגרה דשולט א"א לומר דהא כאן במקדש לא הי' שולט ... יצה"ר ולכך קאמר דעב"פ מתגרה ובבואו לביתו מראה לו דמות בהקין ובחלום כאשה שראה במקדש.

שם ב׳ לארבעה דברים אין מוכרין בית הכנסת למרחץ לבורסקי לבית הטבילה ולבית המים.
שם סוף הדף שאלו תלמידיו את ר"א בן שמוע במה הארכת ימים אמר להם מימי לא עשיתי קפנדריא לביהכ"נ ולא פסעתי על ראשי עם קדוש ולא נשאתי כפי בלא ברכה שאלו תלמידיו את ר׳ פרידא במה הארכת ימים אמר להם מימי לא קדמני אדם לבהמ"ד ולא ברכתי לפני כהן ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה.
שם כח ב׳ ת"ר בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלין בהן ואין ישנים בהם וכו׳ אמר רב אסי בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשוין ואעפ"כ אין נוהגין בהן קלות ראש.
שם כט א׳ תניא רשב"י אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכ"מ שגלו שכינה עמהם גלו למצרים שכינה עמהן שנאמ׳ הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים וגו׳ גלו לבבל שכינה עמהן שנאמר למענכם שלחתי בבלה ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן שנא׳ ושב ד׳ אלהיך את שבותך והשיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהקב"ה שב עמהן מן הגליות בבבל היכא אמר אביי בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא ולא תימא הכא והכא אלא זמנין הכא וזמנין הכא אמר אביי תיתי לי דכי מרחיקנא פרסא עיילנא ומצלינא התם אבוה דשמואל ולוי הוו יתבי בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא אתיא שכינה שמעי קול רגשא קמו ונפקו רב ששת הוה יתיב בבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא אתיא שכינה ולא נפק אתו מלאכי השרת וקא מבעתו ליה אמר לפניו רבש"ע עלוב ושאינו עלוב מי נדחה מפני מי אמר להו שבקוהו ואהי להם למקדש מעט אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל ור"א אמר זה בית רבינו שבבבל דרש רבא מ"ד ה׳ מעון אתה היית לנו או ב"כ ובמ"ד אמר אביי מריש הואי גריסנא בביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמעית להא דקאמר דוד ד׳ אהבתי מעון ביתך הואי גריסנא בבי כנישתא תניא ר"א הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בא"י שנא׳ כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא והלא דברים ק"ו ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקבעין בא"י בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצין בהן תורה על אחת כמה וכמה.
שם הנכנס לביה"כנ להתפלל מותר לעשותו קפנדריא וכו׳. (עיין עקידה דברים קכא)

שקלים ט ב׳ רבי חמא ברבי חנינא ור׳ אושעיא רבה כד הוו מטיילין באילין כנישתא דלוד א"ל רבי חמא ברבי חנינא לרבי אושעיא רבה כמה ממון שקעו אבותי כאן אמר לו כמה נפשות איבדו אבותיך כאן מי לא הוון בני אינשא דיילעון באורייתא.
יבמות צו ב׳ מעשה בביהכ"נ של טבריא בנגר שיש בראשו גלוסטרא שנחלקו בו ר"א ור׳ יוסי עד שקרעו ס"ת בחמתן וגו׳ (כתוב בע׳ מעשה הגדולים).
כתובות קה א׳ א"ר פנחס א"ר אושעיא שצ"ד בתי דינין היו בירושלים כנגדן בתי כנסיות וכנגדן בתי מדרשות וכנגדן בתי סופרים.
גיטין ז׳ א׳ שלח ליה מר עוקבא לר׳ אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות מהו וגו׳ השכם והערב עליהן לבית המדרש והן כלין מאליהן וגו׳ (כתוב בע׳ מעה"ג).
שם לח ב׳ אמר רבה בהני תלת מילי נחתי ב"ב מנכסיהון דמפקי עבדייהו לחירותא ודסיירי נכסייהו בשבתא ודקבעו סעודתייהו בשבתא בעידן בי מדרשא דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ב׳ משפחות היו בירושלים אחת קובעת סעודתא בשבתא ואחת קובעת סעודתא בערב שבת ושתיהן נעקרו.
שם נח ב׳ ד׳ מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר וכו׳ (כתוב בערך חורבן).
סוטה כב א׳ ההוא אלמנה דהואי בי כנישתא בשיבבותה כל יומא הוה אתיא ומצלה ביה מדרשיה דר׳ יוחנן אמר לה בתי לא ביהכ"נ בשיבבותיך א"ל רבי ולא שכר פסיעות יש לי.
שם לט א׳ אמר רבה בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה וכו׳ (בערך ס"ת).
ב"מ כח ב׳ משחרב בהמ"ק שיבנה ב"ב התקינו שיהו מכריזין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (תמצא בערך אבידה).
ב"ב ג ב׳ אמר רב הסדא לא ליסתור אינש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי איכא דאמרי משום פשיעותא וא"ד משום צלויי מאי בינייהו א"ב דאיכא בי כנישתא אחריתי מרימר ומר זוטרא סתרו ובנו בי קייטא בסיתווא ובנו בי סיתווא בקייטא א"ל רבינא לרב אשי גבו זוזי ומהתי מאי (פי׳ שמונח הכסף) אמר לו דלמא תתרמי להו פדיון שבוים ויהבו להו שריגי ליבני והדרי הודרי ומחתי כשורא מאי א"ל זימנין דמתרמי להו פדיון שבוים מזבני ויהבו ליה אי הכי אפי׳ בנוי נמי א"ל דירתיה דאינשי לא מזדבני ולא אמרן אלא דלא חזא ביה תיוהא

אבל חזו בה תיוהא סתרי ובני כי הא דרב אשי חזי בה תיוהא בכנישתא דמתא מהסיא סתריה ועייל לפורייה להתם ולא אפקיה עד דמתקן ליה שפיכי ובבא בן בוטא היכא אסביה ליה עצה להורדוס למסתריה לבית המקדש והאמר רב חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתא אב"א תיוהא חזא ביה ואב"א מלכותא שאני דלא הדרי ביה דאמר שמואל אי אמר מלכותא עקרנא טורי עקר טורי ולא הדר ביה.

שם כג ב על דא אפקוה לר' ירמי' מבי מדרשא.

שם פא ב' דבר שהראשונים לא אמרו בו טעם תשאלני בבית המדרש כדי לביישני.

סנהדרין יז ב' כל עיר שאין בו י' דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה ואחד מהן בית הכנסת.

שם עא א' וקרעים תלבש נומה א"ר זירא כל הישן בביהמ"ד תורתו נעשית לו קרעים קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה כו'.

שם פב א' ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו מכאן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש.

שם צד ב' וחובל עול מפני שמן אמר ר' יצחק נפחא חובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מה עשה נעץ חרב על פתחו של בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן וכו' ואומר והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה אף על פי שאלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה.

שם קה ב' בלעם בקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות וגו' (בע' ברכה וקללה). עו"ש ו כולן חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות (בערך הנ"ל).

שם קיא ב' א"ר אלעזר א"ר חנינא עתיד הקדוש הקדוש ב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנא' ביום ההיא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו וגו' מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה לעושי רצונו ומצפים לישועתו יכול לכל ת"ל לשאר עמו למי שמשים עצמו כשירים ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שערה ולרוח משפט זה הרודה את יצרו וליושב על המשפט זה הדן דין אמת לאמיתו ולגבורה זה המתגבר ביצרו משיבי מלחמה זה שנושא ונותן במלחמתה של תורה שערה אלו שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

ב"מ קז א' אמר רב ברוך אתה בבואך שיהיה ביתך סמוך לבית הכנסת ור' יוחנן לא דריש הכי ואזיל לטעמיה דאית ליה שכר פסיעות ולאו מעלה הוא אם ביתו סמוך לבית הכנסת.

חולין פו ב' ר' אבא בריה דרבי חייא בר אבא ורבי זירא הווי קיימי בשוקא דקיסרי אפיתחא דבי מדרשא נפק רבי אמי אשכחינהו אמר להו לאו אמינא לכו בעידן בי מדרשא לא תקימו אבראי דילמא איכא איניש דמיצטרכי ליה שמעתא ואתי לאיטרודי.

אבות פ"ה ארבע מדות בהולכי בית המדרש גו'.

מס' ד"א פי"א ר"מ אומר מי שיש לו בית המדרש בעירו ואינו הולך לשם חייב מיתה בהמ"ד שיש בו אף אלפים רבי רבבות מצות האמורות בתורה על אחת כמה וכמה.

מס' ד"א זוטא פ"ט הוי אוהב בהכ"נ כדי שתטול שכרך בכל יום ז הוי אוהב ביהמ"ד כדי שיבואו בניך לת"ת.

ערך ביהמ"ק ומשכן

ברכות י' ב' ויסב חזקיהו פניו אל הקיר מאי קיר ר' לוי אמר על עסקי הקיר אמר לפניו רבש"ע ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה החיית את בנה אבי אבא שחפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב עאכ"ו וגו'.

עו"ש נעשה נא עליית קיר קטנה רב ושמואל חד אמר עלייה פרועה היתה וקירוה וחד אמר אכסדרה גדולה וחלקוה לשנים וגו'.

שם ט"ו א' הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח וגו'.

שם ל"ג א' א"ר אלעזר גדול מקדש שניתן בין ב' אותיות שנ' פעלת ד' מקדש ד' ואר"א כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו גו'.

שם נ"ה א' בשעה שאמר לו הקב"ה למשה לך אמר לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים

ו כל הברכות כו' ע' ביע"ד ח"א כה: (וכתוב בע' ברכה וקללה) וראיתי בחוט המשולש בשם עמה"ל שכל הברכות שלטו בהן עין הרע ולכן חזרו לקללה חוץ בהכ"נ ובהמ"ד לא נתקללו בהו או"ה:

ז ועיין יע"ד חלק ראשון בדרשה ב' דף תק"ה. מגודל החיוב להקים בית המדרש ובית ועד לחכמים.

הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן אמר לו משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכנים לתוכו כלים וגו'.

שם נ"ח א' וההוד זה בית המקדש וגו'.

שם ס"ב ב' ובהשחית ראה ד' וינחם מאי ראה ר' יוחנן אמר בית המקדש ראה דכתיב בהר ד' יראה וגו'.

שם ס"ג ב' אחיה יבנה מזבח חנניה ינגן בכנור וגו'.

ירושלמי ברכות פ"ב ליצני הדור וגו' דוד אימת יבנה בהמ"ק וגו'.

שבת י"ב ב' אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטיתי נר בשבת לכשיבנה בהמ"ק אביא חטאת שמינה וגו' (ערך קרבנות).

שם ל' א' א כשבנה שלמה את בהמ"ק ביקש להכנים ארון לבית קדש הקדשים דבקו שערים זה בזה וגו'.

שם נ"ו ב' אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב שבקש לבנות ולא בנה וגו'.

ע"ש אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את[!] בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בה שרטון ועליו נבנה כרך גדול במתניתא תנא אותו היום שהכנים ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדן נבנה צריף א' וזהו איטאליה של יון וגו' (ערך א"י ושאר ארצות).

שם פ"ח א' בחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן וגו' (פי' משה רבע"ה בנה בחמישי קודם מתן תורה מזבח).

שם קי"ט ב' ואמר ר"ל משום ר"י נשיאה אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפי' לבנין בהמ"ק וגו' (ערך בנים וגידול בנים).

עירובין ב' א' אשכחן מקדש דאיקרי משכן וגו'.

פסחים ה' א' תנא דבי ר' ישמעאל בשכר ג' ראשון זכו לג' ראשון להכרית זרעו של עשו ולבניין בהמ"ק ולשמו של משיח וגו'.

שם נ"ד א' תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וגו' עדן וגיהנם וכסא כבוד ובהמ"ק וגו'.

שם נ"ז א' אמרו כל ימיו של יוחנן בן נרבאי לא נמצא נותר במקדש וגו'.

שם פ"ז א' אלו ואלו מעלה עליהן הכתוב כאלו נבנה היכל בימיהם וגו' (פי' בחורים ובתולות הצנועים דכתיב מחוטבות תבנית היכל).

שם ב' בהמ"ק קנין א' דכתיב הר זה קנתה ימינו וגו'.

שם פ"ח א' ואמר ר' אלעזר מאי דכתיב והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ד' ואל בית אלהי יעקב ג לא כאברהם שכתוב בו הר שנ' בהר ד' יראה ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנ' ויצא יצחק לשוח בשדה אלא כיעקב

א כשבנה שלמה את בהמ"ק כו' וכתב בקול יעקב בסיפו הכוונה ע"פ משל לשנים שזימנו אותם לסעודה גדולה והלך האחד מיד והשני לא רצה למהר לילך מיד מחמת שלא רצה לעכב שם עד כי יבאו הקרואים ויהי כי בא האיש המהיר לסעודה ולא מצא שם אדם והמתין שעה או שנים ויקנא לרעהו שמהר לישב בביתו אבל אחר שנתקבצו האורחים וישבו לאכול לחם והאיש ההוא עדיין לא בא אז נתקררה דעתו ואמר בלבו מ"מ טוב עשיתי שמהרתי כי אני אוכל ונפש רעי רעבה לבסוף רצה לבעל הסעודה שלקח מנה אחת ושלח לאיש ההוא לביתו אז אמר ומעתה לריק יגעתי וגו' הנמשל שלמה המלך ע"ה הי' מיקל בדעתו במות אביו דהמע"ה לאמר אם אמנם הצדיקים גדולים במיתתם יותר מבחייהם כי הם ניצולים מכל נגע ומחלה וצרה וצוקה כמו שאמרו חז"ל עד זיבולא בתרייתא ליבעי איניש רחמי מ"מ טוב לכלב חי ומאחריה הימת לפי שהחיים המה במדרגת הולך כמבואר אבל המתים נעשו חפשי מן המצות ולא יוסיפו על מעשיהם טובים ולכן אמר דוד לא המתים יהללו יה אבל כיון שר"ה שגם בבנין ביהמ"ק ידוי תבלענה שלא זכו להכנים הארון לבית קדשי הקדשים בלעדו א"כ הוה שתיקו גם בין החיים בעניני המצות אז אמר ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים. אחרי שגם המה חיים עדנה. ועיין עוד שם שהביא ראי' מכונה מקוממות כי הצדיקים הגדולים שקבעו תורה ומצות גדולות וממימיהם אנו שותים תמיד גם המה חלקם בחיים כאילו הם חיים עדנה.

ב עיין ביערות דבש בדרשה בין כסא לעשור תק"ל טעם נכונים למה הלכו הכהנים יחף בבית המקדש וגם שאמר הקב"ה למשה רבע"ה של נעליך מעל רגליך.

ג אברהם קוראו הר יצחק קוראו שדה יעקב קראו בית וגו' וכ' העקידה בפ' ויצא הכוונה כי כל אחד מאבותינו הקדושים הוסיף להשיג השגחת הבורא על יראיו ביתר שאת כי אברהם אבינו ע"ה מפני היותו המתחיל בדורותיו לבא אל הכרת מציאת הבורא יתברך מלך מה שנתחייב בשכלו עם שהשיג בזה יותר מכל זולתו הנה הוא לא הספיק לשיתברר אצלו זה השיעור מההשגחה ואופני הנהגתו בחלקי נבראיו כי הוא דבר נקנה בנסיונות גדולות ובהתפשטות הענינים באורך

שקראו בית שנ' ויקרא את שם המקום ההוא בית אל וגו'.

יומא ב' א' ור"ל אמר כל המקדש כולו קרוי בירה שנ' הבירה אשר הכינותי וגו'.

שם ט' א' אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מאי דכתיב יראת ד' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה יראת ד' תוסיף ימים זו מקדש ראשון שעמד ארבע מאות ועשר שנים ולא שמשו בו אלא י"ח כהנים גדולים ושנות רשעים תקצורנה זה מקדש שני שעמד ד' מאות ועשרים שנה ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים צא מהם מ' שנה ששמש שמעון הצדיק ושמונים ששמש יוחנן כהן גדול עשר ששמש ישמעאל בן פאבי ואמרי לה אחת עשרה ששמש ר' אלעזר בן חרסום מכאן ואילך צא וחשוב כל א' וא' לא הוציא שנתו וגו'.

שם כ"א א' אמר ר' יהושע בן לוי נס גדול היה נעשה בלחם הפנים סלוקו כסדורו שנ' לשום לחם חום ביום הלקחו ותו ליכא והא"ר לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון אינו מן המדה ואמר רבנאי אמר שמואל כרובים בנס היו עומדים ניסא דבראי קא חשיב ניסי דגואי לא קחשיב אי הכי לחם הפנים נמי ניסי דגואי הוא לחם הפנים ניסי דבראי הוא וגו'.

שם י"ב א' דתניא מה היה בחלקו של יהודה הר הבית הלשכות והעזרות ומה היה בחלקו

הזמן ויצאתי ממצרים ומפני הרעב וחרדתו על אודות אשתו כל החרדה הזאת קצת הוכחה עליו ובכר הי' אצלו המציאות היותר שלם אל מין האנושי והכלית קרבתו אל האלהים כמדרגת ההרים מהארץ כי אע"פ שהם מושפעים בלד מה מעל אינם במדרגת המשפע על הארץ הנעבדת ולזה כשביקש שיראה זכות העקידה לזרעו הבא אחריו ושובחו מהאל יתברך בעבורה אמר ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה. אמנם יצחק למה שבבר הראה עליו האל יתברך יותר פרטי השגחתו אם במה שלוה לגרש את האמה ואת בנה לפי שלא יירש עמו ואם במה שנתאמת אצלו שיעיר מה שהוזקק לו בהמצאת בת זוגו וגם במה שהי' הקב"ה עמו בארץ פלשתים לעזר ולהועיל בזה ידע והשכיל שהשגחת הבורא יותר קרובה אל השלם ושהיא אצלו במדרגת השדה הנעבד אשר עין בעליו דורשת אותו תמיד. אמנם יעקב כאשר הוסיף לברר אליו עוצם ההשגחה בשיעור נמרץ משניהם מצד מראה הנבואה הגדולה ויתר נפלאות שהראהו ה' בזה הכיר שהשלם היא אצל הקב"ה כבן בית לכן קראו להמקום בית ואמר אין זה כי אם בית אלהים. ובספר אמת ליעקב כ' הכוונה שבימי אברהם אבינו ע"ה הי' השגחת הבורא עדין מרחוק ודימה אותה להר כמו מי שעומד על ההר ומסתכל למטה ובימי יצחק שנתרבה הזכות הי' ההשגחה כשדה ובארץ מישור אך עדין לא הי' בקביעות רק כמין שדה שלפעמים אדם יורד לתוך שדהו משא"כ ביעקב שבבר נשתלם הזכות קרא אותו בית כמו אדם שדר בביתו בקביעות. ולי נראה לפרש כן דאברהם אבינו ע"ה זכה בהר הזה לגלוי שכינה מה שלא זכה מעיקרא כמו שאמר בהר ה' יראה וגם ליוה ה' את הברכה לו ולזרעו אחריו וראה כי עין ה' אל יראיו אבל הי' בדעתו שרק מי שעומד במקין גדול ומשליך נפשו ונפש בניו מנגד לכבוד המקום כאשר עשה הוא ובנו נ"לה"ר שדומה להר גדול וכמו מה"ל בפ' עקידה במדרש שילה"ר עומד נגדו בדרך בהלך לעקידה לכן אמר בהר ה' יראה פי' לאו כל אדם זוכה לקבלת פני השכינה גם במקום הקדש הזה רק בני העליה שעולים בהר ה' המה הגבורים אנשי השם העומדים במקין אבל יצחק רבינו ע"ה ע"י שהיה מיין זכה לקבלת השכינה ולראיתה למטה בקצתי לעת מצוא גם בעת שלא עומד במקין רק בשהי' מתבודד עליו ומעניניו שבבית והלך בשדה וזה שקראו שדה פי' שאם האדם מרחיק מדעתי כל ענייני לצורך ביתי וגופי ומקדש רעיוניו לעבודת ה' ומתפלל בכוונה רצויה זוכה לקבלת פני השכינה ויעקב אבינו ע"ה זכה למעלה יתירה שנגלה אליו ה' בחלום הלילה והראה לו נפלאות בעת שלא הבין ישכב ומוכה לנבואה כי כן אמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי פי' ה' משתומם ואמר גם בעת שאנכי לא ידעתי מאומה ולא קדמתי רעיוני לנבואה זו בכל זאת יש ה' במקום הזה. (פי' זה שומעתי) לכן אמר מה נורא המקום הזה פי' המקום יש לו קדושה יתירה אין זה כי אם בית אלהים כי פה אוה ה' למושב לו ולכן אף בלא הכנה והזמנה כל אדם זוכה כאן לקבלת פני השכינה ויצא בזה על הגאולה השלמה כי אז נאמר ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר. ולכן יאמרו אומות העולם לכו ונלכה אל בית אלהי יעקב כי יעקב קראו בית שכל מי שהולך במקום הזה ימצא שם קדושת השכינה ולא כאברהם שקראו הר שרק הגבורים כמובחר עולים שם ולא כיצחק שקראו שדה שרק הקדושי' עסוקי לב עולים שמה אלא כיעקב שקראו בית שהכל זוכי' לקבלת פני השכינה.

של בנימין אולם והיכל ובית קדש הקדשים ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין ובה הי' מזבח בנוי ובנימין הצדיק היה מצטער עליה לבלעה בכל יום שנ' חופף עליו כל היום לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזיכן לגבורה שנ' ובין כתפיו שכן וגו'.

שם ט' א' מקדש ראשון מפני מה חרב מקדש ראשון וגו' א"ל בירה תוכיח שחורה לראשונים וגו'.

שם כ"א ב' ותו ליכא והא"ר אושעיא בשעה שבנה שלמה בהמ"ק נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין פירותיהן בזמנן וכשהרוח מנשב בהן נושרין שנאמ' ירעש כלבנון פריו וכשנכנסו נכרים להיכל יבשו שנ' ופרח לבנון אומלל ועתיד הקב"ה להחזירן שנ' פרוח תפרח ותגל אף גילת ורנן כבוד הלבנון נתן לה ניסי דקביעי לא חשיב השתא דאתית להכי ארון וכרובים נמי ניסי דקביעי נינהו אמר מר ועשן המערכה ומי הוי עשן במערכה והתניא חמשה דברים נאמרו באש של מערכה רבוצה כארי וברה כחמה ויש בה ממש ואוכל לחין כיבישין ואינו מעלה עשן כי קא אמרינן בדהדיוט דתניא ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אעפ"י שאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט רבוצה כארי והתניא אמר ר' חנינא סגן הכהנים אני ראיתיה ורבוצה ככלב ל"ק כאן במקדש ראשון כאן במקדש שני ובמקדש שני מי הואי והא"ר שמואל בר איניא מאי דכתיב וארצה בו ואכבד וקרינן ואכבדה מאי שנא דמחוסר ה"א אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן ארון וכפורת וכרובים אש ושכינה ורוח הקודש ואורים ותומים אמרי אין מיהוי הוי סיועי לא מסייעא וגו' ובירושלמי פ"א כלאים וארצה בו ואכבדה (חגי א') ואכבד בו חסר ה"א כתיב אלו ה' דברים שבמקדש שני חסר.

שם נ"ד א' שלשה עשר פרכת היו במקדש וגו'.

שם ע"ז מעין היוצא מבית קה"ק וגו' (בערך אש ומים).

סוכה מ"א א' מנלן דעבדינן זכר למקדש וגו' (בערך גלות וחורבן).

שם מ"ה א' א"ר אבהו אמר ר' אלעזר כל הנוטל לולב באגודו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח וגו'.

שם ב' אמר חזקיה א"ר ירמיה משום ר' שמעון בן יוחי כל המצות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן שנ' עצי שטים עומדים תניא נמי הכי עצי שטים עומדים שעומדין דרך גדילתן ד"א עומדים שמעמידין את צפויין ד"א שמא תאמר אבד סברם ובטל סיכוין ת"ל עצי שטים עומדים שעומדים לעולם ולעולמי עולמים וגו'.

שם מ"ט א' ויטעהו שורק זה בית המקדש ויבן מגדל בתוכו זה מזבח וגו'.

שם נ"א ב' מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו מי שלא ראה ירושלים בתפארתה לא ראה כרך נחמד מעולם מי שלא ראה בית המקדש בבנינו לא ראה בנין מפואר מעולם מאי היא אמר אביי ואיתימא רב חסדא זה בנין הורודוס במאי בנאה אמר רבא באבני שישא ומרמרא איכא דאמרי באבני שישא כוחלא ומרמרא אפיק שפה ועייל שפה כי היכא דליקבל סידא סבר למישעייה בדהבא אמרו לי' רבנן שבקיה דהכי עדיף טפי דמתחזי כארותא דימא וגו'.

תענית ט"ז א' מאי הר המוריה פליגי בה אמוראי חד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל וחד אמר שיצא ממנו מורא לאומות העולם וגו'.

שם י"ז ב' רבנן אסרו כהן לשתות יין בזמן הזה מ"ט מהרה יבנה בהמ"ק ובעינן כהן הראוי לעבודה וגו'.

ירושלמי פרק ששי שקלים מעשה בכהן אחד בעל מום שהי' עומד ומפציל עצים בלישכת העצים וראה את הריצפה משונה מחברותיה בא ואמר לחבירו בא וראה את הריצפה משונה מחברותיה לא הספיק לגמור הדבר עד שיצא' נשמתו וידעו ביהוד ששם ארון גנוז תני משום ר' הושעיא הקיש עליה בקורנס ויצא האור ושורפתו.

מגילה י"ב א' קובל אני עליך על כורש אני אמרתי הוא יבנה ביתי ויקבץ גליותי והוא אמר מי בכם מכל עמו ויעל וגו'.

שם ב' אדמתא כלום בנו לפניך ד מזבח אדמה וגו'.

ד מזבח אדמה תעשה לי וגו' עד בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך ואם מזבח אבנים תעשה לי וגו' וצריך באור בכתוב כאן דוקא בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך ולא כ' כן במקום אחר וגם אם יכולין לעשות מזבח אבנים למה צוה הקב"ה לעשות מזבח אדמה. ונ"ל דכשהיו הולכין במדבר ממקום למקום לא היו יכולין לעשות מזבח אבנים ולשאת משא כבידה ע"כ עשו מזבח אדמה ובכ"מ שנקבעו משם עזבו את האדמה ובמקום שחנו לקחו

שם ט"ו ב' מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש חצי המלכות ולא כל המלכות ולא דבר שחוצץ למלכות ומאי ניהו בנין בהמ"ק וגו'.
שם ט"ז ב' ויפול על צוארי בנימין אחיו כמה צוארין הוו לי' לבנימין א"ר אלעזר בכה על שני מקדשים שעתידין להיות בחלקו של בנימין ועתידין ליחרב ובנימין בכה על צואריו בכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב וגו'.
שם י"ז ב' וכיון שנבנית ירושלים בא דוד וגו'.
שם כ"ז א' וישרף את בית ד' ואת בית המלך בית ד' זה בית המקדש בית המלך אלו פלטרין של מלך וגו'.
מועד קטן ט' א' שיורי בנין בית המקדש לא משיירינן וגו' (ערך חינוך).
חגיגה י"ב ב' זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח בנוי וגו'.
יבמות ו' א' יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת ת"ל את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו כולכם חייבין בכבודי.
שם ב' ואיזו מורא מקדש לא יכנס אדם להר הבית במקלו במנעלו בפונדתו ובאבק שעל רגליו וגו'.
גיטין נ"ו ב' והלבנון באדיר יפול אין לבנון אלא בהמ"ק וגו'.
שם ס"ח ב' בעינא דאיבניה לבית המקדש וקא מיבעי לי שמירא וגו'.
עו"ש שמיר שבו בנה שלמה בהמ"ק וגו' (בערך מעשה הגדולים).
קידושין ס"ו א' אבותינו אכלו מלוחים כשעסקו בבנין בהמ"ק וגו' ה
שם ס"ט א' בהמ"ק גבוה מכל ארץ ישראל וא"י גבוה מכל ארצות וגו'.
סוטה מ' ב' אין ישיבה בעזרה ו אלא למלכי בית דוד בלבד שנ' ויבא המלך דוד וישב לפני ד' ויאמר מי אנכי וגו' חוץ מעזרת נשים.
ב"ב ג' א' גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון רב ושמואל ואמרי לה ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר בבנין וחד אמר בשנים וגו'.
שם ב' ובבא בן בוטא היכא אסביה לי' עצה להורודוס למיסתריה לבהמ"ק וגו'.

ב"ב ד' א' מעשה בהורודוס המלך שהרג כל בית חשמונאי וכולהו רבנן חוץ מבבא בן בוטא למשקל עצה מיניה ואח"כ אמר לבבא בן בוטא מאי תקנתיה דהאי גברא א"ל הוא כבה אורו של עולם דכתיב נר מצוה ותורה אור ילך ויעסוק באורו של עולם דכתיב ונהרו אליו כל הגוים פי' שיבנה בית המקדש איכא דאמרי הכי קא"ל הוא סימא עינו של עולם דכתיב והיה אם מעיני העדה ילך ויעסוק בעינו של עולם דכתיב הנה מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם א"ל מסתפינא ממלכותא וגו' (כתוב בערך מעשה הגדולים).
ב"ב צ"ח ב' ר' חנינא נפק לקרייתא רמו לי' קראי אהדדי כתב והבית אשר בנה המלך שלמה לד' ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ול' אמה קומתו וכתיב ולפני הדביר כ' אמה אורך וכ' אמה רחב ועשרים אמה קומתו א"ל כי קא חשיב משפת כרובים ולמעלה.
שם צ"ט א' כיצד הן עומדין ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר פניהם איש אל אחיו וחד אמר פניהם אל הבית ולמ"ד פניהם איש אל אחיו הא כתיב ופניהם לבית לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום ולמ"ד ופניהם לבית הא כתיב ופניהם איש אל אחיו דמצדד אצדודי דתניא אונקלס הגר אמר כרובים מעשה צעצועים הן ומצודדים כתלמיד הנפטר מרבו וגו'.
כתובות י' ב' אמר ר"א מזבח מזיח ומזין מחבב ומכפר היינו מכפר היינו מזיח מזיח גזירות ומכפר עונות וגו'.
סנהדרין ק"ד ב' מי שהקדים ביתי לביתו ולא עוד אלא שביתי בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה שנה וגו'.
שם ק"ז ב' בשעה שבנה שלמה בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדש הקדשים דבקו שערים זה בזה וגו' (בערך דוד ושלמה).
שם ע"ז ב' וכי מאחר דחזית מלכות פרס למלכות רומי דלא נהניא ולא מידי מ"ט עיילא אמרי אינהו סתרי בהמ"ק ואנן בנינן.
סנהדרין ו' א' ההוא דהוה קאמר ואזיל כי רחימתין הוה עזיזא אפותיא דספסירא

עפר אמר ולכך אמר הכתוב אף ע"פ שלא אל קדושת עולם על אדמת המזבח כי יחליפו מזמן לזמן וממקום למקום בכ"ז יהבון כבוד ה' עליו וזה בכ"מ אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך ואח"כ אמר ואם מזבח אבנים תעשה לי דהיינו כשיבואו אל המנוחה ואל הנחלה:

ה ע' בתוס' קידושין כ"ב ב' ד"ה וכי אשה בעזרה מניין וכו' דאין דרך לנשים שיבואו בעזרה ובזיון הוא לעזרה:

ו אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד בלבד ע"ש בתוס' היכן היא ישיבה במלכות ב"ד:

שכיבן השתא דלא עוויא רחימתין פוריא בר שיתין גרמידי לא סני לן אמר רב הונא קראי כתיבי מעיקרא כתיב ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת ולבסוף כתיב כה אמר ד' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי וגו'.

שם כ"ו ב' כי השתות יהרסון צדיק מה פעל רב יהודה ורב עינא חד אמר אלו חזקי' וסיעתו נהרסים צדיק מה פעל וח"א בית המקדש יהרס צדיק מה פעל ועולא אמר אלו מחשבותיו של אותו רשע אינן נהרסית צדיק מה פעל בשלמא למ"ד אלו מחשבותיו של אותו רשע היינו דכתיב כי השתות יהרסון ולמ"ד בהמ"ק נמי דתנן אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה היתה נקראת אלא למ"ד חזקיה וסייעתי' היכא אשכחן צדיק דאיקרי שתות דכתיב כי לד' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל וגו'.

שם ק"ד ב' אמר רב יהודה אמר רב בקשו עוד אחד למנות עמהם באתה דמות דיוקנא של אביו ונשתטח לפניהם וגו' (ערך דוד ושלמה).

מכות י' א' וא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ד' נלך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע שמעתי בני אדם ז שהיו אומרים מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בני ויבנה את בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי אמר לו הקב"ה כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי מזבח וגו'.

שם י"א א' בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעא למישטפיה לעלמא וגו' (בערך שלום).

שבועות ט"ו א' אין בנין בית המקדש בלילה שנאמר וביום הקים את המשכן ביום מקימו ולא בלילה וגו'.

שם ריש פרק שני היאך מוסיפין על העזרה עיי"ש (ערך חינוך).

זבחים נג ב' רצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסה בחלקו של בנימין וכו' (כתוב לעיל).

שם נד ב' דרש רבא מ"ד וילך דוד ושמואל וישבו בנויות ברמה וכי מה ענין נויות אצל רמה אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם אמרי כתיב וקמת ועלית אל המקום מלמד שבהמ"ק גבוה מכל א"י וא"י גבוה מכל הארצות לא הוו ידעי דוכתא היכא אייתי ספר יהושע בכולהו כתיב וירד ועלה הגבול ותאר הגבול בשבט בנימין ועלה כתיב וירד לא כתיב אמרי ש"מ הכא הוא מקומו סבור למיבנייהו בעיי

ז בשעה שאמר הקב"ה לדוד האתה תבנה הבית לשבתי (שמואל ב' ז') מה היו פריצי הדור עושין היו הולכין אצל חלונותיו של דוד ואומרים לו דוד אימתי יבנה בית המקדש וגו' וכתב באוהל יעקב במדבר כ"ח. כי יש להתעורר על מהות השמחה שאמר שמחתי באומרים לי בית ה' נלך לשמחה מה זו עושה כי די הי' מה שלא הי' מצטער בדבריהם גם מהות התמיה שאמר לו הקב"ה האתה תבנה לי בית קשה הוא כי מדוע לא יבנה הבית גם צריך להתבונן על מאמר שאמר לו הקב"ה חביב עלי הצדקה ומשפט שאתה עושה יותר מן הקרבנות שנאמר ונבחר לה' מזבח עשה משפט וצדקה כי מ"ש נבחר מורה כי שני הפעולות הם שוים בערכם רק הקב"ה יותר יבחר לפניו לבחור בזה מבזה גם מאמרו של הקב"ה לדוד והקימותי את זרעך אחריך וגו' עד אשר בהעותו והוכחתיו וגו' מה שייך להזכיר פה בין דברי הבטחה דברי תוכחה ומוסר. והענין הוא כך כי כבר הי' נודע ביהודה ובישראל ע"י נתן הנביא אשר דוד לא יבנה הבית רק הם חשבו הדבר לחק שאין טעמו מושג אכן לא כן הדברים כ"א השומר אמת לעולם ישמור עתיו ורגעיו כמו שהתורה נתנה לישראל בזמן הראוי' להנתן ולא נתנה אל האבות הקדושי' כי הם היו גיבורי כח עושי דברו וקיימו כל התורה ומצותיה אח"כ כאשר נתמעטו הלבבות אז ראה ויספרה הכינה וגם הקרה כן כל זמן שהי' לישראל מנהיגים טובים ומדריכים ישרים על פי צדק ומשפט היה גופם טהור מגזל ומכל הנאה משל אחרים והיתה נפשם טהורה מכל סיג עון ואשמה לא הי' מן הצורך לבית המקדש ולכן כל הימים שהי' דוד ישב על כסא מלכותו ועשה משפט וצדקה אשר נבחר לה' מזבח ובמאמרו של הקב"ה כי טוב יום בחצריך שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה להקריב לכן יפה אמר הקב"ה לדוד האתה תבנה וגו' כלומר אתה אין מהצורך לך לבנות בית. אבל פריצי הדור היו חושבין בדעתם כי מאמרו ית' הוא ע"ד חוק ולכן היו הולכין אצל חלונותיו ואומרים לו דוד אימתי נלך בית ה' והיה דוד אמר אע"פ שהם מתכונים להכעיסני אני הייתי שמח בדבריהם דכתיב שמחתי באומרים לי בית ה' נלך לאמר שמחה ושבח הוא לי כמבואר. וזהו והקב"ה אמר לו והקימותי את זרעך וגו' הוא יבנה הבית לשמי וממילא מבואר כי בנו לא יהיה שלם לפני הקב"ה כדוד אביו ולכן הבטיחו הקב"ה אשר בהעותו והוכחתיו וגו' ומובן:

עיטם דמדלי אמרי נחתי בי קליל כדכתיב ובין כתפיו שכן ואב"א גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה ושכינה בחלקו דבנימין ואי מדלינן ליה מתפליג טובא מוטב דניהתי בי' פורתא כדכתי' ובין כתפיו שכן וכו'.

שם סא א' א"ר הונא אמר רב מזבח של שילה של אבנים היתה וגו'. עו"ש אש שירדה מן השמים בימי משה לא נסתלקה מעל מזבח הנחושת וכו'. עו"ש במקדש שני לא היה אש מן השמים.

שם סב א' ת"ר ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה א' שהעיד עליהם על המזבח ואחד שהעיד עליהם על מקום המזבח ואחד שהעיד להם שמקריבין אע"פ שאין בית וכו'.

שם באותו דף בשלמא בית מינכרא צורתו אלא מזבח מנא ידעי א"ר אליעזר ראו מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו וכו'.

שם קד ב' מאי בירה אמר רבבב"ח א"ר יוחנן מקום יש בהר הבית ובירה שמו ור"ל אמר כל הבית כולו קרוי בירה שנאמר ואל הבירה אשר הכינותי וגו'.

שם קיח א' משכן שילה לא היתה שם תקרה אלא אבנים מלמטן ויריעות מלמעלה והיא היתה מנוחה וגו'.

שם ב' ת"ר ימי אהל מועד שבמדבר מ' שנה חסר אחת ימי אוהל מועד שבגלגל ארבע עשרה שכיבשו ושבע שחלקו ימי אה"מ שבנוב וגבעון חמשים ושבע נשתיירו לשילה ג' מאות ושבעים חסר אחת וכו'.

עו"ש חופף עליו כל היום כתנאי חופף עליו זה מקדש ראשון כל היום זה מקדש שני ובין כתפיו שכן אלו ימות המשיח רבי אומר חופף עליו זה העוה"ז כל היום אלו ימות המשיח ובין כתפיו שכן זה העולם הבא.

מנחות כה כט מעשה המנורה ח) (כתוב בערך כלי בהמ"ק).

שם נג א' יבא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים יבא ידיד זה שלמה דכתיב וישלח ביד נתן הנביא ויקרא שמו ידידיה בעבור ד' בן ידיד זה אברהם דכתיב מה לידידי בביתי ויבנה ידיד זה בהמ"ק דכתיב מה ידידות משכנותיך לידיד זה הקב"ה דכתיב אשירה נא לידידי בחלקו של ידיד זה בנימין שנא' לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח ויתכפרו בו ידידים אלו ישראל דכתיב נתתי את ידידות נפשי בכף אויבים.

שם פו צח מנורה ושולחן בערך כלי בהמ"ק.

שם קי א' הלכו לאלכסנדריא של מצרים ובנו מזבח והעלו עליו לש"ש וגו'. עו"ש בכל מקום מוקטר מוגש לשמי בכל מקום ס"ד א"ר שמואל ב"נ א"ר יונתן אלו ת"ח העוסקים בתורה בכ"מ מעלה אני עליהם כאלו מקטירין ומגישין לשמי. עו"ש לעולם זאת על ישראל רבי יוחנן אמר אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב כאלו נבנה בהמ"ק בימיהם וגו'.

בכורות נג ב' מהרה יבנה בהמ"ק ובענין בהמה להקרבה וכו'.

ערכין ה ב' אלא אמר רבא משום רפיון ידים הוא דכתיב ויהי עם הארץ מרפין ידי עם יהודה ומבהלים אותם לבנות.

שם י ב' ת"ר אבוב היה במקדש חלק היה דק היה של קנה היה ומימות משה היה צוה המלך וציפוהו זהב ולא היה קולו ערב נטלו את ציפויו והיה קולו ערב כמו שהיה. צלצול היה במקדש של נחשת היה והיה קולו ערב ונפגם ושלחו חכמים והביא אומנין מאלכסנדריא של מצרים ותקנוהו ולא היה קולו ערב נטלו את תקונו היה קולו ערב כמות שהיה. מכתשת היתה במקדש של נחשת היתה ומימות משה היתה והיתה מפטמת את הבשמים נתפגמה והביאו אומנין וגו' שילוח היה מקלח מים וגו' לקיים מה שנאמר אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ועשיר בעשרו כו' (כתוב בערך כלי המקדש).

תמיד לר ב' שאני מגורה השוכן בבית הזה יתן בלבך ויקרבוך.

שם לו א' ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי שנא' הוי אריאל קרית חנה דוד מה ארי צר מאחוריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו.

ריש תמיד בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבהמ"ק וכו' (בערך כהנים).

מידות לה משנה ה' ט"ו מעלות היו שם וגו'.

ירושלמי הלה פ"א בית המקדש עתיד להיבנות קודם למלכות בית דוד.

שם שבת פי"ב א"ר אמי והקמות את המשכן כמשפטו וכי יש משפט לעצים אלא איזה קרש זכה להנתן בצפון ינתן בצפון ואיזה בדרום ינתן בדרום.

שם יומא פ"ד א"ר אחא בר יצחק בשעה שבנה שלמה את בית המקדש צר כל מיני אילנות לתוכו ובשעה שהיו אלו מבחוץ עושין פירות

ח) מנחות קז א' ע"ש בתוס' ד"ה כלייה עורב ענין עשייתו ואם היה גם במקדש ראשון:

היו לו שבפנים עושין פירות ההיד פרוח תפרח ותגל אף גילת ורנן וגו' אימתי יבשו אר"ח בר יצחק בשעה שהעמיד מנשה צלם בהיכל דכתי' ופרח לבנון אומלל (ערך מתכות ואבנים טובות).

שם ב"ב פרק המוכר פרות רב המנונא ספרא שאל לרבי חנינא כתוב אחד אומר (מ"א ו') קומתו שלשים אמה וכתוב אחד אומר קומתו עשרים אמה וכו' ע"ש.

מהינוך הבית יש לעיין בערך חינוך.

ערך בנים וגדול בנים ותלמידים

ברכות ה ב' א"ר המא בר' חנינא א"ר יצחק כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים שנאמר וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים רנב"י אמר אף אין אשתו מפלת נפלים כתיב הכא וצפונך תמלא בטנם וכתיב התם וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה.

שם ז א' ואעשה אותך לגוי גדול ועצום אוקמיה בזרעיה שנאמר ובני רחביה רבו למעלה ותני רב יוסף למעלה מס' רבוא וגו' (כתוב בע' משה ואהרן):

שם ב' קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם וגו' מזמור לדוד וגו' (ערך דהמע"ה).

שם י א' נסמכה פ' אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר אדם כלום יש עבד שמורד בארוניו אף אתה אמור לו כלום יש עבד שמורד ברבו. (בערך כיבוד אב ואם).

שם יז א' [א] נשים במאי זכין באקרויי בניא לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרון לגברייהו עד דאתו מבי רבנן.

שם לא ב' ותדור נדר ותאמר ה' צבאות אמר ר' אלעזר מיום שברא הקדוש ב"ה את עולמו לא הי' אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאתה חנה וקראתו צבאות אמרה חנה לפני הקב"ה רבונו ש"ע מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך שתתן לי בן אחד משל למה"ד למלך ב"ו שעשה סעודה לעבדיו בא עני אחד ועמד על הפתח אמר להם תנו לי פרוסה אחת ולא השגיחו עליו דחק ונכנס אצל המלך א"ל אדוני המלך מכל הסעודה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת.

שם ונתת לאמתך זרע אנשים מאי זרע אנשים אמר רב גברא בגוברין ושמואל אמר זרע שמושח שני אנשים ומאן אינון שאול ודוד ורבי יוחנן אמר זרע ששקול כשני אנשים ומאן אינון משה ואהרן שנא' משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ורבנן אמרי זרע אנשים זרע שמובלע בוין אנשים כי אתא רב דימי אמר לא ארוך ולא גווץ ולא קט ולא אלם ולא צהור ולא גיחור ולא חכם ולא טפש.

שם מ א' דגים קטנים מפרין ומרבין.

שם מז ב' ת"ר איזהו ע"ה כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית ד"ר אליעזר וגו' רב נתן בר בר יוסף אומר כל שיש לו בנים ואינו מגדלם לת"ת אחרים אומרים אפי' קרא ושנה ולא שימש ת"ח הרי זה ע"ה.

שם נא ב' פרי בטנה של אשה מתברכת מפרי בטנו של איש.

ירושלמי כלאים כשתילי זיתים מה זיתים אין בהם הרכבה אף בנים וכו'.

מע"ש פ"ה השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל בבנים ובנות:

שבת י ב' לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל ב' סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים:

שם כג א' הרגיל בנר הוין ליה בנים תלמידי חכמים הזהיר במזוזה וגו' [ב] ר"ה הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דרב אבין נגרא חזא דהוה רגיל בשרגא טובא אמר תני' גברא רבא נפיקי מהכא נפקי מינייהו רב אידי בר אבין ור' חייא בר אבין רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דבי נשי דרב שיזבי חזא דהוה

א נשים במאי זכיין כו' וכו' היע"ד חלק לשון ב'. הכונה כי הדבר תמוה. הלא מפקדו על מצות רבות כאנשים ורק במעט מצות שהם מ"ע שהז"ג פטורות וא"כ מה זו שאלה נשים במה זכיין. אבל הענין הוא כי עיקר הניצוח על היצה"ר הוא ע"י התורה כמאמז"ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבהמ"ד וע"ז שפיר שאלו נשים במאי זכיין פי' לנצח ליצה"ר כי נשים לאו בני תורה נינהו וע"ז משני הגמ' ע"י שמקיימים לגברייהו וגו' וגם מדריכים לבנייהו לתורה ע"כ. ואני הוספתי נופך משלי להביא ראיה נכונה לדברי הגאון הנ"ל מגמ' סוטה כא. דאמרינן שם דזכות תורה מגינה עליה ואע"פ שאינה מצווה כהי דפקודי לא מפקדא באגרא דאקרין ומתניין בנייהו ונטרין להו לגוברייהו עד דאתא מבי מדרשא וכו'.

ב רב הונא הוה רגיל כו' וגירסת תוס' בקמא רגילי משמע דשניהם איש ואשתו רגילי לכן נפקו מינייהו תרי גברא רברבא ובבתרא' רגיל משמע חד לכן לא נפקא אלא חד גברא רבנא:

רגיל בשרגא טובא אמר גברא רבא נפק מהכא נפק מינייהו ר' שייבא (פרש"י משום דנר מצוה ותורה אור ע"י נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור תורה).

שם אמר רבא ג דרחים רבנן הוין ליה בנין רבנן דמוקיר רבנן הוין ליה חתוונתא רבנן.

שבת לב ב' ת"ר בעון נדרים בנים מתים דברי ר"א ברש"ש ר"י הנשיא אומר בעון ביטול תורה מאי קרא וכו' (בערך נדרים ובע' תורה).

שם פט ב' יעקב הוי ליה צער גידול בנים וגו' (בערך אבות ושבטים):

שם קה ב' מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהם קטנים וגו' (ערך מיתה).

שם קיט ב' לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן:

שם אר"י אמר רב מ"ד אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו אל תגעו במשיחי אלו תינוקות של בית רבן ובנביאי אל תרעו אלו ת"ח ד ארשל"ק משום ר"י נשיאה אין העולם מתקיים לא בשביל הבל פיהן של תינוקות של בית רבן א"ל רב פפא לאביי דידי ודידך מאי א"ל אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא ואמר רשל"ק משום ר"י נשיאה אין מבטלין תשב"ר אפי' לבנין בהמ"ק ואמר רל"ק לר"י נשיאה כך מקובלני מאבותי ואמרי לה מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה רבינא אמר מחרימין אותה:

שם קכז א' א"ר יהודה בר שילא א"ר אסי א"ר יוחנן ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ואלו הן הכנסת אורחים וביקור חולים ועיון תפלה והשכמת בהמ"ד והמגדל בניו לת"ת והדן את חבירו לכף זכות כו':

עירובין סג א' א"ר לוי כל דמותיב מלה קמיה רבי' אזיל לשאול בלא ולד (פי' דמותיב מלה שמורה הלכה) וגו' (בע' הוראה):

שם ק ב' אמר רבא הרוצה לעשות בניו זכרים יבעול וישנה: שם א"ר שמואל ב"נ אמרר' יונתן כל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה הוויין לה בנים שאפילו בדורו של משה לא היו כמותן דאלו בדורו של משה כתיב הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם וכתיב ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים ואלו נבונים לא אשכח ואלו גבי לאה כתיב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבא כי שכר שכרתיך וכתיב מבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם איני והא"ר יצחק בר אבדימי עשר קללות נתקללה חוה דכתיב אל האשה אמר הרבה ארבה אלו ב' טיפי דמים אחת דם נדה ואחת דם בתולים עצבונך זה צער גידול בנים והרונך זה צער העיבור בעצב תלדי בנים כמשמעו גו' כי קאמרינן דמרציא ארצויי קמיה.

פסחים ח א' האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני או שאהיה בן העוה"ב הרי זה צדיק גמור.

שם סה א' תניא ר' אומר א"א לעולם בלא בסם ובלא בורסקי וגו' וא"א לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים אוי לו מי שבניו נקבות.

שם פז לאחר שנולדו להושע ב' בנים ובת אחת אמר לו הקב"ה לא היה לך ללמוד ממשה רבך שכיון שדברתי עמו פירש מן האשה אף אתה ברול עצמך ממנה א"ל רבש"ע יש לי בנים ממנה ואין אני יכול להוציאה ולא לגרשה א"ל

ג דרחים רבנן כו' וכ' האות ליעקב דזה מדה כנגד מדה דידוע שאין אהבה כאהבת אב לבן ומשום דרחים לרבנן הו"ל בנין רבנן כדי שיאהב לרבנן ולהמוקיר רבנן הו"ל חתני רבנן דחייב אדם בכבוד חמיו ושכרו מדה כנגד מדה שרבנן יכבדוהו ודדחיל מרבנן הוא גופא צורבא מרבנן דכתיב ויראת מאלהיך את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח והרי שכרו אתו מדה כנגד מדה כיון שהוא ירא מרבנן הוא צורבא מרבנן כדי שיראו ממנו:

ד אר"ל אין העולם מתקיים כו' ועיין בזה בעקרים מאמר רביעי פכ"ט שהביא מכמה מקומות וזה אחד מהן ראייה שהנפש היא עצם רוחני עומד בעצמו והכונה לפ"ד היא כן דאתי להוכיח נגד דעית האומרים שהנפש היא רק כח היולאני ובצירוף כח השכלי שבאדם תעלה למדרגת הקיום (ולהבין יותר מלת היולאני ע' ברמב"ן פ' בראשית ופ' תזריע) אלא הנפש עצם רוחני עומד בפ"ע ואין השכל מקיימה אלא עבודת ה' בפעולה מיטב מוקין כחה ולהיפך העבירות מחלישין כחה ואם לא תהיה כנ"ל עומד בפ"ע איך אפשר שהיה יתרון להתשב"ר שלא הגיעו למדרגת ההשכלה אלא מעט. על אביי ורבא שהגיעו למדרגה גדולה בהשכלה בלי ספק אלא שהאמת הוא שמדרגה קטנה בעבודה לזו שלא נתלכלך בחטא תועיל יותר ממדרגה גדולה בשכל לזו שנתלכלך בחטא. לפי שהנפש לה [illegible] עצם רוחני עומד בפ"ע גודל מדרגתה היא כפי טהור נקיותה עם עבודתה בעשיית המצוה וגו' ע"ש:

הקב"ה ומה אתה שאשתך זונה ובניך זנונים ואין אתה יודע אם שלך הן אם של אחרים הן. כך ישראל שהן בני בני בחוני בני אברהם יצחק ויעקב אחד מארבע קנינים שקניתי בעולמי וגו' ואתה אמרת העבירם באומה אחרת כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמים ע"ע א"ל הקב"ה עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל שגזרתי עליהם ג' גזירות בעבור"; עמד ובקש רחמים ובטל גזירה והתחיל לברכן שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים וגו' והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ונקבצו וגו'.

פסחים קי"ג ב' ז' מנודין לשמים אלו הן מי שאין לו אשה ושיש לו אשה ואין לו בנים ומי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה ומי שאין לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו והמונע מנעלים מרגלים וי"א אף מי שאינו מיסב בחבורה של מצוה.

מו"ק י"ז אמתא דבי רבי חזיתא דהאי גברא דהוי מחי לבנו הגדול אמרה ליהוי האי גברא בשמתא דקעבר על לפני עור לא תתן מכשול.

שם כז ב' בכו להולך בלא בנים גו' (ע' הספר).

שם כח א' אמר רבא [ה] חיי בני ומזוני לא בזכות תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא וגו'

יומא מ"ז א' ת"ר ז' בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי אמרו לה הרבה עשו כן ולא הועילו.

שם פ"ז א' להטות צדיק במשפט טוב להם לצדיקים שאין נושאין להם פנים בעוה"ז טוב לו למשה שלא נשאו לו פנים בעולם הזה שנאמר יען וגו' אשריהם לצדיקים לא דיין שהן זוכין אלא שמזכין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות שכמה בנים היו לו לאהרן שראויין לישרף כנדב ואביהוא שנא' הנותרים אלא שעמד להם זכות אביהם אוי להם לרשעים לא דיין שמחייבין עצמן אלא שמחייבין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות הרבה בנים היו לו לכנען שראויין ליסמך כטבי עבדו של רבן גמליאל אלא שחובת אביהם גרמה להן כל המזכה את הרבים אין חטא בא ע"י וכל המחטיא את הרבים כמעט אין מספיקין בידו לעשות תשובה כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו מ"ט כדי שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בגן עדן שנאמ' כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת וכל המחטא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו בגיהנם שנא' אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס וגו'.

תענית ל"א א' תנו רבנן מיוחסות שבמחולות בכרמים מה אומרות תנו עיניכם למשפחה לפי שאין האשה אלא לבנים.

מגילה י"ד ב' א"ר נחמן חולדה מבני בניו של יהושע הויתה כתיב הכא בן חרחס וכתיב התם בתמנת חרס איתיביה רב עינא סבא לרב נחמן ח' נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה ואלו הן נריה ברוך ושריה מחסיה ירמיה חלקיה

ה) בני חיי ומזוני כו' וכ' היע"ד בח"ב עו. דידוע דא"י בודאי אין מזל לישראל ולכך כתיב בספר מלוה למען ירבו ימיכם וגו' על האדמה אשר נשבע ה' לתת לאבותיכם וגו'. ובדרך זה אמרתי הכונה שאמר הקב"ה לאאע"ה לך לך מארצך וגו' ואעשך לגוי גדול ופירש"י כאן אי אתה זוכה לבנים פי' בחו"ל אבל בא"י אין מזל לישראל והם זוכה לבנים:

והאמת ליעקב כתב ע"ז וז"ל והוא תמוה דא"כ אין כאן השגחה וג"ל בזה המאמר הוא לאחדים עם מאמר השכר מצוה בהאי עלמא ליכא וזה מאמרם ג"כ כאן דלאו בזכותא תליא מלתא (פי' שבזכות לא יתבדד המזל שהיה לו מזל גרוע כמ"ש הש"ס לר"א בן פדת ניחא לך דאחריב עלמא ואולי תברי בשעתא דמזוני כי הש"ת לגודל רחמנותו אי, מהליך עולם עומד בעולם עובר ונותן להם שכר מרב טוב הצפון אבל בעד עונש העבירות בודאי הקב"ה מודד המזל לרעה להענישו בעוה"ז למען יהיה נקי בעוה"ב וזה הטעם צדיק ורע לו צדיק ויש לו דלאו בזכי חד מהנא נכהו כמו רבא ורב חסדא ורק לפעמים בזכות אבות ג"כ ימתנה המזל כי זכות אבות אינו מועיל רק לעוה"ז ולא לעוה"ב וזה מאמר הש"ס ג"כ צדיק בן צדיק עכ"ל. ובדרך זה פירשתי אותו בפסוקים סיפא דפ' ואתחנן וריש דפרשת עקב דכתיב ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם ופירש"י היום לעשותם ולמחר לקבל שכר ואח"כ והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' ושמר ה' אלהיך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך וגו' א"כ נראין הכתובים כסותרין זה את זה דמתחלה נאמר היום לעשותם ולמחר לקבל שכר ואח"כ מיד נפסק להם שכר הרבה בעוה"ז כמ"ש וברכך והרבך וגו'. וע"כ הענין הוא כך כי השכר ליכא בעה"ז אבל זכות אבות מהניא ועוד פי' באופן אחר ואין כאן להאריך.

חנמאל ושלום ר' יהודה אומר אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה כתיב הכא בן תקוה וכתיב התם את תקות חוט השני א"ל עינא סבא ואמרי ליה פתיא אוכמא מיני ומינך תסתיים שמעתא דאיגיירא ונסבה יהושע ומי הוו ליה זרעא ליהושע והכתיב נון בנו יהושע בנו בני לא הוו ליה בנתן הוו ליה בשלמא אינהו מפרשי אלא אבהתייהו מגלן כדעולא דאמר עולא כל מקום ששמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא ולא בן נביא שמו ושם עירו מפורש בידוע שהוא מאות' העיר שמו ולא שם עירו בידוע שהוא מירושלים במתניתא תנא כל שמעשיו ומעשה אבותיו סתומין ופרט לך הכתוב בא' מהן לשבח כגון דבר ה' אשר היה אל צפניה בן כוש בן גדליה בידוע שהוא צדיק בן צדיק וכל שפרט לך הכתוב באח' מהן לגנאי כגון ויהי בחודש השביעי בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע בידוע שהוא רשע בן רשע.

מגילה ט"ו ב' ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו וכמה רוב בניו אמר רב ל' י' מתו וי' נתלו ועשרה מחזרין על הפתחים ורבנן אמרי אותן שמחזרין על הפתחים ע' הוין דכתיב שבעים בלחם נשכרו אל תקרי אלא שבעים ורמי בר אבא אמר כולן מאתים ושמנה הוו שנא' ורוב בניו ורוב בגימטריא מאתן וארביסר הוו אמר רב נחמן בר יצחק ורב כתיב.

ירושלמי פסחים פ"י כנגד ארבעה בנים חכם וגו'.

יבמות ס"ב ב' בני בנים הרי הן כבנים וגו' הוין לי' בנים בילדותו וגו' (בערך פריה ורביה).

שם ת"ר האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך וגו'.

שם ס"ג ב' בניך ובנותיך נתונים לעם אחר א"ר חנן בר רבא א"ר זו אשת האב.

שם קכ"א ב' ת"ר מעשה בבתו של נחוני' חופר שיחין שנפלה לבור הגדול וגו' אלא דבר שהצדיק מתעסק בו יכשל בו זרעו וגו' אעפ"י כן מת בנו בצמא שנא' וגו' (בערך מעשה הגדולים).

כתובות ח' ב' בדור שאבות מנאצים להקב"ה כועס על בניהם וגו' (בערך הספד).

שם י' ב' תנא משום ר"מ כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובין.

שם מ"ט ב' הוו אתו בנים קטנים שלא רצה אביהם לזונן לקמיה דרב חסדא אמר להו כפו ליה אסיתא בציבורא וליקום ולימא עורבא בעי בני והההוא גברא לא בעי בני.

שם נ' א' אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת דרשו רבותינו שביבנה ואמרה לה רבי אליעזר זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטנים וגו', וראה בנים לבניך שלום על ישראל אמר ר' יהושע בן לוי כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דלא אתי לידי חליצה ויבום רבי שמואל בר נחמני אמר כיון שבנים לבניך שלום על דייני ישראל דלא אתי לאנצויי.

שם נ' א' א"ר יצחק באושא התקינו שיהא אדם מתגלגל על בנו עד י"ב שנה מכאן ואילך יורד עמו עד לחייו איני והא אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת בציר מבר שית לא תקביל בר שית קביל וספי ליה כתורא אין ספו ליה כתורא מיהו אינו יורד עמו לחיי' עד לאחר שתים עשר' שנה ואב"א לא קשי' הא למקרא הא למשנה דאמר אביי אמרה לי אם בר שית למקרא בר עשר למשנה בר תליסר לתעניתא מעת לעת ובתינוקת בת תריסר. עוד שם אמר רב קטינא כל המכניס את בנו פחות מבן שש רץ אחריו ואינו מגיעו איכא דאמרי חבירי' רצין ואין מגיעין אותו ותרווייהו איתנהו חליש ונמיר איבעית אימא הא דכחיש הא דבריא.

קדושין ל' א' אמר ליה רבא לרב נתן בר אמי אדידך על צוארי דבריך משיתסר ועד עשרים ותרתי ואמרי לה מתמני סרי עד עשרים וארבעה כתנאי חנוך לנער על פי דרכו ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר משיתסר ועד עשרים ותרתין וח"א מתמני סרי ועד עשרים וארבעה. עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה אמר ר' יהודה אמר שמואל כגון זבולון בן דן שלימדו אביו מקרא ומשנה וגמרא הלכות ואגדות מיתיבי למדו מקרא אין מלמדו משנה ואמר רבא מקרא זו תורה כזבולון בן דן ולא כזבולון בן דן כזבולון בן דן שלמדו אבי אביו ולא כזבולון בן דן דאילו התם מקרא משנה וגמרא הלכות ואגדות ואילו הכא מקרא לבד ואבי אביו מי מחייב והתניא ולמדתם אותם את בניכם ולא בני בניכם ומה אני מקיים והודעתם לבניך ולבני בניך לומר לך שכל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות הוא דאמר כי האי תנא דתניא ולמדתם אותם את בניכם אין לי אלא בניכם בני בניכם מניין ת"ל והודעתם לבניך ולבני בניך א"כ מה ת"ל בניכם בניכם ולא בנותיכם. אמר רבי יהושע בן לוי כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר

סיני [ו] שנא' והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב ר' חייא בר אבא אשכחיה לר' יהושע בן לוי דשדי ריסנא ארישיה וקא ממטי ליה לינוקא לבי כנישתא א"ל מאי כולי האי א"ל מי זוטר מאי דכתיב והודעתם לבניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב מכאן ואילך ר' חייא בר אבא לא טעים אומצ' עד דמיקרי לינוקא ומוספיה רבה בר רב הונא לא טעים אומצא עד דמייתי לינוקא לבית מדרשא אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא מאי דכתיב ושננתם לבניך אל תקר' ושננתם אלא ושלשתם.

קדושין כ"ט ת"ר האב חייב בבנו למולו לפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות וי"א אף להשיטו במים ר' יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות.

שם ל' ב' להשיאו אשה מנלן דכתיב קחו אשה והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים בשלמא בנו בידו אלא בתו בידו היא הכי קאמר להו ניתן לה מידי ולבשייהו ונכסיה כי היכי דקפצו עליה אינשי. כלמדו אומנות מנ"ל אמר חזקיה דאמר קרא ראה חיים עם אשה אשר אהבת אם אשה ממש היא כשם שחייב להשיאו כך חייב ללמדו אומנות אי תורה היא כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות. ויש אומרים אף להשיטו בנהר מאי טעמא חיותי' הוא. ר' יהודה אומר כל שאינו מלמדו אומנות מלמדו ליסטות ליסטות ס"ד אלא כאילו מלמדו ליסטות מאי בינייהו איכא בינייהו דאגמריה עיסקא.

סוף קדושין תניא ר' אומר וגו' אי אפשר לעול[ם] בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבנ[יו] זכרים ואוי לו למי שבניו נקבות ר"מ אומר לעול[ם] ילמד אדם לבנו אומנות נקיה וקלה ויבק[ש] רחמים למי להעושר והנכסי' שלו שאין עני[ות] מן האומנות וגו'.

שם תניא ר' נהוראי אמר מניח אני כל אומנ[ות] שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תור[ה] שכל אומנות שבעולם אין עומדות לו א[לא] בימי ילדותו אבל בימי זקנותו הרי הוא מוט[ל] ברעב אבל תורה אינה כן עומדת לו לאד[ם] בעת ילדותו ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנו[תו] בעת ילדותו מהו אומר וקווי ה' יחליפו כח ו[גו'] בזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה דשני[ם] ורעננים יהיו.

שם ל"ו א' בנים אתם לה' אלקיכם בזמן שאת[ם] נוהגים מנהג בנים אתם קרוים בנים ו[גו'] (בערך אמת ואמונה).

נדרים כ' א' שאלו את אימה שלום מפני מ[ה] בניך יפיפין ביותר אמרה להן אינו מספ[ר] עמי לא בתחלת הלילה ולא בסוף הלילה אל[א] בחצות הלילה וכשהוא מספר מגלה טפח ומכס[ה] טפח ודומה עליו כמי שכפאו שד ואמרתי לו מ[ה] טעם ואמר לי כדי שלא אתן עיני באשה אחר[ת] ונמצאו בני באין לידי ממזרות.

שם ס"ד ב' אריב"ל כל אדם שאין לו בני[ם] חשוב כמת שנאמ' הבה לי בנים ואם א[ין] מתה אנכי ותניא ד' חשובין כמת עני ומצור[ע] וסומא ומי שאין לו בנים.

ו כל המלמד את בנו תורה כו' וכ' באהל יעקב ריש פ' אמור הכונה ע"ד שאמר שהמע"ה עיני[ך] לנוכח יביטו דהיינו ממך והלאה להתבונן על מעשה זולתך ואח"כ ועפעפיך יישירו נגדך ל[א] תוכל לשפוט נגד עצמך אם ישרים מעשיך ומעתה עמוד והתבונן כי ק"ו אם ירצה מעשים בלא הגונים באדם אחר ידע ויבחון את רעתם וגנותם כ"ש בבניו אשר יוליד על עצמו ובשרו כמה יכא[ב] לבבו וכמה יתמרמר בראותו בבנו דרך אולת הלא ישקוד בתפלה רבה ויתירה להסיר לפניו הדר[ך] וא"כ יפה אמרו כל המלמד את בנו תורה כאלו קבלה מהר סיני כי בהר סיני עמדנו בלא יצה"ר כמאז"ל יבמות ק"ג ישראל שעמדו בהר סיני פסקה זוהמתן רק אח"כ חזרה זוהמתן ומאז אין ל[ב] האדם שלם לאהוב את התורה בכל לב מסבת היצה"ר המחשיך את עיניו בקנאה תאוה וכבו[ד] וכדומה ואין לנו שעה שיהיה לבבינו שלם כ"א בשעה שאנו מדריכים ומלמדים את בנינו וזהו שהבי[או] ז"ל והודעתם לבניך וגו' וכ' הרמב"ן ז"ל על מאמר זה וז"ל כי האב לא יעיד לבנו שקר ולא ינחי[ל] אותו דבר הבל אבל בכל עוז ישקוד בטובתו והצלחתו להגיעו אל האושר והשלמות ואז הוא ממ[ש] בבחינה כאלו קבלה מהר סיני וזה והודעתם לבניך וגו' וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב היינו בלב שלם. ואמ"ו הגאון הכתב סופר זצוק"ל פי' הכוונה כי הת"ח שאינו מוצא קור[ת] רוח בתורתו ולומד רק מהכרח ולא לשמה אינו מגדל את בניו לתורה כי די לו בצרת עצמו אב[ל] מי שלומד לשמה והתורה משמחת את לבו מתאמץ לאשר גם את בניו לתורה הקדושה ולכן כ[ל] המלמד את בנו תורה אנו רואין כי מוצא קורת רוח ומשיבת נפש בתורה כאלו קבלה מהר סיני

שם פ"א א' מפני מה [ז] אין ת"ח מצויין לצאת מבניהם ת"ח וגו' (בערך גלות).

סוטה י"א א' כי אמר אין לי בן ולא הוו ליה בני והכתיב ויולדו לאבשלום שלשה בנים ובת אחת א"ר יצחק בר אבדימי שלא היה לו בן הגון למלכות רב חסדא אמר גמירי כל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו ואיהו קלייה לדיואב דכתיב ויאמר אל עבדיו ראו חלקת יואב אל ידי ולו שם שעורים לכו והציתום באש ויציתו עבדי אבשלום את החלקה באש.

שם ב' בן פניו למטה בת למעלה וגו' (בע' פ"ו).

שם י"ז א' זכתה יוצא ממנה בן כאברהם.

שם מ"ז א' ת"ר לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידיו אלישע מאי היא דכתיב ויאמר נעמן הואל קח ככרים וכתיב ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וגו'.

ע"ש תניא ר"ש בן אלעזר אומר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת.

שם מ"ט א' רב הונא אשכח תמרתא דחינונתא (פי' תמרי שמינה) שקל כרכה בסודרי' אתא רבה בריה אמר ליה מוריחנא ריחא דחינונתא אמר ליה בני טהרה יש בך (פי' לפי משבטלה טהרה בטלה ריח והוא הי' מריח) יהבה ניהליה אדהכי אתא אבא בריה שקלה יהבה ניהליה אמר ליה בני שמחת את לבי והקהית את שיני (פי' שהי' משמח על שהי' מריח והקה' את שינו שנטל מהאב ונתן לבנו) היינו דאמרי אינשי רחמי דאבא אבני רחמי דבני אבני.

ב"ק צ"א ב' לא שכיב שבבי ברי אלא דקיץ תאינתא בלא זמניה וגו' (בערך מיתה).

ב"מ ק"ז ב' ברוך אתה בצאתך שיהי' צאצאי מעיך כמותך וגו' (בערך ברכה וקללה).

ב"מ פ"ה א"ר שמואל ב"נ אר"י כל המלמד את בן חבירו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנא' אם תשיב ואשיבך לפני תעמוד וכל המלמד את בן ע"ה תורה אפי' הקב"ה גוזר גזירה מבטלו בשבילו שנאמר ואם תוציאו יקר מזולל כפי תהי'.

ע"ש מרבינו הקדוש שהי' מחזיר ללמוד תורה לבנים (וכתוב בערך מעשה הגדולים).

ב"ב ח' ב' והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע זה דיין שדן דין אמת לאמיתו ומצדיקי הרבים ככבבים לעולם ועד אלו גבאי צדקה במתניתא תנא והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע זה דיין שדן דין אמת לאמיתו וגבאי צדקה ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו מלמדי תינוקות כגון מאן אמר רב כגון רב שמואל בר שילת דרב אשכחי' לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתא אמר ליה שבקית להימנותך אמר ליה הא תליסר שנין דלא חזיא לי והשתא נמי דעתאי להתם ורבנן מאי (פי' ת"ח העוסקין בתורה תמיד מאי כתיב בהו) אמר רבינא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

שם ט' ב' אריב"ל הרגיל לעיזות (פי' צדקה) הווין ליה בנים בעלי חכמה בעלי עושר בעלי הגדה בעלי חכמה דכתיב ימצא חיים בעלי עושר דכתיב צדקה בעלי הגדה דכתיב וכבוד וכתיב התם כבוד חכמים ינחלו.

שם י' א' כשעושין רש"מ קרוין בנים (ע' ישרא').

שם ב' מה יעשה אדם ויהי' לו בנים זכרים ר"א אומר יפזר מעותיו לעניים ר"י אומר ישמח את אשתו לדבר מצוה.

שם ט"ז ב' בת רבייה בא לעולם בנותיו של איוב נכפלו ביופי' בת הי' לו לאברהם וגו' (ערך אבות).

שם תניא אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אלא אשרי למי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות וגו' כתנאי וה' ברך את אברהם בכל מאי בכל ר"מ אומר שלא היתה לו בת ר"י אומר שהיתה לו בת אחרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה.

ב"ב כ"א א' [ח] שהתקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים מאי דרש כי מציון תצא תורה ועדיין מי שאין לו אב לא הי' עולה ולמד

[ז] מפני מה ת"ח כו' וכתב באוהל יעקב פ' תולדות הכוונה כי כל עיקר הברכה להודות לה' על בחרו אותנו וקרבנו לפני הר סיני ומזה כמבואר בטוא"ח סי' מ"ז וע"כ העושה מילתא ומהברכת ודאי אינו מברך על עיקר ולראשית נתינתו התוה"ק אלינו ולכן המשפט להם שלא לצאת מבניהם ת"ח כי לדקת הבנים ותום דרכיהם המה יתנו עידיהן על אוסר האבות ועוד שליוותם כי אם מוליד הוא בר לבב נקי וצדיק מרבון לבו יצמיח למח טוב כמאמר הכתוב מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו ועיין עוד יתר באור על מאמר זה בערך ברכות:

[ח] שהתקינו שיהיו מושיבין כו' פי' תו' לכך התקין בתחלה ללמוד בירושלים לפי שראו שם התינוקות קדושה גדולה וכהנים עוסקין בעבודה היו מכוונים לבם יותר ליראת שמים ולתורה וכן איתא בספרי במעשר שני למען תלמד ליראה וגו':

התקין שיהיו מושיבין בכל פלך ופלך ואח"כ התקין ר' יהושע בן גמלא שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ומכניסין אותן כבן ו' וכבן ז' וכן אמר ליה רב לרבי שמואל בר שילת עד שית לא תקבל מכאן ואילך נקביל ואספו ליה כתורא.

שם ואמר ליה רב לרב שמואל בר שילת כי מחית לינוקא לא תימחי אלא בערקסא דמסאנא דקרי קארי ודלא קארי ליהוא צייתא לחבריי (פירש"י אינך דברים לייסרו יותר מדאי וגם לא לסלקו מלפניך אלא ישב עם אחרים בצייתא וסופו לתת לב).

עוד שם שאינו יכול למחות להדר בחצר עמו ללמוד עם תינוקותן.

עו"ש אמר רבא מתקנת ר' יהושע בן גמלא ואילך לא ממטינן ינוקא ממתא למתא אבל מבי כנישתיי לבי כנישתא ממטינן ואי מפסיק נהרא לא ממטינן ואי איכא תיתורא ממטינן ואי איכא גמלא לא ממטינן.

שם אמר רבא סך מקרי דרדקי כ"ה ינוקא ואי איכא חמשין מותבינן תרי ואי איכא ארבעין מוקמינן ריש דוכנא ומסייעין ליה ממתא (פירש"י ריש דוכנא היינו שומע עם התינוקות מפי המלמד וחוזר ומשגירו בפי התינוקות).

שם שם ואמר רבא האי מקרי ינוקא דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה לא מסלקינן ליה דילמא אתא לאיתרשולי רב דימי מנהרדעא אמר כל שכן דגריס טפי קנאת סופרים תרבה חכמה ואמר רבא הני תרי מקרי דרדקי חד גריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס מותבינן האי דגריס ולא דייק שבשתא ממילא נפקא רב דימי מנהרדעא אמר מותבינן דדייק ולא גריס שבשתא כיון דעל על דכתיב כי ששת ימים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכריתו כל זכר באדם כי אתא לקמיה דדוד א"ל מאי טעמא עבדת הכי א"ל דכתי' מחה תמחה את זכר עמלק א"ל והא אינן זכר קרינן א"ל אנא זכר אקריין אזל שייליה לרביה אמר ליה האיך אקריתן א"ל זכר שקל ספסירא למיקטליה א"ל אמאי א"ל דכתיב ארור עושה מלאכת ה' ברמיה א"ל שבקא להאוא גברא דליקום בארור א"ל כתיב וארור מונע חרבו מדם א"ד קטליה ואיכא דאמרי לא קטליה.

עו"ש ואמר רבא מיקרי ינוקא שתלא טבחא ואומנא וסופר מתא כולן כמותרין ועומדי' ניהו כללא דמלתא כל פסידא דלא הדר כמותרה ועומד הוא. עו"ש עזרא תיקן להם לישראל שמושיבין סופר בצד חכמה.

שם צ"א א' אמר רבה בר רב הונא אמר רב ק"כ משתאות עשה בועז לבניו שנאמר ויהי לו שלשים בנים ושלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ וישפט את ישראל שבע שנים ובכל אחת ואחת עשה ב' משתאות א' בבית אביו וא' בבית חמיו ובכולן לא זימן את מנוח אמר כודנא עקרה במאי פרעא לי תאנא וכולן מתו בחייו והיינו דאמרי אינשי בהייך דילדת שיתין שיתין למה ליך איכפל ואוליד חד דמשיתין זריז.

שם ק"י א' אמר רבא הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה שנא' ויקח אהרון את אלישבע בת עמינדב אהות נחשון ממשמע שנא' בת עמינדב איני יודע שאחות נחשון היא. מה ת"ל אחות נחשון מכאן שהנושא אשה צריך שיבדוק באחיד תנא רוב בנים דומין לאחי האם.

שם קטז א' אר"י משום רשב"י כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה עליו מלא עברה כתיב הכא והעברתם את נחלתו וכתיב התם יום עברה יום ההוא וגו' וחד אמר כלא תלמיד' ריב"ל לא אזיל לבי טמיא אלא מאן דשכיב בלא בנים וגו'.

שם דרש רבי פנחס בן חמא מ"ד והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא מפני מה בדוד נאמר' בו שכיבה וביואב כתוב בו מיתה דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה.

שם קי"ט א' בנות צלפחד חכמניות היו וגו' (ערך חכמה ודעת).

שם קל"ג ב' הכותב נכסיו לאחרים והניח את בניו וגו' (בערך ירושה).

ב"ב קמא א' מצוה לזון את הבנות וק"ו לבנים דעסקו בתורה דברי ר"מ ר"י אומר מצוה לזון את הבנים וק"ו לבנות דלא ליתזן.

שם אמר רב חסדא בת תחלה סימן יפה לבנים איכא דאמרי דמרבא לאחוהא (פי' מגדלת) ואיכא דאמרי דלא שלטא ביה עינא בישא א"ר חסדא ולדידי בנתן עדיפין לי מבני.

שם קמג ב' ההוא דאמר נכסי לבנות והו"ל ברא וברתא מי קרו אינשי לברא בנות או לא ת"ש ובני דן חושים (פי' אלמא בן אחד קרי בלשון רבים) א"ל רבא דלמא כדתנא דבי חזקי' שהיו מרבים כחושים של קנה אלא אמר רבא ובני פלוא אליאב ר' יוסף אומר ובני איתן עזרי'.

סנהדרין יט ב' ואת חמשת בני מיכל וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה ומיכל גידלה לפיכך נקראו על שמה ללמדך שכל המגדל

יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה ע"ה כאילו ילדו ר' חנינא אמר מהכא ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה אלא רות ילדה ונעמי גידלו לפיכך נקרא על שמה רבי יוחנן אמר מהכא ואשתו היהודית ילדה את ירד ואיגדורא אלו בני בתיה בת פרעה וגו' וכי בתיה ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד ילדה ובתיה גדלו לפיכך נקרא על שמה רבי אלעזר אמר מהכא גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה וכי יוסף ילד והלא יעקב ילד אלא יעקב ילד ויוסף כלכל לפיכך נקרא על שמו ארשב"נ אר"י כל המלמד את בן חברו תורה מע"ה כאלו ילדו שנאמר ואלה תולדות אהרן ומשה וכתיב אלו שמות בני אהרן אהרן ילד ומשה גידל לפיכך נקראו על שמו לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ביעקב שפדה לאברהם א"ר יהודה שפדאו מצער גידול בנים והיינו דכתיב לא עתה יבוש יעקב וגו' לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחוורו מאבי אביו.

שם כא א' אר"י א"ר ד' מאות ילדים היו לו לדוד המע"ה וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלסכיות כו'.

שם כז ת"ר לא יומתו אבות על בנים מה ת"ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי כבר נא' איש בחטאו יומתו לא לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות ובנים בעון אבות לא והכתיב פוקד עון אבות על בנים התם כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן כדתניא אף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזי' מעשה אבותיהן בידיהן אתה אומר כשאוחזין או אינו אלא בשאין אוחזין כשהוא אומר איש בחטאו יומתו הרי וכו' כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהן וגו'.

שם נב א' תניא רמ"א מה ת"ל את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומר ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצאת זו מחלציו אמר רב אשי כמאן קרינן רשיע' בר רשיע' ואפי' לרשיע' בר צדיק כמאן כי הא תנא.

שם ס"ט ב' תניא אמר ר"ש בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה שהכל מצויין אצלה בעבירה אלא גזירת הכתוב הוא בן ולא בת.

סנהדרין ע' עץ הדעת שאכל ממנו אדם הראשון ר"מ אומר גפן הי' שאין לך דבר שמביא יללה לעולם אלא יין ר"י אומר חטה הי' שאין התינוק יודע לקרות אבא ואימא עד שיאכל חטה.

שם ב' דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו אר"י משום רשב"י מלמד שכפתו אמו על העמוד ואמרה לו מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי מה ברי הכל יודעין שאביך ירא שמים הוא עכשיו יאמרו אמו גרמה לו ומה בר בטני כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינן רואין פני מלך ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהי' לי בן מזורז ומלובן ומה בר נדרי כל נשים של בית אביך הי' נודרת יהי' לי בן הגון למלכות ואני נדרתי ואמרתי יהי' לי בן זריז וממאל בתורה והגון לנביאות אל למלכים למואל אל למלכים שתויי יין אל למלכים אמרה לו מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרין ואמרין מה לנו אל ולרוזנים אי שכר מי שכל רזי עולם גלוים לו ישתו יין וישתכרו א"ד מי שכל רזי עולם משכימין לפתחו ישתו יין וישתכרו.

שם ע"ו א' האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא.

שם צ"ג א' נשאו נשים והולידו בנים ובנות וגו' (בערך תחיית המתים).

שם ב' שש שעורים לשש בנים שיצאו ממנה וגו' (בערך דומהע"ה).

שם צ"ה וישבו בנוב אשר בילדי הרפה וגו' עד מי טוב אמסר ביד אויב ולא יכלה זרעו (ויתר הענין כתוב בערך מעשה הגדולים).

שם צ"ט ב' כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו.

שם ק' ב' כתוב בספר בן סירא בת לאביה מטמונות שוא מפחדה לא ישן בלילה בקטנותה שמא תתפתה בנערותה שמא תזנה בגרה שמא לא תנשא נישאת שמא לא יהיו לה בנים הזקינה שמא תעשה כשפים.

שם ק"ד א' ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא דכתיב ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את עשו וגו' העיר רבתי עם אמר רב' אמר ר"י שהיו משיאין קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שיהיו להם בנים הרבה.

שם ק"ג א' לא תאונה אליך רעה שלא יבעתוך חלומות רעים והרהורים רעים ונגע לא יקרב באהלך שלא יהי' לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים.

עו"ש ק"ד ב' ה' לא קראו רב: אמר אלו הדיינין ושמואל אמר אלו מלמדי תינוקות.

שם ק"ה א' כלום יש אב שונא את בנו וגו' (בערך ברכה וקללה).

שם ב' מכתיב ייטיב אלקים את שם שלמה

משמך ויגדל כסאו מכסאך אורח ארעא למימרא ליה למלכא אמר ליה מעין קאמר ליה וגו' ופליגא דרב יוסי חוני דאמר ר' יוסי בר חוני בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו איבעית אימא שנא' ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ואיבעית אימא ויסמך את ידו עליו ויצוהו.

סנהדרין ק"י ב' אתמר קטן מאימתי בא לעה"ב ר' חייא ור' שמעון בר רבי חד אמר משעה שנולד וח"א משעה שסיפר מ"ד משעה שנולד שנא' יבואו ויגידו לעם נולד צדקתו כי עשה ומ"ד משעה שסיפר דכתיב זרע יעבדנו יסופר לה' לדור איתמר רבינא אמר משעה שנזרע דכתיב זרע יעבדנו ר"נ בר יצחק אמר משעה שנימל דכתיב עני אני וגוע מנוער נשאתי אימיך אפונה תנא משום ר"מ משעה שיאמר אמן שנא' פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאמר אמן מאי אמן אמר רבי חנינא אל מלך נאמן.

סוף סנהדרין ת"ר רשע בא לעולם חרון אף בא לעולם וגו' צדיק בא לעולם טובה באה לעולם שנאמר זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו.

מכות י' א' תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנא' וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא א"ר זערי מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון. ע"ש רבינא אמר כל האוהב ללמד בהמון לא תבואה והיינו דאמר ר' הרבה תורה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולן.

שבועות י"ח ב' אמר ר"י משום ר' שמעון בן יוחאי כל שאינו פורש מאשתו סמוך לווסתה אפי' הווין לו בנים כבני אהרן מתים דכתיב והזרתם את בני ישראל מטמאותם והדוה בנדתה וסמיך ליה אחרי מות אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל הפורש מאשתו סמוך לווסתה הווין לו בנים זכרים דכתי' להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך ליה אשה כי תזריע וילדה זכר רבי יהושע בן לוי אמר הווין ליה בנים ראויין להוראה דכתיב להבדיל ולהורות אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל המבדיל על היין במוצאי שבתות הווין לו בנים זכרים דכתיב להבדיל בין הקדש ובין החול וכתיב התם להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך ליה אשה כי תזריע ר' יהושע בן לוי אמר בנים ראוין להוראה דכתיב להבדיל ולהורות אמר ר' בנימין בר יפת אמר ר' אלעזר כל המקדש א"ע בשעת תשמיש הווין לו בנים זכרים שנא' והתקדשתם והייתם קדושים וסמיך ליה אשה כי תזריע.

עדיות פ"ב מ"ט אמר ר"ע האב זוכה לבן בנוי ובכוח ובעושר ובחכמה ובשנים ובמספר הדורות לפניו והוא הקץ שנא' קורא הדורות מראש אעפ"י שנאמ' ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה ואמר ודור רביעי ישובו הנה.

ובירושלמי קידושין פ"א ילפינן הכל מקרא ואמרינן שם כשם שזוכה לו בה' דברים כך חייב לו בה' דברים.

אבות פ"ג חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום שנא' בנים אתם לה' אלקיכם.

שם פ"ו ר"ש בן מנס"א אומר משום ר' שמעון בן יוחאי הבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם שנא' עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם.

שם ר' אלעזר בן שמוע אומר ט יהי' כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וגו'.

ע"ז ג' א' כך אומרים העכו"ם לפני הקב"ה רבש"ע ישראל שקיבלו את התורה היכן קיימוה אמר להם הקב"ה אני מעיד בהם שקיימו את התורה כולה אומרים לפניו רבש"ע כלום יש אב שמעיד על בנו דכתיב בני בכורי ישראל אמר להם הקב"ה וגו'.

זבחים קי"ח ב' כי אתא רב דימי אמר רבי בג' מקומות שרתה שכינה על ישראל בשילה ונוב וגבעון ובית עולמים ובכולן לא שרתה אלא

ט ר' אלעזר בן שמוע אומר יהי כבוד כו' וכ' הצינה לעתים בדרוש ד' הכונה ע"פ מא"ר מגילה בתענית הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולם וע"כ אר"א בן שמוע יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך כיון שמצד התלמיד אתה למד א"כ ראוי שכבודו יהיה חשוב בעיניך כענין הכבוד שלך כי כמו שהכבוד שלך מוטל עליו הוצה להיותך רבו כענין בערך זה כבודו מוטל עליך להיותו רבך וכבוד חבירך כמורא רבך שלמדת ממנו יותר ממה שלמדת מרבך ומורא רבך כמורא שמים והיינו שלא תאמר שבאשר שאני תלמידו והוא למד ממני יותר ממה שלמדתי ממנו א"כ למה אני חייב במוראו יותר ממה שהוא חייב במוראי. אלא תדע שמורא רבך כמורא שמים כמו שהוא יתברך משפיע ואינו מושפע כלל כן ע"ד זה השפעת רבך אליך כי מה שנאמר עליו היותו למד ממך הוא מיקרה דרך העברה לא בבחינת אתה משפיע לו כלום אלא הוא על דרך היונק שאומרים מגורס התרבות הכלב בבדי אמו עם היות בחינת מקבל ולא נותן :

בחלק בנימין שנאמ׳ חופף עליו כל היום כל חפיפות לא יהו אלא בחלקו של בנימין כי אזיל אביי אמרה קמיה דרב יוסף אמר חד ברא הוה ליה לביליל ולא מיתקן והכתיב ויטש משכן שלו וכתיב וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר אמר ר׳ ארא מאי קא קשיא ליה דלמא שכינה בחלק בנימין וסנהדרי גדולה בחלק יוסף מדמצינו וגו׳.

מנחות ק״י א׳ הביאו בניך מרחוק אלו גליות שבבבל וגו׳ (ערך גלות).

חולין ו׳ א׳ ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה פשטיה דקרא במאי כתיב בתלמיד היושב לפני רבו דתניא ר׳ חייא כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועיך אם בעל נפש אתה אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם בין ואם לא תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועיך אם בעל נפש אתה פריש הימנו.

שם כ״ד א׳ כתוב א׳ אומר מבן כ״ה שנה ומעלה וכתוב אחד אומר מבן שלשים א׳ אפשר לומר שלשים שכבר נאמר עשרים וחמש ואי אפשר לומר כ״ה שכבר נאמר ל׳ הא כיצד כ״ה ללמוד ול׳ לעבודה מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו ה׳ שנים שוב אינו רואה ר׳ יוסי אמר ג׳ שנים שנא׳ ולגדלם ג׳ שנים וללמדם ספר ולשון כשדים ואידך שאני לשון כשדי׳ דקליל ואידך שאני הלכות עבודה דתקיפין.

שם פ״ד ב׳ דרש ר׳ עוירא זימנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזימנין אמר לה משמיה דר׳ אסי מאי דכתיב טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה במה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהן תלוין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם.

שם קל״ג א׳ מעדה בגד ביום קרה חומץ על נתר ושר בשירים על לב רע (משלי כ״ה) קאי בשונה לתלמיד שאינו הגון דאמר ר״י אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו ואין שריד אלא ת״ח שנאמר בשרידים אשר ה׳ קורא אמר רבי זירא אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקולים שנאמר בצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד (משלי כ״ו) וכתיב לא נאוה לכסיל תענוג (משלי י״ט).

תמורה ט״ז א׳ תנא הוא עתניאל הוא יעבץ ומה שמו יהודה אחי שמעון שמו עתניאל שענאו אל יעבץ שיעץ וריבץ תורה בישראל ומנלן שענאו אל דכתיב ויקרא יעבץ וגו׳ אם ברך תברכני בתורה והרבתיה את גבולי בתלמידים והית׳ ידך עמי שלא ישתכח תלמודי מלבי ועשית מרעה שיזדמנו לי רעים כמותי לבלתי עצבי שלא ישגבני יצר הרע מלשנות וגו׳ מיד ויבא אלהים את אשר שאל כיוצא בדבר אתה אומר רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה׳ בשעה שהתלמיד הולך אצל רבו ואומר לו למדני תורה אם מלמדו מאיר עיני שניהם ה׳ ואם לאו עשיר ורש נפגשו עשה כולם ה׳ מי שעשאו חכם לזה עושה אותו טפש לזה עושה אותו חכם זו משנת ר׳ נתן ר׳ יהודה הנשיא אומר אם ברך תברכני בפריה ורביה והרבית את גבולי בבנים ובבנות והיתה ידך עמדי במשא ובמתן וגו׳.

נדה ל״א א׳ ת״ר בראשונה היו אומרים אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחילה יולד׳ נקבה ולא פירשו חכמים את הדבר עד שבא רבי צדוק ופירשו אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו תלה הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים.

ויהיו בני אולם אנשים גבורי חיל דורכי קשת ומרבים בנים ובני בנים וכי בידו של אדם להרבות בנים ובני בנים אלא מתוך שמשהין עצמן בבטן כדי שיזריעו נשותיהן תחילה שיהו בניהם זכרים מעלה עליהן הכתוב כאלו הם מרבים בנים ובני בנים והיינו דאמר רב קטינא יכולני לעשות כל בני זכרים. אמר רבא הרוצה לעשות כל בניו זכרים יבעול וישנה (בערך פריה ורביה).

שם א״ר יצחק א״ר אמי כיון שבא זכר לעולם בא שלום בעולם שנאמ׳ שלחו כר מושל ארץ זכר זה כר וא״ר יצחק א״ר אמי בא זכר בעולם בא כברו בידו זכר זה כר דכתיב ויכרה להם כרה גדולה נקבה אין עמה כלום נקבה נקייה באה עד דאמרי׳ מזוני לא יהבי לה דכתיב נקבה שכרך עלי ואתנה.

שם ע ב׳ מה יעשה ויהי׳ לו בנים זכרים.

נגעים פ׳ י״ב אם כך חסה התורה על ממונו ק״ו על נפש בניו ובנותיו וגו׳.

ירושלמי כלאים פ״א בניך כשתילי זיתים וגו׳ מה זיתים אין בהן תרכבה אף בניך לא יהי׳ בהן פסולת (ערך בריאה אילנות ודשאים).

ירושלמי חגיגה פ״א תני רשב״י אומר אם ראית עיירות שנתלשו ממקומן בא״י דע שלא החזיקו בשכר סופרים ומשנים מ״ט על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מאין יושב ויאמר ה׳

על עוזבם את תורתי ר' יוחנן נשיאה שלח לר' חייא ולר' אסי ולר' אמי למעבר בקרייתא דארעא דישראל למתקנא לון ספרין ומתנין עלון לחד אתר ולא אשכחון לא ספר ולא מתניין אמרין לון אייתון לון נטורי קרתא אייתון לון סנטורי קרתא (פי' שומרין העומדין בשערי העיר) אמרין לון אילין אינון נטורי קרתא לית אילין אלא חרובי קרתא אמרי לון ומאן אינון נטורי קרתא אמרו לון ספרייא ומתנייניא הה"ד אם ה' לא יבנה בית וגו' רבי הונא ר' ירמי' בשם ר' שמואל בר רבי יצחק מצינו שויתר הקב"ה לישראל על עכו"ם גילוי עריות ושפיכת דמים ועל מאסם בתורה לא ויתר מ"ט ויאמר ה' על אשר עשו: עבודת עכו"ם גילוי עריות ושפיכת דמים לא כתב כאן אלא ויאמר ה' על אשר עזבו את תורתי א"ר חייא בר בא אותי עזבו אוותרה שמא את תורתי שמרו שאילו אותי עזבו ואת תורתי שמרו המאור שבה היה מקרבן אצלי.

ירושלמי ב"מ פ' אלו מציאות תני איזה רבו שלמדו חכמה וגו' (עיין ערך כיבוד ומורא רבו).

הקדמה לערך בריאה

באשר ראיתי דברי העקרים מאמר ג' פ"א ראיתי כי הכרח הוא להעתיק רוב הענין ומהם לפתיחה לערך בריאה וזה תוכן דבריו: כי האדם הוא המושל על כל יצורים כמ"ש דוד המע"ה תמשילהו במעשה ידיך וגו' כי יש לו בחירה ומוח המזג דהיינו מורכב מד' יסודות שהם אש רוח מים עפר במזג השוה וזה נראה ע"י שמתפעל מן ההפכיים בשוה פי' שהקור והחום עושין בו רושם בנגע ומחלה ולכן צריך מלבושים להגן מן הקור ומן החום וגם מזונות מתוקנים תיקון יפה כדי שיאותו למזגו ועי"ש מאמר א' פ"ה. ולזה צריך ג"כ קיבוץ והתחברות הרבה מן האנשים שיעזרו אלו את אלו אחד יארוג ואחד יעשה מחט ואחד יתפור וכן כל מלאכה ומלאכה. ומאח"כ בשאר ב"ח מהם שאינם יכולין לגור ביחד בקיבוץ ע"י שיהרגו אלו את אלו בטרף שיטרפו. ומהם שאין הקיבוץ יתחברו מזיק להם כהרבה מן החיות שאין טורפות ועופות שאין דורסין רק הולכין אגודות אגודות יחד על צד השוות והנאה לא זולת זה כי אין זה הכרחי אצלם לקיומם כאשר הוא במין האדם. ועוד האדם יותר חלש מכל שאר ב"ח מצד השגתו במחשבתו. ואין ראוי שיחשב כי להיות שאר בע"ח א"צ כל מלבוש ומחסה ומרכב ולא יצטרכו לעשות שם תיקון אל המזון כי מזונם נמצא מוגמר ונמצא להם ג"כ קצת תחבולות כמו שנמצא לבעלי הטרף והעופות הדורסים צפרנים ותחבולות לצוד ולהשיג מחיתם שהיו בעבור זה שלימי היצירה יותר ממין האדם כמו שהיו בקדמונים מי שחשב זה והיה אומר כי האדם חסר היצירה בערך אל שאר ב"ח כי הם לא יצטרכו הבריאות לרכוב עליהם ללכת ממקום למקום כי בעצמם קלי התנועה יותר ממין האדם וכן לא יצטרכו להכין להם כלי מלחמה להלחם באויביהם כי כלי מלחמתם נולד עמהם כקרנים לשור והמלתעות לחזיר והקוצים לקפוד והמגן לחומט ודומיהן וכן לא יצטרכו לעשות להם מלבוש כי לבושם נולד עמהם והאדם חסר מכל זה כי זה הדעת שיעיין בו ימצא הפסד גמור. וזה שאנחנו כאשר חפשנו ענין הצורות הנמצאות בחמרים ובכל הנמצאים השפלים נמצא אותם כולם הולכים מהלך הסולמות מקבלת לקבלת ר"ל שהצורה המתאחרת יותר נכבדת מהקודמת לה ובאילו החומר מתנועע תמיד בקבלת הצורות ממדרגת המקרה, למדרגת העליונית כי יקבל ראשונה הצורה יותר פחותה ואחר הצורה היותר נכבדת ויעלה ממדרגה אחר מדרגה שהרי החומר מקבל ראשונה צורות היסודות ואחר יעלה למדרגת המחצבים ואחר יעלה למדרגת הצמחים ואח"כ למדרגת הבע"ח ואחר יעלה למדרגת מין האדם. ומה שיורה על שהחומר מתנועע תמיד מן הפחיתות הקודמת אל המעלות הצלם כפי מה שיתבאר השתנות הוא שנמצא המלמוג „קוראליין" שהוא כמו אמצעי בין הדומם והצומח. ונמצא האספוג פי' ספוג הגדל בים שאין לו אלא חוש המשוש יהיה כמו אמצעי בין הצומח ובע"ח ונמצא הקוף, שהוא כמו אמצעי בין החי ומין האדם ועכ"ז א"א מבלי שיהיה האדם שהוא תכלית הבריאה השפלה יותר נכבד ושלם מבלי אחרי התקבץ בו כל הצורות הקודמות והשגות. הן כלליות והשגת כל הב"ח הן פרטיות. ע"כ ימצאו להם כלים פרטיים להלחם בהם מין ממיני המלחמה כמלתעות לחזיר והקרנים לשור והקוצים לקיפוד והמגן לחומט. אבל האדם להיותו הנכבד שבבע"ח ונתקבצו בו כל השלמיות הפרטיות שנמצאו בכל הב"ח השגותיו כלליות וכלי כללי וכליו כללי' כמו הידים שהם בכח כל כלי המלחמה להלחם בכל הב"ח בכל מיני מלחמות ולכבוש אותם תחתיו כי

יקח הרומח במקום הקרניים והסייף במקום מלתעות ויקח המגן בידו או ילבוש שריון להגן עליו ולא נבראו עמו כל כלי המלחמה כמו שהוא בע"ח כדי שלא יהיו לו למשא כבד לנשאם עליו תמיד. וכן המלבושים הם דבר חוץ מגופו כדי שיקח מהם הצריכין לו בעת החורף ויקל אותם מעליו בעת הקיץ ולא יכבד עליו כצמר לכבשים שיכבד עליהם ויצטרך לגוזזם ונתן לו חכמה ותבונה לבנות בניינים חזקים להסתר שם מרגעת פועלי און מקום חורי עפר אשר לבע"ח וכן יכול להשיג בשכל הכללי אשר בו כל התחבולות הפרטיות אשר בכל אחד מבע"ח וכל השגות הפרטיות אשר להם במאמר איוב ל"ה מלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמנו ואין רצונו לומר שהבהמות והעופות הם יותר חכמים ונבונים ממין האדם שיצטרך האדם ללמוד מהם כי החוש יכזיב זאת כמבואר לעיל אבל ירצה כי האדם מצד שכלו וכליו כלליים ילמוד מכל בע"ח תחבולות והשגות הפרטיות אשר להם ויקבלו כולם בו כמאחז"ל א"ר חייא מ"ד מלפינו מבהמות הארץ זו פרדה שכורעת ומשתנת ומעוף השמים יחכמנו זה תרנגול שמפייס ובועל אר"י אלמלא לא נתנה תורה לישראל למדנו צניעות מחתול וגזלה מנמלה ועריות מיונה (עירובין ק'). ועל הכוונה הזאת נתיסד פרק שירה שאחז"ל כל האומר פרק שירה בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב ואין הכוונה על הצפצוף בפה אלא על המחשבה בלב כמו אמרתי אני בלבי והמחשבה הוא שיתבונן כי מכ"א מן הנבראים לעין יש ליקח ראיה על איזה מדה טובה או מוסר השכל או דבר חכמה כמ"ש השמים מספרים כבוד אל והאומרים הנזכר שם בכל פרק שירה לרמוז על ההוראה באומרם ז"ל זאת אומרת ר"ל כי מתנועת השמים יש לקחת ראיה אל הבורא המניע אותם וכן אומר שם כלבים אומרים בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושינו ר"ל כי מזה שהכלב מכיר את קונו ואת המטיב לו והוא נכנע תמיד לפניו ומחזיק לו טובה בכל יכולתו יש לקחת מזה מוסר השכל כמה אנחנו חייבים להודות לאל על כל הטובה שהוא מטיב לנו וזן ומפרנס אותנו ולהשתחות לפניו ולעבוד עבודתו מאשר תשיג ידינו. וכן אומר נמלה אומרת נותן לחם לכל בשר כל"א ור"ל כשיתבונן האדם בנמלה שהיא בריה קטנה ותכין בקיץ לחמה וגו' ילמד מדת הזריזות ויבין כי ה' נותן לחם לכל בשר ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא בשנתן בהם התשוקה לבקש טרפם וברכת ה' היא תעשיר למכינים עצמם לקבל אותה כמאמרז"ל יברכך ה' אלהיך יכול יושב ובטל ת"ל בכל מעשה ידך אשר תעשה. וכדי שלא יאמר אדם אחרי שהדבר תלוי בהשתדלותי אגנוב או אגזול או אעשוק ע"ז אמרו למדנו גזל מנמלה שאינה גונבת או גוזלת מה שכבר זכתה בו חברתה עד שאמרו המנסים פעמים הרבה לקחת גרגיר חטה מאחת מהם ולהניחו בפני האחרות ובעברם עליו יריחו אותו שהיא מאחרת מינם ויניחוהו כי לא יקחו דבר שאינו ראויה ועז"א שהמע"ה לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין שוטר ומושל ר"ל שיכריחנה על הגזל ואעפ"כ תזהר מגזל ותשתדל להכין בקיץ לחמה וגו' וכן מה שאמרו יונה מה היא אומרת יונתי בחגוי הסלע וגו' ר"ל כי לכך נמשלו ישראל ליונה כדי ללמוד מדרכיה כמ"ש בשיה"ש הזית מה יונה זו נטעה אף ישראל נטעין מה יונה זו בשעה שמכרת בן זוגה אינו ממירתו באחר אף ישראל משעה שהכירוהו להקב"ה לא המירוהו באחר וזה כענין מ"ש למדנו עריות מיונה ושם במדרש הזית דמיונים הרבה שמדמים את ישראל ליונה. וכן מ"ש שם בפ' שירה תפוח מה היא אומר כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים יתפרש ע"ד שכתוב שם במדרש הזית כי לכך נמשל הקב"ה לתפוח לומר לך אע"פ שאילן התפוח אין אדם נהנה בצילו לפי שאין לו צל גדול כשאר אילנות מ"מ לתקות טובת הפרי וריחו ומתיקתו ועריבתו אל החיך ישתוקק האדם לישב בצל המועט ההוא כך אע"פ שיסורין באין על האדם העובד את השם ואין מתענג גופו בעוה"ז ראוי לו שיחזיק בתומתו בהיותו מקוה שכר פעולתו לעוה"ב מרב טוב הצפון ושם יאכל פריו וכן אמרו במדרש הזית מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו בשעת השרב לפי שאין לו צל כך ברחו אוה"ע משבת בצל הקב"ה ביום מ"ת יכול אף ישראל כן ת"ל בצלו ישבתי וגו' ועי"ז הדרך יתפרש כל הפרק הה"א ותורו בו כי מכל הנמצאים המיוחסים אחד לאחד יש לו לאדם לקחת ראייה על מה שראוי לו לעשות ולהתנהג בו כי שכלו הוא כללי וראוי שיתקבלו בו כל הענינים הפרטיים האלה ולזה יראה שהוא יותר נכבד היצירה ויותר שלם מכל הבע"ח ולהיותו מושל על כלם בחכמתו וכיבש אותם תחתיו כמאמר הכתוב תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו:

ברכות ה א׳ א״ר חייא בר אבא אמר ר׳ יוחנן מה ת״ל מתורתך תלמדנו אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק״ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן לחרות יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה וגו׳.

שם ו ב׳ מאי כי זה כל האדם אמר ר׳ אלעזר אמר הקב״ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה ר׳ אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו ר״ש בן עזאי אומר ואמרי לה רבי שמעון בן זומא אומר כל העולם כלו לא נברא אלא לצוות לזה.

שם ז א׳ אמר ר׳ יוחנן משום ר״ש בן יוחי **א** מיום שברא הקב״ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב״ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנא׳ ויאמר אדני במה אדע כי אירשנה.

שם לא ארץ שגזר עליו אה״ר ליישוב וגו׳ (בערך אדם הראשון).

שם ב׳ ותדור נדר ותאמר ה׳ צבאות א״ר אלעזר מיום שברא הקב״ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקדש ב״ה צבאות עד שבאתה חנה וקראתו צבאות וגו׳.

שם וחנה היא מדברת על לבה א״ר אלעזר משום ר׳ יוסי בן זמרא על עסקי לבה אמרה לפניו רבש״ע כל מה שבראת באשה לא בראת דבר אחד לבטלה עינים לראות ואזנים לשמוע חוטם להריח פה לדבר ידים לעשות בהם מלאכה רגלים להלך בהן דדים להניק בהן דדים הללו שנתת על לבי למה לא להניק בהן תן לי בן ואניק בהן.

שם סא א׳ דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב וייצר ה׳ אלהים את האדם בב׳ יודי״ן ב׳ יצרים ברא הקב״ה אחד יצר טוב ואחד יצר רע וגו׳. שם אמר ר׳ ירמיה בן אלעזר דו פרצופין ברא הקב״ה באדם הראשון שנאמ׳ אחור וקדם צרתני. ויבן ה׳ אלקים את הצלע רב ושמואל חד אמר פרצוף וח״א זנב וגו׳ ר׳ אמי אמר אחור למעשה בראשית וקדם לפורענית בשלמא אחור למעשה בראשית דלא איברא עד מעלי שבתא אלא וקדם לפורענות פורענות דמאי וגו׳ אלא פורענות דמבול דכתיב וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה ברישא אדם והדר בהמה בשלמא למ״ד פרצוף היינו דכתיב זכר ונקבה בראם אלא למ״ד זנב מאי זכר ונקבה בראם כדר׳ אבוהו דר׳ אבהו רמי כתיב זכר ונקבה בראם וכתיב כי בצלם אלהים עשה את האדם הא כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראות ב׳ ולבסוף לא נברא אלא אחד בשלמה למ״ד פרצוף היינו דכתיב ויסגור בשר תחתינה אלא למ״ד זנב מאי ויסגור בשר תחתנה א״ר ירמיה וגו׳ לא נצרכה אלא למקום חתך בשלמא למ״ד זנב היינו דכתיב ויבן אלא למ״ד פרצוף מאי ויבן לכדר״ש בן מנסיא דדריש מאי דכתיב ויבן ה׳ את הצלע מלמד שקלעה הקדוש ב״ה לחוה והביאה לאדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקליעתא בנייתא ד״א ויבן א״ר חסדא וגו׳ מלמד שבנאה הקב״ה לחוה כבנין אוצר מה אוצר זה קצר מלמעלה ורחב מלמטה כדי לקבל את הפירות אף אשה קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה כדי לקבל את הולד.

שם ת״ר ב׳ כליות יש בו באדם אחת יועצתו לטובה ואי׳ יועצתו לרעה ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו דכתיב לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו. ת״ר כליות יועצות לב מבין לשון מחתך פה גומר ושט מכניס ומוציא כל מיני מאכל קנה מוציא קול ריאה שואבת כל מיני משקין כבד כועס מרה זורקת בו טיפה ומניחתו טחול שוחק קורקבן טוחן קיבה ישנה

א הרשב״י מיום שברא וכו׳. ופי׳ באוהל יעקב בראשית כ״ע ע״פ משל בר אחד שנפלה לו עיר אחת בירושה והוא להיותו מנעוריו איש שקט לא ידע מאומה ממשפט השרים ומאת עריהם וחוק כיבושיהם במסים וארנוניות ובמוהם בא אחד לפניו והודיעו ממנוקי השרים ותהלוכיהם ומשפטיהם ואופני הכנסותיהם מגביית המסים וכדומה וגו׳ ובזה כינס אוצרות ממון לימים רבים אשמה נפש נכל האיש ההוא לעבור חוק השר ויתנהו בכלא ויהי זקן אחד בעיר ההיא אשר זכר כי הפקידה הזו נתחדשה מאת אבי אביו הלך אל השר לבקש מלפניו לאמר אדונינו המונם לאוי הוא להעובר על פיך להענישו עכ״ז זכר נא מי הקים החוק ההוא הלא אביו הזקן הוא יען עליך מובות להדש בעיר גביית המסים הלאה אשר מעולם לא היו ע״כ הלא עליך לעפות: עם כבד תיוען המוב הזה לענים תשורת הדין לבלתי הענש אותו במשפט החרוץ אך מאתו. הנמשל עד אאע״ה היה הקב״ה מנהיג עולמו בחסד חנם וברחמים אולם אאע״ה הכיר את בוראו וקבל עליו עול מלכותו ויהי לאם עובד ומאז היה יתברך מתואר אדון וזה הכונה ואף דיאל לא נענה אלא בשביל אברהם שקראו להקב״ה אדון כי בזה כדי הוא שתהיה נשיאת פנים לזרעו אחריו. ויתר ביאור על מאמר זה כתוב לעיל בערך אבות:

אף נעור נעור הישן הנעור נמוק והולך לו.

שם ב׳ אמר רבא לא איברא עלמא אלא לרשיעי גמורי או לצדיקי גמורי אמר רבא לידע אינש בנפשי׳ אם צדיק גמור הוא א״ל. א״ר לא איברי עלמא אלא לאהאב בן עמרי ולרבי חנינא בן דוסא לאהאב בן עמרי העה״ז ולרבי חנינא בן דוסא העולם הבא.

שבת כח א׳ שור שהקריב אדם הראשון וגו׳ (בערך אדם הראשון).

שם נה ב׳ מפני מה קנסת מיתה אל אדה״ר וגו׳ (בערך אדה״ר).

שם סא ת״ר כשהוא נועל נועל של ימין ואח״כ של שמאל וכשהוא חולץ חולץ של שמאל ואח״כ של ימין כשהוא רוחץ רוחץ של ימין ואח״כ של שמאל כשהוא סך סך של ימין ואח״כ של שמאל והרוצה לסוך כל גופו סך ראשו תחלה מפני שהוא מלך על כל איבריו.

שם פח א׳ שהתנה הקב״ה עם מעשה בראשית וגו׳ (בערך תורה).

שם צד א׳ אמר רבא אפי׳ תימא רבנן ע״כ לא פליגי רבנן עליה דר״נ אלא בבהמה חיה ועוף דמשרבטי נפשייהו אבל אדם חי דנושא את עצמו אפי׳ רבנן מודו וגו׳.

שם קנא ב׳ תניא ר״ש ב״א אומר תינוק בן יומו חי א״צ לשומרו מן החולדה ומן העכברים אבל עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים שנא׳ ומוראכם וחתכם יהיה כ״ז שאדם חי אימתו מוטלת על הבריות כיון שמת בטלה אימתו אמר רב פפא נקטינן אריה אבי תרי לא נפיל הא קא חזינן דנפל ההוא כדרמי בר אבא דאמר רמי בר אבא אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה שנאמר אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו.

שם קנא ב׳ שלא ירתק חבל הכסף זה חוט השדרה ותרוץ גולת הזהב זה אמה ותשבר כד על המבוע זה הכרס ונרוץ הגלגל אל הבור זה פרש וגו׳.

שם קנב א ביום שיזועו שומרי הבית והתעותו וגו׳ ביום שיזועו שומרי הבית אלו הכסלים והצלעות והתעותו אנשי החיל אלו שוקים ובטלו הטוחנות אלו שינים וחשכו הרואות בארובות אלו עינים וגו׳.

שם קנו א׳ כתוב אפנקסיה דר״י ב״ל האי מאן דבחד בשבא יהי׳ גבר ולא חדא ביה מ״ט דאיברו ביה אור וחושך האי מאן דבתרי בשבא יהא גבר רגזן מ״ט משום דאיפליגו ביה מ״א האי מאן דבתלתא בשבא יהי׳ גבר עתיר וזנאי יהא מ״ט משום דאיברו ביה עשבים האי מאן דבארבעא בשבא יהי גבר חכים ונהיר מ״ט משום דאיתלו ביה מאורות האי מאן דבחמשא בשבא יהי גבר גומל חסדים מ״ט משום דאיברו ביה דגים ועופות האי מאן דבמעלא שבתא יהי גבר חזרן אמר ר״נ ב״י חזרן במצות האי מאן דבשבתא בשבתא ימות על דאחילו עלוהי יומא רבא דשבתא אמר רבא בר רב שילא וקדושא רבא יתקרי וגו׳.

עירובין יג ב׳ ת״ר ב ב׳ שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים נוח לו

ב ב׳ שנים כו׳ וכתבו תו׳ הא דאמרי׳ בע״ז ה. והאריך עוד אבותינו שאלמלא הן חטאו לא באנו לעולם היינו משום דבהתחלת לידתו שאין ידיעה יהיה בסופו אבל כשהוא צדיק אשריו ואשרי הדור לאחריו. **והעקרים** מאמר רביעי כתב ע״ז. נראה שהאומר נוח לו שנברא יסבור שנפש האדם הוא כח היולאני כדעת הפילוסוף וע״כ יאמר שנוח לו שנברא לפי שכל מציאות טוב יותר מהעדר ואפשר שיעלה למדריגות הקיום ע״י ההשכלה והאומר שנוח לו שלא נברא יסבור שנפש האדם עצם רוחני קיים מצד עצמו ולפי שע״י הבריאה אפשר שיגיע הפסד או ישיגה העונש אמר לו נוח לו שלא נברא כאילו שלא נמצאה בגוף האדם. (וע׳ באו״ר ענין זה בערך בנים וגידול בנים על מאמר אין העולם מתקיים אלא בהבל תשב״ר). והיע״ד חלק ראשון עא: כתב הכוונה כן כי קשה מאוד היאך הסכימו נוח לו שלא נברא וכי ח״ו נייחס לבורא שפעל ועשה דבר שטוב היה שלא פעלו אבל הענין כן הוא כי יצירת כל בע״ח וכן האדם היה מאדמה אבל ההפרש הוא כי כל בע״ח נולדים מהאדמה כמו עוד היום שרומשים תולעים וכדומה ב״ח מהאדמה וזהו ודאי כי הקב״ה היה יוצר הכל אבל ע״י אמצעי ויצירת האדם היה בלי אמצעי אלא יציר כפו של הקדוש ב״ה ודבר זה שלימות גדול לאדם כמו שהאריך האר״י ז״ל אבל לענין חטא אדם יש כאן ב׳ בחינות כי י״ל אילו נברא ע״י אמצעי לא היה עונשו גדול כ״כ כמו שנברא ע״י הקב״ה כי הפגם יותר לפי שהוא מעשה ידי הקב״ה וי״ל ג״כ להיפך אם היה נברא ע״י אמצעי כאשר היה חוטא היה הש״י כועס עליו ומכלה אותו כרגע אבל בעבור שהוא יציר כפו של הקב״ה חס עליו ומתנהג עמו בחמלה כמו שצווח איוב התמאס יגיע כפיך ובזו שני סברות נחלקו בישיבה אם לענין חטא ועון ע״ז היה שלא נברא מה׳ בעצמו בלי אמצעי רק כמו שאר בע״ח או אדרבה טוב לו שנברא כי בזו רחמים ה׳ רבים והסכימו שנוח לו שלא נברא כי

לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא עכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו.

חגיגה יא ב׳ ת״ר כי שאל נא לימים ראשונים יחיד שואל ואין שנים שואלין יכול ישאל אדם קודם שנברא העולם ת״ל למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ יכול לא ישאל אדם מו׳ ימי בראשי׳ ת״ל לימים ראשונים אשר היו לפניך יכול ישאל אדם מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור תלמוד לומר ולמקצה השמים ועד קצה השמים מלמקצה השמים ועד קצה השמים אתה שואל ואין אתה שואל מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור השתא דנפקא ליה מלמקצה השמים ועד קצה השמים למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ ל״ל כדרבי אלעזר דאמר ר׳ אלעזר אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע שנא׳ למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ וכיון שסרח הניח הקב״ה ידיו עליו ומיעטו שנא׳ אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה אר״י א״ר אדה״ר מסוף העולם ועד סופו היה שנאמ׳ למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים כיון שסרח הניח הקב״ה ידו עליו ומיעטו שנאמ׳ ותשת עלי כפכה אי הכי קשו קראי אהדדי ואידי אידי חד שיעורא הוא אמר רב יהודה אמר רב עשרה דברים נבראו ביום ראשון ואלו הן שמים וארץ תוהו ובוהו אור וחושך רוח ומים מדת יום ומדת לילה שמים וארץ דכתיב בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ תהו ובהו דכתיב והארץ היתה תוהו ובוהו אור וחשך חושך דכתיב וחשך על פני תהום אור דכתיב ויאמר אלקים יהי אור רוח ומים דכתיב ורוח אלקים מרחפת על פני המים מדת יום ומדת לילה דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד תנא תוהו קו ירוק שמקיף את כל העולם כולו שממנו יצא חשך שנאמר ישת חשך סתרו סביבותיו בהו אלו האבנים המפולמות המשוקעות בתהום שמהן יוצאין מים שנא׳ ונטה עליה קו תהו ואבני בהו ואור ביום ראשון איברי והכתיב ויתן אותם אלקים ברקיע השמים וכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי כדר׳ אלעזר דא״ר אלעזר אור שברא הקב״ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם עד סופו כיון שנסתכל הקב״ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהן מקולקלים עמד וגנזו מהם שנ׳ וימנע מרשעים אורם ולמי גנזו לצדיקים לעתיד לבא שנאמר וירא אלקים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמ׳ אמרו צדיק כי טוב כיון שראה אור שגנזו לצדיקים שמח שנאמר אור צדיקים ישמח כתנאי אור שברא הקב״ה ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו דברי ר׳ יעקב וחכמים אומרים הן הן מאורות שנברא ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי וגו׳ (בערך אדה״ר).

חגיגה יג ב׳ אמר מר מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר ואדם מתגאה עליהן והקב״ה מתגאה על כולן ועל כל העולם כולו.

שם אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם תניא א״ר שמעון החסיד אלו ט׳ מאות וע״ד דורות שקומטו להיבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו עמד הקב״ה ושתלן בכל דור ודור והן הן עזי פנים שבדור ורב נחמן בר יצחק אמר אשר קומטו לברכה הוא דכתיב אלו תלמידי חכמים

עכשיו שבלימותו גדול גם ענשו גדול ולכן אמרו עכשיו שנברא יפשפש במעשיו. עוד כתב בזה היע״ד כוונה אחרת בדף לג ב׳ שם ובזה נתכוין גם האמת ליעקב אחר הדקדוק הנ״ל איך אפשר להתחכם על מעשה ה׳ ובפרט להסכים כנגד פעולת ה׳ ולומר שנוח לו לאדם שלא נברא ויותר מזה דכתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד אבל הענין נכון אחרי שנדקדק בלשון נוח לו לאדם שלא נברא הול״ל נוח לאדם אלא כ״ל דודאי המציאות טוב מאוד רק דפלוגתא הוא אם לפי דעתו ורצונו של אדם נוח לו שנברא כדי שיעלה בזה למדרגה גדולה או שלפי רצונו ודעתו הי׳ נח לו שלא נברא מחמת שירא שיהי׳ רשע ויהי׳ ההפסד גדול מאוד ועל זה נמנו וגמרו שנוח לו שלא נברא וכמו שאמרו חז״ל ועל כרחך אתה נוצר ואמרו ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו פי׳ יחפש במטמונים כדי שהמצות יהיו מרובין ויתכפר ע״י הבריאה. עוד כ׳ כוונה אחרת ע״פ תיקוני זוהר תיקון מ׳ יש מחלוקת שם כשהנשמה מתגלגלת כמה פעמים אם הגוף הראשון עומד בתחית המתים דחד אמר דכל גופא דלא אישתלם איהו עומד בתחייה וחד אמר עומד ולפ״ז אתי שפיר דודאי הנשמה יש לה תועלת גדול ע״י הבריאה כי שכרה אתה ופעולתה לפניה לעוה״ב אבל הגוף דלא אשתלם מה תועלת להגוף הזה אם יורד לבאר שחת ואין טוב לפון לו אבל למ״ד דעומד בתחי׳ טוב להגוף שנברא.

שמקמטין עצמן על דברי תורה בעוה"ז והקב"ה מגלי להם סוד לעוה"ב שנאמ' נהר יוצק יסודם.

ירושלמי חגיגה פ"ב הסתר דבר קודם שנברא העולם חקור דבר משנברא העולם וגו' בכל אותיות נברא העולם שנאמ' כי ביה ה' צור עולמים וגו'.

ר"ה יא א' אמר ריב"ל כל מעשה בראשית בקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונן נבראו שנא' ויכולו השמי' והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונ'.

שם לא א' תניא ר' יהודה אומר משום ר' עקיבא בראשון מה היו אומרים לה' הארץ ומלואה על שם שקנה והקנה ושלט בעולמו בשני מה היו אומרי' גדול ה' ומהולל מאד על שם שחילק מעשיו ומלך עליהן בשלישי היו אומרים אלקים נצב בעדת אל ע"ש שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו ברביעי היו אומרי' אל נקמות השם ע"ש שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן בחמישי היו אומרי' הרנינו לאלקי' עוזנו ע"ש שברא עופות ודגים לשבח בשמו בששי היו אומרי' ה' מלך גאות לבש ע"ש שגמר מלאכתו ומלך עליהן בשביעי היו אומרי' מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת אמר ר' נחמיה מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו אלא בראשון שקנה והקנה ושליט בעולמו בשני שחילק ומלך עליהם בג' שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו בד' שברא חמה ולבנה ועתיד להפרע מעובדיהן בה' שברא עופות ודגים לשבח לשמו בששי שגמר מלאכתו ומלך עליהם בשביעי ע"ש ששבת וקמיפלגי בדרב קטינא דאמר ר' קטינא שיתא אלפי שני הוי עלמא חריב שנא' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא.

יומא לח ב' אמר ר' אלעזר אפי' בשביל צדיק אחד נברא עולם שנאמר וירא אלקים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמ' אמרו צדיק כי טוב.

סוכה נב ב' א"ר יוחנן אבר קטן יש לו לאדם מרעיבו שבע משביעו רעב שנ' כמרעיתם וישבעו וגו' אמר רב חנא בר אחי אמרי בי רב ד' מתחרט עליהן הקב"ה שבראם ואלו הן גלות כשדים וישמעאלים ויצה"ר גלות דכתיב ועתה מה לי פה נאם ה' כי לקח עמי חנם וגו' כשדי' דכתי' הן ארץ כשדים זה העם לא היה ישמעאלים דכתיב ישליו אוהלים לשודדים ובטוחו' למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו יצה"ר דכתיב ואשר הרעותי.

תענית ז א' ארי' מאי דכתיב כי האדם עץ השדה וכי אדם עץ שדה הוא אלא משום דכתיב כי ממנו תאכל ואותו לא תכרת וכתיב אותו תשחית וכרת הא כיצד אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרת וא"ל אותו תשחית וכרת.

מגילה יד א' אין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו אדם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים אבל הקב"ה צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים.

כתובות ה ב' א"ר אלעזר מפני מה אצבעותיו של אדם דומות ליתידות מ"ט אילימא משום דמחלקן כל חדא וחדא למלתיה עבידא דאמר מר זו זרת זו קמיצה זו אמה זו אצבע זו גודל אלא מה טעם משופות כיתידות שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעותיו באזניו תנא דבי ר"י מפני מה אוזן כלה קשה והאליה רכה שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אלי' לתוכה.

שם ח א' לוי אקלע לבי רבי בהלוליה דר"ש בריה בריך חמש רב אסי איקלע לבי רב אשי בהלוליה דמר ברי' בריך שית לימא בהא קמפליגי דמר סבר חדא יצירה הואי ומ"ס שני יצירות הואי לא דכ"ע חדא יצירה הואי מר סבר בתר מחשבה אזלינן ומ"ס בתר מעשה אזלינן כי הא דרב יהודה רמי כתיב ויברא אלקים את האדם בצלמו וכתיב זכר ונקבה בראם הא כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף נברא אחד.

קדושין כה א' כ"ד ראשי אברים שבאדם וכו' ואלו הם ראשי אצבעות ידים ורגלים וראש אזנים וראש החוטם וראש הגוייה וראשי דדים שבאשה ר' יהודה אומר אף שבאיש בכולם עבד יוצא בהם לחירות וגו' בן עזאי אומר אף הלשון.

גיטין י"ד א' ר' אחא ברבי יאשיה הוה ליה איספקא דכספא בנהרדעא אמר להו לרבי דוסתאי ב"ר ינאי ולרבי יוסי בר כיפר בהדי דאתיתו אתיוה ניהלי אזול יהבי ניהלייהו אמרי להו נקני מנייכו אמרי להו לא אמרי להו אהדריה ניהלן רבי דוסתאי ברבי ינאי אמר להו אין רבי יוסי בר כיפר אמר להו לא הוו קא מצערו ליה א"ל חזי מר היכי קא עביד א"ל טב טב רמי ליה כי אתו לגביה אמר ליה חזי מר לא מסתיה דלא סיען אלא אמר להו נמי טב רמו ליה אמר ליה אמאי תיעבד הכי אמר ליה אותן בני אדם הן אמה וכובען אמה ומדברין מחצייהן ושמותיהן מבוהלין ארד' וארט' ופילי בריש אומרין כפותו כופתין אומרין הרגו הורגין אלו הרגנו את דוסתאי מי נתן לינאי אבא בר כמותי אמר ליה בני אדם

הללו קרובים למלכות הן אמר ליה הן יש להם סוסים ופרדים שרצין אחריהן אמר ליה אין א״ל אי הכי שפיר עבדת.

נדרים ל״ב ב׳ אמר רמי בר אבא כתיב אברם וכתיב אברהם בתחלה המליכו הקב״ה על רמ״ג איברים ולבסוף המליכו על רמ״ח אלו הן ב׳ עינים ב׳ אזנים וראש הגוייה ואמר רמי בר אבא מאי דכתיב עיר קטנה ואנשים וגו׳ עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו איברים וגו׳.

שם והחכמה תעוז לחכם מעשרה שלימים החכמה תעוז לחכם זו תשובה ומעש״ט מי׳ שלישים ב׳ עינים ב׳ אזנים וב׳ ידים ושתי רגלים וראש הגוייה ופה.

סוטה ה׳ א׳ אמר ר׳ יוחנן אדם ׳אפר ׳דם ׳מרה בשר ׳בושה ׳סרוחה ׳רימה איכא דאמרי שאול דכתיב בשין.

סוטה י׳ א׳ ת״ר ה׳ נבראו מעין דוגמא של מעלה וכולן לקו בהן שמשון בכוחו שאול בצווארו אבשלום בשערו צדקיה בעיניו אסא ברגליו שמשון בכחו דכתי׳ ויסר כחו מעליו שאול בצווארו דכתיב ויקח שאול את החרב ויפול עליה אבשלום בשערו כדבעינן למימר קמן צדקיה בעיניו דכתיב ואת עיני צדקיהו עור אסא ברגליו דכתיב רק לעת זקנתו חלה את רגלו וגו׳.

שם י״א ב׳ אם בן הוא והמתן אותו א״ר חנינא סימן גדול מסר להן בן פניו למטה בת פניה למעלה.

שם ל״ד א׳ ויעמדו המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד וכמה גובהן של מים י״ב מיל על י״ב מיל כנגד מחנה ישראל דברי ר׳ יהודה אמר לו ר׳ אלעזר בר׳ שמעון לדבריך אדם קל או מים קלים הוי אומ׳ מים קלים א״כ באין מים ושוטפין אותן אלא מלמד שהיו מים נגרשי ועולין כיפין על גבי כיפין יותר מג׳ מאות מיל עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומערב שנא׳ ויהי כשמע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש ד׳ וגו׳.

שם מ״ה ב׳ מאין היו מודדין ר״א אומר מטיבורו ר״ע אומר מחוטמו ר״א בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו במאי קא מפלגי מר סבר עיקר חיות׳ באפיה ומ״ס עיקר חיותא בטיבוריה לימא כי הני תנאי מהיכן הולד נוצר מראשו וכה״א ממעי אמי אתה גוזי ואומר גוזי נזרך והשליכי וגו׳ אבא שאול אומר מטיבורו ומשלח שרשיו אילך ואילך אפי׳ תימא אבא שאול ע״כ לא קאמר אבא שאול אלא לענין יצירה דכי מיתצר ולד ממצעיתיה מיתצר אבל לענין חיותא דכ״ע באפיה הוא דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו׳.

ב״ק ט״ז א׳ תניא שדרו של אדם לאחר ז׳ שנים נעשה נחש וה״מ דלא כרע במודים.

ב״ב אמר ר״י עשרה דברים קשים נבראו בעולם הר קשה ברזל מחתכו ברזל קשה אור מפעפעו אור קשה מים מכבין אותו מים קשים עבים סובלים אותו עבים קשים רוח מפזרתן רוח קשה גוף סובלו גוף קשה פחד שוברו פחד קשה יין מפיגו יין קשה שינה מפכחתו ומיתה קשה מכולם וצדקה מצלת מן המיתה דכתיב וצדקה תציל ממות.

שם ט״ז א׳ על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל אמר רבא בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין אמר לפניו רבש״ע בראת שור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות בראת ג״ע בראת גיהנם בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ידך ומאי אהדרו ליה חברי׳ דאיוב אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל ברא הקב״ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין.

שם אמר רב׳ איוב בסערה חרף ובסערה השיבוהו בסערה חרף דכתיב אשר בסערה ישופני אמר לפניו רבש״ע שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב בסערה השיבוהו דכתיב ויען ה׳ את איוב מן הסערה ויאמר וגו׳ אזר נא כגבר חלציך אשאלך והודיעני אמר לו הרבה נימין בראתי באדם וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה שלא יהו ב׳ יונקות מגומא אחת שאלמלא שתים יונקות מגומא אחת מחשיכות מאור עיניו של אדם בין גומא לגומא לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי. מי פלג לשטף תעלה וגו׳ הרבה טיפין בראתי בעבים וכל טיפה וטיפה בראתי לה דפוס בפני עצמה כדי שלא יהו שתי טיפין יוצאות מדפוס א׳ שאלמלא ב׳ טיפין יוצאות מדפוס א׳ מטשטשות את הארץ ואינה מוציאה פירות בין טיפה לטיפה לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי וגו׳ ודרך לחזיז קולות הרבה קולות בראתי בעבים וכל קול וקול בראתי לו שביל בפני עצמו כדי שלא יהו ב׳ קולות יוצאות משביל אחד שאילמלי ב׳ קולות יוצאות משביל אחד מחריבין את כל העולם בין קול לקול לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי וגו׳.

שם נח א׳ עקבו של אדה״ר דומה לגלגל החמה וכו׳ (בערך אדה״ר).

שם עד ב׳ אר״י א״ר כל מה שברא הקדוש ב״ה

בעולמו זכר ונקבה בראם אף לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם ואלמלא זקיקן זה לזה מחריבין כל העולם כולו מה עשה הקב"ה סירס את הזכר והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לע"ל שנאמר והרג את התנין אשר בים ואף בהמות בהררי אלף זכר ונקבה בראם ואלמלי נזקקין ז"לז מחריבין כל העולם כולו מה עשה הקב"ה סירס הזכר וצינן הנקבה ושמרה לצדיקים לע"ל שנ' הנה נא כחו במתניו זה זכר ואונו בשרירי בטנו זו נקבה וגו'.

שם ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש הקב"ה לברוא את העולם אמר לו לשר של ים פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם אמר לפניו רבש"ע די שאעמוד בשלי מיד בעט בו והרגו שנאמ' בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב א"ר יצחק שמע מינה שרו של ים רהב שמו ואלמלא מים מכסין אותו אין כל בריה יכולה לעמוד ברוחו שנא' לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו' כמים לים מכסים אל תקרי לים מכסים אלא לשרו של ים מכסים.

שם עה א' קוממיות ר' אמה כב' קומות של אדם הראשון וגו'. עשר חופות עשה לאדה"ר בגן עדן וגו' (בערך אדה"ר).

שם מאי מלאכת תופיך ונקביך בך אר"י א"ר א"ל הקב"ה להירם מלך צור בך נסתכלתי ובראתי נקבים נקבים באדם ואיכא דאמרי ה"ק בך נסתכלתי וקנסתי מיתה על אדם הראשון. ע"ז ח א' כיון שראה אדה"ר שהיום מתמעט והולך וגו' (בערך אדה"ר).

שם ט ב' תנא אחר ארבעת אלפים ומאתים ושלשים ואחת שנה לבריאת עולם אם יאמר לך אדם קח לך שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד אל תקח.

סנהדרין לז א' כיצד מאיימין את העדים וגו' ד לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מע"ה כאילו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישרא' מע"ה כאלו קיים עולם מלא ומפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחברו אבא גדול מאביך ושלא יהו הצדוקים אומרים הרבה רשויות בשמים ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה אבל הקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדה"ר ואין אחד מהן דומה לחברו לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם וגו'.

סנהדרין לח א' ת"ר להגיד גדולתו של ממ"ה הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה אבל הקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו שנאמ' תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש ומפ"מ אין פרצופיהן דומין זה לזה שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי הוא שנא' וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר תניא היה רמ"א בג' דברים אדם משתנה מחבירו בקול במראה ובדעת בקול ובמראה משום ערוה ובדעת מפני הגזלנין והחמסנין. ת"ר אדם נברא בע"ש ומפ"מ שלא יהו צדוקים אומרים שותף היה לו להקב"ה במע"ב ד"א שאם תזוח דעתו עליו אומר לו יתוש קדמך במע"ב. ד"א כדי שיכנס למצוה מיד. ד"א כדי לסעודה מיד. משל למלך ב"ו שבנה פלטרין ושכללן והתקין סעודה ואח"כ הכנים אורחין שנ' חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת חכמות בנתה ביתה זו מדתו של הקב"ה שברא את כל העולם כולו בחכמה חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ימי בראשית טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה אלו ימים ונהרות וכל צורכי עולם שלחה נערותיה תקרא זה אדם וחוה על גפי מרומי קרת רבבב"ח רמי כתיב על גפי וכתיב על כסא בתחלה על גפי ולבסוף על כסא וגו'. תניא היה רמ"א אדה"ר מכל העולם כולו הוצבר עפרו שנאמר גלמי ראו עיניך א"ר אושעיא משמיה דרב אדה"ר גופו מבבל וראשו מא"י ואבריו משאר ארצות עגביותיו א"ר אחא מאקרא דאגמא. א"ר יוחנן בר חנינא י"ב שעות הוי היום שעה ראשונה הוצבר עפרו שנייה נעשה גולם שלישית נמתחו אבריו רביעית נזרקה בו נשמה חמישית עמד על רגליו שישית קרא שמות שביעית נזדווגה לו חוה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבע תשיעית נצטווה שלא לאכול מן האילן עשירית סרח אחת עשרה נטרד והלך לו שנאמר אדם ביקר בל ילין. אמר רמי בר חמא אין חיה שולטות באדם אלא א"כ נדמה לו כבהמה שנא' אדם ביקר וגו'.

ד לפיכך נברא אדם יחידי כו' פי' המהר"ל יעקב בראשית פ' וישלח הכוונה שהחיוב על כל איש ישראל להיות תם בדרכיו ושלם במדותיו עד שיהי' לעולם די בקיומו לבד כי די לעולם באיש אחד ישר ו[illegible]ם וכמאמר כי זה כל האדם ועי"ד זה הי' אברהם אבינו ע"ה כמו שנאמר ישעי' כ"א כי אחד קראתיו וגו' וכן יצחק וכן יעקב וזה הכוונה ויותר יעקב לבדו עיי"ש יתר ענין זה.

שם ב׳ א״ר יהודה א״ר ה׳ בשעה שבקש הקב״ה לבראות את האדם ברא כת אחת של מה״ש אמר להם רצונכם נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבונו ש״ע מה מעשיו אמר להן כך וכך מעשיו אמרו לפניו רבש״ע מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו הושיט אצבעו קטנה ביניהן ושרפם וכן כת שניה כת שלישית אמרו לפניו רבש״ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה כיון שהגיע לאנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין אמרו לפניו רבונו ש״ע לא יפה אמרו ראשונים לפניך אמר להם ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו׳.

סנהדרין לט א׳ א״ל כופר לר״ג אלקיכם גנב הוא דכתיב ויפל ה׳ אלהים תרדמה על האדם ויישן אמרה ליה ברתיה שבקיה דאנא מהדרנא לי אמרה לי׳ תנו לי דוכוס א׳ א״ללמה ליך א״ל ליסטין באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קיתון של כסף והניחו לנו קיתון כל זהב אמר לה ולוואי שיבאו עלינו בכל יום ולא יפה היה לו לאדה״ר שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו א״ל הכי קאמינא אלא לשקליה בהדיא א״ל אייתי לי אומצא דבישרא אייתו לה אותבה תותי בחישא אפיקתא א״ל אכול מהאי א״ל מאיסא לי א״ל ואדה״ר נמי אי הוה שקילה בהדיא הוה מאיסא ליה.

שם א״ל כופר לר״ג מי שברא הרים לא ברא רוח שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח א״ל אלא מעתה גבי אדם דכתיב ויברא וייצר ה״נ מי שברא זה לא ברא זה טפח על טפח יש באדם ושני נקבים יש בו מי שברא זה לא ברא זה שנא׳ הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט א״ל אין א״ל ובשעת מיתה כולן נתפייסו. א״ל ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז מפלגך לתתאי דאהורמיז א״ל א״כ היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לעבורי מיא בארעיה.

שם סה ב׳ אי בעי צדיקי ברו עלמא וגו׳ רבא ברא גברא ר״ח ור״א מברי להו עיגלא תילתא וגו׳ (בע׳ צדיקים).

שם סח א׳ אוי לכם ב׳ זרועותי שהן כב׳ ספרי תורה (בערך מעשה הגדולים).

שם צא ב׳ א״ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי ניתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה א״ל משעת יצירה א״ל אפשר חתיכה של בשר

ה׳ בשעה שביקש כו׳ וכו׳ האוהל יעקב בראשית הכוונה דלכאורה קשה מה רצה הקב״ה לקרוא כת אחר כת ולהמליך עמהם לבלתי שמוע עצתם ומה הועילו בתשובתם וכו׳ כי הקב״ה עשה זאת לטובת האדם לקיומו והוא מהחסדים הנפלאים והרמים שבלעדו היה העולם כפר חרב ח״ו והכרח הי׳ כי יתייעץ עמהם גם כי לא יאבה ה׳ לקבל עצתם והוא פ״פ משל שר אחד לוה לאסר על ביתו לנסוע לעיר על יום השוק לקנות לו איזה חפץ יקר או כלי מפואר והזהירו לבל ישוב ריקם לביתו והי׳ בבואו העירה התחיל לחקור ולחפש איה ימצאהו לקנות ולא מצא כי אם אחד בעיר ביד סוחר אחד והסוחר הי׳ מעלהו בדמים יקרים והאיש ההוא הי׳ הולך ושב שוקד על דלתות הסוחר לישא וליתן עמו ויהי קרוב לגמר המקח נתוודע הדבר אל קרסור אחד ויבקש עילה כי יהי׳ לו דבר עמהם בענין המשא ומתן הזה ובא אל הסיסר לאמור לו הלא ידעת אחי כי גם אנכי כמוך ידעתי מהחסרון והמגרעת הנמצא בהכלי ועתה אם לא תפייסני ברבי כסף אלך ואגלהו לאזני הקונה ויקפוץ ידו מקנותו וירע הדבר מאוד בעיני הסוחר ויחר אפו ויאמר לו לא כבל ולא אתן לך מאומה וילך הקרסור ויגד להקונה וגו׳ והקונה מתחיל לסוג אחור מלקנותו אולם אחר יום או יומיים נחם אל לבו כי אין לבוא אל בית השר בלתי אם הכלי אתו ויתן דמי הכלי כחפץ הסוחר ויהי בשובו לבית השר עם הכלי לא רצה השר לקבלו כי אמר כבר מצאתי אחר יפה הימנו אז חלץ חושים ובא העירה אל הסוחר ואמר לו קח לך כליך והחזיר לי מעותי ורצה גם רצה מהחסרון שמצאתי בו השיב לו הסוחר מה לי ולך מאומה הלא הוגד לך מראש מהקרסור טרם נתת דמיו ואתה רצית בו וקנית. הנמשל כי נודע הוא שכל תכלית בריאות האדם הוא ליראה מהשי״ת ולשמור מצותיו כמאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו׳ והי׳ כי יחטא ואשם לעבור את פי ה׳ אחת דתו להמית ולהחזיר העולם לתוהו ובוהו ועל זאת טרם ברא אלהים את האדם רצה והכין לו אופן קיומו לבל יפגיעו בו הדוברים עליו עתק קטיגוריים ולכן התיעץ השי״ת עם המלאכים והם לעומתו יאמרו עתיד הוא לחטוא ובזה אין מקום לבע״ד לקטרג כי יחטא האדם אחרי כי מראש הזכירו נגותו לפני השי״ת ועכ״ז בראו אלהים וזה מאמר הגמרא כיון שהגיע לדור המבול ולדור הפלגה וגו׳ אמר להם הקב״ה ועד זקנה אני הוא אני עשיתי ואני אסבול כלומר קדם ידעתי נגות וחסרונו ואני עשיתיו לכן אני אסבול.

עומדת ג׳ ימים בלא מלח ואינה מסרחת אלא משעת פקידה א״ר דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר ופקודתך שמרה רוחי.

שם צח ב׳ אמר רב לא אברי עלמא לדהמע״ה ושמואל אמר למשה ור׳ יוחנן אמר למשיח.

שם צט ב׳ א״ר אלעזר כל אדם לעמל נברא שנאמר כי אדם לעמל יולד איני יודע לאיזה עמל אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר לא ימוש ספר תורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו טוביה לדזכי דהוי דרופתקי דאורייתא.

סנהדרין קח א׳ וימח את כל היקום אשר על פני האדמה אם אדם חטא בהמה מה חטאת תנא משום ר׳ יהושע ב״ק משל לאדם שעשה חופה לבנו והתקין מכל מיני סעודה לימים מת בנו עמד ופזר את חופתו אמר כלום עשיתי אלא בשביל בני עכשיו שמת חופה למה לי אף הקדוש ב״ה אמר כלום בראתי בהמה וחיה אלא בשביל אדם עכשיו שאדם חוטא בהמה וחיה למה לי.

שם קי א׳ אם בריאה גיהנם מוטב ואם לאו יברא (בערך מחלוקה).

אבות פ״ב רבי יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי הוא היה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת.

שם פ״ג ר״ע אומר חביב אדם שנברא בצלם חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם שנאמ׳ בצלם אלקים עשה את האדם וגו׳ חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שנא׳ כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו.

שם פ״ד ר׳ אלעזר הקפר אומר אל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך שעל כרחך אתה נוצר וע״כ אתה נולד וע״כ אתה חי וע״כ אתה מת וע״כ אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ב״ה.

שם פ״ה ו בעשרה מאמרות נברא העולם ומה ת״ל והלא במאמר אחד יכול להבראת אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקי׳ שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

שם ז עשרה דברים נבראו בע״ש בין השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הבאר ופי האתון והקשת והמן והשמיר והכתב והמכתב והלוחות וי״א אף המזיקין וקבורתו של משה ואילו של אברה׳ אבינו וי״א אף צבת בצבת עשויה.

שם פ״ו כל מה שברא הקב״ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנא׳ כל הנקרא בשמי ולכבודי׳ שנא׳ כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר השם ימלוך לעולם ועד.

אבות דר״נ פ׳ ל״א רבי נחמיא אומר מנין שאדם אחד שקול כנגד כל מעשה בראשית שנאמר זה ספר תולדות אדם ולהלן הוא אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם מה להלן בריאה ועשייה אף כאן בריאה ועשייה וגו׳.

שם הקב״ה יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים בחכמתו ובתבונתו ברא את כל העולם כולו וברא את השמים ואת הארץ העליונים ותחתונים ויצר הרע כל מה שברא בעולמו ברא חורשים בעולם וברא חורשים באדם זה שערות של אדם ברא חיה רעה בעולם וברא חיה רעה באדם זה בני מיעיו של אדם ברא ריח בעולם ברא ריח באדם זה חוטמו של אדם חמה בעולם חמה באדם זה זיורו של אדם מים סרוחים בעולם מים סרוחים באדם זהו מימי חוטמו של אדם מים מלוחים בעולם מים מלוחים באדם זהו דמעות של עינים נחלים בעולם נחלים באדם אלו דמעות חומות בעולם חומות באדם אלו שפתותיו של אדם דלתות בעולם דלתות באדם זה שיניו של אדם מים

ו בעשרה מאמרות כו׳ פי׳ על מאמר זה בעקרים פ״ד מאמר ב׳ ועיין בעקידה פ׳ בראשית פי׳ על זאת.

ז עשרה דברים כו׳ פי׳ אמו״ו כי׳ ע״פ שאמרו חז״ל שהמזיקין לא הספיק הקב״ה לברוא גופן עד שקידש היום וזה מן התימה והלא במאמר אחד היה יכול הש״ת לברוא כל העולם כולו ואיך נאמר שלא הספיק הש״ת לברוא גופן עד שקידש היום אבל י״ל הטעם כי הקב״ה רצה ללמוד אותנו איך נהי׳ נזהרים בקבלת שבת אף שהתחיל האדם איזה דבר לעשות בע״ש כיון שבא שעת קבלת שבת יפסוק. ק״ו ממנו יתברך שהתחיל ולא גמר וזה הכוונה בקרא כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות דהיינו כי שבת הקב״ה מכל מלאכתו אע״י אשר ברא לעשות ולגמור עוד הניח כן ולא גמר ובזה ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כלומר הורה לנו גודל הקדושה של יום השבת.

מתוקים בעולם ומים מתוקים באדם זהו רוק של אדם לסתות בעולם לסתות באדם זה לחייו של אדם מגדלים בעולם מגדלים באדם זה צוארו של אדם סתידראות בעולם סתידראות באדם זה זרועותיו של אדם יתידות בעולם יתידות באדם זה אצבעותיו של אדם מלך בעולם מלך באדם ראשו אשכולות בעולם אשכולות באדם דמו יועצים בעולם יועצים באדם כליותיו ריחים בעולם ריחים באדם זה קרקבנו של אדם נימסים בעולם נימסים באדם זה טחולו של אדם אשפתות בעולם אשפתות באדם זה כריסו של אדם בורות בעולם בורות באדם זה טיבורו של אדם מים חיים בעולם מים חיים באדם זה מי רגליו של אדם עצים בעולם עצים באדם זה עצמותיו של אדם גבעות בעולם גבעות באדם זה עגבותיו של אדם עלי ומכתשת בעולם עלי ומכתשת באדם זה ארכובותיו של אדם סוסים בעולם סוסים באדם זה שוקיו של אדם מלאך המות בעולם מלאך המות באדם זה עקיביו של אדם הרים ובקעות בעולם הרים ובקעות באדם עומד דומה להר נופל דומה לבקעה הא למדת מה שכל שברא הקב"ה בעולמו ברא באדם.

שם פ' ל"ז שבעה בריות זו למעלה מזו ווו למעלה מזו למעלה מכולם ברא רקיע למעלה מן הרקיע ברא ככבים שמאירין לעולם למעלה מכוכבים ברא אילנות שאילנות עושין פירות וככבים אינם עושין פירות ולמעלה מן האילנות ברא רוחות רעות שרוחות רעות הולכות לכאן ולכאן ואילנות אינם זזים ממקומן למעלה מרוחות רעות ברא בהמה שבהמה עושה ואוכלת ורוחות רעות לא עושות ולא אוכלות למעלה מן הבהמה ברא אדם שבאדם יש בו דעה ובבהמה אין בה דעה למעלה מן האדם ברא מלאכי השרת שמלאכי השרת הולכין מסוף העולם ועד סופו ובני אדם אינם כן וגו'.

שם כו' דברים ברא הקב"ה את עולמו אלו הן בדעה ובבינה ובגבורה בגערה בדין בחסד וברחמים ובענין ז' דברים שברא את עולמו כך ברא ז' אבות ג' ואמהות ד'.

מנחות כ"ט ב' דרש ר' יהודה בר רב אילעאי כי ביה ה' צור עולמים אלו ב' עולמות שברא הקב"ה אחד בה"א ואחד ביו"ד ואיני יודע אם העולם הבא ביו"ד והעולם הזה בה"א אם העוה"ז ביו"ד והעה"ב בה"א כשהוא אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תיקרי בהבראם אלא בה"א בראם הוי אומר העולם הזה בה"א והעה"ב ביו"ד ומפני מה נברא העוה"ז בה' מפני שדומה לאכסדרא שכל הרוצה לצאת יצא ומ"ט תליא כרעיה דאי הדר בתשובה מעיילי ליה וליעייל בהך לא מסתייעא מלתא כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי דכתיב אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא ליטהר מסייעין אותו בא ליטמא פתחין לו ומ"ט אית ליה תאגא אמר הקב"ה אם הוזר בו אני קושר כתר מפני מה נברא העולם הבא ביו"ד מפני שצדיקים שבו מועטים ומפני מה כפוף ראשו מפני שצדיקים שבו כפוף ראשיהם מפני מעשיהן שאינן דומין זה לזה.

שם ל"ז א' בעא מיניה פלימו מרבי מי שיש לו ב' ראשים באיזה מהן מניח תפילין א"ל או קום גלי או קבל עלך שמתא אדהכי אתא ההוא גברא א"ל איתיליד לי ינוקא דאית ליה ב' רישי כמה בענין למיתב לכהן אתא ההוא סבא תנא ליה חייב ליתן לו י' סלעים.

בכורות ח' א' כל שתשמישו ביום יוליד ביום בלילה יוליד בלילה כל שתשמישו בין ביום בין בלילה יוליד בין ביום בין בלילה תשמישו ביום יוליד ביום תרנגול בלילה יוליד בלילה עטלף תשמישו בין ביום בין בלילה יוליד בין ביום בין בלילה אדם וכל דדמי ליה וגו' כל שתשמישו ועיבורו שוה יולדים ומגדלים זה מזה הכל משמשין פנים כנגד עורף חוץ מג' שמשמשין פנים כנגד פנים ואלו הן דג ואדם ונחש ומ"ש הני ג' כי אתא רב דימי אמרי במערבא הואיל ודברה עמהם שכינה תנא גמל אחור כנגד אחור.

שם ט"ז א' ברש"י בר"ה ואליבא. אמרינן בספי אגודות העין דומה לעולם קטן העפעפים העליון כנגד הרקיע והתחתון כנגד הארץ והלבן שמקיף את העין כנגד ים אוקיינוס שסיבב את העולם ושחור שבו שהוא עגול דומה לגלגל חמה.

בכורות מ"ד ב' ת"ר ב' נקבים יש בו באדם א' מוציא שתן וא' מוציא שכבת זרע ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום בשעה שאדם נצרך אם נקבו זה לתוך זה נמצא עקר. אמר ר"ל מ"ד לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך אימתי לא יהיה בך עקר בזמן שבהמתך.

שם מ"ה א' אמר רב יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידיו של רבי ישמעאל שלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך ברקו ומצאו בה רנ"ב איברים אמר להם שמא באשה בדקתם שהוסיף לה הכתוב ב' צירים וב' דלתות תניא ר"א אומר כשם שצירים לבית כך צירים לאשה שנאמ' ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה ר' יהושע אומר כשם שדלתות לבית כך דלתות לאשה שנא' כי לא סגר דלתי בטני ר"ע אומר

משם שמפתח לבית כך מפתח לאשה שנא׳ ויפתח את רחמה. לר״ע קשיא לתלמידי ר״י דלמא איידי דזוטרא אתמוהי מתמה אמר רב׳ וכולן אין מטמאין באהל שנאמ׳ זאת התורה אדם כי ימות באהל דבר השוה לכל אדם א״ל אביי ובאיש ליכא והכתיב צירים אחזוני כצירי יולדה צירי בשר והכתיב ארני במראה נהפכו צירי ה״נ צירי בשר וגו׳.

חולין ה׳ א׳ מן הבהמה להביא בני אדם שדומים לבהמה.

שם ב׳ אדם ובהמה תושיע ה׳ אלו בני אדם שהן ערומים בדעת ועושין עצמן כבהמה (בערך חכמה ודעת).

שם כ״ז ב׳ ועוד שאלו (פרש״י קונטרינון ההגמון לר״ג) כתוב אחד אומר ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף אלמא ממיא איברו וכתיב ויצר ה׳ אלקים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים אלמא מארעא איברו אמר לו מן הרקק נבראו ראה תלמידיו מסתכלים זה בזה אמר להם קשה בעיניכם שדחיתי את אויבי בקש מן המים נבראו ולמה הביאן אל האדם לקראת להן שם ויש אומרים בלשון אחר אמר לאותו הגמון ובלשון הראשון אמר כה לתלמידיו משום דכתיב על ויצר.

שם נ״ו ב׳ ואלו כשרות בעוף יצאו בני מעיה אמר רבי שמואל בר רב יצחק ל״ש אלא שלא היפך בהן אבל היפך בהן טריפה דכתיב הוא עשך ויכוננך מלמד שברא הקב״ה כוננויות באדם שאם נהפך אחת מהן אינו יכול לחיות.

שם ה״א אמאה דהוייה לההוא גברא דנפל מאיגרא לארעא פקע כרסיה ונפק מעייניה אהייה לבריה ושחטיה קמיה באחוות עינים אינגיד ואיתנח עול למעייניה ותייטיה לכרסיה.

שם צ״א א׳ אמר ר׳ יהושע בן לוי למה נקרא שמו גיד הנשה שנשה ממקומו ועלה וכן הוא אומר נשתה גבורתם היו לנשים.

ערכין ט״ו ב׳ אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא מאי דכתיב מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה. אמר לו הקב״ה ללשון כל איבריו של אדם זקופין ואתה מוטל כל אבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות אחת של עצם ואחת של בשר מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה.

נדה כ״ה א׳ את זו דרש ר׳ יהושע בן חנניה ויעש ה׳ אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם מלמד שאין הקב״ה עושה עור לאדם אלא א״כ נוצר.

שם ת״ר איזהו שפיר מרוקם אבא שאול אומר תחלת ברייתו מראשו וב׳ עיניו כשתי טיפין של זבוב תני ר׳ חיי׳ מרוחקין זה מזה שני חוטמין כב׳ טיפין של זבוב תניא ר׳ חיי׳ ומקורבין זה לזה ופיו מתוח כחוט השערה וגויתו כעדשה ואם היתה נקבה נקבה נרונה כשעורה לארכה וחיתוך ידים ורגלים אין לו ועליו מפורש בקבלה הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני עור ובשר תלבישני ועצמות וגידים תסוככני חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי וגו׳.

שם לא א׳ ת״ר ג׳ שותפין יש באדם הקדוש ב״ה ואביו ואמו אביו מזריע הלובן שממנו עצמות וצפרנים ומוח שבראשו ולובן שבעין אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר ושערות ושחור שבעין והקדוש ב״ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראיית העין ושמיעת האוזן ודבור פה והלוך רגלים ודעה ובינה והשכל וכיון שהגיע זמנו להפטר מן העולם הקב״ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מניח לפניהם א״ר פפא היינו דאמרי אינשי פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא. דרש ר׳ חנינא בר פפא מ״ד עושה גדולות עד חקר ונפלאות עד אין מספר בא וראה שלא כמדת הקדוש ב״ה מדת ב״ו מדת ב״ו נותן חפץ בחמת צרורה ופיה למעלה ספק משתמר ספק אין משתמר ואלו הקב״ה צר העובר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר. ד״א אדם נותן חפצי׳ לכף מאזנים כ״ז שמכביד יורד למטה ואו׳ הקב״ה כל זמן שמכביד הולד עולה למעלה. דרש רבי יוסי הגלילי מ״ד אודך על כי נוראות נפלאתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת ב״ו מדת ב״ו אדם נותן זרעונים בערוגה כל אחת ואחת עולה במינו ואילו הקב״ה צר העובר במעי אשה וכולן עולין למין אחד ד״א צבע נותן סמנין ליורה כולן עולין לצבע אחד אבל הקב״ה צר העובר במעי אשה כל אחת ואחת עולה למינו.

שם דרש רבי חנינא בר פפא מ״ד ארחי ורבעי זרית וכל דרכי הסכנת מלמד שלא נוצר אדם מן כל הטפה אלא מן הברור שבה תנא דבי ר׳ ישמעאל משל לאדם שזורה בבית הגרנות נוטל את האוכל ומניח את הפסולת כדר׳ אבהו דרבי אבהו רמי כתיב ותזרני חיל וכתיב האל המאזרני חיל אמר דוד לפני הקב״ה רבונו ש״ע זריתני וזרזתני דרש רבי אבהו מ״ד מי מנה עפר יעקב ומספר רובע ישראל מלמד שהקדוש ב״ה יושב וסופר את רביעיותיהם של ישראל מתי תבא טפה שהצדיק נוצר הימנה ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם הרשע אמר מי שהוא

טהור וקדוש ומשרתיו טהורין וקדושים יציץ בדבר זה מיד נסמית עינו דכתיב נאם הגבר שתום העין והיינו דא"ר יוחנן מ"ד וישכב עמה בלילה הוא מלמד שהקב"ה סייע באותו מעשה שנא' יששכר חמור גרם חמור גרם לו ליששכר א"ר יצחק א"ר אמי אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה שנא' אשה כי תזריע וילדה זכר ת"ר בראשונה היו אומרים אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה ולא פירשו חכמים את הדבר עד שבא רבי צדוק ופירשו אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו תלה הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים ויהיו בני אולם אנשים גבורי חיל דורכי קשת ומרבים בנים וגו' וכי בידו של אדם להרבות בנים ובני בנים אלא מתוך שמשהין עצמן בבטן כדי שיזריעו נשותיהן תחילה שיהו בניהם זכרים מעלה עליהן הכתוב כאלו הם מרבים בנים ובני בנים והיינו דא"ר קטינא יכולני לעשות כל בני זכרים אמר רבא הרוצה לעשות כל בניו זכרים יבעול וישנה וגו'.

שם ב' שאלו תלמידיו לר' דוסתאי ברבי ינאי מפני מה איש פניו למטה ואשה פניה למעלה כלפי האיש זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת ומפני מה האיש מקבל פיוס ואין האשה מקבלת פיוס זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת מפני מה אשה קולה ערב ואין איש קולו ערב זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת שנאמר כי קולך ערב ומראך נאוה.

אהלות פ"א מ"ח מאתים וארבעים ושמנה אברים יש באדם שלשה בפיסת הרגל ששה בכל אצבע עשרה בקורסל שנים בשוק חמשה בארכובה וגו'.

אבות דר"נ פל"ז א' שבעה בריות זו למעלה מזו וגו' (כתוב בערך שמים וארץ.) ו' דברים באדם ג' כמה"ש וג' כבהמה. ג' כבהמה אוכלין ושותין כבהמה פרין ורבין כבהמה ומוציאין רעי כבהמה ג' כמה"ש יש בהן בינה כמה"ש ומהלכין בקומה זקופה כמה"ש ומספרין בלה"ק כמה"ש:

ירושלמי נזיר פ' כהן גדול שברא הקב"ה לאה"ר ממקום המזבח וגו' והיו ימיו מאה ועשרים שנה וגו' (עיין יתר ענין זה בע' אדה"ר):

שם סנהדרין פ"ד אדם נברא בע"ש כדי שיכנס תחלה למצוה ר"א למה נברא באחרונה משל למלך שעשה סעודה כשמתקן הסעודה מזמין האורחים כך חכמות בנתה ביתה זה הקב"ה שבנה את העולם בחכמה שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ וגו' חצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית טבחה טבחה מסכה יינה אלו ימים ונהרות וכל צרכי העולם מי פתי יסור הנה זה אדם וחוה.

ע"ב אור וחשך שמים וארץ

ברכות לא א' ארץ שנזר עליו אדה"ר ליישוב וגו' (בערך א"י ושאר ארצות).

שם נב ב' בש"א שברא אמר רב' בברא כ"ע לא פליגי דברא משמע כי פליגי בבורא ב"ש סברי בורא דעתיד למברא וב"ה סברי בורא נמי דברא משמע מתיב רב יוסף יוצר אור ובורא חשך יוצר הרים ובורא רוח בורא השמים ונוטיהם אלא אמר רב יוסף בברא ובורא כ"ע לא פליגי דברא משמע כי פליגי במאור ומאורי דב"ש סברי חדא נהורא איכא בנורא וב"ה סברי טובא נהורי איכא בנורא תנ"ה אמרו להם ב"ה לב"ש הרבה מאורות יש באור.

שבת פח א' שהתנה הקב"ה במעשה בראשית וגו' (בערך תורה).

שם קנו א' כתוב אפינקסיה דריב"ל האי מא דבחד בשבא יהי גבר ולא חדא ביה (א כולי לטיבו או כולי לבישו) מאי טעמא דאיבר ביה אור וחשך האי מאן דבתרי בשבא יהא גבר רגזן מ"ט משום דאיפלגו ביה מיא וגו' הא מאן דבארבעא בשבא יהי גבר חכים ונהיר מ"ט משום דאיתלו ביה מאורות וגו'.

פסחים נד א' אין מברכין על האור אלא במו"ש הואיל ותחלת ברייתו הוא וכיון שרואה מברך מיד ריי"א סודרן על הכוס וגו'.

שם ואור במוצאי שבת איברי והא תניא י' דברים נבראו בע"ש בין השמשות אלו הן באר והמ וקשת כתב ומכתב והלוחות וקברו של משה ומערה שעמד בו משה ואליהו פתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעי' רבי נחמיה אומר משום אביו אף האור והפרד וגו' לא קשיא הא באור דידן הא באור דגיהנם אור דידן במוצאי שבת אור דגיהנם בערב שבת ואור דגיהנם בערב שבת איברי והא תניא ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וג עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח וגו' אמרי חללא הוא דנברא קודם שנברא העולם ואור דידיה בערב שבת ואור דידיה בע"ש איברי והתניא רבי יוסי אומר אור שברא הקב"ה בשני בשבת אין לו כבייה לעולם שנאמ' ויצא וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעת' לא תמות ואשם לא תכבה וא"ר בנאה ברי' דרב עולא מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת

מפני שנברא בו אור של גיהנם ואמר ר' אלעזר אע"פ שלא נאמר בו כי טוב חזר וכללו בששי שנא' וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד אלא הללא קודם שנברא העולם ואור דידיה בשני בשבת ואור דידן במחשבה עלה ליבראות בע"ש ולא נברא עד מוצאי שבת התניא ר' יוסי אומר ב' דברים עלו במחשבה ליבראות בע"ש ולא נבראו עד מוצאי שבת ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דעה באדה"ר מע"ן דוגמא של מעלה והבי"א ב' אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור והבי"א כ' בהמות וגו'.

שם ת"ר י' דברים נבראו בע"ש בין השמשות אלו הן באר ומן וקשת הכתב והמכתב והלוחו' וקברו של משה ומערה שעמד בה משה ואליהו פתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים ויש אומרין אף מקלו של אהרן שקדי' ופרחיה וי"א אף המזיקין וי"א אף בגדו של אדם הראשון.

שם ב' ת"ר ג' דברים עלו במחשבה לבראות ואם לא עלו דין הוא שיעלו על המת שיסריח ועל המת שישתכח מן הלב ועל התבואה שתרקב וי"א אף על המטבע שיצא.

חגיגה יב א' א"ר יהודה א"ר י' דברים נבראו ביום א' ואלו הן שמים וארץ תוהו ובהו אור וחשך רוח ומים מדת יום ומדת לילה שמים וארץ דכתיב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ תהו ובהו דכתיב והארץ היתה תהו ובהו אור וחשך חשך דכתיב וחשך על פני תהום אור דכתיב ויאמר אלקים יהי אור רוח ומים דכתיב ורוח אלקים מרחפת על פני המים מדת יום ומדת לילה דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד תנא תהו קו ירוק שמקיף את כל העולם כולו שממנו יצא חשך שנאמר ישת חשך סתרו סביבותיו בהו אלו אבנים המפולמות המשוקעות בתהום שמהן יוצאין מים שנ' ונטו עליה קו תהו ואבני בהו ואור ביום ראשון אברי והכתיב ויתן אותם אלקים פרקיע השמים וכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי כרר' אלעזר דא"ר אלעזר [א] אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כיון שנסתכל הקדוש ב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהן שנא' וימנע מרשעים אורם ולמי גנזו לצדיקים לע"ל שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנא' אמרו צדיק כי טוב כיון שראה א"ר שגנזו לצדיקים שמח שנא' אור צדיקים ישמח כתנאי אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו דברי ר' יעקב וחכ"א הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום ד' א"ר זוטרא בר טוביה א"ר בעשרה דברים נברא העולם בחכמה ובתבונה ובדעת ובכח ובגערה ובגבורה בצדק ובמשפט בחסד וברחמים. בחכמה ובתבונה דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעת דכתיב בדעתו תהומות נבקעו בכח ובגבורה דכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה בגערה דכתיב עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו בצדק ומשפט דכתיב צדק ומשפט מכון כסאך בחסד וברחמים דכתיב זכר רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה וא"ר יהודה אמר רב בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בו הקב"ה והעמידו שנא' עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו והיינו דאר"ל מ"ד אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולם די אמר ר"ל בשעה שברא הקב"ה את הים היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה ויבשו שנא' גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב.

ת"ר ב"ש אומרים שמים נבראו תחלה ואחר כך נבראת הארץ שנאמ' בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ וב"ה אומרים ארץ נבראו תחלה ואח"כ שמים שנאמ' ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים אמר להם ב"ה לב"ש לדבריכם אדם בונה עלייה ואח"כ בונה בית שנא' הבונה בשמים מעליותיו ואגודותו על ארץ יסדה אמר להם ב"ש לב"ה לדבריכם אדם עושה שרפרף ואח"כ עושה כסא שנא' כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וחכ"א זה וזה כאחת נבראו שנאמ' אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדיו ואידך מאי יחדיו דלא משתלפי מהדדי קשו קראי אהדדי אמר ר"ל כשנבראו ברא שמים ואח"כ ברא הארץ וכשנטה נטה הארץ ואח"כ נטה שמים מאי שמים א"ר יוסי בר חנינא ששם מים במתניתא תנא אש ומים מלמד שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע שאל ר' ישמעאל את ר"ע כשהן מהלכין בדרך א"ל אתה ששימשת את נחום איש גם זו כ"ב שנה שהי' דורש כל אתין שבתורה את השמים ואת הארץ מה היה דורש בהן א"ל אלו נאמר שמים וארץ הייתי אומר שמים שמו של הקב"ה עכשיו שנא' את השמים ואת הארץ שמים ממש ארץ ארץ ממש את הארץ למה לי להקדים שמים

א מענין מהות האור עיין בעקרים מאמר שני פכ"ט.

לארץ והארץ היתה תהו ובהו מכדי בשמים אתחיל ברישא מ״ש דקא חשיב מעשה ארץ תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו השכימו לפתחי השכים ומצא נשים ואנשים למי משבח למי שאין דרכו להשכים והשכים תניא ר׳ יוסי אומר אוי להם לבריות שרואות ואינן יודעות מה רואות עומדות ואינן יודעות על מה הן עומדות הארץ על מה עומדת על העמודים שנאמ׳ המרגיז ארץ ממקמה ועמודיה יתפלצון עמודים על המים שנא׳ לרוקע הארץ על המים מים על ההרים שנא׳ על הרים יעמדו מים הרים ברוח שנאמ׳ כי הנה יוצר הרים ובורא רוח רוח בסערה שנא׳ רוח סערה עושה דברו סערה תלוי׳ בזרועו של הקב״ה שנאמ׳ מתחת זרועות עולם וחכ״א על י״ב עמודים עומדת שנאמ׳ יצב גבולות עמים למספר בני ישראל וי״א ז׳ עמודי׳ שנאמ׳ חצבה עמודיה שבעה ר״א בן שמוע אומר על עמוד אחד וצדיק שמו שנאמ׳ וצדיק יסוד עולם א״ר יהודה ב׳ רקיעים הן שנא׳ הן לה׳ אלקיך השמים כו׳ ר״ל אמר ז׳ ואלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות וילון אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעשה בראשית שנאמר הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת רקיע שבו חמה ולבנה ככבים ומזלות קבועין שנא׳ ויתן אותם אלקים ברקיע השמים שחקים שבו רחים עומדות וטוחנות מן לצדיקים שנאמר ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול וגו׳ זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן שנאמ׳ בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים ומנלן דאקרי שמים דכתיב הבט משמים וראה מזבול קדשך ותפארתך מעון שבו כיתות של מלאכי השרת שאומרות שירה בלילה וחשות ביום מפני כבודן של ישראל שנאמ׳ יומם יצוה ה׳ חסדו ובלילה שירה עמי וגו׳ ומנלן דאיקרי שמים שנאמר השקיפה ממעון קדשך מן השמים מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים ועליית אגלים וחדרה של סופה וסערה ומערה של קיטור ודלתותיהן אש שנאמ׳ יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב הני ברקיע איתנהו הני בארעא איתנהו דכתיב הללו את ה׳ מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עושה דברו אמר רב יהודה א״ר דוד ביקש עליהם רחמים והורידן לארץ אמר לפניו רבש״ע לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה׳ לא יגור במגורך רע

ומנלן דאיקרי השמים דכתיב ואתה תש[...]
השמים מכון שבתך ערבות שבו צדק ומש[...]
וצדקה גנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמ[...]
של צדיקים ורוחות ונשמות שעתיד להיברא[...]
וטל שעתיד הקב״ה להחיות בו מתים צ[...]
ומשפט כתי׳ צדק ומשפט מכון כסאך צד[...]
דכתיב וילבש צדקה כשריון גנזי חיים דכו[...]
כי עמך מקור חיים וגנזי שלום דכתיב ויק[...]
לו ה׳ שלום וגנזי ברכה דכתיב ישא ברכה מ[...]
ה׳ נשמתן של צדיקים דכתיב והיתה נפש א[...]
צרורה בצרור החיים את ה׳ אלקיך רוח[...]
ונשמות שעתיד להיבראות דכתיב כי רוח מל[...]
יעטוף ונשמות אני עשיתי וטל שעתיד הקב[...]
להחיות בו מתים דכתיב גשם נדבות ת[...]
אלקים נחלתך ונלאה אתה כוננת שם אופ[...]
ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת וכ[...]
הכבוד מלך אל חי רם ונשא שוכן עלי[...]
בערבות שנאמ׳ סולו לרוכב בערבות ביה ש[...]
ומנלן דאיקרי שמים אתיא רכיבה רכיבה כו[...]
הכא סולו לרוכב בערבות וכתיב התם רו[...]
שמים בעזרך וחשך וענן וערפל מקיפין א[...]
שנאמ׳ ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חש[...]
מים עבי שחקים ומי איכא חשוכא קמי שמ[...]
והכתיב הוא גלא עמיקתא ומסתרתא ידע [...]
בחשוכא ונהורא עמי׳ שרי לא קשי׳ הא בב[...]
גואי הא בבתי בראי ואמר רב אחא בר יעקב [...]
רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות דכו[...]
ודמות על ראשי החיות רקיע כעין הקרח הנו[...]
עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן ואילך [...]
לך רשות לדבר וגו׳.

חגיגה ט״ו א׳ שאל אחר את רבי מאיר לא[...]
שיצא לתרבות רעה א״ל מאי דכתיב [...]
את זה לעומת זה עשה אלהים אמר לו כל [...]
שברא הקב״ה ברא כנגדו ברא הרים ברא גב[...]
ברא ימים ברא נהרות אמר לו ר״ע רבך [...]
אמר כך אלא ברא צדיקים ברא רשעים ברא[...]
עדן ברא גיהנם כל אחד ואחד יש לו ב׳ חלק[...]
אחד בג״ע ואחד בגיהנם זכה צדיק נוטל חי[...]
וחלק חבירו בגן עדן נתחייב רשע נוטל חל[...]
וחלק חברו בגיהנם וגו׳.

חגיגה י״ג א׳ תניא אמר ר׳ יוחנן בן זכאי [...]
תשובה השיבתו בת קול לאותו ר[...]
בשעה שאמר אעלה על במתי עב ארמה לעל[...]
יצתה ב״ק ואמרה לו רשע בן רשע בן בנו [...]
נמרד הרשע שהמריד כל העולם כולו ע[...]
במלכותו כמה שנותיו של אדם שבעים ש[...]
שנאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה [...]
בגבורות שמונים שנה והלא מן הארץ עד לרק[...]

הלך ה׳ מאות שנה ועוביה של רקיע מהלך
מאות שנה וכן בכל רקיע ורקיע למעלה
הן חיות הקדש רגלי החיות כנגד כולם
רסולי החיות כנגד כולן שוקי החיות כנגד
לן רכובי החיות כנגד כולן ירכי החיות כנגד
לן גופי החיות כנגד כולן צוארי החיות כנגד
לן ראשי החיות כנגד כולן קרני החיות כנגד
לן למעלה מהן כסא כבוד רגלי כסא הכבוד
נגד כולן כסא הכבוד כנגד כולן מלך אל חי
יים רם ונשא שוכן עליהם ואתה אמרת אעלה
ל במתי עב ארמה לעליון אך אל שאול תורד
אל ירכתי בור.

ה״ש י״א א׳ תניא ר׳ אליעזר אומר מנין שבתשרי
נברא העולם שנאמ׳ ויאמר אלהים תדשא
ארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי איזהו
דש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא
רות הוי אומר זה תשרי ואותו הפרק זמן
ביעה היתה וירדו גשמים וצימחו שנא׳ ואד
לה מן הארץ ר׳ יהושע אומר מנין שבניסן
רא העולם שנאמ׳ ותוצא הארץ דשא עשב
ריע זרע ועץ עושה פרי איזהו חדש שהארץ
ליאה דשאים ואילן מוציא פירות הוי אומר
ניסן ואותו הפרק זמן בהמה חיה ועוף
מזדווגין זה אצל זה שנא׳ לבשו כרים הצאן וגו׳.
ם אמר ר׳ יהושע בן לוי כל מעשה בראשית
במקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונן
בראו שנא׳ ויכולו השמים והארץ וכל צבאם
אל תיקרי צבאם אלא צביונן.

ם כ״א ב׳ רב ושמואל חד אמר נ׳ שערי בינה
נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד
נאמר ותחסרהו מעט מאלהים בקש קהלת
מצוא דברי חפץ בקש קהלת להיות כמשה
תה ב״ק ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת
א קם נביא עוד בישרא׳ כמשה וח״א בנביאים
לא קם במלכים קם וכו׳.

ה לא א׳ תניא ר׳ יהודה אומר משום ר׳ עקיבא
בראשון מה היו אומרים לה׳ הארץ ומלואה
ל שם שקנה והקנה ושליט בעולמו בשני מה
ו אומרי׳ גדול ה׳ ומהולל מאד על שם שחילק
נשיו ומלך עליהן בשלישי היו אומרים אלקים
ב בערת אל ע״ש שגילה ארץ בחכמתו והכין
בל לעדתו ברביעי היו אומרי׳ אל נקמות השם
ש שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן
חמישי היו אומרי׳ הרנינו לאלקי׳ עוזנו ע״ש
ברא עופות ודגים לשבח לשמו בששי היו
מרי׳ ה׳ מלך גאות לבש ע״ש שגמר מלאכתו
לך עליהן בשביעי היו אומרי׳ מזמור שיר
ום השבת ל׳ ע״ש שכולו שבת אמר ר׳ נחמיה

מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו אלא
בראשון שקנה והקנה ושליט בעולמו בשני
שחילק ומלך עליהם בג׳ שגילה ארץ בחכמתו
והכין תבל לעדתו בד׳ שברא חמה ולבנה
ועתיד להפרע מעובדיהן בה׳ שברא עופות
ודגים לשבח לשמו בששי שגמר מלאכתו ומלך
עליהם בשביעי ע״ש ששבת וקמיפלגי בדרב
קטינא דאמר ר׳ קטינא שיתא אלפי שני הוי
עלמא וחד חריב שנ׳ ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא.
אביי אמר תרי חרוב שנא׳ יחיינו מיומים.

יומא נד ב׳ ושתיה היתה נקראת תנא שממנה
הושתת העולם תנן כמ״ד מציון נברא
העולם דתניא ר״א אומר מאמצעיתו נברא שנא׳
בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו רבי יהושע
אומר עולם מן הצדדין נברא שנאמר כי לשלג
יאמר הוי ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עוזו
רבי יצחק אמר אבן ירה הקדוש ב״ה בים ממנו
נשתת העולם שנאמר על מה אדניה הטבעו או
מי ירה אבן פנתה וחכ״א מציון נברא שנאמר
מזמור לאסף אל אלהים ה׳ ואומר מציון מכלל
יופי ממנו מוכלל יופיו של עולם תניא ר״א הגדול
אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם
ביום עשות ה׳ אלקים ארץ ושמים תולדות שמים
משמים נבראו תולדות הארץ מהארץ נבראו
וחכ״א אלו ואלו מציון נבראו שנא׳ מזמור לאסף
אל אלקים ה׳ דבר ויקרא ארץ ממזרח שמש עד
מבואו ואומר מציון מכלל יופי אלהים הופיע
ממנו מכלל יופיו של עולם.

סוכה מט א׳ ארבבב״ח א״ר יוחנן שיתין מששת
ימי בראשית נבראו שנאמר חמוקי ירכיך
כמו חלאים מעשי ידי אמן חמוקי ירכיך אלו
השיתין כמו חלאים שמחוללין ויורדין עד
התהום מעשה ידי אמן זו מעשה ידי אומנתו של
הקב״ה תנא דבי ר׳ ישמעאל בראשית אל תקרי׳
בראשית אלא ברא שית תניא רבי יוסי אומר
שיתין מהוללין ויורדין עד תהום שנאמ׳ אשירה
נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם היה לידידי
בקרן בן שמן ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק
ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו ויטעהו שורק
זה ביהמ״ק ויבן מגדל בתוכו זה מזבח וגם יקב
חצב בו אלו השיתין.

סוכה נג ב׳ אמר עולא סומכא דארעא אלפי
גרמידי והא חזינן דכרינן פורת׳ ונפקי מיא
אמר רב משרשיה ההוא מסולמא דפרת.

תענית י א׳ ת״ר א״י נבראת תחלה וכל העולם
כולו נברא לבסוף שנאמ׳ עד לא עשה
ארץ והוצות. שם ת״ר ארץ מצרים הוי׳ ד׳ מאות
פרסה על ארבע מאות פרסה והוא אחד מששים

בכוש וכוש אחד מס' בעולם ועולם אחד מששים בגן וגן א' מששים לעדן ועדן אחד מששים לגיהנם נמצא כל העולם כולו כביסוי קדירה לגיהנם וי"א גיהנם אין לה שיעור וי"א עדן אין לה שיעור. א"ר אושעיא מאי דכתיב שוכנת על מים רבים רבת אוצרות מי גרם לבבל שיהו אוצרותיה מליאו' בר הוי אומר מפני ששוכנת על מים רבים. מגילה יג ב' אחר שברא הקב"ה רפואה למכה וגו' (בערך פורים).

ב"ב י' א' תניא ר"י אומר עשרה דברים קשים נבראו בעולם הר קשה ברזל מחתכו ברזל קשה אור מפעפעו אור קשה מים מכבין אותו מים קשים עבים סובלים אותן עבים קשים רוח מפזרתן רוח קשה גוף סובלו גוף קשה פחד שוברו פחד קש' יין מפ"גו יין קשה שינה מפכחתו ומיתה קשה מכולם וצדקה מצלת מן המיתה דכתיב וצדקה תציל ממות.

שם יו ב' אמר רבה איוב בסערה הירף ובסערה השיבוהו וגו' (כתוב בערך גשם ורוח).

ע"ז ג א' אלא כך אומרים העכו"ם לפני הקב"ה רבש"ע ישראל שקיבלו את התורה היכן קיימוה אמר להם הקב"ה אני מעיד בהם שקיימו את התורה כולה אומרים לפניו רבש"ע כלום יש אב שמעיד על בנו דכתיב בני בכורי ישראל אמר להם הקב"ה שמים וארץ יעידו בהם שקיימו את התורה כולה אומרים לפניו רבש"ע שמים וארץ נוגעין בעדותן שנא' אם לא בריתי יומם ולילה חוקו' שמים וארץ לא שמתי ואר"ש בן לקיש מאי דכתי' ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם ישראל מקבלין את תורתי מוטב ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו אמר' חזקיה מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה וגו'.

סנהדרין סה ב' מנהר סמבטיון (וכתוב בערך אש ומים).

שם צו ב' מנהרות בבל שהם מרים ורעים (כתוב בערך אש ומים).

שם צז אמר רב קטינא שית אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב שנא' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא אביי אמר תרי חרוב שנאמר יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו תניא כותיה דרב קטינא כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לשבע שנים כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה שנאמ' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת ואומר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא שני אלפים תהו שני אלפים תורה ב' אלפים ימות המשיח ובעוונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו אמר ליה אליהו לרב יהודא אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא אמר ליה בתחלתו או בסופו א"ל איני יודע כלה או אינו כלה אמר ליה איני יודע רב אשי אמר הכי אמר ליה עד הכא לא תיסתכי ליה מכאן ואילך איסתכי ליה שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת כתובה אשורית ולשון קדש אמרתי לו זו מנין לך אמר לי להיילות של פרס נשכרתי ובין גינזי פרס מצאתיה וכתוב בה לאחר ד' אלפים ורצ"א שנה לבריאתו של עולם העולם יתום מהן מלחמות תנינים מהן מלהמות גוג ומגוג והשאר ימות המשיח ואין הקב"ה מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה ר' אחא בריה דרבא אמר לאחר חמשת אלפים שנה אתמר.

סנהדרין ק א' עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית ק"ק וגו' (בערך אש ומים).

מנחות מג ב' תניא היה רבי מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד שנא' ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר וכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא.

תמיד לב א' שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב אמר להון שמים נבראו תחלה או הארץ אמרו שמים נבראו תחלה שנאמר בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ אמר להן אור נברא תחלה או חושך אמרו לו מלתא דא אין להפתר ונימרו ליה חשך נברא תחלה דכתי' והארץ היתה תהו ובהו וחשך והדר ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור סברי דילמא אתי לשיולי מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור א"ה שמים נמי לא נימרי ליה מעיקרא סבר אקראי בעלמ' הוא דקא שייל כיון דחזו דקהדר שאיל סברי לא נימא ליה דילמא אתי לשיולי מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור אמר להן אידין מתקרי חכים אמרו ליה איזהו חכם הרואה את הנולד.

ירושלמי כלאים פ"א למה נתקללה הארץ וגו' (כתיב בערך ברכה וקללה).

אדר"נ פל"ז. ז' בריות זו למעלה מזו למעלה מכולם ברא רקיע למעלה מרקיע ברא ככבים שמאירין לעולם למעלה מכוכבים ברא אילנות שאילנות עושין פירות וכוכבים אין עושין פירות

למעלה מאילנות ברא רוחות שאילנות אינם זזים ממקומם ורוחות רעות הולכין לכאן ולכאן. למעלה מרוחות רעות ברא בהמה שבהמה עושה ואוכלת ורוחות רעות לא עושות ולא אוכלות למעלה מן הבהמה ברא אדם שבאדם יש בו דעה ובבהמה אין בה דעה למעלה מן האדם ברא מלאכי השרת שמלאכי השרת הולכין מסוף העולם ועד סופו ובני אדם אינן כן. אבות דר"נ פ' ל"ז בז' דברים ברא הקב"ה את עולמו אלו הן בדיעה בבינה ובגבורה בנערה בדין בחסד וברחמים. ז' מדורות הן אלו הן מהוד עליון ומדור תחתון ואויר העולם וד' עליונים ר"מ אומר שבעה רקיעין הן אלו הן וילון רקיע שחקים זבול מכון ערבות כנגדן קרא לארץ ז' שמות אלו הן ארץ אדמה ארקא חרבה יבשה תבל חלד. למה נקרא שמה תבל שמתובלת בכל. דבר אחר שדרכה להכנים ואין דרכה להוציא:

ירושלמי חגיגה פ"ב רבי אלעזר בשם בר סירא פליאות ממך מה תדע עמוקה משאול מה תחקור במה שהורשית התבונן אין לך עסק בנסתרות (פי' מיום ראשון לבריאת עולם ואילך תוכל לחקור אבל לא במע"ב ובמעשה מרכבה שהן נסתרות) הדברות על צדיק עתק הדוברות על צדיקו על כלם דברים שהעתיק מבריותיו בגאוה ומזו זה כהוא מתגאה לומר אני דורש במעשה בראשית סבר שהוא כמגעה ואינו אלא כמבזה אמר ר' יוסי בר חנינא המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק המתכבד בכבוד חי העולמים לא כ"ש מה כתיב בתריה מה רב טובך אשר צפנת ליראיך אל יהיה לו במה רב טובך (פי' שלא יהיה לו חלק במה רב טוב הצפון לצדיקים): עו"ש א"ר לוי כתיב (משלי כה) כבוד אלהים הסתר דבר וגו' כבוד אלהים הסתר דבר עד שלא נברא העולם כבוד מלכים חקור דבר משנברא העולם אר"ל כתיב (איוב כ"ד) הזאת ידעת מני עד אבל עת מני שם אדם עלי ארץ (פי' התורה נקראת זאת היא יודעת מני עד אבל אתה אדם אינך רשאי לחקור אלא מני שם אדם עלי ארץ) ויותר דברי הירושלמי כתוב בגמרא חגיגה (עיין בערך אדם).

עו"ש ר' יונה בשם ר' לוי בבי"ת נברא העולם ולמה בבי"ת מה בי"ת סתום מכל צדדיו ופתוח מצד א' כך אין לך רשות לדרוש [ב] מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור אלא מיום שנברא העולם ולהבא. אומרים לבי"ת מי בראך והוא מראה להן בנקודה ואומר זה שלמעלן מה שמו והוא מראהו בנקודה של אחריו ואומר ה' שמו אדון שמו (פי' העקב שלצד אל"ף מראה על האל"ף ר"ת של אדון א"נ לשון אל"ף שהוא אדנות). ד"א למה בבי"ת שהוא לשון ברכה ולא באל"ף שהוא לשון ארור אמר הקב"ה איני בורא את עולמי אלא בבי"ת שלא יהיו באי עולם אומרים היאך העולם יכול לעמוד ונברא בלשון ארור אלא הריני בורא אותו בבי"ת בלשון ברכה ואולי יעמוד.

עו"ש ר' אבהו בשם ר' יוחנן בב' אותיות נבראו שני עולמות העוה"ז והעוה"ב אחד בה"א ואחד ביו"ד. מה טעמא כי ביה ה' צור עולמים ואין אנו יודעין איזה נברא בה"א ואיזה נברא בי' אלא ממה דכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה"א בראם הוי העוה"ז נברא בה"א והעוה"ב ביו"ד. מה ה"א פתוח מלמטה רמז לכל באי עולם שהן יורדין לשאול מה ה"א יש לה נקודה מלמעלן משעה שהן יורדין הן עולין מה ה"א פתוח מכל צד כך פותח פתח לכל בעלי תשובה מה יו"ד כפוף כך יהיו כל באי עולם כפופין ונהפכו כל פנים לירקון (ירמיה ל') כיון שראה דוד כן התחיל לקלם בשני אותיות הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה' וגו'.

עו"ש פלוגתא דב"ש וב"ה אי השמים נברא תחלה או הארץ נברא תחלה ארשב"י תמיה אני איך נחלקו אבות העולם על בריית העולם שאני אומר שמים וארץ לא נבראו אלא כאלפס הזה וככסויה מ"ט אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים אמר ר' אלעזר בר"ש אם כדעת הוו שאמר אבא פעמים שהוא מקדים שמים לארץ ופעמים שהוא מקדים ארץ לשמים אלא מלמד ששניהם שקולים זה כזה.

שם ברכות פ"א עוביו של רקיע חמשים שנה וכשם שעוביו של רקיע מהלך חמשים שנה כך עביו של הארץ ועוביו של תהום. עו"ש כשם שבין הארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה כך בין רקיע לרקיע שנא' יהי רקיע בתוך המים בתווך ועוביו של רקיע מהלך ת"ק שנה. רב אמר לחים היו שמים ביום הראשון ובשני קרשו דרב אמר יהי רקיע יחזק הרקיע יקרש הרקיע יגלד הרקיע ימתח הרקיע וגו' עד וירקעו את פחי הזהב ע"ש גירסות שונות. עו"ש תני בשם רבי יהושע עוביו של רקיע בשתי אצבעיים מלתיה דר' חנינא פליגי דאמר רבי אחא בשם ר' חנינא (איוב ל"ז) תרקיע עמו לשחקים חוקים כראי

ב מה למעלה כו' עיין בזה בעקרים מ"ב פי"ח.

מוצק. תרקיע מלמד שהן עשוין כטס יכול שאינן בריאים ת"ל חזקים יכול שהן נתרפין ת"ל כראי מוצק בכל שעה ושעה נראין מוצקין. ר"י ור"ל ר' יוחנן אמר בנוהג שבעולם אדם מותח אוהל ע"י שהות רפה ברם הכא וימתחם כאהל לשבת וכתיב חזקים. ר"ש ב"ל אמר בנוהג שבעולם אדם נוסך כלים ע"י שהות הוא מעלה חלודה ברם הכא כראי מוצק בכל שעה ושעה הן נראין כשעת יציקתן. רבי עזריה אמר על הא דרשב"ל ויכולו השמים והארץ וגו' אלה תולדות השמים והארץ וכי מה ענין זה אצל זה אלא יום נכנס ויום יוצא שבת נכנס שבת יוצא חדש נכנס חדש יוצא שנה נכנסת שנה יוצאת וכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים (פי' שהם חזקים כביום בראם).

שם פרק הרואה כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו בכל קראנו אליו א"ר פנחס בשיר יהודה בר' סימון עבודת גלולים נראית קרובה ואינה אלא רחוקה מאי טעמא (ישעיה מו) ישאוהו על כתף יסבלוהו וגו' סוף דבר אלוהו עמו בבית והוא צועק עד שימות ולא יושיעו מצרתו אבל הקדוש ב"ה נראה רחוק ואין קרוב ממנו דא"ר לוי מהארץ עד לרקיע מהלך ת"ק שנה וכן מרקיע לרקיע וכן עוביו של רקיע וא"ר ברכיה ור' חלבו בש"ר אבא סמוקה אף טלפי החיות מהלך ת"ק שנה וט"ו מין ישרה (פי' כתיב ורגליהם רגל ישרה) ראה כמה הוא גבוה מעולמו ואדם נכנס לבית הכנסת ועומד אחורי העמוד ומתפלל בלחישה והקב"ה מאזין את תפלתו וגו' (יתר ענין זה כתוב בע' תפלה).

ערך בריאה בהמות וחיות

ברכות ג א' תניא ר' אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנא' ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער שנייה כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה.

שם לב א' אמרי דבי ר' ינאי משה הטיח דברים כלפי מעלה מהכא ודי זהב מאי ודי זהב אמרי דבי רבי ינאי כך אמר משה לפני הקב"ה רבונו ש"ע בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל אמרי דבי רבי ינאי אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר א"ר אושעיא משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו אמר לה מי גרם ליך שתהא מבעטת בי אלא כרשינין שהאכלתיך.

שם לג א' מעשה דריח בן דוסא וערוד (בערך מעשה הגדולים).

שם לט א' אסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו וכו' (בערך אכילה ושתייה).

שם נו ב' הרואה פיל בחלום פלאות נעשה לו פילים פלאי פלאות נעשו לו והתניא כל מיני חיות יפין לחלום חוץ מן הפיל והקוף לא קשיא הא דמסרג הא דלא מסרג.

שם סא א' לשועל שהלך ע"ג הנהר וראה דגים וגו' (בערך מעשה הגדולים).

ירושלמי ברכות פ"ג מעשה דר"ח ב"ד ורברבר וגו' (בערך מעשה הגדולים).

ירושלמי שם פ"ח יימים חציו סוס וחציו חמור וכל שאוניו קטנות אמו סוסיא ואביו חמור גדולות אמו חמורה ואביו סוס.

כלאים פ"ח אדני השדה (פי' הרע"ב מין חיה א ועיין בר"ש).

שבת כח. תחש שהיה בימי משה טמא היה או טהור היה אמר רב יוסף מאי תיבעי

מענין הקשת עיין בעקרים מאמר שני פכ"ט ופי' שם המאמר.

המסתכל בקשת עיניו כהות. רואה הגוונים הנראים בקשת למראה עיניו אינם כן בעצמותם והיינו עיניו כהות שרואה דבר שאינו כן. וע' עוד בעקרים מאמר שני פ' ל"א מענין עולם התחתון ועולם הגלגלים. ועולם המלאכים.

שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם עיין בעקידה דברים פ' נצבים.

ע"ש בתוס' ד"ה ככדור שהעולם עגול כדאיתא בירושלמי שאלכסנדר מוקדון עלה למעלה עד שראה כל העולם ככדור ואת הים כקערה (פי' ים אוקיינוס שמקיף את כל העולם).

א אדני השדה. מן חי' יש שקרוי' אדני השדה מפני שחיה זו צומחת מהשדה וכמין חבל גדול יוצא מן הארץ שחיה זו גדלה בו והוא ידעוני הכתוב בתורה ומחובר בטיבורו באותו חבל וצורתו צורת אדם בפרצוף וידים ורגלים ואין כל בריה רשאי לקרב אליו כי הוא הורג וטורף כל הקרוב אליו וכשרוצים לצודו מורים בחצים בחבל עד שנפסק וצועק בקול גדול ומת מיד ואליו רמז באיוב כי עם אבני השדה בריתך גו' ל' הברטנורא. עוד שם מאלו בהמות וחיות איזה בהמה ואיזה חי'.

ליה תנינא לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד מתיב ר' אבא וגו' ר' נחמיה אומר מכסה אחד ה"ה ודומה כמין תלא אילן והא תלא אילן טמא הוא הכי קאמר כמין תלא אילן היא שיש בו גוונין הרבה ולא תלא אילן דאלו התם טמא והכא טהור אמר רב יוסף א"ה היינו דמתרגמינן ססגונא ששש בגוונין הרבה וגו'.

שם ב' מאי הוה עלה דתחש שהיה בימי משה א"ר אלעא אמר רבי שמעון בן לקיש אומר היה ר"מ תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה ולא הכריעו בו חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא וקרן אחת היתי לו במצחו ולפי שעה נזדמן לו למשה ועשה ממנו משכן ונגנז מדקאמר קרן אחת היתה לו במצחו ש"מ טהור היה דאמר רב יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפרים מקרין תרתי משמע אר"נ בר יצחק מקרן כתיב ולפשוט מינה דמין בהמה הוא כיון דאיכא קרש דמין חיה הוא ולית ליה אלא חדא קרן איכא למימר מין חיה הוא ועיין בירושלמי פרק שני שבת.

שבת מה ב' תניא אלו הן מדבריות כל שיוצאות בפסח ונכנסות ברביעה בייתות כל שיוצאו' ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות בתוך התחום ר' אומר אלו ואלו בייתות הן ואלו הן מדבריות כל שרועות באפר ואין נכנסין לישוב לא בימות החמה ולא בימות הגשמים.

שם נא ב' לוי שדר זוזי לבי חוזאי למיזבן ליה חמרא לובא צרו שדרו ליה שערי למימר דניגרי דחמרא שערי.

שם נג א' אמרי אינשי חמרא אפי' בתקופת תמוז קרירה לה.

שם סג א' אמר ר' כהנא אמר ר' שמעון בן לקיש ואמרי לה אמר רב אסי אמר ר"ש בן לקיש ואמרי לה אמר ר' אבא אמר ר' שמעון בן לקיש כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו שנא' למס מרעהו חסד שכן בלשון יונית קורין לכלב למס.

שם ב' ההיא אתתא דעיילא לההוא ביתא למיפא נבח בה כלבא איתעקר ולדה אמר לה מרי' דביתא לא תידחלי דשקילי ניביה ושקילין טופריה אמרה ליה שקולא טיבותיך ושדיא אחיזורי כבר נד ולד.

שם עז ב' אמר רב יהודה אמר רב כל ב מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה ברא שבלול לכתית ברא זבוב לצירעא יתוש לנחש ונחש לחפפית וסממית לעקרב וגו' ת"ר חמשה אימות הן אימת חלש על גבור אימת מפגיע על ארי אימת יתוש על הפיל אימת סממית על העקרב אימת סנונית על הנשר אימת כלבית על לויתן אמר רב יהודה אמר רב מאי קרא המבליג שוד על עז ר' זירא אשכח לרב יהודה דהוה קאי אפיתחא דבי חמוה וחזייה דהוה בדיחא דעתיה ואי בעי מיניה כל חללי עלמא הוא אמר ליה א"ל מאי טעמא עיזי מסגן ברישא והדר אמרי א"ל כברייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא מ"ט הני מיכסין והני מגליין הני דמכסינן מנייהו מכסיין והני דלא מכסינן מנייהו מגליין מ"ט ג גמלא זוטר גנובתי' משום דאכל כיסי מאי טעמא תורא אריכא גנובתי' משום דדייר באגמי ובעי לכרכושי

ב כל מה שברא הקב"ה בעולמו כו' וכת' באוהל יעקב בראשית הכוונה שכל מה שברא הקב"ה מכוון במשקל השיעור ומאזני המשפט לא פחות ולא יותר ואם כי אנו רואין דברים רבים משוללי התועלת ונעדרי הצורך כבר הבליע החכם ויתרון ארץ בכל היא וכתוב במדרש שם הכוונה אפי' דברים שאתה רואה אותם מיותרים בעולם בכלל הוייתו של עולם הם. והגאון מוה' אהרן זינגער זצוק"ל פי' על דרך זה הקרא בחבקוק ד' פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע ברוגז רחם תזכור פי' שהקב"ה עוד הסתיר ומעינ' בני אדם שני דברים אלו. האחד כי פעולות רבות שנמצאים בשמים וארץ והמה מעשה ד' אין אנו יודעין מה זה ועל מה זה לאיזה תכלית נבראים ועל זאת התפלל חבקוק ד' פעלך בקרב שנים חייהו כי חיות כל דבר הוא פעולת התועלת המוטלת עליה. והשני היא הכעס והרוגז לצדיקים בעוה"ז כמאמר החכם טוב כעס משחוק ואמרו חז"ל טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים בעוה"ז משחוק שמשחק על הרשעים והרוגז של הצדיקים היא רחמנות להם וזה התפלה בקרב שנים תודיע ברוגז רחם תזכור.

ג מ"ט גמלא זוטרא גנובתיה כו' ועיין במהרש"א פי' על זה ובאמת ליעקב פי' דגמלא הוא בבל כמו שפי' מהרש"א וכמו שאמרו בש"ס ותורא הוא ישמעאל כמ"ש בזוהר דיום שני דרה"ש כשחושב ד' מלכיות. והנה גלות בבל היה רק שבעים שנה וגלות האחרון הוא ארוך וכשישראל בגלות כאמר עליהם הוא יהיה לראש ואתה תהיה לזנב וזהו מ"ט גמלא זוטר גנובתיה פי' בבבל הגלות זמן קצר ותורא אריכא גנובתיה הגלות זמן ארוך. וידוע מה שאחז"ל ביומא הראשונים שנתגלו עונם נתגלו

בקי מ"ט קרנא דקמצא רכיכא משום דדיירא בחילפי ואי קשיא נדיא ומתעור' דאמר שמואל האי מאן דבעי דליסמיה לקמצא לשלופינהו לקרניה מ"ט האי תימרא דתרנגולתא מדלי לעילא דדיירי אדפי ואי עייל קטרא מתעורא.

שם ת"ר ג' כל זמן שמזקינין מוסיפין גבורה ואלו הן דג ונחש וחזיר.

שם צד א' אמר רבא בהמה חיה ועוף משרבטי נפשייהו אבל אדם חי נושא את עצמו.

שבת קז ב' ושאר שקצים וכו' הא הרגן חייב מאן תנא אמר רבי ירמיה ר' אליעזר היא דתניא ר' אליעזר אומר ההורג כינה בשבת כהורג גמל בשבת מתקיף לה ר' יוסף ע"כ ל"פ רבנן עליה דר"א אלא בכינה דאינה פרה ורבה אבל שאר שקצים ורמשים דפרין ורבין לא פליגי' וגו' א"ל אביי וכינה אין פרה ורבה והאמר מר יושב הקב"ה וזן מקרני ראמים ועד ביצי כינים מינא הוא דמיקרי ביצי כינים והתניא טפויי וביצי כינים מינא הוא דמקרי ביצי כינים והרי פרעוש דפרה ורבה ותניא הצד פרעוש בשבת ר"א מחייב ורבי יהושע פוטר וגו'.

שם קיח ב' אמר ר' יוסי מימי לא קריתי לאשתי אשתי ושורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי.

שם קכח א' ת"ר מטלטלין את החצב מפני שהוא מאכל לצביים ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים ר' שמעון ב"ג אומר אף מטלטלין שברי זכוכית מפני שהוא מאכל לנעמיות א"ל ר' נתן אלא מעתה חבלי ומורות יטלטלו מפני שהן מאכל לפילין ורשב"ג נעמיות שכיחי פילין לא שכיחי.

שם ב' מצער בע"ח וגו' (וכתוב בע' צער בע"ח).

שם ורשב"ג אמר מרחמין על בהמה טהורה ביו"ט היכי עביד אמר אביי מביא בול של מלח ומניח לה בתוך הרחם כדי שתזכור צערה ותרחם עליו ומולפין מי שליא על גבי ולד כדי שתריח ריחו ותרחם עליו ודוקא טהורה אבל טמאה לא מ"ט טמאה לא מרחקא ואי מרחקא לא מקרבא.

שם קנ"ג א' ורבו יתירה הוספת לי א"ר יהודה א"ר ירמיה בר אבא מלמד שרכב על ארי זכר וקשר תנין בראשו לקיים מה שנאמ' וגם את חית השדה נתתי לו לעובדו.

שבת קנ"א ב' תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר תינוק בן יומו חי א"צ לשמרו מן החולדה ומן העכברי' אבל עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים שנאמ' ומוראכם וחתכם יהיה כו' כל זמן שאדם חי אימתו מוטלת על הבריות כיון שמת בטלה אימתו אמר רב פפא נקיטינן אריה אבי תרי לא נפיל הא קא חזינן דנפיל ההוא כדרמי בר אבא דאמר רמי בר אבא אין חיה שולטות באדם עד שנדמה לו כבהמה שנאמ' אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו ד.

שם קנ"ה ב' דרש רבי יונה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב ידע צדיק דין דלים יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטין לפיכך שוהא אכילתו במעיו ג' ימים כדתנן כמה תשהא אכילתו במעיו ויהא טמא בכלב ג' ימים מעת לעת ובעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף אמר רב המנונא שמע מינה אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא וכמה אמר רב מרי משח אודניה והוטר' אבתריה ה"מ בדברא אבל במתא לא דאתא למסרך אמר רב פפא לית דעניא מכלבא ולית דעתיר מחזירא.

עירובין ק' ב' א"ר חייא מאי דכתיב מלפינו מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמנו מלפינו מבהמות זו פרידה שכורעת ומשתנת מים ומעוף השמים יחכמנו זה תרנגול שמפייס ואח"כ בועל א"ר יוחנן אלמלא לא ניתנה תורה

קילס פי' בבית לאסון שהיה בו ע"ז ג"ע וש"ד וזה היה עון מגולה שאין כאן הוראות היתר וכשנכנסו בגלות היו מרגישין מיד החטא ועשו תשובה ע"ז אבל האחרונים שלא נתגלו עונם לא נתגלו קילס שהי' בעון שנאת חנם ולא הי' עון זה מגולה אצלם לשוב על העון ולכך נתארך זמן הגלות וזה הכוונה גואלא זוטר גנובתיה משום דאכלה כפי שעשו עונות גלוים ורגשים שנמשלו לקולים ועשו תשובה אבל תורא אריכא גנובתיה משום דדיירי באגמא היינו שיושבים מעורבבים בין העכו"ם וקנו מהם עבירות קלות הדומין לזבובים שאינם נרגשים והורגלו בהם ובשמנקין עצמן מזו נכשלים בעבירה אחרת וזה הכוונה דבעי לקרקושי בקי ואין אנחנו יכולין לצאת מן הגלות עד שנהי' נקיים מכל דבר.

ד אריא לבי תרי לא נפל כו' לכאורה קשה דהא אפי' בחד לא נפל עד שנדמה לו כבהמה עיין מהרש"א וכ' בזאת ליעקב הכוונה דכל מי שיש לו נשמה יש לו צלם אלהים לא כן הרשעים כי הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל נסתלקות ממנו וזה שאמרו ארי' לבי תרי פי' מי שיש לו גוף ונשמה לא נפיל משא"כ הרשע שאין לו נשמה רק הגוף לא חשיב אלא כחד ונדמה כבהמה.

היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה ועריות מיונה ודרך ארץ מתרנגול שמפייס ואח"כ בועל ומאי מפיים לה אר"י אמר רב הכי קאמר ליה זבנינא ליך זיגא דמטו ליך כרעיך לבתר הכי אמר לה לישמטתיה לכרבלתיה דההוא תרנגולא אי אית ליה ולא זבנינא ליך.

פסחים נ"ד א' תניא רבי יוסי אומר ב' דברים עלו במחשבה ליבראות בע"ש ולא בראו עד מוצאי שבת ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דעה בארה"ר מאין דוגמא של מעלה והביא ב' אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור והביא ב' בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהם פרד רשב"ג אומר פרד בימי ענה היה שנאמ' הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר דורשי חמורות היו אומרים ענה פסול היה לפיכך הביא פסול לעולם וגו'.

שם ת"ר עשרה דברים נבראו בע"ש בין השמשות אלו הן באר ומן וקשת הכתב והמכתב והלוחות וקברו של משה ומערה שעמד בה משה ואליהו פתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע. את הרשעים רבי נחמיה אומר משום אביו אף האור והפרד ר' יאשיה אומר משום אביו אף האיל והשמיר וגו'.

פסחים קי"א א' ת"ר ג' אין ממצעין ולא מתמצעין ואלו הן הכלב והדקל והאשה וי"א אף החזיר וי"א אף הנחש ואי ממצעין מאי תקנתיה אמר רב פפא נפתח באל: וניפסק באל א"נ נפתח בלא ונפסק בלא.

שם קי"ב ב' ד' דברים צוה רבינו הקדוש את בניו אל תדור בשכנציב משום דליצני הוו ומשכו לך בליצנותא ואל תשב על מטת ארמית וגו' ואל תבריח עצמך מן המכס דילמא משכחו לך ושקלי מנך כל דאית לך ואל תעמוד בפני השור בשעה שעולה מן האגם מפני שהשטן מרקד בין קרניו אמר ר' שמואל בשור שחור ביומי ניסן תני רב אושעיא מרחיק ן משור תם ה' אמה משור מועד כמלא עיניו תנא משמיה דר"מ ריש תורא בדיקולא סק לאיגר' ושדי דרגא מתותך אמר רב ג ניזהא דתורא הן הן ד ניזהא דאריה זה זה ה ניזהא דגמלא דא דא ניזהא דארבא הילי הייא הילא והילוק הוליא.

שם אמר רב פפא ביתא דאית ביה שונרא לא ניעול בה איניש בלא מסני מאי טעמא משום דשונרא קטיל להיויא ואכיל ליה ואית ביה בתויה גרמי קטיני ואי יתיב לה גרמא דחיוי אכרעי'ה לא נפיק ואסתכן ליה איכא דאמרי בית דלית ביה שונרא לא ניעול ביה איניש בהכרא מאי טעמא דילמא מיכריך ביה חיויא ולא ידע ומסתכן.

שם קי"ג ב' ת"ר ג' שונאין זה את זה אלו הן הכלבים והתרנגולין והחברין וגו' ו' דברים נאמרים בסוס אוהב את הזנות ואוהב את המלחמה ורוחו גסה ומואס את השינה ואוכל הרבה ומוציא קמעה וי"א אף מבקש להרוג בעליו במלחמה.

ביצה כ"ה א' ארשל"ק ג' עזין הן ישראל באומות כלב בחיות תרנגול בעופות.

חגיגה י"ג ב' אמר ריש לקיש מאי דכתיב אשירה לה' כי גאה גאה למי שמתגאה אל הגאים דאמר מר מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר ואדם מתגאה עליהן והקב"ה מתגאה על כולן ועל כל העולם כולו.

שם כ"ז א' אמר ר' אבהו אמר ר"א ת"ר אין אור של גיהנם שולטת בהן ק"ו מסלמנדרא ומה סלמנדר' שתולד' אש היא הסך מדמה אין אור שולטת בו ת"ח שכל גופן אש דכתי' הלא כה דברי כאש נאם ה' על אחת כמה וכמה.

ירושלמי שבת פי"ד חולדה אינה בים וגו' מה חולדה גוררת ומנחת וגו'.

ר"ה ד' א' אמר רב יוסף ואיתימ' רב יצחק מנלן דאחמיץ כורש מהכא ויאמר לי המלך והשגל יושבת אצלו מאי שגל אמר רבה בר לימא משמיה דרב כלבתא אלא מעתה הא דכתיב ועל מרא שמיא התרוממת ולמאנייא די

ג ניזהא דתורא הן הן. כ' בחמת ליעקב הכוונה דרשעים נקראים שור המזיק ואמר דרך מליצה כשיפגע בך אדם רשע שנאמר בו אל תתחר במרעים התקנה הוא שיכניע בראשו תמיד ויאמר הן הן ואל יתחר במרעים ויתגרה עמו.

ד ניזהא דארי' זה זה. וכ' בחמת ליעקב הכוונה דידוע שהת"ח נקרא בשם ארי' כמו והוי זנב לאריות ארי עלה מבבל והכוונה שהזהיר התנא שלא יאמר אדם פלוני כמשה ואהרן פלוני כשמואל הנביא רק יפתח בדורו כשמואל בדורו לכך אמר שצריך לומר לפני הת"ח זה זה.

ה ניזהא דגמלא דא דא הכוונה לפמ"ש בחמת ליעקב דהאדם מחויב לשלם טובה שגמל עמו חבירו ואם יקפיד הגומל שתהי' הטובה שישלם שוה להטובה שגמל עמו לא יבואו לידי אחוה וריעות ולכן ניזהא דגמלא הוא דא דא פי' שיאמר תמיד דא הוא ממש כמו שגמל עלי אף אם בחמת שוה יותר.

ביתיה היתיו קדמך ואנת ורברבניך שגלתך ולחנתך חמרא שתין בהון ואי שגל כלבתא היא כלבתא בת משתיא חמרא היא הא לא קשיא דמלפא לה ושתייא וגו'.

שם י"א א' אמר רבי יהושע בן לוי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו ן לדעתן נבראו לצביונן נבראו שנאמ' ויכולו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונן.

שם י"א א' תניא ר' יהושע אומר מנין שבניסן נברא העולם שנ' ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי איזהו חדש שהארץ מליאה דשאים ואילן מוציא פירות הוי אומר זה ניסן ואותו הפרק זמן בהמה וחיה ועוף שמזדווגין זה אצל זה שנ' לבשו כרים הצאן וגו'.

שם ל"א ב' תניא ר' יהודה אומר משום ר"ע בראשון מה היו אומרים לה' הארץ ומלואה על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו בשני מה היו אומרים גדול ה' ומהולל מאוד ע"ש שחילק מעשיו ומלך עליהן בשלישי היו אומרי' אלקים נצב בעדת אל ע"ש שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו ברביעי היו אומרי' אל נקמות ה' ע"ש שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיה' בחמישי היו אומרי' הרנינו לאלקים עוזנו על שם שברא עופות ודגים לשבח לשמו בששי היו אומרי' ה' מלך גאות לבש ע"ש שגמר מלאכתו ומלך עליהן בשביעי היו אומרי' מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת א"ר נחמיה מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו אלא בראשון שקנה והקנה ושליט בעולמו בשני שחילק ומלך עליהן בשלישי שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו ברביעי שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן בחמישי שברא עופות ודגים לשבח לשמו בששי שגמר מלאכתו ומלך עליהם בשביעי ע"ש ששבת וגו'.

יומא כ"א א' עשרה ניסים נעשו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקדש מעולם ולא נראה זבוב בבית המטבחים ולא אירע קרי לכה"ג ביום הכיפורים ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים עומדים צפופים ומשתחוים רווחים ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים.

שם מ"ט א' אמר ר' חנינא מעולם לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה והא קא חזינן דחיי אימא מחיית והא קא חזינן דמתסי בסומקן אינהו וחיורן ריש ברעייהו קאמרינן.

שם ע"ה א' ונחש עפר לחמו רב אמי ור' אסי חד אמר אפי' אוכל כל מעדני עולם אין דעתו מיושבת עליו עד שיאכל עפר תניא אמר ר' יוסי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בו"ד מדת בשר ודם מקניט את חבירו יורד עמו לחייו אבל הקב"ה אינו כן קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו יורד למטה מזונותיו עמו וגו'.

ן מעשה בראשית לדעתן נבראו כו' יכ' העקרים מאמר ג' פכ"ב הכונה כשברא הקב"ה העולם חנן להם היופי והקומה והשלמות מה שהוא טוב ונאות להם וזהו בצביונם בקומתם שאילו ע"ד משל היו נשאלין אם ירצו להיות נמצאים באותו התואר ר"ל בזה היפי והקומה והשלמות הנמצא להם היו מתרצים להבראות וזהו לדעתן נבראו. ובאוהל יעקב בראשית ג"כ מבאר על דרך זה אבל מוסיף ליתן טעם למה לא בחרו שאר ב"ח דמות האדם כי הוא מושל בנבראים כולם אולם ידענו כי לפי רוב הכבוד והתנשאות אשר לנברא על זולתו כן עודפות לו משא התלאות והמכאובות הנכונים לעומתו והי' הפלאתו שבעתים כי כשהאדם מתנהג בחכמה ודעת יגדלנו ה' וקרנו ירום בכבוד ויתנהו עליון על כל ובהיפוך בשבעתים יוקם והי' למשל אליו ולמרמס אפו כמאמר החכם כי ברוב חכמה רוב כעס ויוסף דעת יוסף מכאוב ועל כן לא בחרו לדמות אדם וגם האדם רבו עליו התלאות לבקש טרפו ומזוני ולבוש על בשרו וגם ידע להבלם ויש לו צער בושה ויתר מכאובות משאר ב"ח לא ידעו ולא יבינו מהם. ובזה מובן הפסוק יעלוז שדי וכל אשר בו אז ירננו כל עצי יער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ כי אף שהאדם מושל הוא על כל הנבראים ומוראו עליהם כמ"ש ומוראכם וחתכם יהי' על כל חית הארץ וגו' ורע להם המעשה לע"ע אולם ביום הגדול והנורא כי יבא ה' במשפט עם האדם על כל הנעלם מטוב ועד רע כשמעם עומק הדין יתרועעו אף ישירו בגיל ורנן על שבחרו להם דלת איבותם וזה יעלוז שדי וכל אשר בו כולל כל חית השדה וגו' ע"כ. ולי נראה הכוונה דכל הנבראים הן הב"ח והן הצומחים רוצים להשלים חוקם ולעשות רצון קונם על צד היותר טוב והאדם ע"י רוע מעלליו גורם גרעון להם כי הפירות אינם טובים והארץ תכלה יבולה והבעלי חיים תחת שיהיו לעזר לאדם חובלים טורפים ולכן לעתיד לבא כשהקב"ה יבא לשפוט את הארץ יעלוז שדי וכל אשר בו המה ב"ח ואז ירננו כל עצי היער ומובן.

שם אמר מר כשהיו ישראל שואבין מים הקב"ה מזמין להם בתוך המים דגים קטנים בכדיהן.

שם ב' אמר ר' אחא בר יעקב בתחלה היו ישראל דומין כתרנגולים שמנקרין באשפה עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה.

שם אמר רב חנן בר רבא ד' מיני סליו הן ואלו הן שיכלי וקיבלי ופסיוני ושליו מעליא דכולהו שיכלי גריעא דכולהו שליו והוי כצפורתא ומותבינן לה בתנור' ותפח והוה מלי תנור' ומסקינן ליה אתליסר ריפי ואחרונה אינה נאכלת אלא ע"י תערובות וגו'.

שם פ"ג ב' ת"ר ה' דברים נאמרו בכלב שוטה פיו פתוח ורירו נוטף ואזניו סרוחות וזנבו מונח לו על ירכותיו ומהלך בצידי דרכי' וי"א אף נובח ואין קולו נשמע.

סוכה כ"ט א' מאורות לוקין בשביל מגדלי בהמה דקה בא"י וגו' (בערך גזילה).

תענית ח' א' אמר ר"ל לקיש מ"ד אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון לעתיד לבוא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש ואומרים לו ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אמר להם ואין יתרון לבעל הלשון.

שם כ"א ב' אמרו ליה לרב יהודה איכא מותנא בחזירי גזר תעניתא נימא קסבר רב יהודה מכה משולחת ממין אחד משולחת מכל המינין לא שאני חזירי דדמיין מעייהו לבני אינשי.

שם כ"ד א' ר' יוסי דמן יוקרת הויה ליה ההוא חמרא כדהוו אגרי לה כל יומא לאורתא הוו' משדרי ליה אגרא אגבה ואתי' לבי מרה ואי טפו לה או בצרי לה לא אתיא יומא חד אינשו זוגא דסנדלי עלה ולא אזלה עד דשקלינהו מינה והדר אזלה.

שם כ"ה ב' עיזי דר"ח בן דוסא דאייתו דובים בקרנייהו וגו' שקנה אותן בדמי התרנגולין שמצאן אשתו וגו' (בערך מעשה הגדולים).

ירושלמי שקלים פ"ה ויפתח הגמלים התיר זמיהן לא היו גמלים של א"א דומין לחמורו של ר"פ בן יאיר.

מגילה ו' א' עמים הר יקראו ושפוני טמוני חול תני רב יוסף שפוני זה חלזון טמוני זה טרית חול זו זכוכית לבנה.

שם י"ג ב' ישנו עם אחד אמר רבא ליכא דידע לישנא בישא כהמן אמר ליה ניכלינהו אמר ליה מסתפינא מאלהיו דלא לעביד בי כדעבד בקמאי אמר ליה ישנו מן המצות אמר ליה אית בהו רבנן אמר ליה עם אחד הן שמא תאמר קרחה אני עושה במלכותך מפוזרין הן בין העמים שמא תאמר אית הנאה מנייהו מפורד כפרידה זו שאינה עושה פירות וגו'.

כתובות מ"א ב' תניא ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו וגו' שנאמ' ולא תשים דמים בביתך.

שם מ"ט ב' כי הוה אתו לקמיה דרב יהודה (מי שלא רצה ליזן את בניו ובנותיו שהן קטנים) אמר להו יארוד ילדה ואבני מתא שדיא.

שם קי"א א' הנהו עיזי דאכלו תותי תאינה וקטיף דובשא וגו' (בערך ארץ ישראל).

קידושין פ"ב ב' תניא ר"ש ב"א אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנווני ז והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער אני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעתי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי שנאמ' עונותיכם הטו.

גיטין מ"ד ב' מ"ה א' אמר ר' יוסף מדתני בברייתי' המוכר עבדו לחו"ל יצא לחירות וצריך גט שיחרור מרבו שני ש"מ קנייה רבו שני ולא הדרי וביני וגו' א"ל אביי מאי חזית דקנסינן ללוקח נקנסיה למוכר אמר ליה לאו עכברא גנבא אלא חורא א"ל אי לאו עכברא חורא מנא ליה וגו'.

שם א' אביי אירכס ליה חמרא בי כותאי שלח להו שדרוה לי שלחו ליה שלח סימנא שלח להו חיורא כריסיה שלחו ליה אי לאו דנחמני את לא הוה משדרנא ליה ניהלך אטו כולי חמרי לאו כריסייהו חיורין נינהו.

שם ההוא דהוי ידע בלישניה דציפורי. ערבא שיקרא כנ"י ליונה מתליא וגו' (בערך מעשה הגדולים).

שם נ"ו ב' ייתוש נכנס בחוטמו של טיטוס וגו' (בערך חרבן).

גיטין נ"ז א' אתרנגול ותרנגולתא חריב ביתר כו' (בערך חרבן). צבי אין עורו מחזיק בשרו וגו' (בערך א"י).

שב: סב א' ולחלופי לא חיישינן והתניא אשת

ז עיין בעיקרים מ"ד פי"א על השגחה נפלאה מהשי"ת לכל בעלי חיים לתת לכל מין ומין תכלית שלמותו שאפשר לו כפי חקו וזה נגלה מאד בכל אחד מהמינים שנתן לו השי"ת אברים וכלים וכחות כלותים לשמירת המין לקיומו באופן שלם וגו' עיי"ש.

חבר טוחנת עם אשת עם הארץ וכו' השתא
מגנב גנבי חלופי לא מיחלפא א"ר יוסף התם
נמי מוריא ואמרה תורא מדישיה קאכיל.
נדרים כה א' אם לא ראיתי נחש כקורת בית
הבד. ולא והא ההוא חויא דהוה בשני
שבור מלכא רמו ליה תליסר אורוותא דתיבנא
ובלע יתהון אמר שמואל בטרוף כולהו נחשי
מיטרף טרפי אגבי טרוף קאמרינן:
שם פא ב' א"ר יוסי אין אלו נדרי עינוי נפש.
איבעיא להו לרבי יוסי מהו שיפר משום
דברים שבינו לבינה וגו' ר"ה אומר אין מפר
שלא מצינו שועל שמת בעפר.
נזיר לא ב' תורי אוכמא למשכי' סומקא לבשרא
חיורא לרדיא.
סוטה י' א' וילך שמשון וילכוד שלש מאות
שועלים מ"ש שועלים א"ר איבו בר נגר
א"ר חייא בר אבא אמר שמשון יבא מי שחוזר
לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועתן.
שם לד ב' וחברון מרשים הוי והא כתיב ויה
מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום א' המלך
אלכה נא וגו' וא"ר אויא ואיתימא רבה בר בר
חנן שהלך להביא כבשים מחברון ותניא אילים
ממואב כבשים מחברון מינה איידי דקלישא
ארעא עבדא רעיא ושמן קניינא.
שם לו א' תנא צרעה לא עברה עמהם ולא
והכתיב ושלחתי את הצרעה לפניך אמר
ר"ש בן לקיש על שפת ירדן עמדה וזרקה בהן
מרה וסימתה עיניהן מלמעלה וסירסתן מלמטה
שנא' ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם אשר
כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים ואשמיד
פריו ממעל ושרשיו מתחת וגו' רב פפא אמר ב'
צרעות הואי חדא דמשה וחדא דיהושע דמשה
לא עבר את הירדן דיהושע עבר.
שם לח א' אפילו עופות מכירין בצרי עין וגו'
(בערך הכנסת אורחין).
ב"ק טז א' הזאב והארי וכו'. מאי ברדלס אמר
ר' יהודה נפרזא מאי נפרזא אמר רב יוסף
אפא מיתיבי ר"מ אומר אף הצבוע ר"א אומר אף
הנחש וא"ר יוסף צבוע זו אפא לא קשיא כאן
בצבוע זכר כאן בצבוע נקבה דתניא צבוע זכר
לאחר שבע שנים נעשה עטלף עטלף לאחר ז'
שנים נעשה ערפד ערפד לאחר ז' שנים נעשה
קימוש קימוש לאחר שבע שנים נעשה חוח חוח
לאחר שבע שנים נעשה שד ח שדרו של אדם
לאחר שבע שנים נעשה נחש וה"מ דלא כרע
במודים אמר מר ר"מ אומר אף הצבוע ר"א אומר
אף הנחש והא אנן תנן ר"א אומר בזמן שהן בני
תרבות אינן מועדים והנחש מועד לעולם וכו':
שם ב' אמר שמואל ארי ברה"ר דרס ואכל
פטור טרף ואכל חייב דרס ואכל פטור
כיון דאורחי' למדרס הוה ליה כמו שאכל פירות
וירקות דהוה ליה שן ברה"ר ופטור טרף לאו
אורחיה הוא למימרא דטריפא לאו אורחיה הוא
והכתיב אריה טורף בדי גורותיו בשביל גורותיו
ומחנק ללבאותיו בשביל לבאותיו וימלא טרף
חוריו בשביל חוריו ומעונותיו טרפה בשביל
מעונותיו וכו'.
שם יט תמצא הרבה מאכילת בהמות וחיות מה
שדרכן לאכול ומה שאין דרכן לאכול.
שם נה א' אמר שמואל אווז ואווז הבר. כלאים
זה בזה ואמר אביי משום דזה ביציו מבחוץ
(פי' אווז הבר) וזה ביציו מבפנים רב פפא אמר
הא טעונה חדא ביעתא בשיהלא (פי' אווז הבר
אינו טוען ביצי שנייה עד שתלד הראשונה) והא
טעונה כמה ביעתא בשיהלא. עוד יש חילוק
ביניהם דהאי אריך קועיה (פי' הרטומי) האי
זוטרא קועיה אבל בשביל זה לא הוו כלאים
זה בזה דהא גמלא פרסא גמלא טייעא גם בן
זה אלים קועיה (פי' צוארו) וזה קטין קועיה
ואפ"ה לא הוו כלאים זה בזה.
שם ס ב' ת"ר כלבים בוכים מלאך המות בא
לעיר כלבים משחקים אליהו הנביא בא
לעיר וה"מ דלית בהו נקיבה.
שם סה ב' אמר רבא שור בן יומו קרוי שור איל
בן יומו קרוי איל שור בן יומו קרוי שור
דכתיב שור או כשב או עז כי יולד איל בן יומו
קרוי איל דכתיב ואילי צאנך לא אכלתי אילים
הוא דלא אכל כבשים אכל אלא לאו ש"מ איל
בן יומו קרוי איל.
שם עט ב' אין מגדלין בהמה דקה בא"י אבל
מגדלין בסוריא ובמדברות של א"י אין
מגדלין תרנגולין בירושלים מפני הקדשים ולא
כהנים בא"י מפני הטהרות אין מגדלין חזירים
בכ"מ לא יגדל אדם את הכלב אא"כ היה קשור
בשלשלת אין פורסין נישובין ליונים אא"כ היה
רחוק מן הישוב שלשים ריס.

ח ע תוס' ב"ק דף י' ד"ה והוא דלא כרע במודים לפי המלוה לכרוע וגו' ויש ומפרש' משום דאמרי' במדרש שיש עצם בשדרו של אדם שממנו נולד לעתיד לבוא ואותו עצם חזק וקשה כל כך שאין האש יכול לשורפו.

ום פ׳ א׳ כשם שאמרו אין מגדלין בהמה דקה
כך אמרו אין מגדלין חיה דקה ר׳ ישמעאל
ומר מגדלין כלבים כופרין וחתולים וקופין
חולדות סנאים מפני שעשויים לנקר את הבית
אי חולדות סנאים א״ר יהודה שרצא חרצא
איכא דאמרי חרזא דקטיני ושקי ורעיא ביני
וורדיני ומאי שרצא דמתתאי שקיה.

ום פ רב ושמואל ורב אסי אקלעו לבי שבוע
הבן רב לא עייל קמיה דשמואל שמואל לא
ייל קמיה דרב אסי רב אסי לא עייל קמיה דרב
מרי מאן נתרח נתרח שמואל וניתי רב ורב
סי ונתרח רב או רב אסי רב מלתא בעלמא
וא דעביד ליה לשמואל משום ההוא מעשה
לטייה. ארבריה רב עליה אדהכי והכי אתא
ונרא קטעי׳ לידא דינוקא נפק רב ודריש חתול
ותר להורגו ואסור לקיימו ואין בו משום גזל
אין בו משום השב אבידה לבעלים וגו׳ מיתיבי
שב״א אומר מגדלין כלבים כופרין וחתולין וגו׳
א קשיא הא באוכמא הא בחיורא והא מעשה
רב אוכמא הוה התם אוכמא בר חיורא הוה
הא מבעיא בעיא ליה רבינא דבעי רבינא אוכמא
ר חיורא מהו כי קמיבעיא ליה לרבינא באוכמא
ר חיורא בר אוכמא מעשה דרב באוכמא בר
חיורא בר חיורא הוה.

״מ עא א׳ תני רב יוסף ארמלתא לא תרבי
כלבא ולא תשרי בר בי רב באושפיזא
שלמא בר בי רב צניע לה אלא כלבא כיון
מיסרך בה מירתתא אמרי כיון דכי שדיא ליה
ומצא מסריך בתראה אמרי אינשי משום אומצא
דשדיה ליה הוא דמסריך.

ום פו ב׳ אמר ר׳ יוחנן מובחר שבבהמות שור
מובהר שבעופות תרנגולת אמר אמימר
תא אכמתא בי בטניתא דמשתכחו ביני עצרי
דלא מציא פסיא קניא.

ום צז א׳ ההוא גברא דשאיל שונרא מחבריה
חבור עליה עכברוה וקטלוה.

״ב טז א׳ אמר רבא בקש איוב לפטור את כל
כולו מן הדין אמר לפניו רבונו ש״ע בראת
ור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו
קלוטות בראת צדיקים בראת רשעים כו׳.

ום הידעת עת לדת יעלי סלע חולל אילות
שמר יעלה זו אכזרי׳ על בניה בשעה שכורעת
לדת עולה לראש ההר כדי שיפול ממנה
מות ואני מזמין לה נשר שמקבלו בכנפיו
מניחו לפניה ואלמלא מקדים רגע אחד או
תאהר רגע אחד מיד מת בין רגע לרגע לא

נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי חולל
אילות תשמור אילה זו רחמה צר בשעה שכורע׳
ללדת אני מזמן לה דרקון שמכישה בבית הרחם
ומתרפאה ממולדה ואלמלי מקדים רגע אחד או
מאחר רגע אחד מיד מתה בין רגע לרגע לא
נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי.

שם עג ב׳ אמר רבה לדידי חזי לי אורזילא בר
יומיה דהוה כהר תבור והר תבור כמה הוי ד׳
פרסי ומשאכה דצוארי׳ה ג׳ פרסי וכי מרבעתה
דרישיה פרסא ופלגא רמא כופתא וסכר לה
לירדנא.

שם עד א׳ א״ר אשי האי עיזא דימא הוא דבחישא
ואית ליה קרני וגו׳ (בערך מעשה הגדולים).

שם ב׳ מלויתן ך ובהמות בהררי אלף ע״ש.

ע״ז יח א׳ כלבי דקאכלי אינשי כו׳ (בע׳ מעה״ג).

שם ל ע״א רבי ינאי הוה בי עכבורי וא״ל בר
הריא הוי בי עכבורי הוו יתבי והוו קא שתי
חמרא מזיגא פש להו חמרא בכובא וצרונהי
בפרונקא וחזיא להההוא חויא דשקיל מיא ורמא
בכובא עד דמלא בכובא וסליק חמרא עילויה
פרונקא ושתי.

שם ב׳ אמר רב ספרא משום ר׳ יהושע דרומא
ג׳ מיני ארס הן של בחור שיקע של בינוני
מפעפע ושל זקן צף וגו׳ שונרא לא מזיק לה
ארס ואמרינן ג״ב בפסחים קי״ג דשונרא אכיל
ליה לחויא.

שם לא ב׳ אמר שמואל כל השרצים יש להם
ארס של נחש ממית ושל שרצים אינו ממית.

סנהדרין לג א׳ אין פרה וחזירה יוצאת ממצרים
אא״כ חותכין האם שלה.

שם נט ב׳ תניא ר״ש בן מנסיא אומר חבל על
שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא
נתקלל נחש כל אחד וא׳ מישראל היו מזדמנין
לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון ואחד
משגרו לדרום להביא לו סנדלבונים ואבנים
טובות ומרגליות ולא עוד אלא שמפשילין רצוע׳
תחת זנבו ומוציא בה עפר לגינתו ולחורבתו.

שם פגעי בי הנך אריותא וגו׳ (בע׳ מעה״ג).

שם צה ב׳ אר״י ו׳ שמות יש לארי אלו הן ארי
כפיר ליש לביא שחל שחץ.

שם צז א׳ תנינא ג׳ באין בהיסח הדעת אלו הן
משיח מציאה ועקרב.

שם קה א׳ תנא מדין ומואב לא היו להם שלום
מעולם משל לב׳ כלבים שהיו בעדר והיו
צהובין זה לזה בא זאב על האחד אמר האחד
אם איני עוזרו היום הורג אותו ולמחר בא עלי

ז בהמות בהררי אלף כו׳ עיין בזה בעקידה פ׳ שמיני דף ל״ג.

הלכו שניהם והרגו הזאב א"ר פפא היינו דאמרי אינשי כרכושתא ושונרא עבדו הלולא מתרבא דביש גדא.

שם ב' בלעם דעת בהמתו לא הוה ידע דאמרי ליה מ"ט לא רכבת על סוסיא אמר להו שדאי להו ברטיבא אמרה ליה הלא אנכי אתנך לטעינא בעלמא אשר רכבת עלי אקראי בעלמא מעודך עד היום הזה ולא עוד שאני עושה מעשה אישות בלילה כתי' הכא ההסכן הסכנתי וכתיב התם ותהי לו סוכנת.

שם קו א' אמר ר' יוחנן אוי לה לאומה שתימצא בשעה שהקדוש ב"ה עושה פדיון לבניו מי מטיל כסותו בין לביא ולכיאה בשעה שנזקקין זה עם זה.

שם ק"ח ב' ת"ר ג' שמשו בתיבה וכולם לקו כלב ועורב וחם כלב נקשר עורב רק חם לקה בעורו.

שם אמר רב חנא בר ביזנא א"ל אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם יצאו מן התיבה אתון היכן הויתון א"ל צער גדול היה לנו בתיבה בריה שדרכו להאכילה ביום האכלנוה ביום שדרכה להאכילה בלילה האכלנוה בלילה האי זקיתא לא היה ידע אבא מה אכלה יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רמונא נפל תולעתא מניה אכלה מיכן ואילך הוה גביל לה חזירא כי מתלע אכלה אריא אישתא זינתיה.

הוריות י"ג א' שאלו תלמידיו את ר' אלעזר מפני מה הכלב מכיר את קונו והחתול אינו מכיר את קונו א"ל ומה האוכל ממה שעכבר אוכל משכח האוכל עכבר עצמו על אבו"כ שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מפני מה הכל מושלים בעכברים מפני שסורן רע מאי היא רבא אמר אפי' גלימי גייצי רב פפא אמר אפי' שופתא מרא גייצי.

ברכות ה' ב' א"ר חנינא שאלתי את ר' אליעזר בבית מותב' רבא מה נשתנו פטרי חמורי' מפטרי סוסים וגמלים א"ל גזירות הכתוב היא ועוד שסייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו צ' חמורים לובים טעונים מכסף וזהב של מצרים. פרה שילדה מין חמור וחמורה שילדה מין סוס אי פטור מן הבכורה וגם לענין אכילה שהיוצא מן הטמא טמא והיוצא מן הטהור טהור.

שם ז' א' אמר ר' יהושע בן לוי לעולם אין מתעברת לא טמאה מן הטהור ולא טהורה מן הטמא ולא גסה מן הדקה ולא דקה מן הגסה ולא בהמה מן חיה ולא חיה מן בהמה חוץ מר' אליעזר ומחלוקתו שהיו אומרים חיה מתעברות

מבהמה וגו'.

שם בעו מיניה מרב ששת מי רגלים של ח
מהו ותיבעי דסוסים וגמלים דסוסים וגמ
לא מיבעיא להו דלא עכירי ולא דמו לה
מיא עול מיא נפוק כי קמיבעיא להו דח
דעכירי ודמו לחלב מאי מגופיה קא מימ
ואסירי או דלמא מיא עול מיא נפוק ו
דעכירי הבלא דבשרא הוא א"ל ר"ש תני
שהיוצא מן הטמא טמא והיוצא מן הטהור ט
מטמא לא קאמר אלא מן הטמא והני נמי מ
דטמא הוא ואיכ' דאמר דסוסים וגמלים
קמיבעיא להו דלא שתו אינשי כי קמיבעי'
דחמור דשתו אינשי ומעלו לירוקני' מאי א
להו ר' ששת תניתו' היוצא מן הטמא מ
והיוצא מן הטהור טהור והני מטמא קאתו
בכורות ז' ב' חלי דיחמורתא סבור רבנן למ
ביעי נינהו ואסירין אמר רב ספרא ז
דאילא הוא דאזיל בתר אילתא ואיידי דר
צר לא מזדקקא ואזיל בתר יחמורתא ונתו
שם ת"ר דג טמא משריץ דג טהור מטיל ב
כל המוליד מניק וכל המטיל בצים מל
חוץ מעטלף שאעפ"י שמטיל בצים מ
הדולפנין פרין ורבין כבני אדם מאי דול
אמר רב יהודה בני ימא כל שביציו מב
מוליד וכל שבפנים מטיל בצים איני וגו' א
כל שזכרותו מבחוץ מוליד מבפנים מטיל ב
כל שתשמישו ביום יוליד ביום בלילה יו
בלילה כל שתשמישו בין ביום בין בל
יוליד בין ביום בין בלילה תשמישו ביום יו
ביום תרנגול בלילה יוליד בלילה ע
תשמישו בין ביום בין בלילה יוליד בין ב
בין בלילה אדם וכל דדמי ליה.

עו"ש כל שתשמישו ועיבורו שוה יולדים ומנ
זה מזה הכל משמשין פנים כנגד ע
חוץ מג' שמשמשים פנים כנגד פנים ואלו ה
ואדם ונחש כי אתא רב דימי אמרי במע
מ"ש הני ג' הואיל ודברה עמהם שכינה
גמל אחור כנגד אחור.

עו"ש ת"ר תרנגולת לכ"א יום וכנגדן באילן
כלב לנ' יום וכנגדו באילן תאנה ח
לנ"ב יום וכנגדו באילן תית חזיר לס' יום כ
באילן תפוח שועל וכל מיני שרצים ו' חרש
וכנגדן באילן תבואה בהמה דקה טהורה
חדשים וכנגדן באילן גפן בהמה גסה טמאה ל
חודש וכנגדן באילן דקל טהורה לט' חדש
וכנגדן באילן זית הזאב והארי והדוב וה
והברדלס והפיל והקוף והקיפוף לג' שנים וכ
באילן בנות שוח אפעה לשבעים שנה וכ

באילן חרוב חרוב זה משעת נטיעתו עד שעת גמר פירותיו ע' שנה וימי עיבורו נ' שנים נחש לשבעה שנים ולאותו רשע לא מצינו חבר וי"א מוכססים. מנה"מ א"ר יהודה א"ר ומטי בה משום ר' יהושע בן חנניא שנאמר ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה אם מבהמה נתקללה מחיה לא כ"ש אלא לומר לך כשם שנתקללה בהמה מחיה אחד לז' ומאי ניהו חמור מחתול כך נתקלל הוא מבהמה א' לז' דהו"ל שב שני ואימא כשם שנתקללה חיה מבהמה אחת לשלש שנים ומאי ניהו ארי מחמור כך נתקלל הוא מחיה אחת לשלש שנים דהו"ל תשע שנים מי כתיב מכל החיה ומכל הבהמה מכל הבהמה ומכל החיה כתיב ארור הוא מבהמה שנתקללה מחיה ואימא כשם שנתקללה בהמה מחיה אחד לשלש ומאי ניהו עז מחתול כך נתקלל הוא מבהמה א' לג' דהוה ליה תמיסר ירחי אבע"א מכל הבהמה כתיב אבעית אימא קללה הוא קללה שרי עלויה.

חולין ז א' אין הקב"ה מביא תקלה ע"י בהמתן של צדיקים וגו' (בערך מעה"ג).

שם רפב"י הוה קאזיל לפדיון שבוים וגו' שמע ר' נפק לאפיה א"ל רצונך סעוד אצלי א"ל הן וכו' מיהא השתא מסרהיבנ' דבמלתא דמצוה טרחנא כי הדרנא אתינא עיילנא לגבך כי אתא איתרמי על בההוא פיתחא דהוו קיימין ביה כודניתא חיורתא אמר מה"מ בביתו של זה אני אסעוד אצלו שמע רבי נפק לאפיה אמר לו זבנינא להו א"ל: ולפני עור לא תתן מכשול אפקרנא להו מפשת היזקא עקרנא להו איכא עקר בע"ח קטילנא להו איכא בל תשחית וכו'.

שם אמר ריב"ל למה נקרא שמן יימים שאימתן מוטלת על הבריות.

שם כז ב' דרש עובר גלילאה בהמה שנבראת מן היבשה הכשירה בשני סימנים דגים שנבראו מן המים הכשירן בלא כלום עופות שנבראו מן הרקק הכשירן בסימן אחד אמר רב שמואל קפוטקיא תדע שהרי עופות יש להן קשקשת ברגליהן כדגים.

עוד שאל הגמון לר"ג כתוב אחד אומר ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף אלמא ממיא איברו וכתיב ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים אלמא מארעא איברו א"ל מן הרקק נבראו ראה תלמידיו מסתכלים זה בזה אמר להם קשה בעיניכם שדחיתי את אויבי בקש מן המים נבראו ולמה הביאן אל האדם לקרות להן שם וי"א בלשון אחר אמר לאותו הגמון ובלי הראשון אמר להן לתלמידיו משום דכתיב על ויצר.

שם מב א' תנא דבי ר"י זאת החיה אשר תאכלו מלמד שתפס הקב"ה מכל מין ומין והראה לו למשה וא"ל זאת אכול וזאת לא תאכל.

שם נא א' א"ר מנשה הני דכרי דגנבי גנבי אין חוששין משום ריסוק אברים מאי טעמא כי שדי להו אמותנייהו שדי להו כי היכי דלירהטי קמייהו אהדרינהו ודאי חיישינן והנ"מ דאהדרינהו מחמת יראה אבל מחמת תשובה תשובה מעלייתא הוא דעבדי.

שם נג א' לענין דרוסות חיות ועופות.

שם נט ב' א"ר יהודה קרש טביא דבי עילאי טגרס אריה דבי עילאי א"ר כהנא ט' אמהתא הוי בין אונא לאונא דאריה דבי עילאי א"ר יוסף שיתסר אמהתא הוי משכיה דטביא דבי עילאי. אמר ליה קיסר לרבי יהושע בן חנניה אלקיכם כאריה מתיל דכתיב אריה שאג מי לא יירא מאי רבותיה פרשא קטיל אריה אמר ליה לאו כהאי אריא מתיל כאריא דבי עילאי מתיל א"ל בעינא דמחזית ליה ניהלי וגו' (בע' מעה"ג).

שם ס' א' א"ר יהודה שור כרסתן ופרסתן רב רישיה ורב גנובתיה וחילופא בחמרא למאי נ"מ למקח וממכר. ואמר ריב"ל כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בדעתן ח נבראו בצביונן נבראו שנאמר ויכולו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרא צבאם אלא צביונם.

חולין ס ב' אמר רב חנן בר רבא השסועה בריה בפני עצמה היא שיש לה ב' גבין ושני שדראות וכי משה רבינו קניגי ובליסטרי היה מכאן תשובה לאומר אין תורה מן השמים.

שם סג ב' תניא רבי אומר אקרא אני איה דיה למה נאמרה כדי שלא תתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא תהא אתה קורא איה והוא קורא דיה אתה קורא דיה והוא קורא איה לכך כתוב במשנה תורה והראה ואת האיה והדיה למינה מיתיבי למה נשנו בבהמה מפני השסועה ובעופות מפני הראה מאי לאו מדבהמה דהתם לאוסופי עופות נמי לאוסופי לא התם לאוסופי הכא לפרושי וגו'.

שם עט א' אמר אביי פרד דעבי קליה בר חמרא צניף קליה בר סוסיא ואמר רב פפא רברבן אודניה וזוטרא גנובתיה בר חמרא זוטרן אודניה ורבה גנובתיה בר סוסיא.

שם קכז א' ת"ר כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה א"ר זירא מאי קראה האזינו כל יושבי חלד. א"ר הונא בריה דרב יהושע ביברי דנרש אינן מן היישוב.

ערכין יט ב' תנו רבנן משקל ידי ומשקל רגלי

עלי רבי יהודה אומר מביא חבית וממלא מים ומכנים ביד עד האציל ובויגל עד הארכובה ושוקל בשר חמור גידים ועצמות ונותן לתוכה עד שתתמלא (פי' רש"י שמשקל בשר חמור כמשקל בשר אדם ואף ע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנא' אשר בשר חמורים בשרם וגו'.

אדר"נ פל"ט ששה שמות נקרא נחש שרף תנין צפעוני אפעה עכשוב.

מס' סופרים פט"ו תני ר' שמעון בן יוחי הטוב שבנחשים רצוץ את מוחו וכו'.

נדה כג א' גלגל עיניהם של בהמות וחיות דומות לשל אדם שהן עגולין אבל של דגים לאו עגול הוא (עפרש"י ד"ה הואיל ועיניהן כו').

עו"ש הא באוכמא והא בציריא (פי' שחור שבעין דומות לשל אדם דעגול הוא אבל מקום מושב כל העין לאו עגול כשל אדם).

כלים פי"ז משנה י"ג כל שבים טהור חוץ מן הכלב מפני שהוא בורח ליבשה (פי' הר"ש שם שאין שום בהמה בורח ליבשה כשרוצים לצודם חוץ מן הכלב.

סוף קינים א"ר יהושע זהו שאמרו כשהוא חי קולו אחד וכשהוא מת קולו שבעה.

ירושלמי ברכות פ"ה חברבר והוא ערוד הבא מנחש וצב אם נושכת לאדם אי בר נשא קדים למיא חברברא מיית ואי חברברא קדים למיא בר נשא מיית וע' ירושלמי פ"ח שם:

ערך בריאה עופות

שבת כ"א א' מאי שמן קיק אמר שמואל שאילתינהו כל נחותי ימא ואמרו לי עוף אחד יש בכרכי הים קיק שמו וגו'.

שם מ"ט א' גבי אלישע בעל כנפים עיי"ש בתוס'.

שם ע"ז חמשה אימות הן אימת חלש על גבור וכו' אימת סנונית על הנשר וגו'.

עוד שם מ"ט האי תימרא דתרנגולא מדלי לעילא דדיירי אדפי ואי עייל קטרא מתעורא וגו'.

שם ק"ו ב' תנא דבי ר"י למה נקרא שמה צפור דרור מפני שדרה בבית כבשדה וגו'.

שם קכ"ח א' ת"ר מטלטלין את החצב מפני שהוא מאכל לצביים ואת החדדל מפני שהוא מאכל ליונים רשב"ג אומר אף מטלטלין שברי זכוכית מפני שהוא מאכל לנעמיות וגו'.

שם קמ"ה ב' א"ל ר' חייא בר אבא לרב אסי מפני מה עופות שבבבל שמנים א"ל כלך למדבר עזה ואראך שמנים מהן וגו'.

עירובין י"ח ב' והנה עלה זית טרף בפיה א אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך וגו'.

עירובין ק' ב' דא"ר חייא מאי דכתיב מלפינו מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמנו מלפינו מבהמות זו פרידה שכורעת ומשתנת מים ומעוף השמים יחכמנו זה תרנגול שמפיים ואחר כך בועל וגו'.

פסחים קי"ג ב' ת"ר שלשה שונאים זה את זה אלו הן הכלבים והתרנגולין והחברין וי"א אף הזונות וי"א ת"ח שבבבל וגו'.

עו"ש ת"ר שלשה אוהבין זה את זה אלו הן הגרים והעבדים והעורבין.

ביצה ז' א' אמר רבינא תרנגולת כל היכא דאיכא זכר לא ספנא מארעא ועד כמה אמר רב גמדא משמיה דרב כל היכא דשמעיה קלא בימממא עבד רב מרי עובדא עד שיתין בתי ואי איכא נהרא לא עברא ואי איכא מברא עברא ואי איכא מיצרא לא עברא הוה עובדא ועברא אמיצרא וגו'.

י כ' היערות דבש חלק שני סט: על הקרא הצבי ישראל על במותך חלל כי הצבי אין בו מרה וידוע כי אצל ראש העדה היא לחטאת גדול אם נוהג במדת כעס וידוע כי שאול הי' מוותר מאוד על כבודו כמו שכתוב (שמואל א' י') ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויבזהו ולא הביאו מנחה ויהי' כמחריש ועוד שם י"א. וזה הצבי ישראל שאתה דומה לצבי ואח"כ אין להאשימו כי על הכעס נענש וזה פי' ג"כ ברח דודי ודמה לך לצבי דהיינו דלא יכעוס עלינו כלל ואמרו במדרש כתיב עיני ה' אל יראיו עין ה' אל יראיו כאן בעושין רצונו של מקום וכאן כשאין עושין רצונו של מקום והכוונה כי ידוע כי עין אחת כנוי למדת הדין ועין אחת למדת הרחמים ולכך בעושין רצונו ש"מ משגיח בשני עינים כי אף למדת הדין הם הגונים אבל כשאין עושין רצונו של מקום ואין יכולין לסבול מדה"ד הקב"ה משגיח רק בעין אחת. והוא מדת הרחמים וידוע שצבי כשהוא ישן מביט בעין אחת לכך אמר ברח דודי ודמה לך לצבי שתביט רק בעין אחת והוא של רחמים וזה הצבי ישראל שהי' מתנהג עם ישראל במדת הרחמים.

יא ב"ב ח א' רש"י ד"ה פרנסני ככלב וכעורב שחס הקב"ה עליהן שנאמר יודע צדיק דין דלים לפי שהכלב מזונותיו מועטין לפיכך שוהה אכילתו במעיו ג' ימים וגבי עורב כתיב לבני עורב אשר יקראו לפי שהעורב אכזרי על בניו הקב"ה מזמין להם יתושין מתוך צואתן ואוכלין.

חגיגה י״ג ב׳ אמר ריש לקיש מאי דכתיב אשירה לה׳ כי גאה גאה שירה למי שמתגאה על הגאים דאמר מר מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר ואדם מתגאה עליהן והקב״ה מתגאה על כולן וגו׳.
מ״ק כ״ו ע״א ר׳ אבא ורב הונא בר חייא הוו יתבו קמי׳ דר׳ אבא בעא לאפנויי שקלי לטיטפתי׳ אחתיה אבי סדיא אתאי בת נעמיתא בעא למיבלעיה אמר השתא איחייבין לי שתי קריעות וגו׳.
רה״ש ל״א א׳ אמר ר׳ נחמיה מה ראו חכמים להלק בין הפרקים הללו אלא בראשון שקנה והקנה ושליט בעולמו וגו׳ בחמישי שברא עופות ודגים לשבח לשמו וגו׳.
יומא כ׳ ב׳ מאי קריאת הגבר קרא גברא א״ל ר׳ שילא ולימא מר קרא תרנגולא וגו׳.
שם כ״א א׳ עשרה נסים נעשו בבית המקדש וא׳ מהם שלא נראה זבוב בבית המטבחים וגו׳.
שם ע״ה ב׳ אמר רב אחא בר יעקב בתחילה היו ישראל דומין כתרנגולים המנקרים באשפה עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה. עוד שם ד׳ מיני שליו הן ואלו הן שיבלי וקיבלי ופסיוני ושליו מעלי דכולהו שיבלי גרוע דכולהו שליו והוי כציפורתא וגו׳.
כתובות מ״ט ב׳ ועורבא בעי בני והכתיב לבני עורב אשר יקראו ל״ק הא בחיורי הא באוכמי גו׳.
גיטין מ״ה א׳ ההוא גברא דהוה ידע בלישנא דציפורא אתא עורבא וקא קרי׳ לי׳ א״ל מאי קאמר א״ל עיליש ברח עיליש ברח אמר עורבא שיקרא הוא ולא סמיכנא עליה אדהכי אתא יונה וקא קריא א״ל מאי קאמרה א״ל עיליש ברח ועיליש ברח אמר כנסת ישראל כיונה מתילא ש״מ מתרחיש לי ניסא וגו׳ (בערך מעשה הגדולים).
שם נ״ו ב׳ אתרנגול ותרנגולתא חרוב ביתר וגו׳ (בערך חורבן).
סוטה ל״ח ב׳ ואמר ר׳ יהושע בן לוי מניין שאפילו עופות מכירין בצרי העין שנאמ׳ כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף וגו׳ (בערך הכנסת אורחים).
ב״ב ט״ז א׳ צבוע זכר לאחר שבע שנים נעשה עטלף עטלף לאחר ז׳ שנים נעשה ערפד ערפד לאחר שבע שנים נעשה קימוש וגו׳. (בערך בהמות).
שם נ״ה א׳ אמר ר״ל כאן שנה ר׳ תרנגול אווז ופסיוני כלאים זה בזה. עוד שם אמר שמואל אווז ואווז הבר כלאים זה בזה וגו׳. ירושלמי ב״ק פ׳ מרובה אין מגדלין תרנגולין בירושלים ולא הכהנים בכל א״י מפני הטהרות (פי׳ שהתרנגולין מנקרין באשפה).
שם צ״ב ב׳ משולש בכתובים דכתיב כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו ותנינא בברייא ר״א אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו.
שם צ״ג א׳ אמר ר׳ אבהו לעולם יהא אדם מן א הנרדפין ולא מן הרודפין שאין לך נרדף בעופות יותר מתורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי מזבח וגו׳.

א מן הנרדפין כו׳ וכ״ל לבאר בזה מדרש בפ׳ לך לך כשאמר הקב״ה לאברהם לך לך מארצך אמר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה דאיתא בתוס׳ שבת מ״ט גבי אלישע בעל כנפים שישראל נמשלו ליונה מה יונה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהם וכ׳ שם תוס׳ בשם מדרש דיונה בשעה שפורחת פורחת באחת ושובתת באחת ושאר עופות שפורחות בשתים כשיגיעים ניוחים על גבי סלע וזה לעומת זה עשה אלוהים בעבור שהיונה נרדפת לכן ברא לה הקב״ה עזר כנגד רודפיה שהם יגיעים וניוחים על גבי סלע והיא אינה יגיעה בעבור שנחה על גפה האחת ופורחת באחת להלן מרחוק ולכן כל רודפיה לא השיגוה. וכן ישראל שהם מן הנרדפין פורחין באחת דהיינו חכמת התורה שעל ידה עולים למעלה כעוף הפורח ושוכנים באחת הם המצות שמגינות עליהם כמו שכתוב במגילה הלנו אתה אם לצרינו היינו המצות שמגינות עלינו מצרינו ועל זאת התפלל אברהם אבינו ע״ה כשאמר לו הקב״ה לך לך מארצך שילך ממגוי לגוי וממלכה אל עם אחר כי אוהבי שקר ירדפו אותו ע״י שהאמת והצדק עמו כי השקר אוהב החושך והאמת האיר ולכן התפלל מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה פי׳ שיעוף בחכמתו מעלה מעלה וישכון באחת כמו שהיונה פורחת ושובתת באחת. עוד ביארתי זה באופן אחר כי השני כנפים שביקש אברהם אבינו ע״ה המה החקירה והאמונה כי החקירה היא כלי המלחמות על שדה החכמה לנצח המתנגדים והאמונה היא מגדל עוז בו ירוץ צדיק והיא משען ומשענה שלא יוכלו הלוחם מלחמות ה׳ וזה שהתפלל אברהם אבינו ע״ה כשאמר לו הקב״ה לך לך מארצך לנצח בנצח במלחמות ה׳ אמר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה היינו החקירה בו יעוף בחזקת היד נגד המתנגדים והאמונה עליה ישכון בטח בדד.

ב"מ פ"ו ב' מובחר שבבהמות שור מובחר שבעופות תרנגולת וגו'.

ב"ב י"ו א' הידעת עת לדת יעלי סלע וחולל אילות תשמור יעלה זו אכזריה על בניה בשעה שכורעת ללדת עולה לראש ההר כדי שיפול ממנה וימות ואני מזמן לה נשר שמקבל בכנפיה ומניחו לפניה ואלמלי מקדים רגע א' או מתאחר רגע א' מיד מת בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי חולל אילות תשמור אילה זו רחמה צר בשעה שכורעת לילד אני מזמין לה דרקון שמכישה בבית הרחם ומתרפא ממולדה ואלמלי מקדים רגע א' או מאחר רגע א' מיד מתה בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי וגו'.

ע"ז מ' א' ואלו הן סמני ביצים כל שכודרת ועגולגלת ראשה א' כד וראשה א' חד טהורה ב' ראשיה כדין וב' ראשיה חדין טמאה חלבון מבחוץ וחלמון מבפנים טהורה חלבון וחלמון מעורבין זה בזה זו היא ביצת השרץ וגו'.

סנהדרין נ"ט ב' בעי מיניה ר' זירא מר' אבהו ירדה לו דמות חמור מהו א"ל יארוד נאלא ההא אמרי לי' אין דבר טמא יורד מן השמים (פי' רש"י ירוד נאלא תנין שוטה עוף ששמו תנין והוא שוטה ובוכה מספיד תמיד נו)'.

שם צח ב' דרש ר' שמלאי מ"ד הוי המתאוים את יום ד' למה זה לכם יום ד' הוא חשך ולא אור משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאור א"ל תרנגול לעטלף אני מצפה לאורה שאורה שלי הוא ואתה למה לך אורה וכו'.

שם קח א' כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ א"ר יוחנן מלמד שהרביעו בהמה על חיה וחיה על בהמה והכל על אדם ואדם על הכל אמר רבי אבא בר כהנא וכולם חזרו חוץ מתושלמי וכו' עפרש"י.

שם קח ב' ת"ר שלשה שמשו בתיבה וכולן לקו כלב ועורב וחם כלב נקשר עורב רק חם לקה בעורו כו'.

עוד שם וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים א"ר ירמיה מכאן שדירתן של עופות טהורות עם הצדיקים. עו"ש והנה עלה זית טרף בפיה א"ר אלעזר ב אמרה יונה לפני הקב"ה רבונו ש"ע יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך ולא יהיו מתוקים כדבש ומסורין ביד ב"ו מאי משמע דהאי טרף לישנא דמזוני הוא דכתיב הטריפני לחם חוקי וכו'. עו"ש למשפחותיהם יצאו מן התיבה א"ר יוחנן למשפחותם ולא הם א"ר חנא בר ביזנא אמר ליה אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם יצאו מן התיבה אתון היכא הויתון א"ל צער גדול היה לנו בתיבה בחיה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום שדרכה להאכילה בלילה האכלנוה בלילה האי זקיתא לא הוה ידע אבא מה אכלה יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רימוני נפל תולעתא מיניה אכלה מכאן ואילך הוה גביל לה חיזרי כי מתלע אכלה אריא אישתא זינתיה דאמר רב לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זינא אישתא אורשינה אשכחיניה אבא דגני בספנא דתיבותא א"ל לא בעית מזוני א"ל חזיתיך דהות טרידא אמינא לא אצעריך א"ל יהא רעוא דלא תמות שנאמר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים וכו'.

שם ק א' לא שרי לן עורבא ולא אסרו לן יונה רבא כי הוו מייתי טריפה דבי בנימין קמיה כי הוה חזר בה טעמא להתירה אמר להו תיחזו דקא שרינא לכו עורבא כי הוה חזי בה טעמא לאיסירא אמר תחזי דקא אסרינא לכו יונה.

בכורות ז' ב' כל המוליד מיניק וכל המטיל ביצים מלקט חוץ מעטלף שאע"פ שמטיל ביצים מיניק הדולפנין פרין ורבין כבני אדם מאי דולפנין אמר רב יהודה בני ימא כל שביציו מבחוץ מוליד וכל שביציו מבפנים מטיל ביצים איני והאמר שמואל אווז ואווז הבר כלאים זה בזה והוינן בה מ"ט אומר אביי זה ביציו מבחוץ וזה ביציו מבפנים ותרווייהו מטילי ביצים אלא כל שזכרותו מבחוץ מוליד מבפנים מטיל ביצים כל שתשמיש ביום יוליד ביום בלילה יוליד בלילה כל שתשמישו בין ביום בין בלילה יוליד בין ביום בין בלילה תשמישו ביום יוליד ביום תרנגול בלילה יוליד בלילה עטלף תשמישו בין ביום בין בלילה יוליד בין ביום בין בלילה אדם וכל דדמי לי' וגו' נפקא מינה לענין דינא ביצה שנמצא ביו"ט באור הבוקר עיי"ש.

עוד שם ת"ר תרנגולת זמן עבורה לעשרים ואחד יום וגו'.

שם נ"ז ב' פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני

ב אמרה יונה יהיו מזונותי מרורין כזית וגו' וכתב באמת ליעקב וז"ל אף דודאי יונה אין בה
דעה אך כל מה שאנו לומדין דבר אחד מדברי' חשוב כאילו שמענו וממנו אותו דבר שלומדין
ולכן כיון שראינו שהיונה טרפה עלה זית אף שהיא דבר מר וכח בודאי הי' נותן לה דברים
טובים מאלה מזה אנו לומדין שיותר טוב לקבל דבר מר מהקב"ה מדבר מתוק מידי בשר ודם.

ומבעה ששים כרכים ושברה שלש מאות ארזים ומי שריא לי׳ והכתיב כנף רננים נעלסה אמר רב אשי ההוא מזורתא הואי.

חולין כ״ז ב׳ דרש עובר גלילאה בהמה שנבראת מן היבשה הוכשר׳ בשני סימנים דגים שנבראו מן המים הכשירן בלא כלום עוף שנברא מן הרקק הכשרו בסימן א׳ אמר רב שמואל קפוטקיא תדע שהרי עופות יש להן קשקשת כדגים.

שם מ״ט א׳ דאמר רב הונא בר יהודה אווא בזווא וריאה דידה בר׳.

שם ס״ג א׳ אמר רב יהודה שלך זה השולה דגים מן הים דוכיפת שהודו כפות תנ״ה דוכיפת שהודו כפות וזהו שהביא שמיר לבהמ״ק ר׳ יוחנן כי הוה חזי שלך אמר משפטיך תהום רבה כי הוה חזי נמלה אמר צדקתך כהררי אל וגו׳.

שם קיפוף אמר רב יהודה קאת זו הקוק רחם זו שרקרק א״ר יונתן למה נקרא שמה רחם כיון שבא רחם באו רחמים לעולם.

ע״ש אמר רב יהודה החסידה זו דיה לבנה למה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה האנפה זו דיה רגונית למה נקרא שמה אנפה שמאנפת עם חבירותיה.

ע״ש אמר אביי דאה וראה אחת היא וכן איה ודיה אחת היא. עוד שם למה נשנו בבהמה מפני השסעוה ובעופות מפני הראה וגו׳.

שם למה נקרא שמה ראה שרואה ביותר עומדת בבבל ורואה נבילה בא״י.

שם קל״ח ב׳ עוף טהור שהרג את הנפש פטור משלות מ״ט דאמר קרא שלח תשלח את האם במי שאתה מצווה לשלחו יצא זה שאי אתה מצווה לשלחו א״א להביאו לבית דין וגו׳.

שם קל״ט ב׳ אמר רב כהנא לדידי חזיין יוני הרדיסיות וקיימן שיתסר דרי בפתי מילא והוה קרא קירי קירי הוה חד מינייהו דלא הוה קרא קירי קירי אמר לה חברתה סומא אמרי קירי קירי אמר סומא אמרי קירי בירי אתיוה ושחטוה וגו׳.

נדה כ״ג א׳ קריא וקיפופא (פרש״י עוף הצועק בלילה ופניו דומה לחתול ועיניו לפניו וגו׳) עיי״ש בתוס׳ ד״ה קריא וקיפופא שיש ג׳ מיני קיפוף.

שם ב׳ המפלת כמין בהמה חיה ועוף ולד מעליא הוא ד״ר מאיר וחכמים אומרים עד שיהא בו מצורת אדם. עוד שם השוחט את הבהמה ומצא בה דמות יונה אסורה באכילה.

פרה פ״ט ג כל העופות פוסלין (פי׳ למי חטאת) חוץ מן היונה מפני שהיא מוצצת (פי׳ שאין המשקה שבפיה חוזרת לתוך המים) עיין יתר ענין זה (בערך בהמה וחיה).

ערך בריאה דגים וחגבים

ברכות מ א׳ א״ר חייא בר אשי אמר רב הרגיל בדגים קטנים אינו בא לידי חולי מעיים ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומרבין כל גופו של אדם.

שבת עז ב׳ ת״ר חמשה אימות הן אימת חלש על גבור וכו׳ אימת כלבית על לויתן כו׳.

עו״ש מ״ט קרנא דקמצא רכיכא משום דדיירי בחילפא ואי קשיא נדיא ומתעורא דאמר שמואל האי מאן דבעי דליסימיה לקמצא לשלופינהו לקרניה כו׳. עו״ש ת״ר ג׳ כל זמן שמזקינין מוסיפין גבורה ואלו הן דג נחש וחזיר.

שם קנז א׳ האי מאן דבחמשא בשבא יהא גבר גומל חסדים מאי טעמא משום דאיברי בי׳ דגים ועופות.

רה״ש לא א׳ א״ר נחמיה מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו וכו׳ בחמישי שברא עופות ודגים לשבח לשמו וכו׳.

יומא עה א׳ דאמר מר בשהיו ישראל שואבים מים הקב״ה מזמין להם בתוך המים דגים קטנים בכדיהן וכו׳.

קידושין יג א׳ בדור המבול לא נגזרה גזרה על דגים שבים שנאמר מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים וכו׳.

ב״מ עט ב׳ אמר אביי שמע מינה ביניתא אכרסה תקלה למאי נ״מ למקח וממכר (פרש״י אם כריסו גדול משקלו יותר ואם ראית דג שכריסו גדול אל תקנה במשקל אא״כ יוציא את מעיו גו׳.

ב״ב עד א׳ רב ספרא משתעי זימנא חדא הוה אזלינן בספינתא חזינן ההוא כוורא דאפקיה לרישיה מימא והוה ליה קרניה וחקיק עליה אנא בריה קלה שבים והוינ״א תלת מאה פרסי ואזילנא לפומי׳ דלויתן וגו׳ עו״ש ר׳ יונתן משתעי

ג כל עופות פסולין ומקשין חוץ מיונה וגו׳ וכ׳ ביערת דבש חלק ראשון ע׳ דלכך נאמר עיניך יונים דקאי על סנהדרין כפי׳ רש״י משום דסנהדרין נמשלו ליונים כי הם שותים תמיד מים חיים של תורה ולא מקילים אלא כשבא דבר אתם וגם כי המה מתנהגים אלא בטבע כיונה שאין לה מרה.

זימנא חדא הוה אזלינן בספינתא וחזינן ההוא קרטליתא דהוו קא מקבעו בה אבנים טובות ומרגליות והדרי לה מיני דכוורי דמקרי בירשא וכו' (בערך מעשה הגדולים).

שם ב' ת"ר מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו באין בספינה והיה ר"א ישן ור' יהושע ניער נזדעזע ר' יהושע וניער ר"א א"ל מה זה יהושע מפני מה נזדעזעת א"ל מאור גדול ראיתי בים א"ל שמא עיניו של לויתן ראית דכתיב עיניו כעפעפי שחר וגו'. עוד שם ויברא אלקים את התנינים הגדולים הכא תרגימו ארזילי דימא ר' יוחנן אמר זה לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון שנא' ביום ההוא יפקוד ד' ברוחו הקשה וגו'. עו"ש אמר רב יהודה א"ר כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם אף לויתן א נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם ואלמלא נזקקין זה לזה מחריבין כל העולם כולו מה עשה הקב"ה סירס את הזכר והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לע"ל שנא' והרג את התנין אשר בים ואף בהמות בהררי אלף זכר ונקבה בראם ואלמלא נזקקין זל"ז מחריבין כל העולם כולו מה עשה הקדוש ב"ה סרס את הזכר וצינן את הנקבה ושמרה לצדיקים לע"ל שנא' הנה נא כחו במתניו זה זכר ואונו בשרירי בטנו זה נקבה וכו'. עו"ש וא"ר יהודה א"ר ירדן יוצא ממערת פמיים תנ"ה ירדן יוצא ממערת פמיים ומהלך בימה של סבכי ובימה של טברי' ומתגלגל ויורד עד שמגיע לים הגדול ומתגלגל לפיו של לויתן שנא' יבטח כי יגיח ירדן אל פיה מתקיף לה רבא בר עולא האי בבהמות בהררי אלף כתיב אלא אמר רבא בר עולא אימתי בהמות בהררי אלף בטוחות בזמן שמגיע ירדן לפיו של לויתן וגו'. עו"ש כי אתא רב דימי א"ר יונתן עתיד גבריאל לעשות קניגיא עם לויתן שנאמר התמשיך לויתן בחכה ובחבל תשקיע לשונו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנא' העושו יגש חרבו כי אתא רב דימי א"ר יוחנן בשעה שלויתן רעב מוציא הבל מפיו ומרתיח כל מימות שבמצולה שנא' ירתיח כסיר מצולה ואלמלא מבנים ראשו לג"ע אין כל בריה יכולה לעמוד ברוחו שנאמ' ים ישים כמרקחה ובשעה שצמא עושה תלמים בים שנא' אחריו יאיר נתיב. עו"ש אמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן שנאמ' יכרו עליו חברים ואין כירה אלא סעודה שנא' ויכרה להם כירה גדולה ויאכלו וישתו ואין חבירים אלא תלמידי חכמים שנאמר היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני והשאר חולקין אותו ועושין בו סחורה בשוקי ירושלים שנאמר יחצוהו בין כנענים ואין כנענים אלא תגרים שנא' כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב ואב"א מהכא אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ ואמר רבה אר"י עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן שנא' התמלא בסוכת עורו כו' והשאר פורסו הקב"ה על חומת ירושלים וזיו מבהיק מסוף העולם ועד סופו שנאמר והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך.

ע"ז ג ב' א"ר יהודה אמר שמואל מ"ד ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו למה נמשלו ב"א כדגי הים לומר לך מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים אף בני אדם כיון שפורשין מד"ת ומן המצות מיד מתים ד"א מה דגים שבים כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים כך בני אדם כיון שקדרה עליה' חמה מיד מתים וכו'. ד"א מה דגים שבים כל הגדול מחבירו בולע את חבירו אף בנ"א כל הגדול מחבירו בולע את חבירו אלמלא מוראה של מלכות וגו'.

שם ג א' אחד דג טהור ואחד דג טמא מטילין ביצים אלא זה משריץ מבחוץ וזה משריץ מבפנים וגו'.

בכורות ז ב' דג טהור שבלע דג טמא ודג טמא שבלע דג טהור אי מותר באכילה או לא עיי"ש.

שם ח א' הכל משמשין פנים כנגד עורף חוץ משלשה שמשמשין פנים כנגד פנים ואלו הן דג ואדם ונחש ומ"ש הני תלתא כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא הואיל ודברה עמהם שכינה וכו'.

סנהדרין קח א' דגים שבים לא מתו בימי המבול שנא' כל אשר בחרבה מתו.

חולין כז ב' דרש עובר גלילאה בהמה שנברא מן היבשה הכשירו בשני סימנין דגים שנבראו מן המים הכשירן בלא כלום כו'.

שם סג ב' תני אבימי בריה דרבי אבהו ז' מאות מיני דגים הן וה' מאות מיני חגבים ולעופות אין מספר כו'.

שם סה א' שם מנה כמה מיני חגבים.

שם סו ב' תניא רבי יוסי בן דורמסקית אומר לויתן דג טהור הוא שנאמר גאוה אפיקי מגינים תחתיו חדודי חרש אפיקי מגינים אלו

א לויתן נברא זכר ונקבה וסרס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא וגו' עיין בזה העקידה פ' שמיני ל"ב:

קשקשים שבו תחתיו חדודי חרש, או סנפירין שפורח בהן.

ערך בריאה תולעים שקצים ורמשים

שבת ע"ז ע"ב אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה לא ברא דבר אחד לבטלה ברא שבלול לכתית ברא זבוב לצרעה יתוש לנחש ונחש לחפפית וסממית לעקרב היכי עביד ליה מייתי חדא אוכמי וחדא חיורא ושלקו להו ושייפו לו ת"ר חמשה אימות הן אימת חלש על גבור אימת מפגיע על ארי אימת יתוש על הפיל אימת סממית על עקרב אימת סנונית על הנשר אימת כילבית על לויתן אמר רב יהודה אמר רב מאי קרא המבליג שוד על עז.

שם ק"ז ע"ב ההורג כינה בשבת כהורג גמל וגו' (כתוב לעיל גבי בריות).

שם קכא ב' ההוא עכברא דאשתכח באספרמקי דרב אשי ואמר להו נקוטו בציציתא ואפקוה באשפה וגו'.

שם קמ"ה ע"ב מפני מה כותים מזוהמין מפני שאוכלין שקצים ורמשים וגו'.

שם קנ"א ע"ב ר' שמעון בן אליעזר אומר תינוק בן יומו חי א"צ לשומרו מן החולדה ומן העכברים אבל עוג מלך הבשן מת צריך לשמרו מן החולדה ומן העכברים שנ' ומוראכם וחתכם יהי' כל זמן שאדם חי אימתו מוטלת על חבריות כיון שמת בטלה אימתו וגו'.

עירובין ק ב' אלמלא לא נתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול גזל מנמלה וגו' (בערך בהמה).

מ"ק ו' ע"ב מאי אישות אמר רב יהודה בריה שאין לה עינים אמר רבא בר' ישמעאל ואיתימא רב יימר בר שלמיא מאי קרא כמו שבלול תמס יהלוך נפל אשת בל חזו שמש ת"ר צדין את האישות ואת העכברים משדה הלבן ומשדה אילן כדרכו ומחריבין חורי נמלים כיצד מחריבין רשב"ג אומר מביא עפר מחור זה ונותן לתוך חור זה והן חונקין זה את זה אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי והוא דקאי בתרי עברי נהרא והוא דליכא גשרא והוא דליכא גמלא והוא דליכא מצרא עד כמה עד פרסה וגו'.

מגילה ו א' שפוני טמוני חול תני רב יוסף שפוני זה חלזון טמוני זו טרית חול זו זכוכית לבנה.

ירושלמי ברכות פ"ט אליהו ז"ל שאל לר' נהוראי מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולם אמר ליה לצורך נבראו בשעה שבני אדם חוטאים הוא מביט בהן ואומר מה אלו שאין בהן צורך הרי אני מקיימן אלו שיש בהן צורך לכש"כ א"ל עוד הן יש בהן צורך זבוב לצרעה פשפוש לעלוקתא נרש לחפפית שבלול לחזזית סממית לעקרב וגו'.

סוטה מ"ח ע"ב ת"ר שמיר זה ברייתו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד לפניו במה משמרין אותו כורכין אותו בספוגין של צמר ומניחין אותו באיטני של אבר מליאה סובי שעורין.

ב"מ ע"ח ע"ב ההוא דאמר להו אברקת במילתא דמלכא אמרו לי' במאי בטלי כסף או בטלי דהב איכא דאמרי בטלי כסף אמר וקטליה איכא דאמרי בטלי דהב אמר ושבקיה וגו' מוכח דעש אינו אוכל בכלי פשתן.

ע"ז ל"א ע"ב אמר שמואל כל השרצים יש להם ארס של נחש ממית של שרצים אינו ממית א"ל שמואל לחייא בר רב בר אריא תא אימא לך מילתא מעליתא דהאי אמר אבוך הכי אמר אביך הני אחמאי זוקאני דהוו שתו גילוייא ולא מתו אידי דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו.

גיטין מה לאו עכברא גנב אלא חורא גנב וגו'

שם מ' ע"א חבלון וחלמון מעורבין זה בזה זו היא ביצת השרץ וגו'.

סנהדרין ס"ז ע"ב ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים אמר ר' אלעזר צפרדע אחת היתה השרוצה ומלאה כל ארץ מצרים וגו' ר' אלעזר בן עזריה אומר צפרדע אחת היתה שרקה להם והם באו.

שם צ"א ע"א ואם אי אתה מאמין צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה ולמחר השריץ ונעשה כולו בשר שמא תאמר לזמן מרובה עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחת למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות (פרש"י ונראה למורי שביצי חלזון ראשון משריצין כלן אלא יש בידו לחיות לפי שעה גו').

מנחות מ"ד ע"א ת"ר חלזון זה גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחד לשבעים שנה ובדמה צובעין תכלת לפיכך דמיו יקרים.

בכורות ז' ע"ב מפני מה אמר דבש דבורים מותר מפני שמכניסות אותו לגופן ואין ממצות אותו מגופן וגו' דבש צרעין והגזין מותר באכילה וטהור וגו'

שם נ"ז ע"ב יתוש שבמקומינו יש להם ששים רבוא קלפים בבית המסם שלו וגו'.

חולין נ"ח ע"א אמר רב הונא כל בריה שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חדש.

שם ס"ג ע"א רבה כי הוי חזי נמלה אמר צדקתך כהררי אל וגו'.

שם נ"ז ע"ב לענין נמלה שאין לה קצין שוטר ומושל תכין בקיץ לחמה וגו' אלא סמוך אהומנותא דשלמא.

שם קכו ב' מעבבר שחציו בשר וחציו אדמה וגו'.

שם קכ"ז ע"א ת"ר הצב למינהו להביא הערוד וכן הנפילים וסלמנדרא כשהיה ר"ע מגיע לפסוק מה רבו מעשיך יש לך בריו' גדולות בים ויש לך בריות גדולו' ביבשה שבים אמלי עולות ביבשה מיד מתות שביבשה אילמלי יורדות לים מיד מתות יש לך בריות גדולות באור ויש לך בריות גדולות שבאור באויר אלמלא עולת לאויר מיד מתות יש באויר אלמלא יורדות לאור מיד מתות מה רהו מעשיך ד' ת"ר כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה וגו'.

נדה נ"ה ת"ר פטפש זה ארכו כרחבו וטעמו כרירו ברית כרותה לו שכל המוללו מריח בו וגו'.

סוטה לו תנא צרעה לא עברה עמהם והכתיב ושלחתי את הצרעה לפניך ארשבל"ק על שפת ירדן עמדה וזרקה בהן מרה וסימתה עיניהן מלמעלה וסרסתן מלמטה שנאמר ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת. רב פפא אמר ב' צירעות הואי חדא דמשה וחדא דיהושע דמשה לא עבר דיהושע עבר.

הוריות ג א' שאלו תלמידיו את ר' אלעזר מפני מה הכל מושלים בעכברים אמר להם מפני שסורן רע מאי היא רבא אמר אפי' גלימא נייצי רב פפא אמר אפי' שופתא מרא גייצי.

פרה פ"ט כל השרצים אינן פוסלין (פי' למי חטאת) חוץ מן החולדה מפני שהיא מלקת (פי' לוקקות בלשונה ומתערב הרוק שבלשונה עם המים) ויתר ענין זה כתיב (בערך בהמה חי').

ערך בריאה אילנות ודשאים

ברכות מ' א' אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין שנאמר וישת מן היין וישכר ר' נחמיה אומר תאינה היה שבדבר שנתקלקלו בו נתקנו שנ' ויתפרו עלה תאנה ר"י אומר חטה היה שאין התינוק יודע לקרות אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן וגו' (בערך אדם הראשון).

שם מ"ד א' כי אתא רבין אמר אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מורידין ממנו ארבעים סאה גוזלות משלש בריכות בחדש וגו'.

שבת כ"א א' מאי שמן קיק ריש אמר קיקיון דיונה אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי קיקיון דיונה ולצלוליכא דמי ומרפשקי רבי ועל פום חנותא מדלן יתיה ומפרצידוהי עבדי משחא ובענפוהי נייחין כל בריחין דמערבא וגו'.

שם ל' ב' יתיב ר"ג ודריש עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום שנאמר ונשא ענף ועשה פרי מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום לינלג עליו אותו תלמיד אמר והכתיב אין כל חדש תחת השמש א"ל בא ואראך דוגמא בעולם הזה נפק אחוי לי' צלף ותו יתיב ר"ג וקא דריש עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנא' יהי פיסת בר בארץ לינלג עליו אותו תלמיד ואמר אין כל חדש תחת השמש א"ל בא ואראך דוגמתן בעולם הזה נפק אחוי לי' כמיהין ופטריות ואבלי מילת נב"א בר קורא.

שם ל"ה ב' ארזני הוא עשב שקורין מלווי"א ועלין שלו נוטין תמיד כלפי החמה שחרית למזרח חצי היום וקופין ערבית למעריב.

שם ל"ג ב' רשב"י ובריה טשו במערתא איברו להו חבורא ועינא דמיא וגו' (בערך מעשה הגדולים).

שם ס"ז א' א"ר יוחנן לאישתא צמירתא וגו' וכי פסק לי' ליתיתוה וליפסקיה ולימא הכי הסנה הסנה לאו משום דגביהת מכל אילני אשרי הקב"ה שבינתיה עלך אלא משום דמייכת מכל אילני אשרי קב"ה שבינתיה עלך גו'.

שם פ"ח א' א כתפוח בעצי היער גו' למה נמשלו ישראל לתפוח וגו'.

א כתפוח בעצי היער כו' ישראל לתפוח וגו' והקשו תוס' דקרא זה נאמר על הקב"ה דאמר כן דודי בין הבנים וכו' באמת ליעקב ד"ל דהכי קאמר הקרא דכמו מי שמוצא תפוח בעצי היער הוא חביב עליו מאוד הואיל והוא פרי חשוב מאוד וגם לא שכיח להמצא ביער כן דודי מצא אותי בין הבנים וקאי על דור המדבר כמ"ש במדרש ימצאהו בארץ מדבר מציאה גדולה מצא הקב"ה את ישראל כאדם שהולך במדבר ומצא שם ענבים וגו'. העולם נמשלה בזמן ההוא לעצי היער שאין עושין פירות (וסיפא דמדרש הנ"ל מסייע לזה דאיתא שם ובתוהו ילל ישימון תוהו הי' העולם עד שלא יצאו ישראל ממצרים לילה הי' העולם עד שלא קיבלו ישראל את התורה וגו' א"כ בזמן דהעולם הי' אז במצב השפל) ולזה שאלו למה נמשלו דוקא לתפוח ולא לפרי אחר

שם קנ"ז א' כתוב אפינקסיה דר' יהושע בן לוי האי מאן דבחד בשבא יהי גבר או כולו לטיבא או כולו לבישא מ"ט דאיברי ביה אור וחושך האו מאן דבתרי בשבא יהי גבר רגזן מ"ט משום דאיפליגו ב"י מיא האי מאן דבתלתא בשבא יהי גבר עתיר וזנאי מ"ט משום דאיברי ב"י עשבים וגו'.

עירובין ס"ה א' א"ר חנין לא נברא יין אלא לנחם אבילים ולשלם שכר לרשעים שנ' תנו שכר לאובד וגו'.

ביצה ט"ו ב' ואמר ר' יוחנן משום ר"א בר שמעון הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר שנא' אדיר במרום ד' אי מי אדרא כשמיה כדאמרי אינשי מאי אדרא דקיימא לדרי דרי וגו'.

שם כ"ה ב' ואמר רמי בר אבא חציבא מקטע רגליהון דרשיעי נטיעה מקטע רגליהון דקצבים ודבועלי נדות תורמוס מקטע רגליהון דשונאיהן של ישראל שנ' ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ד' ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי מואב ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים ויעזבו את ד' ולא עבדוהו ממשמע שנאמר ויעזבו את ד' איני יודע שלא עבדוהו אלא מה ת"ל ולא עבדוהו א"ר אלעזר אמר הקב"ה אפי' כתורמוס הזה ששולקין אותו שבע פעמים ואוכלין אותו בקנוח סעודה לא עשאוני בני וגו' והיינו דאמר ר"ל ג' עזין הן ישראל באומות כלב בחיות תרנגול בעופות וי"א אף עז בבהמה דקה וי"א אף צלף באילנות.

רה"ש כ"ג א' אמר רב יהודה ד' מיני ארזים הן ארז קתרום עץ שמן וברוש וגו'.

יומא ע"ה א' את הקישואים ואת האבטיחים ר' אמי ור' אסי חד אמר טעם כל המינין טעמו במן טעם חמשת המינין הללו לא טעמו בו וחד אמר טעם כל המינין טעמן וממשן והללו טעמן ולא ממשן והמן כזרע גד לבן וטעמו אמר ר' אסי עגול כגידא ולבן כמרגליות תנ"ה גד שדומה לזרע פשתן בגבעולין אחרים אומרים גד שדומה להגדה שמושכת לבו של אדם כמים תניא אידך גד שמגיד להם לישראל אי בן ט' לראשון אי בן שבעה לאחרון לבן שמלבין עונותיהם של ישראל וגו'.

סוכה ל"ד א' קח על מים רבים צפצפה שמו א"ר אבהו אמר הקב"ה אני אמרתי שיהו ישראל לפני כקח על מים רבים ומאי ניהו ערבה והן שמו עצמן כצפצפה שבהרים וגו'.

שם ל"ז א' אמר רבה בר רב הונא אמרי בי רב עשרה מיני ארזים הן שנאמר אתן במדבר ארז שטה והדס וגו'.

שם מ"ה ב' כל המצות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן שנ' עצי שטים עומדים תנ"ה עצי שטים עומדים שעומדין דרך גדילתן ד"א עומדין שמעמידין את ציפוין ד"א עומדים שמא תאמר אבד סברם ובטל סיכויין ת"ל עצי שטים עומדים שעומדים לעולמי עולמים וגו'. עוד שם ר' לוי אומר כתמר מה תמר זה אין לו אלא לב אחד אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים וגו'.

תענית כ"ג א' שיר המעלות בשוב ד' את שיבת ציון היינו כחולמים אמר איכא דניים שבעים שנין בחלמא יומא חד הוה אזיל באורחא חזייה להאוא גברא דנטע חרובא א"ל האי עד כמה שנין טעין א"ל עד שבעים שנין א"ל פשיטא לך דחיית שבעים שנין א"ל האי עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשתלי לי אבהתי שתלי נמי לבראי יתיב קא כריך ריפתא אתא לי" שינתא נים אהדרא לי" משוניתא איכסי מעינא וניים שבעים שנין כי קם חזייה להאוא גברא דהוה קא מלקט מינייהו א"ל את הוא דשתלתיה א"ל בר בריה אנא א"ל ש"מ דניימי ע' שנין וגו'.

שם כ"ה א' דרש ר' חייא בר לוליאני מאי דכתיב צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר אילו נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק ח"ו אין גזעו מחליף לכך נאמר ארז אילו נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק ח"ו אין עושה פירות לכך נאמר תמר ונאמר ארז וגו'.

שם כ"ט ב' לתת לכם אחרית ותקוה אמר רב יהודה משמיה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אלו דקלים וכלי פשתן.

שקלים י"א א' א"ר יהודה בעולם הזה תבואה עושה לששה חדשים ואילן עושה לשנים עשר חודש אבל לעתיד לבא תבואה עושה לחדש ואילן לשני חדשים דכתיב לחדשיו יבכר ר' יוסי אומר לעתיד לבא תבואה עושה לחמשה עשר יום ואילן עושה לחדש אחד שכן מצינו בימי יואל כן שעשה תבואה לחמשה עשר יום ונקרב עומר ממנה וגו'.

התשוב ואמרו מה תפוח זה פריו קודם לעליו מדמה המעשה לפירות והשמיעה לעלין כי השמיעה היא לצורך עשייה שלא יקלקלו המעשים וישראל הקדימו נעשה לנשמע ;

ירו׳ פסחים פ״ב חזרת תחלתו מתוק וסופו מר גו׳.
כתובות קי״א ב׳ ת״ר יהי פיסת בר בארץ בראש הרים אמרו עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים וגו׳ (עיין בערך א״י).
עוד שם עתידין אילני סרק שבא״י שיטענו פירות (בערך א״י).
נדרים ס״ב ב׳ רב אשי הוה ליה ההוא אבא וזבניה לבי נורא א״ל רבינא לרב אשי האיכא לפני עוד לא תתן מכשול א״ל רוב עצים להסקה נינהו.
ב״ב ע״ד ב׳ אמר רב אשי אמר לי הונא בר נתן זימנא הדא הוה קא אזלינן במדברא והואי אטמא דבשרא בהדן פתחנא ונקרנא ואנחנא אעשבי ארמייתינן ציבי חלם אטמא וטווינן כי הדרן לבתר תריסר ירחי שתא חזנהו להנהו גומרי דקא מלחשי כי אתאי לקמיה דאמימר אמר לי ההוא עישבא סמתרי הוה הנהו גומרי דריתמי הוו וגו׳.
שם יש עשב הנקרא סמתרי המחבר חלקים נפרדים וזה דאמרינן באלו טריפות דף נ״ד דאלו עבדי סמתרי וחי ועיין ברש״י ד״ה סמתרי.
סנהדרין י״ז ב׳ משום ר״ע אמרו אף מיני פירא מפני שמיני פירא מאירין את העינים.
שם צ״ט ב׳ מאי דודאים אמר רב יברוחי לוי אמר סיגלי ר׳ יונתן אמר סביסקי וגו׳.
שם ק׳ א׳ עתיד הקב״ה להוציא נחל מבית ק״ק ועליו כל מיני מגדים שנ׳ ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עליהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש יוצאים והי׳ פריו למאכל ועליהו לתרופה וגו׳.
חולין ס׳ א׳ דרש חיננא בר פפא יהי כבוד ד׳ לעולם ישמח ד׳ במעשיו פסוק זה שר העולם אמרו בשעה שאמר הקב״ה למיניהו באילנות נשאו דשאים קל וחומר בעצמן אם רצונו של הקב״ה בערבוביא למה אמר למינהו באילנות ועוד ק״ו ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא אמר הקב״ה למינהו אנו על אחת כמה וכמה מיד כא״וא יצא למינו פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ד׳ לעולם ישמח ד׳ במעשיו וגו׳.
שם ע״ב רב אסי רמי כתיב ותוצא הארץ דשא בתלת בשבתא וכתיב וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ במעלי שבתא מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח קרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וגו׳.
בכורות ת״ר תרנגול׳ לכ״א יום וכנגדו באילן לוז כלב לנ׳ יום וכנגדו באילן תאנה חתול לנ״ב יום וכנגדו באילן תות חזיר לס׳ יום וכנגדו באילן תפוח שועל וכל מיני שרצים ו׳ חדשים וכנגדן באילן תבואה בהמה דקה טהורה לה׳ חדשים וכנגדן באילן גפן בהמה גסה טמאה לי״ב חודש וכנגדן באילן דקל טהורה לט׳ חדשים וכנגדן באילן זית הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והפיל והקוף והקיפוף לג׳ שנים וכנגדן באילן בנות שוח אפעה לשבעים שנה וכנגדו באילן חרוב חרוב זה משעת נטיעתו עד שעה גמר פירותיו ע׳ שנה וימי עיבורו ג׳ שנים נחש לשבעה שנים ולאותו רשע לא מצינו חבר וי״א מוכססים כו׳.
שם נז ב׳ חוורין שבמקימנו יש להם ששים רבוא קלפים בבית המסס שלו פ״א נפל ארזי שבמקומנו ועברו שש עשרה קרונות על חודו וגו׳
אבות פ״ג ר׳ שמעון אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה מע״ה כאילו מתחייב בנפשו
עוד שם הוא היה אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכת על פניו שנא׳ והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו שנא׳ והיה כעץ שתול על פלגי מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עליהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי.
ירושלמי פאה פ״א נחלי רתמים כל הנחלים כבו מבחוץ כבו מבפנים ואלו אע״פ שכבו מבחוץ לא כבו מבפנים מעשה באחד שהניח נחלים בוערות בחג ובא ומצאן בוערות בפסח
שם כלאים פ״א בניך כשתילי זיתים מה זיתים אין בהם הרכבה (פי׳ שאם מרכיבין אותו על אילן אחר אינן מתאחין שיוציאו פירות משוני׳ אלא הוא מוציא זית כבראשונה) אף בניך לא יהיה בהן פסולת.
שם למה נתקללה הארץ לפי שעברה על גזירותיו של הקב״ה תדשא הארץ דשא וגו׳ (כתיב בערך ברכה וקללה).
שם שביעית פ״ד א״ר יונה כתיב כי עץ נשא פריו מגיד שלא נשא פריו בעוה״ז ותאנה וגפן נתנו חילם מגיד שלא נתנו חילם בעוה״ז
שם שקלים פ״ו ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל וגו׳ בעוה״ז תבואה עושה לששה חדשים וגו׳ אילן עושה לי״ב חדשים וגו׳ (כתוב בערך עוה״ז ועוה״ב).

שם כתובות פ' אע"פ כ"ד מיני ארזים הן ומכול לא פירש הכתוב אלא שבעה בלבד הה"ד (ישעיה מא) אתן במדבר ארז שיטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדיו. כתוב בסדר הדורות כי הדודאים הוא עשב המועיל להריון.

ערך ברכה וקללה

ברכות ז' א' תניא אמר ר' ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי להקטיר קטרת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל יה ה' צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא ואמר לי ישמעאל בני ברכני אמרתי לו יהר"מ שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין ונענע לי בראשו וקמ"ל שלא יהא ברכות הדיוט קלה בעיניך.

שם תניא ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכמה רגע אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמנה מאות ופ"ח בשעה וזו היא רגע ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה חוץ מבלעם הרשע דכתיב ביה ויודע דעת עליון השתא דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע אלא מלמד שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקב"ה כועס בה והיינו דאמר להו נביא לישראל א עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב וגו' מאי למען דעת צדקת ה' א"ר אלעזר אמר להן הקב"ה לישראל דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט והיינו דקא"ל בלעם לבלק מה אקוב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה' מלמד שכל אותן הימים לא זעם וכמה וגו'. ואימת רתח אמר אביי בהנך ג' שעי קמייתא כי חוורא כרבלתא דתרנגולא וקאי אחד כרעא כל שעתא ושעתא נמי קאי הכי כל שעתא אית ביה שוריקי סומקי ההוא צדוקי דהוה בשבבותי' דר' יהושע בן לוי הוה קא מצער ליה טובא בקראי יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בן כרעיה דערסא ועיין ביה סבר כי מטא ההוא שעתא אלטייה כי מטא ההיא שעתא נייס אמר ש"מ לאו אורח ארעא למעבד הכי ורחמיו על כל מעשיו כתיב וכתיב גם ענוש לצדיק לא טוב.

שם יט ב' תנא משמיה דר' יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן אמר רב יוסף מאי קרא שנאמר כמעט כסדום היינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר ה' קציני סדום.

שם כ ב' באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. עו"ש ב אמרו מלאכי השרת לפני

א עמי זכור נא מה יעץ בלעם בן בעור וגו' שלא כעסתי כל אותן הימים וגו' וכ' תיערות דבש קשה כיון שהקב"ה חוק שם ומתחלת הברי' להיות זועם בכל יום וכך טוב וכשר לפניו למולך הנהגת הברואים איך שינה סדר החוק ומימות עולם בשביל טפש כזה בלעם הרשע בזכה אחת וחולה קטנה שנפל לא הי' יכול לדבר ולקלל כמזימתו הרעה ולא בשביל כך ישנה מימות העולם אבל הענין כך דאמרינן בע"ז דג' שעות ביום שהקב"ה עוסק בתורה נקראו דין דתורה כ' בה אמת ואין הקב"ה עושה בזמן הזה אבל בין רה"ש ליהכ"פ יש דין בלי הפסק ולכן בינונים תלוים ועומדים כי אין הדין נגמר עד שיעברו הי' ימים אלו וידוע מחוק נימוס הדין כי אין לדיין לכעוס על שום בעל דין תוך משא ומתן של דין שלא יסתמו טענותם של בעלי דינים וגם אולי מתוך הכעס יצא משפט מעוקל כאומרם בא לכלל כעס בא לכלל טעות אבל לאחר גמר דין יכול הדיין לקנטר לבע"ד העושה עול ולכעוס עליו באף וחימה כראוי וכן המלך המשפט זה ממ"ה הקב"ה עושה הכל כעובדא דלתתא למען ילמדו הדיינים ממנו לעשות משפט לדק אף שהטעם שיסתמו הטענות או שיצא משפט מעוקל ע"י כעס לית למימר בדינא דקב"ה ולפ"ז ביו"ד ימי התשובה דלית גמר דין גם כעס ליכא אבל הקב"ה וידוע במדרש דמלחמות מדין ומוג הי' בימי אלול ואח"כ הי' מעשה בלעם ובלק והי' מחשבות ה' וחסדו שקללות בלעם הי' ביו"ד ימים אלו והוא חשב כי י' ימים אלו עלולים לעורר הדין היותם ימי דין ומעה שבימים אלו לא זעם ה' וזה הי' החסד מה' לישראל.

ב אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אתה נושא פנים לישראל וגו' עיין באוהל יעקב פ' עקב הכוונה של מאמר זה והיינו כיון שהם אינם מדקדקים ומוותרים ג"כ הקב"ה מוותר להם אבל עוד פי' ע"ד זה בטוב טעם ודעת כמה כתובים וגם איזה מאמרים בגמר' ואני אמרתי ע"ד זה הכוונה שאמר הקב"ה קדושים תהי' כי קדוש אני ה' אלהיכם והוא ע"פ הרמב"ן שפי' מלת קדושים היינו שיפרישו עצמן גם מדברים המותרים מה שהוא יותר מן ההכרח לקיום הגוף וכיון

הקב״ה מפני מה אתה נושא פנים לישראל וגו׳ עד שהם מדקדקין על עצמן עד כזית ועד כביצה.

שם כח כשחלה רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו וגו׳ אמרו לו רבינו ברכנו א״ל י״ר שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם א״ל תלמידיו עד כאן אמר להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם וגו׳.

שם לא ב׳ ויען עלי ויאמר לכי לשלום אר״א מכאן לחושד את חברו בדבר שאין בו שצריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר ואלהי ישראל יתן את שלתך.

שם לב ב׳ ת״ר חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללים שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית אלא מתוך שחסידים הם תורתן משתמרת ומלאכתן מתברכת.

שם מב א׳ א״ר חייא בר אשי אמר רב ג׳ תכיפות הן תיכף לסמיכה שחיטה תיכף לגאולה תפלה תכף לנטילת ידים ברכה אמר אביי אף אנו נאמר תיכף לתלמידי חכמים ברכה שנאמר ויברכני ה׳ בגללך איבעית אימא מהכא שנאמ׳ ויברך ה׳ את בית המצרי בגלל יוסף.

שם נא ב׳ אמר ר׳ יוחנן אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמ׳ וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך תנ״ה ר׳ נתן אומר מנין שאין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך.

שם נה א׳ אמר ר׳ ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שכניה נתקללה שומרון נתברכו שכניה נתקללה בבל נתקללה שכניה דכתיב ושמתי׳ למורש קפוד ואגמי מים נתקללה שומרון נתברכו שכניה דכתי׳ ושמתי שומרון לעי השדה למטעי כרם וגו׳.

שם סא א׳ תניא ר׳ אומר בגדולה מתחילין מן הגדול ובקללה מתחילין מן הקטן בגדולה מתחילין מן הגדול דכתיב ויאמר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו וגו׳ בקללה מתחילין מן הקטן בתחלה נתקלל נחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם.

שם סג ב׳ ת״ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ור׳ יוסי ור׳ נחמיה ור׳ אלעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו פתח רבי יהודה ראש המדברי׳ בכל מקום בכבוד תורה ודרש וגו׳ פתח ר׳ אלעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי בכבוד אכסני׳ ודרש ויברך ה׳ את עובד אדום הגתי בעבור ארון האלהים והלא דברים ק״ו ומה ארון שלא אכל ושתה אלא כבד ורבץ לפניו כך המארח ת״ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו עאכו״כ מאי היא ברכה שברכו אמר ר׳ יהודה בר זבידא זו חמותה וח׳ כלותיה שנאמ׳ פעלתי השמיני וכתיב כי ברכו אלהים כל אלה לעובד אדום המה בניהם ואחיהם אנשי חיל בכח לעבודה ששים ושנים לעובד אדום.

מע״ש פ״ה השקיפה ממעון קדשך מן השמים עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל בבנים ובנות ואת האדמה אשר נתת לנו בטל ובמטר ובוולדות בהמה כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש כדי שתתן טעם בפירות.

שבת לב ב׳ ר׳ אלעזר בר יהודה אומר בעון חלה אין ברכה במכונם ומארה משתלחת בשערים וזורעין זרעים ואחרים אוכלין שנאמר אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבות נפש וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם אל תקרי בהלה אלא בחלה ואם נותנין מתברכין שנאמ׳ ראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך.

שם ל״ז ב׳ בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרין מלהוריד טו״מ והיוקר הווה והשכר אבד ובני אדם רצין אחר פרנסתם ואין מגיעין שנאמ׳ ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו מאי משמע תנא דבי רבי ישמעאל בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים ואם נותנין מתברכין שנא׳ הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה׳ צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די עד

שישראל ינהגו לפנים משורת הדין גם הקב״ה יעשה עמהם לפנים משורת הדין והיינו כי קדוש אני ה׳ אלוהיכם וכן איתא במדרש שם זש״ה ויגבה ה׳ צבאות במשפט היינו לעכו״ם אבל לישראל והאל הקדוש נקדש בצדקה. ומהרב הגא׳ מהו׳ שלום קוטנא ני׳ שמעתי כי הלשון מדקדקין על עצמן מורה שהב״ד לא גזר עליהם כן רק ומעצמן החמירו עליהם ועל זאת ראוי׳ להם נשיאת פנים מאת הש״ת:

בלי די אמר רמי חמא אמר רב שיבלו שפתותיכם מלומר די.

שבת ס"ב ב' תנא ג' דברים מביאין את האדם לידי עניות ואלו הן המשתין מים בפני מטתו ערום והמזלזל בנטילת ידים ושאשתו מקללתו בפניו המשתין וגו' ושאשתו מקללתו בפניו אמר רבא על עסקי תכשיטיה וה"מ דאית ליה ולא עביד.

שם ס"ה ב' אמר שמואל נהרא מכיפי' מיברך.

שם ק"ה ב' אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המתעצל בהספדו של חכם אינו מאריך ימים מדה כנגד מדה שנאמ' בסאסאה בשלחה תריבנה איתיביה ר' חייא בר אבא לר' יוחנן ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע א"ל בבלאי ימים האריכו שנים לא האריכו אלא מעתה למען ירבו ימיכם וימי בניכם ימים ולא שנים ברכה שאני.

שם קמ"ה ב' יתיב ר' חייא בר אבא ורבי אסי קמיה דר' יוחנן ויתיב ר' יוחנן וקא מנמנם א"ל רבי חייא בר אבא לרבי אסי מפני מה עופות שבבבל שמנים א"ל כלך למדבר עזה ואראך שמנים מהם מפני מה מועדים שבבבל שמחים מפני שהן עניים מפני מה וגו' איתער בהו ר' יוחנן אמר להו דרדקי לא כך אמרתי לכם אומר לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו ואם לאו לא תאמרהו אמרו ליה ולימא לן מר איזה מהן מפני מה עופות שבבבל שמנים מפני וגו' מפני מה מועדים שבבבל שמחים מפני שלא היו באותה קללה דכתיב והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה וכתיב חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח מאי היו עלי לטורח וגו'.

שם קנ"א ב' אמר לה ר' חייא לדביתהו כי אתי עניא אקדים ליה ריפתא כי היכי דליקדמו לבניך אמרה ליה מילט קא לייטת להו אמר לה קרא קא כתיב כי בגלל הדבר הזה' ותנא דבי רבי ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם.

עירובין י"ח א' אחור וקדם צרתני אמר ר' אמי אחור למעשה בראשית וקדם לפורעניות בשלמא אחור למעשה בראשית דלא איברי עד מעלי שבתא אלא וקדם לפורענות מאי היא אילימא משום קללה הא בתחלה נתקלל נחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם אלא למבול דכתיב וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה וגו'.

עירובין ס"ה אמר רב חנין בר פפא כל שאין יין נשפך בתוך ביתו כמים אינו בכלל ברכה שנאמ' וברך את לחמך ואת מימיך מה לחם שניקח בכסף מעשר אף מים שניקח בכסף מעשר ומאי ניהו יין וקא קרי ליה מים אי נשפך בביתו כמים איכא ברכה ואי לא לא.

שם ק' ב' אמר רב יצחק בר אברימי עשר קללות נתקללה חוה דכתיב אל האשה אמר הרבה ארבה אלו שני טיפי דמים אחת דם נדה וא' דם בתולים עצבונך זה צער גדול בנים והרונך זה צער העיבור בעצב תלדי בנים כמשמעו ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שיוצא לדרך והוא ימשול בך מלמד שהאשה תובעת בלב והאיש תובע בפה זו היא מדה טובה בנשים כי קאמרי' דמרציא ארצויי קמיה הני שבע הויין כי אתא רב דימי אמר עטופה כאבל ומנודה מכל אדם וחבושה בבית האסורין מאי מנודה מכל אדם אילימא משום דאסיר לה ייחוד איהו נמי אסיר ליה ייחוד אלא דאסירא לבי תרי במתניתא תנא מגדלת שער כלילית ויושבת ומשתנת מים כבהמה ונעשת כר לבעלה ואידך הני שבח הוא לה דאר' חייא וגו'.

פסחים נ' ב' העושה מלאכה בערבי שבתות ובערב י"ט מן המנחה ולמעלה ובמוצאי שבת ובמוצאי י"ט ובמוצאי יום כיפורים וגו' אינו רואה סימן ברכה וגו'.

שם ת"ר המצפה לשכר אשתו וריחים אינו רואה סימן ברכה לעולם שכר אשתו מתקולתא ריחים איגרת' אבל עבדה ומזבנה אישתבוחי משתבח בה קרא דכתיב סדין עשתה ותמכור ת"ר המשתכר בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם מאי טעמא כיון דנפיש אפחוייהו שלטא בהו עינא.

שם פ"ז אמר לו הקב"ה להושע הנביא בניך חטאו והיה לו לומר בניך הם וגו' גלגל רחמיך עליהן לא דיו שלא אמר כך אלא אמר לפניו רבש"ע כל העולם שלך העבירם באומה אחרת אמר הקב"ה מה אעשה לזקן זה אומר לו לך וגו' כיון שירע שחטא עמד לבקש רחמי' על עצמו אמר לו הקב"ה עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל שגזרתי עליהם ג' גזירות בעבורך עמד ובקש רחמים ובטל גזירה והתחיל לברכן שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים וגו' והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו וגו' וזרעתי' לי בארץ ורחמתי את לא רוחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה.

שם קיב א' ת"ר ז' דברים צוה ר"ע את ר' יהושע בנו בני וגו' והוי משתדל עם אדם שהשעה משחקת לו אמר רב פפא לא למיזבן מיניה ולא לזבוניה ליה אלא למעבד שותפות בהדיה והשתא דאמר רב שמואל בר יצחק מ"ד מעשה ידיו ברכת כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך אפי' למזבן מיניה ולזבוני ליה שפיר דמי.

שם קיז ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם.

חגיגה ה א' רבי ור' חייא הוו שקלי ואזלי באורח' ג כי מטא להא מתא אמרי אי איכא צורבא מרבנן הכא ניזיל ונקבל אפיה א"ל איכא צמ"ר הכא ומאור עינים הוא א"ל ר' חייא לרבי תיב את הכא ולא תזלזל בנשיאותך איזל אנא ואקבל אפיה תקפיה ואזיל בהדיה כי הוו מפטרי מקמיה א"ל אתם קבלתם פנים הנראים ואינם רואים תזכו ותקבלו פני השכינה הרואה ואינה נראית א"ל רבי לר' חייא איכו השתא מנעתני מהאי ברכתא גו'.

חגיגה יב ב' ר"ל אמר ז' רקיעים הן ואלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון ערבות גו' ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה גנזי חיים וגנזי שלום וגו' וגנזי ברכה דכתיב ישא ברכה מאת ה' נשמתן של וכו'.

שם יד א' אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם אמר רב נחמן בר יצחק אשר קומטו לברכה הוא דכתיב אלו ת"ח שמקמטין עצמן על ד"ת בעוה"ז הקב"ה מגלה להם סוד לעולם הבא שנאמר נהר יוצק יסודם.

שם יד א' כי אתא רב דימי אמר י"ח קללות קלל ישעיה את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם המקרא הזה ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד י"ח קללות מאי נינהו דכתיב כי הנה האדון ה' צבאות מסיר מירושלים ומיהודה משען ומשענה כל משען לחם וכל משען מים גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקוסם וזקן שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש ונתתי נערים שריהם ותעלולים ימשלו בם וגו' משען אלו בעלי מקרא משענה אלו בעלי משנה כגון ר"י בן תימא וחביריו פליגי בה רב פפא ורבנן חד אמר שש מאות סדרי משנה וחד אמר שבע מאות סדרי משנה כל משען לחם אלו בעלי תלמוד שנאמר לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי וכל משען מים אלו בעלי אגדה שמושכין לבו של אד' כמים באגדה גבור זה בעל שמועות ואיש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה שופט זה דיין שדן

ג ר' ור"ח כי מטו להאי מתא כו' וכו' היערת דבש בח"ר ס"ז. יש להבין למה מתחלה נתרצו שניהם ללכת ובשמעם שהוא מאור עינים אמר ליה ר"ח לרבי שלא ילך לזלזל בנשיאותו ובתחלה מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר וג"כ קשה על מה שאמר רבי איכא השתא מנעת מהאי ברכתא וכי לא ידע מתחלה שיש שכר טוב למקבלים פני ת"ח אמנם נראה כי ידוע דקבלת פני ת"ח יש בו שני תועלות אחד הרואה אותו מקבל ממנו ברכת שפע טוב וכמו שהרואה פני רשע פוגם בנפשו ומשיב רעה לעצמו כן הרואה פני צדיק משיב לנפשו שפע טוב וברכה כי חל ושורה עליו אור שכינה ולכך אמרו האי דחזיתיה לר"מ מאחוריו וגו' ואילו חזיתיה מקמיה הוי מחדדת טפי ויש עוד תועלת בזה במה שהצדיק ות"ח רואה אותו כאמרם רז"ל של צדיק לברכה כי כמו מן בעל הרע קוי אור היוצאים מן העין מזיקין לאדם ולכן יש אנשים המזיקין בראי' וכן בלעם הרשע קוי עין שלו מזיקין וקוי עין היוצאים מן צדיק לברכה וראי' שלהם לטובה ועל זה הפסוק ק"ב בהבטחתו לעתיד לבא והיו עיניך רואות את מוריך ולא יכנף עוד. ולכאורה הדבר כפול אבל לפמ"ש ניחא דכונת הפסוק לבשר שיהי' לנו שני תועלות שאנו יהי' רואים אותו והוא יראה אותנו והנ"מ בין שני טעמים אם הוא המקבל גדול ומיתקבל אם הוא שראי' הצדיק לברכה אך בזה שייך כן אבל התועלת השני שהוא מקבל השגה ע"י שהוא רואה אותו כמו דחזיתיה לר"מ אם המקבל גדול יותר לא שייך כן ובזה יובן דבריהם שאמרו להם שהוא מאור עינים לא חשש ר"ח שילך רבי דאין כאן זלזול לנשיאות כלל כי יקבל ברכה כאשר יהי' הת"ח רואה אותו אבל באמרם שהוא מאור עינים ואין כאן תועלת רק לקבל השגה ממנו וא"כ יש כאן זלזול לרבי שהוא גדול ממנו ונשיא ולכך אמר לרבי תוב ולא תזלזל בנשיאותך אמנם באמת יש עוד תועלת למקבל פני חכם כאמרם המקבל פני חכם כאלו מקבל פני שכינה וא"כ יש לילך לקבל פניהם עכ"פ ולכך זה החכם אמר כן לרבי שאין זה גנאי לך שהלכת לקבל פני כי אתם קבלתם פני הנראה ואינו רואה תזכו לקבל שכינה הרואה ואינה נראה. וזה שאמר רבי איכא השתא מנעת אותי מברכה כי מזה הטעם אין הבדל בין קטן לגדול:

דין אמת לאמתו נביא כמשמעו קוסם והמלך שני קסם על שפתי מלך זקן זה שראוי לישיבה שר חמשים אל תקרי שר חמשים אלא שר חומשין זה שיודע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה דבר אחר שר חמשים כדר׳ אבהו דא״ר אבהו מכאן שאין מעמידין מתורגמן על הצבור פחות מחמשים שנה ונשוא פנים זה שנושאין פנים לדורו בעבורו למעלה כגון ר״ח בן דוסא למטה כגון ר׳ אבהו בי קיסר יועץ שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים וחכם זה תלמיד המחכים את רבותיו חרשים בשעה שפותח בד״ת הכל נעשין כחרשין ונבון זה המבין דבר מתוך דבר לחש זה שראוי למסור לו דברי תורה שניתנה בלחש ונתתי נערים שריהם א״ר אלעזר אלו בני אדם שמנוערין מן המצות ותעלולים ימשלו בם א״ר אחא בר יעקב תעלי בני תעלי ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם ירהבו הנער בזקן אלו בני אדם שמנוערין מן המצות ירהבו במי שממולא במצות כרימון והנקלה בנכבד יבא מי שחמורות דומות עליו כקלות וירהבו במי שקלות דומות עליו כחמורות.

ירושלמי שבת פ״ב בחצי ימיו של עולם הוי אותו רשע עומד וכו׳.

מועד קטן ט א׳ ר׳ יונתן בן עסמיי ור׳ יהודה בן גרים תני פרשת נדרים בי ר״ש בן יוחי איפטור מיניה וגו׳ א״ל לבריה בנ״א הללו אנשים של צורה הם זיל גביהון דליברכוך אזל אשכחינהו דקא רמו קראי אהדדי כתיב פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו וכתיב אורח חיים פן תפלס ל״ק כאן במצוה שאפשר לעשותה ע״י אחרים וכו׳ אמרו ליה מאי בעית הכא א״ל דאמר לי אבא זיל גבייהו דליברכוך אמרו ליה יהא רעוא דתזרע ולא תחצד תעייל ולא תיפוק תיפוק ולא תעייל ליחרוב ביתך וליתוב אושפיזך לבלבל פתורך ולא תהזי שתא חדתא כי אתא לגביה אבוה א״ל לא מבעיא דברוכי לא בירכן אבל צעורי צעירן א״ל מאי אמרו לך הכי והכי אמרו לי א״ל הנך כלהו ברכתא נינהו תזרע ולא תחצד תוליד בנים ולא ימותון תעייל ולא תיפוק תעייל כלתא ולא לימותו בנך דליפקון תיפוק ולא תעייל תוליד בנתא ולא ימותו גוברייהו ולהדרו לותיך ליחרוב ביתך וליתב אושפיזך דהאי עלמא אושפיזך וההיא עלמא ביתא דכתיב קרבם בתימו לעולם אל תקרי קרבם אלא קברם לבלבל פתורך בבני ובנתא ולא תחזי שתא חדתא דלא תמות אנתתך ולא תנסב אינתתא אחריתא.

שם ט ב׳ ר׳ שמעון בן חלפתא אפטר מיניה דרב דרב א״ל לבריה זיל לגביה דליברכך א״ל יהא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש אתא גבי אבוה א״ל מאי אמר לך א״ל מילין בעלמא הוא דאמר לי א״ל ברכך ברכתא דברכן קודשא בריך הוא לישראל ותנא בה דכתיב ואכלתם אכול ושבוע והללתם וגו׳ ולא יבושו עמי לעולם וידעתם כי בקרב ישראל אני וגו׳ ולא יבושו עמי לעולם.

יומא לח ב׳ ג אמר ר׳ אלעזר מברכתן של צדיקים אתה למד קללה לרשעים מקללתן של רשעים אתה למד ברכה לצדיקים מברכתן של צדיקים את למד קללה לרשעים דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ וכתיב בתריה ויאמר ה׳ זעקת סדום ועמורה כי רבה ומקללתן של רשעים אתה למד ברכה לצדיקים דכתי׳ ואנשי סדום רעים וחטאים לה׳ וה׳ אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו.

שם לט א׳ ת״ר מ׳ שנה ששמש שמעון הצדיק היה גורל עולה בימין מכאן ואילך פעמים עולה בימין פעמים עולה בשמאל והיה לשון של זהורית מלבין מכאן ואילך פעמים מלבין פעמים אינו מלבין והיה נר מערבי דולק מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה והיה אש של מערכה מתגבר ולא היו צריכין להביא עצים למערכה חוץ מב׳ גזרי עצי׳ כדי לקיים מצות עצי מכאן ואילך פעמי׳ מתגבר פעמי׳ אין מתגבר ולא היו כהנים נמנעין מלהביא עצים למערכה כל היום ונשתלחה ברכה בעומר ובשתי הלחם

ג א״ר אלעזר מברכתן כו׳ וכו׳ באמת ליעקב הכוונה דידוע כשנתרבה השפע באוכלית המוכן אל על שאינו מוכן והרשעים אינם יכולים לקבל שפע ברכה כמו החולה שאינו יכול לסבול אכילת בשר שומן והשפע הטוב ימית רשע כמ״ש העקרים ואמרו חז״ל לעתיד הקב״ה מוציא חמה מנרתיקה צדיקים מתרפאין בה ורשעים נידונין בה והכוונה שבהתגברות השפע נדונין הרשעים כמו שהחולה אינו יכול לקבל בשר שומן ולזה אמרו מברכתן של צדיקים אתה למד קללתן של רשעים. וכן הי׳ באברהם כשאמר הקב״ה כי ידעתיו שהוריד השפע הטוב לכן נעשה כליה לאנשי סדום ומה שאמר מקללתן של רשעים אתה למד ברכתן של צדיקים כי הרשעים ממעטין השפע מן העולם וכשנתמעטין הרשעים מן העולם יכול לחול השפע הטוב ורוה״ק לצדיקים וכן היה באברהם כשהי׳ סמוך לסדום ולוט הי׳ עמו לא דיבר הקב״ה עמו וכשנפרד מלוט ונתרחק מסדום נתייחד הדבור עמו.

ובלחם הפנים וכל כהן שמגיעו כזית! יש אוכלו ושבע ויש אוכלו ומותיר מכאן ואילך נשתלחה מארה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים וכל כהן מגיעו כפול הצנועין מושכין את ידיהן וגו'.

שם נד ב' אמר ריש לקיש בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה בזה הוציאום לשוק ואמרו ישראל הללו שברכתן ברכה וקללתן קללה יעסקו בדברים הללו מיד הזילום שנאמ' כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה.

שם עה א' תניא אמר ר' יוסי ד בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בו"ד מקניט את חבירו יורד עמו לחייו אבל הקב"ה אינו כן קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו קלל את כנען אוכל מה שרבו אוכל ושותה מה שרבו שותה קלל את האשה הכל רצין אחריה קלל האדמה הכל ניזונין הימנה.

סוכה מו א' וא"ר זו ואיתימא ר"ח בר פפא ה בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק אבל מדת הקב"ה מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק שנ' והי' אם שמוע תשמע וגו' אם שמוע תשמע ואם לאו לא תשמע ד"א אם שמוע בישן תשמע בחדש.

תענית ה ב' ר"נ ורב יצחק הוו יתבי בסעודתא וגו' כי הוו מיפטרי מהדדי א"ל ליברכן מר א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהיה הולך במדבר והי' רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצלו נאה ואמת המים עובר' תחתיו אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו וכשבקש לילך אמר אילן אילן במה אברכך אם אומר לך שיהיו פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין שיהי' צילך נאה הרי צילך נאה שתהא אמת המים עוברת תחתיך הרי אמת המים עוברת תחתיך אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי תורה בעושר הרי עושר אם בבנים הרי בנים אלא יהי רצון שיהיו צאצאי מעיך כמותך.

תענית ח ב' א"ר יצחק אפי' שנים כשני אליהו וירדו גשמים בערבי שבתות אינן אלא סימן קללה וגו' וא"ר יצחק גדול יום הגשמים שאפי' פרוטה שבכיס מתברכת בו שנא' לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידיך ואמר ר' יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך תנא דבי ר' ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו שנא' יצו ה' אתך את הברכה באסמיך.

שם כ א' וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים וכו' אמר רב יהודה אמר רב ושתיהן לקללה היתה ירושלים לנדה ביניהם אמר רב יהודה אמר רב לברכה כנדה מה נדה יש לה היתר אף ירושלים יש לה תקנה היתה כאלמנה

ד תניא א"ר יוסי בוא וראה כו' וכ' באמת ליעקב והוא תמוה דאטו הקב"ה אינו יורד עד לחייו והא כמה כריתות ומיתות כתבו בתורה ואף כרת וערירי ולפעמים פוגע העונש אפי' למשפחתו אלא הכוונה דודאי בעונשין הנהלין על העבירות קודם עשייתן גם במלכותא דארעא נשקלין במשקל עונשין קלים כנגד עבירות קלות וחמורין כנגד חמורות עד מקום שהשכל אנושי' מגעת והקב"ה אשר לו נתכנו עלילות שוקל במאזני צדק האמתי' אבל העונש הבא להקנטה פתאום אז מדת ב"ו כשמקניטין אותו פתאום אינו שוקל העונש כנגד החטא כלל רק תכף מענישו בכעס ואף שלפעמים יורד העונש עד לחייו על חטא קל אבל הקב"ה אפי' בשעת הקנטה שוקל העונש כנגד החטא שלא יזיק יותר מהראוי כמו בנחש שקללו שילך על הגחון ומתוך זה היה מזונותיו קשין הקדים הקב"ה לו רפואה במה שאמר הקב"ה ועפר תאכל למען יהיו מזונותיו מזומנים וכן בכנען שקללו הקב"ה שיהי' עבד עבדים ולא יהיו לו נכסים דמה שקנה עבד קנה רבו הקדים רפואתו שאוכל במה שרבו אוכל ואינו יכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך. קילל את האשה במה שאמר ואל אישך תשוקתך ופי' רש"י שאין לה פה לתבוע והי' באפשר שהתשוקה תמית אותה תיקן במה שאמר שהכל רצין אחריה וכן באדמה שקיללה במה שאמר קוץ ודרדר תצמיח תיקן שלא יעלו קוצים הרבה עד שיגרעו מזונות ההכרחיים אלא הכל יהיו ניזונים ממנה:

ה מדת ב"ו כלי ריקן מחזיק כו' יכ' באוהל יעקב סוף פ' חקת הכוונה כי משפט התשוקה אשר מליאותה רק אחר ההעדר כי כל מחמדי ותענוגי העוה"ז לא יערבו אל נפש האדם בלתי טרם השיגו הדבר שהיא נכסף אליו אבל בהשיגו הדבר יופג ממנו ערבותו ומתיקתו כמאמר נפש שבעה תבוס נופת ונפש רעבה כל מר מתוק וזה מדת ב"ו כלי ריקן מחזיק כו' פי' כשהוא מלא כל טוב אין בידו הנאה וערבות. אבל ברכת שמים שהשליטו הקב"ה על רכושו לעשות צדקה ומצות ומע"ט אז בכל עת ועונה ישמח בעשרו וטובו וכל יותר שיתעלה בפעולת תכליתו כן יגיל וישמח בכל פעם יותר ויותר וזה מדת הקב"ה מלא מחזיק וריקן אינו מחזיק:

אמר רב יהודה לברכה כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור עליה וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים אמר רב יהודה לברכה דלא מוקמי מינן לא רישי נהרי ולא גזירפטי והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים אמר רב יהודה אמר רב לברכה דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מ"ד נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקלל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שבירכן בלעם הרשע אחיה השילוני קללן בקנה אמר להם לישראל והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו אלא הולך ובא עמהן דממו הרוחות עמד הקנה במקומו אבל בלעם הרשע בירכן בארז שנאמר כארזים מה ארז זה אינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף ואין שרשיו מרובין אפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזה קנה זכה ליטול הימנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים.

מגילה טו א' ואר"א א"ר חנינא לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ונתקיימו בהן ואלו הן דוד ודניאל דוד דברכיה ארונה דכתיב ויאמר ארונה אל המלך וגו' דניאל דברכיה דריוש דכתיב אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבינך וא"ר אלעזר א"ר חנינא אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה הנה הוא לך כסות עינים ונתקיים בזרעה ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו.

שם כה ב' אמר רב אשי האי מאן דסנאי שומעני' שרי ליה לבזויה בגימ"ל ושי"ן האי מאן דשפיר שומעניה שרי לשבוחי ומאן דשבחיה ינוחו לו ברכות על ראשו.

שם כח א' שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא נתכבדתי בקלון חבירי ולא עלתה על מטתי קללת חבירי ותרן בממוני הייתי וכו' ולא עלתה על מטתי קללת חבירי כי הא דמר זוטרא כי הוה סליק לפורייה אמר שרי לכל מאן דצערן. שאל רבי את רבי יהושע בן קרחה במה הארכת ימים א"ל קצת בחיי א"ל רבי תורה היא וללמוד אני צריך א"ל מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע וגו' בשעת פטירתו א"ל ברכני א"ל

יהי רצון שתגיע לחצי ימי ולכולהו לא אמר כו הבאים אחריך בהמה ירעו.

שם לא ב' ואין מפסיקין בקללות מנה"מ א"ר חייא בר גמדא א"ר אסא דאמר קרא מוסר ה' בני אל תמאס ריש לקיש אמר לפי שא"א ברכה על הפורענות אמר אביי לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים אבל קללות שבמשנה תורה פוסק מ"ט הללו בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן והללו בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו.

יבמות כב ב' ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך.

שם סב א' השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה (ערך זיווג).

שם סג א' ונברכו בך אין מתברכות לא בשביל ישראל.

שם קב ב' ועצמותיך יחליץ אמר רבי אלעזר זו מעולה שבברכות אמר רבא זרווי גרמי.

כתובות ה א' תני בר קפרא בתולה נישאת בד' ונבעלת בחמישי הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים אלמנה נישאת בה' ונבעלת בששי הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם וגו'.

שם סו ב' א"ר יהודה אמר רב מעשה בבתו של נקדימון בן גוריון שפסקו לה חכמים ארבע מאות זהובים לקופה של בשמים לבו ביום אמרה להם כך תפסקו לבנותיכם וענו אחריי אמן.

כתובות עב ב' ואלו יוצאות שלא בכתובה העוברת וגו' אבא שאול אומר אף המקללת יולדיו בפניו א"ר יהודה אמר שמואל במקללת יולידיו בפני מולדיו וסימניך אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי אמר רבא דאמרה ליה ניכליה אריא לסבא באפי בריה.

שם קג א' האלמנה שאמרה אי אפשי לזוז מבית אבא יכולין היורשין לומר לה אם את אצלינו יש ליך מזונות ואם אין את אצלינו אין ליך מזונות וליתבו לה כי יתבה התם מסייע ליה לרב הונא דאמר רב הונא ברכת הבית ברובה וליתבו לה לפי ברכת הבית ה"ג אמר רב הונא לשון חכמים ברכה לשון חכמים עושר לשון חכמים מרפא ברכה הא דאמרן עושר דתנן וגו'.

שם קיב א' ת"ר בברכותיה של א"י בית סאה עושה חמשת רבוא כורין בישיבתה של צוען בית סאה עושה שבעים כורין דתניא אמר ר"מ אני ראיתי בבקעת בית שאן בית סאה עושה ע' כורין ואין לך מעולה בכל ארצות יותר מארץ מצרים שנאמר כגן ה' כארץ מצרים ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יותר מצוען דה׳ו מרבו בה מלכים דכתיב כי היו בצוען ש־־ו

ואין לך טרשים בכל א"י יותר מחברון דהוו קברי בה שיכבי ואפ"ה חברון מבונה על אחת משבעה בצוען דכתיב וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים מאי נבנתה אילימא נבנתה ממש אפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם שיבנה לבנו גדול שנאמר ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען אלא שמבונה על אחת משבעה בצוען והני מילי בטרשים אבל שלא בטרשים חמש מאה והני מילי שלא בברכותיה אבל בברכותיה כתיב ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו'.

קדושין לא ב' רב אסי הו"ל ההיא אמא זקינה א"ל בעינא תכשיטין עביד לה בעינא גברא נעיין לך בעינא גברא דשפיר כותך שבקה ואזל לארעא דישרא' שמע דקא אולה אבתריה אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל מהו לצאת מארץ לחו"ל א"ל אסור לקראת אמא מהו אמר לו איני יודע אתרח פורתא הדר אתא א"ל אסי נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום אתא לקמיה דר"א א"ל ח"ו דילמא מירתח רתח א"ל מאי אמר לך א"ל המקום יחזירך לשלום א"ל ואם איתא דרתח לא הוה מברך לך אדהכי וכו'.

גיטין לה א' ההיא דאתאי לקמיה דרבה בר רב הונא אמר לה מאי אעיבד לך דרב לא מגבי כתובה לארמלתא וכו' אמרה ליה הב לי מזוני א"ל מזוני נמי לית ליך דא"ר יהודה אמר שמואל התובעת כתובתה בבית דין אין לה מזונות אמרה ליה הפכוה לכורסיה כבי תרי עבדת כי הפכיה לכורסיה ותרצוה ואפי' הכי לא איפרק מחולשא.

נדרים ל"ב ב' אמר ר' זכריה משום רבי ישמעאל ביקש הקב"ה להוציא הכהונה משם שנאמ' והוא כהן לאל עליון כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום הוציאה מאברהם וגו' (בערך ברכות).

נזיר כ"ג ב' תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באוהל תבורך מאן נשים שבאהל שרה רבקה רחל ולאה.

סוטה ט' ב' מצינו בנחש הקדמוני שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו מה שביקש לו נתנו לו ומה שבידו נטלוהו ממנו אמר הקב"ה אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה ועכשיו ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה אני אמרתי יהלך בקומה זקופה עכשיו על גחונו ילך אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם עכשיו עפר יאכל הוא אמר אהרוג את האדם ואשא את חוה עכשיו איבה אשית בינך ובין האשה בין זרעך ובין זרעה וכן מצינו וגו' ובלעם וגו'.

שם ירך התחילה בעבירה ואח"כ הבטן לפיכך תלקה וכו' מנא ה"מ אילימא משום דכתיב בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה והכתיב וצבתה בטנה ונפלה ירכה אמר אביי כי לייט לייט תחלה ירך והדר בטן לייט ומיא כי בדקי כי אורחייהו בדקי בטן ברישא והדר ירך בקללה נמי כתב לצבות בטן ולנפיל ירך ההוא דמודע לה כהן דבטן ברישא והדר ירך שלא להוציא לעז על מים המרים.

שם י' א' ויגדל הנער ויברכהו ה' במה ברכו אמר רב יהודה אמר רב שברכו באמתו אמתו כבני אדם וזרעו כנחל שוטף.

שם י"א א' ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל תנא הוא התחיל בעצה תחלה לפיכך לקה תחלה הוא התחיל בעצה תחלה דכתיב ויאמר אל עמו לפיכך לקה תחלה כדכתיב ובכה ובעמך ובכל עבדיך. הבה נתחכמה לו וגו' א"ר חייא בר אבא א"ר סימאי ג' היו באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו בלעם משיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין יתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית שנא' ומשפחת סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב ובני קני חותן משה וגו'.

סוטה י"א א' ונלחם בנו ועלה מן הארץ ועלינו מיבעי ליה א"ר אבא בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו בחבירו.

שם ל"ב א' ברכות וקללות כיצד כיון שעברו ישרא' את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון שבצד שכם שבאצל אלוני מורה שנאמ' וגו' ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון עומדים למטה באמצע הכהנים מקיפין את הארון והלוים את הכהנים וכל ישראל מכאן ומכאן שנאמר וכל ישראל וזקניו ושוטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון וגו' הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה ואלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה ואלו ואלו עונין אמן עד שגומרין ברכות וקללות ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליו את כל דברי תורה בע' לשון שנאמר באר היטב ונטלו את האבנים ובאו ולנו במקומן.

שם ל"ז א' ת"ר ברוך בכלל ברוך בפרט ארור בכלל ארור בפרט ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי ד' ד' וד' הרי ח' ח' וח' הרי ט"ז וכן בסיני וכן בערבות מואב שנא' אלה דברי הברית

אשר צוה ה׳ את משה וגו׳ וכתיב ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו׳ נמצאו מ״ח בריתות על כל מצוה ומצוה ר״ש מוציא הר גריזים והר עיבל ומכניס אוהל מועד שבמדבר.

שם ב׳ דרש ר׳ יהודה בן נחמני מתורגמניה דר׳ שמעון בן לקיש כל הפרשה כולה לא נאמרה אלא בנואף ונואפת ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגו׳ בארור סגי ליה א״א זה הבא על הערוה והוליד בן ועבד אלילים ארורין אביו ואמו של זה שכך גרמו לו. ת״ר ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה וגו׳ מה ת״ל אם ללמד שתהא ברכה על הר גריזים וקללה על הר עיבל הרי כבר נאמר אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים וכתיב ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל אלא להקדים ברכה לקללה יכול יהו כל הברכות קודמות לקללות ת״ל ברכה וקללה ברכה אחת קודמת לקללה ואין כל הברכות קודמות לקללות להקיש ברכה לקללה לומר לך מה קללה בלוים אף ברכה בלוים ומה קללה בקול רם אף ברכה בקול רם ומה קללה בלשון הקודש אף ברכה בלשון הקודש ומה קללה בכלל ופרט אף ברכה בכלל ופרט ומה קללה אלו ואלו עונין ואומרים אמן אף ברכה אלו ואלו עונין ואומרים אמן.

שם לח א׳ ת״ר כה תברכו בלה״ק אתה אומר בלה״ק או אינו אלא בכל לשון נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלו יעמדו לברך את העם מה להלן בלשון הקדש אף כאן בלה״ק ר׳ יהודה אומר אינו צריך הרי הוא אומר כה עד שיאמרו בלשון הזה תניא אידך כה תברכו בעמידה או אינו אלא אפי׳ בישיבה נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלה יעמדו לברך מה להלן בעמידה אף כאן בעמידה רבי נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר לשרתו ולברך בשמו מה משרת בעמידה אף מברך בעמידה ומשרת גופיה מנלן דכתיב לעמוד לשרת תניא אידך כה תברכו בנשיאות כפים אתה אומר בנשיאות כפים או אינו אלא שלא בנשיאות כפים נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם מה להלן בנשיאות כפים אף כאן בנשיאות כפים קשיא ליה לר׳ יונתן אי מה להלן בכ״ג וראש חדש ועבודת צבור אף כאן בכ״ג וראש חדש ועבודת צבור רבי נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר הוא ובניו כל הימים מקיש בניו לו מה הוא בנשיאות כפים אף בניו בנשיאות כפים וכתיב כל הימים ואתקש ברכה לשירות תניא אידך כה תברכו את בני ישראל בשם המפורש אתה אומר בשם המפורש א״א אלא בכינוי ת״ל ושמו את שמי שמי המיוחד לי יכול אף בגבולין כן נאמר כאן ושמו את שמי ונאמר להלן לשום את שמי שם מה להלן בית הבחירה אף כאן בבית הבחירה רבי יאשיה אומר אינו צריך הרי הוא אומר בכל המקום

ו כה תברכו את בני ישראל בשם המפורש אתה אומר וגו׳ עד שמי המיוחד לי ב׳ המפרשים והפי׳א רש״י והרמב״ם שפי׳ שם המפורש ר״ל שם הנבדל והוא המיוחד במליצת בדברי רז״ל לומר על דבר הנבדל ומדבר אחר פורש כמו בשר הפורש מן החי׳ הפורש מן הערלה וכן נקראים המלאכים הנבדלים במעלות ותפלות ומעלתם בשם פרושים. ושם המפורש הוא שם הנכתב ביו״ד ה״א וי״ו ה״א ומיוחד לו יתברך ומעלתו מן השמות כי שאר השמות נאמרים עליו יתברך ועל זולתו לפי שהם שמות הונחו לו יתברך אם מצד הפעולות ואם מצד בחינה אחרת זולת חיוב מציאות יתברך כמו אלהים המורה על היכולת על כן יאמר עליו ועל זולתו כי אלהים יאמר אל המלאכים והדיינים וכן אדני המורה על אדנות יאמר עליו יתברך ועל זולתו אבל שם בן ארבע אותיות א״א שידבק על זולתו כלל בשום צד לפי שהוא שם יאמר עליו יתברך מצד חיוב מציאותו:

כה תברכו את בני ישראל בלשון הזה שלא יחנו וכתב באוהל יעקב בפ׳ נשא המעם לזה הקפיד הכתוב על לשון הזה כי חז״ל אמרו לא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה אלא שלום שנא׳ ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום ולאו׳ לבאר שאמרו לשון מחזיק ברכה ולא אמרו משפיע או לשון אחר והנראה כי כבר מוזהרים אנחנו לאהוב איש את רעהו כמ״ש ואהבת לרעך כמוך ורמז לזה והבריח התיכון מבריח בתוך הקרשים מן הקצה אל הקצה כן אהבת ישראל זה לזה מחבר אותם להיות אחד וזה כלל גדול שהקב״ה נותן שפע לישראל ותואר כמו שניתן משקה לחבית מורכבת ומחוברת מלוחות ונקבים הרבה דכל זמן שהלוחות ונקבים מחוברים יחד מחזקת המשקה שבתוכה לא כן אם יש פירוד ביניהם אז תצא היניקה מבין הסדקים הולכת כך לא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא שלום אם הם שלמים ודבוקים זה בזה נשאר השפע ביניהם ותתקיים בם. ולכן צוה הקב״ה כה תברכו את בני ישראל בלשון זה אמור להם גם כי תהיו רבים עכ״ז יאמרו הכהנים יברכך ה׳ בלשון יחיד שתהיו׳ מאוחדים בגופם. אז יחזיקו הברכה:

אשר אזכיר את שמי אבא אליך בכל מקום סלקא דעתך אלא מקרא זה מסורס הוא בכל מקום אשר אבוא אליך וברכתיך שם אזכיר את שמי והיכן אבוא אליך וברכתיך בבית הבחירה שם אזכיר את שמי בבית הבחירה תניא אידך כה תברכו את בני ישראל אין לי אלא בני ישראל גרים נשים ועבדים משוחררים מנין ת״ל אמור להם לכולהו תניא אידך כה תברכו פנים כנגד פנים אתה אומר פנים כנגד פנים או אינו אלא פנים כנגד עורף ת״ל אמור להם כאדם האומר לחבירו תניא אידך כה תברכו בקול רם או אינו אלא בלחש ת״ל אמור להם כאדם שאומר לחברו.

שם ב׳ אריב״ל מנין שהקב״ה מתאוה לברכת כהנים שנא׳ ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ואריב״ל כל כהן שמברך מתברך ושאינו מברך אינו מתברך שנ׳ ואברכה מברכיך.

שם מא ב׳ א״ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה אפי׳ עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנ׳ אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים ואין קוב אלא קללה שנא׳ מה אקוב לא קבה אל ואין לאום אלא עוברים שנאמר ולאום מלאום יאמץ.

שם מו ב׳ א״ר יוחנן משום ר״מ כל שאינו מלוה כאלו שופך דמים שאלמלא ליווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים ואריות לתינוקות שנאמר ויעל משם בית אל והוא עולה בדרך ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח א״ל עלה שהקרחת עלינו את המקום מאי ונערים וגו׳ ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה׳ מה ראה אמר רבי ראה ממש כדתניא רשב״ג אומר כ״מ שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני ושמואל אמר ראה שכולן נתעברה בהן אמן ביום הכפורים ורבי יצחק נפחא אמר בלורית ראה להן כאמוריים ורבי יוחנן אמר ראה שלא היתה בהן לחלוחית של מצוה ודילמא בזרעייהו ניהוה הוה אר״א לא בם ולא בזרעם עד סוף כל הדורות.

שם מז א׳ ותצאנה שתים דובים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושנים ילדים רב ושמואל חד אמר נס וחד אמר נס בתוך נס מ״ד נס יער הוה דובים לא הוו ומ״ד נס בתוך נס לא יער הוה ולא דובים הוו וליהוו דובים ולא ליהוו יער דבעיתו א״ר חנינא בשביל ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים איני והאמר ר׳ יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע״פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ״ב קרבנות שהקריב בלק מלך מואב זכה ויצתה ממנו רות שיצא ממנה שלמה שכתוב ביה אלף עולות יעלה שלמה ואמר ר׳ יוסי בן חוני רות בתו של עגלון בנו של בלק היתה תאותו מיהא לקללה הוי.

שם מ״ח רשב״ג אומר העיד רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות.

שם מט ב׳ ושלא ילמד את בנו יוונית ת״ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבחוץ ואריסטובלוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשלין דינרין בקופה ומעלין להם תמידין הי׳ שם זקן א׳ שהיה מכיר בחכמת יוונית לעז להן בל׳ יוונית א״ל כ״ז שעוסקין בעבודה אין נמסרין בידכם למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפורניו נזדעזעה א״י ד׳ מאות פרסה אותה שעה אמרו ארור אדם שיגדל חזירים וארור אדם שילמד לבנו הכמת יוונית ועל אותה שנה שנינו מעשה ובא עומר מגנות צריפים ושתי לחם מבקעת עין סוכר.

ב״מ מו א׳ ח אין הברכה מצוי׳ לא בדבר המדוד וגו׳ אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה׳ אתך את הברכה באסמיך וגו׳.

ב״מ נ״ט א׳ וא״ר חלבו לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו שנאמר ולאברם הטיב בעבורה והיינו דאמר להו רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו.

שם ע״ה ב׳ א״ר יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק אמרו ליה רבנן לרב אשי קא מקיים רבינא כל מה דאמור רבנן שלח ליה בהדי פניא דמעלי שבתא לישדר לי מר עשרה זוזי דאתרמי לי קטינא דארעא למזבן שלח ליה ניתי מר סהדי ונכתב כתבא שלח ליה אפי׳ אנא נמי שלח ליה כל שכן מר דטריד בגירסי׳ משתלי וגורם קללה לעצמי.

ח אין הברכה מצויה וגו׳ וכ׳ העקידה בפ׳ אמור הכוונה שהברכה אשר אבל הדברים אלו איכה ברכה אמיתית אבל הברכה האמיתית היא הנאמרת על הצלחת הנפש אשר היא דבר הסמוי מן העין כמד״א עין לא ראתה אלהים זולתיך יעשה למחכה לו:

שם ק"ז א' אשכחתנהו רבי אבא לתלמידים דרב אמר להו מאי אמר רב בהני קראי ברוך אתה בעיר ברוך אתה בשדה ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך ואמרו ליה הכי אמר רב ברוך אתה בעיר שיהא ביתך סמוך לבית הכנסת ברוך אתה בשדה שיהו נכסיך קרובים לעיר ברוך אתה בבואך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעת ביאתך מן הדרך ברוך אתה בצאתך שיהו צאצאי מעיך כמותך ואמר להו ר' יוחנן לא אמר הכי אלא ברוך אתה בעיר שיהא בית הכסא סמוך לשולחנך אבל בית הכנסת לא ור' יוחנן לטעמיה דאמר שכר פסיעות יש ברוך אתה בשדה שיהו נכסיך משולשין שליש בתבואה שליש בזיתים ושליש בגפנים ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם מה ביאתך לעולם בלא חטא אף יציאתך מן העולם בלא חטא.

שם ב' א"ל רבה לרבא בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי שיתין רהיטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כרך ואמרו רבנן השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה א"ל דכתיב לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש לא יכם שרב ושמש כיון דלא ירעבו ולא ולא יצמאו א"ל את אמרת לי מהתם ואנא אמינא לך מהכא ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיך ועבדתם את ה' אלקיכם זו קריאת שמע ותפלה וברך את לחמך ואת מימיך זו פת במלח וקיתון של מים מכאן ואילך והסירותי מחלה מקרבך.

ב"ב ג' ב' ד' א' הורדוס עבדא דבית חשמונאי הוה וגו' יומא חד שמע ההוא גברא בת קלא דאמור כל עבדא דמריד השתא מצליה קם קטלינהו לכולהו מרותיה וגו' אמר מאן דריש מקרב אחיך תשים עליך מלך רבנן קם קטלינהו לכולהו רבנן שבקיה לבבא בן בוטא למשקל עצה מיניה אהדר ליה כלילא דיילי נקרינהו לעיניה יומא חד אתא ויתיב קמיה אמר חזי מר האי עבדא בישא מאי קא עביד אמר ליה מאי אעביד ליה אמר ליה נלטייה מר א"ל כתיב גם במדעך מלך אל תקלל אמר ליה האי לאו מלך הוא א"ל וליהוי עשיר בעלמא וכתיב ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר ולא יהא אלא נשיא וכתיב ונשיא בעמך לא תאור א"ל בעושה מעשה עמך והאי לאו עושה מעשה עמך א"ל מסתפינא מיניה א"ל ליכא אינש דאזיל דלימא ליה דאנא ואת יתיבנא א"ל כתיב כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר א"ל אנא הוא אי הואי ידענא דזהירי רבנן

כולי האי לא הוה קטילנא להו השתא מאי וגו'.

שם ט' ב' א"ר יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות הנותן פרוטה לעני מתברך בו' ברכות דכתיב הלא פרוש וגו' ועניים מרודים תביא בית וגו' כי תראה ערום וגו' והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות שנאמ' ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחושך אורך ואפלתך כצהרים ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך וגו' ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וגומר.

שם ט"ו ב' כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך וגו' (כתוב בערך איוב).

שם י"ו ב' וה' ברך את אברהם בכל מאי בכל ר"מ אומר שלא היתה לו בת ר"י אמר שהיתה לו בת אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה וגו'.

שם י"ז א' ת"ר ג' הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין העוה"ב אלו הן אברהם יצחק ויעקב אברהם דכתיב ביה בכל יצחק דכתיב ביה מכל יעקב דכתיב ביה כל ג' לא שלט בהן יצר הרע אלו הן אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל וגו' ת"ר ששה לא שלט בהן מלאך המות ואלו הן אברהם יצחק יעקב משה אהרן ומרים אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל וגו' ת"ר שבעה לא שלט בהן רמה ותולעה ואלו הן אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים ובנימין בן יעקב אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל וגו'.

שם פח ב' וא"ר לוי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם חקב"ה בירך ישראל בעשרים ושתים וקללן בשמונה ברכן בעשרים ושתים מאם בחוקותי עד קוממיות (פי' מאל"ף שבאם עד תי"ו שבקוממיו' והיינו בעשרים ושתים אותיות שבאל"ף בי"ת לבד הכפולות ומויו עד מ"ם שמנה אותיות) וקללן בשמונ' מואם בחוקותי תמאסו ועד ואת חוקותי געלה נפשם ואלו משה רבינו ברכן בשמונה וקללן בעשרים ושתים ברכן בשמונה מוהיה אם שמוע תשמע ועד לעבדם וקללן בעשרים ושתים מוהיה אם לא תשמוע ועד ואין קונה.

שם צא ב' ת"ר ואכלתם מן התבואה ישן בלא סלמנטון מאי בלא סלמנטון ר"נ אמר בלא רצינתא ורב ששת אמר בלא שריפא תניא כותי' דרב שש' תני' כותי' דר"נ תני' כותי' דר"נ ואכלתם ישן יכול יהו ישראל מצפין להדש מפני ישן שבלה ת"ל עד בא תבואתה עד שתבוא תבואתה מאליה תניא כותיה דרב ששת ואכלתם מן

התבואה ישן יכול ישראל מצפין להרש מפני ישן שרע ת"ל עד בא תבואתה עד שתבא תבואה מאליה. ת"ר ואכלתם ישן נושן מלמד שכל המיושן מחבירו הוי יפה מחבירו ואין לי אלא דברים שדרכן ליישנן דברים שאין דרכן ליישנן מניין ת"ל ישן נושן מ"מ וישן מפני חדש תוציאו מלמד שהיו אוצרות מלאין ישן וגרנות מלאין חדש והיו ישראל אומרים היאך נוציא זה מפני זה אמר ר' פפא כל מילי עתיקא מעליי לבר מתמרי ושיכרא והרסנא.

שם קנט א' אלא אי איתמר הכי איתמר בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו ומת בנו מוציא מידי הלקוחות וזו היא שקשה בדיני ממונות ולימרו ליה אבוך מזבין ואת מפיק ומאי קושיא דילמא מצי אמר מכח אבוה דאבא קאתינא תדע דכתיב תחת אבותיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ וגו' אלא לעולם כדאמרי' וגו' ודקא קשיא לך תחת אבותיך יהיו בניך ההוא בברכה כתיב וגו'.

סנהדרין יד א' אמרינן הא דכתיב גבי עלי לא יהיה זקן בביתך מאי זקן אילימא זקן ממש והכתיב כל מרבית ביתך ימותו אנשים אלא סמיכה.

שם לט ב' כתיב ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית ועובדיהו היה ירא את ה' מאד מאי קאמר קרא א"ר יצחק אמר ליה ביעקב כתיב נחשתי ויברכני ה' בגללך ביוסף כתיב ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף ביתא דהאי גברא לא הוה מברך שמא לא ירא אלהים אתה יצתה בת קול ואמרה ועובדיה היה ירא את ה' מאד אבל ביתו של אחאב אינו מזומן לברכה.

סנהדרין מח ב' וישב בניהו את המלך דבר לאמר כה דבר יואב וכה ענני אמר ליה זיל אימ' ליה תרתי לא תעביד בההוא גברא אי קטלת ליה קבול לטותיה דלטייה אבוך ואי לא שבקי' דליקום בלטותי' דלטייה אבוך ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו אמר רב יהודה אמר רב כל קללות שקילל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד אל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם זב מרחבעם דכתיב והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלים וכתיב וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב טמא מצורע מעוזיהו דכתיב ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלקיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטרת וכתיב והצרעת זרחה במצחו מחזיק בפלך מאסא דכתיב רק לעת זקנתו חלה את רגליו ואמר רב יהודה אמר רב שאחזו פודגרא וגו' נופל בחרב מיאשיהו דכתיב ויורו המורים למלך יאשיהו ואמר רב יהודה אמר רב שעשו כל גופו ככברה וחסר לחם מיכניה דכתיב וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו אמר רב יהודה אמר רב היינו דאמרי' אינשי תהא לוטא ולא תהא לאטה וגו'.

שם נב א' תניא היה ר' מאיר אומר מה ת"ל את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומר ארור שזו ילד ארור שזה גידל ארור שיצת זו מחלציו.

שם נט ב' ר"ש בן מנסיא אומר חבל על שמש גדול שנאבד מן העולם שאלמלא לא נתקלל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבונים טובים ואבנים טובות וגו'.

שם ע' א' ויקץ נח מיינו וידע אשר עשה לו בנו הקטן רב ושמואל חד אמר סרסו וחד אמר רבעו מ"ד סרסו מתוך שקלקלו ברביעי קללו ברביעי ומאן דאמר רבעו גמר וירא וירא כתיב הכא וירא חם אבי כנען את ערות אביו וכתיב התם וירא אותה שכם בן חמור בשלמא למ"ד סרסו משום הכי קללו ברביעי אלא למ"ד רבעו מאי שנא רביעי נלטייה בההיא הא והא הואי.

שם צ ב' וברכות כ"ז קללת חכם אפי' על חנם היא באה.

שם צא א' א"ר שמעון חסידא כל המונע הלכה מפי תלמיד אפילו עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנאמר מונע בר יקבוהו לאום ואין לאום אלא עוברין שנא' ולאום מלאום יאמץ ואין קבה אלא קללה שנא' מה אקב לא קבה אל ואין בר אלא תורה שנ' נשקו בר פן יאנף.

שם צב א' עולא בר ישמעאל אמר מנקבין אותו ככברה כתיב הכא יקבוהו לאום וכתיב התם ויקב חור בדלתו ואמר אביי כי אוכלא דקצרי ואם למדו מה שכרו אמר רבא אמר רב ששת זוכה לברכת יוסף שנא' וברכה לראש משביר ואין משביר אלא יוסף שנאמר ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ.

שם צב א' וא"ר אלעזר כל שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו אינו רואה סי' ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו אין שריד אלא תלמידי חכמים שנא' ובשרידים אשר ה' קורא.

וא"ר אלעזר כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאוכלו על כן לא יחיל טובו.

שם צג א״ר תנחום דריש בר קפרא בציפורי מ״ד שש השעורים האלה נתן לי מאי שש השעורים אילימא שש שעורים ממש וכי דרכו של בועז ליתן מתנה שש שעורים אלא שש סאין וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין אלא רמז רמז לה שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין בשש ברכות ואלו הן דוד משיח דניאל חנניה מישאל ועזריה דוד דכתיב וגו׳.

שם צד ב׳ א״ר יוחנן מ״ד מארת ה׳ בבית רשע ונוה צדיקים יבורך מארת ה׳ בבית רשע זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל מ׳ סאה גוזלות בקינוח סעודה ונוה צדיקים יבורך זה חזקיהו מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה.

שם צט א׳ א״ל ההוא צדוקי לרבי אבהו אימתי אתי משיח א״ל לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי א״ל מילט קא לייטת לי א״ל קרא כתיב כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה׳ וכבודו עליך יראה.

שם קג א׳ וא״ר חסדא א״ר ירמיה בר אבא מ״ד לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך לא תאונה אליך רעה שלא ישלט בהן יצה״ר ונגע לא יקרב באהליך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך דבר אחר לא תאונה אליך רעה שלא יבעתוך חלומות רעים והרהורים רעים ונגע לא יקרב באהליך שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים עד כאן ברכו אביו מכאן ואילך ברכתו אמו כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך על כפים ישאונך וגו׳ על שחל ופתן תדרוך וגו׳ עד כאן ברכתו אמו מכאן ואילך ברכתו שכינה כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי.

שם קד ב׳ לא עליכם כל עוברי דרך אמר רבא אמר ר׳ יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה.

שם קה ב׳ מאי ויודע דעת עליון וגו׳ (כתוב שם הרבה מענין ברכה וקללה של בלעם).

שם קה א׳ בלעם בלא עם ד״א וגו׳ ומה שמו לבן הארמי שמי כתיב בן בעיר וכתיב בנו בעור אמר ר׳ יוחנן אביו בנו הוא לו בנביאות בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי הא אחרינא אתי. תניא ר״א אומר ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים שכחי אלקים אלו הכותים דברי ר״א א״ל ר׳ יהושע וכי נאמר בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלקים אלא ישובו רשעים לשאולה מאן נינהו כל גוים שכחי אלקים ואף איתי רשע נתן סימן בעצמו אמר תמות נפשי מות ישרים ותהא אחריתי כמוהו ואם לאו הנני הולך לעמי וגו׳. אמר רבי יוחנן בלעם חגר ברגלו אחת היה שנאמר וילך שפי וגו׳ בלעם סימא באחת מעיניו היה שנאמר שתום העין קוסם באמתו היה כתיב הכא נופל וגלוי עינים וכתיב התם והנה המן נופל על המטה וגו׳.

שם קה ב׳ שנאה מקלקלת את השורה מבלעם וגו׳ (בערך אהבה ושנאה).

שם ט א״ר יוחנן מברכתו של אותו הרשע אתה למד מה היה בלבו ביקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות מה טובו אהליך יעקב לא תשרה שכינה עליהם ומשכנותיך ישראל לא תהא מלכותן נמשכת כנחלים נטיו לא יהיה להם זיתים וכרמים כגנות עלי נהר לא יהא ריחן נודף כאהלים נטע ה׳ לא יהיה להם מלכים בעלי קומה כארזים עלי מים לא יהיה להם מלך בן מלך יזל מים מדליו לא תהא מלכותן שולטות באומות וזרעו במים רבים לא תהא עוזה מלכותן וירום מאגג מלכו לא תהא אימת מלכותן ותנשא מלכותו אמר ר׳ אבא בר

ט א״ר יוחנן מברכתו של אותו רשע ניכר מה הי׳ בלבו וכו׳ בלאוהל יעקב פ׳ בלק הכוונה כי צריך ביאור מאין זכו ישראל שיתהפך ה׳ להם הקללה לברכה די להם שלא יקלל אותם גם מאמרם ז״ל וישם ה׳ דבר בפי בלעם שיסב ומלאך בגרונו בקש לברכם מניחו לקללם בולמו ולא מניחו ואיככה בא לקללם ואיך רצה לעבור את פי ה׳ הלא בעצמו אומר לא אוכל לעבור את פי ה׳ וגו׳ אמנם דעת בלעם כך הי׳ כי רצונו הי׳ לעורר מדה״ד על ישראל והיתה עצתו לספר בשבחם וכפי שבחם יספר גנותם לזה בנה שבעה מזבחות בשבעה פרים ושבעה אילים להזכיר גודל מעלת אבותינו הקדושים ולאבות כאלה הלא ראוי שיהי׳ לאנאיהם כמותו ומדרגה נפלאה שהיו הם ואם נגרעו מערכם הראוי׳ להם הלא ראוים הם לקללה והקב״ה הקדים ושלא מלאך בגרונו לחלק דבורו אם רצה לברכם פי׳ לספר בשבחם כאמור ואברכה מברכיך ר״ל אברך משבחיך זאת הניחו המלאך רצה לקללם פי׳ לגנותם סתם פיו ומעתה הדבר מובן מאוד איך נתהפכו הקללות לברכות כי בלעם התחיל לשבחם מאוד שבזה יצא לגנותם וכיון שלא הניחו הקב״ה לגמור דבריו נשארו ישראל משובחי׳ ועי״כ אנחנו ראוים לברכה ויפה אמרו מברכותיו של אותו רשע ניכר מה הי׳ בלבו כי לפי השבח הי׳ רצה לקללם:

כהנא י כולן חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות שנאמ׳ ויהפוך ה׳ אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה׳ אלהיך קללה ולא קללות.

שם קו ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב מאי בעי התם א״ר יוחנן שהלך ליטול שכר כ״ד אלף שהפיל מישראל אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזלא למיבעי קרנא אודנא דהוו ליה גזיזן מיניה ואת בלעם בן בעור הקוסם קוסם נביא הוא אמר ר׳ יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם א״ר פפא היינו דאמרי אינשי גמלא אזלא למיבעי מסנני ושילטי הוא אייזן לגברי נגרי הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם אמר רב שקיימו בו ד׳ מיתות וגו׳.

שם קיא א׳ כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם א׳ מעיר ושנים ממשפחה אמר ר״ל דברים ככתבן אמר לו ר׳ יוחנן לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי אלא א׳ מעיר מזכה כל העיר כולה ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה יתיב רב כהנא קמיה דרב ויתיב וקאמר דברים ככתבן א״ל רב לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר ושנים ממשפחה מזכה כל המשפחה חזייה דהוה קא חייף רישיה וסליק ויתיב קמיה דרב א״ל לא תמצא בארץ החיים א״ל מילט קא לייטת לי א״ל קרא קאמינא לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה.

שם קיג א׳ וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה׳ אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה תניא לא יריחו ע״ש עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו דכתיב בנה חיאל בית האלי את יריחו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה תניא באבירם בכורו רשע לא הי׳ לו ללמוד בשגוב צעירו היה לו ללמוד אבירם ושגוב מאי עביד ה״ק באבירם בכורו היה לו ללמוד לאותו רשע בשגוב צעירו ממשמע שנא׳ באבירם בכורו איני יודע ששגוב צעירו מה ת״ל שגוב צעירו מלמד שהיה מקבר והולך מאבירם עד שגוב אחאב שושביניה הוה אתא איהו ואליהו למשאל בשלמיה בי טמיא יתיב וקאמר דלמא כי מליט יהושע הכי לט לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו א״ל איהו אין א״ל השתא לווטתא דמשה לא קא מקיימא דכתיב וסרתם ועבדתם וגו׳ וכתיב וחרה אף ה׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וההוא גברא אוקים ליה ע״ז על כל תלם ותלם ולא שביק ליה מיטרא למיזל מיסגד ליה לווטתיה דיהושע תלמידיה מקיימה מיד ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד חי ה׳ אלהי ישראל אם יהיה טל ומטר וגו׳.

מכות יא א׳ אחד משוח בשמן המשחה ואחד המרובה בבגדים ואחד שעבר ממשיחתו מחזירין את הרוצח לפיכך אמותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהן שימותו טעמו דלא מצלו הא מצלו מיית והא כתיב כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא א״ל ההוא סבא מפירקיה דרבא שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו ואיכא דמתני כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו טעמא דמצלו הא לא מצלו מייתי מאי הו״ל למעבד הכא אמרינן טובי׳ חטא ווינגד:מינגד התם אמרי שכם נסיב ומבנאי גזר א״ל ההוא סבא מפירקא דרבא שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו כי הא דההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דריב״ל ולא אישתעי אליהו בהדיה תלתא יומי א״ר יהודה א״ר קללת חכם אפילו בחנם היא באה מנלן מאחיתופל שבשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא בעא למישטפא לעלמא אמר מהו לכתוב שם אחספא ומשדרא לתהומא דליקום אדוכתי׳ ליכא א״ל מידי אמר כל היודע דבר זה ואינו אומר יחנק בגרונו נשא אחיתופל ק״ו בעצמו אמר ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה התורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים כל העולם כולו לא כל שכן

י כל הברכות שבירך בלעם חזרו חוץ מבכ״נ ובתי מדרשות. כתב היערות דבש הטעם כי יודע בלעם שכל העולם קיים ע״י זכות תורה ותפלה ובזה קיום גם לאו״ה ולכך לא הי׳ בלבו מוסכם לבטל בהכ״נ ובית המדרש ולכך לא חזרו. עוד כתב כוונה אחרת פי׳ דכל הברכות שבירך בלעם הי׳ דעתו שיהיו ישראל גבוהים ומנושאים מאוד ועי״כ ירום לבם בגאוה ובזה יאשמו וילכו ח״ו למטה אבל בהכנ״ס ובהמ״ד שהם לשפלות והכנעה כי עיקר תפלה והעבודה לה׳ בהכנעה ברכה זו נתקיימה ולכך נאמר ויהפוך ה׳ אלהיך לך את הקללה לברכה ולא נאמר את הקללות דהיינו בהכנ״ס ובהמ״ד כי אהבך ה׳ אלהיך במדת ענוה. עיין שם ח״ר ע״ז: ועין עוד מה שכ׳ במ״ש נה: ובחוט המשולש כ׳ בשם עמק הלכה כי בשאר ברכות שלט בהן עין הרע כמו שכתוב בפסיקתא אבל על בתי כנסיות ובתי מדרשות לא נתקנאו האומות ולא שלט בהן עין הרע:

אמר שרי כתב שם אחספא שרי אתהומא נחת וקם ארוכתיה ואפ"ה כתיב ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבוש את החמור ויקם וילך אל ביתו ואל עירו ויצו אל ביתו ויחנק. א"ר אבהו קללת חכם אפי' על תנאי היא באה מנלן מעלי דקאמר ליה עלי לשמואל כה יעשה לך אלקים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר ואע"ג דכתיב ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו ואפ"ה כתיב ולא הלכו בניו בדרכיו.

שבועות ל"ה א' יככה ה' אלהים וכן יככ' אלהים זו אלה הכתובה בתורה אל יככה ויברכך וייטיב לך ר"מ מחייב וחכמים פוטרין.

שם ב' כל מלכייא האמורים בדניאל חול חוץ מזה שהוא קודש אנת מלכא מלך מלכיא די אלהא שמיא מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב לך ויש אומרים אף זה קודש שנאמר מרי חלמא לשנאך ופשרא לערך למאן קאמר אי סלקא דעתא לנבוכדנצר קאמר ליה שנאותיה מאי נינהו ישראל מליט קא לייט להו לישראל ות"ק סבר שונאי ישראל איכא שונאי א"ה ליכא.

שם ל"ו א' תנא ארור בו נידוי בו קללה בו שבועה בו נידוי דכתיב אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו ארור יושביה ואמר עולא בד' מאה שיפורי שמתי' ברק למרוז בו קללה דכתיב ואלה יעמדו על הקללה וכתיב ארור האיש אשר יעשה פסל ונומ' בו שבועה דכתיב וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' ונו' ודילמא תרתי עבד להו אשבעינהי ולייטינהו אלא מהכא ואיש ישראל נגש ביום ההוא ויואל שאול את העם לאמר ארור האיש אשר יאכל ונו' וכתי' ויהונתן לא שמע בהשביע אביו את העם ודילמא הכא נמי תרתי עבד להו אשבעינהו ולייטינהו מי כתיב וארור השת' דאתית להכי התם נמי לא כתיב וארור.

הוריות י"ג א' שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בר' צדוק מפני מה הכל רצין לישא גיורת ואין הכל רצין לישא משוחררת אמר להם זו היתי' בכלל ארור וזו לא היתי' בכלל ארור ונו'.

זבחים קט"ז א' כשנתנה התורה נתקבצו כולם אצל בלעם ונו' (ערך תורה).

מנוחות צ"ט ב' לא ימוש ספר התורה הזה מפיך אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן פסוק זה אינו לא חובה ולא מצוה אלא ברכה ראה הקב"ה את יהושע שדברי תורה חביבין עליו ביותר שנאמ' ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל אמר לו הקב"ה יהושע כל כך חביבין עליך דברי תורה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך.

חולין ז' ב' אמר ר' חמא בר חנינא גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן שנאמ' ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע וילך ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו אמר ליה רב פפא לאביי ודילמא לקיומי ביה ברכתא דאליהו דכתי' ויהי נא פי שנים ברוחך אלי אמר ליה אי הכי היינו דתניא על רגליו עמד ולביתו לא הלך אלא במה איקיים כדאמר ר' יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה כמת שנאמ' אל נא תהי כמת.

שם מ"ט א' יא כה תברכו את בני ישראל רבי ישמעאל אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים לכהנים עצמן לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר כהנים מברכין לישראל והקב"ה מברך לכהנים ר' עקיבא אומר למדנו

יא כה תברכו את בני ישראל רי"א למדנו ברכה לישראל מפי כהנים עצמן לא למדנו וגו' וכ' באוהל יעקב פ' נשא הכוונה כי אמרו חז"ל בשעה שהצדיקים יושבין בשלוה י"ל לא די' לצדיקי' מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשין לישב בשלוה גם בעוה"ז ומצינו בכ"ז מגדולי צדיקים שיושבין בשלוה אבל הענין ה"א כי הצדיק גמור אין לו לבקש לישב בשלוה ובעושר בעוה"ז כמו שמצינו ברבינו הקדוש כתובו' ק"ד שזקף עשר אצבעותיו למעלה ואמר גלוי וידוע לפניך שלא נהניתי מעוה"ז אפי' באצבע קטנה וזה צדיק וטוב לו זה צדיק גמור וכי תאמר למה לי הטוב אחרי שהוא מואס בכל מחמדי עוה"ז אבל כל חפצו הוא להטיב עם אחרים ובזה הקב"ה מטיב עמהם לטובת הכלל ובזה גם הצדיקים עצמן יושבין בעושר ויש להם מחמדי עוה"ז וא"כ יש חילוק גדול אם הקב"ה מברך הכהנים במקום ברכה דישראל כי אם היה הקב"ה מברך לכהנים ברכה בפני עצמו הי' היוה"ד נותן לברכם באמת וצורכי הכרחיים כי לצדיקים אין הדין נותן שישבו בשלוה ליהנות מטוב עוה"ז בהשפעה מרובה אבל במקום ברכה דישראל שיהיו אוכלין בשלחן אחד עם שאר בני ישראל תהי' הברכה גם להם כמו לבני ישראל אחיהם. או במקום ברכה דישראל כי גם הברכה דכהנים הוא לטובת ישראל ושייך לברכת ישראל ע"כ. ול"נ דבר פשוט כי בזה מסייע לכהנא דלפי דברי ר' ישמעאל יש ברכה כפולה לכהנים אחת מקרא דואברכה מברכיך וגם ברכה במקום ברכת ישראל ומא"כ לר"ע לית להם אלא הברכה מואברכה מברכיך:

ברכה לישראל מפי כהנים מפי גבורה לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר כהנים מברכין לישראל והקב"ה מסכים על ידם אלא ר' עקיב' ברכה לכהנים מנא ליה אמר רב נחמן בר יצחק מואברכה מברכיך ומאי מסייע כהני דמוקי לה לברכת כהנים במקום ברכה דישראל.

עירובין י"ו א' כי אתי רב דימי אמר מ"ד מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו כגון דמיקלע לאושפיזא וטרחו קמיה שפיר למחר נפיק בשוקא ואמר רחמנא ניברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי ושמעין אינשי ואזלין ואנסין ליה.

תמורה ט"ז א' ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני בית שמנוגב מכל טובה ונתת לי גולות מים אדם שאין בו אלא תורה בלבד ויתן לה כלב את גולות עיליות ואת גולות תחתיות אמר ליה מי שרר עליונים ותחתונים יבקש ממנו מזונות.

תמורה ט"ז א' תנא הוא עתניאל יעבץ ומה שמו יהודה אחי שמעון שמו עתניאל שענהו אל יעבץ שיעץ וריבץ תורה בישראל ומנ"ל שענהו אל דכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמור אם ברך תברכני והרבית את גבולי והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי ויבא אלהים את אשר שאל אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים והיתה ידך עמדי שלא ישתכח תלמודי מלבי ועשית מרעה שיזדמנו לי ריעים כמותי לבלתי עצבי שלא ישגבני יצר הרע מלשנות אם אתה עושה כן מוטב ואם לאו הריני הולך בנססי לשאול מיד ויבא אלהים את אשר שאל כיוצא בדבר אתה אומר רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה' בשעה שהתלמיד הולך וגו' זו משנת ר' נתן ר' יהודה הנשיא אומר אם ברך תברכני בפריה ורביה והרבית את גבולי בבנים ובבנות והיתה ידך עמדי במשא ובמתן ועשית מרעה שלא יהא בי מיחוש ראש ומיחוש אזנים ומיחוש עינים לבלתי עצבי שלא ישגבני יצר הרע מלשנות אם אתה עושה כן מוטב ואם לאו הריני הולך בנססי לשאול ויבא לו אלהים את אשר שאל כיוצא בדבר אתה אומר רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה' בשעה שעני הולך וגו'.

בכורות ח' א' ת"ר תרנגולת לכ"א יום וכנגדו באילן לוז וגו' חתול לנ"ב יום וכנגדו באילן תות וגו' בהמה דקה טהורה לה' חדשים וכנגדן באילן גפן בהמה גסה טמאה לי"ב חודש וכנגדן באילן דקל טהורה לט' חדשים וכנגדן באילן זית וגו' נחש לז' שנים ולאותו רשע לא מצינו חבר ויש אומרים מוכססים מנא הני מילי אמר רב יהודה אמר רב ומטי בה משום דר' יהושע בן חנניא שנאמר ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה אם מבהמה נתקללה מחיה לא כ"ש אלא לומר לך כשם שנתקללה הבהמה מחיה אחד לשבע ומאי ניהו חמור מחתול כך נתקלל הוא מבהמה אחת לשבע דהוה ליה שב שני אימא כשם שנתקללה חיה מבהמה אחת לשלש שנים ומאי ניהו ארי מחמור כך נתקלל הוי מחיה אחת לג' שנים דהוה ליה ט' שנים מי כתיב מכל החיה ומכל הבהמה מכל הבהמה ומכל החיה כתיב בארור הוא מבהמה שנתקללה מחיה ואימא כשם שנתקללה בהמה מחיה אחד לשלש ומאי ניהו עז מחתול כך נתקלל הוא מבהמה אחד לשלש דהוה ליה תמיסר ירחי איבעית אימא מכל הבהמה כתיב אי בעית אימא קללה הוא קללה שרי עילויה.

נדה ג' ב' כל היד המרבה לבדוק באנשים תקצוץ. איבעיא להו דינא תנן או לטותא תנן דינא תנן כי הא דרב הונא קץ ידא אי לטותא תנן ת"ש דתניא ר' טרפון אומר יד לאמה תקציץ ידו על טבורו אמרו לו ישב לו קוץ בכריסו לא יטלנו א"ל לא והלא כריסו נבקע' אמר להן מוטב תבקע כריסו ואל ירד לבאר שחת אי אמרת בשלמא דינא תנן היינו דאמרו והלא כריסו נבקעת אלא אי אמרת לטותא תנן מאי כריסו נבקעת אלא מאי דינא תנן לא סגי דלאו על טבורו אלא ה"ק ר' טרפון כל המכנים ידו למטה מטבורו תקצץ אמרו לו לר' טרפון ישב לו קוץ בכריסו לא יטלנו אמר להן לא והלא כריסו נבקעת אמר להן מוטב תבקע כריסו ואל ירד לבאר שחת.

סוף מסכת עוקצין אר"ש בן חלפתא לא מצא הקב"ה יב כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

אבות פ"ה כל מי שיש לו ג' דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע מה בין תלמידיו

יב אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא שלום. פי' דנקט הלשון הזה עיין לעיל בערך זה על מאמר כה תברכו את בני ישראל בלשון הזה:

של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין לעולם הבא שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמ' ואתה אלהים תורידים לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך.

ירושלמי ברכות פ"ט הביאו את כל המעשר וגו' מהו עד בלי די ר' יוסי בר שמעון וגו' דבר שאי אפשר לו לומר די הוא ברכה (פי' היינו גשמים שאין מתפללין על רוב גשמים). רבי ברכי' ור' חלבו ורב אבא בר עילאי בשם רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר דיינו ברכות דיינו ברכות.

שם מסכת כלאים פ"א למה נתקללה הארץ ר"י בר שלום אמר על שעברה על גזירותיו של הקב"ה תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע והיא לא עשתה אלא ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו (פי' סיפא דקרא עץ פרי שיהי' טעם עצו ופריו שוה יסיפא דקרא גבי ותוצא הארץ עץ עושה פרי הפרי נאכל והעץ אינו נאכל) ר' פנחס אמר שמחה בציווייה והוסיפה אילני סרק על דעתיה דר"י בר שלום יפה נתקללה הארץ על דעתיה דר"פ למה נתקללה הארץ כאינש דאמר ליט בידא דכן איינק (פי' ארור הדדים שמניקים זה) וגו' עד ארורה האדמה בעבוריך.

שם שביעית ר' חיננא בר פפא ורשב"נ עברין על חד מחורשי שביעית א"ל רשב"נ איישר א"ל ר' חיננא לא כן אילפן רבי ולא אמרו העוברים מכאן שאסור לומר לחורשי שביעית איישר א"ל לקרות אתה יודע לדרוש אי אתה יודע ולא אמרו העוברים אלו שהן עוברין מן העולם ולא אמרו לישראל ברכת ה' עליכם מה ישראל אומרין להם ברכנו אתם בשם ה' לא דייכם כל הברכות הבאות לעולם בשבילנו ואין אתם אומרים לנו בואו וטולו לכם מן הברכות הללו ולא עוד אלא שאתם מגלגלין עלינו פיסים וזמיות גולגליות וארנוניות.

שם בכורים פ"ג המוכר ס"ת של אביו אינו רואה סי' ברכה לעולם והמקיים ס"ת (בע' ס"ת).

שם סוטה פ"ז כתיב וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם בקולו של רם מלמד ששיתף הקב"ה קולו עמהם ד"א קול רם המעולה שבקולות א"ר יצחק לא קטן ולא גדול אלא בינונית.

שם תני רבי אומר אי אפשר לומר לוי למעלן שכבר נאמר לוי למטן (פי' בספר יהושע כתיב וכל ישראל וזקנים עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים והלוים אלמא כהנים ולוים למטה היו) אי אפשר לומר לוי למטן שכבר נאמר לוי למעלן אמור מעתה זקני כהונה ולויה למטה ושאר כל השבט למעלן ר"ש אומר א"א לומר לוי למעלן שכבר נאמר לוי למטן וגו' אמור מעתה הראוי לשרת למטה ושאר כל השבט למעלן ר"ש אומר שמעון ולוי מה שמעון כולו למעלה אף לוי כולו למעלה מה מקיים הדין תנייה נגד הכהנים הלוים כדאריב"ל בכ"ד מקומות נקראו הכהנים לוים וזה אחד מהן הכהנים הלוים בני צדוק יכול אלו שבהר גריזים היו אומרים ברכות ואלו שבהר עיבל היו אומרים קללות ת"ל (יהושע ח') הברכות והקללות אלו ואלו היו אומרים ברכות וקללות יכול משהיו אומרין ברכות היו אומרין הקללות ת"ל הברכה והקללה ברכה אחת וקללה אחת יכול אלו שבהר גריזים היו עונין אחר הברכות ואלו שבהר עיבל היו עונין אחר הקללות אמן ת"ל וענו כל העם אמן אלו ואלו היו עונין אחר הברכות ואחר הקללות אמן הא כיצד בשעה שהיו אומרין הברכות הפכו פניהם כלפי הר גריזים ובשעה שהיו אומרין הקללות הפכו פניהם כלפי הר עיבל.

שם א"ד ט"ז בריתות נכרתו על כל דבר שבתורה וא"ד ת"ק ושבעים ושש. וא"ד שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים וא"ד עוד יותר וע"ש.

עו"ש כתיב ארור אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת וכי יש תורה נופלת שמעון בן יקים אומר זה החזן שהוא עומד (פי' חזן שמגביה ספר תורה ומראה לעם צריך להגביה כראוי) ר"ש בן חלפתא אומר זה ב"ד שלמטן דאמר ר"ה ר"י בשם שמואל על דבר זה קרע יאשיהו את בגדיו ואמר עלי להקים רבי אחא בשם רבי תנחום ברבי חייא למד ולימד ושמר ועשה והיתה ספוק בידו להחזיק ולא החזיק ה"ז בכלל ארור אשר וגו'. (כתוב בערך מכבד ומחזיק התורה.

שם גיטין פרק הניזקין שלא תאמר איש פלוני מגלה עריות ושופך דמים והוא מברכני אמר הקב"ה ומי מברכך לאו אני מברכך שנא' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם יג.

יג מהמ"ס זצוק"ל. מה אקוב לא קבה אל וגו' הכוונה לפי' תוס' ברכות שכתבו דכיון דזעמו של

ערך ברכות

ברכות ד' א' **א** אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה וגו'.

שם י"א ב' תנן התם אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וגו'.

שם א' **ב** בנוסח ק"ש עושה שלום ובורא את הכל.

שם כ' ב' בן מברך לאביו וגו' מפני מה אתה נושא פנים וגו' (בערך ברכה וקללה).

שם כ"א א' אמר רב יהודה מניין לברכת המזון לאחריה מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת מניין לברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו אמר ר' יוחנן למדנו לברכת התורה לאחריה מברכת המזון מק' וברכת המזון לפניה מן ברכת התורה מק"ו וגו'.

שם כ"ב ב' אמר רב הונא הבו לדידי לברוך דליבא עלואי לא האי ולא האי וגו'.

שם ל"ג א' ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא וגו'.

שם ב' **ג** חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה וגו'.

הקדוש ב"ה הוא רגע אחת ומה שי' יכול לקללם באותו רגע וכ' שהי' יכול לומר כלם. ובאמת הקב"ה אומר ואכלה אותם כרגע אבל משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו ומהשחית וא"כ אם הקב"ה בעצמו ביטל הרעה מפני צדיק ומשל מה יקלקל בלעם בקללתו וזה שאמר מה אקוב לא קבה אל וגו' פי' מה שאני רוצה לקללם כבר קבה אל וזעם ה' ובכל זאת לא נעשה להם רעה. כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר פירש הגאון מוה' שמעון סופר נ"י כי יש לדקדק דכתיב מבורך בבינוני ויואר בעתיד אבל רצה לומר בזה למה מבקש לקלל את העם ולא מבקש שיברך אותו ואת עמו ועל זאת ביאר הטעם כי בלעם אין כחו לברך רק למי שהוא מבורך והוא רק כמסכים כדי שיראה כמו שהברכה ממנו אבל לקלל יש לו כח יותר שגם מי שאינו מקולל נעשה יואר ע"י קללתו.

א אשר קדשנו וכו' עיין מהרש"א שכתב טעם למה תקנו ג' ברכות אלו. וכ' באמת ליעקב הכוונה של ג' ברכות אלו דיש לדקדק דהי' לברך בראשונה על נתינת התורה ואח"כ על לימודה ולמה הפכו הסדר ועוד מאי אשר בחר בנו מכל העמים הלא סיבב על כל אומה ולא רצו לקבל. אבל הענין הוא כך דאף שנתן ג"כ שבע מצות לבני נח יש הפרש גדול בין התורה שניתן להם ובין התורה שניתן לנו האחד כי לימוד התורה לא ניתן להם והשני כי להתורה יש לבוש ופנימי ולנו נתן ג"כ הפנימות ועל זה נתקנאו המלאכים ורצו שיותן התורה להם והשלישי שנתן לנו תורתו במתנה גמורה כמו שכ' הר"ן בדרשה גבי רבה בר נחמני בב"מ שהכרעת התורה נמסר לישראל אף בשלא יכוונו על האמת ומן השמים יסכימו עמהם ועל זאת אנו מברכין אלו הברכות הראשונה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה כי על עסק התורה לא נצטוו שאר אומות והשנית המלמד תורה לעמו ישראל והיינו פנימית התורה שאינו מושג בשכל האדם והשלישי שנתן לנו תורתו במתנה גמורה כמבואר ע"כ. ואני ביארתי בדרך הזה קודם שראיתי דברי האמת ליעקב הנ"ל הכוונה במ"ש ד' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום פי' שנתן הקב"ה עוז לעמו זה התורה במתנה גמורה וגם עוז היא התוקף והעצמה שתהי' הלכה כרבים אף נגד הבת קול ובזה ד' יברך את עמו בשלום שתפסק המריבה והמחלוקת בישראל שתהי' הלכה כרבים.

ב שאמרו בנוסח ברכת ק"ש עושה שלום ובורא את הכל ושינו לשון המקרא דכתיב ובורא רע וכ' באוהל יעקב בראשית דכלל הענין שהקב"ה בבריאת יצה"ר לא כיון ח"ו להריע בו אישי עולמו כי מהשי"ת לא תצא רע אלא הקב"ה ברא יצה"ר לטובה כי על ידו נוהג ויתקיים העולם הנוכחי בתהלוכות ענייניהם אישיהם ומהם התאוות הגופניות מהמאכל ומשתה ומשגל ובקשת העונג ואסיפת ההון וכיוצא כי בלעדי היצה"ר הי' העולם חרב שאין בעולם שגעון דומה לשגעון האדם עיין בהקדמה לזרעים להרמב"ם. ועל זאת יסדו ז"ל ובורא את הכל תמור ובורא רע כי הכל הוא לטובת הבריאה.

ג כשם שמברכין על הטובה כ' העקרים מ"ב פכ"ו הכוונה להורות שהכל בא מאת השי"ת הטובות והרעות ובאמת גם מה שנראה לרעה הוא לטובה ועיין עוד שם פי' ארוך לבאר מלת ברוך ועיין באוהל יעקב פ' וישב שביאר ג"כ על דרך זה שהרעות המה לטובה וממתיק הענין במשל ומליצה. עוד פי' האוהל יעקב בפ' יתרו הכוונה שצריך לברך על המכה שהי' מפיק לו הטובה

שם ל"ה א' ת"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל מאי תקנתיה ילך אצל חכם ילך אצל חכם מאי עביד ליה הא עביד ליה איסורא אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לא קשי' כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה (ה) אר"ח בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקב"ה שנ' הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך מאי חבר הוא לאיש משחי' א"ר חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים.

שם ל"ח א' משתבחי ליה רבנן לפ' זירא בר רב זביד אחוה דר"ש בר רב זביד דאדם גדול הוא ובקי בברכות וגו'.

שם מ' א' ברוך ה' יום יום וכי ביום מברכין אותו בלילה אין מברכין אותו אלא בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו וגו'.

שם ב' ו כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וגו'.

שם מ"ב א' תיכף לנטילת ידים ברכה.

שם מ"ג א' נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן וגו'.

שם ב' אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב מניין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנה ממנו ואין

וכן נאמר על העתיד ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני כלומ' נודה לך לעתיד כי על הסיבות שסבבו הישועות והנחמות.

ה אמר ר' חנינא כל הנהנה מעוה"ז בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה ולכנ"י וגו' וכ' באוהל יעקב פ' עקב הכוונה כי ענין מה שהקב"ה מקפיד מאד על הברכה עד שאמרו חז"ל בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו כי מבואר בשל"ה כי עיקר הברכות שאנו מברכין כי מהם ומעשיהם ליחודות ועולות הברכות והשפעות למעלה להשפיע אותם למטה ומהם נמשך אל כל מין ומין ברכתי והשפעתו וכמו שלמטה אמרו תן לכל מין ומין מעין ברכותיו כך למעלה מכל ברכה תתרבה השפע אל מין זה וגו' וא"כ מי שאוכל בלא ברכה הלא יתן הפסד במין זה על העתיד וא"כ הוא גוזל להקב"ה שהוא מונע חסדו מן העולם וגם לכנסת ישראל כי עי"כ הלא לשנה הבאה יהי' חסרון במין הזה ויחסר לבני אדם. וא"כ הוא חוטא ומחטיא את הרבים שלא יוכלו בשנה הבאה לצאת חובתם בברכות על הפירות כיון שיחסר להם. ובזה הוא חבר לירבעם בן נבט שחטא והחטיא והוא ממש עד"מ אחד לוקח מזון בהקפה ומשלם אח"כ אז הוא פועל עם התשלומים שני ענינים טובים אחד שאין הדבר גזול אצלו והשני שעי"כ יאמין לו המוכר לתת עוד בהקפה ואם לא ישלם אז שתים רעות יעשה אחד כי הדבר נשאר גזול אצלו ב' כי המוכר לא יקיף לו עוד מהיום לא לו ולא לאחרים:

ו אמר רב כל ברכה כו' ופי' האפ"י בחלק שני הכוונה כי אנחנו חייבים להאמין גם אלו שני העקרים האחד כי השי"ת נפרד הוא מנבראיו תכלית ההפרדה וההבדל ואינו צריך אל מציאותם ואל פעולתם וכמ"ש העקידה ה' מלך עולם ועד אף אם אבדו גוים מארצו והוא אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא והשני' כי בכל זאת הקב"ה משגיח עלינו וצונו לעבדו ולשמור מצותיו לטוב לנו כל הימים. ועל הראשון נאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם דהיינו שם הוי' שמורה שהשי"ת הי' הוה ויהי' ומלך גם בטרם כל יציר נברא. ור"י בא להורות על הבחינה השני' שלא תטעה בטעות המינין אשר עליהם נאמר אשר יומרוך למזימה ואומרים מפני גדולתו של הקב"ה אין לו חפץ בעבודת בני אדם אלא כל ברכה שאין בה מלכות להודות שהשי"ת הוא מלכנו ואנחנו עבדיו לקיים מצותיו אינה ברכה. ואחי הרב הגה"י הוסיף לבאר ע"פ שני הבחינות על הקרא יודוך ד' כל מעשיך וחסידך יברכוך כי הצדיקים מוסיפין כח בפמליא של מעלה ע"ד ישמעאל בני ברכני וזהו יודוך ד' כל מעשיך כי כל הברואים מודים להקב"ה אבל וחסידך יברכוך מוסיפין ג"כ כח בפמליא של מעלה והנה ע"י הברכה על מה שנהנה אם הוא מכיר בזה גדולת הבורא ועל ידי זה מקבל עליו עול מלכות שמים אז זולת הודאה הוא מברך ג"כ כי בזה מוסיף כח בפמליא של מעלה לא כן אם יורה למזימה ולא יקבל עליו עול מלכות שמים בזה אין ברכה וזה כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה.

הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח וגו'.
שם מ"ה א' אמר רב חנן בר אבא מניין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנ' גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו.
שם מ"ח ב' יהבו לי' כסא לברוכי אמר היכי אבריך ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו שתייה להאי כסא יהבי ליה כסא אחרינא ובריך וגו'.
שם ב' אמר רב נחמן משה תיקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן יהושע תקן להם ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תיקנוהו כנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנא אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה.
שם ת"ר סדר ברכות המזון כך היא ברכה ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלי' רביעית הטוב והמטיב וגו'.
עו"ש ואין לי אלא ברכת המזון ברכת התורה מניין א"ר ישמעאל ק"ו על חיי שעה מברך על חיי עולם הבא לא כ"ש וגו' ר' חייא בר נחמני תלמידו של ר' ישמעאל אמר משום ר' ישמעאל אינו צריך הרי הוא אומר על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה וגו'.
עו"ש ת"ר מניין לברכת המזון מן התורה שנ' ואכלת ושבעת וברכת את ד' אלהיך וברכת זו ברכת הזן את ד' אלהיך זו ברכת הזמון על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זה בונה ירושלים אין לי אלא לאחריו לפניו מניין אמרת ק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש ר' אומר ברכת הזמון מגדלו לד' אתי נפקא וגו' ר' יצחק אומר אינו צריך הרי הוא אומר ובירך את לחמך ואת מימך אל תקרי ובירך אלא וברך ואימת קרוי לחם קודם שיאכלנו רב נחמן אומר אינו צריך הרי הוא אומר כבואכם העיר כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכול כי לא יאכל העם עד בואו כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקרואים וגו'.
שם ר' מאיר אומר מניין שכשם שמברך על הטובה מברך על הרעה ת"ל אשר נתן לך ד' אלהיך דיינך בכל דין שרנך בין מדה טובה בין מדת פורענות.
שם מ"ט א' ן בשלשה אומר נברך וגו'.
שם נ' א' ומברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם לאו כיצד ר' אומר ובטובו הרי זה ת"ח ומטובו הרי זה בור.
עו"ש רפרם בר פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר קם קרא בספרא ואמר ברכו את ה' ואשתיק ולא אמר המבורך אוושו כולי עלמא ברכו את ה' המבורך וגו'.
שם נ"א כל המברך על כום מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים וגו' שנאמ' מלא ברכת ד' ים ודרום ירשה ר' יוסי ברבי חנינא אמר זוכה ונוחל שני עולמים עולם הזה ועולם הבא.
עו"ש אמר ר' זירא א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא עשרה דברים נאמרו בכום של ברכה טעון הדחה ושטיפה חי מלא עיטור ועיטוף נוטלו בשתי ידיו ונותנו בימין ומגביהו מן הקרקע טפח ונותן עיניו בו וי"א אף משגרו במתנה לאנשי ביתו א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד הדחה שטיפ' חי ומלא תנא הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ.
שם ב' עולא איקלע לבי רב נחמן כריך ריפתא בריך ברכ' מזוני יהב ליה כסא דברכתא לר"נ אמר ליה ר"נ לישדר מר כסא דברכתא לילתא א"ל הכי אמר ר' יוחנן אין פרי בטנה של אשה מתברכת אלא מפרי בטנו של איש וגו' אדהכי שמעא ילתא וגו'.
עו"ש אמר רב אסי אין מסיחין על כום של ברכה ואמר רבי אסי אין מברכין על כום של פורענות מאי כום של פורענות א"ר נחמן בר יצחק כום שני תנ"ה השותה כפלים לא יברך משום שנאמר הכון לקרא' אלהיך ישראל והאי לא מתקן א"ר אבהו ואמרי לה במתנית' תנא האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך והילכ' בכולי יושב ומברך.
שם נ"ג ב' מי שאכל ושתה ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך וב"ה אומרים יברך במקום שנזכר תניא אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא בירך יחזור לראש הבירה ויברך אמרו להם ב"ש לב"ה לדבריכם מי ששכח ארנקי בראש הבירה לא יעלה ויטלנה לכבוד עצמו הוא עולה

ן בשלשה אומר נברך וגו' עיין בזה באוהל יעקב פ' ויסב.
בתוס' דף מט ב' ד"ה נברך לאלהינו בלמ"ד וגו' עיין בזה באוהל יעקב פ' עקב.

לכבוד שמים לא כ״ש הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב״ש ואשכח ארנקי דדהבא וחד עביד במזיד כב״ה ואכלי׳ אריא רבה בר בר חנה הוה קאזיל בשיירתא אכל ואישתלי ולא בירך אמר היכי אעביד אי אמינא להו אנשאי לברך אמרי לי בריך כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא אמר להו אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא אזיל ובריך ואשכח יונה דדהבא וגו׳.

שם נ״ה א׳ ואמר רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא כוס של ברכה ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות ס״ת לקרות ואינו קורא דכתיב כי היא חייך ואורך ימיך כוס של ברכה לברך ואינו מברך דכתיב ואברכה מברכך והמנהיג עצמו ברבנות דא״ר חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות וגו׳.

שם נ״ט ב׳ מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה וגו׳.

שם ס׳ א׳ מברכין על הרעה מעין הטובה היכי דמי כגון דשקל בדקא בארעיה אע״ג דטבא הוא לדידיה דמסקא ארעא שירטן ושבחא השתא מיהא רעה היא ועל הטובה מעין הרעה היכי דמי כגון דאשכח מציאה אע״ג דרעה היא לדידי׳ דאי שמע בה מלכא שקיל לה מיניה השתא מיהא טובה היא.

ירושלמי פ׳ הרואה כל ברכ״א טבין וברכ״יא דאורייתא בישין וגו׳.

שם פ״ז ברכות א׳ ויברך עזרא את ד׳ אלהים הגדול במה הוא גדלו גדלו בשם המפורש רב כהנא אמר גדלו בברכה.

שבת כ״ג א׳ אמר רב חייא בר אשי אמר רב המדליק נר חנוכה צריך לברך ורב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך וגו׳.

שם קט״ו ב׳ מכאן אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה וגו׳.

שם קי״ט ב׳ אמר ריב״ל כל העונה אמן יש״ר מברך בכל כחו קורעים לו גזר דינו שנ׳ בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ד׳ מ״ט בפרוע פרעות משום דברכו ה׳ ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן אפי׳ יש בו שמץ של ע״ז מוחלין לו כתיב הכא בפרוע פרעות וכתיב התם כי פרוע הוא וגו׳.

פסחים ז׳ ב׳ דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן וגו׳.

שם נ׳ א׳ והיה ה׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד אטו האידנא לאו אחד הוא אמר רבי אחא בר חנינא לא כעולם הזה העוה״ב העוה״ז על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת לעוה״ב כולו הטוב והמטיב ושמו אחד מאי אחד אטו האידנא לאו שמו אחד הוא וגו׳ (כתוב בערך שמות הקדושים).

שם ק״ט ב׳ כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה וגו׳.

שם קי״א ב׳ בדיקנא ביה במר דלא ידע׳ בריך וגו׳.

שם קי״ז ב׳ א״ר שמעון בן לקיש ואעשך לגוי גדול זה שאומרי׳ אלהי אברהם ואברכך זה שאומרי׳ אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרי׳ אלהי יעקב יכול יהו חותמין בכולן ת״ל והיה ברכה בך חותמי׳ן ולא בהם וגו׳.

שם קי״ט ב׳ דרש רב עוירא זמנין א״ל משמיה דבר אסי זמנין א״ל משמיה דרב אמי מ״ד ויגדל הילד ויגמל עתיד הקב״ה לעשית סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק לאחר שאוכלי׳ ושותין נותנין לאברהם לברך כוס של ברכה ואומר להן איני מברך שיצא ממני ישמעאל אומרים ליצחק טול וברך אומר להן איני מברך שיצא ממני עשו אומרים ליעקב טול וברך אומר להן איני מברך שנשאתי ב׳ אחיות בחייהן שעתידה תורה לאסרן עלי אומ׳ לו למשה טול וברך אמר להן איני מברך שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לו בחיי ולא במותי אומרים לו ליהושע טול וברך אומר להן איני מברך שלא זכיתי לבן דכתיב נון בנו יהושע בנו אומרים לדוד טול וברך אומר להן אני אברך ולי נאה לברך שנאמ׳ כוס ישועות אשא ובשם ד׳ אקרא.

יומא ל״ז א׳ ר׳ יהושע אומר זכר צדיק לברכה אמר להם נביא לישראל בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים אתם תנו ברכה ורבי אומר כי שם ה׳ אקרא הבו גודל לאלהינו.

שם ל״ט ב׳ ונמנעו אחיו הכהנים מלברך בשם וגו׳.

סוכה מ״ו א׳ תפילין כל אימת דממשמש בהו מברך וגו׳.

עו״ש היו לפניו מצות הרבה ר׳ יהודה אומר מברך על כל אחת בפני עצמה וגו׳ מ״ט דר״י דכתיב ברוך ד׳ יום יום וכי ביום מברכין אותו בלילה אין מברכין אותו אלא לומר לך בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו ה״נ בכל דבר ודבר תן לו מעין ברכותי׳.

מגילה כ״ז ב׳ שאלו תלמידיו את ר׳ אלעזר בן שמוע במה הארכת ימי׳ אמר להם מימי

לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת ולא פסעתי על ראשי עם קדוש ולא נשאתי כפי בלא ברכה וגו'.

ע"ש שאלו תלמידיו את ר' פרידא במה הארכת ימים אמר להם מימי לא קדמני אדם לבהמ"ד ולא ברכתי לפני כהן ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה.

כתובות ז' תנא מניין לברכת חתנים בעשרה שנאמ' ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו וגו'.

שם ב' מאי מברך ברוך א"י אמ"ה א"ק במצותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו הנשואות וגו'.

נזיר ס"ו א' א"ל רב לחייא בריה חטוף ובריך וגו' למימרא דמברך עדיף והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך וא"ל ר' נוהראי השמים כך היא תדע שהרי גוליירים מתגרין במלחמה וגבורים נוצחין תנאי היא דתניא אחד העונה אמן ואחד המברך במשמע אלא שממהרין למברך תחילה וגו'.

נדרים ל"ב ב' אמר רבי זבריה משום ר' ישמעאל ביקש הקב"ה להוציא כהונה משם שנא' והוא כהן לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך וברוך אל עליון אמר לו אברהם וכי מקדימין ברכת עבד לברכת קונו מיד נתנה לאברהם שנאמ' נאם ה' לאדוני שב לימיני עד אשית אויבך הדום לרגליך ובתרי' כתיב נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק על דיבורו של מלכי צדק והיינו דכתי' והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן וגו'.

שם פ"א א' ח מפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן וגו' רבינא אומר שאין מברכין בתורה תחילה.

סוטה י' א' ויטע אשל בבאר שבע אמר ר"ל מלמד שעשה פרדס ונטע כל מיני מגדים ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר פרדס וחד אמר פונדק בשלמא למ"ד פרדס היינו דכתיב ויטע אלא למ"ד פונדק מאי ויטע כדכתיב ויטע אהלי אפדנו וגו' ויקרא שם בשם ה' אל עולם אמר ר"ל אל תקרי ויקרא אלא ויקריא מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב כיצד לאחר אכילה ושתייה עמדו לברכו אמר להם וכי משלי אכלתם משל אלהי עולם אכלתם הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם וגו'.

שם ל"ח ב' אריב"ל (ט) אין נותנין כוס של ברכה אלא לטוב עין שנ' טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל אל תקרי יבורך אלא יברך

ח נדרים מפני מה ת"ח כו' וכ' העקידה בפ' שמיני הכוונה כי מי שלומד התורה לשמה ולתכלית עצמיותה הנה הוא מקפיד עליה מאוד ומוקירה ומחשיבה ומודה ומשבח תמיד למי ששם עמלו בה ולזה עולה בידו וכמו שאמרו רז"ל הזהרו בבני עמי הארץ שמהם תצא תורה כי היות ישמחו בה כמשפט העשיר אחרי עניו אמנם מי שהעסק והשתדלות בה אינו על זה הענין אלא שמתעסק בה לפי שנמצא בידו זה העסק מזולתו או שפונה לתכליות אחרות הנה באמת לא חשקה נפשו בעצם ורצונה בעסק ההוא ולא תתפאר בו ולא ישבח לאלוה עושיו עליו גם ברך לא יברכנו והיא הסבה אשר לא נתקיימה בידם ולפי שהסבה הזאת נעלמת כי רבו המחניפים ומראים חילוניהם הפך מה שהוא בלבם נאמר שם בסמוך דאמר רב יהוד' מ"ד מי האיש החכם וגו' דבר זה נשאל לחכמים וגו' ולא פירשוהו עד שפירש הקב"ה בעצמו והיינו משום שלא הרגישו מה שהי' טמון בלבם וסברו שתורת אמת בפיהם עד שפירש הקב"ה בעצמו כי השי"ת יודע תעלומות לב ופירוש משום שלא ברכו בתורה תחלה וכמבואר לעיל. והאהל יעקב פ' בראשית פי' ג"כ מאמר זה בספר בראשית כתיב לעיל בערך בנים וגידול בנים. עוד כ' האוהל יעקב בס' עקב הכוונה על שלא ברכו בתורה תחלה ר"ל אחר שלא שלמו על העבר אינו מקיף להם השי"ת על העתיד.

ולי נראה הכוונה על המאמר זה דבדור ההוא עסקו בתורה וחקרו ודרשו ע"פ שכלם על כל ענין וענין ומה שהי' מסכים לשכלם קימו וקיבלו ומה שהי' מתנגד לשכלם עזבו והפכו אחוריהם אבל באמת החיוב הוא לברך על התורה תחלה אשר נתן לנו תורת אמת ליתן עדות על אמיתית שתורה גם קודם הלימוד והוא כמו נעשה ואח"כ נשמע וכמ"ש תומת ישרים תנחם אבל הם לא ברכו בתורה תחלה רק אחר הלימוד אחרי שחקרו ודרשו על הענין והסכים דעתם לזה הענין.

ועיין בערך תורה ובערך תפילין שבארתי על דרך זה כמה מאמרי חז"ל.

ט ואמר ריב"ל אין נותנין כוס של ברכה כו' וכ' באמת ליעקב הכוונה דצריך להבין מה הי' קשה ליה לגמר' על הפסוק דכתיב יבורך ב' והא קיי"ל אורח מברך אלא הי' קשה להם והא אמרינן דאף האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק גמור וא"כ למה כתיב טוב עין הוא יבורך משמע דוקא שהוא נותן לצדקה בשביל שהוא טוב עין ומרחם על הבריות ע"ז פי' הגמר'

הכהנים שבמקדש היו מברכים בשם המפורש שני ושמו את שמי שם המיוחד לי יכול אף בגבולין כן וגו'.

שם מ' ב' תנו רבנן מניין שאין עונין אמן אחר ברכה שבמקדש שנאמר קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד עולם ומניין שעל כל ברכה תהלה שנאמר ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה תן לו תהלה.

ע"ש מה שכהן גדול מברך ביום הכפרים.

בבא קמא ר"פ המניח **יא** האי מאן דבעי למהוי חסידא יקיים מילי דברכות וגו'.

שם צג א' ר' אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חטין וטחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך לא מנאץ וע"ז נאמר ובוצע ברך נאץ ה' וכו'. ובירושלמי סנהדרין פ"א בוצע ברך וכו' אלו אחי יוסף שאמרו מה בצע.

ב"ב צא א' אמר רב חסדא עיברא זעירא דכותי זהו אור כשדים (פי' כך שמו) וזהו אור כשדים שהושלך בו א"א והרואה אותו צריך לברך ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה.

ע"ז כ א' הרואה בריות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו וגו'.

סנהדרין מא ב' עד כמה מברכין על החודש עד שתתמלא פגימתה.

שם מב א' כל המברך על החודש בזמנו כאילו מקבל פני השכינה וגו'.

שם צד א' ויאמר יתרו ברוך ד' אשר הציל אתכם תנא משום ר' פפיס **יב** גנאי הוא למשה וששים רבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה' וגו'.

שם קז מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ולא אלהי דוד וגו'.

שם קי ב' איתמר קטן מאימתי בא לעוה"ב חד אמר משעה שנולד וח"א משעה שסיפר וגו' תנא משום ר"מ משעה שיאמר אמן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן מאי אמן א"ר חנינא אל מלך נאמן.

מנחות מג ב' תניא היה ר' מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום וגו'.

ע"ש תניא היה ר"מ אומר חייב אדם לברך ג'

אל תקרי יבורך אלא יברך דוני שהוא טוב עין מעלה יתירה גביה שהוא יברך ומשפיע לאחרים ברכתו וזה כוונתן ג"כ במה שאמרו אין נותנין כוס של ברכה אלא לטוב עין פי' אין ממשיכין השפע אלא ע"י טוב עין ע"ד שכ' הרמב"ם במנ"ב א"א דהא דאמרי' בגמר' שנותנין כוס של ברכה לדוד בעת הגאולה דהיינו כוס של ברכה היא השפע שהקב"ה משפיע על ידו.

יא האי מאן דבעי למהוי חסידא יקיים מילי דברכות פי' הגאון ר' הרש חריף בס' תפוחי זהב דאמרי' בברכות דקודם הברכה לה' הארץ ומלואה ולאחר הברכה והארץ נתן לבני אדם ועיקר מדת החסידות הוא הפרישות שמקדש עצמו במותר לו אמנם קודם הברכה הכל לה' ואף שנהנה האדם בפרישות ובצמצום לא הוי חסיד ורק כשמקיים מילי דברכות ונהנה ממה שהוא לו ואז יכול למהוי חסיד ע"י פרישות וצמצום.

יב גנאי הי' למשה כו' וכת' היערת דבש בח"ר דף לא ע"פ שאמרו במדרש ישעי' וירמי' ביום אומרים קדוש ובלילה ברוך וא"כ הא כתיב דבקשו מלאכי השרת לומ' שירה והיינו בלילה דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה דמיכה דרשינן דלא הניחן הקב"ה לומר שירה ואמרו ישראל א"כ ביום והיינו שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך. ובאוהל יעקב פ' יתרו כ' הכוונה ע"פ שנאמר ישמח ה' במעשיו שמח לא נאמר אלא ישמח והיינו לעתיד כשהעולם יהי' בתכלית השלימות וכן הצדיקים לא שמחו בעוה"ז עד לעתיד ואמרינן ארורים הרשעים הצדיקים לא שמחו בעולמי ואתם מבקשים לשמוח והוא כאחד שעומד בסכנה וכל בני משפחתו בוכים ומתאבלים מפחד הסכנה אשר עליו וכאשר יתודע שהמסוכן בעצמו יושב בביתו בשמחה וגיל ורנן הלא יקבוהו ויאררוהו לאמור כל בני משפחתך אף שהמה בריא אולם ואין למו מכשול בכל זאת מתאבלים עליך ואתה תטיב לבך בשמחה וזה הצדיקים לא שמחו בעולמי ואתם מבקשים לשמוח. והוא הדבר במשה וישראל כי אף שכבר השיגו טובות רבות בניסי מצרים ועל הים והעולה על כולם מתן תורה בכ"ז עדנה לא הי' בידם לומר ברוך ד' על המשא ומתן גדול הזה עד שידאו תכלית כל דבר לעתיד לבוא בגמר כל המעשים לא כן יתרו שקיבל טובתו מיד במה שנתגייר ונעשה יהודי והי' מסתרו טוב שנתוודע לו לברור האמת מן השקר וזהו ויאמר יתרו ברוך ה' והטעם עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים והרבה ריוח הי' לו. וזה גנאי גדול למשה ולס' רבוא ישראל שלא אמרו ברוך ר"ל שלא יוכלו לומר ברוך כי טובתם לא הי' עדיין בשלימות. ועוד האריך בזה האוהל יעקב שם והביא משל ע"ד ע"פ שידוכין ע"ש.

ברכות בכל יום ואלו הן שעשני ישראל שלא
עשני אשה שלא עשני בור וגו'.
חולין ט א' אמר רב יהודה אמר רב ת"ח צריך
שילמד שלשה דברים כתב שחיטה ומילה
ורב חנניה בר שלמיא משמיה דרב אמר אף
קשר של תפילין וברכת חתנים ואידך הני
שכיחן וגו'.
שם פז א' מעשה באחד ששחט וקדם חבירו
וכסה וחייבו ר"ג ליתן לו י' זהובים וגו'.
ע"ש כום של ברכה אתה שותה או מ' זהובים
אתה נוטל א"ל כוס של ברכה אני שותה
יצתה ב"ק כוס של ברכה שוה מ' זהובים.
ירושלמי ברכות פ"ז רבא בריה דר"ח בר אבא
אכל מהלך עומד ומברך אכל עומד
יושב ומברך אכל יושב מיסב ומברך אכל מיסב
מתעטף ומברך אם עשה כן זה הוא כמה"ש מה
טעם בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו.
שם אמר רב אחא נ' דברים נאמרו בכום של
ברכה מלא עיטור ומודח ושלשתן בפסוק
אחד נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' ים ודרום
ירשה. שבע עטור רצון מודח מלא כמשמעו
א"ר חנינא אם עשית כן מה כתיב תמן ים ודרום
ירשה את זוכה לירש שני עולמות עה"ז ועה"ב.
שם פ"ח תנא נכרי שבירך את השם עונין אחריו
אמן א"ר תנחום אם בירכך נכרי ענה אחריו
אמן דכתיב ברוך תהיה מכל העמים נכרי אחד
פגע את ר' ישמעאל ובירכו א"ל כבר מלתך
אמורה פגע אחרינא וקללו אמר ליה כבר
מלתך אמורה וגו'.
שם פ"ט הרואה אוכלוסין אומר ברוך חכם
הרזים כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה
כך אין דעתן דומה זה לזה בן זומא כשהיה
רואה אוכלוסין בירושלים היה אומר ברוך
שברא כל אלו לשמשני.
שם חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך
על הטובה רבי ברכיה בש"ר לוי על שם
ואתה מרום לעולם ה' לעולם ידך על העליונה
בנ"ד שבעולם מלך ב"ו שהוא יושב ודן כשהוא
נותן דימום (פי' חנינה ורחמים) הכל מקלסים
אותו וכשהוא נותן ספקולא (פי' נזר דין למיתה)
הכל מרננין אחריו למה ששטף בדינו אבל
הקב"ה אינו כן אלא ואתה מרום לעולם ה'
לעולם ידך לעליונה. ר"ה בשם ר' אחא לדוד
מזמור חסד ומשפט אשירה לך ה' אומרה אמר
דוד לפני הקדוש ב"ה אם חסד אתה עושה עמי
אשירה אם משפט אתה עושה עמי אשירה בין
כך ובין כך לך ה' אזמרה א"ר תנחום בר יהודה
באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר בין על
מדת דין בין על מדת רחמים אהלל דבר. רבנן
אמרי כום ישועות אשא ובשם ד' אקרא צרה
ויגון אמצא ובשם ה' אקרא בין כך ובין כך
ובשם ה' אקרא א"ר יודן בן פילה הוא שאמר
איוב ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך כשנתן
ברחמים נתן וכשלקח ברחמים לקח ולא עוד
אלא כשנתן לא נמלך בבריה וכשלקח נמלך
בבית דינו א"ר אלעזר כל מקום שנא' וה' הוא
ובית דינו בנין אב שבכולם וה' דבר עליך רעה.
שם חלה תני מצה גזולה אסור לברך עליה
א"ר הושעיה על שם ובוצע ברך נאץ ה'
אמר ר' יונה הדא דתימא בתחלה אבל לבסוף
דמים הוא חייב לו (פי' לאחר אכילה חייב
לברך ברכת המזון) ר' יונה אמר אין עבירה
מצוה (פי' ולא יצא ידי מצה) ר' יוסי אמר אין
מצוה עבירה (פי' ויצא ידי מצה) אמר רבי הילא
אלה המצות אם עשיתן כמאותן הן מצות וא"ל
אינן מצות.
שם קידושין פרק עשרה יוחסין. ר' חזקיה ור'
כהן בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון
על כל מה שראה עינו ולא אכל רבי אליעזר
חשש להדא שמועתא ומצמית ליה פריטין ואכל
בהון מכל מלה זימנא חדא בשתא (פי' שחטא
על נפשו שסנף הגוף). ל"א בשביל שיברך על
כל פירות וליתן שבח והודיה לה' שברא בריות
טובות ליהנות בהן בני אדם (יג).

ערך גאוה וענוה

ברכות מ ב' אמר ר' חלבו א"ר הונא כל הקובע
מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו
וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו

יג לקיום ערך זה. כתיב ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ד' אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבושו עמי לעולם כ"ל ע"פ דכתיב מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים כי זה כל האדם לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב מתוך עושר וברכות רבות ואז כשיהי' ישראל במעלה זו שלא יצטערו עוד כשיהיו דשן ושמן ואז ישיגו שובע שמחות הטוב המוכן להם על העתיד וזהו ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא פי' שלא תצטערו מתוך השובע אלא תברכו הלל והודיה לאלהיכם אז לא יבושו עמי לעולם לא ילכו עוד בשבי אלא שמחת עולם יהיה על ראשם.

של א"א וא"א מנלן דקבע מקום דכתיב וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנא' ויעמוד פנחס ויפלל.

שם י ב' א"ר יוחנן א"ר יוסי ב"ר חנינא משום ראב"י כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך אל תקרי גויך אלא גאיך אמר הקדוש ב"ה לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים.

שם טז ב' חתן אם רוצה לקרות ק"ש לילה הראשון קורא רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.

שם יז א' מענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות.

שם יט א' אמר ריב"ל בכ"ד מקומות ב"ד מנדין על כבוד הרב וכולן שנינו במשנתינו א"ל ר' אלעזר היכא א"ל לכי תשכח נפק דק ואשכח תלת המזלזל בנטילת ידים והמספר אחר מטתן של ת"ח והמגים דעתו כלפי מעלה וגו' המגים דעתו כלפי מעלה מאי היא דתנן שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל צריך אתה להתנדות ואלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב אומר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך וגו'.

שם כד ב' המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה המגביה קולו בתפלתו ה"ז מנביאי השקר מנהק ומפהק הרי זה מגסי הרוח וכו'.

שם מג ב' ת"ר ששה דברים גנאי לו לת"ח אל יצא כשהוא מבושם לשוק ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים המטולאים ואל יספר עם אשה בשוק ואל יסב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש וי"א אף לא יפסיע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה וגו' ואל יהלך בקומה זקופה דאמר מר המהלך בקומה זקופה אפילו ארבע אמות כאלו דוחק רגלי שכינה דכתיב מלא כל הארץ כבודו.

שם מו א' רבין ואביי הוו קאזלי באורחא קדמי חמריה דרבין לדאביי ולא אמר ליה ניזול מר אמר מדסליק האי מרבנן ממערבא גס ליה דעתיה כי מטא לפתחא דבי כני תא א"ל ניעל מר א"ל ועד השתא לאו מר אנא א"ל הכי א"ר יוחנן אין מכבדין אלא בפתח וגו' הראוי למזוזה.

שם נה ב' א"ר יהודה ג' דברים מקצרין ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא כוס של ברכה לברך ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות וכו' והמנהיג עצמו ברבנות דא"ר חמא ברבי חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות.

ירושלמי כלאים ר' הוה ענותן ור"ח הכעיסו כו'.

שבת ל ב' ת"ר א לעולם יהא אדם ענותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי מעשה בב' בנ"א שהמרו זה את זה אמרו כל מי שילך ויקניט את

א לעולם כו' ופי' הגאון מוה' שמעון קיסר כי' הכונה בהעניות תהי' לא שיחשוב בעצמו שהוא עני או בשביל שיהי' נחשב בעיני הבריות כעניו רק יאמר בלבו אין אני עניו רק לא קפדן אני ובזה מיושב דקדוק גדול דאמרי' שיהי' אדם ענוותן כהלל ואל יהי' קפדן כשמאי והלא רחוקי' היו ב"ש וב"ה במדה זו כרחוק מזרח ממערב ואם יאמר שיהי' ענוותן כהלל ק"ו שלא יהי' קפדן כשמאי אבל לפי הנ"ל מבואר דכוונה הוא שיהי' ענוותן כהלל ולא שיחשוב בעצמו. שהוא עניו רק שלא ירצה להיות קפדן כשמאי ובזה מבואר שאמר הלל כדאי ה"א הלל שתאבד ע"י ד' מאה זהובים והלל לא יקפיד וקשה איך אמר הלל שהי' עניו על עצמו שהוא כדאי לאבד ע"י ד' מאה זהובים לפי הנ"ל הכוונה כן הוא כדאי הוא הלל כלומ' לא תאמר שאני עניו כ"כ שאני חושב את עצמי למאומה וכדבר שאין חפץ בו רק כדאי הוא הלל שתאבד ע"י ד' מאה זהובים שאין אני עניו כ"כ רק הלל לא יקפיד פי' שאין אני רוצה להיות קפדן. עוד פי' הגאון הנ"ל כוונה אחרת במאמר זה דאמר לעולם יהא אדם ענוותן כהלל רוצה לומר בלשון לעולם אע"פ שאדם גדול הוא ונשיא הדור וראוי' לנשיא כדי שיחוס על כבודו כדי שיהי' נכבד ונשוא פנים בעיני הבריות שיהיו דבריו נשמעים וזה לעולם יה' אדם ענוותן כהלל פי' לעולם להורות בזה דאין חילוק בזה בין איש לאיש בין גדול לקטן דהלל גדול הוא על כל בני אדם דהרי הלל הי' נשיא הדור ואחז במדת ענוה כדי שלא יהי' קפדן כשמאי דאם לא יאחוז עצמו במדת ענוה אף שכוונתו יהי' לטובה שיהי' נחשב בעיני בני אדם וישמעו דבריו בדבר ה' בכל זאת עלה טובה קמ"ל שיהי' ענוותן כהלל כדי שלא יבוא לידי קפדנות כשמאי ובלי ספק שמאי כוונתו הי' לטובה כמבואר בכל אפשר שאם לא יאחז במדת ענוה יפריז על המדה שיבא לידי קפדנות ואח"כ אמר אתה הוא הלל נשיא בישראל לא ירבו כמותך פי' לא ירבו נשיאים כמותך כי הנשיא צריך לחוס על כבודו ועוד י"ל

הלל יטול ארבע מאות זוז אמר אחד מהם אני אקניטנו אותו היום ערב שבת היה והלל חפף את ראשו הלך ועבר על פתח ביתו אמר מי כאן הלל נתעטף ויצא לקראתו אמר לו בני מה אתה מבקש א"ל שאלה יש לי לשאול א"ל שאל בני שאל מפני מה ראשיהן של בבלים סגלגלות א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שאין להן חיות פקחות הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל מי כאן הלל נתעטף ויצא לקראתו אמר לו בני מה אתה מבקש א"ל שאלה יש לי לשאול א"ל שאל בני שאל מפני מה עיניהן של תרמודיין תרוטות א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שדרין בין החולות הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל כו' נתעטף ויצא לקראתו א"ל בני מה אתה מבקש א"ל שאלה יש לי לשאול א"ל שאל בני שאל מפ"מ רגליהם של אפרקיים רחבות אמר ליה בני שאלה גדולה שאלת מפני שדרים בין בצעי המים וגו' א"ל שאלות הרבה יש לי לשאול מתיירא אני שמא תכעוס נתעטף וישב לפניו א"ל כל שאלות שיש לך לשאול שאל א"ל אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל א"ל הן אמר לו אם אתה הוא לא ירבו כמותך בישראל א"ל בני מפני מה אמר ליה מפני שאבדתי על ידך ד' מאות זוז א"ל הוי זהיר ברוחך כדי הוא הלל שתאבד על ידו ד' מאות זוז והלל לא יקפיד.

עו"ש ת"ר מעשה בנכרי אחד וגו' עד שוב מעשה בא' שבא לפני שמאי להתגייר ודחפו באמת הבנין שלו והלל גייריה וכו' עד בא לפני הלל א"ל ענוותן הלל ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה לימים נזדווגו שלשתן למקום אחד אמרו קפדנותו של שמאי בקש לטורדנו מן העולם ענותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה.

שם ל"ג א' ת"ר ד' סימנין הן סימן לעבירה הדרוקן סימן לשנאת חנם ירקון סימן לגסות הרוח עניות סימן ללשון הרע אסכרה.

שם ס"ב ב' דרש רבא בריה דרב עילאי מאי דכתיב ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון שהיו מהלכות בקומה זקופה ותלכנה נטויות גרון שהיו מהלכות עקב בצד גודל ומסקרות עינים דהוה מלאן כוחלא לעינייהו ומרמזן הלוך וטפוף שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה וברגליהן תעכסנה.

שם ב' אמר רב יהודה אמר רב אנשי ירושלים אנשי שחץ היו אדם אומר להבירו במה סעדת היום בפת עמילה או בפת שאינה עמילה ביין גורדלי או ביין חרדלי במסב רחב או במסב קצר בחבר טוב או בחבר רע וגו' א"ר יהודה עצי ירושלים של קינמון היו ובשעה שהיו מסיקין מהן ריחן נודף בכל ארץ ישראל ומשחרבה ירושלים נגנזו ולא נשתייר אלא כשעורה ומשתכח בגזאי דציפמצמאי מלכתא.

שם פט א' אמר ר' יהושע בן לוי בשעה שירד משה מלפני הקב"ה בא שטן ואמר לפניו רבש"ע תורה היכן היא א"ל נתתיה לארץ וגו' חזר ואמר לפני הקב"ה רבש"ע חיפשתי בכל הארץ ולא מצאתיה אמר לו לך אצל בן עמרם הלך אצל משה אמר לו תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא אמר לו וכי מה אני שנתן לי הקב"ה תורה אמר לו הקב"ה למשה משה בדאי אתה אמר לפניו רבונו ש"ע חמדה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בכל יום אני אחזיק טובה לעצמי אמר לו הקב"ה למשה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך שנ' זכרו תורת משה עבדי וגו'.

שם צד א' תניא המוציא בהמה חיה ועוף לר"ה בין חיין ובין שחוטין חייב ר' נתן אומר על שחוטין חייב ועל חיין פטור שהחי נושא את עצמו וגו' תניא בן בתירא מתיר בסוס מפני שהוא עושה בו מלאכה שאין חייבין עליו חטאת א"ר יוחנן בן בתירא ור' נתן אמרו דבר אחד וגו' ומודה ר' נתן בכפות א"ל רב אדא בר מתנא לאביי והא הני פרסאי דכמאן דכפיתי דמו ואמר ר' יוחנן בן בתירא ור' נתן אמרו דבר אחד התם

הכוונה לא ירבו כמותך כי הגדולה והתפארת נאה לחכמים ונפרעו לנשיאים כי ע"כ ישתדלו ההמון להגדיל בניהם לתורה ולפי שאין זה דרך אנשי יראת ה'. בכל זאת מתוך שלא לשמה יבואו לשמה ולכן אמר להלל לא ירבו כמותך בישראל פירש אם אתה תנהג ענוותך בשפלות והכנעה לא יקראו עוד בני ישראל לגדל בניהם לתורה ולא ירבו כמותך. ועל זאת השיב הלל. הלל לא יקפיד שאני ירא לבוא לידי קפדנות ע"כ. ואני הוספתי קצת לדברי הגאון הנ"ל ני' ובאמרתי בהוא לא שאל רק אם הלל כאן ולא קרא אותו בשם נשיא לכן לא הקפיד. אבל כאשר אמר לו אתה הוא שקורין אותך נשיא שבישראל לא ירבו כמותך בישראל ברצה להורות בזה באן נאה לנשיא להשפיל כבודו כ"כ אמר כדאי הוא הלל שתאבד ע"י ד' מאה זהובים והלל לא יקפיד. פי' שקראת אותי הלל ולא הזכרת שם נשיאות ולכן הלל לא יקפיד ורצה להורות בזה שרק על כבודו אינו חס אבל חס על כבוד הציבור ויקר בעיניו מאוד ;

מות רוחא הוא דנקיט להו ההוא פרדשכא רתח מלכא עילויה ורהיט תלתא פרסי בכרעיה.

שם קד א׳ אמרו ליה רבנן לריב״ל אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מלי אפי׳ בימי יהושע לא אתמר כותייהו אלף בית אלף בינה וגו׳ מ״ם פתוחה מ״ם סתומה מאמר פתוח מאמר סתום נו״ן כפופה נו״ן פשוטה נאמן כפוף נאמן פשוט וגו׳ צד״י כפופה צד״י פשוטה צדיק כפוף צדיק פשוט היינו נאמן כפוף נאמן פשוט הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו מכאן שנתנה תורה במנוד ראש וגו׳.

שבת קי״ח ב׳ תיתי לי דלא סגינא ד׳ אמות בגילוי הראש וגו׳ (בערך גילוי הראש).

שם קכ א׳ ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש לא אהי׳ מחובשי עצמן בבהמ״ד ובביתי אין לחם ואין שמלה שאין בידי לא מקרא ולא משנה לא גמרא וממאי דלמא שאני התם דאי אמר להו גמירנא אמרו ליה אימא לן ה״ל למימר גמר ושכח מאי לא אהיה חובש כלל לא קשיא כאן בדברי תורה כאן במשא ומתן.

שם קכז א׳ אמר ר׳ אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אין קטן יכול לומר לגדול המתן עד שאבא אצלך ואלו בהקב״ה כתיב ויאמר אדני אם נא מצאתי וגו׳.

שם קלט א׳ אמר רב פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגושי אי בטלי דייני בטלי גזירפטי אי בטלי יהירי בטלי אמגושי דכתיב ואצרוף כבור סיגיך אי בטלי דייני בטלי גזירפטי דכתיב דסיר ה׳ משפטיך פנה אויביך.

עירובין יג ב׳ א״ר אבא אמר שמואל ג׳ שנים נחלקו ב״ש וב״ה הללו אומרים הלכה כמותינו והללו אומרים הלכה כמותינו יצתה ב״ק ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים הן והלכה כב״ה וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו ב״ה לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי ב״ש ולא עוד לא שמקדימין דברי ב״ש לדבריהן כאותה ששנינו מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ב״ש פוסלין וב״ה מכשירין אמרו ב״ה לב״ש לא כך היה מעשה שהלכו זקני ב״ש וזקני ב״ה לבקר את ר׳ יוחנן בן ההורנית וישב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית אמרו להן ב״ש משם ראיה אף הן אמרו לו אם כך היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך ללמדך שכל המשפיל עצמו הקב״ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב״ה משפילו כל המחזר על הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו וכל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני השעה שעה עומדת לו.

שם נד א׳ א״ר אלעזר מ״ד וענקים לגרגרותיך אם משים אדם עצמו כענק זה שרף על הצואר ונראה ואינו נראה תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. ואמר ר״א מ״ד לחיו כערוגת הבושם אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה וכבושם זה שהכל מתבשמין בה תלמודו מתקיים ואם לאו אין תלמודו מתקיים וא״ר א מאי דכתיב לוחות אבן אם אדם משים את לחייו כאבן זו שאינו נמחית תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו.

שם אמר רב מתנא מאי דכתיב וממדבר מתנה אם משים אדם עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. רבא בריה דרב יוסף הוה ליה מלתא לרב יוסף בהדיה כי מטא מעלי יומא דכפורי אמר איזל ואפייסיה אזל אשכחיה לשמעיה דקמזיג ליה כסא א״ל הב לי ואימזגיה אנא יהב ליה מזגיה כדטעמיה. אמר דמי האי מזיגא למזיגא דרבא בריה דרב יוסף בר חמא א״ל אנא הוא אמר ליה לא תותיב אכרעיך עד דמפרשת לי הני קראי מאי דכתיב וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא אמר ליה אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תורה נתנה לו במתנה וכיון שנתנה לו במתנה נחלו אל שנאמר וממתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות ואם מגים לבו הקב״ה משפילו שנאמר ומבמות הגיא ואם חוזר בו הקדוש ב״ה מגביהו שנא׳ כל גיא ינשא. אמר רב הונא מ״ד חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים אם אדם משים עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת וא״ד שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו. וא״ל אין תלמודו מתקיים בידו ואם עושה כן הקב״ה עושה לו סעודה בעצמו שנאמר תכין בטובתך לעני אלהים.

שם נה א׳ מ״ד לא בשמים היא ולא מעבר לים היא אמר רבא לא בשמים היא לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים ולא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים ר׳ יוחנן אומר לא בשמים לא תמצא בגסי רוח ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים.

פסחים סו ב׳ א״ר יהודה א״ר כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו מהלל דאמר מר התחיל

מקנטרן בדברים וקא אמר להו הלכה זו שמעתי
ושכחתי אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו
מדבורה דכתיב חדלו פרזון בישראל חדלו עד
שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל וגו'.
שם פו ב' תניא השותה כוסו בבת אחת הרי זה
גרגרן שנים דרך ארץ שלשה מגסי הרוח.
שם פו ב' א"ר יוחנן אוי לה לרבנות שמקברת
את בעליה שאין לך כל נביא ונביא שלא
קיפח ד' מלכים בימיו שנאמר חזון ישעיהו בן
אמוץ אשר חזה וגו' בימי עזיהו יותם אחז חזקי'.
שם קד ב' עולא איקלע לפומבדיתא א"ל רב
יהודה לרב יצחק בריה זיל אמטיה ליה
כלכלה דפירי וחזי היכי אבדיל לא אזל שדר
ליה לאביי כי אתא אביי א"ל היכי אמר א"ל
ברוך המבדיל בין קודש לחול אמר ותו לא אתא
לקמיה דאבוה א"ל היכי אמר אמר לו אנא לא
אזלי אנא שדריתיה לאביי ואמר לי המבדיל
בין קדש לחול א"ל רברבנותיה דמר וסררותיה
דמר גרמא ליי' למר דלא תימא שמעתי' מפומי'.
שם קיג ב' ת"ר ד' אין הדעת סובלתן אלו הן
דל גאה ועשיר מכחש וזקן מנאף ופרנס
המתגאה על הצבור בחנם וגו'.
יומא לז א' תניא המהלך כנגד רבו הרי זה בור
אחורי רבו הו"ז מגסי הרוח.
שם פו ב' הרשות מקברת בעליה וגו' (בערך
רבנות ופרנס).
שם פז א' רב כי הוי חזי אמבוהא אבתריה אמר
אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע
כגללו לנצח יאבד רואיו יאמרו איו רב זוטרא
כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא הוה אמר
כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור שאת
פני רשע לא טוב לא טוב להם לרשעים
שנושאין להם פנים בעוה"ז לא טוב לו לאחאב
שנשאו לו פנים בעוה"ז שנאמ' יען כי נכנע מפני
לא אביא הרעה בימיו.
סוכה כט ב אמר רב בשביל ד' דברים נכסי
בעלי בתים יוצאין לטמיון על כובשי
שכר שכיר ועל עושקי שכר שכיר ועל שפורקין
עול מעל צואריהן ונותנין על חבריהן ועל גסות
הרוח וגסות הרוח כנגד כולן אבל בענוים כתיב
וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום.
ר"ה יז א' פרנס המטיל אימה שלא לשם שמים
וגו' (בערך רבנות ופרנס).
שם לשארית נחלתו א"ר אחא בר חנינא אליה
וקוץ בה לשארית נחלתו ולא לכל נחלתו
למי שמשים עצמו כשירים.
שם כה שלח ר"ג לר' יהושע גוזרני עליך שתבא
אצלי וגו' ביה"כ שחל להיות בחשבונך וגו'
נטל מקלו ומעותיו בידו והלך וכו' ת"ר כיון
שראה אותו עמד מכסאו ונשקו על ראשו א"ל
שלום עליך רבי ותלמידי רבי שלמדתני תורה
ברבים ותלמידי שאני גוזר עליך גזירה ואתה
מקיימה כתלמיד אשרי הדור שהגדולים נשמעין
לקטנים קל וחומר קטנים לגדולים ק"ו חיובא
הוא אלא מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים
נושאים הקטנים ק"ו בעצמן.
תענית ז א' א"ר חנינא בר אידי למה נמשלו ד"ת
למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים
לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין
למקום נמוך אף ד"ת אין מתקיימין אלא במי
שדעתו שפלה וא"ר אושעיא למה נמשלו ד"ת
לג' משקין הללו במים וביין ובחלב דכתיב הוי
כל צמא לכו למים וכתיב לכו שברו ואכלו
ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב לומר
לך מה ג' משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות
שבכלים אף ד"ת אין מתקיימין אלא במי שדעתו
שפלה כדאמרה ליה ברתיה דקיסר לר' יהושע
בן חנניה חכמה מפוארה בכלי מכוער אמר לה
אבוך רמי חמרא במני דפחרא אמרה ליה אלא
במאי נירמי אמר לה אתון דחשביתו רמו במאני
דהבא וכספא אזלה ואמרה ליה לאבוה רמייא
לחמרא במאני דהבא וכספא ותקיף אתו ואמרי
ליה א"ל לברתיה מאן אמר לך הכי אמרה ליה
ר' יהושע בן חנניא קרייה אמר ליה אמאי אמרת
לה הכי א"ל כי היכי דאמרת לי אמרי לה והא
איכא שפירי דגמירי אי הוו סנו טפי הוו גמירי.
שם טז א' למה מתכסין בשקים אמר ר"ח בר
אבא לומר הרי אנו חשובין כבהמה ולמה
ניתנין אפר מקלה ע"ג תיבה וגו' ולמה נותנין
אפר בראש כל אחד ואחד פליגו בה ר' לוי בר
חמא ור' חנינא חד אמר הרי אנו חשובין לפניך
כאפס וחד אמר כדי שיזכור לנו אפרו של יצחק
מ"ב א"ב עפר סתם למה יוצאין לבית הקברות
פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא ח"א הרי
אנו חשובין לפניך כמתים וחד אמר כדי שיבקשו
עלינו מתים רחמים מאי בינייהו א"ב קברי גוים.
שם עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן כו'
ת"ר עמדו בתפלה אע"פ שיש שם זקן וחכם
אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל רבי
יהודה אומר מטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה
וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם.
שם יח ב' תניא נקנור אחד מאפרכי יונים היה
ובכל יום ויום היה מניף ידו על יהודה
וירושלים ויאמר אימתי תפול בידי וארמסנה
וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום קצצו
בהונות ידיו ורגליו ותלאום בשערי ירושלים

ואמרו פה שהיה מדבר בגאוה וידים שהיו מניפות על ירושלים תיעשה בהם נקמה.

שם כ א׳ ת״ר לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז מעשה שבא ר׳ אלעזר בר׳ שמעון ממגדל גדור מבית רבו וגו׳ (בע׳ מעה״נ).

מגילה יא א׳ דוד כשם שבקטנותו הקטין עצמו כך במלכותו (בערך דהמע״ה).

שם יג ב׳ א״ר אלעזר כשהקב״ה פוסק גדולה לאדם פוסק לבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות שנאמ׳ ויושיבם לנצח ויגבהו ואם הגים דעתו הקדוש ב״ה משפילו שנאמר ואם אסורים בזיקים וגו׳.

שם יד ב׳ אמר רב נחמן לא יאה יהירותא לנשי תרתי נשי יהירן הויין וסניין שמייהו הדא שמה זיבורתא וחדא שמה כרכושתא זיבורתא כתיב בה ותשלח ותקרא לברק ואילו איהי לא אזלה לגביה כרכושתא כתיב בה אמרו לאיש ולא אמרה אמרו למלך.

שם כט א׳ דרש בר קפרא מאי דכתיב למה תרצדון הרים גבנונים יצתה בת קול ואמרה להם למה תרצו דין עם סיני כולכם בעלי מומין אתם אצל סיני כתיב הכא גבנונים וכתיב התם או גבן או דק א״ר אשי ש״מ האי מאן דיהיר בעל מום הוא.

שם לא א׳ א״ר יוחנן ב כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקדוש ב״ה אתה מוצא ענותנותו דבר זה כתיב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתיבים כתוב בתורה כי ה׳ אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים וכתיב בתריה עושה משפט יתום ואלמנה שנוי בנביאים כה אמר רם ונשא שוכן עד מרום וקדוש שמו וכתיב בתריה ואת דכא ושפל רוח וגו׳ משולש בכתובים דכתי׳ סולו לרוכב בערבות ביה שמו וכתיב בתריה אבי יתומים ודיין אלמנות.

מו״ק טז ב׳ ואלה שמות הגבורים אשר לדוד יושב בשבת וגו׳ מאי קאמר א״ר אבהו ה״ק ואלה שמות גבורותיו של דוד יושב בשבת בשעה שהיה יושב בישיבה לא היה יושב על גבי כרים וכסתות אלא ע״ק דכל כמה דהוה רביה עירא היאירי קיי׳ הוה מתני להו לרבנן ע״ג כרים וכסתו׳ כי נח נפשיה הוה מתני דו״ר לרבנן והוה יתיב ע״ג קרקע אמרו ליה ליתיב מר אכרים וכסתות לא קביל עליה תחכמוני א״ר א״ל הקב״ה הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה ראש השלישי׳ תהא ראש לשלשת אבות הוא עדינו העצני כשהיה יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת ובשעה שהיה יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ וכו׳.

יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ וכו׳.

שם כח א׳ אמר רבא הני תלת מילי בעאי קמי שמיא תרתי יהבו לי חדא לא יהבו ליה חוכמתיה דר״ה ועותריה דרב חסדא ויהבו לי ענותנותיה דרבה בר רב הונא לא יהבו לי.

חגיגה ד א׳ רבי אמי כי הוה מטי להאי קרא בכי

ב בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב״ה וגו׳ וכו׳ היערות דבש ח״ר הכוונה ע״ד המשל מלך ב״ו כבודו הוא לדבר עם שרים גדולים אף שהם למטה הימנו אבל לא עם כפריים ואם ידבר עם כפריים אז אין הבדל אם הכפר הוא עשיר או עני כיון שירד עצמו מכבודו כי מה אכפת ליה למלך אם כפרי זה יש לו איזה אלפים זהובים בכל זאת אינו בגדר הערך שלו כלל וא״כ בהקב״ה מלך מלכי המלכים שכל נצח ומעלה גם המלאכים אין להם ערך כלל נגד גדולתו ואם בכל זאת משרה שכינתו עליהם א״כ גם על ברואי מטה היושבים פה על הארץ משרה שכינתו כי גם הגדולים כאין נחשבי נגד גדולתי של הקב״ה וזה הכוונה בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב״ה שם אתה מוצא ענותנותו כי לפי הגדולה של הקב״ה אין הבדל בין יקרים ושפלים ואם שוכן בין גבהי מרום כן שוכן את דכא ושפל רוח ובאפיק יהוד׳ בערבי נחל דרוש חמישי ביאר מאמר זה כך כי נאמר תועבת ה׳ כל גבה לב כי הגבה לב חושב בעצמו שהוא ראוי׳ מאת הקב״ה אל הטובות המושגות לו ועוד יותר מזן וזהו השקרן הגמור והוא הפוך האמת וכבר אמר הש״ת דובר שקרים לא יכון נגד עיני ולפי שהקב״ה אוהב האמת לכן אוהב הענוה כי האדם הענו המשפיל וממעיט עצמו בדעתו דובר אמת בלבבו הוא וזה כוונת המאמר הנזכר בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב״ה שם אתה מוצא ענותנותו כלומר לא כמו המובן הראשון כי מצב הגדולה המיוחסת אל הש״ת מרחק השפלים מזה המצב איננו כן והפוך הוא כי מקום הגדולה והוא אמתת מציאותו ורוממתו שם ענותנותו כלומר זה השבה עצמו אשר מגיע אל עני ונכה רוח כי אמת ואמת נפגשו כי הוא יתברך אמת בגדולתו והנכה רוח הוא אמת בשפלותו ואמר כי דבר זה ר״ל מה שאמרנו כי גדולתו היא עצמה היא עצת ענותנותו כתוב בתורה האל הגדול וגו׳ עושה משפט יתום ואלמנה והיינו אמת ואמת נפגשו כי הש״ת איננו נושא פנים ולא יקח שוחד שאוהב האמת ולכן עושה משפט יתום וכן כולם:

בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה׳ אמר כולי האי ואולי.

שם ה ב׳ הקב״ה בוכה על פרנס המתגאה כו׳. (בערך רבנות ופרנס).

שם יג ב׳ אמר ריש לקיש מ״ד אשירה לה׳ כי גאה גאה שירו למי שמתגאה על הגאים דאמר מר מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר ואדם מתגאה עליהן והקב״ה מתגאה על כולן ועל כל העולם כולו.

שם יח ב׳ אמר רב נחמן כל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח.

ירושלמי יומא פ״ז אין כ״ג משמש בבגדי זהב מפני הגאוה וכו׳.

שם יבמות פי״ג עשו לי בימה והושיבוני עליה וכו׳ וטפת רוחי עלי וכו׳.

יבמות קה ב׳ רבי חייא ורבי שמעון בר רבי הוו יתבי פתח חד מינייהו ואמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים וח״א עיניו למעלה שנא׳ נשא לבבנו אל כפים אדהכי אתא ר׳ ישמעאל ברבי יוסי לגבייהו אמר להו במאי עסיקתו אמרו ליה בתפלה אמר להן כך אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות הללו אדהכי אתא רבי למתיבתא אינהו דהוו קלילי יתיבו בדוכתייהו ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי אגב יוקריה הוה מפסע ואזיל א״ל אבדן מי הוא זה שמפסע על ראשי עם קדוש א״ל אני ישמעאל בר׳ יוסי שבאתי ללמוד תורה מרבי אמר ליה וכי אתה הגון ללמוד תורה מר׳ א״ל וכי משה היה הגון ללמוד תורה מפי הגבורה א״ל וכי משה אתה אמר ליה וכי רבך אלהים הוא א״ר יוסף שקליה רבי למטרפסיה דקא״ל רבך ולא רבי אדהכי אתיא יבמה לקמי׳ דרבי א״ל רבי לאבדן פוק בדקא לבתר דנפק א״ל רבי ישמעאל כך אמר אבא איש כתוב בפ׳ אבל אשה בין גדולה בין קטנה אמר לו תא לא צריכית כבר הורה זקן קמפסע אבדן ואתי א״ל רבי ישמעאל בר׳ יוסי מי שצריך לו עם קדוש יפסע על ראשי עם קדוש מי שאין צריך לו עם קדוש היאך יפסע על ראשי עם קד״ש אמר ליה רבי לאבדן קום בדוכתיך.

קידושין מט ב׳ עשרה קבים גסות ירדה לעולם ט׳ נטלה עילם ואחד כל העולם כולו וגסות לבבל לא נחית והכתיב ואשא עיני וארא והנה שתי נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשאנה את האיפה בין הארץ ובין השמים ואומר אל המלאך הדובר בי אנה המה מוליכות את האיפה ויאמר לבנות לה בית בארץ שנער ואמר ר״י זו חנופה וגסות הרוח שירד לבבל אין להכא נחית ואישתרבובי הוא דאישתרבובי להתם דיקא נמי דקתני לבנות לה בית ש״מ אי׳ והאמר מר סימן לגסות הרוח עניות ועניות בבבל היא דאיכא מאי עניות עניות דתורה דכתיב אחות לנו קטנה ושדים אין לה ואמר רבי יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד.

שם עא א׳ ת״ר בראשונה שם בן י״ב אותיות היו מוסרין אותו לכל אדם משרבו הפריצים היו מוסרי׳ אותו לצנועים שבכהונה והצנועין שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים וכו׳. עוד שם אמר רב יהודה אמר רב שם בן מ״ב אותיות אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מדותיו וכל היודעו והזהיר בו והמשמרו בטהרה אהוב למעל׳ ונחמד למטה ואימתו מוטלת על הבריות ונוחל ב׳ עולמים העולם הזה והעולם הבא.

שם פב א׳ ת״ר עשרה דברים נאמרו בגרע מהלך על צדו ורוחו גסה ונתלה וויושב ועיני צרה ועינו רעה אוכל הרבה ומוציא קימעא וחשוד על העריות ועל הגזל ועל ש״ד.

גיטין נו א׳ א״ר יוחנן ענותנותו של ר׳ זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגלתנו מארצנו.

נדרים לח א׳ א״ר יוחנן אין הקדוש ב״ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו וכלן ממשה וגו׳ עניו דכתיב והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה.

נדרים נ״ה א׳ בר מר שמואל פקיד דליתנון תליסר אלפי זוזי לרבא מן עללתא דנהר פניא שלחה רבא לקמיה דרב יוסף עללתא היכי מקריא וגו׳ אהדרוהו לקמיה דרבא אמר הא לא קמבעיא לי דעללתא כל מילי משמע הדא הוא דאיבעיא לי שכר בתים ושכר ספינות מאי מי אמרינן וגו׳ אמרוה רבנן קמיה דרב יוסף אמר וכי מאחר דלא צריך לן אמאי שלח לן איקפד רב יוסף שמע רבא ואתא לקמיה במעלי יומא דכפורי וגו׳ א״ל ר״י לרבא לא תיתב אכרעך עד דאמרת לי פירושא דהדין מלתא מאי דכתיב וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות א״ל כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל תורה ניתנה לו במתנה שנאמר וממדבר מתנה כיון שניתנה לו במתנה נחלו אל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות ואם הגביה עצמו הקב״ה משפילו שנאמ׳ ומבמות הגיא ולא עוד אלא

ששוקעין אותו בקרקע שנאמ' ונשקפת על פני הישימון ואם חוזר בו הקב"ה מגביהו שנאמר כל גיא ינשא.

שם ס"ב א' ר' טרפון אשכחיה ההוא גברא בזמן שהוקפלו המקצועות דקאכיל אחתיה בשקא ושקליה ואמטיה למשדייה בנהר' אמר לו אוי לו לטרפון שזה הורגו שמע ההוא גברא שבקיה וערק אמר רבי אבהו משום רבי חנניה בן גמליאל כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על דבר זה אמר אוי לי שנשתמשתי בכתר' של תורה ואמר רבב"ח כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ק"ו ומה בלשצר שנשתמש בכלי קודש שנעשו כלי חול שנאמ' ובאו בה פריצי' וחללוה כיון שפרצו' נעשו חול נעקר מן העולם דכתיב בה בלילא קטיל בלשצר המשתמש בכתר של תורה שהוא חי וקיים לעולם עאכ"ו ור' טרפון כיון דבי אכיל דהוקפלא רוב המקצועות הוה אמאי צעריה ההוא גברא משום דההוא הוו גנבי ליה ענבי כולה שתא וכיון דאשכחיה לר' טרפון סבר היינו דגנבן אי הכי אמאי צער נפשיה משום דר' טרפון עשיר גדול הוה והוה ליה לפייסו בדמים. תניא לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם אשנה שיקראוני ר' אשנן שאהיה זקן ואשב בישיבה אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבא שנא' קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ואומר דרכיה דרכי נועם ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר ר"א בר ר' צדוק אומר עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם אל תעשם עטרה להתגדל בהם ואל תעשם קורדום להיות עודר בו וק"ו ומה בלשצר שלא נשתמש אלא בכלי קודש שנעשו כלי חול נעקר מן העולם המשתמש בכתרה של תורה על אחו"כ.

אמר רבא שרי ליה לאינש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעי ליה דכתיב ועבדך ירא את ה' מנעוריו וכתיב יהללך זר ולא פיך הא באתרא דידעי ליה הא באתרא דלא ידעי ליה אמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תיגראי ברישא דכתיב ובני דוד כהנים היו מה כהן נוטל בראש אף ת"ח נוטל בראש.

שם פ"א א' מפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מביניהן וגו' רב שישא בריה דרב אידי אומר כדי שלא יתגדרו על הצבור מר זוטרא אומר מפני שהן מתגברין על הצבור רב אשי אומר משום דקרי לאינשי חמרי.

סוטה ד' ב' אמר ר"י משום רשב"י כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד ע"ז כתי' הכא ג) תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם ולא תביא תועבה אל ביתך ור"י דידי' אמר כאילו כפר בעיקר שנא' ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וגו' רבי חמא בר חנינא אמר כאילו בא על כל העריות כתיב הכא תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם כי את כל התועבת האל וגו' עולא אמר כאילו בנה במה שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרא במה אלא במה.

ג) תועבת ה' כל גבה לב וגו' ורבי יוחנן דידיה אמר כאילו כופר בעיקר כתיב הכא ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וכו' הבונה לעתים דרוש מ' הכוונה כי יש לדייק על אריכות הלשון כל אדם שיש בו גסות הרוח ה' מקפיק לומר כל הגס רוח ומה בין עע"ז לכופר בעיקר ויראה כי הם ז"ל הרגישו בלשון הכתוב גבה לב לכן פירשו כי כונת הכתוב בזה לפי שיש שני מיני גאות האחד אשר לו גאוה ומפורסמת שמסכמות גאותו עם מעשיו ודבורו את הכל עושה בגאוה ודרך רע הוא זה בלי ספק אבל יש עוד חולה רעה מזה והוא אשר לו גאוה מסותרת בקרבו ומראה בחוץ ענוה ושפלות אם כדי לרמות הבריות ואם שמרוב גאות עושה כן שחושב בקרבו כי אין ראוי להורות מעלה ורוממות אלא אצל גדולים למען יחשיבוהו ויגדל ערכו בעיניהם אבל עם הפחותים מה הם שיתגדל להתכבד אצלם ועל"ז יש לפרש הקרא גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמוך כבוד והיינו כפירושנו כי יש גאוה באדם אשר תסבב לו להשפיל את עצמו כי מרום לבבו אין כבודו להתגדל בשפלים אומנם מי שהוא שפל רוח יתמוך כבוד כי מאשר הוא שפל בעיניו נחשב בעיניו הכבוד. ולפי האמור שהגאות הוא מקור החטאים אמר רשב"י כל אדם שיש בו גסות הרוח פי' הגסות הרוח אשר בקרבו ואינו מתראה בו לחוץ הרי הוא כעובד ע"ז כי הוא מעותד ונכון למעבדי רגל העבירות כולן וקל בעיניו למצוא ברוב זדונו וגאותו ור"י דידיה אמר כי המין הזה מגאוה מסותרת עוד יש בו מהפסד כי בהיותו מסתיר גאותו בפני הבריות והיא לפנים בלבו הרי הוא יחשוב ח"ו שאין ה' רואה אותו וכופר בעיקר מכל אותו וזה ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וזה לדעת ר"י תועבת ה' כל גבה לב שאין פירושו כמו שהבין רשב"י שה' תועב כל גבה לב אלא הכוונה שהגבהה לב מורה כאילו ח"ו יש בו תועבת ה' שהוא תועב יכופר בעיקר;

שם פ׳ א׳ אזהרה לגסי הרוח מניין אמר רבא אמר זעירי שמעו והאזינו ואל תגבהו ר׳ נחמן בר יצחק אמר מהכא ורם לבבך ושכחת וכתיב השמר לך פן תשכח את ה׳ אלהיך וכדרבי אבין דאמר ר׳ אבין אמר ר׳ אילעא כל מקום שנאמר השמר ופן אינו אלא לא תעשה. דרש רבי עוירא זמנין אמר לה משמיה דר׳ אסי וזמנין אמר לה משמיה דרב אמי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט שנאמ׳ רומו מעט ושמא תאמר ישנו בעולם ת״ל ואיננו ואם הוזר נאסף בזמנו כאברהם אבינו שנאמר והומכו ככל יקפצון כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בכל מכל כל ואם לא כראש שבולת ימלו מאי וכראש שיבולת רב הונא ורב חסדא חד אמר כי סאסא דשבולתיה וחד אמר כשבולת עצמה בשלמא למ״ד כסאסא דשבלתא היינו דכתיב וכראש שבולת אלא למ״ד כשבולתא עצמה מאי וכראש שבילת אמר רב אסי וכן תנא דבי ר׳ ישמעאל משל לאדם שנכנס לתוך שדהו גבוה גבוה הוא מלקט.

שם ואמר ר׳ אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשירה כתיב הכא ורמי הקומה גדועים וכתיב התם ואשריהם תגדעון ואמר ר׳ אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו שנאמר וגבוה ממרחק יידע דרש ר׳ עוירא ואיתימא ר״א בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם מדת בו״ד גביה רואה את הגבוה ואין הגביה רואה את השפל אבל מדת הקב״ה אינו כן הוא גבוה ורואה את השפל שנאמר כי רם ה׳ ושפל יראה.

אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אומר הקדוש ב״ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו לא אוכל איכא דמתני לה אלשון הרע שנאמר מלשני בסתר רעהו וגו׳ אמר רבי אלכסנדרא כל אדם שיש בו גסות רוח אפילו רוח קמעא עוכרתו שנאמר והרשעים כים נגרש ומה ים שיש בו כמה רביעות רוח קימעא עוכרתו אדם שאין בו אלא רביעות אחת עאכ״ו אמר רבי חייא בר אשי אמר רב ד ת״ח צריך שיהי׳ בו אחד מח׳ שבשמינית אמר רב הונא בריה דרב יהושע ומעטרא ליה כי סאסא לשבולתא אמר רבא בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה אמר רב נחמן בר יצחק לא מניה ולא מקצתיה מי זוטר דכתיב ביה תועבת ה׳ כל גבה לב אמר חזקיה אין תפלה של אדם נשמעת אלא א״כ משים לבו כבשר שנאמר והי׳ מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות וגו׳. אמר ר׳ זירא בשר כתיב ביה ונרפא אדם לא כתיב ביה ונרפא אר״י אד״ם אפר דם מרה בש״ר בושה סרוחה רמה איכא דאמרי שאול דכתיב בש״ן.

אמר רב אשי כל אדם שיש בו גסות רוח לסוף נפחת שנאמר ולשאת ולספחת ולבהרת ואין שאת אלא ל׳ גבוה שנ׳ על ההרים הרמים ועל הגבעות הנשאות ואין ספחת אלא לשון טפילה שנא׳ ספחני נא אל אחת הכהונות לאכול פת לחם.

שם ב׳ אמר ריב״ל בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב״ה שבזמן שבית המקדש

ד ת״ח צריך להיות בו שמיני שבשמינית וכ׳ הערות דבש הכוונה במזמור אשרי תמימי דרך אמר תמני׳ אפי׳ ואות הח׳ היא השמיני׳ ביה ובח׳ יש ג״כ שמונה אית״ן ואחד מהן הוא חבר אני לכל אשר יראוך וזה המדה צריך שיהי׳ בת״ח שיהי׳ חבר לכל יראי ה׳ וגו׳ עיין שם. והגאון ר״א מווילנא זצוק״ל פי׳ כי יעקב אבינו ע״ה אמר קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך. ותלה החסד והאמת שקיבל מהש״ת על נפשו וקשה הלא על פי מדת הענוה אין לו לתלות הגדולה בעצמו רק בזכות אבותיו אברהם ויצחק אלא למדנו מזה דהטובות שקבל האדם מהשי״ת יש לתלות בעצמו כדי להקטין את עצמו כמ״ש יעקב אבינו ע״ה קטנתי מכל החסדים והיינו אם ידבר האדם מהטובות שכבר קיבל אבל אם יבקש הצלה או טובה לקבל עתה או לעתיד לא יבקש בזכות עצמו שהרי שלמה המע״ה לא נענה בזכות עצמו עד שאמר זכרה לחסדי דוד אבי וכן חזקי׳ המלך כמבואר. וזה הכוונה ת״ח מותר להתגאות שמיני שבשמינית כי הפסוק קטנתי מכל החסדים וגו׳ הוא קרא שמיני שבפ׳ וישלח שהוא פ׳ שמיני להורות שעל אופן זה מותר להתגאה ולתלות בעצמו כמבואר. והגאון הח״ס זצוק״ל פי׳ דקאי על מצות מילה שהיא מצות שמיני שבתורה וביום השמיני ומותר לגבוה לבו בדרכי ה׳ בזכה להיות עבד לה׳ ובפרט שלא יכול לתלות הגדולה בעצמו כי נימול שלא מדעתו ולא יתמוך במדות גאות בשביל זה. וי״ל להוסיף טעם כי בשאר מצות אין רשאי להתגאה כי האדם לא יאמין בעצמו וכמ״ש הן בקדושיו לא יאמין אבל במצות מילה כיון שזכה בה ברית עולם ה״א:

קיים וגו' (עיין יתר ענין זה סנהדרין מ"ג ב').

סוטה ט' ב' אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו.

שם י' ב' למנצח על יונת אלם רחוקים לדוד מכתם וגו' שיצא ממנה דוד שהיה מך ותם לכל דבר אחר כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה כך בגדולתו.

שם י"ז א' דרש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר זכו בניו לב' מצות אפר פרה ועפר סוטה.

שם מ' א' ואמר ר' אבהו מריש הוה אמינא ענותנא אנא כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמי' ואמר אמוריה חד טעמא ולא קפיד אמינא לאו ענותני אנא ומאי ענוותנותיה דרבי אבהו דאמרה לה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו לדביתי' דר' אבהו הא דידן לא צריך ליה לדידך והאי דגחין וזקיף עליה יקרא בעלמא הוא דעביד לי' אזלא דביתהו ואמרה ליה לר' אבהו אמר לה ומאי נפקא לך מיניה מיני ומיניה יתקלס עילאה ותו ר' אבהו אימנו רבנן עליה לממנייה ברישא כיון דחזי' לר' אבא דמן עכו דנפישי ליה בעלי חובות אמר להו איכ' רבה.

ר' אבהו ור' חייא בר אבא איקלעו לההוא אתר' רבי אבהו דרש באגדתא ר' חייא בר אבא דרש בשמעתא שבקו כ"ע לר' חייא בר אבא ואזיל לגביה דרבי אבהו חלש דעתי' אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה לב' בני אדם אחד מוכר אבנים טובות וא' מוכר מיני סידקית על מי קופצין לא על זה שמוכר מיני סידקית כל יומא הוה מלוה ר' חייא בר אבא לרבי אבהו עד אושפיזיה משום יקרא דבי קיסר ההוא יומא אלויה רבי אבהו לר' חייא בר אבא עד אושפיזיה ואפילו הכי לא איתותב דעתיה מיניה.

שם מב ב' פלשתים באו בנצחונו של גלית כו' גלית אמר ר' יוחנן שעמד בגלוי פנים לפני הקב"ה שנאמר ברו לכם איש וירד אלי ואין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה אמר הקב"ה הריני מפילו על יד בן איש שנא' ודוד בן איש אפרתי הזה.

שם מז ב' משרבו מושכי הרוק רבו היהירים ונתמעטו התלמידים והתורה חוזרת על לומדיה משרבו היהירים התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים שאין דורינו רואה אלא לפנים איני והאמר מר האי מאן דמיהר אפילו אאינשי ביתי' לא מיקבל שנ' גבר יהיר ולא ינוה לא ינוה אפילו בנוה שלו מעיקרא קפצי עליה לסוף מיתזיל עלייהו משרבו וגו' משרבו מקבלני טובתיך ומחזקני טובותיך רבו איש הישר בעיניו יעשה שפלים הוגבהו והגבוהים הושפלו ומלכות' אזלא ונולא וגו' משרבו נטויות גרון ומשקרות עינים רבו המים המרים אלא שפסקו וגו' משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקות בישראל וגו'.

שם מח ב' פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו נתונה עליהן בת קול מן השמים ואמר יש בכם אדם א' שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך נתנו עיניהם בהלל הזקן וכשמת הספידוהו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא ושוב פעם אחרת היו מסובין בעלייה ביבנה נתנה להן ב"ק מן השמים ואמרה להן יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו שאין דורו זכאין לכך נתנו עיניהם בשמואל הקטן וכשמת הספידיהו הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל ואף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא והברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאן עתידין למיתי על עמא ואף על רבי יהודה בן בבא בקשו לומר הי עניו אלא שנטרפה השעה שאין מספידין על הרוגי מלכות.

שם מט א' משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא אמר ליה רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא.

ב"ק פא ב' ר' ור' חייא הוו שקלי ואזלי באורחא אסתלקו לצידי דרכים היה קא מפסיע ואזיל רבי יהודה בן קנוסא קמייהו א"ל רבי לר' חייא מי הוא זה שמראה גדולה בפנינו א"ל ר' חייא שמא רבי יהודה בן קנוסא תלמידי הוא וכל מעשיו לשם שמים כי מטו לגביה חזייה א"ל אי לאו יהודה בן קנוסא את גזרתינהו לישקך בגיזורא דפרזלא.

ב"מ פד ב' הוו יתבי רשב"ג ור' יהושע בן קרחה אספסלי יתבי קמייהו ר"א בר"ש ורבי ארעא מקשו ומפרקו אמרי מימיהן אנו שותים והם יושבים על גבי קרקע עבדו להו ספסלי אסקינהו אמר להן רשב"ג פרידה אחת יש לי ביניכם ואתם מבקשים לאבדה הימני אחתוה לרבי אמר להן רבי יהושע בן קרחה מי שיש לו אב יחיה ומי שאין לו אב ימות אחתוה נמי לר"א בר"ש חלש דעתיה אמר קא חשיבתו ליה כוותי עד ההוא יומא כי הוה אמר רבי מלתא הוה מסייע ליה רבי אלעזר בר"ש מכאן ואילך כי הוה א"ר יש לי להשיב א"ל ר"א בר"ש כך וכך יש לך להשיב זו היא תשובתך השתא הקפתנו תשובות חבילות שאין בהן ממש חלש דעתיה דרבי אתא א"ל לאבוה א"ל בני אל ירע לך שהוא ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל

והיינו דאמר ר' ג' ענוותנין הן ואלו הן אבא ובני בתירא ויונתן בן שאול ר"ש ב"ג הא דאמרן בני בתירא דאמר מר הושיבוהו בראש ומינוהו לנשיא עליהן יונתן בן שאול דקא"ל לדוד ואתה תמלוך על ישראל ואני אהיה לך למשנה ממאי דלמא יונתן בן שאול דחזא דגריר עלמא בתר דוד בני בתירא נמי דחזו להלל דעדיף מנייהו אלא רשב"ג ודאי ענוותן הוה.

ב"ב י' ב' תניא אמר להן ריב"ז לתלמידיו בני מהו שאמר הכתוב צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת וגו' נענע ר"ג ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שאוה"ע עושין חטא הוא להן כשאין עושין אלא להתיהר בו וכל המתיהר נופל בגיהנם שנא' זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמ' יום עברה היום ההוא אמר רבן גמליאל וכו'.

שם עה מאי מלאכת תופיך ונקביך בך אמר לו הקדוש ב"ה לחירם מלך צור בך נסתכלתי ובראתי נקבים נקבים באדם א"ד אמר הקב"ה בך נסתכלתי וקנסתי מיתה על אדם הראשון. (פי' לפי שהיה מתגאה ועשה עצמו אלוה).

שם עח ב' כל אדם שיש בו גסות הרוח נופל בגיהנם שנאמר אכלה ער מואב זה המהלך אחר יצרו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה בעלי במות ארנון אלו גסי הרוח.

שם צח א' אר"י א"ר כל המתגאה בטלית של ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה כתיב הכא גבר יהיר ולא ינוה וכתיב אל נוה קדשים.

סנהדרין ז' ב' א"ר אלעזר מניין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קודש שנאמר לא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים.

שם י"א ת"ר אין מעברין את השנה לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני הגוזלות שלא פירחו אבל עושין סעד לשנה כיצד רבי ינאי אומר משום רבן שמעון ב"ג מהודעין אנחנא לכון דגוזלי' רכיכין ואימרי' דעדקין וזימני דאביב לא מטא ושפרת מלתא באנפיי ואוסיפות על שתא דא תלתין יומ"ן וגו' תא חזי מאי איכא בין תקיפאי קדמאי לענותניה בתראי דתני' מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו וג' איגרות חתוכות לפניו מונחות אמר לו טול איגרא חדא וגו' וטול איגרא חדא וכתוב לאחנא בני גלוותא בבבל ולאחנא דבמדי ולשאר כל גלוותא דישראל שלומכון יסגא לעלם מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואימריא עדקין וזמנא דאביבא לא מטא ושפרא מלתא באנפי ובאנפי חביריי ואוסיפית על שתא דא יומי תלתין וגו'.

שם י"ז א' ת"ר וישארו שני אנשים במחנה י"א בקלפי נשתיירו וגו' ר"ש אומר במחנה נשתיירו בשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי ע' איש אמרו אלדד ומידד אין אנו ראויין לאותה גדולה אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמכם הריני מוסיף גדולה על גדולתכ' ומה גדולה הוסיף להן שהנביאים כולן נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו ומה נבואה נתנבאו אמרו משה מת יהושע מכנים את ישראל לארץ.

שם י"ט ב' כתיב פלטי וכתיב פלטיאל א"ר יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה מה עשה נעץ חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה גו' א"ר יוחנן תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז תקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז דכתי' ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת מאי וילפת א"ר שנעשה בשרו כראשי לפתות תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש כדאמרן.

שם כ"ד סימן לגסות הרוח עניה של תורה.

שם ל"ח א' ת"ר אדם נברא בע"ש ומפני מה וגו' שאם תזוח דעתו עליו אמר לו יתוש קדמך במעשה בראשית.

סנהדרין מ"ג ב' אמר ר' יהושע בן לוי בזמן שבהמ"ק קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב ה כל הקרבנות כולן שנאמר זבחי אלקים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנ' לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה.

ה כל הקרבנות. הבינה לעתים דרוש בו כי יש לדקדק כיון שבלב נשבר ונדכה היא ליותר היתרון שיש לנשברי הרוח על המקריב קרבן א"כ הל"ל אדם המקריב עולה אין בידו אלא שכר עולה או יש בידו שכר עולה בלבד וגם אמרו לרבותא ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת הם דברים קשי ההבנה. ונראה כי ריב"ל רצה להשמיענו ארבעה חקירות ש"ש להמקריב קרבן נגד דכדוכי של נפש האחד כי המקריב יכול לכפר חטאו דוקא בזמן שבהמ"ק קיים ולא בכל הזמנים ובא"כ בזמן שדעתו שפלה אין זה תלוי בזמן. השני כי המקריב אינו יכול להשיג מבוקשו כי ע"י קרבן נמצא תקנתו

שם פ"א דרש רב אחא בר' חנינא מאי דכתיב על ההרים לא אכל שלא אכל בזכות אבותיו ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל שלא הלך בקומה זקופה וגו'.

שם פ"ח ב' תניא אמר רבי יוסי מתחלה לא היו מרבין מחלוקות בישראל אלא ב"ד של ע"א יושבין בלשכת הגזית וגו' משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כב' תורות משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו משם מעלין אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית שלחו מתם איזהו בן העולם הבא ענוותן ושפל ברך שייף ועייל שייף ונפיק וגרים באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשי' יהבי ביה רבנן עינייהו ברב עולא בר אבא.

שם צ"ב א' א"ר אלעזר כל פרנס שמנהיג את הציבור בנחת זוכה ומנהגם לעוה"ב שנאמר כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם וגו'. ואמר ר' אלעזר לעולם הוי קבל וקיים אמר רבי זירא אף אנן נמי תנינא בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות נגעו ש"מ.

שם צ"ג א' אמר רב ירמיה בר אבא מכדי כל מלי דעזרא נחמיה בן חכליה אמרינהו ונחמיה בן חכליה מאי טעמא לא איקרי ספרא על שמיה מפני שהחזיק טובה לעצמו שנאמר זכרה לי אלהי לטובה דוד נמי מימר אמר זכרני ה' ברצון עמך ופקדני בישועתך דוד רחמי הוא דקבעי.

שם צ"ח א' אמר ר' חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנאמר כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך וכתיב והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה'.

שם ק"א ב' אמר רב נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם שנאמר ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים וגו'.

שם ק"ה ב' אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע אחי' השילוני קלל את ישראל בקנה שנא' והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו' מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפי' כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הוא הולך ובא עמהן כיון שדוממו הרוחות עמד קנה במקומו אבל בלעם הרשע ברכן בארז מה ארז זה אינו עומד במקום מים ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף אפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב ממנו ס"ת נביאים וכתובים.

שם ק"ח א' ת"ר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם בתיהם שלום מפח' ולא שבט אלוה עליהם וכתיב שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל וכתיב ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון וכתיב ישאו בתוף וכנור וישמחו לקול עוגב וכתיב יבלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים וכתיב וכרגע שאול יחתו והיא גרמה שאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו ומה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו אמרו כלום צריכין אנו לו אלא לטיפה של גשמים יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין

תלויה בדבר אחוץ וממנו יזה שאין כן מי שדעתו שפלה. הג' כי גם כשהשיג מבוקשו לא השיג רק וכפרה והללה ומעלה המעותד לבא עליו בעוה"ז וזהו שכר עולה בידו פי' יש לו שכר הזה בידו וברבותו ולכן בזיקים שאין ידי האדם בולטות בו כהוא דמובנו המלך אבל מי שדעתו שפלה יזכה לשכר הלפין לו לעוה"ב שאין יד. האדם שולטות בו. וריב"ל באר כל דבריו על המקריב ומתילא כשיגע הפכה בגיונכי הרוח ולא הולך לפרקם ליונס הרביעית יולאה ומכלל דבריו שהמקריב קרבן אינו יוש ג אלא שכר קרבן המקריב. לכך פי' אלופו בוני שדעתו שפלה שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות. יהוכין עוד במעלתו בומ"ש אין תפלתו נמאסת כי למדונו חז"ל אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכנ"ס שיש שם רבים ונאמר הן אל כביר לא ימאס ע"כ אמר כי הענין רב גיבריה עד שתפלתו של עלמו בלבד איננה נמאסת אף שהוא יחידי. ועיין שם ע"ד יתר דברי בענין הגאוה וענוה כיוה ונחוסה היא הגאוה. ואני אמרתי ע"ד זה אור לארבעה עשר בודקין ל"ת החמץ לאור הנר ע"ד רמז דמייד כשנכנס האדם בשנה י"ד ומימי חייו יבדוק החמץ היינו הגאות ויכניע עלמו כי הגאוה אם כל התיעבות ויבדוק לאור הנר היינו לאור התורה כי בה ימצא ענוה ותושיה בינה וגבורה ולפ"ד כבר כתוב כן בספרים אבל לא ראיתי בפנים.

מהן אמר הקב"ה בטובה שהשפעתי להן זה מכעיסין אותי ובה אני דן אותם שנא' ואני הנני מביא את המבול מים ר' יוסי אמר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין שדומה למים שנאמ' ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו לפיכך דן אותן במים שדומה לגלגל העין שנאמ' נבקעו כל מעינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו.

שם ק"ט א' אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם ארץ ממנ' יצא להם ותחתיה נהפך כמו אש מקו' ספי' אבניה ועפרות זהב לו נתי' לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה לא הדריכוהו בני שחץ ולא עדה עליו שחל אמרו וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם ועפרות זהב לו למה לנו עוברי דרכי' שאין באין אלינו אלא לחסרינו מממוננו באו ונשכח תור' רגל מארצנו שנאמר פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו.

עדיות פ"ה עקביא בן מהלל העיד ד' דברים אמרו לו עקביא חזור בך בד' דברים שהיית אומר ונעשך אב ב"ד לישראל אמר להן מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום שלא יהיו אומויים בשביל שררה חזר בו.

ע"ז כ:ב' ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה מכאן אמר ר' פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות זהירות מביאה לידי זריזות זריזות מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי פרישות פרישות מביאה לידי טהרה טהרה מביאה לידי קדושה קדושה מביאה לידי ענוה ענוה מביאה לידי יראת חטא יראת חטא מביאה לידי חסידות חסידות מביאה לידי רוח הקדש רוה"ק מביאה לידי תחיית המתים וחסידות גדולה מכולן שנאמ' אז דברת בחזון לחסידך ופליגא דר' יהושע בן לוי דאמר ר' יהושע בן לוי ענוה גדולה מכולן שנאמ' רוח ה' אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים חסידים לא נאמר אלא ענוים הא למדם שענוה גדולה מכולן.

הוריות י' ב' ת"ר אשר נשיא יחטא אמר ריב"ז אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגגתו אם נשיא שלו מביא קרבן צריך אתה לומר מהו הדיוט וגו'

שם י"ד א' מתני ליה ר' לר' שמעון בריה אחרים אומרים אלו היה תמורה לא היה קרב אמר לו מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירים אמר ליה בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך אמר ליה גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה אמר ליה האויב תמו חרבות לנצח א"ל ה"מ היכא דאהנו מעשייהו רבנן לא אהנני מעשייהו הדר אתני ליה אמרו משום ר' מאיר אלו היה תמורה לא הי' קרב אמר רבא אפי' רבי דענוותנא הוא תנא אמרי משום רבי מאיר א"ר מאיר לא אמר.

זבחים פ"ח ב' אמר ר' עיניני בר ששון למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה לומר לך מה קרבנות מכפרים אף בגדי כהונה מכפרים וגו' מצנפת מכפר' על גסי הרוח מנין א"ר חנינא יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה.

שם צ"ו ב' רב יצחק בר יהודה הוה רגיל קמיה דרמי בר חמא שבקיה ואזיל לרב ששת יומא חד פגע ביה אמר ליה אלקפתא נקטן ריחא אתי לה ליד משום דאזולת לך לקמיה דרב ששת הוית לך כי רב ששת א"ל לאו משום הכי מר כי בעינא מלתא פשיט לי מסברא כי משכחנא פרכא לה רב ששת כי בעינא מלתא מיניה פשיט לי ממתניתא דכי נמי משכחת מתניתא ופרכא מתניתא ומתניתא היא אמר ליה בעי מיני מלתא דאיפשיט לך כי מתנית' וגו'.

שם קב א' בשעה שפוסקין גדולה לאדם פוסקין לו ולזרעו אחריו וכו' עד ואם הגים דעתו הקב"ה משפילו וכו'.

חולין ה ב' כתיב אדם ובהמה תושיע ה' א"ר יהודה אמר רב אלו בני אדם שהן ערומין ברעת ומשימין עצמן כבהמה.

שם פט א' לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו' אמר להם הקב"ה לישרא' חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני נתתי גדולה לאברהם אמר לפני ואנכי עפר ואפר למשה ואהרן אמרו ונחנו מה לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש אבל אומות העולם אינן כן נתתי גדולה לנמרוד אמר הבה נבנה לנו עיר לפרעה אמר מי ה' לסנחריב אמר מי בכל אלהי הארצות וגו' לנבוכדנצר אמר אעלה על במתי עב לחירם מלך צור אמר מושב אלהים ישבתי בלב ימים אמר רבא גדול שנא' במשה ואהרן יותר ממה שנאמ' באברהם דאלו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ואלו במשה ואהרן כתיב ונחנו מה ואמר רבא ואי תימא ר' יוחנן אין העולם מתקיים אלא בשביל משה ואהרן כתיב הכא ונחנו מה וכתיב התם תולה ארץ על בלימה א"ר אילעאי אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם א"ע בשעת מריבה שנא' תולה ארץ על בלימה רבי אבהו

אמר מי שמשים עצמו כמי שאינו שנא' ומתחת זרועות עולם א"ר יצחק מ"ד האמנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם מה אומנתו של אדם בעוה"ז ישים עצמו כאלם יכול אף לדברי תורה תלמוד לומר צדק תדברון יכול יגים דעתו ת"ל מישרים תשפטו בני אדם.

שם קו א' הניטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח.

ערכין טו ב' א"ר חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע אומר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל א"ת אותו לא אוכל אלא אתו לא אוכל ואיכא דמתני לה על גסי הרוח.

שם טו ב' א"ר חמא ברבי חנינא מה תקנתן של מספרי ל"ה אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים וגו' ואם ע"ה הוא ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר ברוח רבי אחא ברבי חנינא אומר סיפר אין לו תקנה וכו' אלא מה תקנתו שלא יבא לידי לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו שנא' וסלף בה שבר ברוח.

שם טז א' איר שמואל בר נחמני א"ר יונתן על שבעה דברים נגעים באין על לה"ר ועל שפיכות דמים ועל שבועת שוא ועל ג"ע ועל גסות הרוח ועל הגזל ועל צרות העין על לשון הרע וכו' ועל גסות הרוח דכתיב ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעול בה' אלהיו והצרעת זרחה במצחו וכו.

שם טז ב' בעא מניה רבי יהודה בריה דר"ש תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מנייהו עדיפא א"ל ולא מודית דענוה לשמה עדיפא דאמר מר ענוה גדולה מכולם שלא לשמה נמי עדיפ' דא"ר יהודה א"ר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ה"ד תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה כי הא דרב הונא וחייא בר רב הוו יתבי קמיה דשמואל א"ל חייא בר רב חזי מר דקא מצער לי קביל עליה דתו לא מצער ליה בתר דנפיק אמר ליה הכי והכי קא עביד אמר ליה אמאי לא אמרת ליה באנפיה אמר לי' חס לי דליכסוף זרעו דרב על ידאי.

תמיד לב א' עשרה דברים שאל אלכסנדר את זקני הנגב ואחת מהן מה יעבד אינש ויחי' (עיין שם פרש"י).

נדה טז ב' ור' יוחנן האי בוזה דרכיו ימותי מאי דריש ביה מבעי לכדכתיב בספר בן סירא שלשה שנאתי וד' לא אהבתי שר הרגיל בבית המשתאות והמושיב שבת במרומי קרת והאוחז באמה ומשתין מים והנכנס לבית חבירו פתאום א"ר יוחנן ואפילו לביתו.

שם כ ב' א"ר אלעזר ענותנותו דר"ח גרמה לי דחזאי דמא ומה ר' חנינא דענותן הוא מהית נפשיה לספק וחזי אנא לא אחזי.

אבות פ"א שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות.

שם פ"ג עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בג' דברים ואי אתה בא לידי עבירה דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון מאין באת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני ממה"מ הקב"ה.

שם הלל אומר ו אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני.

אבות פ"ג ר' ישמעאל אומר הוי קל לראש ונוח לתשחורת והוי מקבל את כל האדם בשמחה.

שם פ"ד ר' לויטס איש יבנה אומר ז מאד מאד הוי שפל ר"ח שתקות אנוש רמה.

ו אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני. פי' הכונה לעתים דרוש כתב דהאדם כי זה התעוררת אל אדם שלא יחשוב שכל השלמות הקרובו אל זולתו כלומ' בעל ידי אחרים ישיג כל מה שיצטרך ושהוא לא יעשה כלום וגם לא יחזיק את עצמו שיספיק הוא לבדו להשלים את נפשו אלא צריך לאחוז בשניהם תחלה אם אין אני לי מי לי פי' אם אין אני עושה כלום ומצדי למה שנוגע לי אלא מטיל הכל על אחרים מי לי וגם כשאני לעצמי שאחשוב שאני לבדי אספיק לעצמי מה אני. והח"ם זצוק"ל פי' כן דהלל שהי' עניו הי' מחשיב את עצמו לכלום אבל בשביל שהי' נשיא רצוי' לחוס על כבודו כי כבודו הוא כבוד של כלל ישראל ועל שהי' קטן בעיניו חשב שיפגמו בכבודו אם לא יחוס בעצמו על כבודו וזה אם אין אני לי פי' אני בעצמי לא אחוס על כבודי מי לי דהרי כשאני בעצמי מה אני. ולמ"ו הכתב סופר זצוק"ל פי' דכך אמר הלל אם אין אני לי כלומ' שאין אני עוסק בעדי רק אני עומד לשרת בקדש בפני הצבור מי לי פי' מי הוא זה שיקום ויכפה עצמו לנגדי אבל כשאני לעצמי בביתי בדד מה אני אז אדע מך ערכי.

ז מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה וכתב היערות דבש בח"ר ע"א. דהוה ל"ל שסוף אנוש רמה אבל לא תקוה כי אין אדם מקוה ומצפה להיות רמה רק בא בעצמו בלא רצונו אבל

שם שם רבי צדוק אומר אל תעשיה עטרה להתגדל בה ולא קרדום לחפור בה וכך היה הלל אומר ודאשתמש בתגא חלף הא למדת גו'.

שם שם ר' מאיר אומר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה והוי שפל רוח בפני כל אדם ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך.

שם פ"ד ר' ישמעאל אומר החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח.

שם פ"ה עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של א"א עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע.

שם פ"ו ר"מ אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדי הוא לו נקרא ריע אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן וגו'.

ד"א פ"ב האמתנין והגפתנין והזחתנין והזרונין ועזי פנים ובעלי זרועות עליהם הכתוב אומר כי זרועות רשעים תשברנה וסומך צדיקים ה'.

שם פ"ז ג' דברים שקולין זה כזה חכמה יראה ענוה.

שם פי"א התיר מנעליו ויצא לשוק ה"ז מגסי הרוח סנטרו לצדדין וכובעו לאחוריו וירכתו על חבירו ורצועות תפילין בידו ומחזירן כשהוא מהלך בשוק ה"ז מגסי הרוח.

ירושלמי שבת פ"א זריזות מביאה לידי נקיות נקיות לידי טהרה וגו' ומביא שם מקרא ראוי לכל אלו.

ירושלמי יבמות פרק מצות חליצה. אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה (משלי ל') מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על שנישאת עצמך בהן ואם זמות יד לפה (פי' ואם זמות שחשבת להתגאות בד"ת סוף שתשים יד לפה) (ויתר ענין זה עיין בערך דרשה והגדה).

ערך גאולה

ברכות ד' תניא עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה מכאן אמרו הכמים ראוים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא.

שם ט א' תניא הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנא' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב.

שם א דבר נא באזני העם וגו' אין נא אלא לשון בקשה א"ל הקב"ה למשה בבקשה ממך כו' שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם.

עו"ש ב וינצלו את מצרים הד אמר כמצולה שאין בה דגים וכו'.

שה"ד שכתבנו רק תקותן של בנ"א להיות נשמתן למעלה בצרור החיים עליון וזאת לא יגיעו עד שיהיו מתחלה רמה ותולעה וזה יתן האדם אל לבו כמה הוא שפלות האדם שלא יגיע לתקותו אשר מייחל ומצפה כל ימיו עד שנעשה רמה ותולעה. ועיין בסידור דרך חיים פי' על זה וקרוב הוא לפירוש הזה. ולי נראה עוד כוונה אחרת דהגבה לב מצפה ומייחל על יקר ותפארת וגדולה שלא ישיג ועל ידי שאבדה תקותו מצער ומכאיב את נפשו ותקוה כזו הוא לו לרקב עצמות כמו רמה ותולעה. ומלת אנוש מורה לפ"ד על אדם לא יקר.

א דבר נא באזני העם וגו' בבקשה ממך וגו' וכ' באהל יעקב פ' בשלח הכוונה כי באמת חשב הקב"ה ליתן להם רכוש גדול והכסף שליקט יוסף במצרים אחר הטמינו המצריים ברעב צפון והקב"ה נתן ממון זה למצרים בשביל ישראל וכאשר הכסף נכנס בעבורם יצא עמהם ועי"ש שהביא ראי' לזה ממדרש ילקוט וזה הכוונה ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ד' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל כי ראה משה את יתרו מצטער על מפלת מצרים ועל אבדת רכושם כפי' רש"י ע"כ אמר לו משה אל יפול לבבך על שפלתם וירידתם כי כל גדולתם מתחלה לא היתה כי אם בשביל ישראל וזה על אודות ישראל וזה הכוונה כדי שלא יאמר אותו צדיק כי יתהרהר שלא נעשה הבטחה כי ישוב בזה המאמר יקוץ על ביזת מצרים אבל כפי הכוונה שהבין השי"ת בהבטחת ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא הי' מהצורך להזהיר על ביזת מצרים בלא כי תתקיים באוצרות שגנז יוסף:

ב וינצלו את מצרים חד אמר כמצולה כו' ופי' באוהל יעקב פ' בשלח כי הכלל הוא כמ"ש רז"ל כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם והאומה שהוא דבר שאין הפה יכול לדבר אבל רז"ל כללו בזה הנהגתו יתברך בהשפעת טובת העולם כי כביכול שיעבד הקב"ה כל הבריות וכל הטובות אל עמו ישראל וכמאמר רז"ל שאין טובה באה לעולם אלא בשביל ישראל וכל מקום שהם שם

שם י ב׳ זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי מאי והטוב בעיניך עשיתי א״ר יהודה אמר רב נ שסמך גאולה לתפלה.

שם יב ב׳ תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר הנה ימים באים נאם ה׳ ולא יאמרו עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישרא׳ מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם אמרו לו לא שתעקר יצ״מ ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאה מצרים טפל לו כיוצא בו וכו׳ וכן הוא אומר אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל תזכרו ראשונות זה שעבוד מלכיות וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים.

שם יג א׳ הנני עושה חדשה עתה תצמח תני רב יוסף זו מלחמת גוג ומגוג משל להי״ד לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו ארי וניצל ממנו היה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש וניצל ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישרא׳ צרות אחרונות משכחות את הראשונות.

שבת קיח ב׳ ך אלמלא שמרו בנ״י ב׳ שבתות מיד נגאלין.

שם קלח ב׳ ת״ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמ׳ הנה ימים באים נאם ה׳ אלקים והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה׳ וכתיב נעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה׳ ולא ימצאו דבר ה׳ זו הלכה דבר ה׳ זה הקץ דבר ה׳ זו נבואה ומאי ישוטטו לבקש את דבר ה׳ אמרו עתידה אשה שתטול ככר של תרומה ותחזור בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לידע וגו׳.

שם קלט א׳ אין ירושלים נפדה אלא בצדקה שנא׳ ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

עירובין מג א׳ הרני נזיר ביום שבן דוד בא.

שם ב׳ מובטח להם שאין אליהו בא בע״ש ובעי״ט וגו׳ (בערך משיח).

פסחים נ א׳ ביום ההוא יהיה על מצילות הסוס קדש לה׳ מאי מצילות הסוס אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקב״ה להוסיף על ירושלים עד שהסוס רץ ומציל רבי אלעזר אומר כל מצילות שתולין לסוס בין עיניו יהי׳ קדש לה׳ ור׳ יוחנן אומר כל ביזה שישראל בוזזים עד שעה שהסוס רץ ומציל יהי׳ קדש לה׳.

הברכה מצוי׳ והנה בהיותנו בארץ ישראל נאמר ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך ר״ל כי אנחנו משיגים הברכות מידו יתברך לידינו ומאתנו השיגו כולם מאיתם והשפעתם לא כן בזמן הגלות נתקיים ההיפוך נחלתנו נהפכו לזרים וכמאמר המשורר נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו וגו׳ עי״ש ומעתה הן הנה דברי המדרש שלפנינו כי נודע מגדולת מצרים וכבודם ורוב עשרם מעת שישראל גלו לשם כמ״ש כגן ה׳ כארץ מצרים כל זאת מפאת התקרבותו יתברך על עם בני ישראל הגרים ביניהם ע״כ בצאת בני ישראל לזאת פרעה ווי וזהו בשור מאמר הנ״ל חד אמר כמצולה שאין בה דגים והוא כפשוטו להגיד הרבן מצרים ומפלתם וחד אמר כמצודה שאין בה דגן כי הדגן שבנוס במצודה ממשיך העופות אליה כי רק בשביל הדגן נכנסים העופות אל המצודה כן ע״י שהיו ישראל במצרים נמשך לשם כל שפע וברכה והתקרבות אלהותו יתברך ע״כ.

ולפ״ד מכונים ישראל במאמר זה בשם דגן ע״ד הקרא קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתו:

ג כ׳ באוהל יעקב פ׳ וארא טעם הגון על סמיכת גאולה לתפלה שדרשו חז״ל ומקרא יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה׳ צורי וגואלי וסמוך ליה יענך ה׳ ביום צרה ויש להקדים עוד טעם על מה שכתוב בשו״ע מי שנעשה לו נסים הרבה בכמה מקומות כשיגיע לאחד מן המקומות צריך להזכיר כל שאר מקומות גו׳ וצריך להבין. אבל הכוונה הוא ע״פ דמיון לאחד שהלך בדרך ופגע בגזלן וניצל הימנו ואח״כ פגע בארי ורצה לטורפו הצלה עתה לא יחשוב עוד בעיניו למאומה מה שנצול מן הגזלן כי מה לו אם יהרג ע״י גזלן או ע״י ארי אמנם אם ינצל גם מן הארי הרי שניהם כאחד טובים ולכן נדקו דבריהם שצריך להודות גם על שאר מקומות ובזה מבואר גם דברי חז״ל לסמיך גאולה לתפלה כי גאולת מצרים היא לנו הבטחה נאמנה על פדות ורוחה והצלה מכל הצרות כי זולת זה הי׳ ח״ו לא כלום גאולת מצרים ולכן התפלה סמיך לגאולה וזה שהזכיר דהמע״ה בבקשת הצלה מאויבים ומרודפים ה׳ צורי וגואלי כלומר הלא אתה גואלי ממצרים למען הבין בעבורינו תשועת עולמים ועל כן סמיך לפסוק זה נאמר יענך ה׳ ביום צרה:

ד אלמלא שמרו כו׳ וכו׳ אמת ליעקב בעון שמיה ישראל גולין דכתיב אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן בעון שבת ולז״א אלמלא שמרו כו׳ דהיינו שמטה ושבת מיד היו נגאלין.

שם נד ב׳ ת״ר ז׳ דברים מכוסים מבני אדם אלו הן יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו ואין אדם יודע במה משתכר ומלכות בית דוד מתי תחזור ומלכות פרס מתי תפול.

פסחים נו א׳ ת״ר כיצד היו כורכין את שמע אומרים שמע ישראל ד׳ אלהינו ד׳ אחד ולא היו מפסיקין דברי ר׳ מאיר ר׳ יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעול׳ ועד ואנן מאי טעמא אמרינן ליה כדדריש ר׳ שמעון בן לקיש דאמר רשב״ל ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם ה שבקש יעקב לגלות את הקץ הימין לבניו ונסתלקה ממנו שכינה אמר ה״ו יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכאבי יצחק שיצ׳ ממנו עשו אמרו לו בניו שמע ישראל ד׳ אלהינו ד׳ אחד אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אמרי רבנן היכי נעביד נימרינה לא אמרו משה רבינו לא נמרינ׳ אמרו יעקב התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי.

שם פ״ח א׳ ו א״ר יוחנן גדול קבוץ גליות כיום שנבראו בו שמים וארץ שנאמ׳ ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל וכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.

שם קי״ח א׳ א״ר יוחנן קשין מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה דאלו בגאולה כתיב המלאך הגואל אותי מכל רע מלאך בעלמא ואלו במזונות כתיב האלקים הרועה אותי.

שם ב׳ דרש רבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה׳ אמרה כנסת ישראל רבש״ע אימת אני אהיבה לפניך בזמן שתשמע קול תחנוני דלותי ולי יהושיע אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבש״ע אעפ״י שדלה אני במצות לך אני ולי נאה להושיע. אמר רב כהנא כשחלה ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי שלח לו רבי אמור לנו ב׳ וג׳ דברים שאמרת לנו משום אביך שלח לו כך אמר אבא מאי דכתיב הללו את ה׳ כל גוים אומות העולם מאי עבידתייהו היק הללו את ה׳ כל גוים אגבורות ונפלאות דעביד בהדיידו כ״ש אנו דגבר עלינו חסדו ועוד שלח לו עתיד מצרים שתביא דורן למשיח כסבור אינו מקבל מהם וגו׳ (בערך משיח).

ר״ה י״א ב׳ בר״ה בטלה עבודה מאבותינו במצרי׳ כתיב והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים וכתי׳ התם הסירותי מסבל שכמו (ז) בניסן נגאלו בתשרי עתידין לגאול אתיא שופר שופר כתי׳ הכא תקעו בחדש שופר וכתיב התם ביום ההוא יתקע בשופר גדול ר׳ יהושע אומר בניסן נגאלו בניסן עתידין לינאל וכו׳.

שם כ״ג א׳ כל שיטה ושיטה שנטלו נכרים מירושלים עתידין להחזירו.

יומא י׳ א׳ אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות ארם וגו׳ (בערך משיח).

תענית ח׳ א׳ אמר ר׳ יהושע בן לוי כל השמח

ה בקש יעקב לגלות את הקץ ונסתלקה הימנו שכינה וגו׳ עיין פי׳ על זה ביערות דבש חלק ראשון דף פ״ז בסוף הדרשה שדרש הגאון ז״ל י״א טבת תק״ז ועיין בספר אמת ליעקב:

ו אר״י גדול יום קבוץ גליות כו׳ ופי׳ הכונה נעתים בדרוש כ״ד הכונה דגאולה שתהי׳ ב״ב תהפוך כל העמים שפה ברורה לקרא כלם בשם אחד ולעבדו שכם אחד והי׳ ד׳ למלך על כל הארץ וגם ע״י בריאת העולם אזי מלך שמו נקרא כמ״ש כל מה שברא הקדוש ב״ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו וא״כ הגאולה ובריאת העולם שניהם כאחד יגדלו שמו הגדול ב״ה וא״כ גדול יום קבוץ גליות כיום שנברא בו שמים וארץ ועוד ביאר הלשון יום קבוץ גליות ולא נאמר סתם קבוץ גליות אבל בא להורות על טענת הכופרים ומתנגדים המחזיקים שטועים על אורך הגלות לאמר כי עזבם ה׳ על כן אמר ר״י כי טענה זו בטלה מעצמה אין לה שחר כלל כי גם על בריאת העולם יש לשאול למה היתה הבריאה ביום שנברא ולא כמה וכמה אלפים שנה קודם כי לא קצרה ידו יתברך לברוא גם זמן וזמנים מקדם ומה נוכל לומר בזה אלא היות שאלה זו סכלות כי הוא יתברך בחכמתו העמוקה ידע היטב שלא יתכן זמן אחר לא לפניו ולא לאחריו לברוא העולם כי אם ביום הנבחר כן בקיבוץ גליות היום המיועד מהשי״ת הוא הנבחר וזה גדול יום קבוץ גליות וגו׳ כי היום ההוא המיוחד גדול וראוי׳ הגאולה דוקא באותו היום כיום שנברא בו שמים וארץ וגו׳:

ז בניסן נגאלו ובתשרי עתידין לגאול וגו׳ עיין ביערות דבש חלק שני ע״ט. פי׳ שגאולה פרטי׳ לישראל מעם אשר המה מוכנעים תחת ידם תהי׳ בניסן אבל הגאלה כללית שיכירו וידעו כל באי עולם כי ה׳ הוא האלהים ואמרו לכו ונלכה אל בית אלפי יעקב וגו׳ תהי׳ בתשרי:

ביסורין שבאין עליו מביא ישועה לעולם שנא׳ בהם עולם ונושע.

תענית לא עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים וגו׳ (בערך לעתיד לבא).

מגילה יד א׳ ותקח מרים הנביאה וגו׳ אחות אהרון ולא אחות משה אמר רב נחמן אמר רב שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן אומרת עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל בשעה שנולד נתמלא כל הבית כולו אורה עמד אביה ונשקה על ראשה אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך וכיון שהשליכוהו ליאור עמד אביה וטפחה על ראשה ואמר לה בתי היכן נבואתיך היינו דכתיב ותתצב אחותו מרחוק לדעה לדעת מה יהא בסוף נבואתה.

שם טו א׳ א״ר אלעזר א״ר חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנא׳ ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

שם ב׳ עתיד הקב״ה להיות עטרה בראש כל צדיק וגו׳ (בערך עוה״ז ועוה״ב).

שם יז ב׳ מה ראו לומר גאולה בשביעית אמר רבא מתוך שעתידין לגאול בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית והאמר בו׳ קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא וגו׳. ומה ראו לומר קיבוץ גליות לאחר ברכת השנים דכתיב ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים שנאמ׳ ואשיבה ידי עליך ואצרף כבור סיגיך וכתיב ואשיבה שופטיך כבראשונה וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים וכולל זדים עמהם שנאמ׳ ושבר פושעים וחטאים יחדיו יכלו וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקי׳ דכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנית צדיק וכולל גירי הצדק עם הצדיקים שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וסמיך ליה וכי יגור אתכם גר והיכן מתרוממת קרנם בירושלים שנאמ׳ שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך וכיון שנבנית ירושלים בא דוד שנאמר אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה׳ אלהיהם ואת דוד מלכם וכיון וגו׳.

מועד קטן ה׳ א׳ אריב״ל כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקב״ה שנא׳ ושם דרך אל תקרי ושם דרך אלא ושב דרך אראנו בישע אלקים ר׳ ינאי הוה ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה קרי עליה ושם דרך אראנו בישע אלהים.

שקלים י״א א׳ בעוה״ז התבואה עושה לו׳ חדשים ולעתיד לחדש א׳ (בערך לעתיד לבא).

ירושלמי סוכה אשר פדית גוי ואלהיו כאילו עצמך פדית וגו׳ עתיד הקדוש ברוך הוא להיעשות ראש חולה לצדיקים וגו׳. לבנת הספיר זו משנגאלו.

קידושין ע״א א׳ אר״י היכלא בידינו הוא אבל מה אעשה שהרי גדולי הדור נטמעו בו וגו׳ אמר אביי אף אנן נמי תנינא משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע ועוד אחרת היתה וקרבה בן ציון בזרוע כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב כגון אלו דידעון אבל משפחה שנטמעה נטמעה.

סוטה בעקבא דמשיחא חוצפא יסגי ויוקר יהא הגפן תתן פרי׳ והיין ביוקר (פי׳ שמשכרין) ואין תוכחה וגו׳.

ב״ק ס׳ ב׳ דרש ר׳ יצחק נפהא כי תצא איש ומצאה קוצים וגו׳ תצא מעצמה שלם ישלם המבעיר את הבערה אמר הקב״ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי אני הצתי אש בציון שנאמ׳ ויצת אש בציון אני עתיד לבנותה באש שנאמ׳ ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה.

ב״ב י א׳ תניא ר״י אומר גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנ׳ כה אמר ה׳ שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות.

שם ע״ה א׳ ושמתי כדכד שמשתיך א״ר שמואל בר נחמני פליגי תרי מלאכי ברקיע גבריאל ומיכאל ואמרי לה תרי אמוראי במערבא ומאן אינון יהודה וחזקיה בני ר׳ חייא חד אמר שוהם וחד אמר ישפה אמר להו הקב״ה להוי כדין וכדין ושעריך לאבני אקדח כי הא דיתיב ר׳ יוחנן וקדריש עתיד הקב״ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים וחוקק בהן עשר על עשרים ומעמידן בשערי ירושלים.

שם צ״א ב׳ כתיב מחלון וכליון וכתיב יואש ושרף רב ושמואל חד אמר מחלון וכליון שמן ולמה נקרא שמן יואש ושרף יואש שנתיאשו מן הגאולה שרף שנתחייבו שריפה למקום וחד אמר יואש ושרף שמן ולמה נקרא שמן מחלון וכליון מחלון שעשו גופן חולין וכליון שנתחייבו כליה למקום תניא כמאן דאמר מחלון וכליון שמן דתניא מאי דכתיב ויוקים ואנשי כוזיבא ויואש ושרף אשר בעלו למואב וישבי לחם והדברים עתיקים ויוקים זה יהושע שהקים שבועה לאנשי גבעון ואנשי כוזיבא אלו אנשי

גבעון שכזבו ביהושע ויואש ושרף אלו מחלון וכליון ולמה נקרא שמן יואש ושרף יואש שנתיאשו מן הגאולה שרף שנתחייבו שריפה למקום אשר וגו׳.

שם קכ״ג ב׳ בעא מיניה ר׳ חלבו מר׳ שמואל בר נחמני כתיב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו׳ מאי שנא כי איתיליד יוסף אמר ליה ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף שנ׳ והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש. רב עיליש טעה בהוראה פעם א׳ אתא רבא אהדריה לטעותיה אכסיף קרי עליה אני ד׳ בעתה אחישנה (פי׳ הקב״ה ממציא להם לצדיקים בעת שצריכין לישועה אף אני יודע בך שמעולם לא בא תקלה על ידך שהרי עכשיו זמנני לך הקב״ה קודם שהגעת להוראה.

ע״ז ד׳ א׳ אמר רבא מאי דכתיב אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להן שוע אמר להן הקב״ה וגו׳ דבר אחר בשכר שמשוועין אני מושיע אותם וגו׳.

סנהדרין ל״ז ב׳ יהוד׳ וחזקי׳ בני ר״ח הוו יתבו בסעודתא קמי רבי ולא הוו קאמרו ולא מידי אמר להו אגברו חמרא אדרדקי כי היכי דלימרו מילתא כיון דאבסם פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל ואלו הן ראש גולה שבבבל ונשיא שבא״י שנאמר והי׳ למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל וגו׳ (עיין סוף ערך אכילה ושתייה).

שם צ״ב ב׳ מאן ניהו מתים שהחי׳ יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו שנאמ׳ ובני אפרים שותלה וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותח׳ בנו וזבד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד והרגום אנשי גת הנולדי׳ בארץ וגו׳ וכתיב ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו ושמואל אמר וגו׳.

שם צ״ד א׳ משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל וגו׳ אר״י אותו מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו נתקבצו כל הרוחות אצל דומה אמרו לו שומר מה מליכה שומר מה מליל אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו.

שם צ״ז ב׳ סוף העמוד מענין גאולה ע״י תשובה.

שם צ״ח א׳ ח אני ה׳ בעתה אחישנה לא זכו בעתה זכו אחישנה.

שם צ״ז ב׳ העוסק בתורה לשמה מקרב הגאולה.

שם ק״ו א׳ וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל א״ר יוחנן אוי לה לאומה שתימצא בשעה שהקב״ה עושה פדיון לבניו מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה וצים מיד כתים וענו אשור וענו עבר עד אשור מיקטל קטלי מכאן ואילך משעבדי שיעבודי.

שם ק״א א׳ כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם א׳ מעיר ושנים ממשפחה אמר ר״ל דברי׳ כבתבן א״ל ר׳ יוחנן לא ניחא ליה למרייהו להו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר כולה ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה יתיב רב כהנא קמיה דרב ויתיב וקאמר דברים כבתבן א״ל רב לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה חוייה דהוה קא הייף רישי׳ וסליק ויתיב קמיה דרב א״ל לא תמצא בארץ החיים א״ל מילט קא לייט׳ לי א״ל קרא קאמינא לא תמצא תורה במי שמחי׳ עצמו עליה תניא ר׳ סימאי אומר נאמר ולקחתי אתכם לי לעם ונאמר והבאתי אתכם מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ מה ביאתן לארץ שנים משישים רבוא אף יציאתן ממצרים שנים מס׳ רבוא אמר רבא וכן לימות המשיח שנאמ׳ וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מא״מ.

שם ק״י ב׳ עשרת השבטים אינן עתידין לחזור שנאמ׳ וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכי׳ ואינ׳ חוזרים דברי ר״ע ר״א אומר כיום הזה מה יום מאפיל ומאיר אף עשרת השבטים שאפילה להן כך עתידה להאיר להם. ת״ר עשרת השבטי׳ אינם עתידין לחזור שנא׳ ויתשם ה׳ מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול ויתשם ה׳ מעל אדמת׳ בעה״ז וישליכ׳ אל ארץ אחרת לעה״ב דברי׳ ר״ע ר״ש בן יהודה איש כפר עכו אמר משום ר״ש אם מעשיהם כיום הזה אינן חוזרין ואם לאו חוזרין רבי אומר באים הם לעוה״ב שנאמ׳ ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו׳.

שם קי״א ב׳ א״ר אלעזר א״ר חנינא עתיד הקב״ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנא׳ ביום ההוא יהיה ה׳ צבאות לעטר׳ צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו וגו׳ מאי לעטרת צבי ולצפיר׳ תפארה לעושי׳ רצונו ומצפי׳ לישועתו יכול לכל ת״ל לשאר עמו למי שמשים עצמו כשיריים ולרוח משפט ליושב על המשפט.

מכות י״ב א׳ אמר ר״ל ג׳ טעיות עתיד שרו של אדום לטעות דכתיב מי זה בא מאדום

ח סנהדרין. זכו בעתה לא זכו אחישנה. עיין בזה בעקרים מאמר רביעי פרק מח:

המוץ בגדי מבצרה טועה שאינה קולטת אלא בצר והוא גולה לבצרה טועה שאינה קולטת אלא שוגג והיא מזיד היה טועה שאינו קולטת אלא אדם והוא מלאך.

שם סוף מסכת' א' א"ר יוסי בר חנינא ד' גזירות גזר משה רבינו על ישראל באו ד' נביאים וביטלום משה אמר וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב בא עמוס וביטלה שנאמ' חדל נא מי יקום יעקב וגו' וכתיב ניחם ה' על זאת וגו' משה אמר ובגוים ההם לא תרגיע בא ירמיה ואמר הלוך להרגיעו ישראל משה אמר פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל וביטלה הנפש החוטאת היא תמות משה אמר ואבדתם בגוים בא ישעיה ואמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגומר אמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים מתקיף לה רב פפא דילמא כאבידה המתבקשת דכתיב תעיתי כשה אובד בקש עבדך אלא מסיפא דקרא ואכלה אתכם ארץ איביכם מתקיף לה מר זוטרא דילמא כאכילת קישואין ודלועין וכבר היה ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ור' עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונו של בבל מפלטיה ברחוק ק"כ מיל והתחילו בוכין ור"ע משחק אמרו לו מפ"מ אתה משחק א"ל ואתם מפ"מ אתם בוכים א"ל הללו כושיים שמשתחוים לעצביי ומקטרים לאלילים יושבין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק ומה לעוברי רצונו כך לעושה רצונו עאכו"כ שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופי' קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע משחק אמרו לו מפני מה אתה מצחק אמר להם מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו וזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן ברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אורי' במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלי' עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתירא שלא תתקיים נבואתו של זכרי' עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת בל' הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו כו'.

אבות פ"ו ט כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם.

עדיות פ"ב אמר ר' עקיבא האב זוכה לבן בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים ובמספר הדורות לפניו והוא הקץ שנאמר קורא הדורות מראש אע"פ שנאמר ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה ונאמר ודור רביעי ישובו הנה.

שם סוף המסכת' א"ר יהושע מקובל אני מרבן יוחנן ב"ז ששמ' מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב אלא לרחק המקורבין בזרוע ולקרב המרוחקים בזרוע וגו' ר' יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק ר"ש אומר להשוות המחלוקת וחכמים אומרים לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום ביניהם שנאמ' הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

זבחים קט"ז א' אתמר ר"א ור' יוסי בר חנינא חד אמר קרבו שלמים ב"נ וחד אמר לא קרבו מ"ט דמ"ד קרבו שלמים בני נח דכתיב והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן איזהו דבר שחלבו קרב לגבי מזבח ואין כולו קרב לגבי מזבח הוי אומר זה שלמים מ"ט דמ"ד לא קרבו דכתיב עורי צפון ובואי תימן תתנער אומה שמעשי' בצפון ותבא אומה שמעשי' בצפון ובדרו ומר נמי הכתיב מחלביהן משמניהון דידהו ומר נמי הכתיב עורי צפון ההוא בקיבוץ גליות הוא דכתיב וגו'.

מנחות ק"י א' הביאו בניך מרחוק אמר רב הונא אלו גליות של בבל שדעתן מיושבת עליהן כבנים ובנותיך מקצה הארץ אלו גליות של שאר ארצות שאין דעתן מיושב' עליהן כבנות.

ט כל האומר דבר בשם כו' וכתב היערות דבש בחלק שני דף מ"ז. דצריך באור ומבין שבכל דבר יאמר בשם אומרו דילמא רק בדבר כזה נאה לומר בשם אומרו להגיע לו יקר וגדולה אבל הענין כן הוא כי לבאורה. עשתה אסתר שלא כדת שאמרה למלך בשם מרדכי על שרי המלך בלא חקירה כי אם יחקרו ולא ימצאו הלא יחרה אפו בנו, כי שהמליא דבה על שרים נכבדים ואמרי' בגמר' ובמדרש מלמד שהעבירו השם רק בא מלאך והמליאו וא"כ לולי הנס לא היה נמצא אצלם דבר כלל והי' למרדכי סכנה, בזה ואיך סמכה על הנס הי' לה לאסתר לומר סתם כך שמעתי וכשיהי' הדבר נמצא אז תאמר בשם מרדכי אלא הי' מקובל בידה שהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה ולא יקרה היזק כי אם גאולה:

ירושלמי חלה פ"א בית המקדש עתיד להיבנות קודם למלכות בית דוד.

שם סוכה פ"ג א' הביא כמה מקראות שהקב"ה משתתף בגלותן ובגאולתן של ישראל (עיין בערך גלות וחרבן).

שם תענית פ"א רבי אליעזר אומר אם אין ישראל עושין תשובה אין נגאלין לעולם שנאמר בשובה ונחת תושעון (ישעי' ל') אמר לו ר' יהושע וכי אם יעמדו ישראל ולא יעשו תשובה אין נגאלין לעולם אמר לו ר"א הקב"ה מעמיד עליהן מלך קשה כהמן ומיד הן עושין תשובה והן נגאלין מ"ט ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע (ירמי' ל') אמר ליה ר' יהושע והכתיב חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו (ישעי' נ"ב) (פי' בכסף לשון בושה כי השב מבייש על חטאיו) מה עביד לי' ר"א תשובה (פי' לא בכסף כי אם ע"י תשובה כמד"א צרור הכסף לקח בידו (פי' זכות הצדיקים) אמר ליה ר"י והכתיב אני ד' בעתה אחישנה מה עביד לו ר"א תשובה כמד"א ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' ר' אחא בשם ריב"ל אמר אם זכיתם אחישנה ואם לאו בעתה כיון שאמר לו ר' יהושע וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה איסתלק ר' אליעזר.

שם מתוך ה' דברים נגאלו ישראל ממצרים מתוך הקץ מתוך צרה מתוך צווחה מתוך זכות אבות מתוך תשובה מתוך הקץ הה"ד ויהי בימים הרבים ההם וגו' מתוך צרה ויאנחו בני ישראל מן העבודה מתוך צווחה וישמע אלהים את נאקתם מתוך זכות אבות ויזכור אלהים את בריתו וגו' מתוך תשובה וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים וכן הוא אומר בצר לך ומצאוך וגו' מתוך צרה ושבת מתוך תשובה כי אל רחום ה' אלהיך מתוך רחמים לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך מתוך זכות אבות וכן הוא אומר וירא בצר להם מתוך צרה בשמעו את רנתם מתוך צווחה ויזכור להם בריתו זכות אבות וינחם כרב חסדיו מתוך תשובה ויתן אותם לרחמים מתוך רחמים (פי' חסדיו היא תשובה כי התורה אמרה נפש החוטאת תמות והקב"ה בחסדיו מקבל התשובה).

שם תענית פ"א (פי' על הק"א שומר מה מלילה וגו' וע' לעיל בערך גלות והרבן ירושלמי זה).

עו"ש רבי אחא בש"ר תנחום בי רבי חייא אלו ישראל עושין תשובה יום אחד מיד הוי בן דוד בא מ"ט היום אם בקולו תשמעון א"ר לוי אלו ישראל היו משמרין שבת אחת כתיקנה מיד הי' בן דוד בא מ"ט ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' חד יום (פי' יליף גזירה שוה דהיום הוא שבת) ואומר בשובה ונחת תושעון בשובה וגייח תתפרקון.

שם פ"ב תענית שמפרש הקרא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו דקאי על הגלות והגאולה ועיין (בערך אבות ושבטים ירושלמי זה).

ערך גבירה

ברכות לב א' וידבר ד' אל משה לך רד מאי לך רד אמר ר"א אמר לו הקב"ה למשה משה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל ועכשיו ישראל חטאו ואתה למה לי מיד תשש כחו של משה ולא היה לו כח לדבר וכיון שאמר הרף ממני ואשמידם אמר משה דבר זה תלוי בי מיד עמד ונתחזק בתפלה ובקש רחמים משל למלך שכעס על בנו והיה מכהו מכה גדולה והיה אוהבו יושב לפניו ומתירא לומר לו דבר אמר המלך אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרגתיך אמר דבר זה תלוי בי מיד עמד והצילו. ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול וגו' אמר ר' אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שתפסו משה להקב"ה כאדם שהוא תופס חבירו בבגדו ואמר לפניו רבש"ע אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם.

שם ב' ת"ר ארבעה צריכין חזוק ואלו הן תורה ומעשים טובים תפלה ודרך ארץ תורה ומעשים טובים שנ' רק חזק ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה חזק בתורה ואמץ במעשים טובים תפלה שנ' קוה אל ד' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ד' דרך ארץ שנ' חזק ונתחזק בעד עמינו.

שם נ"ד ב' עוג מלך הבשן אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסא איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסא ואישדי עלייהו ואיקטלינהו אזל ואייתי טורא בר תלתא פרסא ואייתי על רישי' ואיית' קודשא בריך הוא עליה קמצי ונקבוה ונחית בצואריה הוה בעי למישלפיה משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למישלפי'.

שם ס' א' ר' אבהו על לבי בני אפחית בי בני מתותיה אתרחיש לי' ניסא קם על עמוד שזיב מאה וחד גברא בחד איבריה.

שם ס"ג א' א"ר טבי א"ר יאשיה כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום

צרה שני התרפית ביום צרה צר כחכה א"ר אמי בר מתנה אמר שמואל ואפי' מצוה אחת שנ' התרפית מכל מקום.

ירושלמי פ' הרואה לא מצאנוהו שגיא כח וגו' גבורתו של הקב"ה מי ימלל וגו'.

שבת ע"ז ב' ת"ר חמשה אימות הן אימת חלש על גבור אימת מפגיע על ארי אימת יתוש על הפיל אימת סממית על העקרב אימת סנונית על הנשר אימת כילבית על לויתן א"ר יהודה אמר רב מאי קרא המבליג שוד על עז (בערך בריות) ת"ר שלשה כל זמן שמזקינין מוסיפין גבורה ואלו הן דג ונחש וחזיר.

שם פ"ח ב' וא"ר יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו אמ' להן לקבל תור' בא אמרו לפניו חמדה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבו"ד מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ד' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים אמר לו הקב"ה למשה החזר להן תשובה אמר לפניו רבש"ע מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם אמר לו אחוז בכסא כבודי והחזר להן תשובה שנ' מאחז פני כסא פרשז עליו עננו.

שם צ"ב א' דאמר מר אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה.

שם קי"ט ב' אריב"ל כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו (בערך אמת ואמונה).

שם קנ"א א' ורבו יתירה הוספת לי א"ר יהודה אמר רב ירמיה בר אבא מלמד שרכב על ארי זכר וקשר תנין בראשו לקיים מה שנאמר וגם את חית השדה נתתי לו לעבדו.

פסחים קי"ב א' ר' יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים.

ביצה כ"ה ב' תנא משמיה דר"מ מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין תנא דבי ר' ישמעאל מימינו אש דת למו אמר הקב"ה ראוין הללו שתנתן להם דת אש איכא דאמרי דתיהם של אלו אש שאלמלא לא נתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם והיינו דאמר ר"ל ג' עזין הן ישראל באומות כלב בחיות תרנגול בעופות וי"א אף עז בבהמה דקה וי"א אף צלף באילנות.

חגיגה י"ב א' אמר רב בעשרה דברים נברא העולם בחכמה ובתבונה ובדעת ובכח ובגערה ובגבורה בצדק ובמשפט בחסד וברחמי'.

מ"ק ט"ז ב' אלה שמות הגבורים אשר לדוד יושב בשבת וגו' מאי קאמר א"ר אבהו ה"ק אלה שמות גבורותיו של דוד יושב בשבת בשעה שהי' יושב בישיבה לא היה יושב על גבי כרים וכסתות אלא ע"ג קרקע דכל כמה דהוה רביה עירא היאירי קיים הוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות כי נח נפשיה הוה מתני דוד לרבנן והוה יתיב ע"ג קרקע אמרו לי' ליתיב מר אכרים וכסתות לא קבול עליה תחכמוני א"ר א"ל הקב"ה הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה ראש השלישים תהא ראש לשלשת אבות הוא עדינו העצני כשהיה יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת ובשעה שיוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ על ח' מאות חלל בפעם אחת שהיי זורק חץ ומפיל ה' מאות חלל בפעם אחת והיה מתאנח על מאתים וגו'.

רה"ש כ"ט א' מתני' והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא לומר לך כל זמן שהיו ישר' מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים היו מתגברין ואם לאו היו נופלין וגו'.

יומא ס"ט ב' אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו לא אמר גבור אתו אנשי כנה"ג ואמרו אדרבה זו היא גבירת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים.

שם ע"א א' אליכם אישים אקרא אמר ר' ברכיה אלו תלמידי חכמים שדומין לנשים ועושין גבורה כאנשים.

סוכה נ"ב ב' אמרו על בנה של מרתא בת בייתוס שהי' נוטל שתי יריכות של שור גדול שלקיה באלף זוז ומהלך עקב בצד גודל וגו'.

שם נ"ג א' לוי אחוי קידה קמיה דר' ואיטלע וגו'.

עו"ש כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו **א**.

תענית ב' א' גבורות גשמים א"ר יוחנן מפני שיורדין בגבורה (בערך גשם טל ומטר).

ירושלמי רה"ש פ"א זרזיר מתנים וגו'.

כתובות ס"ב א' ר' אבהו הוה קאי בי באני הוה סמכי לי' תרי עבדי איפחית בי באני מתותיה איתרמי לי' עמודא סליק ואסקינהו ר' יוחנן הוה סליק בדרגא הוה סמכי לי' ר' אמי

א כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו כ' באוהל יעקב פ' וישלח כי עליו ליטש היצה"ר ביותר להפילו במכמוריו ומבקש המיתו למען יהרוס היסוד והכלים רבים יפ"ל ועיין יתר ענין זה שם:

ורב אסי איפחת דרגא תותיה סליק ואסקינהו
אמרי לי׳ רבנן וכי מאחר דהכי למה לי׳
למיסמכיה אמר להו אם כן מה אניח לעת זקנה.
קידושין מ״ט ב׳ על מנת שאני גבור אין אומרין
כאבנר בן נר וכיואב בן צרויה אלא כל
שחביריו מתיראין ממנו מפני גבורתו. שם עשרה
קבין גבורה ירדו לעולם תשעה נטלו פרסיים.
גיטין נ״ו ב׳ טיטוס נטל כלים שבמקדש והושיבן
בספינה לילך להשתבח בעירו עמד עליו
נחשול שבים לטובעו אמר כמדומה אני שאלהיהם
של אלו אין גבורתו אלא במים.
שם נ״ז א׳ ההוא בר דרומא דהוה קפיץ מילא
וקטיל בהו וגו׳.
שם ס׳ ב׳ כל דאלים גבר.
שם ע׳ א׳ שלשה דברים מכחישין כחו של אדם
ואלו הן פחד דרך ועון וגו׳ שלשה דברים
מתישין גופו של אדם ואלו הן אכל מעומד
שתה מעומד ושימש מטתו מעומד וגו׳.
סוטה ט׳ ב׳ בין צרעה ובין אשתאל אמר ר׳ יוסי
צרעה ואשתאל שני הרים גדולים היו
ועקרן שמשון וטחנן זה בזה.
שם ב׳ א׳ ת״ר חמשה נבראו מעין דוגמא של
מעלה וכולן לקו בהן שמשון בכחו וגו׳.
שם י״ג ב׳ ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו
לא נס ליחה וגו׳ וכתב ויעל משה מערבות
מואב אל הר נבו ותניא שתים עשרה מעלות
היו שם ופסען משה בפסיעה אחת וגו׳.
שם מ״ב ב׳ דרש רבא בשכר ארבע דמעות
שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו
ממנה ארבע גיבורים וגו׳ גבורת גלית ושובך וגו׳.
שם מ״ט א׳ משחרב בהמ״ק גברו בעלי זרוע
ובעלי לשון וגו׳.
ב״מ פ״ד א׳ כי הוו מקלעי ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי
ור״א בר״ש בהדי הדדי הוו עייל בקרא
דתורא בינייהו ולא הוה נגעה בהו וגו׳ (בערך
מעשה הגדולים).
שם ק״ה ב׳ היכי דמי אדם שכוחו רע אמר ר״ל
כל שרוכב וארכבותיו נוקשות ה״ד בהמה
שכוחה רע אמרי דבי ר׳ ינאי כל שרוכבה
מטילה גללים וגו׳.
סנהדרין כ״ו ב׳ אמר ר׳ חנין למה נקרא שמה
תושיה מפני שהיא מתשת כחו של אדם.
שם מ״ד ב׳ אמר ר׳ יוחנן לעולם יבקש אדם
רחמים שיהו הכל מאמצין כחו ואל יהו
לו צרים מלמעלה וגו׳.
שם צ״ג ב׳ מאי ואשר כח בהם לעמוד בהיכל
מלך אמר רב חמא ברבי חנינא מלמד שהיו
אונסין עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה
ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכין לנקביהם
מפני אימת מלכות וגו׳.
שם צ״ה ב׳ הקשיבה לישה מהאי לא תסתפי
אלא איסתפי מנבוכדנצר הרשע דמתיל
כאריה שנ׳ עלה אריה מסבכו.
שם ב׳ אבישי בן צרויה הוה קא חייף רישיה
בד׳ גרבי דמיא חזנהו כתמי דמא איכא דאמרי
אתא יונה איטריף קמיה אמר כנסת ישראל ליונה
אימתלא שנא׳ כנפי יונה נחפה בכסף ש״מ דוד
מלכא דישראל בצערא שרי וגו׳ (בע׳ דהמע״ה).
שם צ״ו א׳ וירדף עד דן אמר ר״י כיון שבא אותו
צדיק עד דן תשש כחו ראה בני בניו שעתידין
לעבוד ע״א בדן שנ׳ וישם את האחד בבית אל
ואת האחד נתן בדן ואף אותו רשע לא נתגבר
עד שהגיע לדן שנ׳ מדן נשמע נחרת סוסיו וגו׳.
שם צ״ח ב׳ מאי ראיתי כל גבר אמר רבא
בר יצחק אמר רב מי שכל גבורה שלו וגו׳.
מכות כ״ג א׳ ת״ר אין מעמידין חזנין אלא חסירי
כח ויתירי מדע ר׳ יהודה אומר אפי׳ חסירי
מדע ויתירי כח וגו׳.
עדיות פ״א האב זוכה לבן בכח וגו׳.
הוריות ט׳ א׳ הכהן הגדול מאחיו שהוא גדול
מאחיו בנוי בכח בחכמה ובעושר וגו׳.
שם י״ג ב׳ אמר רבא האידנא דחלשא עלמא
אפי׳ לגדולים נמי וגו׳.
זבחים ס״ד א׳ א״ר יוחנן בוא וראה כמה גדול
כוחן של כהנים שאין לך קל בעופות
יותר ממוראה ונוצה פעמים שהכהן זורקן יותר
משלושים אמה וגו׳.
מנחות כ״ט ב׳ בשעה שעלה משה למרום מצאו
להקב״ה שיושב וקושר כתרים לאותיות
אמר לפניו רבש״ע מי מעכב על ידך א״ל אדם
אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא
בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ
תילין תילין של הלכות אמר לפניו רבש״ע
הראהו לי א״ל חזור לאחוריך הלך וישב בסוף
שמונה שורות ולא היה יודע מה הן אומרי׳ תשש
כחו וגו׳.
תמיד ל״ב א׳ אמר לי׳ אידין מתקריא גבור אמרו
לו איזה גבור הכובש את יצרו וגו׳.
אבות פ״ה בן שלשים לכח וגו׳ בן שמונים
לגבורות וגו׳. שם פ״ו כל העוסק בתורה
לשמה זוכה לדברים וגו׳ ונהנים ממנו עצה
ותושיה בינה וגבורה וגו׳.

א והכין נהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי וגו׳ פירש האלשיך דהתורה היא מסיבת נפ

מס' ד"א זוטא פ"ד אל תאמר איש פלוני גבור ואני איני גבור וגו'.

ערך גורל

שבת ל"ג א' ת"ר ג' מיני הדרוקן הן וגו' שמואל הקטן חש ביה אמר רבש"ע מי מפיס ואתסי וגו'.

שם קמ"ט ב' מאי משמע דהאי חלשים לישנא דפורא הוא דכתיב איך נפלת משמים הילל בן שחר נגדעת לארץ חולש על גוים וגו' אמר רבה בר רב הונא מלמד שהי' מטיל פור על גדולי מלכות לידע איזו בן יומו של משכב זכור.

יומא ל"ט א' ל"ל טרף בקלפי בי היכי דלא ניכוין ולשקול אמר רבא קלפי של עץ היה ושל חול היתה ואינה מחזקת אלא שתי ידים וגו'.

חגיגה ט"ו א' אחר אמר לי' לינוקא פסוק לי פסוקיך א"ל אין שלום אמר ד' לרשעים וגו'.

גיטין נ"ו א' נירון קיסר אמר לי' לינוקא פסוק לי פסוקיך א"ל ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל וגו'

שם ס"ח א' רב ששת א"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך וגו'.

ב"ב קכ"ב א' על פי הגורל הא כיצד אלעזר מלובש באורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחין לפניו והיה מכוין ברוח הקודש אומר זבולן עולה תחום עכו עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולן טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו וגו'.

בירושלמי יומא פ"ג ב' גורלות באורים ותומים ובכספים.

סנהדרין ט"ז א' אי מה תחילה קלפי ואורים ותומים אף כאן קלפי אורים ותומים וכל ישראל וגו'.

שם י"ז א' ת"ר וישארו שני אנשים במחנה יש אומרים בקלפי נשתיירו שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה כיצד אעשה אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתירים אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה חסירים אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה בירר ששה ששה והביא שבעים ושנים פתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פתקיכם כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קידשך שמים מי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך אני מה אעשה לך כיוצא בדבר אתה אומר ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגולת אמר משה כיצד אעשה להן לישראל אם אומר לו תן לי פדיונך וצא יאמר לי כבר פדאני בן לוי מה עשה הביא עשרים ושנים אלפים פיתקין וכתב עליהן בן לוי ועל שלשה ושבעים ומאתי' כתב עליהן חמשה שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להן טלו פיתקיכם מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי מי שעלה בידו חמשת שקלים אמר לו תן פדיונך וצא וגו'.

שם מ"ג ב' ת"ר אין נא אלא לשון בקשה בשעה שאמר הקב"ה ליהושע חטא ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא א"ל וכי דילטור אני לך הפל גורלות הלך והפיל גורלות ונפל הגורל על עכן אמר לו יהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם אם אני מפיל עליכם גורל על אחד מכם הוא נופל אמר לו בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל שנ' אך בגורל יחלק הארץ וגו'.

חולין צ"ה רב אמר לינוקא פסוק פסוקיך א"ל ושמואל מת אמר ש"מ נח נפשיה דשמואל וגו'.

ירושלמי סנהדרין פ"א מענין גורלות שהפיל משה רבע"ה על הבכורים לפדותן בבן לוי או בה' שקלים וכן לענין גורלות של

כמ"ש רפאות היא לשריך ושקוי לעצמותיך ורק בזמן שהוא עמל בתורה והיא לפניו כספר חתום לא עומד על דעתה והוקר ודורש להבין טעמה ולעמוד על סודה אז מתשת כוחו וזה לי עצה תושי' פי' בזמן שהוא יועץ בדעתו הנה והנה להבין טעמה אז תושי' היא לו אבל מאחר שפשטה מגלה פשר דבר מוסיף כח ואומץ וזה אני בינה לי גבורה פי' מאחר שמבין עניניה מקבל כח וגבורה: שם אל תבקש גדולה לעצמך כו' נלע"ד הכונה אף שהתלמיד חכם צריך לבקש גדולה כי זה נאה לצדיקים כדי שהיו דבריהם נשמעים מ"מ לא יבקש הגדולה פי' להנאתו ולצורכו רק לשם שמים וישמעו דבריו בתוכחה ומוסר ולכן אמרו אל תחמוד כבוד יותר מלימודך כלומר כיון שאין אתה חפץ הגדולה לצורכך לכן אל תבקש כבוד יותר מערך הלימוד שלך בעבור שרק בשביל הלימוד אתה חפץ כבוד. או כן פירושו שלא יחמוד הכבוד יותר בנפש חפצה והלימוד רק עיקר חפצו יהי' הלימוד והכבוד יבקש רק לצורך הלימוד:

שבעים ושנים זקנים (וכתוב בערך ניסים). עוד בירושלמי שם פ׳ נגמר הדין לענין גורל שנפל על עכן ושאמר ליהושע לא כן אפן משה רבן ע״פ שנים עדים באותו שעה צפה יהושע ברוח הקדש שהוא מחלק לישראל את הארץ בגורל הה״ד וישלח להם יהושע גורל אמר מעתה אנו מוציאים שם רע על הגורלות ולא עוד אלא אם יתקיימו עכשיו יהו ישראל אומרים בדיני נפשות בטלו כ״ש בדיני ממונות.

ערך גזירה וגדר

ברכות ד׳ ב׳ חכמים עשו ס״ג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואח״כ אקרא קריאת שמע ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה.

שם כ״ב ב׳ נדר גדול גדרו בה.

שם ל״א א׳ אמר ר׳ יוסי ב״ר חנינא מאי דכתיב בארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם וכי מאחר דלא עבר האיך ישב אלא לומר לך כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה וכל ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב לא נתישבה.

שם נ״ח ב׳ א״ר יוחנן מיום שחרב בהמ״ק נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו שנאמ׳ באזני ד׳ צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב.

שם ס״א ב׳ ת״ר פעם אחת גזרה מלכות יון שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לר׳ עקיבא וגו׳ (כתוב בערך דורות).

שם ס״ג א׳ כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ אמר להם מפני מה אני מטמא ואתם מטהרין אני אוסר ואתם מתירין אמרו לו משום שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בח״ל וגו׳.

ירושלמי פ׳ הרואה אם נתרוקנה אומתך עמוד וגדרה.

שבת י״ג ב׳ י״ח דברים גזרו בו ביום וגו׳.

שם י״ז ב׳ א״ר יצחק גזרו על פתן משום שמנן ועל שמנן משום יינן על פתן משום שמנן מאי אולמיה דשמן מפת אלא גזרו על פתן ושמנן משום יינן ועל יינן משום בנותיהן ועל בנותיהן משום דבר אחר ועל דבר אחר משום דבר אחר.

שם ל׳ א׳ משה רבע״ה גזר כמה גזירות ותיקן כמה תקנות.

שם ל״ג ב׳ המגבל פ״ו מהפכין לו גזר דין של ע׳ שנה.

שם פ״ג א׳ אפילו הקב״ה גוזר הוא מבטל.

שם ק״י א׳ כי נח נפשיה דרב גזר רב יצחק בר ביסנא דליבא דלימטיה אסא וגידמי לבי הלולא בטבלא ואזל איהו אמטי אסא וגידמי לבי הלולא בטבלא טרקיא חויא ומית.

שם קמ״ה ב׳ א״ר אלעזר אמר הקב״ה לא דיין לישראל שחוטאין לפני אלא שמטריחין אותי לידע איזו גזירה קשה אביא עליהן.

שבת קנ״ג ב׳ א״ר יצחק עוד אחרת היתה ולא רצו חכמים לגלותה מאי עוד אחרת היתה מוליכו פחות פחות מד״א אמאי לא רצו חכמים לגלותה משום כבוד אלקים הסתר דבר כבוד מלכים חקור דבר והכא מאי כבוד אלקים איכא דילמא אתא לאתויי ד׳ אמות בר״ה.

עירובין ו׳ ב׳ בקעה מצא וגדר בה גדר.

שם כ״א ב׳ אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבונו של עולם הרבה גזירות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרתי עלי וקיימתים.

עו״ש א׳ דרש רבא מאי דכתיב ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה וגו׳ בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה ודברי סופרים כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה שמא תאמר אם יש בהן ממש מפ״מ לא נכתבו עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג הרבה יגיעת בשר.

פסחים פ״ז ב׳ תני ר׳ חייא מאי דכתיב אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקב״ה את ישראל שאינן יכולין לקבל גזירות של אכזריות ארם לפיכך הגלה אותם לבבל.

יומא ע״ג ב׳ ואע״פ שנגזרת גביא חוזרת גזירת אורים ותומים אינה חוזרת.

רה״ש ט״ז ב׳ א״ר יצחק ד׳ דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה צדקה דכתיב צדקה תציל ממות צעקה דכתיב ויזעקו אל ה׳ בצר להם וממצוקותיהם שינוי השם דכתיב שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה וכתיב וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן שינוי מעשה דכתיב וירא האלקים את מעשיהם וכתיב וינחם האלקים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה וי״א אף שינוי מקום דכתיב ויאמר ד׳ אל אברם לך לך מארצך והדר אעשך לגוי גדול ואידך ההוא זכותא דארץ ישראל הוא דאהניא ליה.

שם י״ח ב׳ יש גזרת המלכות צום אין גזרת המלכות ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין.

שם י״ט א׳ גזרה המלכות גזירה שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות מה עשה יהודה בן שמוע וחביריו הלכו ונטלו עצה ממטרוניא אחת שכל גדולי העיר מצוין אצלה אמרה להם באו והפגינו בלילה והלכו והפגינו בלילה אמרו אי שמים לא אחיכם אנחנו ולא בני אב אחד אנחנו ולא בני אם אחת אנחנו מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות קשות וביטלום ואותו היום עשאוהו יום טוב.

רה״ש כ״ה א׳ גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך הלך ומצאו ר׳ עקיבא מיצר אמר לו יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי שנ׳ אלה מועדי ה׳ מקראי קודש אשר תקראו אותם בין בזמנן בין שלא בזמנן אין לי מועדות אלא אלו.

תענית כ״ב א׳ כי הוו גזרו גזרה מודעת להו לרבנן ובעו רחמי ומבטלי לגזירתייהו ומאי טעמא כי אמינא לך אנא מאי עובדין ואמרת לי זיל האידנא ותא למחר א״ל בההיא שעתא גזרי גזרתא ואמינא ברישא איזל ואשמע להו לרבנן דליבעי רחמי עלה דמלתא אדהכי והכי אתו הנך תרי אתי א״ל הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו אזל לגבייהו אמר להו מאי עובדייכו אמרו ליה אינשי ברוחי אנן מבדחינן עציבי א׳ נמי כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדייהו טרחינן ועבדינן להו שלמא.

שם פ״ח א׳ פעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו בכורים לירושלים והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיבם ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו כשרין ויראי חטא שבאותו הדור הביאו סלי בכורים וחיפו בקצוע׳ ונטלום ועלי על כתפיהן וכיון שהגיעו אצל פרוזדאות אמרו להם להיכן אתם הולכין אומרין להם לעשות שני עיגולי דבילה במכתשת שלפנינו ובעלי שעל כתפינו כיון שעברו מהן עיטרום בסלים והביאום לירושלים תנא הן הן בני סלמאי הנתפת.

שם כ״ט א׳ גמירי דכי גזרי גזרתא ומית חד מינייהו מבטלי לגזרתייהו.

מ״ק ט״ז א׳ רבי גזר שלא ישנו תלמידים בשוק.

שם כ״ז א׳ מושל בי צדיק שאני גוזר גזרה והוא מבטל.

יבמות כ״א א׳ פרעהו אל תעבור בו שטה מעליו ועבור אמר רב אשי משל דרבי אושיע למה הדבר דומה לאדם משמר פרדס משמרו מבחוץ כולו משתמר משמרו מבפנים שלפניו משתמר שלאחריו אינו משתמר.

שם ס״ג ב׳ גזרו על הבשר מפני המתנית על המרחצאות מפני הטבילה.

שם ע״ח ב׳ נתינים דוד גזר עליהם.

שם ע״ט א׳ ונתינים דוד גזר עליהם משה גזר עליהם דכתי׳ מחוטב עציך עד שואב מימיך משה גזר להההוא דרא דוד גזר לכולהו דרי ואכתי יהושע גזר עלייהו דכתיב ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה׳ יהושע גזר בזמן שבית המקדש קיים דוד גזר בזמן שאין בית המקדש קיים.

יבמות צ׳ ב׳ אליו תשמעון אפי׳ אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע לו משום מגדר מילתא.

ע״ש ג׳ מעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב״ד וסקלוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך. ג״כ משום מגדר מילתא.

שם ק״ה א׳ וכי יש כתב שאינו אמת כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגז״ד שאין עמו שבועה גז״ד של צבור.

כתובות ג׳ א׳ גזרה עבידא בטלה.

שם ק״ה א׳ גוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלין שכרן תשעים ותשע מנה מתרומת הלשכה לא רצו מוסיפין להם.

גיטין ז׳ א׳ בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס.

שם נ״ח א׳ ועל אותה שעה נחתם גזר דין.

סוטה י״א א׳ ויקם מלך חדש שנתחדשו גזירותיו.

שם י״ב א׳ שלש גזירות גזר בתחילה אם בן הוא והמיתן אותו ואח״כ כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו ולבסוף על עמו גזר.

שם ב׳ מלך ב״ו גוזר גזירה אם כל העולם כולו אין מקיימין אותה בניו ובני ביתו מקיימין אותה ואת עוברת על גזירות אביך בא גבריאל והבטן בקרקע (פי׳ בבת פרעה היתה זאת).

שם ה״ג א׳ נהרג נסקלים בטלו גזירותיו.

שם ל״ה א׳ נחתם גזר דין לבאר שחת.

שם מ״ט א׳ בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלה ושלא ילמד אדם את בנו יוונית בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר.

קידושין י״ג א׳ לא נגזרה גזרה על דנים שבים.

ב"ק ע"ט ב' אין גוזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה.

ב"ב ט"ו ב' מאי ומקנהו פרץ בארץ א"ר יוסי בר חנינא מקנהו של איוב פרצ׳ גדרו של עולם מנהגו של עולם זאבים הורגים העזים מקנהו של איוב עזים הורגים את הזאבים.

שם ס' ב' אמר רבי ישמעאל בן אלישע מיום שחרב בהמ"ק דין הוא שנגזור על עצמינו שלא לאכול בשר ולשתות יין אלא אין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה ומיום שפשטה מלכות שגוזרת עלינו גזרות קשות ומבטלות ממנו תורה ומצות ואין מנחת אותנו ליכנס לשבוע הבן ואמרי לה לישוע הבן דין הוא שנגזור על עצמינו שלא לישא אשה ולהוליד בנים ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

ב"ב קכ"א ב' לא נגזרה גזרה על שבט לוי על פחות מבן כ' ועל יותר מבן ס'.

ע"ז ל"ה א' אמר עולא כי גזרו גזרה במערבא לא מגלי בה טעמא עד תריסר ירחי שתא. (ומיירי התם בגבינה).

שם ל"ו א' מפתן שמנן ויינן שגזרו עליהם.

סנהדרין כ"א א' גדר גדול גדרה תמר גזרו על יחוד.

שם ל"ו א' סוגה בשושנים לא יפרצו בה פרצותי'.

שם פ"ה א' המלמד את בן ע"ה תורה הקב"ה גוזר גזרה ומבטלה בשבילו.

שם צ"ז א' אם אין עושין תשובה הקב"ה מעמיד להם מלך שגזירותיו קשות כהמן.

שם ק"ח א' א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כח של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל שנאמ' כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחית' את הארץ.

עו"ש א' תנא דבי ר' ישמעאל אף על נח נחתך גזר דין אלא שמצא חן בעיני ד' שנאמ' נחמתי כי עשיתים ונח מצא חן בעיני ה'.

מכות כ"ד א' א"ר יוסי בר חנינא ד' גזירות גזר משה רבינו על ישראל באו ד' נביאים וביטלום משה אמר וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב בא עמוס וביטלה שנאמ' חדל נא מי יקום יעקב וגו' וכתיב ניחם ה' על זאת משה אמר ובגוים ההם לא תרגיע בא ירמיה ואמר הלוך להרגיעו ישראל משה אמר פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל ובטלה הנפש החוטת היא תמות משה אמר ואבדתם בגוים בא ישעי' ואמר והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו'.

ערכין ט"ו א' לא נחתם גזר דין אלא על לשון הרע.

מעילה יז א' פעם אחת גזרה המלכות גזרה שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם ושיבעלו את נדות הלך ר' ראובן בן איסטרובלי וסיפר קומי והלך וישב עמהם א"ל מי שיש לו אויב יעני או יעשר אמרו לו יעני אמר להם אם כן לא יעשו מלאכה בשבת כדי שיענו אמרו טבית אמר ליבטל ובטלוה חזר ואמר להם מי שיש לו אויב יכחיש או יבריא אמרו לו יכחיש אמר להם אם כן ימולו בניהם לשמנה ימים ויכחישו אמרו טבית אמר ובטלוה חזר ואמר להם מי שיש לו אויב ירבה או יתמעט א"ל יתמעט א"כ לא יבעלו נדות אמרו טבית אמר ובטלוה הכירו בו שהוא יהודי וגו'.

אבות פ"א א' עשו סייג לתורה.

שם פ"ג א' מסורת סייג לתורה מעשרות סייג לעושר נדרים סייג לפרישות סייג לחכמה שתיקה.

ערך גלוי ראש

ברכות כ' א' רב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהוה לבישא כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעי' מינה אינלאי מילתא דכותית היא שיימוה בארבע מאה זוזי א"ל מה שמך א"ל מתון א"ל מתון מתון ד' מאה זוזי שויא.

שבת קי"ח ב' אמר רב הונא בריה דרב יהושע תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש.

שם קנ"ו ב' אימיה דר"נ בר יצחק אמרו לה כלדאי בריך גנבא הוה לא שבקתיה גלויי רישיה אמרה ליה כסי רישך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא ובעי רחמי לא הוה ידע אמאי קאמרה לי' יומא חד יתיב קא גרים תותי דיקלא נפל גלימא מעילויה רישיה דלה עיניה חזא לדיקלא אלמיה יצריה סליק פסקיה ליקבור בשיניה.

יומא מ"ז א' ת"ר שבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי אמרו לה הרבה עשו כן ולא הועילו (וכ' רש"י בשם ירושלי' כל כבודה בת מלך פנימה משבצות זהב לבושה אשה צנועה ראויה לצאת ממנה כהן גדול).

קידושין ל"א א' רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי.

שם ל"ג א' רבינא הוה יתיב קמיה דר' ירמיה מדפתי חלף היא גברא קמייהו ולא מכסי

רישא אמר כמה חציף ההוא גברא אמר לי' דילמא ממתא מחסיא הוא וגו'.

סנהדרין ק"י א' אמרינן התם און בן פלת אשתו הצילתו אמרה ליה מאי נפקא לך מיניה אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא אמר לה מאי איעבד הואי בעצה ואשתבעי לי בהדייהו אמרה לי' ידענא דכולה כנישתא קדישתא נינהו דכתיב כי כל העדה כולם קדושים אמרה ליה תיב דאנא מצילנא לך אשקיתיה חמרא וארויתיה ואגניתיה גואי אתבה על בבא וסתריה למזיה כל דאתי חזיה הדר ארהכי והכי אבלעו להו.

ערך גלות וחורבן

ברכות ג' **א** אמר רב יצחק בר שמואל משמיה דרב ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי ואומר אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם תניא אמר ר' יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורב' אחת מחרבות ירושלי' להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח והמתין לי עד שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל ואמר לי היה לך להתפלל בדרך ואמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים ואמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים למדתי שאין נכנסים לחורבה ולמדתי שמתפללים בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום ג' פעמים אומרת כך ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך ומה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם **ב.**

א תניא ר"א אומר ג' משמרות וכתב הבינה לעתים דרוש י"א הכוונה כי ר"א בא לרמוז על הדברים המשולים אל הלילה חשך ענן וערפל האחד הוא כי העדר הידיעה כי חשך מן האדם השכל והמדע כמאמר שלמה ע"ה יש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך ומזה הסוג ההולך אחרי שרירות לבו הרע להחטיא את בשרו כי אין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות ונאמר רשעים בחשך ידמו ואמר המשורר ע"ה יושבי חושך וצלמות השני הצרות הרעות המתרגשות לבוא לעולם נקראים חשך כי אשר לו חלק בהם עולם חשך בעדו ולכן אומרים תמיד עוה"ז דומה ללילה ובפרט הגליות שאין לנו צרה גדולה מהם ונאמר שומר מה מלילה וכן העומדי' בבית ה' בלילות והגאולה תקרא בקר ואור קומי אורי כי בא אורך השלישי היא המיתה כי בא השמש של חיים באותו שעה כאמרם עד שלא שקעה שמשו של פלוני ואמר שהעה"ש עד אשר לא תחשך השמש וגו' ואין ספק כי מעוטו יתברך נר לו על כל אחד מאלו מאוד כי חפץ חסד הוא ורצונו שיהיו כלם מלא חכמה ודעת ויראת ה' ושלא יבאו עליהם לא יסורים ולא גליות ולא יחפוץ במות המת אך עונותינו הטו אלה וז"ש ג' משמרות הוי הלילה פי' בג' בחינות שזכות הושאל שם הלילה ועל כל אחד מהן שואג הקב"ה כארי בהיותו בחסדו מצטער על ככה הראשון חמור נוער שהוא ממש נודק אל העדר השכל ונוטה אחר החומר והשני כלבים צועקים הם אותם המונים את ישראל כדברי דהמע"ה שסבבוני כלבים רבים והשלישי היא המיתה היינו תינוק יונק משדי אמו הוא הגוף שחוזר לינק משדי אמו היא האדמה כי ממנה לוקח ע"ד שאמר איוב ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה שמלת שמה חוזר אל אמו ואשה מספרת עם בעלה היא הרוח אשר תשוב אל אלהים אשר נתנה לתת דין והשבון מכל מעשיה שהוא הסיפור והויכוח אשר לה עם בעלה עיין ביערות דבש ח"ר בדרשה בין כסא לעשור רק:פ"ק פי' על מאמר הנ"ל.

ב אשרי המלך כו' פי' הח"ס זצוק"ל דבגלות בבל הי' תנאים ואמוראים קדושי עליון אשר יצא שמם בכל קצוי ארץ ובאורם נראה אור ורבים היו מהחכמים שבארץ ישראל וכמו שפי' על הקרא רבים בני שוממה מבני בעולה ועפ"ז כוונת המאמר הנ"ל כן הוא מה לו לאב שהגלה את בניו כלומר מה הפסד נעשה לאב שהגלה את בני הגלא בארץ נכרי' למדו יותר תורה מאשר למדו בא"י ורק אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. ומ"ש אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך היינו לענין

שם ד׳ ב׳ לא נאמר נון באשרי מפני מפלתן של ישראל נ במערבא מתני הכי נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל.

שם ט׳ ב׳ אהיה אשר אהיה א״ל הקב״ה למשה לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות אמר לפניו רבש״ע דיה לצרה בשעתה א״ל הקב״ה לך אמור להם אהיה שלחני עליכם.

שם נ״ו א׳ בר הדיא מפשר חלמי היה מאן דיהיב ליה אגרא מפשר ליה למעליותא ולמאן דלא יהיב ליה אגרא מפשר ליה לגריעות׳ אביי ורבא חזו חלמא אביי יהב ליה זוזא ורבא לא יהב ליה אמר ליה אקרינן בחלמין שורך טבוח לעיניך וגו׳ לרבא א״ל פסיד עסקך ולא אהני לך למיכל מעוצבא דלבך לאביי מרווח עסקך ולא אהני לך מחדוא דלבך וגו׳ לסוף אזיל רבא לחודיה לגביה א״ל חזאי דשא בריתא דנפל א״ל אשתך שכבא וגו׳ לסוף אתא רבא ויהיב ליה אגרא וגו׳ א״ל אקריון הללו מצראה בחלמא אמר לו ניסי מתרחשין לך הוה קא אזיל בהדיה בארבא אמר בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי בהדי דקא סליק נפל סיפרא מניה אשכחי רבא וחזא דהוה כתיב ביה כל החלומות הולכין אחר הפה אמר רשע בדידך קיימא וצערתן כולי האי כולהו מחילנא לך בר מברתיה דרב חסדא יהא רעוא דלמסר ההוא גברא לידי דמלכותא דלא מרחמו עליה אמר מאי אעיבד גמירי דקללת חכם אפילו בחנם היא באה וכ״ש רבא דבדינא קא לייט אמר איקום ואגלי דאמר מר גלות מכפרת עון קם גלא לבי רומאי אזיל יתיב אפתחא דריש טורזינא דמלכא וגו׳.

שם נ״ח א׳ ר׳ שילא נגדיה לההיא גברא דבעל מצרית אזל אכל ביה קורצי בי מלכא אמר איכא חד גברא ביהודאי דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא שדר עליה פריסתקא כי אתא אל מ״ט נגדתיה להאי אמר להו דבא על חמרתא אמרי ליה אית לך סהדי אמר להו אין אתא אליהו אדמי ליה כאינש ואסהיד אמרי ליה אי הכי בר קטלא היא אמר להו אנן מיומא דגלינן מארען לית לן רשות׳ למקטל אתון מאי דבעיתון עבידו ביה עד דמעייני ביה בדינא פתח ר״ש ואמר לך ה׳ הגדולה וגו׳.

שם נ״ט א׳ אמר רב חסדא מיום שחרב בהמ״ק לא נראית רקיע בטהרתה שנ׳ אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם.

שבת ל״ג א׳ בעון שפיכות דמים בית המקדש חרב ושכינה מסתלקת מישראל שנאמר ולא תחניפו וגו׳ ולא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שכן בתוכה הא אתם מטמאים אותה אינכם יושבים בה ואיני שוכן בתוכה בעון גלוי עריות יע״א והשמטת שמיטין ויובלות גלות בא לעולם ומגלין אותן ובאין אחרים ויושבין במקומן שנא׳ כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ וגו׳ וכתי׳ ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה וגו׳ וכתיב ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה ובע״א כתיב ונתתי את פגריכם וגו׳ וכתיב והשימותי את מקדשיכם וגו׳ ואתכם אזרה בגוים בשמטין וביובלות כתיב אז תרצה הארץ את שבתותי׳ כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם וגו׳ וכתיב כל ימי השמה תשבות.

שם ל״ג ב׳ יתבי ר׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ שמעון ויתיב יהודה בן גרים גבייהו פתח ר׳ יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות ר׳ יוסי שתק נענה רשב״י ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן תקנו שווקין להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמן גשרים ליטול מהן מכס הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות אמרו יהודה שעילה יתעלה יוסי ששתק יגלה לציפורי שמעון שגנה יהרג אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא כל יומא היה מיתי להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי כי תקיף גזירתא א״ל לבריה נשים דעתן קלה עליהן דילמא מצערי לה ומגליא לן אזלו טשו

קילוס ותפארת המלוכה בודאי נגלה והופיע כבוד מלכות יותר בזמן בהיותם קיים אבל בענין אך לבניו נעשה רצונו בגלות ע״י לימוד התורה.

נ במערבא מתני לה הכי כו׳ פי׳ היערות דבש ח״ם בדרשה ז׳ אמר באמונה כי יש להבין מה ענין לא תוסיף לנפול לקום אבל הענין לא יגאלו ישראל עד דמכיתא לעפרא והיינו אדם שיושב על כסא יכול לנפול על הדום ומן ההדום לקרקע אבל מן קרקע לא יכול לנפול עוד וזה נפלה כ״כ עד אשר לא תוסיף לנפול עוד כי שכיבת לעפרא אז קום בתולת ישראל וכת׳ בהגות ליעקב כי ישראל בשעת נתינת התורה לא היו רק בבחינת ארוסה דכתיב וארשתיך לי לעולם ובגאולה העתידה תהי׳ נישואין דכתיב ישעי׳ הנה בועליך עושיך ה׳ ולכן נכון הלשון קום בתולת ישראל והביא כן בשם מדרש.

במערתא איתרחיש ניסא איברי להו חרובא
ועינא דמיא והוו משלחי מנייהו והוו יתבי עד
צואריהו בחלא כולי יומא גרסי בעידן צלווי
לבשו מיכסי ומצלו והדר משלחי מנייהו כי
היכי דלא ליבלו איתבו י״ב שני במערתא אתא
אליהו וקם אפיתחא דמערתא אמר מאן לודעיה
לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתיה נפקי חזו
אינשי דקא כרבי וזרעי אמר מניחין חיי עולם
ועוסקין בחיי שעה כל מקום שנותנין עיניהן מיד
לשרף יצתה בת קול ואמרה להם להחריב
עולמי יצאתם חיזרו למערתכם הדור אזלו יתיבו
תריסר ירחי שתא ואמרי וגו׳.

שם ס״ב ב׳ השוכבים על מטות שן וסרוחים
על ערסותם אמר ר׳ יוסי ב״ר חנינא מלמד
שהיו משתינין מים בפני מטותיהן ערומים מגדף
בה ר׳ אבהו אי הכי היינו דכתיב לכן עתה יגלו
בראש גולים משום דמשתינין מים בפני מטותיהם
ערומים יגלו בראש גולים אלא א״ר אבהו אלו
ב״א שהיו אוכלים ושותים זה עם זה ודובקין
מטותיהן זו בזו ומחליפין נשותיהן זה עם זה
ומסריחין ערסותם בשכבת זרע שאינו שלהן.

שם פ״ט ב׳ אמר ר׳ חייא בר אבא אמר ר׳ יוחנן
ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים
בשלשלאות של ברזל אלא שזכותו גורמת לו
דכתיב בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה
ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם ואט אליו
אוכיל.

שם קט״ז אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר
אחתיה דרבן גמליאל הואי הוה ההוא
פילוסופא בשיבבותיה דהוה שקיל שמא דלא
מקבל שוחדא בעו לאחוכי ביה אעיילה ליה
שרגא דדהבא ואזול לקמיה אמרה ליה בעינא
דניפלגי לי בנכסי דבי נשי אמר להו פלוגו א״ל
כתיב לן במקום ברא ברתא לא תירות א״ל מן
יומא דגליתון מארעכון איתנטלית אורייתא דמשה
ואיתיהיבא אורייתא אחריתא וכתיב ביה ברא
וברתא כחדא ירתון למחר הדר עייל ליה איהו
חמרא לובא א״ל שפילית לסיפי׳ דספרא וכתיב
ביה אנא לא למיפחת מן אורייתא דמשה אתיתי
ולא לאוספי על אורייתא דמשה אתיתי וכתיב
ביה במקום ברא ברתא לא תירות אמרה ליה
נהור נהורך כשרגא א״ל רבן גמליאל אתא
חמרא ובטש לשרגא.

שם קי״ט ב׳ אמר אביי לא חרבה ירושלים אלא
בשביל שחללו בה את השבת שנ׳ ומשבתותי
העלימו עיניהם ואחל בתוכם אמר ר׳ אבוהו לא
חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו ק״ש שחרית
וערבית שנא׳ הוי משכימי בבקר שכר ירדופו
וגו׳ וכתיב והי׳ כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם
ואת פועל ה׳ לא יביטו וכתיב לכן גלה עמי
מבלי דעת אמר רב המנונא לא חרבה ירושלים
אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן
שנא׳ שפוך על עולל בחוץ וגו׳ מה טעם שפוך
משום דעולל בחוץ אמר עולא לא חרבה
ירושלים אלא מפני שלא היה להם בושת פנים
זה מזה שנאמ׳ הובישו כי תועבה עשו גם בוש
לא יבושו וגו׳ אמר ר׳ יצחק לא חרבה ירושלים
אלא בשביל שהשוו קטן וגדול שנאמ׳ והיה
כעם ככהן וכתיב בתריה הבוק תבוק הארץ
אמר רב עמרם בריה דר״ש בר אבא א״ר שמעון
בר אבא אמר רב חנינא לא חרבה ירושלים
אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה שנאמ׳
היו שריה כאילים לא מצאו מרעה מה איל זה
ראשו של זה בצד זנבו של זה אף ישראל שבאותו
הדור כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את
זה א״ר יהודה לא חרבה ירושלים אלא בשביל
שביזו בה ת״ח שנא׳ ויהיו מלעיבים במלאכי
האלהים ובוזי׳ דבריו ומתעתעים בנביאיו עד
עלות חמת ה׳ עד לאין מרפא מאי עד לאין
מרפא וגו׳.

שם אמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל
שפסקו ממנה אנשי אמנה שנאמ׳ שוטטו
בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה
אם תמצאו איש אם יש עושה משפט מבקש
אמונה ואסלח לה איני והאמר ר׳ קטינא אפי׳
בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה
אנשי אמנה (בערך אמת ואמונה).

שם קל״ט א׳ תניא ר׳ יוסי בן אלישע אומר אם
ראית דור שצרות רבות באות עליו צא
ובדוק בדיני ישראל וגו׳.

שם קמ״ה ב׳ נ״ב שנה לא עבר איש ביהודה.

עירובין י״ח ב׳ א״ר ירמי׳ בן אלעזר מיום שחרב
בהמק״ד דיו לעולם שישתמשו בשתי
אותיות וגו׳.

עו״ש ואמר רבי ירמיה ב״א נתקללה בבל
נתקללה שכינה נתקללה שומרון נתברכה
שכינה.

שם י״ב י״ג זמן חרבן ראשון ושני.

פסחים מ״ט א׳ א״ר כהנא אי לא נסיבנא כהנת׳
לא גלאי אמרו ליה והא למקום תורה
גלית לא גלאי כדגלי אינשי א״ר יצחק כל הנהנה
מסעודת הרשות לסוף גולה שנאמ׳ אוכלים
כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק וכתיב לכן עתה
יגלה בראש גולים.

שם פ״ז ב׳ אמר ר׳ אלעזר לא הגלה הקב״ה
את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו

עליהם גרים שנאמ' וזרעתיה לי בארץ כלום אדם זורע סאה אלא להכנים כמה כורין ורבי יוחנן אמר מהכא ורחמתי את לא רוחמה.

שם אמר ר' אושעיא מאי דכתיב צדקות פרזונו בישראל צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האו"ה תני ר' חייא מ"ד אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקב"ה את ישראל שאינן יכולין לקבל גזירות אכזריות אדום לפיכך הגלה אותם לבבל ואמר ר"א לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל אלא מפני שעמוקה כשאול שנאמ' שאול אפדם ממות אגאלם רבי חנינא אמר מפני שקרוב לשונם ללשון תורה ר' יוחנן אמר מפני ששיגרן לבית אמן משל לאדם שכעס על אשתו להיכן משגרה לבית אמה היינו דר' אלכסנדרי דאמר ג' חזרו למטעתן אלו הן ישראל כסף מצרים וכתב לוחות ישרא' הא דאמרן כסף מצרים דכתיב וגו'.

שם עילא אמר כדי שיאכלו תמרי' ויעסקו בתורה.

שם קי"ח ב' פיזר עמים קרבות יחפצון וגו'.

חגיגה ד' ב' רב הונא כי מטי להא קרא יראה יראה בכי אמר עבד שרבו מצפה לו לראותו יתרחק ממנו דכתיב כי תבוא לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי רב הונא כי מטי להאי קרא בכי וזבחת שלמים ואכלת שם עבד שרבו מצפה לאכול על שלחנו יתרח' ממנו דכתיב למה לי רוב זבחיכם יאמר ה'.

שם ר' אמי כי מטי להאי קרא בכי יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה אמר כולי האי ואולי.

ע"ש ה' א' רב יוחנן כי מטי להאי קרא בכי והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות תקנה יש לו מאי רעות וצרות אמר רב רעות שנעשה צרות זו לזו כגון זיבורא ועקרבא ושמואל אמר הממצי' לו מעות לעני בשעת דחקו.

שם ה ב' ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא אמר רבא אמר הקב"ה אעפ"י שהסתרתי אני מהם בחלום אדבר בו רב יוסף אמר ידו נטויה עלינו שנאמ' ובצל ידי כסיתיך ור' יהושע בן חנניא הוה קאי בי קיסר אחוי ליה ההוא אפיקורוס עמא דהדרינהו מריה לאפיה מיני' אחוי ליה ידו נטוי' עלינו אמר ליה קיסר לר' יהושע מאי אחוי לך עמא דהדרינהו מריה לאפיה מיניה ואנא מחונא ליה ידו נטוי' עלינו וגו'.

שם ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה אמר רב שמואל בר איניא משמיה דרב מקום יש לו להקב"ה ומסתרים שמו מאי מפני גוה אמר רב שמואל בר יצחק מפני גאוותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לאומות העולם רבי שמואל בר נחמני אמר מפני גאותו של מלכות שמים ומי איכא בכיה קמיה הקב"ה והא אמר רב פפא אין עציבות לפני הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו ועוז וחדוה במקומו לא קשיא ד הא בבתי גואי הא בבתי בראי ובבתי בראי לא והא כתיב ויקרא ה' צבאות ביום ההוא לבכי למספ' ולקרחה ולחגור שק שאינו חרבן בהמק"ד דאפי' מלאכי שלום בכו שנא' הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון.

שם ה ב' ודמוע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה' א"ר אלעזר ה שלשה דמעות הללו למה אחת על מקדש ראשון ואחת על מקדש שני ואחת על ישראל שגלו ממקומן וא"ד אחת על ביטול תורה בשלמא למאן דאמר על ישראל שגלו היינו דכתיב כי נשבה עדר ה' אלא למ"ד על ביטול תורה מאי נשבה עדר ה' כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה.

עו"ש כי הוה נקט ספר קינות וקא קרא בגוי' כי מטא להאי פסוקא השליך משמים ארץ נפל מן ידי' אמר מאיגרא רמא לבירא עמיקתא.

שם יד א' כי אתא רב דימי אמר י"ח קללות קילל ישעיה את ישרא' ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם המקרא הזה ירהבו הנער בזקן

ד במסתרים תבכה נפשי וגו' הא בבתי גואי והא בבתי בראי עיין יערות ח"ב דבש תקל"ו בחדש אב ועיין בעקידה פ' דברים.

ה דמוע תדמע ותרד עיני דמעה ג' דמעות הללו למה אחד על מקדש ראשון וגו' כ' היערות דבש בה"ר שם יש להבין מר"ל הפי' על ביטול תורה ורחוק מפשוטה דמקרא ולא אמר כפשוטה על ישראל שגלו כנאמר כי נשבה עדר ה' אבל הענין הוא משום דקשה במאמר כפסק אם אתה נותן ב' דמעות אחד לחורבן בית ראשון ואחד לחורבן בית שני א"כ גם מה שישראל גלו ממקומן אתה צריך לחלק לשנים לכן דרשו על ביטול תורה כי ידוע מ"ש בגמר' מכאן מודעה רבה לאורייתא דיכולין לטעון אנוסים היינו והקשו תוס' הא הדר קיבלוהו בערבות מואב ותי' דשב"א על תנאי לכנוס לארץ וא"כ בגלות ראשון הי' להם טענה לפרוק עול תורה וכמאמר חז"ל שבקשו לפרוק עול בימי יחזקאל אבל בגלות שני שכבר הדור קבלוה בימי אחשורוש לא הי' להם טענה לפרוק. ולזה דרשו על ביטול תורה שלא הי' אלא בחורבן ראשון.

ונו' עד וירהבו במי שקלות דומות עליו כחמורות.

שם אמר רב קטינא אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו מהם בעלי אמנה שנא' כי יתפוש איש באחיו בית אביו לאמר שמלה לך קצין תהיה לנו וגו' (כתוב בע' אמת ואמונה):

ו כתיב אחד אומר אלף אלפין ישמשוניה וריבוא ריבבן קדמוהי יקומון וכתוב אחד אומר היש מספר לגדודיו לא קשיא כאן בזמן שבהמ"ק קיים וכאן בזמן שאין ביהמ"ק קיים כביכול משחרב ביהמ"ק נתמעטה פמליא של מעלה.

כתוב אחד אומר שש כנפים שש כנפים לאחד (ישעיה ו') וכתוב א' אומר וארבע כנפים לאחת וארבע כנפים לאחת להם (יחזקאל א') לא קשיא כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכול שנתמעטו כנפי החיות היא מינייהו אימעוט א"ר חננאל א"ר אותן שאומרות שירה בהן כתיב הכא ובשתים יעוף וקרא זה אל זה ואמר וכתיב התעיף עיניך בו ואיננו ורבנן אמרי אותן שמכסות בהן רגליהן שנאמר ורגליהן רגל ישרה ואי לא דאמעיט מנא הוו ידעי דילמא דאיגלאי וחזרו ליה וגו'.

(ועיין פי' על מאמר זה ביע"ד ח"ר בדרשה ז' אב תקד"ל בק"ק מ"ץ יע"א).

שם טו ב' אחר מאי פירשי מפני מה בא לידו כך ולא הגינה תורתו עליו זמר יווני לא פסק מפומי'.

מ"ק כו א' א"ר אלעזר הרואה ערי יהודה בחרבנן אומר ערי קדשך היו מדבר וקורע ירושלים בחרבנה אומר ציון מדבר היתה ירושלים שממה וקורע בית המקדש בחרבנו אומר בית קדשינו ותפארתינו אשר הללוך בו אבותינו היי לשריפת אש וכל מחמדנו לחרבה.

ראש השנה יח ב' על ו' חדשים השלוחין יוצאין על ניסן מפני הפסח על אב מפני התענית וגו' וליפקו נמי אתמוז וטבת דאמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא מאי דכתיב כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה קרי להו ח צום וקרי להו ששון ושמחה בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש גזרת המלכות צום אין גזרת המלכות ואין שלום רצו אין מתענין אי הכי ט' באב נמי אמר רב פפא שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו צרות דאמר מר בט' באב חרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר.

שם צום השביעי זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ומי הרגו ישמעאל בן נתניה הרגו ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו ואמאי קרי ליה שביעי שביעי לחדשים. עי"ש משאר צומות בשביל חרבן בית המקדש.

ר"ה כג א' אמר ר' יוחנן אוי להם לאומות עע"א שאין להם תקנה שנא' תחת הנחש' אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצים נחושת ותחת האבנים ברזל תחת ר' עקיבא וחביריו מאי מביאין ועליהם הוא אומר ונקיתי דמם לא נקיתי.

שם לא א' אמר רב יהודה בר אידא א"ר יוחנן י' מסעות נסעה שכינה וכולהו מקראי וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא י' מסעות נסעה שכינה מקראי מכפורת לכרוב ומכרוב לכרוב ומכרוב למפתן וממפתן לחצר ומחצר למזבח וממזבח לגג ומגג לחומה ומחומה לעיר ומעיר להר ומהר למדבר וממדבר עלתה וישבה במקומה שנאמ' אלך אשובה אל מקומי וגו' וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים ומירושלים ליבנה ומיבנה לאושא ומאושא ליבנה ומיבנה לאושא ומאושא לשפרעם ומשפרעם לבית שערי' ומב"ש לצפורי ומציפורי לטבריא וטבריא עמוקה מכולן שנאמר ושפלת מארץ תדברי ר' אלעזר אומר ו' גליות שנאמר כי השח יושבי מרום קריה .שגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר.

יומא ט א' א"ר יוחנן בן תורתא מפני מה חרבה שילה מפני שהיו בה שני דברים גילוי עריות ובזיון קדשים גלוי עריות דכתיב ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל ואת אשר ישכבון את הנשים הצובאות פתח אוהל מועד ואע"ג דאמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יוחנן כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה מתוך ששהו את קיניהן מיהא מעלה עליהן הכתוב כאלו שכבו' בזיון קדשים דכתיב גם בטרם יקטירון את החלב ובא נער הכהן ואמר לאיש הזובח תנה בשר לצלות לכהן ולא

ו כתוב אחד אומר אלף אלפין ישמשוני' כו' כ' היערות דבש שם הענין הוא לפמ"ש המדרש אמר הקב"ה כל מה שאבל עושה אף אני אעשה על חורבן בהמ"ק אבל יושב ודומם אף אני אשב ואדום וכבר אמר ברוח פיו כל צבאם בכל דבור שיוצא מפי הקב"ה נברא מלאך וא"כ אחר חורבן שהקב"ה דומם נתמעטים המלאכים עיין שם יתר פירושי' בענין זה.

ח קרי ליה צום וקרי ליה ששון ושמחה וגו' עיין פי' על מאמר זה לקמן לאחר מסכת יומא.

יקח ממך בשר מבושל כי אם חי ויאמר אליו האיש קטר יקטירון כיום החלב וקח לך כאשר תאוה נפשך ואמר לו כי אתה תתן ואם לא לקחתי בחזקה ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' כי נאצו האנשים את מנחת ה'.

יומא ט ב' מקדש ראשון ט מפני מה חרב מפני ג' דברים שהיו בו ע"א וגלוי עריות ושפ"ד ע"א דכתיב כי קצר המצע מהשתרע מאי קצר המצע מהשתרע א"ר יונתן קצר מצע זה מהשתרר עליו ב' רעים כאחד והמסכה צרה כהתכנס א"ר שמואל בר נחמני כי מטי ר' יונתן להאי קרא בכי אמר מאן דכתב ביה כונס כנד מי הים נעשית לו מסכה צרה ג"ע דכתיב ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומסקרות עינים הלוך וטפוף תלכנ' וברגליהן תעכסנה יען כי גבהו בנות ציון שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה ותלכנה נטויות גרון שהיו מהלכות בקימה זקופה מסקרות עינים דהוו מליין כוחלא עיניהן הלוך וטפוף תלכנה שהיו מהלכות עקב בצד גודל וברגליהון תעכסנה אמר רבי יצחק שהיו מביאות מור ואפרסמון ומניחות במנעליהן וכשהיו מגיעות אצל בחורי ישראל היו בועטות ומתיזות עליהן ומכניסין בהן יצה"ר כארס דעכנא ש"ד דכתי' וגם דם נקי שפך מנשה עד אשר מלא את ירושלים פה לפה וכו' אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילו' חסדים מפני מה חרב מפני שהיתי בו [י] שנאת חנם מלמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג' עבירות ע"א ג"ע ושפ"ד רשעים היו אלא שתלו בטחונם בהקב"ה אתאן למקדש ראשון דכתיב ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו ועל ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבינו לא תבוא עלינו רעה לפיכך הביא עליהם הקב"ה ג' גזירות כנגד ג' עבירות שבידם שנאמ' לכן בגללכם ציון שדה תחרוש וירושלים עיין תהי' והר הבית לבמות יער ובמקדש ראשון לא הוה ביה ש"ח והא כתיב מגורי אל חרב היו את עמי לכן ספיק על ירך וא"ר אליעזר אלו בני אדם שאוכלין ושותין זה עם זה ידוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם ההיא בנשיאי ישראל הוא דכתיב זעק והלל בן אדם כי היא היתה בעמי ותניא זעק והלל בן אדם יכול לכל ת"ל היא בכל נשיאי ישראל רבי יונתן ור"א דאמרי תרוייהו יא ראשוני' שנתגלה עונם נתגלה קיצם אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם.

שם א"ר יוחנן טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים א"ל ריש לקיש אדרבה אחרוני' עדיפי אע"ג דאיכא שעבוד מלכות קא עסקי בתורה אמר ליה בירה תוכיח שחזרה לראשוני' ולא חזרה לאחרונים שאלו את ר"א ראשונים גדולים או אחרונים אמר להם תנו עיניכם בבירה איכא דאמרי אמר להם עדיכם ביר' ריש לקיש הוה סחי בירדנא אתא רבה בר' בר חנה יהב ידא א"ל אלהא סנינא לכו דכתיב אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו. עוד שם משמתו נביאי' האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוה"ק מישראל ועדיין היו משתמשין בב"ק:

שם לט ב' ת"ר מ' שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין ולא היה לשון של זהורית מלבין ולא נר מערבי היה דולק והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן עד שגער בהן

ט מפני מה חרב מקדש ראשון מפני שהיו בו ג' דברים וגו' עיין פי' על מאמר זה בבינה לעתים דרוש מ"ט.

י בענין שנאת חנם נחרב בית שני עיין לעיל בערך אהבה ושנאה פי' על מאמר זה.

יא בבית ראשון שנתגלה עונם כו' פי' היע"ד א"ר בדרשה בק"ק מיץ בעת הגירוש שהיה בק"ק פראג. דקשה הלא גם בבית שני ידענו העון במאמז"ל שנאת חנם ואי שלא נכתבה הא בעוה"ר מתחילת בנין בית שני חדלה חזון ונבואה כתבי קודש אבל ידוע כשאדם דש בחטא נעשה לו כהיתר ואינו מרגיש בחטא אבל כאשר ינחם וימנע מעשות חטא אז יכיר בחסרונו ובחטא אשר חטא ומעלו אשר מעל בה' ובתורתו וזה בבית ראשון שהרעו לעשות אבל בגלות בבל התנחמו מאשר עשו ולא עבדו עוד ע"ז ולא עברו על גילוי עריות ושפיכות דמים. ואם כן נתגלה עונם כי בעזבם הרע חטאתם לנגדם תמיד ולכן ה' ריחם עליהם וגאלם מהר לאחר ע' שנה אמנם בבית שני שהיה שנאת חנם ולה"ר ומזה לא שבו בעוה"ר. ועוד היום מחזיקים במצוה לשנוא חנם בפיו שלום את רעהו ידבר ובלבו ישים אורבו ומזה בתפלתו ותקנתו ואומרים אין פשע ואדרבה לחכם יחשב ובעל תחבולה הכל בפיו וא"כ לא נתגלה עונם ועדיין להיתר יחשב ולכן לא נתגלה קצם :

ר' יוחנן בן זכאי אמר לו היכל מפני מה אתה מבעית עצמך יודע אני בך שסופך עתיד ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריהו בן עדוא פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזי' אמר רבי יצחק בן טבלאי למה נקרא שמו לבנון שמלבין עוונותיה' של ישראל אמר רב זוטרא בר טוביה למה נקרא שמו יער דכתיב בית יער הלבנון לומר לך מה יער מלבלב אף בית המקדש מלבלב דאמר ר' הושעיא בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדי' של זהב והיו מוציאין פירות בזמניהן וכיון שהרוח מנשבת בהן היו נושרין פירותיהן שנאמ' ירעש כלבנון פריו ומהן היתי פרנס' לכהונה וכיון שנכנסו נכרים להיכל יבשו שנאמר פרוח תפרח ותגל אף גילת ורנן כבוד הלבנון נתן לה.

שם נג ב' פלוגתא בגמ' בארון חד ס"ל דגלה לבבל וחד סבר דנגנז במקומו.

שם נד ב' אמר ריש לקיש בשעה שנכנסו נכרים להיכל וגו'.

שם נד א' תניא ר' יוסי אומר ז' שנים נתקיימה גפרית ומלח בארץ ישראל וגו'.

שם סט ב' אמר רבי יהושע בן לוי יב למה נקר' שמן אנשי כנסת גדולה שהחזיר' עטרה ליושנה אתא משה אמר האל הגדול הגבור והנורא אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו לא אמר גבור אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקון משה אמר רבי אלעזר מתוך שיודעין בהקב"ה שאמתי הוא לפיכך לא כיזבו בו.

סוכה מא ב' מנלן דעבדינן זכר למקדש אמר ר' יוחנן דאמר קרא כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה.

שם נב ב' א"ר חנא בר אחא אמרי בי רב ד' מתחרט עליהן הקב"ה שבראם ואלו הן גלות כשדים וישמעאלים ויצה"ר גלות דכתיב ועתה מה לי פה נאום ה' כי לוקח עמי חנם גו' כשדים דכתיב הן ארץ כשדים זה עם לא היה ישמעאלים דכתיב ישליו אוהלים לשודדים ובטוחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו יצה"ר דכתיב ואשר הרעותי.

שם נה ב' א"ר אליעזר הני שבעים פרים כנגד מי כנגד שבעים אומות פר יחידי למה כנגד אומה יחידה משל למלך ב"ו שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך א"ר יוחנן אוי להם לאוה"ע שאבדו ואינן יודעין מה

יב למה נקרא שמן כו' איה נוראותיו כו'. ובי"ד באמת ליעקב לכאורה תמוה וכי משום זה אין ראוי לכנות בשם גבור ונראה דהרמב"ן כתב דכל התוארים שאנו אומרים על השי"ת אין הכוונה על התוארים עצמיין ח"ו רק על תוארי הפעולות כלומר שהפעולות שאנו רואין אצלינו הש"י הוא הפועל ולזה כיון שם גבור לא נאמר על פעולת הגבורה שאנו רואין לומר שהש"י הוא העושה הגבורות וכיון שאינו פועל עכשיו גבורות אסור לומר שם גבור מאחר שאינו יכול לומר שום גבור על הפעולות מורה זה השם על תואר עצמיי שאסור לאומרו על הש"ת ולאנשי כנסה"ג החזירו הדבר ליושנו באומרם שגם עכשיו ניכרים פעולות גבורותיו ושוב מורה שם גבור על תואר הפעולות:

קרי ליה צום וקרי ליה ששון שמחה כו'. תמה הט"ז בא"ח סימן תק"נ מאי פריך דהא ודאי הכי קאמר מה שהיה מקדם צום יהיו מעתה לששון ולשמחה. ותירץ באמת ליעקב כי עדיין קשה מאין יצא להש"ס מכח קושיא זו דבזמן שאין גזירה ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין ועוד תמוה דמה ענין יש להפך הצומות לששון ולשמחה וכי מי שאירע לו צרה ר"ל בתשרי וניצל בניסן יעשה משתה ושמחה בתשרי ודאי אין ראוי לקבוע משתה ושמחה רק ביום שניצל ולא ביום הצרה וכן אנו עושין יו"ט ביום שיצאנו ממצרים ולא ביום שירדנו לשיעבוד. וצריך לומר דהצא יום הצרה היה קשה להגם ע"פ שאחז"ל שהקדים הקב"ה שתי שנים לגלותם שלא יקוים בהם אבד תאבדון ולדקה עשה הקב"ה ביום הזה עמנו ואם כן ראוי לקבוע ביום הזה משתה ושמחה בזמן השלום ומשל לזה אם יחלה א"ש ביום שבא רופא מומחה לחצר המלך ונתרפא על ידו א"כ יום הזה הוא לו לששון ולשמחה כי אם היה נחלה ביום אחר שלא היה הרופא כאן לא היה נתרפא. ובזמן גזירה א"ו הוא צום כי מגלה מין את מכו ונתעורר הדין ביום הזה כי בואי ביום שיש צרה גדולה בעולם קונה אותו היום תוקף הדין. ובזמן שאין גזירה ואין שלום כיון שהזמן ממוזג מדין ורחמים רצו מתענין ורצו אין מתענין. ועיין ביע"ד א"ח בדרשה נ' נצבת תקי"אל:

אברו בזמן שבהמ"ק קיים מזבח מכפר עליהם ועכשיו מי מכפר עליהן.

תענית ג ב' אריב"ל אמר קרא כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה' מאי קאמר להו אילימא הכי קאמר להו הקב"ה לישראל דבדרתינייכו בד' רוחי דעלמא אי הכי כארבע בארבע מיבעי לי' אלא ה"ק כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל.

שם טז א' למה יוצאין לרחוב ר' חייא בר אבא למימר זעקנו בצנעא ולא נענינו נבזה עצמנו בפרהסיא. רל"ק אמר גלינו גליותינו מכפרת לינו מאי בינייהו א"ב דגלו מבי כנישתא לבי כנישתא אחריתי וגו'.

שם כ א' היתה ירושלים לנדה ביניהם אמר רב יהודה אמר רב לברכה כנדה מה נדה יש לה היתר אף ירושלים יש לה תקנה היתה כאלמנה א"ר יהודה א"ר לברכה כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור עליה וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים אמר רב יהודה א"ר לברכה דלא מוקמי מינן לא רישי נהרי ולא גזיריפטי והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים אמר רב יהודה אמר רב לברכה דארשב"נ א"ר יונתן מ"ד נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקילל אחיה השילוני מברכה שבירך בלעם הרשע אחיה השילוני קללן בקנה אמר להן לישראל והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הולך ובא עמהן דממו הרוחות עמד הקנה במקומו אבל בלעם הרשע ברכן בארז וגו'.

תענית כו א' ה' דברים אירעו את אבותינו בי"ז בתמוז וה' בט' באב בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות ובוטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל בט' באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר.

שם כט א' בכ"ט בסיון שלח משה מרגלים וכתיב וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום הני מ' יום נכי חד הוו אמר אביי תמוז דההוא שתא מלויי מלויה דכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי וכתיב ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה הוא אמר רבה אמר ר' יוחנן אותו היום ערב תשעה באב היה אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות חרב בית ראשונה דכתיב בחדש החמישי בז' לחדש היא שנת י"ט למלך נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבר מלך בבל ירושלים וישרף את בית ה' וגו' ותניא אי אפשר לומר בשבעה שהרי כבר נאמר בעשור וא"א לומר בעשור שהרי כבר נאמר בשבעה הא כיצד בז' נכנסו עכו"ם להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני ותשיעי סמוך להשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו שנא' אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב והיינו דאמר רבי יוחנן אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בי' מפני שרובה של היכל בו נשרף ורבנן אתחילתא דפורענותא עדיפי ובשניה מנא לן דתניא מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו כשחרב בה"מ בראשונה אותו היום ערב ת"ב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ומשמרתו של יהויריב היתה והלוים היו אומרים שירה ועומדין על דוכנם ומה שירה היו אומרים וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלקינו עד שבאו עכו"ם וכבשום.

שם ת"ר משחרב הבית בראשונה נתקבצו כתות כתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבונו ש"ע הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלפי מעלה ויצתה כעין פיסת יד וקבלתן מהם והם קפצו ונפלו לתוך האור ועליהן קונן ישעיהו הנביא משא גיא חזיון מה לך אפוא כי עלית כולך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה אף בהקדוש ב"ה נאמר מקרקר קיר ושוע אל ההר.

תענית ל ב' רשב"ג אומר כל האוכל ושותה בט' באב כאילו אוכל ושותה ביוהכ"פ רע"א כל העושה מלאכה בת"ב אינו רואה סימן ברכה לעולם וחכ"א כל העושה מלאכה בת"ב ואינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה שנא' שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה תניה כל האוכל בשר ושותה יין בת"ב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם ועיין עוד שם מענין תשעה באב.

מגילה ו א' קסרי וירושלים אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן אל תאמן ישבו שתיהן אל תאמן חרבה קסרי וישבה ירושלים חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמן שנאמר אמלאה החרבה אם מלאה זו חרבה זו ואם מלאה זו

חרבה זו רנב"י אמר מהבא ולאום מלאום יאמץ.

שם א"ר יצחק מאי דכתיב אל תתן ה' מאויי רשע זממו אל תפק ירומו סלה אמר יעקב לפני הקב"ה רבש"ע אל תתן לעשו הרשע תאות לבו וזממו אל תפק זו גרממיא של אדום שאלמלא הן יוצאין מחריבין כל העולם כולו.

שם יב ב' מיום שגלינו מארצנו נטלה עצה ממנו.

שם יד ב' וילך חלקיהו הכהן ואחיקם ועכבור וגו' ובמקום דקאי ירמיה היכי מיתנבא איהי אמרי בי רב משמיה דרב חולדה קרובת ירמיה היתה ולא היה מקפיד עליה ואשיה גופיה היכי שביק ירמיה ומשדר לגבה וגו' רבי יוחנן אמר לא הוה התם שהלך להחזיר עשרת השבטים ומנלן דאהדור דכתיב כי המוכר אל הממכר לא ישוב אפשר יובל בטל ונביא מתנבא עליו שיבטל אלא מלמד שירמיה החזירן וגו'.

שם כט א' תניא ר"ש ב"י אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו [יג] שכינה עמהן גלו למצרים שכינה עמהן שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים וגו' גלו לבבל שכינה עמהן שנאמר למענכם שלחתי בבלה ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן שנאמ' ושב ה' אלהיך את שבותך והשיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגליות בבל. היכא אמר אביי בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא ולא תימא הכא והכא אלא זימנין הכא וזמנין הכא.

שם לא א' [יד] כרת ה' את אברם ברית רמז לו שיעבוד כל המלכיות לע"ל.

יג השכינה מצטערת בצערן של ישראל. עיין ביאור על זה בעקרים מ"ד ה"ס:

יד כרת ה' את אברם ברית כו' בעקרים מ"ד פמ"ה מבאר ענין זה ויבין כריתות ברית:

גיטין מעשה בתינוק שנשבה ברומי עומד ר"י על פתח בית האסורין ואמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים ואמר התינוק הלא ה' זו חטאנו לו כו'. היע"ד בה"ר בדרשה ז' אב פי' על ב' אופנים. האחד לפי מה דקי"ל אין פודין השבוים מפני תקון העולם שהשוטים לא ירבו לשוב ממוני שבי ופסקי הפוסקים מהדין אינו מחויב לפדות יותר מכדי דמיהן אבל לפנים משורת הדין אם רצה להגדיל יהמיר ואמרינן לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא הלכו לפנים משורת הדין ועיקר הלימוד דיש לילך לפנים משה"ד הוא מדכתיב והלכת בדרכיו מה הקב"ה מתנהג לפנים משוה"ד כך ישראל יתנהגו וא"כ ריב"ח עומד על פתח בית האסורים להתגלגל שלא יפדה אותו ביותר מכדי דמיו ואמר כי יש בו תיקון העולם כי מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים ואם ירבה בדמי הפדיון יבזו רבים מישראל ובזה הרגיש התינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך פי' היינו החטא שגרם חורבן שלא הלכו בדרכיו לפנים משורת הדין כי דרך ה' הוא לפנים משורת הדין ובזה הורה לריב"ח שלא יעמיד דרכו על דין תורה דוקא כ"א יתנהג לפנים משורת הדין ובזה הרגיש ריב"ח כי דבר גדול דיבר ואמר מובטח אני שיהיה מורה הוראה בישראל. עוד פיר' בא פן שני כי יש שני מיני פורעניות האחד הבא מאת ה' והוא לפי הנראה רע אבל יש בו הטוב המוחלט ותחלתו קשה וסופו מתוק כי הוא למרק עונות כי מפי עליון לא תצא רעה והשניה הוא אם הקדוש ב"ה מסלק ח"ו השגחתו ומוסרו לפגעים וכו"ס ואם הלכו עמי קרי אף אני אלך עמכם בחמת קרי והוא שבאשר יגיע להם עונש לא יאמרו מאת ה' היתה זאת להזהירם על תשובה והרטה רק יתלו במקרי הזמן אף ה' ילך עמהם בקרי וז"ש חז"ל מאן דקפיד לדקדק בפגעי הזמן קפדינן בהדיה והנה שני אופנים הללו יש לפרשו בקרא מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים הלא ה' פי' ה' עשה כן ופעל כל זאת וכאן יש באמת אתנחתא להורות כי הלא ה' מוסב למעלה. ולמה עשה ה' כן זו חטאנו פי' רד"ק מלת זו כמו אשר חטאנו לו. אך יש לפרש באופן שני מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים הלא ה' זו חטאנו לו מבלי הליך בדרכיו כי אם הלכנו עמו בקרי ואף הוא הלך עמנו בקרי ומסרנו לממשלת הגוזל ובשבה זו באתי לבוז ישמיסה וא"כ הלא ה' מוסב למטה והנ"מ בין שני פירושים כי אם מאת ד' היתה זאת אין להתאבל ולפדות השבוים יותר מכדי דמיהם כי הלא רצון ה' הוא למוסרן ביד שוסיהן והלא ירבו מכרם וה' השגיחם והלא גם בעניים שאלו אם ה' גזר על עניים איך נפרנס אותן רק בני חיי יתן כי בגולה תליא מילתא אם לא היה מאת ה' רק כי נמסרו בידי הגוזל פשיטא דחובה עלינו לשבות רצון השב השבוב לבדו ולעבות יוצל הגוזל וזה שריב"ח אמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים והספיק לשמוע איך יקרא התינוק פסוק זה והתינוק התחכם הזה השכיל במלתו וקרא הלא ה' זו חטאנו לו למען הסמיכו לו כפי' השני הנ"ל כלומר שנמסרנו לממשלת הגוזל וא"כ בודאי חוב להתאמץ בפדיון שבוים כמבואר. ועיין באמת ליעקב שפיר' ג"כ

ירושלמי תענית פ״א אלי קורא משעיר וגו׳ יוצא לנו מתוך הלילה הזה וגו׳.

שם שקלים פ״ו אתה מוצא כשעלה נ״נ לכאן בא וישב לו בדפנה של אנטוכיא יצתה סנהדרי גדולה לקראתו אמרו לו הגיע זמן בית זה ליחרב אמר להן אותו שהמלכתי תנו אותו לי ואני אלך מכאן אתון ואמרין ליה ליהויכין מלך יהודה נ״נ בעי לך כיון ששמע מהן כך נטל מפתחות של בית המקדש בידו ועלה לגגו של היכל אמר רבונו ש״ע לשעבר היינו נאמנין היו מפתחותיך מסורין בידינו עכשיו שאין אנו נאמנין הרי מפתחותיך מסירין לך תרין אמוראים ח״א זרקן ועוד לא ירדו וח״א יצתה כמין פיסת יד ונטלתן ממנו כיון ששמעו חורי יהודה כן אף הן עלו לראש גגותיהן ונפלו ומתו הדא הוא דכתיב משא גיא חזיון מה לך איפוא כי עלית כלך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה.

יבמות ו ב׳ ארשב״נ א״ר יונתן מ״ד ידו פרש צר על כל מחמדיה זה עמון ומואב בשעה שנכנסו נכרים להיכל הכל נפנו אל כסף וזהב והם נפנו אל ס״ת אמרו זה שכתוב בו לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה׳ ישרף באש צוה ה׳ ליעקב סביביו צריו א״ר כגון הומניא לפום נהרא.

כתובות כה א׳ הנה ה׳ מטלטלך טלטלה גבר וא״ר טלטולי דגברא קשין מדאיתתא.

שם קיא א׳ השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה וגו׳ אם תעירו ואם תעוררו אמר ר׳ לוי ו׳ שביעות הללו למה תלתא לכדר׳ יוסי בר״ח דאמר ג׳ שבועות הללו למה אחת שלא יעלו ישראל בחומה ואחת שהשביע הקב״ה את ישרא׳ שלא ימרדו באומות העולם ואחת שהשביע הקב״ה את אומות העולם שלא ישעבדו בהן בישראל יותר מדאי ואידך שלא יגלו את הקץ ושלא ידחקו את הקץ ושלא יגלו הסוד לעובדי אלילים.

גיטין ז א׳ אמר ליה ריש גלותא לרב הונא כלילא מנא לן דאסור אמר ליה מדרבנן דתנן בפולמוס של אספסינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס אדהכי קם רב הונא לאפנויי אמר ליה רב חסדא קרא כתיב כה אמר ה׳ הסר המצנפת והרם העטרה זאת לא זאת השפלה הגבה והגבוה השפיל וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה אלא לומר לך בזמן שמצנפת בראש כהן גדול עטרה בראש כל אדם נסתלקה מצנפת מראש כה״ג נסתלקה עטרה מראש כל אדם אדהכי אתא רב הונא אשכחינהו דהוי יתבי אמר ליה האלהים מדרבנן אלא חסדא שמך וחסדאין מילך רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דהוה גדיל כלילא לברתי׳ א״ל לא סבר לה מר הסר המצנפת והרם העטרה א״ל דומיא דכהן גדול גברי אבל בנשי לא מאי זאת לא זאת דרש רבי עוירא זימנין אמר ליה משמיה דרב אמי וזימנין א״ל משמיה דרב אסי בשעה שאמר הקב״ה לישראל הסר המצנפת והרם העטרה אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא זאת להן לישראל שהקדימו לפניך בסיני נעשה לנשמע אמר להן לא זאת להן לישראל שהשפילו את הגבוה והגביהו את השפל והעמידו צלם בהיכל.

שם יז א׳ מאי דכתיב אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומו יודע הקב״ה בישראל שאין יכולין לקבל גזירות ארומיי׳ עמד והגלה אותם לבבל.

שם נה ב׳ מעשה החורבן של בית שני וגו׳.

שם פח א׳ אמר ר׳ יהושע בן לוי לא חרבה א״י עד שעברו בה ז׳ בתי דינים ע״א ואלו הן ירבעם בן נבט ובעשה בן אחיה ואחאב בן עמרי ויהוא בן נמשי ופקח בן רמליהו ומנחם בן גדי והושע בן אלה שנאמר אומללה יולדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה בעוד יומם כו׳.

שם אמר רב חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה אמר רב חסדא דרש מרימר מאי דכתיב וישקד ה׳ על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה׳ אלקינו משום דצדיק ה׳ אלקינו וישקוד ה׳ על הרעה ויביאה עלינו אלא צדקה עשה הקב״ה עם ישראל שהגלה גלות צדקיהו ועדיין גלות יכניה קיימת דכתיב ביה בגלות יכניה החרש והמסגר אלף חרש שבשעה שפותחין נעשו הכל כחרשין מסגר כיון שסוגרין שוב אינן פותחין וכמה אלף עולא אמר שהקדים שתי שנים לונושנתם.

שם אותן שנים שלא עלו לרגל ילכו בשבי.

נדרים לב א׳ אמר ר׳ אבוה אמר ר׳ אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים ר״י שנים מפני שעשה אנגרייא בת״ח שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו ושמואל אמר מפני שהפריז על מדותיו של הקב״ה שנאמר במה אדע כי אירשנה ור׳ יוחנן אמר שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה שנאמ׳ תן לי הנפש והרכוש קח לך.

נדרים מ ב׳ אמר ר׳ אמי אמ׳ רב מאי דכתיב ואתה בן אדם עשה לך כלי גולה זו נר וקערה ושטיח.

ועל דרך זה קבל ומקיים להיפך שהתינוק הוכיחו שע״י השגחת ה׳ בא העונש ב״יה ומדה כנגד מדה וקיימו זו מעלתו לו פי׳ ממש כמעט שמעלתו לו:

שם פא א׳ דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים על מה אבדה הארץ וגו׳ ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי טו.

שם נ ב׳ יומא דמחייך ביה רבי אתיא פורעניתא לעלמא וגו׳

סוטה ט א׳ דרש ר״ח בר פפא מ״ד רננו צדיקים בה׳ לישרים נאוה תהלה אל תקרי נאוה תהלה אלא נוה תהלה זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם דוד דכתיב טבעו בארץ שעריה משה דאמר מר משנבנה מקדש ראשון נגנז אוהל מועד קרשיו ובריחיו ועמודיו ואדניו היכא אמר רב חסדא אמר אבימי תחת מחילו׳ של היכל.

שם מח. לכן גלה עמי שגורמין גלות.

שם טז משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנ׳ בשיר לא ישתו יין וגו׳ משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים משחרב בית המקדש יז בטל השמיר ונופת צופי׳ ופסקו אנשי אמנה מישראל שנאמ׳ הושיע׳ ה׳ כי גמר חסיד וגו׳ רשב״ג אומר העיד ר׳ יהושע מיום

טו דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים כו׳ ופי׳ היע״ד בח״ר בדרשה ב׳ אב תק״ה. הכוונה על פי שאמרו חז״ל על הקרא צדיק אתה ה׳ וגו׳ כי צדקה עשה הקב״ה שהיה שוקד על הרעה והקדים הגלות ב׳ שנים לנחשתם כי עדיין יכניה קיים בבבל והיו יכולין ללמוד תורה אצל חרש ומסגר ואלו גלו בזמן ונחשתם לא היה להם רב ללמוד אצלו ולפי זה ע״כ לא נתמלא סאתם עד זמן נ שנתם וזה השאלה על מה אבדה הארץ כי ידעו שאין הקב״ה נפרע מאומה עד שנתמלא סאתה ולא ידעו החכמים והנביאים להשיב עד שפירש הקב״ה על עזבם את תורתי ולכך אני צריך להקדים הגלות לנחשתם שילכו בגולה ללמוד שם תורה ופי׳ בזה הקרא כל עמה נאנחים מבקשים לחם נתנו מחמדיהם באוכל להשיב נפש. כי אחז״ל ת״ח לא מעני והא חזינן דמעני ומשני אהדורא אפיתחא לא מהדר. בזה מאמר הכתוב כן הוא כל עמה נאנחים מבקשים לחם היינו הדור אם תחת והטעם נתנו מחמדיהם באוכל פי׳ התורה שהיא החמדה נתנו באוכל להשיב נפש להתענג בדשן נפשם: ועיין עוד פי׳ אחר ביע״ד ח״ר בחדש אב תקל״ו. ובה״ש ז׳ אב. יל״ל הכונה כי היה השאלה על מה אבדה הארץ אף שידעו החכמים והנביאים כי חטאת ישראל היה גדול וכבד מאוד אבל הי׳ פלא בעיניהם שהשליכם הקב״ה בארץ אחרת ולא הניחם על אדמתם וחזרו למוטב על ידי יסורים נגעים ופלא וחבורה ועל זאת השיב הקב״ה על עזבם את תורתי ובלי תורה אין תרופה למכתם ולא יחזרו למוטב גם ביסורין ונגעים ולכן ילכו בשבי ושם יכירו ערך התורה כי גם העמים יתנו עידיהן על גודל ערך התורה. ואחר שכתבתי פי׳ זה ראיתי בשיחה לעתים שמבאר בדרך זה על לד היותר טוב ע״ש בדרוש מ״ז ומליצו כמה תנאים ואמוראים שהן גדולים בבית המלכות: עוד י״ל שלמדו תורה והענין שהבינו והיה טיב בעיניהם קיימו וקבלו ומה שלא הבינו ביטלו מדעתם וידוע שהענין שאדם חוקר ובודק ומבין מעצמו נקרא תורתו ומה שאינו מבין נקרא תורת ה׳ וזה כמו דכתיב כי אם בתורת ה׳ חפצו ואח״כ ובתורתו כו׳ וא״כ החכמים והנביאים ידעו שישראל עסקו בתורה ולא ידעו כי ישראל בלבם מאסו תורת ה׳ כמבואר היינו התורה שלא השיגו בשכלם וזה שהשיב הקב״ה על עזבם את תורתי. ובזה מבואר הכונה שלא ברכו בתורה תחלה פירש תחלה קודם הלימוד שעדיין לא הבחינו הענין אם ייטב בעיניהם לא ברכו בד׳ נתן לנו תורת אמת וגו׳: ובאוהל יעקב פי׳ שב״ז שהיו עוסקים בתורה הי׳ הקב״ה מכסה על פשעם כי על כל פשעים תכסה אהבה ואוהב ה׳ שערי ציון שערים המצוינים בהלכה והיא לו שעשועים יום יום ומבאר זאת ע״פ משל שהיה בחצר המלכות בעל מנגן שהיה נודע ומפורסם בידיעת חכמה זו והיה משמח כל שומעיו בבית המלכות אבל היה מתחבר ריב ובעל מדין וכמה פעמים באו בני אדם לדין עמו לפני יושבי על מדין והיה ראוי לירד בבית הבור בשלשלאות של ברזל ובכל זה לא נענש כי המלך לא מלא עונג בכל מחמדי העולם כי אם בניגון של האיש הזה וגם הקרואים היושבים לפני שולחן המלך המליצו בעדו. ויהי היום וילא לריב ומדון עם איש אחד ותהי המלחמה גדולה ביניהם ויכהו האיש מכה ופלע על ידו עד שנשבר יד ימינו ומעתה לא היה ראוי עוד למלאכתו לנגן בכלי זמר ואז בא המשפט לפני יודעי דת ודין והיו פוסקין עליו דין קשה ככל רשעתו שעשה מקדם ועתה כן ישראל כל זמן שהיו עוסקין בתורה ועושין נחת רוח להקב״ה ולפמליא של מעלה הניחם הש״י בשלוה על מקומם אף שחטאו אבל כיון שעזבו התורה פסק הקב״ה העונש עליהן. ובזה השיב הקב״ה על השאלה על מה אבדה הארץ הלא מעולם חטאו והקב״ה מחל להם:

טז משפסקו סנהדרין בטל השיר. ע׳ יע״ד ח״ר בדרשה ז׳ אב תקד״ל ובחלק שני בדרשה ז׳ אב בק״ק אה״ו: יז משחרב בהמ״ק בטל השמיר. עיין יע״ד ח״ר בדרשה הנ״ל:

שחרב ביהמ"ק יט אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות רבי יוסי אומר אף ניטל שומן הפירות רבי שמעון בן אלעזר אומר הטהרה נטלה את הטעם ואת הריח המעשרות נטלו את שומן הדגן וחכמים אומרי' הזנות והכשפים כלו את הכל.

שם ב' מאן נביאים דראשונים אמר רב הונא זה דוד ושמואל רב נחמן אמר בימי דוד זימנין סליק וגו' אלא אמר רב נחמן בר יצחק מאן נביאים הראשונים לאפוקי מחגי זכריה ומלאכי דאחרונים נינהו ת"ר משמתו חגי זכרי' ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל ואעפ"י כן היו משתמשין בבת קול שפעם אחת היו מסובין בעליות בית גוריי ביריחו נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה יש בכם אדם אחד שראוי שתשרי' שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך נתנו עיניהם בהלל הזקן וכשמת ספדוהו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא כתוב בערך הספד. עיד שם משחרב בית המקדש בטל השמיר ועיין שם בגמ' שהיו כותבין בידו על אבנים ומראה להן שמיר והן נבקעות מאליהן וגו' ועיין עוד שם תואר של שמיר האיך היה.

ע"ש שפסק נופת צופים ופסקו אנשי אמנה אל בא שמאמינים בהקב"ה וגו' שנא' הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים וגו'.

ע"ש בפולמוס של אספסיאנוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלה ושלא ילמד אדם את בנו יוונית והטעם איתא בגמרא משום מעשה שהיה כשצרו מלכות בית חשמונאי זה את זה היה הורקנוס מבחוץ ואריסטובלוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשלין דינרין בקיפה ומעלין להן תמידין היה שם זקן אחד שהיה מכיר בלשון יוונית לעז להם בלשון יונית אמר להם כל זמן שהם עוסקים בעבודה אינן נמסרין בידכן למחר שילשלו להן דינרין בקיפה והעלו להן חזיר כיון שהגיעו לחצי חומה נעץ צפרניו נזדעזע ארץ ישראל ד' מאות פרסה אותו שעה אמרו ארור אדם שיגדל חזירים וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית וגו' עד שמחלק שם בין לשון יונית לחכמת יונית ומי שקרוב למלכות כגון בית רבן גמליאל מותר ללמוד חכמת יוונית בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא כלה באפיריון בתוך העיר ורבותינו התירו וכו'.

ר' פנחס בן יאיר אומר משחרב בהמ"ק בושו חברים ובני חורין חפו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון ואין דורש ואין מבקש ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים רבי אליעזר הגדול אומר משחרב ביהמ"ק שרו חכימיא למהוי כספריא וספריא כחזניא וחזניא כעמא דארעא ועמא דארעא אזלה ודלדלה ואין שואל ואין מבקש על מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים. בעקבות משיחא חוצפא יסגא ויוקר יאמיר, הגפן תתן פריו והיין ביוקר ואין תוכחות בית ועד יהיה לזנות והגליל יחרוב והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת נערים פני זקנים ילבינו זקנים יעמדו מפני קטנים בן מנוול אב בת קמה באמה כלה בחמותה איבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב הבן אינו מתבייש מאביו ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים.

שם מט א' שני ת"ח ואין נוחין זה לזה א' גולה.

ב"ק נ"ט ב' ר' אליעזר זעירא היה מסיים מסאני אוכמא לאבילות ירושלים גו' (בע' אבילו').

שם ס ב' כי תצא אש ומצאה קוצים תצא מעצמה שלם ישלם המבעיר את הבעירה אמר

יח משחרב בהמ"ק פסקו אנשי אמונה ביערות דבש ח"ב בדרשה ז' אב: יט מיום שחרב בהמ"ק אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו וכו' והקשה מהרש"א למה לא דייק מרישא דקרא דכתיב בבקר תאמר מי יתן ערב. ועיין ייטב ע"ז ביערות דבש חלק שני בדרשה ז' אב בסופו: כ אלעזר זעירא מסיים מסאני אוכמא כו' וקשה למה היה מתאבל במאני על חורבן וגם למה תפסיה בזה שהתאבל על הר"ן הלא היה היה על הכל להתאבל. וכתב ביערות דבש בדרשה בין כסא לעשור תק"ל דכתיב ביוסף בן גוריון דקינה שלו כי להדורכים על רצפת בית המקדש היו מנעלים הכינה ולכך הלב בלא שדל שלא יהיה חוצץ בינם לאוירת קדש וזהו של נעליך מעל רגליך ומזה הטעם היה הקידה ופרישה אל עזר הנ"ל קיים ומאני אוכמא להורות כי בחרבן בית המקדש אין תועלת עוד להולכי יחף אך כל זאת להשיג קדושה ע"י דריכת קרקע הקדש לא כל אדם זכה לזה רק הגדולים קדושי עליון. לכך אמרו ליה לאליעזר חשיב את"ה ודו' והשיב להם אליעזר האי מאן דיקן כיפרא מאי מכלב גו' אמרו ליה תמרי ידיע במדרש דגבילים נקראו תיר ובבית שני אף ע"פ שנפסקה הנבואה היו בני אדם שמפ"ת ומעלתם היו ראוים לנבואה רק שאין הדור ראוי לכך ואולי היה בית המקדש קיים באמת היו ראוים ובזה יובן שאלת ר"א האי מאן

הקדוש ב"ה עלי לשלם הבערה שהבערתי אני הצתי אש בציון שנאמר ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ואני עתיד לבנותה באש שנאמר ואני אהי' להם חומת אש סביב ולכבוד אהי' בתוכה.

ב"מ ל א' תנא ר' יוסף והודעתם להם זה בית חייהם את הדרך זו ג"ח אשר ילכו זו בקור חולים בה זו קבורה ואת המעשה זה הדין אשר יעשון זו לפנים משה"ד דא"ר יוחנן לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה אלא דינא דמגיזתא לדיינו אלא אימא שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין.

שם נט א' אמר ר' אלעזר מיום שחרב ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה שנא' גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי ואע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו שנאמר שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש.

שם פה **כ** אמר רב יהודה א"ר מ"ר מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ דבר זה ואמרו חכמים ולא פירשוהו אמרו נביאים ולא פירשוהו עד שפירשה הקב"ה בעצמו ויאמר על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם אמר ר' יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה.

ב"ב ס ב' **כא** מיום שחרב ביה"מ ראוי הי' שלא לשתות יין וגו' ראוי הי' שלא לישא אשה וגו'.

ע"ז ג ב' א"ל רב אחא לרב נחמן ב"י מיום שחרב ביהמ"ק אין שחוק להקב"ה ומנלן דליכא שחוק אילימא מדכתיב ויקרא ה' אלקים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח' וגו' דלמא ההוא יומא ותו לא אלא דכתיב אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי דלמא שכחא הוא דליכא אבל שחוק מיהו איכא אלא מהא החשיתי מעולם אחריש אתאפק.

שם ה ב' אמרינן דתלתין ותרין קרבי עבד. רומאי בהדי יונאי ולא יכלו להו עד דשתפינהו לישראל בהדייהו והכי אתנו בהדייהו אי מינן מלכי מנייכו אפרייכו ואי מנייכו מלכי מינן אפרייכו וגו' ועשרין ושית שנין קמו להימנותייהו בהדי ישראל מכאן ואילך אשתעבדו בהו מעיקרא מאי דרוש נסעה ונלכה ואלכה לנגדך ולבסוף דרוש יעבור נא ארני לפני עבדו עוד אמרינן שם מאה ושמנים שנה קודם שחרב הבית פשטה מלכות על ישראל שמנים שנה עד שלא חרב הבית גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית מ' שנה עד שלא חרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות שלא דנו דיני נפשות.

שם ט ב' אמרינן א"ר חנינא אחר ד' מאות שנה לחרבן הבית אם יאמר לך אדם קח שדה קח שדה אלף דינרין וגו' מעניין ר' חנינא בן תרדיון כשנהרג ע"י מלכות בע"ז ח' ע"א (וכתוב בערך מעשה הגדולים).

ע"ז יא ב' אמר רב יהודה אמר שמואל עוד אחרת יש להם ברומי אחת לשבעים שנה מביאין אד' שלם ומרכיבין אותו על אדם חיגר ומלבישין אותו בגדי אדם הראשון ומניחין לו בראשו קרקיפלו של ר' ישמעאל ותלו לי' בצוארי' מתקל ד' זוזי דפיזא ומחפין את השווקים באינך ומכריזין לפניו סך קירי פלסתר אחוה דמרנ' זייפנא דחמי חמי ודלא חמי לא חמי מאי אהני לרמאי ברמאותי' ולזייפנא בזייפנותיה ומסיימן בה הכי ווי לדין כד יקום דין א"ר אשי הכשילן פיהם אי אמרו זייפנא אחוה דמרנא כדקאמר. השתא דאמרי דמרנא זייפנ' מרנא גופיה זייפנא הוא.

סנהדרין שם לז ב' אמרינן אר"י בריה דר' חייא גלות מכפרת עון מחצה (פי' גבי קין

דקן כופרא ומי ומשלם פי' שהרגו או"ע אילנות קטנות הם פרחי ישראל ואמרו תמרי שהיו יכולין לעלות מעלה מעלה להגיע למדרגת נבואה שנקראו תמרים:

כ על מה אבדה הארץ וגו' עד על שלא ברכו בתורה תחלה. וכבר גלוי וידוע הקושיא למה לא פירשו הא עברו על ע"א גלוי עריות וש"ד כמבו' בנביאים ובגמרא. וכ' באמת ליעקב דהקושיא על מה אבדה הארץ היאך באו לידי עבירות גדולות עד שנתחייבו אבידת הארץ ועל זאת השיב הקב"ה על שלא ברכו בתורה תחלה פי' דברכו היא מלשון חשיבות והיינו שמתחלה לא נחשב בעיניהם לימוד התורה ומחמת שעזבו התורה באו לידי עבירות גדולות.

כא משחרב בהמ"ק ראוי היה שלא לשתות יין. פי' היע"ד בח"ש דרשה ז' אב. כי אף שאחד טוב לו בעמלו וד' בירך אותו הלא כל ישראל כאיש א' וגוף אחד ובגולה רוב ישראל בצער ודוחק ותרב בבת יהודה תאניה וא"כ איך ישמח וכי ישמח יד של אדם הואיל היא נקי משאין אם יעלה שחין ונגעים ברגל וכדומה בשאר אברים. ולכן המצוה בגולה מפריד חבילה וגו' עיי"ש:

ודמעתה על לחיה כאשה שבוכה על בעל נעוריה. וצריך להבין איך רומז זה בדמעתה על לחיה עיין פי' על זה ביע"ד ח"ר בדרשה ז' אב תקד"ל:

מעיקרא כתיב והיית נע ונד ולבסוף כתיב וישב בארץ נוד.

ע"ש אמר רב יהודה גלות מכפרת ג' דברים (פי' דבר והרב ורעב) שנאמר כה אמר ה' וגו' היושב בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר והיוצא ונפל אל הכשדים הצרים עליכם יחיה והיתה לו נפשו לשלל ר"י אומר גלות מכפרת על הכל שנא' כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו (פי' ביכניה מלך יהודה כתיב כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה ובתר דגלה כתיב ובני יכניה אסיר בנו שאלתיאל שמו אסיר שעיברו אמו בבית האסורין שלתיאל ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין גמירי שאין האשה מתעברת מעומד והיא נתעברה מעומד.

שם לט א' אמר הקדוש ב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי הוא והן לא עשו כן אלא חטאו וגלו.

שם צב א' א"ר אלעזר כל אדם שאין בו דעה לסוף גולה שנא' לכן גלה עמי מבלי דעת.

שם ב' בשעה שהגלה נ"נ את ישראל היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביופין והיו כשדיות רואו' אותן ושופעות זבות אמרו לבעליהן ובעליהן למלך צוה המלך והרגום ועדיין היו שופעות זבות צוה המלך ורמסים.

שם צד א' משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל וגו' א"ר יוחנן אותו מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו נתקבצו כל הרוחות אצל דומה אמרו לו שומר מה מלילה שומר מה מליל אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו.

שם צד א' להיכן אגלי להו מר זוטרא אמר לאפריקי ור' חנינא אמר להרי סלוג.

מכות י' א' תלמיד שגלה גולין רבו עמו.

שם ב' ר"ש בן לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו וגו' כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע וגו' במה הכתוב מדבר בב' בנ"א שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג וא' הרג במזיד לזה אין עדים ולזה אין עדים הקדוש ב"ה מזמינם לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונופל עליו והורגו זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה. שם סוף מסכת ר"ע וזקנים באו להר הבית כב ראו שועל יוצא מבית קדשי קדשים וגו'.

עדיות ספ"ב האב זוכה לבן בנוי בכח ובעושר ובחכמה ובשנים ובמספר הדורות לפניו והוא הקץ שנאמר קורא הדורות מראש אף ע"פ שנא' ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה ונא' ודור רביעי ישובו הנה (עיין פי' הראב"ד והרמב"ם).

מנחות לו א' בעא מיניה פלימו מרבי מי שיש לו ב' ראשים באיזה מהן מניח תפילין א"ל אי קום גלי או קבל עלך שמתא וגו'.

שם נג ב' א"ר יצחק בשעה שחרב בית המקדש מצאו הקב"ה לאברהם שהיה עומד בבית המקדש א"ל מה לידידי בביתי א"ל על עסקי בני באתי א"ל בניך חטאו וגלו א"ל שמא בשוגג חטאו א"ל עשיתה המזימתה א"ל שמא מיעוטן חטאו א"ל הרבים היו היה לך לזכור ברית מילה א"ל ובשר קודש יעברו מעליך א"ל שמא אם המתנת להם היו חוזרין בתשובה אמר לו כי רעתיכי אז תעלוזי מיד הניח ידיו על ראשו והי' צועק ובוכה ואמר לו שמא ח"ו אין להם תקנה יצתה ב"ק ואמרה לו זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך מה זית זו אחריתו בסופו אף ישראל אחריתן בסופן וגו'.

שם פז א' על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים מה אמרו אתה תקום תרחם ציון.

כב ר"ע וזקנים באו להר הבית וראו שועל יוצא מבית ק"ק וגו' עיין פי' ע"ז ביע"ד ח"ש בדרשה ה"י אב תק"על. ובספר אמת ליעקב פי' כן. דאמרינן בברכות כל דיבור שיצא מפי הקדוש ב"ה אפי' על תנאי אינו חוזר והקשו המפרשים והא כתיב בירמיה (י"ח) רגע אדבר על גוי וממלכה לנתוש וגו' ושב וגו' ורגע אדבר לבנות ולנטוע ועשה הרע וגו' וגם מקשין קראי אהדדי מירמי' (כ"ח כ"ט) אבל הענין כן הוא כי יש חילוק בין משפטי השם ובין הבטחת השם שבודאי משפטי ד' יכולין להשתנות מרגע לרגע דמשפטי ד' אינם אלא באשר הוא שם כמ"ש בישמעאל כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם אבל הבטחות השם לא ישתנו ולהכי בנבואת אוריה וזכריה היה אפשר לומר שהיו משפטי השם ותלויה בזכות וקלקול הדור ולכן לא היה ברור שנבואת זכריה יקוים על כל אופן בין שיהיו זכאים או חייבים וכאשר ראה ר"ע שנבואת אוריה עדיין קיים אפי' אחר נבואות זכריה לכן א"א לומר שהנבואה היה על תנאי אי יהי' זכאים או חייבים דהא בודאי לא עמדו על מצב ורגל אחד ובשעה אחת כל זמן ההוא או שנאמר שחזרו והרשיעו ממש באותן עונות שעשו בזמן נבואות אוריה ונתחייבו באותו עונש שנבא עליהם אלא ע"כ שהנבואה היתה בהבטחת השם בלאי תנאי ולכן גם נבואת זכריה בהבטחת השם בלא תנאי.

חולין ס ב׳ ואת העם העביר אותו לערים מאי נפקא מינה דלא ליקרו לאחיו גלוותא.

ערכין לב ב׳ משגלו שבט ראובן גד וחצי שבט מנשה בטלו יובלות.

אבות פ״א אבטליון אומר חכמי׳ הזהרו בדבריכ׳ שמא תהובו חיבת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל׃

שם פ״ה גלות בא לעולם על עובדי ע״ז ועל ג״ע ועל ש״ד ועל שמיטת הארץ.

אדר״נ פ״כ שמוני ניטרה את הכרמים אלו ישראׄ שגלו לבבל עמדו עליהם נביאים שביניהן ואמרו להם הפרישו תרומות ומעשרות אמרו להם כל עצמינו לא גלינו אלא בשביל שלא הפרשנו תרומות ומעשרות ועכשיו אתם אומרין לנו שנפריש תרומות ומעשרות לכך נאמר שמוני נוטרה את הכרמים.

ירושלמי ברכות פ״ט א׳ א״ר אהא כי מי אשר יבוחר וגו׳ (קהלת ט׳) אפילו אותן שפשטו ידיהן בזבול יש להן בטחון לקרבן אי אפשר שכבר פשטו ידיהן בזבול להחקן א״א שעשו תשובה עליהן הוא אומר וישנו שנת עולם לא יקיצו.

שם ברכות פ״ט אליהו ז״ל שאל לרבי נהוראי מפ״מ באין זועות לעולם (פי׳ רעד הארץ) אמר ליה בעון ביטול תרומות ומעשרות וגו׳ (כתוב בערך גשם ורוח) ואח״כ אמר אליהו ז״ל בני כך היא סברא דמלתא אבל כך עיקרו של דבר בשעה שהקב״ה מביט בבתי תיאטריות ובבתי קרקיסאות שלהם שישבו בטח ושאנן ושלוה ובית מקדשו חרב הוא אפילון לעולם להחריבו הה״ד שאוג ישאג על נוהו בשביל נוהו וגו׳ (כתוב בערך גשם ורוח).

שם חלה פ״א אף הוא ביטל את המעוררין שהיו אומרים עורה למה תישן הקיצה אל תזנח לנצח וכי יש שינה לפני המקום והלא כבר נא׳ הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל ומה ת״ל ויקץ כישן ה׳ אלא כביכול כאילו לפניו שינה בשעה שישראל בצרה ואו״הע בריוח וכן הוא אומר (איוב י״ז) ובהמרותם תלן עיני.

שם שבת פרק י״ו דלמא רבי ורבי חייא רבה ורבי ישמעאל ברבי יוסי היו יושבין ופושטין במגילת קינות ערב ט׳ באב שחל להיות בשבת מן המנחה ולמעלה ושיירו בה ״אלף בית״ אחד אמרו למחר אנו באין וגומרין אותה עם כשהיה נפטר לביתו נכשל באצבעו וקרא על גרמיה רבים מכאובים לרשע א״ל ר״ה בחובינו מטתך כן דכתיב רוח אפינו משיח ה׳ נלכד בשחיתותם אמר ליה ר׳ ישמעאל ברי יוסי אלו לא היינו עוסקין בענין כך היה לנו לומר עאכו״כ שהיינו עוסקין בענין (פי׳ שמקרא זה הוא סוף איכה רביעי ששיירו משם ואילך) וגו׳.

שם יומא פ״ה שהיה כהן הגדול מתפלל שלא תצא עלינו גלות לא ביום הזה ולא בשנה הזאת ואם יצאה עלינו גלות ביום הזה או בשנה הזאת תהא גליותינו למקום תורה (פי׳ שיכולין לעסוק בתורה אי נמי שתתקיים הגזירה במה שגולין ממקום למקום ללמוד תורה).

שם סוכה פ״נ הביא משם ראיה מכמה מקראות שהקב״ה משתתף בצערן ובגלותן של ישראׄ כתיב אני והו הושיעה נא (והוא קאי על הקב״ה דכתי׳ והוא אסור בזיקים) כתי׳ ולכה לישיעתה לנו (פי׳ גם לכה ישועה שלנו) כתיב (זכרי׳ יב) והושיע ה׳ את אהלי יהודה) והושע כתיב והביאה והושע לה׳ (ל״א את כמו עם). כתיב (מיכה ד׳) כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה (ושכנתי בשדה) כתיב אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים הוצאתך כתיב, כתיב ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר זו עד שלא נגאלו אבל משנגאלו ובעצם השמים לטוהר איכן הרכן של לבנה להנתן שם היא נתונה א״ר ברכיה מעשה אכ״כ אלא כמעשה היא וכל ארגלייא שלה היא וכל פרקמטיא שלה (פי׳ קודם שנגאלו הי׳ כלבנת הספיר תחת רגליו כדי לצער בצרתן שהיה עליהן עבודה ללבון לבנים והיא וכל ארגלייא שלה וכל פרקמטיא שלה (פי׳ כל הצריך לעבודת לבנים כגון הסלים והחמר). עו״ש כתיב (שמואל ב׳ ו׳) מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוי ואלוהיו פדית לך כביכול כאילו עצמך פדית.

שם תענית פ״א א״ר חנינא ברי׳ דרבי אבוהו בספרו של ר״ש מצאו כתיב (ישעי כ״א) משא דומה אלי קורא משעיר אר״י מפני שעיר (פי׳ מפני גזירות שעיר) ארשל״ק אלי מאיכן נזדווג לי משעיר (פי׳ לעתיד) נזדווג לי׳ משעיר אר״י ב״ל אם יאמר לך אדם איכן הוא אלהיך אמור לו בכרך גדול שברומי מ״ט אלי קורא משעיר תני רבי שמעון בן יוחי בכל מקום שגלו גלה השכינה עמהם גלו למצרים גלה השכינה עמהם מ״ט הנגלה נגלתי לבית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה (שמואל א׳ ב׳) וה״א דהנגלה היא ה״א התמיה ומתקיימת וכן הרבה (גלו לבבל שכינה עמהן שנאמר למענכם שולחתי בבלה) גלו למדי גלה השכינה עמהן שנאמר (ירמי׳ מ״ט) ושמתי כסאי בעילם ואין

עילם אלא מדי שנאמר (דניאל ח׳) ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה גלו ליון גלתה השכינה עמהן מ״ט ועוררתי בניך ציון על בניך יון (זכרי׳ ט׳) גלו לרומי גלה השכינה עמהן מ״ט אלי קורא משעיר שומר מה מלילה אמרו ישראל לישעי׳ רבינו ישעי׳ מה יוצא לנו מתוך הלילה הזה אמרו ליה המתינו לו עד שנשאל כיון ששאל חזר אצלן אמרו לו שומר מה מליל שומר העולמים אמר להן אמר שומר אתא בוקר וגם לילה אמרו לו וגם לילה (פי׳ בתמיה וכי יהי׳ ח״ו גלות אח״כ) אמר להן לא כשאתם סבורין אלא בקר לצדיקים ולילה לרשעי׳ בקר לישראל ולילה לעובדי כוכבים אמרו ליה אימת אמר לון דאתון בעין הוא בעי׳ אם תבעיון בעיו אמרו ליה מי מעכב אמר להן תשובה שובו אתיו. עו״ש א״ר אחא בש״ר תנחום בי רבי חייא אלו ישראל עושין תשובה יום אחד מיד הי׳ בן דוד בא וגו׳ (עיין ערך גאולה).

עיין שם פ״ב שמפרש הקרא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו דקאי על הגלות והגאולי (עיין בערך אבות ושבטים ירושלמי זה).

ירושלמי פ״ד תענית יום שחרב הבית הי׳ מוצ״ש ומוצאי שביעית ומשמרתו של יהויריב.

שם שם מבן כוזיבא והרוגי ביתר. (ועיין בערך דורות באות מ׳ גבי מלכים).

שם שם תני ר׳ יוסי אומר המשים ושתים שנה עשה ביתר לאחר חורבן ביהמ״ק ולמה חרבה על שהדליקה נרות לאחר חורבן ביהמ״ק ולמה הדליקה נרות שהיו בולווטי ירושלים יושבים באמצע המדינה (פי׳ בולווטי יועצים ושרים) וכד הוו חמין בר נש סליק לירושלים הוון אמרין ליה דשמעינן עלך דאת בעי׳ מתעבדא ארכונטס ובולבוטוס (פי׳ שר ויועץ) והוא אמר לון לית בדעתי בדיל דשמעינן עלך דאת בעי מזבנא אוסי׳ דילך (פי׳ שאתה רוצה למכור שדה שלך) והוא אמר לון לית בדעתי והוה חבירי׳ אמר ליה מה את בעי׳ מן דין כתוב ואני חותם והוה כתב וחבירו חתם והוון משלחין אוניתא לבר ביתיה ואמרון ליה אין אתא פלניא מיעול לאוסי׳ דילי׳ לא תשבקיניה (פי׳ כשירצה לבוא לשדהו אל תניחו אותו כי מכר אותו).

שם שם תני ר׳ יוסי אומר נ״ב שנה לא נראה עוף טס בארץ ישראל מ״ט מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו (ירמי׳ נ׳). עו״ש א״ר חנינא בריה דר׳ אבהו שבע מאות מיני דגים טהורי׳ ושמונה מאות מיני הגבים טהורים ולעוף אין מספר כולהם גלו עם ישראל לבבל וכשחזרו כולהם חזרו עמהם חוץ מן הדג הנקרא שיבוטא (פי׳ לפי שיש לו טעם חזיר א״נ שאינו יכול לילך דרך עליות המים וכן נמצא דגים במדינתנו שאין יכולין לילך דרך ירידת המים שקורין לאקס).

שם מגילה פ׳ בני העיר כתיב (מלכים ב׳ כה) וישרוף את בית ה׳ זה בה״מ ואת בית המלך זה פלטין של צדקיהו ואת כל בתי ירושלים אלו ד׳ מאות ושמונים בתי כנסיות שהיו בירושלים וכל אחד הי׳ לה בית ספר ובית נמרא בית ספר למקרא ובית גמרא למשנה. וכולהם עלה אספסייאנוס והחריבן (פי׳ אע״נ דהקרא מיירי במקדש ראשון מ״מ בודאי כאשר הי׳ בראשונה כן הי׳ בשנייה וחרבן האחרון קשה לנו יותר לכן מזכיר זה) ומלאתי בגמטרי׳ ד׳ מאות ושמנים ואחד כנגד בתי כנסיות הנ״ל עם בהמקד״ש ואת כל הבית הגדול שרף באש זה בית מדרשו של ר׳ יוחנן ב״ז ששם הי׳ מתנין גדולתו של הקב״ה כגון ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע (מלכים ב׳ ח׳).

שם סנהדרין פי״א אר״י לא גלו ישראל עד שנעשו כ״ד כתות של טועים מ״ט (יחזקאל ב) שולח אני אותך אל בני ישראל אל גוים המורדים אשר מרדו בי אל גוי המורד אין כתיב כאן אלא אל גוים המורדים אשר מרדו בי המה ואבותיהם פשעו בי עד היום הזה ר׳ ברכי׳ ור׳ חלבו בשם רשב״נ לשלש גליות גלו ישראל אחת לפנים מנהר סמבטיון ואחת לדפני של אנטוכיא ואחת שירד עליהם הענן וכיסה אותם כשם שגלו לג׳ גליות כך גלו שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה לג׳ גליות מ״ט בדרך אחותך הלכת וגו׳ (יחזקאל כ״ג) עיי״ש. (א)

שם חגיגה תניא רשב״י אומר אם ראית עיירות שנתלשו ממקומן בארץ ישראל דע שלא ההזיקו בשכר סופרים ומתניי׳ שנאמר על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי גו׳ (עיין לעיל בערך בנים וגידול בנים).

ערך גניבה וגזילה

ברכות ה׳ ע״ב רב הונא תקיפא לי׳ ארבע מאה דני דחמרא על לגביה. רב יהודה אחוה

א ע׳ אוהל יעקב פ׳ פקודי סוף הפרשה מענין גלות. ובע׳ ואתחנן על הקרא בצר לך ומענין גלות:

דרב סלא חסידא ורבנן ואמרי לה רב אדא בר אהבה ורבנן אמרי לי' ליעיין מר במילי' אמר להו ומי השידנא בעיניכו אמרו ליה מי חשיד הקדוש ברוך הוא דעביד דינא בלא דינא אמר להו אי איכא מאן דשמע עלי מילתא לימא אמרו לי' הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישא לאריסיה אמר להו מי קא שביק לי מידי הא קא גניב ליה כולי' אמרו לי' היינו דאמרי אינשי (א) בתר גנבא גניב וטעמא טעים וגו'.

שם ו' ע"ב הנותן שלום לחבירו ולא החזיר לו נקרא גזלן שנ' ואתם בערתם הכרם גזילת העני בבתיכם וגו'.

שם ט"ז ע"ב ר' יוסי אומר אם עבד כשר הוא אומרים עליו הוי איש טוב ונאמן וגו'.

שם ל"ה ע"ב א"ר חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל וגו'.

עי"ש בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות אחרונים דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות אחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצירות דרך קרפיפות כדי לפוטרן מן המעשר וגו' (בערך ברכה).

שם גנבא אפום מחתרתו רחמנא קרי וגו'.

פיאה פ' אם אין מנית העניים ללקוט ה"ז גזלן.

פיאה פ"ז המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי זה גוזל את העניים ע"ז נאמר אל תסג גבול עולים.

ירו' ברכות פ"י מצה גזולה אסור לברך עליה.

שבת לא ב (ב) בעון גזל תרומות ומעשרות השמים נעצרים וגו' שנאמר ציה גם חום יגזלו מימי שלג.

שבת פ"ח ע"ב הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו וסלף בוגדים ישדם.

שם קנו ע"ב אימיה דר"נ בר יצחק אמרי לה כלדאי ברך גנבא הוה וגו'.

עירובין י"ז ע"א ת"ר מחנה היוצאת למלחמת הרשות מותרין בגזל עצים יבשות וגו'.

שם נ"ג ע"ב אמר להן נתייעץ במכתיר והנני למפיבשת אמר ר' יהושע בן חנניא מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה תינוק ותינוקת אשה מאי היא וגו' תינוקת מאי היא פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה אמרה לי תינוקת רבי לא שדה היא זו אמרתי לה לא דרך כבושה היא אמרה לי לסטים כמותך כבשוה וגו'.

שם ק' ע"ב א"ר יוחנן אילמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה וגו'.

פסחים קי"ג ע"ב חמשה דברים צוה כנען את בניו אהבו זה את זה ואהבו את הגזל וגו'.

ביצה ט"ו ע"א מהו דתימא רוב לסטים ישראל נינהו ולא מזלזלי בהו וגו'.

שם כ"א ע"א בלשת באה לעירנו ובקשה לחטוף את כל העיר ושחטנו להם עגל והאכלנום ופטרנום לשלום וגו' שם כ"ט ע"א תנו רבנן הוא כנס שלש מאות גרבי יין מברורי המדות וחבריו כנסו ג' מאות גרבי יין ממצוי המדות והביאום לפני הגזברים לירושלים אמרו להם אי אתם זקוקים לכך אמרו להם אף אנו אין רצונינו בכך אמרו להם הואיל והחמרתם על עצמכם עשו מהם צורכי רבים דתניא גזל ואינו יודע למי גזל יעשה מהם צורכי רבים וגו'.

חגיגה י"א ע"ב גזל ועריות נפשו מחמדתן ומתאוה להן עריות בין בפניו בין שלא בפניו גזל בפניו נפיש יצריה שלא בפניו לא נפיש יצריה.

מ"ק כו ב' ת"ר היוצא בבגד קרוע לפני המת הרי זה גוזל את המתים ואת החיים וגו'.

רה"ש כו א' לוי איקלע לההיא אתרא אתא גברא לקמיה א"ל קבען פלניא לא הוה ידע מאי קאמר ליה אתא שאיל בי מדרשא א"ל גזלן אמר לך דכתיב היקבע אדם אלקים וגו'.

יומא לט א' מעשה באחד שנטל חלקו וחלק

א בתר גנבא גניב וטעים טעמא פי' רש"י הגונב מן הגנב ופי' האוהב יעקב פ' יתרו דאית להורות דאלו עיקר טעם איסור הגניבה מפאת חסרון הנגנב דא"כ כן הי' הגונב מן הגנב ריק מכל עון אמנם הגניבה היא סבה לפעול זרות בנפש הגונב וא"כ אין נפקותא מי ומי הוא הנגנב כי מ"מ תתרגל נפשו לחמוד וזה שאמרו שלו זהו בתר גנבא גניב וטעים טעמא כאלו גונב מן הבעלים.

ב בעון גזל ובטול תרומות ומעשרות וגו' שנאמר ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו פי' האוהב ליעקב ע"פ הגמר' בר"ה י"ג. הרי שהיו ישראל צדיקים גמורים בר"ה ופסקו להם גשמים מרובים לבסוף סרחו הקב"ה מורידם שלא בזמנם ועל הארץ שאינה צריכה פירש"י במדבר וזה פי' הקרא ציה דהיינו מדבר גם חום דהיינו ימות החמה בימים שאין צריכין לגשמים יגזלו מימי שלג שהיו ראוין לירד בימות הגשמים. והטעם לזה שאול חטאו שאול לשון בקשה שביקשו בר"ה על הגשמים ופסקו להם גשמים אח"כ חטאו.

חבירו והיו קורין אותו בן חמצן עד יום מותו אמר רבה בר בר שילא מאי קרא אלהי פלטני מיד רשע מכף מעול וחומץ וגו׳.

שבת לב ב׳ בעון גזל הגובאי עולה והרעב הווה ובנ״א אוכלין בשר בניהן ובנותיהן שנאמר שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שומרון העושקות דלים הרוצצות אביונים אמר רבא כגון הני נשי דמחוזא דאכלן ולא עבידן וכתיב הכיתי אתכם בשדפון ובירקון הרבותי גנותיכם וכרמיכם ותאניכם וזיתיכם יאכל הגזם וכתיב יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל החסיל וכתיב ויגזור על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו איש בשר זרועו יאכלו א״ת בשר זרועו אלא בשר זרעו.

סוכה כו א׳ אמר רבא פרצה קוראה לגנב וגו׳.

שם כט א׳ בשביל ד׳ דברים מאורות לוקין על כותבי פלסתר ועל מעיד עדות שקר ועל מגדלי בהמה דקה בא״י ועל קוצצי אילנות טובות ובשביל ד׳ דברים נכסי בע״ב נמסרים למלכות על משהי שטרות פרועים ועל מלוי ברבית ועל שהיה סיפוק בידן למחות ולא מיחו ועל שפוסקים צדקה ברבים ואינן נותנין וגו׳ א״ר בשביל ארבע דברים נכסי ב״ב יוצאין לטמיון על כובשי שכר שכיר ועל עושקי שכר שכיר ועל שפורקין עול מעל צואריהן ונותנין על חבריהן ועל גסות הרוח וגסות הרוח כנגד כולן אבל בענוים כתיב וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום.

שם ל א׳ ואר״י משום ר״ש בן יוחי מ״ד כי אני ד׳ אוהב משפט שונא גזל בעולה משל למלך בשר ודם שהיה עובר על בית המכס אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים אמרו לו והלא כל המכס כולו שלך הוא אמר להן ממני ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמן מן המכס אף הקדוש ב״ה אמר אני ד׳ שונא גזל בעולה ממני ילמדו בני ויבריחו עצמן מן הגזל איתמר נמי אמר ר׳ אמי יבש פסול מפני שאין הדר גזול פסול משום דהוי מצוה הבאה בעבירה.

תענית ז׳ ב׳ א״ר אמי אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל שנא׳ על כפים כסה אור בעון כפים כסה אור ואין כפים אלא חמס שנא׳ ומן החמס אשר בכפיהם ואין אור אלא מטר שנא׳ יפיץ ענן אורו מאי תקנתיה ירבה בתפלה שנא׳ ויצו עליו במפגיע ואין פגיעה אלא תפלה שנא׳ ואתה אל תתפלל וגו׳ ואל תפגע בי (בע׳גשם).

שם טז א׳ אמר שמואל אפי׳ גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו וגו׳

שם ב׳ היינו מטופל ואין לו היינו ביתו ריקם א״ר חסדא זהו ביתו ריקם מן העבירה וגו׳.

שם כה א׳ מעשה באשתו של רחב״ד שמצאה תרנגולין והניחו ביצים וקנה ברמיהן עיזים והחזירן לבעלים וגו׳ (בערך מעשה הגדולים).

מגילה יג ב׳ רחל אמרה לי׳ ליעקב מיהא אבא רמאה אנא ולא יכלת לי׳ א״ל אחיו אנא ברמאות אמדה ליה ומי שרי לצדיק לסנויי ברמיותא אמר לה אין עם נבר תתבר ועם עקש תתפל.

יבמות צא א׳ א״ל ר״נ גניבי גנובא למה לך וגו׳.

כתובות ל א׳ הכל בידי שמים חוץ מצנים ופחים שנאמר צנים ופחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ותו אריא וגנבי בידי אדם נינהו והתני רב יוסף וכן תני ר׳ חייא מיום שחרב בהמ״ק אע״פ שבטלו סנהדרין ארבע מיתות לא בטלו לא בטלו הא בטלו לא דין ארבע מיתות לא בטלו וגו׳ מי שנתחייב הרג או נמסר למלכו׳ או ליסטים באין עליו וגו׳.

שם סה א׳ א״ר לעזר בואו ונחזיק טובה לרמאין שאלמלא הן היינו חוטאים בכל יום וגו׳.

קידושין פ ב׳ א״ר יוסף תדע דמהברי בי עשרה וגנבי כשורא ולא מכספי מהדדי.

שם פב א׳ לא ילמד אדם בנו חמר גמל קדר רועה ספן וחנוני שאומנותן אומנות ליסטים שהשודים על הגזל.

שם כט א׳ ר״י אומר כל שאינו מלמד בנו אומנות כאילו מלמדו ליסטות.

גיטין מה א׳ לאו עכברא גנב אלא חורא גנב וכו׳.

שם מ״ז ע״א ר״ל זבין נפשי׳ ללידאי וגו׳ (בערך מעשה הגדולים).

שם מט ב׳ א״ר שמעון מפני מה אמרו הניזקין שמין להם בעידית מפני הגזלנין ומפני החמסנין וגו׳.

שם נה א׳ העיד ר׳ יוחנן בן גודגדא על המריש הגזול שבנאו בבירה שיטול את דמיו מפני תקנת השבים ועל חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים שהיא מכפרת מפני תקנת המזבח וגו׳.

שם ע״ב מתני׳ לא היו סיקריקון ביהודה וגו׳.

שם נט ב׳ מציאת חשו״ק יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום ר׳ יוסי אומר גזל גמור עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום ר״י אומר גזל גמור וגו׳.

נדרים סב א׳ הוקפלי רוב המקצועות מותרות משום גזל ופטורות מן המעשר.

שם צא ב׳ נואף ניחא לי׳ דלא לימות בעל דתיהוי אנתתיה עלויה מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם וגו׳.

סוטה יב א׳ ותקח לו תבת גומא מאי שנא גומא

אמר רבי אלעזר מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל וגו'.
שם כב א' ת"ר בתולה צליינית ואלמנה שובבת וקטן שלא כלו לו חדשיו הרי אלו מבלי עולם וגו'.
שם מט א' רפב"י אומר משהרב ביהמ"ק בושו חברים כו' וגברו בעלי זרוע וגו'.
שם ב' משרבו טורפי טרף וגו'.
ב"ק כז ב' בן בג בג אומר אל תכנס לחצר חבירך שלא ברשות ליטול את שלך שמא תראה עליו כגנב וגו'.
שם ס' ב' חבול ישיב רשע גזילה ישלם אף ע"פ שגזילה משלם רשע הוא וגו'.
שם סב א' א"ל רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי מה בין גזלן לחמסן א"ל חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי וגו'.
שם עט ב' ג) שאלו תלמידיו את ריב"ז מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן א"ל זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו כביכול עשה עין של מעלה כאילו אינו רואה ואזנו של מעלה כאילו אינו שומעת שנאמר הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם וגו' וכתיב ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב וכתיב כי אמרו עזב ה' את הארץ ואין ד' רואה תניא א"ר מאיר משום ר' גמליאל משלו משל למה הדבר דומה לשני בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה א' זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך ואחד לא זימן לא את בני העיר ולא את בני המלך איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך א"ר מאיר בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכה חמשה שה שלא בטלו ממלאכתו ד' אריב"ז בוא וראה כמה גדול כבוד הבריות שור שהלך ברגליו חמשה שה שהרכיבו על כתפיו משלם ארבע.
שם ב' חתול מותר להורגו ואסור לקיימו ואין בו משום גזל וכו'.
שם צד א' תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ על זה נאמר ובוצע ברך נאץ ד' גו'.
שם ב' ת"ר הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלין מהן והמקבל מהן אין רוח חכמים נוחה הימנו אמר ר' יוחנן בימי ר' נישנית משנה זו דתניא מעשה באדם אחד שבקש לעשות תשובה א"ל אשתו ריקא אם אתה עושה תשובה אפי' אבנט אינו שלך ונמנע ולא עשה תשובה באותו שעה אמרו הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלין מהן והמקבל מהן אין רוח חכמים נוחה הימנו וגו'.
שם צז א' בי רב יוסף בר חמא הוו תקיף עבדי דאינשי דמסקי בהו זוזי ועבדי בהו מלאכה.
שם קיט א' כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו רב הונא ורב חסדא חד אמר נפשו דנגזל וח"א נפשו של גזלן וגו'.
עו"ש א"ר יוחנן כל הגוזל חבירו שו"פ כאילו נוטל נשמתו ממנו שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח ואומר ואכל קצירך ולחמך בניך ובנותיך ואמר מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצכם ואמר אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים מאי ואומר וכ"ת נפש דידיה אבל נפש בניו ובנותיו לא ת"ש בשר בניו ובנותיו וכ"ת ה"מ היכא דלא יהיב דמי אבל היכי דיהיב דמי לא ת"ש מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצבם כ"ת ה"מ היכי דקעביד בידים אבל גרמא לא ת"ש אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים וכי היכן מצינו שהרג שאול את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאלו הרגן.
עו"ש לענין קבלת צדקה מן הנשים כמה מותר ליקח שלא יהיה בו משום גזל.
עו"ש מה שהכובס והסורק או החייט מותרין ליקח לעצמן מן הבגדים שמתקנין.
ב"מ ה ב' סתם רועה פסול.
שם כד א' מר זוטרא חסידא איגניב ליה כסא דכספא מאושפיזא חזיא להחיא בר בי רב דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה אמר היינו האי דלא איכפת לי' אממונא דחברי' כפתיה ואודי.
שם כט א' אמר רבי אבהו ג' אין הפרגוד ננעל בפניהם אונאה וגזל וע"א אונאה דכתיב

ג) ומפני מה החמירה התורה בגנב יותר מבגזלן וגו' האלהי יעקב פ' דברים הביא בשם הגאון מהר"ש מלכים ז"ל בחור נחמד על הקרא איוב כ"ד ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים רומז לדברי ריב"ז הנזכרים כי במה שהוא מסתיר עצמו ושומר נשף ואומר שלא תשורני עין עושה עין שלמעלה כאילו אינו רואה בחשך וזה וסתר פנים ישים. ועיין שם ספי' בזה עוד איזה כתובים.

ובידו אנך גזל דכתיב חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד ע"א דכתיב העם המכעיסים אותי על פני תמיד וגו'.

שם סא ב' לא תגנוב ע"מ למיקט א"ל רב יימר לרב אשי ל"ל דכתב רחמנא לאו במשקלות א"ל לטומן משקלותיו במלח היינו גזל מעליא הוא לעבור עליו משעת עשייה. שם אמר רבא ל"ל דכתב רחמנא יציאת מצרים גבי ריבית יצ"מ בציצית יצ"מ במשקלות אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטיפה שאינו של בכור אני הוא שעתיד ליפרע וגו' וממי שטומן משקלותיו במלח וגו'.

שם פ"ג ב' ר' אלעזר בר שמעון אשכח לההוא פרהגונא דקא תפיס גנבי א"ל היכי יכלת להו לא כחיותא מתילא דכתיב בו תרמוש כל חיתו יער איכא דאמרי מהאי קרא קאמר ליה יארוב במסתר כאריה בסוכו דילמא שקלת צדיקי ושבקת רשיעי א"ל ומאי אעביד הורמנא דמלכא הוא אמר תא אגמרך היכי תעביד עול בארבעי שעי לחנותא כי חזית איניש דקא שתי חמרא וקא נקיט כסא בידיה וקא מנמנם שאיל עילויה אי צורבא מרבנן הוא וניים אקדומי קדים לגירסי' אי פועל הוא קדים ועביד עבידתא ואי עבידתי' בליליא רדוד רדיד ואי לא גנבא הוא תפסיה וגו' (כתוב בערך מעשה הגדולים).

שם פר א' ר"י למד ור"ל מקשי ליה ואמר ליה לסטאה בלסטייתיה ידע וגו' (בע' מע"הג).

שם קיא א' כל הכובש שכר שכיר עובר בה' שמות הללו משום לא תעשק את רעך ומשום לא תגזול ומשום לא תעשיק שכיר עני ומשום לא תלין ומשום ביומו תתן שכרו ומשום לא תבא עליו השמש הני דאיכא בימָמא ליכא בליליא דאיכא בליליא ליכא בימָמא.

עי"ש נתתיו לך זהו עושק יש לך בידי ואיני ניתן לך זהו גזל.

שם קיב א' ואליו הוא נושא את נפשו כל הכובש שכר שכיר כאלו נוטל נפשו ממנו רב הונא ורב חסדא ח"א נפשו של גזלן וח"א נפשו של נגזל מ"ד נפשו של גזלן דכתיב אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער וכתיב כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש ומ"ד נפשו של נגזל דכתיב כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח ואידך נמי הכתיב את נפש בעליו יקח דהשתא ואידך נמי הכתיב וקבע את קובעיהם נפש מה טעם קאמר מה טעם קבע את קובעיהם משום דנטלי נפש.

ב"ב לה ב' דתני ר' חייא גזלן של רבים לא שמיה גזלן.

שם נח א' ההוא אמגושא דהוה חטיט שכבי כי מטי אמערתא דרב טובי בר מתנה תפסיה בדיקניה אתא אביי א"ל במטותא מינך שבקיה לשנה אחריתי הדר אתי תפסיה בדיקניה אתא אביי לא שבקיה עד דאייתי מספרא וגוייה לדיקניה.

שם פח ב' וא"ר לוי קשה גזל הדיוט יותר מגזל גבוה שזה הקדים חטא למעילה וזה הקדים מעילה לחטא (פי' רש"י גזל הדיוט הקדים בו חטא למעילה דכתיב ונפש כי תחטא ומעלה מעל וכחש בעמיתו וגו' מיד מתחלת הגזל קרי ליה חוטא משעת כפירה וגבי הקדש כתיב כי תמעל מעל וחטאה בשגגה דאינו נקרא חוטא עד שנהנה).

שם קסד א' אמר רב יהודה א"ר ד רובן בגזל ומיעוטן בעריות והכל בלה"ר ס"ד אלא אבק לה"ר.

ע"ז יז ב' אמר לר' אלעזר בן פרטא מ"ט תנית ומ"ט גנבת וגו'.

שם כה ב' מעשה בתלמידי רע"ק שהיו מהלכין בדרך לכזיב פגעו בהן לסטים אמרו להן לאן אתם הולכין אמרו להן לעכו כיון שהגיעו לכזיב פירשו אמרו להן תלמידי מי אתם אמרו להן תלמידי ר"ע אמרו להן אשרי ר"ע ותלמידיו שלא פגע בהן אדם רע מעולם. רב מנשה הוה אזול לבי תורתא פגע בי גנבי אמרו ליה לאן אזלת אמר להן לפומבדי' כי מטי לבי תירתא פי' ש וגו' (בערך מעה"ג).

שם נד ב' ד"א הרי שגזל סאה של חטין וזרעה בקרקע דין הוא שלא תצמח אלא עולם כמנהגו נוהג כו'.

שם כו א' הוו מה בין גנבי בבל ללסטים א"י.

סנהדרין ז א' ההוא דהוה קאמר ואזיל אתרתי תלה גנבי לא מקטיל א"ל שמואל לרב

ד אר"י א"ר רובן בגזל ומיעוטן בעריות וכולן באבק הרע עיין בב"כ לעתים דרוש ק"ד שמפרש רובן בגזל היינו ע"פ מה שאמרו רז"ל כל הכתוב מציה"ז באה ברכה בגזל [illegible] וגו' עוד יש ענין גזל והוא גניבת דעת הבריות. עוד יש ענין גזל ומניעת שלום לאיזה מלוי כדרשו רז"ל על גזילת העני בבתיכם עוד יש גזל אם הדיינים והשופטים אינם [illegible] באומר בריך קוליס וחברי גנבים יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא עליהם ויפה יובאר שם כונה ונפלאות בענין הזה עיי"ש.

יהודה קרא כתיב כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו.

שם כב א' והנערה יפה עד מאוד ותהי למלך סוכנת ותשרתהו אמרה לי' נינסבן אמר לה אסירת לי אמרה ליה הסריה לגנביה נפשיה לשלמנא נקיט.

שם כו ב' וא"ר נחמן גנב ניסן וגנב תשרי לא שמיה גנב וגו'.

שם לח א' ת"ר אדם יחידי נברא מפני מה וגו' מפני הגזלנין ומפני החמסנין ומה עכשיו ומה עכשיו שנברא יחידי גוזלין והומסין נבראו שנים עאכ"ו תניא הי' ר"מ אומר בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו בקול במראה ובדעת בקול ומראה משום ערוה ובדעת מפני הגזלנים והחמסנים ומפני מה אין פרצופיהן דומין זל"ז שלא יראה אדם דירה נאה אשה נאה ויאמר שלי הוא שנאמר וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר.

שם לט א' א"ל כופר לר"ג אלקיכם גנב הוא הוא דכתיב ויפל ד' אלקים תרדמה על האדם ויישן אמרה ליה ברתיה שבקיה דאנא מהדרנא ליה אמרה ליה תנו לי דוכום א' א"ל למה לך אמרה ליה לסטים באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קיתון של כסף והניחו לנו קיתון של זהב אמר לה ולואי שיבואו עלינו בכל יום אמרה ליה ולא יפה לו לאדם הראשון שנטלה ממנו צלע אחת ונתנה לו שפחה לשמשו כ.'

שם מו ב' תניא היה ר"מ אומר משל למה"ד לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא ללסטיות צוה המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר המלך תלוי צוה המלך והורידוהו.

שם מט א' ויקבר בביתו במדבר אטו ביתו מדבר הואי וגו' ד"א מה מדבר מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות.

שם נו ב' בני נח נצטוו על הגזל.

שם פא ב' הגונב את הקסוה וגו' קנאין פוגעין בו.

שם צא א' מצרים באו לדין עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון ואמרו תנו לנו כסף וזהב שלקחתם וגו' (בערך מעשה הגדולים).

שם ב' א"ר יהודה אמר רב כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גוזלו מנחלת אבותיו שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית וגו'.

שם צר ב' ואוסף שללכם אוסף והסיל שלא רצו בדורו של הזקיהו המלך לקחת השלל של סנחריב לפי שהיה מעורב בו ממונן של עשרת השבטים.

שם צט ב' וילך ראובן בימי קציר חטים אמר רבא בר יצחק אמר רב מכאן לצדיקים שאין פושטין ידיהן בגזל.

שם קח ב' א"ר יוחנן בא וראה במה גדול כח של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל שנא' כי מלאה הארץ חמס מפניהם.

שם קינ ב' ה כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם מאן רשעים אמר רב יוסף גנבי.

חולין פט א' אמר ר' אבא קשה גזל הנאכל דאפי' צדיקים גמורים אין יכולין להחזיר שנא' בלעדי רק אשר אכלו הנערים.

שם צא א' ויותר יעקב לבדו אמר רבי אלעזר שנשתייר על פכים קטנים מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל.

שם קינ א' השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה ה"ז מכביד את הבשר וגוזל את הבריות וכו'.

שם קכז א' אמר רב גידל אמר רב נרשאה נשקיך מני כביך נהר פקודאה לוויך מגלימא שפיראדחוי עלך פומבדיתא לווך אשני אושפיזך.

ערכין טז א' א"ר שמואל ב"נ א"ר יוחנן על ז' דברים נגעים באים על להה"ר כו' ועל הגזל וכו'.

אבות פ"ב מרבה עבדים מרבה גזל.

שם פ"ד החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא.

שם פ"ה בארבעה פרקים הדבר מתרבה וכו' במוצאי החג שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנות עניים.

שמחות פ"ט מרובה גזל המת מגזילת החי שהגוזל את החי יכול לפייסו ולהחזיר לו גזילו והגוזל את המת אינו יכול לפייסו

ה כל זמן שרשעים בעולם כו' ביערות דבש ח"ב כח. דיש להבין וכי אין רשעים בעולם זולת גנבים אבל כבר נודע כי החמירה התורה בגנב יותר מבגזלן היות עושה עין שלמעלה כאלו אין רואה ח"ו והנה מתן בסתר יכפה אף שהעושה כן בסתר אין כוונתו לשם יוהרא או החזקת טובה רק לש"ש ולכן יכפה אף אך גנב שעושה עין שלמעלה כאלו אין רואה א"כ לא שייך מתן בסתר וזה הכוונה כ"ז שרשעים בעולם חרון אף בעולם וקשה הא מתן בסתר יכפה אף אלא רשעים גנבים ולדעתם אין מתן בסתר מועיל כמבואר.

ולהחזיר לו גזילו וגו'. עו"ש כל המציל כלים מן המת הרי זה גוזל את המת.

מס' ד"א פ"ה לעולם יהיו כל בני אדם חשובים בעיניך כלסטים והוי מכבדן כר"ג וכו' (בע' מעשה הגדולים).

סנהדרין קט א' דרש רבא מ"ד עד אנה תהותתו על איש תרצחו כלכם כקיר נטוי וכגדר הדחויה מלמד שהיו נותנין עיניהן בבעלי ממון ומושיבין אותם אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאין ונוטלין את ממונם דרש רבא מ"ד חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא ראו אור מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומפקידים אצלו אפרסמון ומניחים אותו בבית גנזיהם לערב הם באים ומריחים אותם ככלב שנאמר ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר ובאים והותרים שם ונוטלין אותו ממון.

שבועות לט אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין ושיש בה ליסטים שאין כולן ליסטים מפני שמחפין עליו.

ירושלמי ב"מ פ' הזהב א"ר אחא כתיב כי מלאה הארץ חמס ומה היו חומסין הוה ב"נ נפיק טעין קופה מלאה פירות והיו מתכוונין ונוטלין פחות משוה"פ דבר שאינו יוצא בדיינין.

ערך גניבת דעת

סוטה ט ב' אבשלום לפי שגנב ג' גניבות לב אביו ולב ב"ד ולב ישראל לפיכך נתקעו שלשה שבטים שנאמר ויקח שלשת שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום.

שבועות לט א' אל בית הגנב זה הגונב דעת הבריות וגו'.

חולין צא אסור לגנוב דעת הבריות וגו'.

שם צד א' ע"ש מאיסור גניבת דעת.

עו"ש ב' מר זוטרא בריה דרב נחמן הוה קאזיל מסיכרא לבי מחוזא וכו'.

ערך גן עדן וגיהנם

ברכות ח ב' אני צויתי למקודשי תני רב יוסף אלו הפרסיים המקודשין ומזומנין לגיהנם.

שם י א' אמר לה ההוא צדוקי לברוריה כתיב **א** רני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני אמרה ליה שטיא לסיפא דקרא דכתיב כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה' אלא מאי עקרה לא ילדה רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כוותיכי.

שם יב ב' ויאמר שמואל אל שאול מחר אתה ובניך עמי אמר ר' יוחנן עמי במחיצתי.

שם טו ב' הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם.

שם טז ב' ר' אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלום וריעות ותרבה גבולנו בתלמידים ותצליח סיפנו אחרית ותקוה ותשים חלקנו בגן עדן ותקננו בחבר טוב וגו'.

שם יט א' אריב"ל כל המספר אחר מטתן של ת"ח נופל בגיהנם שנאמ' והמטים עקלקלותם יוליכם ד' את פועלי האון שלום על ישראל אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון.

שם כח ב' שיש לפני שני דרכים אחד של ג"ע ואחד של גיהנם.

שם לד ב' מאי עין לא ראתה אמר ריב"ל זה יין המשומר בענביו מו' ימי בראשית רבי שמואל בר נחמני אומר זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה שמא תאמר אדם הראשון היכן היה בגן ושמא תאמר הוא גן הוא עדן תלמוד לומר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן גן לחוד ועדן לחוד.

שם נז ב' חמשה אחד מששים אלו הן אש דבש ושבת ושינה וחלום אש אחד מששים לגיהנם דבש וגו'.

מפרשה נשא הסמיך לענין גזילה וידבר ה' אל משה לאמר איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא והתוודו את חטאתם אשר עשו וגו' ודרשו המדקדקים בקרא זה דכתיב חטאת האדם ואח"כ ואשמה הנפש וגם כדבר במקרא זה בלשון יחיד ובלשון רבים י"ל דגזל היא חטא אדם שהוא עפר מן האדמה והגוף העכור הזה היא המונע לגזול ומתוך כך בא לעבירה אחרת חמורה היינו בנשבע על שקר ומועל מעל בה' לשבע בשמו לשקר וזה לא תאות הגוף הוא כי אם ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם פי' שניהם הגוף והנשמה כי אין כפרה עד שמשיב הגזילה שנתגלגל זה חטאת הגוף. ועיין עוד מה שפי' על מקרא זה בעין יעקב:

א רני עקרה כו'. ע' מהרש"א שהקשה הא דלא אמר משום דעקרה רני וכתב בעיון יעקב דעקרה משמע שהיא עכשיו עקרה ולא היה קשה לו כלל אבל לא ילדה משמע שלא ילדה כלל משום שאין בניה חשובים אלו יתברך והסיבה שלא ילדה בנים לגיהנם:

שם סא א׳ ת״ר המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם שנאמר יד ליד לא ינקה רע לא ינקה מדינה של גיהנם.

ירושלמי פיאה יש שמאכיל אביו וגו׳ ויורש גיהנם ויש מטחינו ויורש גן עדן וגו׳.

שבת לג א׳ אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם שנאמ׳ שוחה עמוקה פי זרות רב נחמן בר יצחק אמר אף שומע ושותק שנאמ׳ זעום ה׳ יפול שם.

שם לג ב׳ ר׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ שמעון יתבי ויתיב יהודה בן גרים גבייהו וגו׳ הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות אמרו וגו׳ שמעון שגינה יהרג אזל הוא בריה טשו וגו׳ אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתיה נפקו חזו אינשי דקא כרבי וזרעי וגו׳ כל מקום שנותנין עיניהן מיד נשרף יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם חיזרו למערתכם הדור אזיל יתיבו תריסר ירחי שתא אמרי משפט רשעים בגיהנם י״ב חודש יצתה ב״ק ואמרה צאו ממערתכם וגו׳.

שבת קד א׳ מדת צדיקים א״ת ב״ש אם את״ה בוש גי״ר ד״ק אם אתה עושה כן גיר בדוק ה״ץ ו״ף חציצה הוי בינך לאף ז״ע ח״ס ט״ן ואין אתה מזדעזע מן השטן י״ם כ״ל אמר שר של גיהנם לפני הקב״ה רבש״ע לים כל אמר הקב״ה אח״ם בט״ע גי״ף אני חס עליהם מפני שבעטו בניף דכ״ץ דכים הם בנים הם הל״ק אין לך חלק בהן ומרזין ש״ת אמר גיהנם לפניו רבש״ע מרי זניני מזרעו של שת א״ל א״ל ב״מ ג״ן ד״ס להיכן אוליכן לגן הדם ה״ע ו״ף אמר גיהנם לפני הקב״ה רבש״ע עיף אנכי ז״ק ח״ק הללו זרעו של יצחק ט״ר י״ש כ״ת ט״ר יש לי כיתות כיתות של אומות העולם שאני ניתן לך.

שם קיח א׳ א״ר שמעון בן פזי א״ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המקיים ג׳ סעודות בשבת ניצול מג׳ פורעניות מחבלי של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג מחבלי של משיח כתיב הכא יום וכתיב התם הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום וגו׳ מדינה של גיהנם כתיב הכא יום וכתיב התם יום עברה היום ההוא ממלחמת גוג ומגוג כתיב הכא יום וכתיב התם ביום בא גוג.

שם קמט ב׳ אר״י א״ר בשעה שירד אותו רשע נ״נ לגיהנם רעשו כל יורדי גיהנם אמרו ש״א למשול עליהם הוא בא או ליחלת כמותם היא בא שנאמר גם אתה חולית כמונו אלינו נמשלת יצתה בת קול ואמרה ממי נעמת רדה והשכבה את ערלים.

שם קנב א׳ כי הולך אל בית עולמו א״ר יצחק מלמד שכל צדיק וצדיק נותנין לו מדור לפי כבודו משל למלך ב״ו שנכנס הוא ועבדיו לעיר כשהן נכנסין כולן בשער אחד נכנסין כשהן לנין כל אחד ניתנין לו מדור לפי כבודו.

שם ב׳ תניא רבי אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים ושל רשעים זוממות והולכות ומלאך אחד עומד בסוף העולם ומקלעין נשמתן זה לזה שנאמ׳ ואת נפש אייביך יקלענה בתוך כף הקלע א״ל רבה לרב נחמן של בינונים מאי אמר ליה איכא שכיבנא לא אמר לכי האי מלתא הכי אמר שמואל אלו ואלו להדומה נמסרין הללו יש להן מנוח והללו אין להן מנות וגו׳.

עירובין יט ב׳ א״ר יהושע בן לוי מאי דכתיב עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו גם ברכות יעטה מורה עוברי אלו בני אדם שעוברין על רצונו של הקדוש ב״ה עמק שמעמיקין להם גיהנם הבכא שבוכין ומורידין דמעות כמעיין של שיתין גם ברכות יעטה מורה שמצדיקין עליהן את הדין ואומרים לפניו רבש״ע יפה דנת יפה זכית יפה חייבת ויפה תקנת גיהנם לרשעים גן עדן לצדיקים איני והאמר ר׳ שמעון בן לקיש רשעים אפי׳ על פתחו של גיהנם אינן חוזרין בתשובה שנאמ׳ ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו׳ שפשעו לא נא׳ אלא הפושעים שפושעין והולכין לעולם לא קשיא הא בפושעי ישראל הא בפושעי אוה״ע עו״א ה״נ מסתברא דא״כ קשיא דר״ל אדר״ל דא״ר ל פושעי ישראל אין אור גיהנם שולטת בהן קל וחומר ממזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב ועמד כמה שנים ולא שלט בו האור פושעי ישראל שמלאין מצות כרמון שנאמ׳ כפלח הרמון רקתך וא״ר שמעון בן לקיש אל תקרי רקתך אלא ריקנין שבך מלאין מצות כרמון על אחת כמה וכמה אלא הא דכתיב עוברי בעמק הבכא ההוא דמחייבי ההוא שעתא בגיהנם ואתי אברהם אבינו ומסיק להו ומקבל להו בר מישראל

ב הכא דמחייב ההוא שעתא דגיהנם ואתא א״א ומסיק להו דו׳ לבר ונימולא מכו על הבירית וכ״ל עפ״י דרעיני בלוריי׳ והוא יושב פתח הגיה׳ כמוש היום זה יום הדין שלוחו ב הגה

שבא על הכותית דמשכא ערלתו ולא מבשקר ליה מתקיף ליה רב כהנא השתא דאמרת הפושעים דפשעי ואזלי אלא מעתה דכתיב המוציא והמעלה דמסיק ודמפיק הוא אלא דאסיק ואפיק הכא נמי דפשעי הוא וא"ר ירמיה בר אלעזר ג ג' פתחים יש לגיהנם אחד במדבר וא' בים ואחד בירושלים במדבר דכתיב וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה בים דכתיב מבטן שאול שועתי שמעת קולי בירושלים דכתיב נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים ותנא דבי ר' ישמעאל אשר אור לו בציון זו גיהנם ותנור לו בירושלים זו פתחה של גיהנם ותו ליכא והא"ר מריון א"ר יהושע בן לוי ואמרי לה תנא רבה בר מריון בדבי ר' יוחנן בן זכאי שתי תמרות יש בגי בן הנם ועולה עשן מביניהן וזו היא ששנינו ציני הר הברזל כשירות וזו היא פתחה של גיהנם דילמא היינו ירושלים א"ר יהושע בן לוי ז' שמות יש לגיהנם ואלו הן שאול ואבדון ובאר שחת ובור שאון וטיט היון וצלמות וארץ התחתית שאול דכתיב מבטן שאול שועתי שמעת קולי אבדון דכתיב היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון באר שחת דכתיב כי לא תעזוב וגו' ולא תתן חסידך לראות שחת ובור שאון וטיט היון דכתיב ויעלני מבור שאון מטיט היון וצלמות דכתיב יושבי חושך וצלמות וארץ תחתית גמרא הוא ותו ליכא והאיכא גיהנם גיא שעמוקה בגיהנם שהכל יורד לה על עסקי הנם והאיכא תפתה דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה ההוא שכל המתפתה ביצרו יפול שם גן עדן אמר ר"ל אם בארץ ישראל הוא בית שאון פתחה ואם בערביא בית גרם פתחה ואם בין הנהרות הוא דומסקנין פתחה בבבל אביי משתבח בפירי דמעבר ימינא רבא משתבח בפירי דהרפינא.

שם מא ב' תנו רבנן ג' אין רואין פני גיהנם אלו הן דקדוקי עניות וחולי מעים והרשות וי"א אף מי שיש לו אשה רעה ואידך אשה רעה מצוה לגרשה ואידך זימנין דכתובתה מרובה א"נ אית ליה בנים מינה ולא מצי מגרש לה למנפ"מ לקבולי מאהבה.

שם קא א' א"ל ההוא צדוקי לרבי יהושע בן חנניה חדקאה דכתיב בכו טובם כחדק א"ל שטיא שפיל לסיפיה דקרא דכתיב ישר ממסוכה ואלא מאי טובם כחדק וגו' ד"א טובם כחדק שמהדקין את הרשעים לגיהנם שנאמ' קומי ודורשי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסותיך אשים נחושה והדיקות עמים רבים וגו'.

פסחים נד א' ואור במוצאי שבת איברי והתניא י' דברים נבראו בע"ש ביה"ש ואלו הן וגו' ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים ר' נחמיה אומר משום אביו אף האור והפרד וגו' ל"ק הא באור דידן הא באור דגיהנם אור דידן במ"ש אור דגיהנם בע"ש ואור דגיהנם בע"ש איברי והא תניא ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח תורה וגו' גן עדן

היום בא בוער כתנור אש והיו כל זדים וכל עושי רשעה לקש ולהט אותם היום הבא גו' ע' במדרש בפ' וילך דאמרינן אין גיהנם לע"ל אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה כו' א"כ הכונה ע"י שנימל א"א וקיים מצוה זו בראשונה זכה להיות יושב פתח האהל כחום היום לע"ל להציל הנימולים מדין של גיהנם. ועל פ"ז יש ליישב מה שדייק רש"י ישב כתיב בלא וי"ו ואף שמיושב היטב ע"פ המדרש שהביא רש"י מ"מ התורה מתחלק לכמה שבילות וי"ל דאתי על העתיד לרמז שישב על פתח האוהל לעתיד להציל הנימולים כמבואר. וקרי ישב על פתח האוהל כחום היום:

ג ג' פתחים יש לגיהנם כו' פי' האמת ליעקב הכונה דג' סיבות יש המביאין את האדם לגיהנם האחד מה שנעשה במדבר בקרח והוא המחלוקת וכן כתיב וירדו הם וכל אשר להם שאולה ואחד בים היינו החטא שעשה יונה שלא רצה להוכיח כמו שמביא ראיה מיונה. ואחד בירושלים היינו העונות שעשו בירושלים כמ"ש ירהבו הנער בזקן:

ולי נראה דהם ג' מקומות המכשירים את האדם להיות צדיק ירא אלהים וסר מרע דירושלים בודאי מקודש יותר מכל ארצות ומכל עיירות שבעולם ומשם שואבין קדושה ומי שעולה אינו חוזר ריקם כדכתיב ולא יראו פני ריקם אף דקאי על עולת ראיה מ"מ גם כונה זו בקרא וכמו שכתבו המפרשים דזה מן הטעמים על מצות עליית הרגלים. והים ג"כ מסוגל להביא את האדם לידי יראת חטא וכמו שאמרו חכמינו ז"ל רובן של ספנים כשרים כי המה רואים מעשה ה' ונפלאותיו במצולה וגם כי התכלת דומה לים וים דומה לרקיע. והמדבר ג"כ מקום סכנה מפני לסטים וחיות רעות עורפים ערף ארץ מלחה ולא תשב אין לחם ואין מים ולכן מי שמקשה לבו ברעה גם באלו המקומות בודאי נפתחין לו פתחי גיהנם. ולכן קרח שחטא במדבר במקום שראה מעשה ה' ויונה בים ירדו לשערי גיהנם וכן בירושלים כאמר אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים :

דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם גיהנם דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה וגו' אמרי חללי הוא דנברא קודם שנברא העולם ואור דידיי בע"ש ואור דידיי בע"ש איברי והתניא ר' יוסי אומר אור שברא הקב"ה בב' בשבת אין לו כבייה לעולם שנא' ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה וא"ר בנאה בריי דר' עולא מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת מפני שנברא בו איר של גיהנם ואמר ר' אלעזר אעפ"י שלא נאמר בו כי טוב חזר וכללו בששי שנאמ' וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד אלא חללא קודם שנברא העולם ואור דידיה בשני בשבת ואור דידן במחשבה עלה ליבראות בע"ש ולא נברא עד מוצאי שבת דתניא וגו'.

שם צד א' מצרים היה ת' על ת' פרסה ומצרים אחד מס' בכוש וכוש אחד מששים בעולם ועולם אחד מששים בגן וגן אחד מששים בעדן ועדן אחד מששים בגיהנם נמצא כל העולם כולו ככסוי קדירה לגיהנם.

שם קיח א' וכי מאחר דאיכא הלל הגדול אנן מ"ט אמרינן האי משום שיש בו ה' דברים הללו וגו' ר"נ בר יצחק אמר מפני שיש בו מלוט נפשות של צדיקים מגיהנם שנאמ' אנה ה' מלטה נפשי חזקיה אמר וגו'.

ביצה לב ב' א"ר נתן בר אבא אמר רב עתירי בבל יורדי גיהנם הם כי הא דשבתאי בר מרינום אקלע לבבל בעא מיניהו עסקא ולא יהבו ליה מזוני מיזן נמי לא זינוהו אמר הני מערב רב קא אתו דכתיב ונתן לך רחמים ורחמך כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו וגו'.

חגיגה יג ב' תניא רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסאי אלף אלפין ישמשוניה מספר גדוד אחד ולגדודיו אין מספר ור' ירמיה בר אבא אמר אלף אלפין ישמשוניה לנהר דינור שנאמ' נהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהי אלף אלפין ישמשוניה ורבו רבבן קדמוהי יקומון מהיכן נפיקו מזיעתן של חיות ולהיכן שפיך אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב על ראש רשעים בגיהנם שנא' הנה סערת ה' חמה יצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול ורב אחא בר יעקב אמר וגו'.

שם טו א' שאל אחר את ר"מ לאחר שיצא לתרבות רעה א"ל מ"ד גם את זה לעומת זה עשה האלהים א"ל כל מה שברא הקב"ה ברא כנגדו ברא הרים ברא גבעות ברא ימים ברא נהרות אמר לו ר"ע רבך לא אמר כך אלא ברא צדיקים ברא רשעים ברא גן עדן ברא גיהנם כל אחד ואחד יש לו ב' חלקים אחד בגן עדן ואחד בגיהנם זכה צדיק נטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן נתחייב רשע נטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם אמר רב משרשיה מאי קרא' גבי צדיקים כתיב לכן בארצם משנה יירשו גבי רשעים כתיב ומשנה שברון שברם.

שם ב' כינח נפשיה דאחר אמרי לא מידן לידייניה ולא לעלמא דאתי ליתי לא מידן לידייניה משום דעסק בתורה ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא אמר ר"מ מוטב דלידייניה וליתיה לעלמא דאתי מתי אמות ואעל' עשן מקברו וגו' (כתוב בערך מעשה הגדולים).

שם כז א' א"ר אבהו א"ר אלעזר ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהן ק"ו מסלמנדרא וגו'.

ראש השנה יז ב' תניא בית שמאי אומרים ג' כתות הן ליום הדין אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשעים גמורים ואחת של בינונים צדיקים גמורין נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי עולם רשעים גמורים נכתבים ונחתמין לאלתר לגיהנם שנא' ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם בינוניים יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין שנאמ' והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו ועליהם אמרה חנה ד' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל ב"ה אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד ועליהם אמר דוד כל הפרשה כולה דלותי לי יהושיע פושעי ישראל בגופן ופושעי אוה"ע בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה יב"ח לאחר יב"ח גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי צדיקים שנאמ' ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם אבל המינים והמסורות והאפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו מדרכי צבור ושנתנו חיתית' בארץ החיים ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות שנאמ' ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו' גיהנם כלה והן אינן כלין שנאמר וצורם לבלות שאול מזבול לו וכל כך למה מפני שפשטו ידיהן בזבול שנא' מזבול לו ואין זבול אלא בית המקדש שנא' בנה בניתי בית זבול לך ועליהם אמרה חנה ד' יחתו מריביו אמר רבי יצחק בר אבין ופניהם דומין לשולי קדירה ואמר רבא ואינה משפירי שפירי בני מחווא ומקריין בני גיהנם.

שם משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש המינין והמוסרין יורדין בגיהנם ונידונין בה לדורי

דורות וגו׳. (עיין בזה בעקרים מאמר רביעי פ׳ כ״ה ל״ו ל״ח).

יומא עב ב׳ אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו לא תירתון תרתי גיהנם.

שם פז א׳ כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכל המחטיא את הרבים כמעט אין מספיקין בידו לעשות תשובה כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו מ״ט כדי שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בגן עדן שנא׳ כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו בגיהנם שנאמ׳ אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו.

תענית ה׳ א׳ א״ל רב נחמן לרב יצחק מאי דכתיב ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא א״ל הכי אמר ר׳ יוחנן אחת היא שמבערת רשעים בגיהנם מאי היא ע״א כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא וכתיב התם הבל המה מעשה תעתועים.

שם י׳ א׳ אריב״ל כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה שנאמ׳ ונהר יוצא מעדן וגו׳ תנא מתמצי׳ בית כור שותה תרקב.

שם לא א׳ אמר ר׳ אליעזר עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנא׳ ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה׳ קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו.

מגילה יד א׳ ובני קרח לא מתו תנא משום רבינו מקום נתבצר להם בגיהנם ועמדו עליו.

שם טו ב׳ פקו פליליה אין פקו אלא גיהנם שנא׳ ולא תהיה זאת לך לפוקה ואין פליליה אלא דיינין שנאמר ונתן בפלילים.

יבמות סג ב׳ אמר רבא בא וראה כמה רעה אשה רעה כמה טובה אשה טובה דכתיב מצא אשה מצא טוב אי בגוה משתעיה קרא כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבחה אי בתורה משתעי קרא כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה כמה רעה אשה רעה דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה אי בגוה משתעי קרא וגו׳ אי בגיהנם משתעי קרא כמה רעה אשה רעה שגיהנם נמשלה בה.

שם א״ל רבא לרבא בר מארי כתיב לא יאספו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו וכתי׳ ונבחר מות מחיים אמר ליה נבחר מות לרשעים שלא יחיו בעולם הזה ויחטאו ויפלו בגיהנם.

שם קב ב׳ אמר ליה רב כהנא לשמואל ממאי דהאי וחלצה נעלו מעל רגלו מישלף הוא דכתיב וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע ואימא זרוזי הוא דכתיב החלצו מאתכם אנשים לצבא התם נמי שלופי מביתא לקרבא והכתיב יחלץ עני בעניו בשכר עניו יחלצו מדינה של גיהנם אלא הא דכתיב חונה מלאך ה׳ סביב ליראיו ויחלצם בשכר יראיו יחלצם מדינה של גיהנם וגו׳.

שם קט ב׳ א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו שנאמ׳ הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל וגו׳ מפחד בלילות מפחד של גיהנם שדומה ללילה.

כתובות עז ב׳ כי הוה שכיב ריב״ל א״ל למ״המ זיל עביד ליה רעותיה אזל איתחזי ליה א״ל אחוי לי דוכתאי אמר ליה לחיי אמר ליה הב לי סכינך דילמא מבעתת לי באורחא יהבה ניהליה כי מטא להתם דלייה קא מחוי ליה שוור נפל לההוא גיסא נקטיה בקרנא דגלימיה אמר ליה בשבועתא דלא אתינא אמר קודשא בריך הוא אי איתשיל אשבועתא ניהדר אי לא לא ניהדר וגו׳ מכריז אליהו קמיה פנו מקום לבר ליואי פנו מקום לבר ליואי אזל אשכחיה לר״ש ב״י דהוה יתיב על י״ג תכטקי פיזא אמר ליה את הוא בר ליואי וגו׳ רבי חנינא בר פפא שושביניה הוה כי הוה קא ניחא נפשיה אמרו ליה למלאך המות זיל עביד לי׳ רעותיה אזל לגביה ואיתחזי ליה א״ל שבקי תלתין יומין וגו׳ לבתר תלתין יומין אזל איתחזי ליה א״ל אחוי לי דוכתאי א״ל להיי א״ל הב לי סכינך דילמא מבעתת לי באורחא אמר ליה כחברך בעית למיעבד לי א״ל וגו׳.

קידושין פא א׳ רב ור׳ יהודה הוו קאזלי באורחא הוה קאזלה ההיא אתתא קמייהו א״ל רב לרב יהודה דל כרעיך מקמי גיהנם אמר ליה והא מר הוא דאמר בכשרים שפיר דמי אמר ליה מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת אלא כגון מאי כגון ר״ח בר פפי וחביריו.

שם פב א׳ ר׳ יהודה אומר משמו של אבא גוריא החמרין רובן רשעים והגמלין רובן כשרין הספנין רובן חסידים. טוב שברופאים לגיהנם והכשר שבטבחים שותפו של עמלק.

גיטין ז א׳ כה אמר ה׳ אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר וגו׳ מאי וכן נגוזו ועבר תנא דבי רבי ישמעאל כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצל מדינה של גיהנם משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים אחת גוזזה ואחת אינה גוזזה גוזזה עברה ושאינה גוזזה לא עברה.

שם נו ב' אונקלוס בר קלוניקוס בר אחתיה דטיטוס הוה בעי לאיגיורי אזל אסקיה לטיטוס בנגידא א"ל מאן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לאידבוקי בהו א"ל מילייהו נפישין ולא מצית לקיימינהו זיל אגרי בהו וגו' אמר ליה דיניה דההוא גברא במאי א"ל במאי דפסיק אנפשיה כל יומא מכנסי ליה לקיטמיה ודייני ליה וקלו ליה ומבדרו אשב' ימי אזל אסקיה לבלעם בנגידא אמר ליה מאן חשיב בהאי עלמא אמר ליה ישראל מהו לאידבוקי בהו א"ל לא תדרוש שלומם וטובתם וגו' א"ל דיניה דההוא גברא במאי א"ל בשכבת זרע רותחת אזל אסקי' בנגידא לפושעי ישראל אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לאידבוקי בהו א"ל טובתם דרוש רעתם לא תדרוש וגו' א"ל דיניה דההוא גברא במאי א"ל בצואה רותחת דאמר מר כל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת.

נדרים ח ב' אמר ר"ש בן לקיש אין גיהנם לעולם הבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה צדיקים מתרפאין בה ורשעים נידונין בה צדיקים מתרפאים בה שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש וגו' ולא עוד אלא שמתעדנין בה שנאמר ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק והרשעים נידונין בה שנא' הנה יום בא בוער כתנור וגו'.

שם כב א' אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו שנאמ' והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך ואין רעה אלא גיהנם שנא' כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה ולא עוד וגו'.

שם לט ב' אם בריאה גיהנם מוטב ואם לאו יברא ה' וגו' (בערך בריאה).

שם מ ב' אמר רב כל המבקר את החולה ניצל מדינה של גיהנם שנאמר אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' אין דל אלא חולה שנא' מדלה יבצעני אי נמי מן הדין קרא מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר וגו' אין רעה אלא גיהנם שנא' כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה ואם ביקר מה שכרו כדאמר ניצל מדינה של גיהנם אלא מה שכרו בעוה"ז ה' ישמרהו ויחיהו ואושר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו ה' ישמרהו מיצר הרע ויחיהו וגו'.

סוטה ד ב' ואשת איש נפש יקרה תצוד אמר רבא כל הבא על אשת איש אפילו למד תורה דכתיב בה יקרה היא מפנינים מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים היא תצודנו לדינה של גיהנם.

הקנהו להקדוש ב"ה שמים וארץ כא"א דכתיב ביה הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ לא ינקה מדינה של גיהנם קשיא להו לדבי ר' שילא הא יד ליד לא ינקה ידי מיבע"ל אלא אמרי דבי ר' שילא אפי' קיבל תורה כמשה רבינו דכתיב ביה מימינו אש דת למו לא ינקה מדינה של גיהנם קשיא ליה לר' יוחנן האי יד ליד יד מיד מיבעי ליה אלא א"ר יוחנן אפילו עשה צדקה בסתר דכתיב מתן בסתר יכפה אף וגו' לא ינקה מדינה של גיהנם.

שם י ב' ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רוכב וכו' ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה ויחזק ראשו באלה ויתן בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר שקל ספסירא בעא למיפסקיה תנא דבי ר' ישמעאל באותה שעה נבקע שאול מתחתיו וירגז המלך ויעל על עליית השער ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום בני בני מי יתן מותי אני תחתיך אבשלום בני בני והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום בני בני הני תמניא בני למה שבעה דאסקיה משבעה מדורי גיהנם ואידך איכא דאמרי דקריב רישיה לגבי גופיה ואיכא דאמרי דאייתיה לעלמא דאתי.

שם כב ר' יוחנן שמעה להההוא בתולה דנפלה אאפה וקאמרה רבש"ע בראת גן עדן ובראת גיהנם בראת צדיקים ובראת רשעים יהר"מ שלא יכשלו בי בנ"א.

שם מא ב' א"ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם שנא' הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע וגו' מה כתיב אחריו לכן כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה וגו'.

ב"מ נח ב' א"ר חנינא הכל יורדין לגיהנם חוץ משלשה הכל ס"ד אלא אימא כל היורדין לגיהנם עולין חוץ משלשה שיורדין ואינן עולין ואלו הן הבא על אשת א"ש והמלבין פני חבירו ברבים והמכנה שם רע להבירו מכנה היינו מלבין אע"ג דדש ביה בשמיה.

שם נט א' אמר רב כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם שנא' רק לא היה כאחאב וכו' א"ל רב פפא והא אמרי אינשי איתתך גוצא גחין ותלחוש לה לא קשיא הא במילי דעלמא והא במילי דביתא לישנא אחרינא הא במילי דשמיא והא במילי דעלמא.

שם פג ב' תני רב יוסף מאי דכתיב תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער תשת חשך ויהי לילה זה העוה"ז שדומה ללילה בו תרמוש כל חיתו יער אלו רשעים שבו שדומין

ירבצון תורת השמש לצדיקים ויאספון רשעים לגיהנם ואל מעונתם ירבצון אין לך כל צדיק וצדיק שאין לו מדור לפי כבודו יצא אדם לפעלו יצאו צדיקים לקבל שכרן ולעבודתו עדי ערב במי שהשלים עבודתו עדי ערב.

שם פ״ה ר׳ זירא כי סליק לארעא דישראל יתיב מאה תעניתא דלשתכח גמרא בבלאה מיני כי היכי דלא ניטרדיה יתיב מאה אחרניתא דלא לשכיב רבי אלעזר בשניה ונפלין עילויה מילי רציבורא ויתיב מאה אחריני דלא נשלוט ביה נורא דגיהנם כל תלתין יומי הוי בדיק נפשיה שגר תנורא סליק ויתיב בגויה ולא הוה שלטא ביה נורא יומא חד יהבו ביה רבנן עינא ואיחרכו שקיה וקרו ליה קטין חריך שקיה:

שם פה ב׳ מר׳ חייא ובניו ושאר חכמים ממקומות הקבועין להם בישיבה של מעלה (כתיב בערך מטשה הגדולים אצל ר׳ חייא ובניו).

שם קיד א׳ אשכחי רבה בר אבוה לאליהו דקאי בבית הקברות של נכרים וגו׳ א״ל לאו כהן הוא מר מ״ט קאי מר בביה״ק א״ל לא מתני מר טהרות דתניא וגו׳ א״ל בר׳ לא מצינא בשיתא מצינא א״ל ואמאי א״ל דחיקא לי מלתא דבריה ועייליה לג״ע א״ל פשוט גלימך ספי שקול מהני אטרפי ספא שקל כי הוה נפיק שמע דקאמר מאן קא אכיל לעלמיה כרבה בר אבוה נפץ שדנהי אפ״ה אתייה לגלימיה סחט גלימא ריחא זבנית בתריסר אלפי דינרי פלגינהו לחתנוותיה.

ב״ב י א׳ תניא היה ר״מא יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלהיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן אומר לו כדי שניצולין אנו בהן מדינה של גיהנם וזו שאלה שאל טרנוסרופוס הרשע את ר״ע אם אלהיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם א״ל כדי שניצלין אנו בהן מדינה של גיהנם אמר לי אדרבה זו שמחייבתן לגיהנם אמשל לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילו והשקהו כששמע המלך לא כועס עליו ואתם קרויין עבדים שנאמ׳ כי לי בני ישראל עבדים אמר לו ר״ע אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקיתו והלך אדם אחד והאכילו והשקהו כששמע המלך לא דורון משגר לו ואנן קרויין בנים דכתיב בנים אתם לה׳ אלהיכם א״ל אתם קרויין בני׳ וקרויין עבדים בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרויין בנים ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום קרויין עבדים ועכשיו אין אתם עושין רצונו של מקום אמר לו הרי הוא אומר הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית אימתי עניים מרודים תביא בית האידנא וקאמר הלא פרוס לרעב לחמך.

שם ל א׳ א״ר חייא בר אבא רבי יוחנן (רמי) כתיב ולא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות וכתיב לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות שתי צדקות הללו למה א׳ שמצילתו ממיתה משונה ואחת שמצילתו מדינה של גיהנם ההוא דכתיב ביה עברה דכתיב יום עברה היום ההוא ואיזו היא שמצילתו וגו׳ (כתוב בערך צדקה וע״ש פי׳ ע״ז).

שם ב׳ תניא אמר להן רבן יוחנן ב״ז לתלמידיו בני מהו שאמר הכתוב צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת נענה ר״א וגו׳ נענה רבן גמליאל ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל וגו׳ וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שעכו״ם עושין חטא הוא להן כשאין עושין לא להתיהר בו וכל המתיהר נופל בגיהנם שנאמ׳ זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמר יום עברה היום ההוא אמר רבן גמליאל עדיין אנו צריכין למודעי וגו׳.

ב״ב טז א׳ אמר רבא ביקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין אמר לפניו רבש״ע בראת שור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות בראת ג״ע בראת גיהנם בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ידך ומאי אהדרא לי׳ חבריי׳ דאיוב אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל ברא הקב״ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין.

שם עה א׳ א״ר חמא לר׳ הנינא עשר חופות עשה הקב״ה לאדם הראשון בגן עדן שנאמ׳ בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מר זוטרא אמר אחת ועשרה שנאמר כל אבן יקרה אר״י וגרועה שבכולן זהב דיקא דהשיב ליה לבסוף (כתוב בערך אדה״ר).

ב״ב עד א׳ א״ל ההוא טייעא לרבב״ח תא אחוי לך בלועי דקרח חזאי תרי ביזעי והוו קא מפקי קוטרי׳ שקלי גבבא דעמר׳ ואמשינה במיא ודעציתה בראשה דרומחא ועיילי׳ התם וכי אפיק הוה איחרך איחרוכי אמר לי׳ אצית מאי שמעת ושמעית דהוו אמרין משה ותורתו אמת והן בדאין אמר לי כל תלתין יומי מהדרא להו גיהנם להבא כבשר בקלה׳ ואמרי הכי משה ותורתו אמת והן בראין.

שם עח ב׳ א״ר שמואל בר נחמני אר״י מא דכתיב על כן יאמרו המושלים וגו׳ המושלים אלו המושלים ביצרם וגו׳ במות ארנון אלו גסי הרוח דאמר מר כל אדם שיש בו גסות הרוח נופל בגיהנם וניר׳ם וגו׳.

שם עט א׳ כי אתא רב דימי א״ר יונתן כל הפורש עצמו מדברי תורה נופל בגיהנם שנאמר אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח ואין רפאים אלא גיהנם שנאמ׳ ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה.

ב״ב פד א׳ שחמתית ונמצאת לבנה כו׳ אמר רב פפא מדקתני לבנה ש״מ האי שמשא סומקתי היא תדע דקא סמקא צפרא ופניא והאי דלא חזינן כוליה יומא נהורין הוא דלא ברי מיתיבי ומראהו עמוק מן העור כמראה חמה עמוק מן הצל והתם לבן הוא כמראה חמה ולא כמראה חמה כמרא׳ חמה דעמוקה מן הצל ולא במראה חמה דאלו התם לבן והכא אדום ולמאי דסליק דעתין מעיקר׳ הא קא סמקא צפרא ופניא בצפר׳ דחלפא אבי וורדי דג״ע בפניא דחלפא אפיתחא דגיהנם וא״ד איפכא.

ע״ז ג ב׳ ארשל״ק אין גיהנם לעתיד לבוא וגו׳.

שם יב א׳ לעלוקה שתי בנות הב הב מאי הב הב קול שתי בנות שצועקות מגיהנם וגו׳.

שם יח ב׳ ארשל״ק כל המתלוצץ נופל בגיהנם שנאמ׳ זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמ׳ יום עברה היום ההוא.

סנהדרין נב א׳ אמר ריש לקיש מאי דכתיב בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימה חרק עליהן שר של גיהנם שניו.

שם צח א׳ ריב״ל אשכח לאליהו דקאי אפיתחא דגן עדן וגו׳ (כתוב בערך מעשה הגדולים).

שם צט א׳ עין לא ראתה אלהים זולתך אמר ר״ל זה עדן לא ראתה עין מעולם וא״ת אדם היכן דר בגן וא״ת גן הוא עדן ת״ל ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן.

שם קב א׳ אני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן וגו׳. (בערך מעה״ג).

שם קח א׳ ת״ר דור המבול אין להם חלק לעוה״ב שנא׳ וגו׳ דר״ע ר״י בן בתירא אומר לא חיין ולא נידונין שנאמר לא ידון רוחי באדם לעולם וגו׳ ד״א לא ידון רוחי שלא תהא נשמתן חוזר׳ לנדנה ר׳ מנחם ברי׳ יוסי אומר אפי׳ בשעה שהקב״ה מחזיר נשמות לפגרי׳ מתים נשמתן קש להם בגיהנם שנאמר תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם.

שם קט ב׳ ויקח קרח אמר ריש לקיש שלקח מקח רע לעצמו קרח שנעשה קרחה בישרא׳ בן יצהר בן שהרתיח עליו את כל העולם כצהרים בן קהת בן שהקהה שיני מולידיו בן לוי בן שנעשה לויה בגיהנם וליחשוב נמי בן יעקב בן שעקב עצמו לגיהנם אמר רב שמואל בר רב יצחק בקש יעקב רחמים ע״ע שנאמר בסודם אל תבא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי בסודם אל תבא נפשי אלו מרגלים ובקהלם אל תחד כבודי זה עדת קרח דתן וגו׳.

שם קיא לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק אר״ל למי שמשייר אפילו חוק אחד א״ר יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי אלא אפי׳ לא למד אלא חוק א׳ (עי׳ בעיקרים מאמר שלישי פ׳ כ״ט).

מנחות צט ב׳ אמר חזקיה מאי דכתיב ואף הסיתך מפי צר רחב לא מוצק תחתיה בוא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת בו״ד אדם מסית את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה והקב״ה מסית את האדם מדרכי מיתה לדרכי חיים שנאמר ואף הסיתך מפי צר מגיהנם שפיה צר שעשנה צבור בתוכה ושמא תאמר כשם שפיה צר כך כולה צרה ת״ל העמק הרחיב ושמא תאמר למלך לא הוכנה ת״ל גם הוא למלך הוכן ושמא תאמר אין בה עצים תלמוד לומר מדורתה אש ועצים הרבה ושמא תאמר זה הוא שכרה ת״ל ונחת שולחנך מלא דשן.

חולין קלג א׳ א״ר יהודה אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם שנאמר כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו ואין שריד אלא תלמיד חכם שנא׳ בשרידים אשר ה׳ קורא.

ערכין טו ב׳ אמר מר עוקבא כל המספר לה״ר אומר הקב״ה לשר של גיהנם אני עליו מלמעלה ואתה עליו מלמטה נדוננו שנא׳ חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים אין חץ אלא לשון שנאמר חץ שחוט לשונם מרמה דיבר ואין גבור אלא הקב״ה שנאמ׳ ה׳ כגבור יצא גחלי רתמים היינו גיהנם.

תמורה טז א׳ אמר רב יהודה אמר רב בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע שאל ממני כל ספיקות שיש לך אמר לו רבי כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר לא כך כתבת בי ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל מיד תשש כוחו של יהושע ונשתכחו ממנו ג׳ מאות הלכות ונולדו לו ז׳ מאות ספיקות ועמדו כל ישראל להרגנו אמר לו הקב״ה לומר לך אי אפשר לך וטורדן

במלחמה שנאמ' ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' וגו' וגו'.

תמיד לב ב' אלכסנדרס מוקדן כי הוה אזיל במדינת אפריקי וגו' שקול ואתי יתיב אההוא מעיינא קא אכיל נהמא הוו בידיה גולדנא דמלחא בהדי דמחוורי להו נפל בהו ריחא אמר שמע מינה האי עינא מגן עדן אתי איכא דאמרי שקל מהנהו מיא טרא באפיה איכא דאמרי אידלי כוליה עד דמטא לפתחא דגן עדן רמא קלא פתחו לי בבא אמרו ליה זה השער לה' וגו' אמר להון אנא נמי מלכא אנא מיחשב חשיבנא הבו לי מידי יהבו ליה גולגלתא חדא אתיה תקלי' לכולי דהבא וכספא דידי' בהדי' לא הוה מתקליה אמר להון לרבנן מאי האי אמרי גולגלתא דעינא דבישרא ודמא דלא קא שבע אמר להו ממאי דהכי הוא שקלי קלילי עפרא וכסויה לאלתר תקלא דכתיב שאול ואבדון לא תשבענא וגו' תנא דבי אליהו גיהנם למעלה מן הרקיע ויש אומרים לאחרי הרי חושך.

אבות פ"א יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר וגו ואל תרבה שיחה עם האשה באשתו אמרו קל והומר באשת חבירו מכאן אמרו חכמים כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מד"ת וסופו יורש גיהנם.

שם פ"ד ר' אליעזר הקפר אומר הילודים למות וגו' ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך שעל כרחך אתה נוצר וע"כ אתה נולד ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי הקדוש ב"ה.

שם פ"ה כל מי שיש בו ג' דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברי' אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע מה בין תלמידיו של א"א לתלמידיו של בלעם הרשע תלמידיו של א"א אוכלין בעוה"ז ונוחלין לעולם הבא שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך.

שם יהודה בן תימא אומר עז פנים לגיהנם ובשת פנים לגן עדן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתבנה עירך במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתיך.

ד"א זוטא פ"א ט' נכנסו בחייהם בג"ע ואלו הן חנוך בן ירד ואליהו ומשיח ואליעזר עבד אברהם וחירם מלך צור ועבד מלך הכושי ויעבץ בנו של רבי יהודה הנשיא ובתיה בת פרעה וסרח בת אשר וי"א אף ר' יהושע בן לוי.

שמחות פ"ח דף ה א' רשב"ג אמר לר' ישמעאל כשנגזר עליו ליהרג והיה בוכה רבי למה אתה בוכה לשעה קלה אתה נתון בג"ע בחלקן של צדיקים וכו'. (עיין בעקרים מאמר ד' פ"ל ביאור ע"ז וגם דעות בענין שכר לעה"ב על איזה מהות יהיה תענוג זה.

עיין תוס' בכורות נה ב' בד"ה מיטרא במערבא סהדי רבה פרת לענין ג"ע אי הוי במזרחה של עולם או במערבו).

ירושלמי נדרים פ' ד' נדרים ר' אחא בש"ר הונא עתיד עשו הרשע לעטוף טליתו ולישב עם הצדיקים בג"ע לעתיד לבא והקב"ה גוררו ומוציאו משם מ"ד אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם ה' ואין כוכבים אלא צדיקים כמה דאת אמר (דניאל י"ב) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

שם סנהדרין פ"א יהוד' בי' ר' חזקי' ור' אמרין הקב"ה דן את הרשעים בגיהנם שנים עשר חודש בתחלה הוא מבנים בהן חיכוך ואח"כ הוא מכניסן לאור והן אומרים הוי הוי ואח"כ הוא מכניסן לשלג והן אומרין ווי ווי מ"ט ויעלני מבור שאון מטיט היון מקום שהן אומרין בו הוי.

ירושלמי ברכו' תני עץ חיים מהלך חמש מאות שנה וגו'.

ערך גרים

ברכות יז ב' שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה אמר רב יהודה מאן אבירי לב גובאי טפשאי אמר רב יוסף תדע דהא לא איגייר גיורא מיניהו אמר רב אשי בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זימני בשתא ולא קמגייר גיורא מינייהו.

שם נז ב' רשב"א אומר אף בה"ל צ"ל בן מפני שעתידים כותים שבחו"ל להתגייר שנאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה.

שבת לנ א' א מעשה בנכרים שבאי לפני שמאי להתגייר ודחפם ובאו לפני הלל וגו'.

(כתוב בערך אהבה ושנאה ובערך אותיות).

א מעשה בגר שבא לפני ש"ש כו'. כתב הבינה לעתים בדרוש ס"ח. הכ:נה שדחפו בהמות הבנין

שם קמו א׳ ישראל פסקו זוהמתן משעמדו על הר סיני אומות לא פסקה זוהמתן א״ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי גרים מאי א״ל אף ע״ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוי דכתיב את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה׳ אלהינו ואת אשר איננו פה.

פסחים פז ב׳ ואמר ר״א לא הגלה הקב״ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים שנאמר וזרעתיה לי בארץ כלום אדם זורע סאה אלא כדי להכנים כמה כורין.

חגיגה ה א׳ אמר ר״ל המטה דין גר כאילו מטה דינו של מעלה שנא׳ ומטי גר ומטי כתיב.

יומא עא ב׳ ת״ר מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבהמ״ק ויצאו כולי עלמא בתריה כיון דחזיונהו לשמעיה ואבטליון שבקוהו לדידיה ואזלי בתר שמעיה ואבטליון לסוף אתו שמעיה ואבטליון לאפטורי מיניה דכהן גדול אמר ייתון בני עממיא לשלם אמרו ליה ייתון בני עממין לשלם דעבדין עובדין דאהרן ולא ייתי בר אהרן לשלם דלא עביד עובדא דאהרן.

סוכה מט ב׳ נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברהם אלקי אברהם ולא אלקי יצחק ויעקב אלא אלקי אברהם שהי׳ תחילה לגרים.

מגילה יד ב׳ אמר לי׳ עינא סבא ואמרי לה פתיא אוכמא מיני ומינך תסתיים שמעתא דאיגיירא ונסבא יהושע.

שם יז ב׳ וכולל גירי הצדק עם הצדיקים שנא׳ מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וסמיך לי׳ וכי יגור אתכם גר.

ירושלמי מגילה פ״א אנטונינוס גזר גרמיה אם באים גרי צדק וגו׳ אנטונינוס יבא בראש וגו׳.

יבמות טז א׳ ומקבלין גרים מן הקרדויים ומן התרמודים.

שם כד ב׳ ר׳ נחמיה אומר אחד גירי אריות ואחד גירי חלומות ואחד גירי מרדכי ואסתר אינן גרים עד שיתגיירו בזמן הזה ס״ד אלא אימא כבזמן הזה וגו׳ ת״ר אין מקבלין גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה וגו׳.

שם מו א׳ ת״ר גר שמל ולא טבל ר״א אומר הרי זה גר וכו׳ טבל ולא מל רבי יהושע אומר הרי זה גר וכו׳ וחכ״א טבל ולא מל מל ולא טבל אינו גר עד שימול ויטבול וגו׳.

שם ב׳ ת״ר מי שבא ואמר גר אני יכול נקבלנ ת״ל אתך במוחזק לך וגו׳.

מ״ז א׳ ת״ר גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים וסחופים ומטורפין ויסורין באין עליהם אם אומר יודע אני ואיני כדאי מקבלין אותו מיד ומודיעין אותו מקצת מצות קלות וגו׳ ומודיעין אותו עונשן של מצות ומתן שכרן וגו׳ ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו וגו׳. עו״ש אמר ר׳ חלבו קשים גרים לישראל כספחת שנאמר ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב. עו״ש אמר מר ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו אמר רבי אליעזר מאי קראה דכתיב ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה אמרה לה אסור לן תחום שבת באשר תלכי אלך אסור לן ייחוד באשר תליני אלין מפקדינן שש מאות וי״ג מצות עמך עמי אסור לן ע״ז. אלהיך אלהי ד׳ מיתות נמסרו לב״ד באשר תמותי אמות ב׳ קברים נמסר לב״ד ושם אקבר ותרא כי מתאמצת וגו׳.

תני׳ ר׳ חנניא בנו של ר״ג אומר מפני מה גרים בזמן הזה מעונין ויסורין באין עליהן מפני שלא קיימו שבע מצות בני נח ר׳ יוסי אומר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי אלא מפני מה מעונין לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות כישראל אבא חנן אומר משום רבי אלעזר לפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה אחרים אומרים מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה אמר ר׳ אבהו ואיתימא ר׳ חנינא מאי קראה ישלם ד׳ פעלך ותהא משכורתך שלמה מעם ד׳ אלהי

ונס למה לא נגער בו והוציאו בנזיפה כיון שעשה להראשון שהוזכר שם בברייתא. ונראה כי לפי שהנכרי הזה היה רוצה ללמוד במהירות ובתחלה רצה מבלי לכת בהדרגה מעט מעט לכן דחפו וסתר דבריו באמות הבנין להורות כי אפי׳ בבנין גופני וחומרי א״א לעשותו כולו ברגע א׳ אלא ע״י מדידה היום אמה ולמחר מדה אחרת ותחלה צריך לעשות היסודות ואח״כ מעט מעט מוסיף כל הבנין כ״ש הבנין הגדול והעליון תורתנו הקדושה שנקראו לומדיה בנאים ודאי אין לעשות זה בבהלה ובמהירות. אבל הלל הזקן ע״ה בענותנותיה היתירה אמר ליה אח״כ שים כאן דרך קצרה ללמוד כל התורה על רגל אחד כי כלה מיוסדת על שרש אחד שירצה לזולתו. מה שירצה לעצמו ובזה נכלל כל מה שהשכל יכול לצייר בין מה שנוגע בינו לבין יוצרו יתברך ובין מה שנוגע בינו לחבירו וכפירש״י דעלך סני לחברך לא תעביד רעך וריע אביך אל תעזוב זה הקדוש ב״ה אל תעבור על דבריו:

ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו וגו׳.

שם סב א׳ מי שהיו לו בנים כשהי׳ נכרי ונתגייר ר״י אומר קיים פריה ורביה ור״ל אמר לא קיים פריה ורביה. עו״ש אם הי׳ לו בכור כשהי׳ נכרי ונתגייר ונולד לו אח״כ בן ג״כ פלוגתא בין ר״י לר״ל אם הבן שנולד לאחר שנתגייר הוא בכור לנחלה או לא. עו״ש לענין ירושה אי הבנים יורשים אביהם ולענין בכור.

שם עו א׳ ויתחתן שלמה את בת פרעה גיורי גיירה והא לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה מידי הוא טעמא אלא לשלחן מלכים הא לא צריכה ליה.

שם ב׳ א״ר פפא אנן משלמה ליכא ונתיב שלמה לא נסיב מידי דכתיב בי׳ מן הגוים אשר אמר ד׳ אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא יבאו בכם אכן יטו את לבבכם אחרי אלהיהם בהם דבק שלמה לאהבה אלא קשיא ויתחתן מתוך אהבה יתירה שאהבה מעלה עליו הכתוב כאילו נתחתן בה.

ע״ט א׳ ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מתחלת קציר עד ניתך מים עליהם מן השמים ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם וחית השדה לילה והא כתיב לא תלין נבלתו על העץ אר״י משום ר״ש בן יהוצדק מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של אלו הללו בני מלכים הם ומה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים אמרו אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו ומה בני מלכים כך בני הדיוטות על אחת כמה וכמה ומה גרים גרורים כך ישראל על אחת כמה וכמה מיד ניתוספו על ישראל ק״נ אלף וגו׳.

שם קב א׳ גר דן את חבירו דבר תורה שנאמר שום תשים עליך מלך אשר יבחר ד׳ אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך עליך הוא דבעינן מקרב אחיך אבל גר דן את חבירו גר ואם היתה אמו מישראל דן אפי׳ ישראל וגו׳.

שם קט ב׳ דא״ר יצחק מאי דכתיב רע ירוע כי ערב זר רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים וגו׳.

קידושין ע ב׳ אמר רבה בר רב הונא זו מעלה יתירה יש בין ישרא׳ לגרים דאלו בישרא׳ כתיב בהו והייתי להם לאלהים והם יהיו לי לעם ואלו בגרים כתיב מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם ה׳ והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים וגו׳.

גיטין נז ב׳ נירון קיסר ערק אזל שדר שטר פרטתא בביתיה ואינייר תנא נעמן גר תושב היה נבוזראדן גר צדק היה מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים מאן אינון שמעיה ואבטליון.

שם נו ב׳ אונקלוס בר קלוניקוס בר אחתיה דטיטוס הוה בעי לאיגיורי אזל אסקיה לטיטוס בנגידא וכו׳.

נדרים לב א׳ א״ר אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ע״ה ונשתעבדו בניו במצרים וכו׳ ר״י אמר שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה שנאמר תן לי הנפש והרכוש קח לך ואברהם אבינו ע״ה נתנם לו ולא עכבם לעצמו והיה מכניסן תחת כנפי השכינה.

סוטה לו ב׳ גרא שגר באכסניות וכו׳.

קידושין עו ב׳ אושפזיכניה דרב אדא בר אהבה גיורא הוה והוה קא מנצי איהו ורב ביבי מר אמר אנא עבידנא סררותא דמתא ומר אמר אנא עבידנא סררותא דמתא אתו לקמיה דרב יוסף אמר להו תנינא שום תשים עליך מלך מקרב אחיך כל משימות שאתה משים לא יהיה אלא מקרב אחיך א״ל רב אדא בר אהבה ואפילו אמו מישראל א״ל אמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה הלכך רב ביבי דגברא רבא הוא ליעיין במילי דשמיא ומר ליעיין במילי דמתא אמר אביי הלכך מאן דמשרי צורבא מרבנן באושפיזכניה לאשרי כרב אדא בר אהבה דידע למיהפך ליה בזכותיה רבי זירא מטפל בהו רבה בר אבהו מטפל בהו במערבא אפי׳ ריש כורי לא מוקמי מינייהו בנהרדעא אפי׳ ריש נרגותא לא מיקמי מינייהו.

ב״מ נח ב׳ לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הא כיצד וגו׳ אם היה בן גרים אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וגו׳ (בערך אונאת דברים).

שם נט ב׳ ת״ר המאנה הגר עובר בשלשה לאוין והלוחצו בשנים וגו׳ תניא ר׳ אליעזר הגדול אומר מפני מה הזהירה התורה בל״ו מקומות ואמרי לה במ״ו מקומות בגר מפני שסורו רע וגו׳ (בערך אונאת דברים).

ע״ז ג׳ ע״ב ר״י אמר לע״ל באין אוה״ע ומתגיירין ומי מקבלין מינייהו והתניא אין מקבלין גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קיבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים

ב רע ירוע כי ערב זר כו׳ עיין בתוס׳ שם דאם הם מתאמצין להתגייר מותר לקבלן:

גרורים ומניחין תפילין בראשיהן תפילין בזרועותיהן ציצית בבגדיהן מזוזה בפתחיהן כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג אומר להם על מה אתם באתם אומרים לו על ה' ועל משיחו שנא' למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק וגו' וכל אחת מנתק מצותו והולך לו שנ' ננתקה את מוסרותימו והקב"ה יושב ומשחק שנא' יושב בשמים ישחק

שם יא א' אונקלוס בר קלוניקוס איגייר וגו' (כתוב בערך מעה"ג).

שם כ א' ר"עק ראה אשת טורנוסרופוס הרשע רק שחק ובכה רק שבאתה מטפה סרוחה שחק דעתידה דמגיירא ונסיב לה ובכה דהה"א שופרא בלה בעפרא.

שם כד א' א"ר אלעזר כולם גרים גרורים הן לעתיד לבא (פי' מעצמן נגררים להתגייר אע"פ שאין מקבלין אותן) א"ר יוסף מאי קרא כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה וגו' א"ל אביי ודילמא מע"ז הוא דהדור בהו א"ל רב יוסף לעבדו שכם אחד כתיב.

שם כד ב' ארונה גר תושב היה וגו'.

סנהדרין לט ב' עובדיה גר אדומי היה והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא וכו'.

שם צד א' ויחד יתרו רב ושמואל ח"א שהעביר חרב חדה על בשרו (פי' שמל עצמו ונתגייר) וח"א שנעשה כל בשרו חידודין חידודין אמר רב היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה.

שם צו ב' ת"ר נעמן גר תושב היה וגו' מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים וגו' ואף מבני בניו של אותו הרשע בקש הקדוש ב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה אמרו מה"ש לפני הקב"ה מי שהחריב את ביתך ושרף את היכלך תכניס תחת כנפי השכינה היינו דכתיב רפינו את בבל ולא נרפתה וגו'.

שם צט ב' ותמנע היתה פילגש לאליפז בע"א לאינזרא באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה וגו' נפק מינה עמלק.

שבועות לט א' דורות הבאים וגרים העתידים להתגייר מניין ת"ל ואת אשר איננו.

הוריות יג א' מתני' גר קודם לעבד משוחרר וגו' גמ' שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בר צדוק מפני מה הכל רצין לישא גיורת ואין הכל רצין לישא משוחררת אמר להם זו לא היתה בכלל ארור וזו היתה בכלל ארור.

זבחים קטז א' בני ר' חייא ור' אושעיא הד אמר יתרו קודם מ"ת בא וח"א לאחר מ"ת בא ע"ש וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא ח"א מלחמת עמלק שמע ובא וח"א מ"ת וח"א קריעת ים סוף.

שם ב' רחב הזונה אחר נ' שנה נתגיירה אמרה יהא מחול לי בשכר הבל חלון ופשתים.

מנחות מד א' זונה באתה לבית מדרשו של ר' חייא אמרה לו רבי צוה עלי ויעשוני גיורת וכו'.

כריתות ט א' גרים לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים.

נדה יג ב' תנו רבנן גרים והמשחקים בתינוקות מעכבין את המשיח.

ירושלמי בכורים פ"א תנא בשם רבי יהודה גר עצמו מביא וקורא מ"ט כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם ועכשיו מכאן ואילך אתה אב לכל האומות.

שם יבמות פרק הערל כתיב ותעזבי את אביך ואת אמך ותלכי אל עם אשר לא ידעת מתמול שלשום אמרו לה אלו באת אצלנו מתמול שלשום לא היינו מקבלין אותך (פי' כי באותו היום נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית).

שם קידושין פרק עשרה יוחסין כשנתן דהמע"ה את בני שאול ביד הגבעונים ויוקיעום בהר לפני ה' והיו עוברים ושבים אומרים מה חטאו אלו שנשתנו עליהן מדה"ד (פי' דכתיב לא תלין נבלתו על העץ) והיו אומרים על שפשטו ידיהן בגרים גרורים אמרו ומה אלו שלא נתגיירו לשם שמים ראו היאך תבע הקב"ה את דמן המתגייר לש"ש עאכ"וכ ואין אלוה כאלהיכם ואין אומה כאומתכם ואין לנו להדבק אלא בכם הרבה גרים נתגיירו באותו שעה הה"ד (ד"ה ב' ב') ויספור שלמה את כל האנשים הגרים ויעש מהם שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר ג.

ערך גשם טל ורוח

ברכות לג מזכירין גבורות גשמים בתחה"מ וגו' מזכירין גבורות גשמים מ"ט אמר ר' יוסף מתוך ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים.

שם נט א' ועל הזועות מאי זועות א"ר קטינא גוהא רב קטינא הוה קאזיל באורחא כי מטא

ג עיין בתו' גיטין מ"ו ד"ה כיון דאמור מארץ רחוקה באנו ובסוטה ל"ה ב' ד"ה לרצות כנענים שבחוצה לארץ לענין אי היו מקבלין גרים משבעה אומות;

אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא אמר מי ידע אובא טמיא האי גוהא מהו רמא ליה קלא קטינא קטינא אמאי לא ידענא בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרוים בצער בין אומות העולם מוריד ב' דמעות לים הגדול וקולם נשמע מסוף העולם ועד סופו והיינו גוהא א"ר קטינא אבא טמיא כדיב הוא ומיליה כדיבין א"ה גוהא גוהא מבעי ליה ולא היא גוהא גוהא עביד והאי דלא אודי ליה כי היכי דלא ליטעו כולי עלמא אבתריה ורב קטינא דידיה אמר סופק כפיו שנא' גם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי נתן אומר אנחה מתאנח שנאמ' והניחותי חמתי בם והנחמתי ורבנן אמרי בועט ברקיע שנאמ' הידד כדרכים יענה אל כל יושבי הארץ ר' אחא בר יעקב אומר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד שנא' כה אמר ה' שמים כסאי והארץ הדום רגלי. ועל הרעמים. מאי רעמים אמר שמואל ענני בגלגלא שנאמ' קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ ורבנן אמרי ענני דשפכי מיא להדדי שנא' לקול תתו המון מים בשמים רב אחא בר יעקב אמר ברקא תקיפא דבריק בעננא ומתבר גזיזי דברזא רב אשי אמר ענני חלחולי מחלחלי ואתי זיקא ומנשב אפומייהו ודמי כזיקא על פום דני ומסתברא כרב אחא בר יעקב דבריק ברקא ומנהמי ענני ואתי מטרא. ועל הרוחות. מאי רוחות אמר אביי זעפא ואמר אביי גמירי דזעפא בלילא לא הוי והא קחזינן דהוי ההוא דאתחולי בימסא ואמר אביי גמירי דזעפא תרתי שעי לא קאי לקיים מה שנאמ' לא תקום פעמים צרה והא חזינן דקאי דמפסיק ביני ביני. ועל הברקי' אומר ברוך שכוחו וגבורתו מלא עולם. מאי ברקים אמר רבא ברקא ואמר רבא ברקא יחידאה וברקא חיורא וברקא ירוקתא ועננ דסלקן בקרן מערבית ואתיין מקרן דרומית ותרתי ענני דסלקין חדא לאפי חברתה כולהו קשיין למאי נפקא מינה למבעי רחמי והני מילי בליליא אבל בצפרא לית בהו מששא אמר ר' שמואל בר יצחק הני ענני דצפרא לית בהו מששא דכתיב וחסדכם כענן בקר וגומר א"ל רב פפא לאביי הא אמרי אינשי כד מפתח בבי מטרא בר חמרא מוך שקיך וגני ל"ק הא דקטיר בעיבא הא דקטר בעננא א"ר אלכסנדרי אמר ריב"ל לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומיות שבלב שנא' והאלהים עשה שייראו מלפניו וא"ר אלכסנדרי הרואה את הקשת בענן וגו' אריב"ל הרואה רקיע בטהרתה אומר ברוך עושה מעשה בראשית אימתי אמר אביי כי אתא מטרא כולי ליליא ובצפרא אתא אסתנא ומגליי' להו לשמים ופליגי' דרפרם בר פפא אמר רב חסדא דאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש לא נראית רקיע בטהרתה שנאמר אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם.

שם ב' על הגשמים כו' וגומר והאמר ר' אבהו ואמרי לה במתניתא תנא מאימתי מברכין על הגשמי' משיצא חתן לקראת כלה מאי מברכין אמר רב יהודה מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ור' יוחנן מסיים בה הכי אלו פינו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו עד תשתחוה בא"י רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא האל ההודאות א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו רוב ההודאות והאל ההודאות ואא וגו'.

מעשר שני פ"ה השקיפה ממעון קדשך מן השמים עשינו שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות ואת האדמה אשר נתת לנו בטל ובמטר ובולדות בהמה וגו'.

ירושלמי ברכות ירידת גשמים ושבועות אליהו אם יהי' טל ומטר, ואינו מזיז מבניו של אברהם טל אינו יורד בזכות בריה.

שבת סה א' אמר רב מטרא במערבא סהדא רבה פרת.

פסחים קיח א' דרש ר"ש השלוני בשעה שהפיל נבוכדנצאר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד יורקמו שר הברד לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע ארד ואצנן את הכבשן ואציל לצדיקים הללו מכבשן האש אמר לו גבריאל אין גבורתו של הקב"ה בכך שאהה שר ברד והכל יודעין שהמי' מכבין האש אלא אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס אמר לו הקב"ה רד באותה שעה פתח גבריאל ואמר ואמת ה' לעולם.

חגיגה יב א' עשרה דברים נבראו ביום ראשון וגו' רוח ומים וגו'.

שם ב' תניא רבי יוסי אומר אוי להם לבריות שרואות ואינן יודעות מה רואות עומדות ואינן יודעות על מה הן עומדות הארץ על מה היא עומדת על העמודים שנאמר המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון עמודים על המים שנאמר (תהלים קלח) לרוקע הארץ על המים מים על ההרים שנאמ' על הרי' יעמדו מים הרים ברוח שנאמ' כי הנה יוצר הרים ובורא רוח רוח בסערה שנאמר רוח סערה עושה דברו

סערה תלויה בזרוע של הקב"ה שנאמר מתחת
זרועות עולם וחכ"א וגו'.

א"ר יהודה ב' רקיעים הן וגו' ר"ל אמר ז' ואלו
וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות
וילון אינו משמש כלום אלא וגו' מכון שבו
אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים
ועליית אגלים והדרה של סופה וסערה ומערה
של קיטור ודלתותיהן אש שנאמ' יפתח ה' לך
את אוצרו הטוב הני ברקיעא איתנהו הני בארעא
איתנהו דכתיב הללו את ה' מן הארץ תנינים
וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור רוח סערה
עושה דברו אמר רב יהודה אמר רב דוד ביקש
עליהם רחמים והורידן לארץ אמר לפניו רבש"ע
לא אל חפץ רשע אתה לא ינורך רע צדיק אתה
ה' לא ינור במגורך רע ומנלן דאקרי שמים
דכתיב ואתה תשמע השמים מכון שבתך וגו'.

חגיגה יד ב' ת"ר מעשה בריב"ז שהיה רוכב על
החמור והיה מהלך בדרך ורבי אלעזר בן
ערך מחמר אחריו א"ל רבי שנה לי פרק אחד
במעשה מרכבה וכו' וכשנאמרו הדברים לפני
ר' יהושע היה הוא ור' יוסי הכהן מהלכין בדרך
אמרו אף אנו נדרוש במעשה מרכבה פתח ר"י
ודרש ואותו היום תקופת תמוז היה נתקשרו
שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן והיו מלאכי
השרת מתקבצין ובאין לשמוע כב"א שמתקבצין
ובאין לראות במזמוטי חתן וכלה הלך רבי יוסי
הכהן וסיפר דברים לפני ר' יוחנן בן זכאי ואמר
אשריכם ואשרי יולדתכם אשרי עיני שכך
ראו ואף אני ואתם בחלומי מסובין היינו על הר
סיני ונתנה עלינו בת קול מן השמים עלו לכאן
עלו לכאן טרקלים גדולים ומצעות נאות מוצעי'
לכם אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם
מזומנים לכת שלישית וכו'.

שם יו א' א המסתכל בקשת עיניו כהות.

יומא כא ב' א"ר יצחק בר אבדימי במוצאי יו"ט
האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה
נוטה כלפי צפון עניים שמחים ובעלי בתים
עצבים מפני שגשמי שנה מרובין ופירותיהן
מרקיבין נטה כלפי דרום עניים עצבין ובע"ב
שמחים מפני שגשמי שנה מועטים ופירותיהם
משתמרין נטה כלפי מזרח הכל שמחין כלפי
מערב הכל עצבין דאזיל ואתי כדיקלא ואבדורי
לא הוה מיבדרי. אמר מר כלפי מזרח הכל
שמחין כלפי מערב הכל עצבין ורמינהו מזרחי'
לעולם יפה מערבית לעולם קשה רוח צפונית
קשה לחיטין בשעה שהביא שליש וקשה לזיתי'
בזמן שהן חונטין רוח דרומית קשה לחטין
בשעה שהביאו שליש ויפה לזיתים בזמן שהן
חונטי ואמר רב יוסף ואיתימא מר זוטרא וסימנך
שלחן בצפון ומנורה בדרום האי מרבה דידיה
והאי מרבה דידיה לא קשיא הא לן והא להו.

שם נג ב' ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון
מאי מצלי רבא בר רב אדא ורבין בר רב
אדא תרוייהו משמיה דרב אמרי יה"רם יי אלהינו
שתהא שנה זו גשומה ושחונה שחונה מעליתא
הוא לא אימא אם שחונה תהא גשומה רב אחא
בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה לא
יעדי עביד שולטן מדבית יהודה ולא יהיו עמך
ישראל צריכין לפרנס זה מזה ולא תכנס לפניך
תפלת עוברי דרכים.

רבי חנינא בן דוסא אזיל באורחא וגו' (בערך
מעשה הגדולים).

שם עו א' וכבר היו ר"ט ורבי ישמעאל וזקנים
יושבין ועוסקין בפ' המן והיה רבי אלעזר
המודעי יושב ביניהם נענע רבי אלעזר המודעי
ואמר מן שירד להן לישראל היה גבוה ס' אמה
א"ל ר' טרפון מודעי עד מתי אתה מגבב דברים
ומביא עלינו א"ל רבי מקרא אני דורש ט"ו אמה
מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים וכי חמש
עשרה אמה בעמק ט"ו בהרים וכי מיא שורי
שורי קיימי ועוד תיבה היכי סגיא אלא נבקעו
כל מעינות תהום רבה עד דאשוו מיא בהדי
טורי והדר ט"ו אמה מלמעלה גברו המים וכי
איזה מדה מרובה מדה טובה או מדת פורענות
הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות
במדת פורענות הוא אומר וארובות השמים
נפתחו במדה טובה הוא אומר ויצו שחקים
ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן
לאכול ודגן שמים נתן למו כמה ארובות יש
בדלת ד' הרי כאן ח' ונמצא מן שירד להם
לישראל גבוה ששים אמה.

סוכה לז ב' תנן התם שתי הלחם ושני כבשי
עצרת כיצד הוא עושה מניח שתי הלחם
על גבי שני הכבשים ומניח ידו תחתיהן ומניף

א המסתכל בקשת עיניו כהות כו'. וכתב העקרים במאמר שני פכ"ט הכונה שהגוונים הנראים בקשת אינם כן בעצמותם אלא כך נראים וזה המסתכל בקשת ר"ל באותם הגוונים הנראים בקשת ימצא שעיניו כהות בראות דבר שאינו כן. ובעבור זה דמה הנביא (יחזקאל א' כ"ז) מראה נגה הכבוד אל הקשת לרמוז שהתארים שהיה הפס נראה בהם אל הנביאים אינן כן בעצמותן כמו שמראה הקשת אינו כן בעצמותו ועי' עוד שם דברים נאים בענין זה:

ומוליך ומביא מעלה ומוריד שנאמר אשר הונף ואשר הורם א"ר יוחנן מוליך ומביא למי שהד' רוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו במערבא מתני הכי א"ר חמא בר עוקבא א"ר יוסי בר"ח מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים.

תענית ב א' מאי גבורות גשמים א"ר יוחנן מפני שיורדין בגבורה שנא' עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות וגו' וכתיב הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות מאי משמע אמר רבא בר שילא ב אתיא חקר חקר מברייתו של עולם כתיב הכא עושה גדולות עד אין חקר וכתיב התם הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ד' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו וכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה ומנא לן דבתפלה דתניא לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה וכתיב בתריה ונתתי מטר ארצכ' בעתו יורה ומלקוש. אמר ר' יוחנן ג שלש מפתחות בידו של הקב"ה

שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתי' מפתח של גשמים דכתיב יפתח ד' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו. מפתח של חיה מניין דכתיב ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה מפתח של תחיית המתים מניין דכתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה דכתיב פותח את ידך.

שם ג א' תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים

להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ"ט א"ר חנינא לפי שאין נעצרין מטל מגלן דלא מיעצר דכתיב ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי וכתיב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה ואילו טל לא קאמר ליה מ"ט משום דלא מיעצר וכי מאחר דלא מיעצר אליהו אשתבועי למה לי הכי קא"ל אפי' טל דברכה נמי לא אתי וליהדריה טל דברכה משום דלא מינכרא מילתא אלא רוחות מנ"ל דלא מיעצרי אריב"ל דאמר קרא כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאום ד' מאי קאמר להו אילימא הכי קאמר להו הקב"ה לישראל דבדרתינכו בד' רוחות דעלמא אי הכי כארבע בארבע מיבעי ליה אלא היק כשם שא"א לעולם בלא רוחות

כך אי אפשר לעולם בלא ישראל.

עו"ש תנא העבים והרוחות שניות למטר ה"ד

אמר עילא ואיתימא ר' יהודה דבתר מטרא למימרא דמעליותא היא והכתיב יתן ד' את מטר

ב אתיא חקר חקר וגו' עיין תוס' שהקשה דליתני כח או גדולה. וכ' באמת ליעקב לייסב דיש להבין מאי כפ"מ דהגשמים נקראים גבורות וגם מה ענין גבורה בגשמים ונראה שרצה להורות לנו שלא נאמר שהגשמים באים בשיעור ובזמן שהיוצר הטביע בשעת בריאה ונוכל לחשוב זמן הגשמים בחשבון הילוך החמה ומזלות ולזה אומר אף שבאמת יכולין לחשוב זמן הגשמים כמ"ש רש"י בשבת גבי היודע לחשוב תקופות ומזלות ע"ש מ"מ יש גשמים שאין באין לפי חשבון כי יש ב' מיני גשמים גשמים הבאים מן הים וגשמים הבאים מן השמים וכמו שמחלק הש"י בעל שים על של ברכה שאינו של ברכה ה"נ יש גשמי ברכה וכן הבאים מן השמים וגשמים שאינן של ברכה והן הבאים מן הים והנה הגשמים הבאים מן הים הן ע"פ הילוך המזלות אבל גשמי ברכה הבאים מן השמים הן ברצון הבורא ולא ע"פ חשבון ולזה בא הכתוב לומר אין חקר כלומר אין לחקור הזמנים ויליף חקר חקר מבריאות בראשית כמו שבריאות העולם נעשה ברצון הבוי"ת כמו כן הגשמים יורדין רק ברצון הבוי"ת ולא בהכרח הזמן הקבוע והנה כשהקב"ה רוצה להשפיע טובו בעולם בא נגלה וגבורה לגלות מדה"ד יבזה מיושב קושית תוס' דלא נאמר לשון כח וגדולה אלא לשון גבו"ר להורות שבאים ברצון השי"ת ע"פ גבורה שמגלה למדה"ד :

ג א"ר"י שלשה מפתחות בידו של הקב"ה כו'. כתב האמת ליעקב יש הרבה תמיהות ועיין תוס' שהקשו דהא מפתח של גשמים ושל תחה"מ נמסרו לאליהו ולאלישע ועוד קושית תוספות דלא חשיב מפתח כלי זעמו ועי"ד קושית מהרש"א דלמאי לא מייתי קרא וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה. ונראה ליישב דאין כונת הש"ס לומר דאין הקב"ה מוסר אותן לשליח לעולם מדקאמר לא יומסרו לשון עבר מוכח שהכונה היא שכשהקב"ה עושה ג' נסים אלו אינם דומין לשאר נסים כגון קי"ס ועמידת השמש למשה ויהושע וכדומה דבכולם תנאי התנה הקב"ה במע"ב ומסר כן לשרים הממונים להנהגת העולם אבל ג' דברים אלו לא נמסרו להשרים בשעת יצירת בראשית רק נשארו בידו של הקב"ה ומוסרן לעת הצורך לצדיקים שבכל דור ודור. ועי' בעקרים. מ"ד פ"ח מענין זה ;

ועיין בעקידה פ' במדבר ;

ארצך אבק ועפר ואמר עולא ואיתימא רב יהודה זיקא דבתר מטרא כמטרא שמשא דבתר מטרא כתרי מטרא עיבא דבתר מטרא כמטרא למעוטי מאי למעוטי גילהי דליליי ושמשא דביני קרחי אמר רבא מעלי תלגא לטורי כחמשה מטרא לארעא שנאמ׳ כי לשלג יאמר הוה ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עוזו ואמר רבא תלגי לטורי מטרא רזיא לאילני מיטרא ניחא לפירא עורפילא אפי׳ לפרצידי דתותי קלא מהניא לי׳ מאי עורפילא עורו פילי.

תענית ה א׳ עד מתי שואלין את הגשמים רבי יהודה אומר עד שיעבר הפסח ר׳ מאיר אומר עד שיצא ניסן שנאמ׳ ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון א״ל רב נחמן לרב יצחק יורה בניסן יורה במרחשון הוא דתניא יורה במרחשון ומלקוש בניסן א״ל הכי א״ר יוחנן בימי יואל בן פתואל נתקיים מקרא זה דכתיב ביה יתר הגזם אכל הארבה וגו׳ אותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים ירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן אמר להם נביא לישראל צאו וזרעו אמרו לו מי שיש לו קב חטים או קבים שעורים יאכלנו ויחיה או יזרענו וימות אמר להם אע״פ כן צאו וזרעו נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכתלין ומה שבחורי נמלים יצאו וזרעו שני ושלישי ורביעי וירד להם רביעה שניה בחמשה בניסן הקריבו עומר בששה עשר בניסן וגו׳.

שם ו א׳ ת״ר יורה שמורה את הבריות להטיח גגותיהן ולהכניס את פירותיהן ולעשות כל צורכיהן ד״א שמרוה את הארץ ומשקה עד תהום שנ׳ תלמיה רוה נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך ד״א יורה שיורד בנחת ואינו יורד בזעף או אינה יורה אלא שמשיר את הפירות ומשטיף את הזרעים ומשטיף את האילנות תלמוד לומר מלקוש מה מלקוש לברכה אף יורה לברכה או אינו מלקוש אלא שמפיל את הבתים ומשבר את האילנות ומעלה את הסקאין ת״ל יורה מה יורה לברכה אף מלקוש לברכה ויורה גופא מנ״ל דכתיב ובני ציון גילו ושמחו בה׳ אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון.

שם ו ב׳ אמר רב יהודה טבא לשתא דטבת ארמלתא איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי ואיכא דאמרי דלא שקיל שודפנא איני והאמר רב חסדא טבא לשתא דטבת מוולתא ל״ק הא דאתא מיטרא מעיקרא הא דלא אתא מיטרא מעיקרא ואמר רב חסדא גשמים שירדו על מקצת מדינה ועל מקצת מדינה לא ירדו אין בהם משום ועצר איני והכתיב וגם אנכי מנעתי מכם הגשם בעוד ג׳ חדשים לקציר והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטיר כו׳ וא״ר יהודה א״ר שתיהן לקללה ל״ק הא דאתא טובא הא דאתא כדמבעי ליה א״ר אשי דיקא נמי דכתיב תמטר תהא מקום מטר שמע מינה.

שם ז א׳ א״ר יהודה א״ר גדול יום הגשמים כיום שנתנה בו תורה שנא׳ יערוף כמטר לקחי ואין לקח אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו רבא אמר יותר מיום שנתנה בו תורה שנאמר יערוף כמטר לקחי מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול רבא רמי כתיב יערוף כמטר לקחי וכתיב תזל כטל אמרתי אם תלמיד חכם הגון הוא כטל ואם לאו ערפהו כמטר.

שם ז ב׳ א״ר חמא בר חנינא גדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ שנא׳ הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה׳ בראתיו בראתים לא נאמר אלא בראתיו א״ר אושעיא גדול יום הגשמים שאפי׳ ישועה פרה ורבה בו שנאמר תפתח ארץ ויפרו ישע א״ר תנחום בר חנילאי אין הגשמים יורדין אא״כ נמחלו עונותיהן של ישראל שנאמר רצית ה׳ ארצך שבת שבות יעקב נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה אמר ליה זעירא מדיהבת לרבינא אתון מהכא מתניתא לה אנן מהכא מתנינן לה ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת וגו׳ א״ר תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו אין הגשמים נעצרים אא״כ נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה שנאמ׳ ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו א״ל זעירא מדיהבת לרבינא אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה ועצר את השמים ואבדתם מהרה אמר רב חסדא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות שנאמ׳ ציה גם חום יגזלו מימי שלג מאי משמע תנא דבי רבי ישמעאל בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם גזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים א״ר שמעון בן פזי אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע שנאמר רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר אמר רב סלא אמר רב המנונא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים שנאמר וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו׳ אמר רב קטינא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תורה שנאמר בעצלתיים ימך המקרה בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו

בתורה נעש' שונאו של הקדוש ב"ה מך ואין מך אלא עני שנא' ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר המקרה במים עליותיו רב יוסף אמר מהכא ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים רוח עברה ותטהרם ואין אור אלא תורה שנאמר נר מצוה ותורה אור בהיר הוא בשחקים תנא דבי רבי ישמעאל אפילו בשעה שרקיע נעשה בה"רין בהורין להוריד טל ומטר רוח עברה ותטהרם אמר רבי אמי אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל שנא' על כפים כסה אור בעון כפים כסה אור ואין כפים אלא חמס שנא' ומן החמס אשר בכפיהם ואין אור אלא מטר שנא' יפיץ ענן אורו מאי תקנתיה ירבה בתפלה שנא' ויצו עליו במפגיע ואין פגיעה אלא תפלה שנא' ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תפגע בי ואמר רבי אמי מאי דכתיב אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל אם ראית רקיע שקיהה כברזל מלהוריד טל ומטר בשביל מעשה הדור שהן מקולקלין שנאמר והוא לא פנים קלקל מה תקנתן יתגברו ברחמים שנאמר וחילים יגבר ויתרון הכשר חכמה כ"ש אם הוכשרו מעשיהן מעיקרא.

שם ח א' וא"ר אמי מאי דכתיב אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון אם ראית דור שהשמים משתנין כנחושת מלהוריד טל ומטר בשביל לוחשי לחישות שאין בדור מאי תקנתן ילכו אצל מי שיודע ללחוש דכתיב יגיד עליו רעו ואין יתרון לבעל הלשון ומי שאפשר לו ללחוש ואינו לוחש מה הנאה יש לו.

שם א"ר אמי אין גשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה שנא' אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף אמר ריש לקיש מ"ד ועצר את השמים בשעה שהשמים נעצרין מלהוריד טל ומטר דומה לאשה שמחבלה ואינה יולדת והיינו דאריל משום בר קפרא נאמרה עצירה בגשמי' דכתיב ועצר את השמים ונאמרה עצירה באשה שנא' כי עצר עצר ה' וגו' נא' לידה באשה ונא' לידה בגשמים נאמר לידה באשה דכתיב ותהר ותלד בן ונאמר לידה בגשמים דכתיב והולידה והצמיחה נאמר פקידה באשה ונאמר פקידה בגשמים נאמר פקידה באשה דכתיב וה' פקד את שרה ונאמר פקידה בגשמים דכתיב פקדת הארץ ותשוקקיה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים מאי פלג אלהים מלא מים תנא כמין קובה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאין ארשב"נ מ"ד אם לשבט אם לארצו אם לחסד ימציאהו אם לשבט בהרים ובגבעות אם לחסד ימציאהו לארצו בשדות ובכרמים אם לשבט לאילנות אם לארצו לזרעים אם לחסד ימציאהו בורות שיחין ומערות. א"ר יצחק אפילו שנים כשני אליהו וירדו גשמים בערבי שבתות אינן אלא סי' קללה היינו דאמר רבה בר שילא קשה יומא דמיטרא כיומא דדינא אמר אמימר אי לא דצריך לבריית' בעינן רחמי ומבטלינן ליה ואמר רב יצחק גדול יום הגשמים שאפי' פרוטה שבכים מתברכת בו שנאמר לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידיך. א"ר יוחנן גדול יום הגשמים כיום קיבוץ גליות שנאמר שובה ה' את שביתינו כאפיקים בנגב ואין אפיקים אלא מטר שנאמר ויראו אפיקי ים ד וא"ר יוחנן גדול יום הגשמים שאפי' נייסות פוסקות בו שנא' תלמיה רוה נחת גדודיה. ואמר ר' יוחנן אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר.

שם ט' א' א"ר יוחנן מטר בשביל יחיד פרנסה בשביל רבים מטר בשביל יחיד דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב לתת מטר ארצך פרנסה בשביל רבים דכתיב הנני ממטיר לכם לחם.

שם ט ב' א"ר יוחנן סימן למטר פורחת אמר רב פפא עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא א"ר יהודה ניהילה מקמי מיטרא וסימנך חרי"א דעיזי. ח תניא ר"א אומר כל העולם כולו מימי אוקיינוס הם שותים שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה א"ל ר' יהושע והלא מימי אוקיינוס מלוחין הן א"ל ממתקין בעבים ר' יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר למטר השמים תשתה מים אלא מה אני מקיים ואד יעלה מן הארץ מלמד שהעננים מתגברים ועולים לרקיע ופותחין פיהן כנד ומקבלין מי מטר שנאמר יזוקו מטר לאדו ומנוקבות הן ככברה ובאות ומחשרות מים על גבי קרקע שנאמר חשרת מים עבי שחקים ואין בין טיפה לטיפה אלא כמלא נימא ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ שנאמר עושה גדולות עד אין חקר וכתיב הנותן מטר על פני ארץ וכתיב להלן הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' אין חקר לתבונתו וכתיב מכין הרים בכוחו וגו' כמאן אזלא הא דכתיב משקה הרים מעליותיו וא"ר יוחנן מעליותיו של הקב"ה כמאן כר' יהושע

ד גדול יום הגשמים מיום תחיית המתים כו' עיין בעקרים מאמר רביעי פ"ח:
ח ר"א אומר כל העולם וכו' עיין בעקידה פרשת בראשית כ"ח:

ור"א כיון דסלקי להתם משקה מעליותיו קרי להו דאלת"ה אבק ועפר מן השמי' היכי משכח' לה אלא כיון דמדלי להתם מן השמים קרי לי' ה"נ כיון דסלקי להתם מעליותי' קרי ליה כמאן אולא דא"ר חנינא כונס כנד מי הים נותן באוצרו' תהומות מי גרם לאוצרו' שיתמלאו בר תהומו' כר"א ור"י ההוא בברייתו של עולם. ת"ר א"י נבראת תחלה וכל העולם כילו נברא לבסוף שנא' עד לא עשה ארץ וחוצות א"י משקה אותה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו ע"י שליח שנ' הנותן מטר על פני ארץ ישולח מים על פני חוצות א"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית שנא' הנותן מטר על פני ארץ וגו' א"י שותה תחלה וכל העולם כולו לבסוף שנאמר הנותן מטר על פני ארץ וגו' משל לאדם שמגבל את הגבינה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת. כמאן אולא הא דתניא מים העליונים במאמר הן תלוין ופירותיהן מי גשמים שנא' מפרי מעשיך תשבע ארץ כמאן כר' יהושע ור' אליעזר ההוא במעשה ידיו של הקב"ה הוא דכתיב אריב"ל כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה שנאמר ונהר יוצא מעדן וגו' תנא מתמצית בית כור שותה תרקב.

שם א"ר אושעיא מ"ד שוכנת על מים רבים רבת אוצרות מי גרם לבבל שיהו אוצרותיה מליאין בר הוי אומר מפני ששוכנת על מים רבים. אמר רב עתידה בבל דחצדא בלא מטרא אמר אביי נקטינן טובעני ולא יובשני.

שם יט ב' א"ר אלעזר בן פרטא מיום שחרב בית המקדש נעשו גשמים צימוקין לעולם יש שנה שנשמיה מרובים ויש שנה שנשמיה מועטין יש שנה שנשמיה יורדין בזמנן ויש שנה שאין נשמיה יורדין בזמנן למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בא' בשבת נמצאת עיסה נאפה כתיקונה ונאכלת כתיקונה שנה שאין נשמיה יורדין בזמנן למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בע"ש נמצאת עיסה נאפה שלא כתיקנה ונאכלת שלא כתיקנה שנה שנשמיה מרובין למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בבת אחת נמצאו ריחים טוחנות מן הכור מה שטוחנות מן הקב ונמצאת עיסה אוכלת מן הכור כמו אוכלת מן הקב שנה שנשמיה מועטין למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו מעט מעט נמצאו ריחים מה שטוחנות מן הכור טוחנות מן הקב נמצאת עיסה כמה שנאכלת מן הכור אוכלת מן הקב ד"א בזמן שנשמיה מרובין למה היא דומה לאדם שגבל את הטיט אם יש לו מים רבים מים אינן כלין והטיט מגובל יפה אם יש לו מים מועטין מים כלין והטיט אינו מגובל יפה שוב מעשה בנקדימון בן גוריון וכו' תמצא (בערך מעשה הגדולים).

שם כב ב' ת"ר על כל צרה שלא תבא על הציבור מתריעין עליה חוץ מרוב גשמים מ"ט א"ר יוחנן לפי שאין מתפללין על רוב טובה.

שם ת"ר ונתתי גשמיכם בעתם לא שכורה ולא צמאה אלא בינונית שכל זמן שגשמים מרובין משטשטשין את הארץ ואינה מוציאה פירות דבר אחר בעתם בלילי רביעי ובלילי שבתות שכן מצינו בימי שמעון בן שטח שירדו להם גשמים בלילי רביעית ובלילי שבתות עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב וצררו מהם דוגמא לדורות להודיע כמה החטא גורם שנא' עונותיכם הטו אלו וחטאתיכם מנעו הטוב מכם וכן מצינו בימי הורדוס שהיו עוסקין בבנין בהמ"ק והיו יורדין גשמים בלילה למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם למלאכתן וידעו שמלאכת שמים בידיהם.

שם מעשה בחוני מעגל (תמצא בערך מעשה הגדולים).

שם כד א' דבי נשיאה גזר תעניתא ולא אתי מטרא תנא להו אושעיא זעירא דמן חבריא וגו' עוד שם הרבה מענין זה.

שם כה ב' ת"ר מעשה בר' אליעזר שגזר י"ג תעניות על הציבור וגו' עוד שוב מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה וגו' עוד שם שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה וגו' שוב שמואל הקטן גזר תענית וגו' אין טפח יורד למעלה שאין טפחיים יוצאין לקראתו.

שם אמר רבה לדידי חזי לי האי רידיא (פי' המלאך הממונה על הגשמים כך שמו) דמי לעיגלא ופירסא שפוותיה וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה אמר ליה חשור מימך לתהומא תתאה אמר ליה אבא מימך שנאמר הנצנים נראו בארץ (עיין פי' רש"י).

ירושלמי תענית פ"ב וא"ר יעלה עלה שבר מלמטה נשמים יורדים יערוף כמטר כפיפו ערפן לתשובה גשמים יורדין.

שם פ"ג פעמים יורדין בזכות אדם שדה עשב א' בזכות ג' דברים גשמים יורדין בזכות ארץ חסד יסורין.

מגילה טו א׳ א״ר אלעזר א״ר חנינא בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם שופת קדירה ואח״כ נותן לתוכה מים אבל הקב״ה נותן מים ואח״כ שופת הקדירה לקיים מה שנאמר לקול תתו המון מים בשמים.

יבמות עח ב׳ אמר רב מנא בר אדא נתינים דוד גזר עליהם שנאמר ויקרא המלך לגבעונים וגו׳ מ״ט גזר עלייהו דכתיב ויהי רעב ביהי דוד ג׳ שנים שנה אחר שנה שנה ראשונה אמר להם שמא עובדי ע״א יש בכם דכתיב ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו׳ בדקו ולא מצאו שנייה אמר להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכתיב וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו׳ בדקו ולא מצאו שלישית אמר להם שמא פוסקי צדקה ברבים יש בכם ואין נותנין דכתיב נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר בדקו ולא מצאו אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני ה׳ מאי היא אמר ריש לקיש ששאל באורים ותומים מאי משמע אמר ר׳ אלעזר אתיא פני פני כתיב הכא ויבקש דוד את פני ה׳ וכתיב התם ושאל לו במשפט האורים לפני ה׳ ויאמר ה׳ אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית הגבעונים אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים על אשר המית הגבעונים וגו׳ אמר דוד שאול נפקו להו תריסר ירחי שתא ולא דרכיה למיספדיה נתינים ניקרינהו ונפייסנהו ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם מה אעשה לכם ובמה אכפר וברכו את נחלת ה׳ ויאמרו לו הגבעונים אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו ואין לנו איש וגו׳ יתן לנו שבע אנשים מבניו והוקענו׳ לה׳ וגו׳ מפיים לא פייסינהו אמר ג׳ סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים וגו׳ כל שיש ג׳ סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו ויקח המלך את שני בני רצפה וגו׳.

שם עב ב׳ במדבר מאי טעמא לא מהיל איבעית אימא משום חולשא דאורחא ואב״א משום דלא נשיב להו רוח צפונית דתניא כל אותן מ׳ שנה שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית מ״ט אב״א משום דנזופים הוו ואיבעית אימא דלא נבדר ענני כבוד אמר רב פפא הילכך יומא דעיבא ויומא דשותא לא מהלינן בי׳ ולא מסוכרינן בי׳ והאידנא דדשו בה רבים שומר פתאים ה׳.

כתובות ה א׳ מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר.

שם י ב׳ אמר רב חנא בגדתאה מטר משקה מרוה ומזבל ומעדן וממשיך אמר רבא בר ישמעאל ואיתימא רב יימר בר שלמיא מאי קרא תלמיה רוה נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך.

קידושין לב ב׳ מעשה בר׳ אליעזר ור׳ צדוק שהיו מסובין בבית המשתה של רבן גמליאל והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם נתן הכוס לר׳ אליעזר ולא נטלו נתנו לר׳ יהושע וקיבלו אמר לו ר׳ אליעזר מה זה יהושע אנו יושבין ור״ג ברבי עומד ומשקה עלינו אמר ליה מצינו גדול ממנו ששמש אברהם גדול הדור היה וכתוב בו והוא עומד עליהם וגו׳ ושמא תאמרו כמלאכי השרת נדמו לו לא נדמו לו אלא לערביים ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אמר להם ר׳ צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקי׳ בכבוד הבריות הקב״ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו.

גיטין לא ב׳ בזרוח השמש וימן אלהים רוח קדים חרישית מאי חרישית אמר רב יהודה בשעה שמנשבת עושה תלמים בים אמר ליה רבה אי הכי היינו דכתיב ותך השמים על ראש יונה ויתעלף אלא אמר רבה בשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות מפניה והיינו דכתיב אשר בגדיך חמים בשעה שהשקיט ארץ מדרום שבשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות מפניה רב הונא ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבא עלייהו אמר חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אורין הוא אמר לי׳ אידך מקמי פלגאה ניקום אדהכי אתא איהו לגבייהו א״ל במאי עסקיתו אמרו ליה ברוחות אמר להו הכי אמר רב חנן בר רבא אמר רב ד׳ רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולם שאלמלי כן אין העולם מתקיים אפי׳ שעה אחת ורוח דרומית קשה מכולן ואילמלא בן נץ מעמידה מחרבת כל העולם כולו מפני שנאמר המבינתך יאבר נץ יפרש כנפיו לתימן רבא ורב נחמן בר יצחק הוו יתבי הוה חליף ואזיל רב נחמן בר יעקב דיתיב בגוהרקא דדהבא ופרים עליה סרבלא דכרתי רבא אזיל לגביה רב נחמן בר יצחק לא אזיל לגביה אמר דילמא מאינשי דריש גלות׳ נינהו רבא צריך להו אנא לא צריכנא להו כדחזי רב נחמן בר יעקב הוה אזיל לגביה גלי לדרעיה

אמר שדיא נשיב אמר רבה הכי אמר רב אשה מפלת בו נפלים ושמואל אמר אפילו מרגליות שבים מרקבת בו רבי יוחנן אמר אפי' שכבת זרע שבמעי אשה מסרחת בו אמר רב נחמן ושלשתן מקרא אחד דרשו כי הוא בין אחים יפריא יבא קדים רוח ה' ממדבר עולה ויבוש מקורו וגו' יבוש מקורו זה מקורו של אשה ויחרב מעיינו זה שכבת זרע שבמעי אשה הוא ישסה אוצר כל כלי חמדה זו מרגלית שבים אמר רבא ועדי סוראה הוא דדייקי קראי מאי כי הוא בין אחים יפריא אמר רבא אפי' שפתא בקופינא דמרא רפיא רב יוסף אמר אפי' מיכתא בדפנא רפיא רב אחא בר יעקב אמר אפילו קניא בכופתא רפיא.

שם נו ב' כשנטל טיטוס את הפרוכת וכלי המקדש הושיבן בספינה לילך להשתבח בעירו עמד עליו נחשול שבים לטובעו אמר כמדומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים בא פרעה טבעו במים בא סיסרא טבעו במים אף הוא עומד עלי לטובעני במים אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה יצתה בת קול ואמרה לו רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה.

סוטה מח א' ר"ש ב"ג אומר העיד רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה ,לא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות.

ב"מ פה א' כולהו שני יסורי דרבי לא איצטריך עלמא למיטרא דאמר רבה בר רב שילא קשי יומא דמיטרא כיומא דדינא ואמר אמימר אי לאו צריך לעלמא בעי רבנן רחמי עליה ומבטליה ליה אפילו הכי כי הוו עקרי פוגלא ממשרא הוה קיימא בירא מליאה מיא.

שם ב' אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה ולא אתא א"ל מאי טעמא נגה ליה למר אמר ליה אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב ולוקמינהו בהדי הדדי סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בלא זמניה א"ל ויש דוגמתן בעולם הזה א"ל איכא ר' חייא ובניו גזר רבי תעניתא אחתינהו לר' חייא ובניו אמר משיב הרוח ונשבה זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מטרא כי מטי למימר מחיה המתים רגש עלמא אמרי ברקיע מאן גלי רזיא בעלמא אמרי אליהו אתיוה לאליהו מחיוה שיתין פולסי דנורא אתא אידמי להו כדובא דנורא על בינייהו וטרדינהו.

ב"מ פו א' ההוא יומא דנח נפשיה (פי' דרבה בר נחמני) דליה זעפיה ודרא לההוא טעייא כי רכיב גמלא וכו' (כתוב בע' מעה"ג).
שם ר"ש בן חלפתא בעל בשר הוה יומא חד הוה חמימא ליה הוה סליק ויתיב אשינא דטורא אמר לה לברתיה בתי הניפי לי במניפא ואני אתן לך ככרין דנרד אדהכי נשבא זיקא אמר כמה ככרין דנרד למרי דיכי.

ב"ב י א' תניא רבי יוסי אומר י' דברים קשים נבראו בעולם הר קשה ברזל מחתכו ברזל קש' אור מפעפעו אור קשה מים מכבין אותו מים קש' עבים סובלין אותן עבים קשים רוח מפזרתן רוח קשה גוף סובלו גוף קשה פחד שוברו פחד קשה יין מפיגו יין קשה שינה מפכחתו ומיתה קשה מכולם וכו'.

שם טז א' אשר בשערה ישופני והרבה פצעי חנם אמר רבה איוב בסערה חרף ובסערה השיבוהו בסערה חרף דכתיב אשר בשערה ישופני אמר לפניו רבונו ש"ע שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב בסערה השיבוהו דכתיב ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר וגו' אזר נא כגבר חלציך אשאלך והודיעני אמר לו הרבה נימין וכו' מי פלג לשטף תעלה כו' הרבה טיפין בראתי בעבים וכל טיפה וטיפה בראתי לה דפוס בפ"ע כדי שלא יהוי ב' טיפין יוצאות מדפוס אחד שאלמלא ב' טיפין יוצאות מדפוס אחד מטשטשות את הארץ ואינה מוציאה פירות בין טיפה לטיפה לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי וכו' ודרך לחזיז קולות הרבה קולות בראתי בעבים וכל קול וקול בראתי לו שביל בפני עצמו כדי שלא יהו ב' קולות יוצאות משביל אחד שאלמלא ב' קולות יוצאות משביל אחד מחריבין את כל העולם בין קול לקול לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי.

שם כה א' אמר רב יהודה מאי דכתיב יערוף כמטר לקחי זו רוח מערבית שבאה מעורפו של עולם תזל כטל אמרתי זו רוח צפונית שמזלה את הזהב וכן הוא אומר הזלים זהב מכים כשעירי' עלי דשא זו רוח מזרחי' שמסער' את כל העולם כשעיר וכרביבים עלי עשב זו רוח דרומית שהיא מעלה רביבים ומגדלת עשבים תניא ר"א אומר עולם לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת וכיון שהגיע חמה אצל קרן מערבית צפונית ניכפפת ועולה

למעלה מן הרקיע ור׳ יהושע אומר עולם לקובה היא דומה ורוח צפונית מסובבת וכיון שחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת וחוזרת אחורי כיפה שנאמר הולך אל דרום וסובב אל צפון וגו׳ הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח אלו פני מזרח ופני מערב שפעמים מסבבתן ופעמים מהלכתן הוא היה אומר אתאן לר״א מן החדר תבא סופה זו רוח דרומית וממזרים קרה זו רוח צפונית מנשמת אל יתן קרח זו רוח מערבית ורחב מים במוצק זו רוח מזרחית והאמר מר רוח דרומית מעלה רביבים ומגדל עשבים לא קשיא הא דאתיא מיטרא בניחותא הא בשפיכותא א״ר חסדא מ״ד מצפון זהב יאתה זו רוח צפונית שמזלת את הזהב וכה״א הזלים זהב מכים אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית שנאמר ויגזר על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו וכתיב צפון וימין אתה בראתם. ואמר רפרם בר פפא א״ר חסדא מיום שחרב בהמ״ק אין הגשמים יורדין מאוצר טוב שנא׳ יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וישראל שרוין על אדמתן גשמים יורדין מאוצר טוב בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתן אין גשמים יורדין מאוצר טוב אמר רבי יצחק הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין וסימנך שלחן בצפון ומנורה בדרום רבי יהושע בן לוי אמר לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר שנאמר אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד.

שם כה ב׳ אין עושין בורסקי אלא למזרחו של עיר שרוח מזרחית אינה חזקה.

שם קמז א׳ ת״ר ג׳ דברים צוה אחיתופל את בניו אל תהיו במחלוקת ואל תמרדו במלכות בית דוד ויום טוב של עצרת ברור זרעו חטים מר זוטרא אמר בלול אתמר אמרי נהרדעי משמיה דרבי יעקב לא ברור ברור ממש ולא בלול בלול ממש אלא אפי׳ בלול ורוח צפונית מנשבת זהו ברור. עו״ש תניא אבא שאול אומר יום טוב של עצרת ברור סימן יפה לכל השנה כולה א״ר זביד האי יומא קמא דריש שתא אי חמים כולה שתא חמימא אי קריר כולה שתא קרירא למאי נפקא מינה לתפלתו של כה״ג.

ע״ז כט א׳ המקיז דם לא יפנה אלא למזרחו של עיר ואמרינן ברכות טז הישן למזרח גורנו דמו בראשו שרוח מערבית מביאה עליו ומסוכן הוא.

סנהדרין כט א׳ היכי אמרינן להו (פי׳ כשמאיימין את העדים) אמר רב יהודה הכי אמרינן להו נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר (פי׳ בשביל עדות שקר גשמים נעצרין). שם צד א׳ מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו.

שם צו ב׳ אמר עולא עמון ומואב שיבבי בישי דירושלים הוו כיון דשמעינהו לנביא דקא מתנבאי לחורבנא דירושלים שלחו לנבוכדנצר פוק ותא וכו׳ שלח להו סיתווא הוא ולא מצינא דאתי מתלגא וממטרא שלחו ליה תא אשינא דטורא שנאמר וגו׳.

שם קא. ת״ר כשחלה ר׳ אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו רבי טרפון ור׳ יהושע ור״א בן עזריה ור״ע נענה ר״ט ואמר טוב אתה לישרא׳ מטיפה של גשמים שטיפה של גשמים בעוה״ז ורבי בעוה״ז ובעולם הבא נענה ר׳ יהושע וכו׳.

שם קו א׳ א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן מ״ד נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע אחיה השילוני קילל את ישראל בקנה שנאמר והכה ה׳ את ישראל כאשר ינוד הקנה במים כו׳ מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפי׳ כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הוא הולך ובא עמהן כיון שדוממו הרוחות עמד קנה במקומו אבל בלעם הרשע ברכן בארז מה ארז זה אינו עומד במקום מים ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף אפי׳ כל הרוחות שבעולם באות ונושבו׳ בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב ממנו ס״ת נביאים וכתובים.

שם קח א׳ תנו רבנן דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב״ה ומה כתיב בהם כו׳ אמרו כלום צריכין אנו לו אלא לטיפה של גשמים יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהן אמר הקב״ה בטובה שהשפעתי להן בה מכעיסין אותי ובה אני דן אותם שנאמ׳ ואני הנני מביא את המבול מים רבי יוסי אמר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין שדומה למים שנאמר ויקחו להם נשים מכל

אשר בהרי לפיכך דן אותן במים שדומה לגלגל העין שני נבקעו כל מעינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו וגו׳.

שם קיג כתיב בנה חיאל בית האלי את יריחו באבירם בכורו יסדה ובשגיב צעירו הציב דלתיה אחאב שושביניה הוה אתא איהו ואליהו למשאל בשלמא בי טמיא יתיב וקאמר דילמא כי מילט יהושע הכי לט לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו א״ל אליהו אין אמר לו השתא לווטתא דמשה לא מקיימא דכתיב וסרתם ועבדתם וגו׳ וכתיב וחרה אף ה׳ בכם ועצר את השמים וגו׳ וההוא גברא אוקים ליה ע״ז על כל תלם ותלם ולא שביק ליה מיטרא למיזל מיסגר ליה לווטתא דיהושע תלמידיה מיקיימא מיד ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד חי ד׳ אלהי ישראל אם יהיה טל ומטר כו׳ בעי רחמי ויהבי ליה אקלידא דמטרא וקם ואזיל ויהי דבר ה׳ אליו לאמר לך מזה ופנית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר וגו׳ מהיכא אמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב ויהי מקץ ימים ויבש הנחל כי לא היה גשם בארץ כיון דחזא דאיכא צערא בעלמא כתיב ויהי דבר ה׳ אלי לאמר קום לך צרפתה וכתיב ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית בעא רחמי למיתן ליה אקלידא דתחה״מ אמרו ליה שלשה מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים יאמרו ב׳ ביד תלמיד ואחת ביד רב אייתי האי ושקיל האי דכתיב לך הראה אל אחאב ואתן מטר דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא משל דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה ואבדה למפתחיה.

זבחים סב ב׳ תניא ר׳ יהודה אומר ומעלותיו פונות קדים כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח ואימא שמאל למזרח לא ס״ד דתני רמי בר יחזקאל ים שעשה שלמה עומד על י״ב בקר ג׳ פונים צפונה וג׳ פונים ימה ושלשה פונים נגבה ושלשה פונים מזרחה כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח ההוא מיבעי ליה לגופיה א״כ פונים פונים למה לי.

מנחות סח ב׳ בעי ר׳ זירא חטין שירדו בעב״ם מהו למאי אי למנחות אמאי לא אלא לשתי הלחם מאי ממושבותיכם אמר רחמנא לאפוקי דחוצה לארץ דלא אבל דעבים שפיר רמי או דלמא ממושבותיכם דוקא ואפי׳ דעבים נמי לא ומי איכא כיהאי גוונא אין כדערי טייעא נחיתא ליה רים כיזבא חיטי בתלתא פרסי.

חולין ס א׳ א״ל קיסר לר״י בן חנניה בעינא דאיציבית ליה נהמא לאלהיכו א״ל לא מצית אמאי נפישי חילוותיה א״ל איברא א״ל פוק צבית לגידא דרביתא דרויח עלמא טרח שיתא ירחי קייטא אתא זיקא כנשי׳ לימא טרח שיתא ירחי דסיתוא אתא מיטרא טבעיה בימא א״ל מאי האי אמר ליה הני כנושאי ולוחאי דאתו קמיה א״ל אי הכי לא מצינא.

שם ב׳ רב אסי רמי כתיב ותוצא הארץ דשא בתלת בשבתא וכתיב וכל שיח השדה טרם יהי׳ בארץ במעלי שבתא מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח קרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהן רחמים וירדו גשמים וצמחו ללמדך שהקב״ה מתאוה לתפלתן של צדיקים רב נחמן בר פפא הוה ליה ההיא גינתא שדי ביה בזרני ולא צמח בעא רחמי אתא מיטרא וצמח אמר היינו דרב אסי.

שם סג אמר רב יהודה קאת זו הקוק רחם זו שרקרק אמר ר׳ יוחנן למה נקרא שמו רחם כיון שבא רחם באו רחמים לעולם אמר רב ביבי בר אביי והוא דיתיב אמידי ועביד שרקרק.

שם פו א׳ אמר רבין בר אבא ואמרי לה אמר רבי אבין בר שבא משעלו בני הגולה פסקו הזיקין והזועות והרוחות והרעמים ולא החמיץ יינם ולא לקה פשתנם ונתנו חכמים עיניהם בר׳ חייא ובניו.

אבות פ״ג רבי אליעזר בן עזריה אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו שנאמר והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו שנאמר והיה כעץ שתול על פלגי מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עליהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי.

ירושלמי ברכות פ״ה כשם שתחה״מ חיים לעולם ירידת גשמים חיים לעולם רבי חייא בר אבא שמע לה מן הרא יחיינו מיומים ביום

השלישי יקימנו ונחיה לפניו כו׳ ויבא כגשם לנו.

עו״ש ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה׳ אם יהיה השנים טל ומטר כו׳ יש שם פלוגתא חד אמר על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו וחד אמר גם על הטל נשמע לו ורק בבנה של הצרפית התיר לו על דטל שאין המתים חיים אלא בטללים שנאמר (ישעיה כו) יחיו מתיך נבלתי יקומון וכו׳ עד כי טל אורות טליך. עו״ש שהקב״ה נשבע לאברהם שאינו זז טל מבניו לעולם שנא׳ לך טל ילדותך וכתיב בתריה נשבע ה׳ ולא ינחם א״ר יודא בן פזי בדייתקי נתתי לאברהם אביהם במתנה נתתי לו ויתן לך אלהים מטל השמים. ארשב״נ בשעה שישראל באים לידי עבירה ומעשים רעים הגשמים נעצרים והן מביאין להן זקן אחד כגון ר׳ יוסי הגלילי והוא מפגיע בעדן והגשמים יורדין אבל אינו יורד בזכות בריה מה טעם כטל מאת ה׳ כרביבים עלי עשב אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם.

שם פ״ט מפני מה באין זועות לעולם (פי׳ רעידת הארץ) ח״א בעון ביטול תרומות ומעשרות דכתיב תמיד עיני ה׳ אלהיך בה וכתיב המביט לארץ ותרעד כיצד יתקיימו ב׳ כתובים הללו בשעה שישראל עושין רצונו של מקום ומוציאין מעשרות כתיקנן עיני ה׳ אלהיך בה וגו׳ ובשעה שאין ישראל עושין רצונו של מקום כו׳ המביט לארץ ותרעד. כך אמר רבי נהוראי לאליהו ז״ל א״ל בני כך היא סברא דמלתא אבל כך עיקרו של דבר בשעה שהקב״ה מביט בבתי קרקסיו׳ ובבתי תיאטראיות יושבות בטח ושאנן ושלוה ובית מקדשו חרב הוא אפילון לעולמו להחריבו הה״ד שאוג ישאג על נוהו בשביל נוהו. עו״ש א״ר בעון משכב זכר אמר הקב״ה אתה זיעזעת איברך על דבר שאינו שלך הייך שאני מזעזע עולמי על אותו האיש וא״ר מפני המחלוקת. עו״ש א״ר יהושע בן חנניא בשעה שהרוח יוצא לעולם הקב״ה משברו בהרים ומבשלו בגבעות ואומר לו תן דעתך שלא תזיק בריותי מה טעם כי רוח מלפני יעטוף משלהי ליה (פי׳ מיגעי ימתיש כחו) כמריא בהתעטף עלי רוחי וכל כך למה ר׳ הונא בשם ר׳ אחא ונשמות אני עשיתי בשביל נשמות שעשיתי א״ר הונא בשלשה מקומות יצא הרוח שלא במשקל אחת בימי יונה ואחת בימי אליהו ואחת בימי איוב בימי יונה וה׳ הטיל רוח גדולה בימי איוב והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר בימי אליהו והנה ה׳ עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים א״ר יודן בר שלום נימור אותו של איוב בשבילו היה ושל יונה בשבילו היה אין לך אלא של אליהו שהיה קוסמיקין (פי׳ בחוזק יד להחריב העולם) והנה ה׳ עובר וגו׳ ואחרי הרעש וגו׳.

עו״ש ר״י בר יחזקאל אומר אבא מברך על ירידת גשמים יתגדל ויתקדש כו׳ על כל טפה וטפה וכו׳ תני רשב״א אומר אין לך טפה יורד מלמעלה שאין הארץ מעלה כנגדו שני טפחים מ״ט תהום אל תהום קורא לקול צנוריך ואמר רבי לוי המים עליונים זכרים ותחתונים נקבות מ״ט תפתח ארץ כנקבה הזאת שהיא פותחות לפני זכר ויפרו ישע זו פריה ורביה וצדקה תצמיח יחד זו ירידת גשמים כי אני ה׳ בראתי לכך בראתיה לתיקונו ולאישורו של עולם. רב אחא תני לה בשם רשב״נ למה נקרא שמה רביעה שהיא רובעת את הארץ. עו״ש ר״ח ב״י וכו׳ שרשי חטה בוקעין בארץ חמשים אמה שרשי תאנים עבים בוקעים בציר. עו״ש אין הארץ שותה אלא לפי חיסומה (פי׳ מה שהיא קשה) אם כן מה יעשו שרשי חרוב מה יעשו שרשי שקמה אמר ר׳ חנינא אחת לשלשים יום תהום עילה ומשקה אותה ומ״ט אני ה׳ נוצרה לרגעים אשקנה.

שם עירובין פ״ה א״ר יוסי אם אין יודע לכוין את הרוחות צא ולמד מן התקופה ממקום שהחמה זורחת באחר בתקופת תמוז עד מקום שהיא זורחת באחר בתקופת טבת אלו פני מזרח ממקום שהחמה שוקעת באחר בתקופת טבת עד מקום שהיא שוקעת באחר בתקופת תמוז אלו פני מערב והשאר צפון ודרום וכו׳.
(כתוב בערך מולות ותקופות).

שם רה״ש פ״א רמז לניסוך המים כו׳ (בערך קרבנית).

עו״ש ביכורים של שעורים בפסח שתתברך התבואה חטים בכורים בעצרת שיתברכו פירות האילן ניסוך המים בחג שיתברכו המים תנא רשב״י הרי שהיו ישראל כשרים בר״ה״ש ונגזרה להן גשמים מרובים ובסוף חטאו לפחות מהן א״א שכבר נגזרה גזרה מה הקב״ה עושה מפזרן לימים ולמדברות כדי שלא תהנה מהן הארץ מאי טעמא להמטיר על ארץ לא איש מדבר לא אדם בו הרי שלא היו ישראל כשירין בר״הש ונגזר להן גשמים מועטין ובסוף עשו תשובה להוסיף עליהן א״א שכבר נגזרה גזירה מה הקב״ה עושה להן מורידן כדי הארץ ומשיב

עמהם טללים ורוחות כדי שתיהנה הארץ מהן מ״ש תלמיה רוה נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה צמחה תבורך. ציה גם חום יגזלו מימי שלג עונות שעשו ישראל בקיץ יגזלו מימי שלג שאול חטאו (איוב כד).

שם תענית פ״א טעמיה דר׳ אליעזר דס״ל מזכירין גבורות גשמים ביו״ט הראשון של חג ע״י שארבעת מינין אלו גדילין במים לפיכך הם באין פרקליטין למים וכו׳ (עיין יתר דברי ירו׳ זה בערך אש ומים.

שם פ״ב ואיד יעלה מן הארץ עלה שבר מלמטה מיד הגשמים יורדין (פי׳ שהבריות שוברין את לבם ע״י תשובה כי איד לשון שבר וצער) אמר ר׳ ברכיה כתיב יערוף כמטר לקחי כפו ערפן לתשובה מיד הגשמים יורדין.

שם פ״ג ר׳ ברכיה ר׳ חלבו פפא בשם ר׳ אלעזר פעמים שהגשמים יורדין בזכות אדם אחד בזכות שדה אחת בזכות עשב אחד ושלשתן בפסוק אחד (עמוס ז׳) וממטר גשם יתן לכם לאיש עשב בשדה לאיש אבל לא לאנשים לעשב אבל לא לעשבים לשדה אבל לא לשדות א״ר סימן כתיב שם והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תימטר וחלקה אשר לא תמטיר עליה תיבש זכותא דחקלא עבדא. עו״ש מפני ד׳ דברים יורדין מלמעלה (פ׳ הגשמים יורדין מלמעלה אף ע״ג שהתהום יכול לעלות ולהשקות) מפני בעלי זרוע (פירש שיגזלו שדות שהם במקום נהרות) ומפני טללי רעים (פי׳ על ידי המטר האויר מזדכך) ושיהיה העליון שותה כנמוך ושיהיו הכל תולין עיניהם אל השמים.

עו״ש בזכות שלשה דברי׳ הגשמים יורדין בזכות הארץ (פי׳ א״י) בזכות החסד בזכות הייסורין (פי׳ תענית ותפלה) ושלשתן בפסוק א׳ (איוב ל״ז) אם לשבט אם לארצו אם לחסד ימציאנו. בעון ארבעה דברים הגשמים נעצרים בעון עובדי ע״ז ומגלי עריות ושופכי דמים ופוסקי צדקה ברבים ואינם נותנין בעון עובדי ע״ז מנין השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם גו׳ ועצר את השמים גו׳ בעון ג״ע דכתי׳ (ירמיה ל״ג) ותחניפי ארץ בזנותך וברעתך מהו עונשו וימנעו רביבים ומלקוש לא היה בעון ש״ד מנין כי הדם הוא יחניף את הארץ (במדבר ה׳) בעון פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין דכתי׳ (משלי כ״ה) נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת שקר.

עו״ש ה׳ שמות נקראו לו איד עב ענן נשיא חזיז איד דכתיב ואיד יעלה מן הארץ עב שהוא מעבה את הרקיע הנה אנכי בא אליך בעב הענן ענן שהוא עושה את הבריות ענוים אלו לאלו (פי׳ שעונין שלום זה לזה שבזמן עצירת גשמים אין שואלין בשלום) ורש״י פי׳ שבזמן עצירת גשמים יש שדה מתברכת ויש שדה שאינה מתברכת ומתנשאים אלו על אלו, נשיא שהוא עושה בע״ב כנשיאים מעלה נשיאי׳ מקצה הארץ חזיז שהוא עושה את הרקיע חזיונות ה׳ עושה חזיזים (פי׳ מקצת מקומות מכוסין ומקצת מקומות מגולין.

עיין בסוטה י״ג ברש״י ד״ה כדי שיתברכו מימיו דמצרים שאין צריכין למי גשמים לכן כתיב ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא עליהם ואין כתיב גשם אלא ולא עליהם יהיה אותו נהר שהן שותין הימנו וכן תרגם יונתן ולא עליהם תיסוק נילוס.

גיטין כ״ה ב׳ בתוס׳ שמות של ד׳ רוחות:

ב״ב כהא׳ בתוס׳ מזרח קרוי קדם והמערב אחור ודרום ימין וצפון שמאל. והטעם משום דשכינה במערב ופני השכינה למזרח וגו׳ עיי״ש :

ספר

אוצר אגדות

מתלמוד בבלי וירושלמי

מלוקטים ביגיעה רבה, ובבדיקה יפה מכל המקומות אשר המה מפוזרין שמה, ומסודרין בסדר נכון במערכות על פי אל"ף בי"ת, למען ימצא הקורא בו ענין המבוקש בלי עמל ויגיעה, ויתרון הספר הזה בכל היא, כי שוא הוא לכל נפש.

וליתר שאת

ניתוספו עליו פירושים נחמדים ויקרים, מספרים מאירים כספירים, ראשי המדברים, וגם מעט אשר חנן ה' עבדו הצעיר

הק' **גבריאל** בלאאמ"ו מוה' **חיים מיללער** זצ"ל

דיין בק"ק מט"ד יע"א.

הלק שני

OZAR AGODOT.

פרעסבורג, שנת תרמ"ב לפ"ק.

נדפס בדפוס של דוד לאווי ואברהם בן דוד אלקאלאי בפרעסבורג.

Druck von Löwy & Alkalay, Preßburg, Langegasse Nr. 3.

אזהרה

ק שנאמר לא תשיג גבול וגו' אבוא בזה
לאסור איסר שלא ירום שום אדם ידו הן
מדינה זו או במדינה אחרת להדפיס ספרי
ה או כמוהו וכמתכונתו בלי רשותי והעונש
של העובר גלוי וידוע והשומע ישכון לבטח
ותבוא עליו ברכה:

ל ספר שלא נמצא עליו חותם שלי כזה
גנוב הוא ומצוה להודיעני.

מודעה רבה!

כבר גלוי וידוע הוא שבכ"מ שנזכר בספרים
שם עכו"ם או גוים או כותים הכוונה על
האומות שהיו בימי קדם שעבדו כוכבים ומזלות
ואת ה' לא ידעו, לא כן העמים אשר בצלם
אנו חוסים כי הם מאמינים בבורא עולם,
מחויבים אנחנו להתפלל בעד שלום המלך
ושריו ובעד יושבי המדינה כמ"ש בירמיה
דרשו את שלום העיר וגו' ואמרו רז"ל הוי
מתפלל בשלומה של מלכות.

הסכמה

מכבוד הרב האי גאון המפורסם ונודע ביהודה לשם ולתהלה החריף העצום סני ועוקר הרים נזר ישראל חסידא ופרישא בנן של קדושים כש"ת מו"ה שמואל עהרענפעלד נ"י אב"ד דק"ק מט"ד יע"א בעהמח"ב חתן סופר.

חזיתי איש מהיר במלאכתו מלאכת הקודש חובר חבורים מחוכמים לפני מלכים מלכי רבנן יתיצב ה"ה יד"נ הרב וכו' וכו' מהו' גבריאל מ יללער נ"י דיין ומורה ומלמד דעת עם ה' בדברי מוסר מדי שבת בשבתו בקהלתינו הקדושה ידיו רב לו בליקוטי מאמרי חכז"ל לסדרם בסדור נכון דבר דבור על אופניו ולהניחם באוצר אגדה וכשמו כן הוא כי הוא אוצר בלום ורבה התועלת לפני כל עוסקי באגדה להיות להם מאמרי חכז"ל פרוס כשמלה לפניהם מבלי טרחא וחיפוש הרבה ומה גם בחיבור הזה חלק שני אשר הפליא בו לעשות לסדר ולערוך דור דורים מתנאים ואמוראים הקדושים עם סיפורי מעשיהם והמה מלאי מוסר ויראת ד' ואשרי כל העוסקי בהם ובשמותיהם הקדושים זכותם יעמוד לנו לדור דורים וחיבת הקדש מכשרת את הספר היקר הזה ביותר להביא עמו ברכה לתוך ביתו כמאמר חז"ל תיכף לת"ח ברכה ולראיי' באעה"ח:

פה מט"ד יע"א ג' לסדר ולתת עליכם היום ברכה כ'ב'ר'כ'ת' ד אלקיך אשר נתן לך לפ"ק.

הק' **שמואל** בלאאמ"ו המה"ג מהו' **דוד צבי** ז"ל.

אחרי שכבר נדפסו הסכמות בחלק הראשון מגאוני זמנינו נ"י, אין מן הצורך להדפיס גם כעת הסכמות על חלק שני אבל ליתר שאת ולהידור מצוה הצבתי הסכמה מכבוד רה"ג אב"ד דקהלתינו הנ"ל נ"י להיות תפארת בראש הספר.

השמטות מחלק ראשון.

ערך אותיות:

ירושלמי מגילה פ"א, משום ר' מתיא בן חרש אמרו מנצפ"ך הלכה למ"מ מהו מנצפ"ך ר' ירמי' בש"ר שמואל בר רב יצחק מה שהתקינו לך הצופים וגו' מעשה ביום סגריד שלא נכנסו חכמים לבית הוועד ונכנסו התינוקות אמרין, איתון נעביד בית וועדא דלא יבטל אמרין מה דין דכתיב מ"ם מ"ם נו"ן נו"ן צד"י צד"י פ"ה פ"ה כ"ף כ"ף „פי' דאילו אותיות כפולות" ממאמר למאמר מנאמן לנאמן מצדיק לצדיק מפה לפה מכף ידו של הקב"ה לכף ידו של משה וסיימו אותן חכמים „פי' עשו הכמים סימנים בתינוקות אילו שידעו שיהיו הכמים גדולים" ועמדו כולן בני אדם גדולים אמרון ר"א ורבי יהושע הוון מנהון רבי ירמיה בש"ר חייא בר בא ורבי סימון תרויהון אמרין תורת הראשונים לא היה לא ה"א שלהם ולא מ"ם שלהם סתום הא סמך סתום:

ערך בית המקדש:

סנהדרין כ': ג' דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה:

ערך בריאה:

שבת ל"ה. א"ר חייא הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים וזו היא בארה של מרים ובירושלמי פ"ט כלאים כתיב שיעלה להר ישימון שבת צ' תולעים שהם סכנה ושמותיהם:

השמטות מחלק שני.

בחגיגה ג': מעשה שהלך ר"י בן דורמסקית לקבל פני רבו ר' אליעזר בלוד אמר לו מה הידש הי' בבית המדרש אמר ליה נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית וגו' אמר לו לר' יוסי פשוט ידך וקבל עיניך פשט ידיו וקבל עיניו „פי' לפי שאמר משמו של הדורש וזה הי' תקנה מאנשי כנסת הגדולה כמו שכתוב שם תנא לאחר שנתיישבה דעתו אמר יהי רצון שיחזרו עיני יוסי למקומן:

ירושלמי מועד קטן פ"ג. חד זמן הוה עבר ר' אליעזר בשוקא והמא הדא איתתא סחותא דבייתא וטלקת ונפלת גו רישיה אמר כמדומה שהיום חבירויי מקרבין אותי דכתיב מאשפות ירום אביון „פי' שאשה מכבדת ביתה וזרקת האשפה ונפל על ראשו":

כתובות ע"ז: רבי חנינא בר פפא שושביניה הוה כי הוה קא ניחא נפשיה אמרו ליה למלאך המות זיל עביד ליה רעותיה אזל לגביה ואיתחזי ליה אמר ליה שבקי תלתין יום עד דנהדר תלמודאי דאמרי אשרי מי שבא לכאן ולמודו בידו שבקיה לבתר תלתין יומין אזל איתחזי ליה א"ל אהוי לי דוכתאי א"ל לחיי א"ל הב לי סכינך דלמא מבעתת לי באורחא אמר ליה כחברך בעית למיעביד לי אמר לי איתי ספר תורה וחזי מי איכא מידי דכתיב ביה דלא קיימתיה אמר ליה מי איכרכת בבעלי ראתן ואיסקת בתורה ואפי' הכי כי נח נפשיה אפסיק ליה עמודא דנורא בין דדיה לעלמא וגמירי דלא מפסיק עמודא דנורא אלא לחד בדרא או לתרין בדרא קרב לגבי' רבי אלכסנדרי אמר עשה בשביל כבוד חכמים לא אשגח עשה בשביל כבוד אביך לא אשגח עשה בשביל כבוד עצמך איסתלק:

מפתחות

כל ערך הנמצא בחלק זה מאות דלי"ת ולאו כל אות, למען ידע כל איש ערכו ודרכו אשר יחפץ:

ערך דאגה וצער, ערך דוד ושלמה המע"ה, ערך דורות דברי הימים וזה הערך כולל מעשה ומדות כל אנשי שם הנמצאים בש"ס והסדר לפי השמות שלהם כגון מי ששמו מתחיל באל"ף הצבתיו באות א' ומי ששמו מתחיל בבי"ת כתוב באות ב' ומי ששמו מתחיל באות ג' נמצא באות ג' וכן כולם והמלכים הצבתים לבדנה כולם יחד באות מ' ונקרא: "ערך מלכים" וכן הנביאים כולם יחד באות נ' ונקרא: "ערך נביאים" וכן כל מעשה ניסים ביחד באות נ' ונקרא: "ערך ניסים" ובאחרונה כתבתי אל"ף בי"ת מעורבב לפי שיש ענינים שאי אפשר להעמידן תחת אות מיוחד מפני שנכללים בענין ההוא כמה שמות מתנאים ואמוראים כגון הא דאמרינן הלוך אחר ב"ד יפה אחר ר' אליעזר ללוד אחר ר' יוחנן בן זכאי אחר ר' יהושע וגו' וכגון שבעה קפלו את העולם וגו' וכגון הא דאמרינן למידין לפני חכמים דנין לפני חכמים וגו' שיש כמה שמות במאמר אחד, ואלו הן המאמרי' הנמצאי' באלף בית מעורבב, מאימתי התחילו המחלוקות בישראל, הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, הראה הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו, דורות ראשונים בתמניא הולידו, ממעשה העגל עד צדקיהו כ"ד דורות, תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקמטו להבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו, ז' אבות כרותי ברית, ז' שנכנסו בחייהו לגן עדן באיזה זמן פשטה המלכות על ישראל, ואימתי גלתה סנהדרין, חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה, תלמיד שהניחו תפילין בהורים הסמוכים לרשות הרבים, ונטלתן זונה, מי הי' ארוך בדורו, מעשה מניקנור, מגילת יוחסין, שמואל אמר שמכיר את המילדות שלו וגו', מעשה באשתו של ר' יוסי הגלילי, אימתי נבנה כרך גדול ברומי והעמד שם מלך, ארבעה נכנסו בפרדס, סתם תוספתא, סתם ספרא, סתם ספרי וגו' רבותינו שבבבל שבא"י דייני גולה וגו', העתקה מהרמב"ם מ' דורות ממשה רבע"ה עד רב אשי שקיבלו התורה מזה לזה. התנאים אשר בשמם נכתבו, הדינים, התקנות, ונזירות, התנאים הנזכרים במשנה בשביל מעשה שהי' בזמן אחד מהם או מוסר שייסר בו או פסוק שאמר בו דרש, יחוס של כמה תנאים, חכמים שהיו בדור אחד ואיזהו היו קודם הרבן ואיזהו היו אחר ההרבן, תלמידים של כמה תנאים, החכמים הסתומים בשמותם מי המה, החכמים לפי מעלתם וכנוי שלהם כגון רבן או רבי או רב, חכמים אשר בינם נפלו מחלוקת ברוב המקומות, חכמים אשר נשנו בשמותם הלכה אחת או יותר, שני אלפים תוהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח, דורו של משה יהושע חזקיהו ר' יהודה בר אילעאי עסקו הרבה בתורה, כ"ו דורות שברא הקב"ה ולא נתן להם תורה, ד' שהיו חייהן ק"כ שנה, על מימרא דרבה בר בר חנה העתקתי פי' יקר ונפלא מהגאון צו"ק מהו' אליהו מווילנא ז"ל, ועוד אגיד אף שסדר וסיפורי הדורות כבר המה כתובים בספרים הקודמים בכל זאת לא מנעתי מספרי הערך דורות אחרי כי ספרי אוצר אגדות הוא כולל כל עניני אגדות שבש"ס לכן לא תחסר כל בה וגם הערך דורות על מקומו יבוא ועוד מטעמא אחרינא והוא העיקר כי לא דרכיהם דרכי כי המה חקרו יותר ליחס תולדותיהן ומי היו רבותיהם תלמידיהן ובאיזה זמן נולדו וחיו ואני נתתי אל לבי לבאר מדותיהן פעולתן ומעשיהן הטובות גדולות ונפלאות שעשו, שמהם ילמדו בני אדם לבחור בטוב ולמאוס ברע ובכל זאת ברובם מבואר גם תולדותיהן ומי היו רבותיהם תלמידיהן ובאיזה זמן היו ובפרט באחרונה באל"ף בי"ת מעורבב:

שלום אסתר

היא אסתר בת מלכה תחי' הצנועה אשת חיל עטרת בעלה המפואר מו"ה **שמעון נייפעלד** ז"ל ולא באתי להלל בשערים מעשיה הטובים כי אין לה חפץ בזה כי אם לקיים כמו שנאמר הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך, תשא ברכה מאת ה', ותזכה לעשות עוד חיל במצות ומע"ט ברוב שלום ואריכת ימים טובים, ואני אתן תודה לה על שנדבה לבה לסייע לי להוצאות הדפוס בעד ספרי זה ותמצא ג"כ זכות במצוה זו שקיימתי וחברתי בעה"י היום יום ה' תענית אסתר הקדמה זו מעניני דיומא וקראתי' על שמה שלום אסתר.

אמרינן במגילה אסתר ברוה"ק נאמרה וגו' עד ושמואל אמר קיימו וקיבלו קיימו למעלה מה שקיבלו למטה אמר רבא לכולהו אית להו פירכא לבר משמואל והקשה תוס' הא לשמואל נמי איכא פירכא דהא רבא גופה אמר בפ' ר' עקיבה פ"ח מכאן מודעה רבה לאורייתא שקיבלו שנית בימי אחשורוש וג"ל דרבא מודה דההוא דרשה דשמואל דרשה גמורה היא דקאי הדרש על מגילה גופא ודבר הלמד לענינו הוא וסברה יותר לדרוש כן מלומר דקאי על תורה שבע"פ דלא מיירי בה במגילה ועוד אי נדרוש כן כרבא דהדר קבלוהו בימי אחשורוש מנ"ל שקיבלו ברצון דילמא מפחד מרדכי ואסתר וכן הקשה הפני יהושע אבל אם נאמר דדרשה דשמואל דרשה גמורה היא דקיימו למעלה מה שקיבלו למטה מזה גופא מוכח דהדר קיבלו ברצון בימי אחשורוש דלולא כן לא היו מקיימים למעלה מה שקיבלו למטה דאם על הראשונים מצערים איך יבואו להוסיף וע"כ קיימו ברצון מה שקיבלו כבר ובזה ניחא למה דוקא במקרא מגילה צריכין קרא דקיימו למעלה מה שקיבלו למטה ולא בשאר דברים כגון הדלקת נר חנוכה וכדומה דאי משום דכתיב הלא כתבתי לך שלשים ולא רבעים הלא לזה כבר מצאו מקרא כתוב בתורה דמותר לכתוב, ולפי הנ"ל ניחא דדוקא במקרא מגילה אשמעינן דקיימו למעלה דעדיין לא ידענו אי קיבלו ברצון למטה אבל אחרי שכבר קיבלו למטה ברצון תו לא צריך קרא והוכחה דקיימו למעלה מה שקיבלו למטה פשיטא הוא דיש כח ביד חכמים לתקן. ובזה יש לישב קושי' החו"י בשם הגאון אב"ד דק"ק פ"פ ז"ל למה לי דנשים חייבות במקרא מגילה משום שאף הן היו באותו נס תיפוק ליה מלאו דלא תסור דכל לא תעשה נשים חייבות אף בזמן גרמא ולפי הנ"ל י"ל דצריך לומר שאף הן היו באותו נס להורות דהואיל שהיו אף הן באותו נס בודאי גם הנשים קיבלן ברצון ולולא כן לא הי' מוסיפין עליהן ולא הי' חלה עליהן תקנת חכמים לקרות המגילה, עוד י"ל דמקרא מגילה שהיא תקנה בפני עצמה ולית בה משום סיג וגדר למצות התורה להכי היו צריכין קיום למעלה מה שקיבלו למטה ולכן צריך בנשים הטעם משום שאף הן היו באותו נס וקיבלו ברצון על עצמן דלולא כן לא היו גוזרין החכמים עליהן עוד י"ל אחרי כי קריאת המגילה היא הוכחה דקיבלו ברצון כמו שביארתי דלולא כן לא קיימו למעלה ובנשים דגם מתחלה הי' ברצון דכתיב כה תאמר לבית יעקב אילו הנשים תאמר להם בלשון רכה כפי' רש"י שם הי' אפשר לומר דעליהן לא תקנו חכמים מקרא מגילה לכן אמרינן בגמרא דנשים חייבות במקרא מגילה משום שאף הן היו באותו נס ובדין הוא שלא יפרשו מן הצבור מכל המצות שנוהגות בימי הפורים.

נ"ל ליישב קושי' פ"ה תרצ"ד על הא דאמרינן מתנות לאביונים ב' מתנות לשני בני אדם ואימא שני מתנות לכל אביון דהוי שתים שהן ארבע וכההוא דאמרינן בפ"ג יומא על ההוא קרא דכתיב ונתן על שני השעירים גורלות יכול יתן שתים על זה ושתים על זה, ת"ל גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל וי"ל דבאמת אמרינן תפסת מועט תפסת ורק התם דכתיב על שני השעירים גורלות למה כתיב שני דמיעוט שעירי' שנים ויודעין בלא"ה דשנים המה כמו שפריך הגמרא שם ס"ב: והילכך ה"א כיון דכתיב שני מיותר להורות דיתן על כל אחד מהשנים גורלות ובאמת דרשינן התם ההוא שני לדרשה אחרינא.

חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, נ"ל הכוונה דאף שבכל המועדים וי"ט אנו מחוייבים לשמוח דכתיב ושמחת בחגיך אבל השמחה היא רק על גאולתינו ועל פדות נפשינו ולא על מפלת שונאינו כמו שנאמר בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר הקב"ה מעשי ידי טבעו בים ואתם מבקשים לומר שירה ואמרינן בגמרא ומי חדי הקב"ה במפלתן של רשעים וכן בשבועות לאו שמחה היא לנו שאו"ה לא זכו לקבלת התורה וכן בסוכות שלא חסו גם המה בסוכות ובצל אל, אבל בפורים נפל צר ואויב זרע עמלק אשר ה' צוה ללחום כנגדו ולהכרית זכרו בודאי במפלתו אנו שמחים כמו בהצלה שלנו והיינו

דחייב

דחייב לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי דהיינו שישמח בתרוויהו בשוה בארור המן היינו במפלתו ישמח כמו בברוך מרדכי דהיינו בהצלה שלנו.

אמרינן ביומא כ"ט. א"ר אסי למה נמשלה אסתר לשחר דכתיב למנצח על אילת השחר ומזמור זה אסתר אמרה, מה שחר זה סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הניסים והא איכא נס חנוכה ניתנה ליכתב קאמרינן ע"כ. נ"ל ע"פ דאיתא במדרש דאמרה לו זרש אשתו להמן אם לא תבוא עליו בחכמה במה שלא נוסה אחד מבני אומתו לא תוכל לו אם תפילו בגוב אריות כבר ניצל דניאל ואם בכבשן אש כבר ניצלו חנניה מישאל ועזריה ואם בבית האסורין כבר ניצל יוסף וגו' עיי"ש אלא יעשה עץ לתלות את מרדכי עליו כי בדרך זה עדיין לא ניצל אחד מן היהודים א"כ חזינן אחרי שנעשה נס מקדם שוב קל הוא דהיינו שאין צריך להיות הזכות גדול לחזור ולשנות נס זה ובדרך זה פירשו הכוונה במה שפי' רש"י בפ' ויצא הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה וגו' קיפל כל ארץ ישראל תחתיו כדי שתהא נוח לכבוש לבניו והיינו על דרך האמור אחרי שיעקב בזכותו כיבש ארץ ישראל שוב יהי' נוח לכבוש לבניו וכן כל הניסים והנפלאות שנעשו לאבותינו כבר זכו בהם בניהם אחריהם ונוח להשיגם עוד, והנה בימי אסתר ניסים הרבה נעשו לאבותינו ומש"ה ניתנה ליכתב כדי שיקרא במגילה בעיון הטיב ומשם יראה איך כל דברי הימים האלה נעשו בהשגחה נפלאה מאת השי"ת ומי שקראה בע"פ לא יצא כי צריך לעיין הטיב בפנים ומשם יבין הנס הגדול הכולל הרבה ניסים כי לולא שנהרגה ושתי לא זכתה אסתר למלוך וכן מה שהקציף הקב"ה עבדים על אדוניהם ומרדכי דוקא שהי' מיושבי לשכית הגזית והבין לשונם שמע כזאת ואילו ברגע אחת קטנה איחור לבוא אצלם לא הי' ולא כלום, והקב"ה הי' מושך חוט של חסד על פני אסתר שלא תהרג על שבאתה לפני המלך אשר לא יקרא, ובלילה ההוא נדדה שנת המלך כדי שיביאו לפניו ספר הזכרונות ואלו נתאחר ענין זה איזה ימים לא הי' מועיל וכן הרבה מאוד ניסים וכולם באים בזמנם כל זאת יראה המעין הטיב בפנים ומטעם זה נתנה ליכתב ובאילו הניסים נשלמו, כל הניסים שעתידים להיות ואחרי שכבר נעשו שוב בקל ובזכות מועט עתידין להיות כמבואר והיינו אסתר סוף כל הניסים שלא יהיו ניסים חדשות רק אילו שכבר נעשו ישובו להיות עוד והיינו שנמשלה לשחר.

מגילה י"ג אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו והיינו באחד באדר משמיעין על השקלים נ"ל לבאר למה נקט כאן לפני מי שאמר והי' העולם דהנה הקב"ה ברא במאמרו את העולם וי"ל דבזה יסד המלך הקב"ה שגם הצדיקים שמקיימים את העולם גם המה יעשו פעולה טובה במאמר פיהם ואילו לא ברא הקב"ה העולם אלא במעשה גם המה לא יעשו פעולה אלא במעשה ואחרי שכן הוא אם הצדיקים אומרים בפיהם לעשות מצוה נחשב להם כאילו עשו בפועל ולכן מהני מחצית השקל אע"פ שהי' ראוי ליתן שקל שלם ויהי' חמשים שקלים מבן עשרים ועד שבעים שנה כערך הקצוב בתורה אבל אחרי שבאחד באדר משמיעין על השקלים והדיבור והרצון נחשב למעשה והנתינה גופא ג"כ מחצית השקל א"כ נותן כל אחד שקל שלם והיינו המטבע של אש שהראה הקב"ה למשה היא האמירה והרצון טוב, ועל פי הדברים האלה שפיר נקט לפני מי שאמר והי' העולם שהקב"ה שברא העולם באמירה לתקן בזה שכר טוב לצדיקים גם על האמירה שלהם ומה שאמר לפיכך הקדים שקליהן לשקליו נ"ל דכבר נאמר דסתם מלך שבמגילה הוא מלך מה"מ הקב"ה והמן הוא שר של עמלק המקטרג על ישראל ורצה ליתן כל הון באהבה שבין ישראל לאביהם שבשמים והשיב לו הקב"ה הכסף נתון לך כי הכסף לא נחשב כלל להרע לישראל בשביל זה ואם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו ונקט לפני מי שאמר והי' העולם כלומר הקב"ה שברא עולמו וצריך את עמו ישראל לקיום העולם כי בשבילם ברא עולמו לפיכך הקדים מיד כשברא עולמו שקליהן לשקליו שלא יאבדו ישראל ואמר לו הקב"ה הכסף נתון לך כי לא יועיל הון להרע לישראל כמבואר אבל אחרי שכך עלה ברעתך וטוב בעיניך שהכסף יעשה פעולה גם למעלה לכן כדבריך כן יהי' לטובת ישראל דהיינו שיועיל להם מחצית השקל לכפר על נפשותיהם והיינו והעם לעשות בו כטוב בעיניך כלומר אם טוב בעיניך הוא שבכסף יעשה פעולה לטובתם יהי' כמבואר, וי"ל דגם זה הכוונה שהראה הקב"ה למשה מטבע של אש דמשה רבע"ה לא הבין איך יעשה המטבע פעולה לכפר אבל אחרי שהמן הרשע הי' בוער כאש להרע לישראל וחפץ ליתן כסף והיינו המטבע של אש שחפץ ליתן בעד כל איש מישראל ואמר הקב"ה כזה יתנו ויהי' כופר לנפשם.

שלום אסתר

הא דאיתא במגילה שמחה ומשתה וי"ט, ואח"כ ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, למה מתחילה לא כתב ימי משתה ושמחה ואח"כ כתיב ימי משתה ושמחה ועוד מתחילה לא כתיב מתנות לאביונים ואח"כ כתיב מתנות לאביונים, וי"ל דאמרינן בגמרא יו"ט לא קבילו עליהו ועוד אמרינן בגמרא העיקר סעודה ביום מדכתיב ימי משתה ושמחה והילכך בתחילה כשרצו לעשות יו"ט לא כתיב ימי משתה ושמחה דביו"ט גם הלילה הוא כיום לשמוח אבל אח"כ כשלא קיבלו עליהם יו"ט ימי משתה ושמחה כתיב דהיינו ביום דוקא וגם ניחא דמתחלה כתיב שמחה ואח"כ משתה גבתר הכי כתיב משתה ואח"כ שמחה וניחא נ"כ מהאי טעמא דמתחילה שרצו לעשות יו"ט מצות שמחה היא העיקר ואם היין לא הי' מסייע לשמחה לא הוי מצוה לשתות רק אחרי שהיין הוא לצורך השמחה לכן מצוה לשתות אבל אחרי שלא קיבלו יו"ט משתה היא העיקר כדכתיב חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי והשמחה היא רק בדרך הנמשך אחרי השתיה ואחרי שלא קיבלו יו"ט עליהם ואין בלילה מצות שמחה ומותר בעשיית מלאכה ולעסוק בפרגמטיא רצו להורות שלא בשביל להרוית.

ולמעט בהוצאה עשו כן אלא כדי ליתן תמורת זה מתנות לאביונים שישמחו כולם יחד, מה שאמר מרדכי כי אם החרש תחרישי בעת הזאת וגם מה דאיתא במדרש ועת ומשפט ידע לב חכם זה מרדכי שנאמר ומרדכי ידע נ"ל דאיתא במדרש על ההוא קרא שבע שבתות תמימות תהיינה אימתי הן תמימות כשישראל עושין רצונו של מקום י"ל דשבועות אילו ע"י שמקרבין ישראל עצמן לאביהם שבשמים כי על ימים אילו נאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי שהגביהן הקב"ה בימים אילו וקירבן אליו ונתן בהם חכמה תבונה ודעת ונעשו בזמן מועט מוכשרין לקבלת התורה כן הוקבעו ימים אילו לדורות שיהיו קרובין אליו יתברך שמו בימים אילו ביותר כמו שנאמר על ימי ניסן שמוכשרין לגאולה ותשעה באב לבכיה ויום הכיפורים לסליחה מחילה וכפרה וכיו' שכן הוא שיש בימי הספירה קרבות יותר בין ישראל לאביהם שבשמים כן יש קטרוג יותר למעלה וצריכין ישראל לזרז עצמן יותר במצות ומע"ט בימים אילו עד שגם מלאך רע יענה אמן ויהי' שלום והיינו כוונת המדרש אימתי הן תמימות ושלימות מישראל שלא יהי' קטרוג ולא יאונה להם רע כשישראל עושין רצונו של מקום וכן המן בא ביום שני בזמן הקרבת העומר לאמור למלך לתלות את מרדכי, וע"פ הנ"ל י"ל דזה טעם הספירה כי ימים אילו יקרים ונחמדים כי בכל יום ויום השיגו מעלה גדולה והיו הולכים הלוך וגדול וכן בכל דור ודור כשישראל עושין רצונו של מקום יכולין להיות תמימות כמו שהיו בצאת ישראל ממצרים, עוד י"ל ביציאת ממצרים שלקח הקב"ה גוי מקרב גוי היו האירוסין והקרבת העומר היא כמו סעודה קטנה שחפין הקב"ה לשמות בנו על האירוסין ובעצרת שתי לחם מחטין משני עשרונים וכבשים שהיא סעודה מרובה יותר לנשואין והספירה היא לספור הימים שבין האירוסין לנשואין להורות כמה יקר בעינינו כל יום שעבר שיהי' קרוב לבוא זמן מתן תורתינו ונשואין וי"ל שלכך אנו קורין עצרת חג השבועות ואין אנו קורין אותו חג התורה משום דזה דחג בא לנו ע"י השבועות שקרבנו המקום ב"ה בשבועות אילו והי' מעלה אותנו למדרגה זו להיות ראוי לקבלת התורה וע"י השבועות אילו הי' זמן מתן תורתינו כי בלא הכנות בשבועות אילו לא הגענו למתן תורתינו, והנה לפי שכתבתי לעיל דהמן בא ביום שני בזמן הקרבת העומר בנפשו דיבר להרע לעצמו כי ביום הזה ביום הקרבת העומר יש חיבה יתירה בין ישראל לאביהם שבשמים והוא רצה להפריד ביניהם ואח"כ כשראה כי כלתה אליו הרעה אמר דההוא קמיצה דחה לעשרה אלפי ככרי כסף דידיה ההבין אח"כ קמיצה זו מה היא שחפין הקב"ה לשמות עם נחלתו עם בני ישראל ואפשר שנקרא חג השבועות ג"כ עצרת מטעם זה שכמו שבשמיני עצרת אמר הקב"ה עשו לי סעודה קטנה כן בחג השבועות ולכן אמר מרדכי אם החרש תחרישי בעת הזאת כי ידע כי עת הזאת עת לאהוב את ישראל הוא והיינו כוונת המדרש עת ומשפט יודע לב חכם כי ידע שבעת הזה יצא משפטו לעושי רעה לישראל, ועתה אחרי כי ה' הי' בעזרתי להתחיל ולסיים ספר הזה אודה את ה' בכל לבבי ששם חלקי מיושבי בהמדר"ש, הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתיך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ותעזרני להתחיל ולסיים מסכתות וספרים אחרים קדושים, ונזכה אני ואשתי היקרה והצנועה הינדל תחי' לגדל את בנינו לתורה ולעבודת ה' ולראות בנים ובני בנים עוסקים

אוצר אגדות

ערך דאגה וצער.

א ברכות ה'. א"ר זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמידת הקב"ה מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו:

א ברכות ה'. מדת ב"ו אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח וגו' כ' הצל"ח יש לדקדק הלא גם ב"ו אם נתן דבר לחבירו במתנה אינו עצב דנותן בעין יפה דגבי מוכר י"ל מחמת דוחק מכר ועצב כפי' רש"י לא כן בנותן שאינו מוכרח ליתן וא"כ הקב"ה שנתן לנו התורה מאי חידושא ששמח כאשר נתן לנו תורתו ונלע"ד דהיא גופא קמ"ל דלא נחשוב שהקב"ה מכר לנו תורתו חלף עבודתינו שע"י עבודתינו ניתוסף כח במפליא של מעלה לא כן הוא כי אם נתינה גמורה היא כי מה שאנו מוסיפין כח בפמליא של מעלה ע"י עבודתינו לנו הוא ולטובתנו להרבות לנו שפע קדושה ישועה ופרנסה וכמו כן בעונותינו אנו מתישים כביכול כח של מעלה מלהוריד לנו שפע הטוב אבל נגד הקב"ה כבר אמר אליהוא אם חטאת מה תפעל לו וגו' אם צדקת מה תתן לו, ולכן אמר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב בין שמוכר בעד כסף או מקבל ממנו איזה עבודה או איזה טובה תמורת החפץ הזה תמיד המוכר עצב שמוכרח ליתן לו חפץ שחביב לו ואולי תאמר שגם התורה הנתונה לנו כדי שנשמור חקי אלהים ונקיים מצותיו תיחשב גם זאת למכירה לכן אמר אבל מדת הקב"ה נתן להם תורה לישראל מתנה גמורה בחנם ואינו מקבל ממנו תשלומין כי עבודתינו לנו הוא ולצרכינו וזה כי לקח טוב נתתי לכם כלומר לטוב לנו ונקראת לקח כי ע"י התורה אנו לוקחים תמיד בכל עת שכר בעוה"ז ובעוה"ב ע"כ דברי הצל"ח'. ול"נ לבאר מאמר זה ראשית מה שנאמר במוחלט שהמוכר ב"ו עצב והלא פעמים רבות גם המוכר בעין יפה מוכר ונותן הודיה על חלקו הנמכר כי לא הי' יקר בעיניו ולא מצא בו תועלת וברצון טוב הוציא הכלי מן הבית' ולאחר עיון נמצא כי הטיבו אשר דברו חז"ל ויפה הדבר הזה שאמרו אדם מוכר חפץ לחבירו כי מלת חפץ מורה על דבר נחמד ויקר שהמוכר חפץ בו ושפיר אמרו המוכר חפץ לחבירו בודאי עצב. אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל וגו' צריך ביאור הלשון להם לישראל גם איך מוכח מהקרא כי לקח טוב נתתי לכם וגו' שהקב"ה שמח ואיך מוכח שהתורה אף שהיא לקח טוב לישראל שגם להקב"ה היא דבר נחמד וכלי שיש חפץ בו גם מה שנאמר תורתי אל תעזובו כיון שנתן הקב"ה התורה לישראל למה שוב חזר ואמר תורתי אל תעזובו, ולפ"ד ביארו חז"ל דבר דבר על אופניו, אמרו בכפל לשון נתן להם תורה לישראל להורות שנתן להם תורה לישראל שהיא מסוגלת להם לפי ערכם ולפי חשיבותם שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם ויפה הדבר הזה לכם כי תמצאו בה עונג לנפשכם וכל מחמדי עיניכם לכן תשמחו בה, וכי תאמרו שהתורה היא לקח טוב לכם דוקא ובה תזכו לשני עולמות אבל בעיני המקום היא ככלי אין חפץ בה ולכך נתן להם תורה לישראל לכן אמר תורתי אל תעזובו כי עדיין היא תורתי והיא לי שעשועים יום יום בזאת תדעו כי גם אחרי שנתתיה לכם עוד אני חפץ בה ומודה לי מאוד ותראו שנתתי לכם דבר הנחמד לי וגם תראו שגם אחרי שנתתיה לכם אני שמח בה לא כמדת ב"ו שהמוכר אחרי שנמכר החפץ שוב אין לו בהחפץ תענוג ושמחה כי אני עוסק בה ושעשועים היא לי אחרי הנתינה כמו שהיתה לי מקדם לכן תורתי אל תעזובו כי תראו שדבר יקר מאוד נתתי לכם, עוד נראה לי פי' אחר בקרא זה מה שאמר מקדם כי לקח טוב נתתי לכם ושוב אמר תורתי כי התורה רק הנגלות לנו ולבנינו מורשה קהלת יעקב במתנה גמורה נתונה לנו מהקב"ה אבל הנסתרות לה' אלהינו ויקרה היא מפנינים והפניניות הצפונות בה ואלו נסתרות המה סוד אלהי ולאו כל אדם זוכה להם ורק לישרים סודו ומי שדורש ומבקש להבין יראת ה' ולראות כבודו ה' הוא בעזרתו וחונן לו דעת וזוכה גם בפנימיות התורה אף שאילו אינה ירושה לנו, וזאת כוונת המאמר והקרא הקב"ה נתן להם תורה לישראל כלומר תורה שהיא להם במתנה גמורה תורה המכוון להם לפי צרכם להשיגם ומעלות עליונות האצובי שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם, אבל עוד נשאר פנימיות התורה בידי הקב"ה, אמר תורתי אל תעזובו גם תורתי זאת אל תעזובו כי בעין יפה נתתי לכם התורה ואם תרצו

ב שם. רבי אליעזר חלש על לגביה רבי יוחנן חזיא דהוה קא גני בבית אופל גלייה לדרעיה ונפל נהורא חזייה דהוה קא בכי רבי אליעזר אמר ליה אמאי קא בכית אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים ואי משום מזוני לאו כל אדם זוכה לשתי שולחנות אי משום בני דין גרמא דעשיראה ביר א"ל להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא:

שם. אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי על תפלתי שתהא לפני מטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום על תפלתי שתהא לפני מטתי מאי לפני מטתי אילימא לפני מטתי ממש והאמר רב יהודה אמר רב איתימ' ריב"ל מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל לא תימא לפני מיטתי אלא אימא סמוך למטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום דא"ר חמא ברבי חנינא אמר רבי יצחק כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים שנאמ' וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים רב נחמן בר יצחק אמר אף אין אשתו מפלת נפלים כתיב הכא וצפונך תמלא בטנם וכתיב התם וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה:

שם ז'. ההוא צדוקי דהוה בשיבבותיה דריב"ל דהוה מצער ליה טובא בקראי יומא חד שקיל תרנגולא ואוקמיה בין כרעיה דערסא ועיין ביה סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה כי מטי ההיא שעתא נים אמר ש"מ לאו אורח ארעא למיעבד הכי ורחמיו על כל מעשיו כתיב וכתיב גם ענוש לצדיק לא טוב תנא משמיה דרבי מאיר בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחוים לחמה מיד כועס הקב"ה:

שם. מזמור לדוד קינה לדוד מיבעי ליה אמר רבי שמעון בן אבישלום משל למה הדבר דומה לאדם שיצא עליו שטר חוב קודם שפרעו עצב לאחר שפרעו שמח אף כן דוד כיון שאמ' לו הקב"ה הנני מקים עליך רעה מביתך היה עצב אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי כיון דחזא דאבשלום הוא שמח משום הכי אמר מזמור:

שם י'. הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצער ליה טובא הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו אמרה ליה ברוריה דביתהו מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלייהו דליהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם בעי רחמי עילויהו והדרו בתשובה:

שם י"ח. בני ר' חייא נפוק לקרייתא איקר להו תלמודייהו הוו קא מצערי לאדכורי'

ותפלו בה תשיגו גם אותה ומזה נדע כי הקב"ה שמח כאשר נתן לנו את התורה כיון שמעורר אותנו לבקש עוד לקח מהתורה הצפונה בידו:

ב ברכות ה'. ר' אליעזר חלש על לגביה ר"י וגו' כ"ל הכוונה דהוה קא גני בבית אפל כי ר' אליעזר הי' שמותי וחביריו ותלמידיו היו בדילין מיניה ולא הי' יכול להאיר להם בתורתו והיינו דר' יוחנן חזי לר"א דהוה גני בבית אפל כי תורתו הי' מכוסה וצפונה בלבו לכן לא ראו בביתו אור. גלייה לדרעיה ונפל נהורא פי' ר"א הי' מגלה ידו החזקה בתורה כי היו זרועותיו כשתי ספרי תורה כמבואר בסנהדרין ס"ח. וכיון שהי' מגלה כחו וגבורתו בתורה ראה ר' יוחנן אור גדול חזייה דהוי קא בכי ר"א אמר ליה אמאי קא בכית אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט וגו' וקשה איך יאמר ר"י לר"א שלא הי' מרבה בתורה ואף שפי' רש"י שלא למדת הרבה כרצונך בכל זאת קשה להבין אבל הכוונה אפשר כן הוא משום תורה דלא אפשת פי' שלא הרבית ללמוד לאחרים והיינו ע"י שהי' שמותי לא למדו רבנן מיניה כמו שאמר בעצמו לחכמים למה לא באתם ללמוד בסנהדרין ס"ח ועל זאת אמר ליה ר"י שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט וגו' ואין לך לבכות בעבור זה כי שכרך יהיה הרבה מאוד על המחשבה שהיית ללמוד כמו על המעשה ואי משום מזוני וגו' אמר לי' על האי שופרא דבלי בעפרא קא בכינ' פי' לא בגיני ובגין שכרי אני בוכה כי ידעתי בני ידעתי שהקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה אבל בשביל רעה הנעשה לאחרים חבירי ותלמידי שלא באו ללמוד אני בוכה כי שופרא היינו התורה המאירה ומפוארה בלע בעפרא יאבד מן הארץ והחכמה מאין תמצא ולזאת השכים ר"י ואמר על דא ודאי קא בכית:

ברכות נח. אמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם שנאמר ואתה בן אדם האנח וגו' עיין בינה לעתים דרוש כ"א:

אמר ליה חד לחבריה ידע אבון בהאי צערא א"ל אידך מנא ידע והא כתיב יכבדוהו בניו ולא ידע א"ל אידך ולא ידע והא כתיב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ואמר ר' יצחק קשה ריטה למת כמחט בבשר החי אמרי בצערי דידהו ידעי בצערי דאחרינא לא ידעי:

שם. ת"ש דאבוה' דשמואל הוה קא מפקדי גביה זוזי דיתמי כי נח נפשי' לא הוה שמואל גביה הוו קא קרי ליה בר אכיל זוזי דיתמי אזיל אבתריה לחצר מות אמר להו בעינא אבא אמרו ליה אבא טובא איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אמרו ליה אבא בר אבא נמי טובא איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אבוה' דשמואל היכא אמרו ליה סליק למתבתא דרקיעא אדהכי חזייה ללוי דיתב אבראי אמר ליה אמאי יתבת אבראי מאי טעמא לא סלקת אמר ליה דאמרי לי כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס ואהלישתיה לדעתיה לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיעא אדהכי והכי אתא אבוה' חזייה דהוה קא בכי ואחוך אמר ליה מאי טעמא קא בכית אמר ליה דלעגל קא אתית מאי טעמא אחיכת דחשיבת בהאי עלמא טובא א"ל אי חשיבנא נעיילוה ללוי ועיילוה ללוי א"ל זוזי דיתמי היכא א"ל זיל שקלינהו באמתא דרחיא עילאי ותתאי דידן ומיצעי דיתמי א"ל מאי טעמא עבדת הכי אמר ליה אי גנבי גנבי מגנבו דידן אי אכלה ארעא אכלה מדידן:

שם כ'. רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מיטרא ואנן קא מצערינן נפשון ומצווח קא צווחינן ולית דמשגח בן אמר ליה קמאי הוו קא מסרי נפשון אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה להההיא כותית דהויא לבישא כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה אגלאי מילתא דכותית היא שיימוה בארבע מאות זוזי א"ל מה שמך אמרה ליה מתון אמר לה מתון מתון ד' מאות זוזי שוויה:

שם כ"ז. רבן גמליאל היה יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן עמוד ועמד אמרי עד כמה נצעריה וניזול בראש השנה אשתקד צעריה בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעבריה מאן נוקים ליה נוקמיה לר' יהושע בעל מעשה הוא נוקמיה לר"ע דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות אלא נוקמיה לר' אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה והוא עשיר דאי. אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזיל ופלח והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי ענוש ליה אתו ואמרו ליה ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא אמר להו איזיל ואימליך באינשי ביתי אזל ואמלך בדביתהו אמרה ליה ודילמא מיעברין לך אמר לה לישתמיש איניש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר אמרה ליה לית לך חיורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיוורתא היינו דקאמר ר' אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח וניתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש ההוא יומא אתוספי כמה ספסלי א"ר יוחנן פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתוספי ד' מאה ספסלי וחד אמר ז' מאה ספסלי הוה קא חלשה דעתיה דר"ג אמר דילמא חס ושלים מנעתי תורה מישראל אחזו ליה בחלמיה הצבי חיורי דמליין קטמא ולא היא ההיא לאתובי דעתיה הוא דאחזי ליה תנא עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה ואף ר"ג לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת דתנן בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש אמר להם מה אני לבא בקהל אמר ליה ר"ג אסור אתה לבא בקהל אמר ליה ר' יהושע מותר אתה לבא בקהל אמר ליה ר"ג והלא כבר נאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' אמר לו ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנאמר ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שוסתי ואוריד כאביר יושבים וכל דפריש מרובה פריש אמר לו רבן גמליאל והלא כבר נאמר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' וכבר שבו אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאם' ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו מיד התירוהו לבא בקהל אמר ר"ג הואיל והכי הוה איזיל ואפייסיה לרבי יהושע כי מטא לביתיה חזנהו לאשיתא דביתיה דמשחרן א"ל מכותלי ביתך ניכר אתה שפחמי אתה אמר לו אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם ניזונים אמר לו נענתי לך מחול לי לא אשגח ביה עשה בשביל כבוד אבא פיים

אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן אמר להו ההוא כובס אנא אזילנא שלח להו ר' יהושע לבי מדרשא מאן דלביש מדא ילבש מדא ומאן דלא לבוש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה אמר להו רבי עקיבא לרבנן טרוקו גלי דלא ליתי עבדי דרבן גמליאל ולצערו לרבנן א"ר יהושע מוטב דאקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא טרף אבבא אמר ליה מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפו מקלה א"ל ר"ע רבי יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו אמרי היכי נעביד נעבריה גמירי מעלין בקדש ואין מורידין נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתי לאקנאויי אלא לדרוש ר"ג תלתא שבתי וראב"ע חדא שבתי והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של ראב'ע היתה ואותו תלמיד ר"ש בן יוחאי הוה:

שם כ"ה. אמר ר' אלעזר כל המתפלל תפלה של שחרית לאחר ד' שעות לרבי יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי ממך מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא דכתיב דלפה נפשי מתוגה רב נחמן בר יצחק אמר מהכא בתולותיה נוגות והיא מר לה:

שם. ריב"ז כיון שראה התלמידים באו לבקרו התחיל לבכות כתיב בערך הספד ובערך מעשי הגדולים:

שם ל"א. אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה:

שם ל"ב. שערי דמעות לא ננעלו כתיב בערך תפלה:

שם מ'. תניא אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקין ולא שתה מים ביום ידאג מן ריח הפה ובלילה ידאג מפני אסכרה:

שם מ"ח. ינאי מלכא ומלכתא כריכא ריפתא בהדי הדדי ומדקטיל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא דמברך לן אמרה ליה אישתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה אשתבע לה אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה אותביה בין דידיה לדידה א"ל חזית כמה יקרא עבדינא לך א"ל לאו את קא מוקרת לי אלא אורייתא היא דמיקרא לי דכתיב סלסליה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה:

שם נ"ח. עולא ורב חסדא הווא אזלי באורחא כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי נגד רב חסדא ואתנח אמר ליה עולא אמאי קא מתנחת והאמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם שנאמר ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים וגו' ור' יוחנן אמר אף כל גופו של אדם שנאמר והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב וגו' א"ל היכי לא אתנח ביתא דהוו בה שיתן אפיתא בימטא ושיתן אפייתא בליליא ואפיין לכל מאן דצריך ולא שקל ידא מן כיסא דסבר דילמא אתי עני בר טובים ואדמטו ליה לכיסא קא מכסיף ותו הוו פתיחון ליה ארבע בבי לארבע רוחתא דעלמא וכל. דהוה עייל כפין נפיק כי שבע והוו שדו ליה חטי ושערי בשני בצורת אבראי דכל מאן דכסיפא מלתא למשקל בימטא אתי ושקיל בליליא השתא נפל בתלא ולא אתנח אמר ליה הכי א"ר יוחנן מיום שחרב ב"ה נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו שנאמר באזני ה צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב ואמר רבי יוחנן עתיד הקב"ה להחזירן לישובן שנאמר שיר המעלות לדוד הבוטחים בה' כהר ציון מה הר ציון עתיד הקב"ה להחזירן לישובן אף בתיהן של צדיקים עתיד הקב"ה להחזירן לישובן חזייה דלא מיישב' דעתי' א"ל דיו לעבד שיהא כרבו:

שם נ"ט. מאי זועות אמר רב קטינא גוהא רב קטינא הוה קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא אמר מי ידע אובא טמיא האי גוהא מהו רמא ליה קלא קטינא קטינא אמאי לא ידענא בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול וקולם נשמע מסוף העולם ועד סופו והיינו גוהא אמר רב קטינא אובא טמיא כדיב הוא ומיליה כדיבין אי הכי גוהא גוהא מיבעי ליה ולא היא גוהא גוהא עביד והאי דלא אודי ליה כי היכי דלא ליטעו כולי עלמא אבתריה ורב קטינא דידיה אמר סופק כפיו שנאמר גם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי נתן אומר אנחה מתאנח שנאמר והניחותי חמתי בם והנחמתי ורבנן אמרי בועט ברקיע שנאמר הידד כדרכים יענה אל כל יושבי הארץ רב אחא בר יעקב אמר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד שנא' כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי:

ג שם ס"ג. אמר ר' הונא בר ברכיה משום ר' אלעזר הקפר כל המשתתף שם

ג ברכות סג. אמר ר"ה וגו' כל המשתתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו שנאמר והי' שדי בצריך וכסף תועפות לך פי' רש"י תועפות לשון כפולה כדמתרגמינן וכפלת ותעף.

שמים בצערו כופלין לו פרנסתו שנאמר והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך ר' שמואל בר נחמני אמר פרנסתו מעופפת לו כצפור שנאמ' וכסף תועפות לך:

שם. אמר רב ספרא ר' אבהו הוה משתעי כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ שגרו אחריו שני ת"ח רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של ר' זכריה בן קבוטל כיון שראה אותם אמר להם למה באתם א"ל ללמוד תורה באנו הכריז עליהם אנשים הללו גדולי הדור הם ואבותיהם שמשו בבית המקדש כאותה ששנינו זכריה בן קבוטל אומר הרבה פעמים קריתי לפניו בדניאל התחיל הוא מטמא והם מטהרין הוא אוסר והם מתירין הכריז עליהם אנשים הללו של שוא הם של תוהו הם אמרו לו כבר בנית ואי אתה יכול לסתור כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ אמר להם מפני מה אני מטמא ואתם מטהרין אני אוסר ואתם מתירין אמרו לו מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל אמר להם והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל אמרו לו הנח ר"ע שלא הניח כמותו בארץ ישראל א"ל אף אני לא הנחתי כמותי בא"י אמרו לו גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים והם שגרונו אצלך וכן אמרו לנו לכו ואמרו לו בשמנו אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי ואמרו לאחינו שבגולה אם שומעין מוטב ואם לאו יעלו להר אחיה יבנה מזבח חנניה ינגן בכנור ויכפרו כולם ויאמרו אין להם חלק באלקי ישראל מיד געו כל העם בבכיה ואמרו הס ושלום יש לנו חלק באלקי ישראל וכל כך למה משום שנא' כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים:

שבת י'. רב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי כתוב בערך תפלה:

שם ל"ג. רשב"י אמר לבריה דילמא מצערי לה וגו' בכה וקא נהרן דמעת עיניה וגו' כתיב בערך מעשי הגדולים גבי רשב"י:

שם ס"ז. וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים אמר רבינא. כמאן תלינן כובסי בדיקלא כי האי תנא דתני תנא בפרק אמוראי קמיה דרבי חייא בר אבון א"ל כולהו אית בהו משום דרכי האמורי לבר מהני מי שיש לו עצם בגרונו מביא מאותו המין ומניח ליה על קדקדו ולימ' הכי חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד אין בו משום דרכי האמורי לאדרא לימא הכי נגעצתא כמחט ננעלתה כתרים שייא שייא:

שם פ"ט. אימור ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים כתיב בערך אבות ושבטים:

שם ק"ה. א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המוריד דמעות על אדם כשר וגו' אחד מהאחים שמת ידאגו כל האחין וגו כתיב בערך הספד:

שם ק"ח. לסוף עייליה שמואל לרב לביתיה אוכליה נהמא דשערי וכסא דהרסנא ואשקייה שיכרא ולא אחויה ליה בית הכסא כי היכי דלישתלשל לייט רב ואמר מאן דמצערן לא לוקמוה ליה בני וכן הוה:

שם קכ"א. אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוה מסקי ביה דבי ריש גלותא זוזי אייתיוה קא מצערי ליה הוה שדי רוקא אמר להו ריש גלותא אייתי מאנא סחיפו עילויה אמר להו לא צריכיתו הכי אר"י רוק דורסו לפי תומו אמר להו צורבא מרבנן הוא שבקוה:

שם ק"ל. בוכה למשפחותיו על עסקי משפחות שנאסרו וגו' כתוב בערך זנות וערוה:

שם קמ"ה. רבי יהודה אומר נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה שנ' על ההרים אשא' בכי ונהי וגו' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו בהמ"ה בגימטריא חמשים ותרתין הוו:

שם קמ"ט. ואמר רבי יוחנן כל ימיו של אותו רשע לא נמצא שחוק בפה כל בריה שנאמר נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה מכלל דעד השתא לא הוה רנה:

והמשתתף עם שונים בצערו פי' רש"י שמברך על הרעה דיין אמת אי נמי שמבקש רחמים ולפניו. ול"נ עוד דבר פשוט שמשתתף עם שונים בצערו שיודע שהקב"ה עמו הוא בצרה וע"כ צערו כפול האחד שמצטער בשביל עונו וגם ומצער עצמו בשביל צערו של הקב"ה לכן גם השכר כפול שכופלין לו פרנסתו, ובזה יש להבין המדרש נחמו נחמו עמי חטאו בכפלים ולקתו בכפלים ונחמו בכפלים, כלומר חטאו בכפלים שגרמו רעה לנפשם בחטאתם וגם עשו כעס וצער לאביהם שבשמים אבל לקתו בכפלים כי כאשר לקו ושבו מדרכם הרעה הי' צערם כפול האחד צער גופם ועוד השתתפו בזה צערו של הקב"ה כי היה להם רע ומר שהכעיסו את אביהם שבשמים כי ידעו שנצרתם לו צער לכן ינחמו בכפלים:

שם קנ"א. עד אשר לא תחשך השמש והאור זו פדחת והחוטם והירח זו נשמה והככבים אלו הלסתות ושבו העזים אחר הגשם זו מאור עיניו של אדם שהולך אחר הבכי אמר שמואל האי דמעתא עד ארבעין שנין הדרא מכאן ואילך לא הדרא ר' חנינא שכיבא ליה ברתיה לא הוה קאי בכי עליה אמרה ליה דביתהו תרנגולתא אפיקת מביתך אמר לה תרתי תכלא ועיורא סבר לה כי הא דאמר ר' יוחנן משום ר' יוסי בן קצרתה שש דמעות הן ג' יפות וג' רעות של עשן ושל בכי ושל בית הכסא רעות של סם ושל שחוק ושל פירות יפות:

שם קנ"ב. רב כהנא פסיק סידרא קמיה דרב כי מטי להאי קרא נגיד ואיתנח אמר ש"מ בטל ליה חמדיה דרב:

שם קנ"ו. ר"ע חויא. ליה ברתא אמרי ליה כלדאי ההוא יומא דעיילא לבי גננא טריק לה חויא. ומיתא הוה דאיגא אמילתא טובא ההוא יומא שקלתה למכבנתא דצתא בגודא אתרמי איתיב בעיניה דחויא לצפרא כי קא שקלה לה הוה קא סריך ואתי חויא בתרה אמר לה אבוה' מאי עבדית אמרה ליה בפניא אתא עניא קרא אבבא והוו טרידי כולי עלמא בסעודתא וליכא דשמעיה קאמינא שקלתי ריסתנאי דיהבית לי יהבתיה ניהליה אמר לה מצוה עבדת נפק ר"ע ודרש וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתא עצמה:

עירובין ק'. עשר קללות נתקללה חוה דכתיב אל האשה אמר הרבה ארב' אלו שני טיפי דמים אחת דם נדה ואחת דם בתולים עיצבונך זה צער גידול בנים והרונך זה צער העיבור בעצב תלדי בנים כמשמעו ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת אל בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך והוא ימשל בך מלמד שהאשה תובעת בלב והאיש תובע בפה זו היא מדה טובה בנשים:

פסחים פ"ח. עולא איקלע לפומבדיתא קריבו ליה טירונא דתמרי אמר להו כמה כי הנה בזוזא אמרו ליה תלת בזוזא אמר מלא צנא דדובשא בזוזא ובבלאי לא עסקי באורייתא בלילה צערוה אמר מלא צנא סמא דמותא בזוזא בבבל ובבלאי עסקי באוריתא:

שם קי"ח. א"ר יהושע בן לוי בשעה שאמר הקב"ה לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות אמר לפניו רבש"ע אני וחמורי נאכל באבוס אחד כיון שאמר לו בזעת אפיך תאכל לחם נתקררה דעתו:

שם קי"ט. א"ר כהנא משום ר' ישמעאל ברבי יוסי מ"ר למנצח מזמור לדוד זמרו למי שמנצחין אותו ושמח בא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם ב"ו מנצחין אותו ועצב אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמח שנאמר ויאמר להשמידם לולי משה בחירו וכו':

יומא ט'. מקדש ראשון מ"מ חרב מפני ג' דברים שהיו בו עכו"ם וגילוי עריות וש"ד עכו"ם דכתיב כי קצר המצע מהשתרע מאי קצר המצע מהשתרע א"ר יונתן קצר מצע זה מהשתרר עליו שני רעים כאחד והמסכה צרה כהתכנס א"ר שמואל בר נחמני כי מטי ר' יונתן להאי קרא בכי אמר מאן דכתב ביה כונס כנד מי הים נעשית לו מסכה צרה:

שם י"ח. הוא פורש ובוכה והם פורשי' ובוכים וגו' כתוב בערך חשד:

שם י"ט. מעשה בצדוקי א' שהתקין מבחוץ והכניס ביציאתו היה שמח שמחה גדולה פגע בו אביו אמר לו בני אע"פ שצדוקין אנו מתיראין אנו מן הפרושין אמר לו כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה כי בענן אראה על הכפורת אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו עכשיו שבא לידי לא אקיימנו אמרו לא היו ימים מועטים עד שמת והוטל באשפה והיו תולעין יוצאין מחוטמו:

שם כ"א. במוצאי יו"ט האחרון של חג. הכל צופין לעשן המערכה נוטה כלפי צפון עניים שמחין ובעלי בתים עצבין מפני שגשמי' שנה מרובין ופירותיהן מרקיבין נוטה כלפי דרום עניים עצבין ובעלי בתים שמחין מפני שגשמי שנה מועטין ופירותיהן משתמרין נטה כלפי מזרח הכל שמחין כלפי מערב הכל עצבין:

שם כ"ב. כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעו וגו' בערך דוד ושלמה:

שם ל"ח. א"ר עקיבא פעם אחת סח לי רבי ישמעאל בן לוגה פעם אחת יצאתי אני ואחד מבני בניהם לשדה ללקוט עשבים וראיתיו ששחק ובכה אמרתי לו מפני מה בכית אמר לי כבוד אבותי נזכרתי ומפני מה שחקת אמר לי שעתיד הקב"ה להחזירה לנו ומפני מה נזכרת אמר לי מעלה עשן כנגדי הראהו לי:

שם נ"ג. כל העולם בצער והנינא בנחת כתיב בערך דורות דברי הימים באות ח' גבי ר' חנינא בן דוסא:

שם ס"ו. הלבין היו שמחים לא הלבין היו עצבים וגו' ערך יום הכפורים:

ד שם ע"ה. דאגה בלב איש ישיחנה רבי אמי ורב אסי חד אמר ישחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים.

ה שם ע"ו. רבא רמי כתיב ויין ישמח וקרינן ישמח זכה משמחו לא זכה משממו והיינו דאמר רבא חמרא וריחנא פיקחון:

סוכה כ"ט. ר' מאיר אומר כל זמן שמאורות לוקין סימן רע לשונאיהן של ישראל מפני שמלומדין במכותיהם משל לסופר שבא לבית הספר ורצוע' בידו מי דואג מי שרגיל ללקות בכל יום ויום הוא דואג:

שם נ"ב. דרש ר' יהודה לעתיד לבא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר גבוה' ורשעים נדמה להם כחוט השערה הללו בוכין והללו בוכין צדיקים בוכים ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה' כזה ורשעים בוכין ואומרים היאך לא יכולנו ליכבוש את חוט השערה הזה:

שם נ"ג. הנהו תרתי כושאי דהוו קיימי קמיה שלמה אליחרף ואחיה בני שישא סופרים דשלמה הוה יומא חד חזייה למלאך המות דהוה קא עצוב א"ל אמאי עציבת א"ל דקא בעי מינאי הני תרתי כושאי דיתבי הכא מסרינהו לשעירי' שדרינהו למחוזא דלוז כי מטי למחוזא דלוז שכיבו למחר חזיא מלאך המות דהוה קבדיח א"ל אמאי בדיחת א"ל באתר דבעו מינאי תמן שדרתנהו מיד פתח שלמה ואמר רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה לאתר דמיתבעי תמן מובלון יתיה:

ביצה ט"ז. ההוא סמיא דהוה מסדר מתניתא קמיה דמר שמואל חזייה דהוה עציב א"ל אמאי עציבת אמר ליה דלא אותבי עירובי תבשילין א"ל סמוך אדידי לשנה חזייה דהוה עציב א"ל אמאי עציבת א"ל דלא אותיבי עירובי תבשילין א"ל פושע את לכולי עלמא שרי לדידך אסור:

תענית י'. ת"ר לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר עושה וזכור לטוב לפי שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו:

שם י"א. ת"ר בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו ואומרים פלוני זה שפירש לו מן הציבור אל יראה בנחמת הציבור:

שם. אלא יצער עצמו עם הציבור שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הציבור שנאמ' וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער וכל המצער עצמו עם הציבור זוכה ורואה בנחמת הציבור ושמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידין בו שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכפים מעין יעננה:

שם. רבי אליעזר הקפר אומר מה תלמוד לומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין והלא דברים ק"ו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה. ר' אלעזר אומר נקרא קדוש שנאמר קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד נקרא קדוש המצער עצמו מכל דבר על אחת כו"כ:

שם ט"ז. ולמה נותנין אפר מקלה על גבי תיבה אמר רבי יהודה בן פזי כלומר עמו אנכי בצרה ריש לקיש אומר בכל צרתם לו צר:

שם כ"ב. אתי הנך תרי א"ל הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו אזיל לגבייהו אמר להו מהו עובדייכו אמרי ליה אינשי בדוחי אנן מבדחינן עציבי אי נמי כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדייהו טרחינן ועבדינן להו שלמא:

שם כ"ד. ברתיה מאי היא ר' יוסי דמן יוקרת הויא ליה ברתיה בעלת יופי יומא חד חזיא להההוא גברא דהוה כריא בהוצא וקא חזי לה אמר לו מאי האי אמר ליה רבי אם ללוקחה לא זכיתי לראותה לא אזכה אמר לה בתי קא מצערת להו לברייתא שובי לעפרך ועל יכשלו בך בני אדם:

שם. רבי נשיאה גזר תעניתא ולא אתא מיטרא תנא להו אושעיא זעירא דמן חבריא והיה

ד יומא ע"ה. דאגה בלב איש ישחנה ר"א ור"א חד אמר ישיחנה מדעתו וגו' עיין בינה לעתים דרוש כ"א:

ה יומא עו. רבא רמי כתיב ישמח פי' רש"י בשי"ן לשון שמחה וקרינן ישמח לשון שממה זכה משמחו לא זכה משממו:

אם מעיני העדה נעשתה לשגגה משל לכלה שהיא בבית אביה כל זמן שעיניה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה עיניה טרוטות כל גופה צריכה בדיקה אתו עבדי ורמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערו ליה אמרו ליה בני מאתיה שבקיה דהאא נמי מצער לן כיון דחזינן דכל מילי' לשם שמים לא אמרי ליה מידי ושבקינן ליה אתון נמי שבקוה. ר' נחמן חלש דעתיה דלא אתי מיטרא כתב בערך גשמים:

שם כ"ה. דא"ל דביתהו לר' חנינא בן דוסא עד אימת ניזיל ונצער כולי האי אמר לה מאי נעביד בעי רחמי דניתבו לך מידי בעא רחמי יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהב' חזאי בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהב' דאית ליה תלת כרעא ואת אכלת אפתורא דתרי כרעי אמרה ליה ניחא לך דמיכל אכלי כולי עלמא אפתורא דמשלם ואנן אפתורא דמחסר א"ל מאי נעביד בעי רחמי דנישקלינהו מינך בעי רחמי' ושקלינהו תנא גדול היה נס אחרון יותר מן הראשון דגמירי דמיהב יהבי מישקיל לא שקלי חד בי שמשא חזייה לברתיה דהוות עציבא אמר לה בתי אמאי עציבת אמר' ליה כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת אמר לה בתי מאי איכפת לך מי שאמר לשמן וידלק הוא יאמר לחומץ וידלוק תנא היה דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו ממנו אור להבדלה:

שם כ"ה. געו בבכיה וירדו גשמים. בערך גשמים:

שם כ"ז. אמר רב חנינא קרא צער גדול היה אצל ר' חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתנוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין פי' להפסיק באמצע הפסוק עיין בערך קריאת התורה:

שם כ"ט. בכיית ליל ט"ב במרגלים כתב בערך גלות וחורבן:

מגילה י'. אמר ר' לוי ואיתימא ר' יוחנן דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צרה ויהי בימי אחשורוש הוה המן:

שם ריב"ל פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא והיה כאשר שש ה' עליכם להטיב אתכם כן ישיש להרע אתכם ומי חדי הקב"ה במפלתן של רשעים והא כתיב בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו ואמר ר' יוחנן מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ואמר ר' יוחנן מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה ביקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה אמר ר' אלעזר הוא אינו שש אבל אחרים משיש ודיקא נמי דכתיב כן ישיש ולא כתיב ישוש שמע מינה:

שם י"ג. רבא אמר כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני מה עשה לי יהודי דלא קטלוה דוד לשמעי דאתיליד מיניה מרדכי דמיקני ביה המן ומה שילם לי ימיני דלא קטליה שאול לאגג דאתיליד מיניה המן דמצער ישראל:

שם י"ז. לכלם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימן נתן חמש חליפות אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו דאמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר אחיו נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים אמר רבי בנימין בר יפת רמז רמז לו שעתיד בן לצאת ממנו שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות:

מ"ק ט'. והיו דואגים שמא נתחייבו ח"ו כליה פי' על שאכלו ביום הכפורים בחנוכת בית המקדש עיין ערך חינוך:

שם כ"ז. המקשה על מתו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה ההיא איתתא דהות בשיבבותיה דרב הונא הוו לה שבעה בני מת חד מינייהו הוות קא בכיא ביתירת' עליה שלח לה רב הונא לא תעבדי הכי לא אשגחה ביה שלח לה אי צייתת מוטב ואי לא צבות זוודתא לאידך מית ומיתו כולהו לסוף אמר לה תימוש זוודתא לנפשיך ומיתא אל תבכו למת ואל תנודו לו אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד שלשה ימים לבכי ושבעה להספד ושלשים לגיהוץ ולתספורת מכאן ואילך אמר הקב"ה אי אתם רחמנים בו יותר ממני בכו בכו להולך אמר רב יהודה להולך בלא בנים רבי יהושע בן לוי לא אזל לבי אבלא אלא למאן דאזיל בלא בנים דכתיב בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו רב הונא אמר זה שעבר עבירה ושנה בה רב הונא לטעמיה דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו התורה לו ס"ד אלא אימא נעשית לו כהיתר:

שם כ"ח. רב הונא נח נפשיה פתאום הוה קא דייני רבנן תנא להו זוגא דמהדייב לא שנו אלא שלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות זו היא מיתת נשיקה:

שם. רבא הוה יתיב קמיה דר"נ חזייה דקא מנמנם א"ל לימא ליה מר דלא לצערן א"ל מר לאו אדם חשוב הוא א"ל מאן חשיב מאן ספין מאן רקיע א"ל ליתחזי לי מר איתחזי ליה א"ל הוה ליה למר צערא א"ל כמישחל בניתא מחלבא ואי אמר לי הקב"ה זיל מההוא עלמא כד הוית לא בעינא דנפיש בעיתותיה:

חגיגה ג'. בכה ר"א ואמר סוד ה' ליראיו וגו' בערך דורות דברי הימים באות א' גבי ר' אליעזר:

שם ה'. ר' יוחנן כי מטי להאי קרא בכי ותסיתני בו לבלעו חנם עבד שרבו מסיתין לו וניסת תקנה יש לו ר' יוחנן כי מטי להאי קרא בכי הן בקדושיו לא יאמין אי בקדושיו לא יאמין במאן יאמין יומא חד הוה קא אזיל באורחא חזייה להאי גברא דהוה מנקיט תאני שביק הנך דמטו ושקיל הנך דלא מטו א"ל לאו הני מעלן טפי א"ל הני לאורחא בעינן להו הני נטרן והני לא נטרן אמר היינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין:

שם. רבי יוחנן כי מטי להאי קרא בכי וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר עבד שרבו מקרבו לדונו וממהר להעידו תקנה יש לו:

שם. ר' יוחנן כי מטי להאי קרא בכי כי את כל מעשי האלקים יביא במשפט על כל נעלם עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו:

שם. ר' יוחנן כי מטי להאי קרא בכי והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות תקנה יש לו:

שם ה'. ואם לא תשמעו במסתרים תבכה נפשי מפני גוה אמר רב שמואל בר איניא משמיה דרב מקום יש לו להקב"ה ומסתרים שמו מאי מפני גוה אמר רב שמואל בר יצחק מפני גאוותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לאומות העולם ר' שמואל בר נחמני אמר מפני גאוותה של מלכות שמים ומי איכא בכיה קמיה הקב"ה והאמר רב פפא אין עצבות לפני הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי ובבתי בראי לא והא כתיב ויקרא אדני ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק שאני חורבן בית המקדש דאפי' מלאכי שלום בכו שנאמר הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון:

שם. ודמע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה' אמר ר' אלעזר שלש דמעות הללו למה אחת על מקדש ראשון ואחת על מקדש שני ואחת על ישראל שגלו ממקומן:

ך שם. ת"ר ג' הקב"ה בוכה עליהן בכל יום על שאפשר לעסוק וכו' ערך גלות וחורבן:

שם י"ג. תנא רבי חייא אבל מוסרין לו ראשי פרקים „פי' ראשי פרקים של מעשה מרכבה" א"ר זירא אין מוסרין ראשי פרקים אלא לאב ב"ד ולכל מי שלבו דואג בקרבו איכא דאמרי והוא שלבו דואג בקרבו:

שם ט"ו. בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי אם כך הקב"ה מצטער על דמן של רשעים ק"ו על דמן של צדיקים שנשפך אשכחיה שמואל לרב יהודה דתלי בעיברא דדשא וקא בכי א"ל שיננא מאי קא בכית א"ל מי זוטרא מאי דכתיב בהו ברבנן איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים איה סופר שהיו סופרים כל אותיות שבתורה איה שוקל שהיו שוקלים קלין וחמורין שבתורה איה סופר את המגדלים שהיו שונין ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר וא"ר אמי תלת מאה בעיי בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ותנן ג' מלאכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא אנן מה תהא עלן א"ל שיננא טינא היתה בלבם:

שקלים ט'. א"ר עקיבא סך לי שמעון בן לוגא מלקט עשבים הייתי אני ותינוק א' משל בית אבטינוס ראיתי אותו שבכה וראיתי אותו ששחק אמרתי לו בני על מה בכית אמר לי על כבוד בית אבא שנתמעט ולמה שחקת על כבוד המתוקן לצדיקים לעתיד

ך חגיגה ה. ת"ר שלשה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק ועל שאי אפשר לעסוק בתורה ועוסק וגו' וצריך ביאור מה פשעו של זה שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק ונ"ל ע"פ שפי' הט"ז על הברכה שאנו מברכין לעסוק בדברי תורה היינו העיון והחקירה והיגיעה בתורה להבין ולהשכיל ומי שאפשר לו לעסוק בדברי תורה שיכול לחקור ולדרוש ולחדש חידושים יקרים לפירוש ולהלכה ואינו עוסק הקב"ה בוכה עליו וכן מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה שאין לו לב להבין ודעת להשכיל ובכל זאת מחדש חדשים ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה הקב"ה בוכה עליו כל יום:

לבא ומה ראית מעלה עשן עומד לנגדי אמרתי לו הראהו לי אמר לי מסורת הוא בידי מאבותי שלא להראות לשום בריה:

יבמות מ"ב. מי שאין לו אשה שרוי' בלא שמחה וגו' כתיב בערך זיווג:

שם ס"ג. רב מצער ליה דביתהו כתיב בערך זיווג.

שם קכ"א. דבר שאותו צדיק מצטער בו וגו' בערך דורות דברי הימים באות ח' גבי ר' חנינא בן דוסא:

כתובות ח'. אתא לנחומיה צעורי מצער ליה וגו' בערך אבילות וניחום אבלים:

שם ל"ט. מוסיף עליו אונס שמשלם את הצער צער דמאי אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה צער של פיסוק הרגלים וכן הוא אומר ותפשקי את רגליך לכל עובר וגו' אי הכי מפותה נמי אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה' פיקחות שבהן אומרות מפותה אין לה צער והא קא חזינן לה דאית לה אמר אביי אמרה לי אם כמיא חמימי על רישיה דקרחא רבא אמר אמרה לי בת רב חסדא כי כיבדא דכוסילתא רב פפא אמר אמרה לי בת אבא סוראה כי נהמא אקושא בחינכי:

שם ס"א. ההוא רומאה דאמר לה להההיא איתתא מינסבת לי אמרה ליה לא אזיל אייתא רימני פלי ואכל קמה כל מיא דצערי לה בלעתיה ולא הב לה עד דזג לה לסוף אמר לה אי מסינא לך מינסבת לי אמרה ליה אין אזיל אייתי רימני פלי ואכיל קמה אמר לה כל מיא דצערי לך תוף שדאי תוף שדאי עד דנפק' מינה כי הוצא ירקא ואתסיאת:

ז שם ס"ב. ההוא ישראל ונכרי דהוו קא אזלי באורחא בהדי הדדי לא אימצי נכרי לסגויי בהדי ישראל אדכריה חורבן בית המקדש נגיד ואיתנח ואפ"ה לא אימצי נכרי לסגויי בהדיא א"ל לאו אמריתו אנחה שוברת חצי גופו של אדם א"ל הני מילי מילתא חדתי אבל הא דשנינן בה לא דאמרי אינשי דמלפי תכלי לא בהתא:

שם ק"ג. ראיתי קברו של רבי והורדתי עליו דמעות ר' חייא מצא לרבי בוכה וגו' כתיב בערך הספד ובערך מיתה עיי"ש:

שם ק"ד. חלץ תפליו ומנח להו וקא מצער וגו' כתוב בערך הספד:

ח שם קי"א. מעשה באחד שהיה מצטער על אשה אחת וביקש לירד כיון ששמע כזאת גלגל בעצמו עד יום מותו:

נדרים ס"ב. ר' טרפון מצטער שנשתמש בכתר תורה הובא בערך דורות דברי הימים אות ט' גבי ר' טרפון:

שם ס"ו. בכה ר"י בנות ישראל אל ר"י בכינה בערך הספד:

גיטין ז'. שלח ליה מר עוקבא לר"א בני אדם העומדים עלי ובידי למוסרם למלכות מהו שרטט וכתב לו אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי אע"פ שרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום שלח ליה קא מצערו לי טובא ולא מצינא דאיקו' בהו שלח ליה דום לה' והתחולל לו דום לה' והוא יפילם לך חללים השכם והערב עליהן לבית המדרש והן כלין מאיליהן:

שם ל"ז. אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוה מסיק ביה רבה זוזי אייתינהו ניהליה בשביעית אמר ליה משמט אני שקלינהו ואזיל אתא אביי אשכחיה דהוה עציב אמר ליה אמאי עציב מר א"ל הכי הוה מעשה אזיל לגביה א"ל אמטת ליה זוזי למר א"ל אין א"ל ומאי אמר לך א"ל משמט אני אמר ליה ואמרת ליה אע"פ כן א"ל לא א"ל ואי אמרת ליה אע"פ כן הוה שקלינהו מינך השתא מי"ת אמטינהו ניהליה ואמר ליה אף על פי כן שקלינהו מיניה אמר לא הוה ביה דעתא בהאי צורבא מרבנן מעיקרא:

שם נ"ח. בכו כל הלילה וגעו בבביה וגו' עיין בערך גלות וחורבן:

שם ס"ז. רב עמרם חסידא כי הוה מצערין ליה בי ריש גלותא הוו מגנו ליה אתלגא למחר אמרו ליה מאי ניחא ליה למר

ז כתובות סב. ההוא ישראל ונכרי דהוו קאזלי באורחא וגו' עד דאמרי אינשי דמלפי תכלי לא בהתא פי' רש"י אשה הלימודת לשכל בניה ולקוברם אינה תמיהא ומפחדת במות אחד מהם שכבר לימודת:

ח כתובות קיא. מעשה בא' שהיה מצטער על אשה אחת פי' שרצה לנושאה והיא היתה בחוצה לארץ ביקש לירד לחו"ל כיון ששמע כזאת „מצער גלגול מחילות" גלגל בעצמו עד יום מותו:

דלייתו ליה אמר כל הני דאמינ' להו מיפך אפכי אמר להו בישרא סומקא אגומרי וחמרי מרקא אייתו ליה אינהו בישרא שמינא אגומרי וחמרא חייא שמעה ילתא ומעיילה ליה לבי מסותא ומוקמא ליה במיא דבי מסותא עד דמהפכי מיא דבי מסותא והוו דמא וקאי בישרא פשיטי פשיטי:

שם ס"ח. כי נקיט ליה בניהו בן יהוידע לאשמדאי מלכא דשידי וייתי ליה מטא דיקלא חף ביה שדייה, מטא לביתא שדייה מטא גבי כובא דההיא ארמלתא נפקא איחננא ליה כפא לקומתיה מיניה איתבר ביה גרמא היינו דכתיב ולשון רכה תשבר גרם הוה חזיא ההוא סמיא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחא חזא רויא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחא חזא חדוותא דהוו קא מחדדן לה בכי שמעי לההוא גברא דהוה קאמר לאושכפא עביד ליה מסאני לשב שני אחיך חזא ההוא קסמא דהוה קסים אחוך כי מטא להתם לא עיילוה לגביה דשלמה עד תלתא יומי יומא קמא אמר להו אמאי לא קא בעי לי מלכא לגביה א"ל אנסיה מישתיא שקל לבינתא אותיב אחברתא אתו אמרו ליה לשלמה אמר להו הכי אמר לכו הדור אשקיוה למחר אמר להו ואמאי לא קא בעי לי מלכא לגביה אמרו ליה אנסיה מיכלא שקל לבינתא מחברתא אותבה אארעא אתו אמרו ליה לשלמה אמר להו הכי אמר לכו נגודו מיניה מיכליה לסוף תלתא יומי עייל לקמיה שקל קניא ומשח ארבעה גרמידי ושדא קמיה א"ל מכדי כי מיית ההוא גברא לית ליה בהדין עלמא אלא ארבעה גרמידי השתא כבשתיה לכולי עלמא ולא שבעת עד דכבשת נמי לדידי א"ל לא קא בעינא מינך מידי בעינא דאיבנייה לבית המקדש וקא מיבעיא לי שמירא א"ל לדידי לא מסר לי לשרא דימא מסיר ליה ולא יהיב ליה אלא לתרנגולא ברא דמהימן ליה אשבועתיה ומאי עביד ביה ממטי ליה לטורי דלית בהו יישוב ומנח להו אשינא דטורא ופקע טורא ומנקיט מייתי ביזרנא מאילני ושדי התם והוי ישוב והיינו דמתרגמינן נגר טורא בדקו קינא דתרנגולא ברא דאית ליה בני וחפיוה לקיניה זוגיתא חיוורתא כי אתא בעי למיעל ולא מצי אזל אייתי שמירא ואותביה עילויה רמא ביה קלא שדיוה, שקליה אזל חנק נפשיה אשבועתיה:

שם ע'. שמונה ממעטין את הזרע ואלו הן המלח והרעב והנתק בכייה ושינה על גבי קרקע ונדגדיות וכשות שלא בזמנה והקזת דם למטה כפלים:

נזיר י"ג. ר"ע כשהיה מגיע לפסוק אישה הפרם וה' יסלח לה היה בוכה ומה מי שמתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה טעון כפרה וסליחה המתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אכו"כ:

סוטה י"ב. ותהר האשה ותלד בן והא הוה מיעברא ביה „פי' במשה רבינו ע"ה" תלתא ירחא מעיקרא א"ר יהודה בר זבינא מקיש לידתה להורתה מה הורתה שלא בצער אף לידתה שלא בצער:

שם מ"א. אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבחוהו חכמים וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה:

שם מ"ב. דרש רבא בשכר ארבע דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ארבעה גיבורים שנא' ותשאנה קולן ותבכינה:

שם מ"ח. מאי מעוררים אמר רחבה בכל יום ויום שהיו עומדים לוים על דוכן ואומרים עורה למה תישן ה' אמר להן וכי יש שינה לפני המקום והלא כבר נאמר הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל אלא בזמן שישראל שרוין בצער ואומות העולם בנחת ושלוה לכך נאמר עורה למה תישן ה':

קידושין י"ב. רב מנגיד על מאן דמצער שלוחי דרבנן:

שם פ'. בשעת אנינות תבר יצריה אמר ר' יצחק מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו אפי' בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו:

(מ) שם פ"ב. ומה אילו שלא נבראו אלא לשמשני ומתפרנסין שלא בצער וגו' בערך פרנסה:

(מ) קידושין פב. רשב"א אומר ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות וגו' פי' המקנה כי ידוע שבחינת הבריאה ארבעה הם דומ"ם צומח חי מדבר וכל אחת מהן משתוקקת לעלות מעלה הארץ להוציא צמחות שתתעלה מדומם לצומח, וכן הצומח להגיע למעלות חי ולכן הבהמות וחיות מתפרנסין שלא בצער כי הצומח מתאוה להן וכ"ש שיתאוה הצומח והחי שיאכלם האדם שהוא נברא לשמש את קונו וראוי הוא שיתפרנס שלא בצער אלא כיון שהריעותי את מעשי וקיפחתי פי' שאינו מעלה את הברואים לשורש עליון אלא מקפחם שהוא לשון כריתות וכליון שמקלקל אותו לכן צורך וצריך יגיע רבה להשיגם עיי"ש בביאור רחובות:

ב"ק ס'. תני רב יוסף מאי דכתיב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד הבוקר כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים ולא עוד אלא שמתחיל מן הצדיקים תחלה שנאמר והכרתי ממך צדיק ורשע בכי רב יוסף כולי האי נמי לאין דומין א"ל אביי טיבותא הוא לגבייהו דכתיב כי מפני הרעה נאסף הצדיק:

שם צ"ב. ת"ר כל אלו שאמרו דמי בושתו אבל צערו אפי' הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנא' השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך דאשת נביא בעי אהדורי אשת אחר לא. בעי אהדורי אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן השב אשת האיש מכל מקום ודקא אמרת הגוי גם צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא נביא הוא וכבר לימד אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלים אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו:

שם צ"ג. אמר ר' יצחק לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קילל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר הנה הוא לך כסות עינים אמר לה הואיל וכיסית ממני ולא גילית שהוא אישך וגרמת אלי הצער הזה יהי רצון שיהיו לך בני כסות עינים ונתקיים בזרעה דכתיב ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו מראות:

ב"ב ט'. אהדר ליה רב אחדבוי' בר אמי לרב ששת בבדיחותא חלש דעתיה דרב ששת אישתק רב אחדבוי' בר אמי ואתיקר תלמודיה אתי' אימיה וקא בכיא קמיה צווחא צווחא ולא אשגח בה אמרה ליה חזי להני הדי דמצית מניהו בעא רחמי עליו ואיתסי:

שם ט"ז. גדול צערו של שטן מצערו של איוב וגו' בערך איוב:

שם ט"ז. כתיב כי לא בדעת ידבר איוב ודבריו לא בהשכל וכתיב כי לא דיברתם אלי נכונה כעבדי איוב אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו:

י שם קכ"ג. ועיני לאה רכות מאי רכות אילימא רכות ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב דכתיב מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה בגנות צדיקים דיבר הכתוב אלא א"ר אלעזר שמתנותיה ארוכות רב אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת גדול מה מעשיו איש רע הוא מלסטים בריות קטן מה מעשיו איש תם יושב אוהלים והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה והיינו דכתיב וירא ה' כי שנואה לאה מאי שנואה אילימא שנואה ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה ויפתח את רחמה:

סנהדרין י"א. יתיב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא עמד רבי חייא ויצא עמדו כולן ויצאו בשחר מצאו רבי שמעון ברבי לרבי חייא אמר ליה אתה הוא שציערת לאבא אמר ליה לא תהא כזאת בישראל:

שם י"ט. לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם אמר רב יהודה שפדאו מצער גידול בנים והיינו דכתיב לא עתה יבוש יעקב וגו' לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחורו מאבי אביו:

שם ס"ה. ודורש אל המתים וגו' זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח המומאה וכשהיה ר' עקיב' מגיע למקרא זה היה בוכה ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה על אחת כמה וכמה:

שם פ"א. דרש רב אחא ברבי חנינא מאי דכתיב אל ההרים לא אכל שלא אכל בזכות אבותיו ועיניו לא נשא אל גילולי בית ישראל שלא הלך בקומה זקופה ואת אשת רעהו לא טימא שלא ירד לאומנות חבירו ואל אשה נדה לא קרב שלא נהנה מקופה של צדקה וכתיב צדיק הוא חיה יחיה כשהיה רבן גמליאל מגיע למקרא הזה היה בוכה ואמר מאן דעביד לכולהו הוא דחיי בחדא מניהו לא א"ל ר"ע אלא מעתה אל תטמאו בכל אלה הכי נמי בכולהו אין בחדא מינייהו לא אלא באחת מכל אלה הכא נמי באחת מכל אלה:

שם פ"ב. הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא אמרו לו הן דנין דיני

י ב"ב. ועיני לאה רכות שמתנותיה ארוכות פי' רש"י גדולות בכהונה ולויה דלוי יצא ממנה שממנה כהנים ולוים ומלכות מיהודה:

נפשות ואתה יושב ושותק מה עשה עמד וקיבץ כ"ד אלף מישראל והלך אצל כזבי אמר לה השמיעי לי אמרה לו בת מלך אני וכן ציוה לי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם אמר לה אף הוא נשיא שבט הוא ולא עוד שהוא גדול ממנו שהוא שני לבטן הוא שלישי לבטן תפשה בבלוריתה והביאה אצל משה אמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התיר לך נתעלמה ממנו הלכה געו כולם בבכיה והיינו דכתיב והמה בוכים פתח אהל מועד:

יא צ"ה. א"ל הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך על ידך נהרג נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי ועל ידך נהרג שאול ושלשה בניו רצונך יכלו זרעך או תמסר ביד אויב אמר לפניו רבש"ע מוטב אמסור ביד אויב ולא יכלה זרעי יומא חד נפק לשכור בזאי אתא שטן ואדמי ליה כטביא פתק ביה גירא ולא מטייה משכיה עד דאמטייה לארץ פלשתים כדחזייה ישבי בנוב אמר היינו האי דקטליה לגלית אחי כפתיה קמטיה ואותביה ושדייה תותי בי בדייא אתעביד ליה ניסא מכא ליה ארעא מתותיה היינו דכתיב תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה אבישי בן צרויה הוה קא חייף רישיה בד' גרבי דמיא חזינהו בתמי דמא איכא דאמרי אתא יונה איטריף קמיה אמר כנסת ישראל כיונה אימתילא שנא' כנפי יונה נחפה בכסף ש"מ דוד מלכא דישראל בצערא שרי' אתא לביתיה ולא אשכחיה אמר תנן אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו בשעת הסכנה מאי אתא שאיל ביה מדרשא אמרו ליה בשעת הסכנה שפיר דמי רכביה לפרדיה וקם ואזל קפצה ליה ארעא בהדיא דקא מסגי חזייה לערפה אמיה דהוות נוולא כי חזיתיה פסקתה לפילכא שדתיה עילויה סברא למקטליה אמרה ליה עלם אייתי לי פלך פסקי' בריש מוחה וקטלה כד חזייה ישבי בנוב אמר השתא הוו בי תרין וקטלין לי פתקיה לדוד לעילאי ודיץ ליה לרומחיה אמר ניפול עלה ונקטל אמר אבישי שם ואוקמיה לדוד בין שמיא לארעא ונימא להו איהו אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין א"ל מאי בעית הכא א"ל הכי אמר לי קודשא בריך הוא והכי אהדרי ליה א"ל אפיך צלותך בר ברך קירא ליזבון ואת לא תצטער א"ל אי הכי סייע בהדן היינו דכתי' ויעזור לו אבישי בן צרויה אמר רב יהודה אמר רב שעזרו בתפלה:

שם צ"ט. תמנע מאי היא תמנע בת מלאכים הוה דכתיב אלוף לוטן וכל אלוף מלכות בלא תאגא היא בעיא לאיגורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו אמ"ה מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מאי טעמא דלא איבעי להו לרחקה:

שם ק"א. אמר רבה בר בר חנה כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להן חמה עזה יש בעולם התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק אמרו לו למה אתה משחק אמר להן וכי מפני מה אתם בוכים אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי מצער ולא נבכה אמר להן לכך אני משחק כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשו מדביש אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח בערך דורות דברי הימים באות א' גבי ר' אליעזר כבר כתוב:

שם ק"ג. וא"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת אמר הקב"ה כעסתי על אחז ונתתיו ביד מלכי דמשק זיבח וקיטר לאלהי דמשק המכים בו ויאמר אלהי מלכי ארם המה מעוזרים אותם להם אזבח ויעזרוני והם היו להכשילו ולכל ישראל שחקתי עם אמציה ונתתי מלכי אדום בידו הביא אלהיהם והשתחוה להם שנאמר ויהי אחרי כן בא אמציה מהכות את אדומיי' ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם יקטר אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי בכייה ליה למר דלא ידע חייבי למר דלא ידע ווי לה למר דלא ידע בין טב לביש:

שם ק"ד. בכה תבכה בלילה שתי בכיות הללו למה אמר רבה אמר ר' יוחנן אחד על מקדש ראשון ואחד על מקדש שני בלילה על עיסקי לילה שנאמ' ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו בלילה ההוא אמר רבה א"ר יוחנן אותו היום ליל ט"ב היה אמר להן הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכייה של חנם ואני אקבע להם בכייה לדורות ד"א בלילה שכל

יא סנהדרין צה. יומא חד נפק לצוד בזאי פי' רש"י לשון פרסי קרייט"א כפר היא:

הבוכה בלילה קולו נשמע ד"א בלילה שכל הבוכה בלילה כוכבין ומזלות בוכין עמו ד"א בלילה השומע קולו בוכה כנגדו מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה שמע רבן גמליאל קולה ובוכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו למחר הכירוהו תלמידיו והוציאוה משכונתו:

שם. ודמעתה על לחיה אמר רבא אמר רבי יוחנן כאשה שבוכה על בעל נעוריה שנא' אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה היו שריה לראש אמר רבא א"ר יוחנן כל המיצר לישראל נעשה ראש שנא' כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד וגו' אמר ר' יוחנן כל המציק לישראל אינו עיף לא עליכם כל עוברי דרך אמר רבא א"ר יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה:

שם ק"ו. א"ר יוחנן כ"מ שנא' וישב אינו אלא לשון צער שנא' וישב ישראל בשטים ויחל העם וגו':

שם ק"ח. צער גדול היה לנו בתיבה וגו' כתוב בערך בריאה גבי עופות:

שם ק"ט. דתן שעבר על דת אל אבירם שאיבד עצמו מעשות תשובה ואון שישב באנינות:

יב מכות כ"ד. וכבר הי' ר"ג ורבי אליעזר ב"ע ורבי יהושע ור' עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונו של רומי? בבל מפלטיה? מאה ועשרים מיל והתחילו בוכין ור' עקיבא משחק אמרו לו מפני מה אתה משחק אמר להם ואתם מפני מה אתם בוכים אמרו לו הללו · כושיים שמשתחוים לעצבי' ומקטרים לאלילים יושבין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כו"כ שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר צופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכים ור"ע מצחק

יב מכות כד. התחילו בוכים ור"ע משחק וגו' עיין בינה לעתים דרוש כ"ג ובשל"ה ווי העמודים פ' כ"ה, ובעקדה שער פ"ה. וגם אני אענה את חלקי כפי השגתי ה' כי יש לדקדק בלשון התחילו בוכים ולא אמר שהיו בוכים ואם הכוונה לומר שהם התחילו לבכות קודם ששחק ר"ע דא"כ הל"ל התחילו בוכים ואח"כ שחק ר"ע עוד יש לבאר מה שאמרו לו מפני מה אתה משחק הי' להם לומר שמה אתה משחק כלומר למה אתה עושה כן והלשון מפני מה מורה שהי' אצלם ג"כ סברה לשחוק ורק שאלו אותו מה טעם בזו ועוד תימה שלא השיב להם ר"ע טעמו מיד. אלא שאל אותם מתחילה ואתם מפני מה אתם בוכים. לכן נ"ל שגם ר"א ור"י הי' להם ענין לשחוק ולשמוח וידעו גם הם שהקב"ה משלם שכר טוב ליראיו ורק היו צריכים מקדם טרם שיבואו לשמחה זו לחשוב מחשבות רבות מתי יבוא הקץ ומתי יגיעו לימים טובים האלה ומה הוא הטוב הצפון לצדיקים ולכן ע"יס התבכלו ונשאו דעתם להביט למרחוק לעתים רחוקים, התחילו בוכים כי הרעה ה' כנגד פניהם והענין הנוכח בראו בעיניהם הי' מרה להם מאוד ולקרע לבם ונפתח מקור הדימעות ואך באחרי כן בכלות היגון ואנחה גם הם היו מוכנים לשמחה כי היו חכמי' גדולי' והיו רואים העתידות וידעו מהשכר הצפון לצדיקים אבל ר"ע דעת אחרת היתה אתו כי מיד כשהתחילו הם לבכות הוא הי' משחק ואמרו לו מפני מה אתה משחק כלומר אין אנו אומרים לך למה אתה משחק כי גם אנו יודעין שיש איזה טעם לשמוח אבל אתה ע"כ אין דעתך ודעתינו שוה בשיבת השמחה כי אנחנו אף שנגלה ג"כ תמונות כשהביטו לעתים העתידות עכ"פ לפי גודל הצער שראינו בעינינו התחלנו לבכות ואתה לא די שלא בכית כלל כי אם גם שמחת מיד כשראית השבר הגדול כאילו מצאת שלל רב וא"כ ע"כ יש אתך איזה טעם וסברה לשמוח מה שאין אנו יודעין לכן אמור לנו, וכיון שביקשו ממנו להגיד להם על מה לא עשה כאשר עשו הם לכן הי' צריך לידע למה הם התחילו לבכות כיון שגם הם יודעין טעם לשמוח ולא די כשיאמר טעם לשמחה שלו כי אם צריך לבטל דעתם שהתחילו לבכות, ואמרו לו הללו כושיים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לאלילים יושבים בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש כלומר כשים רעה גדולה כזו לעינינו הילל שמו הגדול איך אפשר להתאפק שלא לבכות ואמר להם ר"ע לכך אני משחק ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכו"כ וא"כ לפי דעתי לא ראיתי רעה כלל אפי' במה שהיא נוכח לנגדי כי אם שמחה ושבח לשמו הגדול לכן שמחתי מיד גם טרם שראיתי למרחוק בימי הגאולה:

אמרו לו מ"מ אתה מצחק אמר להן מ"מ אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן ברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריהו בנבואתו של אוריה באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים עד שלא נתקיימה נבואת' של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע' שנבואתו של זכריה מתקיימת בלשון הזה אמרו לו עקיבא עקיבא ניחמתנו:

ע"ז ג'. מיום שחרב ביהמ"ק אין שחוק להקב"ה כתיב בערך גלות וחורבן:

שם י'. בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת בערך דורות דברי הימים גבי ר' חנינא בן תרדיון.

שם ז'. געה בבכיה עד שיצאה נשמתו פי' ר' אלעזר בן דורדיו' כשעשה תשובה כתוב בערך דורות דברי הימים גבי ר' אלעזר בן דורדיו':

שם כ'. ר"ע ראה אשת טורנוסרופוס הרשע בכה ושחק פי' שידע שתהיה לו לאשה לכן שחק ובכה על האי שופרא דבלי בעפרא כתוב בערך דורות גבי ר' עקיבא:

שם ל"ו. צער גדול היה לנו אצל ר' אמי ורב אסי פי' בשביל שאלה ששאלו ולא ידעו:

שם מ'. כל כך יש בידך ואתה מצערני פי' גבי רבי שהיה לו חולה מעיים ור"י בר"י עשה לו רפואה ואמר רבי שהי' לו לעשות רפואה בו מיד ולא לצערו כתוב בערך רפואה:

זבחים ק"ב. חמש שמחות היתה לאלישבע יתירה על בנות ישראל יבמה מלך אישה כהן גדול בנה סגן בן בנה משוח מלחמה ואחיה נשיא שבט ואבילה על שני בניה:

מנחות י"ח. זלגו עיניו דמעות של ר' אלעזר בן שמוע אמר אשריכם תלמידי חכמים שד"ת חביבין עליכם ביותר קרא עליו מקרא הזה מה אהבתי תורתך כל היום:

שם נ"ג. אברהם אע"ה הניח ידיו על ראשו צעק ובכה פי' בשביל גלות בניו וגו' כתוב בערך גלות וחורבן:

חולין ז'. בכה רבי ואמר מה בחייהן כך במותן עאכ"ו פי' על ר' פנחס בן יאיר אמר כן הובא בערך דורות באות פ' גבי ר' פנחס בן יאיר:

שם צ"ב. איני יודע מי בכה למי וגו' מלאך בכה ליעקב כתוב בערך אבות ושבטים:

שם ק"ז. אבוה' דשמואל אשכחיה לשמואל דהוה קא בכי א"ל אמאי קא בכית דמחיין רבאי אמאי דאמר לי קא ספית לבראי ולא משית ידיה ואמאי לא משית א"ל הוא אביל ואנא משינא א"ל לא מיסתייע' דלא גמיר מיטהא נמי מחי:

נדה ל"א. מפני מה אמרה תורה זכר לשבעה ונקבה לארבעה עשר זכר שהכל שמחין בו מתחרטת לשבעה נקבה שהכל עצבים בה מתחרטת לארבעה עשר:

שם נ"ב. מעשה בבתו של ר' ישמעאל שבאת לביהמ"ד למאן ובנה מורכב לה על כתפה ואותו היום הוזכרו דבריו של ר' ישמעאל בבית המדרש ובכתה בכייה גדולה בביהמ"ד אמרו דבר שאמר אותו צדיק יכשל בו זרעו וגו':

מעילה י"ז. בכה ר"ש ואמר מה שפחה של בית אבא וגו' בערך דורות דברי הימים גבי ר' אלעזר ברבי יוסי:

אבות פ"ו. וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, שם התורה ניקנית במיעוט שחוק וגו':

אבות דר"נ פ"ד. אברהם יצחק ויעקב ושנים עשר שבטים היו בוכין וצועקין וסופדין ואומרים הילל ברוש כי נפל ארז אשר אדירים שודדו הילל ברוש כי נפל ארז זה בית המקדש אשר אדירים שודדו זה אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים היללו אלוני בשן זה משה ואהרן ומרים כי ירד יער הבציר זה קדש הקדשים קול יללת הרועים כי נפלה אדרתם זה דוד ושלמה בנו קול שאגת כפירים כי שודד גאון הירדן זה אליהו ואלישע:

שם פי"ד. כשמת בנו של ר' יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו ולנחמו נכנס ר' אלעזר וישב לפניו ואמר ליה רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך אמר ליה אמור א"ל אדם הראשון היה לו בן ומת וקיבל עליו תנחומין ומנין שקיבל עליו תנחומין שנאמ' וידע אדם עוד את אשתו אף אתה קבל תנחומין אמר ליה לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרת לי צערו של אדם הראשון נכנס רבי יהושע וגו' עיי"ש:

השמטה.

סנהדרין צ"ח. אר"י אם ראית דור שצרות רבות באות עליו חכה לו וגו' הובא בערך גאולה:

שם ק"ב. תנא משום ר' יוסי עת מזומן לפורענות וילך רחבעם שכמה כי שכם באו כל ישראל להמליך אותו תנא משום ר' יוסי מקום מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד:

ערך דוד ושלמה המלך ע"ה.

א ברכות ג'. חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך ודוד בפלגא דליליא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב קדמתי בנשף ואשוע אמר ר' אושעיא אמר ר' אחא הכי קאמר מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה ר' זירא אמר חצות לילה היה מתנמנם כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותושבחות **ב** ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת השתא משה רבי' לא הוה ידע דכתיב כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים מאי כחצות אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות מי איכא ספיקא קמיה שמיא אלא דאמר ליה בחצות ואתא איהו ואמר כחצות אלמא מספקא ליה ודוד הוה ידע דוד סימנ' הוה ליה דאמר ר' אחא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כנור היה

א ברכות ג'. עיין בינה לעיתים דרוש כ"ג שהרבה בקושי', ותירוצים על מאמר זה, ותוכן דבריו הוא כי דוה"מ ע"ה כיון בזה על דרך שמצינו בנחוניא הקנה שהי' מתפלל בכניסתו וביציאתו לבהמד"ש ולכן אמר קדמתי בנשף ואשוע' פי' בתחלת הלילה עד שלא אתחיל ללמוד אני מתפלל לפניו יתברך על התורה שאלמד שלדברך יחלתי אני מיחל ומצפה יצא לי דבר התורה מתוך שלא אכשל בדבר הלכה ולא יארע תקלה על ידי ובזה אני לומד תורה עד חצות לילה ואף שחבלי רשעים עודוני תורתך לא שכחתי רצונו עם היות בא עלי עיכוב מצד הרשעים לא בעבור זה אני שוכח התורה אלא קדמתי בנשף ללמוד עד חצות ולא זו בלבד אלא אני מייעד מיד הזמן לומר שירות ותשבחות לאחר חצות וזה מורה לשון הקרא חצות לילה אקום להודות בלשון עתיד כלומ' עלי לקום בחצות הלילה להודות על משפטי צדקך על שלמדתני משפטים צדיקים וישרים דומה מעט לאמרו אני נותן הודי' על חלקי והוא כי חבר אני לכל אשר יראוך הם יושבי בהמדרש ואינו מתחבר לרשע שהוא מיושבי קרנות.

ב ברכות שם. חצות לילה אקום להודות לך השתא משה לא הוי ידע וגו' פי' הקושיות דבש איך אפשר דמשה ודוה"מ ע"ה לא ידעו חצות לילה מה שהכירו וידעו כל הספנים ועושה כלי שעה כי חצות היום יש להבחין היטב ע"י כלי מהלך שמש שקורין זונין ווייזער וא"כ הלא יכול אח"כ ע"י כלי החול וכלי מים לדעת י"ב שעות במכוון ואז הוא חצות הלילה וביותר יוקשה על משה רבע"ה למה לא אומר בלשון ה' בחצות הלילה וה' ידע עתו ואין השליח צריך לדעת ואין לו לומר רק בלשון השאלה וגם למה דוקא בחצי הלילה כי לא ימלט שהרוח צפונית הי' מנשב גם קודם חצות ועכ"פ הי' בדרך נס וא"כ צריך ביאור מה כוונה הי' בנס הזה אך יובן ע"פ מהלך השמש המאיר לארץ כי לא יחיל היום לכל יושבי תבל בזמן א' כי אם כאשר יהי' שחרית ליושבי מזרח אמצעי יום ליושבי' בטבור הארץ וחצי לילה ליושבי מערב וגו' עד שאמרו יום ולילה לא ישבותו פי' שתמיד בכל רגע יש בחלקי העולם הכדורי יום ולילה בקצת ארצות יום ובקצת ארצות לילה וחצות לילה הוא כשהיא למעלה עת רצון להקב"ה כנודע וא"כ קשה עצום באיזה חצות שעת רצון אם הוא בחצות לילה של יושבי מזרח שהוא תחלת עולם לפי הזרחת שמש או באמצע וטבור העולם או א"י או מארץ מערב כי השכינה במערב והקב"ה אין לו עת רצון כי אם באחד מהן והוא שאלה עצומה ומספק לדוד שקם בחצי הלילה באשר הוא למעלה עת רצון באיזה חצות דיבר הכתוב וכן משה לא ידע איזה חצי הלילה ואצטגניני יחשבו בסוף חצות לילה מהילך מדינה שלהם והי' שקר רב כי יחשבו כמה שעות ולכן נתקשה ואמר כחצות ובשביל ספק זה שהי' לו לדוד נתעורר בדרך נסי מבונים דרך רוח צפונית ונגן בכנור והבין אימתי עת רצון למעלה ועניין תכלית התעוררת הזה הוא להורות שבזמן חצות לילה שהשמש הוא בתכלית הריחוק וכן בישראל שיהי' מאור התורה רחוק מהם וילכו בחשך עד שלא יהי' מנגדם התעוררת כלל להשפיע רוח הקודש בהתעוררת דלתתא אשר הוא מרומז בכנור להמנגן ותהי' עליו רוח ה' אז רוח צפונית בא מלמעלה:

תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבות בו ומנגן מאליו מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדוננו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחוליתו אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרי' ושואלין באורים ותומים וגו' שם ד'. אמר רב יצחק ברי' דרב אידי מאי קרא עורי כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר ר' זירא אמר משה לעולם הוה ידע ודוד נמי הוה ידע וכיון דדוד הוה ידע כנור למה לי לאתעורי משנתיה:

ג שם ד'. לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני לוי ור' יצחק חד אמר כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות ואני חצות לילה אקום להודות לך ואידך כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבי' אגודות אגודו' בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ושליא כדי לטהר אשה לבעלה ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי ואומר לו מפיבושת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי יפה טהרתי יפה טמאתי ולא בושתי א"ר יהושע בריה דרב אידי מאי קרא ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. תנא לא מפיבושת שמו אלא איש בשת שמו ולמה נקרא שמו מפיבשת שהי' מבייש פני דוד בהלכ' לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב ואמר ר' יוחנן לא כלאב שמו אלא דניאל שמו ולמה נקרא שמו כלאב שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה ועליו אמר שלמה בחכמתו בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ואומ' חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר ודוד מי קרי לנפשי' חסיד והכתיב לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים ותנא משמי' דר' יוסי למה נקוט על לולא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו שמא יגרום החטא כדר' יעקב בר אידי דר' יעקב בר אידי רמי כתי' והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב ויירא יעקב מאד אמר שמא יגרו' החטא כדתניא וגו':

ברכות ז'. רות מאי רות אמר ר' יוחנן שזכתה ויצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות:

שם אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג שנא' מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב בתריה ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי ואלו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק ואלו מה רבו צרי לא כתיב ד מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו מזמור לדוד קינה לדוד מיבעי ליה אמר ר' שמעון בן אבשלום משל למה הדבר דומה לאדם שיצא עליו שטר חוב קודם שפרעו היה עצב לאחר שפרעו שמח אף כן דוד כיון שאמר לו הקב"ה הנני מקים

ג ברכות ד'. אמר דוד לא חסיד אני וגו' אוהל יעקב פ' וישב וכתוב בערך מלכות:

ד ברכות ז'. מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו קינה לדוד מבעי' ליה וגו' פי' היערות דבש ח"ר בדרשה בין כסא לעשור תק"ל בק"ק מעץ, הכוונה כי יש בעונשין ב' אופנים האחד כי העונש מגיע לאדם בכוונה מה' לעונשו על חטאיו להטיבו באחריתו ובאופן השני כי הקב"ה מסלק השגחה ממנו ומניחו למנהגו של עולם תחת כוכבי השמים וזה ענין רע לבני אדם וזה כי מתחלה חשב דוד להיות מסולק השגחה ח"ו ובזה הי' מרה לו מאוד אבל כשראה שבנו רודפו אמר הלא מדרך העולם הוא שבן יקום על אביו וזה אינו חם וע"כ הוא לעונש מה' בהשגחה יתירה לשלם גמול על הרעה שעשיתי ולהטיב לי באחריתי ולכן מזמור לדוד, עוד פי' היערות דבש בח"ם פ"ג, כי כבר שאלו אם הקב"ה מייסר את האדם ע"י אדם רשע ד"מ נגזר על ביהמקד"ש שיחרב ועל נ"נ שיחריבו א"כ למה נענש הלא רצון ה' עשה אומנם התשובה כי נ"נ בלא"ה הי' רצונו לעשות עמהם רעה ולנקום מהם ורק לולי החטא הי' מנעו ולא הניחו לעשותו אומנם בחטא ישראל הניחו ה' מקום לעשות כרצונו והוא עשה בבחירתו ולא אנוס ע"פ הדיבור אומנם כל זאת שייך לומר בגוי שהוא שונא לרעה אבל בן לאב אין דרכו להרע לאביו ולכן כאשר ראה דוה"מ ע"ה שבנו רודפו ידע שלא מצד בחירתו ורצונו עשה לו כזאת בנו רק קיים מאמרו ורצונו של הקב"ה ולא יענש בשבילו וכבר אמרו כל שחבירו נענש ע"י אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ולכן אמרו קינה לדוד מבעי' ליה כי

עליך רעה מביתך היה עצב אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חיים עלי כיון דחזא דאבשלום הוא שמח משום הכי אמר מזמור:

שם י'. אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מהו דכתיב פיה פתחה בחכמה ותור' חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד שדר בחמשה עולמים ואמר שירה דר במעי אמו ואמר שירה שנאמ' ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושה דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה' כל צבאיו וגו' כ' בערך שירה:

ברכות נ"ה. תניא כל שנותיו של דוד לא ראה הלום טוב וכל שנותיו של אחיתופל לא ראה הלום רע:

שם ס"ב. ואמר להרגך ותחס עליך ואמר ואמרתי מיבעי ליה ותחס וחסתי מבעי ליה א"ר אלעזר אמר לו דוד לשאול מן התורה בן הריגה אתה שהרי רודף אתה והתורה אמרה בא להרגך השכם להרגו אלא צניעות שהיתה בך היא חסה עליך ומאי היא דכתיב ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מער' ויבא שאול להסך את רגליו תנא גדר לפנים מן גדר ומערה לפנים ממערה להסך אמר ר' אלעזר מלמד שסכך עצמו כסוכה:

ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלאט אמר ר' יוסי ברבי חנינא כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם שנא' והמלך דוד זקן בא בימים ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו:

אם ה' הסיתך בי ירח מנחה אמר ר' אלעזר א"ל הקב"ה לדוד מסית קרית ליה הרי אני מכשילך בדבר שאפי' תנוקות של בית רבן יודעי' אותו דכתי' כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו וגו' מיד ויעמוד שטן על ישראל וכתיב ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל וכיון דמננהו לא שקל מנייהו כפר דכתיב ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד מאי עת מועד אמר שמואל סבא חתניה דר' חנינא משמיה דר' חנינא משעת שחיטת התמיד עד שעת זריקתו ר' יוחנן אמר עד חצות ממש:

שם ס"ד. אמר ר' אבין הלוי הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר לו למשה לך לשלום עלה והצליח דוד שאמר לו לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה:

ירושלמי ברכות פ"ט. אברהם אבינו עשה יצה"ר טוב וגו' עיין ערך אבות אבל דוד המע"ה לא היה יכול לעמוד בו והרגו שנא' ולבי חלל בקרבי:

ירושלמי שביעית. שאול לא זכה למלוכה אלא ע"י שהי' זקנו מדליק נרות לרבים וגו' עיין בערך דורות גבי מלכים:

ה) שבת י"ד. אר"י אמר שמואל בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני:

ו) שבת ל'. אר"י אמר רב מ"ד עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון אמר לו מחול לך אמר לו עשה עמי אות בחיי אמר לו בחייך איני מודיע בחיי

אף שקיבל דוה"מ ע"ה כל שנגזר עליו מן השמים באהבה אבל הי' לו בכ"ז לדאג ולצער שבנו יהי' נענש ע"י ועל זאת השיב הגמר' דמתחלה סבר שהוא עבד או ממזר וא"כ בודאי נענש כי מלך שבאותו נגדו עושה עמו רעה ולא ע"פ הכרח מן השמים אבל כאשר ראה שהוא בנו דדרכו לרחם וא"כ בודאי לא מלאו בחירתו עושה כן רק אנוס ע"פ דיבר ולכן מזמור לדוד כי אמר מעתה לא יבא תקלה ע"י ולא יענש בשבילי ובזה מובן מה שאמרו שאמר דוה"מ ע"ה שבעה פעמים בני אבשלום אבשלום בני וגו' והכוונה ע"פ הנ"ל הוא שהמליץ בעדו דשלא מדעתו ורצונו עשה כן כי בני הוא ואין דרך בן להרע לאביו ובודאי נגזר עליו כן לעשות מן השמים:

ה) שבת יז. בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצאה ב"ק ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני פי' אוהל יעקב בהעלותך דמותרות וגזירות שגזרו חז"ל להרחיק את האדם שלא יבא לעבור על איסור דאורייתא לא תאמר שאין להם מקום למעלה לא כן הדברים כי גם מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. ע"כ נאמר למ"ת כאומרם ז"ל בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצאה ב"ק ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני פי' אם אתה עשית מדאגה פן יבא האדם לעבור על דאורייתא אבל ישמח לבי גם אני כי עוד יש לי טעמים גנוזים ונסתרים, ועיין עו"ש מענין זה:

ו) שבת ל. כיון שאמר זכרה לחסדי דוד אבי מיד נענה וגו' עיין קול יעקב, על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו וגו' שמחל לו אותו עון פי' אוהל יעקב יתרו, כי לכאורה אין הדרש

שלמה בנך אני מודיע כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס את הארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר שלמה כ"ד רננות ולא נענה פתח ואמר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד רהטו בתריה לבולעו אמרו מי הוא זה מלך הכבוד אמר להו ה' עזוז וגבור מלחמה חזר ואמר שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה ולא נענה כיון שאמר ה' אלהי' אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדיך מיד נענה באותו שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה וידעו כל העם וכל ישראל שמחל הקב"ה על אותו עון וגו':

ך עוד שם. אמר ר"י אמר רב מ"ד הודיעני ה' קצי ומדת ימי אדעה מה חדל אני אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע הודיעני ה' קצי אמר לו גזירה היא מלפני שאין מודיעין קיצו של אדם וגו' אמר לו בשבת תמות אמות באחד בשבת אמר לו כבר הגיע מלכות שלמה בנך ואין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא נימא אמות בערב שבת אמר לו כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח וגו' כתוב בערך הספד:

שבת נ"ו. ארשב"נ אר"י כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמ' ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו וגו' אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו אלא מה אני מקיים מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע שביקש לעשות ולא עשה וגו' מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע ר' אומר משונה רעה זו מכל רעות שבתורה שבכל רעות שבתורה כתיב בהו ויעש וכאן כתיב לעשות שביקש לעשות ולא עשה וגו' עד שכל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו וגו' עוד שם אי קיבל דוד לשון הרע וגו' ח ע"ש אר"י א"ר בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה

הזה מוכרח מלשון הכתוב אבל הענין לפי שאמרו חז"ל מגלגלין זכות ע"י זכאי וכיון שנבנה בהמקד"ש בזכות דוד וזה בודאי טובה כללית וא"כ בהכרח צ"ל שהי' זכותו של דוה"מ ע"ה רב וזה על כל הטובה וגו' היינו בהמקד"ש שנבנה בזכותו מזה מוכח הטיב שמחל לו הקב"ה על אותו עון:

ך שם. כי טוב יום בחצריך וגו' עיין באוהל יעקב פ' בהעלותך וכתוב לקמן בערך זה במס' מיתות, ועיין מה שפי' על מאמר זה ביערות דבש ח"ר ל"א בהספד שדרש בק"ק מיץ:

ח שבת נ"ו. אר"י א"ר בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצאתה ב"ק ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו המלוכה וגו' לא עבדו ישראל ע"ז וגו', פי' האפיקי יהוד' דרוש תשיעי' ע"פ שפי' במקום אחר כי כמו שבני יעקב נקראים שבטים או מטות בערך אביהם אשר הוא להם השורש והמלב והמה הענפים כן אישי בני ישראל כאחד אחד נקראו ענפים או שבטים בערך האל יתברך אשר תאר את עצמו כביכול באב במאמר הלא הוא אביך והרצון בו אשר הוא יתברך הוא להם שורש ומלב ונאמר נצר מטעי וגו' והנה הענפים כ"ז שעודנו באבם ולא נקטפו עדיין ממקום חיבורם באילן לא ישיגו חסרון וגרעון מיוחדת כי יושלם החסרון הלזה מהשלימות הכולל הנמצא בימלב האילן המחלק של לאגפיו אבל בהתלשם ממקום חיבורם באילן אז החסרון והיובש הנמצא באחד מהם לא יושלם עוד כן העם הזה וכן הגוי הקדש הזה כי בעודם דבוקים בשורש העליון לא יגודרו נפרדים באיכותו רק במקום יכמ"ש בבני יעקב בשבעים נפש ולא נפשות לפי שעובדים לאל אחד והוא איכותם וקיותם וכמ"ש ואתם הדבקי' בד' אלהיכם חיים כולכם היום אבל בהעזבם משרשם וממקום התאחדותם אז נעשים נפרדים וחלוקים גם במהותם, והנה ידוע מאמרם ז"ל עירובין טו: אמר מר עוקבא כל המספר לה"ר אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם אחת שנאמר אותו לא אוכל א"ת אותו אלא אתי לא אוכל ונאמר סוטה ד' כתות אינם מקבלים פני השכינה ואחת מהם כת מספרי לה"ר ונאמר עוד המקבלו קשה מן האומרו וא"כ נדע כי הדביקות בין ישראל לאביהם שבשמים יתבטל בשביל לשון הרע והטיב אשר דבר ר"י א"ר בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וצבא תחלקו את השדה יצאתה ב"ק ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו המלוכה ירצה בזה כי במה שקיבל לה"ר נתבטלה הדביקות מבין ישראל לאביהם שבשמים כנמשך מזה עצמות הפירוד והחלוקה בין פרטי אנשי אומה בינם לבין עצמם ונתפרדה החבילה והחילוק לבנות הזה אשר הוא הנמשך

יצתה ב"ק ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה. אר"י א"ר אילמלא לא קיבל דוד לה"ר לא נחלקו מלכות ב"ד ולא עבדו ישראל ע"ז ולא גלינו מארצינו, ע"ש כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה וגו':

ערובין נ"ג. רבינא אמר בני יהודה דגלו מסכתא נתקיימא תורתן בידם בני גליל דלא גלו מסכתא לא נתקיימא תורתן בידם דוד דגלי מסכתא שאול לא גלי מסכתא כתיב ביה יראיך יראוני וישמחו שאול דלא גלי מסכת כתיב ביה אל כל אשר יפנה ירשיע:

פסחים קי"ז. ענין שירות ותשבחות של דוד:

ט שם. ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים תני רב יוסף זהו שאומרים מגן דוד:

פסחים קי"ט. א"ר שמואל ב"נ אמר ר' יוחנן אודך כי עניתני אמר דוד אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה אמר ישי מאת ה' היתה זאת אמרו אחיו וגו' כתוב בערך הלל:

שם: דרש ר' עוירא זימנין א"ל משמיה דרב וזמנין א"ל משמי' דר' אשי מאי דכתיב ויגדל הילד ויגמל עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסדו לזרעו של יצחק לאחר שאוכלין ושותין נותנין לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך וגו' עד אומר לדוד טול וברך אומר להן אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא כתוב בערך ברכה:

מ"ק ט"ז. וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו ומכף שאול אמר לו הקב"ה לדוד דוד שירה אתה אומר על מפלתו של שאול אלמלא אתה שאול והוא דוד איבדתי כמה דוד מפניו היינו דכתיב שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני וכי כוש שמו והלא שאול שמו אלא מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו וגו':

שם. ארשב"נ אמר ר' יונתן מה דכתיב נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על נאם דוד בן ישי שהקים עולו של תשובה אמר אלקי ישראל לי דיבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל ביראת אלקים מאי קאמר אמר ר' אבוהו ה"ק אמר אלקי ישראל לי דיבר צור ישראל. אני מושל באדם מי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה ומבטלה ואלה שמות הגבורים אשר לדוד ישב בשבת וגו' מאי קאמר אמר ר' אבוהו ה"ק ואלה שמות גבורותיו של דוד יושב בשבת בשעה שהיה יושב בישיבה לא היה יושב ע"ג כרים וכסתות אלא על גבי קרקע וכל כמה דהוה רביה עורה היאירי קיים הוה מתני' להו לרבנן ע"ג כרים וכסתות כי נח נפשי' הוה מתני דוד לרבנן והוה יתיב על גבי קרקע אמרו ליה ליתב מר אכרים וכסתות לא קיבל עליה תחכמוני א"ל הקב"ה הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני שאני גוזר גזירה ואתה מבטל' ראש השלישים תהא ראש לשלשת אבות הוא עדינו העצני כשהיה יושב ועוסק בתור' היה מעדן עצמו כתולעת ובשעה שיוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ על ח' מאות חלל בפעם אחת והיה מתאנח על מאתים דכתיב איכה ירדף אחד אלף יצתה בת קול ואמרה רק בדבר אוריה החתי:

י רה"ש כ"א. ביקש קהלת למצוא דברי חפץ ביקש קהלת להיות כמשה יצתה בת

הראשון מסבב העבודה זרה כי היו ככל הגוים וכאמרו ז"ל עשו שם נפשות הי' לו וקראם נפשות וזה גרם לגלות וכמ"ש חלק לבם עתה יאשמו ועיין ביערת דבש ח"א ל':

ט פסחים קיז. שיאמרו מגן דוד פי' אחי הש"ג כי' דאנו אומרים מגן אברהם כי הקב"ה מגין עלינו כל ימי עולם מפני השבועה שנשבע לאברהם אע"ה שאף אם אנו חוטאים לא יעשה עמנו כדור המבול וכדור הפלגה כדאיתא סוף מגילה ומעתה אם הקב"ה חס עלינו מפני שהוא מגן אברהם כן נשבע הקב"ה לדוד המע"ה שנאמר אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב זרעו לעולם יהי' ואם יעזבו בניו תורתי וגו' ופקדתי בשבט פשעם וגו' וחסדי לא אסיר מאתו וגו' וא"כ קיום מלכות ב"ד הוא בשביל הגנה על דוד וזהו שחותמין מגן דוד:

י רה"ש כא. ביקש קהלת להיות כמשה יצא ב"ק וגו' נ"ל אפשר שטעה בעבור שנאמר ולא קם נביא בלשון עבר ולא נאמר ולא יקום ולכן עלה על דעתו שרק עד זמן ההוא לא קם נביא כמוהו אבל אח"כ אפשר שיקום ולכן ביקש להיות כמשה ויצאה ב"ק ששני ומעלות יש בתורה שהיא כתב יושר דהיינו בשביל יושר וצדק לא נאמר ולא יקום נביא כמשה כדי שלא יהי' כגזירת המלך שלא יהי' רשות לאדם אחר לעלות למעלה העליונה כמשה ושלא יהי' לו משפט הבחירה רק יש לאדם דרך חירות לעלות ומעלה מעלה כרצונו ובכל זאת לא יגיע בנבואה כמשה רבינו ע"ה ולא כתיב ולא קם מפני כך להורות שרק עד זמן משה לא קם

קול ואמרה לו וכתב יושר דברי אמת ולא
קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' וכתוב בערך
משה ואהרן:

יא שם כ"ה. שלח ליה סימנא דוד מלך
ישראל חי וקים עיין פי' רש"י:

יב יומא כ"ב. אמר ר' הונא כמה לא חלי ולא
מרגיש לגברא דמרי סייעיה
שאול באחת ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה
לו שאול באחת מאי היא מעשה דאגג והא
איכ' מעשה דנוב עיר הכהנים אמעשה דאגג
כתיב נחמתי כי המלכתי את שאול למלך
דוד בשתים מאי נינהו דאיריה ודהסתה והאיכ'
נמי מעשה דבת שבע התם איפרעו מניה דכתיב'
ואת הכבשה ישלם ארבעתים ילד אמנון תמר
ואבשלום התם נמי איפרעו מניה דכתיב ויתן
ה' דבר בעם מן הבקר ועד עת מועד התם
לא איפרעו מגופי' התם נמי לא איפרעו מגופי
לאיי איפרע מגופי' אמר ר"י א"ר ששה חדשים
נצטרע דוד ופירשו הימנו סנהדרין ונסתלקה
הימנו שכינה דכתיב ישובו לי יראך ויודעי
עדותיך וכתיב השיבה לי ששון ישעך והא
אמר רב קיבל דוד לשון הרע כשמואל דאמר
לא קיבל דוד לשון הרע ולרב נמי דאמר קיבל
דוד לשון הרע הא איפרעו מניה דאמר ר"י
א"ר בשעה שאמר לו דוד למפיבשת אמרתי
אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה ב"ק ואמרה
לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות:
שם ע"ז. כסא דדוד לעלמא דאתי רכ"א לוג
מחזיק:
סוכה כ"ו. אמר אביי שנתיה דמר כדרב ודרב
כדרבי ודרבי כדדוד ודדוד כדסוסיא
ודסוסיא שיתין נשמיה:
שם נ"ב. והיה זה שלום אשור כי יבא בארצנו
וכי ידרוך בארמנותינו והקימו עליו
רועים ושמונה נסיכי אדם מאן נינהו שבעה
רועים דוד באמצ' אדם שת ומשותלח מימינו
אברהם יעקב ומשה בשמאלו ומאן נינהו ח'
נסיכי אדם ישי ושאול ושמואל עמוס וצפניה
צדקיה ומשיח ואליהו:
מגילה י"א. ודוד הוא הקטן הוא בקטנותו
מתחילתו ועד סופו כשם שבקטנותו
הקטין עצמו לפני מי שגדול ממנו בתורה כך
בגדולתו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו
בחכמה:
יג יד יבמות ע"ז. דרש רבא מאי דכתיב
פתחתי למוסרי אמר דוד
לפני הקב"ה רבש"ע שני מוסירות שהיו עלי
פתחתם רות המואביה ונעמה העמונית דרש
רבא מאי דכתי' רבות עשית ה' אלקי נפלאותיך
ומחשבותיך אלינו אלי לא נאמר אלא אלינו
מלמד שהיה רחבעם יושב בחיקו של דוד אמר
לו עלי ועליך נאמרו שתי מקראות הללו דרש

ולעתיד יקום כי התורה דברי אמת הם ואמת תיכון לעד ובכל זמן שאדם יקרא ומקרא זה
גם בדורות האחרונים צריכין להיות דברי אמת ולכן אי אפשר לומר שהתורה הכתב ולא קם
רק על זמן העבר כיון שלעולם דברי אמת הם, ועיין עוד באפיקי יהודה בערכי נחל פ"ב
ע"ג:

יא רה"ש כה. שלח ליה סימנא דוד מלך ישראל חי וקים עיין רמב"ן בפ' וישב גבי פרץ
וזרח ועיין בעקידה שער ל"ז:

יב יומא כב. שאול באחת ולא עלתה לו דוד בשתים ועלתה לו. פי' האמת ליעקב ואין זה
כביכול עול בחיקו של הקב"ה כי שאול חטא במשפט המלוכה על כן הוסר ממנו המלוכה
ומש"כ דוד חטא בעניינים אחרים שהן חוץ ממשפט המלוכה ולכך לא הוסר ממנו המלוכה
רק בעונשין אחרים נידון:

יג יבמות עז. נער הייתי גם זקנתי מאן אמרה אילימא קודשא בריך הוא מי איכא
זקנה קמיה ואלא דוד אמריה מי קשיש כולי האי אלא ש"מ שר העולם אמרה. בעל
עיקרים מ"ב פי"ט:

יד יבמות עז. וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי ויאמר אל אבנר שר הצבא בן
מי זה הנער וגו' ולא ידע ליה והכתיב ויאהבו מאד ויהי לו נושא כלים, אלא אאבוה
שאל ואביו לא ידע ליה והכתיב והאיש בימי שאול זקן בא באנשים ואמר רב ואיתימא רבי אבא זה
ישי אבי דוד שנכנס באוכלסא ויצא באוכלסא ה"ק שאול אי מפרץ קאתי אי מזרח אתי אי
מפרץ אתי מלכא הוי שהמלך פורץ לעשות דרך ואין ממחין בידו אי מזרח אתי הסיבא בעלמא
הוי מ"ט אמר ליה שאל עליה דכתיב וילבש שאול את דוד מדיו כמדתו וכתיב ביה בשאול
משכמו ומעלה גבוה מכל עם אמר ליה דואג האדומי עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא
למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל וגו' יערת דבש ח"א פ"ד:

בא מאי דכתיב אז אמרתי הנה באתי במגלת
פר כתוב עלי אמר דוד אני אמרתי עתה
אתי ולא ידעתי שמגילת ספר כתוב עלי התם
תיב הנמצאות הכא כתיב מצאתי דוד עבדי
שמן קדשי משחתיו עו"ש שהי' דואג מהדר
פסול לדוד מלבוא בקהל ולא רצה לדרוש
מוני ולא עמונית מכמה קושי שהקשה על
רש זה אבל דרש זה מקובל מב"ד של שמואל:

ן סוטה י'. לדוד מכתם שיצא ממנו דוד
שהיה מך ותם לכל ד"א מכתם
היתה מכתו תמה שנולד כשהוא מהול דבר
חר מכתם כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל
מי שגדול ממנו ללמוד תורה כך בגדולתו:

ן שם. מעשה דאבשלום שאמר דוהמע"ה
שבעה פעמים אבשלום והעלה אותו
משבעה מדורי גיהנם עיין בערך
דורות:

ם כ'. עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה
תורה אמר ר' יוסף דרשיה ר' מנחם
ר יוסי להאי קרא כסיני אילמלא דרשוה דואג
חיתופל הכי לא רדפו בתר דוד דכתי' לאמר
לקים עזבו וגו' מאי דרוש ולא יראה בך
רות דבר וגו' והן אינן יודעין שעביר' מכבה
מצוה ואין עבירה מכבה תורה:

ם ל"ה. דרש רבא מפני מה נענש דוד
פרש"י שמת עוזא על ידו מפני
קרא לדברי תור' זמירות שנאמ' זמירות היו
חוקיך בבית מגורי אמר לו הקב"ה דברי
ורה שכתב בהן התעיף עיניך בו ואיננו אתה
רא אותן זמירות הריני מכשילך בדבר שאפי'
ינוקות של בית רבן יודעין אותו דכתיב
לבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש וגו'
ואיהו אתייה בעגלתא:

ן שב מ'. אמר מר אין ישיבה בעזרה אלא
למלכות בית דוד בלבד שנאמ'
בא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי
אנכי ה':

שם מ"ב. ענין מעשה דוד המלך עם גלית
עיי"ש:

שם. אלה יולדו להרפה בגת ויפלו ביד דוד
וביד עבדיו מאי נינהו אמר רב חסדא
סף ומדון גלית וישבי בנוב ויפלו ביד דוד וביד
עבדיו דכתיב ותשק ערפה לחמות' ורות דבקה
בה אמר רבי יצחק אמר הקב"ה יבואו בני
הנשוקה ויפלו ביד בני הדבוק' דרש רבא
בשכר ד' דמעות שהורידה ערפה על חמותה
זכתה ויצאו ממנה ד' גבורים שנאמ' ותשאנה
קולן ותבכינה עוד כתיב חץ חניתו וקרינן עץ
חניתו אמר ר' אלעזר עדיין לא הגיענו לחצי
שבחו של אותו רשע מכאן שאסור לספר
בשבחן של רשעים ולא לפתח ביה כלל לאודועי
שבהיה דדוד:

ב"ב י"ז. שלשה לא שלט בהן יצר הרע אלו
הן אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו
בכל מכל כל ויש אומרים אף דוד דכתיב ולבי
חלל בקרבי ואידך צעריה הוא דמזכיר:

שם ז'. לא שלט בהן רמה ותולעה ואלו הן
אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים
ובנימין בן יעקב אברהם יצחק ויעקב דכתיב
בהו בכל מכל כל משה אהרן ומרים דכתיב
על פי ה' בנימין בן יעקב דכתיב ולבנימין
אמר ידיד ה' ישכן לבטח עליו ויש אומרים
אף דוד דכתיב אף בשרי ישכן לבטח ואידך
האי רחמי הוא דקא בעי':

שב. ת"ר ג' דברים צוה אחיתופל את בניו אל
תהיו בטחלוקת ואל תמרדו במלכות בית
דוד ויו"ט של עצרת ברור זרעו חיטין:

ין ע"ז ד'. אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן
יוחאי לא דוד ראוי לאותו מעשה
ולא ישראל ראוין לאותו מעשה לא דוד ראוי
לאותו מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי ולא
ישראל ראוין לאותו מעשה דכתיב מי יתן
והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים
אלא למה עשו לומר לך שאם חטא יחיד
אומרים לו כלך אצל יחיד ואם חטאו ציבור

ן סוטה י'. אר"י א"ר מ"ד אגורה באוהליך עולמים וכי אפשר לאדם לגור בשני עולמים
אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז דאמר
יוחנן משום רשב"י כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותי' דובבות בקבר אמר
יצחק בן זעירא ואיתימא שמעון נזירא מאי קרא וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים
דובב שפתי ישנים ככומר של ענבים מה כומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד
דובב אף ת"ח כיון שאומר דבר שמועה מפיהם בעוה"ז שפתותיהם דובבות בקבר:
ן סוטה י'. באמר דוהמ"ע ע"ה בשבעה פעמים אבשלום וגו' יערות דבש ח"א פ"ג:
ן סוטה מ'. אין ישיבה בעזרה אלא למלכות ב"ד וגו' עיי"ש בתוס':
ן ע"ז. לא הי' דוד ראוי לאותו מעשה יערות דבש ח"ם מ"ז:

אומרים לו כלך אצל ציבור והיינו דרב שמואל בר נחמני א״ר יונתן מאי דכתיב נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה:

יט שם מ״ד. כתיב בדהמע״ה כשלקח עטרה מגלית הפלשתי משקלו ככר זהב ותהי על ראש דוד ואמרינן בגמ׳ היכי מצי מנח לה א״ר יהודה א״ר ראוי היתה לנוח על ראש דוד ר״י ברבי חנינא אמר אבן שואבת היתה בה דהות דרי ליה ר״א אמר אבן יקרה היתה בה ששוה ככר זהב זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי מאי קאמר הכי קאמר בשכר שפיקודיך נצרתי זאת היתה לי לעדות מאי עדותה אמר ריב״ל שהיה מניחה במקום תפילין והולמתו והא בעיה אנוחי׳ תפילין א״ר שמואל בר יצחק מקום יש בראש להניח בו שתי תפילין ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות נזר זו כלילה עדות א״ר יהודה א״ר עדות הוא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו וכל שאינו ראוי למלכות אין הולמתו ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אר״י א״ר שמתנשא להלמו ולא הלמתו:

סנהדרין י״ט. שאלו תלמידיו את ר׳ יוסי היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן אמר להן מיכל אחר מיתת מירב נשאה ר׳ יהושע בן קרחה אומר קידושי טעות היו לו במירב שנאמ׳ תנה את אשתי את מיכל אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים וגו׳:

שם כ׳. מת לו מת פי׳ למלך אינו יוצא מפתח פלטרין שלו ר׳ יהודה אומר אם רוצה לצאת אחר המטה יוצא שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר שנא׳ והמלך הולך אחר המטה א״ל לא היה הדבר אלא לפייס את העם ונתפייסו שנאמ׳ וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מאת המלך להמית את אבנר דרש רבא ויבא כל העם להברות את דוד כתיב לכרות וקרינן להברות תחילה להכריתו ולבסוף להברותו פי׳ כשידעו שלא מאת דוד נהרג אבנר:

שם מפני מה נענש אבנר ח״א מפני שלא מיחה בשאול וח״א מפני ששה׳ מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה:

שם: אמר ריש לקיש תחלה מלך שלמה [...] העליונים ולבסוף מלך על התחת[...] שנא׳ בתחלה וישב שלמה על כסא ה׳ ולב[...] כתיב כי הוא רודה בכל עבר הנהר מת[...] ועד עזה רב ושמואל חד אמר תפסח ו[...] העולם ועזה בסוף העולם וחד אמ׳ תפסח ו[...] בהדי הדדי הוי יתבי כשם שמלך מתפסח [...] עזה כך מלך על כל העולם כולו ולבסוף [...] על ישראל לבדו שנאמר אני קהלת הייתי [...] על ישראל ולבסוף לא מלך אלא על ירוש[...] שנאמ׳ דברי קהלת בן דוד מלך בירוש[...] ולבסוף לא מלך אלא על מטתו שנאמ׳ [...] מטתו שלשלמה ולבסוף לא מלך אלא על [...] שנ׳ זה היה חלקי מכל עמלי רב ושמואל [...] אמר מקלו וח״א גונדא הדר או לא הדר[...] ושמואל ח״א הדר וח״א לא הדר:

שם כ״א. אמר רב יהודה אמר רב תמר [...] יפת תואר היתה כתיב ועתה [...] נא אל המלך כי לא ימנעני ממך ואי ס״ד [...] נישואין היתה מי הויא שריא לי׳ אלא [...] בת יפת תואר הית׳:

שם: ר״י רמי כתיב ויהי לשלמה ארבעים [...] ארות סוסים וכתיב ויהי לשלמה אר[...] אלפים ארות סוסים הא כיצד אם אר[...] אלף איצטבלאות היו כל אחד ואחד הי[...] ארבעת אלפים ארות סוסים ואם ארבעת [...] איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו אר[...] אלף ארות סוסים עו״ש ר״י רמי כתיב אין [...] נחשב בימי שלמה מאומה וכתיב ויתן ש[...] את הכסף בירושלים כאבנים לא קשי׳ [...] קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן [...] שנשא את בת פרעה אר״י בשעה ש[...] שלמ׳ את בת פרעה ירד גבריאל [...] קנה בים והעלה שירטון ועליו נבנה כרך [...] שברומי ואר״י מפני מה לא נתגלו טעמי [...] שהרי שתי מקראות נתגלו טעמם נכשל [...] גדול העולם כתיב לא ירבה לו נשים [...] אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתיב [...] לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ו[...] ולא ירבה לו סוסים וגו׳ אמר שלמה אני [...] ולא אשוב וכתיב ותצא מרכבה ממצרים [...] שם ע׳. דברי למואל מלך משא אשר י[...] אמו אר״י משום ר׳ שמעון בן י[...]

י״מ ע״ז מ״ד. כתיב שמואל ב׳ י״ב ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו ומשקלה ככר זהב מאי מנח ליה אר״י א״ר ראוי לנוח על ראש דוד פי׳ רש״י לא דמנח לה אלא ה״ק ח[...] וראוי לדוד, ר׳ יוסי בר חנינא אמר אבן שואבת היתה בה דהות דרא ליה, עיי״ש [...] ר׳ אלעזר אמר אבן יקרה היתה בה ששוה ככר זהב:

מלמד שכפאתו אמו על העמוד ואמרה לו מה ברי מה בר בטני ומה בר נדרי וגו' כתוב בערך גידל בנים:

סנהדרין צ"ג. אמר ר' תנחום דרש בר קפרא בציפורי מאי דכתיב שש השעורים נתן לי מאי שש השעורים אילימא שש השעורים ממש וכי דרכו של בועז ליתן שש שעורים אלא שש סאים וכי דרכה של אשה ליטל שש סעים אלא רמז לה שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין בשש ברכות ואלו הן דוד ומשיח דניאל חנניה מישאל ועזריה דוד דכתיב ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו ואמר ר"י א"ר כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע פי' שהי' מספר בשבחו של דוד כדי שיקנא בו שאול ויהרגהו יודע נגן שיודע לשאול גבור שיודע להשיב איש מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה איש תואר שמראה פנים בהלכה ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום בכולהו אמר להו יהונתן בני כמוהו כיון דאמר ליה וה' עמו מלתא דבדידיה נמי לא הוה ביה חלש דעתיה וקנא ביה דבשאול כתיב ובכל אשר יפנה ירשיע ובדוד כתיב כל אשר יפנה יצליח וגו':

שם צ"ד. למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו' אמר ר' תנחם דרש בר קפרא בציפורי מפני מה כל מ' שבאמצע תיבה פתוחה וזה סתום ביקש הקב"ה לעשות לחזקיה משיח וסנחרב גוג ומגוג אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירו' ותושבחות לפניך לא עשיתו משיח חזקיה שעשית לו כל הניסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשה משיח לכך נסתתם מיד פתחה הארץ וגו' כתוב בערך משיח:

שם צ"ה. וישבי בנוב אשר בילידי הרפה וגו' כתוב שם מענין שנשבה דוד בארץ פלשתים וכתוב בערך מעשה הגדולים בערך ניסים:

סנהדרין צ"ה. אר"י א"ר אלמלא לא נשתייר אביתר לאחימלך בן אחיטוב לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט:

שם. אר"י כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש וגו':

שם ק"ז. מעשה דבת שבע שבא עליה דוד המלך ויתר ענינים מדוד המלך:

שם. מפני מה אומרים אלהי אברהם וגו' ולא אלהי דוד וגו':

מכות י"א. בשעה שכרה דוד שיתין תהומא בעי' למישטפי' לעלמא וגו' כתוב בערך מעשה הגדולים:

ב סנהדרין ק"ד. אר"י אמר רב בקשו עוד אחד למנות והוא שלמה וגו' שם ק"ז:

מכות כ"ג. בשלשה מקומות הופיע רוה"ק בבית דינו של שם ובב"ד של שמואל הרמתי ובב"ד של שלמה:

ירושלמי סוכה פ"ה. כתיב וישב דוד לברך את ביתו ותצא מיכל בת שאול

ב סנהדרין חלק ויהי דוד בא עד הראש ביקש דוד לעבוד ע"ז שנאמר ויהי דוד בא עד הראש וגו' והנה חושי הארכי לקראתו ואמר ליה מלך שכמותך יעבוד ע"ז אמר ליה מלך שכמותי יהרגנו בנו אמר ליה מ"מ נקיבת יפ"ת יערות דבש ח"א שם. והאמת ליעקב פי' כי שם ע"ז לא נאמר דוקא על עובד, כוכבים ומזלות כמבואר ב"ב ק"י. שאמר יהונתן בן גרשום כך מקובלני מבית אבי אבא לעולם ישכיר אדם את עצמו לעבודה זרה ולא יצטרך לבריות והוא אינו יודע מאי עבודה זרה עבודה שהיא זרה לו וא"כ מי שרואה שפרנסתו מזומנת לו ע"פ נסים כרשב"י וחביריו ולא יבטח בה' רק יבקש פרנסת' בדרך עבודה ויגיעה רבה לפי ערכו תהי' נקראת עבודה זו עבודה שהיא זרה לו ולפ"ז בדה"מ ע"ה אשר עליו נאמר ודוד ברבבותי' וכל מלחמותיו הי' על פי השגחה יתירה מאת הש"י עלי, והנה על שמונה מאות חלל לכן כאשר ברח מפני אבשלום ויבקש עזר לנפשו ומנוס בעת צר לו בדרך רחוק נאמר עליו שביקש לעבוד עבודה שהיא זרה לו והנה חושי הארכי לקראתו ואמר לו מלך שכמותך אשר ראית שהקב"ה הי' בעזריך בנסים ונפלאות יעבוד עבודה זרה כי עבודה זו שאתה מבקש לעשות היא זרה לפי ערכך וגדלך והשיב לו מלך שכמותי יהרגנו בנו כלומר הרי אני רואה שה' הסיר השגחתו מעלי שהסית בי בני להרגני והשיב לו חושי הארכי מ"מ נקיבת יפ"ת והי' לך לדרוש קימוכין ותראה שגם הענש הי' בהשגחת הש"י מדה כנגד מדה, ובספר חוט המשולש פי' כן כי יל"ד במ"ש מלך שכמותך יעבוד ע"ז וכי מי שאינו מלך או מלך שאינו כמותו רשאי לעבוד ע"ז. ותו מה שהשיב מלך שכמותי יהרגנו בנו וכי בשביל זה רשאי לעבוד ע"ז ופירוש ע"פ שכ' יד יוסף חלילה לחשוב על דהמע"ה שביקש לעבוד ע"ז אלא לפי שברח ועזב

לקראתו וגו' מהו אחד הרקים וגו' אמרו עליו על בית שאול שלא נראה מהם לא עקב ולא גודל מימיהם הה"ד „שמואל א' כ"ב" ויבא אל גדרות הצאן אשר על הדרך ושם מערה ר' אבון בשם ר' אלעזר גדר לפנים מגדר הי' ויבא שאול להסך את רגליו והוה חמי ליה משולשל ציבחר ומסלק ציבחר משולשל ציבחר ומסלק ציבחר פ"י, ששלשל בגד העליון קודם שסילק בגד התחתון כדי שלא יהי' נראה פרועה אמר דוד היאך מינגע בהדין גופא צדיקא הה"ד אמר ליה היום הזה ראו עיניך את אשר נתנך (ד') היום בידי במערה ואמר להרגך ואחוס עליך אין כתיב כאן אלא ותחס עליך צניעותך חסת עליך :

ירושלמי רה"ש פ"א. כתיב והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה וגו' מלכים א"ב וכתיב „שמואל ב' ה'". בחברון מלך על יהוד' שבע שנים וששה חדשים ובירושלים מלך שלש ושלשים שנה בכלל חסרים ובפרט יתרים, ויש על זה כמה טעמים חד אמר לחלוק כבוד לירושלים מונה אותן שלמות אבל באמת לא מלך בירושלים כי אם ל"ב ומחצה וחד אמר חשבון מרובה בולע לחשבון מועט פ"י גבי החשבון מלא לא חשיב להנך ששה חדשים וחד אמר דלא חשוב להנך ו' חדשים שהי' בורח מפני אבשלום וחד אמר דלא חשוב להנך ו' חדשים שנאמר בו „מלכים א' י"א" כי ששה חדשים ישב שם יואב וכל ישראל אמר לו הקב"ה אני אמרתי לך אל תתגר בם חייך שאין נמנין לך „פי' והוא סבר דאדום לאו היינו עמלק".

ירושלמי נדרים פ"ט. כתיב „שמואל ב' א'" בנות ישראל אל שאול בכינה וגו' רבי יהוד' ור' נחמי חד אמר בנות ישראל ממש שהיו בעליהן הולכין למלחמה והי' מעלה להן מזונות מה ת"ל המעלה עדי זהב על לבושכן שאין תכשיט נאה אלא על גוף מעודן והרנה אמר בנות ישראל בניות שבישראל כנהדראות של ישראל הי' רואה כת חבירים ומאכילן ומשכן ומה ת"ל המעלה עדי זהב על לבושכן שהי' שומע טעם הלכה מפי חכם ומקלסו :

ירושלמי קידושין פ' י' יוחסין. הגבעונים יהושע לא הי' מרחקן ולא הי' מקרבן אלא תלה במי שעתיד לבנות את בית הבחירה ואת שדעתו לקרב יקרב לרחק ירחק בא דוד וריחקן שנאמר „שמואל ב' כ"א" והגבעונים לא מבני ישראל המה ולמה ריחקן שהי' רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה אמר דוד בעון ד' דברים הגשמים נעצרים „כתיב לעיל בערך גשמים" בדק דוד בכל דורו ולא מצא אחד מהן ואח"כ שאל באורים ותומים ויאמר ה' על שאול ועל בית הדמים על שאול שלא עשיתם עמו חסד פי' שלא נספד כהלכה ועל בית הדמים שהמית את הגבעונים שלה דוד וקרא להם ואמר להם מה אתון בעון כדון אמרו ליה יותן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום לה'

המלוכה ביד אבשלום בנו אמר ליה חושי הארכי דהוי כעובד ע"ז דקי"ל כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשרה אצל המזבח עכ"ד אמנם לכאורה אין מקום לדבריו ע"פ שכ' המהרש"א הטעם דכל דיין בדן דין אמת נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית והיפוך נותן מ"ו מקום לאלהים אחרים ולפ"ז לא שייך כן במלך שאינו הגון דאמרינן בסנהדרין י"ח מלך לא דן ולא דנין אותו אולם אמרו שם בגמרא א"ר יוסף ל"ש אלא למלכי ישראל אבל מלך בית דוד דן ודנין אותו שנאמר דינו לבקר משפט ולפ"ז הטיב דייק בלשונו מלך שמותך יעבוד ע"ז דהיינו דוקא מלך כמו דוד שהוא לבית דוד דאי הוי מלך ישראל לא הוי כעובד ע"ז במה שהניח המלוכה ביד מי שאינו הגון. והנה יש לחקור באיזה חטא נענש דוהמע"ה שברח מפני אבשלום י"א מפני שהרג אורי' וי"א שלא בשביל זה נענש כמבואר בגמרא בשבת דאורי' מורד במלכות הוי ומלך ב"ד מותר לדון יחידי ולכן אמר דוד מלך שמותי יהרגנו בנו הלא אין בי עון בשביל אורי' כי מלך שמותי מותר לדון יחידי וא"כ שפיר הרגתי, כי מורד במלכות הי' על זאת השיב חושי הארכי מ"ט כשבת יפ"ת עיי"ש כי כתבתי פה בקיצור. ואני אבוא להוסיף מעט מדידי מה שנ"ל לבאר ומאמר הנ"ל, ע"פ שמצאתי בירושלמי רה"ש פ"א שכל זמן שהי' דוד בורח מפני אבשלום הי' מקריב שעירה כהדיוט וזאת נקראת עבודה שהיא זרה לו, ואמר לו חושי הארכי מלך שמותך יעבוד ע"ז פי' הלא כמה מלחמות גדולות נלחמת ועתה חרד לבך עד שאתה מתייאש מן המלוכה להקריב קרבנות כהדיוט ועל זאת השיב מלך שמותי יהרגנו בנו וא"כ אומר לי לבי כי מן השמים נגזר עלי להסיר אותי מן המלוכה ושבני יעמוד תחתי ואמר ליה חושי הארכי מ"ט כשבת יפ"ת ולא דרשת סמוכין ומזה תראה כי לא בשביל משפט המלוכה קם עליך רק כי הוא סורר ומורה והמלוכה בידך הוא :

וגו' אמר לון ומה הגייה לכון ואינון מתקטלין סבו לכון כסף וזהב אמרו אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו אמר שמא הם מתביישין זה מזה ולקח לכל אחד ואחד בפני עצמו והי' מפיים אותו בפני עצמו וכל אחד אמר שאינו חפץ בכסף וזהב רק נפשות אמר דוד ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל רחמנין ביישנין גומלי חסדים רחמנין דכתיב ונתן לך רחמים ביישנין דכתיב ובעבור תהי' יראתו על פניכם וגו' זה סימן לביישן שאינו חוטא וכל שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני וגומלי חסדים דכתיב ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד. ואלו אין בהן אחד מהן מיד עמד וריחקן שנאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה:

ירושלמי סנהדרין פ"ב. כתיב שיר המעלות לדוד ה' לא גבה לבי בשעה שמשחני שמואל ולא רמו עיני בשעה שהרגתי את גלית ולא הלכתי בגדולות בשעה שהעליתי הארון ובנפלאות ממני בשעה שהחזירוני למלכות אלא אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי כהן ינוקא דנחית ממעי אמיה כן הוות נפשי עלי':

ירושלמי סנהדרין פ"ב. ובגמר' בבלי ב"ק ס' כתיב „שמואל ב' כ"ג" ויתאו דוד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם וגו' הלכה נצרכה לו, וגו' עיין יתר ענין זה בערך הלכה:

מעשה כשבנה שלמה המע"ה את בה"מקדש והי' צריך לשמיר וגו' בערך מעשה הגדולים:

ירושלמי סנהדרין פ"ב. אמר ר' אחא' אמר שלמה ג' דברים ששחקה עליהם מדת הדין היללתיה לא ירבה לו נשים וכתיב „שמואל ב' י"ב' והמלך שלמה אהב נשים נכריות, רשב"י אומר אהב ממש לזנות חנניה בן אחי ר' יהושע אומר על שם לא תתחתן בם ר' יוסי אומר למושכן לד"ת ולקרבן תחת כנפי השכינה, ר' אלעזר אומר על שם גם אותו החטיאו אנשים נכריות אשכח תימר רשב"י וחנניה ור' אלעזר חדא פי' אמרו דבר אחד שחטא „ור"י פליג על תלתיהון" כי הוא. אמר שלשם שמים נתכוין, לא ירבה לו סוסים וכתיב „מלכים א' י"א" ויהי' לשלמה מ' אלף אורות סוסים למרכבתו וי"ב אלף פרשים בטלנים היו והדיוט מותר בכולן. וכסף וזהב לא ירבה לו מאד וכתיב „מלכים א' ד'" ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים לא היו נגנבות א"ר יוסי בן חנניה אבני י' אמות ושמנה אמות תני רשב"י אומר אפי' משקולות שהיו בימי שלמה לא היו של כסף אלא של זהב ומ"ט אין כסף נחשב למאומה כתיב לשחוק אמרתי מהולל אמר הקב"ה לשלמה עטרה זה מה בראשך ירד מכסאי „ובמדרש שם כך הגירסא ולשמחה מה' זו עושה מה עטרה זה בראשך" ר' יוסי בן חנינה אמר באותה שעה ירד מלאך ונדמה כדמות שלמה והעמידו מכסאו וישב תחתיו והי' מחזר על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות ואמר אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים והוו מרין ליה מלכא יתיב על בסיליון כסא כבודו דיליה ותימר אני קהלת הייתי מלך והיו מכין אותו בקנה ומביאין לפניו קערת גריסין באותה שעה אמר וזה הי' חלקי מכל עמלי אית דמרין פי' אומרים דמרין חוטרא וא"ד קנייא אית דמרין קושרתיה ומי קיטרגו יו"ד שבירבה קיטרגו תני רשב"י עלה ספר משנה תורה ונשתטח לפני הקב"ה אמר לפניו רבון העולמים כתבת תורתך וגו' כל דייתקי שבטלה מקצתה בטלה כולה והרי שלמה מבקש לעקור יו"ד ממני אמר ליה הקב"ה שלמה אלף כיוצא בו בטילין ודבר ממך אינו בטל ר' הונא בשם ר' אחא יו"ד שנטל הקב"ה מאמנו שרה נתן הציו על שרה וחיציו על אברהם וגו' כתיב בערך אבות ושבטים:

ירושלמי סנהדרין פ'. נגמר הדין, מעשה בחסיד אחד שהי' מהלך בדרך וראה שני בני אדם נזקקין לכלבא אמרו כן ידעין די גברא חסידתו אזיל ומסהיד עלן ומאן דוד קטיל לן אלא לקדמיה וניסהיד עלוו אסהידו עליה ונגמר דינו ליהרג הוא שדוד אמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי מחרב אורי' מכלב מכלבו של חסיד:

השמטות מערך זה:

מגלה י"ד. רמה קרני ולא רמה פכי דוד ושלמה שנמשכו בקרן נמשכה מלכותן שאול ויהו שנמשכו בפך לא נמשכה מלכותן:

יבמות ט"ז. נער הייתי גם זקנתי מאן אמריה אילימא קודשא בריך היא מי איכא זיקנא קמיה ואלא דוד אמרה מי קשיש כולי האי אלא שמע מיניה שר העולם אמרו:

יבמות ע"ו. וכראות שאול את דוד יוצא לקראת פלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי ולא ידע ליה והכתיב ויאהבו מאוד ויהי לו נושא כלים אלא אאבוה קא משאיל ואביו לא ידע ליה והכתיב והאיש בימי שאול זקן בא באנשים ואמר רב ואיתימא רבי אבא זה ישי אבי דוד שנכנס באוכלסא ויוצא באוכלסא ה"ק שאול אי מפרץ קאתי אי מזרח

אתי אי מפרץ אתי מלכא הוי שרמלך פורץ לעשות דרך ואין ממחין בידו אי מזרח אתי חשיבא בעלמא הוי מ"ט אמר ליה שאול עליה „פי' מאי חזא דמסתפ"י מיניה ממלכותא" דכתיב וילבש שאול את דוד. מדיו כמדתו וכתב ביה בשאול משכמו ומעלה גבוה מכל עם, אמר ליה דואג האדומי עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי' לבא בקהל אם לאו מ"ט דקאתי מרות המואביה וגו' עד שדרשו עמוני ולא עמונית וגם מדכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם וגו' דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה לקדם:

גיטין ס"ח. מעשה דשמיר כשבנה שלמה את בית המקדש:

ערכין י"ד. כמה שנים מלך שאול עיי"ש:

ירושלמי ברכות פ"ב. אין דור שאין בו ליצנים „כדורו של דוד" מה היו פריצי הדור עושין היו הולכין אצל חלונותיו של דוד ואומרים לו דוד אימתי יבנה בהמקד"ש אימתי בית ה' נלך והוא אע"פ שמתכוונים להכעיסני יבא עלי שאני שמח בלבי שמחתי באומרים לי בית ה' נלך ארשב"נ אמר הקב"ה לדוד ימים מלאים אני מונה לך איני מונה לך חסרים כלום שלמה בנך בונה בהמקד"ש אלא להקריב בו קרבנות חביב עלי משפט וצדקה שאתה עושה יותר מן הקרבנות ומה טעם עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח „משלי כ"א. כא כב:

ערך דורות דברי הימים ומעשה הגדולים.

אבא אומנא:

א תענית כ"א ע"ב. אבא אומנא הוה אתי לי' שלמא ממתיבתא דרקיע כל יומא ולאביי כל מעלי יומא שבתא לרבא כל מעלי יומא דכיפורי הוה קא חלשא דעתיה דאביי משום דאבא אומנא אמרו לי' לא מצית למיעבד כעובדיה ומאי הוה עובדא דאבא אומנא דכי הוה עביד מילתא הוה מחית גברי לחוד ונשי לחוד ואית ליה לבושה דאית ביה קרנא דהוות בזיעה כי כוסילתא כי הוות אתיא לי' איתתא הוה מלביש לה כי היכי דלא ניסתכל בה ואית ליה דוכתא דצניע דשדי בי פשיטי דשקיל דאית לי' שדי ביה דלית ליה לא מכסיף כי הוה אתרמי ליה צורבא מרבנן אגרא מיניה לא שקיל ובתר דקאי יהיב ליה פשיטי וא"ל זיל בריא נפשך יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה אותבינהו ואוכלינהו ואשקינהו ומך להו ביסתרקי בליליא לצפרא כרכנהו ושקלינהו וקמו נפקו ליה לשוקא ואשכחינהו א"ל לישיימיה מר היכי שוו א"ל הכי והכי א"ל ודילמא שוו טפי א"ל בהכי שקלינהו אמרו ליה דידך ניהו ושקלינהו מינך אמרו לי' במטותא מינך במאי חשדתינן א"ל אמינא פדיון שבויים אקלע להו לרבנן ואכסיפו למימר לי

כא ערוכין י"ד ברש"י חשבון מסדר עולם כמה שנים מלך שמואל שאול ודוד:

כב השמטה שבת נ"ו: רבי דאתי מדוד מהפך ודריש בזכותיה דדוד כ' בקהלת משה בשם הגאון ר' משה חריף זצ"ל. אפי' שם לא היה דוד ראוי לאותו מעשה רק להורות תשובה וא"כ לא חטא דוד אכן רש"י בחומש פי' על וישב ראובן אל הבור שחזר בתשובה על שבלבל יצועי אביו וכבר מוכח אז תשובה מראשון וא"כ שוב חטא דוד אכן איתא בשבת כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה ומסיק כתנאי חד אמר ראובן חטא דכתיב פ'ח'ז' כמים ר"ת פ'חזת ח'לל' ז'ילזלתא וחד אמר לא חטא ופרש המקרא ודרשהו זעזעת הירתעתה פרחה חטא ממך וא"כ ראובן לא חטא וא"כ שוב שפיר י"ל דלא חטא דוד רק להורות תשובה וזה שאמר רבי דאתי מדוד מהפך ודרש דרשה דפחז בזכותיה דדוד דהיינו דאמר פרש המקרא ודרשהו דראובן לא חטא כלל והוא בזכותיה דדוד די"ל דלא חטא דוד דלא נתכוין אלא להורות תשובה והק"ל:

א כי הוה עביד מילתא פי' שהי' מקיז דם, גברא לחוד ונשי לחוד, משום צניעותא. ואית ליה לבושא פי' הי' לו מלבוש דאית ביה קרנא שהי' בו הקרן שהי' מקיז בו ולנשים הי' מלבים לה לבוש זה, ואית ליה דוכתא דצניעא דשדא ביה פשיטי פי' שהי' החולה נותן בו כסף תשלומין ולא מכסיף שהוא לא ידע מאן רמי פשיטי להתם ומאן לא רמי, בריא נפשך פי' תבריא עצמך במאכל ומשתה בעד כסף זה, ביסתרקי פי' קיפל תחתיהן תכשיטי מור ליתן בהן. כרכנהו ושקלינהו פי' הי' בודקין אותו אם יחשדן לגזלנים ומה יחשוב עליהם:

אמרו ליה השתא נשקליה מר א"ל מההיא שעתה אסחתינהו דעתיה לצדקה הוה חלשא דעתיה דרבא משום דאביי אמרו לי' מסתייך דקא מגנית אבולא כרכא:

אבא חלקיה:

ב שם כ"ג ע"א. אבא חלקיה בר בריה דחוני מעגל הוה וכי מצטריך עלמא למטרא הוו משדרי רבנן לגביה ובעי רחמי ואתא מיטרא זימנא חדא איצטריך עלמא למיטרא שדור רבנן זוגא דרבנן לגביה למבעי רחמי דניתי מיטרא אזול לביתיה לא אשכחוהו אזול בדברא ואשכחוהו דהוה קא רפיק יהבו לי' שלמא ולא אסבר להו אפיה בפניא כי הוה מנקט ציבי דרא ציבי ומרא בחד כתפא וגלימא בחד כתפא כולה אורחא לא סיים מסאני כי מטא למיא סיים מסאני כי מטא להיזמי והיגי דלינהו למניה כי מטא למתא נפקא דביתהו לאפיה כי מקשטא כי מטא לביתיה עלת דביתהו ברישא והדר עייל איהו והדר עיילו רבנן יתיב וכרך ריפתא ולא אמר להו לרבנן תו כרוכו פלג ריפתא לינוקי לקשישא חדא ולזוטרי תרי אמר לה לדביתהו ידענא דרבנן משום מיטרא קא אתו ניסק לאיגרא ונבעי רחמי אפשר דמרצי הקב"ה ו י י ת י מיטרא ולא נחזיק טיבותא לנפשין סקו לאיגרא קם איהו בחדא זויתא ואיהי בחדא זויתא קדום סליק ענני מהך זויתא דדביתהו כי נחית אמר להו אמאי אתו רבנן אמרו לי' שדרי לן רבנן לגביה דמר למבעי רחמי אמיטרא אמר להו ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה אמרו לי' ידעינן דמיטרא מחמת מר הוא דאתא אלא לימא לן מר הני מילי דתמהא לן מאי טעמא כי יהיבנא למר שלמא לא אסבר לן מר אפיה אמר להו שכיר יום הואי ואמינא לא איפגר ומאי טעמא דרא מר ציבי אחד כתפיה וגלימא אחד כתפיה אמר להו טלית שאולה היתה להכי שאילו ולהכי לא שאילי מ"ט כולה אורחא לא סיים מר מסאניה וכי מטא למיא סיים מסאניה אמר להו כולה אורחא חזינא במיא לא חזינא מ"ט נימטא מר להיזמי והיגי דלינהו למניה אמר להו זה מעלה ארוכה וזה אינו מעלה ארוכה מ"ט כי מטא מר למתא נפקא דביתהו דמר כי מקשטא אמר להו כדי שלא אתן עיני באשה אחרת מ"ט עיילה היא ברישא והדר עייל מר אבתרה והדר עיילינן אנן אמר להו משום דלא בדקיתו לכו מ"ט כי כריך מר ריפתא לא אמר לן איתו כרוכו משום דלא נפישא ריפתא ואמינא לא אחזיק בהו ברבנן טיבותא בחנם מ"ט יהיב מר לינוקא קשישא חדא ריפתא ולזוטרי תרי א"ל האי קאי בבית והאי יתיב בבי כנישתא ומ"ט קדים סלוק ענני מהך זויתא דקיימא דביתהו לענני דידיה משום דאיתתא שכיחא בביתא ויהבא ריפתא לעניא ומקרבא הנייתא ואנא יהיבנא זוזי ולא מקרבא הנייתא אי נמי הני בריוני דהוו בשבבותן בעי רחמי דלימותו והיא בעי רחמי דליהדרו בתיובתא וגו':

מכות כ"ד ע"א. פועל צדק כגון אבא חלקיה דובר אמת בלבבו כגון רב ספרא בשאלתות דרב אחא איתא והכי הוה עובדא דרב ספרא היה לו חפץ א' למכור ובא אדם א' לפניו בשעה שהי' קורא ק"ש ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים ולא ענהו מפני שהי' קורא ק"ש קסבר זה שלא היה רוצה ליתנו לו בדמים הללו והוסיף אמר תנהו לי בכך יותר לאחר שסיים ק"ש אמר לו טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה שבאותן דמים היה דעתי ליתנם לך:

ר' אבא:

סנהדרין י"ז. רבותינו שבארץ ישראל ר' אבא.

סוטה מ' ע"א. ואמר ר' אבהו מריש הוה אמינא ענותנא אנא כיון דחזינא לי' לר' אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמא ואמר אמורא חד טעמא ולא קפיד אמינא לאו ענותנא אנא וגו':

אבא יוסי:

בן קטנותא:

שם מ"ט ע"ב. משמת אבא יוסי בן קטנותא, בטלו החסידים ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטונתא שהי' מקטני חסידים וגו':

אבא אריכא:

חולין קל"ז ע"ב. אבא אריכא הוא רב שארוך בדורו היה כמבואר נדה כ"ד ע"א:

ב רפיק פי' הי' חופר, דרא צבי פי' הי' נושא עצים, ומרא הוא כלי שחופר בה, היזמי והיגי פי' קוצים, דלינהו למניה פי' הגביה בגדיו שלא יקרעו, לא אפגר, פי' שלא אתבטל ממלאכתי כמו דאיתא שבת קכ"ט יומי דמיפגרי רבנן, דלא בדיקתו לכו פי' אם כשרים אם פריצים אתם דאמר מר כל אדם יהי' בעיניך כלסטים:

אבוה בר איהי:

כתובות ס"א ע"א. אבוה בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא ומינא וחד ספי מחד מינא מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה הנהו תרתין חסידי ואמרי לה רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא מר קדים ספי ומר מאחר ספי דקדים ספי משתעי אליהו בהדיה דמאחר ספי לא משתעי אליהו בהדיה וגו':

ר' אבהו:

שם י"ז ע"א. ר' אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרי לי' הכי רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מיתייך לשלום וגו':

סוטה דף מ' ע"א. ומאי עינוותנותא דר' אבהו דאמר ליה דביתהו דאמורא דר' אבהו לדביתיה דר' אבהו הא דידן לא צריך לי' לדידך והאי דנחין וזקיף עליה יקרא בעלמא הוא דעביד ליה אזלא דביתהו אמרה לי' לר' אבהו אמר לה ומאי נפקא לך מינה מיני ומיניה יתקלס עילאי ותו ר' אבהו אימנו רבנן עליה למימנייה ברישא כיון דחזיה לר' אבא דמן עכו דנפישי ליה בעלי חובות אמר לה איכא רבה רב אבהו ור' חייא בר אבא איקלעו לההוא אתרא ר' אבהו דרש באגדתא ר' חייא בר אבא דרש בשמעתא שבקיה כולי עלמא לר' חייא בר אבא ואזול לגבי דר' אבהו הלש דעתיה א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה לשני בני אדם א' מוכר אבנים טובות ומרגליות ואחד מוכר מיני סידקית על מי קופצין לא על שמוכר מיני סידקית כל יומא הוה מלוה ר' חייא בר אבא לר' אבהו עד אושפיזיה משום יקרא דבי קיסר ההוא יומא אלויה ר' אבהו לר' חייא בר אבא עד אושפיזיה ואפילו הכי לא איתותב דעתיה מיניה וגו':

חגיגה י"ד ע"א. ונשוא פנים זה שנושאין פנים לדורו בעבורו למעלה כגון ר' חנינא בן דוסא למטה כגון ר' אבהו בי קיסר וגו': פי' רש"י כדאמרינן כל העולם אינו נזון אלא בשביל חנינא בני ור' אבהו היה חשוב בבית המלך כדאמרינן דנפקו אמהתא דבי קיסר לאפיה:

ברכות ס' ע"א. ר' אבהו על לבי באני איפחת בי באני מתותיה וגו' כתוב באות נ' גבי נסים:

ג כתובות ס"ב ע"א. ר' אבהו הוה קאי בי באני הוו סמכי ליה תרי עבדי איפחת בי באני מתותיה איתרמי לי' עמודא סליק ואסקינהו:

ב"ב נ"ח. שופריה דר' אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו:

אבוה דשמואל:

ברכות י"ח ע"ב. אבוה דשמואל הוה קא מפקדי גביה זוזי דיתמי כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה הוה קא קרי ליה בר אכיל זוזי דיתמי אזיל אבתריה לחצר מות אמר להו בעינא אבא אמרו לי' אבא טובא איכא הכא בעינא אבא בר אבא אמרו אבא בר אבא נמי טובא איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל היכא אמרו לי' סליק למתיבתא דרקיע אדהכי חזייה ללוי דיתיב אבראי מ"ט לא סלקת א"ל דאמרו לי כל כי הנך שני דלא סליקא למתיבתא דר' אפס ואחלישתיה לדעתיה לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיע אדהכי והכי אתא אבוה חזייה דהוה קא בכי ואחיך א"ל מ"ט קא בכית א"ל דלעגל קא אתית מ"ט אחיכת דחשיבת בהאי עלמא טובא א"ל אי חשיבנא ניעייליה ללוי ועיילוה ללוי א"ל זוזי דיתמי היכא א"ל זיל שקלינהו באמתא דרחיא עילאי ותתאי דידן ומיצעי דיתמי א"ל מ"ט עבדת הכי א"ל אי גנבי גנבי מגנבי מדידן אי אכלה ארעא אכלה מדידן וגו':

אביי:

מאביי' עיין סוף אות א':

ר' אבין:

ירושלמי ברכות פ"ה. ר' אבין על קומי מלכתא כי נפק הפך קדל פי' שהלך כדרכו ביציאתו והחזיר עורף כנגד המלך אתון בעיין למיקטליה וחמין תרין זיקוקין דנורין נפקין מן קדליה ושבקוה לקיים מה שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך:

אבטליון:

סנהדרין צ"ו. שמעי' ואבטליון באו מקהל גרים מבני בניו של סנחריב:

בית אבטינס:

יומא ל"ח ע"א. בית אבטינס לא רצו ללמד על מעשה הקטרת אמרו להם חכמים מה

ג לבי באני פי' למרחץ:

ראיתם שלא ללמד אמרו יודעין היו של בית אבא שבית זה עתיד ליחרב אמרו שמא ילמוד אדם שאינו מהוגן וילך ויעבוד ע"א בכך ועל דבר זה מזכירין אותן לשבח מעולם לא יצאת כלה מבושמת מבתיהן וכשנושאין נשים ממקום אחר מתנין עמהן שלא תתבשם שלא יאמרו ממעשה הקטרת מתבשמין לקיים מה שנאמר והייתם נקיים מד' ומישראל וגו':

עיין עוד שקלים פ"ה מבית אבטינס:

אבימי:

סנהדרין י"ז ע"ב. אבימי ועיפא בני רהבה אמוראי דפומבדיתא:

אבישי:

סנהדרין צ"ה ע"א. ת"ר שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה וגו' באות נ' גבי נסים:

אבנר:

שם מ"ח ומ"ט. מעשה שנהרג אבנר על ידי יואב ואבנר אמאי הרג לעשאל לקמן באות י' גבי יואב:

אבשלום:

סוטה י' ע"ב. ת"ר אבשלום בשערו מרד וגו' לפיכך נתלה בשערו שנ' ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רוכב על הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדול ויחזק ראשו באלה ויותן בין שמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר שקל ספסירא בעה למיפסקיה תנא דבי ר' ישמעאל באותו שעה נבקע שאול מתחתיו וירגז המלך ויעל על עליות השער ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום בני בני מי יתן מותי אני תחתיך אבשלום בני בני והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום אבשלום בני בני הוי תמניא בני למה שבעה דאסקיה משבעה מדורי גיהנם ואידך איכא דאמרי דקריב רישיה לגבי גופיה ואיכא דאמרי דאייתיה לעלמא דאתי ואבשלום לקח ויצב לו בחייו מאי לקח אמר ר"ל שלקח מקח רע לעצמו את מצבת אשר בעמק המלך וגו' א"ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של מלכו של עולם דכתיב הנני מקים עליך רעה מביתך:

ועיין עוד בערך מרכים מאבשלום:

רב אדא בר אהבה:

מבוא התלמוד תרי רב אדא בר אהבה הוו אחד חבר לרב ושמואל ואחד תלמיד דרבא:

ד) תענית כ' ע"ב. שאלו תלמידיו את ר' זירא ואמרי לה לרב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חבירי ולא קראתי לחבירי בהכינתו ואמרי לה בחניכתו וגו' ועיין רש"י ותוס' קידושין ע"ב דרב אדא בר אהבה האריך ימים משמת רבי עד דורות האחרונים בימי רב נחמן בר יצחק ועיין תוס' ב"ב כ"ב דגרסי רב אדא בר שבא:

וכן איתא מעשה זה ירושלמי פ"ג תענית עו"ש רב אדא בר אהבה כי שלף מסאניה אתי מיטרא וכד שליף שני עלמא טייף עוד שם ההוא אשיתא רעועא דהואי בנהרדעא דלא הוה חליף רב ושמואל תחותה אע"ג יקיימה באתרא תליסר שנין יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם א"ל שמואל לרב ניתי מר נקיף א"ל לא צריכנא האידנא דאיכא רב אדא בר אהבה בהדן דנפישא זכותיה ולא מסתפינא רב הונא הוה ליה ההוא חמרא בההוא ביתא רעועה ובעי לפנייה עייליה לרב אדא בר אהבה להתם משכי בשמעתיה עד דפנייה בתר דנפק נפל ביתא ארגיש רב אדא בר אהבה איקפד סבר לה כי הא דאמר ר' ינאי לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ניאמר עושין לי נס שמא אין עושין לו נס ואת"ל עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו אמר רב חנן מאי קרא דכתיב קטונתי מכל החסדים ומכל האמת וגו':

ה) ברכות כ' ע"א. רב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה אגלאי מילתא דכותית היא שיימוה

ד) בהכינתו פי' רש"י שם לויה שקורין לו בני אדם:

ה) כרבלתא פי' רש"י שם לבוש ונ"ל שלא הי' נכון לבנות ישראל ללבוש כן. כ' בדבר אליהו שנאמר פלא הלא אם הי' ונכפיל את השם הי' ד' נאה ואם הי' ונשלים הי' שם ונאות לכן בגמרא של הגאון הנ"ל נמחק תיבת מאתן ב' ורב אדא בר אהבה שחייבו אותו לשלם

בארבע מאה זוזי א"ל מה שמך אמרה ליה מתון אמר לה מתון מתון ד' מאה זוזי שויא:

רב אדא בר מניומי:

סנהדרין י"ז ע"ב. רב אדא בר מניומי סבי דסורא וגו':

אדמון:

כתובות ק"ה ע"א. אדמון היה אחד מהשלשה דייני גזירות שהיו בירושלים:

אוהל מועד:

זבחים קי"ח ע"ב. ת"ר ימי אוהל מועד שבמדבר ארבעים שנה חסר א' וגו':

ר' אושעיא:

עירובין נ"ג ע"א. אר"י ר' אושעיא ברבי בדורו כר"מ בדורו מה ר"מ לא יכלו חביריו לעמוד על דעתו אף ר' אושעיא וגו':

סנהדרין ס"ה ע"ב רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברי להו עגלא תלתא ואכלי ליה:

כתובות ס"ב ע"ב. רב חמא בר ביסא אזיל יתיב תרי סרי שני בבי מדרשא כי אתא אמר לא איעביד כדעביד בן חכינאי עייל יתיב במדרשא שלח לביתיה אתא ר' אושעיא בריה יתיב קמיה הוה קא משאיל לי' שמעתא חזא דקא מתחדדי שמעתיה חלש דעתיה אמר אי הואי הכא הוה לי זרע כי האי על לביתיה על בריה קם קמיה הוא סבר למשאליה שמעתתא קא בעי אמרה ליה דביתהו מי איכא אבא דקאים מקמי ברא קרי עליה רמי בר חמא החוט המשולש לא במהרה ינתק זה ר' אושעיא בנו של ר' חמא בר ביסא, כתוב לקמן אות ח':

אונקלס:

מגילה ג' ע"א. תרגום של תורה אונקלס הגר אמרו וגו':

אחר:

חגיגה ט"ו ע"א. ת"ר מעשה באחר שהי' רוכב על הסוס בשבת והי' ר' מאיר מהלך אחריו ללמוד תורה מפיו אמר לו מאיר חזור לאחריך שכבר שיערתי בעקבי סוסי עד כאן תחום שבת א"ל אף אתה חזור בך א"ל ולא כבר אמרתי לך שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר תקפיה עייליה לבי מדרשא א"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך א"ל אין שלום אמר ד' לרשעים וגו' עד דעייליה לתליסר בי כנישתא כולהי פסקי לי' כי האי גוונא וגו' ההוא ינוקא הוה מגמגם בלישניה אשתמע כמה דאמר ולאלישע אמר אלהים איכא דאמרי סכינא הוה בהדיה וקרעיה ושדריה לתליסר בי כנישתא וא"ד אמר אי הואי בידי סכינא הוה קרענא לי' כי נח נפשיה דאחר אמרי לא מידן לידייניה משום דעסק באורייתא ולא לעלמא דאתי ליתא משום דחטא אמר ר"מ מוטב דלידייניה וליתי לעלמא דאתי מתי אמות ואעלה עשן מקברו כי נח נפשיה דר"מ סליק קוטרא מקברא דאחר אר"י גבורתא למיקלי רביה חד הוה בינגא ולא מצינו לאצוליה אי נקטיה ב ד מאן מרמי ליה פי' מי נוטלו מידי מאן אמר מתי אמות ואכבה עשן מקברו כי נח נפשיה דר"י פסק קוטרא מקבריה דאחר פתח עליה ההוא ספדנא אפילו שומר הפתח לא עמד לפניך רבינו בתו של אחר אתיא לקמיה דר' אמרה ליה ר' פרנסני אמר לה בת מי את אמרה לו בתו של אחר אני אמר לה עדיין יש מזרעו בעולם והא כתיב לא נין ולא נכד בעמו ואין שריד במגוריו אמרה לו זכור לתורתו ואל תזכור מעשיו מיד ירדה אש וסכסכה ספסלו של רבי בכה ואמר ר' ומה למתגנין בה כך למשתבחו בה על אחת כמה וכמה וגו':

עוד שם. אחר מאי זמר יווני לא פסק מפומיה אמרו עליו על אחר בשעה שהי' עומד מביהמ"ד הרבה ספרי טועין נשרו מחיקו:

שם י"ד ע"ב. ת"ר ארבעה נכנסו בפרדס ואלו הן בן עזאי ובן זומא אחר ור' עקיבא וגו' בן עזאי הציץ ומת וגו' בן זומא הציץ ונפגע וגו' אחר קוצץ בנטיעות ר"ע יצא בשלום וגו' עיין באות ע' גבי ר"ע:

אחיתופל:

סנהדרין ק"ו. דואג ואחיתופל שהיו גדולים בתורה אבל לא הוו סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא וסיפר לשון הרע עיי"ש בפנים קשה להעתיק כל הענין:

ד' מאה זוזי וסאל אותה מה סמיך ואמרה ליה מתון התפלא ואמר וכי מתון ארבעה מאה זוזי סוי' הלא מתן אינו רק ב' מאה זוזי:

אחאב בן קולי':

שם צ"ג ע"א. כה אמר ה' צבאות אלקי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים לכם בשמי. לשקר וגו' וכתיב ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישימך ד' כצדקיהו וכאחאב אשר קלם מלך בבל באש אשר שרפם לא נאמר אלא אשר קלם א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מלמד שעשאם כקליות יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם מאי עביד אזיל לגבי ברתיה דנבוכדנצר אחאב אמר לה כה אמר ד' השמיעי אל צדקיה וצדקיה אמר כה אמר ד' השמיעי אל אחאב אזלה ואמרה לי' לאבוה אמר לה אלהיהם של אלו שונא זימה הוא כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי כי אתו לגבה שדרתינהו לגבי אבוה אמר להו מאן אמר לכון אמרי הקב"ה והא חנניא מישאל ועזריה שאילתינהו ואמרו לי אסור אמרו לי' אנן נמי נביאי כוותייהו לדידהו לא אמר להו לדידן אמר לן אמר להו אנא בעינא דאיבדקינכו כי היכי דבדקתינהו לחנניא מישאל ועזריה אמרו לי' אינון תלתא הוו ואנן תרין אמר להו בחרו לכו מאן דבעיתו בהדייכו אמרו יהושע כהן גדול סברי ליתי יהושע דנפיש זכותיה ומגנא עלן אחתיוה שדינהו אינהו איקלי יהושע כהן גדול איהרוכי מאניה שנאמר ויראני את יהושע כהן הגדול עומד לפני מלאך ה' וגו' וכתיב ויאמר ד' אל השטן יגער ד' בך וגו' א"ל ידענא דצדיקא את אלא מ"ט אהניא בך פורתא נורא חנניא מישאל ועזריה לא אהניא בהו כלל א"ל אינהו תלתא הוו ואנא חד א"ל והא אברהם יחיד הוה התם לא הוו רשעים בהדיה ולא איתיהיב רשותא לנורא הכא הוו רשעים בהדיא ואתיהיב רשותא לנורא היינו דאמרי אינשי תרי אודו יבישי וחד רטיבא אוקדן יבישי לרטיבא וגו':

רב אחא בר יעקב:

ך קידושין כ"ט ע"ב. ר' יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוה לקמיה דאביי כי אתא חזייה דלא הוה מיהדרין שמעתיה א"ל אנא עדיפה מינך תוב את איזיל אנא שמע אביי דקא הוה אתי הוה ההוא מזיק בי רבנן דאביי דכי הוו עייל בתרין אפי' ביממא מיתזקי אמר להו לא ליתיב לי' אינש אושפיזא אפשר דמיתרחיש ניסא על בת בההוא בי רבנן אידמי לי' כתנינא דשבעה רשוותיה כל כריעה דכרעיה נתר חד רישיה אמר להו למחר אי לא איתרחיש ניסא סכנתין:

רב אחא:

מבוא התלמוד. רב אחא ורבינא הלכה כרבינא הוין מג' דברים אומצא וביעי ומורקי וגו':

אחרים:

עיין גבי ר"מ:

אילפא:

תענית כ"א ע"א. אילפא ור' יוחנן הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מילתא טובא אמרי ניקום וניזיל ונעביד עיסקא ונקיים בנפשין אפס כי לא יהיה בך אביון אזול אותבו תותא גודא רעועה הוו קא כרכי ריפתא אתי תרי מלאכי השרת שמעיה ר"י דאמר חד לחבריה נישדי עליה ההוא גודא ונקטלינהו שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה אמר לי' אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא לי' שעתא ר"י שמע אילפא לא שמע אמר ליה ר"י לאילפא שמע מר מידי א"ל לא אמר מדשמעי' אנא ואילפא לא שמע ש"מ לדידי קיימא לי שעתא א"ל ר"י איהדר ואוקי בנפשאי כי לא יהדל אביון מקרב הארץ ר"י הדר אילפא לא הדר עד דאתא אילפא מלוך ר' יוחנן אמרו לו אי איתיב מר וגריס לא הוה מלך מר אזל תלא

ך ביארתי על דרך מאמר זה דברי רש"י קרח פסוק ו' וכי אין אנו יודעין שמי שיבחר הוא הקדוש וגו' מי שיבחר יצא חי וכולן אובדין כי עדת קרח ג"כ הי' יכול לעלות על דעתן שיכנסו עם אהרן ויהיו ניצולין בזכותו לפיכך הזהיר אותם משה ואמר להם שלא יהי' כן כי הקטרת גורם להבחין בין טוב לרע עיין רש"י פסוק ה' גבי קטרת ולכן מי שיבחר הוא הקדוש יצא חי וכולן אובדין ובכל זאת אחרי השרופים כתיב וילנו על משה ועל אהרן ואמרו אתם המיתם את עם ה' כי חשבו שגם הצדיקים מתו ע"י חברת פועלי און ומשה רבע"ה גרם זאת ע"י שצוה להם להקטיר קטרת ולכן כשיצא הקצף אח"כ הראה להם כי נהפוך הוא שהקטרת מבחין בין טוב לרע:

נפשיה באסקריא דספינתא אמר אי איכא דשאיל לי במתניתא דר' חייא ור' אושעיא ולא פשיטנא לי' ממתניתן נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא וגו':

שם כ"ד ע"א רבי גזר תעניתא ולא אתא מיטרא נחית קמיה אילפא ואמרי לה רבי אילפא אמר משיב הרוח ונשב זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא א"ל מאי עובדיך א"ל דיירנא בקוסטא דחיקא דלית ביה חמרא בקידושא ואבדלתא טרחנא ואתינא חמרא לקידושי ואבדלתא ומפיקנא להו ידי חובתייהו וגו':

איתן:

ב"ב ט"ו ע"א איתן האזרחי זה אברהם:

אלדד:

סנהדרין י"ז ע"א וישארו שני אנשים במחנה זה אלדד ומידד וגו' כתוב באות נ' גבי נביאים:

אליהו:

מבוא התלמוד ההוא סבא י"א שהוא אליהו:

מגילה י"ט ע"ב א"ר חייא בר אבא אמר ר"י אילמלא נשתייר במערה שעמד משה ואליהו כמלוא נקב מחט סדקית לא היו יכולין לעמוד בה מפני האורה שנאמר כי לא יראני האדם וחי':

ז סנהדרין קי"ג חיאל בנה את יריחו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה אחאב שושביניה הוה אתא איהו ואליהו למשאל בשלמא בי טמיא יתיב וקאמר דילמא כי לייט יהושע הכי לט לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו א"ל אליהו אין א"ל השתא לווטתא דמשה לא קא מיקיימא דכתיב וסרתם ועבדתם וגו' וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים וגו' וההוא גברא אוקים לי' ע"א על כל תלם ותלם ולא שביק לי' למטרא למיזל ומיסגד ליה לווטתא דיהושע תלמידיה מקיימא מיד ויאמר אליהו התשבי מיושבי גלעד חי ד' אלהי ישראל אם יהיה טל ומטר וגו' בעי רחמי והבו לי' אקלידא דמיטרא וקם ואזל ויהי דבר ד' אלי לאמר לך מזה ופנית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר מהיכא אמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב ויהי מקץ ימים ויבש הנחל כי לא היה גשם בארץ כיון דחזא דאיכא צערא בעלמא כתיב ויהי דבר ד' אלי לאמר קום לך צרפתה וכתיב ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית בעא רחמי למיתן לי' אקלידא דתחיית המתים אמרו לי' שלש מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים יאמרו שתים ביד תלמוד ואחת ביד הרב אייתי הא ושקיל האי דכתיב לך הראה אל אחאב ואתן מטר דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא משל דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה ואבדה למפתחיה:

ח ויתר דברי אליהו כתוב באות נ' בערך נביאים:

אלימלך:

ב"ב צ"א ע"א. אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו מפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ:

שם אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני כולן בני נחשון בן עמינדב היו מאי קמ"ל שאפילו מי שיש לו זכות אבות אינו עומדת לו בשעה שיוצא מארץ לחוצה לארץ וגו':

ז לייט קילל, לווטתא קללתו, ומסגיד ליה פי' להשתחוות לאלילים ומרוב מטר מתקלקל הדרך, אקלידא מפתח, דטרקיה לגליה ואבדה למפתחיה פי' שסגר בעד בלו ואבד את המפתח כי אליהו סגר המטר ואח"כ אבד המפתח שלא נפתח שער המטר על ידו:

ח הסמוכה. דרש ר' יוסי בציפורי אבא אליהו קפדן הוה רגיל למיתיה גבי איכסיה ממיה תלתא יומי ולא אתא כי אתא אמר ליה אמאי לא אתא מר אמר ליה קפדן קרית לי אמר ליה הא קמן דקפיד מר ונ"ל דלכן דרש משמע שהי' מוכיח את העם בתוכחות ומוסר להורות להם כי נאה להקפיד ולכעוס במקום שיש חילול השם שהרי אבא אליהו שהוא אבא לישראל ואוהב אותם בכל זאת קפדן הי' ועצר את הגשם בשביל אחאב שדיבר במשה רבע"ה שזה חילול השם לדבר על נביאו נאמן ביתו ומה שאמר ליה אליהו קפדן קרית לי כלומר בשביל זה אין נכון לקרות אותי קפדן כי גם מי שאינו קפדן ראוי שיכעוס ויתקוטט על דבר גדול כזה, אמר ליה הא קמן דקפיד מר גם עלי בשביל שחטאתי שאין החטא גדול כ"כ:

אליעזר עבד אברהם:

ט סנהדרין ק"ט ע"ב אליעזר עבד אברהם איקלע לסדום פדיוהי אתא לקמיה דיינא א"ל הב לי' אגרא דשקל מינך דמא שקל גללא פדיוהי לדייני אמר מאי האי א"ל אגרא דנפק לי מינך הב ניהליה להאי ווזא דידי כדקיימא קיימא הויא להו פורייתא דהוו מגני עלה אורחים כי מאריך גייזי לי' כי גוץ מתחין לי' אליעזר איקלע להתם אמרו לי קום גני אפוריא אמר להון נדרא נדרית מן יומא דמיתא אימא לא גנינא אפוריא כי הוה מתרמי להו עניא יהבי לי' כל חד וחד דינרא וכתב שמיה עלה וריפתא לא הוו ממטי ליה כי הוי מית אתי כל חד וחד שקיל דיליה הכי אתנו בינייהו כל מן דמזמין גברא לבי הילולא לשלח גלימא הוה האי הילולא אקלע אליעזר להתם ולא יהבי לי' נהמא כי בעי למסעד אתא אליעזר ויתיב לסיפא דכולהו אמרו לי מאן אזמנך להכא א"ל אתה זמנתן שקל גלימיה ההוא דיתיב גביה ורהט לברא וכן עבד לכולהו עד דנפקו כולהו ואכלא איהו לסעודתא הויא ההיא רביתא דהוה קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא איגלי מילתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתא זיבורא ואכלה והיינו דכתיב ויאמר ד' זעקת סדם ועמרה כי רבה ואמר רב יהודה אמר רב על עסקי ריבה:

ר' אלעאי:

מנחות י"ח ע"א. ר' אלעאי הי' תלמידו של ר' אליעזר:

ר' אליעזר בן הורקנס:

מבוא התלמוד. ר' אליעזר סתם הנזכר במשנה הוא ר' אליעזר בן הורקנס:

שם ר' אליעזר הגדול הי' תלמידו של ר' יוחנן בן זכאי:

שם אין הלכה כתלמידי ר' אליעזר אלא בשמנה הלכות:

י ברכות כ"ח ע"ב. ת"ר כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו ר' למדנו ארחות חיים ונזכה בהן לחיי עוה"ב אמר להם הזהרו בכבוד חביריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי עוה"ב וגו':

סוכה כ"ח ע"א. ת"ר מעשה בר' אליעזר ששבת בגליל העליון ושאלוהו שלשים הלכות בהלכות סוכה שתים עשרה אמר להם שמעתי שמונה עשר אמר להם לא שמעתי ר' יוסי בר יהודה אמר חילוף הדברים שמונה עשר אמר להם שמעתי שתים עשרה אמר להם לא שמעתי אמרו לו כל דבריך אינן אלא מפי השמועה אמר להן הזקקתוני לומר דבר שלא שמעתי מפי רבותי מימי לא קדמני אדם בבית המדרש ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי ולא שחתי שיחת חולין ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי מימיו לא שח שיחת חולין ולא הלך ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא קדמו אדם בבית המדרש ולא ישן בבהמ"ד לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא הרהר במבואות המטנופות ולא הניח אדם בבהמ"ד ויצא ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה ולא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם ולא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערבי יום הכיפורים וכן הי' ר"א תלמידו נוהג אחריו וגו':

תענית כ"ה ע"ב. ת"ר מעשה בר' אליעזר שגזר שלש עשרה תעניות על הציבור ולא ירדו גשמים באחרונה התחילו הצבור לצאת אמר להם תקנתם קברים לעצמכם געו כל העם בבכיה וירדו גשמים שוב מעשה בר' אליעזר

ט פדיוה, פי' עשו בו פלע, פורייתא מטה, דהוו מיגני עלה אורחים פי' שהיו ישנים עליו אורחים גייזי ליה פי' מקצרין אותו ע"י גזיזה בסכין, מתחין ליה פושטין אותו, נ"ל לבאר קצת שרצו חז"ל לומר בזה שעשו את הקטן גדול ואת הגדול קטן כי מדת סדום היתה הפוכה לכן כיון שבא אדם גדול ונכבד אוהב צדקה ומשפט הורידו אותו מכבודו כדי שלא יחשב בעיני האדם ולא יכול לתקן מאומה במנהגם ויהי' משכנו ומשכבו אצלם צר לו וילך מאתם, ואם בא אדם קטן שפל ונמבזה היו מגביהין אותו והגדילו אותו בעיני בני עמם כדי שישכון ימים רבים אצלם ויוסיף חטא על פשעם:

ר' אליעזר הגדול.

י ברכות כ"ח. ת"ר כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו וגו' עיין בינה לעתים דרוש י"ג. ועיין לקמן סוף אות י"ג:

שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה ירד ר"ע אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו למענך רחם עלינו וירדו גשמים הוו מרנני רבנן יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו

וגו' כתוב לקמן אות ע' אצל ר' עקיבא:

יא ב"מ נ"ט ע"א תנן התם חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר"א מטהר וחכמים מטמאין וזה הוא תנורו של עכנאי מאי עכנאי אמר רב יהודה אמר שמואל שהקיפו דברים כעכנא זו וטמאוה תנא באותו היום השיב ר' אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו אמר להם אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח נעקר חרוב ממקומו מאה אמה ואמרי לה ד' מאות אמה אמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב חזר ואמר להם אם הלכה כמותי אמת המים יוכיח חזרו אמת המים לאחוריהם אמרו לו אין מביאין ראיה מאמת המים חזר ואמר להם אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו היטו כותלי בהמ"ד ליפול גער בהם ר' יהושע אמר להם אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה אתם מה טיבכם לא נפלו מפני כבודו של ר' יהושע ולא זקפו מפני כבודו של ר"א ועדיין מטין ועומדין חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו יצתה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכל מקום עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא מאי לא בשמים היא אמר ר' ירמיה שכבר נתנה תורה מהר סיני אין אנו משגיחין בבת קול שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטות אשכחיה ר' נתן לאליהו א"ל מאי קא עביד קב"ה בההוא שעתא א"ל קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני אמרו אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר ר"א ושרפום באש ונמנו עליו וברכוהו ואמרו מי ילך ויודיע אמר להם ר"ע אני אלך שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו ונמצא מחריב את כל העולם כלו מה עשה ר"ע לבש שחורים ונתעטף שחורים וישב לפניו ברחוק ארבע אמות אמר לו ר"א עקיבא מה יום מיומים אמר לו רבי כמדומה שחבירים בדילים ממך אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו ונשמט וישב על גבי קרקע זלגו עיניו דמעות לקה העולם שליש בזיתים ושליש בחטים ושליש בשעורים וי"א אף בצק שבידי אשה טפח תנא אף גדול היה באותו היום שבכל מקום שנתן בו עיניו ר"א נשרף ואף ר"ג היה בא בספינה עמד עליו נחשול לטבען אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל ר"א בן הורקנוס עמד על רגליו ואמר רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקת בישראל נח הים מזעפו אימא שלום דביתהו דר"א אחתיה דר"ג הואי מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לר"א למיפל על אפיה ההוא יומא ריש ירחא הוה ואיחלף לה בין מלא לחסר איכא דאמרי אתא עניא וקאי אבבא אפיקה ליה ריפתא אשכחתיה דנפל על אפיה אמרה ליה קום קטלית לאחי אדהכי נפק שיפורא מבית ר' גמליאל דשכיב אמר לה מנא ידעת אמרה ליה כך מקובלני מבית אבי אבא כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה:

סוטה מ"ט ע"א. משמת ר"א נגנז ספר תורה:

עירובין נ"ד ע"א. תנא תלמיד אחד היה לו לר"א שנתחייב שריפה למקום אמרו הניחו לו אדם גדול שימש:

סנהדרין ק"א ע"א. ת"ר כשחלה ר"א נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ר' טרפון ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא נענה ר"ט ואמר טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים שטיפה של גשמים בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה יותר לישראל מגלגל חמה שגלגל חמה בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעוה"ב נענה ר' אלעזר בן עזריה ואמר טוב אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעולם הזה ורבי בעוה"ז ובעוה"ב נענה ר"ע ואמר חביבין יסורין אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין אמר לו עקיבא זו מניין לך אמר מקרא אני דורש בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים ויעש הרע בעיני ד' וכתיב גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיהו מלך יהודה וכי חזקיהו מלך יהודה לכל העולם כלו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא יסורין וגו' הא למדת שחביבין יסורין:

שם י"ז ע"ב. שלחו מתם ר"א:

מנחות ל"ה ע"א. מעשה בהורקנוס בנו של ר' אליעזר בן הורקנוס שהי' קושר תפילין

יא ב"מ נ"ט פלוגתא דר' אליעזר וחכמים בתנור של עכנאי עיין בעקרים מאמר ג' פכ"ג:

בלשונות של ארגמן ולא אמר לו דבר אפשר אותו צדיק ראה בנו ולא מיחה בו אמרו לו הן לא ראה אותו ואם ראה אותו לא הו' מניחו וגו':

ב"ב ע"ד ע"ב. ת"ר מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו באין בספינה והי' ר"א ישן ור' יהושע ניער נזדעזע ר' יהושע וניעור ר"א א"ל מה זה יהושע מפני מה נזדעזעת א"ל מאור גדול ראיתי בים א"ל שמא עיניו של לויתן ראית דכתיב עיני וכעפעפי שחר וגו' בערך הגים:

ע"ז י"ו ע"ב. ת"ר כשנתפס ר"א למינות העלהו לגרדום לידון אמר לו אותו הגמון זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים הללו אמר לו נאמן עלי הדיין כסבור אותו הגמון עליו הוא אומר והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים אמר לו הואיל והאמנתי עליך דימוס פטור אתה כשבא לביתו נכנסו תלמידיו אצלו לנחמו ולא קיבל עליו תנחומים א"ל ר"ע רבי תרשיני לומר דבר אחד ממה שלימדתני א"ל אמור אמר לו רבי שמא מינות באה לידך והנאך ועליו נתפסת א"ל עקיבא הזכרתני פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של ציפורי ומצאתי אחד ויעקב איש כפר סכניא שמו אמר לי כתיב בתורתכם לא תביא אתנן זונה וגו' מהו לעשות הימנו בה"כ לכ"ג ולא אמרתי לו כלום אמר לי כך לימדני כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישוב ממקום הטנופת באו למקום הטנופת ישובו והנאני הדבר וע"י זה נתפסתי למינות ועברתי על מה שכתוב בתורה הרחק מעליה דרכך זו מינות ואל תקרב אל פתח ביתה זו הרשות וא"ד הרחק מעליה דרכך זו מינות והרשות ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה וכמה אמר רב חסדא ד' אמות וגו':

ברכות ה' ע"ב. ר' אליעזר חלש על לגביה ר' יוחנן חזא דהוה קא גני בבית אפל גלייה לדרעיה ונפל נהורא חזייה דהוה קא בכי ר"א א"ל אמאי קא בכית אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים ואי משום מזוני לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות אי משום בני דין גרמי דעשיראה ביר א"ל להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא א"ל על דא ודאי קא בכית ובכו תרווייהו אדהכי והכי א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן א"ל הב לי ידך יהב לי' ידיה ואוקמיה:

יב סנהדרין ס"ח ע"א. כשחלה ר"א נכנסו ר"ע וחביריו לבקרו הוא יושב בקינוף שלו והן יושבין בטרקלין שלו ואותו היום ערב שבת היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפיליו גער בו ויצא בנזיפה אמר להן לחביריו כדומה אני שדעתו של אבא נטרפה אמר להו דעתו ודעת אמו נטרפה היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ד' אמות א"ל למה באתם א"ל ללמוד תורה באנו א"ל ועד עכשיו למה לא באתם אמרו לו לא היה לנו פנאי אמר להן תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן אמר לו ר"ע שלו מהו א"ל שלך קשה משלהן נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם שתי זרועותיו שהן כשתי ספרי תורה שנגללין הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה ולא היה אדם ששואלני דבר בהן מעולם ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות ואמרי לה שלשת אלפים הלכות בנטיעת קישואין ולא היה אדם ששואלני בהן דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף פעם אחת אני והוא היינו מהלכין בדרך אמר לי למדיני בנטיעת קישואין אמרתי דבר אחד נתמלא כל השדה קישואין אמר לי ר' לימדתני נטיעתן למדיני עקירתן אמרתי דבר אחד נתקבצו כולן למקום אחד:

ר' אלעזר בן ערך:

חגיגה י"ד ע"ב ת"ר מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהי' רוכב על החמור והיה מהלך בדרך ור' אלעזר בן ערך מחמר אחריו אמר לו ר' שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה אמר לו לא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד אלא א"כ היה חכם מבין מדעתו אמר לו תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלימדתני אמר לו אמור מיד ירד ר"י בן זכאי מעל החמור ונתעטף

יב סנהדרין ס"ח. אמרתי דבר אחד נתמלא כל השדה קישואין עיין בעקרים מאמר ד' פמ"א שהאריך בענין זה והוכיח מכמה מקומות איך כל הבריאה משועבד לשומרי מצות ה' ותורתו:

וישב על האבן תחת הזית אמר לו רבי מפני מה ירדת מעל החמור אמר אפשר אתה דורש במעשה מרכבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין אותנו ואני ארכב על החמור מיד פתח ר"א בן ערך במעשה המרכבה ודרש וירדה אש מן השמים וסיבבה כל האילנות שבשדה פתחו כולן ואמרו שירה מה שירה אמרו הללו את ד' מן הארץ תנינים וכל תהומות עץ פרי וכל ארזים הללויה נענה מלאך מן האש ואמר הן הן מעשה המרכבה עמד ר' יב"ז ונשקו על ראשו ואמר ברוך ד' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה יש נאה דורש ואין נאה מקיים נאה מקיים ואין נאה דורש אתה נאה דורש ונאה מקיים אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יוצא מחלציך וגו':

שבת קמ"ז ע"ב. א"ר חלבו חמרא דפרוגייתא ומיא דיומסת קיפחו עשרת השבטים מישראל ר"א בן ערך איקלע להתם אימשך בתרייהו איעקר תלמודיה כי הדר אתא קם למיקרי בספרא בעיא למקרי החדש הזה לכם אמר החרש היה לבם בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה והיינו דתנן ר' נהוראי אמר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחריך שחביריך יקיימוה בידיך ואל בינתך אל תשען תנא לא ר' נהוראי שמו אלא ר' נחמיה שמי ואמרי לה ר"א בן ערך שמו ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה:

ר' אלעזר בן פדת:

מרא דארץ ישראל הי' נדה כ':

יג עירובין נ"ד ע"ב. אמרו עליו על ר"א בן פדת שהי' יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי תניא א"ר יצחק בן אליעזר פעם אחת בא אדם ליטלו ומצא בו שרף:

ר' אליעזר בר ר' יוסי:

מעילה י"ז. מעשה נס בר' שמעון בן יוחאי ור' אליעזר בר ר' יוסי כתוב באות נ' גבי ניסים:

ר' אליעזר בן יעקב:

מבוא התלמוד משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי ובקב דברים הלכה כמותו:

שם ר"מ וראב"י הלכה כראב"י:

יג הסוגיא. תענית כה. ר' אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא „פי' רש"י מרא דארעא דישראל הי' נדה כ' ובעל הוראה הי' והוא ביומם את יוחנן אחרי מות ריש לקיש ודחיקא ליה מילתא הי' דחוק ועני" עביד מילתא „פי' הקיז דם" ולא הוי ליה מידי למטעם שקל ברא דתומא „פי' בן השום שלע של שום ובדייש בפומיה חלש לביה ונים אזיל רבנן לשיוליה ביה חזיוה דקא בכי וחייך ונפק ציציתא דנורא מאופתיה „פי' נילוץ אש ממצחו" כי איתער אמרו ליה מ"ט קבכית וחייכת אמר להו דהוה יתיב עמי הקב"ה ואמרי ליה עד מתי אצטער בהאי עלמא ואמר לי אלעזר בני ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא אפשר דמתילד בשעתא דמזוני אמרי לקמיה כולי האי ואפשר אמרי ליה דחיי טפי או דחיינא אמר לי דחיית אמרי לקמיה א"כ לא בעינא אמר לי בהאי אגרא דאמרת לא בעינא יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכיין כפרת ודיגלת דמעננת בהו אמרי לקמיה האי ותו לא אמר לי ולחברך מאי יהיבנא ואמרי ליה והנא מגברא דלית ליה בעינא מחיין באסקוטלא אפותאי „פי' באצבע נרדה עם הגודל" ואמר לי אלעזר ברי גירי בך גירי, עיין בספר אמת ליעקב פי' על מאמר זה והענין ארוך פה. הסוגיא מאות י' דלעיל. נ"ל לבאר קצת מה שאלו תלמידי דר"א ילמדינו רבינו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי עוה"ב וגו' ע"פ שאמרו חז"ל ב"ב קס"ד. שלש עבירות אין אדם ניצל מהם בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה ולשון הרע והנה ג' אילו לא לבד שעונשן גדול בעוה"ב כי אם ג"כ גורמין רעה וכאב לב בעוה"ז כי הרהור עבירה מרבה התאוה ועיון תפלה גורם לצער שאין משיג מבוקשו ולשון הרע בא מקנאת איש את רעהו ולכן אמרו תלמידים ילמדנו רבינו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי עוה"ב וכוונתן על אילו ג' שינצלו מהם כדי שישיגו אורחות חיים בעוה"ז ויזכו לעוה"ב ואמר להם ר"א תרופה הזהרו בכבוד חבריכם ובזה תנצלו מלשון הרע כיון שכבוד חבריכם יהי' חביב עליכם כ"ש שלא תדברו לשון הרע עליהם. ומנעו בניכם מהגיון והושיבום בין ברכי ת"ח ובזה ינצלו מהרהור עבירה כמובן וכשאתם מתפללין דעו לפני מי אתם עומדין ובזה תינצלו מעיון תפלה:

ר' אליעזר בן דורדיא:

יד ע"ז י"ז ע"א אמרו עליו על ר"א בן דורדיא שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות בשעת הרגל דבר הפיחה אמרה כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה הלך וישב בין שני הרים וגבעות אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמינו שנ' כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה אמר שמים וארץ בקשו עלי רחמים אמרו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמינו שנ' כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה אמר חמה ולבנה בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמינו שנ' והפרה הלבנה ובושה החמה אמר כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמינו שנ' ונמקו כל צבא השמים אמר אין הדבר תלוי אלא בי הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו יצתה בת קול ואמרה ר"א בן דורדיא מזומן לחיי עוה"ב התם נמי כיון דאביק ביה טובא כמינות דמיא בכה ר' ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת וגו':

אלישע בן אבויה:

אלישע בן אבויה הוא אחר כתוב לעיל גבי אחר:

אלישע בעל כנפים:

מן שבת מ"ט ע"א. א"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים ואמאי

ר' אליעזר בן דורדיא.

יד אמרו עליו על ר"א בן דורדיא וגו' וכו' היערת דבש ח"א דרשה א' ע'. כי מלבד בהמאמר מוקשה עוד קשה מאי בכה רבי בשביל שקנה עולמו בשעה אחת אדרבה יש לשמוח בזה כי ראה כי רבים חסדי ה' שקיבלו בתשובה וקנה עולמו בשעה אחת אמנם הענין כך כי הזונה ביקשה לזרזו לתאותו בזאת שאמרה כשם שאי אפשר להחזיר הפיחה כך האדם שחטא לא יועיל תשובה אחרי שכבר נעשה העבירה וא"כ כיון דאי אפשר לתקן ישמח בילדותו וייטיב לבו בעוה"ז בכל תענוגים אבל ר"א בן דורדיא לא שמע לקולה ונתן לבו לחקור בבל מי הרעה למרוד בה' וחשב מתחילה כי רוחות רעות השוכנים בארץ המה המסיתים והעוכרים כדכתיב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך וידוע כי רוב מאלו שוכנים בהרים וגבעות מקום שאין דרך לבני אדם לעבור בו ולכן הגוים עע"ז על ההרים אלהיהם ואין לך הר וגבעה שלא הי' שם ע"ז וזה שאמר ההרים והגבעות בקשו עלי רחמים כי אתם הגורמים לחטא ולכן עליכם לבקש עלי רחמים והשיבו כי טעה הוא כי אין בכוחם לעורר האדם לבטל דברי ה' ואדרבה דבר ה' יקום והמה יחליפו דכתיב כי ההרים ימושו. וא"כ חשב כי סבת החטא הוא השמים וארץ כי המה דברים הפוכים ומתנגדים זה רוחני בתכלית וזה חומרי בתכלית וכבר אמרו המחקרים כאשר יהיו הפועלים דברים בלתי שווים אף המה מולידים דברים בלתי נכוחים והשיבו גם הם שאי אפשר בידם לבטל דבר ה' כי המה יעברו בתוהו כדכתיב כי השמים כעשן נמלחו. וא"כ תלה כי הדבר תלוי במזל כי יש נולד במזל להיות צדיק ופרוש ויש נולד במזל להיות זנאי ורשע וכאשר גזר מזלו כן יהי' ומי ילחום עם כוכבי שמים ומתחלה תלה הלידה ועיבור בחמה ולבנה. לידה בחמה ועיבור בלבנה כמאמר החוקרים כי לידת האדם בחמה והריון בלבנה וכך אמר איוב יאבד יום הולד בו ויחס הלידה בחמה ויום והלילה אמר הורה גבר והשיבו גם המה כי א"א להם לבטל גזירת השם ומצותיו דכתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה וא"כ חשב אולי הגזירה מחמת י"ב מזלות וגו' ועי"כ ראה כי אין דבר בעולם שיכול לעזור לו לעשות הטוב והישר והבחירה בידו ולא ישען אדם בדבר שקר לומר כי המה בעוכריו רק הוא לבדו פעל ועשה הטוב והרע ולכן שם ראשו בין ברכיו ובכה עד שיצאה נשמתו ויש להבין למה מת תכף וצריך לומר הן בקדושיו לא יאמין ולכן יש קונה עולמו בשעה אחת באשר הקב"ה רואה אם יחי' לא יעשה טוב. ויש קונה עולמו בזמן ארוך באשר הקב"ה רואה אם יחי' יוסיף בתורה ובתשובה וביראה ומע"ט ולכן בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת והפיל בכה כי ראה שאין הקב"ה מאמין בקדושיו:

אלישע בעל כנפים.

מן משום דאמתיל כנסת ישראל ליונה וגו' עיי"ש בתוס' בשם מדרש כל העופות כשהן יגיעין נינוחין על גבי סלע והיונה בשעה שהיא יגיעה פורקת באחת ונינוחת באחת. ולאתא

קרי ליה בעל כנפים שפעם אחת גזרו המלכות גזירה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו והי' אלישע מניח ויוצא לשוק ראהו קסדור אחד רץ לפניו ורץ אחריו וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו א"ל מה זה בידך א"ל כנפי יונה פשט את ידו ונמצא כנפי יונה לפיכך קורין אותו אלישע בעל כנפים ומ"ש כנפי יונה משאר עופות משום דאמותילי כנסת ישראל ליונה שנ' כנפי יונה נחפה בכסף וגו' מה יונה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן:

אלישבע:

זבחים ק"ב ע"א. חמש שמחות היתה אלישבע יתירה, מעל בנות ישראל יבמה מלך אישה כהן גדול בנה סגן בן בנה משוח מלחמה ואהיה נשיא שבט:

ר' אלעזר בן עזריה:

טז ברכות כ"ז ע"ב. גבי מעשה דר"ג ור' יהושע אמר נוקמיה לר' אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק לי' והוא עשיר דאי אית לי' לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזיל ופלח והוא עשירי לעזרא דאית לי' זכות אבות ולא מצי ענוש ליה אתו ואמרו לי' ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא אמר להו איזיל ואימלך באינשי ביתי אזל ואמליך בדביתהו אמרה ליה דילמא מעברין לך אמר לה לישתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר אמרה לי' לית לך חיוורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש לי' ניסא ואהדרו לי' תמני סרי דרי חיוורתא היינו דקאמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח וניתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהי' ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבהמ"ד ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי א"ר יוחנן פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתוספו ד' מאה ספסלי וחד אמר ז' מאה מאה ספסלי הוה קא חלשה דעתיה דר"ג אמר דילמא ח"ו מנעתי תורה מישראל אחזו ליה בחלמא חצבי חוורי דמליא קטמי ולא היא ההוא ליתובי דעתיה הוא דאחזו לי' תנא עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה ולא היתה הלכה שהיתה תלוי בבית המדרש שלא פירשוה ואף ר"ג לא מנע עצמו מבהמ"ד אפילו שעה אחת וגו' עד שנתפייס ר' יהושע ואהדרו ר"ג לנשיאותו אמרי היכי נעביד לראב"ע ניעבריה גמירי מעלין בקדש ואין מורידין נדרש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתי לקנאויי אלא לדרוש ר"ג תלתא שבתא וראב"ע חד שבתא והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של ר"א בן עזריה היתה ואותו תלמיד ר"ש בן יוחי הוה:

ר' אלעזר בן עזריה הי' עשיר גדול קידושין מ"ט: מבוא התלמוד אמר ר' אלעזר בן עזריה כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה והוא ר"ע:

ר' אלעזר בן פדת:

מבוא התלמוד כל ר' אלעזר סתם האמור בתלמוד הוא ר' אלעזר בן פדת והרמב"ם בהקדמה לסדר זרעים בפ' ששי כתב כל ר' אלעזר סתם הוא ר' אלעזר בן שמוע הכהן שהיה בדורו של ר"ג:

במנחות שאין לך נרדפין בעופות כיונה ולכן הכשירן התורה למזבח וכתבתי לעיל בערך בריאה בערך עופות שגם את זה לעומת זה עשה אלהים בשביל שהן נרדפין לכן יפרחו באחת שלא יגעו ויעפו וזאת הראה אלישע לקסדור שלשות יהי' עמלו כי ירדוף אחרי בני ישראל שמשולין כיונה:

ראב"ע.

טז איזיל ואימלך באינשי ביתי' כתב היערות דבש ח"א כ"ד. דאמרו חז"ל האי מאן דיהיר אפי' אאינשי ביתו לא מתקביל ולזאת כשמינוהו לר"א ב"ע לנשיא אמר איזיל ואימליך באנשי ביתי דהיו מעבירין לר"ג מנשיאותו על שהי' מתנהג ברמה נגד ר"י וחשב ראב"ע בנפשיה אולי גם הוא בעל גאות כי אין אדם מכיר עצמו ואמר חכם אחד הנקל שבאדם לראות עצמו כי לראות אחרים צריך תחבולה ויגיעה ולעצמו מטעה בכל שעה ורגע. והקשה לאדם להכיר עצמו כי אדם מכיר חבירו ויודע כל מומין שיש בו מכף רגלו ועד קדקדו ומום עצמו אינו רואה ולכן אמר ראב"ע איזיל ואימלך באנשי ביתי והם ידעו אם אני מתקבל בהם הרי אני עניו ואם לאו הרי אני איש יהיר, ועיין עוד באר רחבות ביערות דבש חלק שני דרשה אחרונה:

יז תענית כ"ה ע"א. ר' אלעזר בן פדת דחיקא לי' מילתא טובא עבד מילתא ולא הוה לי' מידי למטעם שקל ברא דתומיה ושדייה בפומיה חלש לביה ונים אזול רבנן לשיולי ביה חזיוה דקא בכי והייך ונפק צוציתא דנורא מאפותיה כי אתער אמרו לי מ"ט קא בכית וחייכת אמר להו דהוה יתיב עמי הקב"ה ואמרי לי' עד מתי אצטער בהאי אלמא ואמר לי אלעזר בני ניחא לך דאפכיה לעלמא מ־ישא אפשר דמתילדת בשעת דמזוני אמרי לקמיה כולי האי ואפשר אמרי לי' דחיו טפי או דהיינא א"ל דחיית אמרי לקמיה א"כ לא בעינא אמר לי בהאי אגרא דאמרת לא בעינא יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכיין כפרת ודגלת דמענגת בהו אמרי לקמיה האי ותו לא אמר לי ולחברך מאי יהיבנא אמרי לי ואנא מגברא דלית לי' בעינא מחיין באסקוטלא אפותאי ואמר לי אלעזר ברי גירי בך גירי: יח

ר' אלעזר בן שמוע:

מגילה כ"ז ע"ב. שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע במה הארכת ימים אמר להם מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת ולא פסעתי על ראשי עם קדוש ולא נשאתי כפי בלא ברכה:

מנחות י"ח ע"א. אמר רבי כשהלכתי למצות מדותי אצל ר' אלעזר בן שמוע ואמרי לה למצות מדותיו של ר"א בן שמוע מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב לו ביותר עד לאחת וגו':

ר' אלעזר כל מה שאמר הי' מר' יוחנן אף שלא נאמר אמר ר' אלעזר משמיה דר' יוחנן:

יט מ"ק כ"ח ע"א ר' אלעזר הוה קאכיל תרומה אתחזי ליה א"ל תרומה קא אכילנא ולאו קודש איקרי חלפא לי' שעתא:

נדה כ' ע"ב. ר' אלעזר מרה דארעא דישראל הוה כי מקלע לאתרא דר' יהודה לא חזי דמא אנא אחוי ואמאי קרי לי' מרה דארעא דישראל דההיא איתתא דאייתה דמא לקמיה דר"א הוה יתיב ר' אמי קמיה ארחיה אמר לה ההיא דם חימוד הוא בתר דנפק אטפל לה ר' אמי א"ל בעלי הי' בדרך והמדתיו קרי עליה סוד ד' ליריאיו:

ר' אלעזר בן פרטא:

ע"ז י"ז ע"ב. ת"ר כשנתפסו ר' אלעזר בן פרטא ור' חנינא בן תרדיון בגזירת מלכות על שעסקו בתורה וניצל בדרך נס כתוב לקמן באות נ' גבי נסים:

ר' אלעזר ברבי שמעון:

שבת. ר' אלעזר בר שמעון כשהי' במערה כתוב באות ש' גבי ר"ש בן יוחאי:

תענית כ' ע"א. מעשה שבא ר' אלעזר בן ר' שמעון ממגדול גדור מבית רבו והיה רכוב על החמור ומטייל על שפת הנהר ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו שלום עליך ר' ולא החזור לו אמר לו ריקה כמה מכוער אותו האיש שמא כל בני עירך מכוערין כמותך אמר לו איני יודע אלא לך ואומר לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו ואמר לו נעניתי לך מחול לי אמר לו איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו שלום עליך רבי רבי מורי מורי אמר להם למי אתם קורין רבי רבי אמרו לו לזה שמטייל אחריך אמר להם אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל אמרו לו מפני מה אמר להם כך וכך

ר' אלעזר בן פדת.

יז ר"א בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא וגו' עיין פי' על מאמר זה באות ליעקב עיין לעיל אות י"ג פי' למאמר זה:

יח השמטה. עירובין נג. באהבתה תשגה תמיד כגון ר"א בן פדת אמרו עליו על ר' אלעזר שהי' יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי תניא א"ר יצחק בן אליעזר פעם אחת בא אדם ליטלו ומצא בו שרף:

ר"א בן שמוע.

יט ר"א הוה קאכל תרומה איתחזי ליה „פי' המלאך המות איתחזי ליה" חלפי ליה שעתא פי' עבר הזמן וניצל.

עשה לי אמרו לו אעפ"כ מחול לו שאדם גדול בתורה הוא אמר להם בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן מיד נכנס ר' אלעזר בן ר' שמעון ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז לפיכך זכה קנה ליטול היטנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות:

ב"מ פ"ג ע"ב. ר' אלעזר בן שמעון אשכח לההוא פרהגונא דקא תפיס גנבי אמר ליה היאך יכולה להו לאו כחיותא מתולי דכתיב בו תרמוש כל חיתו יער איכא דאמרי מהאי קרא קאמר לי' יארב במסתר כאריה בסכו דילמא שקלת צדיקי ושבקת רשיעי א"ל ומאי אעביד הורמנא דמלכא הוא אמר תא אגמריך היכי תעביד עול בארבע שעי להנותא כי חזית אינש דקא שתי חמרא וקא נקיט כסא בידיה וקא מנמנם שאול עילויה אי צורבא מרבנן הוא וניים אקדומי קדים לגרסיה אי פועל הוא קדים קא עביד עבידתיה ואי עבידתיה בליליא רדודי רדיד ואי לא גנבא הוא ותפסיה אישתמע מילתא בי מלכא אמרו קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרונקא אתיוה לר' אלעזר בר שמעון וקא תפוס גנבי ואזיל שלח לי' ר' יהושע בן קרחה חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה שלח לי' קוצים אני מכלה מן הכרם שלח לי יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו יומא חד פגע ביה ההוא כובס קרייה חומץ בן יין אמר מדחצוף כולי האי שמע מינה רשיעא הוא אמר לה תפסוה תפסוה לבתר דנח דעתיה אזל בתריה לפרוקיה ולא מצי קרי עליה שומר פיו ולשונו שומר מצרת נפשו זקפוה קם תותי זקיפא וקא בכי אמרו ליה רבי אל ירע בעיניך שהוא ובנו בעלו נערה המאורשה ביום הכיפורים הניח ידו על בני מעיו אמר שישו בני מעי שישו ומה ספיקות שלכם כך ודאית שלכם על אחת כמה וכמה מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם ואפי' הכי לא מייתבא דעתיה אשקייה סמא דשינתא ועיילוה לביתא דשישא וקרעיה לכריסיה והוו מפקי מיניה דיקולי דיקולי דתרבא ומותבי בשמשא בתמוז ואב ולא מסרחי כל תרבי נמי לא סריח כל תרבא לא סריח שורייקי סומקי סריח הכא אע"ג דאיכא שורייקי סומקי לא מסריח קרי אנפשי' אף בשרי ישכון לבטח וגו' כי הוו מקלעו ר' ישמעאל ברבי יוסי ור' אלעזר ברבי שמעון בהדי הדדי הוה עייל בקרא דהורי ביניהו ולא הוה נגעה בהו וגו' ואפילו הכי לא סמיך ר' אלעזר בר שמעון אנפשיה קביל עליה יסורין באורתא הוו מייכו לי' שיתין נמטי לצפרא נגדי מתותיה שיתין משיכלי דמא וכיבא למחר עבדה לי' דביתהו שיתין מיני לפדא ואכיל להו וברי ולא הוה שבקה לי' דביתהו למיפק לבי מדרשא כי היכא דלא לדחקוה רבנן באורתא אמר להו אחיו ורעיי באו בצפרא אמר להו זילו מפני ביטול תורה יומא חד שמעה דביתהו אמרה לי' את קא מייתית להו עילויך כלית ממון של אבא אימרדה אזלה לבי נשא סליקו ואתו הנך ספונאי עיילי' ליה שיתין עבדי כי נקיטי שיתין ארנקי ועבדי ליה שיתין מיני לפדא ואכיל להו יומא חד אמרה לה לברתה זילי בקי באבוך מאי קא עביד האידנא אתיא אמר לה זיל אמרה לאיטך שלנו גדול משלהם קרי אנפשיה היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה אכול ושתי וברי נפק לבי מדרשא אייתו לקמיה שיתין מיני דמא טהרינהו הוו קא מרנני רבנן ואמרי סלקע דעתך לית בהו חד ספק אמר להו אם כמותו הוא יהיו כולם זכרים ואם לא תהא נקבה אחת ביניהם היו כולם זכרים ואסיקו להו ר' אלעזר על שמיה תניא אמר רבי כמה פריה ורביה ביטלה רשעה זו מישראל כי הוה קא ניחא נפשיה אמר לה לדביתהו ידענא בדרבנן דרתיחי עלי ולא מיעסקי בי שפיר אוגנין בעיליתאי ולא תידחלין מנאי א"ר שמואל בר נחמני אשתעי לי אימיה דר' יונתן דאשתעי לה דביתהו דר' אלעזר בר שמעון לא פחות מתמני סרי ולא טפי מעשרין ותרתין שנין אוגניתיה בעיליתא כי הוה סליקנא מעיננא לי' במזיה כי הוה משתמטא ביניתא מיניה הוה אתי דמא יומא חד חזאי ריחשא דקא נפיק מאוניה חלש דעתאי אתחזי לי בחלמא אמר לי לא מידי הוא יומא חד שמעי בזילותא דצורבא מרבנן ולא מחאי כדאבעי לי כי הוו אתו בי תרי לדינא הוו קיימא אבבא אמר מר מילתיה ומר מלתיה נפק קלא מעיליתיה ואמר איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי יומא חד הוה קא מינצא דביתהו בהדי שיבבותא אמרה לה תהא כבעל שלא ניתן לקבורה אמרי רבנן כולי האי ודאי לאו אורח ארעא איכא דאמרי ר' שמעון בן יוחאי איתחזי להו בחלמא אמר להו פרידא אחת יש לי ביניכם ואי אתם רוצים להביאה אצלי אזיל רבנן לאיעסק בי' לא שבקי בני עכבריא דכל שני דהוה ניים ר"א ברבי שמעון בעיליתיה לא סליק חיה רעה למתיהו יומא חד מעלי יומא דכיפורי הוה הוו טרידו שדרו רבנן לבני בירי ואסקיה לערסיה ואמטויה למערתא

דאבוה אשכחוה לעכנא דהדירא לה למערתא אמרו לה עכנא עכנא פתחי פיך ויכנס בן אצל אביו פתח להו שלח רבי לדבר באשתו שלחה לי' כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול תמן אמרין באתא דמרי ביתא תלא זייניה כולבא רעיא קולתיה תלא שלח לה נהי דבתורה גדול ממני אבל במעשים טובים מי גדול ממני שלחה לי' בתורה מיהא גדול ממך לא ידענא במעשים טובים ידענא דהא קביל עליה יסורין בתורה מאי היא דכי הוו יתבי ר' שמעון בן גמליאל ור' יהושע בן קרחא אספסל יתבי קמייהו ר' אלעזר בר' שמעון ור' אארעא מקשי ומפרקי אמרו מימיהם אנו שותים והן יושבין על גבי קרקע עבדי לה ספסלי אסקינהו אמר להן ר"ש בן גמליאל פרידה אחת יש לי ביניכם ואתם מבקשים לאבדה הימני אחתוה לרבי אמר להן ר' יהושע בן קרחא מי שיש לו אב יחיה ומי שאין לו אב ימות אחתוה נמי לר' אלעזר בר' שמעון חלש דעתיה אמר חשביתו ליה כוותי עד ההיא יומא כי הוה אמר ר' מילתא הוי מסייע לי' ר' אלעזר ברבי שמעון מכאן ואילך כי הוה אמר ר' יש לי להשיב א"ל ר"א ברבי שמעון כך וכך יש לך להשיב זו היא תשובתך השתא היקפתנו תשובות חבילות שאין בהן ממש חלש דעתיה דרבי אתא א"ל לאבוה א"ל בני אל ירע לך שהוא ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל וגו':

מכות כ"ד ע"א. אוטם אזנו משמוע דמים דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתוק כגון ר"א ברבי שמעון פי' רש"י כגון ר"א ברבי שמעון דנפק ריחושא מאודניה ואיתחזי לאיתתיה בחילמא ואמר לה האי דשמעית בזילותא דצורבא מרבנן ולא מחאי כדמבעי לי אלמא בחייו היה רגיל לדקדק בכך ולפיכך הקפיד הקב"ה עליו על אותו הפעם שלא מיחה וגו':

ר' אלעזר בן חרסום:

יומא ל"ה ע"ב. אמרו עליו על ר' אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים ובכל יום ויום נטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה פעם אחת מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא אמר להן בבקשה מכם הניחוני ואלך ללמוד תורה אמרו לו חיי ר' אלעזר בן חרסום שאין מניחין אותך ומימיו לא הלך וראה אותן אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה וגו':

ר' אלעזר איש ברתותא:

תענית כ"ד. ר' אלעזר איש ברתותא כד הוו חזו לי' גבאי צדקה הוו טשו מיניה דכל מאי דהוה נביה יהיב להו יומא חד הוה סליק לשוקא למזבן נדונייא לברתיה חזיוה גבאי צדקה טשו מיניה אזיל ורהט בתרייהו א"ל אשבעתיכו במאי עסקיתו אמרו ליה ביתום ויתומה אמר להן העבודה שהן קודמין לבתי שקל כל דהוה בהדיה ויהיב להו פש ליה חד זוזא זבן לי' חיטי ואסיק שדיי' באכלבא. אתאי דביתהו אמרה לה לברתה מאי אייתי אבוך אמרה לה כל מה דאייתי באכלבא שדיתיה אתאי למיפתח בבא דאכלבא חזת אכלבא דמליא' חיטי וקא נפקא בצינורי דדשא ולא מיפתח בבא מחיטי אזלא ברתיה לבי מדרשא אמרה לי' בוא וראה מה עשה לך אוהביך אמר לה העבודה הרי הן הקדש עליך ואין ליך בהו אלא כאחד מעניי ישראל וגו':

ר' אלעזר בר ר' יוסי הגלילי:

מבוא התלמוד ר' אלעזר בר ר' יוסי הגלילי דרש התורה בשלשים ושתים מדות ואמרינן ירושלמי קידושין פ"א. א"ר אם שמעת דבר מר"א בנו של ר' יוסי הגלילי נקב אזנך כאפרכס הזה ושמע פי' אפרכס נקב של ריחיים:

אלקנה:

מגילה י"ד. אלקנה מבני קרח בא שנאמר ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מבני אדם שעומדים ברומו של עולם וגו':

ר' אמי ור' אסי:

סנהדרין י"ז ע"ב. דייני דארץ ישראל ר' אמי ור' אסי וגו' אמוראי דפומבדיתא רבה ור' יוסף אמוראי דנהרדעי רב חמא נהרבלאי אמרו בי רב רב המנונא אמרו במערבא ר' ירמיה וגו':

ב נדה ל"ו ע"ב שילא בר אבינא עבד עובדא כוותיה דרב כי קא נח נפשיה דרב א"ל לרב אסי זיל צנעיה ואי לא ציית גרויה

רב אסי.

ב זיל צניעה פי' הסתר אותו דבר. גרייה פי' גרור ימשוך אותו בדברי טעם כדי שיחזור בו. גדייה פי' הכריתי בשמתא. חמימי וקרירי פי' חולי חם וקולי צונן. צבית לי זוודתא פי' תכריכין. דקא פרר אסא פי' רגילין היו להניח הדס על המטה.

הוא סבר גדייה אמר לי' בתר דנח נפשיה דרב א"ל הדר בך דהדר בי' רב א"ל אם איתא דהדר, בי' לדידי הוה אמר לי לא ציית גדייה א"ל ולא מסתפי מ־ מדליקתא א"ל אנא איסי בן יהודה הוא איסי בן גור אריה דהוא איסי בן גמליאל דהוא איסי בן מהללאל אסיתא דנחשא דלא שליט בי' רקבא א"ל ואנא שילא בר אבינא בוכנא דפרזלא דמתבר אסיתא דנחשא חלש רבי אסי עיילוה בחמימי אפקוה מקרירי עיילוה בקרירי אפקוה מחמימי נח נפשיה דרב אסי אזל שילא אמר לרביתהו צבית לי זוודתא דלא ליזיל ולימר לרב מילי עילואי צביתיה לי' זוודתא נח נפשיה דשילא חזו דפרחה אסיא מהאי פוריא להאי פוריא אמרי ש"מ עבדו רבנן פייסא: כא

ר' אפס:

כתובות ק"ג, רבי אפס נעשה ראש ישיבה לאחר פטירתו של רבי ועיין לקמן באות ח' גבי ר' חנינא בר חמא ועיין בירושלמי פ' רביעי דתענית מענין זה:

רב אשי:

מ"ק כ"ח ע"א. רב אשי אתחזי ליה בשוקא א"ל איתרח לי' תלתין יומין ואהדרי לתלמודא דאמריתי אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ביום תלתין אתא א"ל מאי כולי האי קא דחקי' רגליה דבר נתן ואין מלכות נוגעת בחבירתה אפי' כמלא נימא:

מ"ק ב"ה. אמר רב אשי לבר קיפוק האי יומא מאי אמרת ביה וגו' אם בארזים נפלה שלהבת וגו' עיין ערך הספד:

כב ב"מ פ"ו ע"א. ר' ור' נתן סוף משנה רב אשי ורבינא סוף הוראה וסימניך עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם עיי' פי' רש"י:

מבוא התלמוד רב אשי ורבינא בתראי הם שחיברו התלמוד:

עיין בערך ניסים מעשה מרב אשי וכתוב בכתובות ס"א:

אשר:

מנחות פ"ה ע"ב. ת"ר וטבל בשמן רגלו זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעיין אמרו פעם אחת נצרכו להן אנשי לודקיא בשמן מינו להן פולמוסטוס אמרו לו לך והבא לנו שמן במאה רבוא הלך לירושלים אמרו לו לך לצור הלך לצור אמרו לו לך לגוש חלב הלך לגוש חלב אמרו לך אצל פלוני לשדה הלז הלך ומצאו שהי' עוזק תחת זיתיו אמר לו יש לך שמן במאה ריבוא שאני צריך אמר לו המתן לי עד שאסיים מלאכתי המתין לו עד שסיים מלאכתו לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו והיה מסקל ובא בדרך אמר לו יש לך שמן במאה ריבוא כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים כיון שהגיע לעירו הוציאה לו שפחתו, קומקמום של חמין ורחץ בו ידיו ורגליו הוציאה לו ספל של זהב מליאה שמן וטבל בו ידיו ורגליו לקיים מה שנאמר ומבל בשמן רגלו לאחר שאכלו ושתו מדד לו שמן במאה ריבוא אמר לו כלום אתה צריך ליותר אמר לו הן אלא שאין לי דמים אמר לו אם אתה רוצה ליקח קח ואני אלך עמך ואטול דמיו מדד לו שמן בשמונה עשר ריבוא אמרו לו לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו כיון שהגיע לעירו יצא אנשי העירו לקלסו אמר להם לא לי קלסוני אלא לזה שבא עמי שמדד לי שמן במאה ריבוא והרי נושה בין

כא נדה לו: רב אסי הוא איסי בן יהודה איסי בן גור אריה איסי בן גמליאל איסי בן מהללאל ונפסקים עוד קרי ליה יוסף איש הוצל. ר"ן נדרים כ"א רבי אסי לחוד ורב אסי לחוד:

רב אשי.

כב ברכות יז. אמר רב אסי בני מתא מחסיא אבירי לב כינהו דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זימנא בשתא ולא קמגייר גיורא מנייהו פי' רש"י שהיו נאספין שם ישראל באדר לשמוע בהלכות פסח ומדרש דרב אסי ובאלול לשמוע הלכות חג וכתבו שם תוס' ונעכרת שאינו אלא יום אחד לא הי' כל כך מתאספים ושמא כינים איתרחש להו וראיתי בספר העתים שחיבר הרב רבי יהוד' בר ברזילי שמשמע שהי' עמוד של אש יורד מן השמים עליהם בכלה דאלול ובכלה דאדר ע"כ תוס' וראיתי כתוב בספר חתן סופר בשם הרב הגאון הקדוש מוה' שמעון סופר ני' אב"ד דק"ק קראקוי יע"א כי במילת ב'ר'א'ש'י'ת נכלל שם רב אשי ועוד נשאר ת' רמז על תלמוד שחיבר:

בשמנה עשרה ריבוא לקיים מה שנאמר יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב:

השמטות:

ירושלמי סוטה פ"ה: דרש ר"ע ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם „איוב ל"ב" אליהוא זה בלעם בן ברכאל שבא לקלל את ישראל ובירכן ולא אבה ד' אלהיך לשמוע אל בלעם הבוזי שהיתה נבואתו בזויה נופל וגלוי עינים ממשפחת רם מן ארם ינחני בלק אמר ליה ר"ע בן עזרי' אין הוא הוא כבר כסה עליו המקום ואין לית הוא הוא עתיד להתווכח עמך אלא אליהוא הוא יצחק בן ברכאל בן שברכו האל שנאמר ויברכהו ה' הבוזי שביזה כל בתי ע"ז בשעה שנעקד על גבי המזבח ממשפחת רם בן אברם:

ירושלמי קידושין פ"א. אילפא אמר „ובירושלמי נקרא חולפייא" אייתיבוני על גוף נהרא דלא אפיקית מתניתא דר' חייא רבה ממתניתא זרקוני לנהרא וגו':

ירושלמי ע"ז פ"ג. כד דמך ר' אבהו עברין קומוי י"ג נהרין דאפיבסמין אמר לון כל אילין למאן אמרו ליה דידך אמר לון וכל אילין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי הקב"ה מראה להן לצדיקים מתן שכרן בעוה"ז ונפשם שבעה:

אביי:

רה"ש י"ח. אביי ורבה תרווייהו מדבת עלי קאתי רבה דעסיק בתורה הוי' ארבעין שנין אביי דעסיק בתורה ובגמ"ח חי שתין שנין:

ב"ב נ"ה. ההוא אמגושא „פי' מכשף" דהוה חטיט שכבי כי מטא למערתא דרב טובי בר מתנה תפשיה בדיקניה אתא אביי אמר ליה במטותא מינך שבקיה לשנה אחריתא הדר אתא תפשיה בדיקניה אתא אביי לא שבקיה עד דאייתי מספרא וגזייה לדיקניה:

אחר:

ירושלמי חגיגה פ"ב. דאבוי' אבא דאחר אחד מגדולי ירושלים הי' וביום שבא למול אחר בנו קרא לכל גדולי ירושלים והושיבן בבית אחד ולר' אליעזר ולר' יהושע בבית אחר לאחר שאכלו ושתו הי' מטפחין ומרקדין אמר ר"א לר' יהושע עד דאינון עסיקן בדידהו נעסוק אנו בדידן והיו מתעסקין בתורה בנביאים ובכתובים עד שירד אש מן השמים והקיפה אותם אמר להם אבוי' רבותי מה באתם לשרוף את ביתי עלי אמרו לו ח"ו אלא יושבין הינא וחוזרין בדברי תורה בנביאים וכתובים והיו הדברים שמחין כנתינתן בסני ובסני נאמר והחר בוער באש אמר להן אבוי' אם כן גדול כחו של תורה אם נתקיים לי בן זה לתורה אני מפרישו לפי שלא היתה כוונתו לשם שמים לפיכך לא נתקיימה באיש ההוא וילפינן מדכתיב טוב אחרית דבר מראשיתו פי' אם ראשית דבר הי' לשם שמים." עו"ש. וכן כתוב ג"כ סוף חולין בתלמוד בבלי מאין בא לו שטעה כל כך שפעם אחת הי' יושב ושונה בבקעת גינוסר וראה אדם אחד עולה לראש הדקל ונטל משם אם על בנים וירד משם בשלום למחר ראה אדם אחד עולה לראש הדקל ונטל את הבנים ושילח את האם וירד משם והכישו נחש ומת אמר כתיב שלח תשלח וגו' למען ייטב לך והארכת ימים היכן טובתו של זה והיכן אריכת ימיו של זה ולא הי' יודע שדרשה ר' יעקב לפנים ממנו למען ייטב לך ליום שכולו טוב זה עוה"ב והארכת ימים ליום שכולו ארוך, וי"א ע"י שראה לשונו של ר' יהוד' הנחתום נתון בפי כלב שותת דם אמר זו תורה וזו שכרה וגו' וי"א אמו כשהיתה מעוברת היתה עוברת על בתי ע"ז והריחה מאותו המין והי' אותו הריח מפעפע בגופה כאירסא של חכינאי. עו"ש כשהי' חולה אזיל ר"מ לגביה ואמר ליה שיחזור בתשובה והוא סבר שלא יקבלו עתה התשובה ואמר ליה ר"מ כתיב תשוב אנוש עד דכה עד דכדוכה של נפש באותו שעה בכה אלישע והי' ר"מ שמח בלבו ואמר ר"מ כמדומה שמתוך תשובה נפטר רבי מן דקברוניה יצאה אש מן השמים ושרפה את קברו אתו ואמרו לר"מ נפק בעי מבקרתיה ואשכח אייקד מה עביד נסיב גולתיה ופרסיה עלויה „פי' שפירש טליתו עליו וידע שלא יאחז האש בבגדיו" ואמר ליני פה הלילה והי' אם יגאלך טוב וגו' ליני בעוה"ז שדומה ללילה והי' בוקר זה עוה"ב שכולו בוקר אם יגאלך טוב יגאל זה הקב"ה שהוא טוב דכתיב ביה טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי ה'. ואיטפיית „פי' וכבה האש" אמרון לר"מ אין אמרין לך בההוא עלמא למאן את בעי למקרביה לאביך או לרבך אמר להו אנא מקריב לרבי קדמוי ובתר כן לאבא אמרו לו ושומעין לך פי' וכי שומעין לך להציל

איש זר מניהנם ואנן תנינן ברא מזכה אבא. אבל לא תלמיד לרב אמר להו והלא מצילין תיק הספר עם הספר מצילין לאלישע אחר בזכות תורתו:

אות ב'

בבא בן בוטי:

ב"ב מעשה בהורדוס כשהרג כל חכמי ישראל ושיירי לבבא בן בוטי וגו' כתוב באות מ' גבי מלכים:

נדרים ס"ו: ההוא בר בבל דסליק לארעא דישראל נסיב איתתא אמר לה בשילי לי תרי טלפי בשילה ליה תרי טלפי רתח עלה למחר אמר לה בשילי לי גריוא בשילה ליה גריוא אמר לה זילי אייתי לי תרי בוציני אזלת ואייתי ליה תרי שרגי אמר לה זילי תברי יתהון על ריש דבבא הוה יתיב בבא בן בוטא אבבא וקא דאין דינא אזלא ותברת יתהון על רישא אמר לה מה הדין דעבדת אמרה ליה כך ציוני בעלי אמר את עשית רצון בעליך המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא:

בן אחיה:

ירושלמי שקלים פ"ה בן אחיה על חולי מעים ע"י שהיו הכהנים מהלכין יחפין על הרצפה והיו אוכלין בשר ושותין מים „פי' שאוסרין לשתות יין בעזרה" והוה ידע אהיי' דין חמר טב למעייא והדין חמר סמם למעייא וגו':

בן בג בג, בן הא הא:

הקדמת הרמב"ם לס' זרעים פ"ו בן בג בג הוא ר' יוחנן ובגמרא קידושין י': בג

בן דמא:

עיין לקמן באות ד' מבן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל:

ר' בון:

ירושלמי ברכות פ"ב. כ"ד דמך ר' בון בר חייא על רבי זעירא ואיפטר עלוי מתוקה שנת העובד וגו' כתוב בערך הספר:

בועז:

סנהדרין י"ט. א"ר יוחנן תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז דכתיב ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת מאי וילפת אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות וגו':

בן זומא:

סוטה מ"ט. משמת בן זומא בטלו הדרשנים בן זומא הוא שמעון בן זומא, מבוא התלמוד:

חגיגה י"ד: ארבעה נכנסו בפרדס וגו' עד בן זומא הציץ ונפגע כתוב באות ע' גבי ר' עקיבא:

בן יהוצדק:

ירושלמי סוכה פ"ה. בן יהוצדק הי' משתבח בקפיצותיו פי' כשהי' מרקד בשמחת בית השואבה היו משבחין אותו שאין שם מי שיודע לרקד ולקפץ כמותו:

בלגה:

ירושלמי סוכה פ"ה. וכן בגמרא בבלי נ"ו בלגה לעולם חולקת בדרום פי' כך שמה של משמר' וקנס הי' מפני מרים בת בלגה שהמירה דתה וי"א ע"י שהי' זמן של משמר ההוא לעלות ולא עלה:

בלעם:

סנהדרין ק"ה. בלעם בלא עם ד"א בלעם שבלה עם בן בעור שבא על בעיר תנא הוא בעור הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי

בן בג בג.

בג קידושין י. וכבר שלח יוחנן בן בג בג אצל ר"י וגו' ור"י בן בתירה שלא מוחזקני בך שאתה בקי בחדרי תורה. ובתוס' יו"ט אבות פרק ה' כתב בשם מדרש שמואל שהרשב"ץ כתב ששמע מדודו הר"י בן הרא"ש שגרים היו ולהסתירם מן המלשינים נקראו כך והם בני אברהם ושרה שניתוספו להם הה"א על שמותם והם היו תחלה לגרים ולפיכך נקראו כל הגרים בניהם בן בג בג גימטריה ה"א ה"א ושניהם אחד אלא שבן בג בג יותר נסתר ונעלם וקראום זה משונה מזה כדי להכיר בין זה לזה ע"כ דברי תוס' יו"ט. ויש תמיה בעיני שלא הביא התוס' יו"ט הגמרא הנ"ל מקידושין כי הי' נקרא יוחנן בן בג בג. כתב ה"ג ר"ע מברטנורה פ"ד מאבות כי כל אילו שלא נזכר בשמם כגון בן זומא בן ננס בן עזאי בן בג בג בן ה"א ה"א וגו' יש לפרש שלא האריכו ימים ולא נסמכו שיקראו רבי לכן היו קורין אותן על שם אבותם. וכן פי' רש"י בקידושין מ"ט, בד"ה בן עזאי ובן זומא:

בעור שבא על בעיר כושן רשעתים דעביד שתי רשעיות בישראל אחת בימי יעקב ואחת בימי שפוט השופטים ומה שמו לבן הארמי שמו כתיב בן בעור וכתיב בנו בעור א"ר יוחנן אביו בנו הוא לו בנביאות ויתר עניני ודברי בלעם הלא הם כתובים בערך ברכה וקללה וערך אכילה ושתייה:

שם ק"ו. אמר ליה ההוא צדוקי לרב חנינא מי שמיע לך בלעם בר כמה הוה א"ל מיכתב לא כתיב אלא מדכתיב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם בר תלתין ותלת שנין או בר תלתין וארבע א"ל שפיר קאמרת לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם והוה כתיב ביה בר תלתין ותלת שנין בלעם חגירא כד קטיל יתיה פנחס לסטאה פי' רש"י ר' חנינא לית ליה דר' סימאי דאמר לעיל ג' היו באותו עצה דפרעה בלעם ואיוב ויתרו דלר"ס בלעם חי יותר ממאתים ועשר שנים וגו' א"ל מר בריה דרבינא לבריה בכוליה לא תפיש למדרש לבר מבלעם הרשע דכמה דמשכחת ביה דרוש ביה:

בן כלבא שבוע:

גיטין נ"ו. הוא הי' אחד מעשירי ירושלים שהיו מפרנסים כל העיר בשעת המצור ונקרא בן כלבא שבוע שכל הנכנס לביתו רעב ככלב יוצא כשהי' שבע ואיתא בירושלמי פ"ד תענית, שמצאו מגילת יוחסין וכתיב בה בן כלבא שבוע מן דכלב:

בן אלעשא:

נדרים נ"א, בן אלעשא חתניה דרבי הוה ואמרינן עליו לא לחנם פזר בן אלעשא את מעותיו אלא להראות בהן תספורת של כהן הגדול:

בלשון:

מנחות סה. בלשון זה מרדכי וגם נקרא פתחי' ועיין באות מ' גבי מרדכי:

ר' בנאה:

כד ב"ב נ"ח. ר' בנאה הוה קא מציין מערתא כי מטא למערתא דאברהם אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי קמיה בבא א"ל מאי קא עביד אברהם א"ל גאני בכנפה דשרה וקא מעיינה ליה ברישיה א"ל זיל אימא ליה בנאה קאי אבבא א"ל ליעול מידע ידיעי דיצר בהאי עלמא ליכא עייל עיין ונפק כי מטא למערתא דאדם הראשון יצתה בת קול ואמרה נסתכלת בדמות דיוקני בדיוקני עצמה אל תסתכל הא בעינא לציוני מערתא כמדת החצונה כך מדת הפנימית ולמ"ד שני בתים זו למעלה מזו כמדת עליונה כך מדת התחתונה, א"ר בנאה נסתכלתי בשני עקיביו ודומים לשני גלגלי חמה הכל בפני שרה כקוף בפני אדם שרה בפני חוה כקוף בפני אדם חוה בפני אדם כקוף בפני אדם אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם וגו' כתוב בערך יופי שם ההוא דאמר להוא חביתא דעפרא לחד בראי חביתא דגרמי לחד בראי חבית' דאודרא לחד בראי לא הוו ידעי מאי קאמר להו אתו לקמיה דרבי בנאה אמר להו אית לכו ארעא אמרו ליה אין אית לכו חיותא אין אית לכו בסתרקי אין אי הכי הכי קאמר לכו ההוא גברא דשמעא לדביתהו דקא אמרה לברתה, אמאי לא צניעת באיסור הך איתתא עשרה בני אית לה ולית לי מאבוך אלא חד כי שכיב אמר להו כל ניכסי לחד ברא לא ידעי להי מניהו אתו לקמיה דר' בנאה אמר להו זילו חביטו קיבורא דאבוכון עד דקאי ומגלי לכו להי מנייכו שבקא אזלו כולהו ההוא דבריה הוה לא אזל אמר להו כולהו נכסי דהאי אזלו אכלו קורצא ביה מלכא אמרי איכא גברא חד ביהודאי דקא מפ"ק ממונא מאנשי בלא סהדי ובלא מידי אתיוה חבשוה אזלא דביתהו אמרה להו עבדא חד הוה לי פסקו לרישיה ופשטו למשכיה ואכל בישריה וקא מלו ביה מיא ומשקו ביה לחבריה ולא קא יהבי לי דמי ולא אגריה ולא ידעי מאי קא אמרה להן אמרי ניתו לחכימ' דיהודאי ולימא קריוה לרבי בנאה אמר להו זרנוקא אמר' לכו אמרי הואיל וחכים כולי האי ליתב אבבא ונידון דינא חזא דהוה כתיב באבול' כל דיין דמתקרי, לדין לא שמיה דיין אמר להו אלא מעת' אתא

רב בנאה,

כד חביתא דעפרא לחד בראי פי' אני מניח חביתא דעפרא לאחד מבני ודרך חכמה אמר שלא יבינו הכל שהוא עביר. חביתא דגרמי חבית מלא עצמות אודרא מוכין פי' בגדים קרועים ובלואים חיותא בהמות. בסתרקי. בגדיו עשוין ממוכין. חבוטו פי' הכו הכאות על קבר' ולכסותן נתכוין שאותן שהן ממזר הן עזי פנים וילכו לחבוט. קורצא הלשינו עליו. זרנוקא פי' נוד של עור וכך אמרה תיים הוי לי וגזלוהו ממני ושחטוהו ואכלו את הבשר ומן העור עשו חמת ושואבן בו מים ושותן בו. באבולא פי' על דלתות השער:

אינש מעלמא ומזמין להו לדינא פסליה אלא כל דיין דמיתקרי לדין ומפקין מיניה ממונא בדין לאו שמיה דיין כתבו הכי ברם סאבי דיהודאי אמרי כל דיין דמתקרי לדין ומפקין מיניה ממונא בדין לאו שמיה דיין חזא דכתיב בראש כל מותא אנא דם בראש כל חיין אנא חמר אלא מעתה דנפיל מאיגרא ומית ודנפיל מדיקלא ומית דמא קטליה ותו מן דדרכי' למיסת משקו ליה חמרא וחייו אלא הכי בעי למכתב בראש כל מרעין אנא דם בראש כל אסוון אנא חמר כתבו הכי ברם סאבי דיהודאי אמרי בראש כל מרעין אנא דם בראש כל אסוון אנא חמר באתר דלית חמר תמן מתבעו סמנין:

בניהו בן יהוידע:

ברכות י"ח. כי החיים יודעים שימותו א"ר חייא אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיי' שנאמ' ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל הוא הכא את שני האריאל מואב והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג בן איש חי אטו כולי אלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפילו במיתתו קרוי חי רב פעלים מקבצאל שריבה וקבץ פועלים לתורה והוא הכה את שני אריאל מואב שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא ונחת וטבל א"ד דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסיתוא וגו': כה

בן נגס:

מבוא התלמוד. בן נגס הוא שמעון בן נגס:

בר נפחא:

ב"מ פ"ה. בר נפחא הוא ר' יוחנן:

בנימין הצדיק:

ב"ב י"א. תניא אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדק' פעם א' באת' אשה לפניו בשני בצורות אמרה לו רבי פרנסני אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום אמרה לו רבי אם אין אתה מפרנסני הרי אשה וז' בניה מתים עמד ופרנסה משלו לימים חלה ונטה למות אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו מיד קרעו לו גזר דינו תנא הוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו:

בן עזאי:

מבוא התלמוד. בן עזאי הוא שמעון בן עזאי:

חגיגה י"ד. ת"ר ארבעה נכנסו בפרדס וגו' בן עזאי הציץ ומת וגו' כתיב באות ע' גבי ר' עקיבא:

סוטה מ"ט. משמת בן עזאי בטלו השקדנים:

בר פחתי:

הוא רב עיין גבי רב:

בר קפרא:

נדרים נ"א. מעשה כי עביד רבי הילולא לר"ש בריה ובר קפרא עביד בדיחתא באות ר' גבי רבי:

בן ציצית הכסת:

גיטין נ"ז בחורבן, והוא הי' אחד מעשירי ירושלים שהיו מפרנסים כל העיר בשעת המצור ונקרא בן ציצית הכסת שהי' ציציתו נגררת על גבי כסתות וא"ד שהיתה כסאו מוטלת בין גדולי רומי ואיתי בירושלמי פ"ד תענית שמצאו מגילת יוחסין וכתיב בה בן ציצית הכסת מן דאבנר:

ברבי:

מבוא התלמוד ברבי הוא שם עצם אכן במקום שנזכר שם החכם ומלת ברבי הוא רק כנוי אז מורה על לשון חשיבות וגדולה: כו

בניהו בן יהוידע.

כה גזיזי דברדא חתיכות של ברד והקרח. ספרי דבי רב הוא תורת כהנים.

ברבי.

כו רש"י חולין יא. ד"ה והתניא ברבי אומר פי' רש"י לא ידעינן מנו אלא גדול בדורו הי' ובמנחות ה. פי' רש"י ברבי כך הי' שמו וא"כ יש סתירה ברש"י עיין נודע ביהוד':

רב ברוקא:

תענית כ"ב. ר' ברוקא חוזאה הוה שכיחא בשוקא דבי לפט הוה שכיח אליהו גבי א"ל איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי א"ל לא אדהכי והכי חזא לההוא גברא דהוה סיים מסאני אוכמי ולא רמי חוטי דתכילתא בגלימיה א"ל האי בר עלמא דאתי הוא רהט בתריה א"ל מאי עובדיך א"ל זיל האידנא ותא למחר למחר א"ל מאי עובדך א"ל זנדוקנא אנא ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד ורמינא פורייא בין הני להני כי היכא דלא ליתא לידי אסורא כי חזינא בת ישראל דיהבו בה נכרי עינייהו מסרנ' נפשי ומצילנא לה יומא חד הוות נער' מאורסה גבן דיהבי בה נכהים עיניהו שקלי דורדיי' ושדאי ליה בשיפולה ואמרי דיסתנ' היא א"ל מאי טעמא לית לך חוטי ורמית מסאני אוכמי א"ל עיילנא ונפיקנא ביני נכרו' כי היכי דלא לידעו דיהודאה הוא כי הוו גזרי גזירתא מודעתא להו לרבנן ובעו רחמי ומבטלי לגזרתייהו ומאי טעמא כי אמינא לך אנא מאי עובדך ואמרת לי זיל האידנ' ותא למחר א"ל בההיא שעת' גזרי גזירתא ואמינא ברישא איזל ואשמע להו לרבנן דלבעי רחמי עלה דמלתא אדהכי והכי אתו הנך תרי אתי א"ל הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו אזל לגביהו אמר להו מאי עובדייכו אמרו ליה אינשו בדוחי אנן מבדחינן עציבי אי נמי כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדייהו טרחינן ועבדינן להו שלמא: כב

ר' ברביה:

ירושלמי קידושין פ' האומר' ביומי דר' ברכי' סליק חד בבלאי להכא והוה ידע ביה דממזר הוא אמר ליה רבי זכה עמי „פי' שיגמול חסד עמו" אמר ליה למחר את קאים בציבורא ואנא עביד לך פיסקא אתא יתיב ודרש מן דחסים מדרש „פי' לאחר שסיים הדרשה" אמר לון אתונן זכון עם הדין דהוא ממזר מן דאזיל ליה קהלא אמר ליה רבי חיי' שעה בעית גבך ואובדתא חיין דההוא גברא „פי' שלא יתנו לו אשה ולא יבא בקהל ה'" אמר ליה חייך חיין יהבית לך דא"ר בא רב הונא בשם רב אין ממזר חי' אלא ל' יום אימתי בזמן שאינו מפורסם אבל אם הי' מפורסם חיי הוא:

בן בתירה:

הקדמת הרמב"ם לס' זרעים בן בתירה הוא ר' יהושע בן בתירה ועי"ש בהג"ה די"א שהוא ר' יהודה בן בתירה:

אות ג'

גדליהו בן אחיקום: כה

גומר בת דבלים:

פסחים פ"ז. וילך ויקח את גומר בת דבלים גומר אמר רב שהכל גומרים בה בת דבלים דבה רע בת דבה רעה ושמואל אמר שמתוקה בפי הכל כדבלה ור' יוחנן אמר שהכל דשין בה כדבלה דבר אחר גומר אמר רב יהודה שבקשו לגמר ממונן של ישראל בימיה ר' יוחנן אמר בזוז וגמרו שנאמ' כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש:

גבעונים:

ירושלמי קידושין פ' י'. יוחסין יהושע לא קרבן ולא רחקן אבל דוהמע"ה רחקן כי ראה שהם אכזרים מאוד ואינם ראוין שיתערבו עם ישראל. ועיין יתר ענין זה בערך דוהמע"ה עו"ש הגבעונים אמרו ממנ"פ אם יכרתו לנו ברית יעברו על מה שכתב לא תכרות להם ברית ואם יהרגו אותנו יעברו על השבועה בין כך ובין כך הן נענשים:

גחזי:

סנהדרין צ'. ד' הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי:

ר' ברוקא.

כב תענית כב. ר' ברוקא חזאי שהי' מבי חוזאי. דבי לפט שם מקום ומסאני אוכמא מנעלים שחורים שלא כמנהג יהודים. רהט בתריה רץ אחריו. זנדוקנא שומר בית האסורין. רמינא פוריא מטיל אני מטתי בין אנשים לנשים דורדייא שמרים של יין אדום. דיסתנא דרך נשים לה ומאוסה היא:

גדליהו בן אחיקום.

כה ירושלמי הוריות פ' כוהן משיח עיי"ם מישמעאל בן נתני שהרג את גדליהו עד אל תאמין בעצב עד י' דורות:

שם ק"ז. גחזי דכתיב וילך אלישע דמשק להיכן אזל א"ר יוחנן שהלך להחזיר גחזי בתשובה ולא חזר אמר לו חזור בך אמר לו כך מקובלני ממך החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה מאי עבד איכא דאמרי אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים ולארץ וא"ד שם חקק בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהי' לך ואיכא דאמרי רבנן דחה מקמיה שנאמ' ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דעד השתא לא הוו צר ת"ר לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת ולא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידים דכתיב ויאמר נעמן הואל וקח ככרים ויפרץ בו ויצר ככריים כסף וגו' ויאמר אליו אלישע מאין גחזי ויאמר לא הלך עבדך אנה ואנה, ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים זיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ומי שקל כולי האי כסף ובגדים הוא דשקיל אמר ר' יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים נעמן שר צבא מלך ארם היה מצורע אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבאי מארעא דישראל אי אזלת לגבי אלישע מסי לך כי אתא א"ל זיל טבול בירדן א"ל אחיכי קא מחייכת בי אמרי ליה הנהו דהוו בהדי' מאי נפקא לך מינה זיל נסי אזל וטבל בירדנ' ואיתסי אתא אייתי ליה כל הני דנקיט לא צבי לקבולי מיני' גחזי איפטר מקמי אלישע אזל שקל מאי דשקל ואפקיד כי אתא חזייה אלישע לצרעת דהוה פרחה עילוי רישי' א"ל רשע הגיע עת ליטל שכר שמנה שרצים וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולם ויצא מלפניו מצורע כשלג וארבע אנשים היו מצורעים פתח השער אמר ר' יוחנן גחזי ושלשת בניו, עוד אמרינן בירושלמי:

סנהדרין פי"ז. גחזי הי' גדול בתורה אלא שהי' בו ג' דברים עין צרה ופרוץ בערוה ולא הי' מודה בתחיית המתים:

רב גידל:

ברכות כ', רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה אמר להו הכי טבלה הכי טבלה אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מיצר הרע אמר להו דמיין באפאי כי קאקי חיורי. פי' אווזים לבנים:

רב גמדא:

נדרים נ'. רב גמדא יהב ד' זוזי לספונאי לאיתויי בהון מידעם לא אשכחו אייתיוה ליה בהון קופא אישתמיט על לחרתא חפרו בתריה אשכחוה דרביע על מרגלייתא אייתינון ליה כולהון: כט

ר' גמליאל:

הקדמת הרמב"ם לס' זרעים ר' גמליאל הוא בנו של ר' יהודה הנשיא ור"י הנשיא בנו של ר' גמליאל בן של רשב"ג הזקן „ור"ג הזקן" נקרא ג"כ ר' גמליאל דיבנה תוס' ע"ז כ"א: ור"ג הזקן בנו של ר"ש בן הלל הנשיא והוא הלל הבבלי והוא בית הלל והלל הזה הוא מבני שפטיה בן אביטל בן דוד המע"ה ואיתה בשבת ט"ו הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה פי' ק' שנה קודם שנחרב הבית התחיל נשיאותו של הלל ופרנסו אילו ארבעה דורות ק' שנה, עו"ש ברש"י ר"ש בנו של ר"ג ואביו של ר"ג הי' חבירו דר' יהושע הוא היה מהרוגי מלכות ועיין בהקדמה לפירש משניות על יבמות ממשפחת הנשיאים הנזכרים:

מבוא התלמוד ר' גמליאל ור' אליעזר הלכה כר"ג:

שם כל היכי דתני תני רב ספרא משום חד דבי רבי הוא המיוחד בבניו ומנו ר' גמליאל:

הוריות י'. ר' גמליאל ור' יהושע הוו אזלי בספינה כתוב באות י' גבי ר' יהושע:

יבמות קכ"א. תני א"ר גמליאל פעם אחת הייתי מהלך בספינה, וראיתי ספינה אחת שנשברה והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"ע וגו' כתוב באות ע' גבי ר' עקיבא:

מ"ק כ"ז. בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו עד שהיו קרוביו מניחין אותו ובורחין עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן:

ברכות כ"ח. בפלפול שהי' לו לר"ג עם ר' יהושע בענין אי תפלת ערבית רשות או חובה וכן בבכורות דף ל"ו הי' לו עמו ויכוח בענין בכורה וכן ברה"ש כ"ה שאמר לו גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכיפורי' שחל בחשבונך והי' מצער לר' יהושע כמה פעמים עד שהעם היו מעבירין אותו מנשיאותו

רב גמדא.

כט נדרים נ. מידעם פי' איזה חפץ. קופא פי' קוף. לחרתא לחור אחד בקרקע.

ואוקמו לר' אלעזר בן עזריה לנשיא ואח"כ הי' ר' יהושע מפייס את העם שהחזירוהו לר' גמליאל לנשיאותו והי' דורש ג' שבתות ור' אלעזר בן עזריה שבת אחד והיינו שמצינו פעמים בגמ' שבת של מי הי':

סוטה מ"ט. משמת ר' גמליאל הזקן בטל כבוד התורה:

מגילה כ"א. ת"ר מימות משה ועד ר' גמליאל לא היו למידין תורה אלא מעומד משמת ר' גמליאל ירד חולי לעולם והיו למידין תורה מיושב והיינו דתנן משמת ר' גמליאל בטיל כבוד התורה:

בית גרמו:

יומא ל"ח. ת"ר בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים היו יודעין לאפות כמותן ולא היו יודעין לרדות כמותן שהללו מסיקין מבחוץ ואופין מבחוץ והללו מסיקין מבפנים ואופין מבפנים הללו פיתן מתעפש' והללו אין פיתן מתעפשת כששמעו חכמים בדבר אמרו כל מה שברא' הקב"ה לכבודו בראו שנאמ' כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וחזרו בית גרמו למקומן שלחו להם חכמים ולא באו כפלו להן שכרן ובאו בכל יום היו נוטלין שנים עשר מנה והיום עשרים וארבעה ר' יהודה אומר בכל יום עשרים וארבעה והיום ארבעים ושמנה אמרו להם חכמי' מה ראיתם שלא ללמד אמרו להם יודעין היו של בית אבא שבית זה עתיד ליחרב שמא ילמוד אדם שאינו מהוגן וילך ויעבוד ע"א בכך ועל דבר זה מזכירין אותן לשבח מעולם לא נמצאת פת נקיה ביד בניהם שלא יאמרו ממעשה לחם הפנים זה ניזונין לקיים מה שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל:

דואג:

סנהדרין ק"ו. א"ר יצחק מאי דכתיב מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום אמר לו הקב"ה לדואג לא גבור בתורה אתה מה תתהלל ברעה לא חסד אל נטוי עליך כל היום וא"ר יצחק מאי דכתיב ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי אמר לו הקב"ה לדואג הרשע מה לך לספר חוקי כשאתה מגיע לפ' מרצחים ופרש' מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם ותשא בריתי על פיך אמר רבי אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ, וא"ר יצחק מאי דכתיב חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע ימות דואג אמר לו חיל בלע ויקיאנו אמר לפניו מבטנו יורישנו אל וא"ר יצחק מאי דכתיב גם אל יתצך לנצח אמר הקב"ה לדוד ניתי דואג לעלמא דאתי אמר לפניו גם אל יתצך לנצח מאי דכתיב יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה אמר הקב"ה לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה אמר לפניו יחתך ויסחך מאהל לידוי ליה בנין רבנן ושרשך מארץ חיים סלה וא"ר יצחק מאי דכתיב איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים איה סופר כל אותיות שבתורה איה שוקל ששוקל כל קלים וחמורים שבתורה איה סופר את המגדלים שהיה סופר ג' מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר א"ר ארבע מאה בעיי' בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ולא איפשט להו חד וגו' אמר רב משרשיה דואג ואחיתופל לא הוו סברי שמעתא וגו' אלא דלא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא דכתיב סוד ה' ליראיו א"ר אמי לא מת דואג עד ששכח למודו שנאמר הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה רב אמר נצטרע שנאמר הצמת כל זונה ממך וכתיב התם לצמיתות ומתרגמינן לחלוטין ותנן אין בין מוסגר ומוחלט אלא פריעה ופרימה אמר ר' יוחנן שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג אחד ששכח תלמודו וא' ששרף נשמתו וא' שפיזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד וא"ר יוחנן דואג ואחיתפל לא הצו ימיהם תניא נמי הכי אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם כל שנותיו של דואג לא היו אלא שלשים וארבע ושל אחיתופל ל"ג:

יבמות ע"ו. שהי' דואג רצה לפסול לדוד המע"ה מלבוא בקהל, כתיב בערך דוד ושלמה המע"ה:

סנהדרין צ"ג. ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן ישי בית הלחמי יודע נגן וגבור וגו' כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע וגו' כתיב בערך דוד ושלמה המע"ה:

דואג בן יוסף:

יומא ל"ה. מעשה בדואג בן יוסף שהניחו אביו בן קטן לאמו בכל יום היתה אמו מודדתו בטפחים ונותנת משקלו של זהב לבית המקדש וכשגבר אויב טבחתו ואכלתו ועליה קונן ירמיה אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים משיבה

רוח הקדש ואומרת אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא:

ר' דוסא:

יבמות ט"ז. בימי ר' דוסא בן הרכינס התירו צרת הבת לאחין והיה הדבר קשה לחכמי' מפני שהכם גדול היה ועיניו קמו מלבא לבית המדרש אמרו מי ילך ויודיעו אמר להן ר' יהושע אני אלך ואחריו מי ר' אלעזר בן עזריה ואחריו מי ר"ע הלכו ועמדו על פתח ביתו נכנסה שפחתו אמרה לו ר' חכמי ישראל באין אצלך אמר לה יכנסו ונכנסו תפסו לרבי יהושע והושיבהו על מטה של זהב א"ל רבי אמור לתלמידך אחר וישב אמר לו מי הוא ר' אלעזר בן עזריה אמר ויש לו בן לעזרי' חבירנו קרא עליו המקרא הזה נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם תפסו והושיבו על מטה של זהב א"ל ר' אמור לתלמידך אחר וישב א"ל ומי הוא עקיבא בן יוסף א"ל אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו שב בני שב כמותך ירבו בישראל התחילו מסבבים אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת אמרו ליה צרת הבת מהו אמר להן מחלוקת ב"ש וב"ה הלכה כדברי מי אמר להן הלכה כב"ה אמרו ליה והלא משמך אמרו הלכה כב"ש אמר להם דוסא שמעתם או בן הרכינס שמעתם אמרו ליה חיי ר' סתם שמענו אמר להם אח קטן יש לי בכור שטן הוא ויונתן שמו והוא מתלמידי שמאי והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות לפי שיש עמו ג' מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת אבל מעיד אני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר ג' דברים צרת הבת אסורה עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ומקבלין גרים מן הקרדויין ומן התרמודים תנא וגו' ובירושלמי יבמות פ"א איתא כשראה את ר' יהושע אמר מקרא זה את מי יורה דעה וגו' זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת כדי שיתדבקו אזניו בד"ת:

דייני:

סנהדרין י"ז. דייני גולה קרנ' דייני דא"י רבי אמי ורבי אסי דייני. דפומבדיתא רב פפא בר שמואל דייני דנהרדעא רב אדא בר מניומי:

דלילה:

סוטה ט'. ויהי אחרי כן ויאהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה תניא ר' אומר אילמלא נקרא שמה דלילה ראויה היתה שתיקרא דלילה דילדלה את כחו דילדלה את לבו דילדלה את מעשיו דילדלה את כחו דכתיב ויסר כחו מעליו דילדלה את לבו דכתיב ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו דילדלה את מעשיו דאיסתלק שכינה מיניה דכתיב והוא לא ידע כי ה' סר מעליו ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו מנא ידעה א"ר חנין א"ר ניכרין דברי אמת אביי אמר ידעה ביה באותו צדיק דלא מפיק שם שמים לבטלה כיון דאמר נזיר אלהים אני אמרה השתא ודאי קושטא קאמר ויהי כי הציקה לו בדברים כל הימים ותאלצהו מאי ותאלצהו א"ר יצחק דבי ר' אמי בשעת גמר ביאה נשמטה מתחתיו:

בן דמא:

ע"ז כ"ז. מעשה בבן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכני' לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל ואמר לו ר' ישמעאל אחי הנח לו וארפ' ממנו ואני אבי' מקרא מן התורה שהוא מותר ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאתה נשמתו ומת קרא עליו ר' ישמעאל אשריך בן דמא שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה ולא עברת על דברי חבירך שהיו אומרים ופורץ גדר ישכנו נחש:

מעשה בבן דמא בן נתניה שהי' מקיים כיבוד אב ואם מאד. בערך כיבוד אב ואם:

דניאל:

סנהדרין צ"ג. וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה וגו' איהו עדיף מינייהו ואינהו עדיפי מיניה איהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא ואיהו עדיף מינייהו דאיהו חזי ואינהו לאו חזי:

דניאל:

סנהדרין צ"ג. ויהיו בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה א"ר אלעזר כולן מבני יהודה הם ורבי שמואל בר נחמן אמר דניאל מבני יהודה חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיה סריסים בהיכל מלך בבל מאי סריסים רב אמר סריסים ממש ור' חנינא אמר

שנסתרסה ע"א בימיהם וגו' בשלמא למ"ד שנסתרס' ע"א בימיהם היינו דכתי' כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' אלא למ"ד וגו' מאי שם עולם אתן לו אשר לא יכרת אמר ר' תנחום דרש בר קפרא בציפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו:

שם. שש סאין שעורי' שנתן בועז לרות רמז על דוד ומשיח דניאל חנניה מישאל ועזרי' שמתברכין בשש דוד כתיב ויען אחד מהנערים וגו' כתיב בערך דוד ושלמה המע"ה דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתיב בהו אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך וללמוד ספר ולשון כשדים מאי ואשר אין בהם כל מום אפי' כריבדא דכוסליתא לא הוה בהו פי' לא הוו צריכין להקזה ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך אמר רבי חמא ברבי חנינא מלמד שהיו אונסין עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין עצמן בשעה שהיו צריכין נקביהן מפני אימת מלכות:

דנין לפני חכמים:

סנהדרין י"ז. דנין לפני חכמים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנניא בן חכינאי ר"נ בר יצחק מתני חמשה שמעון שמעון ושמעון חנן וחנניא:

אות ה'.

בן הא הא:

כתוב לעיל באות ב':

הגרום בן לוי:

יומא ל"ח. הגרום בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד: תניא כשהוא נותן קולו בנעימה מכנים גודלו לתוך פיו ומניח אצבעו בין הנימין עד שהיו אחיו הכהנים נזקרים בבת ראש לאחוריהם:

ובירושלמי שקלים פ"ה הוגרס בן לוי הי' ממונה על השיר ונעימ' יתירה הי' יודע וכשהי' נועץ את גודלו לתוך פיו מוצא כמה מיני זמר והי' אחיו הכהנים נזקרין לו בת ראש פי' נרתעין מהכרעת קול:

רב הונא:

מבוא התלמוד תרי רב הונא הוו' שם פסקינן כרב הונא דיותר גדול מחייא בר רב הוה רב חסדא ורב הונא הלכה כרב הונא חד רב הונא הוה בנו של משה בר עצרא וכוהן הוה עיין עירוכין כ"ג:

מ"ק כ"ח. אמר רבא הני תלת מילי בעאי קמי שמיא תרתי יהבו לי חדא לא יהבו לי חוכמתי' דר"ה ועותריה דרב חסדא ויהבו לי ענוותנותיה דרבה בר רב הונא לא יהבו לי:

שם ר"ה נח נפשיה פתאום הוו קא דייני רבנן תנו לה זוגא דמהדייב לא שנו אלא שלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות זו היא מיתת נשיקה:

תענית כ"ג. חסידי דבבל רב הונא ורב חסדא כי הוה מצטרך עלמא למטרא אמרי ניכנוף הדדי וניבעי רחמי אפשר דמירצי הקב"ה דייתי מטרא:

מגילה כ"ז. רב הונא גזר תעניתא על לגבי רב חנא בר חנילאי וכל בני מתיה רמו עלייהו צדק' ויהבו כי בעו למיתי אמרו ליה נותבה לן מר וניזול ונפרנס בה עניי מאתין אמר להו תנינא במה דברים אמורים בשאין שם חבר עיר אבל יש שם חבר עיר תינתן לחבר עיר וכ"ש עניי דידי ודידכו עלי סמיכי:

שם. רב הונא הוה אסר ריתא וקאי קמיה דרב א"ל מאי האי א"ל לא הוה לי קידושא ומשכנתיה להמיינאי ואתאי ביה קידושא א"ל יהא רעוא דתיטום בשיראי כי איכלל רבה בריה דרב הונא איניש גוצא הוה גנא אפוריא אתיין בנתיה וכלתי' שלהן ושדיין מנייהו עליה עד דאיטום בשיראי שמע רב ואיקפד אמר מ"ט לא אמרת לי כי ברכתיך וכן למר: ל

סנהדרין י"ז. סבי דסורא רב הונא ורב חסדא:

ברכות ה'. ר"ה תקיפו ליה ד' מאה דני דחמרא על לגבי' ר"י אחוה דרב סלא חסידא ורבנן אמרו ליה ליעיין מר במלתיה אמר להו ומי חשידנא בעינייכו אמרו ליה ומי חשיד הקב"ה דעביד דינא בלא דינא אמר להו אי איכא מאן דשמיע עלי מילת לימא אמרו ליה

רב הונא.

ל אסר ריתא פי' הי' קושר אזור של מין גמי. דתיטום בשיראי פי' סתום ומכוסה בבגדים של משי' כי איכלל פי' כשנכנס לחופה איגש גוצא פי' קטן הי' גנא אפורייה פי' הי' ישן על המטה.

הכי שמיע לן דלא יהיב מר שיבשא לאריסי' אמר להו מי שבוק לי מידי מיניה הא גניב ליה כולי' אמרו ליה היינו דאמרו אינשא בתר גנבא גניב וטעם טעמא אמר להו קבילנא עלי דיהיבנא ליה א"ד הדר חלא והוה חמרא וגו':

תענית כ'. א"ל רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד רב הונא א"ל בינקותי' לא דכירנא בסיבותי' דכירנא דכל יומא דעיבא הוו מפקין ליה בגוהרקא דדהבא וסייר לה לכולה מתא וכל אשית' דהוות רעיעת' הוה סתר לה אי אפשר למרה בני לה ואי לא אפשר בני לה איהו מדידיה וכל פניא דמעלי שבתא הוה משדר שלוחא לשוקא וכל ירקא דהוה פייש להו לגינאי זבין ליה ושדי ליה לנהרא וליתביה לעניים זמנין דסמכא דעתייהו ולא אתו למיזבן ולשדייה לבהמ' קסבר מאכל אדם אין מאכילין לבהמה ולא ליזבני' כלל נמצאת מכשילן לעתיד לבא כי הוה ליה מלתא דאסותא הוי מלי כוזא דמיא ותלי ליה בסיפא דביתא ואמר כל מאן דצריך ליתי ולישקול ואיכה דאמרי מילתא דשיבתא הוה גמיר והיה מנח נובא דמיא ודלי ליה ואמר כל דצריך ליתי וליכל דלא לסתכן כי הוה כריך ריפתא הוה פתח לבביה ואמר כל מן דצריך ליתי וליכול אמר רבא כולהו מצינא מקיימנא לבר מיהא דלא מצינא למיעבד משום דנפישי בני חילא דמוחזא: לא

שם כ"א. בדרוקרת הוות דליקתא ובשיבבותיה דרב הונא לא הוות דליקתא סבור מינה בזכותא דרב הונא דנפיש איתחזי להו בחילמא האי זוטרא ליה לרב הונא אלא משום האי אתתא דמחממת תנורא ומשיילא לשיבבותה פי' לשכנים:

ירושלמי כלאים אמר רבי אין סליק רב הונא ריש גלותא להכא אנא מותיב ליה לעיל מינאי דהוא מיהוד' ואנא מבנימין דהוא מן דוכרי' ואנא מנוקבתא:

כתובות ק"ו. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב הונא הוו פיישי תמני מאה רבנן רב הונא הוה דריש בתליסר אמוראי כי הוו קיימי רבנן ממתיבתא דרב הונא ונפצי גלימייהו הוה סליק אבקא וכסי ליה ליומא ואמרי במערבא קמו ליה ממתיבתא דרב הונא בבלא':

ירושלמי כלאים פ"ט כד דמך רב הונא והיו רוצים לקוברו אצל ר' חייא וגו' עיין באות ח' גבי ר' חייא:

ירושלמי כלאים רב הונא אתי משבט יהודה וגו' עיין באות ר' גבי רבי: לב

רב הונא בריה דר' יהושע:

ברכות נ"ח. רב חנינא בריה דרב איקא כי פגע ברב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע בריך עלייהו אשר חלק מחכמתו ליראיו ושהחיינו וחכם הרזים:

ר"ה י"ז. רב הונא בריה דרב יהושע חלש על רב פפא לשיולי ביה חזייה דחליש ליה עלמא אמר להו צביתו ליה זוודתא לסוף איתפח הוה מכסיף רב פפא למחזייה אמרו ליה מאי חזית אמר להו אין הכי הוה ואמר להו הקדוש ברוך הוא הואיל ולא מוקים במיליה לא תקומי בהדיה שנאמ' נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון לעובר פשע. „צביתא ליה זוודתא פי' הכי" לו צידה לדרך והמה התכריכים. איתפח פי' נתרפא:

הונא בר נתן:

זבחים י"ט. הונא בר נתן היה כהן:

הורקנוס:

מנחות ל"ה. הורקנוס היה בנו של ר"א בן הורקנוס:

ר' הושעי':

מבוא התלמוד רב הושעי' הי' תלמיד של רבינו הקדוש וחיבור באור על ספר בראשית:

סנהדרין י"ד. ר' חנינא ור' הושעי' הוה קא משתקיד ר' יוחנן למיסמכינהו לא הוה מסתייעא מלתא הוה קא מצטער טובא אמרו ליה לא נצטער מר דאנן מדבית עלי קאתינן דא"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן מניין שאין

לא תענית כ. דכירנא פי' אני זוכר. בסיבותא פי' בזיקנותי. ביומא דעיבא פי' יום המעונן. בגוהרקא דדהבא פי' בעגלה נאה שהסרות יושבות בהן. סייר פי' הי' בודק. אשיתא היא חומה. כוזא דמיא פי' ספסל של מים. ומילתא דשיבתא פי' ומנהג שידים שמזיקים למי שיאכל ואינו נוטל ידיו. לבביה הדלת:

לב תוס' יבמות פ"ג אמרי בי רב רב הונא פי' בקו' אע"ג דמסקינן בספ"ק דסנהדרין אמרי בי רב רב המנונא היינו היכי דאמר רב הונא אמרי בי רב דמוכחא מילתא דלאו רב הונא הוא אבל סתמא הוא רב הונא. ועוד נקרא רב הונא סבי דבי רב עיי"ש:

נסמכין לבית עלי שנאמ' לא יהי' זקן בביתך כל הימים מאי זקן אילמא זקן ממש והכתיב כל מרבית ביתך ימותו אנשים אלא סמיכה:

הימן:

ב"ב ט"ו דוד כתב ספר תהלים ע"י י' זקנים ע"י אדה"ר ע"י מלכי צדק וע"י אברהם וע"י משה וע"י הימן וגו': קא חשיב משה וקא חשיב הימן והאמר רב הימן זה משה כתיב הכא הימן וכתיב התם בכל ביתי נאמן הוא תרי הימן הוו:

הלל:

מבוא התלמוד הלל הנשיא והוא הלל הזקן ונקרא בית הלל בא משפטיה בן אביטל בן דוד וק' שנה קודם שנחרב הבית התחיל נשיאותו עיין לעיל באות ג' גבי ר"ג:

פסחים ס"ו. הלל היה תלמידו של שמעי' ואבטליון ובני בתירה הושיבוהו בראש ומינוהו לנשיא עליהם עיי"ש:

מבוא התלמוד הלכה כב"ה חוץ מג' דברים שהלכה כב"ש ובששה דברים אמרו חכמים לא כדברי זה ולא כדברי זה:

שבת ל"א. מעשה בב' בני אדם שהמרו זה את זה אמרו כל מי שילך ויקניט את הלל וגו' עו"ש מעשה בנכרי אחד שבא לגייר וגו' עיין בערך גאוה וענוה ובערך גרים:

ביצה ט"ז. תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת מצא בהמה נאה אומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים שאמר ברוך ה' יום יום: לג

יומא ל"ה: אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון אמרו אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היתה וירד עליו שלג מן השמים כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעי' לאבטליון אבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום המעונן הוא הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג פרקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדורה אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת:

סוכה כ"ח. ת"ר שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראוין שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו ושלשים מהן ראוים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון עשרים בינונים גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי אמרו עליו על ר"י בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים וגזרות שוות תקופות וגמטריאות שיחת מלאכי שרת ושיחת שדים ושיחת דקלים משלות כובסין משלות שועלים דבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ורבא לקיים מה שנאמ' להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא וכי מאחר שבקטן שבכולן כך גדול שבכולן על אחת כמה וכמה אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף:

סוכה נ"ג. תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן: לד

הילל הזקן.

לג אמרו עליו על שמאי הזקן וגו' אבל הילל הזקן מדה אחרת היתה לו וגו' נ"ל דשניהם כוונתם לטובה ורק כל אחד אחז מדה לפי ארכו ומעמדו דשמאי הזקן אשר ברכו ה' בעושר בנכסים ולא הי' צריך לחזור אחרי מזונותיו מדי יום ביום לא הי' רשאי לסמוך על ניסים אבל בהילל הזקן שהי' מלומד בניסים כל ימיו ומלא דבר יום ביומו שפיר סמך על ניסים בכל מעשיו:

לד אם אני כאן הכל כאן וגו' הגאון אב"ד דקהלתינו, כתב בספרו חתן סופר דבר נאה על מאמר זה דלפום פשטות נראה כגאות אבל באמת הלל העניו י"ל כך כוונתו שקרא לכל העומדים שם לשמוח עמו ואמר אל תחשבו שאין אתם ראוים לשמחה זו במקום שהשכינה שורה כי. הלא אם אני השפל והפחות כאן הכל כאן ראוי לבוא כאן ולשמוח ואם תאמרו שבאמת אין אני ראוי לשמוח כי איני כדאי לפי גודל ערכו יתברך לזה אמר אם תחשבו לפי ערך גדולתו יתברך ומה"ט אין אני ראוי כאן מי כאן הלא הגדול שבגדולים כאין נגדו יתברך עוד פי' שם ד' ל"ה. כוונה אחרת:

ברכות ס'. ת"ר מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה':

סוטה מ"ח. ת"ר משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלק רוח הקדש מישראל ואף על פי כן היו משתמשי' בבת קול שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גורי' ביריחו נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך נתנו עיניהם בהלל הזקן וכשמת הספידוהו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא:

הלל הנשיא בנו של ר' יהוד' נשיאה הי' דור י' מהלל הזקן ובו פסקה הנשיאות והוא וחכמי דורו התקינו החשבון הנכון והמתוקן הוה המסור לנו לקבוע חדשים ומועדי' כך ראיתי בסדר הדורות:

תוס' בכורות נ"ח. הילל הי' חי ק"כ שנה:

הילל:

גיטין ל"ז. והתני הילל אין כותבים פרוסבול אלא וגו' פרש"י הא תני הילל אמורא הוה:

רב המנונא:

מבוא התלמוד תרי רב המנונא הוו אחד תלמיד דרב ואחד חבר לרב הסדא ואית':

בעירובין ס"ג. רב המנונא תלמיד חבר דרב חסדא:

סנהדרין י"ז. אמרי בי רב רב המנונא:

אות ז

בן זומא:

חגיגה י"ד. ארבעה נכנסו בפרדס וגו' עד בן זומא הציץ ונפגע כתוב באות ע' גבי ר"ע:

מבוא התלמוד בן זומא הוא שמעון בן זומא:

סוטה מ"ט. משמת בן זומא בטלו הדרשנים:

ר' זירא או זעירא:

סוף הוריות רבי זירא חריף ומקשה, הטעם שמצינו לפעמים רב זירא ולפעמים רבי זירא עיין אות ר' גבי רב ורבי:

תענית כ'. שאלו תלמידיו את ר' זירא ואמרי לה לרב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני ולא, הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחבירי בהכינתו ואמרי לה בחניכתו, בהכינתו פי' שם לווי שמכנים לו בני אדם. בחניכתו פי' הניכות אבות:

ב"מ פ"ה. ר' זירא כי סליק לארעא דישראל יתיב מאה תעניתא דלשתכח גמרא בבלאה מיניה כי היכא דלא נטרדיה, יתיב מאה אחריניתא דלא לשכוב ר' אלעזר בשניה נפלין עולויה מילי דציבורא ויתיב מאה אחריני דלא נשלוט ביה נורא דגיהנם כל תלתין יומי הוה בדיק נפשיה שגר תנורא סליק ויתיב בגויה ולא הוה שלטא ביה נורא יומא חד יהבו ביה רבנן עינא ואיהרכו שקיה וקרו ליה קטין חריך שקיה:

לה

סנהדרין י"ד. רבי זירא הוה מיטמר למיסמכיה דאמר ר' אלעזר לעולם הוי קבל וקיים כיון דשמע' להא דאמר ר' אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין לו על כל עונותיו אמצי לי' אנפשיה כי סמכוה לר' זירא שרו ליה הבי לא כחל ולא שרק ולא פירכס ויעלת חן:

שם ל"ז. הנהו בריוני דהוי בשיבבותיה דר' זירא דהוה מקרב להו כי היכי דנהדרו להו בתיובת' והוו קפדי רבנן כי נח נפשיה דר' זירא אמרו עד האידנא הוה חריכ' קטן

ר' זירא.

לה ר' זירא יתיב מאה תעניתא דלשתכח גמרא דבבלאי מיניה כי היכי דלא נטרדיה עיין בהרש"א מ"א דבארץ ישראל הי' ג"כ הפלפול גדול בין החכמים אבל כוונתם להוציא הלכה על בוריה ולזה לשכוח הפלפול של בבל וללמוד על דרך שלומדים בארץ ישראל. עי"ש דבדק נפשיה כל תלתין יומין דאמרינן פ' השפינה כל תלתין יומין הגיהנם מתקדש. עו"ש דכתיב בספר יוחסין דעל קטנותו נקרא בירושלמי זעירא ובבבלי נבלע העי"ן:

שקיה דהוה בעי עלן רחמי השת' מאן בעי עלן רחמי הירהרו בליבייהו ועבדו תשובה: לן

זונין:

זונין שם חכם בגמרא שבת פ"א:

ר' זכאי:

מגילה כ"ז. שאלו תלמידיו את ר' זכאי במאי הארכת ימים אמר להם מימי לא השתנתי מים בתוך ד"א של תפלה ולא כניתי שם לחבירי ולא ביטלתי קידוש היום אמא זקינה היתה לי פעם אחת מכרה כפה שבראשה והביאה לי קידוש היום תנא כשמתה הניחה לו ג' מאות גרבי יין כשמת הוא הניח לבניו שלשת אלפים גרבי יין: לן

ר' זכרי בן קבוטל:

ברכות ס"ג. ר' זכריה בן קבוטל הי' כהן וגדול הדור:

ר' זכרי' בן אבקולם:

גיטין נ"ו. בר קמצא אזלי אמר ליה לקיסר מרדו בך יהודאי אמר ליה מי יימר אמר ליה שדר להו קורבנא חזית אי מקרבין ליה אזל שדר בידי' עגלא תלתא בהדי דקאתא שדא ביה מומא וגו' דוכתא דלדידן הוי מומא ולדידהו לאו מומא הוא סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות' אמר להו ר' זכריה בן אבקולס יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח סבור למיקטליה דלא ליזל ולימא אמר להו ר' זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג, אמר ר' יוחנן ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס החריב' את ביתנו ושרפה את היכלנו והגלתנו מארצנו:

זמרי בן סלוא:

סנהדרין פ"ב. ויאמר משה אל שופטי ישראל וגו' הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא אמרו לו הן דנין דיני נפשות ואתה יושב ושותק מה עשה עמד וקיבץ כ"ד אלף מישראל והלך אצל כזבי אמר לה השמיעי לי אמרה לו בת מלך אני וכן צוה לי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם אמר לה אף הוא נשיא שבט הוא ולא עוד אלא שהוא גדול ממנו שהוא שני לבטן והוא שלישי לבטן תפשה בבלוריתא והביאה אצל משה אמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך נתעלמה ממנו הלכה געו כולם בבכיה והיינו דכתיב והמה בוכים פתח אהל מועד וכתיב וירא פנחס בן אלעזר מה ראה אמר רב ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו אחי אבי אבא לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני הבועל הכותית קנאין פוגעין בו אמר לו קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרונקא ושמואל אמר וגו' וגו' ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו וגו' שלף שננה והניחה באונקלו והיה נשען והולך על מקלו וכיון שהגיעו אצל שבטו של שמעון אמר היכן מצינו ששבטו של לוי גדול משל שמעון אמרו הניחו לו אף הוא לעשות צרכיו נכנס התירו פרושין את הדבר א"ר יוחנן ו' נסים נעשה לו לפנחס אחד שהיה לו לזמרי לפרוש ולא פירש וגו':

שם. אמר ר' נחמן מאי דכתיב זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקו' עמו ארבע מאות ועשרים וארבע בעילות בעל אותו רשע אותו היום והמתין לו פנחס עד שתשש כוחו והוא אינו יודע להמלך אלקו' עמו במתניתא תנא ששים עד שנעשה כביצה המוזרת והיא היתה כערוגה מלאה מים אמר רב כהנא ומושבה בית סאה תני רב יוסף קבר שלה אמה אמר רב ששת לא כזכי שמה אלא שוילנאי בת צור שמה ולמה נקרא שמה כזבי שכזבה באביה ד"א כזבי שאמרה לאביה כוס בי עם זה היינו דאמרי אינשי בין קני לאורבני שוילנאי מאי בעיא בהדי קלפי דקני שוילנאי מאי בעיא נפתא לאמה א"ר יוחנן חמשה שמות יש לו זמרי ובן סלוא ושאול ובן הכנענית ושלומיאל בן צורישדי זמרי על שנעשה כביצה המוזרת

לן הוי קבל וקיים פי' רש"י אופל וקיים ותקי כי הרבנות מקברת בעליה. אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין לו על כל עונותיו פי' מהרש"א מטום דאפי' ריש גרגותנא מסמיא מוקמו ליה ואי לאו דמחלי ליה עונותיו לא הוי מוקמי ליה לא כחל פי' איני מן הלבועין שעוסין עלמן כפרוסין ככחל הזה שסוא נבע לעיניס שרק הוא נבע לפניס פירכם הוא נבע שעוסין לשערות:

לן וכן מלינו בגמרא שבת קי"ט. שוני שמכבד את השבת זוכה לעשירות ועיי"ש מעשה בבעל הבית בלודקיא שהביאו לפניו שולחן של זהב וגו':

בן סלו על שהסליא עונות של משפחתו שאול על שהשאיל עצמו לדבר עבירה בן הכנענית על שעשה מעשה כנען ומה שמו שלומיאל בן צורישדי שמו: לח

ועירי:

ברכות י"ח. זעירי הוה מפקיד זוזי גבי אושפיזיכתי' עד דאתי ואזיל לבי רב שכיבה אזל בתרה לחצר מות אמר לה זוזי היכא אמרה ליה זיל שקלינהו מתותי בצנורא דדשא בדוך פלן ואימא לה לאימא תשדר לי מסרקאי וגובתאי דכוחלא בהדיא פלניתא דאתיא למחר: לט

סנהדרין ס"ז: זעירי איקלע לאלכסנדריא של מצרים זבן חמרא כי מטא לאשקוי' מיא פשר וקם גמלא דוסקניתא אמרו ליה אי לאו זעירי את לא הוה מהדרינן לך מי איכא דזבן מידי הכא ולא בדיק ליה אמיא: מ

אות ח

חוני:

תענית י"ט. מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים אמר להם צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו התפלל ולא ירדו גשמים מה עשה עג עוגה ועמד בתוכה ואמר לפניו רבש"ע בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך התחילו גשמים מנטפי' אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות התחילו לירד בזעף אמר לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו כתיקנן עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים באו ואמרו לו כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן אמר להם צאו וראו אם נמחית אבן הטועים שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב אומר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך ועיין שם כ"ג. מעשה הנ"ל אך בסגנון אחר וקצת הוספות:

שם כ"ג. ת"ר מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל ותגזר אמר ויקום לך ועל דרכיך נגה אור ותגזר אומר אתה גזרת מלמטה והקב"ה מקיים מאמרך מלמעלה ועל דרכיך נגה אור דור שהיה אפל הארת בתפלתך כי השפילו ותאמר גוה דור שהיה שפל הגבהתו בתפלתך ושח עינים יושיע דור ששח בעונו הושעת בתפלתך ימלט אי נקי דור שלא הי' נקי מילטתו בתפלתך ונמלט בבור כפיך מילטתו במעשה ידיך הברורין -- אמר ר' יוחנן כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה שיר המעלות בשוב ה' את שובת ציון היינו כחולמי' אמר איכא דניים שבעין שנין בחלמא יומא חד הוה אזיל באורחא חזייה לההוא גברא דהוה נטע חרובא אמר ליה האי עד כמה שנין אמר ליה עד שבעין שנין אמר ליה פשיטא לך דחיית שבעין שנין אמר ליה האי גברא עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכא דשתלי ליה אבהתי שתלי נמי לבראי יתיב קא כריך ריפתא אתא ליה שינתא נים אהדרא ליה משוניתא איכסי מעינא ונים שבעין שנין כי קם חזייה לההוא גברא דהוה קא מלקט מינייהו אמר ליה את הוא דשתלתיה אמר ליה בר בריה אנא אמר ליה שמע מינה דנייםי שבעין שנין חזא לחמרי' דאיתיילידא ליה רמכי רמכי אזל לביתיה אמר להו בריה דחוני המעגל מי קיים אמרו ליה בריה ליתא בר בריה איתא אמר להו אנא חוני המעגל לא הימנוהו אזל לבית המדרש שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל דכי הוה עייל לבית מדרשא כל קושיא דהוו

לח קריינא איגרתא איהי ליהוי פרוונקא „פי' אני שקורא האגרת הוא יהי' השליח לעשות מה שכתוב בהאיגרת" שננה פי' ברזל שבראש הרומח אונקלו מלבושי פלילותי פי' ריב יכום בי עם זה פי' שחוט על ידי עם זה, יבין קני לאורבנא פי' קנים ואורבנא היא ערבה דקה הגדלה בין האגמים שוילנאי ואי בעיא בודאי לשם זנות הלכה לשם. בהדי קלפא דקני פי' קליפות הקנים, כפתה לאמה פי' הנאיפה אמה שהוציאה שם זנות על אמה שקורין אותה זונה בת זונה:

לט בצנורא דדשא בחור מפתן הבית שהדלת סובב בו. גובתא דכוחלא קנה שהכחל הוא נבע בו הוא:

מ פשר פי' נמס גמלא דוסקניתא פי' דף של גשר כי הם עשו תחלה את הגמלא היינו הדף חמור וע"י מיא נבדק וחזר להיות כבתחלה דף:

להו לרבנן הוה מפרש להו אמר להו אנא ניהו לא הימנוהו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה חלש דעתיה בעא רחמי ומית אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא: מ"א

ר' חוצפית המתורגן:

ברכות כ"ז: ר' חוצפית המתורגן הוא הי' מתורגם של ר"ג והוא היה מעשרה הרוגי מלכות תוס' בכורות ל"ו.

ר' חייא

נדה כ"ז. יהודה וחזקיה בני ר' חייא ואחד הי' קשיש מחבירו ג' חדשים:

סוכה כ'. ר' חייא ובניו אמר רש"ל"ק עליהם הריני כפרת ר' חייא ובניו שם ר"ח ובניו מבבל עלו ואמרינן בחולין פ"ו: משעלו בני הגולה פסקו הזיקין והזועת והרוחות והרעמים ולא החמיץ יינם ולא לקו פשתנם ונתנו עיניהם בר' חייא ובניו ואמרינן שם כי אהני זכותם אעלמא אדידהו לא אהני:

כתובות ס"ב. רבי איעסק ליה לבריה בי ר' חייא וגו' רבי אתי משפטיה בן אביטל ור"ח אתי משמעי' אחי דוד כתוב לקמן באות ר' גבי רבי רב קורא לר' חייא הביבי פי' דודי עיין ריש סנהדרין:

סנהדרין י"א. יתיב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא עמד ר' חייא ויצא עמדו כולן ויצאו בשחר מצאו ר' שמעון ברבי לר' חייא אמר ליה אתה הוא שציערת לאבא א"ל לא תהא כזאת בישראל ור' חייא מהיכא גמיר לה מר' מאיר וגו':

ב"מ פ"ה. ריש לקיש הוה מציין מערתא דרבנן כי מטא למערתיה דר' חייא איעלמא מיניה חלש דעתיה אמר רבונו של עולם לא פלפלתי תורה כמותו יצתה בת קול ואמרה לו תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא רבצת. כי הוו מינצו ר' חנינא ור' חייא אמר ליה ר' חנינא לר' חייא בהדי דידי קא מינצית חס ושלום אי משתכחת תורה מישראל מהדרנא לה מפילפולי אמר ליה ר' חייא לרב חנינא בהדי דידי קא מינצית דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל מאי עבידנא אזילנא ושדינא כיתנא וגדילנא נישבי וצייידנא טבי ומאכילנא בשריהו ליתמי ואריכנא מגילתא וכתבנא חמשה חומשי וסליקנא למתא ומקרינא חמשה ינוקי בחמשה חומשי ומתנינא שיתא ינוקי שיתא סדרי ואמרנא להו עד דהדרנא ואתינא אקרו אהדדי ואתנו אהדדי ועבדי לה לתורה דלא תשתכ' מישראל היינו דאמר רבי כמה גדולים מעשה חייא אמר ליה ישמעאל בר' יוסי אפילו ממר אמר ליה אין אפילו מאבא אמר ליה חס ושלום לא תהא כזאת בישראל אמר ר' זירא אמש נראה לי ר' יוסי ברבי חנינא אמרתי לו אצל מי אתה תקוע אמר לי אצל ר' יוחנן ור' יוחנן אצל מי אצל ר' ינאי ורבי ינאי אצל מי אצל ר' חנינא ורבי חנינא אצל מי אצל ר' חייא אמרתי לו ורבי יוחנן אצל ר' חייא לא אמר לי באתר דזיקוקין דנורא ובעורין דאשא מאן מעייל בר נפחא לתמן אמר רב חביבא אשתעי לי רב חביבא בר סורמקי חזי ליה ההוא מרבנן דהוה שכיח אליהו גביה דלצפרא הוו שפירין עיניה ולאורתא דמיין כדמיקלין בנורא אמרי ליה מאי האי ואמר לי דאמרי ליה לאליהו אחוי לי רבנן כי סלקי למתיבתא דרקיע אמר ליה בכולהו מצית לאסתכולי בהו לבר מגוהרקא דר' חייא דלא תסתכל ביה מאי סמנייהו בכולהו אזלי מלאכי כי סליק ונחית לבר מגוהרקא דר' חייא דמנפשיה סליק ונחית לא מצאי לאוקמי אנפשאי אסתכלי בה אתו תרי בוטיטי דנורא ומחיוה להוא גברא וסמינהו לעיניה למחר אזלי אשתטחי אמערתיה אמינא מתנייתי' דמר מתנינא ואתסאי שם: מ"ב מ"ג

ברכות י"ח. רבי חייא ור' יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוה קא שדיא תכלתיה דרבי יונתן א"ל ר' חייא דליוי' כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו אמר ליה ומי ידעי כולי האי והא כתיב והמתים אינם יודעים מאומה אמר ליה אם קרית לא שנית אם שנית לא שלשת אם שלשת לא פירשו לך כי החיים יודעים שימותו אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים שנאמר ובניהו

מ"א אהדרא משוניתא פי' עלתה סביבותיו שן סלע ואיכסי מעיני דאינשא ולא אשכחוה.

מ"ב ושדינא כיתנא זורע אני פשתן. וגדילנא נישבי קולע אני מהם רשתות. וצידנא טבי ואני צד צביים. ואריכנא מגילתא מתקן אני בעורותיהן קלפים:

מ"ג השמטה ב"מ פ"ה: אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה ולא אתא אמר ליה מ"ט נגה ליה אמר ליה אדאוקימנא ליה לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב ולוקמינהו בהדי הדדי סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה בלא זימנא אמר ליה ויש דוגמתן בעוה"ז אמר ליה איכא ר' חייא ובניו

בן יהוידע בן איש חי וגו' עיין יתר ענין זה באות ב' גבי בניהו:

שם. בני ר' חייא נפוק לקריתא אייקר להו תלמודייהו הוו קא מצערי לאדכוריה. אמר ליה חד לחבריה ידע אבון בהאי צערה א"ל אידך מנא ידע והא כתיב יכבדו בניו ולא ידע א"ל אידך ולא ידע והכתיב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ואמר ר' יצחק קשה רמה למת כמחט בבשר החי אמרי בצערה דידהו ידעי בצערא דאחרינא לא ידעי וגו' כתוב בערך מיתא:

מ"ק כ"ח. ר' חייא לא הוה מצי למקרבא ליה מה"מ יומא חד אידמי ליה כעניא אתא טרף אבבא א"ל אפיק לי ריפתא אפיקו ליה א"ל ולאו קא מרחם מר אעניא אדהוא גברא אמאי לא קא מרחם מר גלי ליה אחוי ליה שוטא דנורא אמצי ליה נפשיה: **מג"ד**

ירושלמי כלאים פ' אינו אסור. רבי כעס על ר' חייא ולא נכנס ר' חייא זמן מרובה לרבי לסוף תלת עשר שנין ותלתין יומיא עאל אליהו לגביה בדמות ר' חייא אמר לה מה מרי עביד אמר ליה חד שיניי אעיק לי אמר ליה וגו' יהיב אצבעתיה עלה ואינשמת פי' נתרפא וגו' עיין אות ר' גבי רבי שנהג רבי כבוד גדול לר' חייא מאותו שעה ואילך:

שם רב הוה מתני שבחיה דר' חייא רובה קמיה רבי ישמעאל בי רבי יוסי חד זמן חמי גו בני ולא איתכנע מן קומה פי' הי' רואה לר' ישמעאל רוחץ במרחץ ולא קם ממנו „אמר ליה אהנו דאת מתני שבחיה פי' על זה אתה מספר שבחים" אמר ליה מה עביד לך אמר ליה חמתי גו בני ולא איתכנע מן קומה אמר ליה למה עבדת כן אמר ליה יעול עלי דאין בחית לא ידעית בההיא שעתא אשגרית עיניי בכל ספר תהלים אגדה וגו' ר' יוסי תלמיד ר' יוחנן צם תמנין יומין למיחמיה לר' חייא רובה ולבסוף חמא ורגזין ידיה וכהו עינוי ואין תימר דהוה ר' יוסי בר נש זעי' פי' איש קטן ערך חד גרוויי' אתא לקמיה דר' יוחנן אמר ליה חמית בחילמא דרקיע נפל וחד מן תלמידך סמיך ליה אמר ליה וחכים אתה ליה פי' „מכיר אתה אותו" אמר ליה אין אנא חמא ליה אנא חכים ליה עבר כל תלמודה קומוי וחכים לר' יוסי רשב"ל צם מאון צומין למיחמיה לר' חייא רובא ולא חמיתיה ולבסוף שרא מצטער אמר מה הוה לעי באוריי' סגיין מיניי אמר ליה ריבך תורה בישראל יותר מסך ולא עוד אלא דהוה גלי פי' שהיה גולה ממקום למקום להרביץ תורה אמר לון ולא הוינא גלי אמרון ליה את הוות גלי מילף והוא הוה גלי מילפא. מילף פי' ללמוד. מילפא פי' ללמד אחרים כלאים פ' אינו אסור, כד דמך רב הונא וגו' ניתניה גביה ר' חייא רוביה וגו' עיי"ש:

ר' חייא בר לולייני:

תענית כ"ה. ר' חייא בר לולייני שמעינהו להנך ענני דקאמרי ניתו וניתבי מיא בעמון ומואב אמר לפניו רבש"ע כשנתת תורה לעמך ישראל חזרת על כל אומות העולם ולא קיבלוה ועכשיו אתה נותן להם מטר שדו הכא שדיוה אדוכתייהו פי' שפכו המטר מיד באותו מקום:

ירושלמי סנהדרין פ'. ד' מיתות, אמר ר' חיננא בי ר' חנינא מטייל הייתי על שפת הים בציפורי וראיתי אמגושי אחד שנטל גלגולת וזרקו למעלה ונחית ונעשה עגל אתית ואמרית לאבא אמר לי אם אכלת ממנו מעשה הוא ואם לאו אחיזת עינים הוא:

ר' חמא בר ביסא:

כתובות ס"ב: ר' חמא בר ביסא אזיל יתיב תרי סרי שני בבי מדרשא כי אתא אמר לא איעביד כדעביד בן חכינאי עייל יתיב במדרשא שלח לביתיה. אתא ר' אושעיא בריה

גזר רבי תעניתא אסקוהו לר' חייא ובניו אמר משיב הרוח ונשבה זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא כי מטא למימר מחיה המתים רגש עלמא אמרי ברקיע מאן גליא רזיא בעלמא אמרי אליהו אתיוה לאליהו מחיוה שתין פולסא דנורא אתא אידמי להו כדובא דנורא על בינייהו וטרדינהו. פי', מהרש"א כי המיתה אצל הצדיקים נקרא שינה כדכתיב לישני עפר וא"כ אליהו רואה בכל יום לעורר את האבות שיתפללו בעד בניהם ולקרב הגאולה וא"כ קודם התפלה מוטלים ידיהם כדין הנעור משנתו ומתפלל רגש עלמא אפשר שזה תחלת התחייה כמו שמצינו במתים שהחיה יחזקאל דכתיב שם והנה רעש גדול. עוד פי' שם כי ריש ירחא הוה והוא יום אשר בו חידוש הלבנה הוא רומז על התחדשות. ומלכות ב"ד. דובא דנורא הוא שר פרס וטרדינהו דלא אתי עדיין זמן משיח עיי"ש:

מג"ד אההוא גברא אמאי לא קא מרחם פי' דמתפקדנא למייתי ליה למר לעלמא דאתו:

יתיב קמיה הוה קא משאיל ליה שמעתא חזא דקא מתחדדי שמעתי' חלשה דעתי' אמר אי הואי הכא הוה לי זרע כי האי על לביתיה על בריה קם קמיה הוא סבר למשאליה שמעתתא קא בעי אמרה לי' דביתהו מי איכא אבא דקאים מקמא ברא קרי עליה רמי בר חמא החוט המשולש לא במהרה ינתק זה אושעיא בנו של ר' חמא בר ביסא:

ר' חמא בר חנינא:

תענית כ"ה. ר' חמא בר חנינא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא אמרו ליה והא ר' יהושע בן לוי גזר תעניתא ואתי מיטרא אמר להו הא אנא הא בר ליואי אמרו ליה דניתי וניכוין דעתין אפשר דתברי צבורא לביהו דאתי מטרא בעון רחמי ולא אתי מיטרא אמר להו ניחא לכו שיבא מטר בשבילנו אמרו ליה הין אמר רקיע רקיע כסי פניך לא איכסי אמר כמה עזין פני רקיע איכסי ואתא מיטרא:

ר' חמא נהרבלי:

סנהדרין י"ז: ר' חמא נהרבלי אמוראי דנהרדעא:

חנא בר חנילאי:

ברכות נ"ח: עולא ורב חסדא הוו קא אזלי באורחא כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי נגד רב חסדא ואתנח אמר ליה עולא אמאי קא מתנחת והאמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם שנאמ' ואתה בן אדם האנח בשברון מתני' וגו' ור' יוחנן אמר אף כל גופו של אדם שנאמ' והיו כי יאמרו עליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב וגו' א"ל היכי לא אתנח ביתא דהוו בה שיתין אפייתא ביממא ושיתין אפייתא בליליא ואפיין לכל מאן דצריך ולא שקל ידא מן כיסא דסבר דילמא אתי עני בר טובים ואדמטו ליה לכיסא קא מכסיף ותו הוו פתיחין ליה ארבע בבי לארבע רוחתא דעלמא וכל דהוה עייל כפין נפיק כי שבע והוו שדו ליה חטי ושערי בשני בצורת אבראי דכל מאן דכסיפא למישקל ביממא אתי ושקיל בליליא השתא נפל בתלא ולא אתנח אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן מיום שחרב ב"ה נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו שנאמ' באזני ה' צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב ואמר ר' יוחנן עתיד הקב"ה להחזירן לישובן שנאמר שיר המעלות לדוד הבוטחים בה' כהר ציון מה הר ציון עתיד הקב"ה להחזירו לישובו אף בתיהן של צדיקים עתיד הקב"ה להחזירן לישובן וגו':

רב חנא בר ביזנא:

סוכה נ"ב. בהדי חנא באגדתה למה לי פי' רב ששת אמר כן על רב חנא בר ביזנא מה לי בהגדה אצלו בקי הוא בהגדה ממני ולא אוכל לו:

חנה:

ברכות ל"א. מחנה ותפלתה:

ר' חנינא:

ירושלמי ברכות פ"ה ר' חנינא וריב"ל עלון קמוי טיפתא דקסרין פי' מושל אמרין לי המן קמוי אילן דיהודאה את קאים אמר לון אפיהון דמלאכין חמיתי:

ע"ז י"ז. רבי חנינא ורבי יונתן הוו קאזלי באורחא מטו להני תרי שבילי חד פצי אפיתח' דע"א וחד פצי אפיתתא דבי זונות א"ל חד לחבריה ניזל אפיתחא דע"א דנכים יצריה א"ל אידך ניזל אפיתחא דבי זונות וניכפייה ליצרין וניקבל אגרא כי מטו התם חזינהו לזונות איתכנעו מקמייהו א"ל מנא לך הא א"ל מזימה תשמור עליך תבונ' תנצרכה פי' התורה תשמור עליך מזנות שנקרא זימה:

סנהדרין ס"ה. רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקו בספר יצירה ומיברו להו עיגלא תילתא ואכלי ליה:

שם ס"ז. ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי' כרעי דרבי חנינא אמר לה אי מסתייעת זיל עביד אין עוד מלבדו כתיב וגו' עד שאני ר' חנינא דנפיש זכותיה:

שם י"ד. ר' חנינא ור' הושעי' קא הוה משתקיד ר"י למיסמכינה וגו' כתיב באות ה' גבי ר' הושעי':

ב"מ פ"ה: א"ר זירא נראה לי ר"י בר' חנינא אמרתי לו אצל מי אתה תקועה וגו' עד ר' חנינא אצל ר' חייא וגו' עד מאן עייל בר בר נפחא לתמן כתוב גבי ר' חיי':

עוד שם ר' חנינא ור"ח כמה היו משתדלין להרביץ תורה בישראל:

נדה כ' רבי חנינא פלי קורטא דגרגשתא ובדיק ביה לייט עליה רבי ישמעאל ברבי יוסי באסכרא ר' חנינא הוא דחכים כולי עלמא לאו חכימי הכי א"ר יוחנן חכמתו דר' חנינא גרמה לי דלא אחזי דמא מטמינא מטהר מטהרנא מטמא א"ר אלעזר ענותנותו דר"ח גרמא לי

דחזאי דמא ומה ר' חנינא דענותן הוא מחית נפשיה לספק וחזי אנא לא אחזי:

הולין כ"ד. אמרו עליו על ר' חנינא שהי' בן שמנים שנה והי' עומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל:

חנינא בן אחי ר' יהושע:

ברכות ס"ג. חנינא בן אחי ר' יושע ירד לגולה לעבר שנים ומיתו בידו לפי שהניח כמותו בארץ ישראל:

ברכות ל"ד. רב פפא ור"ה בריה דר"י פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא אמרו ליה בהדי דחזינך בריכנן עלך תרתי ברוך אשר חלק מחכמתו ליראיו ושהחיינו:

ר' חנינא בן דוסא:

תענית כ"ד רבי חנינא בן דוסא הוה קא אזיל באורחא אתא מטרא אמר לפניו רבש"ע כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער פסק מטרא כי מטא לביתיה אמר לפניו רבש"ע כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת אתא מיטרא וגו':

מה אמר רב יהודה אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מע"ש לע"ש הוה רגילא דביתהו למיחמא תנורא כל מעלי דשבתא ושדייא אקטרתא משום כיסופא הוה לה הך שיבבתא בישתא אמרה מכדי ידענא דלית להו ולא מידי מאי כולי האי אזלא וטרפא אבבא איכסף' ועיילא לאינדרונא איתעביד לה ניסא דחזיא לתנורא מלא לחמא ואגנא מלא לישא אמרה לה פלניתא פלניתא אייתי מסא דקא חריך לחמיך אמרה לה אף אנא להכי עיילי תנא אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בניסין אמרה ליה דביתהו עד אימת ניזיל ונצטע' כולי האי אמר לה מאי נעביד בעי רחמי דניתבי לך מידי בעא רחמי יצתא כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרע' דפתור' דדהבא חזיא בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתור' דדהבא דאית ליה תלת כרעי ואיהו אוכלת אפתורה דתרי כרעי אמר לה ניחא לך דמיכל אכלי כולי עלמא אפתורא דמשל' ואנן אפתורה דמחסר אמרה ליה מאי נעביד בעי רחמי

מ"ה אקטרתא דבר שמעלה עשן. כיסופה. בושה. שיבבתא בישתא שכונה רעה. טרפה אבבא פי' הכתה אדלת. מסא הוא מרדה שמוציאין בו לחם. דקא חריך לחמא פי' שנשרף הלחם. חד כרעא דפתורא דדהבא פי' למהר"שא כי אחד משלשה דברים שהעולם עומד עליהם היא התפלה והוא ברחמי עביד דיהב ליה ונשארו לו עוד התורה וגמילת חסדים לעלמי דאתו ע"כ מהרש"א. ולי נראה לבאר קצת הא דאמרינן כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש דר' חנינא הוא המוריד השפע ממעל למטה לארץ ומקור הברכה בא אליו לכן הקב חרובין שאכל הי' תמלית הברכה וטעם לשבח הי' בו עד שהי' די לכלכל אותו לאמצו ולחזקו לתורה ולעבודה אבל כל העולם כולו הי' ניזון רק בשביל חנינא ולא הי' במאכלם רק טעם קלים והיו צריכים מאכל רב לכלכלאת גופם. תניא גדול הנס האחרון. יותר מן הראשון דגמירי דמיהב יהיבי משקל לא שקלו ונראה לי בזה לבאר מה שפי' רש"י בקיום התורה ולכל היד החזקה שקיבל הלוחות בידיו לעיני כל ישראל ששיבר את הלוחות דבאמת קשה לקבל הלוחות בידיו דדרכן להלוך למעלה כמו שיסוד עפר הולך למטה ואמרינן שהארון הקדש הי' נושא את נושאיו ומת עוזי' בשביל שאחז את הארון שלא ישמט מהעגלה לכן ביד חזקה קיבל הלוחות בידיו שלא יפרחו למעלה למקור חלבתן וע"י כוחו בקדושה אוחזן בידו וכאשר שיברן בהשלכה לארץ לא הי, אפשר כי אם לאחר שאותיות פורחות באויר כי כ"ז שהאותיות היו דבוקין בלוחות לא הי' אפשר להשליכן לארץ וגם זה הי' גדול שיהיו אותיות פורחות לשמים דגמירי דמיהב יהבי מישקל לא שקלו וזה הנס שהראה משה לעיניני כל ישראל שהחזיר האותיות למעלה ושיבר הלוחות:

יומא נג. רבי חנינא בן דוסא הוה קא אזיל באורחא שדא מיטרא עליה אמר רבונו של עולם כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער פסק מיטרא כי אתא לביתים אמר רבונו של עולם כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת אתא מיטרא א"ר יוסף מאי אהני ליה צלותא דכהן גדול לגבי ר' חנינא בן דוסא, פי' שהי' כוהן גדול מתפלל שלא תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים ואפ"ה אהני צלותא דר"ח בן דוסא:

חולין ז. ההיא איתתא דהוה קא מהדרא למישקל עפרא מתותה כרעה דר' חנינא פי' לעשות לו כשפים אמר לה שקולי לא מסתייע' מילתיך אין עוד מלבדו כתיב:

הנישקלינהו מינך בעי רחמי ושקלוהו תנא גדול היה נס אחרון יותר מן הראשון דגמירי דמיהב יהבי מישקל לא שקלי חד בי שמשי חזי' לברתיה דהוות עציב' אמרה בתי למאי עציבת אמרה ליה כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת אמר לה בתי מאי איפכת לך מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק תנא היה דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו ממנו אור להבדלה — ר' חנינא בן דוסא הוו ליה הנך עיזי אמרו ליה קא מפסדן אמר אי קא מפסדן ניכלינהו דובי ואי לא כל חדא וחדא תיתי לאורתא דובא בקרנייהו לאורתא אייתי כל חדא וחדא דובא בקרנייהו הוה ליה ההיא שיבבתא דקא בניא ביתא ולא מטו כשורי אתי' לקמיה אמרה ליה בניתי ביתי ולא קמטו כשוראי אמר לה מה שמיך אמרה ליה איכו אמר איכו נמטו כשוריך תנא הגיעו עד שיצאו אמה לכאן ואמה לכאן ויש אומרים סניפין עשאום תניא פלימו אומר אני ראיתי אותו הבית והיו קורותיו יוצאות אמה לכאן ואמה לכאן ואמרו לי בית זה שקירה ר' חנינא בן דוסא בתפלתו ורבי חנינא מהיכן הוו ליה עזים והא עני הוה ועוד אמרו חכמים אין מגדלין בהמה דקה בא"י אמר רב פנחס מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו והניח שם תרנגולין ומצאתן אשתו של ר' חנינא בן דוסא ואמר לה אל תאכלי מביציהן והרבו בצים ותרנגולים והיו מצערין אותם ומכרן וקנו בדמיהן עזים פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולין ואמר לחבירו בכאן הנחתי התרנגולין שלי שמע ר' חנינא אמר לו יש לך בהן סימן אמר לו הן נתן לו סימן ונטל את העזין והן הן עזי דאייתו דובי בקרניהו:

ירושלמי ברכות פ"ג. מעשה דר"ח בן דוסא וכברבר וגו' עיין בערך ניסים:

ברכות ל"ג. ת"ר מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק את הבריות באו והודיעו לו לר' חנינא בן דוסא אמר להן הראו לי את חורו הראוהו את חורו נתן עקבו על פי החור יצא ונשכו ומת אותו ערוד נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש אמר להם ראו בני אין ערוד ממית אלא החטא ממית' באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע ערוד ואוי לערוד שפגע בו ר' חנינא בן דוסא:

שם ל"ד. ת"ר מעשה שחלה בנו של ר"ג שגר ת"ח אצל ר' חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים כיון שראה אותם עלה לעלייה ובקש עליו רחמים בירידתו אמר להם לכו שחלצתו חמה' אמרו לו וכי נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך מקובלני אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף ישבו וכתב וכיונו אותה שעה וכשבאו אצל ר"ג אמר להו העבודה לא הסרתם ולא הותרתם אלא כך היה מעשה באות' שעה חולצתו חמה ושאל לנו מים לשתות — ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל ר' יוחנן בן זכאי והלה בנו של ריב"ז אמר לו חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים וחיה אמר ר' יוחנן בן זכאי אלמלא הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחים עליו אמרה לו אשתו וכי חנינא גדול ממך אמר לה לאו אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך:

סוטה מ"ט. משמת ר' חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה:

ירושלמי דמאי פ"א ר' חנינא בן דוסא הוה יתב אכיל בלילי שבת פחת פתורה קומוי אמרו ליה מהו כן אמר להון תבלין שאלתי משכינתי ולא עשרתיו והזכיר תניין ועלה השולחן מאיליו פי' נזכר התנאי שאמר מע"ש להפריש למחר:

יבמות קכ"א. ת"ר מעשה בבתו של נחוניה חופר שיחין שנפלת לבור הגדול ובאו והודיעו לר' חנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום, שנייה אמר להם שלום שלשית אמר להם עלתה אמר לה בתי מי העלך אמרה לו זכר של רחלים נזדמן לי וזקן מנהיגו אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא ולא בן נביא אנכי אלא דבר שהצדיק מתעסק בו יכשל בו זרעו וגו':

חגיגה י"ד. ונשוא פנים זה שנושאין פנים לדורו בעבורו למעלה כגון ר' חנינא בן דוסא פי' תוס' שהי' בעל מעשים יותר מכל בני דורו:

ר' חנינא:

ירושלמי שבת פ"ו תרין תלמידי מן ר' חנינא הוון נפקן מיקטוע כיסין פי' מוציאין לקוץ עצים המתן חדא איסטרוגולוס פי' הוזה בכוכבים אמר אילן תרין מי נפקין ואינן חוזרין פי' יוצאין ואינן חוזרין מי נפקן, פגע בהון חד סב אמר להון זכו עמי דאית לי תלתא יומין דלא טעמית כלום והוה עמהון חד עגיל פי' ככר לחם קציין פלגא ויהבנא ליה אכיל וצלי

עלידון וגו' וסילק המעשה הי' כן דנפיק קלא על ההוא חיזא בכבבים שהוא שקרן כי חזרו בשלום והוא בעצמו הודה שאין ממש באיצטגנינות שלו ואעפ"כ הלכו הנהו הרי תלמידי וחקרו איך נהיתה הדבר כי דרך האיצטגנינות שיש עכ"פ איזה ממשות ומצא נחש חתוך לשני גזרים כי המה חתכו אותו בלא ראות ואמרו להם מה מצוה בא לידכם וסיפרו מצדקה שנתנו להוא סבא אמר ההוא איצטגנינא על נפשו מה אני יכול לעשות שאלהי ישראל מפייעם בחצי ככר להם:

ירושלמי תענית פ"ג. מותנא הוה בציפורי' וגו' פי' הי' מגפה בציפורי ובשבבתא דר' חנינא לא הוה מותנא והיו בני ציפורי מתרעמין עליו שאין מתפלל עליהו ואמר להון זמרי אחד היה בימי משה וגרם שנפלו ע"י כ"ד אלף ואנו בדורינו יש כמה זמרי ואתם מתרעמין, עו"ש חד זמן היו צריכון מטר בציפורי עביד ר' חנינא תעניתא ולא אתי מיטרא וריב"ל עביד תענית' בדרומא ונחית מיטרא והי' אינשי ציפורי מתרעמין על ר' חנינא ואמרו שהוא מעציר עליהם גשמים שמלמד חובה עליהם ושלח ואייתי לריב"ל ואמר ליה שיתענה עמהם ויתפלל על הגשמים ונחית עמהם בתפלה ובתענית ואעפ"כ לא אתא מיטרא ואמר ר' חנינא לא ריב"ל נחית מיטרא לדרומא ולא ר' חנינא מעציר גשמים לציפורי אלא דרומאי לבהון רך ושמעין מילה דאורייתא אבל ציפוראי לבהון קשה ושמעין מילה דאורייתא ולא מתכנעין:

ברכות ס"א: לא נברא העולם אלא לאחאב בן עמרי ולר' חנינא בן דוסא לאחאב בן עמרי העוה"ז ולר' חנינא בן דוסא העוה"ב:

חנינא בן חזקיה:

מנחות מ"ה. אמר רב יהודה אמר רב זכור אותו האיש לטוב וחנינא בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה מה עשה העלה ג' מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשו:

חנינא בן חכינאי:

כתובות ס"ב. ר' חנינא בן חכינאי הוה קאזיל לבי רב בשילהי' הילולא דרשב"י ויתיב תרי סרי שני בבי רב כי הדר אשתנו שבילי דמתא ולא ידע למיזל לבית יתיב אגודא דנהרא שמע להההיא רביתא דהוו קרי לה בת חכינאי וגו' אמר שמע מינה ההיא רביתי דידן אזיל אבתרה' הוה יתיבא דביתהו קא נהלה קמחא דל עינה חזיתיה סוי לבה פרח רוחה ובעי' רחמי עלה ואמר עניי זו זו שכרה וחייה:

חנינא בר חמא:

כתובות ק"ג. חנינא בר חמא ישב בראש לא קיבל ר' חנינא שהיה ר' אפס גדול ממנו ב' שנים ומחצה יתיב ר' אפס ברישא ויתיב ר' חנינא איבראי ואתא לוי ויתיב גביה נח נפשיה דרבי אפס ויתיב רבי חנינא ברישא ולא הוה ליה ללוי אינש למיתב גביה וקאתי לבבל:

יומא פ"ז. ר' חנינא בר חמא לא רצה להתפייס מרב במעלי יומא דכיפורי' משום דחזא בחלמא דזקפוה לרב בדיקלא וגמירי דכל דזקפוה בדיקלא רישא הוה פי' נעשה ראש וירא שיהי' רב ראש ישיבה ודאג למות לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא נימא:

חנינא בר פפי:

קידושין ר' חנינא בר פפי תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר מלתא ומלי נפשי' שיחנא וכיבא עבדא היא מילתא ואיתסי ערק טשא בההוא בי בני דכי הוו עיילין בתרין אפילו ביממא הוו מיתזקי למחר אמרו לי' רבנן מאן נטרך אמר להו שני נושאי קיסר שמרוני כל הלילה אמר ליה שמא דבר ערוה בא לידך וניצלת הימנו דתנינא כל הבא דבר ערו' לידו וניצל הימנו עושין לו נס:

ר' חנינא בן תרדיון:

ע"ז י"ז. ת"ר כשנתפסו ר' אלעזר בן פרטא ורבי חנינא בן תרדיון א"ל ר' אלעזר בן פרטא לר' חנינא בן תרדיון אשריך שנתפסת על דבר אחד או לי שנתפסתי על חמשה דברים א"ל ר' חנינא אשריך שנתפסת על חמשה דברים ואתה ניצול אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול שאתה עסקת בתורה ובגמילות חסדים ואני לא עסקתי אלא בתורה בלבד וכדרב הונא דאמר כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה שנאמ' וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וגו' מאי ללא אלהי אמת שכל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה ובגמילות חסדים לא עסק והתניא ר' אלעזר בן יעקב אומר לא יתן אדם מעותיו לארנקי של צדקה אלא א"כ ממונה עליו תלמיד חכם כר' חנינא בן תרדיון הימנוה הוא דהוה מהימן מיעבד לא עביד והתניא

אמר לו מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים מיעבד עביד כדבעי ליה לא עביד אתיו' לר' אלעזר בן פרטא אמרו מ"ט תנית ומ"ט גנבת אמר להו אי סייפי לא ספר' ואי ספר' לא סייפי ומדהא ליתא הא נמי ליתא ומ"ט קרו לך ר' רבן של תרסיים אני אייתו ליה תרי קיבורי אמרו לי הי דשתיא והי דערבא איתרחיש ליה ניסא אתיא זיבוריתא אותיב' על דשתיא ואתאי זיבור' ויתיב על דערבא אמר להו האי דשתיא והאי דערבא א"ל ומ"ט לא אתית לבי אבידן אמר להו זקן הייתי ומתיירא' אני שמא תרמסוני ברגליכם אמרו ועד האידנ' כמה סמי איתרמוס איתרחיש ניסא ההוא יומו אירמוס חד סבא ומ"ט קא שבק' עבדך לחירו' אמר להו לא היו דברים מעול' קם חד מנייהו לאסהודי ביה אתא אליהו אידמי ליה כחד מחשובי דמלכות' א"ל מדאיתרחיש ליה ניסא בכולהו בהא נמי איתרחיש ליה ניסא וההוא גברא בישותי' הוא דקא אחוי ולא אשגח ביה קם למימר להו הוה כתיבא איגרתא דהוה כתיב מחשיבי דמלכות לשדורי לבי קיסר ושדרוה על ידיה דההוא גברא אתא אליהו פתקי' ארבע מאה פרסי אזל ולא אתא, אתיוה לרבי חנינא בן טרדיון אמרו ליה אמאי קי' עסקת באוריית' אמר להו כאשר ציוני ה' אלהי מיד גזרו עליו לשריפה ואל אשתו להריגה ועל בתו לישב בקוב' של זונות עליו לשריפה שהיה הוגה את השם באותיותיו והיכי עביד הכי וגו' להתלמד עבד וגו' אלא מ"ט איענש משום הוגה את השם בפרהסיא דהוי ועל אשתו להריג' דלא מיח' ביה וגו' ועל בתו לישב בקובה של זונות דא"ר יוחנן פעם אחת הית' בתו מהלכות לפני גדולי רומי אמרו כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו מיד דקדקה פסיעותיה וגו' בשעה שיצאו שלשתן הצידקו עליהם את הדין הוא אמר הצור תמים פעלו וגו' ואשתו אמרה אל אמונה ואין עול בתו אמרה גדול העצה ורב העלילי' אשר עיניך פקוחות על כל דרכי וגו' א"ר כמה גדולים צדיקים הללו שנזדמנו להן ג' מקראות של צידוק הדין בשעת צידוק הדין: מן

שם י"ח. ת"ר כשחלה ר' יוסי בן קיסמא הלך ר' חנינא בן טרדיון לבקרו אמר לו חנינא אחי אחי אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה את ביתו ושרפ' את היכלו והרגו את חסידיו ואיבדה את טוביו ועדיין היא קיימת ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וספר מונח לך בחיקך אמר לו מן השמים ירחמו אמר לו אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש אמר לו רבי מה אני לחיי עולם הבא אמר לו כלום מעשה בא לידך אמר לו מעות של פורי' נתחלפו לי במעות של צדקה וחילקתים לעניים אמר לו א"כ מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפטר ר' יוסי בן קיסמא והלכו כל גדולי רומי לקברו והספידוהו הספד גדול בחזרתן מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו הביאוהו וכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה אמרה לו בתו אבא אראך בכך אמר לה אילמלא אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי מי שמבקש עלבונה של ס"ת הוא יבקש עלבוני אמרו לו תלמידיו רבי מה אתה רואה אמר להן גיליון נשרפין ואותיות פורחות אף אתה פתח פיך ותכנס בך האש אמר להן מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו אמר לו קלצטונירי רבי אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך אתה מביאני לחיי העולם הבא. אמר לו הן השבע לי נשבע לו מיד הרבה בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו יצאה נשמתו במהרה אף הוא קפץ ונפל לתוך האור יצתה בת קול ואמרה רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנין הן לחיי העולם הבא בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים:

חנן הנחבא:

תענית כ"ג. חנן הנחבא בר ברתיה דחוני המעגל הוה כי הוה מצטריך עלמא למטרא הוו משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה ונקטי ליה בשיפולי גלימיה ואמרו ליה אבא

מז"ך אי סייפי לא ספרא פי' סייפי חרב כלומ"ר אי גנב ולסטים אני ללחום בחרב לא ספרא לא אוכל לעסוק בתורה בספר. טרסים גרדיים אורגין. קיבורי הנס פקעיות צמר או פשתן. שתיא הוא שתי וערבא הוא ערב:

אבא הב לן מטרא אמר לפני הקב"ה רבש"ע עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהי' מטרא לאבא דלא יהיב מטרא ואמאי קרי ליה חנן הנחבא מפני שהיה מחביא עצמו בבית הכסא:

חנן המצרי:

סנהדרין י"ז. דנין לפני חכמים חנן המצרי וחנניה בן חכינאי:

חנן בן אבשלום:

כתובו' ק"ה. חנן בן אבשלום הי' אחד משלשה דייני גזירות שבירושלים:

חנניה מישאל ועזרי';

סנהדרין צ"ב: מהגם שנעשה לחנניה מישאל ועזריה בכבשן האש וגו' כתוב בערך ניסים:

שם צ"ג: כתיב בדניאל ויהיו מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה אמר ר"א כולן מבני יהודה ורשב"נ אמר דניאל מבני יהודה חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים:

רב חסדא:

עירובין ס"ג. רב חסדא תלמיד חבר דרב הונא הוה:

סנהדרין י"ז. רב חסדא ורב הונא סבי דסורא:

עירובין שם ס"ז. רב חסדא ורב ששת כי פגעו בהדדי רב חסדא מרתען שפוותיה ממתנייתא דרב ששת ורב ששת מרתען כולי גופיה מפלפוליה דרב חסדא:

תענית כ"ג. חסידי דבבל רב הונא ורב חסדא כי הוה מצטריך עלמא למיטרא וגו' כתוב לעיל גבי ר' הונא באות ה':

מ"ק כ"ח. רב חסדא לא הוה יכיל ליה מלאך המות דלא הוה שתיק פומיה מגירסה סליק יתיב בארזא דבי רב פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה:

מ"ק כ"ח. חיי' בני ומזוני לא בזכותה תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא דהא רבה ורב חסדא תרוייהו רבנן צדיקי הוי מר מצלי ואתי מטרא ומר מצלי ואתי מטרא רב חסדא חיי' תשעין ותרתין שנין רבה חיי' ארבעין בי רב חסדא שיתין הילולין בי רבה שיתין תיכלי בי רב חסדא סמידא לכלבא ולא מתבעי בי רבה נהמא דשערי לאינשי ולא משתכח:

חסיד:

ברכות י"ח. מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ר"ה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו אמרה חדא לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתה איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שמעת אמרי לי הלכה היא ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו הלך הוא וזרע ברביעה שניה של כל העולם כולו לקה שלו לא לקה לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו אמרה חדא לחברתה בוא ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי לא כך אמרתי לך איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי הלכה ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעי שניה שדפון מלקה אותו הלך וזרע ברביעי ראשונה של כל העולם כולו נשדף ושלו לא נשדף אמרה לו אשתו מפני מה אישתקד של כל העולם כולו לקה ושלך לא לקה ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף סח לה כל הדברים הללו אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה אמרה לה לכי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו אמרה לה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי הניחני דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים:

ברכות ל"ב. ת"ר מעשה בחסיד א' שהיה מתפלל בדרך בא שר אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום עד שסיים תפלתו לאחר שסיים תפלתו א"ל ריקא והלא כתוב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך וכתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכ' כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי א"ל המתין לי עד שאפייסך בדברים א"ל אלו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא

חבוך ונתן לך שלום היית מחזור לו א"ל לאו ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך א"ל היו חותכם את ראשי בסייף א"ל והלא דברים ק"ו ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר כך אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקים לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה מיד נתפייס אותו השר ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום: מז

ירושלמי פרק נגמר הדין, מעשה בחסיד אחד שהי' מהלך בדרך וראה שני בני אדם נזקקין לכלבא אמרין כן ידעינן דו גברא חסידא אזיל ומסהיד עלן ומרן דוד קטיל לן אלא לקדמיה וניסהוד עלוי אסהידו עליה ונגמר דינו ליהרג הוא שדוד אמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי מחרב מחרב אורי' מכלב מכלבו של חסיד:

תמורה ט"ו. כל היכא דאמר מעשה בחסיד אחד או רבי יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אילעאי: מח

חרבן:

ערכין י"ב וי"ג זמן חרבן ראשון ושני':

חריפי דפומבדיתא:

סנהדרין י"ז. חריפי דפומבדיתא עיפא ואבימי בני רחבה:

חשמונאי:

סוטה מ"ט. ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבחוץ ואריסטוטלוס מבפני' בכל יום ויום היו משלשלין דינרין בקופה ומעלין להם תמידין היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית לעז להם בחכמת יוונית אמר להם כל זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרין בידכם למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי חומה נעץ ציפורניו נזדעזעה א"י ארבע מאות פרסה אותה שעה אמרו ארור אדם שיגדיל חזירים וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית ועל אותה שנה שנינו מעשה ובא עומר מגנות צריפים ושתי הלחם מבקעת עין סוכר, ועיין עוד בערך מלכים:

אות ט

ר' טרפון:

נדרים ס"ב. ר' טרפון אשכחיה ההוא גברא בזמן שהוקפלו המקצועות דקאכיל אחתיה בשקא ושקליה ואמטי למשדייה בנהר' אמר לו אוי לו לטרפון שזה הורגו שמע ההוא גברא שבקי' וערק אמר ר' אבהו משום רבי חנינא בן גמליאל כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על דבר זה אמר אוי לי שנשתמשתי בכתר' של תורה:

ירושלמי פיאה. אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת ונפסק קידיקוסין שלה והלך ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת פרתותיה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למטתה וגו' כתוב בערך כיבוד אב ואם:

ירושלמי דמאי פ"א. ר' טרפון הוה אכיל ונפיל פיתותא מניה אמרו ליה מהו כן אמר להן קורדום שאלתי ועשיתי ע"ג טהרות פי' ששאל קורדום מע"ה שאינו אוכל חולין בטהרה והוא אוכל חולין בטהרה:

ירושלמי שביעית ר' טרפון ירד לאכול קציעות מתוך שלו שלא בטובה פי' שלא היה מחזיק טובה כב"ש דלב"ה שרי להחזיק טובה לבעלים חמוניה סנטורין פי' השומרי' ראו אותו ושרון חבטון עליה כד חמא גרמיה בסכנה אמר לון בחייכון אמרון גו ביתיה דר' טרפון עתדין ליה תכריכין כד שמעון כן אשתטחון על אפיהון אמרין ליה רבי שרי לן אמר להון ייתי עלי על כל חוטר וחוטר דהוה נחית עלי הוינא שרי לכון על קדמיא באילן תרתין מילין נהג ר"ט כב"ש וסכין בהדא ובקריאת שמע פי' שהטה עצמו בשעת ק"ש כב"ש וכל ימיו של

מ"ז המרש"א בח"א כ' הא דאותו חסיד מסר נפשו אף דאמרינן במלכי או"ה פוסק נ"ל שהי' רק הגמון ולא מלך ולא הי' סכנה כמו במלך ועיין במג"א ק"ד ובמחלית השקל שם דלדעת הפוסקים שרי למסור נפשו על דבר עבירה שאינו ביהרג ואל יעבור ולדעת הפסוקים דס"ל דאסר למסור נפשו על שאר עבירות חוץ מגילוי עריות וע"ז ושפיכת דמים נ"ל דאותו הגמון לא הי' אכזרי כ"כ ואותו חסיד הי' בוטח שלא יהרגנו, ועיין בכ"מ בהלכות יסוד התורה פ"ה דמי שהוא גדול וחסיד ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם ולמסור נפשו אפי' על מצוה קלה:

מ"ח ול"ע אם כן הוא רק בתלמוד בבלי או גם בירושלמי:

ר' טרפון הי' מתענה על הדבר הזה ואמר אוי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה:

ר' טובי בר מתנה:

ב"ב נ"ח. ההוא אמגושא פי' מכשף" דהוה חטיט שכבי כי מטי אמערתא דרב טובי בר מתנא תפשיה בדיקניה וגו' כתוב באות א' גבי אביי:

טביומא:

ב"ב י"ב. טביומא הוא מר בר רב אשי:

אות י.

יהודה:

מכות י"א. מיהודה שהיו עצמותיו מגולגלין בארון וכתוב בערך אבות ושבטים:

ר' יהודה:

מבוא התלמוד ובהקדמת הרמב"ם לס' זרעים כל ר' יהודה סתם הנזכר במשנה הוא ר' יהוד' ברבי אליעאי:

ברכות ס"ג. מנחות ק"ג. ר' יהודה ראש המדברים בכל מקום וזה ר' יהודה בר' אילעא ועיי' בשבת ל"ג: לפי שדיבר בשבח או"ה נתעלה ע"פ מלכות ונעשה ראש המדברים:

שבת כ"ה. אמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי ע"ש מביאין לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין ודומה למלאך ה' צבאות והיו תלמידיו מחבין ממנו כנפי כסותן אמר להן בני לא כך שניתי לכם סדין בציצית ב"ש פטורין וב"ה הלל מחייבין והלכה כדברי בית הלל ואינהו סברי גזרה משום כסות לילה:

תמורה ט"ו. כל היכי דאמר מעשה בחסיד אחד ר' יהודה בן בבא או רבי יהודה ברבי אלעאי:

נדרים מ"ט. דביתהו דר' יהודה נפקת נקטת עמרא עבדה גלימא דחוטבי כד נפקת לשוקא מיכסי' ביה וכד נפיק רבי יהודה לצלויי הוה מיכסי ומצלי וכד מיכסי מברך שעטני מעיל זימנא חדא גזר רבן שמעון בן גמליאל תעניתא רבי יהודה לא אתא לבי תעניתא אמרין ליה לא אית ליה כסויא שדר ליה גלימא ולא קביל דלי ציפתא ואמר ליה לשלוחא חזי מאי איכ' מיהו לא ניחא לי דאיתהני בהדין עלמא פי' רש"י כשהגביה המחצלת ראה הרבה זהב תחתיה:

סנהדרין כ'. שקר החן זה דורו של משה ויהושע והבל היופי זה דורו של חזקיהו יראת ה' היא תתהלל זה דורו של ר' יהודה בר' אילעאי אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה:

מבוא התלמוד. סתם ספרא ר' יהוד' ואליבא דר"ע כי הי' תלמידו:

שם. הלכה כר"י נגד ר"מ:

ר' יהודה הנשיא:

הוא רבינו הקדוש ועיין לעיל באות ד' גבי ר"ג ויתר תקפו וגדולתו של רבינו הקדוש כתוב לקמן באות ר':

גיטן ע"ו. ר' יהודה נשיאה והוא בנו של ר"ג בר רבי:

ר"י בן בבא:

תמורה ט"ו. כל היכא דתני מעשה בחסיד אחד או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה ברבי אילעאי:

ע"ז ח'. אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ור' יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל נשתכחו לגרסינהו אלא בטלו דיני קנסות מישראל שגזרה מלכות גזירה כל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב ותחום שסומכין בו יעקר מה עשה ר' יהודה בן בבא הלך וישב בין שני הרים גדולים ובין שתי עיירות גדולות בין ב' תחומי שבת בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ור"ש ור"א בן שמוע ורב אויא מוסיף אף ר' נחמיה כיון שהכירו בהם אויבי' אמר להם בני רוצו אמרו לו רבי ואתה מה תהא עליך אמר להן הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכין אמר לא זזו משם עד שנעצו לגופו ג' מאות לולניאות של ברזל ועשאהו לגופו ככברה:

סוטה מ"ח. ואף על ר' יהודה בן בבא בקשו לומר הי' חסיד והי' עניו אלא שנטרפה שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות:

ירושלמי סוטה פ"ט. אמרו עליו על ר' יהודה בן בבא שהי' כל מעשיו לשם שמים אלא שגידל בהמה דקה כי הי' חלה ואמרו הרופאים שאין לו רפואה אלא חלב רותח שהי' גונח מה עשה לקח עז וקשרה לכרעי מטתו

וגו' ובשעת מיתתו בדקו חכמים במעשיו ולא מצאו אלא אותו עון בלבד:

ר"י בן בתיר':

מבוא התלמוד. ר' יהודה בן בתירה ור' יהושע בן בתירה ולפעמים כתוב סתם בן בתיר' י"א שהוא ר' יהושע בן בתירה וי"א שהוא ר' יהודה בן בתיר' עיין לעיל באות ב' גבי בן בתירה:

ירושלמי סנהדרין פ"ז. שנולד ר' יהוד' בן בתירה ע"י שהתפללו על אביו שיוליד ר' אליעזר ור' יהושע ור' גמליאל ועיין יתר ענין זה באות י' גבי ר' יהושע:

יהודה בן שמוע:

תענית י"ה. מעשה ביהודה בן שמוע שנטל עצה ממטרנותא להצל מגזירת מלכות וגו' עיי' א"ב מעורבב:

יהודה בן גרים:

מ"ק ט'. רשב"י אמר לבריה על ר' יונתן בן עסמיי ועל ר' יהודה בן גרים בני אדם הללו אנשים של צורה זיל גביהן דליברכוך וגו' כתוב בערך ברכה וקללה:

ר' יודן בי ר' ישמעאל:

ירושלמי ברכות פ"ה. מנהגיה באורייתא סגין והות גולתיה שרעת מיניה וחכינא מזדהרת ליה „פי' טליתו נפל הימנו ונחש שמרו" אמרו ליה תלמידיו רבי הא גולתך שריעה אמר להון ולית האי רשעתא זהירא ליה:

ידים פ"ד מ"ד. בו ביום בא יהודי גר עמוני ועמד לפניהם בבית המדרש אמר להם מה אני לבא בקהל אמר לו רבן גמליאל אסור אתה אמר לו ר' יהושע מותר אתה אמר לו רבן גמליאל והא כתיב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי וגו' אמר לו ר' יהושע וכי עמוני' ומואבי' במקומן הן כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנאמ' ואסיר גבולות עמי' ועתידותיהם שוסתי ואוריד כביר יושבי' אמר לו רב"ג הכתוב אומר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון שככר חזרו אמר לו ר' יהושע הכתוב אומר ושבתי את שבות עמי ישראל ויהודה ועדיין לא שבו והתירוהו לבא בקהל:

רב יהודה:

נדה י"ג. קרי שמואל על רב יהודה אין זה ילוד אשה:

מבוא התלמוד. כל רב יהודה סתם הוא רב יהודה בר יחזקאל:

שם. רב יהודה ורבה הלכה כר' יהודה:

תענית כ"ד. רבה גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתי מטרא אמרו ליה והא רב יהודה כי הוה גזר תעניתא אתא מטרא אמר להו מאי אעביד אי משום תנויי אנן עדפינן מינייהו דבשני דרב יהודה כל תנוי' בנזיקין הוה ואנן קא מתניתין משיתא סידרין וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדירה ואמרי לה זתים שכבשן בטרפיהון טהורין אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואלו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאנא אתי מטרא ואנן קא צווחינן כולי יומא וליכא דאשגח בן אי משום עובדא אי איכא דחזא מידי לימא אבל מה יעשו גדולי הדור שאין דורן דומ'" יפה רב יהודה חזו הגהו בי תרי דהוו קא פרצי בריפת' אמר שמע מינה איכא שבעא בעלמא יהב עיניה הוה כפנא אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעי' מר דשכי' קמיה ניעשיי' דליפוק בפתחא דסמוך לשוקא עשייה ונפק לשוקא חזא כנופיא אמר להו מאי האי אמרו ליה אכוספא דתמרי קיימי דקא מזדבן אמר שמע מינה כפנא בעלמא אמר ליה לשמעיה שלוף לי מסאניי שלף ליה חד מסאנא ואת' מטרא כי מטא למישלף אחרינ' אתא אליהו ואמר ליה אמר הקב"ה אי שלפת אחרינא חריבנא לעלמא אמר רבי מרי בריה דבת שמואל אנא הוה קאימנא אגודא דנהר פפא חזאי למלאכי דאידמו למלחי דקא מייתי חלא ומלונהו לארבי והוה קמחא דסמידא אתו כולי עלמא למיזבן אמר להו מהא לא תיזבנון דמעשה נסים הוא למחר אתיין ארבי דחיטי דפריזנא:

קידושין ע'. ההוא גברא דמנהרדעא דעל לבי מטבחיא בפומבדיתא אמר להו הבו לי בישרא אמרי ליה נטר עד דשקיל לשמעיה דרב יהודה בר יחזקאל וניתיב לך אמר מאן יהודה בר שויסקאל דקדים לי דשקל מן קמאי אזלו אמרו ליה לרב יהודה שמתיה אמרו רגיל דקרי אינשי עבדי אכריז עליה דעבדא הוא אזל ההוא אזמניה לדינא לקמיה דרב נחמן אייתי פתקא דהזמנא אזל רב יהודה לקמיה דרב הונא אמר ליה איזיל או לא איזול אמר ליה מיזל לא מיבעי לך למיזל משום דגברא רבה את אלא משום יקרא דבי נשיאה קום אתא אשכחיה דקעביד מעקה אמר ליה לא סבר לה מר להא דאמר רב הונא בר אידי אמר שמואל כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה

א"ל פורתא דנוגדריתא הוא דקא עבידנא א"ל מי סניא סעקה דכתיב באורייתא או מחיצה דאמור רבנן א"ל יתיב, מר אקרפיטא א"ל ומי סני ספסל דאמור רבנן או איצטבא דאמרי אינשי א"ל ליכול מר איתרונגא אמ' ליה הכי אמר שמואל כל האומר איתרונגא תילתא ברמות רוחא או אתרוג כדקריוה רבנן או אתרוגא דאמרי אינשי אמר ליה לישתי מר אנבגא אמר ליה מי סני איספרגוס דקריוה רבנן או אנפק דאמרי אינשי תיתי דונג תשקינן אמר ליה הכי אמר שמואל אין משתמשין באשה קטנה היא בפירוש אמר שמואל אין משתמשין באשה בין גדולה בין קטנה נשדר ליה מר שלמה לילתא א"ל הכי אמר שמואל קול באשה ערוה אפשר ע"י שליח אמר ליה הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה ע"י בעלה אמר לי' הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל שלחה ליה דביתהו שרי ליה תגרי דלא נישוויך כשאר עם הארץ אל מאי שיאטיה דמר הכא אמר ליה טסקא דהזמנותא שדר מר אבתראי אמר ליה השתא שותא דמר לא גמירנא טסקא דהזמנותא משדרנא למר אפיק דיסקא דהזמנותא מבי חדיה ואחזי ליה אמר ליה הא גברא והא דסקא אמר ליה הואיל ואתא מר להכא לישתעי מיליה כי היכי דלא לימרו מחנפי רבנן אהדדי' אמר ליה מ"ט שמתיה מר לההוא גברא ציער שליחא דרבנן ולנגדי' מר דרב מנגיד על מאן דמצער שלוחא דרבנן דעדיף מניה עבדי ליה מאי טעמא אכריז מר עליה דעבדא הוא אמר ליה דרגיל דקרי אינשי עבדי ותני כל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחו לעולם ואמר שמואל במומו פוסל אימר דאמר שמואל למיחש ליה לאכרוזי עליה מי אמר אדהכי והכי אתא ההוא בר דינא סנהדרעה א"ל ההוא בר דיניה לרב יהודה לדידי קרית לי עבדא דאתינא מבית חשמונאי מלכא אמר ליה הכי אמר שמואל כל דאמר מדבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא א"ל לא סבר לה מר להא דאמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב כל ת"ח שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו אמר ליה הא איכא רב מתנה דקאי כוותי רב מתנה לא חזייה לנהרדעא תליסר שני ההוא יומא אתא אמר ליה דכיר מר מאי אמר שמואל כי קאי חדא כרעא אגודא וחדא כרעא בעבר' א"ל הכי אמר שמואל כל דאמר מדבית חשמונאי מלכא קאתינא עבדא הוא דלא אישתייור מינייהו אלא ההוא רביתא דסלקא לאיגרא ורמיא קלא ואמרה כל דאמר מבית חשמונאי אנא עבדא הוא נפלה מאיגרא ומית' אכרוז עליה דעבדא הוא ההוא יומא אקרען כמה כתובתא בנהרדעא כי קא נפיק נפקי אבתריה למירגמיה אמר להו אי שתיקו שתיקי ואי לא מגלינא עלייכו הא דאמר שמואל תרתי זרעייתא איכא בנהרדעא חדא מיקריא דבי יונא וחדא מיקריא דבי עורבתי וסימניך טמא טמא טהור טהור שדיוה לההוא רינמא מידייהו וקם אטמא בנהר מלכא מכריז רב יהודה בפומבדית' אדא ויונתן עבדי יהודה בר פפא ממזירא בטי בר טוביה ברמות רוחא לא שקיל גיטא דחירותא: מ"ט

נדרים נ'. ההיא דאתא לקמיה דרב יהודה סנהדרעא לדינא ואיתחייבי' מן דינא אמרה ליה שמואל רבך הכי דנן אמר לה ידעת ליה אמרה ליה אין גוצא ורבה כריסיה אוכם' ורבה שיניה אמר לה לבזוייה קאתית תיהוי הדיא אתת בשמתא פקעה ומתה:

ר' יהושע:

מבוא התלמוד. ר' יהושע סתם הוא ר' יהושע בן חנני' תלמידו של ריב"ז ולוי הי' עיין ב"מ י"א:

שם. ר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע:

ב"מ נ"ט. מעשה בפלוגת' דר' אליעזר ור' יהושע בתנור של עכנאי כתב לעיל באות א' גבי ר' אליעזר:

חגיגה ה'. ריב"ח הוה קאי בי קיסר אחוי ליה ההוא אפיקורוסא עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה אחוי ליה ידו נטויה עלינו אמר ליה קיסר לריב"ח מאי אחוי לך עמא דאהדרינהו

מ"ט פיתקא דהזמנא פי' כתב שמזמין אותו לבא לב"ד. אינבא הוא כוס שהוא רביעית וכן איספרגוס או אנפק. ומאי שיאטיה דמר הכא פי' מה דרכו של מר לשוט הלום למה בא. טסקא דהזמנותא פי' שטר הזמנה לבא לפני ב"ד. שותא דמר לא גמירנא פי', שיחתו של אדוני איני מבין. מביה חדיה פי' מתוך חיקו. אגודא פי' שפת הנהר אמברא פי' אגשר אי' כמו אספינה, וקם איטמא בנהר מלכא פי' נאותם האבנים שהשליכו מידם בנהר נסתמו מי הנהר, בלאי דנאי עלאי מלאי שם מקומות או שם משפחות גובאי גבעונאי וגו' שם כפרים:

מריה לאפיה מיניה ואנא מחוינא ליה ידו נטויה עלינו אמרו ליה להוא מינא מאי אחוית ליה עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה ומאי אחוי לך לא ידענא אמרו גברא דלא ידע מאי מחוי ליה במחוג „פי' ברמז" יחוי קמיה מלכא אפקוה וקטלוה כי קא ניחא נפשיה ריב"ח אמרו ליה רבנן מאי תיהוי עלן מאפיקורסן אמר להם אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתן וגו' נסרחה חכמתן של אומות העולם:

חגיגה י"ד. ר' יהושע ור' יוסי הכהן שהיו דורשין במעשה מרכבה וגו' עד מזומנין לכת שלישית הם ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם כתו' לעיל באות א' גבי ר' אלעזר בן ערך:

ד"א פ"ה. לעולם יהו כל בני אדם חשובין לפניך כלסטים והיו מכבדן כר"ג ומעשה ברבי יהושע שהשכים אצלו אדם ונתן לו אכילה ושתיה והעלהו לגג לשכב ונטל סולם מתחתיו מה עשה אותו האיש עמד בחצי הלילה ונטל את הכלים וכרכן בטליתו וכיון שביקש לירד נפל מן הגג ונשברה מפרקתו לשחרית השכים ר' יהושע ובא ומצאו כשהוא נופל אמר לו ריקה כך עושין בני אדם שכמותך אמרו לו ר' לא הייתי יודע שנטלת סולם מתחתי אמר לו ריקה אי אתה יודע שמאמש היינו זהירין בך מכאן א"ר יהושע בן לוי לעולם יהיו כל בני אדם בעיניך כלסטים והיו מכבדן כר"ג:

ב"ב ע"ד. מעשה בר"א ור' יהושע שהיו באין בספינה כתוב לעיל באות א' גבי ר' אליעזר:

בכורות ח'. מעשה דר' יהושע בן חנניה עם סבי דבי אתונא עיי"ש: נ

חולין נ"ט. אמר ליה קיסר לרבי יהושע בן חנניה אלהיכם כאריה מתיל דכתיב אריה שאג מי לא יירא מאי רבותיה פרשא קטיל

נ' פי' המהרש"א שבודאי שהויכוח בין ריב"ח לסבי דבי אתינא מוסר השכל הוא לבני אדם ולא דברי היתול ושקר היו כי ריב"ח אשר עליו נאמר אשרי יולדתו לא הי' מוסר נפשו על דברי ריק והבל אלא בא לווכח עמהם בענין אמונתינו בקבלת התורה ומעלת ישראל ודבוקם בה' והנבואה והשכינה אשר בהם יותר משאר אומות וענין החרבן ונלאית התורה ואריכות הגלות ושכר ועונש הנפש והשארות ואבוד עכום בבוא משיח צדקינו בב"י א"ם וריב"ח השיב לקיסר כפי חכמת אלהית ואמר ליה אנן חכימינן טפי ואמר ליה הקיסר א"כ זכינהו לחכמי עכום ומזה כשאמר להם אנא חכימא דיהודאי וגו' דהיינו שיש בידו חכמת אלהית אמרו לו א"כ איך אמרת שבאת למיגמר מינן אדרבא אנן ניבעי מינך כיון שלפי דבריך אתה יותר חכם מינן שיש בידך חכמת אלהית והשיב להם לאיי כי בטוח אני לפי שיש בידי חכמת אלהית שלא תנצחוני ואם תנצחוני שלא אשיב לכם הנני בידכם לקטלא אבל אם אני אנצח אתכם בחכמת אלהית לא אבקש מכם רק זאת אכלו נהמא וגו' והתחילו הם לשאול וגו' יש להעתיק פיר' מהרש"א מעין יעקב כלשונו שם:

ועיין עוד בספר אמת ליעקב ביאור על מאמר זה ועיין בספר אפיקי יהודה כ"ד:

ול"נ להוסיף קצת. ביאור על פי' מהרש"א בשאלה הראשונה שאמרו ליה ההוא גברא דאזיל ובעי איתתא ולא יהבו ליה מאי חזי ליה דאזיל היכי דמדלו מיניה ולפי פירושו של מהרש"א על שאלה זו דקאי על נתינת התורה שחזר הקב"ה על האומות ולבסוף שלא קיבלו התורה נתנה לישראל וא"כ לאו מעלה היא לישראל כי אם פחיתת הכבוד נ"ל שכך השיב להם כי באמת הקב"ה ידע כי כבדה אזנם משמוע ואטום לבם מהבין אמרי בינה וחוקי תורתו לכן מה שכתוב שחזר הקב"ה על כל האומות היינו שפנה כה וכה בדעתו לבחון את מעשיהם ואת תכונתם לראות אם ראוים הם לתקוע התורה בלבם וכאשר מצא שאי אפשר לתוקע יתד נאמן בתוכם לתלות עליו חוקי התורה כי קשים הם כסלע עזב מהם ומשפטים בל ידעום ולא שבחר בהם ורצה להנחילם התורה ולקחת אותם לעם כי אם הבחין את מעשיהם כמבואר ואם היו ראוים לקבל התורה באמת לא הי' מנע הטוב גם מהם ועכ"פ הי' מנחילם חלק כחלק לפי שראוי להם אבל אחרי כי ראה כי לא חזו כלל לקבלת התורה פנה מהם ולא תבע אותם כלל לקבלת התורה ואפשר ג"כ לומר ששאל אותם באמת אם ירצו לקבל התורה אף שידע שלא ירצו ואינם ראוים להנחילם דתו בכל זאת שאל אותם שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו שלא יאמרו כלום נתת לנו ולא קיבלנוה. אבל בישראל שמצא את לבבם נאמן לפניו שם תקע יתידותיו ושם חביון עוזו והלך ומעלה בקדש לעם אשר עליון הוא על כל גוי הארץ ואשר בחר בהם מקדם. ואשר חזר על כל האומות היינו כאשר דיברתי לפי שחפץ למען צדקו להטיב עם כל בריותיו ושלא לבוא בטרוניא עמהם חזר בדעתו ופנה הנה

אריה אמר ליה לאו כהאי אריה מתיל כאריה דבי עילאי מתיל אמר ליה בעינא דמחזית ליה ניהלי אמר ליה לא מצית חזית ליה איברא חזינא ליה בעא רחמי אתעקר מדוכתיה כי הוה מרחיק ארבע מאה פרסי ניהם חד קלא אפילו כל מעברתא ושורא דרומי נפל אדמרחקק תלת מאה פרסי ניהם קלא אחרינא נתור ככי ושיני דגברי ואף הוא נפל מכורסייא לארעא אמר ליה במטות' מינך בעי רחמי עליה דלהדר לדוכתיה בעא רחמי עליה ואהדר ליה לאתריה אמר ליה קיסר לר' יהושע בן חנניה בעינא דאיחזי לאלהי כי אמר ליה לא מצית חזית ליה אמר ליה איברא חזינא ליה אזל אוקמיה להדי יומא בתקופת תמוז אמר ליה איסתכל ביה א"ל לא מצינא א"ל יומא דחד משמשי דקיימי קמי דקודשא בריך הוא אמרת לא מצינא לאיסתכלא ביה שכינה לא כל שכן, אמר ליה קיסר לר' יהושע בן חנניה בעינא דאיצבית ליה נהמא לאלהיכו א"ל לא מצית אמאי נפישי חילוותי' אמר ליה איברא אמר ליה פוק צבית לגידא דרביתא דרויח עלמא טרח שיתא ירחי קייטא אתא זיקא כנשיה לימא טרח שיתא ירחי דסיתוא אתא מיטרא טבעי' בימא א"ל מאי האי אמר ליה הני גנושאי זלוחאי דאתו קמיה אמר ליה אי הכי לא מצינא, א"ל בת קיסר לר' יהושע בן חנניה אלהיכון נגרא הוא דכתיב המקרה במים עליותיו אימה ליה דנעביד לי חדא מסתוריתא אמר לחיי בעא רחמי עלה ואינגעה אותבה בשוקא דרומי ויהבי לה מסתוריתא דהוו נהיגי דכל דמנגע ברומי יהבו ליה מסתוריתא ויתב בשוקא וסתר דוללי כי היכי דליחזו אינשי וליבעי רחמי עליה יומא חד הוה קא חליף התם הות יתבא וסתרה דוללי בשוקא דרומאי אמר לה שפירתא מסתוריתא דיהב ליך אלהי אמרה ליה אימא ליה לאלהיך לשקול מאי דיהב לי אמר לה אלהא דידן מיהב יהב משקל לא שקיל: **נא**

נדה ז'. ר' יהושע חי' עוד לאחר פטירתו של ר' אליעזר:

שם ס"ט. שנים עשר דברים שאלו אנשי אלכסנדרי' את ר' יהושע עיין באות ש' גבי שאלות ותשובות: **נב**

ירושלמי יבמות פ"א. את מי יורה דעה וגו' אמו של ר' יהושע היתה מולכת עריסתו לבית הכנסת כדי שיתדבקו אזניו בדברי תורה:

שם סנהדרין פ' ד'. מיתות מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שנכנסו למרחץ בטבריה ראה אותם אפיקורס ומכשף אחד ואמר מה שאומר בכישוף ותפשה אותם כיפה של מרחץ ולא יכולין לזוז ממקומם כשרצה לצאת אותו המכשף אמר ר' יהושע איזה דבר מה שאמר ותפשו שער המרחץ לאותו המכשף ולא הי' יכול לזוז ממקומו וכל מי שהי' נכנס למרחץ נתן לו מכה על לבו וכל שהי' יוצא נתן לו מכה ודחיפה מאחוריו וביקש האפיקורס מהם שיתירו לו

והנה להבחין ערכם אם ראוי ליתן גם להם עכ"פ חלק מתורתו שיהי' גם חלקם בחיים אבל תורה הצפונה וסודותיה והנסתרות שהי' צפון מקדם להנחילם ליראיו המה בני ישראל עם קרובו וכל זאת מכוון במה שהשיב להם ריב"ח שקל סיכתא דנה לתתאי לא על לעילעי על אמר האי כמי מיתרמי בת מזליה כלומר שרצה לתקוע יחד גם במקום שהי' גם המקום זה יסבול וישא עול תורתו וכאשר הבחין מלא שאין מקום זה ראוי לתקוע שם יחד הלך אל מחנכתו הראשון אל עם סגולתו אשר עליון הוא על כל גוי הארץ ושם מצא לב פתוח ושם תקע יתידותיו ומסר להם תורתו התמימה, ועיין מה שכתבתי בחלק ראשון בערך אהבה ושנאה בד"ה ואהבת לריעך כמוך שיש לו שייכות לענין המדובר כאן. עוד י"ל שבשביל כך הלך הקב"ה מקדם לאומות העולם ואח"כ לישראל ליתן להם שכר כפולה ומכופלת על שראו שכל האומות פנו עורף לתורה ואין דורש ואין מבקש אותה ובכל זאת בני ישראל כולם יחד קיבלו אותה בשמחה ואמרו נעשה ונשמע הענין שהביא מיא מבי בליעי ואמר להו מליוה להו ואיזילו לכו מלו ושדו ביה קמאי קמאי ובלע להו עד דשמיט כתפייהו ובלו להו ואזיל. י"ל דקאי על חכמת זרים שלהם ששאבו שנבלעו בחכמת התורה כמו מי אוקיינוס שבולעים כל מימות שבעולם כי התורה היא תמימה וכל המדעות כאין נגדה:

נ"א דאציבא ליה נהמא לאלהיכי פי' אתקן לו סעודה. לגידא דרביתא פי' על שפת הנהר ששמו רביתא. דרויח עלמא להתקבץ שם חיילותיו. כנשיה ליימא פי' טאיטו לים כנושאי' הם מכבדי הבית. זלוחאי הם מרבילי הבית במים מפני אבק העולה. נגרא הוא פי' חורש עץ:

נ"ב עקרים מ"ד פ' לה:

ואמרו לו התר את שלך תחלה מה שעשית לנו ואח"כ נתיר לך ואח"כ אמרו לאפיקורס זה הרי זה הכל מה שאתה יודע אמר להם נרד לים ותראו מה בכחי לעשות וירדו ואמר המכשף איזה דבר ונקרע הים מלפניו ואמר הרי עשיתי מה שעשה משה רבכם אמרו ליה לית את סודה לן דהלך משה רבינו בגוויה אמר אין אמרי ליה אף אתה עשה כן והלך וגזר ר' יהושע לשר של ים ובלעו:

עו"ש. מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור"ג עלו לארם והגיעו לחד מקום וראו תינוקות עושין גבשושית של עפר ואמרין כך היו עושין בארץ ישראל להפריש זה לתרומה וזה למעשר והכירו שיהודים דרים שם ונכנסו לעיר ונתקבלו אצל אדם אחד לביתו וכשישבו לאכול ראו שכל תבשיל ותבשיל שהיו מכניסים להם היו מעלין אותו בתחלה לחדר קטן ואח"כ היו משימין לפניהם וחששו שמא דבר מינות נזרקה בהן וכעין שעושין לע"ז על דרך העורכים לגד שולחן ושאלו לבעה"ב מה עסק זה והשיב שהוא עושה כן לכבוד אביו הזקן אשר יושב תמיד שם בחדר זה שקיבל עליו בנדר שלא לצאת מחדר זה עד שיבואו חכמי ישראל ויציעו דבריו לפניהם ויגלה להם טעמו ואמרו להבעה"ב אמור לאביך שיצא עכשיו מן החדר ויבא לפני חכמי ישראל שבאו הנה ויהי' כאשר בא לפניהם אמרו לו מה עסקך שאתה סגור בחדר זה והשיב שכך קיבל בשביל שמצטער על בנו שאינו מוליד וביקש מהם שיתפללו על בנו בדבר הזה אמר ר"א לר' יהושע ראה מה לעשות אמר אייתון לי זרע פשתן ואייתין ליה ונטל ופיזר על השולחן ונראה להם שהוא נזרע וצומחין ועולה וגדל והוא תלשן עד שהעלה אשה אחת עם קליעת שערה והיא המכשפה אשר עשתה להם כישף זה שלא יולידו ואמר לה ר' יהושע תתיר מיד מה שעשית והשיב' אני מתיר ואמר לה אם לא תתיר פרסם לכל מעשה ומי היא בשטה ואמרה שאין יכולת בידה מפני שהשליכה לתוך הים קשר של כישוף וגזר ר' יהושע על שר של ים ופלטו לקשר זה ואח"כ התפלל עליו וזכה להעמיד לר' יהודה בן בתירה:

עו"ש. א"ר יהושע בן חנניה שיכול ליקח קישואין ואבטיחין ולעשותן לאילים ולצבאות והן יחזרו ויולדו עוד אילים וצבאות:

ירושלמי הוריות פ' כהן משיח, מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא שעלו לחולת אנטוכיא על עסק מגבת חכמים והוה תמן חד אבא יהודה עביד מצוה בעין טובה פעם אחת ירד מנכסיו וראה רבותינו ונתייאש מהן עלה לו לביתו ופניו חולניות אמרה לו אשתו מפני מה פניך חולניות א"ל רבותינו כאן ואיני יודע מה אעשה אשתו שהיתה צדקת ממנו אמרה לו נשתיירה לך שדה אחת לך ומכור חציה ותן להן הלך ועשה כן ובא אצל רבותינו ונתן להן ונתפללו עליו רבותינו אמרו לו אבא יהודה הב"ה ימלא חסרונותיך עם כשהלכו להם ירד לחרוש בתוך חצי שדהו עם כשהוא חורש בתוך חצי שדהו שקעה פרתו ונשברה ירד להעלותה והאיר הב"ה עיניו ומצא סים' אמר לטובתי נשברה רגל פרתי ובהדור' רבותינו שאלון עליו אמרין מה אבא יהודה עביד אמרין מאן יכיל חמי אפוי דאבא יהודה אבא יהודא דתורה אבא יהודה דגמלוי אבא יהודה דחמרוי חור אבא יהודה לכמות שהיה ובא אצל רבותינו ושאל בשלומן א"ל מה אבא יהודה עביד א"ל עשתה תפלתכם פירות ופירי פירות אמרו לו אע"פ שנתנו אחרים יותר ממך בראשונה אותך כתבנו ראש טימוס נטלוהו והושיבוהו אצלם וקראו עליו הפסוק הזה מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו:

גיטין נ"ה. ת"ר מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי אמרו לו תינק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל העבודה שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו אמרו לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל ומנו ר' ישמעאל בן אלישע וגו': נג

נ"ג עיין בינה לעתים כ. וביערות דבש ח"א ס"ג פי' כי ריב"ח עמד להתגלל עצמו שלא יפדה אותו בממון רב וכמו שפסקו הפוסקים כדי שלא ירבו השוסים לשבות עוד שבי וזה שאמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים כלומר איך אפשר לפדות בממון רב כי מי נתן למשיסה יעקב שישבו עוד שבי והשיב לו התינוק הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך והכוונה דילפינן להתנהג לפנים משורות הדין מדכתיב והלכת בדרכיו וזה ולא אבו בדרכיו

סוטה מ"ט. משמת ר' יהושע בטלו עצה ומחשבה פי' רש"י שהי' בקי בהלכות ובתשובות אפיקורסים וגו' ע"ש:

הוריות י'. ר"ג ור' יהושע הוו אזלי בספינתא בהדי דר"ג הוה פיתא בהדי רבי יהושע הוה פיתא וסולתא שלים פיתיה דר"ג סמך אסולתיה דר' יהושע א"ל מי הוה ידעת דהוה לן עכובא כולי האי דאיתית סולתא א"ל כוכב אחד לשבעים שנה עולה ומתעה את הספנים ואמרתי שמא יעלה ויתעה אותנו א"ל כל כך בידך ואתה עולה בספינה א"ל עד שאתה תמה עלי תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה ר' אלעזר חסמא ור' יוחנן בן גודגד' שיודעין לשער כמה טפות יש בים ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש נתן דעתו להושיבם בראש כשעלה שלח להם ולא באו חזר ושלח ובאו אמר להם כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם עבדות אני נותן לכם שנאמר וידברו אליו לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה:

תענית ז'. אמרה ליה ברתיה דקיסר לר' יהושע בן חנניה אי חכמה מפוארה בכלי מכוער אמר לה אביך רמי חמרא במני דפחרא אמרה ליה אלא במאי נירמי אמר לה אתון דחשביתו רמו במאני דהבא וכספא אזלה ואמרה ליה לאבוה רמייא לחמרא במאני דהבא וכספא ותקיף אתו ואמרו ליה אמר ליה לברתי' מאן אמר לך הכי אמרה ליה ר' יהושע בן חנניה קריוה אמר ליה אמאי אמרת לה הכי אמר ליה כי היכי דאמרה אמרי לה והא איכא שפירי דגמירי אי הוו סנו טפי הוו גמירי: נד

ברכות כ"ז. מעשה דר' אליעזר ור' יהושע דאמרו וכו': נה

ר' יהושע בן גמלא:

יבמות ס"א. שהי' יהושע אחד מן הכהנים הגדולים שהי' בבית שני והוא הי' אותו האיש דאמר רב יוסף ביבמות תרקבא דדינרי עייליה ליה מרתא בת בייתוס לינאי המלך עד דאוקם ליהושע בן גמלא בכהני רברבא ואעפ"כ צדיק גמור הי' עיי' תוס' ב"ב כ"א, והוא תיקן מלמדי תינוקות בירושלים ואמרי' בגמר' ב"ב כ"א ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאילמלא הוא נשתכח תורה מישראל וגו':

ר' יהושע בן קרחה:

מגילה כ"ח. שאל רבי את רבי יהושע בן קרחה במה הארכת ימים א"ל קצת בחיי אמר לו רבי תורה היא וללמוד אני צריך א"ל מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע וגו' בשעת פטירתו א"ל ברכני א"ל יהי רצון שתגיע לחצי ימי ולכולהו לא אמר לו הבאים אחריך בהמה ירעו:

פסחים קי"ב. בכורות נ"ח. ר' יהושע בן קרחה הוא בנו של ר"ע עיין פי' רש"י ותוס' שם: נו

הלוך שלא הלכו לפנים משורת הדין וא"כ גם אתה אף שלפי הדין אין אתה מחויב לפדות בממון רב אבל לפנים משורת הדין יש עליך להתנהג, ועיין עוד שם פירוש אחר. והנה כבר אמורה פירוש פשוט על מאמר זה שהשאלה היתה מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים פי' ישראל המה החשובים מי נתן אותם לבוזזים ויעקב המה הפחותים עליהם אין לתמוה כ"כ והשיב הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך פי' אנו בני ישראל הגדולים חטאנו לו ועלינו מוטל החטא במה שלא אבו הם אילו הקטנים המכונים בשם יעקב לילך בדרכיו כי הגדולים הי' להם למחות בקטנים ובזאת ראה ריב"ח כי חכמת אלהים בקרבו ונותן אל לבו להוכיח התועים מדרכי ה' ואמר עליו מובטחני בו שמורה הוראה בישראל:

נ"ד עיין יערות דבש ח"א דף לג:

נה נוקמי לריב"ח בעל מעשה הוא ופי' רש"י ויהי' מורת רוח לר"ג והגאון תשו' ש"י כ' הכוונה דריב"ח הי' בעל קבלה ועבד מעשיות ועובדות כפלאות וזה בעל מעשה הוא ואסר להיות נשיא מקבל פרס מצבור דכ' התשב"ץ ואיתא בירושלמי יומא פ"ג סימן ו' דהנהנה מאחרים ונצטרך לבריות אין מגלין לו שם המפורש וכן היודע סוד שם המפורש אסר להנות ע"ש ומילתא בטעמא שלא יענש למי שאינו נותן. ואיתה בספר ארץ החיים על מ"ש רש"י ויקחו לי תרומה לי לשמי דהכהנים שהיו בקיאים בשם המפורש ולקחו תרומה אבל כהנים משולחן גבוה זכו וזה שכ' רש"י ויקחו לי לשמי פי' לכך כתיב ויקחו לי ולא כתיב להם כדי שיזכו משלי ויהיו רשאים להזכיר שמי וכ' הגאון בעל וו"ע שז"פ הקרא ויבטחו בך יודעי שמיך כל זאת כתיב בספר בינת יששכר:

נ"ו ולי נראה ראיי' לתוס' שם מגמרא סנהדרין ק"י דאמר ריב"ק ר"ע וחביריו ולא אמר אבא משמע דר"ע לאו אבא הי':

כתובות ע"ז. כי הוה שכיב ריב"ל א"ל למלאך המות זיל עביד ליה רעותיה אזל אתחזי ליה אמר ליה אחוי לי דוכתאי א"ל לחיי אמר ליה הב לי סכינך דילמא מבעת לי באורחא יהבה ניהליה כי מטא להתם דלייה קא מחוי ליה שוור נפל לההוא גיסא נקטיה בקרנא דגלימיה אמר ליה בשבועתא דלא אתינא אמר קודשא בריך הוא אי איתשול אשבועת' ניהדר אי לא לא ניהדר אמר ליה הב לי סכנאי לא הוה קא יהיב ליה נפקא בת קלא ואמרה ליה הב ניהליה דמיתבעא לברייתא מכריז אליהו קמיה פנו מקום לבר ליואי פנו מקום לבר ליואי אזל אשכחיה לרבי שמעון בן יוחאי דהוה יתיב על תלת עשר תכטקי פיזא אמר ליה את הוא בר ליואי אמר ליה הן נראתה קשת בימיך אמר ליה הן אם כן אי אתה בר ליואי ולא היא דלא הואי מידי אלא סבר לא אחזיק טיבותא לנפשאי וגו':

נז

סנהדרין צ"ח. ר' יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחי א"ל אתינא לעלמא דאתי אמר ליה אם ירצה אדון הזה אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול ג' שמעתי אמר ליה אימת אתי משיח א"ל זיל שייליה לדידיה והיכא יתיב אפיתחא דקרתא ומאי סימניה יתיב ביני עניי סובלי חלאים וכולן שרו ואסירי בחד זימנא איהו שרי חד אמר דלמא מבעינא דלא איעכב אזל לגביה אמר ליה שלום עליך רבי ומורי אמר ליה שלום עליך בר ליואי א"ל לאימת אתי מר א"ל היום אתא לגבי אליהו א"ל מאי אמר לך א"ל שלום עליך בר ליוואי א"ל אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי א"ל שקירי קא שקיר בי דאמר לי היום אתינא

נ"ז דלייה פי' הגביה אותו. שוור פי' קפץ. ובספר חוט המשולש הביא בשם הגאון מוה' שמחה זצ"ל לבאר בגמרא זו מדרש על הא דאמר משה רבע"ה אתה החילות להראות את עבדך אמר משה אתה התרת לי שבועה במדין ע"כ אעברה נא ואראה את הארץ ותמוה איך תלי' הא בהא וע"פ הגמרא בכאן י"ל שביקש משה רק לכנס לארץ ישראל לקיים המצות ואח"כ יצא משם ולא יבוטל גזירת המקום שימות משה רבע"ה במדבר רק בזה יש לחוש כשיכנס לארץ ישראל ישבע שלא יצא עוד כמו שעשה ריב"ל לכן אמר אתה החילות כבר התרת לי בשבועה במדין וא"כ תוכל לגזור עלי להתיר שבועתי כמו שפסקת לריב"ל ואהי' מוכרח לצאת מן הארץ לכן אבקש אעברה נא ואראה את הארץ. וביערות דבש ח' על הא דאמר רשב"י לריב"ל נראה קשת בימיך אמר ליה הן וגו' ותמוה רבים בעלמא דקשט איך כאמר דובר שקרים לא יכון נגד עיניו אבל הענין כבר תמהו כל בעלי חקירה על זכירת ברית הנאמר בקשת כי הוא דבר הנקבע בראשית הבריאה כאשר תזרח השמש מול עבים עכורים מלאים קטורי מים כאשר הנסיון מעיד בשומך נגד קוי השמש צלוחית מלא מים. אבל בזוהר יש כי יש תרי קשת משונים בגוונים האחת היא התמידית אבל היא שיש בה מראה תכלת לגמרי היא הקשת הנראה להזכר ברית כי תכלת מלשון כליה המורה כי נתחייבו ח"ו כליה ויש להם תכלית טוב בזכירת ברית לכך רשב"י שאלו נראית קשת בימיך כוונתו על קשת ממין השני וריב"ל השיב על הקשת הנראית ברגילות על ידי קווי השמש והא דלא אמר ליה בפי' שקשת זה ראה היינו דלא לאחזוקי טיבותא לנפשיה אבל מ"מ לא כזב מילתא כי באמת נראה קשת ההרגילית להיות נראה ועיין עוד שם יתר דבריו בענין המדובר בכאן. ולי נראה דהתשובה של ריב"ל הי' קושט ודברי אמת והענין הוא כך כי הקשת הי' בענן מיום הבריאה וכמו שמבאר הרמב"ן ומביא ראיי' מקרא דכתיב את קשתי נתתי בענן ולא אמר אני נותן בענן וגם מדכתיב קשתי מורה שהיתה הקשת כבר ורק לאחר המבול שם הקב"ה את הקשת הזאת להיות ברית שבכל זמן שיראה את הקשת יזכור ברית שלום ואם יש צדיק גדול מגין הדור הלא גם בשביל צדיק אחד נברא העולם ואין הקשת צריך להיות אות ואין הקב"ה צריך לראות את הקשת לזכור ברית עולם, אבל מצד בני אדם הלא ראה הקשת כדרך וכחק הבריאה בכל דור ודור בין בדור צדיקים ובין בדור רשעים ושאלת רשב"י לריב"ל נראתה הקשת בימיך ולא קאמר ראית קשת בימיך קאי על הראי' שנראה הקשת לפני הקב"ה לזכור ברית עולם והיינו אם הי' הכרח בימיו לראות את הקשת וסוד ה' ליראיו ובודאי ריב"ל ידע זאת וריב"ל שהשיב הן כיון על ראיית בני אדם ובודאי נראתה להם כנהוג ואף שידע שהשאלה לא הי' על ראיית בני אדם הוא השיב כן כי סבר שלא להחזיק טובה לעצמה כנ"ל:

ולא אתא א"ל הכי אמר לך היום אם בקולו תשמעו:

ירושלמי ברכות פ"ה. ר' חנינא וריב"ל עלון קומי אנטיפתא דקיסרי וגו' כתוב לעיל באות ח' גבי ר' חנינא:

ע"ז ד'. רבי יהושע בן לוי הוה מצער ליה ההוא מינא בקראי יומא חד נקט תרנגולא ואוקמי' בין כרעי' דערסא ועיין ביה סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה כי מטא ההיא שעתא נימנם אמר שמע מינה לאו אורח ארעא למיעבד הכי:

ירושלמי תרומה פ"ח. עולב בר קושב תבעתיה מלכותא ערק ואזיל ליה ללוד גבי ריב"ל אתון ואקפון לדינתא אמרו להן אין לית אתון יהבון ליה אנא מחריבא מדינתא סליק לגביה ריב"ל ופייסיה ויהביה להון והוה אליהו ז"ל יליף מתגלי ליה ולא אתגלי וצם כמה צומין ואיתגלי עלוי אמר ליה ולמסורות אני מתגלי פי' למוסרים ולמלשינים אני מתגלי בתמהי' אמר ליה ולאו משנה עשיתי פי' כמו שכתוב במשנה עשיתי עיי"ש אמר ליה זו משנת חסידים פי' אעפ"י שהדין כן לחסיד כמותך לא נאה לעשות:

ההוא דאכלה ארי' בתלתא פרס' דריב"ל ולא אישתעי אליהו בהדיה תלתא יומי מכות י"א:

ר' יהושע בן הורקנוס:

סוטה מ"ז. ר' יהושע בן הורקנוס היה תלמיד של ר' עקיבא עיי"ש ברש"י ד"ה תלמיד תלמידיה:

ר' יהושע בן בתירה ור' יהודה בן בתירה ולפעמים כתוב סתם בן בתירה עיין לעיל באות בי"ת גבי בן בתירה:

יואב בן צרוי':

ירושלמי מכות פ"א. כתיב וישלח ביד בניהו ויפגע בו וימתהו ויקברהו בביתו במדבר וכי במדבר היתה ביתו אלא ללמדך שכיון שמת יואב שר צבא של ישראל נעשו ישראל כמדבר אין תומר „היינו יש אומרים" שהי' בוזז ובונה להם דימסיות ומרחצאות שבח וי"א שהי' בוזז ומאכיל לחכמים ותלמידיהם שבח שבחים הוא לו:

סנהדרין מ"ח ומ"ט. מיואב בן צרוי' שהרג לשני שרי צבאות אבנר בן נר ולעמשא בן יתר ועל מה נענש אבנר שנהרג והטענות שהי' לו לכל אחד על מה עשה ככה וגם אבנר על מה הרג לעשאל ועשאל על מה רדף לאבנר ויואב על מה החזיק בקרנות המזבח עו"ש ממדות טובות של יואב:

מכות י"ב. שתי טעות שטעה יואב כשהחזיק בקרנות המזבח וגו' עיי"ש:

ר' יהושע בן פרחיה:

מנחות ק"ט. אמר ר' יהושע בן פרחיה בתחילה כל האומר לי עלה לה אני כופתו ונותנו לפני הארי עתה כל האומר לי לירד ממנה אני מטיל עליו קומקום של המין שהרי שאול ברח ממנה וכשעלה בקש להרוג את דוד:

יוחנן כהן הגדול:

יוחנן כהן הגדול הוא יוחנן בן מתתיהו הידוע הנזכר בתפלה מבוא התלמוד רמב"ם בהקדמה לסדר זרעים:

סוטה מ"ח. יוחנן כהן הגדול העביר הודיית מעשר פי' לפי שקנס עזרה שלא ליתן ללווים רק לכהנים ולא יכול לומר וגם נתתיו ללוי לכן ביטל הוידוי:

יוחנן בן זכאי:

רמב"ם בהקדמה לסדר זרעים ר' יוחנן בן זכאי הי' לו חמשה תלמידים גדולי החכמים ואילו הם ר' אליעזר הגדול ור' יהושע ור' יוסי הכהן ור"ש בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך:

פסחים כ"ו ר' יוחנן בן זכאי הי' יושב בצילו של היכל ודורש כל היום כולו פי' רש"י שאין בהמדר"ש מחזיקן וצילו של היכל הולך למרחוק שהי' גבוה ק' אמה:

סוכה כ"ח. ריב"ז הי' הקטן שבתלמידי הלל הזקן ולא הניח מקרא משנה גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים וגזירות שוות תקופות וגימטריות שיחות מלאכי השרת ושיחות שדים ושיחות דקלים משלות כובסין משלות שועלים:

ברכות מ"ז. אמרו עליו על ר"י בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפי' נכרי:

ב"ב י'. כשם שמזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה כך חסרונותיו של אדם קצובין מראש השנה זכה הלא פרוס לרעב לחמך לא זכה ועניים מרודים תביא בית כי הא דבני אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי חזא להו בחלמא דבעו למחסר שבע מאה דינרי עשינהו שקל מינייהו לצדקה פש גבייהו שיבסר דינרי כי מטא מעלא יומא דכיפורא שדור דבי קיסר נקטינהו אמר להו רבן יוחנן בן זכאי לא תרחלון שיבסר דינרי גבייכו שקלינהו מינייכו אמרי ליה מנא ידעת אמר להו חלמא חזאי לכו

א"ל ואמאי לא אמרת לן דניתבינהו אמר להו אמינא כי היכא דתעבדו מצוה לשמה:
אמרינן ברה"ש ל"א ובסנהדרין מ"א כל שנותיו של ריב"ז מאה ועשרים שנה ארבעים שנה עסק בפרגמטיא וארבעים שנה למד וארבעים שנה לימד ולפעמים נקרא בן זכאי כשהי' תלמיד יושב לפני רבו וכן איתא בסנהדרין מ' מעשה ובדק בן זכאי ובברייתא תנינא מעשה ובדק ר' יוחנן בן זכאי ואמרינן בגמר' שם דף מ"ד ההוא דקרו ליה בן זכאי על שם דמעיקרא וההוא דקרו ליה ר' יוחנן בן זכאי על דהשתא:
חגיגה דף י"ד. מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהי' רוכב על החמור והי' מהלך בדרך ורבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו אמר לו רבי שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה אמר לו לא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד אלא א"כ הי' חכם מבין מדעתו אמר לו רבי תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני אמר לו אמור מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור ונתעטף וישב על האבן תחת הזית אמר לו רבי מפני מה ירדת מעל החמור אמר אפשר אתה דורש במעשה מרכבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין אותנו ואני ארכב על החמור מיד פתח ר"א בן ערך במעשה המרכבה ודרש וירדה אש מן השמים וסיבבא כל האילנות שבשדה פתחו כולן ואמרו שירה מה שירה אמרו הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות עץ פרי וכל ארזים הללויה נענה מלאך מן האש ואמר הן הן מעשה המרכבה עמד רבי יוחנן ב"ז ונשקו על ראשו ואמר ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה יש נאה דורש ואין נאה מקיים נאה מקיים ואין נאה דורש אתה נאה דורש ונאה מקיים אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלציך וכשנאמרו הדברים לפני ר' יהושע היה הוא ור' יוסי הכהן מהלכין בדרך אמרו אף אנו נדרוש במעשה מרכבה פתח ר' יהושע ודרש ואותו היום תקופת תמוז הי' נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין לשמוע כבני אדם שמתקבצין ובאין לראות במזמוטי חתן וכלה הלך ר' יוסי הכהן וסיפר דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ואשרי יולדתכם אשרי עיני שכך ראו ואף אני ואתם בחלומי מסובין היינו על הר סיני ונתנה עלינו בת קול מן השמים עלו לכאן טרקלים גדולים וסצעות נאות מוצעת לכם אתם ותלמידכם ותלמידי תלמידכם מזומנין לכת שלישית:
כתובות דף ס"ו. ת"ר מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהי' רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו מהלכין אחריו ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו אמרה לו רבי פרנסני אמר לה בתי מי את אמרה לו בת נקדימון בן גורין אני אמר לה בתי ממון של בית אביך היכן הלך אמרה לו ר' לא כדין מתלין מתלא בירושלים מלח ממון חסר ואמרי לה חסד ושל בית חמיך היכן הוא אמרה לו בא זה ואיבד את זה אמרה לו ר' זכור אתה כשחתמת על כתובתי אמר להן לתלמידיו זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה בכה רבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל בזמן שעשין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה: נ"ח
סוטה דף מ"ט. משמת ריב"ז בטל זיו החכמה:
תוס' בכורות נ"ח. ריב"ז הי' חי ק"כ שנה:
ירושלמי מגילה פ' בני העיר כתיב מלכים ב' כ"ח וישרוף את בית ה' זה ביהמקד"ש וגו' ואת כל הבית הגדול שרף באש זה מדרשו של ר' יוחנן בן זכאי ששם היו מתנין גדולתו של הקב"ה כגון ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע מלכים ב' ח' ועיין יתר ענין זה בערך גלות וחרבן.

נ"ח והמהרש"א פי' אמר אשריכם ישראל על שני לצדדים כי באמת השני הפכיים הם למעלת ישראל כי כל אומה יש לה שר בשמים משא"כ ישראל שאין להם שום מזל אבל הם חלק ה' וחבל נחלתו וע"כ כשעושין רצונו הם למעלה מכל האומות ושריהם כמ"ש הבט נא השמימה וגו' שדרשו שהוציא הקב"ה את אברהם חוצה למעלה מכל צבא השמים דאין הבטה אלא מלמעלה למטה אבל כשאין עושין רצונו של מקום הקב"ה מסלק שכינתו מהם והרי הם שפלים ונבזים מכל האומות שיש להם שר ומזל ולישראל אין שר ומזל וזה אשריכם ישראל:

ר' יוחנן:

כתובות ס"ב. רבי יוחנן הוה קסליק בדרגא הוו סמכי ליה רב אמי ורב אסי איפחתא תותיה סליק ואסקינהו אמרי ליה רבנן וכי מאחר דהכי למה ליה למסמכיה אמר להו אם כן מה אניח לעת זקנה:

ברכות ה'. אמר ר' יוחנן דין גרמא דעשיראה בירא' אלא הא דלא הוו ליה כלל והא דהוו ליה ומתו:

שם רבי יוחנן חלש על לגביה ר' חנינא אמר ליה חביבין עליך יסורין אמר ליה לא הן ולא שכרן א"ל הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה אמאי לוקים רבי יוחנן לנפשיה אמרי אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים: נט

ירושלמי ברכות פ"ה. ר' יוחנן ור' יוסי עלון קומי ארקינוס באנטוכי חמתן וקם מן קמיהון אמרו ליה מן קומי אילון יהודאי את קאים אמר להון אפיהון דהני אנא חזא בקרבא ונצח:

ב"ב ע"ה. ר' יוחנן קא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים וחוקק בהן עשר על עשרים ומעמידן בשערי ירושלים לגלג עליו אותו תלמיד השתא כביעתא דציצלא לא משכחינן כולי האי משכחינן לימים הפליגה ספינתו בים חזא מלאכי השרת דיתבא וקא מינסרי אבנים טובות ומרגליות שהם ל' על ל' וחקוק בהן י' ברום כ' אמר להו הני למאן אמרו ליה שעתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל דרוש רבי לך נאה לדרוש כאשר אמרת כן ראיתי אמר לו ריקא אלמלא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות:

תענית כ"א. אילפא ור' יוחנן הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מלתא טובא אמרי ניקום ונזיל וניעביד עיסקא ונקיים בנפשין אפס כי לא יהי' בך אביון אזלו אותבי תותא גודא רעיעא הוו קא כרכי ריפתא אתו תרי מלאכי השרת שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינהו שמנחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה אמר ליה אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא רבי יוחנן שמע אילפא לא שמע אמר ליה ר' יוחנן לאילפא שמע מר מידי אמר ליה לא אמר מדשמעי אנא ואילפא לא שמע ש"מ לדידי קיימא לי שעתא אמר ליה רבי יוחנן אהדר ואוקי בנפשאי כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר עד דאתא אילפא מלך ר' יוחנן אמרו לו אי אתיב מר וגרים לא הוה מליך מר אזל וגו'. כתוב לעיל באות א' גבי אילפא: ס

ר' יוחנן נקרא נ"כ בן ב"ג ב"ג עיון לעיל באות ב' גבי בן ב"ג ב"ג. ונקרא נ"כ בר נפחא בפ' חלק': סא

חגיגה ט"ו. כי נח נפשיה דר"מ סליק קוטרא מקברי' דאחר א"ר יוחנן גבורתא למיקלא רביה חד הוה בינגא ולא מצינן לאצוליה אי נקטיה ביד מאן מרמי ליה מאן אמר מתי

נ"ט כ"ל מה שהשיב ר"י לא הן ולא שכרן הכוונה שאין אני עובד את הקב"ה כדי לקבל שכר רק לעשות רצונו של מקום לכן אע"פ שהשכר מרובה מהפרענות בכל זאת אני חפץ להברות את גופי ולהיות בריא ושלם לעבודת ה' והמטופל ביסורין אי אפשר לו לעבוד את ה' ולהודיע חוקיו ומשפטיו לישראל, ומה שאמר ר' חנינא הב לי ידך אף שר' חנינא הי' בידו לרפאות אותו בתפלתו כי הי' כהן אהוב לפני המקום בכל זאת רצה לכבודו של ר' יוחנן להראות שר"י אין צריך לכחו דיליה רק די לו בידו דר"י כי נפיש זכותיה דר"י בעצמו לכן אמר הב לי ידך זה חוזק ידו וזכותו:

ס שמעתי ע"פ מאמר זה דבר נחמד אף נעים אבל לא אדע להגיד בשם אומרו כתיב בפ' וישב וישמע ראובן ויצלהו מידם דרשי' פי' על הקרא ונראה מה יהיה חלומותיו דרוה"ק אומרת כן אתם אומרים נכו ונהרגהו לא יהי' כן אלא ונראה מה יהי' חלומותיו כי יתקיימו וא"כ וישמע ראובן קאי על הבת קול שאומרת כן ואחיו לא שמעו ובאמת ידע ראובן מדהם לא שמעו והוא שמע ש"מ לדידי קיימי לי שעתא ועלי מוטל להצילו וזה וישמע ראובן הב"ק ויצלהו מידם:

סא וכ' מהרש"א ב"מ פ"ה המשיל את ר"י לנפח שהוא המנפח הגחלים להבעירן ובידו הוא בכח לכן אמרו שם באתרא דגבר ים שם זקוקין דנורא ובעורין דאם אין צריך לעייל לבר נפחא תמן וקאי שם על ר' חייא שהוא כזקוקין דנורא דעבד לה בפועל שלא תשתכח התורה וא"כ מאן מעייל לבר נפחא תמן ואפשר שמזה המשל קראו לו לר"י בר נפחא בפ' חלק ונספר יוחנן פי' טעמים אחרים דחוקין ע"כ:

אמות ואכבה עשן מקברו כי נח נפשי׳ דר׳ יוחנן פסק קוטרא מקבריה דאחר פתח עליה ההוא ספדנא אפילו שומר הפתח לא עמד לפניך:

ב״מ פ״ד. משופריה דר״י כתיב בערך יופי עו״ש ר׳ יוחנן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה לפגעו בי כי היכי דליהוי להו בני שפירי כוותי גמירי אורייתא כוותי אמרו ליה רבנן לא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא מזרעה דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב בין פורת יוסף בן פורת עלי עין וגו׳:

שם יומא. חד הוה קא סחי ר׳ יוחנן בירדנא חזייה ריש לקיש ושוור לירדנ׳ אבתריה אמר ליה חילך לאורייתא אמר ליה שופרך לנשי א״ל אי הדרת בך יהבנ׳ לך אחותי דשפיר׳ מינאי קביל עליה בעי למהדר לאתויי מאניה ולא מצי הדר אקרייה ואתנייה ושוויה גברא רבא יומא חד הוו מפלגי בי מדרשא הסייף והסכין והפיגיון והרומח ומגל יד ומגל קציר מאימתי מקבלין טומאה משעת גמר מלאכתן ומאימת גמר מלאכתן ר׳ יוחנן אמר משיצרפם בכבשן ר״ל אמר משיצחצחן במים א״ל לסטאה בלסטיותיה ידע א״ל ומאי אהנית לי התם רבי קרו לי הכא רבי קרו לי אמר ליה אהנאי לך דאקרבינך תחת כנפי השכינה חלש דעתיה דר׳ יוחנן חלש ריש לקיש אתאי אחתיה קא בכיא אמרה ליה עשה בשביל בניי אמר לה עזבה יתומיך אני אחיה עשה בשביל אלמנותי אמר לה ואלמנותיך עלי תבטחו נח נפשיה דר׳ שמעון בן לקיש והוה קא מצטער ר׳ יוחנן בתריה טובא אמרו רבנן מאן ליזיל ליתביה לדעתיה ניזיל ר׳ אלעזר בן פדת דמחדדין שמעתתי׳ אזל יתיב קמיה כל מלתא דהוי א״ר יוחנן א״ל תני דמסייעא לך אמר את כבר לקישא בר לקישא כי הוה אמינא מלתא הוי מקשי לי עשרין וארבעה קושייתא ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי וממילא רווחא שמעתא ואת אמרת תנייא דמסייעא לך אטו לא ידענא דשפיר קאמינא הוה קא אזיל וקרע מאני׳ וקא בכי ואמר היכא את בר לקישא היכא את בר לקישא והוה קא צווח עד דשף דעתיה [מיניה] בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה:

רמב״ם בהקדמה לסדר זרעים, ר׳ יוחנן חיבר תלמוד ירושלמי׳ בקרוב שלש מאות שנה אחר חרבן הבית:

ר׳ יוחנן בן מתיא:

ב״מ פ״ג. מעשה בר׳ יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא שכור לנו פועלין הלך ופסק להן מזונות וכשבא אצל אביו אמר לו בני אפי׳ אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן שהן בני אברהם יצחק ויעקב אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם על מנת שאין לכם עלי אלא פת וקטנית בלבד:

ר׳ יונה:

תענית כ״ג. תקיפי דארעא דישראל כגון ר׳ יונה אבוה דרבי מני כי הוו מצטריך עלמא למטרא הוה עייל לביתיה ואמ׳ להו הבו לי גואלקי ואזיל ואייתי לי בזוזא עיבורא כי הוה נפיק לברא אזיל וקאי בדוכת׳ עמיקתא דכתיב ממעמקים קראתיך ה׳ וקאי בדוכתא צניע׳ ומכסי בשקא ובעי רחמא ואתי מיטרא כי הוה אתי לביתיה אמרי ליה אייתי מר עיבורא אמר להו אמינא הואיל ואתא מטרא השתא רווח עלמא ותו רבי מני בריה וגו׳:

יונתן בן עוזיאל:

סוכה כ״ח. שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן וגו׳ גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל וגו׳ אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף:

מגילה ג׳. תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי ונזדעזה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סתרי לפני אדם עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני הוא שגילה סתריך לבני אדם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוק׳ בישראל ועוד ביקש לגלות תרגום של כתובים יצתה בת קול ואמרה לו דייך מ״ט משום דאית ביה קץ משיח:

יונתן בן הורקנוס:

יבמות ט״ז. יונתן בן הורקנוס הוא אח לר׳ דוסא בן הורקנוס ועליו אמר ר׳ דוסא שהוא חריף גדול וקרא אותו בכור שטן בעבור זה עיי״ש ברש״י והי׳ מתלמידי ב״ש ואמר ר׳ דוסא לר׳ יהושע ולר״א בן עזרי׳ ולר״ע שיזהרו שלא יקפח אותם בהלכות שיש עמו ג׳ מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת ויתר ענין זה עיין באות ד׳ גבי ר׳ דוסא:

ר' יונתן:

ירושלמי ב"ב פ' לא יחפור ר' יונתן הוה דאין טבאות ,פי' שהי' דיין טוב שידע לדון הטיב' והי' לר' יונתן שכן אחד רומיי' ואילן של ר' יונתן הי' נוטה לתוך שדהו של רומיי' ואח"כ בא לפני ר' יונתן דין אחד כן שהי' אילן של אחד נוטה לתוך שדהו של חבירו ואמר ר' יונתן שילכו עתה ויבואו בצפרא למחר שמע ההוא נכרי רומיי' שכינו סבר שבשביל שגם ר' יונתן הי' לו אילן נוטה לתוך שדהו לכן הוא רוצה לדחותם ולכך ציוה להם שיבואו למחר ואמר שאם יצוה לזה לקצוץ ענפיו הנוטים לתוך שדהו של חבירו אז אראה לעין כל שהוא דן לכל העולם ואינו עושה דין לנפשו אבל ר' יונתן שלח לערב לבעל מלאכה שלו ואמר לו שיקצוץ כל ענפיו הנוטים לתוך שדהו של רומיי' ובצפרא כשבאו בעלי הדינים לפניו אמר לאחד שיקוץ כל ענפיו הנוטים לתוך שדהו של חבירו ואמר הרומיי' שכינו שלך מה הוא מפני מה אין אתה קצוץ הענפים הנוטים לתוך שלי אמר ליה פוק חזי נפיק וחזי אמר בריך אלההון דיהודאי':

ע"ז י"ז. רבי חנינא ור' יונתן הוה קאזלי באורחא מטו להנהו תרי שבילי חד פצי אפיתחא דע"א וחד פצי אפיתחא דבי זונות א"ל חד לחבריה ניזיל אפיתחא דע"א דנכים יצריה א"ל אידך ניזיל אפיתחא דבי זונות וניכפייה ליצרין וניקבל אגרא כי מטו התם חזינהו [לזונות] איתכנעו מקמייהו א"ל מנא לך הא א"ל מזימה תשמור עליך תבונה תנצרכה כתוב לעיל באות ח' גבי ר' חנינא:

ר' יוחנן בן עסמיי:

מ"ק ט'. ר' שמעון בן יוחאי אמר לבריה על ר' יונתן בן עסמיי ועל ר' יהודה בן גרים בני אדם הללו אנשים של צורה הן זיל גביהון דליברכוך וגו' כתוב בערך ברכה וקללה:

יונתן בן עמרם:

ב"ב ח. יונתן בן עמרם הוא שלא רצה להינות מכבוד התורה וכתוב לקמן באות ר' גבי רבי דפתח אוצרות בשני בצורת:

ר' יוסי:

ברכות ג' אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפלתי לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל ואמר לי היה לך להתפלל בדרך ואמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים ואמר לי הי' לך להתפלל תפלה קצרה באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים למדתי שאין נכנסים לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם: סב

שבת קי"ח. אמר רבי יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי וגו', ועיי' עוד שם יתר מעלות מר"י: סג

כתובות ק"ג. אמר רבי כמה גדולים מעשה חייא אמר ליה ר"ש ברבי אפי' ממך אמר ליה אין אמר ליה ר' ישמעאל ברבי יוסי אפי' מאבא אמר ליה ח"ו לא תהא כזאת בישרא.: סד

סב עיין מה שכתבתי בערך גלות וקרבן על מאמר זה:

סג פי' רש"י שאם בא וני שאמרתי עליו דבר ושאל אם אמרתי כן עליו לא חזרתי בי לאמור איני כדבריו לפי שמתחלה אמת אמרתי וקסבר כל מילתא דמתאמרא באפי ונרה לית בה משום לישנא בישא וכן מפרש במסכ' עירוכין ט"ו: ע"כ י"ל עוד כוונה אחרת שלא החזיר פניו לאחוריו לראות מי המה השומעין כי דיבר האמת והכל היו יכולין לשמוע:

סד הלשון לא תהא כזאת בישראל צ"ל לבאר קצת דר"ל דהלא גם זאת לא נאה הוא שלא נודע ערכו של ר' חייא בישראל כי גדולים מעשיו והיו להם להכיר ערכו ולהיות יקר בעיניהם ועתה ששאלת אם גדול הוא אפי' מאביך אמר ליה ח"ו לא תהא כזאת בישראל שגם יהי' גדול מאביך והם לא ידעו ויבינו זאת ויהי' טח עיניהם מראות:

ירושלמי ברכות פ"ה. ר' יוחנן ור' יוסי עלון קומי ארקינוס באנטוכו חמתין וקם קמיהון אמרו ליה מן קומוי אילון יהודאי את קאים אמר להון אפיהון דהגי אנא חוי בקרבא ונצח:

שבת קי"ח. אמר ר' יוסי ה' בעילות בעלתי ונטעתי חמשה ארזים בישראל ומאן אינון ר' ישמעאל בר' יוסי ור' אלעזר בר' יוסי ור' חלפתא בר' יוסי ור' אבטילוס בר' יוסי ור' מנחם בר' יוסי:

מבוא התלמוד הלכה כר' יוסי נגד ר"מ:

יוסי בן יועזר:

ב"ב קל"ג. יוסף בן יועזר היה לו בן שלא היה נוהג כשורה הוה ליה עיליתא דדינרי קם אקדשא אזיל נסיב כת גאדיל כללי דינאי מלכא אוליד' דביתהו זבין לה בינית' קרעה אשכח בה מרגליתא אמרה ליה לא תמטיי' למלכא דשקלי לה סינך ברמי קלילי זיל אמטיי' לגבי נזברי ולא תשיים' את דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אלא לישיימו' אינהו אמטיה שמוה בתליסרי עליאתא דדינרי אמרי ליה שבע איכא שית ליכא אמר להו שבע הבו לי שית הרי הן מקודשות לשמים עמדו וכתבו יוסף בן יועזר הכנים אחת ובנו הכנים שש ואיכא דאמרי יוסף בן יועזר הכנים אחת ובנו הוציא שבע: סה

סוטה מ"ז. משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יהודא איש ירושלים בטלו האשכולות שנאמר אין אשכול לאכול בכורה איותה נפשי:

ר' יוסי הכיפר:

ברכות ס"ג. ר' יוסי הכיפר הי' גדול הדור:

ר' יוסי בן קסמא:

ע"ז י"ח. ת"ר כשחלה ר' יוסי בן קסמא הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו וגו' עיין יתר עניין זה לעיל באות ח' גבי ר' חנינא בן תרדיון:

ר' יוסי תלמידו דר' יוחנן:

ירושלמי כלאים פ' אינו אוסר' ר' יוסי חד מתלמידי דר' יוחנן צם תמנין יומין למיחמיה לר' חייא רובה ולבסיף חמא ורגזון ידיה וכהו עינוהי ואין תימר דהוה ר' יוסי בר נש זעיר „פי' אדם קטן" חד נרדיו' וגו'.

ירושלמי זרעים חד גרדיי' אתא לקמיה דר' יוחנן אמר חמית בחלמא דרקיע נפל וחד מן תלמידך סמיך ליה וחכים אית ליה „פי' מכיר אתה אותו" אמר ליה אין אנא חמא ליה אנא חכים ליה עבר כל תלמידוי' קומוי וחכים לר' יוסי:

יוסי בן פרכוס:

ירושלמי נזיר פ' כהן גדול מעשה ביוסי בן פרכוס שעלת על רגלו נומי פי' מכה, ונכנס הרופא לחותכו אמר כשתניח בו כחוט השערה הודיעני חתכה והניח בו כחוט השערה והודיעו קרא לנחוניא בנו אמר לו נחוניא בני ע"כ היית חייב ליטפל בי מכאן ואילך צא שאין אדם מטמא על אבר מן החי מאביו וכשבא הדבר אצל החכמים על זה נאמר הצדיק אובד בצדקו הצדיק אובד וצדקו עמו:

ר' יוסי בר אבון:

תענית כ"ג. רבי יוסי בר אבין הוה שכיח קמיה דר' יוסי דמן יוקרת שבקיה ואתא לקמיה דרב אשי יומא חד שמעיה דקא גריס אמר שמואל השולה דג מן הים בשבת כיון שיבש בו כסלע חייב א"ל ולימא מר ובין סנפיריו אמר ליה ולא סבר לה מר דההיא דר' יוסי בן ר' אבין אמרה אמר ליה אנא ניהו אמר ליה ולאו קמי דר' יוסי דמן יוקרת הוה שכיח מר אמר ליה אין ס"א הן אמר ליה ומאי טעמא שבקיה מר ואתא הכא אמר ליה גברא דעל בריה ועל ברתיה לא חס עלי דידי היכא חייס בריה מאי היא יומא חד הוו אגרי ליה אגירי בדברא נגה להו ולא אייתי להו ריפתא אמרו ליה לבריה כפינן הוו יהבי תותי תאינתא אמר תאינה תאינה הוציאי פירותיך ויאכלו פועלי אבא אפיקה ואכלו אדהכי והכי אתא אבוה אמר להו לא תנקטו בדעתייכו דהאי דנגהנ' אמצוה טרחנא ועד השתא הוא דסנאי אמרו ליה רחמנ' לישבעך כי היכי דאשבען ברך אמר להו מהיכא אמרו הכי והכי הוה מעשה אמר לו בני אתה הטרחת את קונך להוצו' תאינה פירותי' שלא בזמנה יאסף שלא בזמנה, ברתיה מאי היא הויא ליה ברתא בעלת יופי יומא חד חזייה להוא גברא דהוה

סה נת גדיל כלילי דינאי פי' נת וני סמקלע עטרות לינאי המלך בדמי קלילו פי' בזול' בינית' פי' דג:

כריא בהוצא וקא חזי לה אמר לו מאי האי אמר ליה רבי אם ללוקחה לא זכיתי לראותה לא אזכה אמר לה בתי קא מצערת לדו לברייתי שובי לעפרך ואל יכשלו ביך בני אדם הויה ליה ההוא חמרא כדהוי אגרי לה כל יומא לאורתא הוו משדרי ליה אגרא אגבה ואתיא לבי מרה ואי טפו לה או בצרי לה לא אתי' יומא חד אינשו זוגא דסנדלי עלה ולא אזלה עד דשקלנהו מינה והדר אזלה: סה

ר' יוסי הכהן:

חגיגה י"ד: מעשה בר' יוחנן בן זכאי שהי' רוכב על החמור והי' מהלך בדרך וגו' ור' יהושע ור' יוסי הכהן היו דורשין במעשה מרכבה וגו' כתוב לעיל גבי ר' יהושע:

מבוא התלמוד ר' יוסי הכהן הי' תלמידו של ר' יוחנן בן זכאי:

ר' יוסי בן המשולם:

מבוא התלמוד ורמב"ם בפ' על מס' זרעים ר' יוסי בן המשולם ור"ש בן מנסי' נקראו קהלא קדישא שהיו משלימים שנותן שליש במקרא שליש בתפלה שליש במלאכה:

יוסי קטינתא:

סוטה מ"ט: משמת יוסי קטינתא פסקו חסידים ולמה נקרא שמו קטינתא שהי' קטינתא של חסידים:

ר' יוסי בר' אלעזר ב"ר שמעון:

ב"מ פ"ה. ר' יוסי בר' אלעזר ב"ר שמעון כו' נח נפשיה אמטיה למערה דאבוה הוה הדירה לה עכנא למערתא אמר ליה עכנא עכנא פתח פיך ויכנס בן אצל אביו לא פתחא להו כסבורים העם לומר שזה גדול מזה יצתה בת קול ואמר לא מפני שזה גדול מזה אלא זה היה בצער מערה וזה לא היה בצער מערה:

ר' יוסי בר חנינא:

סנהדרין י"ז. מחכו עליה במערבה ר' יוסי בר' חנינא:

סנהדרין קי"ג: דרש ר' יוסי בציפורי אבא אליהו קפדן הוי הוי רגיל למיתי גביה איכסי מיניה תלת' יומי ולא אתא כי אתא א"ל אמאי לא אתא מר א"ל קפדן קרית לי א"ל הא דקמן דקא קפיד מר: סו

ר' יוסי בי רבי חלפתא:

ירושלמי תענית פ"ד: ר' יוסי בי רבי חלפתא הוא מבני יונדב בן רכב:

יוסף הבבלי:

פסחים קי"ג: תנא הוא יוסף איש הוצל (הוא יוסף הבבלי) הוא איסי בן גור אריה הוא איסי בן יהודא הוא איסי בן גמליאל הוא איסי בן מהללאל ומה שמו איסא בן עקביה שמו:

נדה ל"ו: תוספ' ד"ה איסי בן מהללאל. בערבי פסחים יש תנא דיש לו כל השמות הללו ועוד קרי לי' התם הוא יוסף הבבלי הוא יוסף איש הוצל ולא תנא אחר הוא כמו שיש מפרשין שם דהא בפרק הוציאו לו (דף נב:) פריך מאיסי בן יהודה ליוסף איש הוצל והבא לא מייתי אלא שמות דאיסי דדמי לרב אסי:

רב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי:

פסחים נ': רב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי חלש ואיתנגיד כי הדר אמר ליה אבוה מאי חזית א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה אמר לו בני עולם ברור

סה יוקרת שם מקום, אגרי ליה אגירי פי' שכר פועלים נגה להו פי' ששהא הרבה, לא תנקטו לי בדעתייכו פי' אל תחשדוני שלא הבאתי לכם מזונות עד עכשיו. דסגאי פי' עיקמתי ואחרתי דהוה כריא בהוצא פי' סותר גדר העצים כדי להסתכל דרך הנקב, ועיין במהרש"א שהקשה למה בכמה מקומות הפליגו בחמרא דר' פנחס בן יאיר שלא רצה לאכול דבר שאינו מעושר ולא הזכירו מהפלא דהאי חמרא וי"ל דחמרא דר' פנחס בן יאיר עדיפה ליה לאתוי שהחמיר על עצמו לאכול דבר שאסר לרבו משא"כ הכא שלא החמיר על עצמו אלא שלא להביא לרבו ר' יוסי לידי עבירה או למי ששכרו ע"כ והכוונה כן הוא כי הקב"ה עשה כן להציל את ר' יוסי מגזל או להציל אחרים שלא יבואו לידי גזל, ע"י חמורו של ר' יוסי ואין זאת נפלאות כ"כ בעינינו אבל התם בר' פנחס בן יאיר שהוא לא הי' בא לידי עבירה אף אם היתה אוכלת וגם המאכיל שעשה במזיד והיא לא היתה גורמת לו ואפ"ה לא היתה אוכלת:

סו עיין לעיל אות א' גבי אליהו:

ראית ואנן היכי התם כי היכי דאיתא אנן הכא הכי איתינן התם ושמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ושמעתי שהיו אומרים הרוגי מלכות אין אדם יכול לעמוד במחיצתן: סז

רב יוסף בר חייא:

סנהדרין מ"ב: קרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכח שור, ואמרינן בסוף הוריות רב יוסף סני, רבה עוקר הרים:

ב"מ פ"ה: רב יוסף יתיב ארבעין תעניתא ואקריוה לא ימושו מפיך יתיב ארבעים תעניתא אחריני ואקריוה לא ימושו מפיך ומפי זרעך יתיב מאה תעניתא אחריני אתא ואקריוה לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר מכאן ואילך לא צריכנא תורה מחזרת על אכסניא שלה:

מבוא התלמוד: רב יוסף דגמר' הוא רב יוסף בר חייא:

שם: רבה ורב יוסף הלכה כרבה חוץ מג' דברים:

סנהדרין יז: אמוראי דפומבדיתא הם רבה ורב יוסף:

שבת קי"ט: יוסף מוקיר שבי הוה ההוא נכרי בשבבותיה דהוי נפישי נכסיה טובא אמרי ליה כלדאי כולהו ניכסי יוסף מוקיר שבי אכיל להו אזל זבנינהו לכולהו נכסי זבן בהוא מרגניתא אותבה בסייניה בהדי דקא עבר מברא אפרחיה זיקא שדייא במי' בלעיה כוורא אסקוה אייתו' אפניא דמעלי שבתא אמרי מאן זבין כי השתא אמרי להו זילו אמטיוהו לגבי יוסף מוקיר שבי דרגיל דזבין אמטיוה ניהליה זבניה קרעיה אשכח ביה מרגניתא זבניה בתליסר עילתא דדינרי דדהבא פגע ביה ההוא סבא אמר מאן דיזיף שבתא פרעיה שבתא:

רב יוסף תלמידו דרב יהודה הוי שהוא תלמיד של רב ושמואל וחלה רב יוסף ונעקר תלמודו וכשהי' שומע מימרא דרב ושמואל ואינו נזכר לאותו שמועה מתמי' ולאו תלמידו של רב יהודה אני ולא אמר לי שמועה זו ואביי תלמידו מזכירו, נדרים מ"א, נדה ל"ט ברש"י ד"ה לא שמיע לי הא שמעתתא:

ר' ינאי:

ירושלמי תענית: ר' ינאי מן דעלי:

סנהדרין ס"ז: ינאי איקלע להדוא אושפיזא אמר' להו אשקין מיא קריבו שתיתא חזא דקא מרחשן שפותיה שדא פורתא מיניה הוו עקרבי אמר להו אנא שתאי מדידכו אתון נמי שתו מדידי אשקייה הואי חמרא רכבה סליק לשוק' אתא חברתה פשרה לה חזייה דרכיב וקאי אאיתת' בשוקא: סח

יעבץ:

תמורה י"ו: עתניאל בן קנז הוא יעבץ ועיין באות ע' למה נקרא שמו עתניאל בן קנז:

רב יצחק בר אבדימי:

מבוא התלמוד: תרי ר' יצחק בר אבדימי הוו אחד רבו של רב ואחד בזמן רבא:

רב יצחק בר ביסנא:

שבת ק"י: ההוא בר קשא דפומבדיתא דטרקיה חוויא הוה תליסר חמרא חיורתא בפומבדיתא קרעינהו לכולהו ואשתכחו טריפה הואי חדא בההוא גיסא דפומבדיתא עד דאזלי מייתי לה אכלה ארי' אמר להו אביי דילמא חיויא דרבנן טרקיה דלית להו אסותא דכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש אמרו ליה אין רבי דכי נח נפשיה דרב גזר רב יצחק בר ביסנא דליכא דלימטיה אסא וגידמי לבי הילולא [בטבלא] ואזל איהו אמטי אסא וגידמי לבי הלולא בטבלא טרקיה חוויא ומית: סט

ר' יצחק בר אלישיב:

תענית כ"ג: ותו רבי מני הוה שכיח קמיה דר' יצחק בר אלישיב אמר ליה עתירי

סז אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו כ' בינת יששכר שמעתי אומרים דהכוונה תלמודו מה שחידש והוסיף על התורה שנקרא' תורתו ותלמודו וכן עשו כמה אמוראים רב ששת פסחים ס"ח ר' אסי ב"ב קנ"ז ור"ח ב"פ כתובות ע"ז שהיו חוזרים על תלמודם ע"כ ועיין עוד שם כמה דברים יקרים בענין זה:

סח שתיתא פי' קמח טרוף במים. חזייה דמרחשן שפוותיה פי' ראה ינאי האשה המביאה לו המשקה שהיו שפתיה נעות הכיר שכשפניות היא. הוא חמרא פי' האשה נעשית חמור:

סט בר קשא ממונה למלך וישראל הי'. חוי דרבנן שעבר על נידור דרבנן. אסא וגידמי פי' הדס וענפי דקלים:

דבי חמי קא מצערו לי אמר ליענו ואיענו אמר קא דחקו לי אמר ליעתרו ואיעתרו אמר לא מקבלי עלי אינשי ביתי אמר ליה מה שמה חנה תתייפי חנה ונתייפת אמר ליה קא מנדרי' עלי א"ל אי הכי תחזור חנה לשחרוריתה וחזרה חנה לשחרוריתה הנהו תרי תלמידי דהוו קמיה דר' יצחק בר אלישיב אמרו ליה ניבעי מר רחמא עלן דניחכם טובא אמר להו עמי היתה ושלחתיה. פי' שלא רצה להטריח לפני המקום ואמר כן:

ר' ירמי':

מבוא התלמוד: תרי ר' ירמי' הוו אחד בימי שמואל:

סנהדרין י"ז: אמרו במערבא ר' ירמיה:

ר' ישמעאל ברבי יוסי:

ירושלמי כלאים פ' אינו אוסר דנהג רבינו הקדוש כבוד גדול ברבי ישמעאל ברבי יוסי עיין אות ח' גבי רבי:

מכות כ"ד: ושוחד על נקי לא לקח כגון ר' ישמעאל בר יוסי פי' רש"י אפילו שוחד שהי' רשאי ליקח כגון ר' ישמעאל בר יוסי שהי' אריסו מביא לו משלו [קודם זמנו] ולא רצה ליקח כדי להיות לו דיין:

מבוא התלמוד: רבי ור' ישמעאל ברבי יוסי הלכה כרבי אבל בזמן שאמר משמיה דאביו רבי יוסי הלכה כאביו:

רמב"ם בהקדמה לסדר זרעים: ר' ישמעאל חיבר פי' על התורה מואלה שמות עד סוף התורה ונקרא מכילתא וכן ר"ע חיבר מכילתא:

נדרים סו: מעשה באחד שנדר מבת אחותו הנייה והכניסוה לבית ר' ישמעאל וייפוה פי' רש"י שקישטוה והלבישוה ונראית יפה וגו' עד וכשמת ר' ישמעאל הי' בנות ישראל נושאות קינה ואומרת בנות ישראל על ר' ישמעאל בכינה וגו' בערך הספד:

ר' ישמעאל בן אלישע:

מכות כ"ד: מואס בבצע מעשקו' כגון ר' ישמעאל בן אלישע פי' רש"י שלא רצה ליטול לעצמו ראשית הגז שהביא לו אדם אחד שבא לדון לפניו אע"ג דהוי כהן ר' ישמעאל בן אלישע משום דדמי כאילו עושקו לכהן שהיה רגיל ליתן זה לו מתנותיו:

ר' ישמעאל בן פאבי:

סוטה מ"ט: משמת ר' ישמעאל בן פאבי בטל זיו הכהונה:

יתרו:

זבחים קי"ו: יש פלוגתא יתרו אי קודם מתן תורה בא או לאחר מתן תורה:

אות כ

כנסת הגדולה:

יומא סט: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה אתא משה אמר האל הגדול הגבור והנורא אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו לא אמר גבור אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות:

רב כהנא:

קידושין מ': רב כהנא הוה קא מזבין דיקולא תבעתיה ההוא מטרוניתא אמר לה איזיל איקשיט נפשאי סליק וקנפיל מאיגרא לארעה אתא אליהו קבליה אמר ליה אטרחתן ארבע מאה פרסי א"ל מי גרם לי לאו עניותא יהב ליה שיפא דדינרי:

בבא קמא קי"ז: יתיב רב כהנא קמיה דרב שמטיה לקועיה מיניה קרי רב עילויה בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות כתא מכמר מה תא זה כיון שנפל במכמר אין מרחמין עליו אף ממון של ישראל כיון שנפל ביד נכרי אין מרחמין עליו א"ל לרב כהנא עד האידנא הוו פרסאי דלא קפדי אשפיכות דמים והשתא איכא יוונאי דקפדו אשפיכת דמים ואמרי מרדין מרדין קום סק לארעא דישראל וקביל עליך דלא תקשי לר' יוחנן שבע שנין אזיל אשכחיה לריש לקיש דיתיב וקא מסיים מתיבתא דיומא לרבנן אמר להו ר"ל היכא אמרו ליה אמאי אמר להו האי קושי' והאי קושיא והאי פירוקא והאי פירוקא אמרו ליה לר"ל אזל ריש לקיש א"ל לר' יוחנן ארי עלה מבבל לעיין מר במותיבתא דלמחר למחר אותבוה בדרא קמא קמיה דר' יוחנן אמר שמעתתא ולא אקשי שמעתתא ולא אקשי אנחתיה אחורי שבע דרי עד דאותביה בדרא בתרא א"ל ר' יוחנן לר"ל ארי שאמרת נעשה שועל אמר יהא רעוא דהני שבע דרי להוו חילוף שבע שנין דאמר לי רב קם אכרעיה א"ל ניהדר מר ברישא אמר שמעתתא ואקשי אוקמיה

בדרא קמא. אמר שמעתתא ואקשי ר' יוחנן הוה יתיב אשבע בסתרקי שלפי ליה חדא בסתרקא מתותיה אמר שמעתתא ואקשי ליה עד דשלפי ליה. כולהו בסתרקי מתותיה עד דיתיב על ארעא ר' יוחנן גברא סבא הוי ומסרחי גביניה אמר להו דלו לי עיני ואחזייה דלו ליה במכחלתא דכספא חזא דפרטא שפוותיה סבר אחוך קמחייך ביה חלש דעתיה ונח נפשיה למחר אמר להו ר' יוחנן לרבנן חזיתו לבבלאה היכי עביד אמרו ליה דרכיה הכי על לגבי מערתא חזא דהוה הדרא ליה עכנא א"ל עכנא עכנא פתח פומיך ויכנס הרב אצל תלמיד ולא פתח יכנס חבר אצל חבר ולא פתח יכנס תלמיד אצל הרב פתח ליה בעא רחמי ואוקמיה א"ל אי הוה ידענא דדרכיה דמר הכי לא חלשא דעתי חשתא ליתא מר בהדן א"ל אי מצי' למיבעי רחמי דתו לא שכיבנא אזילנא ואי לא לא אזילנא הואיל וחליף שעתא חליף תייריה אוקמוה שייליה כל ספיקא דהוה ליה ופשטינהו ניהיליה היינו דא"ר יוחנן דילכון אמרי דילהון היא: ע

אות ל

לוז:

סוטה מ"ו: בעיר לוז אין מלאך המות רשות לעבור בה אלא הזקנים בזמן שדעתן קצה עליהן יוצאין חוץ לחומה והן מתים ועיי"ש במה זכו לכך. ויתר ענין זה כתוב בערך הכנסת אורחין:

למדין-לוי:

סנהדרין יז: למידין לפני חכמים לוי מרבי, דנין לפני חכמים וגו':

סוכה נ"ג: לוי אחוי קידה קמיה דרבי ואיטלע והא גרמא ליה והאמר ר' אלעזר לעולם אל ישיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואיטלע ומנו לוי הא והא גרמא ליה וגו':

ברכות י"ח: לוי יתיב אבראי פי' חוץ לישיבה של שאר מתים אמר ליה שמואל אמאי יתבת אבראי אמר ליה דאמרי לי כל שני דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס ואחלישתיה לדעתיה לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיע' פי' שהי' מצער לרבי אפס ולא נכנס לבית מדרשו כדאיתא בכתובות ק"ג: ושמואל עייליה ללוי אח"כ:

תענית כ"ה: לוי גזר תעניתא ולא אתא מיטרא אמר לפניו רבש"ע עלית וישבת במרום ואין אתה מרחם על בניך אתא מטרא ואטלע אמר ר' אלעזר לעולם אל יטיח וגו' שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי למעלה ואיטלע ומנו לוז:

לולינוס:

תענית י"ח: אמרו כשבקש טוריינוס להרוג את לולינוס ופפוס אחיו בלודקיא אמר להם אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר אמרו לו חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורין היו וראויין היו ליעשות להם נס ונבוכדנצר מלך הגון היה וראוי ליעשות נס על ידו ואותו רשע הדיוט הוא ואינו ראוי ליעשות נס על ידו ואנו נתחייבנו כליה למקום ואם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש לו למקום והרבה דובין ואריות יש לו למקום בעולמו שפוגעין בנו והורגין אותנו אלא לא מסרנו הקב"ה בידך אלא שעתיד לפרע הימנו מידך אף על פי כן הורגן מיד אמרו לא זזו משם עד שבאו דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בגיזרין:

לוי בן סיסום:

ירושלמי תענית פ"ג: לוי בן סיסום באו הגייסות לעירו נטל ס"ת ועל לראש הגג ואמר רבון העולמים אין בטילת חדא מילה מן הדין ספר אורייתא יעלון לון ואי לא ייזלון לן מיד איתבעון ולא אשכחון תלמידיה עביד כן יבשת ידיה ואזלון לו תלמיד תלמידיה עביד כן ולא יבשת ידיה ולא אזלין לון לומר שאין שוטה נפגע ולא בשר המת מרגיש באיזמל: עא

ע שמטיה לקועיה מיניה, לקועיה לנוחרי סבר ומפרקתו. רסע שמגרד תוח חיה והוח סור הסבר, ומסרחי גביניה פי' גבות עיניו גדולים ומכסין עיניו, דפרטיה שפוותיה נקרעה שפתו על ידי מכה, דילכון היח תורה של בני בבל, ור"ת פי' של תלמידיו ומבבל שהיו בפניו הי' מדבר וה"ק דילכון חמר רב כהנח שהי' שלכם, עיין קידושין ה' תוס' ד"ה רב כהנח, ובחולין קל"ב, חי רב כהנח כוהן הי' חו לח:

עא חין בטלית חדח מגליה פי' חם בטלתי דבר חחד ממה שכתוב בס"ת זה יכנסו המויבים וחם לח חל יכנסו מיד בקשו חחריהן ולח מנחום שהלכו להם, תלמידיה עבד כן פי'

ירושלמי יבמות פ"ו: מצות חליצה בני סימונייא אתון לגבי רבי אמרון ליה בעי תתן לון בר נש דדריש דיין חזן וחזן ספר מתיין ועביד לון כל צרכיו ונתן להם לוי בר סיסוס וגו' עד אמר להם חייכון בר נש דכוותי יהבית לכון „פי' אדם גדול כמוני נתתי לכם" ויתר ענין זה עיין בערך דרשה והגדה:

אות מ

ר' מאיר:

מבוא התלמוד: הלכה כר"מ בגזירותיו ודוקא בגזירותיו אבל קנסותיו לא:

סנהדרין י"ד: ר"מ ר' יהוד' בן בבא סומכו עיין גבי ר' יהוד' בן בבא אות י' ור' עקיבא סמכו מתחילה ולא קיבל לפי' שהי' עדיין בחור ומר"י בן בבא קיבל:

מבוא התלמוד י"א: ר' נתן אחרים ר"מ סוף הוריות למה נקראו כן ועיין בהג"ה בהקדמת הרמב"ם לסדר זרעים, ועיין תוס' ברכות ט': דיש אחרים דלאו ר"מ נינהו:

ירושלמי סוטה פ"א: מעשה שעשה ר"מ להטיל שלום בין איש לאשתו וכתוב בערך שלום:

מבוא התלמוד: ר"מ בא מקהל גרים:

שם: ר"מ היה נקרא ג"כ ר' נהוראי שהי' מנהיר עיני ת"ח בהלכה:

עירובין י"ג: כ"מ שנאמר תלמיד אחד משום ר' ישמעאל הוא ר"מ:

שם נ"ג: אמר רבי יוחנן רבי אושעיא בריבי בדורו כר"מ בדורו מה ר"מ בדורו לא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו אף ר' אושעיא לא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו:

מנחות מ"ד: מעשה באדם אחד שהי' זהיר במצות ציצית שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטל' ד' מאות זהובים בשכרה שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבע לה זמן כשהגיע זמנו בא וישב על הפתח נכנסה שפחתה ואמרה לה אותו אדם ששיגר לך ד' מאות זהובים בא וישב על הפתח אמרה היא יכנס נכנס הציעה לו ז' מטות שש של כסף ואחת של זהב ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב עלתה וישבה ע"ג עליונה כשהיא ערומה ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו נשמט וישב לו ע"ג קרקע ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע אמרה לו גפה של פרס שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמותך אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה וכתיב בה אני ה' אלהיכם שני פעמים אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר עכשיו נדמו עלי כד' עדים אמרה לו איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך ומה שם עירך ומה שם רבך ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה כתב ונתן בידה עמדה חילקה כל נכסיה שליש למלכות ושליש לעניים ושליש נטלה בידה חוץ מאותן מצעות ובאת לבית מדרשו של ר' חייא אמרה לו רבי צוה עלי ויעשוני גיורת אמר לה בתי שמא עיניך נתת בא' מן התלמידים הוציאה כתב מידה ונתנה לו אמר לה לכי זכי במקחך אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר זה מתן שכרו בעוה"ז ולעה"ב איני יודע כמה. וזה הי' מתלמידי ר"מ: עב

ברכות י': הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דר"מ והוו קא מצערו ליה טובא הוה קא

תלמיד דלוי עשה כן ויבשה ידו שלא הי' חסיד כרבו ולפי שעשה שלקתו והעריח בוראו לעשות כס נענש, שאין בוטה כפגע פי' שאין מרגיש בפגעיו וכן זה לא הרגיש בחטאו, לפיכך לא נענש אי נמי אין סוטה נפגע, שאין נתפש ליענש על מעשיו ואין מדת הדין פוגע בו וגם כי נענש אינו מרגיש שעל חטאו בא העונש עליו והוא כבשר המת שאין מרגיש באיזמל:

עב בענין הזה אין הפרישה שפירוש ההוא תלמיד והזונה היא נפלא כ"כ כמו הדרישה שדרש אחריה ושיגר לה ד' מאות זהובים והלא הקל שבקלים אין עושה כן ותלמיד דר"מ יבקש אחרי זונה? ולפ"ד נודאי סוף מעשה במחשבה תחלה כי כך עלתה במחשבתו, מיד לפרוש הימנה ורצה לעמוד בנסיון גדול לראות יפיה ולקרב עצמו אליה עד שיבער אש התאוה בקרבו ובכל זאת יגבר על יצרו ולא יחוס גם על ד' מאות זהובים שנתן לה ועל זאת נכתב שני פעמים אני ה' אלהיכם בפ' ציצית לומר שאני עתיד ליפרע ואני עתיד ליתן שכר וע"כ להורות דגם על הפרישה מעבירה אני אתן שכר דאי על קיום מצות כבר נאמר אם תטיב שאת ונאמר אם בחקותי תלכו וגו' ונאמר אם תאבו ושמעתם וגו' ולכך מוריס ד' ציצית

בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו אמרה ליה ברוריה! דביתהו מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חוטאים ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם בעי רחמי עלויהו והדרו בתשובה:

עג

ע"ז י"ח: דביתהו דר"מ ברתיה דר"ח בן תרדיון הואי א"ל זילא בי מלתא דיתבא אחתאי בקובה של זונות שקל תרקב' דדינרי ואזל אמר אי לא איתעביד בה איסורא מתעביד ניסא אי עבדא איסורא לא מתעביד לה ניסא אזל נקט נפשיה כחד פרשא אמר השמיעיני לי אמרה ליה דשתנא אנא אמר לה מתרחנא מרתח א"ל נפישין טובא דשפירן מנאי אמר ש"מ לא עבדה איסורא כל דאתי אמרה ליה הכי אזל לגבי שומר דידה א"ל הבה ניהלה אמר ליה מיסתפינא ממלכותא אמר ליה שקול תרקבא דדינרי פלגא פלח ופלגא ליהוי לך א"ל וכי שלמי מאי איעביד אמר ליה אימא אלהא דמאיר ענני ומתצלת אמר ליה ומי יומר דהכי איכא [א"ל השתא חזית]. כתוב באות נ'. גבי נסים:

סוטה מ"ט: משמת ר"מ בטלו מושלי משלים:

סנהדרין כ"ד: אמר ר"ל פה קדוש' יאמר דבר זה תני עדו איני והאמ' עולא הרואה את ר"ל בבית המדרש כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה אמר רבינא והלא כל הרואה ר"מ בבית המדרש כאילו עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה קאמר בא וראה כמה מחבבין זה את זה כי הא דיתיב ר' וגו':

חגיגה ט"ו: כי נח נפשיה דאחר אמרי לא מידן לידייניה ולא לעלמא דאתי ליתי לא מדין לידייניה משום דעסק באורייתא ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא אמר רבי מאיר מוטב דלידייניה וליתי לעלמא דאתי מתי אמות ואעל עשן מקברו:

עו"ש: ור"מ היכי גמר תורה מפומיה דאחר והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו אמר ר"ל ר"מ קרא אשכח ודרש הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי לדעתם לא נאמר אלא לדעתי רבי חנינא אמר מהכא שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך וגו' קשו קראי אהדדי לא קשי' הא בגדול הא בקטן כי אתא רב דימי אמר אמרו במערבא ר"מ אכל תחלא ושדא שיחלא לברא דרש רבא מאי דכתיב אל גינת אגוז ירדתי לראות באיבי הנחל וגו' למה נמשלו ת"ח לאגוז לומר לך מה אגוז זה אעפ"י שמלוכלך בטיט ובצואה אין מה שבתוכו נמאס אף ת"ח אע"פ שסרח אין תורתו נמאסת אשכחיה רבה בר שילא לאליהו א"ל מאי קא עביד הקב"ה א"ל קאמר שמעתא מפומייהו דכולהו רבנן ומפומייהו דר"מ לא קאמר א"ל אמאי משום דקא גמר שמעתיה מפומיה דאחר א"ל אמאי ר"מ רימון מצא תוכו אכל קליפתו זרק א"ל השתא קאמר מאיר בני אומר בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי אם כך הקב"ה מצטער על דמן של רשעים ק"ו על דמן של צדיקים שנשפך:

יומא פ"ג: ותו ר"מ ור' יהודא ור' יוסי הוו קא אזלי באורחא רבי מאיר הוה דייק בשמא ר' יהודא ור' יוסי לא הוו דייקי בשמא כי מטו לההוא דוכתא בעי אושפיזא יהבו להו אמרו לו מה שמך אמר להו כידור אמר ש"מ אדם רשע הוא שנאמר כי דור תהפוכות המה רבי יהודא ור' יוסי אשלימו ליה כיסייהו ר"מ לא אשלים ליה כיסיה אזל אותבי' ביה קברי דאבוה איתחזי ליה בחילמיה תא שקיל כיסא דמנח ארישא דההוא גברא למחר אמר להו הכי איתחזי לי בחלמאי אמרי ליה חלמא דבי שמשי לית בהו משש אזל ר"מ ונטריה כולי יומא ואייתיה למחר אמרו ליה הב לן כיסן אמר להו לא היו דברים מעולם אמר להו ר' מאיר

שיהיו שני עדים המתרין באדם שלא יעבור עבירה ויענש ושני עדים המזהירין בו לפרוש מהעבירה לקבל שכר והיינו שהד' ציצית טפחו לו על פניו כי הסתכל בענין ומחשבתו להבין למה נקשרו ד' ציצית בבגדו הלא יהי, די בשתים שלפניו ובאילו יכול לראות שפיר ויזכור שלא יתור אחרי לבבו ועיניו אלא ע"כ אילו שלפניו מורים שלא ילך בדרך רע בדרכי עבירות ויענש ואילו שלאחריו להורות שיקבל שכר על הפרישה מהעבירות שעברם ופנה מהם ע"כ:

עג עיין במהרש"א, ובאמת ליעקב מה שפירשו על מאמר דכאן:

אמאי לא דייקיתו בשמא אמרו ליה אמאי לא אמרת לן מר אמר להו אימר דאמרי אנא חשש' אחזוקי מי אמרי משכוהו ואעיילוהו להנות' חזו טלפחי אשפמיה אזלו ויהבו סימנ' לדביתהו ושקלוה לכיסיהו ואייתו אזל איהו וקטלה לאתתיה היינו (דתנן) מים ראשונים האכילו בשר חזיר מים אחרונים הרגו את הנפש:

קידושין פ"א: ר' מאיר הוה מתלוצץ בעוברי עבירה יומא חד אידמי ליה שטן כאתתא בהך גיסא דנהרא לא הוי מברא נקט מצרא וקא עבר כי מטא פלגא מצרא שבקיה אמר אי לאו דקא מכרזי ברקיע' הזהרו ברבי מאיר ותורתו שויותיה לדמך תרתי מעה:

סנהדרין י"א: מעשה באשה אחת שבאתה לבית מדרשו של רבי מאיר אמרה לו רבי אחד מכם קדשני בביאה עמד ר' מאיר וכתב לה גט כריתות ונתן לה עמדו כתבו כולם ונתנו לה:

שם ל"ח: כי הוה דריש ר' מאיר בפירקיה הוה ,דריש תילתא שמעתתא תילתא אגדתא תילתא מתלי וא"ר יוחנן שלש מאות משלות שועלים היו לו לר"מ ואינו אין לנו אלא שלש אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינ' מאזני צדק אבני צדק צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. פירש"י ז"ל משל הוא שרימה השועל את הזאב ליכנס לחצר היהודים בערב שבת ולתקן עמהם צורכי סעודה ויאכל עמהם בשבת וכשבא ליכנ' חברו עליו במקלות בא להרוג את השועל אמר לא הלקוך אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל את כל נתח טוב אמר לו ובשביל אבא אני לוקה אמר לו הנה אבות יאכלו בוסר וגו' אבל בא עמי ואראך מקום לאכול ולשבוע בא לו על הבאר ועל שפתו מוטל עץ והחבל מושכב עליו ובשני ראשי החבל שני דליים קשורים נכנס השועל בדלי העליון והכביד וירד למטה ודלי התחתון עלה. אמר לו הזאב למה אתה נכנס לשם אמר לו יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע והראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול כמין גבינה עגולה אמר לו אני האיך ארד אמר לו הכנס אתה בדלי העליון נכנס והכביד וירד ודלי שהשועל עליו עלה אמר לו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו לא כך כתיב מוזני צדק וגומר:

ירושלמי ביצה פ' משילין רבי הוה מסב לר"ש בריה והוה מטפחין לאחורי ידיהון בשבתא עבר ר"מ ושמע קולהון אמר רבותינו הותרה שבת „פי' וכי הותר לחלל שבת דסבר אפי' באחרי' ידיו אסור לטפח" שמע רבי אמר מי הוא זה שבא לרדותינו בתוך ביתינו וא"ד הכי אמר מי הוא זה שבא לצנענו בתוך ביתינו „פי' לצנעינו לגעור בנו או למנענו או לשון נדוי" שמע ר"מ קליה וערק נפקין פריי' אבתריה „פי' עבדי דרבי רצו אחריו" מפרי אפרה רוחא פיקוליה מעל קדליה „פי' הרוח הפריח הסודר מעל צואריה דר"מ" אודיק רבי מן כוותיה וחמא קדליה דר"מ מן אחורי' „פי' רבי חזי מן החלון צוואר דר"מ מאחוריו" אמר לא זכיתי אנא לאורייתא אלא בגין דחמית קדליה דר"מ מן אחוריה:

מבול:

סנהדרין ק"א: מענין מבול:

זבחים קי"ג: המבול אי הוה בארץ ישראל או לא כתוב בערך ארץ ישראל:

מדבר:

סנהדרין ק"ז. ק"ח. ק"י: מאנשי דור המדבר:

מחלון:

ב"ב צ"א: אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצא מארץ לחוצה לארץ:

מיכה:

סנהדרין ק"ג: מפני מה לא מנו את מיכה, מפני שפתו מצוי' לעוברי דרכים שנא' כל העובר שב אל הלוים ועבר בים צרה והכה בים גלים א"ר יוחנן זה פסלו של מיכה תני ר' נתן אומר מגרב לשילה ג' מילין והי' עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה בקשו מלאכי השרת לדוחפו אמר להם הקב"ה הניחו לו שפיתו מצוי' לעוברי דרכים ועל דבר זה נענשו אנשי פילגש בגבעה אמר להן הקב"ה בכבודי לא מחיתם על כבודו של בשר ודם מחיתם. זה פסלו של מיכה פי' רש"י כשכתב משה את השם והשליכו על נילוס להעלו' ארונו של יוסף בא מיכה ונטלו בהחבא והיינו דכתיב ועבר בים צרה כשעביר הקב"ה לישראל עבר מיכה עמהם שבידו השם לעשו' העגל ל"א מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעברו ישראל הים:

סנהדרין ק"א: מיכה הוא נבט אביו של ירבעם והוא שבע בן בכרי:

מנחם בן סימון:

מבוא התלמוד: ר' מנחם בר סימון נקרא בנן של קדושים לפי שלא הי' מסתכל אפי' בצורא דזוזי:

מנימין בר איהי:

כתובות: אבוה בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא ומינא וחד ספי מחד מינא מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה:

מר בר רב אשי:

בבא בתרא י"ב: מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לשוטים ולתינוקות לשוטים מאי היא כי הא דמר בר רב אשי דהוה קאי ברסתקא דמחוזא שמעיה להההוא שוטה דקאמר ריש מתיבתא דמליך במתא מחסיא טביומי חתים אמר מאן חתים טביומי ברבנן אנא שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא קם אתא אדאתא אימנו רבנן לאותבי' לרב אחא מדפתי ברישא כיון דשמעי דאתא (שדר) זוגא דרבנן לגביה לאימלוכי בי' עכביה הדר שדר זוגא דרבנן אחרינא עכביה גביה עד דמלו ביה עשרה כיון דמלו ביה עשרה פתח הוא ותנא ודרש לפי שאין פותחין בכלה פחות מעשרה קרי רב אחא אנפשיה כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו וכל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו:

מבוא התלמוד: מר בר רב אשי הלכה כמותו בזמן שאין מחלוקה לרבו:

מר זוטרא חסידא:

סנהדרין ז: מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא אמר הכי כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור:

מר ינוקא ומר קשישא:

ב"ב ז: מר ינוקא ומר קשישא תרווייהו בריה דרב חסדא הוו:

כתובות ס"ו: מר עוקבא הוה עניא בשיבבותיה דהוה רגיל כל יומא דשדי ליה ארבעה זוזי בצינורא דדשא יום אחד אמר איזיל איחזי מאן קעביד בי ההוא טיבותא ההוא יומא נגהא ליה למר עוקבא לבי מדרשא אתיא דביתהו בהדיה כיון דחזיוה דקא מצלי ליה לדשא נפק בתרייהו רהוט מקמיה עיילי לההוא אתונא דהוה גרופא נורא הוה קא מקליין כרעיה דמר עוקבא אמרה ליה דביתהו שקול כרעיך אותיב אכרעא חלש דעתיה אמרה ליה אנא שכיחנא בגויה דביתא ומקרבן אהנייתי ומאי כולי האי דאמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא ואמרי לה א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנא לן מתמר דכתיב היא מוצאת:

מר עוקבא:

עו"ש: מר עוקבא הוה עניא בשיבבותיה דהוה רגיל לשדורי ליה ארבעה מאה זוזי כל מעלי יומא דכיפורא יומא חד שדרינהו ניהליה ביד בריה אתא אמר ליה לא צריך אמר מאי חזית חזאי דקא מזלפי ליה יין ישן אמר מפנק כולי האי עייפינהו ושדרינהו ניהליה כי קא ניחא נפשיה אמר איתו לי חושבנאי דצדקה אשכח דהוה כתיב ביה שבעת אלפי דדינרי סיאנקי אמר זוודאי קלילי ואורחא רחיקתא קם בזביזה לפלגא ממוניה היכי עביד הכי והאמר ר' אילעאי באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש הני מילי מחיים שמא ירד מנכסיו אבל לאחר מיתה לית לן בה:

מר שמואל:

ברכות י"ט: חד אישתעי' מילתא בתריה דמר שמואל פי' שדי' מספר גנות עליו ונפל קניא דמטללא ובזע ארנקא דמוחא:

מרגלים:

סנהדרין ק"ז ק"ח: מרגלים אי יש להם חלק לעולם הבא:

מרדכי:

מנחות ס"ה: למה נקרא שמו של מרדכי פתחי' ונם בלשן:

רב מרי בר איסק:

מבוא התלמוד: תרי רב מרי בר איסק הוו אחד בימי רב אשי ואחד בימי ר' חסדא:

רב מרי בר רחל:

מבוא התלמוד: רב מרי בר רחל נקרא על שם אמו לפי שנשבאת ונשאה גוי ונתגייר' אח"כ ונקרא איסור גיורא והורתו שלא בקדושה הוה ומחמת כבודו יחסוהו על שם אמו ואמו היתה בת שמואל:

מרים:

זבחים ק"ב: כבוד גדול חלק לה הקב"ה למרים אותה שעה אני כהן ואני מסגירה אני חולטה ואני פוטרה: עך

נזיר ה' שנת עשר לשמואל הרמתי שאלו להן מלך:

מלכים.

אבשלום:

סוטה י': מעשה דאבשלום כתוב לעיל באות א':

סנהדרין ק"ג: תניא הי' ר"מ אומר אבשלום אין לו חלק לעוה"ב:

נזיר ה': ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון שמואל ב' ט"ו הני ארבעים שנה מאי עבידתיהו ר' נהוראי אומר משום ר' יהושע לקץ מ' שנה ששאלו להם מלך היא שנת עשר לשמואל הרמתי:

אחאב:

סנהדרין ק"ב: א"ר יוחנן מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות שנאמ' וישלח מלאכים אל אחאב מלך ישראל העירה ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך ותפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו ויאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדוני המלך כל אשר שלחת לעבדך בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות מאי מחמד עיניך לאו ס"ת דילמא ע"א לא ס"ד דכתיב ויאמרו אליו כל הזקנים וכל העם אל תשמע ואל תאבה ודילמא סבי דבהתא הוו מי לא כתב ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל זקני ישראל וא"ר יוסף סבי דבהת' התם לא כתיב וכל העם הכא כתיב וכל העם דאי אפשר דלא הוו בהון צדיקי וכתיב והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו א"ר נחמן אחאב שקול היה שנאמר ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה אומר בכה מתקיף לה רב יוסף מאן דכתיב ביה רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' אשר הסתה אותו איזבל אשתו ותנינא בכל יום היתה שוקלת שקלי זהב לע"א ואת אמרת שקול היה אלא אחאב וותרן בממונו היה ומתוך שההנה תלמידי חכמים מנכסיו כיפרו לו מחצה:

שם צ': אחאב הוא בארבעה מלכים שאין להם חלק לעולם הבא:

שם ק"ב: רב אשי אוקי אג' מלכים אמר למחר נפתח בחברין אתא מנשה וגו' למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבוות' אחאב אח לשמים אב לע"א אח לשמים דכתיב ואח לצרה יולד אב לע"א דכתיב כרחם אב על בנים:

שם ל"ט: והזונות רחצו וגו' אמר רבא זונות ממש אחאב איש מצונן היה ועשתה לו איזבל שתי צורי זונות במרכבתו כדי שיראה אותן ויתחמם:

שם. ביתו של אחאב אינו מזומן לברכה וגו' כתוב לקמן באות נ' גבי עובדי' בערך נביאים:

מ"ק כ"ח: ביום ההוא יגדל המספד בירושלם כמספד הדרימון בבקעת מגידו אמר רב יוסף אלמלא תרגומיה דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר בעידנא ההיא יסגי מספדא בירושלי' כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדרימון בר טברימון וכמספד דיאשיה דקטליתי' פרעה חגירא בבקעת מגידו:

ברכות ס"א: אמר רב לא איברי עלמא אלא לאחאב בן עמרי ולרבי חנינא בן דוסא לאחאב בן עמרי העולם הזה ולרבי חנינא בן דוסא העולם הבא:

עך המהרש"א הקשה למה אמרינן בגמרא משה זר הי' ואהרן קרוב הי' ולא אמר משה ואהרן קרובים היו גם שתירוץ בקושטא דמילתא קאמר משה זר הי' אבל ראיתי בספר חוט המשולש דמפקפק על זאת דהרי פלוגתא היא אי משה זר הי' והי' עדיפא לומר משה ואהרן קרובים היו עיין בחוט המשולש, כמה תירוצים, וראיתי בקהלת משה תירוץ נאה דהמפרשים כתבו טעם שלא הי' משה כהן גדול ומפני שמשה הי' לו כלול מכל הנשמות מששים רבוא והי' קרוב לכל ישראל ואי הוי מיתרמי נגע לא הי' יכול לראות ובאמת יש פלוגתא בנגעים בין ר"מ לרבנן אי קרוב יכול לראות נגע וא"כ ניחא דלא הי' יכול לומר משה ואהרן קרובים היו דילמא הלכה כמ"ד הקרוב יכול לראות נגעים לכך אמר משה זר הי' ולמה הי' זר ולא כהן וצ"ל מפני שהי' קרוב לכל ישראל אלמא דקרוב אינו יכול לראות נגעים וא"כ שפיר מקשה אהרן קרוב הי' ע"כ:

ירושלמי סנהדרין פי"א: קולות של אחאב כחומרות של ירבעם מה עשה אחאב הוה מקשט נפשיה בכל יום וכל כמה שהי' שקיל יותר בכל יום הוה מפריש לע"ז הה"ד יען התמכרך לעשות הרע בעיני ה' עו"ש שבא אליהו ז"ל לאחאב ועסק הוא ויחיאל שבנה יריחו בהדין קרא וישבע יהושע בעת ההיא לאמור ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו וגו' אמר ברוך הוא אלהון דצדיקייא דמקיים מילי דצדיקייא והוה תמן אחאב אמר ליה אחא' וכי מי גדול ממי משה או יהושע אמר ליה משה אמר ליה בתורתו של משה כתי' השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' עד ועצר את השמים ולא יהי' מטר ולא הנחתי ע"ז שבעולם שלא עבדתי אותה וכל טבן וכל נחמן דאית בעלמא אתון בדרי מילוי דמשה לא קמין ומילוי דיהושע קמין אמר ליה אם כדבריך חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיו השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי כיון ששמע כן התחיל בוכה הה"ד „מלכים א' י"ב ויהי כשמוע אחאב את הדברים האלה ויקרע את בגדיו וגו': עה

אחז ואחזי':

סנהדרין ק"ג: תניא ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"מ אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן ויעש הרע בעיני ה' לא חיין ולא נידונין:

שם. כתיב פסל וכתיב פסילים א"ר יוחנן בתחלה עשה לו פרצוף אחד ולבסוף עשה לו ארבעה פרצופים כדי שתראה שכינה ותכעוס אחז העמידו בעלייה שנאמ' ואת המזבחות אשר על הגג עליית אחז וגו':

שם. אחז בטל את העבודה וחתם את התורה שנאמר צור תעודה חתום תורה בלימודי:

שם. אחז התיר את הערוה:

שם ק"ד: מפני מה לא מנו את אחז אמר ר' ירמיה בר אבא מפני שמוטל בין שני צדיקים בין יותם לחזקיה ורב יוסף אמר מפני שהיה לו בשת פנים מישעיהו שנאמר ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקרא' אחז אתה ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסילת שדה כובס מאי כובס איכא דאמרי דכבשינהו לאפי' והלך ואיכא דאמרי אוכלא דקצרי סחף ארישיה והלך מפני מה לא מנו את אמון מפני כבודו של יאשיהו מנשה נמי לא נמנו מפני כבודו של חזקיהו ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא דכתיב ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את עשו השתא דאתית להכי אחז נמי לא אימני משום כבודו של חזקיהו: עו

שם צ"ו. אמר ר' יוחנן אותו היום שמת בו אחז שתי שעות היה וכי חלה חזקיהו ואיתפח אהדרינהו קודשא בריך הוא להנך עשר שעי ניהלי' דכתיב הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלו' אחז כשמש אחורנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה.:

עה נ"ל לבאר קצת למה באמת נתקיימו דברי יהושע ולא נתקיימו דברי משה רבע"ה גם הלשון שהשיב אליהו אם כדבריך וגו' קשה להבין, ונ"ל ע"פ דאיתא בזוהר דהקב"ה בעי ביקריהון דצדיקייא יתיר מיקרא דיליה דכתיב בירבעם הוה מקטיר ומעלה לע"ז והקב"ה אוריך ליה וכיון דאושיט ידיה לקבלי דעדי נביא' איתייבש ידיה לזה י"ל גם הכא דהקב"ה אוריך ליה לאחאב אף דפלח לע"ז ולא תבע ביקריה דיליה ואפשר שהי' לאחאב איזה זכות שהי' תולה לו כמבואר לעיל שהי' מכבד את התורה מאוד ולכן בזילי דאורייתא שנאמרו מפי ה' למשה הי' מאריך לו הקב"ה זמן העונש משא"כ הנאמר מפי יהושע נתקיים מיד כדי לתבוע ביקרא דצדיקייא, אבל מאחר שאחאב הי' מלעיג על דברי משה רבע"ה ע"כ תבע הקב"ה ביקריה דמשה וזה שהשיב אליהו אם כדבריך שדברת להתגרות נגד כבודו של משה רבע"ה נכון הדבר שיתקיימו דבריו ולכן חי ה' וגו':

עו נ"ל עפ"ז לבאר מדרש בפ' תזריע על הקרא אשה כי תזריע וגו' אר"י אם אדם זוכה נוחל שני עולמות שנאמר אחור וקדם צרתני ואם לאו עתיד ליתן הדין, כי צריך ביאור מאי קמ"ל ר"י דאם זוכה נוחל שני עולמות ואם אינו זוכה יתן את הדין מילתא פשיטא הוא וגם איך נמשך ענין זו למקרא הנ"ל וע"פ הנאמר בגמרא דכאן דברא' מזכי אבא י"ל כוונתו לומר דאם תלד לו אשתו זכר יזכה ע"י בן זכר זה לשני עולמות כי בן חכם ישמח אב בעוה"ז וגם נותן לו אחרית ותקוה לעוה"ב ולהיפוך אם לא זכה כי הבן יהי' בן מביש יהי' לו תוגה בעוה"ז ויתן עליו הדין וע"פ כוונה זו מדויק היטב הלשון נוחל שני עולמות דמשמע שיהי' לו נחלה ממקום אחר לא ע"פ פעולתו והיינו שיירש נחלה מבנו:

ירושלמי סנהדרין פי"א. רבי הונא בשם ר' אליעזר למה נקרא שמו אחז שאחז בבהכנ"ס ובבתי מדרשות וגו' אמר אם אין גדיים אין תיישים אם אין תיישי' אין צאן אם אין צאן אין רועה אם אין רועה אין עולם אם אין עולם כביכול עד שאמר לו ישעי' ומה את מועיל הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ה' וכי ילדיו הי' והלא תלמידיו היו אלא מלמד שהיו חביבין לפניו והי' קורא אותן בני:

אחשורוש:

מגילה י"א: ת"ר ג' מלכו בכיפה ואלו הן אחאב נבוכדנצר ואחשורוש אחאב דכתיב חי ה' אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הגוי ואת הממלכה וגו' ואי לא דהוה מליך עלייהו היכי מצי משבע להו נבוכדנצר דכתי' והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדו אתו את נבוכדנצר מלך בבל ואת אשר לא יתן את צוארו בעול מלך בבל אחשורוש הא דאמרן מהודו ועד כוש רב ושמואל חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם עד סופו וגו':

אלכסנדר:

תמיד ל"א: עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב אמר להן מן השמים לארץ רחוק או ממזרח למערב אמרו לו ממזרח למערב תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלין בה חמה באמצע רקיע אין הכל מסתכלין בה וחכמים אומרין זה וזה כאחד שוין שנאמ' כגבוה שמים על הארץ וגו' כרחוק מזרח ממערב ואי חד מינייהו נפיש נכתוב תרווייהו כי ההוא דנפיש ואלא חמה באמצע רקיע מאי טעמא אין הכל מסתכלין בה משום דקאי להדיא ולא כסו ליה מידי אמר להן שמים נבראו תחלה או הארץ אמרו שמים נבראו תחלה שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ אמר להן אור נברא תחלה או חשך אמרו לו מלתא דא אין להפתר וגו' אמר להם אידין מתקרי חכים אמרו ליה איזהו חכם הרואה את הנולד אמר להם אידין מתקרי גבור אמרו לו איזהו גבור הכובש את יצרו אמר להן אידין מתקרי עשיר אמרו לו איזהו עשיר השמח בחלקו אמר לה' מה יעבד אינש ויחיה אמרו ליה ימי' עצמו מה יעביד אינש וימות יחיה את עצמו אמר להן מה יעביד איניש ויתקבל על ברייתא אמרו יסני מלכו ושלטן אמר להו דידי טבא מדידכו ירחם מלכו ושלטן ויעבד טיבו עם בני אינשא אמר להם בימא יאי למידר או ביבשתא יאי למידר אמרו ליה ביבשתא יאי למידר דהא כל נחותי ימא לא מיתבא דעתיהון עד דסלקין ליבשתא אמר להם אידין מנכון יתיר אמרו לו כולנא כחדא שוין דהא כל מלתא דאמרת לנא כחד פתרנא לך אמר להן מה דין אסרסתן לקבלי אמרו ליה סטנא נצח אמר להם הא אנא מקטילנא יתכון בגזירת מלכין אמרו ליה שלטן ביד מלכא ולא יאי למלכא כזב מיד אלביש יתהון לבישן דארגוון ושדי מניכא דדהבא על צואריהון אמר להן בעינא דאזיל למדינת אפריקי אמרו ליה לא מצית אזלית דפסקי הרי חשך אמר לה לא סגיא דלא אזלינ' אמטו הכי משיילנא לכו אלא מאי איעביד אמרו ליה אייתי חמרי לובאי דפרשי בהברא ואייתי קיבורי דמתני וקטר בהאי ניסא וכי אתית באורחא נקטת בגוויהו ואתית לאתריך עבד הכי ואזל מטא לההוא מחוזא דכוליה נשי בעי למיעבד קרבא בהדייהו אמרו ליה אי קטלת לן יאמרו נשי קטל אי קטילנא לך יאמרו מלכא קטליה נשי אמר להן אייתו לי נהמא אייתו ליה נהמא דדהבא אפתורא דדהבא אמר להו מי אכלי אינשי נהמא דדהב' אמרו ליה אלא אי נהמא בעית לא הוה לך באתרך נהמא למיכל דשקלית ואתית להכ' כי נפיק ואתי כתב אבבא דמחוז אנא אלכסנדרוס מוקדון הויתי שטייא עד דאתיתי למדינת אפרקי דנשיא וילפית עיצה מן נשיא כי שקיל ואתי יתיב אההוא מעיינא קא אכיל נהמא הוו בידיה גולדנא דמלחא בהדי דמהוורי להו נפל בהו ריחא אמר שמע מינה האי עינא מגן עדן אתי איכא דאמרי שקל מהנהו מיא טרא באפיה איכא דאמרי אידלי כוליה עד דמטא לפתחא דגן עדן רמא קלא פתחו לי בבא אמרו ליה זה השער לה' וגומר אמר להון אנא נמי מלכא אנא מיחשב חשיבנא הבו לי מידי יהבו ליה גולגלתא חדא אתיה תקליה לכוליה דהבא וכספא דידיה בהדי' לא הוה מתקליה אמר להון לרבנן מאי האי אמרי גולגלתא דעינא דבשרא ודמא לא קא שבע אמר להו ממאי דהכי הוא שקלי

קלילי עפרא וכסיה לאלתר תקלא דכתיב שאול ואבדון לא תשבענה וגומר: **עין** סנהדרין צ"א. ת"ר בעשרי' וארבעה בניסן איתנטילו דומוסנאי מיהודה ומירושלים כשבאו בני אפריקיא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאין ראיה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתוני אמר להם אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמהון כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהן אמר להן מהיכן אתם מביאין ראיה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשי' שנה וארבעה מאות שנה תנו לנו שכר עבודה של ששי' ריבוא ששיעבדת' במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שנה שביעית היתה ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם דכתיב ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב אלה תולדות יצחק בן אברהם אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים תני לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אות' אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהן אמר להם מהיכן את' מביאין ראיה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא ראיה אלא מן התורה שנאמ' ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות אב שנתן אגטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש לזה על זה כלום:

מגילה י"א. בתוס' ד"ה ג' מלכו בכל העולם כולו והא דלא מחשיב אלכסנדר' מוקדון משום דלא איירי אלא באותם הכתובים להדיא:

ירושלמי ב"מ פ"ב. אלכסנדר מוקדן סליק גבי מלכא קציא פי' למלכי הודו א"ג להרי חשך חמא ליה דהב סגין כסף סגין פי' הראו לו הרבה כסף וזהב, אמר לה זהבך לא זהבך ולא כספך אני צריך לא אתית אלא למיחמי בדוכסן היאך אתין יהבין היאך אתון דיינון עד די עסיק עימיה אתו בר נש חד דאין עם

עין הכל מסתכלין בה פי' לפי שרחוקה היא אין אורה מזקת לעינים, משום דקאי פי' בגילוי היא עומדת ולא כסי לה מידי ובשביל כך אורה מזהיר ומזיק, מילתא דא אין לה פתר פי' אין אדם יכול לפתור, אידין מחקרי חכם פי' איזה מתקרי חכם, ימית עצמו פי' ישפיל יחיה את עצמו פי' יגביה את עצמו ומתוך כך יתנו בו הבריות עין רעה ויקנאו בו וימות, ישנו מלכו ושלטין פי' שלא ידבר עם מלך ושלטון שלא יקנאו בו בני אדם, מה דין אתריסתו לקבלי פי' שאתם מתנגדים לנגדי ואיככם מחזיקים ירצתנו כי אנו הרבים, סטנא נצח פי' שהשטן נוצח לכן אין זה ראיי' אם רבים עובדים ע"ז שהרי השטן נוצח נגד רוב בני אדם והשרים ושלטים מועטים הנה, דפרשי בהברא פי' שיודעים ללכת בחשך, קיבורי דמתני פי' חבלים של פשתן, אפתורא דדהבא פי' על שולחן של זהב גולדנא דמלחא פי' דגים מלוחים, בהדי דמחוות להו נפל בהו ריחא פי' כשהי' רוחצם במים להסיר מליחתם נפל בדגים ריח טוב ממעיין מגן עדן היו. טרא באפיה פי' רחץ פניו, אידלי כוליה פי' הי' הלך במעיין עד דמטא לגן עדן. אתייא תקליה וגו' פי' הי' נותן כל כסף וזהב שלו במאזנים מצד זה והגולגולת מצד זה ואעפ"כ הי' מכביד יותר הגולגולת דלא הי' מוצא דבר שסוקל כנגדה:

חבריה דובין חדא חלקא וחספה „פי' זבין שדה והאשפה שבתוכה" ואשכחן בה סימי דדינרי אהן דזבין הוה אמר קילקילתא זבנית סימא לא זבנית אהן דזבנין הוה אמר קילקילת' וכל מה דאית בא זבנית עד דאינן עסקין דין עם דין אמר מלכא לחד מינייהו אית לך בר דכר אמר ליה אין אמר לחבריה אית לך ברת נוקבא אמר ליה אין אמר לון אסיבון לדין וסימי יהי' לתרויהון שרי גחיך אמר לו למה את גחיך לא דנית טבאות אמר ליה אילו הות הדין דינא גביכון היאך הויתון דנין אמר ליה קטלין דין ודין וסימא עלת למלכא אמר ליה כל הכין אתון רחמין דהב „פי' כל כך אתם אוהבין כסף וזהב" עביד ליה אריסטוון אפיק קומוי קופ' דדהב פי' עביד ליה סעודה והביא לפניו ככרות של זהב תרנגולין דדהב אמר ליה דהב אנא אכיל אמר ליה תיפח רוחיה דהאי גברא דהב לית אתין אכלין ולמה אתון רחמין דהב סגין אמר ליה דנהון עליכון שמשא פי' אש השמש זורחות עליכון" אמר ליה אין נחית עליכון מיטרון אמר ליה אין דילמא אית גביכון בעיר דקיק אמר ליה אין אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא לית אתון חיין אלא בזכות בעירא דקיקא דכתיב אדם ובהמה תושיע ה':

אנטונינוס:

פסחים קי"ט. אמר ר' חמא בר חנינא שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נתגלה לקרח ואחת נתגלה לאנטונינוס בן אסוירוס ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא:

סנהדרין צ"א. אמר ליה אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור זה את זה וגו' כתוב באות ר' גבי רבי:

ע"ז י'. מעשה באנטונינוס ורבי וגו' כתוב לקמן באות ר' גבי רבי:

ירושלמי מגילה פ"א. אנטונינוס איגייר' וגו' ואמר ר' חזקי' בן ר' אבהו בשם ר"א אם באין הן גרי צדק לעתיד לבא אנטונינוס בא בראש:

שם סנהדרין פי"א. אנטונינוס אתא גבי רבי אמר ליה צלי עלי אמר ליה ישזבינך מן הדא צינתא דכתיב לפני קרתו מי יעמוד אמר ליה רבי לית הדא צלי יתיר כסיתיך תכסה והא צינתא אזלא „פי' אין צורך לתפלה זו אלא תוסיף לך בגד והצינה אזלה" אמר ליה ישזבינך מן הדא שורבא דנפיק בעלמא אמר ליה הדא צללי כדון תשמע צלותך דכתיב ואין נסתר מחמתו:

בלאדן:

סנהדרין צ"ו. כתיב בעת ההיא שלח ברודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל וגו' מאי בלאדן בן בלאדן אמרי בלאדן מלכא הוה ואישתני אפיה והוה כי דכלבא הוה יתיב בריה על מלכותא כי הוה כתיב הוה כתיב שמיה ושמיה דאבוה בלאדן מלכא היינו דכתיב בן יכבד אב ועבד אדוניו בן יכבד אב הא דאמרן ועבד אדוניו דכתיב וגו':

בלשצר:

סנהדרין כ"ב. גבי בלשצר שלא היו יכולין לקרות הכתב שכתב המלאך תניא ר' אומר בתחלה בכתב זה ניתנה תורה לישראל כיון שחטאו נהפך להן לרועץ כיון שחזרו בהן החזירו להם שנאמר וגו' למה נקרא שמה אשורית שמאושרת בכתב רשב"א אומר משום ר"א בן פרטא שאמר משום ר"א המודעי כתב זה לא נשתנה כל עיקר שנאמר וגו' וגו' לר"ש דאמר כתב זה לא נשתנה מאי לא כהלין כתבא למיקרי אמר רב בנימ' איכתיב להון יטת יטת אדך פונחמט „פי' בחילוף אותיות בא"ת ב"ש הוי יטת מנא וכן בשאר התיבות" מאי פריש להו מנא מנא תקל ופרסין מנא מנא אלהא מלכותך והשלמך לך תקיל תקילתא במאזניא והשתכחת חסיר פרסין פריסת מלכותך ויהיבית למדי ופרס ושמואל אמר מטתום ננקפי אארלין „פירש"י עשאן" תיבות של ג' אותיות וצירף אותיות הראשונות של כל תיבה ועשאן תיבה אחת ואח"כ צירף השניות ושלישיות" ור"י אמר אנם אנם לקת ניסרפו רב אשי אמר נמא נמא קתל פורסין:

בר כוזיבא:

סנהדרין צ"ג: בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא אמר להו לרבנן אנא משיח אמרו ליה במשיח כתיב דמוריח ודאין ניחזי אנן אי מרח ודאין כיון דחזיוהו דלא מריח ודאין קטלוה:

ועיין ירושלמי תענית פ"ד מעשה רבה מבן כוזבא שהי' מלך גדול ועליו חשבו שהוא מלך המשיח:

הורדוס:

ב"ב ג': הורדוס עבדא דבית חשמונאי הוה נתן עיניו באותה תינוקת יומא חד שמע ההוא גברא בת קלא דאמר כל עבדא דמריד

השתא מצליח קם קטלינהו לכולהו מרותיה ושיירא להדיא ינוקתא כי חזת ההיא ינוקתא דקא בעי למינסבה סליקא לאיגרא ורמא קלא אמרה כל מאן דאתי ואמר מבית השמונאי קאתינא עבדא הוא דלא אישתיירא מינייהו אלא ההיא ינוקתא וההיא ינוקתא נפלה מאיגרא לארעא טמנה שבע שנין בדובשא איכא דאמרי בא עליה איכא דאמרי לא בא עליה דאמרי לה בא עליה הא דטמנה ליתוביה ליצריה ודאמרי לה לא בא עליה האי דטמנה כי היכי דנאמרו בת מלך נסב אמר מאן דריש מקרב אחיך תשים עליך מלך רבנן קם קטלינהו לכולהו רבנן שבקיה לבבא בן בוטא למשקל עצה מיניה אהדר ליה כלילא דיילי נקרינהו לעיניה יומא חד אתא ויתיב קמיה אמר חזי מר האי עבדא בישא מאי קא עביד אמר ליה מאי אעבי' ליה אמר ליה נלטיי' מר א"ל כתיב גם במדעך מלך אל תקלל אמר ליה האי לאו מלך הוא א"ל וליהוי עשיר בעלמא וכתיב בחדרי משכבך אל תקלל עשיר ולא יהא אלא נשיא וכתיב ונשיא בעמך לא תאור א"ל בעושה מעשה עמך א"ל מסתפינא מיניה א"ל ליכא איניש דאזיל דלימא ליה דאנא ואת יתיבנא א"ל כתיב כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר א"ל אנא הוא אי הואי ידענא דזהירי רבנן כולי האי לא הוה קטלינא להו השתא מאי תקנתי' דההוא גברא א"ל הוא כבה אורו של עולם דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ילך ויעסוק באורו של עולם דכתיב ונהרו אליו כל הגוים איכא דאמרי הכי א"ל הוא סימא עינו של עולם דכתיב והיה אם מעיני העדה ילך ויתעסק בעינו של עולם דכתיב הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם א"ל מסתפינא ממלכותא א"ל שדר שליחא וליזיל שתא וליעכב שתא ולהדר שתא אדהכי והכי סתרית ליה ובנייה ליה עבד הכי שלחו ליה אם לא סתרתה אל תסתור ואם סתרתה אל תבני ואם סתרתה ובנית עבדי בישא בתר דעבדין מתמלכין אם זיינך עלך ספרך כאן לא רכא ולא בר רכא הורדוס עבדא קלני' מיתעביד מאי רכא מלכותא דכתיב וגו' אמרי מי שלא ראה בניין הורודוס לא ראה בניין נאה מימיו במאי בנייה אמר רבה באבני שישא ומרמר' א"ד באבני כוחלא שיש' ומרמר' אפיק שפה ועייל שפה כי היכי דנקבל סידא סבר למשעייה בדהבא אמרו ליה רבנן שבקיה דהכי שפיר טפי דמיחזי כי אידוותא דימא: עח

ע"ז ט'. הורדוס תפס דמלוכה מהשמונאים ופשטה מלכותו מאה ושלש:

הילנא:

יומא ל"ז. הילנא המלכה עשתה נברשת של זהב וטבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה „פי' נברשת מנורה שהיתה על פתח ההיכל שהוא לצד מערבי וכשהחמה זורחת במזרח ניצוצין יוצאין מן המנורה ויודעין שהוא קריאת שמע:

חזקיה:

סנהדרין כ'. ד"א שקר החן זה דורו של משה והבל היופי זה דורו של יהושע יראת ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה ד"א שקר החן זה דורו של משה ויהושע והבל היופי זה דורו של חזקיהו יראת ה' היא תתהלל זה של ר' יהוד' בר אלעי: עט

שם כ"ו. שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא חזקיה הוה דריש בחד סר רבוות' כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים כתב שבנ' פתק' שדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו שנאמ' כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר הוה קא מסתפי חזקיה אמר דלמא חס ושלום נטייה דעתיה דקב"ה בתר רובא כיון דרובא מימסרי אינהו נמי ממסרי בא נביא ואמר לו לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כלומר קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין הלך לחצוב לו קבר בקברי בית דוד בא נביא ואמר לו מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר וגו' וגו' תנא הוא ביקש קלון בית אדניו לפיכך נהפך כבודו לקלון כי הוה נפיק אידו אתא גבריאל אחדיה לדשא באפי משרייתיה אמרו

עח כלילא דאלי, פי' אנקה ומתרגמינן לא והוא שרץ ששערו קשה כמקטין ועשה לו עטרה ומעורו סביב עיניו. אי זיינך עלך סיפרך כאן פי' אם כתגאית על שרבך שהרגת את בית אדוניך ספר יוחסין שלך כאן וידענו שאתה עבד, לא רכא ולא בר רכא פי' לא מלך ולא בן מלך, קלניא מתעביד פי' נעשה בן חורין מאליו, אדוותא דימא פי' גלי הים שהם נעים ונדים:

עט עיין במהרש"א ק"א:

ליה משירייתך היכא אמרו הדרו בי אמרו ליה א"כ אחוכי קא מחייכ' בן נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותו ועל הברקנין וגו' כי השתות יהרסון צדיק מה פעל רב יהודה ורב עינא חד אמר אלו חזקיה וסיעתו נהרסו' צדיק מה פעל וחד אמר אלו בית המקדש יהרס צדיק מה פעל וגו': פ

שם צ"ו: א"ר יוחנן מאי דכתיב מארת ה' בבית רשע ונוה צדיקים יבורך מארת ה' בבית רשע זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל מ' סאה גוזלות בקינוח סעודה ונוה צדיקים יבורך זה חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה:

עו"ש והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועולו מעל צוארך וחובל עול מפני שמן א"ר יצחק נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשו' מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו ע"ה מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאון וגו' ואומר והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה אעפ"י שאלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה:

שם צ"ה: מהנס שנעשה לחזקיה במלחמת סנחריב כתוב באות נ' גבי ניסים:

שם צ"ו: מהנס שנעשה לחזקיה המע"ה כשחלה ואיתפח ששב השמש עשר מעלות וגו' כתוב באות נ' גבי ניסים:

ברכות י'. אמר רב המנונא מאי דכתיב מי כהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים בין חזקיהו לישעיהו חזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי דהכי אשכחן באליהו דאזל לגבי אחאב ישעיהו אמר ליתי חזקיהו גבאי דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע מה עשה הקב"ה הביא יסורים על חזקיהו ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה שנאמר בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צבאות צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו' מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעוה"ז ולא תחי' לעוה"ב א"ל מאי כולי האי א"ל משום דלא עסקת בפריה ורביה אמר ליה משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו אמר ליה בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת אבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בני דמעלו אמר ליה כבר נגזרה עליך גזירה אמר ליה בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים וגו' מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל השם מאי קיר אמר רשב"ל מקירות לבו שנאמר מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו' רבי לוי אמר על עסקי הקיר אמר לפניו רבונו של עולם ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה החיית את בנה אבי אבא שחפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב עאכ"ו זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלום והטוב בעיניך עשיתי מאי והטוב בעיניך עשיתי א"ר יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה רבי לוי אמר שגנז ספר רפואות: פא

פ כי השתות יהרסון צדיק מה פעל פי' מהרש"א שהם מציקי ארץ ועליהם שת התבל אילו חזקי' וסייעתו, וצדיק הוא הקב"ה מה פעל במעשה בראשית שאילולי הם לא הי' העולם מתקיים:

פא פי' היערות דבש כי יש להבין איה ענוותנותו של ישעי' להקפיד שמלך כשר וצדיק כמוהו יבוא דוקא לביתו בחלות חזקי, השב שמלך אשר למחול על כבודו אמנם נראה כי ישעי' ראה שכלו ימיו של חזקי' והוא ביקש ליתן לו קיום ולכן נתכוין בזה דאמרינן ריש חגיגה דיש נכפה בלא משפט ואמרינן הכי שכין מה קעביד ביה אמר ליה אי איכא צורבא מרבנן דמעבר במיליה יהיבנא ליה ולכך רצה ישעי' שחזקי' יעבור על מידותיו להכניע עצמו לבוא אליו ואמנם חזקי' לא בא והתפלל ואמרינן תפלה עושה מחצה כי חזקי' הי' אז בן ל"ט שנים נכנס לארבעים ונגזרו ליה שלשים ומבנותיו והוסיפו לו ט"ו שנים וזה שאמרו מי כהחכם יודע פשר דבר פשרה שנחלקו שנותיו ועיין עוד שם ח"ם פ"ג מה שפי' על הדבלה שניתן לו על השחין עוד פי' על מה שהשיב לו ישעי' בהדי כבשא דרחמנא למה לך והלא לא הי' מילתא כבושה אלא שפיר ראה ברוה"ק וגם כדין טען חזקי' למה יוליד בנים משחיתים אשר

סנהדרין ס"ג: אף חזקי' המלך ביקש אביו לעשות לו כן „פי' להעבירו באש לע"ז אלא שסכתו אמו סלמנדריא:

מכות כ"ד. נבזה בעיניו נמאס זה חזקיהו המלך שגירר עצמות אביו במטה של חבלים „פירש"י נבזה בעיניו נמאס הנמאס להקב"ה נבזה הוא בעיניו של אדם זה חזקיה שנבזה היה בעיניו אביו שנמאס בעכו"ם" וגו':

חשמונאי עיין לעיל אות ח' ובערך מלכים אות ה' גבי הורדוס ובשבת כ"א:

טורגינוס:

ירושלמי סוכה פ"ה טורגיינוס הרשע החריב אלכסנדריי' של מצרים והמעשה כך הי' כי נולד לו בן בתשעה באב והיו מתענין מתה בתו בחנוכה והיו מדליקין נרות שלחה אשתו ואמרה לו עד שאתה מכבש הברבריים בוא וכבוש את היהודים שמרדו בך חשב מיתי לעשרה יומין ואתא לחמשה אתא ואשכחון עסוקין באוריית' בפסוק ישא עליך גוי מרחוק מקצה הארץ וגו' אמר לון מה הויתון אמרו ליה הכין והכין אמר להו אההוא גברא הוא דחשיב למיתי לעשרה יומין ואתא לחמשה והקיפין לגיונות והרגון אמר לנשיהון נשמעות אתם ללגיונותי ואין אני הורג אתכם אמרו ליה מה דעבדית בארעיי' עביד בעלייא „פי' מה שעשית באנשים המונחים בארץ תעשה עמנו" ובאיכה רבתי הגירסא מה דעבדית בעיליי' עביד בארעיי' ועירב דמן בדמן והלך הדם בים עד קיפרס באותה השעה נגדעה קרן ישראל ועוד אינה עתידה לחזור למקומה עד שיבא בן דוד:

יאשי' בר אמון:

מ"ק כ"ח: יאשי' בר אמון קטיל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידו:

ירושלמי יומא נ"ה טעם למה חרד יאשי' המע"ה על הס"ת שמצא חלקיהו הכהן לפי שזאת היתה הס"ת שעשה משה רבע"ה והי' נגלל בפסוק יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך דברים פ' כי תבואו: פב

יהוא:

מגילה י"ד. דוד ושלמה שנמשכו בקרן נמשכה מלכותן שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן:

ירושלמי הוריות פ"א. מלכי ישראל היו שוין עם מלכי יהוד' עד יהוא בן נמשי שנאמ' בני רבעים ישבו לכסא לך מכאן ואילך בליסטיי' נוטלין:

יהואחז:

ירושלמי שקלים פ"ו. יהואחז נקרא ג"כ יוחנן בדברי הימים א' ג' דכתיב הבכור יוחנן הוא יהואחז:

יהויקים:

סנהדרין ק"ג. אר"י משום רשב"י מאי דכתיב בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו וכתב בראשית ממלכת צדקיה וכי עד האידנא לא הוו מלכי אלא ביקש הקב"ה להחזי' את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים נסתכל בדורו ונתקררה דעתו בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקי' נסתכל בצדקי' ונתקרר' דעתו:

שם אמר רבי ירמיה בר אבא מאי דכתיב על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כולו קמשוני' כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה על שדה איש עצל עברתי זה אחז ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה והנה עלה כולו קמשונים זה אמון כסו פניו חרולים זה יהויקים וגדר אבניו נהרסה זה צדקיהו שנחרב בית המקדש בימיו:

תשובה וגדולים ב"ת מצדיקים וזאת לא חזה שיחזור בתשובה והקב"ה יחתור לו חתירה מתחת כסא כבודו כי השיג ברוה"ק דרך כסא כבוד ולא במה שכבושה תחת כסא כבודי — ומאי והטוב בעיניך עשיתי אמר רב יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה רבי לוי אמר שגנז ספר רפואות נ"ל הכוונה שהי' חזקי' המלך ע"ה רוצה לומר בזה שהלך באמת ובלב שלם והי' תמים עם ה' ולא הי' מתחכם בשמות הקדושים שלא ברצונו של מקום „עיין בענין זה בספר עקרים" והיינו הטוב בעיניך עשיתי שסמך גאולה לתפלה פי' שבעת צרה הי' מסמיך ותקון גאולתו על התפלה ושם מבטחו בה' ולא פנה אל פעולת השמות וזה הדרך טוב בעיני ה' וקרוב לענין זה הוא דברי ר' לוי שאמר שגנז ספר רפואות כדי לשום עיניו למרום ולהתפלל אליו ואל ישים מבטחו בעשבי רפואות וזה ג"כ אותו דרך הטוב כדעת רב יהודה אמר רב:

פב עיין בעקרים מ"ג פכ"ב:

סנהדרין ק"ג: כי אתא יהויקים אמר קמאי לא ידעו לארגוזי כלום אנו צריכין אלא לאורו יש לנו זהב פרויים שאנו משתמשין בו יטול אורו אמרו לו והלא כסף וזהב שלו הוא שנא' לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות אמר להם כבר נתנו לנו שנא' השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, א"ל רבא לרבה בר מרי מפני מה לא מנו את יהויקים משום דכתיב ביה ויתר דברי יהויקים ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו מאי והנמצא עליו ר' יוחנן ור"א חד אמר שחקק שם ע"ז על אמתו וחד אמר שחקק שם שמים על אמתו. א"ל במלכים לא שמעתי וגו':

שם קד. מפני מה לא מנו את יהויקים משום דר' חייא בר' אבויה דאמר ר' חייא בר' אבויה כתוב על גולגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת זקינו דר' פרידא אשכח גולגלתא דהוה קא שדי בשערי ירושלים וכתוב בה זאת ועוד אחרת קבר' ולא איקברא קבר' ולא איקבר' אמר גולגלתו של יהויקים היא דכתיב ביה קבורת חמור יקבר סחוב והשלך וגו' אמר מלכא הוא ולא איכשר לזלזולי ביה כרכה בשיראי ואותבה בסיפת' חזית' דביתהו סברא הא דאיתתא קמייתא הוה, דהא לא קא מנשי לה שגרא תנורא וקלתה היינו דכתיב זאת ועוד אחרת: פג פד

יהושע בן נון:

מנחות צ"ט: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן פסוק זה אינו לא חובה ולא מצוה אלא ברכה ראה הקב"ה את יהושע שדברי תורה חביבי' עליו ביותר שנאמר ומשרתו יהושע בן נון לא ימיש מתוך האוהל אמר לו הקב"ה יהושע כל כך חביבין עליך דברי תורה לא ימיש ספר התורה הזה מפיך: ב"ב יד: סדרן של נביאים יהושע שופטים שמואל וגו' עיין בערך נביאים ושם יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה, שם טו. וימת שם משה עבד ה' אפשר משה מת וכתיב וימת שם משה עבד ה' אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כ' יהושע דברי ר"י ואמרו לה ר' נחמיה אמר לו ר"ש אפשר ס"ת חסר אות אחת אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע. שם. יהושע כ' ספרו והכתוב וימת יהושע בן נון עבד ה' דאסקיה אלעזר והכתיב ואלעזר בן אהרן מת דאסקיה פנחס: פה

פג בעין יעקב הגירסא קברה והדר נבוג, פי' שהגולגולת הי' מבלבל, ויצאה חוץ מקבורתה, בסיפתא פי' בארגז. פי' למה לא מנו את יהויקים באילו שאין להם חלק בעוה"ב משום דכתיב ביה היינו לשון בתמהי' זאת ועוד אחרת שלא זכה לקבורה ונתכפר לו לכן זכה לעוה"ב.

פד ירושלמי שקלים אתה מוצא כשעלה נבוכדנצר להחריב את ירושלים עלה וישב לו בדפני של אנטוכיא ירדה סנהדרי גדולה לקראתו אמרו ליה הגיע זמנו של בית זה ליחרב אמר להם לאו אלא יהויקים מרד בי תנוהו לי ואלך באו אצלו ואמרו ליהויקים נבוכדנצר בעי לך אמר להם כך עושין דוחין נפש מפני נפש ומקיים נפשיכון הא כתיב לא תסגיר עבד אל אדוניו אמרו ליה לא כן עשתה זקנתך לשבע בן בכרי כיון שלא שמע להם עמדו ונטלוהו ושלשלוהו לו עד שהרגו באכזריות גדול, כיון שהרגו נבוכדנצר המליך את יכניה בנו תחתיו וירד לו לבבל יצאו כל בני בבל לקלסו אמרו לו מה עשית אמר להם יהויקים מרד בי והרגתיו והמלכתי יכניה בנו תחתיו אמר לו מתלא אמר גור טוב מכלב בים לא תרבי גור בים מכלב בים עאכו"כ מיד שמע להם וגו' ובויקרא רבה פ' י"ט. כתוב ר' אליעזר ורבי שמעון ור' אלעזר ב"ר נתן אמרו חי שלשלו אותו כמד"א „יחזקאל י"ט" ויתנהו בסוגר בחחים בחיים כתיב ר' שמעון אומר מת שלשלו אותו ריב"ל מקיים דברי שניהם חי שילשלו אותו אלא שהי' מפונק ומת בידם מה עשה לו נבוכדנצר ר' יהו' אומר נטלו והחזירוהו בכל ערי יהודה וישב עליו בפרדיונים פי, דיונים והיינו שישב עליו בדין. ר' נחמיה אומר נטלו והחזירו בכל ערי ישראל והרגו והי' מחתך ממנו כזתים ומשליך לכלבים הה"ד קבורת חמור יקבר היכן הוא קבורת חמור לא במעי הכלב הוא שהנביא מקנתר עליו ואומר „מלכים ב' כ"ד" ויתר דברי יהויקים וכל אשר עשה ר' יוחנן אמר ג' אמוראין חד אמר שהי' לבוש כלאים וחד אמר שמושך לו ערלה וחד אמר שמצאת כתובות קעקע חקוקה על בשרו ר' יוחנן אמר ע"י שבא על אמו ועל כלתו ועל אשת אביו דאר"י כללו של דבר בפתח שילא בו נכנס ריב"ל אמר על שהושיב בורניות בירושלים ומהו בורניות ביירן ליידן שהי' הורג את בעליהן ומענה את נשיהון ומכניס ממונם לטמיון הה"ד וידע אלמנותיו.

פה יהושוע אמר לשמש דום. עקידה שמות שער ח'.

יהושפט:

כתובות ק"ג: ומכות כד. ואת יראי ה' יכבד אמר מר זה יהושפט מלך יהודה כשהיה רואה ת"ח היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי רבי מרי מרי:

יואש:

ב"ב צ"א: יואש שנתיאש מן הגאולה:

ירבעם:

סנהדרין פרק חלק ירבעם הוא אחד מג' מלכים שאין להם חלק לעוה"ב:

שם קא: ת"ר ירבעם שריבה עם ד"א ירבעם שעשה מריבה בעם ד"א ירבעם שעשה מריבה בן ישראל לאביהם שבשמים בן נבט בן שניבט ולא ראה תנא הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי מיכה שנתמכמך בבנין ומה שמו בן בכרי שמו:

שם מנ"ל דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם להכחיד ולהשמיד מעל פני אדמה להכחיד בעולם הזה ולהשמיד לעה"ב, אמר רבי יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים שנא' וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו אמר לו דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה ומאי וזה אשר הרים יד במלך אמר רב נחמן שחלץ תפיליו בפניו, אמר רב נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם שנאמר ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך יהודה אמר גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי הא מלכא והא עבדא ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלינן לי ואזלו בתריה מיד ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן מאי ויועץ אמר רב יהודה שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו חתימתו על כל דעבידנ' אמרי ליה הין אמר להו מלכא בעינא למיהוי אמרו ליה הין כל דאמינא לכו עבידתו אמרו ליה הין אפילו למיפלח לע"א א"ל צדיק ח"ו א"ל רשע לצדיק ס"ד דגברא כירבעם פלח לע"א אלא למינסינהו הוא דקא בעי אי קבילתו למימריה:

סנהדרין קב. וירבעם יצא מירושלם אמר ר' חנינא בר פפא שיצא מפיתקה של ירושלים וימצא אותו אחיה השלוני הנביא בדרך והוא מתכסא בשמלה חדש' ושניהם לבדם בשדה מאי בשמלה חדשה אמר רב נחמן כשמלה חדשה מה שמלה חדשה אין בה שום דופי אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי ד"א שמלה חדשה שחידשו דברים שלא שמעה אזן מעולם מאי ושניהם לבדם בשדה אמר רב יהודה אמר רב שכל תלמידי חכמי' דומין לפניהם כעשבי השדות ואיכא דאמר שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה וגו':

שם וידח ירבעם בן נבט את ישראל מאחרי ה' והחטיאם חטאה גדולה אמר רבי חנין כשתי מקלות המתיזות זו את זו: פי

שם אמר רבי אושעיה עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן ואילך משנים ושלשה עגלים:

שם אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה מאי אחר אמר ר' אבא אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן אמר לו מי בראש בן ישי בראש אי הכי לא בעינא: פי

פי כשתי מקלות המתיזות זו את זו פי' רש"י כאדם שיש בידו מקל אחד ומכה בו מקל אחר ומתיזו ומשליכו ברחוק כך הדיח ירבעם את ישראל מאחרי ה' בעל כרחם, נ"ל שהוכיח מלשון וידח משמע שהדיחם בזרוע ולא שהי' מפתה אותם מדלא כתיב והסית ומדכתיב והחטיאם חטאה גדולה משמע שהשליכם ברחוק מאחרי ה'.

פי שמעתי לפרש שתפש הקב"ה לירבעם בן נבט בבגדו היינו שיבשה ידו כשאמר לתפוש את הנביא וגופו של אדם נקרא בגד כי הוא לבוש להנשמה, והקב"ה אמר אני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן הקדימו לבן ישי ואח"כ אמר לו הקב"ה בן ישי בראש אמר בני יואל כי' דבאמת מתחילה הקדימו הקב"ה דהוא בעל תשובה וחשוב יותר מבן ישי כי חטא הרבה ואם ישוב מאהבה זדונות נעשו כזכיות אבל מאחר ששאל מי בראש בזאת גילה דעתו שלא ישוב מאהבה כי אם כדי שילך בראש לכך אמר לו הקב"ה בן ישי בראש, עיין יערות דבש ח"ב ע"ג.

שם: ויהי הדבר הזה לחטאת ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם בן נבט א"ר יוחנן קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם ומפני מה תלה הכתוב בירבעם שהוא היה תחלה לקלקל':

פסחים פ"ז: אמר רבי יוחנן מפני מה זכה ירבעם בן יואש מלך ישראל להימנות עם מלכי יהודה מפני שלא קיבל לשון הרע על עמוס מנ"ל דאימני דכתיב דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל ומנלן דלא קיבל לשון הרע דכתיב וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עליך וגו' וכתיב כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם וגו' אמר חס ושלום אמר אותו צדיק כך ואם אמר מה אעשה לו שכינה אמרה לו:

ירושלמי ע"ז פ"א נסות רוחו של ירבעם היא החליטתו לעבוד ע"ז:

שם יום שהעמיד ירבעם שני עגלות זהב באו רומוס ורמילוס ובנו שני צריפין ברומי':

שבת נו: במתניתא תנא אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדן נבנה צריף אחד וזהו איטליאה של יון:

מונבז:

ב"ב יא. ת"ר מעשה במונבז המלך שבזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשני בצורת והברו עליו אחיו ובית אביו ואמרו לו אבותיך גנזו והוסיפו על של אבותם ואתה מבזבז אמר להם אבותי גנזו למטה ואני גנזתי למעלה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך אבותי גנזו דבר שאין עושה פירות ואני גנזתי דבר שעושה פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו אבותי גנזו אוצרות ממון ואני גנזתי אוצרות נפשות שנאמר פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנאמר ולך תהיה צדקה אבותי גנזו לעולם הזה ואני גנזתי לעה"ב שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך:

יומא לז. מונבז המלך היה עושה כל ידות הכלים של יה"כ של זהב וגו':

מנשה:

יבמות מט: מנשה הרג את ישעי' כתוב בערך נביאים גבי ישעי': פה

סנהדרין קג: ת"ר מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים כנגד שני מלכותו:

שם וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה' הכא תרגימו שהרג ישעיה במערבא אמרי שעשה דמות משאוי אלף בני אדם ובכל יום ויום הורג כלם וגו' כתיב פסל וכתיב פסילים א"ר יוחנן בתחלה עשה לו פרצוף אחד ולבסוף עשה לו ארבעה פרצופים כדי שתראה שכינה ותכעוס אחז העמידו בעלייה שנא' ואת המזבחות אשר על הגג עליית אחז וגו' מנשה העמידו בהיכל שנא' וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית אשר אמר ה' אל דוד ואל שלמה בנו בבית הזה ובירושלי' אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים את שמי לעולם וגו':

שם מנשה קדר את האזכרות והרס את המזבח וגו' מנשה בא אל אחותו:

שם קא: מנשה מכל עמל שעמל בו חזקי' אביו ומכל טרחא שטרח בו לא חזר למוטב אלא ע"י יסורין:

שם קב: רב אשי אוקי אג' מלכים אמר למחר נפתח בחברין אתא מנשה איתחזי ליה בחילמיה אמר חבירך וחבירי דאבוך קרית לן מהיכ' בעית למישר' המוציא א"ל לא ידענא א"ל מהיכ' דבעית למישר' המוציא לא גמיר' והברך קרית לן א"ל אגמירה לי ולמחר דרישנא ליה משמך בפירקא א"ל מהיכא דקרים בישולא א"ל מאחר דחכימ' כולי האי מ"ט קא פלחיתו לע"א א"ל אי הות התם הות נקיטנא בשיפולי גלימא והרהטת אבתראי למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבוות':

שם מנשה שנשה יה ד"א מנשה שהנשי' את ישראל לאביהם שבשמים וגו':

ירושלמי סנהדרין פי"א מה עשה מנשה וגו' עד שהרג את ישעי' כתוב לעיל:

פה עיין בעקרים מ"ג פי"ז שמשה רבע"ה ע"י שראה באספקלריא המאירה ולא בכח המדמה לכן אמר כי לא יראני האדם וחי' שהוא האמת אבל בעי' שראה באספקלריא שאינה מאירה ובכח המדמה אמר וראיתי את ה' יושב על כסא רם ונשא ואמרו רז"ל שהי' יכול להשיב ולא השיב לפי שידע שלא יקבל התוכחה.

עו"ש כתיב ד"ה ב' ל"ג וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא עליהם את שרי הצבא אשר למלך וילכדו את מנשה בחוחים וגו' אר"ל מילא של נחושת עשו לו פי' מלוא יורה ונתנו אותו בתוכו והיו מסיקין תחתיו כיון שראה שצרתו צרה לא הניח ע"ז שלא הזכירה כיון שלא הועיל כלום אמר זכור אני שהי' אבא מקרא אותי את הפסוק הזה בבית הכנסת בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה ושבת עד ה' אלהיך הרי אני קורא אותו אם עונה אותי מוטב ואם לאו הא כל אפיא שוין והיו מלאכי השרת אומרין לפני הקב"ה רבש"ע אם שעבד ע"ז והעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה אמר להן אם אינו מקבלו בתשובה הרי אני נועל דלת בפני כל בעלי תשובה מה עשה לו הקב"ה חתר לו חתירה מתחת כסא כבודו ושמע תחנתו הה"ד ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישבהו לירושלים למלכותו במה השיבו שמואל בר בינה בשם ר"א אמר ברוח. השיבו כמה דתמר משיב הרוח וידע מנשה כי ה' הוא האלהים באותו שעה אמר מנשה אית דין ואית דיין.

מפיבושת:

יבמות עט. וירושלמי קידושין פ' י' יוחסין מפיבושת בן יהונתן בן שאול הי' אדם גדול בתורה ונתן דהמע"ה עיניו בו להצילו מיד הגבעונים ולפיכך כתיב שמואל ב' כ"א ויפלו שבעתם יחד חסר יוד כתיב לפי שהחבר אחד אמר דוד הריני מעבירן לפני המזבח וכל שהמזבח קולטו הרי הוא שלי והעבירן לפני המזבח והתפלל עליו והלך המזבח וקולטו ה"ד אקרא אל אלהים עליון לאל גומר עלי: ברכות דף ד'. למה נקרא מפיבושת תנא לא מפיבושת שמו אלא איש בשת שמו ולמה נקרא שמו מפיבושת אלא שהי' מבייש פני דוד בהלכה: פט

מרודך בלאדן לעיל באות ב' גבי בלאדן:

נבוכדנצר:

מגילה י"א. ת"ר ג' מלכו בכיפה ואלו הן אחאב נבוכדנצר ואחשורוש וגו':

שבת. ורבו יתירה הוספת לי „דניאל ד'" אר"י אמר רב ירמי' בר אבא מלמד שרכב על ארי זכר וקשר תנין בראשו לקיים מה שנאמר וגם את חית השדה נתתי לו לעבדו פי' רש"י לאחר ז' שנים שהי' בהמה והזר למלכותו הי' משתבח כן:

סיחון:

נדה סא. ויאמר ה' אל משה אל תירא מכדי סיחון ועוג אחי הוו דאמר מר סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו מ"ש מעוג דקמסתפי ומ"ש מסיחון דלא קמסתפי א"ר יוחנן אר"ש בן יוחי מתשובתו של אותו צדיק אתה יודע מה היה בלבו אמר שמא תעמוד לו זכות של אברהם אבינו שנאמר ויבא הפליט ויגד לאברם העברי וא"ר יוחנן זה עוג שפלט מדור המבול: צ

פט עיין תוס' יבמות ע"ט. דהוא גרס איש בעל שמו כי מפיבושת בן שאול נקרא איש בעל בדברי הימים ולא כמו במלינו בספרים איש בשת שמו דלא מלינו בשום מקום איש בשת שנקרא מפיבושת וגו' עיי"ש ושמעתי בשם הח"ם זצוק"ל שפירוש שמיכות לשני המאמרים בברכות דאמר דוד המע"ה כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי ואומר לו מפיבושת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי וגו' ואח"כ תנא לא מפיבושת שמו אלא איש בשת שמו ופי' הענין כן דפסקינן דאסור לקרות לרבו בשמו וא"כ מפיבושת שהי' רבו של דוד איך אמר לו מפיבושת רבי לכך תנא לא מפיבושת שמו אלא איש בשת שמו ורק הוא קראו מפיבושת לפי שהי' מביישו בהלכה.

צ בחוט המשולש פ' בלק פי' הטיב בהא דמקשים למה נקט דסיחון ועוג אחי הוו איך תלי' קושי' זו במאי דהוו אחי וי"ל עפ"מ דאיתא בילקוט פ' זו כשבא משה לעשות מלחמה עם עוג נתיירא ממנו אמר אני בן ק"כ שנה והוא בן ת"ק שנה אלולי שיש לו זכות לא הי' חי כ"כ שנים וא"כ י"ל דסיחון לא הי' נתיירא ממנו ולכך לא הי' קשים ממשה ולכך הקדים לומר מכדי אחי הוו בני שמחזאי ואביהם נמחה במבול א"כ גם סיחון הי' קשיש הרבה ממשה ולכך קשה שפיר מ"ש מעוג דמסתפי' וגו' ועיין עוד שם שכתב בענין זה דברים יקרים, ול"נ לפרש על דרך הנ"ל לפי' שכתב תוס' שם דהכי נמי נפלט סיחון מדור המבול כיון שאחי הוו ולכך נקט שפיר מכדי סיחון ועוג אחי הוו וא"כ כיון שגם סיחון נפלט מן המבול ג"כ הי' לו זכות כעוג וא"כ מ"ש מעוג דמסתפי.

עוג:

בפ' ר' אליעזר לד. אמרי' שעוג מצא לאברהם אבינו ע"ה שהי' עומד בגרנות לתקן עוגות לפסח ועל שם זה נקרא עוג. תוס' נדה סא: ברכות נד: אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל גמרא גמירי לה אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואישדי עלייהו ואיקטלינהו אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי קודשא בריך הוא עליה קמצי ונקבוה ונחית בצואריה הוה בעי למשלפה משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה והיינו דכתיב שני רשעים שברת וכדרבי שמעון בן לקיש דאמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב שני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שרבבת משה כמה הוי עשר אמות שקל נרגא בר עשר אמין שוור עשר ומחייה בקרסוליה וקטליה: צא

עמרי:

סנהדרין קב. מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שמוסיף כרך אחד בא"י:

פקח בן רמליה:

סנהדרין צד: א"ר יוחנן מאי דכתיב מארת ה' בבית רשע ונוה צדיקים יבורך מארת ה' בבית רשע זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה ונוה צדיקים יבורך זה חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה:

צדקיהו:

סנהדרין קג. צדקיהו הי' מלך כשר והא דכתיב ויעש הרע בעיני ה' שהי' בידו למחות ולא מיחה:

ירושלמי שקלים פ"ו. צדקיהו נקרא ג"כ שלום וגם נקרא מתניה בד"ה א' ג' ובמלכים ב, כ"ד ועיין בערך שמות:

סוטה י'. ת"ר חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה וכולן לקו וגו' עד צדקיהו בעיניו:

מ"ק טז: וישמע עבד מלך הכושי' „ירמי' לח" וכי כושי שמו והלא צדקיהו **שמו אלא** מה כושי זה משונה בעורו אף צדקיהו משונה במעשיו פי' במעשים טובים:

עירוכין י"ז. נסתכל הקב"ה בצדקיהו נתיישבה דעתו, משום שהי' צדיק:

מ"ק כח: ומה צדקיהו מלך יהודה שלא עשה אלא מצוה אחת שהעלה ירמיה מן הטיט כך פי' נאמר עליו בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים [אשר היו לפניך] כן ישרפו לך בניו של ר' ישמעאל על אחת כמה וכמה, פי' שם תוס' צדקיהו צדיק גמור הי' אבל במקרא לא מצינו יותר כי אם שצוה להעלות ירמיהו מן הטיט:

רומי:

ע"ז ח': שתי תפיסות תפסה רומי אחת בימי קלפטרא מלכתא ואחת בימי יוונים:

שם מאה ושמנים שנה קודם שנחרב הבית פשטה מלכות רומי על ישראל:

רחבעם:

פסחים קיט. א"ר יהודה אמר שמואל כל כסף וזהב שבעולם יוסף לקטו והביאו למצרים שנא' וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא אין לי אלא שבארץ מצרים ושבארץ כנען בשאר ארצות מנין ת"ל וכל הארץ באו מצרימה וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהן שנאמ' וינצלו את מצרים וגו' והיה מונח עד רחבעם בא שישק מלך מצרים ונטלו מרחבעם שנאמ' ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים על ירושלים ויקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך בא זרח מלך כוש ונטלו משישק בא אסא ונטלו מזרח מלך כוש ושיגרו להדרימון בן טברימון באו בני עמון ונטלום מהדרימון בן טברימון בא יהושפט ונטלו מבני עמון והיה מונח עד אחז בא סנחריב ונטלו מאחז בא חזקיה ונטלו מסנחריב והיה מונח עד צדקיה באו כשדים ונטלוהו מצדקיה באו פרסיים ונטלוהו מכשדיים באו יוונים ונטלוהו מפרסיים באו רומיים ונטלוהו מן יוונים ועדיין מונח בעיר:

שאול:

מגילה יד. רמה קרני ולא רמה פכי דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן:

יומא כב: משאול המלך. בן שנה הי' שאול במלכו אמר רב הונא כבן שנה שלא טעם חטא:

צא עיין בעין יעקב פירושי' הרשב"א ומהרש"א ועוד הרבה מפרשים שהאריכו הרבה בענין זה לבארו.

סוטה י'. חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה וגו' שאול בצוארו כתוב בערך בריאה:
ירושלמי שביעית לא זכה שאול למלוכה אלא ע"י שהי' זקינו מדליק נר לרבים ולכך נקרא שמו של זקינו נר דכתיב ונר הוליד את קיש וכתוב אחד אומר וקיש בן אביאל:
ועיין יתר דברי' משאול בערך דוד ושלמה. וביומא כ"ב:

תלמי המלך:

מגילה ט'. מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים להעתיק התורה והסכימו כולן לדעת אחת כתוב בערך נסים ועיין ירושלמי פ"א מגילה מענין זה: צב
ע"ז ט'. מלכות פרס בפני הבית שלשים וארבע שנים ואח"כ בא יון ותפשה והיתה מלכות יון בפני הבית מאה ושמנים שנה ואח"כ תפשוה החשמונאים ופשטה המלכות מאה ושלש ואח"כ נצחום הורדוס ופשטה מלכותו מאה ושלש הרי ד' מאות וכ' שנה שהי' בית שני בישובו:

אות נ.

נביאים וכתובים:

מגילה י"ד. ת"ר ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה, ואמרינן שם מיהוי טובא הוי כדתניא הרבה נביאים עמדו להם לישראל כפלים כיוצאי מצרים אלא נבואה שהוצרכו לדורות נכתבה ושלא הוצרכו לדורות לא נכתבה. נבואה שהוצרכו לדורות ללמוד תשובה או הוראה וכל הנך מ"ח הוצרכו ובהלכות גדולות מנויין מסדר עולם אברהם יצחק יעקב משה ואהרן יהושע פנחס ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים זה פנחס ויבא איש האלקים אל עלי זה אלקנה עלי שמואל גד נתן דוד שלמה עידו קרא אל המזבח בבית אל מיכיהו בן ימלא בימי אחאב עובדיה אחיה השילוני ויהוא בן חנני בימי אסא עזריה בן עודד חזיאל הלוי מבני מתניה אליעזר בן דודו ממורישה כולן בימי יהושפט בדברי הימים ובימי ירבעם בן יואש הושע עמוס ובימי יותם מיכה המורשתי ובימי אמציה אמוץ אמוץ אמר לאמציה מדוע דרשת אלהי אדום ואליהו ואלישע ויונה בן אמיתי ישעיה בימי מנשה יואל נחום חבקוק בימי יאשיה צפניה אוריה מקרית יערים ירמיה בגולה יחזקאל דניאל בשנת ב' לדריוש ברוך נריה שריה מחסיה חגי זכריה ומלאכי ומרדכי בלשן בסדר עולם ועל דניאל אמרינן לעיל אינהו נביאי ואיהו לאו נביא אלא אפיק דניאל ועייל שמעיה שאמר לרחבעם אל תעלו ואל תלחמו עם אחיכם בני ישראל ושנים לא ידעתי:
ע"ש. שבע נביאות מאן נינהי שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה ואסתר:
שם י"ד: שמנה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה ואילו הן נריה ברוך ושריה מחסיה ירמיה חלקיה חנמאל ושלום רבי יהודא אומר אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה:
שם ט"ו. אמר עולא כל מקום ששמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא ולא בן נביא:
נדרים ל"ח. אמר ר"י כל הנביאים עשירים היו מנלן ממשה ומשמואל מעמוס ומיונה משה דכתיב לא חמור אחד מהם נשאתי אי בלא אגרא לאפוקי מאן דשקל בלא אגרא אלא דאפילו באגרא דילמא משום דעני הוה אלא מן פסל לך פסולתן יהא שלך שמואל דכתיב הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי אי בחנם לאפוקי מאי דשקל בחנם אלא דאפילו בשכר דילמא דעני הוה אלא מהכא ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ואמר רבא כל מקום שהלך ביתו עמו אמר רבא גדול מה שנאמר בשמואל יותר משנאמר במשה דאילו במשה רבינו כתיב לא חמור אחד מהם נשאתי דאפילו בשכר ואילו גבי שמואל אפילו ברצון לא שכרו דכתיב ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו וגו' עמוס דכתיב ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס שקמים כד מתרגם רב יוסף ארי מרי גיתי אנא ושקמין לי בשפלת וגו' יונה דכתיב ויתן שכרה וירד בה ואמר רבי יוחנן שנתן שכרה של ספינה כולה אמר ר' רומנוס שכרה של ספינה הויא ד' אלפים דינרי דהבא:
שבת צב נדרים שם, אמר ר' יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו וכולן ממשה עיין בערך נבואה:

צב עיין תוס' שם וז"ל וקשה מהרי דראשית אין שם כלל אלא בתחלה וגו' ועיין בספר אפיק יהוד' בדרוש השלישי שמאריך בענין זה, גם כ' שם שתלמי המלך הוא היונוקי בלשונם בטלמיוס והוא חיבר ס' האלמגיסטי' ועיין ביערות דבש בסוף דרשה ג' בחלק ראשון:

בבא בתרא י״ד: ת״ר סדרן של נביאים יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיה ויחזקאל ישעיה ושנים עשר מכדי הושע קדים דכתיב תחלת דבר ה׳ בהושע וכי עם הושע דבר תחלה והלא ממשה ועד הושע כמה נביאים היו וא״ר יוחנן שהיה תחילה לארבע׳ נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן הושע וישעיה עמוס ומיכה וליקדמי׳ להושע ברישׁ׳ כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי וחגי זכריה ומלאכי סוף נביאים הוו חשיב לי׳ בהדייהו וליכתביה להודא וליקדמיה איידי דזוטר מירכס מיכדי ישעיה קדים מירמיה ויחזקאל ליקדמיה לישעיה ברישא כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא:

ידים פ״ג שיר השירים וקהלת מטמאין את הידים וגו׳ אמר ר״ע שאין כל העולם כלו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים:

ב״ב עו״ש. סידרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת ושיר השירים וקינות דניאל ומגילת אסתר עזרא ודברי הימים ולמ״ד איוב בימי משה היה ליקדמיה לאיוב ברישא אתחולי בפרענותא לא מתחלינן רות נמי פורענות דאית ליה אחרית דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שרוהו להקב״ה בשירות ותושבחות ומי כתבן משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב:

יהושע כתב ספרו ושמנה פסוקים שבתורה. שמואל כתב ספרו ושופטים ורות. דוד כתב ספר תהלים ע״י עשרה זקנים ע״י אדם הראשון ע״י מלכי צדק וע״י אברהם וע״י משה וע״י ידותון וע״י אסף וע״י שלשת בני קרח. ירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקינות. חזקיהו וסיעתו כתבו ישעיה משלי שיר השירים וקהלת. אנשי כנסת הגדולה כתבו יחזקאל ושנים עשר דניאל ומגילת אסתר. עזרא כתב ספרו ויחס של דברי הימים עד לו פי׳ עד שיחס עצמו. עו״ש תניא כמ״ד שמנה פסוקים שבתורה יהושע כתבן וגו׳ אמר לו ר״ש אפשר ס״ת חסר אות אחת וכתיב לקח את ספר התורה הזה אלא עד כאן הקב״ה אומר ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב״ה אומר ומשה כותב בדמע: **צג**

שם ט״ו: שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם ואלו הן בלעם ואביו ואיוב אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבוזי:

סוטה מ״ח: משמתו נביאים ראשונים בטלו אורים ותומים ר״ה אומר זה דוד ושמואל ושלמה ורנב״י אמר מאן נביאים ראשונים לאפוקי חגי זכריה ומלאכי:

עו״ש: משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל ואעפ״כ היו משתמשין בבת קול: **צד**

אונקלוס:

מגילה ג׳ תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי ר׳ אליעזר ור׳ יהושע:

צג כ׳ המהרש״א בשם הריטב״א נראין דברי האומרים שאין זו פרשת בלעם שכתובה בתורה דההיא הקדוש ברוך הוא כתבה בשאר התורה אלא פרשה בפני עצמו הוא שכתב והאריך בה יותר והיתה מצויה להם עד כאן, אנשי כנסת הגדולה כתבו יחזקאל פי׳ רש״י ואיני יודע למה לא כתבו יחזקאל בעצמו אם לא מפני שלא ניתנה נבואה ליכתב בחוצה לארץ וכתבום אלו לאחר שבאו לארץ וכן ספר דניאל וכן מגילת אסתר, ותרי עשר נביאים מתוך שהיו נבואותיהן קטנות לא כתבום הנביאים עצמן איש איש ספרו ובא חגי זכריה ומלאכי וראו שרוח הקדש מסתלקת שהם היו נביאים האחרונים ועמדו וכתבו נבואותיהם וצרפו נבואות הקטנות עמהם ועשאוהו ספר גדול שלא יאבדו מתוך קטנם, ואחי הרב הגה״י אב״ד דק״ק קעמבין פי׳ על מימרא זו דמשה כתב ספרו וספר איוב ופ׳ בלעם עפימ״ש קז״ל שבת פ״ז למה נקרא שמו הר סיני שירדה שנאה לישראל מן האומות יען כי הדת יפרדס וכמ״ש המן ודתיהם שונות מכל עם ולכן כשמסר משה התורה לישראל כתב להם ג״כ ספר איוב למען ידעו כי המה גברים כאיוב ישתו כוס הצרות מן האומות אמנם כתב ג״כ ספר בלעם לומר כי לבסוף יודו שרי האומות על הברכות כמו שבלעם הודה וניבא על גדולתן של ישראל באחרית הימים ע״כ והנה דברי אחי נ׳ עולין על דעת להבין יותר לפי׳ מהרש״א הנ״ל שכ׳ פרשה בפני עצמה והאריך בה מענין בלעם לאמן לב ישראל לעמוד בנסיונות ובמלחמות ה׳ כשידעו גדולתן שישיגו לעתיד שנזכה לחזות ב״ב אמן:

צד עיין רש״י חולין קל״ז בד״ה תורת משה קרוי תורה, ושל נביאים קרוי קבלה וגו׳ עיי״ש:

אחיה השילוני:

ירושלמי ברכות פ"ט שאמר רשב"י שהוא יכפר על כל הדורות עם צירוף אחיה השילוני עמיה וגו' כתוב באות ש' גבי רשב"י:

אלדד ומידד:

סנהדרין י"ז. ת"ר וישארו שני אנשים במחנה יש אומרים בקלפי נשתיירו שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה כיצד אעשה אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתירים אברור חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה חסרים אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה בירר ששה והביא שבעים ושנים פתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי אמר להם באו וטלו פיתקיכם כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קדשך שמים מי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך אני מה אעשה לך כיוצא בדבר אתה אומר ולקחת חמשת שקלים לגולגולת אמר משה כיצד אעשה להן לישראל אם אומר לו תן לי פדיונך וצא יאמר לי כבר פדאני בן לוי מה עשה הביא עשרים ושנים אלפים פיתקין וכתב עליהן בן לוי ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהן חמשה שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להן טלו פיתקיכם מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדעך בן לוי מי שעלה בידו חמשת שקלים אמר לו תן פדיונך וצא ר"ש אומר במחנה נשתיירו בשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי' שבעים איש אמרו אלדד ומידד אין אנו ראויין לאותה גדולה אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמיכם הרני מוסיף גדולה על גדולתכם ומה גדולה הוסיף להם שהנביאים כולם נתנבאו ופסקו והן נתבאו ולא פסקו ומה נבוא' נתנבאו אמרו משה מת יהושע מכנים את ישראל לארץ אבא חנין אומר משום ר"א על עיסקי שליו הן מתנבאין עלי שליו עלי שליו ר"נ אמר על עיסקי גוג ומגוג היו מתנבאין שנא' כה אמר ה' אלקים האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם וגו' אל תקרי שנים אלא שנים ואיזו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת הוי אומר אלדד ומידד וגו':

אליהו:

כתובות ק"ו: אליהו רבא ואליהו זוטא „פי' מה שלמד אליהו לרב ענן חוץ לתיבה נקרא אליה רבא ומה שלמד תוך התיבה נקרא אליהו זוטא" וא"ד לפי שהפסיק בלימודו כמבואר שם בגמ' והלקו לשני סדרים ובפעם הראשון למד יותר מן ארבע ידות קרי לראשון אליה רבא ולבתרא אליהו זוטא:

סנהדרין קי"ג. והעורבים מבאים לו לחם ובשר בבוקר וגו' אמר רב יהודא אמר רב מהיכא מבי טבחא דאחאב ויהי מקץ ימים ויבש הנחל כי לא הי' גשם בארץ כיון דחזא דאיכא צערא לעלמא כתיב ויהי דבר ה' אלי לאמר קום לך צרפתה וכתיב ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית בעי רחמי למיתן ליה אקלידה דתחיית המתים אמרו ליה שלשה מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים יאמרו שתים ביד תלמידים ואחת ביד הרב אייתי הא ושקיל האי דכתיב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר דרש האי גלילאה קמיה דרב חסדא משל דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה ואבדה למפתיחיה וגו':

ב"מ פ"ה: אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה ולא אתי א"ל מ"ט נגה ליה למר אמר ליה אדאוקימנא לאברהם וגו' עיין באות ח' גבי ר' חייא:

ב"מ קי"ד. רבה בר אבוה אשכחיה לאליהו דקאי בבית הקברות של נכרים א"ל מהו שיסדרו בב"ח א"ל גמר מיכה מיכה מערכין גבי ערכין כתיב ואם מך הוא מערכך גבי בעל חוב כתיב וכי ימוך אחיך מנין לערום שלא יתרום דכתיב ולא יהיה בך ערות דבר א"ל לאו כהן הוא מר מ"ט קאי מר בבית הקברות א"ל לא מתני מר טהרות דתני' ר"ש בן יוחאי אומר קבריהן של ע"א אין מטמאין שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרויין אדם ואין ע"א קרויין אדם א"ל בד' לא מצינא בשיתא מצינא א"ל ואמאי א"ל דחיקא לי מילתא דבריה ועייליה לגן עדן א"ל פשוט גלימך ספי שקול מהני אטרפי ספא שקל כי הוה נפיק שמע דקאמר מאן קאכיל לעלמיה כרבה בר אבוה נפץ שדנהו אפ"ה אתייה לגלימיה סחט גלימא ריחא זבניה בתריסר אלפי דינרי פלגינהו לחתנוותיה:

ירושלמי ברכות פ"ה אליהו לא נפטר מאלישע אלא מתוך דברי תורה וגו' כתוב בערך תורה:

ויתר דברי אליהו עיין לעיל בערך דורות אות א' ובערך נביאים:

אלישע:

ברכות י': הרוצה להנות יהנה כאלישע ושאינו רוצה להנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וא"ר יוחנן שכל מקום שהלך שם ביתו עמו:

כתובות ק"ו. כי הוו מפטרי רבנן מקמיה דאלישע הוו פיישי תרי אלפן ומאתן רבנן בעידן ריתחא לא הוה בעי רחמי אנא איבעי רחמי ומאי דפיישי הכי דכתיב ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש מאי לפני מאה איש אילימא דכולהו לפני מאה איש בשני בצורת טובא הוו אלא דכל חד וחד קמי מאה איש:

סנהדרין ק"ז: א"ר יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמנה שרצים נעמן שר צבא מלך ארם הי' מצורע אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבעי מארעא ישראל אי אזלת לגבי אלישע מסי לך כי אתא א"ל זיל טבול בירדן א"ל אחוכי קא מחייכת בי אמרי ליה הנהו דהוו בהדיה מאי נפקא לך מינה זיל נסי אזל וטבל בירדנ' ואיתסי אתא אייתי ליה כל הני דנקיט לא צבי לקבולי מיניה גחזי איפטר מקמי אלישע אזל שקל מאי דשקל ואפקיד כי אתא חזייה אלישע לצרעת דהוה פרחה עילוי רישי' א"ל רשע הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולם ויצא מלפניו מצורע כשלג:

אסתר:

מגילה ז'. תניא ר' אליעזר אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה וגו':

דניאל:

סנהדרין צ"ג: מאי שם עולם אתן לו אשר לא יכרת אמר רבי תנחום דרש בר קפרא בציפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו מכדי כל מילי דעזרא נחמי' בן חכליה, אמרינהו ונחמי' בן חכלי' מאי טעמא לא איקרא סיפרא על שמיה אמר רב ירמיה בר אבא מפני שהחזיק טובה על עצמו שנא' זכרה לי אלהי לטובה דוד נמי מימר אמר זכרני ד' ברצון עמך ופקדני בישועתך דוד רחמי הוא דקבעי רב יוסף אמר מפני שסיפר בגנותן של ראשוני' שנא' והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעי' וגו' ואף על דניאל שגדול ממנו סיפר:

מגילה ג'. וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא מאן נינהו אנשים אמר ר' ירמי' ואיתימא רבי חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי אינהו עדיפי מיניה ואיהו עדיף מנייהו אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא איהו עדיף מנייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו:

הושע:

פסחים פ"ז. בפרק אחד נתנבאו ד' נביאים ואלו הן הושע ישעי' עמוס מיכה וגדול שבכולן הושע:

עו"ש. תחלת דבר ד' בהושע וכי בהושע דבר תחילה והלא ממשה עד הושע כמה נביאים א"ר יוחנן תחילה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואילו הן הושע ישעיה עמוס ומיכה אמר לו הקב"ה להושע בניך חטאו והיה לו לומר בניך הם בני חנוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב גלגל רחמיך עליהן לא דיו שלא אמר כך אלא אמר לפניו רבש"ע כל העולם שלך הוא העבירם באומה אחרת אמר הקב"ה מה אעשה לזקן זה אומר לו לך וקח אישה זונה והוליד לך בנים זנונים ואח"כ אומר לו שלחה מעל פניך אם הוא יכול לשלות אף אני אשלח את ישראל וגו':

חגי זכריה ומלאכי:

זבחים ס"ב. שלשה נביאים עלו עמהן מן הגולה חגי זכרי' ומלאכי:

סוטה מ"ח: משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל:

יהושע:

מכות י"א. ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת האלהים פליגי בה ר' יהודה ור' נחמיה חד אומר שמנה פסוקים וחד אומר ערי מקלט בשלמא למ"ד ח' פסוקים היינו דכתיב בספר תורת אלהים אלא למאן דאמר ערי מקלט מאי בספר תורת האלהים ה"ק ויכתוב יהושע בספרו את הדברים האלה הכתובים בספר תורת אלהים:

ב"ב ט"ו. יהושע כתב ספרו ושמנה פסוקים שבתורה תני' כמאן דאמר שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבן דתני' וימת שם משה עבד ה' אפשר משה (מת) וכתב וימת שם משה אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע:

עו"ש. יהושע כתב ספרו והכתיב וימת יהושע בן נון עבד ה' דאסקיה אלעזר והכתיב אלעזר בן אהרן מת דאסקיה פנחס:

סנהדרין ק"ז: יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווה כמה שני' עד שבא יהושע והוספתי לו שנ' ויקרא משה להושע בן נון יהושע:

מנחות צ"ט: אמר לו הקב"ה יהושע כל כך חביבין עליך דברי תורה לא ימיש ספר התורה הזה מפיך תנא דבי ר' ישמעאל דברי תורה לא יהו עליך חובה ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהן:

תענית כ. יהושע נקדרה חמה בעבורו דכתיב יהושע י' וידום השמש וירח עמד וגו':

יונתן בן עוזיאל:

מגילה ג'. תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי ונזדעזה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה ארבע מאות פרסה יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סיתרי לבני אדם עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני הוא שגיליתי סיתריך לבני אדם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקת בישראל ועוד ביקש לגלות תרגום של כתובים יצתה בת קול ואמרה לו דייך מ"ט משום דאית ביה קץ משיח:

יחזקאל:

סנהדרין צ"ב: לעניין מתים שהחיה יחזקאל וגו' כתוב בערך תחיית המתים:

ב"ב י"ד: יחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא:

יסכה:

סנהדרין ס"ט: אמר רבי יצחק יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסוכה ברוח הקודש והיינו דכתיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה דבר אחר יסכה שהכל סכין ביופיה:

ירמיה:

ב"ב י"ד: ירמיה כולה חורבנא:

ישעיה:

פסחים פ"ז: בפרק אחד נתנבאו ד' נביאים הושע ישעי' עמוס ומיכה:

עו"ש: אין לך כל נביא ונביא שלא קיפח ארבעה מלכים בימיו שנא' חזון ישעיה בן אמוץ אשר חזה על יהודה ועל ירושלים וגו':

ברכות י'. ישעיהו אמר ליתי חזקיהו גבאי דהכי אשכחן בידהורם בן אהאב דאזל לגבי אלישע מה עשה הקב"ה הביא יסורים על חזקיהו ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה שנאמר בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבוא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צבאות צו לביתך כי מת אתה ולא תחי' וגו' מאי כי מת אתה ולא תחי' מת אתה בעוה"ז ולא תחיה לעוה"ב א"ל מאי כולי האי א"ל משום דלא עסקת בפריה ורביה אמר ליה דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למיעבד ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בני דמעלו אמר ליה כבר נגזרה עליך גזירה אמר ליה בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים:

ב"ב י"ד: ישעיה כולה נחמתא:

יבמות מט: מנשה הרג את ישעיה אמר רבא מידן דייניה וקטליה אמר ליה משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואת אמרת ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא משה רבך אמר מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו ואת אמרת דרשו ה' בהמצאו משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא ואת אמרת והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר ישעיה ידענא ביה דלא מקבל מה דאימא ליה ואי אימא ליה אישוייה מזיד אמר שם איבלע בארזא אתיוה לארזא ונסרוה כי מטא להדי פומא נח נפשיה משום דאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב: צה

ירושלמי סנהדרין פי"א כתיב מלכים ב' כ"א וגם דם נקי שפך מנשה עד אשר מלא את ירושלים פה אל פה וכי אפשר לבשר ודם למלאות את ירושלים דם נקי פה אל פה אלא שהרג את ישעי' שהיה שקול כמשה שנאמר בו פה אל פה אדבר בו:

מיכה:

פסחים פ"ז. מיכא נתנבא בפרק אחד עם הושע ישעי' עמוס כתוב לעיל:

צה עיין בעקרים מאמר ה' פי"ה, שמאריך בענין היתר ואיסור להסתמם בסמות הקדושים.

מלאכי:

מגילה ט"ו. מלאכי זה עזרא דכתיב בנביאות מלאכי בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר ומאן אפריש נשים נכריות עזרא דכתיב ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים נכריות:

זבחים ס"ב. מלאכי הוא אחד מן שלשה נביאים שעלו עמהן מן הגולה כתוב לעיל:

סוטה מ"ח: משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש:

מלכים:

ב"ב י"ד: מלכים סופו חורבנה:

נחמי' בן חכליאל:

סנהדרין צ"ג: מכדי כל מילי דעזרא נחמי' בן חכליה אמרינהו ונחמיה בן חכליה מאי טעמא לא איקרי סיפרא על שמיה אמר רב ירמיה בר אבא מפני שהחזיק טובה לעצמו שנאמר זכרה לי אלהי לטובה:

שבת קכ"ג: בימי נחמי' בן חכליאה גזרו על טלטול כל הכלים כדי לגדור גדר באיסורי שבת מפני שהיו מקילין בה דכתיב בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גיתות בשבת ומביאים הערימות עיי"ש רש"י בד"ה ג' כלים:

עובדיה:

סנהדרין ל"ט: ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית ועובדיה היה ירא ה' מאוד מאי קאמר קרא אמר ר' יצחק אמר ליה ביעקב כתיב נחשתי ויברכני ה' בגללך ביוסף כתיב ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף ביתא דההוא גברא לא הוי מיבריך שמא לא ירא אלהים אתה יצתה בת קול ואמרה ועובדיה היה ירא את ה' מאוד אבל ביתו של אחאב אינו מזומן לברכה, אמר ר' אבא גדול שנאמר בעובדיהו יותר מה שנאמר באברהם דאילו באברהם לא כתי' מאוד ובעובדיה כתיב מאד אמר ר' יצחק מפני מה זכה עובדיהו לנביאות מפני שהחביא מאה נביאים במערה שנאמר ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' ויקח עובדיהו מאה נביאים ויחבאם חמשים איש במערה: צן

ע"ש אמר אפרים מקשאה תלמידו של ר' מאיר משום ר' מאיר עובדיה גר אדומי היה והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזל ביה נרגא אנא הוא יער נרגא הוא גרזן:

עזרא:

מגילה ט"ו. עזרא זה מלאכי:

סנהדרין צ"ג. כל מילי דעזרא נחמיה בן חכליאל אמרינהו וגו' כתוב לעיל גבי נחמיה:

עמוס:

פסחים פ"ז. עמוס נתנבא בפרק אחד עם הושע ישעיהו ומיכה:

שמואל הנביא:

נדרים ל"ח: כל הנביאים עשירים היו מנלן ממשה ומשמואל מעמוס ומיונה משה דכתיב וגו' שמואל דכתיב הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי אי בחנם לאפוקי מאן דשקל בחנם אלא דאפילו בשכר דילמא דעני הוה אלא מהכא ותשובותו הרמתה כי שם ביתו ואמר רבא כל מקום שהלך ביתו עמו אמר רבא גדול מה שנאמר בשמואל יותר משנאמר במשה דאלו במשה רבינו כתיב לא חמור אחד מהם נשאתי דאפילו בשכר ואילו גבי שמואל אפילו ברצון לא שכרו דכתיב, ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו וגו':

מכות י"א. א"ר אבוה קללת חכם אפילו על תנאי היא באה מנלן מעלי דקאמר ליה עלי לשמואל כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר ואע"ג דכתיב ויגד לו שמואל את כל הדברים האלה ולא כחד ממנו ואפ"ה ולא הלכו בניו בדרכיו וגו':

ברכות י'. הרוצה להנות יהנה כאלישע ושאינו רוצה להנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וא"ר יוחנן שכל מקום שהלך שם ביתו עמו:

מ"ק כ"ה: המשים ושתים שנה זו היא מיתתו של שמואל הרמתי:

שבת נ"ו. שמואל הצדיק היה מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם שנאמר והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל:

צן פי' רש"י ומפני מה זכה לנביאות שהרי גר הי' ואין השכינה שורה אלא על המיוחסין שבישראל כדכתיב בראשית י"ז להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך, עיין בעקרים מאמר ד' פכ"ב בענין פעולת הצדיקים על דרך נס וגם במאמר א' פי"ח:

ערכין יד: כמה שנים מלך שמואל עיי"ש:
מגילה יד. ויהי איש אחד מן הרמתים צופים ונו' שבא מבני קרח שעומדים ברומו של עולם וא"כ שמואל הנביא בא מבני קרח וכן פי' רש"י בתורה ראה שלשלת גדולה יוצאות ממנו וזה שמואל:

אות נ' נימים:

פסחים קי"ח: מ"ד הללו את ה' כל גוים, אומת העולם מאי עבידתייהו ה"ק הללו את ה' כל גוים אגבורות ונפלאות דעביד בהדייהו כל שכן אנו דגבר עלינו חסדו:
שבת ל"א. לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו:
קידושין מ. כל הבא דבר עבירה לידו וניצל הימנו עושין לו נס:
ברכות כ. א"ל רב פפא לאביי מ"ש ראשונים דמתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מתרחיש לן ניסא אי משום תנוי בשני דרב יהודה כולי תנוי בנזיקין ואנן קא מתניתין שיתא סדרא וכי הוי מטי ר' יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדירה ואמרי לה זתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר הוויי' דרב ושמואל קחזינן הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואילו ר' יהודה כי הוי שלף חד מסאניה אתי מיטרא ואנן קא מצערינן נפשין ומצווח קא מצווחינן ולית דמשגח בן א"ל קמאי הוי קא מסרי נפשייהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשן אקדושת השם כהא דרב אדא בר אהבה חזי להההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעי' מינה איגלאי מילתא דכותית היא שיימו' בארבע מאה זוזי א"ל מה שמך א"ל מתון א"ל מאתן ד' מאה זוזי שוה:
שם כ"ד. הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אומר ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה:
שם כ"ז: ראה גוב של אריות או כבשן האש אומר ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה:

מבול:

זבחים קי"ג: אמר ר' חסדא אנשי דור המבול ברותחין קלקלו וברותחין נדונו ולטעמך תיבא היכא סגיא ועוד עוג מלך הבשן היכא קיא אלא נס נעשה להם שנצטננו בצידי התיבה:

אברהם אבינו ע"ה:

פסחים קי"ח. ואמת ה' לעולם גבריאל אמרו בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריאל להקב"ה רבש"ע ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבשן האש א"ל הקב"ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעלמי נאה ליחיד להציל את היחיד ולפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה אמר תזכה ותציל שלשה מבני בניו:
ב"מ פו. הניסים שנעשו לשרה נפתחו דדיה כשני מעינות והניקה את כולן וגו' עיי"ש:
סנהדרין צ"ו. ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וגו' אמר ר' יוחנן אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם לילה שמו שנאמר והלילה אמר הורה גבר ור' יצחק נפחא אמר שעשו עמו מעשה לילה שנא' מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא אמר ריש לקיש טבא דנפחא מדבר נפחא וירדף עד דן אמר ר' יוחנן כיון שבא אותו צדיק עד דן תשש כחו ראה בני בניו שעתידין לעבוד ע"א בדן שנאמר וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן ואף אותו רשע לא נתגבר עד שהגיע לדן שנאמר מדן נשמע נהרת סוסיו:

אליעזר עבד אברהם:

סנהדרין צ"ה. ת"ר שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה אבישי בן צרויה הא דאמרן אליעזר עבד אברהם דכתיב ואבוא היום אל העין:

יעקב אבינו ע"ה:

סנהדרין צ"ה. שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה כ' לעיל:

לאה:

ברכות ס'. היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא ולא מהני רחמי מתיב רב יוסף, ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מאי ואחר אמר רב לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה י"ב שבטים עתידין לצאת מיעקב ששה יצאו ממנו וארבעה מן השפחות הרי עשרה אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת מן השפחות מיד נהפכה לבת שנאמר ותקרא את שמה דינה אין מזכירין מעשה ניסים ואיבעית אימא מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הוה:

ניסים במצרים:

סוטה י"א: עיי"ש הרבה ניסים שנעשו לישראל במצרים:

ים סוף וירדן:

ברכות נ"ד. ת"ר הרואה מעברות הים ומעברות הירדן מעברות נחלי ארנון אבני אלגביש במורד בית חורין ואבן שביקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק ואשתו של לוט וחומת יריחו שנבלעה במקומה על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום בשלמא מעברות הים דכתיב ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה מעברות הירדן דכתיב ויעמדו הכהנים נשאי הארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עוברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן אלא מעברות נחלי ארנון מנלן דכתיב על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' תנא את והב שני מצורעים היו דהוו מהלכין בסוף מחנה ישראל כי הוו קא חלפי ישראל אתו אמוראי עבדי להון נקירתא וטשו בהן אמרי כי חלפי ישראל הכא נקטלינון ולא הוו ידעי דארון הוו מסגי קמייהו דישראל והוו ממיך להו טורי מקמייהו כיון דאתא ארון אדבקו טורי בהדי הדדי וקטלינון ונחת דמייהו לנחלי ארנון כי אתו את והב חזו דמא דקא נפיק מביני טורי אתו ואמרו להו לישראל ואמרו שירה היינו דכתיב ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב אבני אלגביש מאי אבני אלגביש תנא אבנים שעמדו על גב איש וירדו ע"ג איש עמדו על גב איש זה משה דכתיב והאיש משה עניו מאד וכתיב ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה ירדו ע"ג איש זה יהושע דכתיב קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וכתיב ויהי בנוסם מפני ישראל הם במורד בית חורון וה' השליך עליהם אבנים גדולות אבן שביקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל גמרי גמירי לה אמר מחנה ישראל כמה הוא תלתא פרסי איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואישדי עלייהו ואיקטלינהו אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה ואייתי קודשא בריך הוא עליה קמצי ונקבה ונחית בצואריה הוה בעי למשלפה משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה והיינו דכתיב שני רשעים שברת וכדרבי שמעון בן לקיש דאמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב שני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שרבבת משה כמה הוי עשר אמות שקל נרגא בר עשר אמין שוור עשר אמין ומחייה בקרסוליה וקטליה: ואבן שישב עליה משה דכתיב וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואשתו של לוט שנאמר ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח וחומת יריחו שנבלעה דכתיב ותפול החומה תחתיו בשלמה כולהו ניסא אלא אשתו של לוט פורענותא הוא דאמר ברוך דיין האמת והא הודאה ושבח קתני תני על לוט ועל אשתו מברכים שתים על אשתו אומר ברוך דיין האמת ועל לוט אומר ברוך זוכר הצדיקים א"ר יוחנן אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הצדיקים שנאמ' ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה וגו' וחומת יריחו שנבלעה וחומת יריחו נבלעה והא נפלה שנאמר ויהי כשמוע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה תחתיה כיון דפותיה ורומה כי הדדי נינהו משום הכי אבלעה בלועי:

פסחים קי"ח: מ"ד וימרו על ים בים סוף מלמד שהמירו ישראל באותו שעה שאנו עולין מצד אחד כך מצריים עולין מצד אחר אמר לו הקב"ה לשר של ים פלוט אותן ליבשה אמר לפניו רבונו של עולם כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטל ממנו אמר לו אתן לך אחד ומחצה שבהן אמר לו רבונו של עולם יש עבד שתובע את רבו אמר לו נחל קישון יהא לי ערב מיד פלט אותן ליבשה ובאו ישראל וראו אותן שנאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים:

אבות פ"ה. עשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים:

סוטה ל"ג: תניא ר' יוסי אמר בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו את הירדן וכשהסיבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו וכיון שנטבלו רגלי כהנים במים חזרו המים לאחוריהם שנאמ' וכבוא נושאי הארון עד הירדן וגו' ויעמדו המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד וכמה גבהן של מים שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל דברי רבי יהודה אמר לו ר' אלעזר בר שמעון לדבריך אדם קל או מים קלים הוי אומר מים קלים א"כ באין מים ושוטפין אותן אלא מלמד שהיו מים נגרשין ועולין כיפין על גבי כיפין יותר

משלש מאות מיל עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומערב שנאמ' ויהי כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם וימס לבבם ולא היה בהם עוד רוח מפני בני ישראל ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף וגו' וכתיב ונשמע וימס לבבינו ולא קמה עוד וגו' עודם בירדן אמר להם יהושע דעו על מה אתם עוברין את הירדן על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם שנאמ' והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם וגו' אם אתם עושים כן מוטב ואם לאו באין מים ושוטפין אותיכם מאי אותיכם אותי ואתכם עודם בירדן אמר להן יהושע הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי ישראל וגו' וכתיב למען תהי' זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם למחר לאמר מה האבנים האלה וגו' סימן לבנים שעברו אבות את הירדן עודם בירדן אמר להן יהושע שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכן שתים עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה וגו':

שם ל"ה. וכיון שעלה האחרון שבישראל מן הירדן חזרו מים למקומן שנאמר ויהי בעלות הכהנים נושאי הארון ברית ה' מתוך הירדן נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישובו מי הירדן למקומן וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו נמצא ארון ונושאיו וכהנים מצד אחד וישראל מצד אחד נשא ארון את נושאיו ועבר שנאמ' ויהי כאשר תמו כל העם לעבור ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם:

שם לו. בא וראה כמה נסים נעשו באותו היום עברו ישראל את הירדן ובאו להר גריזים ולהר עיבל יותר מששים מיל ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם:

ירושלמי תענית פ"ב. ארבע כתים נעשו אבותינו על הים אחת אומרת נפול לים ואחת אומרת נחזור למצרים ואחת אומ"ת נעשה עמהם מלחמה ואחת אומרת נצווח כנגדן „פי' נעשה תפלה" זו שאמרה נפול לים אמר להן משה התיצבו וראו את ישועת ה' וגו' וזו שאמרה נחזור למצרים אמר להן משה כי את אשר ראיתם את מצרים היום וגו' וזו שאמרה נעשה עמהן מלחמה אמר להן משה ה' ילחם לכם וגו' וזו שאמרה נצווח כנגדן אמר להן משה ואתם תחרישון:

לוחות:

מגילה ג'. מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין:

ירושלמי שם. אמר ר' לוי מ"ד ברעץ ניתנה תורה „פי' בכתב עברי" עין מעשה ניסים, ומ"ד אשורי ניתנה תורה סמ"ך מעשה ניסים: צ"ז

מקדש:

הוריות י"א: אמר ר' יהודא וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה והלא תחלתו שנים עשר לוגין וממנו הי' נמשך משכן וכליו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים וכולו קיים לעתיד לבוא שנאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם, תניא אידך ויקח משה את שמן המשחה וימשח את המשכן ואת כל אשר בו ר' יהודא אומר שמן המשחה שעשה משה במדבר כמה ניסים נעשו בו מתחילה ועד סוף תחלתו לא היה אלא י"ב לוגין ראה כמה יורה בולעת וכמה עקרים בולעים וכמה האור שורף ובו נמשך משכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים ובו נמשכו כהנים גדולים ומלכים ואפילו כהן גדול בן כהן גדול טעון משיכה ואין מושחים מלך בן מלך וגו':

זבחים ס"א: אש שירדה מן השמים בימי משה לא נסתלקה מעל מזבח הנחשת אלא בימי שלמה ואש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסיקלה:

אבות פ"ה. עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אישה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקדש מעולם ולא נראה זבוב בבית המטבחים ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים ולא כבו הגשמים אש של עצי המערכה ולא נצחה הרוח את עמוד העשן ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים עומדים צפופים ומשתחוים רוחים ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים:

יומא כ"א. אמר ריב"ל נס גדול הי' נעשה בלחם הפנים סלוקו כסדורו שנאמר לשום לחם חום ביום הלקחו ותו ליכא והאמר ר' לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון אינו מן

צ"ז עיין בעקרים מאמר ג' פט"ז שמעיין בזהמר זה אי הי' כתב אשורית או כתב עברי ועיין בסנהדרין כ"א, ותמהי' שלא הביא העקרים ירושלמי גם במגילה:

הסדה ואמר רבנאי אמר שמואל כרובים בנס היו עומדים:

סוטה ל"ה. ארון נושא נושאיו:

ב"ב צ"ט. מקום ארון וכרובים אין מן המדה אלא בנס היו עומדין:

פסחים מ"ב: אמר רב נחמן בר יצחק בתחילה כשהיו מביאין נסכים מיהודה לא היה יינם של יהודה מחמיץ עד שנותן לתוכן שעורין וגו': צח

שבת צ"ז. ויבלע מטה אהרן את מטותם אמר ר' אליעזר נס בתוך נס, פי' אחר שחזר ונעשה מטה בלען ולא כשהוא תנין דלא כתיב ויבלע תנין אהרן:

אבות דר"נ פ' ל"ה: עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש מעולם לא הסריח בשר הקדש ולא הפילה אשה מריח בשר הקדש עשרה נסים נעשו לאבותינו בירושלים לא ניזוק אדם בירושלים מעולם ולא נפגע אדם בירושלים ולא נכשל אדם בירושלים מעולם ולא נפלה דליקה בירושלים מעולם לא היתה מפולת בירושלים מעולם לא אמר אדם לחבירו לא מצאתי תנור לצלות פסחי' בירושלים מעולם לא אמר אדם לחבירו לא מצאתי מיטה שאישן עליה בירושלים מעולם לא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים וגו':

ירושלמי שקלים פ"ו. שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה נסים הי' בו מתחלתו ועד סופו שמתחילה לא היה אלא שנים עשר לוג שנאמ' שמן זית הין אם לסוך בו את העקרין לא היה בו ספק על אחת כמה וכמה שהאור בולע והעצים בולעין ויורה בולעת וממנו נמשך המשכן וכל כליו השולחן וכל כליו המנורה וכל כליו ממנו נמשך אהרן כהן גדול ובניו כל שבעת ימי המילאים וממנו נמשכו כהנים גדולים ומלכים וגו':

מרע"ה:

ע"ז כ"ה. כשם שעמדה חמה ליהושע כך עמדה למשה ולנקדימון בן גוריון:

ירושלמי סנהדרין פ"א. כתיב במדבר ג' פקוד כל זכר בבני ישראל אמר משה איזה מקבל עליו ליתן חמשת שקלים לגלגולת מה עשה נטל כב' אלף פתקין, וכתב עליהן בן לוי ורע"ג וכתב עליהן חמשת שקלים וגו' וחד אמר נטל כב' אלף פיתקין וגם רע"ג פיתקין ועל כולן כתב בן לוי ועוד רע"ג פיתקין וכתב עליהן חמשת שקלים כדי שלא יטענו אילו שיתנו ה' שקלים אילו כתבת על תולן בן לוי גם אנחנו היינו עולין בגורל בן לוי לכן כתב גם על רע"ג בן לוי ומעשה נס היה שלא עלו פתקים יותר מכ"ב אלף שכתב עליהן בן לוי גם שבעים איש מזקני ישראל אמר משה אם אטול ששה מכל שבט יהיו שבעים ושנים ואם חמשה מכל שבט יהי' ששים ששה מעשרה וחמשה משנים איזה שבט מקבל עליו להיות פגום מה עשה נטל שבעים וכתב עליהן זקן ושנים פתקין חלק והטילן לקלפי וגו' וא"ד גם על שנים כתב זקן ועוד שנים חלק וגו' כדלעיל:

ברכות נ"ד: מעשה בעוג מלך הבשן כשנטל הר לזרוק על ישראל ונכנסו שיניו בהר ומרע"ה קטלו כתוב לעיל גבי עוג בערך מלכים:

יהושע:

ירושלמי סוטה פ"ז: תני על אבני מלון נכתבו דברי ר"י ר"י אומר על אבני מזבח מ"ד על אבני מלון נכתבו בכל יום ויום או"ה משלחין נוטריהון ומשאין את התורה שהיתה כתובה בע' לשון „פי' נוטריהון סופריהון שהיו מעתיקין התורה, מ"ד על אבני מזבח נכתבו לא לשעה היו ונגנזו" „פי' שלא עמדו אבני המזבח אלא לפי שעה ואח"כ קיפלו והביאו לגלגל וא"כ נתקלקל הכתב" ומשני עוד הוא מעשה נס שלא נתקלקל הכתב ועוד הי' מעשה נסים שנתן הקב"ה בינה בלב כל אומה והשיאו את התורה שהי' כתובה בע' לשון:

ע"ז כ"ה. ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמיד וכמה א"ר יהושע בן לוי עשרים וארבעה שעי אזל שית וקם שית אזיל שית וקם שית כולה מילתא כיום תמים ר' אלעזר אמר שלשים ושית אזל שית וקם תריסר אזל שית וקם תריסר עמידתו כיום תמים ר' שמואל בר נחמני אמר ארבעים ושמנה אזיל שית וקם תריסר אזיל שית וקם עשרים וארבעה שנאמ' ולא אץ לבוא כיום תמים מכלל דמעיקרא לאו כיום תמים הוה א"ד בתוספתא פליגי ר' יהושע בן לוי אמר עשרים וארבעה אזל שית וקם תריסר אזיל שית וקם תריסר עמידתו כיום

צח עיין תוס' יו"ט דמאי פ"א בהקשה ומה דתנן פ"ד בשקלים לענין ומספיק יין לנסכים ואם החמיץ יין החמיץ לו, ותירוץ דאם נפלו בו שעורין דאז החמיץ כמו שכתוב כאן בפסחים ועוד תירוץ דאיצטריך למתני משום דאין סומכין על נס עיי"ש:

תמים דבי אלעזר אמר שלשים ושש אזל שית וקם תריסר אזל שית וקם עשרים וארבעה ולא אין לבוא כיום תמים רבי שמואל בר נחמני אמר ארבעים ושמנה אזל שית וקם עשרים וארבעה אזל שית וקם עשרים וארבעה מקיש עמידתו לביאתו מה ביאתו כיום תמים אף עמידתו כיום תמים:

פנחס:

סנהדרין פ"ב: אר"י ששה נסים נעשו לו לפנחס אחד שהיה לו לזמרי לפרוש ולא פירש ואחד שהי' לו לדבר ולא דיבר ואחד שכיון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה ואחד שלא נשמטו מן הרומח ואחד שבא מלאך והגביה את המשקוף ואחד שבא מלאך והשחית בעם:

בנות צלפחד:

ב"ב קי"ט. גבי בנות צלפחד לפי שצדקניות היו נעשה להן נס כיוכבד אע"פ שהיו נשאת לארבעים שנה יולדות:

אליהו:

סנהדרין קי"ג. אחאב שושביניה הוה אתא איהו ואליהו למשאל בשלמא בי טמי' יתיב וקאמר דלמא כי מליט יהושע הכי לט לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו א"ל אליהו אין א"ל השתא לווטתה דמשה לא קא מקיימא דכתיב וסרתם ועבדתם וגו' וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים וגו' וההוא גברא אוקים ליה ע"א על כל תלם ותלם ולא שביק ליה מיטרא למיזל מיסגד ליה לווטתה דיהושע תלמידיה מקיים מיד ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד חי ה' אלהי ישראל אם יהי' טל ומטר וגו' בעי רחמי והבו ליה אקלידה דמיטרא וקם ואזל:

עו"ש. והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר וגומר מהיכא אמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב:

עו"ש. ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית בעא רחמי למיתן ליה אקלידה דתחיית המתים אמרו ליה שלש מפתחות לא נמסרו לשליח של היה ושל גשמים ושל תחית המתים יאמרו שתים ביד תלמיד ואחת ביד הרב אייתי הא ושקיל האי דכתיב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר:

ברק ודבורה:

פסחים קי"ח: בסיסרא כתיב תשע מאות רכב ברזל כי אתא סיסרא אתא עלייהו בדקרי דפרזלא הוציא הקב"ה עליהם כוכבים ממסילותם דכתיב מן השמים נלחמו הכוכבים כיון דנחיתו כוכבי שמים עלייהו אקדירו הני דקרי דפרזלא נחיתו לאקרורי למסחן נפשן בנחל קישון אמר לו הקב"ה לנחל קישון לך והשלם ערבונך מיד גרפם נחל קישון והשליכן לים שנאמ' נחל קישון גרפם:

אלישע:

סוטה מ"ג. ת"ר שלשה חלאין חלה אלישע אחד שגירה דובים בתינוקות ואחד שדחפו לגחזי בשתי ידים ואחד שמת בו שנאמר ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו:

עו"ש ותצאנה שתים דובים מן העיר ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים רב ושמואל חד אמר נס וחד אמר נס בתוך נס יער הוה דובים לא הוו ומ"ד נס בתוך נס לא יער הוה ולא דובים הוו וליהוי דובים ולא להוי יער דבעיתיה פי' רש"י הדובים יראים להתגרות בהם כשאין מקום קרוב לנוס:

דהמע"ה:

סנהדרין צ"ה. א"ל הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך על ידך נהרג נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי ועל ידך נהרג שאול ושלשת בניו רצונך יכלו זרעך או תמסר ביד אויב אמר לפניו רבש"ע מוטב אמסר ביד אויב ולא יכלה זרעי יומא חד נפק לשכור בזאי אתא שטן ואידמי ליה כטביא פתק ביה גירא ולא מטייה משכיה עד דאמטייה לארץ פלשתים כדחזייה יושבי בנוב אמ' היינו האי דקטליה לגלית אחי כפתיה קמטיה אותביה ושדייה תותי בי בדייא איתעביד ליה ניסא מכא ליה ארעא מתותיה היינו דכתיב תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי:

חזקי' המע"ה:

סנהדרין צ"ה: מהנס שנעשה בימי חזקי' במלחמת סנהריב וגו':

שם צ"ו. בעת ההיא שלח ברודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים וגו' משום כי חלה חזקיה ויחזק שדר ליה ספרים ומנחה לדרוש המופת אשר היה בארץ דאמר רבי יוחנן אותו היום שמת בו אחז שתי שעות היה וכי חלה חזקיהו ואיתפח אהדרינהו קודשא

בריך הוא להנך עשר שעי ניהליה דכתיב הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחורנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה א"ל מאי האי א"ל חזקיה חלש ואיתפח אמר איכא גברא כי האי ולא בעינא לשדורי ליה שלמא כתבו ליה שלמא למלכא חזקיה שלם לקרתא דירושלי' שלם לאלהא רבא נבוכדנאצר ספריה דבלאדן הוה ההיא שעתא לא הוה התם כי אתא אמר להו היכי כתביתו אמרי ליה הכי כתבינן אמר להו קריתו ליה לאלהא רבא וכתביתו לי' לבסוף אמר אלא הכי כתובו שלם לאלהא רבא שלם לקרתא דירושל' שלם למלכ' חזקיה אמרי ליה קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרונקא רהט בתריה כדרהיט ארבע פסיעות אתא גבריאל ואוקמיה אמר ר' יוחנן אילמלא בא גבריאל והעמידו לא היה תקנה לרשעי ישראל:

יואל:

תענית ה. אמר ליה רב נחמן לרב יצחק יורה בניסן יורה במרחשון הוא יורה במרחשון ומלקוש בניסן א"ל הכי אמר ר' יוחנן בימי יואל בן פתואל נתקיים מקרא זה דכתיב ביה יתר הגזם אכל הארבה וגו' אותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים ירדה להם רביעה ראשונה בא' בניסן אמר להם נביא לישראל צאו וזרעו אמרו לו מי שיש לו קב חטים או קבים שעורין יאכלנו ויחיה או יזרענו וימות אמר להם אע"פ כן צאו וזרעו נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכתלין ומה שבחורי נמלים יצאו לזרעו שני ושלישי ורביעי וירד להם רביעה שניה בחמשה בניסן הקריבו עומר בששה עשר בניסן נמצאת תבואה הגדילה בששה חדשים גדילה באחד עשר יום נמצא עומר הקרב מתבואה של ו' חדשים קרב מתבואה של אחד עשר יום ועל אותו הדור הוא אומר הזורעים בדמעה ברנה יקצורו הלך ילך ובכה נושא משך הזרע וגו':

יחזקאל:

סנהדרין צ"ב: מענין המתים שהחיה יחזקאל וגו' בערך תחיית המתים:

חנניה מישאל ועזריה:

סנהדרין צ"ב: ת"ר בשעה שהפיל נבוכדנצר חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש אמר לו הקב"ה ליחזקאל לך והחיה מתים בבקעת דורא כיון שהחיה אותן באו עצמות וטפחו לאותו רשע על פניו אמר מה טיבן של אלו אמרו לו חבריהן של אלו מחיה מתים בבקעת דורא פתח ואמר אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותא מלכות עלם ושלטניה עם דר ודר וגומר:

ע"ש צ"ג. א"ר תנחום בר חנילאי בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש באו כל אמ"ה וטפחו לרשעיהם של ישראל על פניהם אמרו להם יש לכם אלוה כזה ואתם משתחוים לדמות מיד פתחו ואמרו לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים וגו':

פסחים קי"ח. דרש ר' שמעון השלוני בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד יורקמו שר הברד לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע ארד ואצנן את הכבשן ואציל לצדיקים הללו מכבשן האש אמר לו גבריאל אין גבורתו של הקב"ה בכך שאת שר ברד והכל יודעין שהמים מכבין האש אלא אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס אמר לו הקב"ה רד באותה שעה פתח גבריאל ואמר ואמת ה' לעולם:

יהושע כהן גדול:

סנהדרין צ"ג. יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם מאי עבוד אזל לגבי ברתיה דנבוכדנצר אחאב אמר לה כה אמר ה' השמיעי אל צדקיה וצדקיה אמר כה אמר ה' השמיעי אל אחאב אזלה ואמרה ליה לאבוה אמר לה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי כי אתו לגבה שדרתנהו לגבי אבוה אמר להו מאן אמר לכון אמרו הקב"ה והא חנניה מישאל ועזריה שאילתינהו ואמרו לי אסור אמרו ליה אנן נמי נביאי כוותייהו לדידהו לא אמר להו לדידן אמר לן אמר להו אנא בעינא דאיבדקינכו כי היכי דבדקתינהו לחנניה מישאל ועזריה אמרו ליה אינון תלתא הוו ואנן תרין אמר להו בחרו לכו מאן דבעיתו בהדייכו אמרו יהושע כהן גדול סברי ליתי יהושע דנפיש זכותיה ומגנא עלן אהתיוה שדינהו אינהו איקלי יהושע כהן איחרוכי מאניה שנאמ' ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' וגו' וכתיב ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך וגו' א"ל ידענא דצדיקא את אלא מאי טעמא אהניא בך פורתא נורא חנניה מישאל ועזריה לא אהניא בהו כלל א"ל אינהו תלתא הוה ואנא חד וגו':

ברכות ד' כדתניא עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית. עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה מכאן אמרו חכמים ראוי' הוו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם נס בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא:

אסתר:

יומא כ"ט. מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הניסים:

סנהדרין בימי תלמי המלך:

מגילה ט'. מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים והכניסן בשבעים ושנים בתים ולא גילה להם על מה כינסן ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם כתבו לי תורת משה רבכם נתן הקב"ה בלב כל אחד ואחד עצה והסכימו כולן לדעת אחת וכתבו לו אלהים ברא בראשית אעשה אדם בצלם ובדמות ויכל ביום הששי וישבות ביום השביעי זכר ונקיבה בראו ולא כתבו בראם הבה ארדה ואבלה שם שפתם ותצחק שרה בקרוביה כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ד' מאות שנה וישלח את זאטוטי בני ישראל ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו לא חמוד אחד מהם נשאתי אשר חלק ה' אלהיך אתם להאיר לכל העמים וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעובדם וכתבו לו את צעירת הרגלים ולא כתבו לו את הארנבת מפני שאשתו של תלמי ארנבת שמה שלא יאמר שחקו בי היהודים והטילו שם אשתי בתורה:

נקדימון בן גוריון:

ע"ז כ"ה. תנא כשם שעמדה לו חמה ליהושע כך עמדה לו חמה למשה ולנקדימון בן גוריון יהושע קראי נקדימון בן גוריון גמרא:

תענית י"ט: פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים ולא היה להם מים לשתות הלך נקדימון בן גוריון אצל אדון אחד אמר לו הלויני שתים עשרי מעיינות מים לעולי רגלים ואני אתן לך שתים עשרה עיינות מים ואם איני נותן לך הריני נותן לך שתים עשרה ככר כסף וקבע לו זמן כיון שהגיע הזמן ולא ירדו גשמים בשחרית שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי זמן כל היום כולו שלי הוא בצהרים שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי ביום במנחה שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי שהות ביום ליגלג עליו אותו אדון אמר כל השנה כולה לא ירדו גשמים ועכשיו ירדו גשמים נכנס לבית המרחץ בשמחה עד שהאדון נכנס בשמחתו לבית המרחץ נקדימון נכנס לבית המקדש כשהוא עצב נתעטף ועמד בתפלה אמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי שיהו מים מצוין לעולי רגלים מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים עד שנתמלאו שתים עשרי מעיינות מים והותירו עד שיצא אדון מבית המרחץ נקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש כשפגעו זה בזה אמר לו תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך אמר לו יודע אני שלא הרעיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך אלא עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא ממך את מעותי שכבר שקעה חמה וגשמים ברשותי ירדו חזר ונכנס לבית המקדש נתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבש"ע הודע שיש לך אהובים בעולמך מיד נתפזרו העבים וזרחה החמה באותה שעה אמר לו האדון אלו לא נקדרה החמה היה לי פתחון פה עליך שאוציא ממך מעותי, תנא לא נקדימון שמו אלא בוני שמו ולמה נקרא שמו נקדימון שנקדרה חמה בעבורו:

ר' אליעזר בן פרטא:

ע"ז י"ז. כשנתפסו ר' אליעזר בן פרטא ור' חנינא בן תרדיון א"ל ר' אליעזר בן פרטא לר' חנינא בן תרדיון אשריך שנתפסת על דבר אחד אוי לי שנתפסתי על חמשה דברים א"ל ר' חנינא אשריך שנתפסת על חמשה דברים ואתה ניצול אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול שאתה עסקת בתורה ובגמילות חסדים ואני לא עסקתי אלא בתורה בלבד:

ר' שמעון חלפתא:

סנהדרין נ"ט: ר' שמעון בן חלפתא הוה קאזיל באורחא פגעו ביה הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה אמר הכפירים שואגים לטרף נחיתו ליה תרתי אטמתא הדא אכלו וחדא שבקוה איתיה ואתא לבי מדרשא בעי עלה דבר טמא הוה זה או דבר טהור א"ל אין דבר טמא יורד מן השמים:

ר' שמעון בן יוחאי ובריה ר"א:

שבת ל"ג: בכל מקום דיתבי ר' יהודא ור' יוסי ור' שמעון ויתיב ר' יהודא בן גרים גבייהו פתח ר' יהודא ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות ר' יוסי שתק נענה רשב"י ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן תקנו שווקים להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהם עצמן גשרים ליטול מהן מכס הלך ר' יהודא בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות אמרו יהודא שעילה יתעלה יוסי ששתק יגלה לציפורי שמעון שגינה יהרג אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא כל יומא הוה מייתי להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי כי תקיף גזירתה א"ל לבריה נשים דעתן קלה עליהן דילמא מצערא לה ומגליא לן אזלו טשו במערתא איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא והוו משלחי מינייהו והוו יתבי עד צווארייהו בחלא כולי יומא גרסי בעידן צלויי לבשו מיכסו ומצלי והדר משלחי מינייהו כי היכי דלא ליבלו איתבו תריסר שני במערתא אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתיה נפקו חזו אינשי דקא כרבי וזרעי אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה כל מקום שנותנין עיניהן מיד נשרף יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם חיזרו למערתכם הדור אזול יתיבו תריסר ירחי שתא אמרי משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש יצתה בת קול ואמרה צאו ממערתכם נפקו כל היכא דהוו מחי ר' אלעזר היה מסי ר"ש אמר לו בני די לעולם אני ואתה בהדי פניא דמעלי שבתא חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות אמרו ליה הני למה לך אמר להו לכבוד שבת ותיסגי לך בחד חד כנגד זכור וחד כנגד שמור א"ל לבריה חזי כמה חביבין מצות על ישראל וגו':

רבי מאיר:

ע"ז י"ח. דביתהו דר"מ ברתיה דר' חנינא בן תרדיון הואי א"ל זילא בי מילתא דיתבא אחתאי בקובא של זונות שקל תרקב' דדינרי ואזל אמר אי לא איתעביד בה איסורא מיתעביד ניסא אי עבדה איסורא לא מתעביד לה ניסא אזל נקט נפשיה כחד פרשא אמר לה השמיעני לי אמרה ליה דשתנא אנא אמר לה מתרחנא מרתח א"ל נפישין טובא (ואיכא טובא הכא) דשפירן מנאי אמר ש"מ לא עבדה איסורא כל דאתי אמרי ליה הכי אזל לגבי שומר דידה א"ל הבה ניהלה. אמר ליה מיסתפינא ממלכותא אמר ליה שקול תרקבא דדינרא פלגא פלה ופלגא ליהוי לך א"ל וכי שלמי מאי איעביד אמר ליה אימא אלהא דמאיר ענני ומתצלת אמר ליה ומי יימר דהכי איכא [א"ל השתא חזית] הוו הנהו כלבי דהוו קא אכלי אינשי שקל קלא שדא בהו הוו קאתי למיכליה אמר אלה' דמאיר ענני שבקו' ויהבה ליה לסוף אישתמע מלתא בי מלכא אתיוה אסקוה לזקיפה אמר אלהא דמאיר ענני אחתוה אמרו ליה מאי האי אמר להו הכי הוה מעשה אתי חקקו לדמותיה דר"מ אפיתחא דרומא אמרו כל דחזי פרצופא. הדין לייתיה יומא חדא חזיוהו רהטי אבתריה רהט מקמייהו על לבי זונות איכא דאמרי בישולי נכרים חזא טמש בהא ומתק בהא א"ד אתא אליהו:

ר' אלעזר בן עזריה:

ברכות כ"ז: ר' אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלח והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ילא מצי עניש ליה ואמרו ליה ניחא ליה למר ליהוי ריש מתיבתא אמר להו איזיל ואימליך באינשי ביתי אזל ואמלך בדביתהו אמרה ליה דלמא מעברין לך אמר לה לשתמש איניש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר אמרה ליה לית לך חיורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה איתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא היינו דקאמר ר' אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה:

רבי:

ירושלמי כלאים פ"ג. ופ"ט מהניסים שנעשו כשמת רבי וכתוב בערך הספד:

ירושלמי תרומות פ"ח. דיקלוט חזירא מהוניה טליה דר' יודא נשיאה איתעביד מלך פי' רועה הזרים נעשה מלך וכשהיה רועה הכו אותו דבי ריש גלותא וגו':

ר' חנינא בן דוסא:

עיין באות ח' גבי ר' חנינא בן דוסא ניסים שנעשו לו: צט

צט עיין ביערת דבש חלק שני סוף דרשה כ"ה אלול:

ירושלמי ברכות פ"ה. אמרין עליו על ר' חנינא בן דוסא שהי' עומד ומתפלל ובא חברבר והכישו ולא הפסיק את תפלתו והלכו ומצאו אותו החברבר מת מוטל על פי חורו אמרו אוי לו לאדם שנשכו הברבר ואוי לו לחברבר שנשך את ר' חנינא בן דוסא מה עיסקיה דהדין חברבר כד הוות נכית לבר נשא אין בר נשא קדים למיא חברברא מיית חברברא קדים למיא בר נשא מיית אמרו לו תלמידיו ר' לא הרגשת אמר להן יבא עלי אם ממה שהי' לבי מתכוין בתפלה אם הרגשתי א"ר יצחק בר אלעזר ברא הקב"ה מעיין תחת כפות רגליו לקיים מה שנאמר רצון יראיו יעשה ואת וכו':

נחום איש גם זו:

סנהדרין ק"ח: נחום איש גם זו הוה רגיל דכל דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה יומא חד בעו ישראל לשדורי דורון לקיסר אמרי בהדי מאן נשדר נשדר בהדיה נחום איש גם זו דמלומד בניסין הוה כי מטא להההוא דיירא בעא למיבת אמרי ליה מאי איכא בהדך אמר להו קא מובילנא כרגא לקיסר קמו בליליא שרינהו לסיפטי' ושקלו כל דהוה גביה ומלנהו עפרא כי מטא להתם אישתכח עפרא אמר אחוכי קא מהייכי בי יהודאי אפקוה לאקטליה אמר גם זו לטובה אתא אליהו ואידמי להו כחד מינייהו אמר להו דילמא האי עפרא מעפרא דאברהם אבוהון הוא דהוה שדי עפרא הוו חרבא גילי הוו גירי בדוק ואשכחו הכי הוה מחוזא דלא הוו קא יכלי ליה למיכבשיה שדו מההוא עפרא עליה וכבשוה עיילוה לבי גנזא אמרי שקיל דניהא לך מליוה לכספא דהבא כי הדר אתא אמרו ליה הנך דיורי מאי אמטית לבי מלכא אמר להו מאי דשקלי מהכא אמטאי להתם שקלו אינהו אמטו להתם קטלינהו להנך דיורי':

תענית כ"א. ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו הכל מילתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה וגו' היינו האי מעשה דלעיל:

ר' עקיבא:

ברכות ס': אמר רב הונא אמר רב משום ר' מאיר וכן תנא משמיה דר' עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד כי הא דר' עקיבא דהוה קאזיל באורחא מטא להההיא מתא בעה אושפיזא לא יהביה ליה וגו' עיין באות ע' גבי ר' עקיבא:

רב נחמן בר יצחק:

שבת קנ"ו: ומדרב נחמן בר יצחק נמי אין מזל לישראל דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרו לה כלדאי בריך גנבא הוה לא שבקתיה גלויי רישיה אמרה ליה כסי רישיך כי היכי דתיהוי עלך אימתיא דשמיא ובעי רחמי לא הוה ידע אמאי קאמרה ליה יומא חד יתיב קא גרים תותי דקלא נפל גלימא מעילויה רישיה דלי עיניה חזא לדיקלא אלמיה יצריה סליק פסקיה לקיבר בשיניה, פי' הדקל לא שלו הי' ותקפיה יצריה לשקול ממנה וי"ל דאעפי"כ לא שקיל ורק בשיניה פסק אשכול של תמרים ועכ"פ חזא דע"י כסוי הראש ניצל מגניבה:

שבת ק"נ: מעשה בחסיד אחד שנפרץ לו פרץ בתוך שדהו ונמלך עליה לגודרה ונזכר ששבת הוא ונמנע אותו חסיד ולא גדרה ונעשה לו נס ועלתה בו צלף וממנה היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, וצ"ל הכוונה בשביל שנמ"ך עליה בשבת לגודרה שוב לא גדרה כלל כדי שלא יהנה מהאיסור שחישב בשבת לגודרה ובשביל זה הוה מעשה חסידות ומ"ש ונזכר ששבת הוא היינו שנזכר שהישב כן בשבת:

רב יהודה:

תענית כ"ד: רב יהוד' חזי הנהו בי תרי דהוו קא פרצי בריפתא אמר שמע מינה איכא שבעה בעלמא יהב עיניה הוה כפנא אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעי' מר דשכיח קמיה ניעשיי' דליפוק בפתחא דסמוך לשוקא עשייה ונפק לשוקא חזא כנופיה אמר להו מאי האי אמרו ליה אכוספא דתמרא קיימי דקא מזדבן אמר שמע מינה כפנא בעלמא אמר ליה לשמעי' שלוף לי מסאנייא שלף ליה חד מסאנא ואתא מיטרא כי מטא למישלף אחרינא אתא אליהו ואמר ליה אמר הקב"ה אי שלפת אחרינא חריבנא לעלמא אמר רב מרי בריה דבת שמואל אנא הוה קאימנא אגודא דנהר פפא חזאי למלאכי דאידמו למלחי דקא מייתי חלא ומלונהו לארבי והוה קימחא דסמידא אתו כולי עלמא למיזבן אמר להו מהא לא תיזבנון דמעשה ניסים הוא למחר אתיין ארבי דחיטי דפרזינא:

ר' אבהו:

ברכות ס'. ר' אבהו על לבי בני אפחית בי בני מתותיה איתרהיש ליה ניסא

קם על עמודא שזיב מאה וחד גברי בחד אבריה:

ירושלמי ביאה פ"ב. ולא יחמוד איש את ארצך, מעשה באחד שהניח את כריו ובא ומצא אריות סובבין אותו, „פי' עלה לרגל לירושלים ואריות הי' נוטרין את כריו של יגנבו עו"ש מעשה באחד שהניח בית של תרנגולין ובא ומצא חתולות מקורעין לפניהם חד בר נש שביק ביתה פתח ואתא ואשכח חניכה כריכה על קורקיסה פי' נחש הי' כרוך על מנעל הפתח" ר' פנחס משתעי הדין עובדא תרין אחין באשקלון הוו להון מגרין נוכראין אמרין כדין אילין יהודאי סלקין לירושלים אנן נסבין כל מה דאית להון מן מה דסלקין זמן להם הקב"ה מלאכים נכנסין ויוצאין בדמותן מן דנחתין שלחון לו מקמן פי' שלחו להם דורונות" אמר לו' או הויתון אמר לון בירושלים אמר לון מאן שבקתון בגו ביתא אמרו ולא ברנש אמר ברוך הוא אלההן דיהודאי דלא שבקן ולא שביק להון:

שבת נ"ג. מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא הי' לו שכר מניקה ונעשה לו נס ונפתחו לו שני דדים כדדי אשה וגו' אמר רב יוסף בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה אמר אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו עליו סדרי בראשית: (ק

ברכות נ"ח. רב שילא נגדיה להההוא גברא דבעל מצרית אזל אכל ביה קורצי בי מלכא אמר איכא חד גברא ביהודאי דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא שדר עליה פריסתקא כי אתא אמר א"ל מ"ט נגדתיה להאי אמר להו דבא על חמרתא אמרי ליה אית לך סהדי אמר להו אין אתא אליהו אדמי ליה כאינש ואסהיד וגו' כי הוה נפיק א"ל ההוא גברא עביד רחמנא ניסא לשקרי „פי' דהא לא בעיל חמרתא" הכי אמר ליה רשע לאו חמרי איקרו דכתיב אשר בשר חמורים בשרם חזיה דקאזיל למימרא להו דקרינהו חמרי אמר האי רודף הוא והתורה אמרה אם בא להרגך השכים להורגו מחייה בקולפא וקטליה אמר הואיל ואיתעביד ניסא בההוא קרא דרשינא ליה לך ה' הגדולה וגו':

שבת קכ"א. ת"ר מעשה ונפלה דליקה בחצירו של יוסף בן סימאי בשיחין ובאו אנשי גיסטרא של צפורי לכבות מפני שאפטרופוס של מלך הוה ולא הניח מפני כבוד השבת ונעשה לו נס וירדו גשמים וכיבו לערב שיגר לכל אחד מהן שתי סילעין ולאפרכוס שבהן חמשים וכששמעו חכמים בדבר אמרו לא הי' צריך לכך שהרי שנינו נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה:

ניקנור:

יומא ל"ח. ניקנור נעשה נסים לדלתותיו, תנו רבנן מהנעשו נסים לדלתותיו אמר כשהלך ניקנור להביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים בחזירתו עמד עליו נחשול שבים לטבעו נטלו אחת מהן והטילוה לים ועדיין לא נח הים מזעפו בקשו להטיל את חברתה עמד הוא וכרכה „פי' חבקה" אמר להן הטילוני עמה מיד נח הים מזעפו והי' מצטער על חברתה כיון שהגיע לנמלה של עכו היתה מבצבצת ויצאה מתחת דופני הספינה וויש אומרים בריה שבים בלעתה והביאה ליבשה ועליה אמר שלמה קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים אל תקרי ברותים אלא ברית ים לפיכך כל השערים שהיו במקדש נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשו בו נסים ויש אומרים מפני שנחושת מוצהבת היתה ר'

ק) עיין באוהל יעקב בבלק כ'. ותמצית דבריו לבאר התמיה איך חולקים בפלוגתא רחוקה כזו שזה יאמר כמה גדול וזה יאמר כמה גרוע, ומבאר שם ע"פ משל, ותוכן דבריו הוא שזה בודאי שפיר דייק דאדם גדול הוא ואביי ג"כ מודה לו אחרי כי זכה לנס כזה אבל עכ"ז אומר כמה גרוע אדם זה כי מעתה נתמעטו זכיותיו עי"כ ע"כ דברי האהל יעקב, ואני אמרתי על דרך זה פירוש בקרא בהעלתך, זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים וגו' ועתה נפשינו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו והכוונה הוא מה שאכלו במצרים הדגה הקשאים הי' חנם כי לא הי' מנכין להם בשביל זה מזכותא דעלמא דאתי כי ארץ מצרים כגן ה' מבורכת היא בדגים ובפרי העץ והאדמה ולא היו צריכין זכות גדול לאכול במה לשבוע, ועתה נפשינו יבשה כי במדבר שאכלו לחם מן השמים ע"י נס גדול הרבה זכיות לא היו מספיקים להשיג נפלא כזה ובודאי היו יראים שמנכין להם זכותם בעוה"ב ולא נשאר להם להתענג נפשם מטוב הצפון לצדיקים לעוה"ב וזה ועתה נפשינו יבשה אין כל, כי בלתי אל המן עינינו, כלומר אין לנו כי אם לסמוך על הנס.

אליעזר בן יעקב אומר נחושת קלוניתא היתה והיתה מאירה כשל זהב:

לולינים ופפוס:

עיין באות ל' מהנס שנעשה להם:

רבה:

מגילה ז': רבה ור' זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום קם רבה שחטיה לר' זירא למחר בעא רחמי ואחייה לשנה אמר ליה ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי אמר ליה לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא:

רב אשי:

כתובות ס"א. אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו קא יתבי אפיתחא דבי אזגר מלכא חליף ואזיל אטורגנא דמלכא „פי' המושב המנות לפני השרים" חזייה רב אשי למר זוטרא דחוור אפיה „פי' פנים זועפי' שנתאוה למאכל" שקל באצבעותי' אנח ליה בפומיה א"ל אפסדת לסעודתא דמלכא אמרי ליה אמאי תיעביד הכי אמר להו מאן דעביד הכי פסיל למאכל דמלכא אמרו ליה אמאי אמר להו דבר אחר חזאי ביה „פי' בשר של חזיר מצורע" בדקו ולא אשכחו שקל אצבעתיה אנח עליה אמר להו הכי מי בדקיתו בדקו אשכחו אמרו ליה רבנן מ"ט סמכת אניסא אמר להו חזאי רוח צרעת דקא פרחה עילויה':

חולה:

נדרים מ"א. וא"ר אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא גדול נס שנעשה לחולה יותר מן הנס שנעשה להנניה מישאל ועזריה של הנניה מישאל ועזריה אש של הדיוט והכל יכולי' לכבותה וזו של חולה של שמים הוא ומי יכול לכבותה:

רב אחא בר יעקב:

קידושין כ"ט: רב אחא בר יעקב נעשה לו נס ועיין באות א' גבי רב אחא בר יעקב:

אלישע בעל כנפים:

שבת מ"ט. הנס שנעשה לאלישע בעל כנפים עיין אות א' גבי אלישע בעל כנפים:

השמטה.

הר סני:

שבת פ"ט. אמר ליה ההוא מרבנן לרב כהנא מי שמיע לך מאי הר סני אמר ליה הר שנעשו בו ניסים לישראל הר ניסאי מיבעי' ליה אלא הר שנעשה סימן טוב לישראל הר סימנאי מיבעי' וגו' עיין בערך שמות:

השמטה מקדש:

שבת כ"א: נס חנוכה:

שם צ"ז. ויבלע מטה אהרן את מטותם אמר ר' אלעזר נס בתוך נס, פי' לאחר שחזר ונעשה מטה בלעו ולא כשהוא תנין דלא כתיב ויבלע תנין אהרן:

שם צ"ח: והבריח התיכון בתוך הקרשים תנא בנס הי' עומד פי' שהי' נכפף מאליו לשלשה רוחות לצפון למערב ולדרום:

פסחים ס"ד. נכנסה כת הראשונה נתמלאת העזרה נעלו דלתות העזרה, פי' בערב פסח" איתמר אביי אמר נינעלו תנן רבא אמר נועלין תנן מאי בינייהו איכא בינייהו למיסמך אניסא אביי אמר ננעלו תנן כמה דעיילו מעלו וסמכינן אניסא פי' כל זמן שאין ננעלין מאליהן מניחים אותם ליכנס ולא חיישינן דלמא עיילי כולהו ואין כאן שלש כיתות רבא אמר נועלין תנן ולא סמכינן אניסא:

סליק מעשה ניסים.

נבט:

סנהדרין ק"א: תנא הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי נבט שניבט ולא ראה מיכה שנתמכמך בבנין ומה שמו בן בכרי שמו:

ר' נהוראי:

מבוא התלמוד. ר' נהוראי הוא ר"מ ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה:

נח:

סנהדרין קח. תנא דבי רבי ישמעאל אף על נח נחתך נזר דין אלא שמצא חן בעיני ה' שנאמר נחמתי כי עשיתי' ונח מצא חן בעיני ה':

שם. אלה תולדות נח נח איש צדיק תמי' היה בדורותיו א"ר יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרי' וריש לקיש אמר בדורותיו כ"ש בדורות אחרים א"ר חנינא משל דרבי יוחנן למה הדבר דומה לחביות של יין שהיתה מונחת במרתף של חומץ במקומה ריחה נודף שלא במקומה אין ריחה נודף א"ר אושיא משל דריש לקיש למה הדבר דומה לצלוחית של פלטיין שהיתה מונחת במקום הטנופת במקומה ריחה נודף וכ"ש במקום הבוסם:

נחום:

ירושלמי פיאה פ"ח. נהו' איש גם זו הו' מוליך דורון לבית חמויי' פגע ביה מוכה שחין ואמר ליה זכה עמי ממה דאית גבך „פי' שיתן לו צדקה" וגו' וההוא מעשה כתיב בתענית כ"א. וכך כתיב שם, אמרו עליו על נחום איש גם זו שהי' סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו וכל גופו מלא שחין והי' מוטל בבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים פעם אחת היתה מטתו מונחת בבית רעוע' בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואח"כ לפנות את הכלים אמר להם בניי פנו את הכלים ואחר כך פנו את מיטתי שמובטח לכם כל זמן שאני בבית אין הבית נופל פינו את הכלים ואח"כ פינו את מיטתו ונפל הבית אמרו לו תלמידיו רבי וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך אמר להם בניי אני גרמתי לעצמי שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משאוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפרוק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי עיני שלא חסו על עניך יסומו ידי שלא חסו על ידיך יתגדמו רגליי שלא חסו על רגליך יתקטמו ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין אמרו לו אוי לנו שראינוך בכך אמר להם אוי לי אם לא ראי תוני בכך:

תענית כ"א. אמרו עליו על נחום איש גם זו וגו' זמנין חדא בעי לשדורי דורן לבי קיסר וגו' כתוב בערך ניסים:

סנהדרין ק"ח. מהנס שנעשה לנחום איש גם זו כתוב באות נ' גבי ניסים:

נחום המדי:

כתובות ק"ה. נחום המדי הי' אחד משלשה דייני גזירות שבירושלים:

נחוניא חופר שיחין:

יבמות קכ"א. ת"ר מעשה בבתו של נחוני' חופר שיחין שנפלה לבור הגדול ובאו והודיעו לר' הנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום שנייה אמר להם שלום שלישית אמר להם עלתה אמר לה בתי מי העלך אמרה לו זכר של רחלים נזדמן לי וזקן מנהיגו אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא דבר שהצדיק מתעסק בו יכשל בו זרעו אמר רבי אבא אעפ"י כן מת בנו בצמא שנאמר וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה וגו':

ר' נהוניא בן הקנה:

מגילה כ"ה. שאלו תלמידיו את ר' נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא נתכבדתי בקלון חברי ולא עלתה על מטתי קללת חברי ותרן בממוני הייתי לא נתכבדתי בקלון חברי כי הא דרב הונא דרי מרא אכתפיה אתא רב חנא בר חנילאי וקא דרי מני' א"ל אי רגילת דדרית במאתיך דרי ואי לא אתייקורי אנא בזילותא דידך לא ניחא לי ולא עלתה על מטתי קללת חברי כי הא דמר זוטרא כי הוה סליק לפורייה אמר שרי לי' לכל מאן דצערן ותרן בממוני הייתי דאמר מר איוב ותרן בממוני' הוה שהיה מניח פרוטה לחנוני מממוני':

רבי נחוניא הגדול:

מגילה כ"ח. שאל ר"ע את רבי נחוניא הגדול במה הארכת ימים אתו גוזי וקא מחו ליה סליק יתיב ארישא דדיקלא אל רבי אם נאמר כבש למה נאמר אחד אמר להו צורבא מדרבנן הוא שבקוהו א"ל אחד מיוחד שבעדרו א"ל מימי לא קבלתי מתנות ולא עמדתי על מדותי ותרן בממוני הייתי לא קבלתי מתנות כי הא דר' אלעזר כי הוו משדרי לי מתנות מבי נשיא' לא הוה שקיל כי הוה מזמני ליה לא הוה אזיל אמר להו לא ניחא לכו דאחיה דכתיב שונא מתנות יחיה:

נחמיה העמסוני:

נחמיה העמסוני הוא הי' „לפי דעת הירושלמי פ"ט ברכות וכן לפי דעת אמרי לה בגמרא בבלי" שהי' דורש כל אתין שבתורה וכיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פי' והוא הי' תלמיד של ר' עקיבא:

ר' נחמיה:

סנהדרין פ"ו. סתם תוספתא ר' נחמיה וגו' אליבא דר"ע ואיתא בירושלמי פ"ד תענית ר' נהמי' מן נחמיה התרשתא:

מבוא התלמוד. ר' נחמיה הוא ר"מ ועיקר שמו ר' נחמי' ולמה נקרא ר"מ שהי' מאיר עיני חכמים בהלכה וגו':

רבנא נחמיה:

חולין צ"ב. ובנפן שלשה שריגים אמר רב חייא בר אבא אמר רב אלו ג' שרי גאים היוצאים מישראל בכל דור ודור פעמים ששנים כאן ואחד בארץ ישראל פעמים ששנים בארץ ישראל ואחד כאן יהיבו רבנן עינייהו ברבנא עוקבא ורבנא נחמיה בני ברתיה דרב:

רב נחמן:

מבוא התלמוד. ר"נ כתם הוא ר' נחמן בר יצחק לדעת רש"י פ' כל הגט ולדעת תוס' ר' נחמן בר יעקב:

שם רב ורב נחמן הלכה כרב באיסור' וכר"נ בדיני':

נחשון בן עמינדב:

סוטה ל"ז. תניא היה ר' מאיר אומר כשעמדו ישראל על הים היו שבטי' מנצחים זה עם זה זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחלה וגו' אמר לו רבי יהודה לא כך היה מעשה אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד תחלה לים קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחלה שנאמר סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל ועליו מפרש בקבלה הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש טבעתי ביון מצולה ואין מעמד וגו' אל תשטפני שבולת מים ואל תבליעני מצולה וגו' באותה שעה היה משה מאריך בתפלה אמר לו הקב"ה ידידיי טובעים בים ואתה מאריך בתפלה לפני אמר לפניו רבש"ע ומה בידי לעשות אמר לו דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרם את מטך ונטה את ידך וגומר לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל שנאמר היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו מה טעם היתה יהודה לקדשו וישראל ממשלותיו משום דהים ראה וינוס:

ניקנור:

יומא ל"ח. נסים שנעשו לדלתותיו עיין בערך נסים:

נעמי:

ב"ב צ"א נעמי מנחשון בן עמינדב באה:

נעמן:

נעמן שריפה. אותו אלישע באות א' גבי אלישע:

ר' נתן:

סוף הוריות יש אומרים ר"נ אחרים ר"מ ולמה נקרא י"א עיין באות מ' גבי ר"מ:

ב"מ פ"ו. רבי ור' נתן סוף משנה:

חולין מ"ז: תניא ר' נתן אומר פעם אחת הלכתי לכרכי הים באתה אשה אחת לפני שמל' בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתיו שהיה אדום אמרתי לה בתי המתיני לו עד שיבלע בו דמו המתינה לו ומלה אותו וחיה והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי ושוב פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא באתה אשה לפני שמל' בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתיו שהיה ירוק הצצתי בו ולא היה בו דם ברית אמרתי לה בתי המתיני לו עד שיפול בו דמו המתינה לו ומלה אותו וחיה והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי:

אות ס

סבי דסורא ודפומבדיתא:

סנהדרין י"ז. סבי דסורא רב הונא ורב חסדא, סבי דפומבדיתא רב יהוד' ורב עינא:

סדום ועמורה:

סנהדרין קט. אנשי סדום אין להם חלק לעה"ב וכו': ת"ר אנשי סדום אין להם חלק לעה"ב שנאמ' ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד רעי' בעה"ז וחטאים לעולה"ב אמר רב יהודה רעי' בגופן וחטאי' בממונם רעי' בגופן דכתיב איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהי' וחטאים בממונם דכתיב והיה בך חטא לה' זו ברכת השם מאד שמתכונים וחוטאי' במתני' תנא רעים בממונם וחטאים בגופן רעי' בממונם דכתיב ורע' עיניך באחיך האביון וחטאי' בגופן דכתיב וחטאתי לאלהים לה' זו ברכת ה' מאד זו שפיכת דמי' שנא' גם דם נקי שפך מנשה הרבה מאוד וגו': ת"ר אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם ארץ ממנ' יצא להם ותחתיה נהפך כמו אש מקו' ספי' אבניה ועפרו' זהב לו נתי' לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה לא הדריכוהו בני שחץ ולא עדה עליו שחל אמרו וכי מאחר שארץ ממנה יצא להם ועפרות זהב לו למה לנו עוברי דרכי' שאין באין אלא לחסרינו ממוננו באו ונשכח תור' רגל מארצנו שנאמר פרץ נחל מעם גר הנשכחי' מני רגל דלו מאנוש נעו, דרש רבא

מאי דכתיב עד אנא תהותתו על איש תרצחו כולכם כקיר נטוי גדר הדחויה מלמד שהיו נותנין עיניהן בבעלי ממון ומושיבין אותו אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאים ונוטלין את ממונו דרש רבא מאי דכתיב חתר בחשך בתים התמו למו לא ידעו אור מלמד שהיו נותנים עיניה' בבעלי ממון ומפקידים אצלם אפרסמון ומניחים אותו בבית גנזיהם לערב באים ומריחין אותו ככלב שנא' ישובן לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר ובאים והותרים שם ונוטלין אותו ממון ערום הלכו מבלי לבוש ואין כסות בקרה חמור יתומי' ינהגו יחבלו שור אלמנה גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו והוא לקברות יובל ועל גדיש ישקוד:

אמרי דאית ליה חד תורא מרעי חד יומא דלית ליה לירעי תרי יומי, ההוא יתמא בר ארמלתא הבו ליה תורי למרעי אזל שקלינהו וקטלינהו אמר להו דאית ליה תורא נישקו' חד משכא דלית ליה תורא נשקול תרי משכי אמרו ליה מאי האי אמר להו סוף דינא כתחלת דינא מה תחלת דינא דאית ליה תורא מרעי הד יומא דלית ליה תורי מרעי תרי יומא אף סוף דינא דאית ליה חד תורא לשקול חד דלית ליה תורא לשקול תרי דעבר במברא ניתו' חד זוזא דלא עבר במבר' ניתי' תרי דהוה ליה דרא דלבני אתי כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא חד' דשקלי דהוו שדי תומי או שמכי אתו כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא חדא דשקלי ד' דייני הוו בסדום שקראי ושקרוראי זייפי ומצלי דינא דמחי ליה לאיתתא דחברי' ומפלא ליה אמרי לי' יהבה ניהלי' דניעברה ניהליך דפסיק ליה לאודנא דחמרא דחברי' אמרו ליה הבא ניהליה עד דקרחא דפרע לי' לחברי' אמרי ליה הב ליה אגרא דשקיל לך דמא דעבר במברא יהיב ארבעא זוזי דעבר במיא יהיב תמני זוזי זימנא חדא אתא ההוא כובס איקלע להתם אמרו ליה הב ד' זוזי אמר להו אנא במיא עברי אמרי ליה א"כ הב תמני' דעברת במיא לא יהיב פדיוהו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב ליה אגרא דשקיל לך דמא ותמניא זוזי דעברת במיא אליעזר עבד אברהם איתרמי התם פדיוהו אתא לקמי דדיינא א"ל הב לי אגר' דשקל לך דמא שקל גללא פדיוהו איהו לדיינא אמר מאי האי א"ל אגר דנפק לי מינך הב ניהלי' להאי וזוזי דידי כדקיימו קיימי הויא להו פוריית' דהוו מגני עלה אורחי' כי מאריך גייזי ליה כי גוץ מתחין ליה אליעזר עבד אברהם איקלע להתם אמרו ליה קום גני אפוריא אמר להון נדרא. נדרי מן יומא דמיתת אמא לא גנינא אפוריא כי הוה מתרמי להו עניא יהבי ליה כל חד וחד דינרא וכתיב שמיה עליה וריפתא לא הוו ממטי לי כי הוה מית אתי כל חד וחד שקיל דידיה הכי אתני ביניהו כל מן דמזמין גברא לבי הילולא לשלחו גלימי' הוי האי הילולא אקלע אליעזר להתם ולא יהבו ליה נהמא כי בעו למסעד אתא אליעזר ויתיב לסיפא דכולהו אמרו ליה מאן אזמנך להכא א"ל לדיתיב אתה זמנתן אמר דלמא שמעי בי דאנא אזמינתי' ומשלחן לי' מאניה דהאי גברא שקל גלימי ההוא דיתיב גבי והט לברא וכן עבד לכולהו עד דנפקי כולהו ואכלה איהו לסעודתא הויא ההיא רביתא דהוה קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא איגלאי מלתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתו זיבורי ואכלוה והיינו דכתיב ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה ואמר רב יהודה אמר רב על עיסקי ריבה: קא

קא ונ"ל דע"פ דברי ר"י א"ר יש לומר כוונת הקרא דזעקת סדום ועמורה הי' רבה בכל מקום ובכל זמן אבל אחרי שהעשוקים ג"כ היו רשעים כמו העושקים והיום נעשה להם רעה ולמחר עשו כן רעה כמו שנעשה להם או יותר וא"כ למה ישמע אל צעקתם הלא כך ראוי ויפה להם שיכו ויגזלו ויהרגו איש את רעהו עד שיכלו או ישובו להטיב דרכם, ואם בשביל הרעה הנעשה לזרים שבאו לארצם הלא נשכח תורת רגלי מארצם ולא באו זרים ועוברי דרך שמה עיין בגמרא שם, לכן זעקת סדום ועמורה אף כי רבה לא הי' עושה רושם למעלה כי אם צעקת ריבה אחת שהיתה כשירה ומבואר בקרא המעט וחטאתם כי כבדה מאוד כלומר אחרי שחטאתם כבדה מאוד ראוי להם שיצעקו מחמס ועושק, והיינו דכתיב ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה כצעקת הריבה כפי' רש"י ואם לא אדעה כלומר ראוים המה עוד לידיעה שלי דהיינו השגחה עיין פי' רמב"ן על הקרא כי ידעתיו כי דבר שנשחת ויש תקוה עוד שיתוקן משגיחין בו, או י"ל אדעה שאני מכיר ונכון אנשי העושקים זה את זה אחרי שכולם רשעים וראוי להם כך:

סנחריב:

סנהדרין צד. מסנחריב שהגלה י' שבטים בערך מלכים:

רב ספרא:

מכות כ"ד. דובר אמת בלבבו כגון רב ספרא פי' רש"י רב ספרא בשאלתות דר' אחא פרשת ויחי והכי הוה עובד' דרב ספרא היה לו חפץ אחד למכור ובא אדם אחד לפניו בשעה שהיה קורא ק"ש ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים ולא ענהו מפני שהיה קורא ק"ש קסבר זה שלא היה רוצה לתנו בדמים הללו והוסיף אמר תנהו לי בכך יותר לאחר שסיים ק"ש אמר לו טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה שבאותן דמים היה דעתי ליתנם לך: מבוא התלמוד. כל היכי דתני רב ספרא משום חד דבי רבי חד המיוחד בבניו והוא ר"ג:

אות ע

עולא:

סנהדרין פ"ח: משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו משם מעלין אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית שלחו מתם איזהו בן עולם הבא ענוותן ושפל ברך שייף עייל שייף ונפיק וגרים באורייתא תדירא ולא מחזיק טובות לנפשי' יהבי ביה רבנן עינוהי ברב עולא בר אבא:

רבנא עוקבא:

חולין צ"ב. ובגפן שלשה שריגים אמר רב חייא בר אבא אמר רב אלו ג' שרי גאים היוצאין מישראל בכל דור ודור פעמים ששנים כאן ואחד בארץ ישראל פעמים ששנים בארץ ישראל ואחד כאן יהיבו רבנן עינייהו ברבנא עוקבא ורבנא נחמי' בני ברתיה דרב:

בן עזאי:

מבן עזאי כתוב לעיל באות ב' בערך זו:

עזרא הסופר:

סנהדרין כ"א: בעזרא הוא אומר כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט ואע"פ שלא ניתנה תורה על ידו נשתנו על ידו הכתב שנאמ' וכתב הנשתוון כתוב ארמי' ומתורגם ארמי' וכתי' לא כהלין כתבא למיקרי ופשר' להדיע' למלכא וכתי' וכתב את משנ' התורה הזאת כתב הראוי להשתנות למה נקרא שמה אשורי' שעלה עמהם מאשור:

ר' עזרא:

מנחות נ"ג. ר' עזרא בר בריה דר' אבטילוס הי' עשירי לר' אלעזר בן עזריה דהוה עשירי לעזרא הסופר:

ר' עינא:

סנהדרין י"ז. עינא ור"י סבא חריפי דפומבדיתא: גיטין מ"ה. רב עיליש אישתבאי יומא חד הוה יתיב גביה ההוא גברא דהוה ידע בלישניא דציפורי אתא עורבא וקא קרי ליה אמר ליה מאי קאמר אמר ליה עיליש ברח עיליש ברח אמר ליה עורבא שיקרא הוא ולא סמיכנא עליה אדהכי אתי יונה וקא קרי' אמר ליה מאי קאמרה אמר ליה עיליש ברח עיליש ברח אמר כנסת ישראל כיונה מתילא ש"מ מתרחיש לי ניסא קם ערק גו' איתרחיש ליה ניסא עבר במברא:

עיפא:

סנהדרין שם. עיפא ואבימי בני רחבה אמוראי דפומבדיתא:

עכן:

סנהדרין מ"ד: מעשה דעכן שמעל בחרם עיי"ש:

עכסה:

תמורה י"ו. עכסה אשתו של עתניאל בן קנז למה נקרא שמה עכסה:

עלי:

רה"ש י"ח, אביי ורבא מבית עלי קאתו וגו' כתוב באות א' ובאות ר' גבי אביי ורבא:

עו"ש. ת"ר משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני שמונה עשרה שנה באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי אמר להם ממשפחת עלי אתם דכתיב ביה וכל מרבית ביתך ימותו אנשים לכו ועסקו בתורה וחיו הלכו ועסקו בתורה וחיו והיו קורין אותה משפחת רבן יוחנן על שמו:

רב עמרם:

קידושין פא. הנך שבויתא דאתאי לנהרדעא אסקינהו לבי רב עמרם חסידא אשקולו דרגא מקמייהו בהדי דקא חלפא חדא מינייהו נפל נהורא באיפומא שקלי' רב עמרם לדרגא דלא הוה יכלין בי עשרה למידלייה דלייה לחודיה סליק ואזל כי מטא לפלגא דרגא איפשח רמא קלא נורא בי עמרם אתו רבנן אמרו ליה כסיפתינן אמר להו מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין ולא תכספו מיני לעלמא דאתי אשבעיה דנפק מיניה נפק מיניה כי עמודא דנורא אמר ליה חזי דאת נורא ואנא בישרא ואנא עדיפנא מינך פי' הני שבויתא הוו מעלין לעלייה בי רב עמרם ונטלו הסולם מהם:

ר' עקיבא:

מבוא התלמוד. ר' עקיבא בן יוסף הוא תלמידו של ר"א הגדול — עיין לקמן:

שם חביריו של ר' עקיבא הם ר"ט ורשב"א ור' יוחנן בן נורי:

שם ר' עקיבא חיבר מכילתא וכן ר' ישמעאל:

שם סתם מתניתן ר' מאיר סתם תוספתא ר' נחמי' סתם ספרא ר' יהודא סתם ספרי ר"ש וכולהו אליבא דר' עקיבא דתלמידיו הוו:

שם ר' עקיבא הוא שאמר עליו ר' אלעזר בן עזריה כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מקרח זה והוא ר' עקיבא בן יוסף ואביו היה גר צדק: קב

ע"ז ה'. אמר ר"ל מאי דכתיב זה ספר תולדות אדם וגו' וכי ספר הוי' לו לאדם הראשון מלמד שהראה לו הקב"ה דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו כיון שהגיע לדורו של ר' עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו אמר ולי מה יקרו רעך אל:

מנחות כ"ט: בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות:

ע"ז כ'. ואף ר' עקיבא ראה אשת טורנוס רופוס הרשע רק שחק ובכה רק שהיתה באה מטיפה סרוחה שחק דעתידה למיגיירה ונסיב לה בכה דהאי שופריה בלי עפרא:

מגילה כ"ח. שאל ר"ע את ר' נחוניא הגדול במה הארכת ימים אתו גוזי וקא מחו ליה סליק יתיב ארישא דדילקא א"ל רבי אם נאמר כבש למה נאמר אחד אמר להו צורבא מרבנן הוא שבקוהו א"ל אחד מיוחד שבעדרו א"ל מימי לא קבלתי מתנות ולא עמדתי על מדותי ותרן בממוני הייתי: קג

קב עיין שבת ק"נ בתוס' ד"ה ר' יהושע בן קרחה ועיין לעיל גבי ריב"ק.

קג פי' אחי הרב ה"ג נ"י אב"ד דק"ק שעשין ע"פ שאמרו חז"ל סוף פ"ק דקידושין למה צדיקים נמשלים בעוה"ז לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה נקצץ נופו נמצא כולו עומד במקום טהרה וכו' וזה י"ל בכוונת ר"ע ששאל במה הארכת ימים וגוזאי ביהו שם השבו זאת לגלוי פנים כאילו הי' קץ לו שרשם מאריך ימים לכן סליק יתיב אריסא דדיקלא ולהורות נתן כי אדם עץ השדה וצדיק כתמר יפרח שעומד במקום טהרה ורק נופו נוטה למקום טומאה ולכן טוב לו אם נקצץ נופו ונמצא כולו עומד במקום טהרה וכמ"ש הרמב"ם לבנו אשרי מי שכלה ימיו בטהרה ואז כששאל רבי אם נאמר כבש למה נאמר אחד ירד רנב"ה מיד לסוף דעתו והשיב לו אחד מיוחד שבעדרו והכוונה כי בודאי אמת מ"ש הרמב"ם אשרי מי שכלה ימיו בטהרה ומי שהשלים נפשו בבקר ובימי נעוריו אכן לאו כל אדם זוכה והקב"ה מקיים מה שכתוב בתורה את הכבש אחד תעשה בבקר באחד המיוחד בעדרו אבל לאו כל אדם זוכה לכך והוסיף עוד לומר כי מה שזכה לאריכת ימים כל כך הוא כדי להשלים נפשו בתורה ובמע"ט ואע"ג דאיתא בנדרים מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל משל למלך שציוה את עבדיו לעשות מלאכה ולאחד ציוה לטייל עמו ולערב אעפ"כ שילם לו שכרו כשאר עבדיו אכן זהו נהמא דכסופא אבל רנב"ה מימיו לא קיבל מתנות כי שנא נהמא דכסופא וכפי מדתו מדד לו הקב"ה שיאריך ימים ויבוא על שכרו בפנים מאירות וגם חטאיו לא גרמו לקצר ימיו כי לא עומד על מדותיו ובשכר זה העביר ה' על פשעיו שנאמר נושא עון ועובר על פשע וגם לא הי' בו תאות ממון אשר עי"ז מתחכמים הרבה אנשים בנפשותם כי אדרבה ותרן בממון הי' ע"כ דברי אחי הנ"ל נ"י ואענה גם אני את חלקי לבאר קצת מאמר זה כי צריך הבנה מה שאל במה הארכת ימים מי שקל בפלס מאזני מצות לידע איזה חביבה יותר ואיזה גורמת חייא אריכא הלא אמרו

ברכות ס"א: ר"ע אומר בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ת"ר פעם אחת גזרה מלכות יון שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לר"ע שהי' מקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה אמר ליה עקיבא אי אתה מתירא מפני המלכות אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כמו שדרו אבותי עם אבותיכם אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא טפש אתה ומה במקום חיותינו אנו מתיראין במקום מיתתנו עאכ"ו אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה כי היא חייך וארך ימיך כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה עאכ"ו אמרו לא היו ימים מועטי' עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו אמר לו פפוס מי הביאך לכאן א"ל אשריך ר"ע שנתפסת על ד"ת אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים בשעה שהוציאו את ר"ע להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שיצתה נשמתך באחד אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה זו תורה וזו שכרה ממתים ידך ה' ממתים וגו' אמר להם חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שאתה מזומן לחיי העה"ב:

עירובין כ"א: ת"ר מעשה בר"ע שהי' חבוש בבית האסורין והיה ר' יהושע הגרסי משרתו בכל יום ויום היו מכניסין לו מים במידה יום אחד מצאו שומר בית האסורין אמר לו היום מימיך מרובין שמא להתור בית

חז"ל כאמר בכיבוד אב ואם למען יאריכון ימיך וכאמר בשילוח הקן למען ייטב לך והארכת ימים הה"ד אורח חיים פן תפלס א"ר אבא בר כהנא שלא תהא יושב ומשקל מצותיה וגו' ועוד הלא הספר תורה מונח לפניו וילמוד מצוותיה הכתובים בו ויקיים כל המצות ויאריך ימים ויהיו מחשבותיו לבם בנים ועוד הלא ר' נחוני' הגדול בודאי קיים כל המצות ולזה בודאי כאשר שיאריך ימים ולמה שאל לו במה הארכת ימים כאילו קיים רק איזה מצות יחידות ולכן אתו גוזי וקא מחו ליה כי רגזו עליו ששאל כך ומטעמים אילו שכתבתי וסליק יתיב אריש דדיקלא לשורות כפי המבואר במדרש תהלים על הקרא צדיק כתמר יפרח מה תמר זה נאה במראיה וכל פירותיה נאים ומתוקים כך הצדיק הזה ומה תמר זה לבו מכוון למעלה כך הצדיק הזה לבו מכוון למעלה וכל שעושה הוא כדי לעשות רצון קונו ולא על מנת לקבל פרס ובזה הראה ר"ע שר' נחוני' הגדול בודאי הוא כדקל הזה ועלה לראש הדקל כי נשא פירות הרבה וכל פירותיו מתוקים ולבו למעלה לא לקבל פרס ולא למען שיאריך ימים והצדיקים כל זמן שמזקינים מתיישבת דעתן ומשלימין נפשם יותר ויותר ועד שיבה הנה שבעים שלמים במצות במדות ובמע"ט כדקל הגדול הזה שהוא מלא ענפים ופירות על כל גדותיו אבל ר"ע שאל מה יעשה האדם בנעוריו איזה דרך טוב שידבק בו האדם כי אי אפשר להשליט את נפשו מיד בימי נעוריו בכל מדות ישרות ומע"ט כמו הנטיעה הדקה שענפיו ופירותיו רק מועטים המה ומצינו כזה שאמרו חז"ל איזה דרך טוב שידבק בה האדם ומביא ראיי' מקרא כאמר את הכבש האחד תעשה בבקר כלומר בימי נעוריו שהוא הבקר של ימי חייו אז כאיבר אחד המיוחד שבעדרו אז יבקר מהרבה מה שהוא מובחר לכן אני שואל ממך מה בחרת מכל מדות ומע"ט בימי נעריך והכונה במה הארכת ימים כלומר באיזה מדות תפשת מנעוריך והארכת ימים בהם שעסקת בהם מעודך עד היום הזה שהגעת לזקנה ושיבה וכן כתוב בספרים קדושים שאף שיתגדל האדם עליו לקיים כל המצות בכל זאת יבחר איזה מצות ואיזה הנהגה טובה שיהיו מלומדים עמו בכל עת ובכל עונה, ואמר לו מימי לא קבלתי מתנות ולא עמדתי על מדותי ותרן בממוני הייתי וזהו הקרבן שהבאתי בבקר והוא מובחר להקריב בבקר יותר מבין הערבים כי לעת זקנה לא יקשה לאדם לוותר על ממונו ושלא יקבל מתנות ושיעבור על מדותיו אבל בנעוריו קרבן מובחר הוא כי אז יש לו תאות ממון ורודף אחר יקר וגדולה וקשה לו לעבור על מדותיו ואם בכל זאת מוותר על ממון ואינו מקבל מתנות ומעביר על מדותיו קרבן גדול ומובחר הוא ובזה הדרך זוכה לקיים רוב המצות.

האסורין אתה צריך שפך חציין ונתן לו חציין כשבא אצל ר' עקיבא אמר לו יהושע אין אתה יודע שזקן אני וחיי תלויין בחייך סח לו כל אותו המאורע אמר לו תן לי מים שאטול ידי אמר לו לשתות אין מגיעין ליטול ידיך מגיעין אמר לו מה אעשה שחייבים עליהן מיתה מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חבירי אמרו לא טעם כלום עד שהביא לו מים ונטל ידיו כששמעו חכמים בדבר אמרו מה בזקנותו כך בילדותו על אחת כמה וכמה ומה בבית האסורין כך שלא בבית האסורין על אחת כמה וכמה:

ברכות כ"ז: ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע א"ל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל רשות בא לפני ר' גמליאל א"ל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל חובה א"ל והלא ר' יהושע אמר לי רשות א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל ר"ג חובה אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה אמר ליה ר' יהושע לאו אמר ליה והלא משמך אמרו לי רשות אמר ליה יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד רבי יהושע על רגליו ואמר אילמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי הי' ר"ג יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן עמוד ועמד אמרי עד כמה נצעריה וניזול בר"ה אשתקד צעריה בבכורות במעשה דר' צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעבריה מאן נוקים ליה נוקמיה לר' יהושע בעל מעשה הוא נוקמיה לר' עקיבא דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה וגו':

שבת קנ"ו: ר"ע הוויא ליה ברתא אמרי ליה כלדאי ההוא יומא דעיילא לבי גננא טריק לה חויא ומיתא הוה דאיגא אמילתא טובא ההוא יומא שקלתה למכבנת דצתא בגודא איתרמי איתיב בעיניה דחויא לצפרא כי קא שקלה לה הוה קא סריך ואתי חויא בתרה אמר לה אבוה מאי עבדת אמרי ליה בפניא אתא עניא קרא אבבא והוו טרידי כולי עלמא בסעודתא וליכא דשמעיה קאמינא שקלתי ריסתנאי דיהבית לי יהבתיה ניהליה אמר לה מצוה עבדת נפק ר"ע ודרש וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה:

כתובות ס"ב: ר' עקיבא רעיא דבן כלבא שבוע הוה חזיתיה ברתיה דהוה צניע ומעלי אמר' ליה אי מקדשנא לך אזלת לבי רב אמר לה אין איקדשה ליה בצינעא ושדרתיה שמע אבוה אפקה מביתיה אדרה הנאה מנכסיה אזל יתיב תרי סרי שנין בבי רב כי אתא איתוה בהדיה תרי סרי אלפי תלמידי שמעיה לההוא סבא דקאמר לה עד כמה קא מדברת אלמנות חיים אמרה ליה אי לדידי צייתי יתיב תרי סרי שני אחריני אמר ברשות קא עבידנא הדר אזל ויתיב תרי סרי שני אחריני בבי רב כי אתא אייתי בהדיה עשרין וארבעה אלפי תלמידי שמעה דביתהו הות קא נפקא לאפיה אמרו לה שיבבתא שאילי מאני לבוש ואיכסאי אמרה להו יודע צדיק נפש בהמתו כי מטיה לגביה נפלה על אפה קא מנשקא ליה לכרעיה הוו קא מדחפי לה שמעיה אמר להו שבקוה שלי ושלכם שלה הוא שמע אבוה דאתא גברא רבה למתא אמר איזיל לגביה אפשר דמפר נדראי אתא לגביה א"ל אדעתא דגברא רבה מי נדרת א"ל אפילו פרק אחד ואפילו הלכה אחת אמר ליה אנא הוא נפל על אפיה ונשקיה על כרעיה ויהיב ליה פלגא ממוניה ברתיה דר' עקיבא עבדא ליה לבן עזאי הכי והיינו דאמרי אינשי רחילא בתר רחילא אזלא כעובדי אמה כך עובדי ברתא:

נדרים נ'. ר' עקיבא איתקדשת ליה ברתיה (דבר) כלבא שבוע שמע (בר) כלבא שבוע אדרה הנאה מכל נכסיה אזלה ואיתנסיבא ליה בסיתוא הוו גנו בי תיבנא הות קא מנקיט ליה תיבנא מן מזייה אמר לה אי הואי לי רמינא ליך ירושלים דדהבא אתא אליהו אידמי להון כאנשא וקא קרי אבבא אמר להו הבו לי פורתא דתיבנא דילידת איתתי ולית לי מדעם לאגוניא אמר לה ר' עקיבא לאינתתיה חזי גברא דאפי' תיבנא לא אית ליה אמרה ליה זיל הוי בי רב אזל תרתי סרי שנין קא אתא לביתיה שמע מן אחורי ביתיה דקאמר לה חד רשע לדביתהו שפיר עביד לך אבוך חדא דלא דמי ליך ועוד [שבקך] ארמלות חיות כולהון שנין אמרה ליה אי צאית לדילי ליהוי תרתי סרי שנין אחרנייתא אמר הואיל ויהבת לי רשותא איהדר לאחורי הדר אזל הוה תרתי סרי שני אהדרניתא אתא בעשרין וארבעה אלפין זוגי תלמידי נפוק כולי עלמא לאפיה ואף היא קמת למיפק לאפיה אמר לה ההוא רשיעא ואת להיכא אמרה ליה יודע צדיק נפש בהמתו אתת לאיתחוויי ליה קא מדחן לה רבנן אמר

להון הניחו לה שלי ושלכם שלה הוא שמע (בר) כלבא שבוע אתא ואיתשיל על נדריה ואישתריו ואשתרי:

עו"ש. מן שית מילי איעתר ר' עקיבה מן כלבא שבוע מן אילא דספינתא דכל ספינתא עבדין ליה מין עינא זימנא חדא אנשיוה על כיף ימא אתא הוא אשכחיה ומן גוזא דזימנא חדא יהיב ארבעה זוזי לספינאי אמר להו אייתו לי מדעם ולא אשכחו אלא גוזא על כיף ימא אתיוה ליה אמרו ליה עביד מרנא עליה אישתכח דהוה מלי דינרי דזימנא חדא טבעת ספינתא וכולי עיסקא הוה מהת בההוא גוזא ואישתכח בההוא זימנא דמן דסרוקיתא ומן מטרוניתא ומן אשתו של טורנוס רופוס ומן קטיעה בר שלום עיין רש"י שם:

תענית כ"ה: ת"ר מעשה ברבי אליעזר שגזר י"ג תעניות על הצבור ולא ירדו גשמים באחרונה התחילו הצבור לצאת אמר להם תקנתם קברים לעצמיכם געו כל העם בבכיה וירדו גשמים שוב מעשה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ואמר כ"ד ברכות ולא נענה ירד ר' עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו למענך רחם עלינו וירדו גשמים הוו מרנני רבנן יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו:

פסחים ק"ט. תניא אמרו עליו על ר' עקיבא מימי, לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים בע"פ בשביל תינוקות כדי שלא ישנו וערב יוה"כ כדי שיאכילו את בניהם:

יבמות קכ"א. תניא אר"ג פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה הייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר' עקיבא. וכשעליתי ליבשה בא וישב ודן לפני בהלכה אמרתי לו בני מי העלך אמר לי דף של ספינה נזדמן לי וכל גל וגל שבא עלי נעניתי לו ראשי מכאן אמרו חכמים אם יבואו רשעים על אדם ינענע לו ראשו: קף

קידושין פ"א. ר' עקיבא הוה מתלוצץ בעוברי עבירה יומא חד אידמי ליה שטן כאיתתא ברישׁ דיקלא נקטיה לדיקלא וקסליק ואזיל כי מטא לפלגיה דדיקלא שבקיה אמר אי לאו דמכרזי ברקיעא הזהרו בר"ע ותורתו שויתיה לדמך תרתי מעי.

יבמות ט"ז. תנא כשנכנסו נכנסו בפתח אחא כשיצאו יצאו בג' פתחים פגע בו בר"ע אקשי ליה ואוקמיה א"ל אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו אשריך שזכית לשם ועדיין לא הגעת לרועי בקר א"ל ר"ע ואפילו לרועי צאן:

חגיגה י"ד: ת"ר ארבעה נכנסו בפרדס ואלו הן בן עזאי ובן זומא אחר ור' עקיבא אמר להם ר' עקיבא כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים משום שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני בן עזאי הציץ ומת עליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו בן זומא הציץ ונפגע עליו הכתוב אומר דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו אחר קיצץ בנטיעות ר"ע יצא בשלום: שם ור' עקיבא היה אחד מהמזומנים לכת שלישית:

חגיגה ט"ו: ר"ע עלה בשלום וירד בשלום ועליו הכתוב אומר משכני אחריך נרוצה ואף ר' עקיבא בקשו מלאכי השרת לדוחפו אמר להם הקב"ה הניחו לזקן זה שראוי להשתמש בכבודי. מאי דרש. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ואתה מרבבות קודש אות הוא ברבבה שלו ורבי אבהו אמר דגול מרבבה דוגמא הוא ברבבה שלו וריש לקיש אמר ה' צבאות שמו אדון הוא בצבא שלו ור' חייא בר אבא א"ר יוחנן לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה והנה ה' עובר:

סוטה מ"ט: משמת ר' עקיבא בטל כבוד התורה:

שם משמת ר' עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה:

סנהדרין ל"ח. אמר לו ר"א בן עזריה לר"ע מה לך אצל הגדה כלך אצל נגעים ואהלות:

סנהדרין ס"ה. שאל טורנוס רופוס הרשע את ר' עקיבא מה יום מיומים פי' מה חשוב שבת יותר משאר ימים וגו' כתוב בערך שאלות אות ש':

ע"ז כ"ה: מעשה בתלמידי ר"ע שהיו הולכי' לכזיב פגעו בהן ליסטים אמרו להן לאן אתם הולכים אמרו להן לעכו כיון שהגיעו לכזיב פירשו אמרו להן תלמידי מי אתם אמרו

קף עיין יערות דבש חלק א׳ דרשה ז׳ סדר דק״ק ווינץ.

להן תלמידי ר"ע אמרו להן אשרי ר"ע ותלמידיו שלא פגע בהן אדם רע מעולם:

סנהדרין ס"ח. ר' עקיבא הי' תלמיד של ר"א הגדול ואח"כ למד אצל ר' יהושע ובסוטה כז: משמע שהי' תלמיד של ר' יוחנן בן זכאי עיי"ש ברש"י ד"ה תלמיד תלמידך:

ברכות ס': וכן תנא משמיה דר' עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד כי הא דר' עקיבא דהוה קאזיל באורחא מטא להההיא מתא בעא אושפיזא לא יהבי ליה אמר כל דעביד רחמנא לטב עביד אזל ובת בדברא והוה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא אתא זיקא כבייה לשרגא אתא שונרא אכילה לתרנגולא אתא אריא אכילה לחמרא אמר כל דעביד רחמנא לטב עביד ביה בליליא אתא גייסא שבייה למתא אמר להו לאו אמרי לכו כל מה שעושה הקב"ה הכל לטובה:

ברכות ס"ג. ר"ע הי' מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל לפי שלא הי' כמותו בארץ ישראל:

ירושלמי שבת פ"ו. מעשה בר"ע שעשה לאשתו עיר של זהב חמתיה איתתא דר"ג וקניית בה אתת ואמרה קומי בעלה אמר לה הבין הוית עבדית ליה כמה דהוית עבדת ליה דהוות מזבנא מקיעתא דרישא ויהבה ליה והוא לעי באורייתא:

תוס' בכורות נ"ח. ר' עקיבא הי' חי ק"כ שנה ועיין עוד שם סיפורים מר"ע:

סנהדרין י"ב. אר"ש מעשה בר"ע שהי' חבוש בבית האסורין, עיבר שלש שנים זו אחר זו פי' רש"י ר"ע חכם גדול הי' ובקי בעיבור שנים והוא עומד ליהרג באו ב"ד וישבו עמו ועיינו בעיבור שלש שנים:

עקביא בן מהללאל:

פסחים ס"ד. עדיות פ"ה מ"ו. אין העזרה ננעלת בפני כל אדם כעקביא בן מהללאל:

ערפה:

סוטה מ"ב: בשכר ארבע דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ממנה ד' גיבורים כף ומדון גלית וישבי:

עשאל:

סנהדרין מ"ח. מ"ט. עשאל על מה רדף אחר אבנר ועל מה הרג אבנר אותו:

עתניאל בן קנז:

תמורה ט"ז. במתניתא תנא אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזירות שוות ודיקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה אמר ר' אבוה אף על פי כן החזירן עתניאל בן קנז מתוך פילפולו שנאמ' וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב הקטן ממנו [ויתן לו את עכסה בתו לאשה] ולמה נקרא שמה עכסה שכל הרואה אותה כועס על אשתו ויהי כבואה ותסיתהו לשאל מאת אביה השדה ותצנח אמר רבא אמר ר' יצחק אמרה לו מה חמור זה כיון שאין לו מאכל באבוסו מיד צועק כך אשה כיון שאין לה תבואה בתוך ביתה מיד צועקת ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני בית שמנוגב מכל טובה ונתת לי גולות מים אדם שאין בו אלא תורה בלבד ויתן לה כלב את גולות עיליות ואת גולות תחתיות אמר לה מי שדר עליונים ותחתונים יבקש ממנו מזונות וכלב בן קנז הוא והלא כלב בן יפונה הוא מאי יפונה שפנה מעצת מרגלים ואכתי בן קנז הוא בן חצרון הוא דכתיב וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אמר רבא חורגיה דקנז הוא תנא הוא עתניאל הוא יעבץ ומה שמו יהודה אחי שמעון שמו עתניאל שענאו אל יעבץ שיעץ וריבץ תורה בישראל ומנלן שענאו אל דכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני והרביתה את גבולי והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי ויבא אלהי' את אשר שאל אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים והיתה ידך עמדי שלא ישתכח תלמודי מלבי ועשית מרעה שיזדמנו לי רעים כמותי לבלתי עצבי שלא ישגבני יצר הרע מלשנות אם אתה עושה כן מוטב ואם או הריני הולך בנסיסי לשאול מיד ויבא אלהים את אשר שאל:

אות פ

ר' פדת:

נדה ח'. ר' פדת הי' בנו של ר"א בן פדת:

פלוני אלמוני:

ב"ב צ"א. פלוני אלמוני מנחשון בן עמינדב הי':

פלטי:

סנהדרין י"ט: כתיב פלטי וכתיב פלטיאל א"ר יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה מה עשה נעץ

חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה והכתיב וילך אתה אישה שנעשה לה כאישה והכתיב הלך ובכה על מצוה דאזיל מניה עד בהורים שנעשו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה, א"ר יוחנן תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז תקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז דכתיב ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת מאי וילפת אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש כדאמרן שם כי א"ר יוחנן מאי דכתיב רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה רבות בנות עשו חיל זה יוסף ובועז ואת עלית על כולנה זה פלטי בן ליש, אמר רבי שמואל בר נחמן אמר ר' יונתן מאי דכתיב שקר החן והבל היופי שקר החן זה יוסף והבל היופי זה בועז יראת ה' היא תתהלל זה פלטי בן ליש וגו':

פלימו:

קידושין פ"א. פלימו הוה רגיל למימר כל יומא גירא בעיניה דשטן יומא חד מעלי יומא דכיפורי הוה, אידמי ליה כעניא אתא קרא אבבא אפיקו ליה ריפתא אמר ליה יומא. כי האידנא כולי עלמא גואי ואנא אבראי עייליה וקריבו ליה ריפתא אמר ליה יומא כי האידנא כולי עלמא אתכא ואנא לחודאי אתיוה אותבוה אתכא הוה יתיב מלא נפשיה שיחנא וכיבי עליה והוה קעביד ביה מילי דמאיס א"ל תיב שפיר אמר ליה הבו לי כסא יהבי ליה כסא אכמר שדא ביה כיחו נהרו ביה שקא ומית שמעו דהוו קאמרו פלימו קטל גברא פלימו קטל גברא ערק וטשא נפשיה בבית הכסא אזל בתריה נפל קמיה כד חזייה דהוה מצטער גלי ליה נפשיה אמר ליה מ"ט אמרת הכי ואלא היכי אימא אמר ליה לימא מר רחמנא ניגער ביה בשטן נחרו ביה פי' גערו בו:

פנחס בן אלעזר:

זבחים ק"א: לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי ועיין בערך ניסים מו' ניסים שנעשו לו:

ר' פנחס בן יאיר:

חולין ז'. ר' פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבוין פגע בי' בגינאי נהרא אמר ליה גינאי חלוק לי מימך ואעבור בך אמר ליה אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה אני ודאי עושה אמר ליה אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם חלק ליה הוה ההוא גברי דהוה דארי חיטי לפסחא אמר ליה חלוק ליה נמי להאי דבמצו' עסיק חלק ליה הוה ההוא טייעא דלווה בהדייהו אמר ליה חלוק לי' נמי להאי דלא לימא כך עושים לבני לוייה חלק ליה אמר רב יוסף כמה נפיש גברא ממשה נשותין ריבוון האלו התם חד זימנא והכא תלתא זימנין ודילמא הכא נמי חדא זימנא אלא כמשה ושיתין רבוון אקלע לההוא אושפיזא רמו ליה שערי לחמריה לא אכל חבטינהו לא אכל נקרינהו לא אכל אמ' להו דלמא לא מעשרין עשרינהו ואכל אמר עניה זו הולכות לעשות רצון קונה ואתם מאכילין אותה טבלים וגו' שמע ר' נפק לאפיה אמר ליה רצונך סעוד אצלי אמר לו הן צהבו פניו של רבי אמר לו כמדומה אתה שמודר הנאה מישראל אני ישראל קדושים הם יש רוצה ואין לו ויש שיש לו ואינו רוצה וכתיב אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאוו למטעמותיו כי כמו שער בנפשו כן הוא אכול ושתה יאמר לך ולבו בל עמך ואתה רוצה ויש לך מיהא השתא מסרהיבנא דבמלתא דמצוה קא טרחנא כי הדרנא אתינא עיילנא לגבך כי אתא איתרמי על בההוא פיתחא דהוו קיימין ביה כורנייתא חיוורתא אמר מלאך המות בביתו של זה ואני אסעוד אצלו שמע רבי נפק לאפיה אמ' ליה מזבנינא להו אמ' ליה ולפני עור לא תתן מכשול מפקרנ' להו מפשת היזקא עקרנא להו איכא צער בעלי חיים קטילנא להו כיכא בל תשחית הוה קא מבתש ביה טובא גבה טורא בינייהו בכה ר' ואמר מה בחייהן כך במיתתן על אחת כמה וכמה וגו' ועיין עוד בשקלים פ"ה קצת מענין זה ובירושלמי פ"א דמאי: קה)

שם: אמרו עליו על ר' פנחס בן יאיר מימיו לא בצע על פרוס' שאינה שלו ומיום שעמד על דעתו לא נהנה מסעודת אביו:

ירושלמי פאה פ"א תרין מסכנין אפקדון תרין סאין דשערין גבי ר' פנחס בן יאיר זרעין וקצרון ואעלון בעיין מיסבן שעריהון אמר לון אייתין גמליא וחמריא וסבון שעריהון, רפב"י אזיל לחד אתר אתון לגביה אמרו ליה עכברייא אכיל עיבורון גזר עליהו וצמתון „פי'

קה) עקידה פ' בשלח שער מ'.

שגזר עליהון שיקבצו" שרון מצפצפון אמר לון ידעון אתון מה. אינון אמרין אמרו ליה לא אמר לון אמרין דלא מתקנא אמרו ליה ערבון וערבון „פי' שיהי' להם ערב שלא יאכלו העכברים התבואה ויחזרו למוטב וערבון" ולא אנכין „פי' ולא הזיקו להם עוד":

עו"ש מרגלא מן דמלכא סריקא נפלת „פי' מרגלית נפל מן מלך ישמעאל ובלעת חד עכבר אתא לגביה ר' פב"י אמר ליה מן אנא חבר „פי' וכי חובר חבר אני שאת באתה אלי' אמר ליה לשמך טבא אתית גזר עליהון וצמתון „פי' שיקבצו יחדיו" חמא חד מגבע ואתי „פי' שהי' לה כמין חטוטרות בגבה מחמת המרגלית שבלעה" אמר גבי ההן ניהו וגזר עלה ופלטה, רפב"י אזיל להד אתר אתון לגביה אמרון ליה לית מבועין מספק לן אמר לן דילמא לא אתון מתקנין אמרו ליה עורבין ועורבין ואספק להון:

עו"ש רפב"י אזיל לבית וועד והוה גיניי' גביר „פי' נהר גינא הי' מתגבר" אמר ליה גינאי גינאי מה את מנע לי מן בית וועדוי ופליג קמוי ועבר אמרו ליה תלמידוי יכולין אנו עברין אמר להו מאן דידע בנפשיה דלא אקיל לבר נש מישראל „פי' שלא הי' מבזה לבר ישראל מן יומוי יעבור ולא מנכה:

ירושלמי דמאי פ"א רבי חגיי' בשם ר"ש בר נחמן מעשה בחסיד אחד שהי' חופר בורות שיחין ומערות לעוברים ושבים פעם אחת היתה בתו עוברת לינשא ושטפה נהר והוה כל עמא עללין לגבי' בעין לנחמיה ולא קיבל עליה מתנחמין עאל רפב"י לגבי בעי' מתנחמתיה ולא קיבל עלוי' מתנחמה אמר לון דין הוא חסידכון אמרו ליה כך וכך הי' עושה כך וכך אירעו אמר אפשר שהי' מכבד את בוראו במים והו' קפחו במים מיד נפל הברה בעיר באתה בתו של אותו האיש א"ד בכובתא איתעריית „פי' ביתד נסתבכת" וא"ד מלאך שירד בדמות רפב"י הצילה „פי' הואיל ובזכותו ניצלת ירד בדמותו" וההוא חסיד לא קיבל תנחומין לפי שידע שלא תמות:

פנחס המלביש:

ירושלמי פ"ה. שקלים פנחס המלביש שהיה מלביש בגדי כהונה גדולה:

רב פפא:

ברכות נ"ח: רב פפא ור"ה ברי' דר' יהושע כי פגע בהו ר' חנינא בריה דרב איקא ברוך עליהו אשר חלק מחכמתו ליראיו ושהחיינו וגם ברוך חכם הרזים:

תענית כ"ד: רב פפא גזר תעניתא ולא אתא מטרא חלש ליביה שרף פינכא דדייסא ובעי רחמי ולא אתא מטרא אמר ליה רב נחמן בר אושפזתי אי שריף מר פינחא אחריתי דדייסא אתי מטרא חלש דעתיה ואתא מטרא:

רב פפא בר שמואל:

סנהדרין י"ז: רב פפא בר שמואל דייני דפומבדיתא:

פפוס:

תענית י"ח: אמרו כשבקש טוריינוס להרוג את לולינוס ופפוס אחיו בלודקיא אמר להם אם מעמו של חנניא מישאל ועזריה אתם יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבובדנצר אמרו לו חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורין היו וראויין היו ליעשות להם נס ונבוכדנצר מלך הגון היה וראוי ליעשות נס על ידו ואותו רשע הדיוט הוא ואינו ראוי ליעשות נס על ידו ואנו נתחייבנו כליה למקום ואם אין אתה הורגנו הרבה הורגי' יש לו למקום והרבה דובין ואריות יש לו למקום בעולמו שפוגעין בנו והורגין אותנו אלא לא מסרנו הקב"ה בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך אף על פי כן הורגן מיד אמרו לא זזו משם עד שבאו דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בגיזרי:

רבי פרידא:

עירובין נ"ד: ר' פרידא הוה ליה ההוא תלמידא דהוה תני ליה ד' מאה זמני וגמר יומא חד בעיוה למלתא דמצוה תנא ליה ולא גמר א"ל האידנא מאי שנא א"ל מדההיא שעתא דא"ל למר איכא מלתא דמצוה אסחאי לדעתאי וכל שעתא אמינא השתא קאי מר השתא קאי מר א"ל הב דעתך ואתני ליך הדר תני ליה ד' מאה זימנא אחריני נפקא בת קלא וא"ל ניחא ליך דליפסוק לך ד' מאה שני או דתיזכו את ודרך לעלמא דאתי אמר דניזכו אנא ודריי לעלמא דאתי אמר להן הקב"ה תנו לו זו וזו:

מגילה כ"ג: שאלו תלמידיו את ר' פרידא במה הארכת ימים אמר להם מימי לא קדמני אדם לבית המדרש ולא ברכתי לפני

כהן ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותי' וגו': קן

פתחי':

מנחות ס"ה פתחיה זה מרדכי וגם נקרא בלשון עיין באות מ' גבי מרדכי ובירושלמי שקלים פ"ה פתחי' על הקינין:

אות צ

ר' צדוק:

קידושין מ'. גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו כגון ר' צדוק וחביריו ר' צדוק תבעתיה ההוא מטרוניתא אמר לה חלש לי לבאי ולא מצינא איכא מידי למיכל אמרה ליה איכא דבר טמא אמר לה מאי נפקא מינה דעביד הא אכול הא שגרת תנורא קא מנחי ליה סליק ויתיב בגויה אמרה ליה מאי האי אמר לה דעביד הא נפיל בהא אמרה ליה אי ידעי כולי האי לא ציערתיך:

צדקיהו בן מעשי':

סנהדרין צ"ג. מצדקי' בן מעשי' נביא שקר ששורפו מלך בבל עיין לעיל אות א' גבי אחאב בן קולי:

צפורה:

מ"ק ט"ז: על אודות האשה הכושית אשר לקח וכי כושית שמה והלא צפורה שמה אלא מה כושית משונה בעורה אף צפורה משונה במעשיה: קן

צלפחד:

ב"ב קי"ט. גבי בנות צלפחד שנעשה להם נס שילדו לאחר ארבעים שנה כתוב לעיל באות נ' גבי נסים:

אות ק

קטיעה בר שלום:

ע"ז י' מעשה עם קטיעה בר שלום:

בן קטין:

תמיד כ"ח. זבחים כ'. בן קטן עשה מוכני לכיור עיי"ש:

קמחית:

יומא מ"ז. ת"ר שבעה בנים הי' לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי אמרו לה הרבה עשו כן ולא הועילו:

קן עיין תוס' מגילה שם שהקשו דהרי הי' בזכות שהי' שונה לתלמיד אחד ארבע מאות זימנא ונפק בת קול ואמר נחא ליה דניזכה כוליה דריה לעלמא דאתי או דליתיי ד' מאה שנין ואמר הקב"ה יהבא ליה הא והא וי"ל דמעיקרא לא ידע כן עד לבסוף שראה שחיה כל כך.

קן פי' אחי הרב הגג"י אב"ד דק"ק סעטשין דאמרו רז"ל על אודות האשה הכושית אשר לקח שדיברו עליו על שפירש ממנה ויאמרו הרק אך במשה דיבר ה' וגו' והאיש משה עניו מאוד יתכן לפרש עפ"י משחז"ל שלמד משה ק"ו מה ישראל וגו' כתיב אל תגשו אל אשה ק"ו וגו' ולכאורה יש לק"ו זה פירכא עפמ"ש הר"ח שער הקדושה בשם רמב"ן ז"ל שאם כוונת השכוב אים ואשתו לשם שמים אין בזה גנאי ולכן קודם החטא נאמר ויהיו שניהם ערומים עיי"ש וא"כ משה רבינו ע"ה שהי' כלו קדוש וטהור לא הי' צריך לפרוש מן האשה אעפ"י שדיבר עמו הקב"ה אכן משה רבע"ה מגד עלמו הי' עניו מאוד מכל האדם וחשד עלמו תמיד אולי ח"ו תעלה בו מחשבה זרה ולכן פירש מן האשה וזהו המסך הכתובים ותדבר אהרן ומרים במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח ופי' חז"ל שפירש ממנה ואמרו א"כ איפוה מה בין נבואת משה לנבואתינו כיון שגם הוא צריך הכנה והלאיי' שהוא ירא לגשת אל אשתו ועל זה אמר הכתוב והאיש משה עניו שבאמת לא הי' צריך לפרוש ורק אחרי שהוא עניו עשה כן כמבואר ויש לפרש עפ"ז מאמר הגמר' וכי כושית היתה וגו' אלא שמשונה במעשיה ככושית ולפי הנ"ל הכוונה דלא תימא דבודאי מגד עלמו לא הי' צריך לפרוש ממנה כי מחשבותיו היו דבוקים תמיד בהקב"ה אכן פן מצא איזה טינא באשתו ולכן אמרו כי אשה כושית לקח שגם היא מגד עלמה היתה משונה במעשיה הטובים ככושית זו וגו':

בן קמצר:

יומא ל"ח: ת"ר בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב אמרו עליו שהי' נוטל ד' קולמוסין בין אצבעותיו ואם היתה תיבה של ד' אותיות היה כותבה בבת אחת אמרו לו מה ראית שלא ללמד כולן מצאו תשובה לדבריהם בן קמצר לא מצא תשובה לדבריו על הראשונים נאמר זכר צדיק לברכה ועל בן קמצר וחביריו נאמר ושם רשעים ירקב:

קרח:

פסחים קי"ט. אמר ר' חמא בר חנינא שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נגלה לקרח ואחת נתגלה לאנטונינוס בן אסוירוס ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא, ובירושלמי סנהדרין פ"א אמרינן אוצר שהטמין פרעה בין מגדול ובין הים נתגלא לו, וי"ל דדא ודא אחת היא דהאוצר שהטמין פרעה זה האוצר שהטמין יוסף:

שם א"ר לוי משאוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות בית גנזיו של קרח וכולהו אקלידי וקליפא דגלדאי:

סנהדרין ק"ט: ת"ר עדת קרח אין להם חלק לעוה"ב שנאמ' ותכס עליהם הארץ בעולם הזה ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא דברי ר"ע רבי יהודה בן בתירה אומר הרי הן כאבידה המתבקשת שנאמ' תעיתי כשה אובד בקש עבדיך כי מצותיך לא שכחתי: עו"ש. אמר רב און בן פלת אשתו הצילתו אמרה ליה מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא אמר לה מאי איעביד הואי בעצה ואישתבעי לי בהדייהו אמרה ליה ידענא דכולה כנישתא קדישתא נינהו דכתיב כי כל העדה כולם קדושים אמרה ליה תוב דאנא מצילנא לך אישקיתיה חמרא וארויתיה גואי אותבה על בבא וסתרתה למזייה כל דאתא חזייה הדר אדהכי והכי אבלעו להו אתתיה דקרח אמרה ליה חזי מאי קעביד משה איהו הוה מלכא לאחוה שווי' כהנא רבא לבני אחוה' שויוהו סגני דכהנא אי אתיא תרומה אמר תיהוי לכהן אי אתו מעשר דשקילתו אתון אמר הבו חד מי' לכהן ועוד דגייז ליה למזייכו ומיטלל לכו כי כופתא עינא יהב במזייכו אמר לה הא איהו נמי קא עביד אמרה ליה כיון דכולהו רבותא דידיה אמר איהו נמי תמות נפשי עם פלשתים ועוד דקאמר לכו עבידתו תכלת' אי ס"ד תכלתא חשיב' מצוה אפיק גלימא דתכלתא וכסינהו לכולהו מתיבתך היינו דכתיב חכמות נשים בנתה ביתה זו אשתו של און בן פלת ואולת בידה תהרסנה זו אשתו של קרח:

ירושלמי סנהדרין פי"א. כתיב וירדו הם וכל אשר להם ר' ברכי' בשם ר' חלבו אף שמותיהם פרחו מתוך טמוסותיהם „פי' טימוס של שטרות שאף שמותם של שטרות ביד אחרים פרחו" אריו בר' הנינא אפילו מחט שהיתה שאולה ביד ישראל מידם אף היא נבלעה עמהם דכתיב וירדו הם וכל אשר להם:

קרנא:

סנהדרין י"ז: דייני גולה קרנא קלקול הדורות: ברכות כ'. א"ל רב פפא לאביי מאי שני ראשונים דמתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מתרחיש לן ניסא אי משום תנוי בשני דרב יהודה כולי תנוי בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר הויות דרב ושמואל קא חזינן הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליס' מתיבתא ואלו רב יהודה כי שליף חד מסאניה אתי מטרא ואנן קא מצערינן נפשין ומצווח קא צוחינן ולית דמשגח בן אמר ליה קמאי הוו קא מסרו נפשייהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה להה' כותית דהויא לביש' כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרע' מינה איגלאי מילתא דכותית היא שיימוה בארבע מאה זוזי א"ל מה שמך אמרה ליה מתון אמר לה מתון מתון ד' מאה זוזי שוה:

שם ל"ה: אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום ר"י בר' אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו נתקיימו בידן דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן ארעאי זו וזו לא נתקיימו ביד' ואמ' רבה בר בר חנה אר"י משום ר"י בר' אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצירות דרך קרפיפות כדי לפוטרן מן המעשר וגו':

שבת קי"ב: אמר רבי זירא אמר רבא בר זימונא אם ראשונים בני מלאכים אנו

בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים ולא כחמורו שלו ר' חנינא בן דוסא ושל ר' פנחס בן יאיר אלא כשאר המורים:

עירובין נ"ג: א"ר יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא נקב מחט סידקית ראשונים רבי עקיבא אחרונים אלעזר בן שמוע איכא דאמרי ראשונים ר' אלעזר בן שמוע אחרונים רבי אושעיה בריבי ואנו כמלא נקב מחט סידקית אמר אביי ואנן כי סיכתא בגודא לגמרא אמר רבא ואנן כי אצבעת' בקירא לסברא אמר רב אשי אנן כי אצבעתא בבירא לשכחה:

שם ס"ד: אמר מר ואין מעבירין על האוכלין אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי לא שנו אלא בדורות הראשונים שאין בנות ישראל פרוצות בכשפים אבל בדורות האחרונים שבנות ישראל פרוצות בכשפים מעבירין וגו':

יומא ט': ר' יוחנן ור"א דאמרו תרוייהו ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם אחרוני' שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם, אמר ר' יוחנן טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים א"ל ריש לקיש אדרבה אחרונים עדיפי אע"ג דאיכא שיעבוד מלכיות קא עסקי בתורה א"ל בירה תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים, שאלו את ר"א ראשונים גדולים או אחרונים גדולים אמר להם תנו עיניכם בבירה. איכא דאמרי אמר להם עדיכם בירה, ריש לקיש הוה סחי בירדנא אתא רבה בר בר חנה יהב ליה ידא אמר ליה אלהא סנינא לכו דכתי' אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו מאי ארז אמר עולא סםמגור מאי סםמגור אמר ר' אבא בת קול כדתניא משמתו נביאי' האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ועדיין היו משתמשין בבת קול:

שקלים ח'. ר' חגי בשם ר' שמואל בר נחמני הראשונים הרשו וזרעו וניכשו וכסחו ועידרו וקצרו ועמרו ודשו וזרו וברו וטחנו והרקידו ולשו וקיטפו ואפו ואנו אין לנו מה לאכול, ר' אבה בר מונה בשם ר' זעירא אמר אם היו קדמאין מלאכי' אנן בני אנש אם היו בני אנש אנן חמרין אמר ר' מונה באותה שעה אמרו אפילו להמרתיה דר' פנחס בן יאיר לא אידמינן וגו':

יבמות ס"ד: אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב לא שנו „פי' הא דאמרינן במתני' דשוהה עשר שנים אם נשא אשה ולא ילדה" אלא בדורות הראשונים ששנותיהן מרובות אבל בדורות האחרונים ששנותיהן מועטות שתי שנים ומחצה כנגד שלשה עיבורים רבה אמר רב נחמן שלש שנים כנגד שלש פקידות דאמר מר בראש השנה נפקדו שרה רחל וחנה אמר רב' ליתינהו להני כללי מכדי מתניתין מאן תקין ר' והא בימי דוד אמעוט שני דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה:

סוטה מ"ז. משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה משבא אליעזר בן דינאי ותחינה בן פרישה היה נקרא חזרו לקרותו בן הרצחן משרבו המנאפים פסקו המים המרים ור' יוחנן בן זכאי הפסיקן שנאמר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם וגומר משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יהודה איש ירושלים בטלו האשכולות „פי' איש שהכול בו" שנאמר אין אשכול לאכול בכורה איותה נפשי יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר אף הוא בטל את המעוררין ואת הנוקפין „פי' הודיית המעשר לפי שקנס עזרא שלא ליתן ללויים אלא לכוהנים ולא יכול לומר וגם נתתי ללוי לכן ביטל הדיית מעשר" ועד ימיו היה פטיש מכה בירושלים ובימיו אין צריך לשאול על הדמאי:

שם: משרבו בעלי הנאה נתעותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין נוח בעולם משרבו רואי פנים בדין בטל לא תגורו ופסק לא תכירו ופרקו עול שמים ונתנו עליהם עול בשר ודם משרבו לוחשי להישות בדין רבה חרון אף בישראל ונסתלקה השכינה משום שנאמ' בקרב אלקים ישפוט משרבו אחרי בצעם לבם הולך רבו האומרים לרע טוב ולטוב רע משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע רבו הוי הוי בעולם משרבו מושכי הרוק רבו היהירים נתמעטו התלמידים והתורה חוזרת על לומדיה. משרבו היהירים התחילו בנות ישראל להינשא ליהירים שאין דורינו רואה אלא לפנים וגו' משרבו מטילי מלאי על בעלי בתי' רבה השוחד והטיית משפט ופסקה טובה משרבו מקבלני טובותיך ומחזקני טובתיך רבו איש הישר בעיניו יעשה שפלים הוגבהו והגבוהים הושפלו ומלכותא אזלא ונולא משרבו צרי עין

וטורפי טרף רבו מאמצי הלב וקופצי ידים מלהלות ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן וגו' משרבו נטויות גרון ומשקרות עינים רבו מים המרים אלא שפסקו משרבו מקבלי מתנות נתמעטו הימים ונתקצרו השנים דכתיב ושונא מתנות יחיה משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקות בישראל משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות:

שם מ"ח. משבטלו סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין וגומ' משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים משחרב בהמ"ק בטל השמיר ונופת צופים ופסקו אנשי אמנה מישראל שנאמ' הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו' (רשב"ג אומר העיד רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות ר' יוסי אומר אף ניטל שומן הפירות ר"ש בן אלעזר אומר הטהרה נטלה את הטעם ואת הריח המעשרות נטלו את שומן הדגן) וממאי דמשבטלו כנהדרי' כתיב א"ר הונא בריה דרב יהושע דאמר קרא זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם:

שם: משמתו נביאים הראשונים: אמר רב הונא זה דוד ושמואל ושלמה ר"נ אמר בימי דוד זימנין סליק וזימנין לו סליק שהרי שאל צדוק ועלתה לו שאל אביתר ולא עלתה לו שנאמ' ויעל אביתר מותיב רבה בר שמואל ויהי לדרוש אלקים בימי זכריה המבין בראות אלהים מאי לאו באורים ותומים לא בנביאים ת"ש משחרב בית המקדש ראשון וגו' אלא אר"נ בר יצחק מאן נביאים הראשונים לאפוקי מהגי זכריה ומלאכי דאחרונים נינהו דת"ר משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלק רוח הקודש מישראל ואף על פי כן היו משתמשין בבת קול שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גורי' ביריחו נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה יש בכם אדם שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך נתנו עינידם בהלל הזקן וכשמת הספדוהו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא ושוב פעם אחרת היו מסובין בעלייה ביבנה נתנה להן בת קול מן השמים ואמרה להן יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו זכאין לכך נתנו עיניהם בשמואל הקטן וכשמת הספידוהו הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל ואף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאין עתידון למיתי על עמא ואף על ר' יהודה בן בבא בקשו לומר הי חסיד הי עניו אלא שנטרפה שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות:

שם ופסקו אנשי אמנה: אמר ר' יצחק אלו בני אדם שהם מאמינים בהקב"ה וגו':

ב"ב ע"ה ונתת מהודך ולא כל הודך זקנים שבדור אמרו פני משה כחמה פני יהושע כלבנה אוי לאות' בושה אוי לאותו כלימה:

סנהדרין י' י"א ת"ר אין מעברין וגו' אבל עושין סעד לשנה כיצד ר' ינאי אומר משום רשב"ג מהודעין אנחנו לכון דעגלי רכיכין ואימרי' דעדקין וזימנא דאביב לא מטא ושפרא מילתא באנפיי ואוסיפית על שתא דא תלתין יומא וגו' תא חזי מאי איכא בין תקיפאי קדמאי לעינותני בתראי דתני' מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גבי מעלה בהר הבית והיה יוחנן סיפר הלז עומד לפניו ושלש איגרות חתוכות לפניו מונחות אמר לו טול איגרא חדא וכתוב לאהנא בני גלילאה עילאה ולאהנא בני גלילאה תתאה שלומכון יסגא מהודעין אנהנא לכון דזמן ביעור' מטא לאפרושי מעשרא ממעט' דזית' וטול איגרת' הדא וכתוב לאחנא בני דרומ' שלומכון יסגא מהודעין אנחנ' לכון דזמן ביעור' מטא לאפרושי מעשרא מעומרי שיבליא וטול איגרא חדא וכתוב לאחנא בני גלוותא בבבל ולאחנא דבמדי ולשאר כל גלוותא דישראל שלומכון יסגא לעלם מהודעין אנחנא לכון דגוזלי' רכיכין ואימריא עדקין וזמנא דאביבא לא מטא ושפרא מלתא באנפיי ובאנפי חביריי ואוסיפית על שתא דא יומין תלתין:

שם צ"ד: מאי כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי ואחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים לא כראשונים שהקלו מעליהם עול תורה אבל אחרונים שהכבידו עליהם עול תורה וראויין הללו לעשות להם נס כעוברי הים וכדורכי הירדן אם חוזר בו מוטב ואם לאו אני אעשה לו גליל בגוים:

שם צ"ה: תנא ראשוני' עברו בשיחי שנ' והלך ביהודה שטף ועבר אמצעיים עברו בקומה שנ' עד צוואר יגיע אחרונים העלו עפר ברגליהם ולא מצאו מים בנהר לשתות עד שהביאו מים ממקום אחר ושתו שנאמר אני קרתי ושתיתי מים וגו' וגו':

תמורה ט"ו: תנן התם משמת יוסף בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכולות איש שהכול בו אמר רב יהודה אמר שמואל כל אשכולות שעמדו להן לישראל

מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר היו למדין תורה כמשה רבינו מכאן ואילך לא היו למדין תורה כמשה רבינו והאמר רב יהודה אמר שמואל ג' אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה דאשתכח להו אשתכח ודגמירין להו הוו גמירי כמשה רבינו והא תניא משמת משה אם רבו מטמאין טמאו אם רבו טהורין טיהרו ליבא דאימעיט מיגמר הוו גמירי להו כמשה רבינו במתניתא תנא כל אשכולו' שעמדו מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר איש צרידה לא היה בהם שום דופי מכאן ואילך היה בהן שום דופי וגו' וגו':

אות ר

רב:

מבוא התלמוד רב רבן של כל בני הגולה הי' וראש ישיבה לישראל חוץ משמואל ור' אבא הי' שמו, אלא שכמו שקורין לר' יהוד' הנשיא בארץ ישראל רבי קורין לו רב בבבל והלכה כרב באיסורא משום שהי' רגיל לפסוק בהן: עו"ש. כל רב ומר מבבל וכל רבי מארץ ישראל וזה שמצינו בהרבה מקומות רב זירא ורבי זירא שקודם שעלה לארץ ישראל נקרא רב זירא ולאחר שעלה רבי זירא:

סנהדרין ה' רב בר אחוה דר' חייא הוה וא"ד גם בר אחתיה רב קרי ליה לר' חייא חביבי כלומר דודי ור' חייא קרי ליה בר פחתי כלומר בן גדולים:

סנהדרין י"ז: רבותינו שבבבל רב ושמואל:

מבוא התלמוד רב ור' נחמן הלכה כרב באיסורא וכר"נ בדיני:

סוכה כ"ו: שנתיה דרב שיתין נשמין:

חולין נ"ד. כשהי' רב משמש אצל ר"י הנשיא ור"ח בישיבה הי' ר' יוחנן משמש בעמידה:

חולין צ"ה: כולהו שני דרב הוה כתב ליה ר"י קדם רבינו שבבבל:

תענית כ"ד. רב איקלע לההוא אתרא גזר תעניתא ולא אתא מטרא נחית קמיה שליחא דציבורא אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מטרא אמר ליה מאי עובדך אמר ליה מקרא דרדקי אנא ומקרינא לבני ענייא כבני עתירי וכל דלא אפשר ליה לא שקלינא מיניה מידי ואית לי פירי דכוורי וכל מאן דפשע משחדינ' ליה מינייהו ומסדרינן ליה ומפייסינן ליה עד דאתי וקרי:

שם כ"א: בסורא הוות דברתא בשיבבותיה דרב לא הוות דברתא סברו מיני' משום זכותי' דרב דנפיש איתחזי להו בחילמא רב דנפישא זכותיה טובא הא מלתא זוטרא ליה לרב אלא משום ההוא גברא דשייל מרא וזבילא לקבורה: קה)

סנהדרין ז': רב כי הוו אתי לבי דינא אמר הכי ברעות נפשיה לקטלא נפיק וצבי ביתיה לית הוא עביד והיקן לביתיה עייל ולואי שתהא ביאה כיציאה כי הוי חזי אמבוה דספרי אבתריה אמר אם יעלה לשמים שיאו וגו' כגללו לנצח יאבד וגו':

כתובות ק"ו: כי הוו מפטרי רבנן מבי רב הוו פיישו אלפא ומאתן רבנן.

ירושלמי כלאים פ' אינו אסור: כל אותן שנין דלא נכנס ר' חייא לרבי הוה יליף רב מיניה דרבי כללא דאורייתא ועיין גבי רבי יתר עניין זה:

חולין קל"ז: אמר ליה ר"י לאיסי בר היני מאן ריש סידרא בבבל אמר ליה אבא אריכא „פי' רש"י רב קרי אריכא שארוך בדורו הי' כדאמרינן בנדה נ"ד." אמר ליה אבא אריכא קרית ליה „פי' רש"י ולא אמרת רבינו בלשון כבוד" דכרינא כד הוה יתבינא אחד י"ג שורות אחוריה דרב קמיה דר' ונפקי זיקוקין דנורה מפומיה דרב לפומיה דרבי ומפומיה דרבי לפומיה דרב ולית אנא ידע מה הן אמרין ואת אבא אריכא קרית ליה:

יומא פ"ז: רב הוה ליה מילתא בהדיא ההוא טבחא ואזיל רב לפייסו ולא נתפייס וגו':

רבא:

רבא הוא בר פלוגתא דאביי' והוא רבא בריה דר' יוסף בר חמא וחריפא סכיניה פי' שהי' חריף. גמרא חולין ע"ו. וברש"י שם:

קה) כ' האוהל יעקב פ' וירא בשם קשת יהונתן כי הצלת הרשעים בזכות הצדיקים איננו אך מדאגה כיון שיתן הוא יתברך רשות להמשחית לבוא לנגוף ברשעים יפגע גם בהצדיק המוכרח להיותו בלתי מבחין בין טוב לרע אשר ע"כ באם הצדיק הוא שלם בצדקתו והוא תמים עם אלקים אשר גם אם יפול מצדו המון רשעים רבים לא יאונה אליו כל רע כי רב חילו לבלי תת המשחית לפגוע בו אז לא ינצלו הרשעים בעבורו ומעתה לפי מה שחשבו כי משום זכותיה דרב לא הי' הדבר בשכונתיה הנה בזאת הקטינו צדקת האלהי הזה רב ע"ה ע"כ אתחזי להו בחלמא רב כפים זכותיה טובא כלומר היא הי' יכול להציל גם אם הי' הדבר בשכונתה אלא משום ההוא דשייל מרא וזבילא ע"כ.

תענית כ"ד: רבא איקלע להגרוניא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא אמר להו ביתו כולי עלמא בתעניתייכו למחר אמר להו מי איכא דחזא חילמא לימא אמר להו ר' אלעזר מהגרוניא לדידי אקריין בחלמי שלם טב לרב טב מריבון טב דמטוביה מטיב לעמיה אמר שמע מינה עת רצון היא מבעי רחמא בעי רחמי ואתא מיטרא:

עו"ש. ההוא גברא דאיחייב נגדא בבי דינא דרבא משום דבעל כותית נגדיה רבא ומית אישתמע מילתא בי שבור מלכא בעא לצעוריה לרבא אמרה ליה איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא לברא לא ליהוי לך עסק דברים בהדי יהודאי דכל מאי דבעיין מימרייהו יהיב להו אמר לה מאי היא בעון רחמי ואתי מיטרא אמר לה ההוא משום דזימנא דמטרא הוא אלא ליבעו רחמי העידנא בתקופת תמוז וליתי מיטרא שלחה ליה לרבא כוין דעתך ובעי רחמי דליתי מיטרא בעי רחמי ולא אתי מטרא אמר לפניו רבונו של עולם אלקים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם בימי קדם ואנו בעינינו לא ראינו אתא מטרא עד דשפוך מרזבי דמחוזא לדיגלת אתא אבוה איתחזי ליה בחילמיה ואמר ליה מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי אמר ליה שני דוכתיך שני דוכתיה למחר אשכחיה דמרשם פורייה בסכינא:

עיין פי' רש"י ד"ה בסכינא:

מ"ק כ"ח. אמר רבא הני תלת מילי בעי קמיה שמיא תרתי יהבי לי הדא לא יהבי לי חוכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא ויהבו לי ענוותנותיה דרבה בר רב הונא לא יהבו לי:

נדה כ: איפרא הורמז אימא דשבור מלכא שדרה דמא לקמיה דרבא הוה יתיב רב עובדי' קמיה אורחיה אמר לה האי דם חימוד הוא אמרה ליה לבריה תא חזי כמה הכימי יהודאי אמר לה דילמא כסומא בארובא הדר שדרה ליה שיתין מיני דמא וכולה אמרינהו ההוא דם כינים הוה ולא ידע אסתייע מילתא ושדר לה סריקותא דמקטלי כלמי „פי' מסרק שהורגין עליה כינים" אמרה יהודאי בתוונא דלבא יתביתו:

ע"ז ס"ה. רבא שדר ליה קורבנא לבר ששך וגו' דידע דלא פלח לע"ז אשכחיה דיתיב עד צואריה בוורדא-וקיימין גונות ערומות קמיה אמר ליה אית לכו כי האי גוונא לעלמא דאתי אמר ליה דידן עדיפא טפי מהאי אמר ליה טפי כי האי מי הוה אמר ליה אתון איכא עלייכו אימתא דמלכותא אנן לא תהוי עלן אימתא דמלכותא אמר ליה אנא מיהא מאי אימתא דמלכותא איכא עלי עד דיתבו אתא ההוא פריסתקא דמלכא אמר ליה קום דקבעי לך מלכא כי נפיק ואזיל אמר ליה עינא דבעי למיחזא לכו בישתא תיפקא אמר ליה רבא אמן פקע עינא דבר ששך:

סנהדרין ס"ה: אמר רבא אי בעי' צדיקי ברו עלמא שנאמר כי עונותיכם היו מבדילין וגו' רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר' זירא הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה מהדר ליה אמר ליה מן חבריא את הדר לעפרך:

ביצה כ"ז: ההוא גברא דאייתי בוכרא לקמיה דרבא פי' רש"י כוהן הי': קמט

רבה:

מבוא התלמוד: סתם רבה הוא רבה בר נחמני: רבה ורב יוסף הלכה כרבה חוץ מג' דברים. שם פסקינן כרבה משום שהי' רבו של רב פפא והשוב בחכמה יותר:

סנהדרין ב': רבה ורב יוסף אמוראי דפומבדיתא:

תענית כ"ד: רבה גזר תעניתא ולא אתי מיטרא אמרו לי' והא ר"י גזר תעניתא ואתי מיטרא, אמר מאי אעביד אי משום תנויי אנן עדיפינן מיניהו דבשני דרב יהוד' כל תנויי בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן בשיתא סידרין וכי הוי' מטי ר"י בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדירה, ואמרי לה זתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויי' דרב ושמואל קחזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא, ואילו ר"י כי הוה שליף חד מסאנא אתי מיטרא ואנן קא צווחינן כולי יומא ולית דאשגח בן, אי משום עובדא אי איכא דחזי מידי לימא, אבל מה יעשו גדולי הדור שאין דורן דומה יפה:

סוף הוריות: רבה נקרא עוקר הרים שהיה חריף ומפולפל:

שם, רבה מלך עשרין ותרתי שנין, והדר מלך רב יוסף:

מועד קטן כ"ח: בני חיי ומזונא לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא

קמט וכן פי' רש"י חולין קל"ג. בד"ה זכי לי מתנת' דרבא כהן הי' אבל תוס' שם לא ס"ל כן אלא רבה כהן הי' ולא רבא ולרש"י שם רבא מנית עלי אתא ולתוס' רבה מנית עלי אתא.

דהא רבה ורב חסדא תרוויהו רבנן צדיקי הוו מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא, רב חסדא חיי' תשעין ותרתין שנין, רבה חיי' ארבעין שנין:

סוכה כ"ו: שינתי' דרבה בר נחמני שיתין נישמין:

בבא מציאה פ"ו: רבה בר נחמני כי סליק למתיבתא דרקיע יצתה בת קול ואמרה אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאתה נשמתך בטהור נפל פיתקא מרקיע בפומבדיתא רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה, נפקא אביי ורבא וכל רבנן לאיעסוקי בי' לא הוו ידעו דוכתא אזלו לאגמא חזו צפרא דמטללי וקיימי אמרי ש"מ התם הוא ספדוה תלתא יומין ותלתא לילותא נפל פיתקא כל הפורש יהא בנידוי ספדוה שבעה יומין נפל פיתקה משמיא לכו לביתכם לשלום:

קי

קי השמטה, ב"מ פ"ו אמר רב כהנא אישתעי לי רב חמא בר ברתיה דחמא רבה בר נחמני אגב שמדא נח נפשיה אכלו ביה קורצא בי מלכא „פי' היו מלשינים עליו" אמרו איכא חד גברא ביהודאי דקא מבטל תריסר אלפי גברא מישראל ירחא בקיטא וירחא בסתוא מכרגא דמלכא „פי' שמקבלין אליו בניסן ותשרי לשמוע דרשות של פסח ושל חגים וכשמבקשין שלוחי המלך לגבות המס גולגולת של כל אדם ואדם אינם נמצאים בבתיהם" שדרו פריסתקא דמלכא בתריה „פי' שלחו אחריו שליח" ולא אשכחיה ערק ואזיל מפומבדיתא לאקרא מאקרא לאגמא ומאגמא לשחין ומשחין לצריפא ומצריפא לעינא דמים ומעינא דמים לפומבדיתא בפומבדיתא אשכחיה איקלע פריסתקא דמלכא לההוא אושפיזא דרבה קריבו תכא קמיה ואשקוה תרי כסי ודליוה לתכא מקמיה הדר פרצופיה לאחוריה אמרו ליה מאי נעביד ליה גברא דמלכא הוא אמר להו קריבו תכא לקמיה ואשקיוה חד כסא ודלי לתכא מקמיה ולתסי עבדו ליה הכי ואתסי „פי' שבני בית לא נתכוונו שיוזק אבל בעבור ששתה זוגות דהיינו שתי כוסות ניזק והיו יראים בני בית בשביל עלילה ונטלו עצה מרבה בר נחמני מה לעשות ואמר להם שכך יעשו ונתרפא" אמר מידע ידענא דגברא דקא בעינא הכא הוא בחיש אבתריה ואשכחיה אמר אזלינא מהא אי מקטיל קטלו להאוא גברא לא מגלינא ואי נגידי מנגדין ליה מגלינא אתיוה לקמיה עייליה לאדרונא וטרקיה לבבא באנפיה בעא רחמי פרק אשיתא ערק ואזל לאגמא הוה יתיב אגירד' דדקולא וקא גרס קא מיפלגי במתיבתא דרקיע אם בהרת קודמ' לשער לבן טמא ואם שער לבן קודם לבהרת טהור ספק' הקב"ה אומר טהור וכולהו מתיבתא דרקיע אמרי טמא ואמרו מאן נוכח נוכח רבה בר נחמני דאמר רבה בר נחמני אני יחיד בנגעים אני יחיד באהילות שדרו שליחא בתריה לא הוה מצי מלאך המות למקרב ליה מדלא הוה קא פסיק פומיה מגרסיה אדהכי נשב זיקא ואוושא ביני קני סבר גונדא דפרשי הוא אמר תינח נפשיה דההוא גברא ולא ימסר בידא דמלכותא כי הוה קא ניחא נפשיה אמר טהור טהור יצתה בת קול ואמרה אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאתה נשמתך בטהור וגו' כמו שכתוב למעלה,' עיין בעקרים מ"ד פל"ד מה שכתוב בענין זה, שמעתי בשם הח"ס ז"ל דבר נחמד על מה שהקשו המפרשים על הרמב"ם בפסק בפ"א מהל' טומאת הצרעת ספק טמא והא הקב"ה אמר טהור ותירוץ ע"פ שכתבו תוס' כתובות ע"ה: בד"ה ספק וגו' הקשה הר"ת מ"ט דרבנן דאמרו ספק טמא אמאי לא אזלו בתר חזקה וגו' ואומר ר"ת דהכא מיירי כשנזקק לטומאה וגו' עיי"ש ונמצא כשלא נזקק לטומאה אף החכמים מודים לר"י דספק טהור מכח חזקת טהרה ולכן כפל רבה בר נחמני ואמר טהור טהור דהיינו אם הוא בלא"ה טהור ולא נזקק לטומאה אז הוא טהור אכן הרמב"ם שכ' לשון הברייתא איירי כשנזקק לטומאה ולכן כ' טמא אבל הקב"ה אמר טהור כרב"נ שאמר טהור טהור והבן, עוד מה שפי' אחי הרב הגה"י אב"ד דק"ק שעטשין על מה שאמרו רז"ל לא הוו ידעי רבנן דוכתיה כיון דחזו לצפרא דמטללי וקיימי אמרי ש"מ היינו דוכתיה יש לפרש ע"פ שפירש הרמ"א בס' עולת תמיד מה שאמרו חז"ל בסוכה יונתן ב"ע בשעה שהי' יושב ועוסק בתורה עוף הפורח באויר נשרף ע"פי מה שאחז"ל הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס נמצא כל מה שהוא מוסיף לבוא בחדרי התורה נקל לפניו יותר להשיב לאפיקורס ואמר כי עוף הפורח הנה הדעות הכוזבות והמינות כי הנה כעוף הפורח באויר ואין להם מקום לעמוד ועל זאת אמרו יונתן ב"ע בשעה שהי' יושב ועוסק בתורה עוף הפורח נשרף באויר, ולכן כל זמן שרבה בר נחמני הי' קיים אז אין מקום להני צפרא דמטללי ומחשכא עלמא כי' שורף אותן במאמר פיו ולכן

ראש השנה י"ח: אביי ורבה מדבית עלי קאתו רבה דעסיק בתורה חיי ארבעין שנין, אביי דעסיק בתורה ובגמ"ח חיי שיתין שנין: קיא

מגילה ז: רבה שחטה לר' זירא למחר בעא רחמי ואחייה לשנה אמר ליה וגו' עיין ערך נסים:

רבה בר חנה:

סנהדרין ח': רבה בר חנה בר אחוה דרבי חייא הוי': קיב

רבה בר בר חנה: קיג

(א) בבא בתרא ע"ג ע"ד: אמר רבה אשתעי לי נחותא ימא האי גלא דמטבע לספינתא מתחזי כי צוציתא דנורא חיורתי ברישא ומחינן לי' באלותא דחקיק עלי' אהי' אשר אהי' יה ה' צבאות אמן אמן סלה וניח: קיד

(ב) אמר רבה אשתעי לי נחותי ימא בין גלא לגלא תלת מאה פרסי ורומא דגלא תלת מאה פרסי זימנא חדא הוה אזלינן באורחא ודלינן גלא עד דחזינא בי מרבעתי' דכוכבא

הני רבנן דבעו למספדא לרב"כ לא הוו ידעו דוכתיה מקום גדולתו אבל כשראו הני ליפרא דמטללי וקייתי דהיינו שמלאו מקום קיום מה שלא הי' כן בחייו של רב"כ אמרי היינו דוכתיה כי בזה ניכר גדולתו:

קיא עיין לעיל גבי רבא שכתבתי דלרש"י רבא מבית עלי אתא ולתוס' רבה מבית עלי אתא ותלוי' בגירסא שהי' לפניהם.

קיב עיין תוס' סנהדרין ה' דס"ל דרבה בר חנה לאו היינו רבה בר בר חנה אלא רבה בר חנה היינו בר אחוה דר' חייא ורבה בר בר חנה הי' בן בנו של חנה ולפ"ז הי' ר' חייא אחיו של זקינו עיי"ש.

קיג לפי דעת רש"י ב"ב ע"ד רבה בר בר חנה הוא ר' אבא בר חנה, ולפי דעת תוס' סנהדרין הוא בן בנו של חנה כדלעיל.

קיד מהגאון ר' אליהו ווילנא זצוק"ל: אמר רבה וכו'. נראה לפרש דכל אלו המעשים שסיפר סדרן על פסוק תהלים ק"ז יורדי הים באניות וכו' המה ראו מעשה ה' כי כבר ביארנו בביאורינו על יונה כי העה"ז נקרא ים והגוף נקרא אניה. ועל ידה הנשמה יורדת בים בעוה"ז ואותן שכל מעשיהן תמיד בעסקי עוה"ז נקראין יורדי הים מפני שמתבוננין בתהפוכות עוה"ז. וקראן עושה מלאכה במים רבים ע"ש שהן של נער נקרא רבים כמ"ש בביאורי המגילות המה ראו מעשה ה' ונפלאותיו במצולה. שרואים תמיד האיך זן כל אחד ואחד לפי מעשיו מדה במדה כמדתו וקמסדר כל מדות רעות ותשלומיהן של כל אחד ואחד. ויאמר ויעמוד וכו', וכן מסדר כאן רבב"ח. אשתעו לי נחותי ימא. הן המתבוננים בתהפוכות עוה"ז כנ"ל, האי גלא דמטבע לספינתא ידוע הגוף נקרא ספינה. וכל הצרות שעוברין עליו נקראים גלים. כמ"ש כל משבריך וגליך עלי עברו. והמה באים ממלאך המות הממית לאדם. ונקרא דמטבע לספינתא כמ"ש בפי' על יונה. והוא היצה"ר המסית לאדם בתחילה כמ"ש הוא יצה"ר הוא מלאך המות יורד ומסית ועולה ומקטרג יורד ונוטל נשמה. דמתחזי כצוציתא דנורא. כמעשה דרב עמרם חסידא בפרק עשרה יוחסין אשבעיה ליצריה דינפק מיניה ונפק מיני' כעמודא דנורא. חיורתא ברישא. כי בתחלה כשמסית מראה לו חומשים סימני טהרה שמותר כמ"ש (משלי ה') כי נופת תטופנה שפתי זרה וגו' ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות. שהוא חרבא דמ"ה וטיפות מרה תלויין בה. ורגליה יורדות מות. וכל זה גורם לנו שעבוד מלכיות והצרות כמאמר רבי אלכסנדרי בתר צלותיה (ברכות פרק הי' קורא) רבון כל העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות. פי' כי לולא שעבוד מלכיות לא היו מניחין השאור להחמיץ כמ"ש ויאפו את הבצק מצות כי גורשו ממצרים. ולכן אפו מצה (והאריך בזה בעל ש"א) בפי' הגדה ובגלות חזרו שתי אלו שאור שבעיסה. כמו שכתב בהושע מלוש בצק עד חומצתו. וגם שעבוד מלכיות. ויש לנו על זה שתי הבטחת. א' שאף בגלות יציל אותנו מכל צרה כמ"ש ואף גם זאת בארץ אויביהם לא מאסתים וגו' וכן עמו אנכי בצרה. והשנית שהבטיח לנו לגאלינו מן הגלות. הבטיח לנו במצרים אהיה אשר אהיה. אהיה עמהם בשעבוד זה ואהיה עמהם בשעבוד מלכיות. ועל השני לגאלינו מן הגלות. יש לנו משכון שנאמר כי יד על כס יה ואחז"ל שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שיגאלנו. וענין השם כמ"ש רז"ל (עירובין דף י"ח ב') וא"ר אלעזר בר יעקב מיום שחרב בהמ"ק די

זוטא והויא לי כמבזר ארבעין גריוי בזרא א"ל פוק חזי גבורתא דמרך מלא חוטא חלא ולא
דחרדלא ואין דלענן טפי הוה מקלינן מהבלי עברי שנאמר האותי לא תיראו נאם ד' אם
ורמי ליה גלא קלא להברתה, חבירתי שבקית מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול ים חק
מידי בעלמא דלא שטפתיה דניתי אנא נאבדי', עולם ולא יעברנהו: קטן

לעולמו בישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל יה וענין כשאו ג"כ ידוע כי גדולת הקב"ה ומלכותו עם ישראל הוא. וכשהן בשפלות ובגלות אין מלכותו שלימה ולכן בים אמרו ה' ימלוך לעולם ועד. כי אין מלך בלא עם. ואין נקרא ה' צבאות עד שיגאל את צבאי וימלוך עליהם. כמ"ש גואלינו ה' צבאות ע"ש שאמר (ירמיה י"ח מ"ו) גואלם חזק ה' צבאות שמו. וזהו אמרו ומהימן לי' באלותא דחקיק עליה אהי' אשר אהי' ה' צבאות. ובאיזה זכות אנחנו מלפין כל זאת מפני שכל התעוררות צריך להיות מלמטה. ואמרו (סוטה דף מ"ט) אמר רשב"ג מיום שחרב בהמ"ק אין לך יום ויום שקללתו מרובה מחבירו ועל מה עלמא קיים אקדושה דסדרא ואמן יהש"ר. וכן מגלת אותנו לעוה"ב כמ"ש בפרק כל כתבי אר"ל כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי ג"ע שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים א"ת שומר אמונים אלא שאומרים אמן ואמרו כל העונה אמן בעה"ז זוכה ועונה לעה"ב שנאמר אמן ואמן. וזהו שומר אמונים פי' שני אמנים וזהו אומרו כאן אמן ואמן סלה.

קטן מהגאון ר' אליהו ווילנא זצוק"ל: בין גלא לגלא תלת מאה פרסי' דע כי כל הגלים הם צרות המתרגשות לבוא בעולם כמו כל משבריך וגליך עלי עברו. והם שלוחי השטן. וראשיהם הם י"ב נשיאים. כל אחד מושל קודם אחד. ובכל יום ויום הולך ומתגבר תמיד באין לך כל יום ויום שאין קללתו מרובה מחבירו. וכמ"ש בעובדי' זדון לבך השיאך אם תגביה כנשר וכו'. ושיעור הילוכו הוא ג' מאות פרסי. בכל יום עברה פרסאות ובקודם שהן שלשים יום גומר מהלכו תלת מאה פרסי. כי הילוכו אינו אלא כפי הילוך בני אדם בעוונותיהם כך הם מתגברים ומתרוממים בעו"ה למעלה וזהו אומרו בין גלא לגלא תלת מאה פרסא כלומר משיתחיל' ממשלת האחד עד תחילת ממשלת הגל השני ורומא דגלא תלת מאה פרסא כנ"ל כמ"ש מרום שבתו אומר כו' (עובדי' שם), זמנא חדא הוה אזלינן בארחא ודלינן גלא כו'. פי' ענין התרוממות הגלים והצרות באים מגאוה במתחילה היצר מגביה את לב האדם ואח"כ שוברו כמ"ש (משלי י"ו) לפני שבר גאון. והענין הוא. כשמתחיל האדם לילך בדרך הטוב והמסילה העולה בית אל. אז יתרומם ויתגאה לבו מיד ואמרו בזוהר על פסוק (שם ד') וארח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום. ודרך רשעים באפילה לא ידעו במה יכשלו. מה שהזכיר אצל רשעים דרך ואצל צדיקים ארח. מפני שדרך רשעים כבושה. ליכנס במותם כבשוה לא כן אורח צדיקים אי אפשר להבין דרך הקיים ברגע א' אלא כאור נגה הולך ואור עד נכון היום. וזהו אמרו זימנא חדא. נחותי ימא קפרו לו שכל ימיהם היו בים ומלולות עוה"ז. פעם אחת התחיל לילך בדרך הטוב. והגביהו אותו שלוחי השטן בגאות לבבו. עד דחזינן מרבעתא דכוכבי זוטא, מפני שישראל נמשלו לכוכבים כמ"ש (מגילה דף ט"ז) כי נפל תפול לפניו דרש ר' יהודה ברבי אלאי שתי נפילות אלו למה מלמד שאמרו לו אומה זו משולה לעפר ומשולה לככבים כשהן יורדין עד עפר. וכשהן עולין עד לרקיע. וכ"ש הצדיקים שנאמר (דניאל י"ב) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. ונדמה לנחותי ימא הקטן שבנו גדול מאוד היה כמבזר ארבעין גריוי בזרא דחרדלא. כמ"ש (ב"ק דף י"ז) א"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב (ישעי' ל"ב) אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל שור וחמור כל העוסק בתורה וג"ח זוכה לנחלת שני שבטים וכו'. ולכאורה בפשטא דקרא וכן בדרשא מלת כל הוא מיותר הל"ל זורעי על מים. ונראה שתורה נמשלה למים מפני שמטהרת את האדם כמים כ"ש (ברכות דף ט"ז) ואמר רב חמא בר חנינא למה נסמכו אהלים לנחלים דכתיב. (במדבר כ"ד) כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה' לומר לך מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות. ולפעמים עולה בדעתו של אדם. תיכף כשמתחיל האדם ללמוד הוא לטהר. והיל"ר כבר נפרד ממנו. לכך נאמר על כל מים כמו שמים אינן מטהרין אלא בארבעים סאה. מים שכל גופו עולה בהם. כך בתורה עד שכל גופו יוכתש כאמרם נמשל לחרדל. מה חרדל מר ואינו יכול

(ג) אמר רבה לדידי חזי לי הורמין בר לילית כי קא רהיט אקופי' דשורא דמחוזא ורהיט פרשא כי רכיב חיותא מתתאיה ולא יכיל לי' זימנין חדא הוו מסרא לי' תרתי כודנייתא וקיימין אתרי גישרא דרוגנג ושו' מהאי להאי ומהאי להאי ונקיט תרי מזגי דחמרא בידיה ומוריק מהאי להאי ומהאי להאי ולא נטפה ניטופתא לארעא ואותו היום יעלו שמים ירדו תהומות הוה עד דשמעו בי' מלכותא וקטליה:

קמז

לאכול אלא ע"י כתישה. כן התורה מתשת כחו של אדם כ"ש רז"ל לזה נקרא שמה תושיה שמתשת כחו של אדם וכן דרשו על שמן זית זך כתית וזהו אומרם כמנזר ארבעין גריוי ביזרא דחרדלא. חרדל רומז על כתישת מרירת היצר בעול התורה ומקבל שמן כל היצר מפני עול התורה וארבעים גריוי הוא שיעור של מי טהרה והתורה נמשלה למים: ואי דלינן טפי הוה מקלינן מהבליה. כי קופו ומדריגה העליונה של הגאוה היא מדת הכעס. ואמרו כל הכועס שכינה מסתלקת ממנו ואמרו בתענית האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא דרתחת בי'. וז"א אי דלינן טפי במדת הגאוה היינו נשרפין מאש הכעס: ורמי לי' גלא קלא וכי' שבקת מידי דלא שטפת ניתי אנא ואחבדי'. א"ל פוק חזי גבורתיה דמריך דאפילו כמלא חוטא דחלא לית דעבר. מפני שהצדיקים נמשלים לחול שעל שפת הים כ"ש (בב"ב דף ז')·רבי יהודה נשיאה רמא דשורא אדרבנן א"ל רשב"ל רבנן לא צריכי נטירותא דכתיב (תהלים קל"ט) אספרם מחול ירבון אלו מעשיהן של צדיקים שאספרם מחול ירבון וק"ו ומה חול שמועט מגין על הים מעשיהם של צדיקים שהן מרובין עאכ"ו. ואמרו (בסוכה דף כ"ב) א"ר אסא יצה"ר בתחלה דומה לחוט של בוכיא וכו' אבל הצדיקים אינם מניחים להתפתות מהיצר אפילו כחוט ואמרו בברכות יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום והקב"ה עוזרו. וזה אמרו פוק חזי גבורתיה דמאריך. שנאמר האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים, חוק ולא יעברנו פי' מדוע לא תיראו ממני וא"ת יצה"ר אינו מניח אותנו והלא שמתי גבול חול לים בצדיקים אינכו שולט אפילו כחוט של בוכיא. וסיפור של רבב"ח זה הוא על מדת הגאוה וקופו מדת הכעס. וסדר אותו על סדר הפסוקים הספור הראשון ע"פ ויאמר ויעמוד רוח סערה שהוא משבר ומטבע לספינה כמ"ש בפי' יונה ויהי הסער והאניה חשבה להשבר וכו' וע"ש. וספור השני על פסוק שאחריו ותרומם גליו וכו'.

קמז מהגאון מו"ה אליהו ווילנא זצוק"ל: לדידי חזי לי. הורמיז בר ליליתא, ענינו שנאמר והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין ק"ק ואמרו בזוהר שהוא חצר הכבד שהוא מבדיל בין כלי הקול שהוא ק"ק מיוחד לתורה ולתפילה ובין כלי המאכל שהמה ג"כ קודש כמאמר הילל בואו ונגמל חסד להדא אליבתא ולכך אמר שהוא מינה מפלגא ולתתאי דאהורמיז נראה שר"ל מפלגא ולעילא מודה שהוא מיוחד להקב"ה אבל מפלגא ולתתא דאהורמיז כמ"ש בזכריה וכי תאכלו וכי תשתו כו' אמר ליה אי אפשר דא"כ כי לא שביק ליה לאעבוריה מיכלי ומשתי. והנה האכילה והשתיה מונקין מפלגא ולמטה אלא שמע מינה שגם הוא קודש. אבל יש בני אדם שגם תורתם ומעשיהם אינן אלא להתפאר ואמרו בזוהר שהן מס"ט דערב רב מבני לילית האומרים נעשה לנו שם בנינן בי' כנישתא וכו' ואלו המה כלו של הורמיז ואף מפלגא ולעולה דאהורמיז. וזהו הורמיז בר ליליתא דהוה קא רהיט לקופא דשורא דמחוזא ע"ד שאמרו (בר"ה דף י"ז) ועליהם אמרה חנה ה' ממית ומחיה א"ר יצחק בר אבין ופניהם דומה לשולי הקדירה אמר רבה ואינון מספירי שפירי בני מחוזא ומקריין בני גיהנם. פי' שפירי. כל מעשיהן אינן אלא להתנאות בהן וקורדום לחפור בהם. ואמרו (בב"ב דף ח') אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו ת"ח. וזהו אומרו דרהיט אקופא דשורא דמחוזא ר"ל בני ת"ח של מחוזא בני גיהנם העוסקים בתורה להתנאות בהם. ורהיט פרשה כי רכיב חיותא מתותיה ולא יכיל ליה שהצדיקים ות"ח נקראים רוכבים כמ"ש בחלק ואת רגלים רצת ואיך תתחרה את הסוסים ומה בשביל שכר ד' פסיעות ששלמתי לאותו רשע שרץ אחר כבודי אתה מתמיה כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב שרצו לפני כסוסים עאכ"ו ואמרו (עירובין דף כ"ג) תנא דבי רב ענן מ"ד רוכבי אתונות צחורות אלו ת"ח שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ומבהירין אותה כצהרים. ואמר (איוב ל"ה) מלפני מבהמות הארץ. פי' שילמוד האדם מן הרשעים שדומין במעשיהם לבהמה. כמה בהם לומדים תמיד שלא לשם שמים בפקידה רבה ככה תלמוד בלבב שלם לשם שמים. כי קשה לאדם מאוד ללמוד בחפץ וחשק

(ד) אמר רבה לדידי חזי לי אורזיל' בר יומא ובי מרבעתא דרישא פרסי ופלגא רמא כופתא
דהוה כהר תבור והר תבור כמה וסכר לה לירדנא: קיז
הוי' ארבע פרסי ומשאכה דצאוריי' תלתא פרסי (ה) ואמר רבב"ח לדידי חזי לי ההוא אקרוקתא

לשם שמים כמ"ש יהי רצון שיהי מורא שמים עליכם כמורא ב"ו ואמר תדעו וכו'. וזה אמרו ורקיע פרשה כו' ולא יכול ליה. שהלומד לשמה קשה לו ללמוד כ"כ בשקידה רבה ככ"ל: זמנא חדא הוה מסרגן ליה תרתא חיותא וקיימין אתרי גשרא דדונג. כי היצה"ר וכל שלוחיו נקראין על פי מדותיו פריצים כמ"ש בזוהר בפרש' לויתן את הזכר וכו'. וכן מדותיו נקראין כודייתא דלא מולידין וזה ענין בנות לוט כמש"כ בזוהר ונבאר לקמן שאמרו ואיש אין בארץ לבוא עלינו וכו'. ועקרו על הורמין על ב' מדות הללו שאן מפלגא ולמטה באדם. ומפלגא לעילא יש רוח גבוה הוא הכבוד. וכל ענינו של הורמין רק על נפש ורוח הבהמות של האדם כמ"ש במדרש על כליון וערפה שבניהם עתידין למחות מן העולם כמ"ש כדונג מפני אש. ועומדים על ים העולם הזה כמו גשר וזה אמרו אגשרא דדונג: ושויר מהאי גישא להאי גישא ומהאי גישא להאי גישא. פי' קופץ ומשנה מדתו מכבוד לתאוה ומתאוה לכבוד כמ"ש (בביאורי על מגילה מה שאמרו ז"ל (במגילה דף ו') אתנויי אתני בהדי הדדי אי מינך אפרכי מנייכו מלכי אי מנך מלכי וכו' שהן תאוה וכבוד. שרים המתמלאים זהב לשם למלאות תאותם. ומלכי' מקום רגלם יכבדו. ונקיט תרי מזגא דחמרא בידי' ומריק מהאי להאי ולא נטפא נטיפה לארעא. ענייני כמ"ש בזוהר על שני בנות לוט שאמרו לכה נשקה את אבינו יין וכו'. שהן ב' כחות והן התאוה והמתעורר שהן מסייעין זו לזו. התאוה באה מן המעורר. והמעורר לבדו בלא תאוה לשוא יעורר. ולא נטפא נטיפא לארעא. שלא עשו אחת מעשה שלא מדעת חברתה וזה אמרו תרי מזגא דחמרא, ואמר נטיפא לארעא. פי' שלא נתן לה ה' לב לדעת שסופו לעפר. והוא יומא יעלו שמים ירדו תהומות. פי' יום הידוע. שהנפש ורוח המשכילים יעלו למעלה השמים ונפש ורוח הבהמית ירדו תהומות כמ"ש מי יודע רוח בני אדם העולה למעלה ורוח בהמה היורדת כו' ואעפ"כ לא חזר ממעשים הרעים עד ששמע בי מלכא. פי' מלכותא דרקיע וקבלוהו. מפני שכל הימים מה"ד מקטרגת ואין שומעין לה עד ההוא יומא שלכן נקרא הקב"ה נושא עון שסובל אותו עד ההוא יומא. וכל ענין סיפור המאמר הזה הוא על מדת התאוה והכבוד שעליו נאמר יעלו שמים ירדו תהומות. שעוסק בתורה ומצות שיכבדו אותו ויעלה לשמים שיאו. ואח"כ ירד תהומות במצולות התאוה ובארות חומרי היצר. והוא על סדר הכתוב יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג אחר שאמר ותרומם גליו מדת הגאוה אחר בא אל הכבוד והתאוה.

קיז מהגאון מהו' אליהו ווילנא זצוק"ל: אורזילא בר יומיה כמ"ש רז"ל גמלא אזיל למבעי קרני אודני דהוה ליה גזיזי מיניה. ועניינו כי אמרו לגמור איכם והדר לסבור שנאמר שתה מים מבורך ואח"כ מבארך. ונראה שזהו שכתב בכור שור הדר לו וקרני ראם קרניו. כי נאמר ורב תבואות בכח שור כמ"ש תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם את עצמו כשור לעול וכחמור למשא. שור לעול לישא מה ששמע מרבו וזהו בכור שור הדר לו. הדר הוא לגמור מרבו כשור לעול. ואח"כ וקרני ראם קרניו במשא ומתן של פלפול כמ"ש בעלי קרניים שמנגחים בתורה וכן בעלי תריסין הכל משל על הפלפול. והוא הדרה והוא זיוה של התורה שממלא כריסו בתחילה מקרא משנה גמרא בבלי ירושלמי תוספתא מכילתא ספרא וספרי וכל הברייתות ואח"כ עוסק בשימוש ת"ח להסביר קראי בפלפול חברים. ועל המשנה סדר הלימוד ושומר בתחילה לידע היאך לפלפל ואינו יודע משנה אחת כצורתה אמרו רז"ל גמלא אזיל למבעי לי' קרנא לידע היאך לנגח בקרני הברזל מאיתת קנאה: אודנא דהוה לי' גזיזא מיני'. גם מקצת התורה ששמע בנערותו. אבד גם כן. וזה אמרו האי אורזילא בר יומא הוא הראש שעליו נאמר קרני ראם קרניו: בר יומא. פי' ביום הראשון שהתחיל ללמוד הוא תועק ומפרנס כמו הגדולים אשר בארץ.

דהוי כהר תבור. שרוצה להגדיל עצמו כהר תבור וכמ"ש (מגילה דף כ"ט) עתידין בתי כנסיות כו' שנאמר (ירמיה ל"ו) כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא וכו' פרש"י למדנו שעבר כרמל ותבור את הים לתת עליהם התורה דרש בר קפרא מאי דכתיב (תהלים ס"ח) למה תרצדון הרים גבנונים יצתה בת קול ואמרה להם למה תרצדון דין עם סיני כלכם בעלי

דהויא כי אקרא דהגרוניא ואקרא דהגרוניא תא חזי כמה נפיש חילי דאילנא, אמר ר' כמה הוי' שתין בתי אתי תנינא בלעה אתי פפא בר שמואל אי לא הואי התם לא היסני: פושקנצא ובלעה לתנינא וסליק יתיב באילנא

קיח

מומין אתם אצל סיני וכו' אמר רב אשי שמע מינה האי מאן דיהיר בעל מום הוא. והר תבור כמה הוה ארבעה פרסה. שמראה בעצמו שאין חסר מן הקדושה כלום כמ"ש (סוטה דף כ"ב) ז' פרושין הן וכו' פרוש מה חובתי ואעשנה מה חובתי תו ואעשנה. ואמרו המקובלים כי מיום הד' עד השבת צריך להכין עצמו לקדושה בכל רגע וש"ק הוא עיקר הקדושה וכן אמרו חז"ל בן שלשים לכח כמ"ש ורב תבואות בכח שור שיחזור תמיד מה ששמע מרבותיו ואח"כ בן ארבעים לבינה להבין ולפלפל והן ג"כ ד' ימים עד שבעים שאז הוא ראוי לישיבה כמ"ש חז"ל זקן ויושב בישיבה. וזה אורזילא בר יומא ביום אחד הוא הולך מהלך ד' ימים לפי דעתו וז"א הר תבור כמה הוי ארבעין פרסה שהוא מהלך ד' ימים. ומשכי דצוארי תלתא פרסא כמ"ש (יומא דף פ"ו וסנהדרין דף פ"ז) רב כי הוה חזי אמבוהא דאזיל אבתריה אמר הכי אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד רואיו יאמרו איו ואמרו (ב"ב דף ע"ה) אמר רב פפא שמע מינה האי עיבא תלתא פרסי מדלי ור"ל שנדמה לו כאלו כבר עלה לתכלית הגדולה: ובי מרבעתא דרישא פרסה ופלגא. שמניח ראשו בין הגדולים אף שיהיו גדולים כמרע"ה שהיה חנייתו לפני המשכן באמצע מחנה ישראל ומחנה ישראל היה ג' פרסה נמצא מסוף מחנה ישראל עד האמצע פרסא ופלגי והאי אורזילא הוא מערב רב ועומד חוץ למחנה ישראל אמנם מניח ראשו במקום גדולים: רמא כופתא וסכר לירדנא פי' כאשר הוא רואה שאינו יכול לנצח את ת"ח אז הוא מבזים ריחם. כי כן דרכי הקנאה כשאינו יכול להגביה את עצמו. אז הוא מבאיש ומטנף את חבירו ואמרו כל הפוסל וכו'. וזה כוונת איוב כגללו לנצח יאבד כמו שחשב הוא על ת"ח כן יאבד בעצמו וזהו רמא כופתא וסכר לירדנא כי הת"ח נקרא ירדן וכל ענין המאמר הזה על קנאה שהוא אחד מג' מדות של בלעם הרשע שהוא עין רעה, ושדרן כמו שחשב כאן. מתחילה יתרומם נפש האדם על זולתו בזדון לבו וגאותו. ואח"כ יתאוה לתאוה וכבוד. ואח"כ יקנא לכל אדם. וכן סדר דהמע"ה במזמור ק"ז נפשם ברעה תתמוגג. ברעה כוונתו בקנאת מרעהו וכן אמר תמותת רשע רעה והוא קנאתו ושונאי צדיק יאשמו כי רקב עצמות קנאה. או ר"ל ורמא כופתא. כי נהר דינור שם מטבילין הנשמות לעלות אל ארץ החיים ארעא קדישא. והוא נגד הירדן המפסיק בין א"י לח"ל. אבל הרשעים מתוך שזוהמתן מרובה נשארים שם ואינן יכולין לעלות מתוכה וזה אמרו כוללו לנצח יאבד ונשלם לו מדה במדה שהיה רמא כופתא ומבאיש ריח ת"ח ועליהם אמר דוד נפשם ברעה שלהם תתמוגג שם בנהר דינור. והגאוה ותאוה וכבוד חשב בפסוקים דקודמים יעלו שמים וכו' כנ"ל.

קיח מהגאון מו"ה אליהו ווילנא זצוקל: ההיא אקרוקתא. ארז"ל במדרש שמות רבה. למה לקו המצרים בצפרדעים בשביל שבטלו את ישראל מלעסוק בתורה כהדין צפרדע דלא שכיך יממא ולילה ולכן נקרא הת"ח צפרדע לכן אמר רבב"ח במליצתו שראה ת"ח א' דהוה כי אקרא דהגרוניא ואקרא דהגרוניא כמה הוה שתין בתי ועניינו כ"ש ששים המה מלכות וכו' אחת היא יונתי תמתי. ששים מלכות היתה בשים מסכתות אחת היא יונתי תמתי. היא היראה שהיה עומדת לעד כ"ש יראת ה' טהורה עומדת לעד וכן אמרו (בשבת מ"ד) והיה אמונת עתך כו' אמונת זה סדר זרעים כו' ואפ"ה אי יראת ה' כו'. וכוונתו שראה ת"ח בקי בכל הש"ס. אתא תנינא ובלעה עד שכתב (ישעיה כ"ז) ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים. והענין כמ"ש בזוהר כי שני תנינים הן אחד הוא על עפר משלו ונקרא נחש כמ"ש ונחש עפר לחמו. והשני בים ונקרא תנין כמו את התנין אשר בים מפני ששם שני יצרין האחד בא משוט בארץ ומתהלך סביב עמי הארצות שהילוכן בארץ ולכן נקרא ע"ה. זה היצר נקרא נחש. והשני נקרא תנין השוחה בים סביב הת"ח שהילוכן בים התלמוד והמעייני החכמ' לבטלן מעסק התורה כמו שדרשו בזוהר על פ' ויעלו בנגב. וארז"ל לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון הם זכר ונקבה ואמרו בפסחים גדולה השנא' ששונאים הע"ה כו' ונשותיהן יותר מהם תנא שנה ופירש קשה מכלן. וזה אמרו על לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון שהם

(ו) ואמר רבב"ח זימנא חדא הוי' קא אזלינן וחרוב מיני' שיתין מחוזא ואכול מיני' שיתין
בספינתא וחזינן ההוא כוורא דיתבא מחוזא ומלחו מיני' שיתין מחוזא ומלאו מחד
לי אכלא טינא באוסי' ודחו מיא ושדיו' לגודא גלגלתא דעינא תלת מאה גרבי משחא וכי

ע"ה והרג את התנין אשר בים שהוא אשר שנה ופירש וזה אמרו אתי תנינא ובלעה הוא השנה ופירש: אתא פוסקנצא ובלעה לתנינא. ענייננו כמ"ש בעירובין שחורות כעורב במי אתה מוצאן במי שנעשה אכזרי על בניו כעורב ועל זה אמר מי יכין לעורב צידו אל אל ישועו וכן נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו והוא על דרך שאמרו רז"ל בחולין אדם ובהמה תושיע ה' אלו בני אדם שערומין בדעת ומשימים עצמם כבהמה ולפי שפיתויי היצר מלך חסרון מזונות על דרך שדרשו בזוהר על ארץ הנגב נתתני לכן אמר לבני עורב אשר יקראו למי שנעשה אכזרי כעורב הקב"ה נותן להם לחם וזה אמרו אתא פוסקנצא ובלען לתנינא וזה מדויק מה שפירש רש"י עורב נקבה כי מזונה היא בטבעה נגד אם הבנים לכל בעל חי והוא מליצה על ת"ח שנעשה אכזרי על בניו ועוסק בתורה יום ולילה: וסליק ויתיב באילנא. פירש מה עושה לו הקב"ה יזמן לו אדם להחזיקו כיששכר וזבולון וכן אמר ויבאו מרתה וגו'. פירש שבא בעוה"ז במזל רע כי מזונא לאו בזכותא תליא אלא במזלא תליא ולא יכלו לשתות מים ממרה מחמת דוחקם. ויורהו ה' עץ שהוא אחד ממחזיקי תורה כמו שאמרו עץ חיים היא למחזיקים בה ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים בה וזהו כוונת אומרו סליק יתיב באילנא תא חזי כמה נפיש חילא דאילנא. פירש מה גודל כחו לפי שמצאנו ראינו יעקב ומשה הקדימו ברכות זבולון ליששכר וכן אמר אחרי ה' אלהים תלכו ובו תדבקון וכי אפשר לידבק וכו', ומה שאמר נפיש חילא כוונתו על גודל צדקתו אשר יוכל לכבוש את יצרו לחלק נכסיו כמו שדרשו על פסוק גבורי כח עושי דברו וכן הוא אומר אשת חיל מי ימצא וגו' כפיה פרשה לעני וגו' וכן בבועז אמר גבור חיל על שם צדקתו וכבושת יצרו עם רות וכן אמרו הני ברכי דרבנן דשלהי מינייהו הוה. ענין וכוונת רז"ל הוא על מחזיקי התורה כי הן נקראים בירכי דרבנן כמו שאמרו בזוהר וכן אמר וירא כי לא יכול לו פי' שלא יכול לבטל ת"ח מעסק התורה מה עשה ויגע בכף ירכו פירש שהסית את מחזיקי ת"ח שלא יחזיקו עוד את הת"ח, וזה אמרו הנהו ברכי דרבנן דשלהי מנייהו פירש מן השטרא אחרא שהם מתישן כחן ומרפין לבבם ואל יאמרו מפני עול המסים וארנוניות הלא זה אמרם רז"ל כל הפורק ממנו עול תורה פי' להחזיק תלמידי חכמים נותנים עליו עול דרך ארץ שהוא המסים וארנונית וכן אמרו עשירי בבל יורדי גיהנם הן פי' לפי שאינן מחזיקין ידי תלמידי חכמים: אמר רב פפא בר שמואל אי לאו דהואי התם לא הימנא פירש התם בארץ ישראל כמה שאמר מהתם להכא ולא הימנא לפי שבבבל לא ראה כלל מחזיקי תורה: ובזה יובן פי' כי תצור על עיר ימים רבים להלחם עלי' לתפשה ומפרש' בזוהר בלק דף ר"ב שמזהיר הקב"ה למדת הדין המקטרג ואפרש קצת פרטים בדרך אחר ימים רבים הן ג' ימים הידועים היינו ראש השנה יוה"כ ונקראים רבים על שהן של צער ועיין מה שכתבתי במגילת אסתר לא תשחית את עצה הוא עץ החיים הנ"ל המחזיק תלמידי חכמים. לנדוח עליו גרזן אלו הדינין. כי ממנו תאכל כמ"ש בזוהר דקאי על התורה שהוא חי ממנה ר"ל שכל העולמות ניזונים בשביל התורה ולכן אותו לא תכרות. כי האדם עץ השדה. פי' הקיום של התלמיד חכם הוא ע"י עץ שמחזיק בו: לבא מפניך במצור פי' מפניך מפני מדת הדין שאתה מקטרג עליו שעל ידי העץ הוא בורח מפניך שאילולי הוא הי' בולע אותו התנין בלחנו ודוחקו רק אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא שאינו מחזיק ת"ח אותו תשחית בעלמא דין ובעלמא דאתא כמו שאמרו בזוהר ובנית מצור על העיר אשר היא עושה עמך מלחמה פי' כי הרשעים אפילו בשעת מיתתן מקשין ערפין ולוחמין עם מה"מ מה שאין כן הצדיקים שנמשלו ליונים שפושטין צוארם לשחיטה וזה אמרו אשר היא עושה עמך מלחמה. עד רדתה. פי' אל אדמה שאז נחה קטרג מד"ה מעליו כמו שאמרו וישאו את יונה וכו' ויעמוד הים מזעפו עיין שם מה שכתבתי. וכוונת מאמר זה על מחוסרי אמנה שאין יכולין ללמוד מחמת עניות כמו שאמרו (בעירובין ס"ד) יכול אני לפטור את כל העולם כלו מן הדין שנאמר שמעי זאת עני' ושכורת ולא מיין וזה גרם בליעת תנין את הצפרדע כמו שאמרו (בסוטה דף מ"ח) אמר רבי אליעזר מ"ד כי מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנן לעתיד לבא קטנות שהי' בהן שלא האמינו

הדרין לבתר תריסר ירחי שתא חזינן דהוי קמברן מגרמי' מטללתא ויתבי למבנינהו הניך מחוזי דחריבו:

(ז) ואמר רבב"ח זימנא חדא הוה קאזלינן בספינתא וחזינן ההוא כוורא דיתבא לי' חלא אגביה וקדח אגמא עלוי' סברינן יבשתא הוא וסלקינן ואפינן ובשלינן אגבי' דהאי כוורא וכד חם גבי' איתהפיך ואי לאו דהוי' מקרבא ספינתא טבעינן במיא:

(ח) ואמר רבב"ח זימנא חדא הוה אזילנא בספינתא וסגאי ספינתא בין שיצא לשיצא דכוארא תלתא יומין ותלתא לילותא איהו בזקופא ואנן בשיפולא, וכ"ת לא מסגי' ספינתא טובא כי אתא רב דימי אמר כמיחם קומקומסא דמיא מסגי' שיתין פרסי ושאדי פראשא גירא וקדמה לי' ואמר רב אשי ההוא גילדנא דימא הואי דאית לי' תרי שייצי:

(ט) ואמר רבב"ח זימנא חדא הוי אזלינן בספינתא וחזינן ההוא ציפרא דקאים עד קרצוליה במיא ורישי' ברקיעא ואמרי' ליכא מיא ובעינן ליהות לאקרי נפשין ונפק בת קלא ואמר לן לא תחיתו הכא דנפלא לי' חציצא לבר נגרא הא שב שני ולא קמטיא אארעא ולאו משום דנפישא מיא אלא דרדיפא מיא:

(י) ואמר רבב"ח זימנא חדא הוי' אזילנא במדברא וחזינן הגי אווזי דשמיט גדפייהו משמנייהו וקא נגדי נחלי דמישחא מתותייהו אמינא להו אית לן בגוייכו חלקא לעלמא דאתאי, חדא דלי גדפי וחדא דלי אטמא כי אתאי לקמיה דר' אליעזר אמר לי עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין: קיט

[סימן כעפרא דתבילתא טרקתי' עקרבא לסלתיה]

(יא) ואמר רבב"ח זימנא חדא הוי' אזילנא במדברא ואיתלוי בהדן ההוא טייעא דהוי' שקיל עפרא ומורח לי' ואמר הא אורחא לדוכתא פלן והא אורחא לדוכתא פלן אמרי לי' כמה מרחיקנא ממיא ואמר לן הבו לי עפרא והבינן לי' ואמר לן תמני פרסי תנינן ויהבינן לי' אמר לן דמרחיקנן תלתא פרסי אפכית ליה ולא יכלית לי' אמר לי תא אחוי לך מתי מדבר אזלי חזיתינהו ודמו כמאן דמיבסמו וגנו אפרקד והוי' זקיפא בירכי' דחד מינייהו ועייל טייעא תותי בירכי' כי רכיב גמלא וזקופא רומחי' ולא נגע בי' פסקי חדא קרנא דתכלתא דחד מינייהו ולא הוי מסתגי לן אמר לי דילמא שקלית מידי מינייהו אהדרה דגמירי דמאן דשקיל מידי מינייהו לא מסתגי לי' אזלי אהדרתי' והדר מסתגי לן כי אתאי לקמי' רבנן אמרו לי כל אבא חמרא וכל בר

בהקב"ה עיין פרש"י ז"ל. וכן אמרו בחגיגה בא חבקוק והעמידן על אחת ולדיק באמונתו יחיה וכן סדרן בתהלים יחוגו וינועו כשכור וכל חכמתם תתבלע.

קיט כ"ל על ההוא דאמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוי אזילנא במדברא וחזינן הני אווזא דשמטין גדפייהו משומנייהו וגו' דאיתא בפר' שירה אוז הבר אומר בטחו ביי' עדי עד כי ביה ה' לור עולמים והיינו שני עולמות עוה"ז ועוה"ב כדאיתא במנחות כ"ט דאמר ר' יהודה נשיאה על ההוא קרא כל התולה בטחונו בהקב"ה הרי הוא לו מחסה בעה"ז ולעה"ב ומפוס הכי כתיב ביה ולא כתיב יה כדדרים ר' יהודה אילעאי אלו שני עולמות שברא הקב"ה א' בה"א וא' ביו"ד וגו' עד עוה"ז בה"א ועוה"ב ביו"ד ולפי שאמר רבה בר בר חנה דהזא במדברא הנהו אווזא דשמטין גדפייהו משומנייהו וגם קא נגדי משחא מתותייהו שפיר נאמר בפרק שירה דאוז הבר אומר בטחו ביי' עדי עד כי ביה יי' לור עולמים כי מהם יש ללמוד לבטוח בה' כי המה הולכים במדבר בארץ לא זרועה ואין אדם מפטס או זן אותם ומקבלים מזונם מה' לבדו ועל ה' מבטחם והמה שמנים ובריאים וגם נגדי משחא מתותייהו וזאת תוכחת מוסר לבני אדם שיבטחו בה' לור עולמים דהיינו עוה"ז ועוה"ב כי קוי ה' יהיו דשנים ורעננים בעה"ז וגם נגדי משחא מתותייהו דהיינו השכר שיהי' לפון להם לעוה"ב, ומה שאמר אית לן בגווייכו חלקא לעלמא דאתי הכוונה שבהם הוא חוזה ג"כ שיש לנדיקים חלקא לעלמא דאתי ועל דרך שאמרו אילמלא נתנה תורה היינו למדין לניעות מחתול וגו' ומאילו אווזא דמדברא יש ללמוד שכר טוב שיש להם לנדיקים בעוה"ז ובעוה"ב, חדא דלי גדפא להורות שיהי' להם לנדיקים כנפים לעוה"ב כמלאכי עליון וחדא דלי לי אטמא שגם בעוה"ז ילכו ולא יעפו ירוצו ולא יגעו וכי אתאי לקמיה דר' אליעזר אמר לי עתידין ישראל ליתן עליהן את הדין לפי שהי' להם ללמוד לבטוח בה' באילו שברא אותם הקב"ה להורות כן לבני אדם והא דמטו גדפייהו להורות שלא בכח ידם וביגעת כפם אכלו דשני ארץ ושמנו כי ה' פעל כל זאת.

בר חנה סיכס' למאי הלכתא עבדית הכי למידע לך והוא סבר דלמא שבועתא דמבול הוא, אי כב"ש אי כב"ה איבעי לך למימני חוטין ורבנן א"כ אוי לי למה **קכא** א"ל תא אחוי ולמימני חוליות **קכב** א"ל תא אחוי' לך הר לך בלועי' דקרח חזאי תרי ביזועי והוו קא סיני אזלי חזאי דהדר' לי' עקרבא וקיימא כי מפקי קוטרא שקלי גבבא דאימרא ואמשינה חמרא חוורתא שמעתי בת קול שאומרת אוי במיא ודעציתה בראשה דרומחא ועיילי' התם לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מיפר לי וכי אפיק הוי איחרוך איחרוכא אמר לי' אצית כי אתא לקמי' רבנן אמרו לי כל אבא חמרא מאי שמעת, ושמעית דהוי' אמרין משה אמת כל בר בר חנא סיכסא היה לך לומר מופר ותורתו אמת והן בדאין **קכב** אמר לי כל

קכ כ' היערת דבש ח"א י"ב, הכוונה שאל תחשבו כי אבותינו דור המדבר אוכלי לחם שמים ושותי מי באר של מרים וכבוד ה' עליהם חופה הי' חוטאים בחטא גשמי ללכת אחרי הבל כאנשים ערכינו וזה מאמר רבה בר בר חנה שאמר סראה למתי מדבר והם לא פנו עורף לה' ללכת בתר עניני עוה"ז הפונים מעם ה' כי אם כל עניינם כלפי מעלה ומגמתם לראות כבוד ה' אכלו ולא ישבעו וחפצו להיות עוד נועם ה' עליהם יותר וזהו דהוו גנו פרקוד פניהם כלפי מעלה מגלי סוד לסוס לד ונטיי' כלל וכלל רק כל עניינם דהרבו לשתות יין זה טוב הצפון קודם זמנו כמו כדב ואביהו שנאמר בקרבתם לפני ה' ואמרו חז"ל שתויי' יין נכנסו ולכן אמר דגנו כמאן דמבסמי ונתפתו ביינם ופניהם מאירים לרב אור עליון להפליג בשבחם ולהראות מופת על גודל מעלתם והוא כי על ג' רגלים עולם עומד תורה ועבודה וג"ח, והנה במדבר לא שייך ג"ח כי מהם לא חסר דבר כמו שכתוב העיד ומלבד כי אמרו דעני שבישראל הי' לו ל' חמורים טעון ביזה ממצרים וגם עבודה לא הי' להם כמו שכתוב הזבח ומנחה הגשתם לי במדבר ודרשינן בספרי כי תמידין היו מקריבין הכהנים ולא ישראל ולא הי' רק רגל אחד שהוא תורה והנה ידוע עוג מלך הבשן הוא אליעזר עבד אברהם שהי' סור למשמעת אברהם ועשה עמו חסד ללכת על הגמלים לחרן להביא את רבקה ותרכבנה על הגמלים עד שאמרו יפה שיחתן של עבדי אבות וגו' וגם כאשר רדף אברהם ה' מלכים הוא הרק וילא חניכו כנגדם כמו דדרשינן וירק חניכיו הוא אליעזר וגו' ובכל זאת לא הי' סיפק בידו להלאם וזהו תוקף התורה שהי' בדור המדבר שהי' מכריע הכל וזהו אומרו וזקיפו חד כרעא והיינו התורה שהוא רגל אחד והוא שזקפו כלפי מעלה ורכיב טייעא אגמלי והיינו עוג הנ"ל שרכב גמלים וזקף רומחא היינו הרקת חניכו ומ"מ לא סגי ליה כי הכניעו אותו וזהו לאות על עוצם מעלתם בתורה וקרבתם לה'.

קכא כ' הת"ח בחידושי' לב"ב הא דקאמר מי מיפר לי נקט לשון הפרה ולא נקט לשון התרה דהא קיי"ל בעל בלשון הפרה וחכם בלשון התרה י"ל דהשי"ת לגבי צדיק וחכם כביכול כאשה לגבי בעלה דמי' דלהכי נקרא משה רבע"ה איש אלהים לפי שהוא יתברך גוזר גזירה והצדיק מבטלה בזכותו ותפלתו וכמו האשה שהבעל מפיר נדריה וכדאמרו חז"ל צדיק מושל בירא"ת אלהים מי מושל בי צדיק וכו' גבי אשה כתוב והוא ימשול בך ולכן מדייק ואומר דהכ"ל מופר לך היינו לשון הפרה כבעל לגבי אשה עכ"ד וכ' החוט המשולש דבזה מיושב קושי' המ"ל היכי יכול להתיר דהא נוגע בדבר דלפי האמור דהוי כבעל לאשה יכול להפר אף בנוגע בדבר וק"ל.

קכב כ"ל על הא דאיתא א"ל תא אחוי לך בלועי' דקרח וגו' ע"פ דאמרינן בחגיגה ט"ו: כי נח נפשיה דאחר אמרי לא מידן לדייניה ולא לעלמא דאתי ליתי לא מידן לידייניה משום דעסיק באורייתא ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא ע"כ, וא"כ הכא בקרח שהי' עוסק הרבה באורייתא הוי אמינא דודאי לא נידון וגם לא אתי לעלמא דאתי ולכן אמר ליה תא ואחוי לך בלועי דקרח כלומר שתראה מה נעשה עמו אם נאבד לגמרי או יש עמו משפט ודין ותדע עד היכן הגיע בלועי דקרח, חזאי תרי ביזעי והוו קא מפקי קוטרא כלומר תרתי גיהנם עומדין לנגדו וקביב לו לדונו על שחטא בכפלאים נגד משה ונגד תורת ה' אמת שהיתה בפיו ושקלו גבבא דעמרא ואמשינה במיא לקח צמר וסראה במים כי הצמר סואבת וסופגת מים הרבה יותר מפשתן וכתנא או משי להורות כי קרח הי' מלא תורה כצמר הזה כי התורה נמשלה למים וגם הי' רטוב מזכיות הרבה הן מקדם מלד אבותיו והן מאחריו השלשלת גדולה שיצאה ממנו וכל זאת לא אהני לזה ונידון באש. כי איחרוך איחרוכי ותורתו

תלתין יומין מהדרי להו גיהנם להכא כבשר בקלחת ואמר הכי משה ותורתו אמת והן בדאין אמר לי תא אחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעה אהדדי שקלתא לסילתאי אתנחתא בכוותא דרקיעה אדמצלינא בעיתיה ולא אשכחיתא אמינא לי, איכא גנבי הכא אמר לי האי גלגלתא דרקיעא הוא דהדר נטר עד למחר הכא ומשכחת לה:

רבה בר אבוה:

בבא מציעא קי"ד: אלי' הנביא עיילי' לרבה בר אבוה לגן עדן אמר לי' פשוט גלימך ספי שקול מהניך אטרפי, ספא שקיל כי הוי' נפק שמע דקאמר מאן דקאכיל לעלמי' כרבה בר אבוה נפיק שדינהו אפילו הכי אתיי' לגלימי' סחט גלימי' ריחא זבנא בתריסר אלפי דינרי פלגינהו לחתנוותיה:

רבה בר מתנה:

סוף הוריות: רבה בר מתנה מתון ומסיק:

רבה בר רב הונא:

מ"ק כ"ח: רבה בר רב הונא הי' עניו גדול דאמר רבא חוכמתא דרב הונא ועתירי' דרב חסדא יהבו לי וענוותנותי' דרבה בר רב הונא לא יהבו לי:

רבי: והוא רבינו הקדוש:

כתובות ס"ב: רבי אתי משפטיה בן אביטל ור' חייא אתי משמעי אחי דוד:

הרמב"ם בהקדמה לסדר זרעים: רבי והוא רבינו הקדוש ע"ה היה יחיד בדורו ואחד בזמנו איש שנמצא בו כל החמודות והמדות טובות עד שזכה בהן אצל אנשי דורו לקראותו רבינו הקדוש והוא ר' יהוד' הנשיא והי' בחכמה ובמעלה בתכליתם כמו שאמרו בגיטין דף נ"ט מימות מרע"ה עד רבי לא ראינו תורה וגדולה במקום אחד והי' בתכלית החסידות והענוה והרחקת התענוגים כמ"ש בסוטה דף מ"ט משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא, והי' לו מן העושר וההון ורחב היכולת מה שנאמר בו אהוריירי' דרבי הוי' עתיר משבור מלכא ב"מ דף פ"ד. והוא סידר שיתא סידרי משנה ורבץ תורה בישראל ואסף ההלכות ודברי החכמים והמקובלים והמחלקותם מימות מרע"ה עד ימותיו וגו':

מבוא התלמוד: הלכה כרבי מחבירו: רבי ור"ש בן אלעזר הלכה כרבי: רבי ור' ישמעאל ברבי יוסי הלכה כרבי: ובזמן שאמר משם אביו הלכה כאביו: רבי ור' שמעון בן גמליאל הלכה כר' שמעון בן גמליאל רבי ור' יהוד' הלכה כרבי: רבי ור' מאיר הלכה כרבי:

סוכה כ"ו: שינתי' דרבי הוי' שיתין נשמין:

לא עמדה לו להצילו בעבור אילו שתי דעות מאי שמעת משה אמת ותורתו אמת כלומר משה בחור וגדול מכל עם ותורת ה' אמת עליו עוד י"ל פי' אחר בלועי דקרח כלומר אראה לך איך קרח ועצתו ומחשבתו נבלע לעולם לכל דור ודור כי גם בדורות הבאים לא יתיצב איש כשיקום בריבו לחלוק עם משה שהרי קרח שהי' מלא תורה וזכיות הרבה הי' לו כנגבא זה שהי' מלא מיס ואפ"ה לא הי' יכול לעמוד כנגדו ק"ו אהרינא שהמה פחותים הרבה מקרח ואפשר להכי מהדרא להו גיהנם כל תלתין יומין ואמרין הכי משה ותורתו אמת להזכיר לבאי עולם שלא יצא לריב ולא ירים איש את ידו ואת רגלו נגד תורת משה ויהי' יום ר"ח יום זכרון לזה דכל שמהדרין בכל חודש מידכר דכירי וכן מצינו בסוטה שיחזור בכל חודש הלכות שחיטות ובדיקות ויש להבין בזה מה שפי' רש"י כאשר דיבר ה' ביד משה לו שמי שיחלוק על הכהונה לוקה בצרעת ולא נענש כקרח ולפי הנ"ל י"ל אחרי כי נראה ע"י קרח שהי' מלא תורה וזכיות ולא עמד בריבו וכך עלתה שוב לא יגבר שום איש אם יתיצב נגד תורת משה ולא יפעל מאומה רק להראות קלון עצמו כמו שנאמר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות וכפי' התוי"ט שמי שמכבד את התורה הלא התורה בעצמה יקרה היא מאוד ואינה צריכה לעדותם ולשבחם של בני אדם כמו שהחמה אינה צריכה עדות על אור יקרות שלה ורק להמכבד יש תועלת שגופו יהי' מכובד על הבריות יאמרו אחרי שמבין ערכה של תורה איש נבון ונכבד הוא ולהיפוך מי שמחלל התורה אינו יכול להחשיך ולהאפיל אור נוגה שלה רק גורם רעה לעצמו כי יאמרו איש פתי ופתלתול הוא והיינו גופו מחולל על הבריות ובזאת מי שחולק על הכהונה נגד חוקי התורה אינו פועל מאומה ורק כמספר לשון הרע הוא ונידון בצרעת.

חולין פ"ז: מעשה בצדוקי שאמר לרבי מי שברא רוח לא יצר הרים שנאמר כי הנה יוצר רוח ובורא הרים א"ל שפיל לסיפא דקרא ד' צבאות שמו, אמר האי צדוקא קבע לי זמנא ואהדר לך קבע לי ג' ימים יתב רבי בתעניתא כי קבעי למיברך אמרו לי' צדוקי קאי בבבא אמר ויתנו בברותי רוש, א"ל רבי בשורה טובה מבשר אני לך נפל אויביך מן הגג ומת שלא מצא תשובה לך. א"ל רבי רצונך שתסעוד אצלי היום א"ל הן לאחר שאכלו ושתו אמר לו כוס של ברכה אתה שותה או מ' זהובים אתה נוטל אמר לו כוס של ברכה אני שותה יצתה בת קול ואמרה כוס של ברכה שוה מ' זהובים:

חגיגה ג: תרי אילמי דהוו בשביבתי' דרבי ועיילי בי מדרשא ויתבי קמייהו ומנײדי ברישייהו ומרחשן שפתייהו ובעי רבי רחמי עלייהו ואיתסו ואשתכח דהוו גמירי הלכתא וספרא וסיפרי וכולה הש"ס:

כתובות ס"ב: רבי איעסיק לי' לברי' בי' ר' חייא כי מטי למיכתב כתובה נח נפשה דרביתא אמר רבי חס ושלום פסולא איכא כאן:

נדרים מ"א: כי הוי' גמר רבי תלת עשרי אפי הלכתא אגמרי' לר' חייא שבעה אפי מנהון לסוף חלש רבי אהדר ר' חייא קמיה הני שבעה אפי דאגמרי', שיתה אזדו, הוה ההוא קצרה דהוי' שמיע לי' לרבי כדגרס להו אזל ר' חייא וגמר יתהון קמא קצרא אמר לי' רבי אתה עשית אותי ואת חייא, איכא דאמרי אמר לי' אתה עשית את חייא, וחייא עשה אותי:

ב"מ פ"ד: כי הוה אמר רבי מילתא הוי' ר' אלעזר בן ר' שמעון מסייע ליה עד ההוא יומא דאמר מכאן ואילך יש לי להשיב אמר לי' זו הוא תשובך שהקפתני תשובות חבילות שאין בהם ממש חלש דעתי' דרבי אתא אמר לי' לאבוה אמר לו בני אל ירע לך שהוא ארי בן ארי אבל אתה ארי בן שועל:

ב"מ פ"ה. אמר רבי חביבין יסורין קיבל עלי' תליסר שני שית בצימרתא ושבע בצפרנא ואמרי לה שבעה בצימרתא ושבע בצפרנתא:

פסחים ס"ו. בני בתירה הושיבו הלל הזקן לנשיא עליהם ומשם זכו בניו לגדולה עיין באות ה' גבי הלל:

ירושלמי כלאים פרק אינו אוסר איך נהג רבי בשעת פטירתו כתוב בערך הספד:

ירושלמי שם רבי הוה ענותן סגיא והוה אמר כל מה דיימר לי בר נשא אנא עביד חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני „פי' רבי הי' עניו גדול ואמר כל מה שיאמר לי אדם אני עושה חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני שהם ירדו מנשיאותם ברצון נפשם והושיבו להלל זקנו לנשיא במקומן זאת איני עושה" דשרין גרמין מנשיאותיה ומנגדהו אין סליק רב הונא ריש גלותא להכא אנא מותיב ליה לעיל מנאי דהוא מן יהודה ואנא מבנימין דהוא מן דוכריא ואנא מן נוקבתא אעל ר' חייא רוביה לגביה אמר ליה הא רב הונא לבר נתכרמו פניו של רבי אמר ליה ארונו בא אמר ליה פוק וחמי מאן בעי לך לבר ונפק ולא אשכח „פי' אמר רבי לר' חייא שילך לחוץ למי שצריך לו וכוונתו הוא שילך מלפניו שכעס עליו על שרצה לנסותו" ונפק ולא אשכח בר נש וידע דהוא כעס עלוי עבד דלא עליל לגביה תלתין יומין א"ר יוסי בר בון כל אינון תלתין יומין יליף רב מניה כללא דאורייתא לסוף תלת עשרתי שנין ותלתין יומין עאל אליהו לגביה בדמות ר' חייא רובה אמר ליה מה מרי עביד אמר ליה חד שיני מעקה לי „פי' שהיה לו כאב שן" אמר ליה חמי לה לי וחמי לה ליה ויהיב אצבעתיה עליה ואינשמת „פי' נתרפא" למחר עאל ר' חייא רוביה לגביה אמר ליה מה עביד רבי האי שינך מה היא עבדה אמר ליה מן ההיא שעתא דיהבית אצבעך עליה אינשמית באותו שעה אמר אי לכם חיות שבא"י אי לכם עוברות שבא"י אמר ליה אנא לא הוינא מן ההיא שעתא הוה נהג ביה ביקר כד הוה עליל לבית וועדא הוה אמר יכנס ר' חייא רוביה לפנים אמר לו רבי ישמעאל בר ר' יוסי אפי' לפנים ממני אמר לו ח"ו אלא רבי חייא רובה לפנים ור' ישמעאל בר' ר' יוסי לפני ולפנים:

ירושלמי כלאים פ' אינו אוסר, רבי הוה יתיב ליה בצפורין שבע עשרין שנין וקרא על גרמיה ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויחי יהודה בציפורין י"ז שנה ומן גו בעין עביד תלת עשרין שנין חשש בשיניו א"ר יוסי בר ר' בון כל אותן י"ג שנה לא מתה חיה בארץ ישראל ולא הפילה עוברה בא"י ולמה חש שינוי' מהא הד זמן עבר חמא חד עיגל מנכס געה ואמר ליה רבי שיזבי „פי' ענל שרצה לשוחטו צעק להצילו משחיטה" אמר ליה לכך נוצרת ובסופי' איך אינשמת „פי' איך נתרפא חמתון קטלון חד קינא דעכברין אמר

ארפונין „פי' הניחום ולא תהרגום" ורחמיו על כל מעשיו כתיב וכן כתוב ב"מ פ"ה:

בבא מציעא פ"ו רבי ור' נתן סוף משנה ר' אשי ורבינא סוף הוראה:

ירושלמי שבת פ' במה אשה שלשה דברים התירו לבית רבי שיהיו רואין במראה ושיהיו מספרין קומי „פי' להניח בלורית מאחריו" ושיהיו מלמדין את בניהן יוונית:

נדרים נ'. רבי עביד ליה הילולא לר"ש ברבי כתב על בית גננא עשרין וארבעת אלפין ריבואין דינרין נפקו על בית גננא דין ולא אזמניה לבר קפרא אמר ליה אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, איזמניה אמר לעושי רצונו בעולם הזה כך לעוה"ב עאכ"ו:

נדרים שם, יומא דמחייך ביה רבי אתיא פורענותא לעלמא א"ל לבר קפרא לא תבדיחן ויהיבנא לך ארבעין גריוי חיטי א"ל ליחזי מר דכל גריוא דבעינא שקילנא שקל דקולא רבה חפיה כופרא וכחפיה על רישיה ואזיל ואמר ליה ליכיל לי מר ארבעין גריווי חיטא דרשינא בך אחוך רבי א"ל לאו אזהרתך דלא תבדחן א"ל חיטי דרשינא קא נסיבנא א"ל בר קפרא לברתיה דרבי למחר שתינא חמרא בריקודא דאבוך ובקירקנא דאמך בן אלעשא חתניה דרבי הוה ועשיר גדול הוה אוזמניה לבי הילולא דר' שמעון ברבי א"ל בר קפרא לר' מאי תועבה [ויקרא י"ח] כל דאמר ליה ר' דהכין הוא תועבה פרכה בר קפרא א"ל פרשיה את א"ל תיתי דביתכי תירמי לי נטלא אחת רמיא ליה אמר ליה לר' קום רקוד לי דאימר לך הכי אמר רחמנא תועבה תועה אתה בה לכסא אחרינא א"ל מאי °תבל [שם] א"ל כי עניינא קדמאה א"ל עיביד לי דאומר לך עבד א"ל תבל הוא תבלין יש בה מי שניא הדא ביאה מן כולהון ביאות א"ל ומאי °זימא [שם כ'] א"ל עיביד כי עניינא קדמאה עבד וא"ל זו מה היא לא יכיל בן אלעשא למיסבל קם ונפיק הוא ואנתתיה מתמן:

סנהדרין צ"א אמר ליה אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאת שמיום שפירשה ממני הרני מוטל כאבן דומם בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחות באויר כצפור אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חיגר ואחד סומא אמר לו חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חיגר על גבי סומא והביאום ואכלום לימים בא בעל פרדס אמר להן בכורות נאות להיכן הן אמר לו חיגר כלום יש לי רגלים להלך בהן אמר לו סומא כלום יש לי עינים לראות בהן מה עשה הרכיב חיגר ע"ג סומא ודן אותם כאחד שנאמ' °יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדון עמו [תהלים נ'] יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדון עמו הוא הגוף:

סנהדרין שם, א"ל אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאת במזרח ושוקעת במערב א"ל אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי א"ל הכי קאמינא לך מפני מה שוקעת במערב א"ל כדי ליתן שלום לקונה שנאמ' °וצבא השמים לך משתחוים א"ל ותיתא עד פלגא דרקיע ותתן שלמא ותיעול משום פועלים ומשום עוברי דרכים:

סנהדרין שם, וא"ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי ניתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה א"ל משעת יצירה א"ל אפשר חתיכ' של בשר עומד ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת אלא משעת פקידה א"ר דבר זה לימדני אנטונינוס ומקרא מסייע שנאמ' °ופקודתך שמרה רוחי [איוב י']:

סנהדרין שם ואמר ליה אנטונינוס לרבי מאימתי יצה"ר שולט באדם בשעת יצירה או משעת יציאה א"ל משעת יצירה א"ל א"כ בועט במעי אמו ויוצא אלא משעת יציאה אמר רבי דבר זה לימדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמ' °לפתח חטאת רובץ [בראשית ד']:

בבא מציעא פ"ד אמר רשב"ג לרבי בריה בני אל ירע לך אלעזר בן רבי שמעון הוא ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל והיינו דאמר רבי שלשה ענוותנין הן ואלו הן אבא ובני בתירה ויונתן בן שאול רבי שמעון בן גמליאל הא דאמרן בני בתירה דאמר מר הושיבהו בראש ומינוהו לנשיא עליהן יונתן בן שאול דקא"ל לדוד °ואתה תמלוך על ישראל ואני אהיה לך למשנה [שמואל א' כ"ג] ממאי דילמא יונתן בן שאול דחזא דגריר עלמא בתר דוד בני בתירה נמי דחזי להלל דעדיף מינייהו אלא ר' שמעון בן גמליאל וודאי ענוותן הוה. עיין אות ש' גבי רשב"ג:

ע"ז י'. מעשה באנטונינוס ורבי וגו' אמר ליה אנטונינוס לרבי בעינא דימלך אסוירוס ברי תחותי ותתעבד טבריא קלניא ואי אימא להו חדא עבדי תרי לא עבדי איתי גברא ארכביה

אחבריה ויהיב ליה יונה לעילאה בידיה. וא"ל לתתאה אימר לעילא דלמפרח מן ידיה יונה אמר שמע מינה ה"ק לי את בעי מינייהו דאסוירוס ברי ימלוך תחותי ואימר ליה לאסוירוס דתעביד טבריה קלניא א"ל מצערין לי חשובי רומאי מעייל ליה לגינא כל יומא עקר ליה פוגלא ממשרה קמיה אמר שמע מינה הכי קאמר לי את קטול חד חד מנייהו ולא תתגרה בהו בכולהו ולימר ליה מימר בהדיא אמר שמעי בי חשובי רומי ומצערו ליה ולימר ליה בלחש משום דכתיב °כי עוף השמים יוליך את הקול הוה ליה ההוא ברתיה דשמה גירא קעבדה איסורא שדר ליה גרגירא שדר ליה כוסברתא שדר ליה כרתי שלח ליה חסא כל יומא הוה שדר ליה דהבא פריכא במטראת' וחיטי אפומייהו אמר להו אמטיו חיטי לרבי אמר ליה רבי לא צריכנא אית לי טובא אמר ליהוו למאן דבתרך דיהבי לבתראי דאתי בתרך ודאתי מינהו ניפוק עליה ה"ל ההיא נקרתא דהוה עיילא מביתיה לבית רבי כל יומא הוה מייתא תרי עבדא חד קטליה אבבא דבי רבי וחד קטליה אבבא דביתיה א"ל בעידנא דאתינא לא נשכח גבר קמך יומא חד אשכחיה לר' חנינא בר חמא דהוה יתיב אמר לא אמינא לך בעידנא דאתינא לא נשכח גבר קמך א"ל לית דין בר איניש א"ל אימר ליה לההוא עבדא דגני אבבא דקאים וליתי אזל רבי חנינא בר חמא אשכחיה דהוה קטיל אמר היכי אעביד אי איזיל ואימא ליה דקטיל אין משיבין על הקלקלה אשבקיה ואיזיל קא מזלזלינן במלכותא בעא רחמי עליה ואחייה ושדריה אמר ידענא זוטא דאית בכו מחיה מתים מיהו בעידנא דאתינא לא נשכח איניש קמך כל יומא הוה משמש לרבי מאכיל ליה משקי ליה כי הוה בעי רבי למיסק לפוריא הוה גחין קמי פוריא א"ל סק עילואי לפוריך אמר לאו אורח ארעא לזלזולא במלכותא כולי האי אמר מי ישימני מצע תחתיך לעולם הבא א"ל אתינא לעלמא דאתי א"ל אין א"ל והכתיב °לא יהי' שריד לבית עשו בעושה מעשה עשו תניא נמי הכי לא יהי' שריד לבית עשו יכול לכל ת"ל לבית עשו בעושה מעשי עשו:

שם י' אנטונינוס שמשיה לרבי אדרכן שמשיה לרב כי שכיב אנטונינוס אמר רבי נתפרדה החבילה כי שכיב אדרכן אמר רב נתפרדה החבילה:

כתובות ק"ד בשעת פטירתו זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעות בתורה ולא נהנתי אפי' באצבע קטנה עי"ש גדולות ונפלאות הנעשה בשעת פטירתו ועיין בערך הספד עוד בירושלמי כלאים סיפורים נפלאים מפטירתו של רבי כתיב בערך הספד:

ב"מ פ"ה: אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה ולא אתא אמר ליה מ"ט נגה ליה למר אמר ליה אדאוקימנא לאברהם ומשין ידיה ומצלי וגו' עיין באות ח' גבי ר' חייא:

ב"ב ח'. רבי פתח אוצרותיו בשני בצורת אמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי גמרא בעלי הלכה בעלי הגדה אבל עמי הארץ אל יכנסו דחק ר' יונתן בן עמרם ונכנס אמר ליה רבי פרנסני אמר ליה בני קרית אמר ליה לאו שנית אמר ליה לאו א"כ במה אפרנס אותך אמר ליה רבי פרנסני ככלב וכעורב פרנסיה בתר דנפק יתיב רבי וקא מצטער ואמר אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ אמר לפניו רשב"י רבי שמא יונתן בן עמרם הוא תלמידך שאינו רוצה ליהנות מכבוד התורה מימיו בדקוה ואשכח אמר רבי יכנסו הכל רבי לטעמיה דאמר רבי אין פרענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ:

כתובות ק"ג: רבי מוטל בציפורי ומקום מוכן לו בבית שערים פי' בחליו הי' מוטל בציפורי וקברו בבית שערים כי שם הי' מושבו בחייו וכיון דחלש אמטיוהי לציפורי דמדליא ובסים אוירא:

סנהדרין ל"ו מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד:

ירושלמי ברכות פ"ט. ארטבן שלח לרבינו הקדש חד מרגלא טבא אטימיטון „פי' שר אחד שהי' בימי רבי שלח לו מרגליות אחד שאין לו שומא" אמר ליה שלח לי מלא דטבא דכוותיה שלח ליה חד מזוזה ואמר ליה מה אנא שלחית לך מלא דלית לה טימי ואת שלחת לי מלא דטבא חד פול אמר ליה חפצך וחפצי לא ישוו בה ולא עוד אלא דאת שלחת לי מלה דאנא מנטר לה ואנא שלחית לך מלה דאת דמך לך והיא מנטרה לך דכתיב בהתהלכך תנחה אותך וגו':

ירושלמי ביצה פ' משילין. ר"י ורשב"ל תרויהון אמרון לא זכינו לאורייתא אלא בגין דחמינן אצבעתיה דרבי מן גולגיקין דיליה „פי' מן בית יד שלו" ויתר דברי ירושלמי זה עיין לעיל באות מ' גבי ר' מאיר:

סוטה מ"ט. משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא:

ירושלמי מגילה פ"א, אמר ליה אנטונינוס לרבי · מייכלתני את מן לויתן לעלמא דאתי אמר ליה אין אמר ליה מן אימר פיסחא לא אייכלתני ומן לויתן את מייכל לי אמר ליה מה אעביד לך ובאימר פיסחא כתיב כל ערל לא יאכל בו כיון דשמע כן אזיל וגזיר „פי' מל עצמו" אמר ליה רבי חמי גזורתי „פי' אנטונינוס אמר לרבי שיסתכל במילתו אם מל כמצותו" אמר ליה בדידי לא איסתכלית מן יומוי אלא בדידך ולמה נקרא שמו רבינו הקדוש שלא הביט במלתו מימיו:

רבינא:

ב"מ פ"ו רבי ור' נתן סוף משנה רב אשי סוף הוראה, ונקרא נ"כ רב אבינא רש"י

ב"ב ע"ד תרי רבינא הוו ראש אלו טרפות:

מבוא התלמוד גמרא חולין רב אחא ורבינא הלכה כרבינא חוץ מאומצי ביעי ומורקי:

שם רב אשי ורבינא בתראי שחיברו התלמוד הם:

עירובין ס"ג רבינא תלמוד חבר דר' אמי הוה:

רות:

סנהדרין ק"ה אמר ר' יוסי בן חוני רות בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה עיי"ש דאמר ר' יודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות:

רחב:

זבחים קי"ו ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מאי שנא התם דאמר ליה ולא היה בם עוד רוח ומאי שנא הכא דקאמר ולא קמה עוד רוח באיש דאפי' אקשויי נמי לא אקשי ומנא ידעה דאמר מר אין לך כל שר ונגיד שלא בא על רחב הזונה אמרו בת י' שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים וזנתה מ' שנה שהיו ישראל במדבר אחר נ' שנה נתגיירה אמרה יהא מחול לי בשכר חבל חלון ופשתים:

מגילה י"ד שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה ואלו הן נריה ברוך ושריה מחסיה ירמיה חלקיה חנמאל ושלום רבי יהודה אומר אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה כתיב הכא בן תקוה וכתיב התם את תקות חוט השני אמר ליה עינא סבא ואמרי לה פתיא אוכמא לרב נחמן מני ומנך תסתיים שמעתתא דאיתגיירא ונסבה יהושע:

רמי בר ברבי:

סנהדרין י"ז כל היכי דכתיב מתני הוא רמי בר ברבי:

רמי בר יחזקאל:

רמי בר יחזקאל הוא אחיו של רב יהוד' כי סתם רב יהוד' הוא רב יהוד' בר יחזקאל כמבואר באות י':

אות ש

שואל:

מעשה שאול כתיב בערך דוד ושלמה עיי"ש:

י' שבטים:

סנהדרין צ"ב אמר ר' יוחנן מפני מה זכה אותו רשע סנחריב לקרותו אסנפיר רבא ויקירא מפני שלא סיפר בגנותה של א"י שנאמ' עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם רב ושמואל חד אמר מלך פקח הוי' וחד אמר מלך טיפש הוי' למאן דאמר מלך פיקח הוי' אי אמינא להו עדיפא מארעייכו אמר קא משקרת ומאן דאמר מלך טיפש הוי' אם כן מאי רבותיה להיכא אגלי להו מר זוטרי אמר לאפריקי ורבי חנינא אמר להרי סלוג אבל ישראל סיפרו בגנותה של א"י כי מטו שוש אמרי שויא כי ארען כי מטי עלמין אמרו כעלמין כי מטו שוש תרי אמרו על חד תרין:

שבנא הסופר:

סנהדרין כ"ו מעשה בשבנא הסופר כשמרד בחזקיהו המלך כתוב בערך מלכים גבי' חזקי':

שבע בן בכרי:

שם ק"א שבע בן בכרי הוא מיכא והוא נבט אביו של ירבעם:

שילא בר אבינא:

נדה ל"ו שילא בר אבינא עבד עובדא כוותיה דרב כי קא נח נפשיה דרב א"ל לרב אסי זיל צנעיה ואי לא צייתּ נרייה הוא סבר נדייה א"ל בתר דנח נפשיה דרב א"ל הדר בך דהדר ביה רב א"ל אם איתא דהדר ביה לדידי הוה אמר לי לא ציית נדייה א"ל ולא

מיסתפא מר מדליקת' א"ל אנא איסי בן יהודה דהוא איסי בן גור אריה דהוא איסי בן גמליאל דהוא איסי בן מהללאל אסית' דנחש' דלא שלט ביה רקבא א"ל ואנא שילא בר אבינא בוכנא דפרזלא דמתבר אסיתא דנחשא הלש ר' אסי עיילוה בחמימי אפקוה מקרירי עיילוה בקרירי אפקוה מחמימי נח נפשיה דר' אסי אזיל שילא אמר לדביתהו צבית לי זוודתא דלא ליזיל ולימא ליה לרב מילי עילואי צביתה ליה זוודתא נח נפשיה דשילא חזו דפרחו אסיא מהאי פוריא להאי פורי' אמרי ש"מ עבדו רבנן פייסא: עיין בערך ניסים מעשה דר' שילא דנגדיה להדהוא גברא דבעל מצרית:

שלמה המע"ה:

מעשה בשלמה המע"ה כתיב בערך דוד ושלמה:

שלמן:

ב"ב צ"א שלמן מנחשון בן עמינדב היה:

שמאי הזקן:

ביצה י"ו אמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו הי' אוכל לכבוד השבת מצא בהמה נאה וכו':

שמואל הנביא:

מעשה דשמואל הנביא כתיב בערך נביאים:

שמואל:

מבוא התלמוד רב גדול בדורו הי' ורבן של כל בני הגולה חוץ משמואל והלכה כשמואל בדיני שמואל הי' רגיל לפסוק בדינים לכך הי' מדקדק בהן ויורד לעומק ומשכיל על דרך אמת. שמואל כהנה הוה מגילה כ"ב: שם שמואל קורין לו אריוך ע"ש שהלכה כמותו בדיני ואריוך משך סימנא הוא דשמואל שניקרא אריוך מלך הוא והלכה כמותו אלסר בנוטריקון פי' חוץ מאיסור כלומר אלא איסור דבאיסורין לית הלכתא כוותיה:
סנהדרין י"ז רבותינו שבבל רב ושמואל:
שבת קנ"ו שמואל ואבלט הוו יתבי והוו קאזלי הנך אינשי לאגמא א"ל אבלט לשמואל האי גברא אזיל ולא אתי טריק ליה חיויא ומיית א"ל שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי אדיתבי אזיל ואתי קם אבלט שדיה לטוניה אשכח ביה חיויא דפסיק ושדי בתרתי גובי א"ל שמואל מאי עבדת א"ל כל יומא הוה מרמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלינן האידנא הוה איכא חד מינן דלא הוה ליה ריפתא הוה קא מכסף אמינא להו אנא קאמינא וארמינא כי מטאי לגביה שואי נפשאי כמאן דשקילי מניה כי היכא דלא ליכסף א"ל מצוה עבדת נפק שמואל ודרש וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה:
ב"מ פ"ה שמואל ירחינאה אסייה דרבי הוה חלש רבי בעיניה א"ל אימלא לך סמא א"ל לא יכילנא אשטר לך משטר א"ל לא יכילנא הוה מותיב ליה בגובת' דסמני תותי ביה סדיא ואיתסי הוה קא מצטער רבי למסמכיה ולא הוה מסתייעא מילתא א"ל לא לצטער מר לדידי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכתיב ביה שמואל ירחינאה חכים יתקרי ור' לא יתקרי ואסו דרבי על ידו תהא:
ברכות י"ח שמואל עיילא ללוי למתיבתא דרקיעא וגו' עיין באות ל' גבי לוי ואמרינן בגמרא שם דילמא שאני שמואל כיון דחשיב קדמי ומכריזו פנו מקום עיין באות א' גבי אבוהו דשמואל:
שם נ"ח אמר שמואל נהירין לי שבילי דרקיע כשבילי דנהרדעא לבר מכוכבא דשביט וגו' כתיב בערך תקופות ומזלות:

שמואל הקטן:

סנהדרין י"א מעשה בר' גמליאל שאמר השכימו לי שבע' לעליי' והשכים ומצא שמונה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי אמר לו שב בני שב ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה ולא שמואל הקטן היה אלא איניש אחרינא ומחמת כיסופא הוא דהוה עביד:
סוטה מ"ח ושוב פעם אחת היו מסובין בעלייה ביבנה נתנה להן בת קול מן השמים ואמר' להם יש בכם אדם אחד שראוי' שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו זכאין לכך נתנו עיניהן בשמואל הקטן וכשמת הספידוהו הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל ואף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאין עתידין למיתי על עמא:

ר' שמואל בר רב יצחק:

כתובות י"ז ר' שמואל בר רב יצחק כי קא נח נפשיה איפסוק עמודא דנורא בין

דידיה לכולי עלמא וגמירי דלא מפסיק עמודא דנורא אלא לחד בדרא או לתרי בדרא:

ר' שמואל בר סוסטרייא:

ירושלמי ב"מ פ"ב ר' שמואל בר סוסטרייא סליק לרוממו אבדתא מלכתא דילניה דידה „פי' שאבדה המלכה תכשיטין שלה" ואשכחיה אפקת כרוז במדינתא מאן דמחזיר לה בגו ל' יומין יסב אכן ואכן פי' יקח סך כסף כך וכך בתר ל' יום איתרים רישא לא חזרה גו ל' יומין אמרה ליה לא הוית במדינא אמר לה אין אמרה ליה ולא שמעית קלא דחרוזא אמר לה אין אמרה ליה ומה אמר אמר לה מאן דמחזיר לה גו ל' יומין יסב אכן ואכן בתר ל' יומין מתרים רישיה אמרה ליה ולמה לא חזרתיניה גו ל' יומין אמר לה דלא תימרין בנין דחלתך עבדינן אלא בנין דחלתא דרחמנא אמרה ליה בריך אלההון דיהודאי:

שם בן נח:

מכות כ"ג בג' מקומות הופיע רוח הקדש בבית דינו של שם בבית דינו של שמואל ובבית דינו של שלמה:

שמעון הצדיק:

מבוא התלמוד. שמעון הצדיק כהן הגדול הי' אחר עזרא:

אבות פ"א שמעון הצדיק הי' משירי כנסת הגדולה:

ירושלמא יומא פרק ששי. כל ימיו של שמעון הצדיק לא הי' מגיע למחצית ההר „פי' שעיר המשתלח" עד שנעשה איברין איברין משמת שמעון הצדיק הי' בורח למדבר והסרקיין הי' אוכלין „סרקיין פי' גזלנין" כל ימיו שהי' שמעון הצדיק קיים הי' גורל של שם עולה בימין משמת שמעון הצדיק פעמים בימין ופעמים בשמאל כל ימיו שהי' שמעון הצדיק קיים הי' נר מערבי דולק משמת שמעון הצדיק פעמים כבה ופעמים דלק כל ימיו של שמעון הצדיק הי' לשון של זהורית מלבין משמת שמעון הצדיק פעמים מלבין פעמים מאדים כל ימיו של שמעון הצדיק הי' אור המערכה מתגבר ועולה משהיו נותנין שני גיזרי עצים בשחרית לא היו נותנים כל היום משמת שמעון הצדיק תשש כחה של מערכה ולא היו נמנעים להיות נותנים עצים כל היום כל הימים שהי' שמעון הצדיק קיים היתה ברכה משלחת בשתי הלחם ובלחם הפנים והי' נופל לכל אחד ואחד עד כזית ויש מהן שהי' אוכלין ושבעין ויש מהן שהיו אוכלין ומותירין משמת שמעון הצדיק ניטלה ברכה משתי הלחם ומלחם הפנים והי' נופל לכל אחד ואחד מהן עד כאפון הצנועין היו מושכין ידיהם „פי' לפי שהי' קטן פחות מכזית אין כבוד ליטלו" והגרגרין היו פושטין ידיהן מעשה בכהן אחד בציפורי שנטל חלקו וחלק חבירו והוא הי' נקרא בן האפון „פי' בן חמצן" עד היום הוא שדוד אמר אלהי פלטני מיד רשע מכף מעול וחומץ:

יומא ס"ט בעשרים וחמשה בטבת יום הר גריזים הוא דלא למספד יום שביקשו כותיים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מוקדן להחריבו ונתנו להם באו והודיעו את שמעון הצדיק מה עשה לבש בגדי כהונה ונתעטף בגדי כהונה ומיקירי ישראל עמו ואבוקות של אור בידיהן וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר אמר להם מי הללו אמרו לו יהודים שמרדו בך כיון שהגיע לאנטיפטרוס זרחה חמה ופגעו זה בזה כיון שראה לשמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו אמרו לו מלך גדול כמותך ישתחוה לידהודי זה אמר להם דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי אמר להם למה באתם אמרו איפשר בית שמתפללין בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעוך עכו"ם להחריבו אמר להם מי הללו אמרו לו כותיים הללו שעומדים לפניך אמר להם הרי הם מסורין בידכם מיד נקבום בעקבותיהם ותלאום בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותן על הקוצים ועל הברקנים עד שהגיעו להר גריזים כיון שהגיעו להר גריזים חרשוהו וזרעוהו כרשינים כדרך שביקשו לעשות בית אלהינו ואותו היום עשאוהו יום טוב:

שם ל"ט מנחות ק"ט תנו רבנן אותה שנה שמת שמעון הצדיק אומר להן בשנה זו הוא מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להן כל יומא דכיפורים נזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים ונתעטף לבנים ונכנס עמי ויצא עמי שנה זו נזדמן לי זקן אחד לבוש שחורים ונתעטף שחורים ונכנס עמי ולא יצא עמי לאחר הרגל חלה שבעה ימים ומת ונמנעו אחיו הכהנים מלברך בשם בשעת פטירתו אמר להן חוניו בני ישתמש תחתי נתקנאו בו שמעי אחיו שהי' גדול ממנו שתי שנים ומחצה וכו' גם בירושלמ' יומא פרק ששי כתוב מעשה זה:

שם מ' שנה שימש שמעון הצדיק בכהונה גדולה:

ר' שמעון ב"ג:

ר' שמעון ב"ג היה אביו של רבי:

מבוא התלמוד הלכה כרשב"ג במשנתינו אבל בברייתא לא:

שם רבי ור' שמעון ב"ג הלכה כר' שמעון ב"ג:

שם כל מקום ששנה רשב"ג בלא מחלוקת הלכה כמותו:

סוכה נ"ג אמרו עליו על רשב"ג כשהיה שמח שמחת בית השואבה הי' נוטל שמונה אבוקות של אור וזורק אחת ונוטל אחת ואין נוגעת זו בזו וכשהוא משתחוה נועץ שני גודליו בארץ ושוחה ונושק את הריצפה וזוקף ואין כל בריה יכולה לעשות כן וזו היא קידה:

הוריות י"ג רבן שב"ג נשיא ר' מאיר חכם ר' נתן אב"ד כי הוו רשב"ג התם הוה קיימו כולי עלמא מקמיה כי הוו עיילי ר' מאיר ור' נתן הוי קיימי כולי עלמא מקמייהו אמר רשב"ג לא באו למיהוי היכרא בין דידי לדידהו תקין הא מתניתא ההוא יומא לא הוו ר' מאיר ור' נתן התם למחר כי אתו חזו דלא קמו מקמייהו כדרגילא מילתא אמרי מאי האי אמרי להו הכי תיקון רשב"ג אמר ליה ר"מ לרבי נתן אנא חכם ואת אב"ד נתקין מילתא כי לדידן מאי נעביד ליה נימא ליה גלי עוקצים דלית ליה וכיון דלא גמיר נימא ליה מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו ניעבריה והוי אנא אב"ד ואת נשיא שמעינהו ר' יעקב בן קדשי אמר דילמא חס ושלום אתי מילתא לידי כיסופא אזיל יתיב אחורי עיליתיה דרשב"ג פשט גרס ותנא גרס ותנא אמר מאי דקמא דילמא חס ושלום איכא בי מדרשא מידי יהב דעתיה וגרסה למחר אמרו ליה ניתי מר וניתני בעוקצין פתח ואמר בתר דאוקם אמר להו אי לא גמירני כסיפתנן פקיד ואפקינהו מבי מדרשא הוו כתבי קושייתא ושדו התם דהוו מיפריק מיפריק דלא הוה מיפריק כתבי פירוקא ושדו אמר להו ר' יוסי תורה מבחוץ ואנו מבפנים אמר להן רבן גמליאל ניעיילינהו מיהו ניקנסינהו דלא נימרו שמעתת' משמייהו אסיקו לרבי מאיר אחרים ולר' נתן יש אומרים אחוי להו בחלמייהו זילו פייסוהו ר' נתן אזיל ר' מאיר לא אזיל אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין כי אזיל ר' נתן א"ל רשב"ג נהי דאהני לך קמרא דאבוך למיהוי אב"ד שוינך נמי נשיא:

ירושלמי סוכה פ"ה אמרו עליו על רשב"ג שהיה מרקד בשמונה אבוקות של זהב ולא היה אחד מהן נוגע בחבירתה וכשהי' כורע היה ניעץ גודלו וכורע ומיד הי' נזקף:

ב"מ פ"ד כי הוו יתבי רבן שמעון ב"ג ור' יהושע בן קרחה אספסלי יתבי קמייהו ר' אלעזר בר' שמעון ורבי ארעא מקשי ומפרקי אמרי מימיהן אנו שותין והם יושבין ע"ג קרקע עבדו להו ספסלי אסקינהו אמר להן רבן שמעון ב"ג פרידה אחת יש לי ביניכם ואתם מבקשין לאבדה הימני אחתוה לרבי אמר להן ר' יהושע בן קרחה מי שיש לו אב יחיה ומי שאין לו אב ימות אחתוה נמי לר' אלעזר בר' שמעון חלש דעתיה אמר קא חשביתו ליה כוותי עד ההוא יומא כי הוה אמר ר' מלתא הוה מסייע' רבי אלעזר ברבי שמעון עיי"ש שלשה ענוותנין הן וכו':

ר' ש"ב יוחאי:

מבוא התלמוד כל מקום שנזכר ר"ש במשנה סתם הוא רשב"י תלמיד דר' עקיבא וכן כ' רש"י ריש שבועות:

שם סתם ספרי רשב"י ואליבא דר' עקיבא שתלמידו היה:

שם ר' מאיר ור"ש הלכה כר"ש:

מעילה י"ז מעשה הנס שנעשה לרשב"י ולר"א בר ר' יוסי כתוב בערך ניסים באות נ':

שבת ל"ג יתבי ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ויתיב יהודה בן גרים גבייהו פתח ר' יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות ר' יוסי שתק נענה רשב"י ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן תקנו שווקין להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמן גשרים ליטול מהן מכס הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות אמרו יהודה שעילה יתעלה יוסי ששתק יגלה לציפורי שמעון שגינה יהרג אזיל הוא ובריה טשו בי מדרשא כל יומא הוה מייתא להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי כי תקיף גזירתא א"ל לבריה נשים דעתן קלות עליהן דילמא מצערי לה ומגליא' לן אזלו טשו במערתא איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא והוו משלחי מנייהו והוו יתבי עד צוארייהו בחלא כולי יומא גרסי בעידן צלויי לבשי מיכסו ומצלו והדר משלחי מנייהו כי היכא דלא ליבלו איתבו תריסר שני במערתא אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתיה נפקו חזו אינשי דקא כרבי וזרעי אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה כל מקום

שנותנין עיניהן מיד נשרף יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם היזרו למערתכם הדור אזול יתיבו תריסר ירחי שתא אמרי משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש יצתה בת קול ואמרה צאו ממערתכם נפקי כל היכא דהוה מחי ר' אליעזר הוה מסי ר"ש אמר לו בני די לעולם אני ואתה בהדי פניא דמעלא שבתא חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות אמרו ליה הני למה לך אמר להו לכבוד שבת ותיסגי לך בחד חד כנגד זכור וחד כנגד שמור א"ל לבריה חזי כמה חביבין מצות על ישראל יתיב דעתייהו שמע ר' פנחס בן יאיר חתניה ונפיק לאפיה עייליה לבי בניה הוה קא אריך ליה לבשריה חזא דהוה ביה פילי בגופיה הוה קא בכי וקא נתרין דמעי עיניה וקמצווחו ליה א"ל אוי לי שראיתיך בכך א"ל אשריך שראיתני בכך שאלמלא לא ראיתני בכך לא מצאת בי כך דמעיקרא כי הוה מקשי ר"ש בן יוחי קושיא הוה מפרק ליה ר' פנחס בן יאיר חתניה תריסר פירוקי לסוף כי הוה מקשי ר' פנחס בן יאיר קושיא הוה מפרק ליה ר' שמעון בן יוחי עשרין וארבעה פירוקי אמר הואיל ואיתרחיש ניסא איזיל אתקן מילתא דכתיב ויבא יעקב שלם ואמר רב שלום בגופו שלם בממונו שלם בתורתו ויחן את פני העיר אמר רב מטבע תיקן להם ושמואל אמר שווקים תיקן להם ור' יוחנן אמר מרחצאות תיקן להם אמר איכא מלתא דבעי לתקוני אמר ליה איכא דוכתא דאית ביה ספק טומאה ואית להו צערא לכהנים לאקופי אמר איכא אינש דידע דאיתחזק הכא טהרא אמר ליה ההוא סבא כאן קיצץ בן זכאי תורמוסי תרומה עבד איהו נמי הכי כל היכא דהוה קשי טהריה וכל היכא דהוה רפי צייניה אמר ההוא סבא טיהר בן יוחי בית הקברות א"ל אילמלי לא היית עמנו ואפי' היית עמנו ולא נימנית עמנו יפה אתה אומר עכשיו שהיית עמנו ונמנית עמנו יאמרו זונות מפרכסות זו את זו ת"ח לא כ"ש יהב בי עיניה ונח נפשיה נפק לשוקא חזייה ליהודה בן גרים אמר עדיין יש לזה בעולם נתן בו עיניו ועשהו גל של עצמות:

ברכות כ"ח אותו תלמיד ששאל אי תפלת ערבית רשות או חיובי הוא רשב"י עיין באות ג' גבי ר' גמליאל:

סנהדרין צ"ז אמר חזקיהו א"ר ירמיהו משום ר' שמעון בן יוחי ראיתי בני עלייה והמה מועטין אם אלף הם אני ובני מהם אם מאה הם אני ובני מהם אם שנים הם אני ובני הם:

ירושלמי ברכות פ"ט כל ימיו של רשב"י לא נראתה קשת בענן:

עו"ש רשב"י אי הוה אמר בקעה בקעה התמלאי דינרי זהב היתה מתמלאי:

עו"ש רשב"י אמר ראיתי בני עוה"ב מועטין הן אין תלתין נינהו אנא וברי מנהון אין תרין נינהו אנא וברי אינון:

עו"ש רשב"י אומר יקרבי אברהם מן גביה ועד דגבאי „פי' יתכפר אברהם עם הדורות שהיו מזמנו ועד אצלי' ואנא מקרב מן גביי ועד סוף כל דרי ואין לא יצרף אחיה השילוני עמי ואנא מקרב כל עמא:

ר' שמעון בן נתנאל:

מבוא התלמוד ר' שמעון בן נתנאל הוא תלמידו של ריב"ז:

ר' שמעון בן שטח:

סנהדרין י"ט מעשה שהיה דעבדיה דינאי מלכא קטיל נפשא אמר להו שמעון בן שטח לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו שלחו ליה עבדך קטיל נפשא שדריה להו שלחו ליה תא אנת נמי להכא °והועד בבעליו אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו אתא ויתיב אמר לו שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד שנאמ' ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' אמר לו לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חביריך נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע נפנה לשמאלו וכבשו פניהם בקרקע אמר להן שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ליפרע מכם מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו:

שם ל"ז תני' א"ר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר ואמרתי לו רשע מי הרגו לזה או אני או אתה אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי שהרי אמרה תורה °על פי שנים עדים יומת המת היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו אמרו לא זזו משם עד שבא נחש והכישו ומת:

ירושלמי ב"מ פ"ב שמעון בן שטח הוה עסיק בהדי כיתנא אמרון ליה תלמידיו רבי

ארפי מינך ואנא זבינן לך חד חמר „פי' שתניח ממלאכה כבידה כזו ואנן נקנה לך חמור אחד ולא תצטרך להטריח" אזלינן זבנין ליה חדא חמר מחד סירקייא „פי' מישמעאל" ותלי ביה חדא מרגלא אמר לון נידע ביה מרה אמרון ליה לא אמר לון איזיל וגו' והחזיר לון ואמרו בריך אלהא דיהודאי:

עו"ש רבנן סבייא זבינון חדא כרי דחטיא מאינון דאיסקטס „פי' מאנשי הצבא" ואשכחון ביה חדא צררא דדינרא והזרונהי להון אומרין בריך אלההון דיהודאי:

סנהדרין מ"ד: רש"י בד"ה כי ההוא מעשה דבוטיא מיכסא מעשה במוכס אחד ישראל רשע אחד שמת ובו ביום מת אדם גדול בעיר ובאו כל בני העיר ונתעסקו במיטתו וקרובי אותו מוכס הוציאו גם את מיטת המוכס אחריו וקפצו עליהם אויבים והניחו המטות וברחו והיה שם תלמיד אחד שישב לו עם מיטתו של רבו לאחר זמן חזרו גדולי העיר לקבור את החכם ונתחלפה להם מיטתו בשל מוכס והיה אותו תלמיד צועק ולא הועיל וקרובי המוכס קברו את החכם ונצטער בה אותו תלמיד מאוד מה חטא גרם ליקבור זה בבזיון ומה זכה אותו רשע ליקבר בכבוד גדול כזה נראה לו רבו בחלום ואמר לו אל תצטער בא ואראך אותו האיש בגיהנם וציר של פתח גיהנם סובב באזניו אבל פעם אחת שמעתי בגנות תלמיד חכם ולא מחיתי ולכך נענשתי וזה פעם אחת היכן סעודה לשר העיר ולא בא שר העיר וחילקה לעניים וזה היה שכרו אמר אותו תלמיד עד מתי יהא אותו האיש נידון בדין קשה אמר לו עד שימות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו אמר לו למה אמר לו מפני נשיב מכשפניות ישראל שיש באשקלון ואינו עושה בהן דין למחר סיפר אותו תלמיד דברים לשמעון בן שטח מה עשה כינס שמונים בחורים בעלי קומה והיה אותו היום יום גשמים ונתן כד גדולה ביד כל אחד ואחד וקיפל טלית בתוכה ואמר להן הזהרו בהן שהן שמנים ובשעה שתכנסו יגביה איש אחת מהן מן הארץ ושוב אין מכשפות' שולטת בכם ואם לאו לא נוכל להם הלך לו שמעון בן שטח לטרקלין שלהם והניח הבחורים מבחוץ אמרו לו מי אתה אמר להן מכשף אני ולנסותכם בכשפים באתי אמרו לו ומה כשפים בידך אמר להן יכולני להביא לכם שמונים בחורים עטופי טליתות נגובות ואף על פי שהוא יום גשמים אמרו לו הנראה יצא לחוץ ורמז להן הוציאו הטליתות מן הכדים ונתעטפו בהן ונכנסו ואחז כל אחד את אחת מהן והגביה ויכלו להם והוציאום ותלאום כולם ונתקנאו קרוביהם בדבר ובאו שנים מהן וכיוונו דבריהם והעידו על בנו של שמעון בן שטח חיוב מיתה ונגמר דינו וכשהיה יוצא ליסקל אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה לי ואם אינו כן תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וקולר תלוי בצואר עדים ושמעו אלו וחזרו בה ונתנו טעם לדבריהם מחמת שנאת הנשים ואף על פי כן לא נפטר:

סנהדרין מ"ד מעשה בר' שמעון בן שטח ונשים מכשפניות וגו' כתוב בערך כשפים:

עוד בירושלמי פ' נגמר הדין שהקרובים של אילו הנשים נתקנאו והעמידו סיעת לצים והעידו על בנו של ר' שמעון בן שטח שהרג את הנפש וכי נפק למיתקטלא אמרו ליה לר' שמעון בן שטח שקרנים אנחנו בעא אבוה' למיהזרינהו אמר ליה אבא אם בקשת לבא תשועה על ידך עשה אותי כאסקופה „פי' כאסקופה שהכל דשין עליה":

ר' שמעון בן חלפתא:

סנהדרין נ"ט ר' שמעון בן חלפתא הוה קא אזיל באורחא פגעו ביה הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה אמר "הכפירים שואגים לטרף נחיתו ליה תרתי אטמתא חדא אכלו וחדא שבקוה אייתיה ואתא לבי מדרשא בעו עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור א"ל אין דבר טמא יורד מן השמים:

ר' שמעון בן יהוצדק:

מבוא התלמוד ר' שמעון בן יהוצדק תרי הוו אחד היה רבו של ר' יוחנן:

שמעון העמסוני:

שמעון העמסוני הוא פי' שהיה דורש כל אתין שבתורה וכיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירוש וגו' ואית גרסי נחמיה העמסוני וכן בירושלמי פ"ט ברכות גירסא נחמיה העמסוני ועיין בערך דרשה:

שמעון אחי עזריה:

מבוא התלמוד שמעון אחי עזריה היה דורו של ר' אלעזר בן עזריא:

שמעון בן עזאי:

שמעון בן עזאי נקרא לפעמים בן עזאי: סנהדרין י"ז דנין לפני חכמים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא פי' רש"י ז"ל שלא הגיעו לזקנה לישבין על גבי קרקע כמו תלמידים ודנין לפני חכמים:

שמעון בן זומא:

שמעון בן זומא נקרא ג"כ לפעמים בן זומא: סנהדרין י"ז דנין לפני הכמים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא עיין לעיל גבי שמעון בן עזאי:

שמעון בן ננס:

שמעון בן ננס ג"כ נקרא לפעמים בן ננס:

שמעון התמני:

סנהדרין י"ז ר' נחמן בר יצחק אמר אף שמעון התמני הו' מהדרנין לפני הכמים עיין רש"י שם:

ר' שמעון בן מנסיא:

מבוא התלמוד ר' שמעון בן מנסיא ור' יוסי בן המשולם ניקרא קהלא קדישא ופי' שהיו משלימין ימיהם שליש בתורה שליש בתפלה שליש במלאכה:

ר' שמעון בן לקיש:

גיטין מ"ז. ריש לקיש זבין נפשיה ללודאי שקל בהדיה חיתא וגלגלתא אמר גמירי דיומא בתרי כל דבעי מינייהו עבדי ליה כי היכא דליחול אדמי' יומא בתרא אמרו ליה מאי ניחא לך אמר להו בעינא אקמטינכו ואיתבינכו וכל חד מינייכו אמחי' חיתא ופלגא קמטינהו ואותבינהו כל חד מינייהו כד מחייה חד חייתא נפק נשמתיה חרקיניה לשיניה א"ל אחוכי קא מחייכת בי אכתי פש לך גבי פלגא דחייתא קטלינהו כולהו נפק ואתא יתיב קאכיל ושתי אמרה ליה ברתיה לא בעית מידי למיזני עלייהו אמר לה בתי כריסי כרי כד נח נפשי' שבק קבא דמוריקא קרא אנפשי' ⁰ועזבו לאחרים חילם:

סנהדרין כ"ד. כל הרואה את ריש לקיש בבית המדרש כאלו עוקר הרים וטוחנן זו בזו:

חולין קכ"ב. רש"י בד"ה ר"ל מתקיפי' דארעא דישראל הוה כדאמרינן בפ"ק דיומא [דף ט':] מאן דמשתעי ר"ל בהדיה יהבי ליה עיסקא בלא סהדי:

סוכה, כ' אמר ריש לקיש הריני כפרת ר' חייא ובניו:

ירושלמי ברכות פ"ה ריש לקיש באורייתא סגין הוה נפק ליה לבר מתחום' בשבתא והוא לא ידע לקיים מה שנאמר באהבתה תשגה תמיד:

ב"מ פ"ד ר' יוחנן סחא בירדנא חזיי' לריש לקיש וגו' כתוב באות י' גבי ר' יוחנן:

ירושלמי פ' כהן גדול יש פלוגתא אי כהן גדול נידון בב"ד של כ"ג או בב"ד של שלשה, וכן בנשיא ואמר ר' שמעון בן לקיש נשיא שחטא מלקין אותו בב"ד של שלשה וגם אין מחזירין אותו לגדולתו שמע ר' יהודה נשיאה וכעס שלח גנתן למיתפס לר' שמעון בן לקיש טרפון וערק לדא מיגדלא וגו' למחר סליק ר' יוחנן לבית ווערא וסליק ר' יהודה נשיאה לבית ווערא אמר ליה למה לית מרי אמר ליה מילי דאורייתא שרי טפח בחדא ידא אמר ליה ובחדא ידא טפחין אמר ליה לא אלא להורות שחסר לי יד אחת אם אין כאן בן לקיש כי הוא סגור אמר ר' יהודה נשיאה למחר אני ואת נפיק לקדמיה שלח ר' יוחנן לגבי ריש לקיש עתיד לך מילי דאורייתא „פי' תכין לך חידושי תורה" דנשייא נפיק לקדמך נפיק לקדמון ואמר דוגמא דידכון דמיא לבירייתכון כד אתא רחמנא למיפרוק ית ישראל לא שלח שליח ולא מלאך אלא הוא בעצמו דכתיב ועברתי בארץ מצרים וגו' אמר מה חמית מימר הא מילתא „פי' מה ראית להגיד דבר זה דנשיא שחטא מלקין אותו בפני שלשה" אמר ליה מה אתם סוברין מה דחיל מינכון הוינא מנע אולפנא דרחמנא דאמר רבי ישמעאל בר רב יצחק אל בני כי לא טובה השמועה וגו' מעבירין עם ה' פי' מעבירין ומפרסמין ואין חוששין מפני הכבוד ויראה:

ר' שמעון בר ווא:

ירושלמי ביכורים פ"ג שמעון בר ווא הוה סב כד מסקום „פי' הי' זקן כשעלה לארץ ישראל" ואיתמנין דקיקין מניה והוא לא מתמני „פי' שהיו ממונין צעירין מיניה לראשי ישיבות" שמעון בר ווא הוה בקי במרגליתא בכל מילה ולא הוי ליה עיגול מיכליה והוה ר' יוחנן קרי עליה וגם לא לחכמים לחם אמר כל מי שאינו מכיר מעשה אברהם יכיר מעשה אבותי של זה, שמעון בר ווא הוה סב כד מסקום ושלח ליה ר' אבהו חד איגרא „פי' שלח ליה אגרת" ויהיב ליה מן סיבתיה בגווה „פי' נתן

בתוך איגרת משערות לבנות שלו" ואמר בנין אילין סבתא קום אתהלך לארעא דישראל „פי' זקן אני ותבא אלי להקל מעלי משאת הישיבה" מי יגלה עפר מעיניך ר' יוחנן „פי' כך אמר ר' אבהו בלבו אתה ר' יוחנן מי יגלה העפר מעיניך ותראה דבר תמוה' ומה הוא הדבר תמוה" ר' אבהו ריגלית איתמני „פי' ר' אבהו אינו אלא שפל ונמך כדבר הנדרס ברגלי אדם ואיתמני לראש ישיבה" שמעון דעפרא לא איתמנא „פי' שמעון דמעפרי הוא טלית חשוב ולא אתמני לראש ישיבה" :

שמעיה:

סכוא התלמוד שמעיה ואבטליון באו מקהל גרים :

שמשון:

סוטה ט'. י' מגבורת שמשון עיי"ש שני הרים גדולים היו ועקרן שמשון וטחנום זה בזה:

רב ששת:

עירובין ס"ז רב הסדא ורב ששת כי פגעו בהדי הדדי רב חסדא מרתעין שפוותיה ממתנייתא דרב ששת ורב ששת מרתעין כולי גופיה מפלפוליה דרב הסדא :

מועד קטן כ"ה רב ששת איתחזי ליה מלאך המות בשוקא אמר ליה בשוקא כבהמה אייתא לגבי ביתיה :

מגילה כ"ט. רב ששת הוה יתיב בבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא ואתיא שכינה ולא נפק אתו מלאכי השרת וקא מבעתו ליה אמר לפניו רבש"ע עלוב ושאינו עלוב מי נדחה מפני מי אמר להו שבקוהו :

גיטין ס"ג רב ששת איעסק בכשורי אמר גדולה מלאכה שמחממת את בעליה אמר ליה ריש גלותא לרב ששת מ"ט לא סעיד מר גבן א"ל דלא מעלו עבדי דחשידי אאבר מן החי א"ל ומי יימר א"ל השתא מחוינא לך א"ל לשמעיה זיל גנוב אייתי לי חדא כרעא מחיותא אייתי ליה אמר להו אהדמו לי הדמי דחיותא אייתי תלת כרעי אותיבו קמיה אמר להו הא בעלת שלש רגלים הואי פסוק אייתי חדא מעלמא אותיבו קמיה אמר ליה לשמעיה אותביה נמי להך דידך אותבה אמר להו האי בת חמש רגלים הואי א"ל אי הכי ליעבדו קמיה דמר וליבול א"ל לחיי קריבו תכא קמיהו ואייתי קמיה בישרא ואותיבו קמיה דסתנא דחנקא חמתא נששיה ושקלה כרכה בסודריה לבתר דאכיל אמרי ליה איגניב לן כסא דכספא בהדי דקא מעייני ואתי אשכחוה דכרוכה בסודרית אמרי ליה חזי מר דלא מיכל קא בעי אלא לציעורן אמר להו אנא מיכל אכלי וטעמי ביה טעמא דחיורא אמרי ליה חיורא לא עביד לן האידנא אמר להו בדקו בדוכתיה דא"ר חסדא אוכמא בחיורא וחיורא באוכמא לקותא היא ברוק אשכחוה כי קא נפיק כרו ליה ביכא ושדו ליה ציפיתא עילויה ואמרי ליה ליתי מר לינח נחר ליה רב חסדא מאחוריה א"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך א"ל °נטה לך על ימינך או על שמאלך אמר ליה לשמעיה מאי קא חזית א"ל ציפיתא דשריא א"ל הדר מינה לבתר דנפיק א"ל רב חסדא מנא הוה ידע מר א"ל חדא דנחר לי מר ועוד דפסק לי ינוקא פסוקא ועוד דחשידי עבדי דלא מעלו :

אות ש שאלות ותשובות

ע"ז נ"ד נ"ה שאלו פילוסופים את הזקנים ברומי אם אלהיכם אין רצונו בע"ז למה אין מבטלה וגו' :

שבת ל"א. שאלה ששאל אחד להלל הנשיא כתוב בערך גאוה וענוה :

תמיד ל"ב י' דברים שאל אלכסנדרוס את זקני נגב אמר להן מן השמים לארץ רחוק או ממזרח למערב אמרו לו ממזרח למערב תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלין בה חמה במערב הכל מסתכלין בה חמה באמצע הרקיע אין הכל מסתכלין בה וחכמים אומרים זה וזה כאחד שוין שנאמ' °כגבוה השמים על הארץ וכו' כרחוק מזרח ממערב ואי חד מינייהו נפיש: נכתב תרווייהו כי ההוא דנפיש ואלא חמה באמצע הרקיע' מאי טעמא אין הכל מסתכלין בה משום דקאי להדיא ולא כסא ליה מידי אמר להן שמים נבראו תחלה או הארץ אמרו שמים נבראו תחלה שנאמר °בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ אמר להן אור נברא תחלה או חושך אמרו לו מלתא דא אין להפתר ונימרו ליה חשך נברא תחלה דכתיב והארץ היתה תוהו ובוהו וחשך והדר ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור סברי דילמא אתי לשיולי מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור אי הכי שמים נמי לא נימרו ליה מעיקרא סבר אקראי בעלמא הוא דקא דשייל כיון דחזו דקהדיר שאיל סברי לא נימא ליה דילמא אתי

לשיולי מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור אמר להן אידין מתקרי חכים אמרו ליה איזהו חכם הרואה את הנולד אמר להן אידון מתקרי גיבור אמרו לו איזהו גיבור הכובש את יצרו אמר להן אידין מתקרי עשיר אמרו ליה איזהו עשיר השמח בחלקו אמר להן מה יעבוד איניש ויחיה אמרו ליה ימית עצמו מה יעביד איניש וימית יחיה את עצמו אמר להן מה יעביד איניש ויתקבל על ברייתא אמרו יסני מלכו ושלטון אמר להו דידי טבו מדידכו ירחם מלכו ושלטן ויעבד טובו עם בני אנשא אמר להן בימא יאי למידר או ביבשתא יאי למידר אמרו ליה ביבשתא יאי למידר דהא כל נחותי ימא לא מיתבא דעתיהון עד דסלקין כולנא ליבשתא אמר להון אידון מנכון חכים יתיר אמרו לו כולנא כאחדא שווין דהא כל מילתא דאמרת לנא בחד פתרנא לך אמר להן מה דין איתריסת לקבלי אמרי ליה שטנא נצח אמר להן הא אנא מקטילנא יתכון בגזירת מלכין אמרו ליה שלטון ביד מלכא ולא יאי למלכא כזב מיד אלביש יתהון לבישין דארגון ושדי מניכא דדהבא על צואריהון אמר להן בעינא דאזיל למדינת אפריקי אמרו ליה לא מצית אזלת דפסקי הרי חשך אמר להן לא סגי דלא אזילנא אמטו הכי משיילנא לכו אלא מאי אעביד אמרו ליה אייתא חמרא לובאי דפרשי בהברא ואייתי קיבורי דמתני וקטר בהאי גיסא דכי אתית באורחא נקטת בגויהו ואתית לאתרך עבד הכי ואזל איתריסת פי' אינכם מקבלין יראתינו, הברא פי' חושך מתני פי' חבלים:

סנהדרין ל"ט כמה שאלות של מינים ואפיקורסים עיי"ש:

שם ל"ח אמר ר' יוחנן כל מקום שכפרו הצדוקים תשובתן בצידן וגו':

שם ס"ה שאל טורנוסרופוס את ר' עקיבא אמר לו מה יום מיומים א"ל ומה גבר מגוברין א"ל דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי א"ל הכי קאמינא לך מי יימר דהאידנא שבת אמר לו נהר סמבטיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו של אביו יוכיח שאין מעלה עשן בשבת אמר לו ביזיתו ביישתו וקיללתו:

שם צ' צ"א בענין השאלות ששאלו הצדוקים לחכמינו ז"ל בעניין תחיית המתים כתוב בערך תחיית המתים:

ב"ב י' שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם אלהיכם אוהב עניים למה אינו מפרנסן וגו' כתיב בערך צדקה:

מנחות ס"ה מתמניא ביה ועד סוף מועדא איתותיב חגא דשבועה דלא למספדו בהון שהיו הבייתותין אומרין עצרת אחר השבת וגו':

בכורות ה' שאל קונטרוס השר את ר' יוחנן בן זכאי בפרטן של לוים אתה מוצא עשרים ושנים אלף ושלש מאות ובכללן אתה מוצא עשרים ושנים אלף שלש מאות להיכן אזלו וגו' עו"ש שאלו בענין החשבון של כסף במשכן:

שם ח' א"ל קיסר לר' יהושע בן חנניה נחש לכמה מיעבר ומוליד א"ל שב שני והא סבי דבי אתונא ארבעינהו ואוליד לתלת הנהו מיעברי הוו מעיקרא ארבע והא קא משמשו שמושי אינהו נמי משמשי כאדם והא חכימי אינו אנן חכימינן מינייהו אי חכימינון זיל זכינהו ואיתינהו לי א"ל כמה הוו שיתין גברי א"ל עבד לי ספינתא דאית בה שיתין בתי וכל ביתי אית בה שיתין ביסתרקי עביד ליה כי מטא להתם לבי טבחא אשכחי להאי גברא דקא פשיט חיותא א"ל רישך לזבוני א"ל אין א"ל בכמה א"ל בפלגא דזוזא יהב ליה לסוף א"ל אנא רישא דחיותא אמרי לך א"ל איביי' דאישבקך סגי אחוי לי פתחא דבי אתונא א"ל מסתפינא דכל דמיחוי קטלי ליה א"ל דרי כריכא דקניא וכי מטית התם זקפה כמאן דקא מטפח אזל אשכח דרבנאי מגואי ודרבנאי מבראי דאי חזו כרעא דעיולא קטלי לבראי ודנפקא קטלי להו לגואי אפכה לסנדליה קטלי להו לגואי אפכא לסנדליה קטלי להו לכולהו אשכח ינוקי מלעיל סבי מלתחת אמר אי יהיבנא שלמה להני קטלי לי הני סברי אנן עדפינן דאנן קשינן טפי ואינהו דרדקי אמר שלמא לכו אמרי ליה מאי עיבידתי' אמר להו אנא חכימא דיהודאי אנא בעינא למיגמר חכמת' מינייכו אי הכי ניבעי לך אמר להו לחיי אי זכיתו כל דבעיתו עבידו בי ואי זכינא בכו איכלו גבאי בספינתא אמרו ליה ההוא גברא דאזיל ובעי איתתא ולא יהבו ליה מאי חזו' ליה דאזיל היכא דמדלי מיניה שקל סיכתא רצה לתתאי לא עאל לאילעי עאל אמר האי נמי מיתרמי בת מזליה גברא דאוזיף וטריף מאי חזא דהדר אוזיף אמר להו גברא אזיל לאגמא קטל קמא טונא ולא מצי ביה קטיל ומנח עילויה עד דאיתרמי איניש מדלי ליה אמרי ליה אימא לן מילי דבדיאי אמר להו הוה ההוא כודנייתא דילדא והוה תלי ליה פתקא וכתב ביה דמסיק בבי אבא מאה אלפי זוזי אמרו ליה וכודנייתא מי ילדה אמר להו דו ניהו

מילי דבדיאי מילחא כי סריח במאי מלחי לה אמר להו בסילתא דכודנתא ומי איכא סילתא לכודנתא ומילחא מי סרי' בני לן ביתא באוירא דעלמא אמר שם תלא בין רקיעא לארעא אמר להו אסיקא לי ליבני וטינא מצעתיה דעלמא היכא זקפה לאצבעותי' אמר להו הכא א"ל ומי יימר איתי אשלי ומישחו אית לן בייא בדברא עיילא למתא א"ל איפשילו לי חבלי מפארי ואיעייליה אית לן ריחי' דתבירא חייטיה אמר כרוכי לי מיניה גרדי ואיחייטי' משרא דסכיני במאי קטלי בקרנא דחמרא ומי איכא קרנא לחמרא ומי איכא משרא דסכיני אייתי ליה תרי ביעי א"ל הי דזגתא אוכמתא והי דזגתא חיוורתי אייתי להו איהו תרי גביני א"ל הי דעיזא אוכמתו והי דעיזא חיוורתי ורצוצא דמית מהיכא נפיק רוחא מהיכא דעל נפק אחזי לן מנא דלא שוי חביליה אייתי כל חד וחד בודיה פשטיה לא הוה עייל בתרעא אמר להו אייתו מרי סיתרוה היינו מנא דלא שוו חבילי אייתינהו כל חד וחד חזי שיתין ביסתרקי אמר כולהו חבראי להכא אתי אמר ליה לספינא שדי ספינתך בהדי דקאתו שקל עפרא מעפריידהו כי מטי לבי בליעי מלא כווא דמיא מבי בליעי כדאתי אוקמינהו קמי קיסר חזנהו דהוו מעני אמר ליה הני לאו נינהו שקל מעפרייהו ושדא עילוייהו אקשו לאפי מלכא אמר ליה כל דבעית עביד בהו אייתינהו מיא ואייתי מבי בליעי שדאנהו בתיגרא אמר להו מליוה להו ואיזילו לכו מלו ושדו ביה קמאי קמאי ובלע להו מלו עד דשמיט כתפייהו ובלו להו ואזולי:

קכג קכד

קכג מבכורות סבי דבי אתונא י מטי לבי בליעי וכו' אמר להו מליוהו וכו' עד דשמיט גדפיי' וכו'. מאמר הרב הג"ני. ויש לפרש ע"פ מה דאיתא במדרש משפטים אפי' זקן בן פ' שנים אין יכול ללמוד תורתם. וכבר פירש ההפלאה בפתיחתו לכתובות מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום, דכל ישראל קרוים בשם יעקב ותה"ח שבהם נקראים בשם ישראל כי כולם גוף אחד אלא שהת"ח הם כמו ראש לעקב. והנה אותם שהם בבחינת יעקב מגיד ה' דבריו לפניהם בדרך נקל שהוא בחינת הגדה פשוטה המושכת את הלב אבל לת"ח שהם בבחינת ישראל מורה להם חקים ומשפטים ר"ל חקים אשר יקשה בהם כי למען להגדיל תורה ולהאדירה הקב"ה נותן בלבם קושי' וספיקות' כדי שעי"ז ייגעו עצמם בעיון התורה ואח"כ יורה להם המשפטים דהיינו תירוצו אלו הקושי' והספיקות, אבל לא עשה כן לכל גוי כי כל הזר הקרב לתורתו אדרבה יוסיפו לו כמה ספיקות וקושיות ועד התירוצים דהיינו התירוצים לא יזכו להגיע וזהו ומשפטים בל ידעום והבן:

ובדרוש שלי הארכתי בזה על מאמר גמרא נדרים וב"מ דבר זה שאלו וכו' עד שבאה קב"ה ופירשה על שלא ברכו בתורה כי על כוונה זו אנו מברכין אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, דקאי על תורה שבע"פ, עפ"י מה דאיתא בגיטין דף ס' לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא ע"י תורה שבע"פ וכו' ועיי' תוס' שם פירוש ע"פ המדרש על מה שנאמר אכתוב להם רובי תורתי כמו זר נחשבו, ועיי' רש"י פ' ואתחנן שפירש ואותי צוה ה' ללמד אתכם חקים ומשפטים דהיינו תורה שבע"פ, ומפורש הטיב עפ"י דברי הפלאה הנ"ל ואמר שם לעשותכם בארץ דהיינו ע"י תורה שבע"פ אתם עושים עצמיכם להיות לכם שארית וקיום בארץ הקדושה אשר אתם עוברים שמה לרשתה והבן:

ונמצא כל עיקר ברכת התורה שאנו מברכין אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו קאי על תורה שבע"פ, ואם אנו מבטלין ח"ו תורה שבע"פ ממילא שאין אנו יכולין לברך ברכה זו, וכיון שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל כ"א ע"י תורה שבע"פ, וכיון שהופר הברית ח"ו ממילא אבדה הארץ הקדושה, וזהו שהשיב הקב"ה על השאלה על מה אבדה הארץ משום שלא ברכו בתורה תחלה והבן:

ולכן כשזכינהו ר"י ב"ח לסבי דבי אתונא לעיני הקיסר שהי' אומר דאינהו חכימי ור"י ב"ח הראה לו כי אנן חכימי ע"י חכמת התורה מינייהו כמש"כ כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, הביא להם מים מן ים אוקינוס, דהיינו מים התלמוד אשר הוא גדול ורחב ידים, כי רק בזה אנו נפלאין מן העכום. והזר הקרב נתוספו לו חבילות קושיות וספיקות ושערי תירוצים נעלו ממנו, ולכן לא יוכלו למלאות החסרון. ואם ילאו למלויהו בתירוצים של הבל יבלעו וישמטו כתפיי' אשר בחר בנו מכל העמים ולמד אותנו חקים ומשפטים והבן:

קכד עיין במהרש"א חידושי אגדות פי' נחמד על סבי דבי אתונא:

נדה ס"ט: שנים עשר דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע בן חנינא ג' דברי חכמה ג' דברי הגדה ג' דברי בורות ג' דברי דרך ארץ ג' דברי חכמה הזב והזבה והנדה והיולדת והמצורע שמתו עד מתי מטמאין במשא אמר להן עד שימוק הבשר בת משולחת מה היא לכהן מי אמרינן קל וחומר מה אלמנה לכה"ג שאין איסורה שוה בכל בנה פגום זו שאיסורה בכל אינו דין שבנה פגום או דילמא מה לאלמנה לכהן גדול שהיא עצמה מתחללת אמר להן היא תועבה ואין בניה תועבין שני מצורעין שנתערבו קרבנותיהן זה בזה וקרב קרבנו של אחד מהן ומת אחד מהן השני מה תהא עליו אמר להן כותב נכסיו לאחרים והוה עני ומביא חטאות העוף הבא על הספק והאיכא אשם אמר שמואל כשקרב אשמו אמר רב ששת גברא רבא כשמואל לימ' כי האי מילתא כמאן אי כר' יהודה האמר אש' קבע' וכיון דקבע' לה אש' בעשירות לא מצי מייתי חטא' בדלות דתנן מצורע שהביא קרבן עני והעשיר או עשיר והעני הכל הולך אחר חטאת דברי רבי שמעון ורבי יהודה אומר הכל הולך אחר אשם רבי אליעזר בן יעקב אומר הכל הולך אחר צפורים ואי כרבי שמעון דאמר חטאת קבעה אף על גב דלא קרב אשם ניתי אחר דהא שמעינן ליה לר' שמעון דאמר לייתי ולתני דתניא אמר רבי שמעון למחרת מביא אשמו ולוגו עמו ומעמידו בשער נקנור ומתנ' עליו ואומר אם מצורע הוא הרי אשמו ולוגו עמו ואם לאו אשם זה יהא שלמי נדבה ואותו אשם טעון שחיטתו בצפון וטעון מתנת בהונות וסמיכה ונסכים ותנופה וחזה ושוק ונאכל לזכרי כהונה ליום ולילה ולא הודו לו חכמים לרבי שמעון מפני שמביא קדשים לבית הפסול שמואל סבר לה כרבי שמעון בחדא ופליג עליה בחדא: שלשה דברי אגדה כתוב אחד אומר °כי לא אחפוץ במות המת וכתוב אחד אומר °כי חפץ ה' להמיתם כאן דעושין תשובה כאן בשאין עושין תשובה כתוב אחד אומר °כי לא ישא פנים ולא יקח שוחד וכתוב אחד אומר ישא ה' פניו אליך כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין כתוב אחד אומר °כי על אפי ועל חמתי היתה העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה עד היום הזה כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה: ג' דברי בורות אשתו של לוט מהו שתטמא אמר להם מת מטמא ואין נציב מלח מטמא בן שונמית מהו שיטמא אמר להן מת מטמא ואין חי מטמא מתים לעתיד לבא צריכין הזאה שלישי ושביעי או אין צריכין אמר להן לכשיחיו נחכם להן איכא דאמרי לכשיבוא משה רבינו עמהם קכה ג' דברי

קכה ג' דברי בורות בן שונמית וכו' מת מטמא ואין חי מטמא, אשתו של לוט וכו' מת מטמא ואין נציב מלח מטמא, מתים שיחיו וכו' לכשיבא א"כ משה עמהם:

ופי' בן אחי הב' החרוץ והבקי מו"ה שמעון ני' עפ"י דברי העקידה פ' חקת כי צדיקים גמורים אשר נתקדשו בחייהם, מוסיפין עוד קדושה בהפרד הנפש מן הגוף ולא נמצא במיתתן צד טומאה כי עליהם אחז"ל ברכות י"ח צדיקים במיתתן קרוים חיים, וכשם שהחי אינו מטמא כן אלו אינם מטמאין, ולכן אמרו חז"ל כתובות ק"ג ע"ב אותו היום שמת רבי בטלה כהונה, והנה בן שונמית שהחיי' אלי' הנביא ע"ה בלתי ספק הי' צדיק גמור ולפי המקובל מחז"ל הי' זה יונה הנביא, וזהו שהשיבו מת מטמא ואין חי מטמא, דהיינו צדיקים שנקראים חי והבן:

ועיי' עוד בעקידה שם שכתב שגם הרשעים הגמורים שאין בהם שום לחלוחית קדושה אינם מטמאין וזהו שאמר ריב"ז במסכת ידים פ"ד וכי אין לנו על הפרושים אלא זה בלבד והרי הם אומרים עצמות חמור טהורים ועצמות יוחנן כה"ג טמאים וכו' עיי"ש וזהו שהשיבו מת מטמא ואין נציב מלח מטמא דהיינו פגר מובס של רשע גמור שאין בו שום לחלוחית קדושה החייו והבן:

ובזה נראה במה שהשיבו לכשיחיו א"כ לכשיבוא משה עמהם, דתוס' כתובות ק"ג ע"ב ד"ה אותו היום כתבו דדוקא לענין טומאת בית הפרס בטלה כהונה, ודלא כר"ח כהן דפי' קדושת כהונה לגמרי, אכן בב"מ קי"ד הביאו תוס' מעשה מאלי' הנביא שקבר את ר"ע ואמר ח"ו שאין טומאה בצדיקים וכ' בס' ישמח משה פ' שמיני דל"ק. דדוקא אלי' הנביא שהי' מבחין ויודע שר"ע צדיק גמור הו' הי' יכול לקברו אעפ"י שהוא כהן משום דאין טומאה בצדיקים, משא"כ ולשאר בני אדם שאינם מבחינן בין צדיק גמור לשאינו גמור אינם יכולים

דרך ארץ מה יעשה אדם ויחכם אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמ' [0]כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה תני ר' חייא משל למלך בשר ודם שעשה סעוד' לעבדיו ומשגר לאוהביו ממה שלפניו מאי קמ"לן דהא בלא הא לא סגי מה יעשה אדם ויתעשר אמר להן ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו שנאמ' [0]לי הכסף ולי הזהב מאי קמ"לן דהא בלא הא לא סגי מה יעשה אדם ויהי' לו בנים זכרים אמר להן ישא אשה ההוגנת לו ויקדש עצמו בשעת תשמיש אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים ממי שהבנים שלו שנאמ' הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן מאי קא משמע לן דהא בלא הא לא סגי מאי שכר פרי הבטן א"ר חמא ברבי חנינא בשכר שמשהון עצמן בבטן כדי שתזריע אשתו תחלה נותן לו הקב"ה שכר פרי הבטן:

שבת קנ"ב: אמר ליה ההוא צדוקי לר' אבהו אמריתו נשמתין של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד אבא טמיא היכי אסקיה לשמואל בנגידא אמר ליה התם בתוך שנים עשר חדש הוי וגו': ויתר שאלות ותשובות של מינים ואפיקורסים עם חכמינו ז"ל עיין בערך ע"ז ומינות:

ידים פ"ד. אומרים מצדוקים קובלין אנו עליכם פרושים „פי' מתרעמים" שאתם אומרים כתבי הקדש מטמאים את הידים, ספרי המירם אינם מטמאין את הידים וספרי מירם פי' הר"ם הם ספרי מינים שחולקין על תורתינו ולמה נקראו ספרי מירם עיי"ש ובערך שמות, א"ר יוחנן בן זכאי וכי אין לנו על הפירושים אלא זו בלבד והרי הם אומרים עצמו' חמור טהורים ועצמות יוחנן כהן גדול טמאין אומרים לו לפי חיבתן היא טומאתן שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות „פי' כפות" אמר להם אף כתבי הקדש לפי חיבתן הי' טומאתן „פי' שלא יניח אצלם תרומה ויפסדו ספרי המירם שאינן חביבין אין מטמאין את הידים, עו"ש שאלו למה חייב בנזקן של שור וחמור ואינו חייב בנזקן של עבד ואמה והשיבו להם לא אם אמרתם בשור וחמור שאין בהם דעת תאמרו בעבד ואמה שיש בהם דעת שאם אקניטם ילך וידליק גדישו של אחר ואהא חייב לשלם, עיי"ש עוד איזה שאלות ותשובות:

עירובין ק"א אמר ליה ההוא צדוקי לרבי יהושע בן חנניה חדקאה „פי' חרקאה הוא קוץ כלומר משל הוא כקוץ" דכתיב בכו טובים כחדק והוא פסוק במיכה ז' א"ל שטיא שפיל לסיפיה דקרא דכתיב ישר ממסוכה „פי' הישרים מגינים עלינו כסוכה" ואלא מאי טובים כחדק כשם שהחדקים הללו מגינים על הפירצה כך טובים שבנו מגינים עלינו דבר אחר טובים כחדק שמהדקים את הרשעים לגיהנם שנאמר קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסותיך אשים נחושה והדיקות עמים רבים וגומר, מיכה ד':

סנהדרין צ"א א"ל אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאת במזרח ושוקעת במערב וגו' עיין לעיל גבי רבי, עו"ש וא"ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי ניתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה וגו' עו"ש ואמר ליה אנטונינוס לרבי מאימתי יצה"ר שולט באדם בשעת יצירה או משעת יציאה וגו':

אות ת

תמנע:

סנהדרין צ"ט: [0]אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלאכים הוה דכתיב אלוף לוטן וכל אלוף מלכות' בלא תאגה היא בעיא לאיגיורא באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מאי טעמא דלא איבעי' להו לרחקה:

תמורה ט"ו תנן התם משמת יוסף בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכולות איש שהכל בו ואמר רב יהודה אמר שמואל כל אשכולות שעמדו להן לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר היו למדין תורה כמשה רבינו מכאן ואילך לא היו למדין תורה כמשה רבינו והאמר רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות

להתיר לכהן שיטמא ע"כ והנה העקידה כ' שם דאף הזאה ג' ו"ז אין שייך לפי טעמו רק בסתם אדם המטמא למת אבל לא לצדיק גמור המטמא למת, ולכן שפיר השיבו לשואליו ואז יקוים ושבתם וראיתם בין עובד לאלקים ללא עבדו וכפי' חז"ל וממילא נדע אם אלו צריכין הזאה, א"כ לכשיבוא משה כמהם, והוא בודאי יכיר והבן:

נשתכחו בימי אבלו של משה דאישתכח להו אישתכח ודגמירן להו הוו גמירי כמשה רבינו והא תניא משמת משה אם רבו מטמאין טמאו אם רבו טהורין טיהרו ליבא דאימעיט מיגמר הוו נמירי להו כמשה רבינו במתניתא תנא כל אשכולות שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר איש צרידה לא היה בהם שום דופי מכאן ואילך היה בהם שום דופי והתניא מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שינק הלב רותח שחרית והביאו עז וקשרו לו בכרעי מטתו והיה יונק ממנ' חלב למחר נכנסו חביריו לבקרו כיון שראו עז אמרו ליסטים מזויין בתוך ביתו ואנו נכנס לבקרו ישבו ובדקו ולא מצאו בו עון אלא של אותה העז בלבד ואף הוא בשעת מיתתו אמר יודע אני בעצמי שאין בי עון אלא של אותה העז בלבד שעברתי על דברי חביריי שהרי אמרו חכמים אין מגדלין בהמה דקה בא״י וקי״ל כל היכא דאמור מעשה בחסיד אחד או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אילעאי:

שם ט״ז גופא אמר רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה אמרו לו ליהושע שאל א״ל °לא בשמים היא אמרו לו לשמואל שאל א״ל אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה אמר ר' יצחק נפחא אף חטאת שמתו בעליה נשתכחה בימי אבלו של משה אמרו לפנחס שאל א״ל לא בשמים היא א״ל לאלעזר שאל א״ל אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה:

שם אמר רב יהודה אמר רב בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע שאל ממני כל ספיקות שיש לך אמר לו רבי כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר לא כך כתבת בי ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספיקות ועמדו כל ישראל להרגו אמר לו הקב״ה הוא לומר לך אי אפשר לך צא וטרדן במלחמה שנאמ׳ °ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' וגו' במתניתן תנא אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזירות שוות ודיקדוקי סופרי' נשתכחו בימי אבלו של משה אמר רבי אבהו אף על פי כן החזירן עתניאל בן קנז אחי כלב הקטן ממנו °ויתן לו את עכסה בתו לאשה ולמה נקראת שמה עכסה שכל הרואה אותה כועס על אשתו:

סוטה מ״ז משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יהודה איש ירושלים בטלו האשכולות שנאמ' °אין אשכול לאכול ביכורים אותה נפשי יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר אף הוא בטל את המעוררין ואת הנוקפין עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים ובימיו אין צריך לשאול על הדמאי:

שם בגמר' משרבו בעלי הגאה נתעותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין נוח בעולם וגו' בערך קלקול הדורות: רבו מאמצי הלב וקופצי ידים מלהלות ועברו על מה שכתוב בתורה °השמר לך פן וגו' משרבו °נטויות גרון ומסקרות עינים רבו מים המרים אלא שפסקו משרבו מקבלי מתנות נתמעטו הימים ונתקצרו השנים דכתיב °ושונא מתנות יחיה משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקת בישראל משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צורכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות:

שם מ״ח משבטלה סנהדרי' בטל השיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין וגו' בערך קילקול הדורות:

שם משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש:

שם מ״ט. משמת רבי מאיר בטלו מושלי מושלים משמת בן עזאי בטלו השקדנים משמת בן זומא בטלו הדרשנים משמת ר״ע בטל כבוד התורה משמת ר' חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת ר' יוסי קטנתא פסקו חסידים ולמה נקרא שמו קטנתא שהיה קטנתא של חסידים משמת ר' יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה משמת ר״ג הזקן בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות משמת ר' ישמעאל בן פאבי בטלה זיו הכהונה משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא:

עירובין נ״ג. א״ר יוחנן רבי אושיעיא ברבי בדורו כרבי מאיר בדורו מה רבי מאיר בדורו לא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו אף ר' אושעיא בריבי לא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו א״ר יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא נקב מחט סידקי' אמר אביי ואנן כי סיכתא בגודא לנטר' אמר רבא ואנן כי אצבעתא בקירא לסברא אמר רב אשי אנן כי אצבעתי בבירא לשכחא:

שם. אמר רב יהודה אמר רב בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימ' תורתם בידם בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימו תורתם בידם מידי בקפידא תליא מילתא אלא

בני יהודה דדייקי לישנא ומתנחי להו סימנא נתקיימו תורתן בידן בני גליל דלא דייקי לישנא ולא מתנחי להו סימנא לא נתקיימ' תורתן בידם בני יהודה גמרו מחד רבה נתקיימ' תורתן בידם בני גליל דלא גמרי מחד רבה לא נתקיימ' תורתן בידם רבינא אמר בני יהודה דגלו מסכתא נתקיימה תורתן בידם בני גליל דלא גלו מסכתא לא נתקיימ' תורתן בידם:

ע"ז ה'. אמר ר"ל מאי דכתיב °זה ספר תולדות אדם וגו' וכי ספר היה לו לאדם הראשון מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו כיון שהגיע לדורו של ר' עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו אמר °ולי מה יקרו רעך אל וגו':

סנהדרין ל"ב: תנו רבנן צדק צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה. אחר רבי אליעזר ללוד אחר ר' יוחנן בן זכאי לברור חיל אחר רבי יהושע לפקיעין אחר רבן גמליאל ליבנה אחר רבי עקיבא לבני ברק אחר רבי מתיא בפרס אחר רבי חנניה בן תרדיון לסיכני אחר רבי יוסי לציפורי אחר רבי יהודה בן בתירה לנציבין אחר ר' יהושע לגולה אחר רבי לבי שערי' אחר חכמים ללשכת הגזית:

ב"מ פ"ה: אמר ר' זירא אמש נראה לי רבי יוסי ברבי חנינא אמרתי לו אצל מי אתה תקוע אמר לי אצל ר' יוחנן ור' יוחנן אצל מי אצל ר' ינאי ור' ינאי אצל מי אצל ר' חנינא ורבי חנינא אצל מי אצל ר' חייא אמרתי לו ור' יוחנן אצל רבי חייא לא אמר לי באתר דזיקוקין דנורא ובעורין דאשא מאן מעייל בר נפחא לתמן:

סנהדרין ס"ט: דורות ראשונים אולידו בתמנין שנין ומביא ראיי' מבצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה וכתיב ותמת עזובה אשת כלב ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכי עבד בצלאל במשכן בר כמה הוי בר תליסר דכתיב איש איש ממלאכתו אשר המה עושים ותניא שנה ראשונה עשה משה משכן שנייה הקים המשכן ושלח המרגלים וכתיב °בן מ' שנה אנוכי בשלח משה עבד ה' וגו' ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה כמה הויא להו ארבעין דל ארביסר דהוה בצלאל פשא להו עשרים ושית דל תרתי שני דתלת' עיבורי אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד:

שם ק"ב. רש"י ד"ה פסוק זה. דכתיב בעגל וביום פקדי והבא בימי צדקיהו כשחרב הבית כתוב קרב פקודה העי' קרב אותו מעשה שנאמר וביום פקדי וממעשה העגל עד צדקיהו כ"ד דורות דבימי נחשון נעשה העגל צא וחשוב כמה דורות מנחשון עד צדקיהו נחשון שלמון בנו בועז בנו עובד בנו ישי בנו דוד בנו שלמה בנו רהבעם בנו אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו יורם בנו אחזיה בנו יואש בנו אמציה בנו עוזיהו בנו יותם בנו אחז בנו חזקיהו בנו מנשה בנו יאשיה בנו יהואחז בנו ויהויקים בניו ומלכו זה אחר זה ודור אחד הם יהויכון בנו של יהויקים הרי כ"ד יהויקים לא סיים מלכותו שהגלה לבבל עם החרש והמסגר והמליכו צדקיה דודו במקומו והילכך לא קא חשיב צדקיהו דור בפני עצמו דהוא מלך בדור כ"ד:

חגיגה י"ג: נהר דינור להיכן שפך רב אחא בר יעקב אמר על אשר קמטו שנאמ' אשר °קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם תניא א"ר שמעון החסיד אלו תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקומטו להיבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו עמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור והן הן עזי פנים שבדור ורב נחמן בר יצחק אמר אשר קומטו לברכה הוא דכתיב אלו תלמידי חכמים שמקמטין עצמן על דברי תורה בעוה"ז הקב"ה מגלה להן סוד לעולם הבא שנאמ' °נהר יוצק יסודם:

מס' דרך ארץ בוטא פ"א ז' אבות כרות ברית אלו הן אברהם ויצחק ויעקב משה ואהרן ופנחס ודוד, באברהם כתיב °ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית וכו' ביצחק כתיב °ואת בריתי אקים את יצחק וכו' ביעקב כתיב °וזכרתי את בריתי יעקב וכו' במשה כתיב כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת בני ישראל באהרן כתיב °ברית מלח עולם הוא לפני ה', בפנחס כתיב °והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם בדוד כתיב °כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי, ז' אבות שכבו בכבוד עולם ולא שלטה בהן רמה ותולעה ואלו הן אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן ועמרם אביהם וי"א אף דוד שנאמ' לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח וכתיב ג"כ בבבא בתרא י"ז, ט' נכנסו בחייהן בגן עדן ואלו הן חנוך בן ירד ואליהו ומשיח ואליעזר עבד אברהם וחירום מלך צור ועבד מלך הכושי ויעבץ בנו של ר' יהודה הנשיא ובתיה בת פרעה וסרח בת אשר וי"א אף ר' יהושע בן לוי:

שבת ט"ו ק"פ שנים עד שלא חרב הבית פשטה המלכות על ישראל פ' שנה עד שלא חרב הבית גזרו טומאה על ארץ העמים

ועל כלי זכוכית מ' שנה עד שלא חרב הבית
גלתה לה סנהדרין וישבה לה בחנות למאי
הלכתא א"ר יצחק בר אבדימי לומר שלא דנו
דיני קנסות דיני קנסות ס"ד אלא אימא שלא
דנו דיני נפשות:

סוטה י'. ת"ר חמשה נבראו מעין דוגמא של
מעלה וכולן לקו בהן שמשון בכחו
שאול בצוארו אבשלום בשערו צדקיהו בעיניו
אסא ברגליו שמשון בכחו דכתיב ⁰ויסר כחו
מעליו שאול בצוארו דכתיב ⁰ויקח שאול את
החרב ויפול עליה אבשלום בשערו כדבעינן למימר
קמן צדקיהו בעיניו דכתיב ⁰ואת עיני צדקיהו
עור אסא ברגליו דכתיב לעת זקנתו חלה את
רגליו ואמר רב יהודה אמר רב שאחזתו פדגרא
א"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן
היכי דמי פדגרא א"ל כמחט בבשר החי מנא
ידע איכא דאמר מיחש הוה חש ביה ואיכא
דאמר מרביה שמע ליה וא"ד ⁰סוד ה' ליראיו
ובריתו להודיעם דרש רבא מפני מה נענש
אסא מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים
שנאמ' ⁰והמלך אסא השמיע את כל יהוד'
אין נקי מאי אין נקי אמר רב יהודה אמר רב
אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה:

ברכות כ"ג מעשה בתלמיד אחד שהניח תפליו
בחורים הסמוכים לרשות הרבים ובאת
זונה ונטלתן ובאת לבית המדרש ואמרה ראו
מה נתן לי פלוני בשכרי כיון ששמע אותו
תלמיד כך עלה לראש הגג ונפל ומת באותו
שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס:

נדה כ"ד: אבא שאול אומר ואיתימא ר' יוחנן
קובר מתים הייתי פעם אחת רצתי אחר
צבי ונכנסתי בקולית של מת ורצתי ג' פרסאות
וצבי לא הגעתי וקולי' לא כלתה כשהחזרתי
לאחורי אמרו לי של עוג מלך הבשן היתה
תניא אבא שאול אומר קובר מתים הייתי
פעם אחת נפתחה מערה אחת תחתי ועמדתי
בגלגל עיני של מת עד הוטמי כשחזרתי לאחורי
אמרו עין של אבשלום היתה ושמא תאמר
אבא שאול גנס הוה אבא שאול ארוך בדורו
הוה ורבי טרפון מגיע לכתפו ור' חייא ארוך
בדורו הוה ורב מגיע לכתפו רב ארוך בדורו
הוה ורב יהודה מגיע לכתפו ורב יהודה ארוך
בדורו הוה ואדא דיילא מגיע לכתפו פרשתבינא
דפומבדיתא קאי ליה לאדא דיילא עד פלגיה
וכולי עלמא קאי לפרשתבינא דפומבדיתא
עד חרציה:

ירושלמי ברכות פ' ב' עובדא הוה בחד נש
דאפקיד גביה חבריה וכפר ביה אמר
ליה לא לך הימנת אלא לאילן דברישך
הימנת:

שם תענית פ"א איתחמי לרבנן פלן חמרא
יצלי ומטרא נחית „פי' איתחזי לרבנן
בחלום שפלוני מנהיג חמורים הוא צדיק
ובשבילו ירד מטר כשיתפלל" שדרוה רבנן
שלוחין לגביה ואייתיה אמרו ליה מה אומנך
אמר מנהיג המורים אני אמרו ליה מה מעשים
טובים עשית אמר להן זימנא חדא אוגרית
חמורי לאשה אחת ובדרך כשהלכה בכתה
אמרתי לה מפני מה אתה בוכה אמרה לי
בעלה חבוש בבית האסורים ורוצה לפדות אותו
לכן הולכות להשכיר עצמה לזנות ובממון זה
תפדה אותו ומכרתי מיד חמורי ונתתי לה הכסף
שלא תצטרך להשכיר עצמה לזנות:

תענית י"ח: מאי ניקנור ומאי טוריינוס דתניא
ניקנור אחד מאפרכי יוונים היה ובכל
יום ויום היה מניף ידו על יהודה וירושלים
ואומר אימתי תיפול בידי וארמסנה וכשגברה
מלכות בית חשמונאי ונצחום קצצו בהונות
ידיו ורגליו ותלאום בשערי ירושלים ואמרו פה
שהיה מדבר בגאוה וידים שהיו מניפות על
ירושלים תעשה בהם נקמה מאי טוריינוס אמרו
כשביקש טוריינוס להרוג את לולינוס ופפוס
אחיו בלודקיא וגו' באות ל':

שם. בעשרים ותמניא באב אתת בשורתא
טבתא ליהודאי דלא יעידון מן אורית' שפעם
אחת נגזרה גזירה על ישראל שלא יעסקו בתורה
ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות מה
עשה יהודה בן שמוע וחביריו הלכו ונטלו
עצה ממטרונית אחת שכל גדולי העיר מצויין
אצלה אמרה להם עמדו והפגינו בלילה הלכו
והפגינו בלילה אמרו אי שמים לא אחים אנחנו
לא בני אב אחד נחנו לא בני אם אחד נחנו
מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין
עלינו גזירות רעות ובטלום ואותו היום עשאוהו
יום טוב:

ירושלמי תענית פ"ד אמר ריש לקיש מגילת
יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה הלל
מן דדוד בן צצית הכסת מן דאבנר בן קוביסין מן
דאבנר בן כלבא שבוע מן דכלב רבי יניי מן
דעלי' בן יהוד' מן ציפורין ר' חייא רבה מבני
שפטיה בן אביטל רבי יוסי בי רבי חלפתא
מבני יונדב בן רכב ר' נחמיה מן נחמיה
התרשתא:

ירושלמי חגיגה פ' חומר בקודש מעשה שנכנסו
ז' זקנים לעבר שנה בבקעת רימון
וגו' לאחר שגמרו אמרו מי אתי מושל לון

אמרין אתון נהוי עובדינן „פי' מי יודע לנו
שראוין אנו לעבר שנה וטוב עשינו" והוה חמי
חד כיף דשייש פי' סלע של שייש כל חד
וחד נסיב חד מסמר וקבע ליה בגוויה והוא
נהית ושקע כהדין עיי"ש „פי' שירד לתוכו
כבתוך עיסה עד כדון מיתקרי כיפא מסמרא
„פי' עד עכשיו קורין אותו סלע מסמורת"
ויתר ענין זה עיין בערך קידוש החדש ועיבור
השנה:

ירושלמי כתובות פ' אע"פ שמואל אמר חכים
אנא לחייתא דילדין לי ריב"ל אמר
חכים אנא לגזירה דגזרין לי ר' יוחנן אמר
חכים אנא לנשייא דצבתין עם אימא „פי'
שמואל אמר מכיר אני להמילדות שלי שבצאתו
מרחם אמו הי' בו דעת להכיר וריב"ל היה מכיר
למוהלים שלו ור' יוחנן היה מכיר לנשים שהיו
עם אמו בשעה שכרעה לילד שמתה אמו
כשנולד:

שם כתובות פ' אלמנה ניזונית אמר ר"י בר
אחא בשם ר' אלעזר מבשרך אל תתעלם
זו גרושתו איתתא דר"י הגלילי הות מעיקרא
ליה סגין „פי' היתה מצערת אותו הרבה"
סליק ר' אלעזר בן עזריה לגביה אמר ליה
ר' שבקיה דלית היא דאיקרך אמר ליה פורנה
רב עלי „פי' הכתובה שלה מרובה" אמר ליה
אנא יהיב לך פורנה ושבקה יהיב ליה פורנה
ושבקה אזלת ונסיבת לטסורא דקרתא „פי'
לשומר העיר" איתנכת מנכסוי ואיתעביד סגיא
נהורא והוות מחזרא ליה על כל קרתא ומדברא
ליה חד זמן חזרתה על כל קרתא ולא איתיהיב
ליה כלום אמר לה לית הכא שכונית חורין
„פי' אין כאן שכונה אחרת" אמרה ליה אית
הכא שכונת דמשבקי ולית בחיילי עייל לה
לתמן „פי' יש כאן שכונת אישי שגירשני ואין
בכחי לכנסו לתוכו מחמת בושה" חביט לה
עדיר ר"י הגלילי ושמע קלון מתבזי בשוקא
נסבון ויתבין בגו חד ביתא מן דידיה והוה
משיק לון מזונין כל יומין דהוו בחיין על שם
ומבשרך אל תתעלם זו גרושתו אפי' כן אציתין
קלין בליליא „פי' הטו אזנם בלילה מה אומרת"
ושמעו קלה אמרה לא הוה טב דייה צערה
לבר מן גופא ולא לגו גופא „פי' היה טוב
הצער שסבלתי חוץ מגופי מצער שמתוך גופי
שתהיה מתפרנס מהאיש שגירשה:

שם ע"ז פ"א א"ר לוי יום שנתחתן שלמה את
בת פרעה ירד מיכאל ונעץ קנה בים והעלה
שירטון ונעשה חורש גדול ושם בנו כרך גדול
שברומי יום שהעמיד ירבעם שני עגלות זהב
באו רומס ורמילוס ובנו שני צריפין ברומי יום
שנסתלק בו אליהו הועמד מלך בכו:

קידושין ע"ב אמר רב כשמת ר' עקיבא נולד
רבי כשמת רבי נולד ר' יהודה
כשמת ר' יהודה נולד רבא כשמת רבא נולד
ר' אשי:

חגיגה ת"ר ארבעה נכנסו בפרדס ואלו הן בן
עזאי ובן זומא אחר ור' עקיבא אמר
להם ר"ע כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור
אל תאמרו מים מים משום שנאמר °דובר
שקרים לא יכון לנגד עיני בן עזאי הציץ ומת
עליו הכתוב אומר °יקר בעיני ה' המותה
לחסידיו בן זומא הציץ ונפגע ועליו הכתוב
אומר °דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו
והקאותו אחר קיצץ בנטיעות רבי עקיבא יצא
בשלום:

מבוא התלמוד סתם מתניתן ר' מאיר, סתם
תוספתא ר' נחמיה סתם ספרא ר'
יהודה סתם ספרי ר' שמעון וכולהו אליבא
דר"מ שתלמידיו היו:

עירובין י"ג כל מקום שאתה מוצא תלמיד אחד
משום ר' ישמעאל אמר הוא ר' מאיר:

הוריות י"א ר' נתן אחרים ר' מאיר סוף
הוריות למדין לפני חכמים לוי מרבי,
דנין לפני חכמים שמעון בן עזאי ושמעון
בן זומא וחנן המצרי וחנניה בן חכינאי
רבותינו שבבבל רב ושמואל רבותינו שבארץ
ישראל ר' אבא, דייני גולה קרנא דייני
דארץ ישראל ר' אמי ור' אסי, דייני
דפומבדיתא רב פפא בר שמואל דייני דנהרדאי
רב אדא בר מניומי סבי דסורי רב הונא
ורב חסדא, סבא דפומבדית' רב יהודה
ורב עינא חריפא דפומבדיתא עיפה ואבימי
בני רחבה אמוראי דפומבדיתא רבה ור' יוסף
אמוראי דנהרדעא רב חמא נהרבלאי מתנו רמי
בר ברבי אמרי בי רב רב הונא והאמר רב
הונא אמרי בי רב אלא רב המנונא אמרי
במערבא ר' ירמיה שלחו מתם רבי יוסי בר
חנינא מחכו עלה במערבא ר' אליעזר והא
שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא אלא
איפוך שלחו סתם רבי אלעזר מחכו עלה
במערבא ר' יוסי בר חנינא:

ועיין תוספ' ע"ז בהגה"ה בהקדמת הרמב"ם
מסדר זרעים בפ' ששי:

זה לשון הרמב"ם בהקדמה לס' יד החזקה:

כל התורה כתבה משה קודם שימות בכתב

ידו. ונתן ספר לכל שבט ושבט וספר אחד נתנוהו בארון לעד שנ' לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו וגו' והמצוה שהיא פי' התורה לא כתבה אלא ציוה בה לזקנים וליהושע ולשאר כל ישראל שנאמ' את כל הדבר אשר אנוכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות וגו' ומפני זה נקרא תורה שבע"פ אעפ"י שלא נכתבה תורה שבע"פ למדה משה רבינו כולה בבית דינו לשבעי' זקנים ואלעז' ופנחס ויהושע שלשתן קבלו ממשה וליהושע שהוא תלמידו של משה רבינו מסר תורה שבע"פ וציוהו עליה וכן יהושע כל ימי חייו למד על פה, וזקנים רבים קבלו מיהושע וקיבל עלי מן הזקנים ומפנחס ושמואל קיבל מעלי ובית דינו. ודוד קיבל משמואל ובית דינו ואחיה השילוני מיוצאי מצרים הי' ולוי הי' ושמע ממשה והי' קטן בימי משה והוא קיבל מדוד וב"ד ואליהו קיבל מאחיה השילוני ובית דינו. ואלישע קיבל מאליהו וב"ד ויהוידע הכהן קיבל מאלישע וב"ד וזכריה קיבל מיהוידע וב"ד, והושע קיבל מזכריה וב"ד, ועמוס קיבל מהושע וב"ד וישעי' קיבל מעמוס וב"ד ומיכה קיבל מישעי' וב"ד ויואל קיבל ממיכה וב"ד ונחום קיבל מיואל וב"ד וחבקוק קיבל מנחום וב"ד. וצפניה קיבל מחבקוק וב"ד, וירמיה קיבל מצפניה וברוך בן נריה קיבל מירמיה ובית דינו ועזרה וב"ד קיבלו מברוך בן נריה וב"ד, בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי כנסת הגדולה והם חגי זכריה ומלאכי דניאל וחנניה ומישאל ועזריה ונחמיה בן חכליה ומרדכי בלשן וזרובבל והרבה חכמים עמהם תשלום ק"כ זקנים האחרון מהם הוא שמעון הצדיק והוא היה מכלל הק"ך וקיבל תור' שבע"פ מכולם והוא היה כ"ג אחר עזרא ואנטיגנוס איש סוכו וב"ד קיבלו משמעון הצדיק וב"ד ויוסי בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים ובית דינם קיבלו מאנטיגנוס וב"ד ויהושע בן פרחיה וניתאי הארבלי וב"ד קיבלו מיוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן ובית דינו ויהודה בן טבאי ושמעון בן שטח ובית דינו קיבלו מיהושע בן פרחיה וניתאי הארבלי ובית דינם שמעיה ואבטליון ובית דינם קיבלו מיהודה ושמעון וב"ד, הילל ושמאי וב"ד קיבלו משמעיה ואבטליון ובית דינם, ור' יוחנן בן זכאי ור"ש בנו של הלל הזקן קיבלו מהלל וב"ד, חמשה תלמידים היו לריב"ז והם גדולי החכמים שקיבלו ממנו ואלו הם, ר' אליעזר הגדול ור' יהושע ור' יוסי הכהן ור' שמעון בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך, ור' עקיבא בן יוסף קיבל מר"א הגדול ויוסף אביו גר צדק היה ור"י ור"מ בן גר צדק קיבלו מר"ע וגם קיבל ר"מ וחביריו מר' ישמעאל. חביריו של ר"מ הם ר"י ור' יוסי ור"ש ור' נחמיה ור"א בן שמוע ור"י הסנדלר ושמעון בן עזאי ור' חנניה בן תרדיון, וכן קיבלו חביריו של ר"ע מר"א הגדול, וחביריו של ר"ע הם ר"ט רבו של ר"י הגלילי ור"ש בן אלעזר ור' יוחנן בן נורי, ר"ג הזקן קיבל מר"ש אביו בנו של הלל הזקן ור"ש בנו קיבל ממנו ור"ג בנו קיבל ממנו ור"ש קיבל ממנו ור"י בנו של ר"ש זהו הנקרא רבינו הקדוש והוא קיבל מאביו ומר' אלעזר בן שמוע ומר"ש חביריו. ורבינו הקדוש חיבר המשנה ומימות משה רבינו ועד רבינו הקדוש לא חיברו חיבר שמלמדין אותו ברבים בתור' שבע"פ אלא דכל דור ודור ראש ב"ד או נביא שהי' באותו הדור כותב לעצמו זכרון השמועות ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה ברבים וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדום מפי השמוע' אלא במד' מי"ג מדות והסכימו עליהם ב"ד הגדול. וכן הי' הדבר תמיד עד רבינו הקדוש והוא קיבץ כל השמועות וכל הדינים וכל הביאורי' והפירושים ששמעו ממשה רבינו ושלמדו ב"ד שבכל דור ודור בכל התור' כולה וחיבר מהכל ס' המשנה ושננו לחכמים ברבים ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם ורבצו בכל מקום כדי שלא תשתכח תורה שבע"פ מישראל ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה לפי שראה שתלמידי' מתמעטין והולכים והצרות מתחדשות ובאו ומלכו' עכו"ם פושטת בעולם ומתגברת וישראל מתגלגלין והולכין לקצוות וחיבר חיבר להיות ביד כולם כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח וישב כל ימיו הוא ובית דינו ולמדו המשנה ברבים. ואלו הן גדולי החכמים שהיו בבית דינו של רבינו הקדוש וקבלו ממנו שמעון וגמליאל בניו ור' אפס ור' חנינא בן חמא ור' חייא ורב ור' ינאי ובר קפרא ושמואל ור"י ור' הושעי' ואלו הם גדולי החכמים שקיבלו ממנו ועמהם אלפים משאר החכמים אע"פ שאלו הי"א קיבלו מרבינו הקדוש ועמדו במדרשו ר"י קטן היה ואחר כן היה תלמיד לר' ינאי וקיבל ממנו תורה וכן רב קיבל מר' ינאי ושמואל קיבל מר' חנינא בר חמא ורב חיבר ספרא וספרי לבאר ולהודיע עיקרי המשנה ור' חייא חיבר התוספתא לבאר ענייני המשנה וכן ר' הושעיא ובר קפרא

חיברו ברייתות לבאר דברי המשנה, ור"י חיבר הגמרא הירושלמית בארץ ישראל אחר חרבן הבית בקרוב שלש מאות שנה וגדולי החכמים שקיבלו מרב ושמואל ר"ה ור"י ור"נ ורב כהנא: ומגדולי החכמים שקיבלו מר' יוחנן, רבה בר בר חנה ור' אמי ור' אסי ור' דימי ור' אבין ומכלל החכמים שקיבלו מר"ה ומר"י רבה ור' יוסף ומכלל החכמים שקיבלו מרבה ורב יוסי אביי ורבא ושניהם קיבלו גם מר"נ ומכלל החכמים שקיבלו מרבא ורב אשי ורבינא ומר בר רב אשי קיבל מאביו ורב אשי ומרבינא: נמצא מרב אשי עד מרע"ה מ' דורות ואלו

הן רב אשי מרבא ורבא מרבה ורבה מר"ה ור"ה מר"י ורב ושמואל. ור' יוחנן ורב ושמואל מרבינו הקדוש, ורבינו הקדוש מר"ש אביו ור"ש מר"ג הזקן אביו ור"ג הזקן אביו מר"ש אביו, ור"ש מהלל אביו ושמאי, והלל ושמאי משמעי' ואבטליון, ושמעיה ואבטליון מיהוד' ושמעון, ויהודה ושמעון מיהושע בן פרחיה וניתאי הארבלי. ויהושע וניתאי מיוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן ויוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן מאנטיגנוס, ואנטיגנוס משמעון הצדיק ושמעון הצדיק מעזרא ועזרה מברוך, וברוך מירמיה וירמיה מצפניה וצפניה מחבקוק וחבקוק מנחום ונחום מיואל ויואל ממיכה ומיכה מישעיה וישעיה מעמוס ועמוס מהושע והושע מזכריה וזכריה מיהוידע ויהוידע מאלישע ואלישע מאליהו ואליהו מאחיה ואחיה מדוד ודוד משמואל ושמואל מעלי ועלי מפנחס ופנחס מיהושע ויהושע ממשה רבינו ומשה רבינו מפי

הגבור' נמצא שכולם מה' אלקי ישראל:

כל אלו החכמים הנזכרים הם גדולי הדורות,

מהם ראשי ישיבות ומהם ראשי גליות ומהם מסנהדרי גדולה ועמהם בכל דור ודור אלפים ורבבות ששמעו מהם ועמהם רבינא ורב אשי הם סוף חכמי הגמרא ורב אשי הוא שחיבר הגמר' הבבלית בארץ שינער אחר שחיבר ר' יוחנן הגמר' ירושלמי בכמה מאה שנה וענין שני הגמרות הוא פירוש דברי המשניות וביאור עמוקותיה ודברים שנתחדשו בכל ב"ד וב"ד מימות רבינו הקדוש עד חיבור הגמרא ומשני הגמרות ומן התוספת' ומספרא וספרי ומן התוספת' מכולם יתבאר האסור והמותר הטמא והטהור החייב והפטור הפסול והכשר כמו שהעתיקו איש מפי איש מפי משה רבינו מסיני גם יתבאר מהם דברים שגזרו חכמים ונביאים שבכל דור ודור לעשות סיג לתורה כמו ששמעו ממשה בפירוש שנאמ' ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרת וכן יתבאר מהם המנהגות והתקנות שהתקינו או שנהגו בכל דור ודור כמו שראו ב"ד של אותו הדור, לפי שאסור לסור מהם שנאמ' לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל וכן משפטים ודינים מופלאים שלא קיבלום ממשה ודנו בהם ב"ד של אותו הדור במדות שהתורה נדרשת בהן ופסקו אותם הזקנים וגמרו שהדין כך הוא, הכל חיבר רב אשי בגמר' מימות משה ועד ימיו: וחברו חכמי המשנה חיבורי' אחרים לפרש דברי התור' ר' הושעיא תלמידו של רבינו הקדוש חיבר באור ספר בראשי' ור' ישמעאל פירש מאלה שמות עד סוף התורה והוא הנקרא מכילתא וכן ר"ע חיבר מכילת' וחכמים אחרים אחריהם חיברו מדרשות והכל חובר קודם הגמר' הבבלית: נמצא רבינא ורב אשי וחבריהם סוף גדולי

חכמי ישראל המעתיקים תורה שבע"פ ושגזרו גזירות והתקינו התקנות והנהיגו מנהגות ופשטה גזירתם ותקנתם ומנהגות' בכל ישראל בכל המקומות מושבותם: ואחר ב"ד של רב אשי שחבר הגמר' וגמרו בימי בנו נתפזרו ישראל בכל הארצות פיזור יתר והגיעו לקצוות ואיים הרחוקים ורבתה קטטה בעולם ונשתבשו הדרכים בגייסו' ונתמעט תלמוד תורה ולא נכנסו ישראל ללמוד בישיבותיהם אלפים ורבבו' כמו שהיו מקודם אלא מתקבצים יחידים השרידים אשר ה' קורא בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ועוסקין בתורה ומבינים בחיבורי' החכמים כולם ויודעי' מהם דרך המשפט היא היאך היא וכל ב"ד שעמד אחר הגמרא בכל מדינה ומדינה וגזר או התקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני מדינות רבות לא פשטו מעשיו בכל ישראל מפני רחוק מושבותיהם ושיבוש הדרכים והיות ב"ד של אותה המדינה יחידי' וב"ד הגדול של ע"א בטל מכמה שני' קודם חיבור הגמר' לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג כמנהג מדינה אחרת, ואין אומרים לב"ד זה לגזור גזירה שגזרה ב"ד אחר במדינתו וכן אם למד א' מן הגאונים שדרך המשפט כך הוא ונתבאר לב"ד אחר שעמד אחריו שאין זה דרך המשפט הכתוב בגמר' אין שומעין לראשון אלא למי שהדעת נוטה לדבריו בין ראשון בין אחרון: ודברים הללו בדיני גזירות ותקנות שנתחדשו אחר חיבור הגמר' אבל כל הדברים שבגמ' הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמר' ולגזור גזירותם

וללכת בתקנותם הואיל וכל אותן הדברים שבגמ' הסכימו עליהם כל ישראל, ואותן החכמים שהתקינו או שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא הם כל ישראל או רובם והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד מרע"ה: כל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמר' ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם הם הנקראים גאוני' וכל אלו הגאונים שעמדו בא"י ובארץ שנער ובספרד ובצרפת למדו דרך הגמרא והוציאו לאור תעלומותיו וביארו עניניו לפי שדרך עמוק' דרכו עד למאוד ועוד שהוא בלשון ארמי מעורב עם לשונות אחרות לפי שאותה הלשון הית' ברורה לכל אנשי שנער בעת שחובר' הגמרא אבל בשאר מקומות וכן בשנער בימי הגאונים אין אדם מכיר אותה הלשון עד שמלמדין אותו ושאלו' רבות שואלין אנשי כל עיר ועיר לכל גאון אשר היה בימיהם לפרש להם דברי' קשי' שבגמר' והם משיבים להם כפי חכמתם, ואותם השואלים מקבצי' התשובו' ועושין מהם ספרי' להבין מהם: גם חיברו הגאונים שבכל דור ודור חבורי' לבאר הגמ' מהם מי שפירש הלכות יחידות ומהם מי שפירש פרקים יחידים שנתקשו בימיו ומהם מי שפיר' מסכתות וסדרים ועוד חברו הלכות פסוקו' בענין איסור והיתור וחיוב ופטור בדברי' שהשעה צריכה להם כדי שיהיו קרובי' למדע מי שאינו יכול לירד לעומק' של גמרא וזו היא מלאכת ה' שעשו בה כל גאוני ישראל מיום שהובר' הגמר' ועד זמן זה שהיא שנה שמינית אחר מאה ואלף לחרבן הבית והיה שנת ארבעת אלפים ותשע מאות ושלשי' ושבע לבריאת עולם:

זה לשון הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים:

מנין אלו האנשים אשר בשמם נכתבו כל הדינים והקושיות והתקנות והגזירות בכל המשנה אחד ותשעים איש: ואלו הם. רבי אליעזר בן הורקנוס ר' אליעזר בן יעקב ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי יהושע בן פרחיה רבי יהושע בן חנניה ר' יהושע בן קרחה ר' יהושע בן בתירה ר' יהושע בן הורקנוס רבי אלעזר בן עזריה ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא ר' אלעזר ב"ר צדוק רבי אלעזר בן שמוע ר' אלעזר חסמא ר' אלעזר בן פרטא ר' אלעזר ב"ר שמעון רבי אלעזר בן פאבי רבי יהודה ב"ר אילעי ר' יהודה בן בתירה ר' יהודה בן בבא ר' יהודה בן אבא יהודה בן טבאי רבן שמעון בן גמליאל רבי שמעון בן יוחאי ר' שמעון השזורי ר"ש בן ננס רבי שמעון בן הסגן שמעון בן שטח שמעון התמני ר' שמעון בן עזאי ר' שמעון בן זומא ר' שמעון בן אלעזר ר' שמעון בן יהודה ר' שמעון בן בתירא ר' שמעון אחי עזריה ר' חכניה סגן הכהנים ר' חנינא בן אנטיגנוס חנניה בן חנינאי ר' חנניה בן גמליאל ר' נחוניה בן אלנתן איש כפר הבבלי ר' ישמעאל ר' נחמיה נחמיה איש בית דלי ר' יוחנן בן גודגדא ר' יוחנן הסנדלר ר' יוחן בן ישוע בן חמיו של ר' עקיבא ר' יוסי בן משלם ר' יוסי בן החוטף אפרתי רבי יוסי הגלילי, יוסף בן יועזר יוסף בן יוחנן ר' יוסי ב"ר יהודה ר' יוסי הכהן יוסף בן חוני רבן גמליאל רבן גמליאל הזקן דוסאי איש כפר דמאי ר' דוסתאי ב"ר ינאי אבא שאול ר' טרפון ר' מאיר ר' עקיבא רבי חוצפית רבי נתן נחום הלבלר רבי מיאשא ר' צדוק נחום המדי רבי דוסא בן הרכינס ר' אילעי ר' כוברי פפיאס ר' מתיא בן חרש נתאי הארבלי שמעיה ואבטליון הלל ושמאי רבי זכריה בן הקצב אדמון חנן בן אבשלום ר' ידוע הבבלי עקיבא בן מהללאל ר' יקים איש חדיד מנחם בן חנטאי ר' יעקב ולא שמרנו בזכרון שמותם סדר זמניהם:

ובפרק ב' שם מונה כל החכמים הנזכרים במשנה בשביל מעשה שהיה בזמן אחד מהם או מוסר שייסר בו או פסוק שאמר בו דרש והם ז' ושלשים איש ואלו הם: רבי יהושע בן לוי רבי אלעזר הקפר ר' אלעזר בן ערך ר' אלעזר המודעי יהודה בן תימא ר"ש בן נתנאל ר' שמעון בן עקשיא ר"ש בן חלפתא חנינא בן דוסא חנינא בן חזקיהו בן גרון ר' חנניא בן תרדיון ר' נחוניה בן הקנא ר' ישמעאל בן פאבי יוחנן בן החורוני ר' יוסי ב"ר יהודה איש כפר הבבלי ר' יוסי בן דרמסקי' רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא רבי שמעון איש המצפ' חוני המעגל רבי הורקנוס רבי ינאי ר' נהוראי אנטיגנוס איש סוכו רבי חלפתא איש כפר חנניא ר' לויטס איש יבנה ר' יונתן שמואל הקטן בן בג בג בן הא הא אליהו עוני בן הקף הנמאל המצרי ר"ש בן מנסיא אבא שאול בן בטנית זכריה בן קבוטל בבא בן בוטא רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא רבי ישמעאל ב"ר יוסי:

ובפרק ג' שם מונה היחס של כמה תנאים מחכמי המשנה מהם רבן גמליאל בנו

של ר' יהודה הנשיא ור' יהודה הנשיא בן רבן גמליאל בן רבן שמעון בן גמליאל הזקן בן רבן שמעון בן הלל הנשיא והוא הלל הבבלי אשר אליו נסמכה כת מן החכמים האחרונים ועל דעתו היתה ונקראת בית הלל, והלל זה הוא מבני שפטיה בן אביטל בן דוד ואלה השבעה חכמים כבר נתבאר שהם מזרע דוד ומהם ארבע' מקהל גרים והם שמעיה ואבטליון ור' עקיבא ור' מאיר, ומהם כהנים שמעון הצדיק אשר אליו חזרו ההלכות כלן לקיים מה שנאמ' [0]יורו משפטיך ליעקב וגו' ור' אלעזר בן עזריה גם הוא עשירי לעזרא ושמעון דודו והוא הידוע שמעון אחי עזריה ורבי אלעזר בן שמוע ורבי חנינא סגן הכהנים ור' שמעון בנו והוא הידוע ר' שמעון בן הסגן וישמעאל בן פאבי ויוחנן כהן גדול ורבן יוחנן בן זכאי ויוסי בן יועזר ור' יוסי הכהן ור' טרפון אליהו עיני בן הקף חנמאל המצרי:

ובפרק ד' שם מונה החכמים שהיו בדור אחד והשיג קצתם לקצתם שמעון הצדיק

ורבי דוסא בן הרכנס חיי בדור אחד והאריך ימים ר' דוסא בן הרכינס עד שהשיג לר' עקיבא ואנשי דורו וזו היא החבור' הראשונה אבל השניה אנטיגנוס איש סוכו ור' אלעזר בן חרסום והחבור' השלישי יוסי בן יועזר איש צריד' ויוסי בן יוחנן איש ירושלים והחבור' הרביעית יוחנן בן מתתיהו ויהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי והחבור' החמישי' חוני המעגל ואליהו עיני בן הקף ויהודה בן טבאי ושמעון בן שטח והחבור' הששית עקיבא בן מהללאל ושמעיה ואבטליון וחנן ואדמון ורבי מיאשא, והחבור' השביעית שמאי והלל ומנחם ויהודה בן בתירה ורבי פפיאס ורבי יוחנן בן בג בג וחנניה בן חזקיהו בן גרון וחנניה בן הקנה ובבא בן בוטא ור' יוחנן, בן החורוני ורבן גמליאל הזקן ונחום הלבלר ואלו שבע כתות היו בבית שני מתחלתו עד סופו ולא ראו החורבן אבל החבור' אשר אחרי אלו שראו החרבן הם רבי אליעזר בן יעקב ורבי צדוק ור' אלעזר בנו ורבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול אבא שאול ור' אליעזר המודעי ורבי חנינא בן אנטיגנוס ור' חנינא בן דוסא ורבי חנניה בן תרדיון ושמואל הקטן ורבי אליעזר בן פרטיא ורבי אליעזר בן דמא וחנניה בן חכינאי ורבי יהודה בן בבא והכת השנית אחר החורבן ר' טרפון ורבי עקיבא ורבי אלעזר המודעי ורבי אלעזר בן עזריה ורבי ישמעאל ור' יהושע בן קרחא וחנניה איש אונו ושמעון בן ננס ויוחנן בן ברוקא ורבי ישמעאל בנו ורבי יוחנן בן גודגדא ורבי אלעזר חסמא ורבי יהודה בן תימא והחבורה השלישית רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי נתן ורבי יוחנן הסנדלר ורבי יוסי הגלילי ורבי אלעזר בן שמוע ושמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ורבי חוצפית המתורגמן והחבורה הרביעית רבי יהודה הנשיא ורבן גמליאל ורבי שמעון בניו ורבי שמעון בן יוחאי ור' אליעזר בנו ורבי שמעון בן אלעזר ורבי ישמעאל ברבי יוסי ור' יונתן וזאת החבורה היא האחרונה מחבורות המשנה:

ובפרק ה' שם מונה תלמידים מרבם של כמה תנאים רבינו הקדוש מחבר המשנה

תלמיד אביו היה וכן כל אחד מזקניו ע"ה תלמיד האב עד הלל עד שמעון הצדיק כמו שזכרנו וכן רבן יוחנן בן זכאי עד הלל ותלמידי רבן יוחנן בן זכאי חמשה רבי אליעזר בן הורקנוס הנודע ענינו ורבי יהושע בן חנניה ורבי יוסי הכהן ורבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך והיא הכת אשר נתבשרה בחיי העולם הבא כמו שנתפרסם בתלמוד [חגיגה י"ד] הם ותלמידי תלמידיהם. ורבי עקיבא תלמיד רבי אלעזר בן הורקנוס והוא רבו מובהק והיה לו לרבי עקיבא קצת למוד אצל רבי טרפון אבל אינו רבו אלא חברו והיה ר' עקיבא מכבד רבי טרפון ואומר לו רבי והיה רבי טרפון אומר לרבי עקיבא עקיבא והיה ר' מאיר קצת למוד אצל רבי עקיבא וזולתו והוא רבם מובהק ורבי יהודה קרא לר' אלעזר בן עזריה בן עזריה והוא רבו המובהק וכל מה שתמצא במשנה ר' פלוני בשם ר' פלוני דע שהוא תלמידו ולפיכך קיבל ממנו, והיה לרבינו הקדוש קצת למוד לפני ר' אלעזר בן שמוע וסומכו' תלמיד ר' מאיר וחשב ללמוד לפני ר' יהודה אחר מותו ולא היה כן:

ובפרק ו' שם מפרט החכמים הסתומים בשמותם והוסיף בם פירסום עד שיהיו נקובים:

רבי אליעזר סתם הנזכר במשנה הוא ר' אליעזר בן הורקנוס תלמיד ר' יוחנן בן זכאי ורבי יהושע סתם הוא ר' יהושע בן חנניה תלמיד ר' יוחנן בן זכאי ור' יהודה סתם הנזכר במשנה הוא ר' יהודה בר אילעי שעליו נאמר בתלמוד מעשה בחסיד א' והוא שמו מפורסם אצלם ורבי אלעזר סתם הוא ר' אלעזר בן שמוע הכהן שהיה בדורו של רבן גמליאל שרצה לקרות לפניו רבינו הקדוש ולא הניחו תלמידיו לקרות לפניו אלא מעט ורבי שמעון הנזכר

במשנה סתם הוא רבי שמעון בן יוחאי תלמיד רבי עקיבא שנודע ענינו עם קיס־ ור' אלעזר ר' שמעון הוא ב"ר בנו ובן עזאי ובן זומא ובן ננס הם שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ושמעון בן ננס ובן בתירא הוא ר' יהושע בן בתירא ובן בג בג הוא ר' יוחנן ויוחנן כהן גדול הוא יוחנן בן מתתיה הידוע הנזכר בתפלות במלחמות מלכי יון ורצו רבי מאיר ורבי נתן לבייש רבן גמליאל אביו של רבינו הקדוש על דבר ויאריך להזכיר ענינו והרחיקם רבן גמליאל מישיבתו וכשהיו אומרים על שם אחד מהם אם היתה בשם ר' מאיר יאמרו אחרים אומרים ואם היתה בשם ר' נתן יאמרו יש אומרים אך מה שאמר במשנה רבי משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני רבי עקיבא הוא רבי מאיר ומה שאמרו הדנין לפני חכמים הם חמשה אנשים רבי שמעון בן עזאי ור' שמעון בן זומא ורבי שמעון בן ננס וחנן וחנניה איש אונו ורבי מאיר נקרא גם כן רבי נהוראי והענין אחד ושמו בעיקור רבי נחמיה, אבל מה שנאמר במשנה חכמים ר"ל כי לפעמים יכנה בחכמים בשביל אחד מן האנשים שהקדמנו שמותם ופעמים ירצה לומר בשביל כל המון החכמים ופעמים יבאר בתלמוד ויאמר מאן חכמים רבי פלוני ואולי יעשה זה בהיות המקבלים רבים שקבלו מן החכם ההוא ובעבור היות אנשי הדעת ההיא רבים יקראם חכמים ואפילו שיהי' איש אחד, ואולם מה שאמרו ב"ש וב"ה רצונו לזכור החבור' הנוטה לדעת שמאי והחבור' הנוטה לדעת הלל שתלמידי האדם אנשי ביתו ורבי הוא רבינו הקדוש והוא רבי יהודה הנשיא הששי להלל הזקן והוא המחבר המשנה וכל מקום שנאמר במשנה באמת אמרו הוא הלכה למשה מסיני אבל סתם משנה הוא מה שהסכים עליו דעת רבים והשתוה עיונם בו ולא נפלה בו מחלוקת או שיקבלוהו רבים מפי רבים עד משה כפי אשר חלקנו בפתיח' דברינו והמקבל הקרו' שנתיחס אליו המאמר הוא ר' מאיר וזהו ענין שאמרו סתם משנה רבי מאיר אלא במקצת סתומות שאפשר שהם לרבי מאיר לבדו ועליו מחלוקת או יהיו לאיש אשר הוץ מר' מאיר והתלמוד יבאר אותם. וכשנפסק ההלכה על דעת מי היא בכל הלכה מהלכות המשנה אז תגיע לתכלית שאלתך בענין זה:

ובפרק הז' מפרט החכמים לפי מעלתם והכנוי שלהם כגון רבן או רבי או רב

חלק מעלות האנשים הנזכרת במשנה שהם מאה ושמנה ועשרים לשלש מעלות שכל מי שיהי' בעיניו נכבד מאד במעלותו על כל המעלות קראו בשמו כגון שאמר הלל ושמאי ושמעיה ואבטליון וזה לגדולתם וכבוד מעלתם בשביל שאי אפשר למצא כנוי ראוי לכבד את שמם כמו שאין כנוי לנביאים אבל החכמים שהיו בעיניו למטה מן המעלה הזה יכנה אות' ברבן כגון רבן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי ושהיו בעיניו למטה מן המעלה הזו יכנה את שמם רבי כמו שאמר רבי מאיר ורבי יהודה, והיה מכנה אנשי המעלה הזאת כמו כן אבא כמו שהוא אומר אבא שאול ולפעמים יעביר הכינוי מהם ואינו הושש כגון שהוא אומר שמעון אחי עזריה ואלעזר איש ברתותא וכלל האנשים אשר נקראו בשמם על דרך כבוד ולא כנה אותם אלו הם: שמעון הצדיק אנטיגנוס איש סוכו יוסי בן יועזר יוסי בן יוחנן כהן גדול יהושע בן פרחיה נתאי הארבלי חוני המעגל אלידהו עיני בן הקף חנמאל המצרי יהודה בן טבאי שמעון בן שטה שמעיה ואבטליון הנן ואדמון ועקביא בן מהללאל הלל ושמאי נחום הלבלר הנניה בן חזקיה בן גרון בבא בן בוטא וכל מי שנזכר בשמו מלבד אלה העביר כנויו משמו ולא הקפיד עליהם:

ובפרק ח' מונה החכמים בהתיחסם לארצות ולמלאכות ולאנשים ולמשפחות כל

אלו האנשים והמקבלים הוסיף להם מחבר המשנה ידיעה ופרסום על פי ענינם יש מהם מישיחס אות' למלאכה כדי לפרסם שמו כגון שאמר נחום הלבלר ור"ש השזורי מהם שיחם לארצו כגון שאמר איש חדיד ואיש ברתותא וענין שאמר איש צרידה ואיש ירושלים וזולתם מן המקומות מפני שהוא ידוע המקום ההוא וכבודו כלומר כי זה האיש אשר הוא מאנשי המקום ההוא באמת ראוי' לקרותו איש ומהם מי שיודיעוהו בשם אביו או אחיו כגון מאמרו רבי פלוני בן פלוני או ר' פלוני אחי פלוני וזה הרבה ומהם מי שיודיעוהו במשפחתו כגון שאמר פלוני הכהן:

ובפרק הט' מונה האנשים אשר בינם נפלו מחלוקת ברוב המקומות, האנשים

אשר תמצא ביניהם במחלוקת במשנה ברוב הדברים אלו הן: רבי מאיר רבי יהודה ורבי שמעון ורבי יוסי אלה הארבעה נפל מחלוקת בין כל שנים מהם ובין ארבעתם גם כן ר' אלעזר כמו כן תמצאנו הולק עם כל אחד מאלו הארבעה, אבל פחות מן המחלוקת הנופלת

בין הארבעה וכן ר' עקיבא ור' אלעזר ור' יהושע תמצא מחלוקת בין כל אחד מהם ובין שלשתם כמו כן אבל פחות מטחלוקת הד' הנקדמים ותמצא המחלוקת כמו כן בין ר' עקיבא ורבי ישמעאל ור' טרפון ור' אלעזר בן עזריה פחות מן המחלוקת אשר הקדמנו ואחריהם במיעוט המחלוקת ב"ש וב"ה, ואחריהם במחלוקת רבן גמליאל או רבן שמעון בן גמליאל או רבי עם כל אחד מהם מהנזכרים עתה ובין אלו האנשים היא מחלוקת ברוב המשנה אלא בענינים זרים:

ובפרק י' מונה החכמים שנכתוב בשמותם הלכות רבות או מעט או רק הלכה אחת

אלו החכמים המקבלים המשנה כאשר חלקנו יש מהם מי שנכתבו בשמו הלכות רבות כמו רבי מאיר ור' יהודה ויש מהם מי שנכתוב בשמו הלכות מועטות כגון רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי ר"ל מעטים והלכה כמותם וסדר רוב הלכותיהם ומיעוטם כפי אשר זכרנו בפרק הקודם מרוב מחלוקותם ומיעוטם ויש מהם מי שלא נכתבה לו במשנה אלא הלכה אחת בלבד ולא הוסיפו לשנות שמו בדבר ממשפטי המצות והם שבעה ושלשים איש: נחום הלבלר ור' מיאשא במסכת' פיאה ולא נשנה להם דבר שני בשום פנים במקום אחר וחנניה בן חכינאי ורבי יוסף בן החוטף אפרתי בכלאים בלבד ור' אלעזר חסמא ור' יוסי בן משולם בתרומות בלבד ורבי הוצפית בשביעית ורבי אליעזר בן יהודה איש ברתותא ודוסתאי ורבי דוסתאי ברבי ינאי בעירובין ורבי שמעון הסגן ובן בכרי בשקלים בלבד ויהודה בן טבאי ושמעון בן שטח ויוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן ונתאי הארבלי ויהושע בן פרחיה בחגיגה בלבד ושמעון התימני ונחמיה איש בית דלי ביבמות בלבד ורבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ורבי יהושע בן הורקנוס בסוטה בלבד ידוע הבבלי במציעא בלבד רבי שמעון בן יהודה בשבועות בלבד ורבי שמעון בן בתירה ורבי נחוניא בן אלנתן איש כפר הבבלי ורבי יוסי הכהן ורבי יקים איש הדיד ומנחם בן סגנאי בעדיות בלבד ושמעון אחי עזריה ויוסי בן חוני בזבחים בלבד ורבי אלעזר ברבי שמעון בתמורה בלבד ור' יעקב בנגעים בלבד ר' אלעזר בן פאבי במסכת טהרות בלבד ורבי יוחנן בן ישוע בן חמיו של רבי עקיבא בידים בלבד ואלה החכמים כולם הספורים כאן אין לאחד מהם בכל דיני המשנה אלא הלכה אחת במסכתא אשר זכרנו:

ב"ב קכ"א ת"ר שבעה קפלו את כל העולם כלו מתושלח ראה אדם שם ראה מתושלח יעקב ראה את שם עמרם ראה את יעקב אחיה השילוני ראה את עמרם אליהו ראה את אחיה השילוני ועדיין קיים ואחיה השילוני ראה את עמרם והא כתיב °ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון אמר רב המנונא לא נגזרה גזירה על שבטו של לוי דכתיב °במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה מי שפקודיו מבן עשרים יצא שבטו של לוי שפקודיו מבן שלשים:

ע"ז ח' אמר רב כהנא כשחלה ר' ישמעאל בר יוסי שלחו ליה רבי אמור לנו שנים וג' דברים שאמרת לנו משום אבוך אמר להו מאה ושמונים שנה קודם שנחרב הבית פשטה מלכות על ישראל שמונים שנה עד לא חרב הבית גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית מ' שנה עד לא חרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות למאי הלכתא א"ר יצחק בר אבדימי לומר שלא דנו דיני קנסות דיני קנסות ס"ד והאמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ור' יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל נשתכחו לגרסינהו אלא בטלו דיני קנסות מישראל שגזרה מלכות גזירה על ישראל כל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב ותחום שסומכין בו יעקר מה עשה ר' יהודה בן בבא הלך וישב בין שני הרים גדולים ובין שתי עיירות גדולות בין ב' תחומי שבת בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ור"ש ור"א בן שמוע ורב אויא מוסיף אף רבי נחמיה כיון שהכירו בהם אויבים אמר להם בני רוצו אמרו לו רבי ואתה מה תהא עליך אמר להן הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכים אמרו לא זזו משם עד שנעצו לגופו ג' מאות לולניאות של ברזל ועשאהו לגופו ככברה אר"נ בר יצחק לא תימא דיני קנסות אלא שלא דנו דיני נפשות מ"ט כיון דחזו דנפישי להו רוצחין ולא יכלו למידן אמרו מוטב נגלי ממקום למקום כי היכי דלא ליחיבו דכתיב °ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך ומן המקום ההוא מלמד שהמקום גורם:

שם ט' תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי העולם שני אלפים תוהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח בעונותינו שרבו יצאו מהן מה שיצאו מהן שני אלפים

תורה מאימת אינימא ממתן תורה עד השתא ליכא כולי האי דכי מעיינת בהו תרי אלפי פרטי דהאי אלפא הוא דהואי אלא °מואת הנפש אשר עשו בחרן וגמירא דאברהם בההוא שעתא בר חמשין ותרתי הוה כמה בצרן מדתנא תנא ארבע מאה וארבעים ותמניא שנין הויין כי מעיינת ביה מהנפש אשר עשו בחרן עד מתן תורה ארבע מאה וארבעים ותמניא שנין הויין:

סנהדרין כ' °שקר החן והבל היופי וכו' שקר החן זה דורו של משה והבל היופי זה דורו של יהושע יראת ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיהו דבר אחר °שקר החן זה דורו של משה ויהושע והבל היופי זה דורו של חזקיהו אשה יראת ה' היא תתהלל זה דורו של רבי יהודה בר אילעאי אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחד ועוסקין בתורה:

יומא נ"ד ברש"י ד"ה נ"ב שנה היו מחרבות ירושלים בגלות צדקיהו עד פקידת כורש שעלו לבנות הבית שהרי לסוף ע' לגלות יהויקים היתה הפקידה כמו ששינו במגילה [דף י"א] וי"ח שנה היו מכיבוש יהויקים עד חרבות ירושלים דאמר מר גלו בשבע גלו בשמונה גלו בשמונה עשר גלו בתשעה עשר ופירושו גלה יכניה בשבע לכיבוש יהויקים שהיא שמונה לנבוכדנצר גלו צדקיהו וגלותו בחרבות ירושלים בשמונה עשר לכיבוש יהויקים שהוא תשע עשר לנבוכדנצר דאמר מו' שנה ראשונה כיבש נינוה שנייה עלה וכיבש יהויקים:

סוכה נ"א: ברש"י ד"ה סטיו כפול לישיבת שרים של אלכסנדרי' שהלכו שם יוחנן בן קרח ושרי החיילים לאחר חורבן בית ראשון בימי ירמיה ונתישבו שם ואע"פ שעלה שם נבוכדנצר והחריב את מצרים ונהרגו מישראל שהלכו שם כמו שנתנב' עליהם ירמיה' [מ"ב] עלו בניהם שם לגדולה ועושר עד שהחריב' אלכסנדרוס:

שבת נ"א. א"ר פפא בא וראה כמה מחבבין זא"ז שאלו ר' יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי דהא ר' ישמעאל בר' יוסי דממלא מקום אבותיו הוה וכפוף ויושב לפני רבי וקאמר כבר הורה זקן:

סנהדרין י"א: תא חזי מה איכא בין תקיפאי קדמאי לעונותני בתראי דתני' מעשה ברבן גמליאל שהי' יושב על גב מעלה בהר הבית והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו ושלש איגרות חתוכות לפניו סונחות אמר לו טול איגרא חדא וכתוב לאחנא בני גלילאה עילאה ולאחנא בני גלילאה תתאה שלומכון יסגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא ממעטנא דזית' וטול איגרת' חדא וכתוב לאחנא בני דרום' שלומכון יסגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשר' מעומר' שיבליא וטול איגר' חדא וכתיב לאחנא בני גלוותא בבל ולאחנא דבמדי ולשאר כל גלוותא דישראל שלומכון יסגא לעלם מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואימריא ערקין וזמנא דאביבא לא מטא ושפרא מילתא באנפיי ובאנפי חביריי ואוסיפית על שתא דא יומין תלתין:

שבת קי"ט. ר' חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלא שבתא אמר בואו ונצא לקרת שבת המלכא רבי ינאי לבוש מאניה מעלי שבת ואמר בואי כלה בואי כלה רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר רב נחמן קריבו ליה תלת סאוי טחיי אמר ליה מי הוה ידעיתון דאתינא אמרו ליה מי עדיפת לן מניה רבי אבא זבן בתליסר אסתירי פשיטי בישרא מתליסר טבחי ומשלים להו אצינורא דדשא ואמר להו אשור הייא אשור הייא ר' אבהו הוה יתיב אתכתקא דשינא ומושיף נורא רב ענן לביש גונדא דתנא דבי ר' ישמעאל בגדים שבישל בהן קדירה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו רב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא רב הוא מדליק שרגי רב פפא גדיל פתילתא רב חסדא פרים סילקא רבה ורב יוסף מצלחי ציבי רבי זירא מצתת צתותי רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק אמר אילו מקלעין לי רבי אמי ורבי אסי מי לא מכתיפנא קמייהו ואיכא דאמרי רבי אמי ור' אסי מכתפי ועיילי מכתפי ונפקי אמרי אלו איקלע לן ר' יוחנן מי לא מכתפינן קמיה:

פסחים קי"ח. א"ר יהושע בן לוי הני עשרים וששה הודו כנגד מי כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותן בחסדו:

תוס' בבכורות נ"ח הביא מספרי ד' היו חייהן ק"כ שנה משה והלל ורבן יוחנן בן זכאי ור"ע:

ת"ו"ש"ל"ב"ע.

ויהלך לפני ד' בשלמות החיים
ומהלך ברחם [illegible] יקרו ביתו
אשרי שמרו רלולו, הרוצים ברית ב' רללו
ויש חורו אל ירכי ופחד רלולו